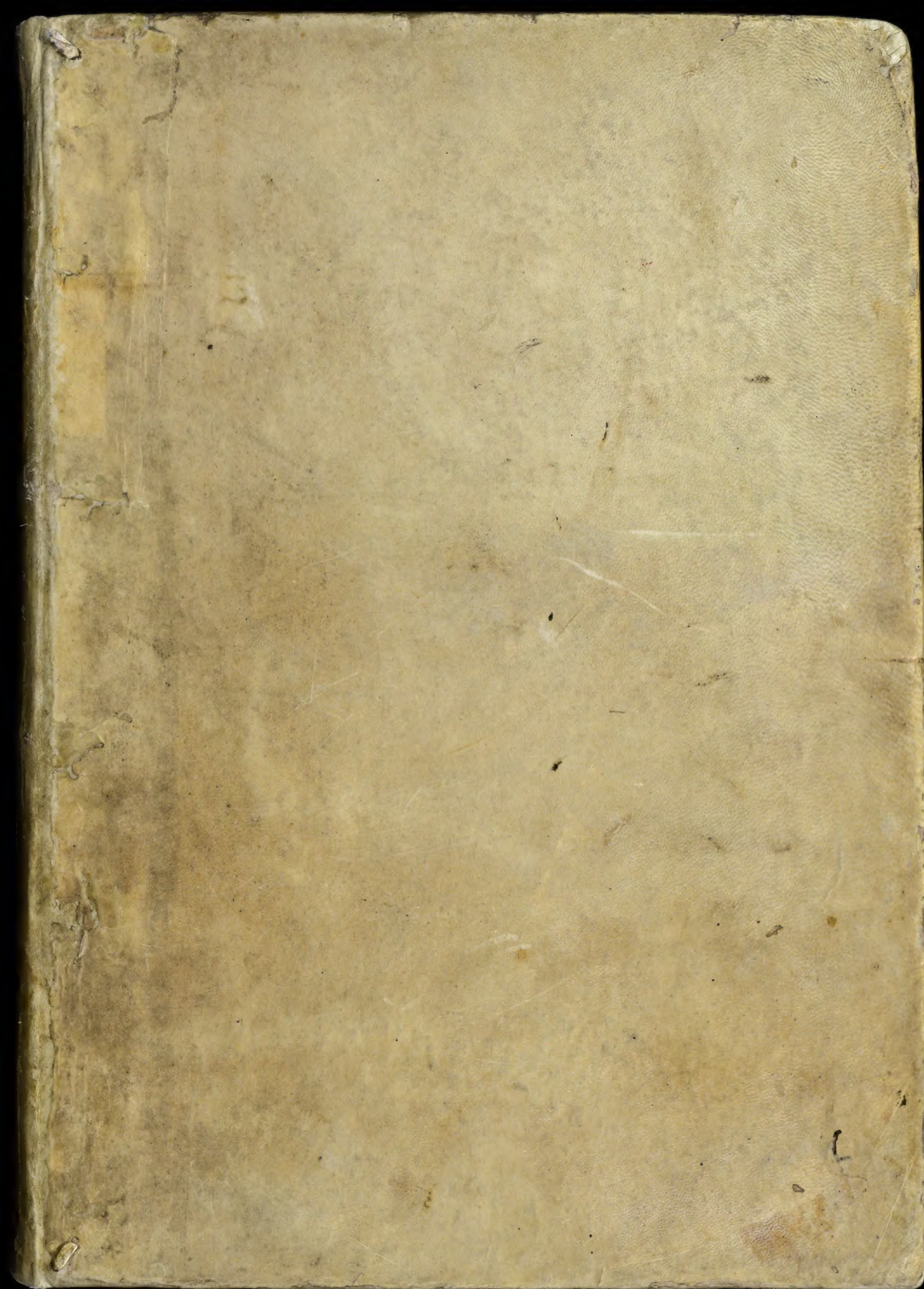
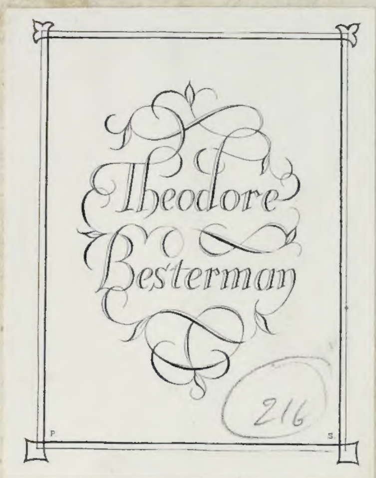

Theodore
Besterman
216

DE

LVCERNIS

ANTIQVORVM RECONDITIS

Libb. Sex:

IN QVIBVS EARVM RECENS INVENTARVM adhuc ardentium obseruationes multæ primum afferuntur: Aliorum opiniones omnes de ipsarum attributis dein expenduntur:

EARVM CAVSÆ, PROPRIETATES, DIFFERENTIÆQVE SINGVLÆ DEINCEPS ex rei natura deteguntur: Pluresque dubitationes e traditis emergentes demum eluuntur.

Explicatis diligenter abditissimis Quæstionibus De Ignium causis, origine, varietate, duratione, motu, & extinctu: De Antiperistasi, Fumo, Cinere, Lentore, Mistis incombustibilibus, Brutorum Funeribus, & alijs Naturæ Arcanis.

Declaratisque plurimis Antiquitatis ritibus Lychnos supra centum effigiantibus:

Est Conventus *Cum Indicibus locupletissimis.* S. Caroli Padue

AVTORE

FORTVNIO LICETO GENVENSE

Patrum EX L. COM. Reformator.

Phil. Medico in Academia Patau. Theorico supremo.

VTINI, Ex Typographia Nicolai Schiratti. MDCLII.

ANNVENTIBVS SVPERIORIBVS.

Prostant Patauij apud Franciscum Bolzettam.

Die 29. Ianuarij 1648.

Opus de Lucernis Antiquorum reconditis Perillustris, ac Excellentiss. D. D. Fortunij Liceti aliàs excussum, fuit denuò pro noua Impressione per me visum, & approbatum cum additionibus, cum in ipso nihil contra Regulas impressionis videatur. Die supradict.

Ita est Ego Fr. Antonius Vercelli de Lendenaria Inquis. Generalis Paduæ.

Nos Fr. Iulius Missinus Vrbeuetanus Ordinis S. Francisci Min. Conuentual. Artium, & Sacræ Theologiæ Doctor contra hæreticam prauitatem in Ciuitatibus, & Diœcesibus Aquileiæ, & Concordiæ Inquisitor Generalis à S. Sede Apostolica specialiter delegatus, libenter annuimus, vt Typis demandetur Opus in quatuor distinctum libros, inscriptum de Lucernis Antiquorum, aliàs excussum Venetijs Apud Euangelistam Deuchinum 1621. sed nunc præter varias additiones in ipso insertas auctum vsque ad numerum Librorum Sex à Perillust. & Excellentiss. D. D. Fortunio Liceto elaboratum, cum nihil in eo repertum sit vel contra Fidem, vel contra bonos mores. In quor. fid.

Datum Vtini apud Aedes Sanctiss. Inquisitionis infra septa Monasterij S. Francisci Interioris, Die 15. Aprilis 1650.

Fr. Iulius Missinus Inquisitor manu propria.

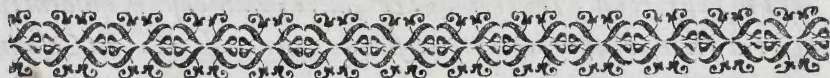
NOI REFORMATORI DEL STVDIO DI PADOVA

Hauendo veduto per fede del R. P. Inquisitor di Padoua, che nel libro intitolato de Lucernis Antiquorum Fortunij Liceti, non si contiene cosa alcuna contro la S. Fede Cattolica, e parimente per attestato del Segretario nostro niente contro Prencipi, e buoni costumi. Concedemo licenza, che sia stampato, douendosi osseruare le leggi in questa materia, e presentarne due copie per le librarie publiche di Venetia, e di Padoua. In quor. fid.

Dat. li 18. Febraro 1647.

Pietro Foscarini Caualier, Reformator.
Angelo Contarini Caualier, Procurator, Reformator.

Aluise Querini Secretario.

Laurentij Nerij Emporiensis, olim Patau. Logici Prim. Anagramma Candidum.

FORTVNIVS LICETVS.
VT OS FVIT LVCERNIS.

Cl. Berigardi Molinensis, in Patau. Lyceo Phil. Primi-paris.

Si Deus antiquis daret os vocale Lucernis,
Vt veterum possent tot monumenta loqui:
Eloquerentur idem, docto quod ab ore Liceti
Æterno dignum tempore prodit opus.
Huic illæ dant lumen, VT OS FVIT ipse LVCERNIS,
Fallimur: extinctis lumen & ora dedit.

AD

AD LECTOREM.

Vicumque symbolicis in iconibus Lucernarum abditiora priscorum sensa declarare student, ex officio (mi Lector) vni veritate litare, moresque veteres ad viuum exprimere, fidoque calamo semper afferre debent; susque deque habentes, si praui, sique boni mores illi fuerint, quos explicant; dummodo prauorum pœnas, & castigationes referant, ad emendationem, & ad exemplum, ne veteres improbitates noceant præsentibus Lectoribus: quin etiam ne Zoilorum inuidia scriptores culpet, quod nesciuerint explicare, tractareque decenter antiquorum lusus etiam turpitudine famosos. Nam & Matronæ pudicæ suorum infantium collo pectorique turpicula suspendere consueuerunt, ad auertendam inuidiam, quæ passim oculis emissitijs tenella puellorum corpora fascinare gestiunt importune. Quamobrem inter quamplurimas Antiquorum Lucernas, si duæ vel tres obscœniores ad explicandum propositæ nos pertraxerint ad afferendum licentiores tum Catulli versiculos, tum etiam Aristophanis de Iusto & Iniusto priscas altercationes, veniam dare debebunt aures pudicæ; magisque pœnam flagitiorum a nobis commemoratam intueri, quam per ipsa flagitia mentem volutare; finemque bonum nostri consilij æqui bonique consulere; nam castum quidem esse decet ac pium, bonum poetam, versiculos non necesse est. Et Casalius ipse sacerdos, vir pietate clarus, & moribus integerrimis, in opere suo de veteribus Aegyptiorum Ritibus, Lucernam mutini delineauit, quam æream in suo Museo se conseruare testatur. Hæc te nescire nolui, candide Lector, ne offendaris duplici, vel triplici pudibunda Lucerna inter centum ac plures innoxias explicata. Quique nolui tibi ob oculos ponere quasdam alias obscœnissimas, istas minus turpes, velut vmbras ad instar artificiosi Pictoris, lucidioribus addidi, quo magis tibi probentur, & pulchriores appareant. Vale feliciter.

INDEX

INDEX
LIBRORVM, ET CAPITVM
In hoc volumine contentorum.

LIBER PRIMVS.

De Reconditis Antiquorum Lucernis, in quo ex varijs Autoribus plures huiusmodi luminum obseruationes afferuntur.

LIBER SECVNDVS,

In quo aliorum opiniones de propositi natura diligenter expenduntur.

LIBER TERTIVS,

In quo ex Autoris propria sententia disquiritur de natura, causis, & proprietatibus huius admirandi luminis.

Fi-

LIBER QVARTVS,

In quo problemata, quæsita, & difficilia quæque circa determinationes superius habitas contingentes dissoluuntur.

MArcum Curtium Romæ in flammiuomam caueam se præcipitas-

Æqua-

LIBER QVINTVS,

In quo difficultatibus Aresianis, & plurimis, & ingeniosis, durationem diuturnam Lucernarum Antiquarum infirmare satagentibus, occurritur.

Tol-

LIBER SEXTVS,

In quo vetustiorum Lucernarum, nouissime Patauium, antiquos ritus, & historias abditas continentium, explicatio proponitur.

De

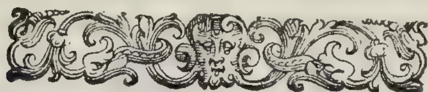
FORTVNII LICETI

Ad ſuos ſex Libros

DE RECONDITIS ANTIQVORVM LVCERNIS

PRÆFATIO;

In qua propoſiti vtilitas, & ſcribendi occaſio, tractationisque methodus explicatur.

MAGNA quidem, & ſingularis eſt vbique in ſuis operibus cum Artis, tum Naturæ vis; aſt in ijs Lucernis, quæ repletæ ſemel, nullo extrinſecus deinceps accedente fomite, per multas annorum decurias, centuriasque Priſcorum monumenta ſubterranea præſertim viuidi fulgoris radijs illuſtrarunt, incredibilis, & immenſa, diuinamque ad poteſtatem proxime accedens. Quod ſane argumentum omnibus ingenijs admirandum, a nemine ſtudioſorum adhuc ſatis explicatum, tamquam operi noſtro DE HIS, QVI DIV SINE ALIMENTO VIVVNT maximo vſui futurum; & multo prius etiam in libris DE ORTV ANIMAE HVMANAE litterariæ Reipublicæ promiſſum, nunc gliſcit animus ex profeſſo, ſeduloque tractare; huic item Phyſiologiæ parti peculiari dicato volumine: in quo primum obſeruationes, & hiſtorias omnes huius obiecti noſtri exiſtentiam aperientes afferam; aliorum deinde opiniones de natura tam præclari effectus examinaturus; propriam ſententiam deinceps de attributis, & cauſſis tam perennis ignis ex rei eſſentia diligenter explicaturus; ac demum difficilia, & quæſita omnia ex traditis emergentia diſcuſſurus, vniusque ad normam veritatis, quantum equidem potero, determinaturus. Quam ſane theoriam tanto iucundiorem ſapientiæ cunctis amatoribus nos fore ſperamus, quanto huiuſmodi Luminum natura toti mundo admirabilis numquam non

Naturæ vis vbique magna.

Artis vis vbi maxima.

Scopus operis.
Diuiſio.

[a] Rhet.c.2. Mirabile omne iucundum.

[b] lib. 1. præf. Vetustis nouitatem dare arduum est. Et dubijs fidē.

[c] Exod.c.3. 4.31.& seqq.

extitit: mirabile namque omne, Aristotelis [a] amplo testimonio, iucundum est; non secus atque inusitatum quoduis eidem est admirabile. Qua quidem in abditissimæ rei contemplatione grauissimum, fateor, onus, viribusque ingenij mei forsan impar subire tento; res etenim vel [b] Plinio, summo admirabilium scriptori, perardua est, Vetustis nouitatem dare, ac dubijs fidem: Verumtamen neque id ab incępto deterrere, reuocareque nos potuit; tum quia etiam in non assecutis voluisse, abunde pulchrum, & magnificum est; tum quia Diuino maxime fretus auxilio diligentiam, & vim tanto ponderi sufficientem adhibere me posse confido. Tu igitur Optime Deus, qui olim pastori [c] Moysi sub specie flammæ rubum ardentis, & non comburentis apparuisti; eumque non eloquentem, sed impeditioris, & tardioris linguæ vnum, per quem populus Hebræorum ille immensus a te sancta, & vera legis mandata susciperet, elegisti: propitius nunc mihi scriptori reconditæ flammæ Lychni ab antiquo incombustiliter ardentis naturam, & caussas aperi; & me, vt vt imbecillæ mentis, ad rem hanc omnium difficillimam studiosis omnibus explicandam speciali munere idoneum, aptumque redde; qui enim a me sine te nihil audeo, is ego tuo fauore nixus difficilia quæque tractare non extimesco. Rem igitur tam felicibus auspicijs aggrediamur, hac editione secunda propositis antea duos libros alios adiungentes; quibus & nouas difficultates contra vulgatam olim theoriam intime dissoluamus; & vetustiorum Lucernarum recens ad nos transmissarum, antiquos ritus mirifice referentum eruditionem reconditam applicemus, qua maiori diligentia fieri poterit, ad laudem & gloriam Omnipotentis Dei.

FORTVNII LICETI

De reconditis Antiquorum Lucernis

LIBER PRIMVS,

In quo ex varijs autoribus plures huiusmodi luminum obseruationes afferuntur.

Flammas admirabiles passim obseruari solitas concedere spectatis veterum lucernis.
Caput I.

ADmirandorum ignium in hac rerum vniuersitate noctu diuque se se nobis in conspectum exhibent genera multa; siquidem in æthere summo variarum formarum cometæ resplendent, Pliniana [a] obseruatione: in aeris media regione stellæ cadentes nuncupatæ, incensæ trabes, capræ saltantes, & huiusmodi alia phænomena: in aere infimo tum apud [b] Senecam Tragædum

„ ———————— tota solet
„ *Micare flamma sylua, & excelsa trabes*
„ *Ardent sine igne.*

tum apud Annæum [c] Moralem Gylippo Syracusas petenti visa est stella super ipsam lanceam constitisse; tum etiam apud [d] Plinium in Romanorum castris visi sunt ignes nocturnis militum vigilijs inhærere pilis pro vallo; tum denique apud eosdem, & alios plurimos autores, post immanes tempestates aliquando super aqueum elementum nauigiorum velis, malis, rudentibus, aliisve insident ab ethnicis Castoris, & Pollucis, Helenæque nomine; a nostris vero nautis Sanctorum Hermi, Nicolai, Claræque luces appellatæ flammulæ. Sed & in mari ex aquis euaporationes ignis non raro existere notant [e] Seneca, & [f] Aristoteles: qui & mare deuri posse alibi profitetur. Cui assentitur [g] Theophrastus addens ignem cum crepitu e puteo ignescente prodire. Thrasymenus lacus in agro Perusino semel totus arsisse scribitur a [h] Plinio: Cui & ad aquas Scantias, & in Nymphæo exit e petra flamma, quæ A pluuijs accenditur; exit in Mutinensi agro statis Vulcano diebus: Legiturque in agro Sabino, & Sidicino vnctum flagrare lapidem; & in Salentino lignum cuidam saxo impositum ex eo protinus flammas concipere. Ac e terræ visceribus ignem prosilire subito in medio Vrbis foro attoniti dudum conspexere Quirites; quem vt extingueret, impio quidem cacodæmonis oraculo, nefarioque suasu, sed tamen spe- B ctabili erga Patriam pietate, incredibilique fortitudine M. Curtius nobilissimus adolescens non frustra in ignei barathri fauces [i] Valerij Maximi testimonio, præcipitem se dedit. [k] Lucretio consimiliter

—— [l] *multis succensa locis ardent sola terræ:*
Eximijs vero furit ignibus impetus Aetnæ.

Ex iugo itidem Vesui Campaniæ mon- C tis, quem vulgo nunc Summam vocitant, olim post immanem fumum, ingentesque cineres, maxima ignium vis cum exustis lapidibus per interualla modo maiora, modo minora multis iam seculis effluxit; quum ex hiatu [m] Boccacij tempore, neque fumus, neque flamma prodierit; sed æuo Leandri, & nostro foras eruperit ignis, ingenti Campanorum terrore atque de- D trimento, vt etiam æuo Titi, notatu Dionis. Ex animalibus autem brutis ignem erupisse notum fuit Cælio Rhodigino asseueranti Cæsaris Tiberij equum eius extitisse naturæ, vt ore flammigare videretur. [n] Ioachimus etiam Fortius Ringelbergius affirmauit sæpenumero per equi nigri collū se sursum, ac deorsum in tenebris duxisse manum, & vn-

ne& in æthe-.
[a] Lib.2.c.25.
aere medio.
infimo.
[b] Thyest.act.
scen.1.
[c] nat.q.cap.1
Stella super lanceam visa.
[d] lib.2.c.37.
Ignes pilis militū inhærētes.
Ignes Helenæ, & fratrum.
Ignes e mari.
[e] 2 nat.q.c.26
[f] de mundo cap.5.
[g] 3. sect. probl. 3.
[g] li. de igne
Lacus q. arsit.
[h] lib.2.c.107
Petra pluuijs accensa.
Lignum saxo impositum igniri.
Ignis e terræ hiatu.
[i] Vide lib. 4. c.1.
[k] lib.5.c.6.
[l] lib.2.
Montes ignem vomentes.
[m] lib. de Mō-tib. 15. lect. ant.c.5.
Ignis e brutis emicuit.
[n] Lib. experimento.
Equi flammigantes.

A & vndique ignium ſcintillas erumpere conſpexiſſe. Autor item operis, cui titulus eſt [o] *Hortus ſanitatis*, Caccum aſſerit animal Adelino [p] Philoſopho anhelitu ſuo pectore flammas eructare, hoc eſt ſpiritum flammeum, maxime quum ira fuerit permotum. Quin etiam ex hominum corporibus ignes halare vetus eſt; vulgatum namque habemus in Theodorici patre ſpectaculum, qui [q] Cælij teſtimonio ex toto corpore ſcintillas dicitur profudiſſe. Seruio B quoque Tullio, & Lucio Martio ex capite flammam ardentem emicuiſſe [r] Valerius, & [ſ] Plinius confirmauerunt. [t] Aeliano ſimulachrum Mineruæ Alalcomenidis cognominatæ ſpontanea flamma combuſtum eſt, nullo igne ſubiecto. Apud Allobrogum Gratianopolim [u] Dalechampio in Plinianis adnotationibus vliginoſa terra baculo mota flammas edit. Ac præterea ſupra hominum turmas flammulæ non ſemel C viſę ſunt [x] Valerij Maximi relatu. Supraque humana cadauera inhumata nõ raro viſos igniculos eminus præſertim noctu plerique confitentur. Quæ tamen omnia phyſicam obtinuere cauſſam ignem in ſubiacente miſto antea quomodocumque deliteſcentem. Sed quod inter omnia ignium miracula mentibus humanis maximum ſtuporem incutit, vt vel ipſi ſenſui, viſuique proptiorum obiectorum optimo, certoque iudici ac pene infallibili vix fides adhiD benda videatur, genus illud ignis extat, quod pluries in recludẽdis vetuſtiſſimis monumentis noſtra, & ſuperiore tempeſtate repertum eſt adhuc ardens poſt multa centena, & annorum millia in exiguis quibuſdam lucernis, nulla vnquam toto eo tempore iniecta liquoris guttula; quum paſſim videamus ignem, ob maximam ſuam actiuitatem, voracitatemq; in toto mundo auidiſſimam, omnia facile conſumere, quæcunE que ardentia de ſe flammam edere poſſunt. Quarum lucernarum vere admirabilium naturam nunc introſpecturi, earum obſeruationes, hiſtoriaſque ſigillatim ex probatiſſimis quibuſque ſcriptoribus in medium prius afferre operæ pretium duximus.

[o] Lib. de ani. c. 26.
[p] Vide l. 4. c. 2.
Homine e corpore ſuo ſcintillas ignis effundentes.
[q] 15. lect. ant. c. 5.
[r] li. 1. c. 6.
[ſ] li. 2. c. 107.
[t] lib. 12. c. 57.
Simulachrum ſponte combuſtum.
[u] li. 2. c. 107.
Terra baculo mota flammas edens.
[x] lib. 1. c. 6.
Ignes viſi ſupra cadauera.
Ignis omniũ [illegible]mus.
Ignis voraciſſimus.
Igne quæ conſumantur.

De Lucerna Tulliolæ Marci Tullij Ciceronis filiæ. Cap. II.

INter quamplures veterum ſepulchrorum tum æneas, tum fictiles, tum alia quauis ex materia conſtructas lucernas, notiſſima fuit illa, quæ patrum noſtrorum ætate Romæ in via Appia, e regione conditorij M. Tullij Ciceronis, Paullo Tertio Pontifice Maximo, ab ingrediente nouo aere vltra mille quingentos annos ardens extincta eſt in Tulliolę Ciceronis eiuſdem filiæ monumento: Quod tum ex litteris lapide inſculptis,

TVLLIOLAE. FILIAE. MEAE

tum etiam plene innotuit ex muliebri cadauere ſeruato adhuc integro cum capillis ad ea vſque tempora implicitis, irretitiſque aureo retinaculo. Quę omnia ob nimiam vetuſtatem exſiccata, & penitus arefacta, ſolo contactu in paucos pulueres diſſoluta conciderunt; remanentibus quibuſdam ſolum filamentis aureis, vt potę corruptioni contumacioribus. Hac de re Guido [a] Pancirolus libro ſuo *Rerum Memorabilium Deperditarum* agit in hanc ſententiam: Præparabant, inquit, etiam veteres oleum incombuſtibile, quod numquam conſumebatur: id noſtra quoque ætate, ſedente Paullo Tertio, viſum fuit, inuento ſcilicet ſepulchro Tulliæ filiæ Ciceronis: in quo lucerna fuit etiam tum ardens; ſed admiſſo aere extincta. Arſerat autem annos plus minus mille quingentos quinquaginta: Hæc ille. [b] Cui apertiſſime ſubſcribit eius illuſtrator Henricus; & Hermolai Barbari, [c] Franciſcique Maturantij teſtimonio hanc hiſtoriam confirmat aſſeuerantium vna cum (d) Scardeonio, [e] Guilandino, & Ruſcellio inueniri alicubi in ſubterraneis Italiæ monumentis lucernas perpetuo fulgore lucentes. De lucerna vero Tulliolæ propoſita luculentiſſimum etiam teſtimonium, tamquam de rę clariſſima, & indubitata, ſuperioribus annis per epiſtolam mihi perhibuit Iacobus Mancinus vir ſpectatæ fidei, & eruditionis; quod infra commodiori loco deſcribemus.

Vide li. 4. c. 4.
Vide li. 4. c. 5.
Cadauer tactu in pulueres abiens.
a Cap. de oleo incombuſtibili veterum.
Oleum incõbuſtibile veterum.
[b] lib. coroll. 5.
[c] epiſt. ad Alphen.
[d] lib. 1. antiq. Pataui.
[e] De Papy. membr. 6.

De

A

De Lucerna Luciæ Cæsæ ex Iacobonio. Cap. III.

IVlius item Iacobonius antiquitatis cultor studiosissimus, in Appendice, quam edidit ad Commentarios Io. Baptistæ [a] Fonteij Primionis De prisca Cæsiorum gente, nostri huius argumenti meminit in hæc verba, Cæterum, ait, nec illud tum ex nostra, tum ex multorum obseruatione scitu dignum omittam, lucernas, lychnosque perpetuo ardentes in conditorijs, sepulchrisque iuxta cinerum ollas, vrnasque, ac mortuorum ossa collocari, oleo inextinguibili, dum aerem vitet; quod in animę immortalitatis signum (quā ignea repręsentari specie nos [b] alibi tetigimus) factum autumo: Lucernas huiusmodi plurimas cum æneas, tum fictiles inspiciendi mihi copia fuit: ardentes numquam vidi; sed cum ijs, qui viderant, sum sæpe locutus; legique scriptores, qui id affirmant, multos. Lucernas ipsas vt plurimum eorum nomine, quorum cinis, ossave condita sunt, inscriptas conspexi: & vt omittā quamplurimas, vnam fictilem afferam a Cæsijs forte non alienam; nam in ima parte, fundoque ipso litterę incisæ sunt,

[a] in fin.

[b] vide lib. 3 c. 1.

Lucernarum reconditarum materia.

Lucernæ quo nomine vt plurimum inscriptæ.

L. CAESAE.

eam in admirabili Gazophylacio nuper reperi Vlyssis Aldrouandi; in quo velut in aliquo microcosmo spectantur omnia tum Medicis ipsis, tum rebus alijs vsui, atque oportuna. Hæc ad verbum scripsit vir eruditus; cui vt non negauerim lucernas inscribi potuisse nomine illorum, quorum cinis, aut ossa in monumentis condita sunt; ita fieri posse reor vt inscriptæ sint etiam Lucernæ plurimæ nomine artificum, qui eas architectati fuerint; nam opifices operibus suis propria nomina inscribere vulgatissimum est. Ego autem pluribus ab hinc annis, dum adolescens in Bononiensi Lyceo Philosophię, ac Medicinæ operam darem, eodem Aldrouando præceptore vsus apud ipsum eandem L. CAESAE lucernam vidi; & ipsius imaginē ligneo typo in pagella impressam obtinui pulcherrimam; quam etiamnum apud me habeo.

Musæum Aldrouandi.

Lucernas inscribi etiam nomine opificis.

De Aurea Lucerna Mineruæ Athenis annum integrum ardente. Cap. IV.

PAusanias historiographus magni nominis in Atticis cuiusdam aureæ lucernę meminit, in quam oleum infusum haudquaquam consumebatur, nisi exacto demum anno: quum tamen dies, noctesque iugiter arderet: Id ipsum propterea euenisse inquit idem Pausanias, quod Lucernæ inesset e lino Carpasio funiculus: quod sane linum vnum ex omnibus igne non consumitur. [a] Hæc Lucerna Dalechampio in Plinianis adnotationibus a Callimacho effecta fuit. Hanc eamdem Lucernam Athenis toto integro anno sine fomitis vllius noui adiectione splendentem, ardentemque fuisse testatur; & eius artificium, atque naturam non vno in loco Hieronymus ille [b] Cardanus explicare conatur. Quem Autorem hac in re summæ subtilitatis, quia non arguit, lacessitve infensissimus illi Scaliger antiquior, suspicari proinde maximopere licet eumdem illi de proposito naturæ miraculo consentire, atque subscribere. Sed nimis plebeiæ formæ Lucernam, ac rudem depingit Cardanus, quam vt ex auro materiam haberet, ac in honorem Mineruæ, artium Deæ (cui non nisi elaboratioris operis donaria, & munera dicabant antiqui) tam diuturnam flammam aleret; sed longe secus eam faberrimo factam artificio statuendum est; vt puta constructam a Callimacho, sculptore sui temporis eximio; de quo Pausanias hæc habet in Atticis: *Omnium vero sanctissimum Mineruæ signum illud est, quod iam inde ab initio, de communi omni Curiarum consilio dedicatum est in Arce; quum ea Vrbis nomine appellaretur. Delapsum quidem de cælo fama vulgauit; sed mihi id neque affirmare, neque refellere in præsentia in animo est. Lucernam ex auro Deæ Callimachus fecit; in quam oleum infusum, non consumitur, nisi exacto demum anno. quum tamen lucerna dies noctesque ardeat. Id adeo euenit, quod Lucernæ inest e lino Carpasio funiculus, quod sane linum, vnum ex omnibus igne non conficitur. Eminet supra Lucernam palma ænea, quæ quum ad lacunar consurgat, exceptum va-*

B Linum incombustibile.

[a] lib. 19. c. 1.

C [b] 10. de variet. c. 40. 1. de subtil.

D Minerua signum e cælo delapsum fama est.

E Lucerna ex auro a Callimacho facta mirabilis durationis.

porem facile dissipat; *Callimachus vero ipse, qui Lucernam fecit, etsi multo est infra summos artifices, solertia tamen ceteris longe præstitit; primus enim lapides terebrauit, nomen vero Caciziotechnon* (quasi artis dicas suæ Calumniatorem) *aut sibi ipse imposuit, aut ab alijs impositum vsurpauit*. Diuersam nominis huius lectionem ac interpretationem, proponit in Anthropologia Volaterranus, inquiens: *Callimachus autem Sculptor, vt ait Pausanias, sibi nomen adoptauit τηξίτεχνον, quasi artis Interploratorem, & qui eam in tenuiorem exquisitioremque disciplinam reduxit: τήκειν enim liquefacere conflareque est: Nam ipse prius lapidem perforauit, minutatimque tractauit*. Quæ quidem lectio versioque mihi magis probatur, quam illa prior ex Amasæo, Xilandroque proposita; quum verisimile non sit, quemquam Calumniatoris artis suæ probrosum nomen, vel imponere sibi sponte, vel ab alijs impositum vsurpare. Sed vtcumque sit, qui summos omnes artifices vicisse solertia dicitur, etsi multo infra summos locetur artificio, non tamen adeo rudis extitisse dicendus, qui conductus fuerit ab Atheniensibus omnium curiarum ad efformandam Mineruæ Lucernam ex auro, vulgari plebeiaque forma, quam attulit Cardanus; quæ nullo penitus artificio consimiles habet in omnium monachorum, etiam pauperrimorum cellis ad nocturnas elucubrationes. Quare lubet existimare, longe artificiosioris illam extitisse structuræ. Qualem etiam Mineruę sacram in Astu perpetuo ardentem testatur alicubi Strabo dicens: [c] *Astu saxum est in planicie, circumquaque domicilijs circumdatum. In eo saxo est templum Mineruæ, & vetusta Poliadis Aedes, in qua semper ardens Lucerna: & Parthenon, Ictini opus: in quo Minerua Eburnea, Phidiæ opus*. Idiomate vero suo Strabo scribit, ἐν ᾧ ὁ ἄσβεστος λύχνος: idest, *in quo inextinguibilis Lucerna*, vt vertit [d] Gyraldus: est enim mihi longe diuersum; *inextinguibile*, ac *semper ardens*; etenim semper ardere potest, cui semper apponatur nouum combustibile, iuxta illud [e] Aristotelis: *Ignis augmentum in infinitum abit, quousque fuerit combustibile*: quum inextinguibile sit, quod extingui non potest, etiam non adecto fomite. Sed hac de re latius [f] infra. Quare fuerit ista Strabonis, illa Lucerna multum artificiosa, cuius videndæ compotem me fecit, ac eius multarum figurarum explicationem a me petijt non ita pridem Cl. Vir. epistolio, quod suo loco proponetur cum Lucerna mirabilis artificij, ac eius explicatione diligenti.

Qui primus lapides terebrauerit.

Pausaniæ lectio probatior.

[c] lib. 9. Astu saxum habens in se Mineruę templum.

[d] hist. Deo. synt. 4. inextinguibile, ac semper ardens, non idem sunt.

[e] 2. de an. t. 41.

[f] lib. 6. lib. 6. c. 13.

De Lucernis Iouis Ammonis, Cap. V.

CONsimiles, immo vero longe diuturnioris ignis prædicta illas arbitror fuisse lucernas, quas Ioui Ammoni consecrauerat Antiquitas; de quibus celeberrimum legimus hoc Virgilij testimonium,

„ *Hic Ammone satus, rapta Garamantide Nympha,*
„ *Tēpla Ioui cētum latis immania regnis,*
„ *Centum aras posuit; vigilemque sacrauerat ignem,*
„ *Excubias Diuum æternas* ------

licet alterius illi Mineruæ omnino consimiles peculiarē habeamus apud Plutarchum narrationem in vestibulo libri De oraculorum defectu asserentem, & quia Cleombrotus Lacedæmonius nuper apud Ammonem fuerat, satis præseferebat cætera se non valde admiratum; de lucerna autem perpetuo ardente rem narrabat dignam animaduersione; de qua ex sacerdotum sermone percepisset: subinde enim quouis posteriore anno minus olei absumi, quam præcedente; atque hoc illos pro certo argumento annorum inæqualitatis ducere, quæ sequentem annum semper breuiorem superiore faceret; quod probabile sit minori tempore minus absumi. Verba Plutarchi sunt: *Paulo ante Pythia nostra ætate a Callistrato acta, euenit vt a diuersis terræ finibus Delphos conuenirent duo sacri viri: Demetrius Grammaticus e Britannia Tarsum (quæ ei patria erat) reuertens: & Cleombrotus Lacedæmonius. Hic diu per Aegyptum, & Trogloditicam vagatus, & magnam maris Rubri partem subuectus erat, non sane negociandi gratia; sed homo spectandi, & parandi sibi splendoris cupidus, quum esset re satis lauta, non magni ducens possessionem opum ijs, quæ sufficerent, ampliorem:* his

Annorum inæqualitatem vt probet Plutar.

Minori tēpore minus absumi.

Vir continentia, moderationeq; rarus.

his rebus ocium insumebat, historiamque colligebat quasi materiam Philosophiæ, cui (vt aiebat) Theologia finis erat propositus. Et quia nuper apud Ammonem fuerat, satis præseferebat cetera se non valde admiratum; De Lucerna autem perpetuo ardente rem narrabat dignam animaduersione: de qua ex Sacerdotum sermone percepisset: Subinde enim quouis posteriore anno minus olei absumi, quam præcedente: atque hoc illos pro certo argumento inæqualitatis ducere, quæ sequentem annum semper breuiorem superiore faceret; quod probabile sit minori tempore minus absumi.

Lucerna mirabilis apud Ammonem.

De Lucerna in Phano Veneris inextinguibili. Cap. VI.

MEmorat etiam Diuus[a] Augustinus alicubi esse quoddam Veneris Phanum, atque ibi candelabrum,& in eo lucernam sub dio sic ardentem, vt eam nulla tempestas, nullus imber extingueret: Vnde sicut ille lapis (Asbeston Arcadiæ lapidem citat, quem paullo supra [b] propterea sic appellari dixerat, quod accensus semel iam non possit amplius extingui: quod & multo ante [c] Plinius etiam obseruauerat) ita hæc λύχνος ἄσβεστος, idest, Lucerna inextinguibilis nominata est. De isto autem Phano Veneris, & Lucerna inextinguibili, subdit vir Sanctus, non solum in nullas coarctamur angustias, verum etiam latitudinis nobis campus aperitur: Addimus enim ad istam lucernam inextinguibilem & humanarum, & magicarum, idest, per homines dæmoniacarum artium, & ipsorum per seipsos dæmonum multa miracula: quæ si negare voluerimus; eidem ipsi, cui credimus, sacrarum litterarum aduersabimur veritati: Aut ergo in lucerna illa mechanicum aliquid de lapide asbesto ars humana molita est; aut arte magica factum est, quod homines illo mirarentur in templo; aut dæmon quispiam sub nomine Veneris tanta se efficacia præsentauit, vt hoc ibi prodigium & appareret hominibus, & diutius permaneret. Hæc Diuus Augustinus. Cui subscripsere tum[d] Isidorus, tum Bartholomæus [e] Anglicus in opere suo de genuinis rerum proprietatibus, tum Magnus Albertus libro

[a] 21. de ciu. Dei c.6.
Asbestus lapis vnde dictus.
[b] cap.5.
[c] li.19.c.1.
[d] lib.16.cap. 4. gemm.
[e] lib.16.c.12.

A De Mineralibus inscripto, tum etiam pictor[f] Villingius; asserunt enim omnes vnanimi consensu Asbeston esse lapidem, qui semel accensus, est inextinguibilis; cuius virtus in templis Deorum gentilium manifesta est; ac speciatim habebatur in quodam templo Veneri dicato: ferrei coloris est; nasciturque in Arcadia, & maxima ex parte in Arabia.

[f] lib.2. tr.2 c.1.
Asbest. color, & locus natalis.

B *De Lucerna Edessæ, siue Antiochena. Cap. VII.*

FRanciscus Citesius Pictauiensis medicus eximius, in suo libello, cui titulus est, *Abstinens Confolentanea*, de alia mirabiliori lucerna scribit citatis verbis. Ad hunc fomitem nescio an referre debeam perpetuam lucernæ cuiusdam flāmam; cuius meminit Cedrenus; quam quidem imperante Iustiniano Edessæ cum Christi imagine repertam refert: C ea statim a Christo passo supra portam quamdam fuerat abdita; & quingentorum tamen annorum decursu non erat extincta: Immo ex ea oleum in ignem proximū iniectum Cosrois Persarum Regis copias Christiano nomini infensas ad vnam omnes consumpsit. Hæc vir egregius e Cedreno retulit. Nos autem huiusmodi lucernam Antiochenam propterea merito cognominauimus, quod Edessæ Ciuitas, præ D claro[a] Plinij testimonio, quondam Antiochia nuncupabatur: licet Guilielmus [b] Tyri Archiepiscopus Edessam ab Antiochia distinguere videatur.

Edessa dicebatur Antiochia.
[a] Lib.5.c.24.
[b] 4. de bell. sacr. c.2.7. & seqq. & lib.7. cap.4.

De Lucernis Ferentillis in agro Viterbiensi. Cap. VIII.

AT vero celebres etiam fuere Lucernæ illæ, quarum in suo de illustrium virorum insignibus, stēmatibusve libro Hieronymum Ruscellium meminisse constat; asserit enim earum nōnullas compertas fuisse in quibusdam E capsulis sepultas; alias autem in parietibus muro inclusas. Quæ in aere aperto per aliquot horas accensæ, ardentesque perdurabant; & a se ipsis postea extinguebantur, exiguo quodam puluere in illis extinctis remanente: seu is ellychnij, seu liquoris combusti cinis

Lucernæ in muris inclusę.

exi-

existimandus sit: Quum ardentes eædem Lucernæ latuerint per multa centena, & annorum millia: earumque, præter alias multas, aliquæ repertę sunt tempore Pontific. Alexandri VI. longe a Viterbo tria millia passuum, in oppido desolato, Ferenti nomine dicto: Vbi scribit Suetonius natos esse progenitores Othonis Imperatoris.

Othonis patria Ferentum.

De Lucerna Olibij Atestina in agro Patauino reperta. Cap. IX.

[a] lib. 1. clas. 3. c. vlt.

Bernardinus autem [a] Scardeonius in opere suo De Antiquitatibus Vrbis Patauinæ, Quis, inquit, sanę mentis Maximum Olybium connumerandum hic esse neget, atque a nobis inter Patauinos censendum? quem constat fuisse virum maximæ pręstantię, & summo ingenio præditum; quandoquidem tam admirabili arte lucernam concinnauerit, vt perpetuo fulgore lucens mille, & quingentos annos plus minus, Plutoni dicata, sub terram accensa permanserit: Nam annum circiter millesimum quingentesimum nostræ salutis iuxta Atestem, municipium Patauinũ, dum foderetur a rusticis terra solito altius, reperta est vrna fictilis, & in ea altera vrnula; in qua erat Lucerna adhuc ardens inter duas ampullas; quarum altera erat aurea, altera vero argentea, purissimo quodam liquore plenas; Cuius virtute Lucerna illa per tot annos arsisse creditur; & nisi retecta fuisset, perpetuo arsura. In vrna maiori hi versus legebantur,

Lucerna Olybij.

Plutoni. Sacrum. Munus. Ne. Attingite. Fures
Ignotum. Est. Vobis. Hoc. Quod. In. Orbe. Latet
Namque. Elementa. Graui. Clausit. Digesta. Labore
Vase. Sub. Hoc. Modico. Maximus. Olybius
Adsit. Fecundo. Custos. Sibi. Copia. Cornu
Ne. Tanti. Pretium. Depereat. Laticis

In altera vino minori vrna legebantur hæc alia carmina.

Abite. Hinc. Pessimi. Fures
Vos. Quid. Vultis. Vestris. Cum. Oculis. Emissitijs?
Abite. Hinc. Vestro. Cum. Mercurio Petasato. Caduceatoque
Donum. Hoc. Maximum. Maximus. Olybius
Plutoni. Sacrum. Facit

Legitur de hac eadem Olybij Lucerna Francisci Maturantij Perusini viri eruditissimi epist. ad Alphenum amicum ita dicentis, Nihil ex omni antiquitate vidisti mirabilius, mi Alphene; in vase illo interiori lucerna fuit fictilis, miræ pulchritudinis, lumine tot sæculis inextincto; super eam duæ ampullæ paruulæ: aurum in altera, in altera argentum fuit: Vtrumque liquidum; vt ex ramentis cognoscitur; primarium argentum; aurum vero obrizum. Ego Chymiæ artis (si modo vera potest esse ars Chymia) iurare ausim elementa, & materiam omnium. Vas vtrumque cum epigrammatibus, Lucerna, ampullæ aureę, Olybij munera ad me venere: & penes me sunt: Quas si videas obstupescas: Ego eas cum mille aureis non sum commutaturus. Vale. De hac eadem re testimonium perhibuere [a] Ianus Gruterus in suis inscriptionibus antiquis parum mutans epigrammata descripta, [b] Hermolaus Barbarus in suis Corollarijs; Gesnerus [c] Heluetiorum Medicus; Langius [d] in suis Epistolis Medicinalibus; Scholiastes Andreæ Libauij in libro de [e] Naphtha; Melchior Guilandinus in [f] Commentario de Papyro; Franciscus Citesius in Abstinente Confolentanea; Petrus [g] Appianus libro suo De Inscriptionibus; Io: Baptista [h] Porta in sua naturali magia; Vvolfangus Lazius in suis Commentarijs Reipublicæ Romanæ; illustrator Guidi Panciroli in Notis rerum [i] deperditarum; Martinus Delrius in suis Magicis [k] Disquisitionibus; Rubeus in suo volumine de Destillatione; Sebastianus Eritius in explicatione Numismatis L. Veri; Hieronymus Ruscellius, & alij plures; inter quos Andreas Maurocenus, Venetum gloria, pietate, probitate, sapientia, eruditione, ac nobilitate in principe Republica spectatissimus; quem nuper extinctum

„ *Insatiabiliter deflebimus, æternumque*
„ *Nulla dies nobis mœrorẽ e pectore demet:*

Vt iam nefas esse videatur de rei existentia dubitare. Horum vnus Porta Neapolitanus asserit huiusmodi lucernam per imprudentum manus rustice pro-

[a] pag. 927. num. 5.
[b] lib. 5. c. 11.
[c] lib. de Lucer.
[d] lib. 2. ep. 12.
[e] cap. 6.
[f] memb. 6.
[g] lib. 12. cap. vlt.
[h] lib. 3. c. 18.
[i] cap. de oleo incombust.
[k] to. 1. lib. 1. ca. 5. qu. 1. Sect. 1. cap. 4.

Andreæ Mauroceni laus.

Lucret. lib. 3.

profundentium ruptam fuiſſe, ac ſtatim flammam eius extinctam. Sed quum Maturantius aſſeuerãter teſtetur, apud ſe Lucernam iſtam eſſe ſimul cum ampullis, & vrnis; iam non eſt vt Portam audiamus de Lucernæ fractione ſcribentem per imprudentum manus ruſtice profundentum.

De Lucerna Neſidea in cratere Neapolitano inuenta. Cap. X.

Reconditarum Naturæ rerum ſtudioſiſſimus idẽ indagator Io: Baptiſta Porta [a] Neapolitanus in opere ſuo de Magia naturali teſtatum reliquit ſuis temporibus, circiter annum milleſimum quingenteſimum quinquageſimũ, in Neſide Inſula in Neapolitano cratere ſita, ſepulchrum marmoreum repertum eſſe cuiuſdã Romani, quo recluſo, phiala intus reperta eſt, in qua Lucerna adhuc ardebat; quę rupta, & viſo aëre extincta eſt: ea vero ante Redemptoris noſtri aduentum clauſa fuit. Aliæ quoque, ſubdit vir eximius, ab amicis narratæ ſunt, repertę, & oculis cognitę. Vnde colligimus, inquit, hoc fieri poſſe, & a maioribus factitatum. Et multis interpoſitis ait, Lucernam iſtam vitreo vaſe clauſam qui viderunt, optime flammam retinere, & lumen emittere conſpexiſſe.

[a] Lib. 12. cap. vlt.

Lucerna in vaſe vitreo.

De Lucerna Pallantis. Cap. XI.

Celeberrima omnium, quot quot hactenus enumeratæ, compertæque fuerunt, illa eſt Lucerna, de qua Martinus in eo [a] Chronicorum libro, quem Martinianam appellauit, cuius teſtimonio fidem præſtitit non ſolum Ioannes Boccacius in volumine ſuo de Genealogia Deorum Gentilium inſcripto; ſed etiam Philippus [b] Bergomenſis, autor Chronicorum Mundi vniuerſalium, in ſupplemento; atque Raphael Volaterranus nobilis hiſtoricus; nempe temporibus Henrici Tertij Imperatoris, hoc eſt anno Domini milleſimo quadringenteſimo primo, ab agricola quodam non longe ab Vrbe Roma inuentum fuiſſe, dum altius ſolito agellum foderet, lapideum tumulum inſcriptione notatum; & in ſepulchro viri mor-

[a] Lib. 12. cap. 67.

[b] lib. 33.

A tui corpus proceræ adeo ſtaturę, vt muros Vrbis excederet: cadauer integrum erat, ac ſi paullo antea ſepulturæ datum fuiſſet: in pectore vulnus latiſſimum geſtabat: ſupra caput autem corporis defuncti reperta eſt Lucerna perpetuo igne ardens; quæ nec flatu, nec aquæ, alteriusve liquoris vllius ſuperiniectu extingui potuit; ſed in fundo perforata, & rupta ab importunis miræ lucis oſoribus, ſtatim flamma euanuit: effluxoque liquore admirabili, protinus

Vide lib 4. cap. 6.

Pallantis cadauer cum lucerna.

B lumen extinctum eſt. Iſtud autem fuiſſe corpus magni Pallantis Arcadis, qui filius Euandri Regis, comes Aeneæ, bello, ſingularique certamine dudum interfectus fuit a Turno Rutulorum Rege multo prius, quam Roma conderetur, apertiſſime teſtatur tum Raphael [c] Volaterranus grauiſſimus hiſtoriographus; tum etiam cadaueris inuenti proceritas, qua muros Vrbis, etſi non præ altos in ſuo genere, ſuperabat; nam

[c] lib. 33. cap. de cæl. & terr. progen.

C inter ſepultos prope Romam ad Tiberim Pallanta legimus giganteæ fuiſſe ſtaturæ: tum quoque vulneris amplitudo, quę in thorace cadaueris ſupra quatuor pedum longitudinem ſe ſe extendebat; quum Pallantem ſciamus occubuiſſe a Turno viro fortiſſimo, & giganteæ molis pectore lancea tranſuerberatum; vt Virgilius [d] concinit, apud quem Turnus Pallanti.

Lib. 4. cap. 6.

[d] lib. 10.

„ *Vibranti cuſpis mediũ tranſuerberat ictu,*

D „ *Loricæq. moras, & pectus perforat ingens,*

tum demum, quod ſaxo monumenti inſculptum legebatur, Epitaphium huiuſmodi,

Filius. Euandri. Pallas. Quem. Lancea. Turni

Militis. Occidit. More. Suo. Iacet. Hic

Titulus Pallantis.

Alia lectio habeo: *Mole. ſua. iacet. hic.* & vtroque modo recte dici poteſt; etenim mos cadauerum proprius in ſitu nullus alius eſt, quam iacere; carẽt enim

Mortui cur iaceant.

E calore ac ſpiritu, qui recta ſuſtinet humana corpora; nam ſi qui viuentes iacent, eum ſitum habent quatenus cum mortuis obtinent ſimilitudinem, & ad mortem habent relationem; quum iaceant naturaliter dormientes, aut ęgrotantes; quorum duum dormientes quidem veluti mortuos eſſe, docet Ariſtoteles inquiens: [e] *Somnus autem talis ſua natura eſſe videtur, vt viuendi & non viuendi*

Iacere vt mos mortuorum proprius.

[e] 5. de gen. an. c. 1.

uendi interliminium sit; & neque omnino sit, qui dormit, neque non sit; viuitur enim vigilia potissimum propter sensum. Vnde somnus apte dicitur mentis imago, qua iacent homines veluti mortui. Qui vero iacent ob ægritudinem, obtinent ad mortem eam habitudinem, qua semper ægritudo via est ad interitum, & dispositio ad mortem; quippe nemo sanus ad interitum tendere peruenireq; potest, nisi per ægritudinem; etenim ad necem via non est alia, quam morbus. Quocirca Galenus [f] affirmat, neminem interire posse sine cordis intemperie morbosa; proindeque sine morbi cuiuspiam, ac febris potissimum interuentu. Quare de mortuo, sepultoque Pallante recte scribitur in titulo: *More. suo. iacet. hic.* Non male quoque scribitur: *Mole. sua. iacet. hic:* nomine molis indicata Gigantei corporis magnitudine; siquidem in sepulchro corpus iacet, ad animæ discrimen; quæ licet antiquis existimaretur vel manere in sepulchro cum corpore, vel vagari diutius circa sepulchrũ, potissimum violenta morte interemptorum, vt infra [g] latius disquiretur; nemo tamen antiquorum vsquam posuit animam iacere; quia quum sit incorporea substantia, iacere nullo modo potest, nec habere situs vllius omnino positiones vllas; quippe iacere, stare, sedere, positionesque ceteræ locales conuenire minime valent animæ separatæ, sed corpori tantummodo. Quocirca de cadauere Pallantis, a quo separata sit anima, in cauea sepulchri condito, recte dicitur, quod Pallas Euandri filius *Mole. sua. iacet. hic.* Ceterum si retinere liceat lectionem Martinianam, quam referunt Boccacius, & Volaterranus:

„ *Filius Euandri Pallas, quē lancea Turni*
„ *Militis occidit, more suo iacet hic.*

Morem hunc ad lãceam referri debuerat, quæ maxima maxima vulnera infligebat, & nunquam non inferentia mortem. Hãc etiam historiam a Chronicis, & ab Helinando recipit ceu veram Tostatus inquiens: [h] *Virgil. ait in li. 9. de illo magno Iuuene Pallante, filio Euandri, qui adiuuit Æneam in conflictu contra Turnum Regem Rutulorum, vbi mortuus fuit, deinde sepultus fuit, conditus arte mirabili cum Lucerna ardente in loco, vbi nunc Roma est, quæ olim Valentia dicebatur; vt* A *ait Solinus* [*] *in Polyhistorico: cui tunc pater eius Euander præerat. Deinde ann. quasi 800. post Christum, dum quædam ædificia magna Romæ fierent, casu sepulchrum illius inuentum est: & deinde cum Lucerna ardente integer eductus; & ciuitatis muro applicitus altitudinem muri capite excellebat: vt patet in Chronicis: & idem scribit Helinandus Chronographus.* Celeberrima vero cunctarum fuit ista lucerna Pallantis, non solum quia, nisi fracta fuisset, ac ex ea perforata liquor effluxisset, in aperto aere ardens, & flatus, & aquę omnem violentiam eludens pertinacissime, longe diutius inextincta perdurauisset: verum etiam quia reipsa perdurauit ardens vltra duo mille sexcentos vndecim annos.

Somnus ad mortem vt refertur.

Morbus est via ad mortẽ.

[f] 5. de loc. aff. c. 1.

Versiculi Pallantis explicatio gemina.

[g] l. 3. c. 7.

Anima cum corpore manens in sepulchro non iacet antiquis.

Anima cur situs positione careat.

[h] Ge. ca. 5. qu. 12. 1. 1.

[*] l. 1 c. 2.

Pallantea cur omnium lucernarum celeberrima.

B

De Lucerna Hectoris. Cap. XII.

Non dissimilis forte naturæ fuerit ignis ille, quem Vmbra Hectoris C apud Virgilium [a] in somnis Aeneam alloquentis e tumulo gestare dicitur, his versiculis,

„ *Sic ait, & manibus vittas, Vestamque potentem,*
„ *Æternumque adytis effert penetralibus ignem.*

siquidem hãc flammam laturus Aeneas tot annis per tot maria diutissime iactatus, & per tot terras diutissime agitatus, rationabilius est ipsam nullo extrinsecus subinde fomite affundendo indi- D guisse; quam eius extitisse naturæ, cui fomitem assidue suppeditare oportere: Licet autem hac de re nihil certi ab Autoribus habeamus, quod in medium pro alterutra quæstionis parte afferre valeamus: Nos tamen in dubijs probabiliorem, verisimilioremque sententiam complectimur, nostræque opinioni accommodatiorem.

[a] lib. 2.

Hectoris lucerna cuiusmodi fuerit.

E

De Lucerna multiplici Mycerini Regis Ægypti: Cap. XIII.

Mvltiplices memorat Herodotus in Euterpe Lucernas admirabiles, inquiens allatis verbis: [a] Post hunc regnasse in Ægypto dicebant Mycerinum Cheopis filium: eumque paterna perosum facta, & templa reserasse, & populo ad vltimum calamitatis afflicto

[a] cap. 129. & seqq.

fecisse potestatem res agendi & sacrificandi: quin etiam super omnes reges iustitiam exercuisse. Quo nomine ex vniuersis regibus hunc Ægyptij maxime prædicabant, tum ob alia quæ bene iudicabat, tum vero quod conquerenti de ipsius sententia, de suo donabat, vt indignationi hominis satisfaceret. Quũ autem esset in ciues ita clemens Mycerinus, atque ita studiosus, principium ei malorum contigisse obitum filiæ, quæ domi vnica soboles erat. Qua clade supra modum quum doleret, velletque filiam excellentiori aliquo genere sepelire qua ceteri, fecisse ligneam bouem cauam, quam quum inaurasset, in ea filiam sepelisse defunctam. Neque humo bos hęc condita est, sed ad meam vsque memoriam in propatulo extabat in vrbe Sai apud regiam in conclaui quodam exornato posita. Cui singulis diebus omnifarij odores adolentur: noctibus autem perpetuo incensa lucerna astat. In altero contiguo conclaui imagines stant concubinarum Mycerini, vt in vrbe Sai sacerdotes aiebant. Stant enim colossi, *id est grandia simulachra*, circiter viginti, e ligno fabricati, nudi plerique: qui quarum sint mulierum, non possum dicere, præterquam quæ narrantur. Sunt qui de hac boue & colossis hæc referant: Mycerinum amore filiæ suæ captum, vim ei intulisse: deinde illam, quum præ mœrore se suspendisset, patrem in hac boue sepelisse: matrem autem manus ministrarum, quæ filiam patri prodidissent, præcidisse: & nunc earum hæc esse simulachra eius mali quod viuæ passæ fuissent. Hæc (vt ego opinor) dicunt nugatores, vt alia, ita & de manibus colossorum: quippe quas ipsi vidimus temporis diuturnitate delapsas, quæ ad meam vsque ætatem ad pedes eorum stratæ visebantur. Bos quoque cum ceterum corpus operta est Phœniceo pallio, tum vero ceruicem & caput crasso admodum auro: cuius inter media cornua circulus annexus inest, Soli assimilatus. Neque stans est bos, sed in genua cubans, magnitudine quanta est grandis vacca viua. Effertur autem e conclaui quotannis: & postquam Ægyptij verberarunt deum quendam, quem in tali negocio non puto mihi nominandum,

A tunc & bouem in lucem proferunt. Aiunt enim eam orasse patrem Mycerinum, vt defuncta quotannis semel Solem intueretur. Huic regi post calamitatem filiæ, secundo loco hæc accidisse. Ex vrbe Buti venisse oraculum, fore vt sex omnino annos viueret, septimo defuncturus. Id hunc ægreferentem, vicissim misisse ad oraculum contumeliosas quærimonias; quod, quum pater suus & patruus, qui deorum immemores templa clauserant, B homines que perdiderant, tamdiu vixissent, ipse pie faciens tam cito vita foret defuncturus. Rursus ei venisse dicuntur ex oraculo responsa, eapropter ipsum propere vitam finiturum, quod non id faceret, quod deberet. Oportuisse enim Ægyptum centum quinquaginta annis affligi: idque duos, qui ante eum fuisent, reges didicisse; ipsum verò, nequaquam. Hæc vbi accepit Mycerinus, se iam a numinibus damnatum, C lucernas fecisse permultas, quibus quum noctesceret accensis, putaret ac se oblectaret: neque diu, neque noctu intermittentem quin per paludes perque nemora vagaretur, vtque audiretur iuuenilibus in rebus studiosissime versari. Hæc autem idcirco excogitarat, quod vellet oraculum conuincere mendacij, vt duodecim pro sex fierent anni, diebus factis ex noctibus. Ita sane de Mycerini Lucernis Herodotus. D Quæ an omnes, an earum aliquæ, præsertimque illa perpetuo incensa ante cadauer filiæ, nullius deinceps adiectione fomitis æternum arderent: an cum statis diebus noui fomitis adiectu flammam alerent; nihil est quod certo demonstret. Ego tamen coniector, illam maximam fuisse in primo genere mirabilem, tum quod in allata diligentius historia non fit vlla mentio ministrorum, quibus curæ fuerit, in olei consumpti locum deinceps aliud nouum substitue- E re; sicut in Mæuiæ Lucernæ notatum est: tum quod Herodotus ait, Boui cadauer intra se continenti, perpetuo incensam astare lucernam: tum quod potentissimum, ditissimumque regem, & sapientissimis viris affluẽtem (olim enim omnium hominum sapientissimi suspiciebantur Ægyptij sacerdotes) verisimile satis est habuisse modum parandæ lu-

lucernæ, quæ sine noui fomitis adiectu diutissime flagraret, eniteretve; sicut habuit Cicero, & Euander Arcadum Rex, qui admirabili hoc lumine filiorum suorum sepulchra collustrauerunt: tum maxime si Mycerinus iste fuit socer Salomonis, omnium mortalium sapientissimi, vti testatur in magno suo volumine de Temporum æuo Cl. Hieronymus Vecchiettus Italus noster, sed ab Ægypto cognominatus, quod Ægypti regionem vltra quadraginta totos annos integros incoluerit, obseruationibus cælestibus in cælo nunquam nubilo, & libris Ægyptiorum sacerdotum euoluendis assidue vacans; ait enim, [b] Mycerinum hunc Ægypti regem, fuisse Pharaonem illum, cuius filiam duxit vxorem Salomon. Nec ideo contradicit Herodoto scribenti, Mycerinum vnicam filiam domi sobolem habuisse; quia quę Salomoni nupserat, maior natu degebat apud maritum Hierosolymis, non apud patrem in Ægypto. Quam quidem historiam sepulchralem affabre delineauit apud Porcachium Porus in hanc effigiem.

[b] orat. I c. 12.

Lib. I. Cap. XIII. Jo. Georg. sculps.

De Lucerna Viues. Cap. XIV.

IOannes Ludouicus Viues in suis cōmentarijs ad libros Diui Augustini De Ciuitate [a] Dei, asseuerauit non solum se vna cum Petro Garzia Laloo Parisijs vidisse per multa ellychnia ex lino viuo, cui ἀσβεστον Græci nomen indidere ab argumento naturæ, quod ignibus non absumatur: verum etiam erutum esse sepulchrum memoria patrum, in quo ardebat lucerna condita ibi,

[a] Lib. 21. com. ca. 6.

Ellychnia e lino viuo.

ibi, vt ex inſcriptione apparebat, ſupra milleſimum, & quingẽteſimum annum; eaque tota extemplo, vt contrectari cœpta eſt, inter admotas manus friata in tenuiſſimum abijt puluerem. Hæc vir inſignis. Cui ſubſcripſere, fidemque præſtitere Maiolus Epiſcopus in ſuis [b] Colloquijs, & Ioannes Langius in ſuis epiſtolis medicinalibus aſſerẽs non deeſſe admiranda exempla, quibus perpetui ignis incredulitas refelli poteſt, in argumentum allata Lucerna Viues, & alijs nonnullis ante a nobis propoſitarum.

[b] Coll. 22. lib. 2. epiſt. 12.

De Lucerna Romana. Cap. XV.

IAcobus Mancinus Politianus I. F. vir tum eruditione, tum fide ſpectatiſſima, nunc etiam Piſis litteras humaniores edocens, inde ad me ſcripſit ſuperioribus annis conſpexiſſe ſe Romæ lucernam erutam, e quibuſdam fundamentis antiquis; audiuiſſeque ab ijs, qui eam effoderant, ſe illam accenſam inuenisſe, intus habentem nonnihil bituminis cuiuſdam. Sed præſtat epiſtolam
,, ad verbum adducere. Fortunio Lice-
,, to Philoſopho in Patauina Schola pri-
,, mario Iacobus Mancinus Politianus Io.
,, F. S. D.
,, Quod a me petis de luminibus anti-
,, quorum perpetuis; præter id, quod
,, agnouit Boccacius in ſepultura Pallan-
,, tis; & id, quod clariſſimum eſt in ſepul-
,, chro Tulliolæ noſtra ętate retecto (cre-
,, do temporibus Paulli Tertij Pontificis)
,, nempe lumen adhuc accenſum viſo ae-
,, re ſtatim extinctum; Memini me Romæ
,, vidiſſe lucernam quandam erutam iux-
,, ta Montem Penam (vulgo a noſtris Ita-
,, lis *Montecauallo*) ex quibuſdam vetuſtis
,, fundamentis, quam eiuſdem repertores
,, confeſſi ſunt a ſe inuentam fuiſſe arden-
,, tem, cum quodam bitumine intus. Cuius lucernæ lumen a ſemetipſo viſum teſtatur Vvolfangus [a] Lazius; vt infra ſuo loco adnotabimus.

[a] lib. 2. c. 37.

De Lucerna Piſana. Cap. XVI.

IDem vir in eadem epiſtola me de quadam alia lucerna certiorem facit, quæ Piſis poſt aliquot annos ab auguſtiſſimi templi miſerando incendio in-

Piſani templi incendium.

A ter maioris aræ ruinas ab ijs, qui e templo reſtaurando cęmenta, & pulueres aſportabant, inuenta eſt, bitumine plena, & calens adhuc cuius caloris cauſſa eſſe non poterat multo antiquior incendij flamma. Sed ipſum ſubnectentem audiamus, ait enim, Hæc lucerna ,,
poſtea Piſis inuenta poſt incendium ,,
Archiepiſcopalis Eccleſiæ aliquot an- ,,
nis, adeo vt calor incendij non poterat ,,
eſſe cauſſa caloris in lucerna; quam ,,
mihi teſtati ſunt hic Presbyteri, & Ca- ,,
B nonici ſe vidiſſe, & manibus contrecta- ,,
uiſſe aliquantiſper calidam, & bitumine ,,
intus refertam: eruta fuit ex fundamen- ,,
tis vnius illorum altarium antiquorum, ,,
quæ prope Chorum diruta fuere; in ,,
quo altari erat ſimulachrum illud Sa- ,,
croſanctæ Virginis marmoreum; quod ,,
poſtea ſupra ianuam turris eiuſdem ,,
templi poſitum eſt. Et hæc ea ſunt, ,,
quæ de propoſito a me nunc haberi ,,
poſſunt. Vale. Piſis XVI. Calend. ,,
C Iunij, Anno Domini M D C XI. Hæc ,,
vir inſignis.

De Britannicæ Mineruæ perpetuis ignibus. Cap. XVII.

IVlius autem Solinus ille Polihiſtor [a] Britanniæ fontibus ait præſul eſſe Mineruæ numen; in cuius æde perpetui ignes numquam caneſcunt in fauillas; ſed vbi ignis tabuit vertitur in globos D ſaxeos. Quam ſententiam Colloquiorum Canicularium Autor Maiolus Epiſcopus [b] ita explicat inquiens, Hoc vel a magica arte fieri potuit, aut ſmegmate aliquo eius naturæ ita compoſito, quod mihi veriſimilius eſt, nam eas gentes narrat Solinus eſſe barbaras, & omnium penitus artium ignaras, vnique Marti operam dare: aut, quod non detrectare auſim, ex lapide, qui apud Belgas eſt frequentiſſimus; qui ſuccenſus ſemper carbonum colorem, & ignem E ſeruat, & reſtinctus adhuc lapis eſt, rurſum ad ardendum aptiſſimus: At mihi potius dicendum videtur ignes illos perpetuos fuiſſe lucernas, lampadesve, quæ in templis ardere conſueuerunt in honorem numinis illius: quarum ellychnia, non vt noſtratia e papyro, goſſipiove facta, tabeſcente igne concreſcunt in fungo ſimilem figura, & lapidi affi-

[a] cap. 24.

Ignis abiens in globos ſaxeos.

[b] Coll. 21.

Lapis carbo apud Belgas.

[c] 1. Georg.

nem duritie graueolentissimam substantiam, vt pulchre cecinit Virgilius [c] inquiens alicubi,

„ *Nec nocturna quidem carpentes pensa puellæ*
„ *Nesciuere hiemem; testa quum ardente viderent*
„ *Scintillare oleum, & putres concrescere fungos.*

Sed ellychnia lampadum in templo Mineruę Britãnicę materiam longe aliam habuere, quę concrescebat in duriorem adhuc tophi substantiam; quæ saxeos globulos non solum duritie, verum etiã figura æmulabatur: vt pote materiam sortita, quæ combustione apta esset quo quopacto lapidescere; ceu lutum, ex quo lateres efficiuntur ab adurente igne vehementissimo fornacis.

Materia combustione lapidescens.

De Lucernis Bononiensibus, Cap. XVIII.

IO: Baptista Porta in sua naturali Magia, [a] Iulius Iacobonius in Appendice de Prisca Cęsiorum gente, Hieronymus Ruscellius in opere De stemmatibus illustrium virorum, & alij multi præclari scriptores, quamplures alias, præter allatas lucernas, referunt paucis ab hinc annis inuentas fuisse tum Romæ, tum alibi locorum, tum speciatim etiam Bononiæ adhuc ardentes in antiquissimis sepulchris: quas vidisse testantur plurimos homines fide dignissimos; quos ipsi de proposito sunt allocuti. Et certe Guidi Panciroli etiam obseruatione in opere suo rerum memorabilium deperditarum, vbi de exequijs mortuorum agit, aperte constat ex lege Mæuia. ff. de manum. testam. antiquitus Nobiles testamento mandare consueuisse Libertis suis, vt monumento Dominorum assiduam lucernam accenderent, & sepulturam custodirent: Atque vt lucernarum huiusmodi pleræque tales erant, quæ interpollata deinceps noui adiectione fomitis assidue seruabantur ardentes; ita nonnullæ tali magisterio fabricatæ fuerant, quæ semel accensæ inextincta flamma per multas annorum decades in tumulis effulgebant. Harum imagines aliquot ego apud me habeo pulcherrimas ex Musæo Vlyssis Aldrouandi Præceptoris, Bononiæ conquisitas.

[a] lib. 12. cap. vltim f.

Nobiles olim sepulturam illuminari, & custodiri curabant.

De Lucerna Pionis. Cap. XIX.

PAusanias Historicus (quod animaduertit etiam Cardanus [a] in opere suo De Subtilitate) recitat se vidisse in oppidulo Pioniæ Mysiæ iuxta Caicum, dum Pioni (ex Herculis hic fuit descendentibus) oppidi conditori sacrificarent, e sepulchro Pionis fumum exhalasse; quem vt Cardanus dolo malo excitari potuisse credit, nec non etiam naturali causa; quod vtrumque suo ingenio eo loci explicat, & quidem probabili coniectura: ita nos multo verisimilius existimamus eundem fumum prodijsse de lucerna quapiam admirabili, quæ multos per annos antea exardens, tunc, qua data causa, extincta fumum densiorem, vberioremque, vt solet in lucernarum extinctu, exhalauerit per sepulchri rimas ad apertum aerem: adeo consuetum nouimus fuisse vetustioribus, præsertimque viris nobilibus, Principibusque, vti Pionem oppidi conditorem, Herculisque progeniem fuisse necesse est, in suis monumentis lucernas absque noui fomitis adiectione per multa etiam sæcula exardentes habere. Sed tamen hoc admirabile Pionis non sibi confinxit ipse Cardanus, ast a Pausania desumpsit, in Bœoticis ita scribente: *Exin proxima sunt Oedipi filiorum sepulchra. Ad ea, quæ fiunt sacra etsi ipse non spectaui, narrantibus tamen fidem habui: aiunt enim Thebani, & alij ex ijs, qui Heroes vocantur, & Oedipi filijs inferius a se mitti. His certe, dum adolent, cum flammam, tum emissum ex ea fumum, in duas partes discedere. Id ego vt crederem, facile me adduxit, quod in Mysia, quæ supra Caicum est, vidi: Est ibi modica Vrbs, Pioniæ appellata: cuius conditorem Pionin, de posteris Herculis vnum perhibent. Huic dum parentant, sponte fumus e sepulchro exilit: hoc ipse, dum accideret, vidi.* Qua de re Cardanus inquit: [b] Recitat Pausanias vidisse se in „ oppidulo Pioniæ Mysiæ, iuxta Caicum, „ dum Pioni (ex Herculis hic fuit descen- „ dentibus oppidi Conditor) sacrifica- „ rent, e sepulchro Pionis fumum exha- „ lasse. Quod si non dolo factum fuit; „ quis prohibet, sub ara supposito canali „ ad sepulchrum tendente, atque in ca- „ nalis origine, bitumine aut styrace, aut „ thu-

[a] Lib. 18.

Fumus densior, & vberior in extinctu lucernarum.

Vide lib. 4. cap. 38.

Fumus e sepulchro sponte prodiens.

[b] lib. 18. subtil.

„ thure,reve alia quam quæ in altari adoletur,
„ vel aquarum exemplo, vel Heronis, dum sacrificio sponte portas aperire
„ docet, fumum erumpere e tumulo?
„ Sed & alia naturali ratione absque dolo constare potuit. At quæ ratio naturalis aptior est absque dolo, si dicamus, e Pionis tumulo fumum halare de Lucerna subterranea in eo accensa? non quidem de fomite Lucernæ, verum de materia tempore sacrificij Aræ imposita, quam propinquæ Lucernæ flamma resoluat in fumum? vel etiam, quid ni materies illa flammam in Lucerna detinēs,tenuem ac exilem sui halitum emittat, qui spectetur tunc ab hominibus, aciem visus acrius intendentibus in actu sacrificij ad Aræ partes? Id certe nemo iure poterit inficias ire.

De flamma inextincta Pyrethiorum.
Cap. XX.

]lib.7.c.29.

CÆlius Rhodiginus [a] in suis antiquarum lectionum commentarijs asserit in Pyrethiorum meditullio sursum stetisse aram, vbi inextinctus seruaretur ignis. Cælio de hac re consentit Delrius [b] in suis Magicis Disquisitionibus. At vero ante vtrumque [c] Strabo de proposito agens, vbi de Cappadocia tractat, suntque, ait, Pyrethia septa ingentia; in quorum medio ara est, in ea Magi & cinerem multum, & ignem inextinguibilem seruant. Procopius etiam [d] in bello Punico, Hic magnum Pyreum est, inquit, vbi ignem perpetuum custodiunt Magi. Quum autem nos ex Aristotele [e] didicerimus tum illud esse discrimen inter ingenitum, & ingenerabile; quod ingenitum dici potest corpus nondum exortum mox oriturum; ingenerabile vero id, quod aut numquam, aut difficillime, ac vix generatur: tum etiam ignem, qui fomitem consumens, noui semper adiectione indiget, si diu conseruari debet, non permanere, sed semper fieri nouum, semperq; corrūpi veterem, ac fluere [f] ad instar fluuij: propterea hunc Pyrethiorum ignem perpetuum, & inextinguibilem appellatum a veteribus, non autem inextinctum, dicimus non interpollata, repetitaque deinceps noui fomitis adiectione conseruatum fuisse, custoditumque; vt conseruabatur, custodiebaturque sacer ille ignis apud Persas; sed in materia diutissime ardente conceptum fuisse, cuiusmodi erat flamma lucernæ Pallantis, & Olybij.

]tom.2.li.4. p. 2.quæ.7. 2.
]lib.15.
]lib.2.
l.cœl.t.131. seqq. genitum, & generabile æ differant.
] 2.meteor. p.2. nis,qui sem- fiat nun- am perma- at.

De Lucerna Salernitana.
Cap. XXI.

IAnus Gruterus [a] in volumine suarum inscriptionum antiquarum retulit ex testimonio de visu Iacobi Sirmondi e Societate Iesu historiam huiusmodi Lucernæ ardentis,

[a] pag.1148. num.17.

Salerni Vrna in æde Episcopali.

Haue. Septima. Sit. Tibi
Terra. Leuis. Quisque
Huic. Tumulo. Posuit
sic
Ardente. Lucernam
Illius. Cineres. Aurea
Terra. Tegat

Grutero Sirmondus qui vidit.

Cuique vt notum est mendum in inscriptionem irrepsisse in littera *Ardente.* quæ ab autore *Ardentem.* Scripta fuerit; siue τὸ M ab opifice omissum; siue carie illius partis vetustate corrosum; siue quauis alia de caussa deletum; ita non plane constat fuerit ne ardens illa lucerna ex earum numero,quæ sine fomitis noui repetita deinceps adiectione plures accensa durauerit annos. Verum quando aliam propositi coniecturam non habemus, quam litterarum,in quibus ardens lucerna legitur; nos eius historiam superioribus attexere voluimus, relinquentes Lectori iudicium, & optionem vtramlibet partem quæstionis accipiendi.

De Lucerna Demosthenis.
Cap. XXII.

NOn defuere, qui lucernam inextinguibilem etiam Demostheni fuisse scripserunt: sed nos apud Plutarchum in vita Demosthenis eum habuisse lucernam lectitauimus, de qua ipse nobilem mentionem fecit, non solum quia, quum ex tempore nihil dicere vellet, sed omnia meditatus, a Pythea irrisus asseuerante lucernam olere sua enthymemata, irrisionem amare Demosthenes retudit inquiens, nempe non eorundem tibi, & mihi, Pythea,

Demosthenes nihil dicere voluit extempore.

conſcia eſt lucerna: ſed etiam quia furi, cui cognomen erat Chalco, ideſt, æreo quum tenderet vigilias, & lucubrationes eius perſtringeret, Noui, inquit, moleſtum tibi eſſe quod lucernam habeam accenſam: At vos nolite mirari, Athenienſes, ſi furta committantur; quum fures æreos, parietes habeamus luteos. Verum enimvero hinc non ſatis eſt apertum, an huiuſmodi lucerna ſemper apud Demoſthenem arſerit iugi flamma; nec ne; & an iugiter ardens nouo ſemper in conſumpti locum deinceps adiecto fomite conſeruata fuerit; an abſque noui fomitis adiectione ſemel accenſa ſemper ardens permanſerit ad multos annos; cuiuſmodi ſuperiores mutæ fuere; quarum naturam in hoc opere ſcrutamur.

De Lucernis Tritenhemij.
Cap. XXIII.

Scholiaſtes ad libellum de Naphtha [a] Libauij Iatrochymici non vulgaris, Anonymi cuiuſdam relatu in aureo Vellere, nomine Bartholomæi Korndorferi, Chymica duo Tritenhemij memorat artificia, quibus ignes æternos ille procurauit; eaque dicit eſſe duo lumina æterna, quorum lampades conſtructæ poſſunt quolibet loco reponi: Cuius ignis artificium ex Tritenhemio exacte deſcribit allatis ingredientium differentijs, ponderibus, & præparationibus: Quæ omnia cumulate nos infra [b] commodiori loco explicabimus, ſat habentes in præſentia lucernarum perennem flammam abſque noui fomitis adiectione continentium exiſtentiam, ſeu veritatem, poſſibilitatemque, vt ita loquar, ex præcellentium virorum experimentis collegiſſe.

[a] cap. 6.

[b] lib. 2. cap. 44.

De Lucerna Terentina.
Cap. XXIV.

Adijciendus promulgatis eſt ignis ante Aram Ditis, & Proſerpinæ in Campo Martio ad Tyberim olim diutiſſime ardens; cuius nobilem ſimul, & admirabilem hiſtoriam ex Valerio Iacobonius in Appendice de priſca Cęſiorum gente proponit, & illuſtrat. Sed præſtat nos ſuis autoribus quæque reddere commenta. Porro & nos apud Valerium [a] Maximum hæc legimus, vbi de inſtitutis antiquis agitur, ac ſpeciatim ludorum mos explicatur. Quum ingenti peſtilentia, inquit, Vrbs antiqua, agrique vaſtarentur, Valeſius vir locuples, ruſticæ vitæ, duobus filijs, & filia ad deſperationem vſque medicorum laborantibus; aquam calidam ijs a foco petens, genibus innixus, Lares familiares, vt puerorum periculum in ipſius caput transferrent, orauit. Orta deinde vox eſt, habiturum eos ſaluos, ſi continuo flumine Tyberis deuectos Terentum portaſſet; ibique ex Ditis Patris, & Proſerpinæ ara petita aqua calida, quam illi deſiderarent, recreaſſet. Eo prædicto magnopere confuſus, quod & longa, & periculoſa nauigatio imperabatur; ſpe tamen dubia præſentem metum vincente, pueros ad ripam Tyberis protinus detulit: Habitabat enim in villa ſua prope vicum Sabinæ regionis Heretrum; ac lintre Oſtiam petens, nocte concubia ad Martium campum appulit; ſitientibusque ægris ſuccurrere cupiens, igne in nauigio non ſuppetente, ex gubernatore cognoſcit haud procul apparere fumum, & ab eo iuſſus egredi Terentum (id nomen ei loco eſt) cupide arrepto calice aquam flumine hauſtam eo, vnde fumus erat obortus, iam lætior pertulit; Diuinitus dati remedij quaſi veſtigia quędam in propinquo ſe exiſtimans nactum, Inque ſolo magis fumante, quam vllas ignis habente reliquias, dum tenacius omen apprehendit; contractis leuibus, & quæ ſors obtulerat, nutrimentis, pertinaci ſpiritu, flammam euomuit; calfactamque aquam pueris bibendam dedit: qua potata, ſalutari quiete ſopiti, diutina vi morbi repente ſunt liberati: Patrique indicauerunt vidiſſe ſe in ſomnis neſcio a quo Deorum ſpongia corpora ſua pertergi, & præcipi, vt ad Ditis Patris, & Proſerpinæ Aram, a qua potio ipſis fuerat allata, furuæ hoſtiæ immolarentur; lectiſterniaque, & ludi nocturni fierent. Is, qui eo loci nullam aram viderat deſiderari credens vt a ſe conſtrueretur, aram empturus in vrbem perrexit, relictis qui fundamentorum conſtituendorum gratia terram ad ſolidum foderent: ij Domini imperium exe-

[a] Lib. 2. cap. 1.

Hiſtoria mira Valeſij.

Fumus abſque igne vt flatu in flammam versus.

exequentes, quum ad viginti pedum altitudinem humo egesta, peruenissent, animaduerterunt aram

Ara Ditis, & Proserpinæ subterranea.

Diti. Patri. Proserpinæque

inscriptam. Hoc postquam Valesius nunciante seruo accepit, omisso emendæ proposito, hostias nigras, quæ antiquitus furuæ dicebantur, Tarenti immolauit: ludosque, & Lectisternia continuis tribus noctibus, quia totidem filij periculo liberati erant, fecit. Cuius exemplum Valerius Poplicola, qui primus COS. fuit, studio succurrendi ciuibus, secutus, apud eamdem aram publice nuncupatis votis, cæsisque atris bobus, Diti maribus, feminis Proserpinæ, Lectisternioque, ac ludis trinoctio factis, aram terra, vt ante fuerat, obruit. Hæc ad verbum ex Maximo Valerio deduximus. Addit Iacobonius, Romæ in Campo Martio Terentum, locum sic appellatum ferunt, quod ibi Tyberis tereretur, vbi Diti, & Proserpinæ ara statuta fuerat. Hoc loco Inferis publice litatum, ludosque a loco denominatos Terentinos, institutos fuisse, traditum est. Terentus, inquit Festus, locus fuit in Campo Martio, quo loco Ara Ditis Patris in terra occultabatur. Ceterum nos arbitramur visum a Valesio fumum e terra Aræ superiacente erumpentem non aliunde, quam ex lucerna prope Aram ab antiquissimis temporibus ardente siue vna, siue multiplici sursum ascendisse, id enim satis est verisimile: nempe quum terra illa esset vliginosa, igne subdito percalefacta, fieri potuit, vt pertinaci afflatu Valesij, ceu de titione, de terra vliginosa fumante demum ignis excuteretur.

Consul primus qui fuerit.

Terenti etymologia.

Flamma vt flatu de terra fumante potuit excitari.

De Lucernis Foxij. Cap. XXV.

SEbastianus autem Foxius, vir in Academia pariter, atque in Peripato versatissimus, apertum, ac luculentum de perpetuis lucernis ab antiquo intra sepulturas ardētibus testimonium perhibet alicubi, insinuato illarum fine, detectaque occasione illas in tumulis recondendi, dum scribit in hanc sententiam, Ægyptij vitam lucerna significantes occasionem veteribus dedere ponendi lucernas perpetuas in sepulchris: ibi cum cadaueribus animas immortales morari semper innuentes: non enim bestijs id officij præstabant; quibus nouerant contigisse animam mortalem.

A

Sic ergo tamquam de re certissima, & extra omnem dubitationis aleam posita, de reconditis lucernis intra mortuorum tumulos ab antiquo ardentibus, quas ipse perpetuas appellat, agit vir eximius.

De Lucernis Vulcani. Cap. XXVI.

B

QVum olim veteres, præsertimque Romani vilia quæque, turpia, & infames etiam meretrices Diuinitate donarent; Cloacinam, pauorem, febrē, pallorem, rubiginem, fornacem, lupam, faulam, floram, sterculium, lapidem terminum, vitia cum Græcis, mutinum obscænum, & id generis alia sexcenta, quod refert Lactantius [a] Firmianus, adorantes: nulli profecto mirum esse debet, si etiam Igni, ac Vulcano diuinos honores dederit Antiquitas: nam etsi eum Gentilium Deorum infimum ob summam deformitatem recens natum parentes proiecerint: & adultum Minerua coniugem noluerit; vt propterea belle de illo [b] Virgilius cecinerit,

Rom. turpia diuinitate donabant.

[a] 1. de fals. rel. ca. 20.

C

[b] Ecl. 4.

„ .... *cui non risere parentes:*
„ *Nec Deus hunc mensa, Dea nec dignata cubili est.*

Romani tamen, Plutarcho [c] referente, Vulcanum principem, ac ducem artium facientes, eo quod Ignis & reperit omnes & conseruat artes, ansam dedere priscis, vt illi domum consecrauerint, ædem constituerint, dicauerintque; sub qua in loco subterraneo lampades, lucernasve multas collocarunt oleo viuo nuncupato repletas; quod asbestinum, & incombustibile dicitur, ad custodiendam perennem flammam in eiusdem Vulcani seu signum, seu honorem accensam: nam Vulcanus erat Ignis antiquis sapientibus. Hac de re testimonium dedit Henricus ille, qui [d] Guidi Panciroli opus Rerum memorabilium deperditarum Latio dedit, & notis illustrauit, asserens oleum incombustibile, quod in reconditis antiquorum Lucernis numquam consumebatur, aptius, rectiusve appellari posse viuum; nam Statius (ait ipse) alicubi scribit in hanc sententiam concinens,

[c] Quæst. tom. 1.

D

Oleum viuum in lucernis antiquorum.

E

Vulcanus erat Ignis antiquis sapientibus.

[d] Cap. de ol. [illegible]

» *Vulcano condicta domus, quam subter eunti*
» *Stagna sedent venis, oleoque madentia vivo.*

Cuius Poetę versiculos, ob stagnorum, atque venarum metaphoram, obscuriores dilucidare operæ pretium duximus. Porro Vulcano ignium Deo antiquitus consecrata domus habuit loca subterranea, canalium, & cuniculorum instar, excauata; in quibus assidue lampades ardebant; & quum lampades illæ, siue lucernæ fortasse grandiores, eæque immotæ consisterent; ideo plenæ oleo, metaphorice stagni cognomentum a Poeta obtinuere: Quumque pensiles non essent, sed in terra veluti sedentes; proinde sedere scitissime dictæ sunt: Et quum in terræ cuniculis, factisque arte canalibus, qui venas animalium imitantur, consisterent; propterea in subterraneis venis tamquam sedentes describuntur: venæ siquidem per translationem in terra dicuntur subterranei meatus liquore quomodocumque referti: vt ex [e] Hirtio, & Plinio [f] constat aperte: Denique vero quum oleo asbestino, & incombustibili diutissime flammam inextinguibilem continente replerentur; iccirco madere oleo viuo constituuntur: nam oleum viuum idem esse cum oleo incombustibiliter ardente, vt linum viuum idem penitus est cum lino pariter incombustibiliter ardente, ante nos ibidem obseruauit [g] Pancirolus, & ante illum Plinius. Ita ergo & sub terra in templo, seu domo sacra Vulcani recondebantur Lucernæ sine fomitis adiectu diutissime ardentes. Huc fortassis alludere voluit antiquior ille Poeta Thebæus in Helenæ raptu concinens ita,

Vulcani domus subterranea.

Lucernæ quæ, & cur stagna vocatæ.

Venę cur dicantur subterranei meatus.

[e] 4. de bell. Alex. 21. [f] lib. 9. cap. 15.

Viuum linum, & oleum quæ dicantur.

[g] lib. 19. cap. 1.

» *Irata autem quamuis existens, tamen obtemperabat Vulcano,*
» *Ac ignis inextinguibilis, & ferri moderatori.*

De Lucerna Merlini Magi. Cap. XXVII.

Subterraneas lucernas ab antiquo tempore in tumulis absque noui fomitis adiectione iugiter ardentes fieri potuisse credidit Ludouicus Areostus, inter Italicos Poetas primi ordinis; nam qui non solum possibilia, sed etiam verisimilia cantu celebrare debuit, illustris Poeta in antro subterraneam Merlino Vati sepulturam cum templo constructam esse concinit, in quo procul ab omni hominum commercio, & absque vllo humano ministerio, famulitioque, ante altare lampadem ardentem splendere ait tum multo ante accensam, tum ad vltimum Iudicij diem semper in posterum arsuram confitetur: cui de proposito suauissimos istos versiculos [a] Itala Musa dictauit,

Poeta verisimilia canere debet.

[a] Cant. 3.

Il traditor penso, che la Donzella »
Fosse ne l'alto precipitio morta. »

Et paullo post,

Lasciam costui, che mentre a l'altrui vita »
Ordisce inganno, il suo morir procura. »
E torniamo a la Donna, che tradita »
Quasi hebbe a vn tempo morte, e sepoltura. »
Poi ch'ella si leuò tutta stordita; »
C'haueа percosso in sù la pietra dura; »
Dentro a la porta andò, ch'adito daua »
Ne la seconda assai più larga caua. »
La stanza quadra, e spatiosa pare »
Vna deuota, e venerabil chiesa; »
Che sù colonne alabastrine, e rare »
Con bella architettura era sospesa; »
Sorgea nel mezo vn ben locato altare, »
C'haueа dinanzi vna lampada accesa, »
E quella di splendente, e chiaro foco »
Rendea gran lume a l'vno, e l'altro loco. »

Et quæ sequuntur alia in eodem proposito. Quum autem insignis Poeta nullius generis hominem in hac spelunca degentem ponat, cuius ministerio lampadi, priore consumpto, nouus subinde liquor adiungeretur: certo iam constat eum allusisse, atque assensum dedisse lucernis ab antiquo iugiter ardentibus absque noui fomitis adiectione in subterraneis mortuorum sepulchris. Ceterum & si multa in hoc Episodio confingat sibi nobilis Poeta, iis tamen fictis hoc minime fictum permissum esse potuit, quod ait de lucerna in tumulo Merlini diutissime ardente; nam Merlinum prædicant Historici omnes Magorum sapientissimum: qui proinde non magno negocio nobile sibi monumentum, & in eo lampadem ad multas annorum centurias absque noui fomitis adiectione iugiter ardentem, & inextinguibilem condere potuerit, non secus ac fecerit Euander Pallanti, Cicero Tulliolæ, aliique veteres non pauci.

De

De Lucerna Prytanei sempiternam flammam continente. Cap. XXVIII.

[a] Syntag.4.

Lilius ille [a] Gyraldus in sua Deorum Gẽtilium Historia, vbi ex professo de Vesta disserit, Athenis, inquit, in Prytaneo ignis sempiternus asseruabatur, non a Virginibus, sed (vt ait [b] Plutarchus) a mulieribus matrimonio solutis. At vero licet hæ mulieres plerisque viris doctis dicantur asseruasse ignem Prytanei sempiternum in rogo ligneo, semper in combustorum locum noua ligna imponentes; Nos tamen ex Plutarcho habemus illum ignem æternum in lucerna exarsisse; Verum quoniam istæ viduæ perennem in lucerna flammam asseruare poterant, aut repetita noui fomitis adiectione in consumpti locum; aut citra noui vllius fomitis adiectionem, a lucerna cuncta illam extinguere, suffocareque valentia procul arcentes, nempe ipsam custodientes ab imbrium iniuria, & a ventorum impetu, & ab animalium, aliorumque seu voluntaria, seu temeraria molestia; aut vtroque modo eamdem conseruantes: propterea hunc etiam ignem Prytanei sempiternum nostris lucernis adijcere voluimus; quia nil prohibet ipsum eiusdem generis extitisse cum diutissime ardente lampade, cui nouus fomes adiunctus non fuerit vnquam.

[b] In vita Numæ.

Viduæ vbi seruarent ignem.

De Lucerna Delphica sempiternum ignem habente. Cap. XXIX.

Plutarchus ille Chæronensis Romanarum, Græcarumque rerum scriptor illustris, idemque Philosophus non ignobilis, in vita Numæ Pompilij, occasione Virginum Vestalium Romæ sacrum ignem custodientium, Græcos etiam suos habuisse ignem sacrum perpetuum memorat, & præsertim de Lucerna Delphica fuse pertractat in hanc sententiam, Insuper, inquit, Virginum Vestalium custos erat: quarum item cõsecrationem, & perpetui ignis, quem asseruabant hæ, curam, & religionem assignant Numæ: siue puram, & incorruptam ignis naturam integris, & impollutis credit corporibus: siue infecundam, & sterilem aggregauit Virgi-

Græci perpetuum ignem habuere.

Vestalium institutor Numa.

A nitati. Siquidem in Græcia quoque sicubi seruatur æternus ignis, sicut Delphis, & Athenis, Viduæ extra ætatem positæ nuptiarum non virgines, præsunt ei. Qui si forte extinctus fuerit, vt Aristionis tyrannide sacra lucerna Athenis, & Delphis templo a Medis incenso, belloque Mithridatico, atque Romanorum ciuili vna cum ara fuit deletus ignis: negant eum fas esse ex alio accendi igne, sed nouum, & recentem B parandum; eliciendamque puram, ac liquidam ex Sole flammam. Succendunt eam scaphijs cauatis in æqualia latera ortogonia trigonalia, quæ ex circumferentia in vnum centrum sunt deuexa: His Soli obuersis radij vndique flagrantes coguntur, & contrahuntur ad centrum. Ita cum ipsum aera diuidunt attenuatum; tum leuissimum quodque, atque aridissimum appositum fomentum inflammant extemplo, quod accipiant reflexione radij corpus, & ictum C igneum. Hæc vir eximius: Ex quibus quum nulla fiat mentio adiectionis noui fomitis in locum consumpti a flamma lucernæ, sed solum custodiæ ignis æterni; verisimilius arbitror æternum illum ignem sine fomitis adiectione vlla seruatum fuisse a mulieribus, quæ ipsum tuerentur ab externis iniurijs cuiusque generis; quam quæ illum repetita noui fomitis appositione quasi nutrirent.

Ignem cur seruarent Virgines.

Ignis sacer extinctus quomodo reparabatur.

D *De igne Vestalium Virginum æterno. Cap. XXX.*

Apud eumdem Plutarchum habemus historiã ignis perpetui; quem Romæ Virgines Vestales custodiebant; nam in Vita Numæ Pompilij quum dixisset Pontificem Maximum Virginum „ Vestalium custodem fuisse; quarum item „ cõsecrationem, & perpetui ignis, quem „ asseruant hæ, curam, & religionem assi- „ gnari Numæ, siue puram, & incorru- „ E ptam ignis naturam integris, & impol- „ lutis crediderit corporibus; siue infe- „ cundam, & sterilem aggregauerit Vir- „ ginitati. Nam ignis Aristoteli [a] nullum animal generat; Plinioque [b] dicitur contrarium generationi elemẽtum; quibus assentitur Ouidius concinens,

„ *Nec tu aliud Vestam, quam puram intellige flammam;*

Ignis nullum animal generat.

[a] 2. de gen. an. cap. 3.

[b] Lib. 11. cap. 36.

Ignis contrarium naturæ elementum.

Na-

Nataque de flamma corpora nulla vides. A quocirca scite Plutarchus infecundum, & sterilem esse ait, non minus ac sit purus, & incorruptus, siue imputrescibilis: Mox Romanum ignem Virginum Vestalium comparans igni Græco Delphis, & Athenis in Lucernis perpetuo ardenti, & a senioribus viduis mulieribus asseruato: Vnde constat aperte Virginum Vestalium ignem in lucerna exarsisse, non autem in rogo ligneo: cui fortasse igni alludere voluit in [c] Euangelio Dominus, dum Virginibus obuiam sponso ituris lampades ardentes assignauit in parabola; Subdit eo loci Plutarchus, Ac nonnulli apud Virgines Vestales præter ignem illum æternum depositum nihil arbitrantur: alij sacra quædam nulli conspecta; alij condita ibi esse: de quibus quatenus audire, & dicere fas est, disseruimus in Vita Camilli. Vbi hæc ad verbum ex eodem autore legimus: Romani a Gallis victi, reliqua deserta Vrbe, Capitolium telis, & munitionibus firmauerunt. Sacrorum prima cura fuit, quorum partem in Capitolium comportauerunt. Sacrum ignem Vestæ Virgines cum sacris rapientes profugerunt: Ex quo modo comportandi constat ignem Virginum Vestalium non in lignorum strue accensum, sed in lucernis, & lampadibus exarsisse: Quomodo enim fugientes raptam igneam pyram comportare potuissent? quomodo non multam rogi fauillam, prunamque Sacram hostibus reliquissent? Addit autem Plutarchus, Scribunt tamen nonnulli præter æternum ignem nihil eas seruare, quem Numa Rex tamquam rerum omnium principium dedit colendum: Habet enim vim mouentem supra cetera ignis; & generatio motus est, aut cum motu certe: Reliquum materiæ destitutum calore, torpidum iacens, & mortuo simile, velut animam, quærit ignis vim; quæ simul atque accessit, confert se ad agendum quid, aut patiendum: Ignem igitur virum curiosum, & quem fama tenet ob sapientiam cum Camænis consuetudinem habuisse, Numam consecrasse: & perennem mandasse seruandum, vt instar æternæ, quæ vniuersitatem moderatur, virtutis. Hinc etiam patet Vestalium ignem in lucernis ardentem fuisse, fomitisque noui adiectione non eguisse; nam Virgines illum seruasse dicuntur, scilicet custodisse incolumem ab omnibus externis iniurijs illi vndecumque occursantibus; non autem illum aluisse repetita fomitis adiectione. Alij, subdit vir egregius, ignem Græcorum more purum sacris proponi ardentem. Quæ maxime quoque conuincunt Vestalium ignem in lucernis exarsisse citra fomitis consumptionem: tum quia idem B autor antea in Vita Numæ monuerat Græcorum ignem sacrum æternumque a Viduis, & Delphis, & Athenis custoditum fuisse in lucerna templi ardentem, non autem in lignorum rogo: tum quia ignis pyræ ligneæ, lucernæque fomitem consumens, purus non est, sed tetro exhalationum, caliginumque fumo impuro coinquinatus: ignisque vere purus est, qui sine fumo, atque adeo sine combustione fomitis ardet in lucerna. Sed & Ouidius ignem Vestalium C Virginum fuisse puram lucernæ flammam illis versiculis videtur explicasse, dum ait,

Nec tu aliud Vestam, quam puram intellige flammam,
Nataq. de flamma corpora nulla vides.

Sed adijcit eo loci Plutarchus, cetera in penetralibus condita, præter Virgines, quas Vestales vocant, nemini conspecta; plurimorumque vulgatum sermone est Mineruæ signum ibi asseruari, ex D Troia in Italiam ab Ænea aduectum. Sunt, qui fabulentur Deos ex Samothracia, quum Troiam conderet, attulisse eo Dardanum, atque sacrasse; sacraque, & ceremonias ijs instituisse. Æneam inde capta Troia clam subiata seruasse, dum in Italia consedit. Qui vero maiorem habere se huius rei notitiam iactant, duo aiunt illic reposita dolia esse; apertum alterum, atque inane: alterum plenum, & consignatum, solarum vtrumque sanctissimarum harum E Virginum permissum oculis. Hos alij hinc arbitrantur falli, quod ea tempestate Virgines maximam sacrorum partem in duo condita dolia defoderint sub æde Quirini; Vnde locus adhuc doliorum seruet nomen: Præcipuis vero, & dignioribus sublatis sacris, trans fluuium cæperunt fugam. Ibi L. Albinus de plebe homo, plaustro coniugem, par-

Ignis cur sterilis, & purus.

Ignis Vestalium qualis fuerit.

[c] Matth. cap. 25.

Vestales præter ignem quid seruarent.

Ignem Vestalium fuisse lampadeum.

Ignis vim habet mouentem supra cetera.

Ignis ad aliam materiam se habet, vt eius anima.

Vide lib. 4. cap. 37.

Ignis, qui sine fumo purus, pur... nos ardeat

Doliorum locus Romæ qui.

,, paruosque liberos suos cum rebus necessarijs inter fugientes exportans, vbi ,, ferre gremio Virgines sacra Deum cō- ,, spicit omni destitutas ope, & fatigatas, ,, e vestigio vxorem, ac liberos cum rebus ,, suis detrahit ex plaustro, illas in vehi- ,, culum imponit, vt in ciuitatem quam- ,, dam Græcam recipiant se. His etiam ostenditur Vestales non in rogo ignem, sed in lucerna, seu lampade custodiuisse; quæ namque ardentia ligna gremio ferre non poterant, cædem fugientes ignem lucernæ sacrum impune in gremio portare poterant. Atque vt probabile satis est ex aperto illo, & vacuo dolio erutum fuisse liquorem incombustibiliter ardentem in lampade sacra Virginum custodiæ commissa; ita verisimile satis est in altero pleno, & obsignato consimilis naturæ liquorem contineri; vt affinis valde fuerit lucerna Vestæ lampadi Olybianæ superioribus annis Ateste in agro Patauino inter duas ampullas liquore plenas inuentas sub terra; de qua lucerna late [a] superius. Quinimmo quum earum ampullarum altera humore aureo, altera liquore argenteo colore plena esset; argenteusque latex aquæ nomine passim ab antiquis donetur; huc fortassis ea spectant, quę aliter interpretatus [b] Lipsius etiam apud Suidam, & Georgium Cedrenum legit in hæc verba, *Numa Virgines Vestales ignis, & aquæ curam habere demandauit:* per aquam nos liquorem incombustibiliter ardere valentem in altero dolio clauso exponentes. Licet non diffiteamur, quod in Numa Plutarchus de alia retulit aqua Virginibus ijsdem sacrata, qua lustrarent, & aspergerent quotidie penetralia: probabile namque magis est has duas aquas fuisse; nam aliud est aquæ curam, vt & ignis habere; aliud est fontem, quo irrigatur campus, sacrandum Virginibus Vestalibus, cuius aqua lustrarent, & aspergerent quotidie penetralia: siquidem sacrare fontem Virginibus nihil est aliud, quam fontem reddere proprium Vestæ, aliosque omnes homines ab eius fontis vsu arcere, ac prohibere, vt a re sacra: sed non est aquę fontis curam habere, vt ignis: qua enim asperguntur, atque lustrantur penetralia, eius certe non cura habetur, vt ignis asseruati, sed

Vestali ignem arsisse in lucerna.

Dolia Vestalium quid in se continuerint.

Vide lib.4. cap 37.

[a] cap.9.

[b] De Vest. cap.10.

Vestales aquæ curam habuisse.

A ipsius vsus exercetur: Insuper autem Vestalium ignem in lucerna effulsisse pleraque demonstrant antiqua numismata; siquidem apud Lipsium [c] vidimus icones argenteorum, & aureorum plurium cum Vesta lucernam oleariam manu tenente; cum Vestali Virgine itidem manu gerente lucernam; cum capite mulieris, & lucerna. Nec non apud Antonium [d] Zantanum cernere potuimus argenteum numisma Vespasiani sub numero trigesimo sexto cum B imagine Vestæ sedentis, & lucernam manu gestantis, aliudque cum Vesta stante, manuque lucernam obtinente sub numero quadragesimoseptimo.

[c] De Vest. ca.3. & 9.

Numismata Vestæ, & Vestalium cum lucerna.

[d] 1.lib.numism.edit.2.

De Lychno lucis inextinctæ in Vrbe Munichia. Cap. XXXI.

STrabo quoque nobilis [a] Historiographus in Achaiæ descriptione, vbi de Munychia Vrbe Atheniensium C ad Pyreum sita pertractat, de proposito scribit in hanc sententiam, Vrbs ipsa ,, saxum est in plano quaquauersum ha- ,, bitato: quo in saxo vetustum Mineruæ ,, templum Poliadis surgit; in quo lucis ,, inextinctę Lychnus est: & Virginum ,, domus, quam Iustinus condidit; vbi Pal- ,, ladium est ex ebore perfectum, opus ,, Phydiæ. Hæc vir eximius. Ex quibus primum colligimus huiusmodi lucernam inextinctæ lucis longe aliam ab illa esse, de qua supra [b] Plutarchus; licet D vtraque perpetuo arderet in ditione Atheniensium; nam illa viduarum seniorum custodiæ commendata erat; hæc aut nullis, aut virginibus iunioribus asseruanda commissa fuerat. Deinde vero quum hic a Strabone Virgines non dicantur in templo Mineruę lucernam perpetuam custodiuisse; verum constituantur solum habitauisse in domo, Deæ simulachrum, nomine Palladium, ex ebore perfectum E continente; iam probabile satis est Virgines illas Atticas non igni sacro illi perpetuo custodiendo, sed Palladio conseruando, custodiendoque præfectas fuisse. Atque adeo Lychnum in eo templo inextinctæ lucis, fuisse lucernam, quæ citra omnem noui fomitis adiectionem diutissime arderet. Ac eo magis, quo nulla mentio fit affusionis no-

[a] Lib.9.

Lychnus Mineruæ.

[b] cap.28.

Viduæ seniores lychni custodes.

nouæ materiæ in locum combustæ: A Quum tamen agens alicubi Plutarchus [c] de lucerna integrum solum annum ardente in Delubro Iouis Ammonis aperte meminerit repetitæ quotannis noui olei affusionis; vt supra [d] commodiori loco demonstrauimus. Ita ergo & in ęde Mineruæ Poliadis apud Athenienses lucerna fuit, quæ sine repetita fomitis adiectione diutissime ardebat.

[c] De oracul. defect.

[d] cap. 5.

Poliadis Mineruę lucerna.

De alijs plerisque Lucernis ab antiquo sine noui fomitis adiectione ardentibus illustrium scriptorum varia testimonia.
Cap. XXXII.

[a] lib. 1. c. 12.

IOannes Costæus [a] vir doctrina, prudentia, & probitate spectatissimus, idemq; Præceptor mihi dilectissimus in aureo suo volumine De potu in morbis asseuerare non dubitauit constare satis eam fuisse veteribus parandæ lucernæ rationem, quæ in bene occlusis sepulchris iuxta cinerum vrnas accensa, numquam nisi ijs reclusis, atque nouo aere subeunte, extingueretur. Alexander Tassonius, vir egregie litteratus, in suis *Quæsitis* [b] *varijs* ita de proposito scribit, » Romani suis illas lucernas inextin» guibiles habuerunt, quę quingentos an» nos accensæ durabant in sepulchris: Et » Diuus Augustinus meminit lucernæ, » quæ ardebat assidue in templo Genti» lium sub dio ventis, & imbribus, nec vm» quam extinguebatur: Et fortassis erat » illa, quam asserit Pausanias fuisse in de» lubro Mineruæ Athenis, fabrefactam » a Callimacho, & annum integrum du» rare consueuisse accensam, quia ellych» nium habebat ex lino Carpasio, vel as» bestino, quod igne non comburitur. » Sed nostri nō applicauerunt ingenium » ad conseruandas lampades accensas in » sepulchris mortuorum, non credentes » fabulas, quibus Ethnici fidem adhibe» bant; quia quando ad hoc animum ap» pulissent, non erat difficilior hæc inuen» tio renouatu, quam fuerint tot alię, quæ » nunc sunt omnibus communes. Immo » scio ego viros, qui præsumunt se hanc » inuentionem habere. Hæc ille: cui non assentior Christianos antiquos nō consueuisse lucernas accendere in sepulchris mortuorum; nam hoc assertum plane conuellit antiqua lucerna tum

Lucernæ veterum miræ.

[b] li. 10. qu. 26

L. Cæsæ cum imagine crucis; tum Pignoriana decima quinta, & Petauiana decima sexta Christi nomen inscriptum habentes; tum decima septima suo loco [c] infra describenda signum Crucis obtinens. Iulius item Iacobonius ad calcem suæ Appendicis ad Commentarios Io: Baptistæ Fonteij Primionis De prisca Cæsiorum gente, Ceterum, inquit, nec illud tum ex nostra, tum ex multorum obseruatione scitu dignum B omittam, lucernas, lychnosque perpetuo ardentes in conditorijs, sepulchrisque iuxta cinerum ollas, vrnasque, ac mortuorum ossa collocari, oleo inextinguibili, dum aerem vitent: Quod in animæ immortalitatis signum (quam ignea representari specie nos alibi tetigimus) factum autumo. Hæc ille. Sed & Hermolaus ille minime certe Barbarus in suis [d] corollarijs asserit in subterraneis Italiæ locis inuentas esse lucernas ab antiquissimis temporibus perpe- C tuo fulgore lucentes. Franciscus etiam Maturantius in Epistola ad Alphenum amicum scribit hoc ipsum de Lucerna Olybij; & Bernardinus [e] Scardeonius in opere de Patauinæ vrbis antiquitatibus. Melchior etiam Guilandinus in suo tractatu De papyro [f] inquit, Suidæ opinioni non parum fauere videtur id, quod super ea verba Apollonij ex secundo Argonauticorum τὸν ῥ᾽ ἀ χρύσειον ἔθηκεν ἑρμείας, id est, quem aureum vti- D que posuit Mercurius, colligitur his verbis ab interpretibus: λέγεται τῇ τοῦ ἑρμοῦ ἐπαφῇ, τὸ δέρας τοῦ κριοῦ γένεσθαι χρυσοῦν: dicitur scilicet contactu Mercurij pellem arietis factam esse auream: Quibus verbis videri potest significari non illum Deorum internuncium, atque interpretem, petaso, talaribus, & caduceo insignem; sed potius hydrargyrum, quo Chymici ad aurum conflandum vtuntur: hydrargyrum inquam non illud E vulgare, sed quod ab vulgari per ignem, & arenam albam septies mundatum est, & priuatim argentum viuum sapientum, aqua mercurialis, materia metallorum, perpetua dispositio, materia prima artis, vitrum perenne, incorruptumque, & oleum vitri appellatur. Hoc genere liquoris fiunt lampades perpetuo ardentes; quod penitus incredibile videretur, nisi cum Hermolao Barbaro,

Fran-

[c] lib. 5. ca. 11.

Lychni perpetuo ardentes in sepulchris.

[d] lib. 5.

[e] lib. 1.

[f] memb. 6.

Mercurius Chymicus qui.

Francisco Maturantio ; Bernardino Scardeonio, Ioannes Baptista Porta, Hieronymus Ruscellius, Conradus Gesnerus, Andreas Libauius, Franciscus Citesius, Petrus Appianus, Vvolfangus Lazius, Martinus Delrius, Sebastianus Eritius, Simon Maiolus, Langius, & quam plures alij grauissimi scriptores, de quibus antea, vno iam ore contestarentur æuo suo compertas fuisse passim reconditas lucernas ab antiquissimo tempore ardentes, perpetuoque fulgore splendentes : Vt iam de propositi existentia tot experimentis, testimonijs, obseruationibusque virorum insignium confirmata dubitare non debeamus.

Ex ante habitis constare admirabilium Lucernarum existentiam.
Cap. XXXIII.

Nonnulli tamen adhuc inueniuntur, qui cum vulgo negent propositis historijs fidem esse præbendam; vt pote qui cuius effectus rationem assignare nequeunt, eum vsquam fuisse pertinaci contentione inficiantur, admirabilium euentuum caussas laboriosa inuestigatione indagare nolentes. Qui sane si aliquam sui propositi rationem afferrent, nos vltro eam diligenter expenderemus; eique, si nos in illorum sententiam perducere valeret, lubenti animo protinus assentiremur: sed quando nullam sui dicti caussam assignant; solumque asseuerare non desistunt id nulla ratione fieri potuisse, vt in priscorum monumentis, alibive ab antiquo reconditæ lucernæ denique nostris, auorumque nostrorum temporibus ardentes adhuc inuentæ fuerint, reclamantes habent eximios viros antea citatos, quorum autoritas longe maius momẽtum habet in litteraria Republica; re-

A pugnantemque sibi sentiunt insignem Philosophum [a] Plutarchum eos optima ratione in Sympofio ita coarguentem sub persona Metrij Flori, famam, inquit, mirabiliter adserunt ea, quæ eueniunt; sed ignoratio caussæ fidem historiæ derogat: iniuria id quidem; etenim innumera sunt, quorum substantia in aperto sit, caussæ tamen nos latent: Omnino autem qui in singulis probabilitatem requirit; is quod mirabile est,

[a] Quæst. 7.

Famam adserunt euenta.

Ignoratio caussæ derogat fidem historiæ.

Euidentium caussæ latere possunt.

B ex omnibus rebus tollit: Atqui vbi caussæ ratio deficit; ibi dubitare, & inquirere, hoc est philosophari incipimus: Vt Philosophiam quodammodo perimant, qui admirabilibus fidem detrahunt. Oportet vero cur vnumquodque fiat, caussam ratione inuestigare; an fiat, ex historijs est percipiendum: Narratę sunt autem ex historijs superius allatis multæ huiusmodi lucernarum obseruationes habitæ a viris fide dignissimis. Quas

Philosophari quum oporteat.

An res sit, ex historia percipiendum.

C & ista ratio plane communit; quoniam si inter metallica, & fossilia sulphur citissime ab igne consumitur, aurum ex aduerso numquam potest ignibus absumi; cur inter liquores, ellychniaque nullum esse valere dicamus eius naturæ, vt diutissime ardens vim flammę sustineat? præsertimque si

Metallica quæ cito igni absumantur.

Aurum igne non absumi.

„ *Tam magnum est naturæ numen, tantaque potestas,*

Naturæ magna potestas.

vt vela, retia, mappalia, & consimilium genera multa ex carbasio lino, asbestove, atque amianto lapide contexta

D flammis omnino inuicta vim ignis diu, sæpiusque sustineant absque vlla sui ipsorum iactura; quid ni fomes aliquis etiam arte parari possit, quem diutissimus ardor lucernæ non absumat? Nil igitur impedit, quominus in vetustissimis defunctorum tumulis, & alibi passim reconditæ lucernæ ab antiquo semper ardentes demum compertæ fuerint.

FOR-

FORTVNII LICETI
De reconditis Antiquorum Lucernis
LIBER SECVNDVS,
In quo aliorum opiniones de propositi natura diligenter expenduntur.

PRÆFATIO
Attexens dicta dicendis.

Actenus quidem constare satis vnicuique potest reconditas in sepulchris, alibique locorum antiquitus, & nuper detectas lucernas vsque ad nostram, patrumve nostrorum ætatem ardentes perdurasse multa sæcula sine vllo fomitis adiectu illi humori, quem primum vnica vice a conditoribus infusum continuere. Qua ratione vero id fieri possit, vt adeo pauca humoris quantitas continendo sustinendoque igni ardenti voracissimæ, insatiabilisque naturæ tamdiu sufficere potuerit, nec a summo vigore flammæ tam longo temporis interuallo penitus absumpta fuerit; hoc illud est, in quo nutat humana ratio, in quo laborat humanum ingenium. Nos ergo qui huic argumento nostras contemplationes in præsentia aicauimus, opere pretium fore duximus aliorum opiniones, quotquot in proposito circumferuntur, expendere, anteaquam nostram sententiam ex rei natura deducere, deductamque in publicum afferre aggreaiamur: ita enim fiet vt ob oculos vmbra quadam præposita, in huius admirandi luminis intimam naturam mentis obtutum defigere valeamus; non secus ac manu fronti apposita vmbram oculis prætendere solemus, quando visum in Solis iubar fulgentissimum conuertere volumus; alioqui sine vmbraculo intensissimam eiusmodi lucem intueri minime valentes.

Ignis natura vorax, & insatiabilis.

Vmbra obtutum iuuat ad splendidissima inspicienda.

Recensentur variæ sapientum opiniones de natura Lychni diutissime ardentis a veteribus reconditi mox examinandæ, Caput I.

A

DE perenni vetustiorum Lychno, seu reconditis antiquorum lucernis, quæ absque noui fomitis vllius adiectione multos annos ardentem continuere flammam, vt iuniorum nemo non multum admiratur; ita plerique celeberrimi scriptores admirabilis huius ignis naturam scrutati varias in proposito, dissidentesque inuicem opiniones habuere: Bonamicus enim existimauit in recludendis priscorum monumentis fulgorem illum, qui statim viso aere visus est euanuisse, nullam fuisse lucernæ flammam, sed pellucidum extitisse corpus in tenebris mire coruscans. Diui Augustini sententia fuit, vi malorum Dæmonum eiusmodi flammas ardentes conseruari tam diu potuisse. Simoni Episcopo Vulturariensi placuit perennem illam flammulæ durationem miraculo, Diuinæque potestati adscribere. Iacobum Gutherium legimus asseuerantem in lucernis istis fuisse pulueres, aut liquores, qui ab aere ingrediente, dum aperirentur detecta nouissime sepulchra, flammam tum primum conciperent; quum antea numquam exarserint, effulserintve. A Ioanne Baptista Porta recepimus talium lucernarum flammam sub terra Naturam tot annis custodiuisse, ne vacuum infensissimum sibi admittere cogeretur. Idem autor cum Hieronymo Ruscellio voluit huiusmodi lucernas ardentes tam diu perdurasse, quia fumi, e re combustibili virtute, actioneque ignis exhalantes iterum densari, cogique possint in li-

B

De caussa diuturnitatis, ac durationis ignis lucernarum.

Opinio Bonamici.

D. Augustini.

Maioli Episcopi.

Gutherij.

Portæ Neapol.

Ruscellij.

liquorem denuo inflammabilem, circulatione perpetua. Francisci Citesij, multorumque scriptorum vulgata opinio circumfertur constituens in his lucernis fuisse ellychnium ex amianto, & oleum arte Chymica e metallicis eductum. Vvolfango Lazio scribitur propositas lucernas auro in pinguedinis liquorem arte soluto diutissime ardentem ignem fouisse, in sinu terræ ventilatum ab aere per occultos canales ingrediente. Andream Libauium insinuantem habent plerique viri eas lucernas, habuisse pulueres, & ramenta lapidis Gagatis appellati, super quem semper destillans aquæ guttula, vel aqueus vapor tam diuturnam flammam iugiter excitaret, excitatamque continue conseruaret. A Plutarcho recipiunt alij ambientis aeris in sepulchro comprehensi tum frigiditatem, & humiditatem; tum vicissim caliditatem, ac siccitatem potuisse ab igne ardente in lucerna tollere vim consumendi liquorem, & papyrum; vnde flamma illis innoxia tot annos facile perdurauerit. Sed etiam de Fine agentes, cuius gratia veteres in sepulchris maxime tales reconderent lucernas, plerique viri alij Iacobonium secuti statuerunt in tumulis ardentem lucernam olim recondi consueuisse tum symbolum animæ, tum in signum grati animi erga Deos Manes. Alij Foxio subscribunt asserenti priscos lucernas in monumentis accendere solitos, vt significarent animas immortales cum cadaueribus in conditorijs immorari. Alij cum Scaligero censere se asserunt antiquos in sepulchris ardentes lucernas habere voluisse, ne suo cadaueri in tenebris quidquam contingeret incommodi. Alij demum Bencij sententiam complectuntur asseuerantis olim recondi consueuisse lucernas ardentes prope cadauera in honorem sepulchri. Nos autem Aristotelis [a] vestigia sectantes, eiusdemque præceptis obtemperantes, ante omnia singulam propositarum opinionum expẽdere decreuimus, ac tamquam facem quandam agitare, si forte nobis inde tantum lucis affulgeat, qua dudum extinctas, aut saltem teterrima fumi densioris, hoc est ignorantiæ caligine obtenebratas etiam in humanis animis anti-

Citeſij. — Lazij. — Libauij. — Plutarchi. — De fine cur antiqui lucernas in sepulchris reconderent opinio. — Iacobonij. — Foxij. — Scaligeri. — Bencij. — [a] 1. Ethic. Phys. de An. Meta. t. 1. — Cur alienæ opiniones examinandæ sint.

A quorũ lucernas reaccendere, vnicuique vel splendidas adhuc efficere valeamus.

Prima opinio Bonamici statuentis in recludendis antiquorum tumulis affulsisse spectatoribus aliquid pellucidum eorum, quæ in tenebris effulgent, interdiu minime splendentia. Cap. II.

INter omnes prima se se nobis offert examinanda in proposito quamplurium, eorumdemque grauium Philosophorum opinio; in quorum agmine (B) militasse noui Franciscum Bonamicum, virum doctissimum, mihique amicissimum: quem de hoc argumento pridem consului, dum secum Pisis Philosophiam publice docerem: Arbitrabatur autem cum egregijs aliquot alijs Doctoribus in sepulchris vetustioribus repertas esse passim lucernas, alibi æreas, alibi fictiles, nullibi tamen ardentes, ac vere flammam in se continentes: At solum (C) id aliquando contigisse, vt inter aperiendum ea monumenta, illico præsentium visui quidam in illis obscuri sepulchri tenebris splendor effulserit; qui repente ad præsentiam viuidioris luminis diei, maiorisque fulgoris Solis euanuerit. Qui sane splendor emicare, prodireq; potuit ex aliquo pellucido corpore illius generis, quod noctu, siue in tenebris effulgeat, vt pote cuius exigua lux aerem sibi circumfusum illuminare (D) valeat, non quidem adeo vt in eo aere cetera corpora colorata reddãtur actu visibilia: sed quo se tantum vindicet a tenebris, visuique nostro nobile appareat; interdiu vero, & ad Solem minime refulgeat; quippe ad præsentiam maioris luminis obtutum humanum mouere non valens ignobile delitescat. Huiusmodi vero corpora pellucida in tenebris tantum effulgentia sunt ea, quorum passim meminit Aristoteles, (E) [a] ligna putrescentia, squamæ nonnullorum animalium, ossa læuorem habentia, quisquiliæque aliæ complures. Quoniam vero corpus id pellucidum exiguæ molis in tumulis inerat; ideo in eorum apertura fulgor ex eo ad instar fulguris illico euanescentis apparuit, seu a diurno lumine maiori extinctus, seu etiam vna cum suo subiecto a pulueris excitati copia obrutus, & obtenebratus.

Pellucida cur videantur in tenebris effulgere solum. — Pellucida multigenia. — [a] 2. de an. t. 72. de sens. & sens. cap. 2.

tus. Talis autem ſplendor vulgo ab A adſtantibus relatus eſt in ignem, ac lucernæ flammulam; quæ viſo illuſtri aere protinus extingueretur; quoniam in monumentis lucernas condere conſuetudo antiquitus, religioque fuit: Alioqui lucernæ flammula, certis, & quotidianis experimentis id comprobantibus, neceſſario indiget perſpiratu: Quilibet enim ſi lucernam, aut ardentem candelam intra vas vitreum ſigillo Hermetico vndique clauſum reponere tentauerit; næ is euidenter agnoſcet, conſpicietque breui flammulam extingui. Sed & commentum hoc eſſe de perenni antiquorum lychno ex eo conſtat aperte, quod inter celebriores vnam, vel alteram lucernam reponere non dubitant earum admiratores, aſſertoresque, cuius igniculus non magno imbrium impetu, non vehementi ventorum flatu ſuperari, extinguiq; potuerit; quod longe ab omni ratione abeſt, aduerſamque, ac repugnantem habet experientiã. Quin, & antiquos artem admirabilis huius lucernæ præparandæ non calluiſſe, manifeſtiſſimum cuivis inde poterit eſſe, tum quod Hebræi, [b] olim populus Deo dilectus, quem perpetuo ardentem ignem in altari ſeruare ad ſacrificia peragenda ſtudebant, præcepto Domini, ſi forte fortuna vel incuria cuſtodis non apponentis fomitem in dies, vel quauis alia de cauſſa extingueretur, non igne alio vllo, ſed orationum vi cælitus impetrato victimas comburebant: rationi vero conſentaneum non eſt, ſi alia gens ignẽ habuit abſque noui fomitis acceſſione ſemper ardentem, & inextinguibilem, eo tunc temporis Hebręos, ac potiſſime Salomonem mortalium omnium ſapiẽtiſſimum caruiſſe: tum quod Romani, & Perſæ perenni[c] flammæ in ſuis Delubris conſeruandæ mulieres præficiebãt, illi quidem Virgines Veſtales appellatas, hi vero nuptas; quæ nouum fomitem ſemper in combuſti locum apponerent: ſecus enim & impenſa liberari, & nobiliori ratione Veſtam venerari debuiſſent Quirites, ſi a M. Tullio lucernam perpetuo ardentem habere ſe poſſe cognouiſſent; quem fama eſt in conditorio Tulliolæ filiæ ſuæ lychnum ad vſque tempora noſtra ſemper ardentem condidiſſe. Ac reuera in hanc ſententiam[d] Plutarchus deſcendiſſe videtur, dum ſtatuit Antiquos ignem ſacrum ne naturæ ſuæ ductu tandẽ conſumpto fomite langueſceret, ſemper nouo adiecto pabulo aluiſſe, ac ne ab externa vlla violentia extingueretur, diligentiſſime cuſtodiuiſſe. Sic ergo exiſtimant viri præclari figmentum eſſe, quod de lucernis abſque noui fomitis acceſſione tamdiu ardentibus vulgo circumfertur.

Lucernas condere in ſepulchris olim religio fuit.

[b] 1. Machab. cap. 1. & 2. Leuit. c. 6. Hebręi perpetuum ignem in altari cur ſeruarent.

Hebræorum ſacer ignis extinctus, vt cælitus reaccenderetur.

Salomon ſapientiſſimus hominum.

[c] Porta 12. mag. nat. c. 13.

[d] 7 Sympoſ. quæſt. 4.

B *Expenditur opinio propoſita, oſtendendo Lucernas vere ardentes in reſerandis antiquorum tumulis inuentas fuiſſe.*

Cap. III.

SEd etſi propoſita ſententia multos habet, magnique nominis autores, eam allatis rationibus comprobantes; mihi tamen pluribus de cauſſis numquam probari potuit; In primis enim Piſana lucerna poſt aliquot annos ab incendio templi reperta eſt inter illius rui- C nas & calida, & fumans; atque vt ex fumo, & calore ignem in ea paullo ante præextitiſſe neceſſario colligimus; ita in alijs fulgorem a flamma prodijſſe, non autem a pellucido corpore in tenebris tantum coruſcante, dicendum eſſe coniectamur, conuincimusque. Deinde vero aurea lucerna Mineruæ [a] Athenienſis, & altera illa ſplendens in Delubro Veneris, nonne ardens ſub dio tot annis vulgo conſpecta eſt, quam D nullus imber, nullaque ventorum tempeſtas extingueret? quomodo eius vtriuſque fulgórem in pellucidi corporis in tenebris tantummodo ſplendentis naturam referant inſignes viri? Deinceps autem quæ poſt multa ſæcula ex locis reconditis ætate ſuperiori lucernæ ad lucem eductæ fuere, non omnes moriente, vel mox extincto lumine viſæ ſunt; vt Neſideæ, ac Tulliolanæ contigiſſe fertur; ſed earum plures ignem E inextinctum in aere aperto diutule conſeruauerunt; ſic Antiochena, ſic Viterbienſes lucernæ, ſic etiam Pallantina; quæ niſi diſrupta fomitem effudiſſet, diutius flatu, & aquæ humore inuicta exarſiſſet; vt aperte conſtat ex hiſtorijs in ſuperiore libro exaratis. Ad fidem enim faciendam de ſenſibilium exiſtentia quum vna ex probatis autoribus ſufficiat Hiſtoria, vnaque propoſi-

ti

Fumus index caloris & ignis eſt.

[a] Lib. 1. cap. 8.

Ignis in l... ac venti vim eludens.

Exiſtentia ſenſibilium ſatis con probatur Hiſtoria.

ti obseruatio; quando plerique viri celeberrimi multas de hoc argumento nobis dudum texuerunt historias, proposueruntque obseruationes; hominesque spectatæ fidei testati sunt se veterum lucernas nostro æuo adhuc ardentes in antiquissimis monumentis recens detectis conspexisse; quid ni eorum testimonio sine proteruiæ labe, sineque tergiuersatione acquiescamus? Sed & paullo antea ex [b] Plutarcho habuimus, quæ hanc opinionem funditus euertant. Cuius etiam fundamenta demoliri nullo negotio possumus ratione ducta ex rei natura; nam si exiguum auri fragmentum in ardente fornace candens per multos annos inuictum perdurare potest; cur pusilla lucernæ flamma liquorem seipsa longe maiorem ad multos annos indomitum, incombustumque complecti nequeat? Anne quoniam auri experimentum nobis est familiare, lucernæ vero perenne lumen paucis datum fuit intueri, nobisque nunc non est ita in promptu; propterea illud tamquam verum est accipiendum; & hoc tamquam fabulosum, & commentitium est respuendum? nihil minus. Sed si liquatum in fornace aurum ad multos annos ignitur absque sui consumptione: sique funiculi ex amianto lapide, si lapis asbesti nomine donatus, si tela e lino Carpasio, Cyprioque contexta ignibus inflammatur citra vllum substantiæ suæ detrimentum, vt de visu testatur Ioan: Ludouicus Viues, D. Augustinus, Pausanias, Magnus Albertus, Plinius, alijque multi celebratissimi scriptores; quorum placita commodiori loco infra explicabimus: Nihil sane prohibet his rebus consimilis naturæ comparari, & comperiri posse liquorem, qui concepta vndecumque flamma exardeat, ardoremque fulgidum in se ad multos annos contineat, absque vlla, vel saltem cum exigua sui consumptione.

[b] lib. 1. c. 31.

...aurum igne ...n consumi...

...æ ardeant ... sui con...mptione.

...2. c. 14. ...& seqq. ...3. c. 27. 28.

Soluuntur argumenta proscissæ opinionis, & primum a pellucido corpore in tenebris effulgente depromptum. Cap. IV.

CEterum argumenta, quibus euersa opinio communiebatur, adeo firma non sunt, vt eam nobis vmquam

A persuadere potuerint. Quod enim primum attinet ad corpora illa pellucida, quæ non nisi in obscuro loco refulgere conspiciuntur; vltro concedimus & nos in rerum natura istiusmodi corpora multa reperiri; quibus inest lux tam exilis, vt non nisi in tenebris fulgorem suum nostro conspectui prodere valeant; qui fulgor ad maioris luminis præsentiam humanum obtutum mouere non valens, Aristotele [a] autore, ac experimento cōprobatore, interdiu ignobilis, inusitusque delitescat. Addimus
B etiam corpora sine luce innata, læuore polita in tenebris nocturnis, seu verius in nocturna serenitate lumen stellarum exiguum reflectere posse, nec nō etiam tenebris latebrarum inuadentem illico diei lucem in earum apertione reflectere; qui splendor inde refulgens lucernarum morientium flammulas æmuletur; vt eas quoque, de quibus e celeri motu oculi nostri noctu erumpentibus
C Antiqui Philosophi, & [b] Aristoteles meminere: Talia vero pellucida sunt noctilucæ, siue cinedulæ, dactili marini appellati, capita, squamæque piscium, conchæ nonnullæ, oculi felium, fungi aridiores, putria ligna, lapilli quamplures, & alia multa, sed speciatim [c] pennæ auium Hercyniæ siluæ, de quibus nobile testimonium legimus tum apud Dionysium Afrum his versiculis expressum,

„ *Saltibus Hercinijs Germania subiacet atrox;*
D
„ *Hæc tergo similis taurino dicitur esse;*
„ *Et pascit volucres mirū fulgentibus alis,*
„ *Queis ducibus noctu cernuntur flexa viarum:*

tum etiam apud Solinum, cui Saltus Hercynius aues gignit, quarum pennæ perobscurum emicant, & interlucent, quamuis densa nox obtegat, & denset tenebras: Vnde homines loci illius plerumque nocturnos excursus sic destinant, vt illis vtantur ad præsidium itine-
E ris dirigendi, præiactisque per opaca callium rationem viæ moderentur indicia plumarum refulgentium. Eodem autore infra Chrysotapsus lapillus est, quem lux cælat, prodit obscurum: Hæc enim est in illo diuersitas, vt nocte igneus sit, die pallidus. Quin & Dionysius Afer inter hæc adamantem numerat, de quo ita concinit,

Pellucida cur interdiu non fulgeant.

[a] Vide lib. 4. c. 7. de sens. & sens. cap. 2.

Læuia & tersa cur noctu emicent.

[b] De sens. & sen. cap. 2.

Noctiluca quæ sint.

[c] Polyhist. c. 22. & 32. Plumæ auium miræ.

„ *Hic Lychnis lucem simulat splendore lucernæ,*
„ *Hinc meruit nomen præclaro nomine dignum.*

Et Solinus Lychnitem lapillum, inquit, deinde fert India, cuius lucis vigorem flagrans ardor excitat lucernarum: Qua ex caussa λυχνίτην Græci vocarunt: Duplex ei facies; aut in purpuream emicat claritatem, aut meracius suffunditur cocci rubore per omne intimum sui. Et Camillo Leonardo[d] Lychnites inter ardentes gemmas computatur, eo quod lucis vigorem excitat, ac si accensa esset lucerna. Eidem autori carbunculus, qui & anthrax, ardentes vndique vibrat radios, & quasi carbo ignitus videtur apparens in tenebris. Quorum corporum si quæ comperta fuissent in antiquorum sepulchris, vbi lucernę, de quibus agimus, inuentæ fuere; procul dubio splendor ille adstantium, præsentiumque hominum oculis occurrens in eorum pellucidorum corporum naturam referri potuisset: sed quando nihil prorsus eiusmodi politorum, fulgentiumque sine ardoris incendio repertum est in monumentis illis, in quibus recludendis & lucernæ compertæ, & splendores conspecti fuere; iam satis appareat vnicuique fulgores illos non e pellucido vllo sine flamma corpore, sed ex ellychnio ardentis lucernæ prodijsse. Deinde vero cur in ijs tantum conditorijs, in quibus & lucernæ repertæ fuere, splendores illi conspecti sunt? an non potuere fulgida illa corpora ignis expertia promiscue in tumulis lucernas non continentibus inesse, ac proinde sine lucernis in sepulchrorum reclusione apparere? at vere nullibi splendor apparuit priscorum monumēta detegentibus, nisi vbi lucerna inuenta est aliqua. Deinceps autem multi ex propositis fulgoribus in tumulorum apertione apparentibus per aliquot horas, notabileque spatium temporis in lumine diei seruati sunt incolumes; id quod fulgori e corpore pellucido, tersoque prodeunti non euenire nobis consentiunt ij, quibuscum disputamus, viri doctissimi. Demum voluntaria prorsus est hæc luminis a pellucido corpore in sepulchrorum apertura promanatio; de qua nec vlla mentio fit ab ijs, qui

[d] 2. lib. de lapidib. cap. 7.

Splendor in quibus tumulis aperiendis apparuerit.

A præsentes admirabili huic spectaculo sæpe fuere; nec vlla ratio probabilis affertur ab ijs, qui talem tantæ rei caussam nobis proposuere. Non enim sat est Physiologo sibi comminisci, ac fingere pellucidum corpus exile adeo, vt in lumine diei minime compareat, nec sub ratione corporis absolute colorati: nam ex tantulo corpusculo, seu verius ex atomo tantus in tenebris non posset emicare fulgor, qui ardenti lucernæ in
B flammam attribui posse videatur, immo vero etiam qui obtutum humanum in tenebris excitare valeat; quum experimento compertissimum habeamus, quęcumque in tenebris effulgent, omnia magnitudinem suæ molis habere splendori suo proportione respondentem; ac eo magis vbi fulgor iste non sit ex eorum luce directe proueniens, verum a læui politi corporis externa superficie reflexus. Multo minus accipimus id pellucidum obtenebrari obrutum a
C copia excitati pulueris in sepulchri detectione, aperitioneve; tum quia non necessarium fuit semper inter aperiendum monumenta veterum tantum pulueris concitari, quo pellucida corpora in ijs contenta obruerentur; tum quia quædam huiusmodi etiam in puluere quantumvis obruta quandoque reperta fuissent: Quod vt nemo eorum, qui lucernas, & fulgorem in recens apertis priscorum conditorijs adspexerunt, vi-
D dere potuit; sic plane vir egregius in tam difficili argumento tam debile suæ opinionis fundamentum sibi fingere non debuit; quod sola sua coniectura, voluntateque niteretur.

Fulgentia ne esse molis m nima.

Aeris perspiratum, ac præsertim euidentem necessarium non esse ad quamlibet flammam sustinendam, conseruandamque: Vbi de triplici materia flammæ: deq; triplici suffocatione flammæ a fumo. Cap. V.

E QVod autem deinde affertur in cōfutationem perennium lucernarum, argumentum ab aeris perspiratu desumptum, priori acutius est; non tamen adeo, vt oppositam sententiam iugulet ad interitum: Flamma siquidem tribus materiebus adiungi, atque inniti potest; prima quarum est materia, quæ facile ab igne dissipatur in fumum, re-

Flamma quot quibusque m teriebus innit valeat.

resoluiturque in multam exhalationem; altera materia est, ex qua ignis minimum exhalationis etiam longiori temporum tractu extrahere potest; tertia demum materies est, ex qua nullus omnino halitus, nullaque penitus exhalatio per ignium quãtumuis iugem actionem educi valet. Porro flamma exardens in materia, ex qua multam exhalationem, multumq. fumum breui tempore deducit, necessario indiget aeris perspiratu; eoque aperto, & euidenti; quoniam in loco vndiquaque clauso, & inuio copia exhalationis de combusta materia scandentis flammulam suffocat triplici ratione: prima est, quia si agat ignis in materiam multo humore aqueo refertam; ex ea primum attollit vapores aqueos, vt Sol [a] Aristoteli ex humido terræ circumfuso; qui vapores quum mole sua valde superent magnitudinem materiæ residuæ, a qua segregati fuere, nempe illam decupla circiter proportione [b] Aristoteleo monitu excedunt; ij loco illo angusto contineri nequeuntes, præualentesque ob sui multitudinem ardenti flammulæ, ipsam tum sua frigiditate a loci frigore aucta extinguentes; tum suæ corpulentię mole suffocantes, destruunt, destruendoque cogunt in minimam aeris portionem; cuius flammæ proinde locum replent; qui satis est eis etiam densatis in aquam, aqueumve humorem a loci frigiditate. Secunda vero est, quia si ardens ignis in lucerna ex subiecto fomite, vt pote aereo, vel terreo multas igneas, fumidasque procreat exhalationes; istæ ampliorem locum postulantes mole sua obruunt identidem flammulam; illius locum pariter sibi occupaturæ; quando in angusto illo contineri nequeunt vllo modo. Tertia demum ratio est, quia si tanta fuerit exhalationis moles, vt nec locus flammæ illi sufficiat, impetu facto aut vas violentiori motu disrũpit; aut ab eius inuicti frigore densatur iterum in humorem: siquidem vas disrumpatur, affatim & exeunte fumida exhalatione, & viciſsim irrumpente aere nouo, tamquam a vento, flamma extinguitur: Quod in recludendis plurimis monumentis contingere potuisse, [c] infra suo loco manifestabitur: Sin autem vas integrum permaneat, suaque frigiditate sublatos a combustibili vapores, & halitus in humorem denuo cogat; ab eo humore deciduo, veluti ab imbre, flammula extinguitur: Ac proinde lucernæ vulgares, & candelæ nostræ ardentes in occluso vase minime seruantur. Si vero flammula in tali materia sit accensa, ex qua paucos admodum halitus longiſsimo temporis interuallo educat; hæc flamma in loco non ita peruio aeri externo; peruio tamen quoquopacto per latentes meatus, quos nemo sepulchris antiquorum penitus interdixerit; quum terra sit ad instar spongiæ liberum aquæ, nedum aeri longe aquis tenuiori aditum ad intima sui penetralia concedens: & vrnæ fictiles, in quibus mortuorum cineres, & lucernæ ardentes recondebantur a veteribus, vndique porosę meatibus vel cæcis visui nostro scateant, sed aeri non cæcis: & monumenta etiam marmorea suis non careant rimulis, in lapidum saltem commissuris: Quocirca in his cum aliquo aeris perspiratu lucerna diutiſsime ardens conseruari poterit. Si demum e subiecto materiæ ardentis corpore nulla per ignis actionem exhalatio prodeat; profecto huiusmodi flamma etiam in occluso loco citra omnem aeris perspiratum ad [d] longiſsimam temporis intercapedinem ardeat incolumis. Ceterum infra [e] nos ostensuri sumus lucernas istas a priscis ea fuisse arte fabrefactas, architectatasque, vt ignis e subiacente sibi materia vel nihil omnino, vel minimum, ac insensile quid exhalationis eliceret, attolleretque: Vnde potuere lucernæ in locis illis tumulorum clausæ tot annos aut sine aeris vllo perspiratu; aut cum eo cæco, & insensili flammam incolumem conseruare: Non alia enim ratione olim ostendimus animantia cuiusque generis, & homines præsertim, diutius absque alimento viuere posse, in opere tali argumento superioribus annis dedicato.

Flammam in rerum natura comperiri, arteque posse comparari, quæ nec ventorum flatu, nec imbrium humoribus extinguatur; non aduersante ratione, repugnante nec experimento. Cap. VI.

QVod autem asserunt præterea viri præclari, longe ab omni ratio-

...mis qui perspiratu indigeat.

Flamma clausa vt ab aqueis vaporibus suffocetur, & extinguatur.

[a] 1. Meteor. sum.1.c.4. sum.2.c.1. sum.3.c.1.

[b] 2. de gen. 37. 1. meteor. sum. c.3.

Vt a fumidis exhalationibus.

Vt a flatu.

[c] Lib.3.c.15.

Lucernæ vulgares cur non ardeant in vase occluso.

Terra porosa est ad instar spongiæ.

[d] Lib.3.cap. 24.25.

[e] Vide lib.4. cap.22.

Flamma quæ non indigeat perspiratus ardeat in occluso loco.

Lucernæ quæ aeris perspiratu non indiguerint.

Viuentia sine alimento.

ne abesse, reluctantemque habere quotidianam experientiam, dari posse lucernas, quarum flamma inextincta multos annos perseueret ventorum flatus, & humorum imbres impune sustinens, inuictaque despiciens; id nobis parum officit: ea etenim conditio est vulgaris ignis, a ventis, & imbribus extingui, ob ardentis materiæ proprietatem: At vero bituminis, naphthæ, lapidisque thracij ea natura est, vt vbi[a] cõceptis vndecumque ignibus ardet, aquis non extinguatur, sed magis magisque semper accendatur; Quod etiam confitetur aperte Dioscorides: Ardere in aquis & Caphuram testatur [b] Libauius Iatrochymicus: expertumque hoc idem esse se in distillatione succini scribit eiusdem Scholiastes. Sed & viuam calcem quis asserat aquis non inflammari, at extingui? Plinio in Lycia Epesti montes tæda flammante tacti [c] flagrant adeo, vt lapides quoque riuorum, & arenæ in aquis ardeant. Idipsum de [d] Thracio lapide legimus apud eumdem, & de Maltha [e] nuncupata, & de Gagate: De quo Dionysius Afer hos versiculos habet,

Insula perfulget nigro splendore Gagates,
Hic lapis ardescẽs austri perfusus aquarũ,
Ast oleo perdens flammas, mirabile visu.
Attritus rapit hic teneras, ceu succina, frondes.

Sed hanc theoriam fuse prosequitur Libauius agens De bitumine in opere proprio; nec nostri est instituti longius hæc persequi; nunc satis habentes in multiplici materia ignem accendi posse, quem aqua, potissimum pluuia de cælo cadens, vel etiam hominum manibus iniecta non extinguat. Sed & Solinus [f] oleum medicum appellatum ait ad incendium excitatum si obruere aqua gestias, ardet magis: de quo Dionysius Afer ita concinit,

Et masi Thracum Boreis in finibus orti,
In quorũ terris, quas ponti perfluit vnda,
Ignipotens oleo commisto gignitur herba
Medica, cui nomen, cuius cõpescere flãmas
Si qs aqua cupiat, plus ignẽ pascit in illa.
Pulueris hunc iactus potis est extinguere solus.

Flatu quoque valido flammas non semper extingui, sed quandoque vicissim excitari, docent nos prunæ, de quibus

Ignis qui aquis non extinguatur accensus est in bitumine.
Naphtha.
[a] Lib. 5. cap. 104.
[b] Lib. 1. de bitum. c. 10.
Caphura.
Calx aquis accenditur.
[c] Lib. 2. cap. 109.
[d] Lib. 33. c. 5.
[e] Lib. 2. c. 107
Lapisque Thracius.
Gagatis vires mirabiles.
[f] Polihist. cap. 23.
Venti vt flammam non extinguant, sed excitent.

A violentior flatus flammas excutere consueuit. Ventorum sane vis quo maior est, eo in materiam ardentem crassitudine pingui refertissimam flammas immittit altius: Atque absolute ventus, & imber ardenti materiæ huic occurrens ardorem, & flammam in partes intimiores fomitis concentrans viuidiorem efficere potest, extinguere vero non potest, nisi maximo excessu eam superauerit, & vndiquaque obsidens circumuallauerit. B Non ergo absurdum est, aut factu difficile, flammam accendere in lucernis, quæ ventis, & imbribus inuicta diu duret inextincta; nam liquor ex materia eiusdem conditionis cum propositis inter aquas, & ventorum turbines ardentibus educi potest. Neque nobis imponet papyrus lychni, tum quia Rhemnius [g] Libauio describit herbam Medicam, cuius compescere flammas si quis aqua cupiat, plus ignem pascit: tum quia Io: Ludouicus Viues apud C D. Augustinum [h] testatur se Lutetiæ Parisiorum vidisse multa ex amianto ellychnia, quæ arderent semper inextinguibilia, incombustibiliaque. Non igitur ex eo, quod nostrates, vulgaresque flammæ in lucernis ardentes flatu, & aqua extinguuntur, propterea dicendum est fictitium commentum esse inuentas vllibi fuisse lucernas, quarum flamma vim aquæ, impetumque venti sustineret incolumis, & inuicta; de quibus D tam multa, & tam præclara spectatissimorum virorum [i] superius adduximus testimonia.

Vide lib. 4. cap. 14.
Lucerna vim flatus & imbrium eludens vt parari queat.
[g] 2. bombic. cap. 9.
[h] 21. de Ciuit. Dei, cap. 6.
Ellychnia incombustibilia.
[i] Lib. 1.

Ex Hebræorum igne sacro minime conuinci antiquos latuisse artem parandæ lucernæ ad multos annos ardentis absque noui fomitis adiectione. Cap. VII.

SEd altera oppositio ex perenni, & sacro Hebræorum igne desumpta, E parum nos turbat; concedentes enim antiquitus Israelitas populum fuisse Deo summo dilectum, & inter eos natum Salomonem omnium hominum sapientissimum non caruisse, si placet, notitia parandæ lucernæ diutissime ardentis absque noui fomitis adiectione; sed, vt alia plurima, calluisse artem quoque admiranda huiusmodi ellychnia conficiendi: vltroque dantes eam gentem

tem ſtuduiſſe perpetuum ignem conſeruare, cuſtodireque in altari ad ſacrificia peragenda: Negamus rationi conſonum fuiſſe, ac melius cum ijs actum fuiſſe, ſi lucernam perpetuo ardentem ſine conſumptione fomitis habuiſſent, quam ſi æternum ignem ſeruarent repetita indies noui combuſtibilis iniectione, adiectioneque: ſiquidem in primis ea natio Idolorum culturæ deditiſſima, facile mirabilem hunc ignem, Perſarum more, ſibi in Deum adorauiſſet, vt in deſerto vitulum aureum a ſe manufactum: Ne igitur Idolatriæ crimine populus inquinaretur, non permiſit [a] Deus Optimus apud eos in altari tam admirabilem lucernam extare. Addo quia in Idolorum templis apud Gentiles ante cacodæmonum ſimulachra huiuſmodi lucernæ admirabiles abſque fomitis adiectione iugiter ardebant; ne viuentis Dei ſacerdotes quid ſimile gentiliſmo peragerent in templo, noluit Deus immortalis ſuos ſacerdotes conſimiles habere lucernas. Deinde vero ignis Hebræorum ſacer erat ad ſacrificiorum victimas comburendas; quæ vitulorum, & aliorum animalium carnes, non igne lucernæ, ſed lignorum ardentium flammis comburi poterant; vt conſtat e ſacris litteris; in quibus legimus hanc ſententiam, [b] Ignis autem in altari
» ſemper ardebit, quem nutriet ſacer-
» dos ſubijciens ligna mane per ſingulos
» dies, & impoſito holocauſto, deſuper
» adipes adolebit pacificorum: ignis eſt
» iſte perpetuus, qui nunquam deficiet in altari. Hebræis igitur importuna, & penitus inepta extitiſſet lucerna ſine acceſſione fomitis diutiſſime ardens in altari ad ſacrificia. Deinceps autem quia volebat Dominus exercituum aliquando hunc ignem Hebræis extingui, vt mirabiliter ipſum de cælo demittens moneret hoc ſigno frequenter eam gentem ſe Deum illorum tutelæ ſemper inuigilare; vt ea Omnipotentem aſſiduis miraculis, ac beneficijs mota ex toto corde coleret; Deique legem ſeruaret aſſidue; quod apertiſſime conſtat e ſacra pagina; in qua ſcribitur non ſemel Orante Moyſe ad Dominum, deſcendiſſe [c] ignem de cælo a Domino, & conſumpſiſſe holocauſtum: & Orante [d] Salomone, deſcendiſſe pariter

Iudæi Idolatriæ dediti.

[a] Exod.c.22.

Lucernæ ſine fomitis adiectu ardentes in delubris Gentilium.

Ignis Hebræorum ſacer cui ſui ſeruare...tur aſſiduus.

[b] Leuit.c.6.

Deus cur voluerit Hebræorum ignem extingui.

...rantibus plu...ous Hebræis deſcēdit ignis e cælo.

[c] Mach.c.2. Leuit.c.9.

[d] 2. Paralip. cap.7.

A ignem de cælo, & conſumpſiſſe holocauſtum: & multo prius Orante [e] Dauid, ignem de cælo deſcendiſſe ſuper altare holocauſti: & Orante itidem Elia veniſſe ignem [f] de cælo, deuoraſſeque ſacrificium, & altare: Populumque admiratum cecidiſſe pronum in faciem ſuam, Deumque timuiſſe, laudauiſſe, illique gratias egiſſe. Nil ergo habent a ſacro Hebræorum igne viri præclari, quo ſuam ſententiam muniant.

[e] 1. Paralip. cap.21.

[f] 3. Reg. cap.18.

B *Ex fomite ignis Veſtalium virginum apud Romanos, & nuptarum apud Perſas haudquaquam colligi priſcos non habuiſſe lucernas diu ſine adiectione liquoris exardentes. Cap. VIII.*

NEc diſſimili ratione diluas aliam obiectionem deſumptam e fomite, quem Romanorum virgines Veſtales, & Perſarum nuptæ ſuo igni ſacro ad eius perennitatem ſingulis diebus
C apponere conſueuiſſe dicuntur: nam quod attinet ad Romanos, aperte negamus eorum virgines ignem Veſtæ ſeruaſſe noui fomitis in locum abſumpti diaria appoſitione: quum ſat ſuperque dudum [a] oſtenderimus ignem illum ſine vlla humoris conſumptione arſiſſe, ac proinde nulla indiguiſſe noui fomitis adiectione; atque a Virginibus ea tantum ratione ſeruatum, cuſtoditumque fuiſſe perpetuum, quia procul ab eo
D arcebant omnes externas iniurias, ventum, imbrem, brutorum, hoſtium, ſacrilegorumque hominum vim eum ignem extinguere, ac ſuffocare valentem. Quod autem pertinet ad Perſas, nos vltro concedimus ignem apud eos ſacrum a nuptis iugiter enutritum, & conſeruatum fuiſſe; cuius rei nobile Maximi [b] Tyrij teſtimonium hic præterire non debeo; Perſæ, inquit, ado- »
rant ignem Diarium, nimirum Diuini- »
E tatis ſignum, inſatiabilem, voracem. »
Huic quum ſacrificant Perſæ, alimen- »
tum præbentes, his verbis vtuntur. »
Ede. Ignis. Domine »
Qui quum eiuſmodi faciant, nonne me- »
rentur audire: o ſtultiſſimi gentium, »
qui poſthabitis tantis, ac talibus diuini- »
tatis ſignis, vt eſt placida terra, vt luci- »
dus Sol, vt nauigabile æquor, vt fecun- »
diſſimi amnes, vt vitalis aer, vt poſtre- »
mo

[a] Lib.1.c 38. Vide lib.4. cap 37.

Veſtales vt ignem perpetuum ſeruauerint.

[b] Serm.38. Perſæ ignē vt adorent.

„ mo cælum ipſum, igni potius operam „ nauatis feriſſimo, ac leuiſſimo Deorum; „ quem non ſolum paſcitis lignis, extis, „ & odoramentorum omni copia; verum „ huic vel ſimulachro, vel Deo Erethriā, „ atque ipſas Athenas, Ionica templa, „ Græcorum Deorum ſimulachra dedi„ ſtis abſumenda. Hæc ille. Quæ tamen non conuincunt alibi nuſquam fuiſſe lucernas diutiſſime ardentes abſq; noui fomitis adiectione; quia concedentes illos potuiſſe admirabilem habere lucernam ſine pabuli adiectione diutiſſimo temporum tractu ardentem, negamus primo huiuſmodi lucernæ flammam illis ex vſu eſſe potuiſse ad comburendas victimas; nam ob ſacrificia peragenda ea gens ignem ſacrum perpetuum eſse volebant; cui ſane rei vt ineptus erat ardor lucernæ, & neceſsaria plane lignorum flamma; ita hæc ſemper auidiſſime fomitem depaſcens, diutius abſque noui appoſitione ſeruari non poterat; & varijs de cauſſis alijs, vt imbre, vento, ſuffocatione, ſurreptione, diſperſioneve; ſiue ab irruente bellua, ſiue ab irrumpente hoſte, ſiue ab irreuerente fatuo, ſacrilegove homine ingruat id malum, ignis ille corrumpi, ac extingui valens, aſſidua cuſtodia indigebat: quo circa ſuæ flammæ ſacris dicatæ iugiter nutriendæ, vt cum vulgo loquar, & cuſtodiendæ ad ſingulorum dierum ſacrificia, & hoſtias comburendas Perſæ nuptas mulieres præficiebant. Deinde vero quemadmodum contingere potuit, vt primus ille apud Perſas nuptarum ſacerdotum inſtitutor artem parandæ lucernæ diu ſine fomitis adiectione ardentis non haberet; ita eam artem habentes poſteri, noluerunt tamen huiuſmodi lucernam in locum ignis lignorum, eo extincto, collocare, ne ſacerdotum nuptarum ordo aboleretur. Deinceps autem lucernarum fomitis noui adiectionem haud poſtulantium vſum in propoſito neglexere Perſæ, eis præferentes ignem lignis accenſum, vt ſuas illi nuptas in officio continerent. Id autem non tollit quominus vera ſint tot hiſtoricorum, totque hominum fide digniſſimorum teſtimonia de flamma in priſcorum aliarum nationum lucernis longiſſimo tempore ſine vllo noui fomitis adiectu exardente.

Tunc certe barbarus ignis Deos Græciæ nō delectauit.

Perſæ cur ignē ſacrum iugem eſſe vellent.

Ignis lucernæ ſacrificijs ineptus.

Ignis Perſarum ſacer cur cuſtodia indigeret.

Perſæ cur lucernas fomitis indigas adorare noluerint, ſed ignem fomitis noui ſēper indigum.

A Quod autem inſuper adijciebatur ex Plutarcho[c] de igne ſacro, & perenni, quem ad ſacrificia priſci iugiter alebant nouo in dies adiecto fomite; atque ab externis etiam iniurijs cuſtodiebant, id nobis nihil officit; quia hæc aſſerens Plutarchus non negat, præter hunc ignem ſacrificijs dicatum, fomite nouo ſemper indigentem, habuiſſe veteres alium ignem ſacrum in lucernis diutiſſime abſque fomitis adiectione paſſim ardentem; ſed reuera nouit etiam Plu-
B tarchus antiquioribus duo fuiſſe ſacri ignis genera: quorum alter ignis lampadum, ſeu lucernarum perpetuo ſine fomitis vllo adiectu exardebat in honorem numinum Gentilium, cuſtoditus ab externis iniurijs ſacerdotum cura; de quo ipſe[d] alibi fuſe peregit. Alter ignis erat noui fomitis adiectione altus, & iugiter conſeruatus, ſeu in lampade, ſeu in lignea pyra; in lampade quidem apud eas gentes, quibus non erat facultas,
C aut ars parandæ lucernę admirabilioris in honorem ſui numinis: in pyra vero vbique ad holocauſta in ſacrificijs comburenda. Ita ergo Clariſſimi Bonamici ſententiæ ſubſcribere non poſsumus negantî vllibi reuera extitiſse lucernam per plures annos abſque noui fomitis adiectione iugiter ardentem.

[c] Sympoſ. quæſt. 4.

Ignis ſacri duo genera olim fuiſſe Plutarcho.

[d] In vita Numæ, & Camilli.

Secunda opinio ex Diuo Auguſtino ſtatuens huiuſmodi lucernas ardentes diutiſſime conſeruari vi cacodæmonum. Cap. IX.

D Diuus autem Auguſtinus in ſuo volumine de Ciuitate[a] Dei, vt multi viri docti confitentur, eamdem ſententiam de propoſito profitentes, opinatur huiuſmodi lucernas tamdiu ſine fomitis adiectione ardentes opera cacodæmonum accenſas conſeruari; aſſerit enim arte magica, dæmoneque operante, quem Veneris nomine Gentiles
E colerent, factum eſſe portentum illud, vt in Veneris phano lucerna ſub dio illæſa ventis, & inuicta pluuijs tamdiu exardeſceret. Quod inde quoque probari poſſe videtur, quia lucernam conſimilem Plutoni cacodæmonum principi ſacrauerat antiquitus Maximus Olybius Ateſte in agro Patauino. Adijcitur etiam veteres in ſepulchris, quę Dijs Manibus illis ſuis, proindeque Dæmonibus

[a] Lib. 21. cap. 5. 6.

Dijs Manibus antiqui ſepulcra ſua dicabant.

nibus inferis passim commendabant, dicabant, inscribebantque, consueuisse ponere lucernas ardentes; quas, vt impurus ille dæmon eos falleret, ipsis pro Deo se venditans, diutissime ardentes sibi conseruabat; siue oleo, liquoreve alio iugiter clanculum indito, ardentique, ac voraci flammulæ subdito, appositoque; siue quouis alio modo sibi noto, nobis ignoto. Alioquin, aiunt, quæ materia est, quam breui temporis interuallo exardens ignis voracissimus, & insatiabilis ob maximam sui actiuitatem physice non absumat? Sic ergo statuunt insignes viri lucernas tam longa mensium, & annorum serie sine fomitis euidēti adiectu exardentes opus esse potestatis Dæmoniacæ.

Dæmon vt potuerit ardentes lucernas diutissime cōseruare.

Examinatur allata sententia, demonstrando recens inuentarum lucernarum ab antiquo ardentium plurimas tandiu non arsisse vi cacodæmonum. Cap. X.

IS ego quidem non sum, qui negare velim, vel audeam posse Dæmones ardentem lucernam per multas annorum centurias, myriadesque in sepulchris, & alibi seruare, vel nullo, vel nobis ignoto flammulæ clam subministrato fomite; quos longe maiora efficere posse didici e sacris litteris asseuerantibus non esse [a] potestatem super terram, quæ comparetur eis: Quorumque vi censeo factum antiquitus tum vt homines Phalisci super ardente rogo sine damno exultarent; vt monet [b] Solinus Italiam describens in hæc verba, Est e memorabilibus inclytum, & insigniter per omnium ora vulgatum, quod perpaucæ familiæ sunt in agro Phaliscorum, quos Hirpos vocant: Hi sacrificium annuum ad montem Soractem Apollini faciunt: Idque operantes gesticulationibus religiosis impune exultant, ardentibus lignorum struibus, in honorem diuinæ rei flammis parcentibus: ob cuius deuotionis ministerium munificentia Senatus honorata Hirpis perpetuo munerum vacationem dedit consulto omnium. Hæc ille. Quod mirum Apollo Dæmon præstare poterat clā circumfuso corporibus Hirporum inuisibili quopiam linimento flāmas eludente; nam peruncti manus Semperuiui succo prunas innoxie contrectant Circulatores: tum vt vites absque igne sponte accenderentur, & flamma homines non adureret, eodem Solino sic referente in sua Siciliæ descriptione, Nec longe inde collis Vulcanius, in quo qui diuinæ rei operantur, ligna vitea super aras struunt, nec ignis apponitur in hanc congeriem, quum porricias intulerint: si adest Deus, si sacrum probatur, sarmenta licet viridia ignem sponte concipiunt, & nullo inflagrante a litato numine fit incendium. vbi epulantibus alludit flamma, quæ flexuosis excessibus vagabunda, quem contigerit, non adurit. Nec aliud est, quam imago nuntia perfecti rite voti: tum apud Aethiopes, & apud Arabes cinnami iuste diuisi portionem Soli dicatam, peractis sacrificijs incendium sponte concipere, nullo igne admoto; vt idem Solinus autor est. Attamen dum conditiones inuentarum nuper lucernarum ab antiquo ardentium sigillatim animaduerto; in eam nequeo sententiam deuenire, vt diuturnum earum omnium lumen in potestatem referam cacodæmonis. In primis enim lucerna Tulliolæ alteraque illa Nesidea, & aliæ quam plures cur ingruente nouo aere in apertione loci, vbi diu delituerant, illico extinctæ sunt? an non poterat cacodæmon idem earum flammulam ab externi aeris iniurijs tutari, quarum humorem tot sæculis aut illibatum ab ignis voracissima natura defenderat; aut nouo clandestine adiuncto in eadem mensura conseruauerat? Quin etiam si ab imbribus, & a ventis sub dio illam alteram lucernam in phano Veneris ardentem impurus dęmon incolumem seruare, ac tamdiu custodire valuit; cur alias ab aeris mitiori virtute illæsas conseruare non potuit? Insuper si Dæmon ceteras per tot annorum decades conseruauit absconditas; cur auream illam Mineruæ Atheniensis lucernam vltra vnius anni curriculum ardere, coruscareque non efficiebat? Præterea si Dæmon impurus Pallanteam, & alias lucernas sub dio plurium horarum, & mēsium spacio; si easdem prius occultas plurium sæculorum continuata serie conseruare potuit iugiter ardentes; cur idem Ferentillas in agro Viterbiensi reper-

[a] Iob c.41. Dæmonum magna vis.

[b] Polihist. cap. 7. & 10. 11. & 35.

pertas intra paucas horas aperto aeri extingui prohibere nequiuit? Amplius autem nefas, & impium plane fuerit Antiochenam illam lucernam, quæ Cedreni relatu ante Christi Redemptoris imaginem quingentos annos ardens in muro Edessæ supra portam Ciuitatis delituerat, asseuerare vi mali Dæmonis fulgorem, & ignem tamdiu retinuisse: Abeat itaque ab his lucernis potestas impuri Dæmonis. Nos enim hoc opere non vnius, vel alterius, sed omnium ab antiquo sine fomitis adiectione ardentium lucernarum naturam inquirimus. Denique vero Physiologum decet propositi effectus caussas naturales inuestigare, inuentasque promulgare; non statim ad eas confugere, quæ naturæ, ac Physiologiæ limites supergrediuntur, quarum rationem habere ad purum Theologum attinet.

Dęmon quam lucernam non conseruauerit.

A B

Tolluntur argumenta obiecta, & primo desumptum ab autoritate Diui Augustini. Cap. XI.

C

QVæcumque vero in euersæ opinionis confirmationem rationes dudum afferebantur, omnes eiusmodi sunt, quarum ex rei natura possit haberi enodatio. Quod enim primum ex Diuo Augustino proponitur, id propositum a viris egregijs dogma comprobandi necessitatem non habet vllam; nam primo loco thesis hæc de Fide non est, aut quidquam ad Fidem pertinens, vt ob sancti Doctoris reuerentiam illius placito debeat quilibet acquiescere, vel ratione repugnante. Sed veluti probabilem sententiam proposuit vir ille Doctus, a qua potest quicumque, salua Fide, Autorisque sancti reuerentia, plane dissentire. Deinde vero nihil certo determinat in re proposita vir ille Deo dilectus, sed tamquam caussam admirandi huius effectus non impossibilem hæsitabundus affert potestatem, & astum maligni spiritus: cui effectui etiam caussam assignat aliã naturalem, desumptam ex natura lapidis asbesti nuncupati, vt supra vidimus: vnde constat Diuum [a] Augustinum sibimetipsi non satisfecisse dum lucernas ab antiquo ardentes asseruit seruatas fuisse vi mali Dæmonis, nec in talis caussæ assignatione illius mentem acquiescere potuisse. Deinceps autem sanctus ille Doctor non omnes lucernas citra noui fomitis adiectionem diutius ardentes, non speciatim reconditas, at illam solum, quæ in phano Veneris olim sic ardens videbatur, in cacodæmonis potestatem retulit: De alijs, quarum hic nos dedita opera tractamus, ne verbum quidem vir eximius: quo modo igitur ab vnius lucernæ conditione vniuersarum, & speciatim ab ea multum diffidentium naturam venari possunt insignes viri? Logicum etenim axioma est, ab vno singulari non posse colligi vniuersale.

[a] Lib. 1. c. 6.

S. Augustini opinio de lucernis antiquorum.

Vniuersale nō colligi ab vno singulari.

De consilio Maximi Olybij in sua lucerna Plutoni consecranda, & recondenda: vnde soluitur altera ratio superioris opinionis. Cap. XII.

QVod autem de lucerna Olybiana deinde adducebatur difficiliorem habet explicationem, vt propterea ipsi aptissime congruat effatum nobilis Poetæ,

Ignis fuluo clausus in auro
Latet obscurus.

non minus enim humanis oculis cum ampulla humoris aurei occulta erat ardens sub terra Olybij lucerna, quam eiusdem naturam etiam nunc latet humanum ingenium. Porro duplex haberi potest propositi explicatio, alteram quidem Hermolaus ille solo cognomine Barbarus, Venetæ nobilitatis inclytum germen insinuauit, & Hieronymus Ruscellius latius explicauit, Olybium nempe Maximum Chymicis operationibus post multos exanthlatos labores demum effecisse admirandum illum lapidem Philosophorum appellatum sub forma liquoris aurei, & argenti: quem in duplici ampulla contentum, conclusumque Plutoni veluti diuitiarum numini munus consecrauerit, indicans hoc vtroque latice posse vnumquemque ditissimum fieri: Ab hoc autem procul arcet fures, nimirum Chymicos vulgares, ac verius pseudochymicos, erronesque illos vagos nimis credulorum hominum crumenas, & domos expilare solitos; admonens ignotum illis esse hoc magisterium conficien-

D E

Olybiani consilij explicatio.

Chymicum magisterium insinuatur.

ficiendi lapidis : nec ad tantum opus A vulgari mercurio, vt plurimi opinantur, & quo furtorum Deo aliena bona furantur, eos vlla ratione pertingere posse: Insinuat autem Olybius se huiusmodi lapidis magisterium magno labore consecutum fuisse, assecutumque digerendo, ac purificando elementa. Docturus autem sola ignis vi ex huiusmodi liquoribus transmutationem metallicam fieri debere, lucernam diutissime vniformi flamma exardentem inter illas ampullas collocauit; descriptionibus B additis in hæc verba maiori vrnæ insculpta,

» *Plutoni sacrum munus ne attingite fures;*
» *Ignotum est vobis hoc, quod in orbe latet.*
» *Namq. elementa graui clausit digesta labore*
» *Vase sub hoc modico Maximus Olybius.*
» *Adsit fœcundo custos sibi copia cornu,*
» *Ne tanti pretium dipereat laticis.*

quum in vrna minori hæc alia verba legerentur,

» *Abite hinc pessimi fures;* C
» *Vos quid vultis cũ vestris oculis emissitijs?*
» *Abite hinc vestro cum Mercurio*
» *Petasato, caduceatoque.*
» *Donum hoc maximum Maximus Olybius*
» *Plutoni sacrum fecit.*

Quæ quidem explicatio vt propositis versiculis maxime consentanea videtur; ita rerum euentui plane dissentanea fuisse cognoscitur: quum etenim Hermolao dictante, vel etiam nemine monstrante, sed inscriptione ipsa sese in hunc D sensum cuique legentium manifestante, res adeo facilis extiterit; cur dubitemus præclarissimos homines, ad quos ampullas illas peruenisse necesse est, ab omnibus mirifice optatam metallorum transmutationem periclitatos fuisse? habito namque lapide illo mirabili, iam nullo negocio sola proiectione minimæ particulæ ipsius; ad instar fermenti, in magnam metalli cuiusque massam, illico transmutatur vniuersa moles in aurum E obrizum, in argentum purissimum: si vero facto huius operis experimento, res bene cessit; cur nullus tanti facinoris rumor in populo? Præterea si lapidis admirandi magisterium nouit Olybius; cur non inde ditissimus? cur non summis Principibus vnice dilectus? cur nullum posteris reliquit veræ, ac solidæ Chymiæ scriptum? cur tandiu cum suis

[margin: ...ibius non ...Chymi.]

vrnis latuit inglorius? cur inutile hoc Plutoni reconditum munus? non ne longe maiorem sibi gloriam comparasset ex apertis litterarum monimentis, quam ex hoc abscondito mortui, seu luminis, auri, & argenti monumento? sed quid eum certum reddere poterat hoc suum Plutoni dicatum munus aliquando e subterraneo loco in apertum aerem effossum, euectumque iri? Non igitur crediderim vere Maximum Olybium tale quid sibi voluisse, quale Rufcellius ex Hermolao Barbaro arbitratur: sed longe quid aliud: Nempe, maxima quum fuerit apud antiquos admirabilium sepulchrorum ambitio, quod ex Mausolæis, Pyramidibus, & Labyrinthis apud[a] Plinium constat aperte; nouum monumenti genus a nemine ante habitum, & vix a posteris imitabile, sibi condidisse virum inter ethnicos sapientissimum; in quo pulcherrima quadam metaphora æterni luminis, & aurei, argenteique liquoris, quidnam in sepulchris manere veteres opinarentur, insinuabat; nimirum animam rationalem, cuius duæ post hominis obitum supersunt illæsæ facultates, intellectus, atque voluntas; quarum illa pulchre argenteo latice repræsentatur, hæc aureo liquore; ipsarumque post mortem hominis æterna operatio lumine perpetuo lychni incombustibilis: nam candidus argenti color omnes alios colores in se recipere potest, vt mens a corpore separata omnes rerum omnium notiones: auri supra omnia metalla perfectio, & violentiam ab igne rerum cunctarum actuosissimo nullam natura patiens, voluntatis probæ dignitatem, & libertatem æmulatur, quæ a nullo agente cogi valet vlla ratione: iugisque separati a corpore intellectus humani operatio, Aristoteli[b] etiam cognita, semper ardenti, perpetuoque refulgenti flammulæ aptissima proportione respondet, quæ Aristotele[c] autore non permanet vnquam, sed semper fit; quum intellectio quoque habeat suum esse in fieri, non permanens. Plutoni sacrum munus hoc suum dicat Olybius, quoniam Pluto, vt obseruat etiam Iulius Iacobonius in Appendice ad Fonteij Primionis commentarios De prisca Cæsiorum [d] gente, Pluto inquam, Diodoro teste, idem

[a] Lib. 36. c. 5. 12. 13.

Animam veteres in sepulchro manere vt opinabantur.

Argentum est mentis symbolum.

Aurum voluntatis.

[b] 12. meta. t. 51.

Flamma intellectionis.

[c] 2. meteor. sum. 1. c. 2.

[d] cap. 11.

Pluto cur diuitiarũ Deus antiquis.

Cur præesse mortuis putatus.

Cur claues terræ gerat.

Lib.4. Æneid.

idem quia primus ingentem pecuniam ex agricultura coaceruasset, ac primus in vsum custodisset, hinc diuitiarum Deus olim cognominatus est: & quoniam primus sepulchrorum, funerumque vsum introduxit; hinc vita functis illum dominari veteres putarunt; siquidem ob imperium, quod in mortuos exercebat, Vrago dictus est, ab vrgendis mortuorum animabus: Vt autem indicarent mortuorum animas in eius potestate esse, Plutoni claues terræ dabant vetustiores; quod ex hymno Orphæi constat, in quo legitur,

Pluto, qui terræ claues, & regna gubernas:

Hanc ob caussam antiqui tum morituri sacrificabant Plutoni, sic apud Virgilium Dido,

Sacra Ioui Stygio, quæ rite incæpta paraui,
Perficere est animus, finẽq. imponere curis.

tum eidem sepulchra mortuorum inscribebant: lapis Camerini repertus ita inscriptus conspicitur,

Inferno. Plutoni. Tricorpori
Vxori. Car. Proserpinæ
Tricipidique. Cerbero

& Patauij lapis alter, obseruatione item Scardeonij, sic inscriptus legitur,

D. M.
Portitori. Plutoni. Et. Proserpinæ
Haue. Iulia. C. F. Maxima. Felix. Domini
Tormentum
Salue. Animula. Dulcis
Animula. Suauis
Animula. In. Deorum. Numerum
Recepta
Vnde. Tale? Quando. Tale? Et
Cui. Tale?
V. A. LIX. M. VI. D. XII. Hor. Noc. IX.
T. Scribonius. Barbula. Coniugi
Incomparabili. B. M. P. C.

tum demum solebant prisci mortuorum animas Plutoni commendare, atque sacrare: ita Olybius in hoc suo tumulo, siue in vrna moriens propriam Plutoni consecrat animam, veluti munus: Indeque fures abigit; qui reconditam vrnam reperientes, thesaurum arbitrati, eam asportent, cineresque perdant, & Manes violent: eosque admonet, quod in orbe vrnæ reconditum latet, non esse quid, vnde ipsi diuitias comparare sibi vlla ratione valeant; sed esse quid eis ignotum, nempe graui labore mortis digesta, hoc est ab inuicem separata, elementa humanæ naturæ; quæ sunt anima, & cineres, Olybio. Quoniam vero pretium animæ vna est beatitudo, ac Dei summi fruitio; precatur animæ suæ vir vere Maximus, vt illi custos adsit immensa Dei bonitas, Deusque bonorum omnium elargitor liberalissimus; quem per fecundi cornu copiam apte insinuauit. Verum enimvero tali prohibitione suspicatus maiorem cupidinem inijci posse furibus ad interiora penetrandi, eos iterum arcet ab vrnæ interioris apertione, abire iubens fures omnium pessimos, nempe tum vulgares, qui sub Mercurio, latronum Deo, petasato, idest cooperto, caduceique somniferi virtute oculos perstringente militantes, alienis opibus noctis tenebris tecti, & sopore diuitum confisi, domos expilare consueuerunt: tum etiam cacochymicos, qui oculis suis emissitijs locupletum opes auidissime solent explorare, vt eas furentur: admonetque vulgares Chymicos, pseudochymicosque, ne putent liquores in ampullis inclusos, esse lapidis philosophici partes, quibus Mercurius illorum vulgaris cogatur, vel firmatus in argentum, vel mutatus in aurum: sed esse, cum ardentis lucernæ perenni flammula, symbolum eius defuncti representans animam a corpore seiunctam, intellectus, ac voluntatis munia semper exercentem: Quam Plutoni, Gentilium more, sacrat, donat, & commendat; Maximi Plutonis nomine Deum significans Ethnicis animarum custodem. Quam ergo Plutoni suo sacrat Olybius in tumulo lucernam, eam illi non commendat, vt ardentem diutissime seruet; quod viri clarissimi existimarunt; sed eius lucernæ, & liquorum ampullas replentium, signis, symbolisque dicat, & commendat suo illi Deo animæ suæ mentem, voluntatem, perennemque vtriusque a corpore separatæ operationem: precaturque, vt eas ille perpetua beatitate repleat, quę vna est omnium bonorum indeficiens possessio: siquidem veteres Ethnici mortuorum animas plerique non ad superos, sed ad Deos inferos pertinere opinabantur; quum in superorum potestate solos viuentes esse arbitrarentur: vnde Virgilius, [e]

Nos iuuenem exanimẽ, & nil iam cælestibus (vllis De-

Elementa humanæ naturæ duo.

Animę pretium beatitudo.

Mercurius cur petasatus, & caduceatus.

Cacochymici qui.

Anima separata quid agat.

Beatitas quid sit.

Mortuorum animas ad quos Deos pertinere censuerint veteres.

[e] li. 11. Æneid.

Debentem, vano mæsti comitamur honore.
& alio quoque in loco, [*f*]
.... vos o mihi manes
Este boni, quoniam superis auersa voluntas.
Sancta ad vos anima, atq; istius inscia culpę
Descendam.

[e] 12. Æn.

Qua de re fuse Iacobonius in [*g*] Appędice. Ita ergo sat, superque constat ex Olybij versiculis colligi lucernas a priscis reconditas diutissime ardentes non conseruari potestate Dæmonum.

[g] ...ap. 11.

Ex inscriptione sepulchrorum Dijs Manibus non haberi lucernas intus ab antiquo ardentes a Dæmone conseruari. *Cap. XIII.*

QVod autem præterea deducebatur ex vetusta sepulchrorum inscriptione Dijs Manibus, consueuisse priscos lucernas ardentes in monumentis Dæmonum curæ, custodiæque commendare; id totum est voluntarium insignium virorum assertum, nullam necessitatē habens proprij dogmatis confirmatricem; quia Manium nomine antiqui non semper Dæmones intelligebant, sed præter Dęmones, mortuorum animas etiam in tumulis cum cadauere, cineribus, ossibusve manentes significabant: sic apud Virgilium [*a*]

...nes vete ...quidnam ...

Libabat cineri Andromache, Manesque vocabat
Hectoreum ad tumulum ....

[a] ... Æneid.

Sic apud Euripidem [*b*] legimus,
Namque ferunt decernere Graios
Celebri cætu tua vti gnata
Manibus occidatur Achillis:
Qui sublimem scandens tumulum
Scis fuluis quum apparuit in armis
Naues detinuit pontigradas,
Nixaque torto vela rudente,
Hæc vociferans, Quo iam Danai
Fugitis nostros
Cineres deserturi inhonoros?

[b] ...n Hecub.

Ceterum Antiqui mortuorum animas non solum Manes appellabant, sed etiā Diuinitatem ijs attribuebant, dum eas Deorum Manium nomine insignirent; quod & alicubi Plinius [*c*] obseruauit inquiens ab antiquis Manes coli, Deumque fieri, qui iam etiam homo esse desierit. Triplici ergo de caussa mortuorum tumulos prisci Dijs Manibus inscribebant; vna est eorum, qui per Deos Manes Plutonem, & alios Deos inferos intelligebant; quibus illi defunctorum animas commendabant. Altera est eorum, qui Deos Manes ipsas mortuorum animas appellabant, quibus tum sepulchra constituebant: tum tertio lucernas in ijs iugiter ardentes accendebant. Sic igitur antiqui lucernas ardētes in mortuorum conditorijs, non dęmoni custodiendas commendabant; sed animis defunctorū venerandis collocabant: quod Bencium [*d*] non latuit præclarum oratorem, dum asserit in hanc sententiam, agens de funere antiquorum Romanorum; Excelsiora igitur amabant antiqui sepulchra; indicium factorum claritatis, & animi magnitudinis: Quod declarabant pariter quum altis sub montibus, & in montibus etiam ipsis sibi construerent monumenta: circum quæ, aut potius in quibus plures interdum volebāt esse accensas lucernas: vtque maiore afficerent locum honore, ac prope diuino, sepulchra ipsa; quibus & lucos addebant, & nemora; ne vllo modo violari vnquam possent, graui in eos, qui aliter fecissent, constituta pœna legibus prospexerunt. Hæc ille. Ita ergo Dæmonibus defunctorum animas in sepulchris olim antiqui commendabant; eisdemque suis animis lucernas ardentes dicabant, vt suis Dijs Manibus: Vnde patet non posse colligi lucernas ab antiquo ardentes virtute Dæmonum tamdiu perdurasse.

[c] ...b. 7. c. 55.

...Manibus ...eteres in... ...erent sua ...umenta.

Lucernas cur in sepulchris conderent antiqui.

[d] Orat. 16.

Sepulchra veterum cur magnifica.

Sepulchra nolebant violari veteres.

Plures esse substantias nostrates, quas ardens ignis non absumat. Cap. XIV.

QVod vltimo loco afferebatur, ideo tam diuturni luminis fulgorem in lucernis antiquorum ad virtutem Dæmonum clam lampadi fomitem adijcientium referendum esse; quia nulla materies apud nos inueniatur, quam breui temporis interuallo exardens ignis, agētium physicorum actuosissimus, non absumat; id etiam argumentum, intime prospecta rei natura, dilui poterit: In primis enim si physice fieri non potest, vt sine adiectione fomitis diutissime duret in lucerna splendor, & ignis: neque id vllius virtute Dęmonis igni fomitem non adijcientis vnquam fieri poterit; nam solus

Dæmon non agit supra naturæ limites.

Omnipotens Deus est, qui supra naturæ limites agens, ab igne vim materiæ subditæ, ac inflammatæ consumptricem tollere potest; aut eam ociosam reddere, integro seruato, & viuido illius fulgore: quod olim præstitit in rubo Moysi [a] citra combustionem, consumptionemque mirabiliter ardente; necnon etiam in fornace iussu Nabuchodonosor [b] Babyloniorum regis septuplum succensa; cuius ignis in eam tres pueros immissos non exurebat, flamma ex ore illius exeunte Regis ministros comburente; vt docet nos sacra pagina. Deinde vero concedentes igni maximam inesse actiuitatem, inter agentia nostratia; vt proinde Plinius ignem scite nuncupauerit improbam rerum naturę portionem; negamus tamen nullam apud nos inueniri posse materiam, quæ ab igne non absumatur; namque aurum in fornace diutissime detentum liquatur quidem, candensque fit; nihil tamen eius absumitur. Adamantis etiam quædam species est, cuius natura ignium victrix in eo ardente diutissime detenta numquam mollescit, aut soluitur, aut calcinatur, aut vlla ex parte consumitur; quod asseuerant cum Plinio Enax in suo Lapidario, vt constat ex Autore operis, cui titulus est Hortus sanitatis, in tractatu de lapidibus; Magnus Albertus, Franciscus Rueus in opere suo de Gemmis inscripto, Camillus Leonardus, Solinus, Isidorus, & alij multi celeberrimi scriptores de lapillorũ natura tractantes. Funiculus quoque contortus e lino Carpasio non consumitur igne, vt confitetur Pausanias. Asbestum item lapidem perpetuum ignem fouere sine sui consumptione, semperque ardere inextinguibilem, testatur Solinus, Diuus Augustinus in opere suo de Ciuitate Dei, & apud eumdem Io: Ludouicus Viues, alijque plurimi celebrati nominis autores. Inueniũtur etiam Solino tum Carbasa, quæ inter ignes valeant; tum gemmæ in Lusitania nomine Ceruniæ, quas Indicis præferunt: qualitas igni probatur; quem si sine detrimento sui perferant, aduersus vim fulgurum creduntur opitulari. Et Plinius inuentum inquit esse linum, quod ignibus non absumitur; ardentesque in focis conuiuiorum ex eo vidisse se mappas, sordibus exustis, splẽdescentes igni magis, quam possent aquis. Regum inde funebres tunicæ addit, corporis fauillam ab reliquo separant cinere. Strabo linum e petræ capillamentis, pectine aptari ait, & ex eo telam confici, quam ignis non vrat, sed emundet. Amianti lapidis natura est, ex qua in linum redacta lychni confecti, ac telæ contextæ igne concepto ardeant sine sui consumptione; vt Venetijs, Romæ, Parisijs se vidisse testatur Podacattarus Cyprius in opere suo De rebus Cyprijs, Vulturariensis Episcopus in suis Diebus [o] Canicularijs, Thomas [p] Porcacchius in funeralibus antiquorum, Damasus in vita Syluestri [q] Papæ, necnon & Io: Ludouicus Viues in Commentarijs ad libros de Ciuitate Dei; vt plerosque alios insignes viros omittam breuitatis ergo. Herbas consimiliter igni ardere, ac non consumi ex Solino [r] memorat Maiolus in [s] Colloquijs. Sed & animalia inter flammas viuere obseruauit non solum Solinus asserens in Creta Carysthias aues esse, quæ flammas impune inuolant: verum etiam [t] Aristoteles monens in Cypri fornacibus Pyraustas non nisi inter ignes viuere: ne huc etiam Salamandram afferamus. Ita ergo pleraque sunt, quæ ignis vel diutissime ardens non absumat; herbæ, lapides, & metalla: quidni etiam liquor huiusmodi vel ex ijs eductus, vel aliunde comparatus inueniri valeat, qui fomes adsit semper ardenti flammæ in lucerna recondita? Non est igitur, vt ad potestatem Dæmonis confugiamus inquirentes caussam, ob quam reconditæ priscorum lucernæ absque noui fomitis adiectione diutissime seruẽtur ardẽtes.

Margin notes (left): Deus solus agere potest supra naturæ vires. — [a] Exod. c. 3. — [b] Dan. c. 3. — Ignis actiuitas maxima. — Lib. 36. c. 37. — Aurum ignem eludit. — Adamas igne non corrumpitur. — Vide li. 4. c. 8. Lib. 37. c. 4. Cap. 1. 2. de lapid. tr. 2. cap. 1. Li. 2. c. 15. 2. de lapid. c. 7. Cap. 53. Lib. 12. cap. 1. — Igne non consumitur linum carpasium. — Asbestus lapis ardens non absumitur. Cap. 12. Lib. 21. ca. 6. in comm. c. t. Polihist. c. 16. 25. — Ceraunia gẽma igne non absumitur. — Lib. 19. c. 1. Telæ incombustibiles.

Margin notes (right): Cineres defuncti vt segregarentur a cinere pyræ. Lib. 10. — Amianti lapis ardens non comburitur. — [o] Colloq. — [p] Tab. 2. — [q] Lib. 21. com. c. 6. — Herbæ ardentes absque cõsumptione. — [r] Polihist. cap. 16. — [s] Colloq. — [t] hist. c. 19.

Tertia Maioli, & aliorum opinio putantium lucernas istas miraculo a Diuina virtute supra naturæ vires operante patrato tamdiu arsisse. Cap. XV.

Simon vero Maiolus Episcopus Vulturariensis, [a] idemq; Dierum Canicularium nobilis autor; & ante ipsum plerique alij viri præclari constituerunt hanc diuturnam ardentis flammæ durationem in reconditis antiquorum lucernis absque noui fomitis adiectione Diuinæ potestati adscribendam esse: quam

Margin note: [a] Coll. 22.

quam manifestam conspici asserunt in Antiochena lucerna Crucifixi Redemptoris ante imaginem accensa. Sed addunt alias etiam, quæ nec aqua, nec ventis extingui potuerunt, humanam, Dæmoniamque, ac proinde totius Naturæ vim superauisse: quandoquidem elemento aquæ natura inest vires obtinens ignem extinguendi: & homo, ac Dæmon ea, quæ naturæ aduersantur, eiusque vires exsuperant, nulla possunt, vmquam ratione præstare: sed solum Deum supra naturæ vires immensam potestatem habere cuncti confitentur, atque ideo constituendum esse, non aliunde lucernas antiquorum in monumentis, alibive reconditas tot annorum curriculo exardentes absque noui fomitis accessione, adiectioneque illibatam flammulam admirabiliter conseruasse, quam ex omnipotentis Dei supranaturali potestate. Ita de nostro argumento sentiunt eximij viri.

Aqua vires habet ignem extinguendi naturaliter.

Homo non agit supra nec contra naturam.

Deus solus agit supra naturam.

Proposita sententia proscinditur, ostendendo reconditas veterum lucernas tamdiu non arsisse miraculo a summo Deo in ijs effecto. Cap. XVI.

NOn diffitebor vmquam prepotentis Dei summa virtute hoc lucernarum semper ardentium, & longe admirabilius opus effici posse; qui eius vim etiam Physiologus infinitam esse confiteor; idque in commentarijs ad octauum Physicorum Aristotelis edita de proposito quæstione longe, lateque profiteor. Neque audebo inficias ire lucernæ Antiochenæ a summo Deo supra Naturæ leges operante id contigisse, vt quingentos annos intra murum inclusa Redemptoris ante imaginem sine noui adiectione fomitis iugiter ardens effulserit: Quando etiam illius oleum proximo igne inflammatum, & in Cosrois Persarum Regis Christianorum hostis immanissimi copias iniectum, eas ad vnam omnes mirabiliter absumpsit. Sed quoniam in hoc opere de illa tantummodo lucerna non agimus; ast vniuersim de omnibus, quas antiquiores sub terra condidere, plurimos annos absque fomitis adiectu exardentes: & quoniam diuturna flammæ duratio proposita lucernæ Antiochenæ communis fuit cum multis alijs non in Dei viuentis venerationem, sed in cacodæmonis impium cultum, & in damnatarum animarum honorem ab antiquitate accensis; ideo tam longam luminis, & flammæ durationem in reconditis veterum lucernis absolute miraculo adscribendam non esse putamus. Quis enim Vestæ, Veneris, Mineruæ, Iouisque Idolis ardentes, quis Vulcano, Plutoni, Proserpinæ, Ditique dicatas; Quis Pallanti, Tulliolæ, atque alijs ethnicis accensas lucernas, & alias id generis asseueret Dei summi virtute supernaturaliter operantis tandiu sine adiectione fomitis noui ardentes, & splendidas conseruatas fuisse? nemo sanæ mentis.

[...] virtus [...]nita.

[...]rum mira[...]ter exerci[...] consum[...].

Lucernæ, quæ non potuerint miraculo adscribi.

Respondetur argumentis euersæ opinionis, ostendendo lucernam Edessæ naturaliter potuisse tandiu ardere, ac patefaciendo qui sit ignis aquam, & ventum eludens; & qua ratione physica id efficere valeat. Cap. XVII.

RAtio vero, qua superior opinio nititur, haud insolubilis est: Quod enim primo afferebatur de lucerna Edessæ, id non arguit consimilem illi naturam in ijs, quæ cacodæmoni dedicatæ fuerunt. Deinde non satis necessarium argumentum est eam tamdiu sine adiectione fomitis ardentem seruatam fuisse miraculo facto a virtute Diuina, eo quod ipsa vel ante Redemptoris imaginem in veri Dei cultum, & honorem ardens effulgeret; vel quod illius oleum inflammatum exercitus Christianis infensi turmas omnes cõsumpserit; tum quia & aliæ tamdiu ante cacodæmonum statuas in Idolorum cultum similiter effulsere; tum quia potest Deus exercituum, & vltionum Dominus re naturali ceu instrumento vti ad perdendos admirabiliter nefarios homines, ac sui nominis hostes: sic olim miraculo mundum aquis [a] vniuersum perdidit in diluuio; cuius aquæ naturales fuere: sic igne naturali ciuitates illas infames magno miraculo combussit. Quod autem secundo adducitur, hominem, ac Dæmonem ea non posse præstare, quæ supra naturæ limites longe transgrediuntur; solique Deo summo id conueni-

Deus re naturali ceu instrumento vtitur ad opera miranda.

[a] Genes. c.7. & 19.

Diluuij aquæ naturales fuere.

Igne naturali ciuitates infames consumptæ.

Ignis naturaliter aquis, & vento adolescens.

Ignis, & aquæ, & venti varia proportio quid præstet.

nire; nos viris egregijs vltro concedimus: At vero negamus ijsdem ignem omnem ita natura sua ventis, & aquis extingui, vt nequeat naturaliter etiam ignis vento, & aqua tum sæpe non extingui, tum etiam aliquando adolescere; namque vt varia proportione consociari possunt ignis & aqua, ignis & ventus; ita quandoque ignis ab aqua extinguitur, & a vento; nempe ignis exiguus ab aquis multis, & a vehementi ventorum flatu; qua de re infra commodiori[b] loco latius agemus: aliquando ignis affusione aquæ adolescit, scilicet in ignus ignis affusa exili aqua; quod optime norunt fabri ferrarij calorem fucinæ magnum vegetantes, ac veluti nutrientes aquarum aspergine, ferrique candentis irroratione: Immo vero & ventis excitari flammas quotidie norunt etiam in suis culinis mulierculę nostræ de titione semimortuo flatibus flammam excutientes; quod belle cecinit Ouidius, [c] dum inquit,

[b] lib. 4. c. 14.

Ignis vt adolescat aquis.

Flamma ventis excitatur.

[c] 7. metam.

------------- extinctaque flamma reluxit,
Vt solet a ventis alimenta resumere quæque
Parua subinducta latuit scintilla fauilla
Crescere, & in veteres agitata resurgere vires.

Et apud Homerum[d] etiam Achilles ad pyram Patrocli bene comburendam ventos exoptabat, & apud Lucretium legimus vi ventorum siluas conceptam ab initio tenuem, exilemque flammulam quammaxime mox dilatare in hæc verba,

[d] li. 23 Iliad. Vide lib. 4. cap. 14.

Ventorum vt siluas arsisse.

At sæpe in magnis fit montibus, inquis, vt altis
Arboribus vicina cacumina summa terātur
Inter se, validis facere id cogētibus Austris,
Donec flammai fulserunt flore coorto.
Scilicet & nō est lignis tamen insitus ignis,
Verum semina sunt ardoris multa: terendo
Quæ, quū confluxere, creant incendia siluis.

Nonnumquam vero ignis vim habet æqualem actiuitati ventorum, viribusque aquæ; ac tunc tantumdem obtinens resistentiæ, quantum aqua, & flatus actiuitatis; illæsus in aqua, & vento circumagitatus permanet ignis. Deinde vero tantum abest, vt ignis quilibet ab aqua physice semper extinguatur, quod sæpe sopitus igniculus aquis accenditur, gliscitque in flammam vberrimam, & euidentissimam; nonne calx aquarum affusione mirifice inflammatur? De hac re pulchre P. Ouidius[e] ita concinit,

Ignis aquam, & ventum eludens.

Calx aquis accenditur.

[e] 7. metam.

Aut vbi terrena silices fornace soluti
Concipiunt ignem liquidarum aspergine aquarum.

Casum quæ notabilem in proposito Romæ accidisse concinit Sabæus [f] hoc epigramante,

[f] lib. 5. pag. 717.

Plenā calce ratē flectitas per Tybridis vndas
Dū conto impelleat Agnus, & ipse Peron,
Rima fatiscentis celocis suscipit amnem,
Excepta accensus quum fuit ignis aqua
Dum miseri nautæ euitant instantia fata,
Vritur vnda Agnus, naufragat igne Perō.

Adijciendum his est, multas esse materias, quę solo contactu aquarum inflammantur. Sed pleraque in aquis inextinguibili ardore cōflagrare multiplex iam docuit experimentum: Sic Thrasymenum lacum arsisse totum testatur alicubi[g] Plinius; qui & alibi[h] austros æstatibus integras accendere siluas cum Lucretio confitetur. Consimiliter autem lapis asbestus in aquis ardet, inextinguibilis etiam a vento, Plinij, Solini, Isidori, Alberti, & aliorum plurium testimonio; inter quos apte de proposito talia concinnisse videtur Dionysius Afer in suo poemate de Situ orbis,

[g] li. 2. c. 107
[h] li. 12. c. 19

Hic nasci lapidem, qui tacto accensus ab igni
Extingui nequeat; quem Graij nomine vero
Asbeston memorant; ferri nitet ille colore.

Lapis thracius inextinguibilis.

Libauij [i] relatu arsisse mare circa Siciliam constans fama est: a bitumine id ortum ille credidit incendium: & sane bitumen conceptam flammam in aquis etiam conseruat; eamque ab aquarum contactu primum concipit, eodem autore. In Lycia Epesti montes [k] tæda flammante tacti flagrant adeo, vt lapides quoque riuorum, & arenæ in ipsis aquis ardeant, alaturque ille ignis pluuijs, inquit[l] Plinius: Eos lapides Gagates esse Libauius [m] opinatur, & arenas terram Ampelitidem; quod vtrumque genus in aquis ardere testantur Autores plurimi. Sic demum Cardanus[n] ait sulphur cum cera æqualiter dissolutum, si sulphur valde purum extiterit, candelam constituere, quæ ardens extingui nequeat a flatu, nec aquæ aspersione, sed ipsam sensim se absumere, ab externo agente inuictam. Non igitur miraculo adscribendus est ignis omnis inter

[i] bombyce. cap. 8.

Mare vbi arserit.

Bitumen ardet in aquis.

[k] de bitum. c. 10.

Montes qui tacto igne ardeant.

Ignis qui pluuijs alatur.

[l] lib. 2. c. 10
[m] De Gagat. cap. 1.

[n] 18. de subtil.

Candela, quæ ardens flatu extingui nequeat, nec aquis, vt patur.

ter aquas ardens, & a ventorum flatu inextinguibilis: Atque adeo priscorum lucernæ diutissimam flammam sine fomitis adiectione conseruantes supra naturæ robur in Diuinam Omnipotentiam non sunt necessario referendæ, quia vel Oppiano [o] teste

[o] 3. De venatione. Naturæ magna vis.

„ *Tam magnum est numen Naturæ, & tanta potestas,*

vt citra miraculum admirabiles huiusmodi euentus propria virtute producere valeat.

Opinio quarta Iacobi Gutherij, & aliorum asserentium in lucernis veterum fuisse pulueres, aut liquores, qui ab aere ingrediente, dum aperirentur sepulchra, flammam tum primum conciperent; non autem in ijs ignem antea semper extitisse. Cap. XVIII.

SVccedit alia quarto loco insignium virorum opinio, qui tot obseruationes, & sensuum testimonia negare non ausi, & physicas non deferentes propositi caussas; admittunt quidem in plerisque veterum sepulchris nouissime detectis, atque reclusis lucernas vere ardentes inuentas fuisse, quarum aliæ statim, aliæ tardius; & aliæ sponte a semetipsis, aliæ ab externo agente aliquo extinctæ fuerunt: sed aperte inficiantur huiusmodi lucernas a veteribus olim reconditas initio accensas fuisse, ardentesque postea per tot annorum centena sine fomitis adiectione permansisse: Verum opinantur lucernas illas tali artificio ab antiquis efformatas fuisse, vt in obscuro delitescentes non arderent; sed in aperto aere positæ, diei que claro lumini expositæ flammam subito concipere valerent. Sed Iacobum Gutherium de hoc argumento loquentem audiamus in opere suo De iure Manium inscripto; Quod, inquit vir [a] eximius, ad lucernas attinet, illæ in omnibus fere monumentis inueniuntur, quæ lychnuchi, & bilychnes dicuntur, vel plurium lychnorum: vidi enim vnam vndenum ενδεχάλυχνον. Coctilem habemus talis figuræ, quæ Vrsum referat. De ardente lucerna alia inscriptio est Salerni.

[a] lib. 2. c. 2. Lucernę in omnibus fere sepulchris veterum inueniantur.

„ *Hanc . Septima . Sit . Tibi*
„ *Terra . Leuis . Quisque*

A

„ *Huic . Tumulo . Posuit*
„ *Ardentem . Lucernam*
„ *Illius . Cineres . Aurea*
„ *Terra . Tegat*

Cuius rei miraculum vsus confirmauit: „ nam post multos annos aperti tumuli, „ immisso aere, lucernæ statim illæ accen- „ duntur. Qua arte id fieri possit, no- „ strum non est diutius inquirere. Alij „ hac in re philosophati sunt multi; qui „ accensis his luminibus aduolantes alas „ ingenij combusserunt. Hæc ad verbum scribit vir egregius. Cui subscribentes alij Doctores addunt neque mirum esse reperiri potuisse in huiusmodi lucernis aut puluerem, aut humorem, aut aliud quidpiam tale, quod ab externo aere flammam conciperet; quum illud compertissimum sit, res multas in aquis igniri: si etenim calx aquis accenditur; si Spinus Theophrasto [b] irroratus vritur; si vestiaria nauis eodem autore madefactis vestibus inflammata, & incendio consumpta est aliquando; si lapis idem Thracius [c] Aristoteli, & Maritha lapis aspersus aqua flagrat; si eidem [d] circa Atitaniam iuxta confinia Apolloniatis quoddam saxum est, quod oleo desuper aspersum conspicuo ex se emisso igne inflammatur: Sique Plinio [e] ex Democrito Arianidis herbæ tactu ligna peruncta oleo accenduntur: quid ni alia substantia reperiri valeat, quam aer natura calidus accendat? Sed nonne [f] Hippocratis etiam obseruatione ab ambientis aeris vi concentrante calorem, & animalium ventres, & terræ sinus inferiores, & in ijs degentes aquæ hieme incalescunt? nonne ab aere accendi combustibilia constat? in speculo enim concauo reflexi radij solares, qui nihil aliud sunt, quam aer illuminatus; quippe lumen Aristoteli [g] est actus perspicui; & quo magis illustratur aer, eo magis incalescit, quia magis atteritur, ac rarefit, ignis naturam contrahens: radij solares, inquiunt insignes viri, a concauo speculo reflexi, & ab amphoris vitreis plenis aqua vrunt, accenduntque mapalia, & alia combustibilia. Deinde vero nostra etiam tempestate contigit, inter sepeliendum quendam mortuum, ex aperto sepulchro ingentem flammam cum adstantium maximo stupore, ac metu prodijsse. Adijciunt

B C D E

[b] lib. de lapidibus. Spinus irroratus accēditur. Nauis aquis inflammata.
[c] de admir. aud. c. 39.
[d] de admir. aud. c. 34. Lapis oleo inflammatus.
[e] lib. 14. c. 10.
Herba lignum accendens.
[f] sect. aph. 15.
Aere quæ incalescant.
Quæ accendantur.
[g] 2. de an. t. 69. Lumen quid sit.
Radij Solis vt vrant.
Flamma e sepulchro sponte prodiens.

ciunt etiam Pisis, dum in theatro Ioannes Ruschius anatomen superioribus annis administraret, apprehenso manibus ventriculo substrati cadaueris, intra quem flatus contineri sentiebatur, ex eo dissecto statim flammam non minori spectatorum admiratione cum sonitu, seu sibilo quodam exiluisse. Afferunt item nonnulla experimẽta Portæ Neapolitani[h] alicubi de proposito sic afferentis, Sunt qui dicant (nec est eorum imaginatio fatua) ignem in phiala non semper ardere, sed in phiala conditam esse misturam quamdam, quæ vbi aerem videt, illico accenditur, & ardere videtur eo solum tempore, quum numquam antea exarserit; Hoc verum esse posset; quod sæpenumero res chymicas operanti, vitrea vasa optime clausa post earum rerum combustionem oblita, multis mensibus, ne dicam annis derelicta, referata tandem flammam concipere, ardere, & fumum emittere videre contigerit; eorum, quæ combusseram oblitus sum; sed eiusmodi esse poterant, quæ ab Amico audiui; cui idem acciderat; nam quum lithargyrum, tartarum, calcem, & cinnabarim ex aceto ebulijsset, vsque dum in fumum euanesceret; inde operto, & lutato vase vehementi igne excoctũ reposuit quousque frigesceret; post aliquos menses quum referare vellet, vt suum opus reuiseret, repente flamma e vase exiluit, vt cilia comburerit; quum ipse nil tale putaret; quod & multis etiam accidit. Præterea quum lini oleum coquerem ad prælum, vbi flammam concepisset intus, pannis ollam operui, vt extinguetur; post aliquod tempus vas recludendo, oleum viso aere iterum flammam concepit, & denuo reaccensum est. Hæc ille. Quorum sane admirabilium euentuum alia nulla posse videtur assignari caussa, nisi in huiusmodi ollis, & cauitatibus vasorum Chymicorum adfuisse vaporem, liquoremve, aut aliud quidpiam eius naturæ, quod ab ambiente aere inflammari, & ignem concipere valeat, non secus atque ab aqua calci quotidie contingere nouimus. Quin & aliqui lapides natura sua ex [i] Aristotelis, [k] Theophrastique, vt vidimus, nec non etiam [l] Plinij, [m] Dioscoridisque testimonio, humidorum tactu, ac præsertim aquæ, ac olei accenduntur, & flammigare conspiciuntur. Alij vero etiam lapides arte parantur [n] Cardano, & [o] Scaligero Philosophis, & [p] Libauio, [q] Langioque Iatrochymicis: qui humido quocunque accenduntur, & ab humana saliua, & ab aqua sibi flammam arripiunt. Possunt ergo & in antiquorum conditis lucernis aliqua ministerio artis ita elaborata contineri, quæ ab aere aperto igneam naturam acquirerent, atque inflammarentur. Sed & in plerisque propositarum lucernarum, vbi extinctæ fuerunt, non nihil pulueris visum est remanere, quem eius esse generis, vt ab aperto aere posset accendi, credibile satis est.

Flamma e ventriculo cadaueris emersit.

[h] 12. Mag. nat. c. 13.

Chymica vasa dum reserantur, flammam concipiũt.

Historia mira.

[i] De admir. aud. c. 34. 39.
[k] De lapid.
[l] lib. 2. cap. 206. 107.
[m] li. 5. c. 104.

Lapis qui saliua, & aqua tactus accendatur, vt fiat.

[n] De subtil.
[o] exerc. 13 art. 3.
[p] li. 3. epi. 37
[q] li. 2. epi. 51

Proposita opinio expenditur, demonstrando lucernas in sepulchris antiquorum positas fuisse olim etiam ardentes, non in sola monumenti detectione, apertioneque, ab externo aere accendendas: explicando etiam quot, & quæ sint caussæ ignem, & flammam procreare valentes.

Cap. XIX.

Ceterum etiamsi nouissime allata opinio lõge quam superiores probabilior esse videatur; non tamen penitus a me probari potuit vnquam: Et in primis, quia rationi consentaneum non est, antiquos in suis huiusmodi sepulchris tales lucernas tanto animi studio, tanto corporis labore, tanto etiam fortunæ, opumque dispendio, vt par est, condidisse; si illæ in conditorijs non ardentes, sed in eorum apertione post integra sæcula flammam conceptura, nihil opis autoribus afferrent suis; sed nobis tantum admirationem parerent: cur etenim veteres eas ponerent in monumentis, quæ ipsi nesciebant an vnquam in posterum essent aperienda? si tales lucernæ solum in apertura tumuli viso aere ignem concipere possunt, antea vero numquam exarserint, effulserintque; quisnam finis autorum suorum esse potuit in ijs recondendis? Deinde vero in plerisq; veterum lucernis compertum est oppositum, nempe inter aperiendum monumentum antiquissimum in recondita intus lucerna flammam ab aere nouo extingui veterem il-

Lucernæ pleræque viso aere nouo extinctæ.

illico, non autem vllam procreari nouam. Deinceps autem huic placito lucerna illa repugnare videtur aperte, quę relatu Portę[a] Neapolitani ardens intra vitream phialam, in tumulo cuiusdam Romani antiquissimo reconditam, comperta demum est in Neside insula in Neapolitano cratere sita; namque ardens lucerna in vitreo vase clausa contactum, commerciumque aeris externi nullum habuit e sepulchro educta; vnde prius non ardens, protinus ab ambiente nouo aere accendi potuerit. Sed apertissime propositam Gutherij sententiam demolitur Salernitanæ lucernę inscriptio ab eodem viro commemorata; in ea enim legimus tumulo Septimæ positam fuisse lucernam ardentem, non autem extinctam, demum aliquando in monumenti apertione accendendam. Amplius autem ignis, & flamma non potest accendi, nisi vel a calore ingenti, vel ab attritu (si placet hanc a priori caussa distinguere) vel etiam a contrario frigore per antiperistasim, mutuato iam a Græcis nomine, appellatam: licet a multis caussis hæ ignium procreationes fiāt, vt ait Theophrastus: [b] Modo in aperiendo monumento nulla fit aeris attritio vehemens, vnde accendi queat lucernæ fomes: nullamque habet ingrediens aer caliditatem actualem adeo validam, vt nouum ignem in re combustibili procreare valeat; nihil enim agit vltra suas vires; quum ignis ardens in lucerna sit quocumque ingrediente aere longe calidior; quippe aeri qualitates naturales ex [c] Aristotelis etiam doctrina insunt insensibiles, vel ad summum vix sensibiles: Aduentitia vero aeris caliditas numquam ignis natiuam caliditatem æquauerit, ob adnatam illi humiditatem, quæ caloris aciem vbique retundit: ob quam humiditatem quoque aer calore suo aduentitio, vndecumque is illi aduenįat, numquam ex se in re vlla combustibili flammam excitare potest; quicquid ex antiquis autoribus referat aliquando Plinius [d] de Austris, quos alicubi monet tam ardentes flare, vt æstatibus siluas accendant. Neque vero aer ille nouiter ingrediens recens aperta veterum sepulchra tantam habet in se frigiditatem, vt calorem in fomite lucernæ concentrare valeat; neque tantam densitatem obtinet, vt concentrato calori diu circumobsistere possit, ac per antiperistasim eum adeo augere, vt ipsum in igneum, flammeumque conuertat: neque fomes in lucerna post tot annorum decades, centuriasve intra terræ frigida viscera conclusus tantum caloris habet, vt a frigore per antiperistasim augeri valeat in igneum; calor enim animalium sanguineorum viuidus ab ambientis frigore hieme concentratus per antiperistasim adolescit in viuidiorem: at exanguium animalium languidus calor per hiemem ab aeris externi frigore fere prorsus extinguitur; vnde animalia hæc exanguia hieme torpent semimortua, Galeni [e] etiam obseruatione. Quinimmo si ab aere viso per antiperistasim lucernæ istæ in antiquorum sepulchrorum apertione accenduntur; cur non ante aperturam eorumdem tumulorum ab aere frigidiore intra terræ viscera flammam conceperunt, illaque concepta in tenebris multo prius effulserunt? an non erit subterraneus aer longe frigidior nostrati? quum ille a terra continentis frigiditate iugiter cogatur in aquarum stillas intra terræ cauernas; vnde ijs pluribus in vnum coactis Aristotele [f] Doctore fluuiorum, riuorumque fontes primum oriuntur; hic vero apertus aer radijs solaribus attritus quotidie incalescat.

[a] 12. Mag. nat. c. 13.
Lucerna in vitreo vase ardens sine aeris externi contactu.
Lucernæ in monumentis ponebantur ardentes.
Flamma quot modis, & a quibus accendi valeat.
[b] Li. de igne.
Nihil agit vltra suas vires.
[c] 1. phys. t. 64
Aeri qualitates vix sensibiles insunt.
Aer cur nequeat esse calidus vt ignis.
[d] lib. 12. c. 19 eiusde lib. 4. c. p. 9.
Aer cur flammam excitare nequeat in combustibili.
Aer non potest per antiperistasim accendere lucernas.
Aer cur possit animalium calorem concentratione augere.
Exanguia hieme caloris extinctionē pati.
[e] 1. Aphor. com. 15.
Aer subterraneus frigidior nostrati cur sit.
[f] 1. meteor. sum. 4 c. 1.
Fontium origo vt fiat.

Soluuntur argumenta superioris opinionis, & primum ostendendo, etsi ab aqua valeat quid inflammari per antiperistasim appellatam, nil tamen vlla ratione ab aere accendi posse: vbi antiperistasis natura explicatur; & ratio, qua ignem procreet. Cap. XX.

QVæ vero in superioris opinionis confirmationem afferebantur argumenta, ea nobis rem sic se habere nō persuadebunt, si vim eorumdem perscrutemur intimius; nam omnia illa falso nituntur fundamento, aeri nempe vim inesse accendendi combustibilia. Quod enim primum de aqua proponitur, nimirum si aqua vires, ac potestatem habeat inflammandi quidpiam; ergo & aeri eamdem facultatem inesse de-

debere: at quum sępenumero videamus in aquis combustilia tum flammam in se concipere, tum pertinacius etiam conflagrare: vt calci euenire certum est, lapidi Thracio, qui & Spinus appellatur, asbesto, alijsque plurimis artificiosis; nihil plane mirum si & aeri concedatur vis igniendi aliquod combustibile; ac eo magis, quam aquæ; quo aer sua natura calidus est; aquis autem a natura inest nulla caliditas, sed summa, seu mera frigiditas: hoc inquam argumentum diluitur negata consequentia; nam concedentes aquam posse accendere aliqua per antiperistasim; negamus ab aere posse quid vlla ratione inflammari; quoniam aqua, vt quæ tota diametro igni opponitur; & crassioris est, densiorisque substantiæ; vbi proportionatum combustibile receperit, circumobsederitque a prædominio igneum, sua frigiditate, naturaq; contraria exhalationes igneas de combustibili halare solitas, caloremque illius halituosæ substantiæ nixum a partibus extimis ad intimas compellens, sua crassitudine concentratorum halituum calidorum exitum impedit; ac tunc forti, vehementique antiperistasi calor ille in angusto coactus loco maiores acquirit sibi vires, igneusque redditus in multis illis feruidis exhalationibus concentratis, concentratione coaceruatis in vnum: vnde flamma exoritur ardens residuum combustibile: Ab ambientis enim contrariæ aquæ viribus fugatæ partes igneæ misti exhalationibus contentæ, atq; innixæ, ad centrum; & quasi ab alijs eiusdem misti elementis, quibus temperabantur, segregatæ, in eoque misto in portiunculam simplicis ignis redactæ, viribus auctæ, nouo impetu facto reliquas in misto elementorum partes sibi aduersas hostiliter inuadentes, vltrici flamma grassantes omnia comprimunt, pristinam fugam victoria, more Parthico, redimentes: Ita sane ab aqua potest calx, & gypsum etiam, [g] Theophrasti obseruatione, inflammari: sic & a sputo lapis Thracius, & quivis alius arte factus accendi: Sed de calcis ab aquis accensione disseruimus etiam in libris *De Spontaneo viuentium ortu*[h] nuper inuulgatis. At vero nihil penitus ab aere flammam concipere valet; quippe aer ex se calidus est remissiori calore, ac substantia rara, fluxili, mollique: quare qua calidus est, ideo nequit per antiperistasim, vt aqua, ignire, & accendere quidquam; siquidem a sola contrarij circumobsistentia per antiperistasim res igniuntur; qua vero aer calorem obtinet imbecillum, proinde non valet ignem se longe calidiorem directe, hoc est sine antiperistasi procreare; nil enim agere potest vltra suas vires: qua demum aer mollem, seu raram, fluxilemque substantiam obtinuit, propterea nequit fomitem in lucerna quiescentem atterere, attritioneque ipsum inflammare; motus enim attritionis calorem gignēs igneum, Arist. [i] doctore, ac experimento cōprobatore, est vel motus corporis solidi, consistentisque, vel motus radiorū directorum Solis in reflexione celerrime multiplicatorum. Sin autem ab externo aliquo agente frigiditatem aduentitiam nanciscatur aer; illam ob suæ substantiæ naturalem raritatem, mollitiemque; non adeo efficacem sortitur, qua misti partes igneas, exhalationesve calidiores, atque ideo calorem ipsum ijs innixum concentrare valeat ad ignem procreandum, flammamque, ac ardorem vllum excitandum. Si etiam adeo frigidus, vndecumque id illi contingat, esse ponatur aer, vt primo impetu misti calorem, igneasque illius exhalationes concentrare possit; non poterit ille tamen, ob suæ substantiæ raritatem, atque mollitiem, prohibere citum caloris refluxum ad partes misti exteriores, effluxumque a toto misto, antequam in eius centro vires igneas conceperit: sic certe ab aeris hiberni frigore ad intima terræ viscera calor de soli superficie propellitur; vbi vegetior euadit; sed tamen inde non effluit ignis, etsi exeant puteorum aquæ longe calidiores, quam æstate: consimiliter [k] Hippocrati animalium viscera, ob concentrationem spirituum influentium, prohibitamque liberam exhalationum calidarum euaporationem a toto corporis habitu, hieme calidiora sunt, quam æstate; non tamen inde vllus vmquam emicat ignis ab aere solo frigiditate aduentitia per concentrationem illam excitatus; quoniam assidue semper, & hieme speciatim, cum de terra exhalationes igneæ attollun-

tur;

Spinus idem est cum lapide Thracio.

Aquis nulla caliditas inest.

Aqua frigida vt flammam accēdere possit.

Antiperistasis vt fiat.

Antiperistasi vt citetur ignis.

Victoria Parthica.

Gypsum accēditur aquis.

[g] lib. de lapidib. in f.

[h] lib 2. c. 30.

Ab aere cur nil flammam concipere potest.

An[ti]peristasis cur ab aere fieri nequeat.

Aeris qualitates secundæ quæ.

Motus qui calorem igneum gignat.

[i] 2. cæl. t. 42. 1. meteor. su. 1 c. 4.

Frigiditas aeris cur calorē misti adeo cōcentrare nequeat, vt in igneum mutet.

Aquæ puteorum cur hieme calidæ.

[k] 1. Aphor. 15.

tur; tum etiam de animalium corporibus exeunt per expirationem manifestam, & per occultam quoque transpirationem; & siquidem non tantæ, vt æstiuo tempore; tantæ tamen, vt concentratas igneam naturam adipisci non patiantur: Antiperistasis enim ignem de misto procreans per frigidi circumobsistentiam talis est, vt omnino circumobsessa caliditas exitum non habeat vllum anteaquàm igneam naturam adepta per contrarium suum violenter sibi præparet, & aperiat iter: sic exhalatio fumida intra nubem ab aqueo vapore frigido circumobsessa nubē disrumpens non penetrat, ex eoque non egreditur, nisi vbi commutata fuerit in ignem fulguris, fulminisve. Quin ex Theophrasto in suo libro de Igne frigiditas aeris ignem non gignit; sed efficit vt ignis, & calor magis vigeat, sitque actuosior;

» Quæ cremantur inquiens citius deflagrare hieme quam æstate; imbecilliorem enim ignem reddit æstas; vt & Sol, & ignis ipse lumentat hiems, & ambiens aeris horror colligunt; quicquid autem collectum est, corroboratur: Quocirca & in lucernis lumen clarius lucet: in totum consociata, & collecta potestas omnis corroboratur, ponderis more, quod maius redditur. Multa eiusdem generis a calore asciscere licet, verbi gratia, vnctorum sudationes, & balnearia hieme, quam vere, aquilone quam austro calidiora sunt.

Sed numquam tamen ab aeris frigiditate ignem procreari monet Aristotelis alumnus. Deinde vero aer ob sui mollitiem combustibilia in lucernis quiescentia non potest atterere, atque attritione vllam inde flammam nouiter excutere, vt nuper expli-caumus. Sed quando lucernæ in apertione vetustissimorum sepulchrorum ardentes visæ, aliæ compertæ sunt æstate in aere calido, aliæ hieme in frigido, aliæ vere, & autumno in tepido; ac rursum aliæ in aere quiescente, aliæ in agitato a ventis; iam non omnes accendi potuerunt ab externo aere apertum tumulum ingrediente, neque vt frigido per antiperistasim; neque vt calido, ceu a caussa vniuoca; neque per motum attritionis seorsum; neque ab omnibus his caussis quomodocumque copulatis, ob rationes nuper allatas.

Antiperistasis [ig]nem pro[cre]ans qualis [ess]d debeat.

Fulgura vt [fi]ut in nubi[bus].

[Aer] cur non [at]terat combustibilia.

[L]ucernæ cur [a]aere accen[di] nequiue[run]t.

A *Combustibilia, quæ a Solis radijs accenduntur, ab aere non inflammari, sed ab igne: vbi de radiorum essentia, & de modo, quo ignem producunt. Cap. XXI.*

SVbtilius adhuc argumentum est, quod postea proponebatur, de combustione rerum a radijs solaribus; qui nil aliud esse dicuntur; quam aer illuminatus: Hoc tamen argumento non conuincitur intentum. Negamus enim B radios solares nihil esse aliud, quam aeris illuminati portiones; quia radij re vera sunt aut lumen; quod est forma perspicui ex [a] Aristotele; aut si placet etiam, perspicuum illuminatum: hoc autem perspicuum eidem [b] Aristoteli non est aer; sed natura quædam communis aeri, aquæ, cælo, crystallo, & multis alijs, ac speciatim igni: radij vero Solis, qui reflexione vel a crystallo, vel ab alio corpore denso multiplicati proxime accendere tum alia combustibilia, tum C etiam mappalia possunt, mantiliaque quantumvis candida; Vidi enim ego ipse Genuæ in paterna domo super mensa crystallinam amphoram aqua plenam receptis, refractis, reflexisque Solis æstiui radijs meridianis lineam mappam candidissimam stratam combussisse, vt proinde a radijs illis nec sit etiam candor illæsus; quicquid vulgo fama persuaserit: radij solares inquam isti reflexi, & combustibilia deurentes, non sunt portiones aeris illuminati, nec aquæ, nec D cæli; sed puræ sunt, puræque portiones ignis ex aere recens procreati; quoniam in aere si fuerint corpora solida, & læuia reflectentia, & multiplicantia quomodocumque aliter solares radios in se admissos; quando in tali multiplicatione oportet aerem ad minima diuidi, vt vnicuique radio subiectum numero distinctum detur, variumque a subiecto alterius cuiusque radij; nam plura eiusdem E speciei accidentia in eodem numero subiecto formaliter consistere nequeunt; siquidem numero diffident inter se accidentia eiusdem speciei ad subiecti distinctionem; nam quorum vna est materia numero, non quidem remota solum, sed proxima, & immediata, ea omnia vnum numero esse decreuit Aristoteles: [c] radij vero solares accidentia sunt in eadem specie inter se solo nu-

Radij nō sunt partes aeris illuminati. Quid sint.

[a] 2. de an. t. 69.
[b] 2. de an. t. 68.

Perspicuum quid proprie sit.

Crystallum vt radijs reflexis vrat.

Candor illæsus non est a radiorum reflexu.

Radij reflexi vt ignem procreent.

Accidentia duo eiusdem speciei cur esse nequeant in eodem subiecto.

Vide lib. 4. cap. 32.

Vnum numero sunt, quorum est vna materia numero, non remota, sed proxima.

[c] meta. t. 1[?].

Radij sunt accidentia eiusdem speciei. Vide lib.4 cap.10.
Aer radijs vt atteratur, & ignescat.

numero diffidentia; Vnde fit vt in multiplicatione radiorum subiectus aer atteratur; & attritione, diuisioneque ad minutissimas partes amittat natiuam sibi humiditatem, qua tamquam glutine quodam partes eius in vnum corpus continuum connectebantur: Amittens autem humiditatem aer, & eius loco non valens nisi contrariam siccitatem contrahere; nam motus quilibet inter contraria fit: Siccitatem acquirens aer [d] Aristoteli euadit ignis: Atque hic est ignis ille, qui per multiplicatos radios ex aere genitus quamuis ob raritatem summam ex se inuisibilis, mantilia, mappas, escam, & alia quæcumque vrit combustibilia, inflammatque inflammabilia: Sed quia vulgus ignem hunc in aeris attriti materia rara, vt nec in propria sphæra minime cernit; cernit autem lumen radiorum visile; ideo combustionem opinatur, & ait fieri proxime a Solis radijs, quum vere fiat immediate ab igne genito ex aeris partibus attritis, & exsiccatis per multiplicationem radiorum, vt fusius ostendimus in libris *De [e] vita*. Non ergo aer vrit, accenditve combustilia, quæ a Solis radijs in reflexione multiplicatis accendi, & inflammari dicuntur: sed ea comburit ignis nouus, in quem mutatus est aer. Deinde vero etiam ex ijs, quæ dudum in opere [f] *De spontaneo viuentium ortu* constituimus, apertissime constat aerem a radijs solaribus in reflexione multiplicatis summam acquirere, ac vltimam dispositionem ad induendum igneam naturam: eam vero ignis naturam, essentialemque formam sortiri ab igne delitescente in quocumque misto, quod in eo aere insit, siue sit mole sua euidenti conspicuum, ac ipsummet combustibile, siue sub atomorum specie vulgus lateat, volitare visum in radijs illustrioribus: a quo igne ignitus, & accensus est aer in nouum ignem oculis quidem occultum, atque adspectui inadspectabilem, ob nimiam substantiæ suæ raritatem, ac tenuitatem: tactui tamen perceptibilem euidentissime, ob sui maximam caliditatem. A quo sane igne nouo res aduersæ radijs facile inflammantur, & concepta flamma etiam deuruntur. Nec mirum sit ab ignea portione misti combustibilis in aere radijs

Motus omnis inter contraria fit.
[d] 2. de gen. t.22. & seqq.
Ignis ex aere ortus cur sit inuisibilis.
Ignem a radijs non vere ortum cur vulgus ab eis ortum putet.
[e] lib.4. c.34.
Aer per radios non vrit, sed ignis ex aere genitus in radijs reflexis.
[f] li.1.c.107 lib.3.cap.48.
Ignis ex aere non fit proprie a radijs, sed solum dispositiue.
Ignis in radiorum reflexu vt fiat ab igne præexistente, ac præsente.
Ignis qui possit esse inuisibilis, & tactibilis.

A oppositi, aeris attriti, summeque ad ignem dispositi portiones, ignis nouam formam acquirere, ignemque fieri nouum, qui postea combustibile totum incendit: quoniam in materiam dispositissimam agens debile formam suæ consimilem facillime producit, vt eo loco latius explicauimus. Verum quoniam in apertione monumentorum antiquissimorum, in quibus ardentes lucernæ compertæ sunt, non vbique, ac fortasse B nusquam fuit aer iste radiorum solarium reflexione, multiplicationeve attritus, attritioneq; redditus aptissimus, cui præsentis cuiusque misti pars ignea, quantumvis viribus eneruata, ignis formam, & naturam conciliaret; nam pleraque huiusmodi sepulchra in locis subterraneis inuenta fuerunt: propterea constituere minime debemus in lucernis ab antiquorum solertia intra sepulturas olim reconditis flammam tunc primum accensam fuisse, & non aliunde, C quam ab aere nouiter ingrediente, quando sepulchra illa paucis ab hinc annis aperiebantur: vt cum Gutherio censent plerique viri Clarissimi.

In materia dispositissim agens debi formam pr creat.

Vnde ortum habuerit spectaculum flammæ de sepulchro recens aperto mirabiliter exeuntis. Cap. XXII.

QVod autem posterius obijcitur de flamma, quæ inter sepeliendum D mortuum ex monumento aperto visa est exilire, id etiam non ostendit aeri vim vllam esse flammarum procreatricem; quandoquidem non ita nude, vt dicitur, ad apertionem sepulturæ, inde flamma emicuit illico viso aere; quasi vapor, aut aliud quidpiam intra tumulum solo externi aeris contactu ignem conceperit: sed spectaculum istud hinc suam caussam, originemque habuit, quod curiosus quidam e circumstanti- E bus intra sepulchrum ardentis cerei flāmam quum protendisset, vt eo lumine quid in conditorio reconditum esset prospicere posset; illud euenit, vt a flamma candelæ intrusæ accenderentur vapores multi pingues; qui e dissolutis putredine cadaueribus antea elati vniuersam monumenti capacitatem forte replebant; quibus ostio sepulchri concluso prius non patuit aditus ad aera:

Vapores multi pingues in sepulchris.

ra: sic autem igniti vapores illi foras ex monumento in flammam prosilierc, magna cum vulgi adstantis admiratione, ac pari cum eiusdem horrore. Nisi etiam dicamus in eo tumulo (quod sæpe in latrinis, cloacisque putridorum corporum exceptioni destinatis euenire compertissimum est) fuisse magnam salnitri copiam parietibus adnatam; quę ab igne intrusi cerei accensa foras in flammam exiuerit: scio enim, quum homuncio quidam huic arti sordidæ operam nauans ingressus esset domesticam cloacam, vt eam plenam repurgaret, secumque per cæcos latrinæ meatus ad noscendum securum iter lucernam ardentem intulisset, eum breui progressum lucernæ flammula in vberem salnitri aceruum inducta flammam accendisse maximam, qua semiustus, ac semianimis fere suffocatus animam efflasset, ni statim a socijs incendium adspicientibus e cloaca eductus fuisset: qui multos inde menses ægritudinem passus, tandem sanitati restitutus ad eamdem artem redire non dubitauit, & rem mihi ex ordine totam narrauit, dum in consimilem cloacam Pataauij descensurus, lucernam secum ferre per subterraneas tenebras recusaret.

Salnitri copia ... Historia.

B

Pisani spectaculi de igne prosiliente ex ventriculo cadaueris inter manus Anatomici explicatio. Cap. XXIII.

C

ID etiam, quod in dissectione ventriculi Pisis contigisse scribitur, consimilem habet priori caussam, & originem a pingui vapore per ardētem candelam accenso; nam in dissecando illo ventriculo Scholaris Anatomiæ Præfectus (vt moris est in Theatro Pisano) candelam ceream accensam in manibus habens prope locum dissectionis, illius igne flatum, halitumque pinguem e discisso stomacho egredientem inflammauit; nempe valde pinguis vapor aliquis illi flatui copulatus a propinquo igne candelæ tactus, illico in flammam conuersus est; quæ ob rei nouitatem inexpectata magnam adstantibus admirationem præbuit. Quam fere explicationem tunc etiam proposito adhibuit insignis Philosophus Franciscus Bonamicus illi spectaculo præsens; vt apertissime constat ex litteris altero hinc lustro ad me de proposito rogantem ab Anatomico Ioanne Ruschio datis; cui ventriculum illum dissecanti portentum huiusmodi accidit; quæ litteræ Viri Excellentissimi sic habent ad verbum,

D

...nis vt emi... erit e ventriculo cadaueris.

E

Fortunio Liceto in Patauina Schola Philosopho primario Ioannes Ruschius in Pisano Gymnasio Anatomiæ professor, S. P. D.

Gratissimis litteris tuis, datis sub die 29. mensis proxime præteriti respondebo seriem facti puram enarrans. Potuit Excellentia tua & a me, & a multis audiuisse Anno Domini M D X C V I I. in theatro nostro dum dissecarem ventriculum cuiusdam mulieris, qui repletus erat multo flatu; quum muliercula quatuor dies absque assumptione alimenti ob desperationem transilijsset; post obitum illius cadauer adeo tumidum habuit imum ventrem, vt populus diceret eam esse prægnantem; sed tumor ille fuit ob flatuum copiam: Et dum inciderem tunicas ventriculi, eum tenens manu sinistra satis arcte, ipsumque turgidum, ac durum ea parte reddens; iam sublata prima tunica peritonei communi, & duarum propriarum dissecta carnosiori externa, dum gladiolo punctim perforarem internam, repente, ac inopinato foras exijt a facto foramine flamma cum strepitu perdurans continue per temporis spacium notatu dignum, vt id esset, quo cito ter dicitur, videte, videte, vide. Assistentibus ostentum id fuit admirationi, & mihi metum incussit res ita inexpectata, & noua. Color illius flammæ fuit vt picis grææcę, aut sulphuris ardentis, flauus ad viridem inclinans, non tamen inde mihi notatus fuit odor vllus. Excellentissimus Dominus Bonamicus præsens inter multos Philosophos, & Medicos statim asseruit fuisse siccam exhalationem; quæ facto foramine angustissimo impellebatur a mea sinistra manu stringente, comprimenteq; apprehensum ventriculum; & accensam fuisse ab ardente candela, quæ proxima splendido igne fulgebat, a Scholare Anatomię præfecto detenta, vt scit Excellentia tua esse in more positum: Memini me repente caput erexisse, atque in hæc verba prorupisse, quid domine hoc rei?

Historia mira.

Ieiunio venter cur intumuerit.

Ventriculus cadaueris vt ignem halauerit.

Et

» Et certe res inopinata, metusque in A » caussa fuere, vt ego manum sinistram » aperirem stomachum defunctæ relin- » quens; nam secus flamma diutius per- » durasset. Et hoc illud est, quod eo tem- » pore contigit: Huiusque ostenti men- » tionem feci in meis obseruationibus; » vnde hodie desumpsi hoc, quod Excel- » lentiæ tuæ scribo. Cui si alia quauis in » re seruire valeo, certo scias te a me vni- » ce diligi, & mihi libere posse imperare: » Ac nisi tam prouecta essem ætate, spe- » rarem aliquando te frui. Deus opti- » mus permittat euenire quod melius est, » & comitetur omne tuum desiderium » sua sancta gratia. Pisis decima die Maij M D C X I. Hæc nobilis Anatomicus. Qua quidem in re non ita facile dede- rim acutissimo Bonamico flatum illum accensum, fuisse absolute siccam exhalationem; nam sic halitus ex ore prodiens, & ventus quilibet per aera vagus impingens in ardentem quamcunque flammam, ab ea similiter accenderetur; quod experimento minime respondet: Quare crediderim potius eum fuisse pinguem quemdam vaporem facile inflammabilem, seu solitarium, seu etiam exhalationi siccæ copulatum: Quod & ea coniectura satis aperte comprobare videtur, quod in ventriculum mulieris quatriduum totum ab omni cibo, potuque abstinentis violentia famis attractum fuisse verisimile est multum colliquati adipis, ac pinguedinis ab vniuerso corpore: nam fame vigente de sententia doctissimi Bonamici, [a] alibi a nobis explicata, stomachum tandem trahere suisque deque a toto corporis habitu succum, qui morsui suctus in ore ventriculi medeatur, nouum non est: & in diuturna inedia primum adipes consumi, & a calore colliquari, vetus est. Ceterum etsi nos in opere *De his qui diu sine alimento viuunt* [b] Bonamico non concesserimus in abstinentibus colliquationes partium omnium ad ventriculum confluere cessuras in nouum alimentum corporis: non negauimus tamen ad stomachum famelicum trahi posse vapores aliquos pingues, in quos agens calor debilis flatum procreet halitu pingui refertum. Nec omittam in proposito Pisani spectaculi simile quid contigisse Chirurgo amico meo, qui

Halitus facile inflammabilis non est exhalatio sicca, sed vapor pinguis

Ieiunio longo quid in ventriculum trahatur.

[a] 1. de alim. cap. 5. 6. 7. 13. 39. 3. de alim. c. 50 & 58.

[b] 2. de his qui diu sine al. viu. c. 151. & seqq.

dum candenti ferro excrescentias carnis adolescenti cuidam succubo circa podicem inureret, flatus ex ano in ferrum ignitum irrumpens flammam, repente concepit non sine adsistentium admiratione, ac Medicorum risu multo maiori, quam apud Iuuenalem, cui [c]

» ———— *podice leui*

» *Cæduntur tumidæ Medico ridente mariscæ.*

nempe flatus ille admistum habuit vaporem pinguem vel ex adipe, quo in- B trinsecus intestina crassa conuestiuntur, ac speciatim rectum in sua parte postrema, comportatum: vel ex pinguedine subcutanea igniti ferri adustione statim excitatum, probationemque perhibet M. Albertus [d] inquiens, *Tale quid videre est in ventositate sicca egrediente de ventre hominis; hæc enim si per pannum subtilem emittatur, & candela adhibeatur, tota inflammatur flamma lata & dispersa:* & alibi scribens: *Sunt autem quidam, qui capita lauantes cum aqua calida C & acuta, siue lixiuio, & radentes pilos capitis, & quum extergunt capita sua panno aspero, euolant de capite scintillæ; quæ profecto sunt partes terræ, in quibus ignis natura est micans per modum dictum. Huius autem caussa est quare scintillans est etiam aqua maris fortiter mota; quia scilicet partes salis combustæ multæ sunt in ea, in quarum superficie est ignis micans.* Ita sane consimile spectaculum habeas ad libitum, si aqua vitæ nuncu- D pata vas repletum inflammaueris: & in aliqua capsula reposueris, ne fumus exeat: post multas horas aperta capsa, nihil plane visui occurret; sed intromisso ardente cereo, statim ob tenuitatem fumus ille inuisibilis ex ardente aqua combusta sublatus ignem concipiet, in ardentemq; flammam se se circumstantibus in conspectum dabit, potissimum noctu in thalamo non nimium illustrato. Hinc ergo non colligitur vllum combustibile ab aere posse inflammari. E

Historia ridicula.

[c] Satyr. 2.

Intestina quæ sint adipe referta.

[d] 3 meteo. tr. 3. c. 4.

2. de an. tr. 3. c. 12.

Ludicra flamma.

Vasa Chymica diu procul ab igne seruata, qua ratione, dum tandem aperiuntur, flammas euomant, si non accendantur ab aere. Cap. XXIV.

QVod vlterius ex Neapolitano Porta de Chymicis ollis affertur, eam non habet caussam, vt materia in illis

tam-

tamdiu inclusa viso externo aere ignē conceperit; quod afferunt viri præclari: sed quia in putrefactione cuiusque misti elementa segregantur ab inuicem, & ad suam quæque regionem cōmeant: ignis ad æthera, terra deorsum, humor ad aquam, & aer ad ambientem aerem: si ergo quapiam ex caussa contigerit, vt ignis a reliquis elementis separatus aliquem vaporem oleaginosum, fumumve pinguem sibi commistum habuerit, in flammam conuersus euadit visui conspicuus: delituit autem in ollis illis non ignis tamdiu, sed post multum tempus in fine putrefactionis sensim factæ genitus paullo antea, quam vas aperiretur, & demum qua data porta foras erupit emicans in flammam. Et sane vt sub cineribus diu viuidus ignis conseruari potest, quia procul ab eo arcent externas iniurias; ita profecto etiam intra illa vasa conclusus ignis illibatus diutule contineri valuit, conseruarique rutilus inter illos crassiusculos vapores, velut inter cineres: nam contenta in ijs ollis vstibilia eius naturæ fuisse, vt ignea quum essent a prædominio pleraque, per dissolutionem in magnam fumidæ, crassiorisque exhalationis vbertatem abierint, compertissimum habemus. Quod insuper de lini oleo ignito & pānis cooperto adijcitur, non est etiam explicatu difficile: recluso etenim vase flamma exiliuit, non quidem quam de nouo aer exterior excitauerit, vt censent viri præclari: sed vetus, quæ a pannis fere suffocata impediebatur ascendere; interim sub fumida exhalatione, veluti sub cinere focus, diutule conseruata. Nisi etiam dicamus eiusmodi flammam a vestium impositu perspiratione priuatam, non quidem omnino suffocatam, extinctamque fuisse: at solum maxime labefactatam, vt intermortua videretur: statim tamen amoto impedimento pristinas recuperasse vires, ac veluti reuiuiscentem denuo emicuisse: non alia ratione ac eueniat calori exāguium animalium, qui ab ambientis frigore hieme quasi extinctus torpet in ijs semimortuis intra terræ viscera delitescentibus: & abeunte frigore vernis diebus tepidioribus adolescit rursus in vegetum, animantia sua viuificans, mouens, enutriens more suo, fecundaque reddens; quod [a] Galenum minime latuit, nec [b] Aristotelem. Dicere vero nequeas calorem eorum animalium ab ambientis verni calore vegetari: quia veris initio, totoque medio vere non adhuc inest tantus calor in ambiente, quin vegetior sit ille torpens in viuentibus animalibus; quum potius temporis principium quam calor existat tunc temporis in continente, vnde proxime frigus abierit. Sed & ipse [c] Porta, cuius experimentis propriam sententiam communire volunt insignes viri, aperte illorum placitum eodem in loco demolitur, immediate propositis antea subiungens, Sed huic opinioni, ponenti scilicet lucernas in aperitione veterum sepulchrorum antea frigentes tum primum ab ingrediente nouo aere accendi, repugnat experientia; nam qui viderunt lucernam vitreo vase clausam optime flammam retinere, & lucem emittere conspexere; Quia secus ab aere nouo dum incipit accendi frigida lucerna, primo sensim disponitur incalescens; deinde flammam debilem concipit, exiguamque lucem fumi caliginē non destitutam; quæ vtraque deinceps adolescit in maiorem, viuidiorem, splendidioremque naturam: Quod non semel obseruauimus, dum radijs reflexis a concauo speculo stuppam, escam, & alia id generis inflammaremus: quum tamen aer a radijs in reflexione multiplicatis igneam naturam adeptus longe citius, quam aer vulgaris combustibilia quæque accendere debeat. Non ergo ex propositis a Porta experimentis habent viri doctissimi, ab aere quidquam inflammari posse, ac lucernas veterum detectas illico accendi.

Margin notes (left): ...factione ...quid ele... ...s acci-. — ...rma e va... ...hymicis ...igidis vt ...ierit. — ...eres diu ...r ignem. — ...mma sub ... velut ...cta. — ...giguia hie- ...quid pa- ...tur.

Margin notes (right): [a] 1.aphor. com.15. [b] 2.de gen. c.55.& seqq. — Exanguium calor vere nō ab aeris tepore vegetatur. — [c] 12. Mag. nat.c.13. — Ignis in frigida materia vt fiat sensim.

Diluitur argumentum deductum a lapidibus, qui saliua illiti, aquave, aut liquore quouis alio aspersi flammas concipiunt: & ars eorum lapidum constituendi explicatur. Cap. XXV.

QVod præterea de lapide illo artificioso afferebatur, qui sputo illitus flammam [a] concipiat; id non ostendit ab aere quidquam accendi posse; dicimus enim id a saliua ei lapidi contingere, quod ab aqua, gypso, & calci paſ-

Margin note: [a] cap.17.20. La...is vt sali... ...gniatur. La...is infla... ...lis sputo vt ...nciatur.

passim euenire notauimus: quam sane veritatem arguit apertissime calx eiusdem lapidis constitutioni necessaria: siquidem Libauio [b] tum nonnulli ex puluere pyrio, camphora, calce, asbesto, oleo laterum, & vini spiritu, adiecta mastiche concinnant lapidem sputo inflammabilem ad necessitates nocturnas: tum huius loci est ludicrum illud, quo flammam ex puteo emicare faciunt, impleta scilicet vui testa calce viua, & sulphure, vel caphura iniecta: tum etiam sulphur cum calce viua, oleoque lini, & gummi arabico, caphuraque commixtum corpus ab aqua flammam trahit. Cardano [c] quoque lapis, qui saliua sponte accenditur, constat ex libris tribus calcis viuæ, picis græcæ vncijs tribus, & herculei lapidis vncia: coquuntur trita in olla fictili lateribus conclusa; inde sepelitur in oleo laurino per dies quindecim; inde seruatur in sicco. Hoc, inquit ille, minus habet veritatis; quia non semper accenditur: at nobis in proposito sat est ipsum aliquando accendi. Scaligero [d] Senioni similiter, hostis circulatorum maximo, ponitur ignis confectio, qui sputo accendatur; Recipit nempe olei sulphurini, laricini, cedrini, picis liquidæ ana vncias quatuordecim, salis petræ vncias sexdecim, salis ammoniaci, vitrioli, tartari calcinatorum ana vncias octo, magnetis calcinati, calcis viuæ ex silicibus fluuialibus ana semunciam; seui, adipis anatis ana vncias sex; aqua vitæ cooperta omnia sepeliuntur in equi ventre per menses tres, siue in equæ fætæ ventre; quarto quoque die conturbantur; tum igni decoquuntur quod abeat liquor, & remaneat fæx; ea, vase rupto, extrahitur, ac teritur. Hoc aspersa puluere si aqua perfundantur, igne concepto ardere ait vir sublimis. Langio [e] denique idipsum scribitur in hanc sententiam, Ignem aqua accendi artem, & pyrotechnales in testes adducamus, qui ex machinis æreis globos ignitos eiaculantur in castra, & vrbes, pontes, & aquas; qui ex prædictis igne fomentis, pice nauali, græca, sulphure, tartaro (quem fæcem vini appellant, de qua sic alicubi [f] Plinius, & fæx vini siccata recipit ignes, ac sine alimento per se flagrat: cinis eius nitri naturam habet, easdemque vires; hoc amplius, quod pinguior sentitur) sarcocolla, halinitro, naphtha, petrolei bitumine, addita duplo pondere calce viua, constant: De quibus, addito quoque asphalto, vna maceratis pilas fingunt, quæ spontaneis accenduntur imbribus; proiectæ in amnes ardent; pontes succendunt. Illius inuentionem M. Gracco acceptam ferunt; græcum quoque ignem appellant. Quibus certe misturis omnibus vt calx inest, cuius proprium est ab aqua inflammari, & accendi; sic alia ingredientia præstant, vt vndecumque conceptum ardorem pertinaciter etiam in aquis retineant. Ceterum calx vt ab aqua frigida ex [g] Aristotele per antiperistasim accendi potest; sic ab aere flammam nulla ratione concipere valet; vt late superius ostendimus. Quod autem de Spino, seu Thracio lapide adducitur, quem [h] Galenus, [i] Plinius, [k] Dioscorides, [l] Theophrastus, & omnium interior vnus [m] Aristoteles asserit aqua respersum conflagrare: licet [n] Nicander asseueret eumdem lapidem non ab aquis accendi, sed extra eas quomodocumque succensum, ab eis non extingui, sed etiam mersum ardere, his versiculis,

Vel tu Thraicium flāma succende lapillū;
Quem licet immergas, mersus tamen ardet in vndis;
Ast oleo effuso protinus restinguitur; ad nos
Thraicij hūc mittūt fluminis de litore Pōti.

Quod inquam de lapide Thracio, Maltha, & alijs rebus si quæ huiusmodi sunt vt ab aquis accendantur, dicebatur, ideo soluitur; quia talis flammæ ab aquis origo est per antiperistasim; nam ab [o] Aristotele didicimus a frigido quædam calida fieri, quia illorum calorem expansum congregat ad centrum; qui contrarium fugiens in centro sui corporis coactus calor vnidior euadit; ac procreatiuus noui caloris in partibus antea relictis: quædam vero etiam a frigido vri, & accendi; quia frigiditas circumobsidens concentratam caliditatem, atque impediens quo minus genitum ab ea caloris gradum multiplicem in vlteriores partes diffundat, eum sibi vniens igneā naturam adipiscitur, qua subditum sibi corpus vrit, & inflammat: quæ omnia fuse [p] superius. Hæc autem ab aqua calci

b lib. 3. epi. 37.

Flammam ex puteo micare vt faciamus.

[c] 18. de subtil.

[d] Exerc. 23. art. 3.

[e] li. 2. epi. 52. Ars faciendi ignem, cui accēdatur aquis.

[f] lib. 14. c. 20. & 1. Vini fæx p se ardet.

Tartari... nis hab... naturam nitri.

Ignis græcus qui.

[g] 4. meteorum. 2. c. 2.

[h] 9. de simp. med. fac.
[i] lib. 33. c. ...
[k] l. 5. c. 1...
[l] li. de lap...
[m] de adm... aud. c. 110.
[n] in Theriacis.

[o] 4. meteorum. 2. c. 2. Frigido quædam calida fiant.

Frigido quędam vrantur, & accendantur.

[p] cap. 16.

calci accidunt, lapidique Thracio, quatenus aqua est frigida, & densioris substantiæ; frigore namque calorem sibi contrarium trudit; fugatque ad centrum calcis; densitate vero prohibet concentrati caloris refluxum ad partes calcis exteriores: Quod vtrumque præstant etiam stringentes digiti lapillo Pyrrhiti, de quo Dionysius Afer;

Calx vt aquis accendatur.

Vide lib. 8. cap. 39.

Lapis vrens digitos.

Nec non Pyrrhites, digitos qui strictus adurit.

Aer cur nihil accendat vt aqua.

Quorum neutrum efficit aer tum sua natura calidus, tum semper mollis, seu rarus, ac cedens; nam si quandoque aduentitia frigiditate calorem concentrare valet; numquam tamen ob inseparabilem a se raritatem, atque mollitiem, concentrati caloris refluxum, aut ab eo nouiter geniti effluxum prohibere potest. Quare nec inde habent viri eruditi, quo probent veterum lucernas in recludendis eorum tumulis ab aere accendi valuisse.

Puluis in extinctis quibusdam lucernis antiquorum residuus quam naturam habuerit. Cap. XXVI.

QVod vltimo loco de puluere in priscorum huiusmodi lucernis extinctis inuento adijciebatur; id certe non arguit in eis præextitisse huiusmodi misturam, quæ ab aeris externi contactu, coituque ignem conciperet; tum quia nō in omnibus lucernis priscorum puluis iste compertus est, quæcumque ardentes inter aperiendum sepulchra conspectæ fuere; tum quia non omnes lucernæ vetustæ viso aere illius pulueris beneficio succensæ sunt in tumulorum apertione; sed nonnullæ ipsum in aere aperto frigidum retinuere; tum quia id generis mistura, dum ab autore suo lucernis olim prima vice inderetur, necessario contactu aeris inflammata fuisset; seseque arrepto igne consumpsisset, anteaquam tumulus post tot annos aperiretur. Sed reuera puluis ille cinis erat combusti prius ellychnij; quotidie siquidem in lucernis nostris olearijs id experiri possumus, si accensę permittantur ardere; nempe demum consumpto penitus oleo, in ijs extinctis inueniemus residere cineres combusti ellychnij, cum terrena olei parte sub

Puluis in lucernis quid.

A specie pulueris. Nisi etiam dicamus eiusmodi puluerem forte fortuna in lucernam aliunde irrepsisse; scilicet vel a carie loci, vel in effossione, detectione, apertioneque sepulchri, vel quauis alia ratione; qui proinde aptus non est flammam concipere. Non est ergo vt ijs assentiamur, qui cum eruditissimo Gutherio statuunt reconditas antiquorum lucernas non arsisse in abscondito, sed in recludendis monumentis ab B externi aeris contactu primum flammas concepisse.

Vide infra cap. 47.

Quinta opinio Portæ Neapolitani statuentis propositarum lucernarum ignem Naturam tamdiu custodiuisse ob metum vacui. Cap. XXVII.

IO. Baptista Porta, vir euentuum in naturæ maiestate reconditorum solertissimus contemplator, in opere sub *De naturali magia* [a] duas de proposito C sententias attulit, quæ hic sigillatim a nobis expendendæ sunt, quia subtiles, & ingeniosæ. Constituunt enim ambæ propositas lucernas a veteribus in sepulchris conditas fuisse primum ardentes, & in eis ignem semper arsisse per tot annorum longissimam seriem vsque ad nostram, patrumve nostrorum tempestatem; quando compertæ sunt in monumentis apertis. Prima quidem opinio huius admirabilis effectus caussam retulit in Naturæ vacuum fugien- D tis necessitatem: Hoc pro rato, & firmo habendum est, inquit vir egregius, mirabilium caussam esse, vacuum non dari; & potius mundi machinam dis- rumpi, & omnia retrocedere, quam illud admitti possit: Vnde si flamma vitro clausa fuerit, spiramentis omnibus interclusis, & si momento durauerit, perpetuo duraturam, nec extingui possibile esse: Multa mirabilia hoc in libro declarata, multaque declarabuntur, E quæ non aliam caussam habent: sed quomodo accendatur intus flamma, hoc opus, hic labor est: liquor subtilissimæ substantiæ sit oportet, & minimæ euaporationis; vnde & si clausa vitro introducitur, permanebit; quod speculis, igne, industria, & solertia facile fieri potest: non extinguetur; quum nullibi aer immitti possit repleturus inane

[a] lib. 12. cap. 13.

Vacui metus multa mirabilia profert.

ne phialæ. Quam opinionem maxime communire videtur Nesidea Lucerna intra phialam vitream vndique clausam ardere comperta in vetustissimi sepulchri apertione; aliæque similiter intra murum conditæ, ac intra sepulturas profunde sub terra sitas collocatæ; ad quas nullus aeri externo patebat aditus.

Expenditur allata sententia, ostendendo non omnes, immo nullas Lucernas veterum ardentes conseruatas diutissime fuisse ob metum vacui, & non habuisse liquorem tenuis substantiæ, nec vllius euaporationis. Cap. XXVIII.

DOleo me hinc non percipere caussam tam diuturnæ durationis flāmæ in reconditis antiquorum lucernis absque noui fomitis adiectione. In primis enim hac ratione deducta ex metu vacui, seu verius ex aeris externi exclusione, lucernis omnibus ab antiquo ardentibus satisfieri non potest; nam quæ subdio & Romæ, & Athenis, & apud Delphos integrum annum ardebant aeri aperto expositæ, vacui metum non imponebant; Quæ item in sepulchris, & in vrnis omnes, vna excepta Nesidea intra vitream phialam accensa, repertæ sunt, loca incolebant quoquo pacto externo aeri peruia; nec in vitreo vase vllas alias reconditas fuisse legimus; vt iam nullus eximio viro ad earum ignis extinctionem vacui metus esse debeat: aere per poros terræ; fictiliumque vrnarum meatus, vel nostro visui minime patentes, non difficile permeante. Licet ergo vacui fuga sit admirabilium plurimorum euentuum caussa in Natura rerum; eius tamen effectus caussa non est, cuius modo rationem quærimus, nempe durationis diuturnissimæ flammæ in reconditis antiquorum lucernis. Immo vero etsi disputationi demus lucernas intra vitreā phialam sigillo hermetico posse adeo concludi exardentes, vt exterior aer nulla ratione ad eas ingredi valeat; non tamen inde habebit vir eximius lucernas illas iugem seruaturas esse sibi flammam ob metum vacui; nam si flamma consumit vel subiectum fomitem, vel ambientem aerem, profecto eas substantias non annihilat; vt proinde locus ab ijs pridem occupatus debeat remanere vacuus; sed eas resoluit in rariorem materiam; atque adeo fomitem in exhalationem seu fumidam, seu vaporosam; & aerem in ignem: quibus ampliorem locum expostulantibus, tantum abest, vt vllus ingruat vacui metus; quod potius nimia plenitudo, penetratioque corporum contingere debeat; quam vt euitet Natura, illam non minus, quam vacuum, abhorrens, statim flammam extinguit, eam suffocans exuperante fumo. Minus illud accipimus, huiusmodi lucernarum liquorem esse oportere subtilissimæ substantiæ, tum quia quæ in plane regio illo Excellentissimi Aldrouandi præceptoris Musæo a me sæpius visæ fuerunt, omnes illitæ sunt, ac sordidæ liquore viscidi, tenacissimique bituminis corpulentiam, consistentiamque obtinente: tum quia quāto subtilior est humor, tanto facilius ab igne in fumum, & ignem transmutabitur; minusque agenti flammulæ resistet; vnde cito & humore combusto, ad fomitis consumptionē flamma ignis extinguetur; & ab exhalationis copia ignis ardens in angusto, & concluso loco suffocabitur: tum etiam, quia lapis asbestinus, amiantum, aurum, & alia corpora huiusmodi, quæ incombustibilia igne concepto ardent sine sui consumptione, singula crassissimam habent substantiam. Minime recipere possumus in huiusmodi lucernis intra vas imperuium penitus reconditis liquorem esse debere minimæ alicuius euaporationis: quoniam in vase vitreo aeri nulla ex parte peruio si claudatur exardēs flamma in materia exiguæ quantumvis euaporationis; iam necessariū erit post paruum temporis interuallum flammulam ab euaporationibus ampliorem sibi locum postulantibus omnino suffocari; alioquin corporum vetitam Naturę penetrationem inuecturis; vt nuper obseruauimus. Potius ergo dicendum erat in vitreo vase flammulam ardentem niti humore tum crassiori; quo ignium violentiæ diutius resistere valeret: tum nullius omnino euaporationis, ne ab ea in occluso loco suffocaretur.

Vacui fuga non est caussa durationis lucernarum.

Flamma consumendo non annihilat.

Ignis resoluit combustibilia in rariorem substantiam.

Penetrationē corporum Natura euitans miranda facit.

Lucernarum liquor nō fuit subtilissimus.

Humor subtilior facilius ab igne consumitur.

Ignis in angusto vnde suffocetur.

Natura non patitur corporum penetrationem.

Vide lib. 4. cap. 22.

Diluun-

Diluuntur argumenta Portæ, oftendendo tum ardentes ab antiquo tempore lucernas non omnes locum aeri externo inuium habuiffe: tum flammam in tali loco claufam, fi momento, aut breui tempore maneat, diutiffime, aut perpetuo non duraturam: tum aeris ingreffum ad inanem locum replendum non requiri. Cap. XXIX.

NEc fane rationes, quibus eximij viri fententia communitur, eam mihi perfuadere poterunt: Quod etenim primo affertur, fi flamma vitro claufa fuerit, fpiramentis omnibus interclufis, fi momento durauerit, ne detur vacuum, eam perpetuo duraturam; nec extingui poffe; quum nullibi aer immitti valeat repleturus inane phialę; id argumentum multifariam eliditur: in primis enim fupponit lucernas omnes ab antiquo latenter ardentes ad vnam in vitreo vafe, vel alio confimili aeris corpulentiæ non peruio conditas fuiffe; quod tamen vni foli Nefideæ contigit; alijs omnibus intra vrnas fictiles, easque vitro nec intrinfecus, nec extrinfecus illitas; aut intra terræ caueas; aut intra fepulturas cum per occultos poros, tum etiam per cæcas rimulas aeri externo peruias, olim reconditis. Deinde vero etiamfi demus lucernam ardentem in vafe vitreo per temporis interuallum notabile, ne dum per momentum infenfibile, permanere: negamus ideo in tali vafe ardentem flāmam perpetuo, aut diutiffime permanfuram: quandoquidem aeris intra phialæ capacitatem comprehenfi ea natura, & conditio eft, vt condenfari valeat aliquantifper, & cogi, locumque cedere alieno corpori: Quare fi materies ardens fuerit intra phialam minimæ pauciffimæque exhalationis (qualem effe reconditarum ab antiquo tempore femper ardentium lucernarum liquorem afferit vir egregius, quocum difputamus) iam exhalatio illa per notabile fpacium temporis occupabit locum, quem fibi cedit aer intra phialam coactus, & condenfatus: fed fenfim ex ardente fomite prodiens exhalatio, vbi tandem ad magnam molem deuenerit, quæ locum ampliorem fibi poftulet, quam ille fit, quem aer intra fuæ craffitudinis, & naturæ terminos confiftens illi concedere valeat, tunc neceffarium eft, ne detur corporum penetratio aut phialam difrumpi; quo aeri, exhalationive foras pateat exitus; aut potius ignis flammam fuffocari (quod factu facilius eft) quo non amplius generetur exhalatio noua. Deinceps autem non ideo non extinguitur ignis lucernæ in phiala, quia nullibi aer immitti poffit repleturus inane phialæ; quod placuit viro infigni; quoniam quem locum amittit flamma, dum extinctione fui cogitur in exiliorem molem; eumdem protinus occupat cum exhalatio ex ambufto fomite nata; tum etiam ab ardente igne rarefactus aer intra phialam comprehenfus: Quod eo facilius contingere potuit, quo flammulæ locus in phiala perexiguus extitit: Quinimmo illa eadem exhalatio de combuftibili ardente fublata, vt fibi locum in phiala pararet, flammulam extinxit, extinctione illam cogens in minorem corpulentiam, cui locus exilior fufficere debeat: cuius plane rei clarum habeas in medicis cucurbitulis ægrotanti corpori affixis experimentum: in quibus exortus e flamma fumus eam citiffime fuffocat: Quod etiam experiri cuicumque liceat in magno vafe vitreo inclufa flāmula ex materia paucæ admodum exhalationis excitata; nam in eo paullulum perdurare poterit ardens igniculus; aere in fe cedente; atque denfato, conftrictoque; & ita locum enafcenti exhalationi concedente. Immo vero nec ardens flamma in momento agit, conuertens fubditum fibi fomitem in euaporationem; aeremque proximum rarefaciens, in igneamque fubftantiam commutans: fed hoc vtrumque in tempore molitur, alias quidem breui: fi magna fit flamma, & fomes halituofior; nam inde genitus in multiplicata proportione ignis celerrime, vt Cæneo concedit aliquando [a] Ariftoteles, multusque vapor locum ampliorem illico requirunt: Quum autem intra phialam tantus eis locus præfto non adfit, poft celerem remotioris, diftantiorisque a flamma aeris coactionem, & quantulamcumque denfationem, ad fugam penetrationis corporum a natura inuectas, protinus aut flamma extinguitur, aut vas diffringi-

[Margin notes:] Aer intrā condenfari poffe. — Flamma in cucurbitulis medicis a quo extinguatur. Vide lib. 4. cap. 11. — Flamma non agit momento. — Ignis in celerrima proportione gignitur. — [a] 1. Poft. anal. c. 21.

gitur, aut a natura vtrumque simul efficitur: alias autem longiusculo, si parua flammula materiam habeat minime vaporabilem in vase ampliori, quod non ita facile frangitur: nam tunc eousque flamma intra vas illud occlusum perdurat ardens, quousque aer longe ab igne degens in se condensari potest, ac locum exhalationi concedere: sed tandem vlterius cogi non valens, exhalatio flammam extinguit: aut vas, quantumvis fractu difficile, disrumpit: ne corporum penetratio naturæ insensissima contingat. Quam theoriam [a] Theophrastus apertissime confirmat inquiēs ignem ab aere densato compressu quodam suffocari: multoque magis, & celerius ab aere incenso. Quod vltimo loco de Nesidea, & Antiochena, cæterisque lucernis in aliquo vase vndiquaque optime clauso comprehensis afferebatur, ideo soluitur, quia in ijs diutissime permansit lumen ardoris, non ob metum vacui, quod nullum imminebat: sed quia ignis substantiam fomitis in exhalationem non dissoluebat: quacumque ex caussa id cõtingeret: vt euenit etiam asbesto lapidi, amianto, & auro candenti: vel quia per cæcos meatus, latentesq; rimulas aer, & exhalatio penetrationem corporum fugiens egrederetur: vel quia in temporis tractu longissimo nonnisi exigua portio euaporationis ex ardente fomite halaret: cui contentus intra vas aer in se coactus locum tamdiu concedere valeret: vel quomodocumque aliter. Ex habitis ergo satis apparere potest viro eximio subscribendum non esse, dum afferit lucernas ab antiquo reconditas tamdiu arsisse, quia non patebat aditus externo aeri ad replendum inane vasis, vacuumque locum, in quo ardens flamma continebatur.

Exhalatio cur vasa durissima disrumpat.

[a] Libro de igne.

Vacui metus nullus in lucernis antiquorum.

Opinio sexta eiusdem Portæ, Ruscellijque decernentium lucernas antiquorum perpetuo ardentes conseruari, quia fumus illarum, circulatione perpetua, vertitur in humorem iterum aptum inflammari.
Cap. XXX.

SVbiungit autem eodē in loco Neapolitanus Porta diuturnam flammę hanc durationem aliunde quoque sui

A caussam habere posse; nimirum quoniam ab igne fomes intra lucernam contentus assidue soluitur in fumum; qui quum vlterius in aerem solui non valeat, rursus abit in oleum, & denuo postea nouam in flammam accenditur: atque hac ratione perpetuo quodam seu fluxu, seu circulo, igni ardenti materiã iugiter subministrare potest. Huic placito subscribit aperte Hieronymus Ruscellius inquiens inueniri posse aliquod genus olei vel naturalis, vel etiam B arte parati, a quo ardente fumus elatus resolui queat iterum in oleum, & rursum ardere, ac fumum alare; qui consimiliter in oleum concrescat; & ita deinceps in infinitum, rotatione perpetua. Cuius dogmatis rationem habere videmur a natura cuiusque fumi de quocũque combustibili elati; nam & flamma quęlibet [a] Aristoteli est fumus ardens; & quilibet fumus extinctus iterum ignē concipit, & ardet; vnde [b] Aristotelis C etiam obseruatione inferior lucerna statim ab extinctione adhuc fumans per eumdem fumum a superiori ardente lucerna flammam sibi arripere potest, ac iterum accendi. Deinde vero constat apertissime in Chymia sæpe fieri circulationes multorum mensium: suntque viri docti, qui viderint aquam vitæ per quatuor integros annos intra vitreum vas hermetico sigillo clausum perenni circulo in vapores exaltatam, & ex ijs D vaporibus concretis semper regeneratam: idem alij in alijs liquoribus experti sunt in pellicano ad Solem tota æstate integra detento: quid ni ergo consimiliter intra phialam vitream per longe plures annos perenni circulo, ex oleo sublati fumi opera flammæ, rursum in oleum a substantia vasis densari potuerint consimilium fumorum materiam indeficientem, sobolemque perpetuam? Deinceps autem obserua tum sæpius est in plerisque distillationibus E oleum in vapores resolui, qui rursum in oleum facillime coguntur. Tum vero non vno in loco nos docuit [c] Aristoteles aquam perpetuo quodam circulo in vapores vi Solis attenuari; & hos a frigore denuo in aquam pluuiam commutari: cur ergo & intra priscorum lucernas ab antiquo ardentes eiusmodi naturæ oleum reperiri non potuit, quod

ex

[a] 2. de gen. t. 28.

Flamma est fumus ardens.

[b] Meteor. sum. 3. c. 2.
1. Meteor. su. 2. c. 1.

Fumus extinctus ardere potest iterum.

Lucerna per fumum accenditur.

Chymicæ circulationes diuturnæ.

[c] 2. de gen. t. 24. & seqq.
2. Meteor. su. 1. c. 2.

Aquæ, & vaporis perennis circulatio.

ex se vi flammæ talem fumum ederet, qui denuo frigore vasis ambientis coactus in similis olei substantiam concrescere valuerit? Hanc opinionem videtur Magnus Albertus[d] etiã communire, constituens in viuente animali posse diuturnum ieiunium fieri, pituita cedente in alimentum corporis, & vi caloris substantia corporis resoluta denuo in pituitam, siue in succum aptum nutrire corpus, circulatione perpetua: & similiter fumum elatum a fundo cooperte ollæ ad flammas debiles efferuescentis reflexum ab operculo conuerti denuo in aquam in idem vas recurrentem; indeque iterum in fumum consimilem perenni circulo transmutandam. Denique adijciunt viri præclari tum lepores, tum etiam Hyænas alternis annis perpetua circulatione sexum mutare, masculis femineum, & feminis vicissim masculeum sexum induentibus; ac de leporibus id esse commune placitum asseuerant; de Hyænis autem afferunt in testimonium non solum [e] Ouidium asserentem,

Si tamẽ est aliquid miræ nouitatis in istis
Alternare vices, & quæ modo femina tergo
Passa marem est, nunc esse marem miremur Hyænam.

&[f] Oppianum similiter asseuerantem,

Maius eo referunt etiã miraculũ, Hyænas
Alternis annis naturæ iura nouare, vt
Ambiguus fiat modo mas, modo femina fæta:
Et qui caligans ardebat sponsus amatã,
Sedula sponsa nouo partu tumefacta laboret.

verum etiam [g] Aelianum historicum alicubi scribentem, Hyænam si videas, vno quidem anno marem, altero videbis feminam: si vero nunc feminam, postea marem; vtriusque enim sexus particeps est. Eumdem marem, cui antea nupserat, vxorem ducit; quotannis autem genitalia immutat. Hyænas vero duum esse generum, alias quadrupedes, alias serpentes [h] Maiolus in colloquijs contestatur: illis Ouidius, & Oppianus; his autem Aelianus circularem sexus mutationem tribuit. Si ergo in animalibus perenni circulo sexus mutari potest, iam multo facilius inter oleum, & fumum circularis mutatio perennis physicè contingere valebit. Hæc illi.

[d] 7. de anim. tr. 3. c. 3.

Lepores alternis annis cui mutet sexum.

[e] 15. Metam.

Hyænas alternis annis mutare sexum qui[dam putat].

[f] de venat.

[g] lib. 1. c. 25.

Hyænas duum generum. [h] Coll. 7.

Exeutitur allata sententia, ostendendo non dari perpetuam, nec diuturnam circulationem fumi, & olei in vase vndique clauso: & non posse fumum iterum in oleum mutari, quod flammam denuo cutilam concipere sit aptum: & speciatim hanc fumi, & olei circulationem in phiala vitrea lucernæ Nesideæ factam non fuisse. Cap. XXXI.

AT vero neque isti opinioni mens acquiescere potest multis nominibus; & primo quia si reuera fieri potest perennis ista olei circulatio in fumum, & fumi rursus in oleum, absque eo quod aliquid in auras dissoluatur vnquam; iam sane flamma posset huiusmodi artificio fieri absolute perpetua; cõtra tamen apud omnes Philosophos ex [a] Aristotele certa lege decretum est, nullum per se caducum, cuiusmodi est omne mistum, ac speciatim flamma rerum nostratium, ab agente naturali aut artificioso perpetuari valere. Deinde vero flamma intra vas aliquod inclusa conuertens oleum in fumum si diutius contineatur; quum fumi ad oleum, pro ratione suæ tenuitatis, & illius crassitiei, decupla sit, vel adhuc magis multiplicata proportio; si quidem vna olei portio in longe plures fumi portiones necessario soluitur; si vas flãmam intra se continens nullos meatus habeat, per quos fumi aliqua portio egredi valeat; necessarium est plane aut vas ipsum disrumpi, quia locus in eo vase capax non est tanti corporis de nouo geniti, sub specie fumi; aut saltem flammam eamdem a fumo exuperante citissime suffocari; quo flamma in minimum vel aeris, vel fumi, cinerisque redacta, locum paret, cedatque fumo, quem peperit: Et propterea non poterit huiusmodi flamma tamdiu intra vas illud rutila conseruari, vt propositæ superius multorum mensium olei, & fumi circulationes valeant iterari. Deinceps autem illud etiam falso supponitur, fumum virtute, actioneque ignis ex oleo, aut quouis alio corpore combusto sublatum, sola frigiditate vasis continentis conuerti rursus in oleum eiusdem na-

[a] 1. cæl. cap. vlt.

Mistum omne caducum.

Ignis est caducus.

Caducum nil perennare.

Fumi ad olei decupla proportio.

Fumum ex [ole]o sublatum non abire in oleum denuo.

Frigoris in fumum actio vna.

Fumus densatus in quid abeat.

naturæ cum eo, ex quo elatus est; quoniam frigoris in fumum alia nulla est actio, quam post refrigerationem condensatio: at vero si fumus a frigore condensetur; quum nihil in se habeat humoris, potissimum aerei, vel parum admodum; quippe ille totus, vel fere totus in flammam abijt; profecto abibit fumus in terram, siue in siccam substantiam a prædominio terream; non autem in oleum, quod est temperamento calidũ, & humidum; atque omnino a prędominio aereum: quum etenim oporteat aliquam olei portionem abire in ignem præter eam eiusdem olei portionem, quæ a flamma separatur in fumum: Quumque rationi consentaneum sit in flammam abire partes olei aereas, & igneas; aqueis, ac terreis in fumum abeuntibus: quomodo fumus a frigore cogi poterit vnquam in oleum priori simile, quod sit a prædominio aereum, & igneum? vel etiam quod sit cum tanta ignis, & aeris portione, quanta satis est ad olei naturam? an ne poterit frigus condensans, cogensque fumum, eius aliquas partes in aerem, & ignem commutare? nihil minus; quum aer, & ignis corpora sint fumo longe tenuiora, & rariora. Sed quum reuera sicca omnis exhalatio, qualis est fumus, a cogente, ac densante frigore in terream substantiam transmutetur; non autem in igneam, aeream, & oleosam; siquidem calido, & sicco, vti est fumus omnis, qui Aristotele [b] doctore quædam est exhalatio a vapore distincta, qui humidus est; si calido inquam, & sicco fumo frigus caliditatem demat; quum eidem siccitatem demere nequeat; nam eam secum frigus compatitur; iam fumus remanet post actionem frigoris corpus frigidum, & siccum; tale quid autem vel terra est, vel mistum a prædominio terreum [c] Aristoteli, non oleum vlla ratione. Ac certe nos quotidie videmus fumum ab igne in camino elatum, refrigeratumque a parietum frigiditate in vocatam vulgo caliginem conuerti; quæ parum abest quin terra fiet: ita plane olearíæ lucernæ si super imponatur corpus aliquod crassum, & densum excipiendo fumo, qui ex illa sursum ascendit; adhærebit ille fumus ei corpori denso ab eiusdem frigiditate

Oleum a prædominio aereum.

Olei portio quædam vi flammæ in ignem abit.

Olei quæ portio abeat in fumum.

Aer est fumo tenuior, & rarior.

Fumus omnis est calidus & siccus.

[b] 1. Meteor sum. 1. cap. 4. & seqq. 4. Meteor. cap. vlt.

Frigus fumi siccitatem demere nequit

[c] 2. de gen. t. 23.

Fumus a frigore in quid mutetur.

Caligo quid, & vnde oriatur.

A coactus, commutatusque in substantiam nigram, & crassam, viscidamque, ob admistionem aquei vaporis non in totum ab igne consumpti: quæ massa in ignem iterum demissa conflagrabit quidem, sed lucem nullam omnino, aut flammam turbulẽtissimam ad summum procreabit: Immo vero si rursus in oleum decidat ea fuligo, illi crassitudinem nimiam concilians, ipsum in lutulentam substantiam conuertens, igni longe minus aptum, quam foret antea, B reddet; fulgenti vero flammæ faciet ineptissimum: at lucernæ veterum, ac Portæ ipsius testimonio Nesidea speciatim, post longam seriem annorum ardentes, igne rutilo, ac mire splendenti conspectæ fuere: quare in ijs flamma tamdiu conseruari non potuit per iteratam sæpius circulationem conuerso fumo in olei pristini substantiam iterum semper splendide inflammabilem. Insuper autem fumus est mistum imperfectum ex terra, & igne, nullius par- C ticeps aeris, cum aquæ tantillo; vt in opere nostro [d] *De spontaneo viuentium ortu* ex eo probauimus, quod fumus ascendit ob ignem; parietibus camini ascendens aliqua ex parte adhærescit, ob aqueum lentorem sibi admistum; & adhærescens non diffluit, sed concretus in caliginem riget, ob terram: at vero nullum mistum imperfectum vnica functione, ac immediate ab eodem agente D conuerti potest in mistum perfectum: Quare fumus per solam sui condensationem a frigore cogi nequit in oleum iterum inflammabile; quod est mistum perfectum omnia in se continens elementa. Præterea nec mistum perfectum (si disputationi detur tale quid esse fumus) a prædominio terreum, & igneum sola concretione a frigore conuerti potest in mistum perfectum a prędominio aereum, & aqueum; quia ignis E refrigeratione decreto [e] Aristotelis commutatur in terram, non autem in aquam, aut aerem: terra item refrigeratione non vertitur in aerem, aut aquam; sed humectatione; quæ nulla prouenit fumo a frigiditate loci, seu a continente vase: Quum ergo fumus mistum sit corpus a prædominio terreum, & igneum; oleum vero vicissim corpus mistum sit a prædominio aereum, &

Fuligo turbat flammæ splendorem.

Lucernarum conditarum flamma pura.

[d] Li. 4. c. 48.

Fumus cur ascendat.

Cur adhærescat.

Cur in caliginem rigeat.

Oleum est mistum perfectum.

Fumus est a prædominio terreus & igneus.

[e] 2. de gen. t. 27.

Elementorum mutatio vt fiat.

Oleum vt fumo cõtrarium in genere misti.

&

Olei lentor maximus. Aer cur facile mutetur in ignem. 1. 2. de gen. t. Aqua fons lentoris. Lib. 3 c. 20. Vide lib. 4. c. 25.

& aqueum; quod indicat cum facilis olei ardor, & inflammatio; tum quoque maximus olei lentor; nam aer facile, ac maxime in ignem [f] commutatur, quia cum eo symbolum habet in primis, & in secundis etiam qualitatibus; aqua vero fons est lentoris, materque visciditatis in quocumque misto: vt infra [g] demonstrabitur: Profecto fumus e lucerna sublatus vi comburẽtis ignis ex oleo non potest a frigiditate loci, seu vasis ambientis condensari ea condensatione, qua commutetur in oleum; sed vertetur solum in densam fuliginem, seu terram, seu salem, pro varietate olei, ex cuius combustione fumus ascendit: atque adeo lucernæ ab antiquo in sepulchris ardentes flammam tamdiu sibi conseruare non potuerunt ob iteratam sæpius versionem fumi in oleum denuo semper inflammabile. Denique vero fumus iterum a frigiditate vasis per cõdensationem in oleum mutari aptus, viscidus est, ac suo lentore vasi non adhærere non potest; illudque si vitreum fuerit, non coinquinare non valet adeo vt ineptum efficiat, per quod iam non amplius diaphanum splendor ignis interni transpareat, trãsluceatque: quum igitur vel Portæ doctissimi testimonio in Nesidea lucerna per vitrum flamma splendida consp iceretur; proculdubio in ea fumi, & olei perennis circulatio proposita facta esse nequiuit. Non igitur antiquorum lucernæ tamdiu absque fomitis noui adiectione ardentes perdurauerunt, quia in illis circulari mutatione fumus in oleum denuo inflammabile, ac fumigabile conuerteretur.

Fumus densa in quid abeat.

Soluuntur argumenta propositæ opinionis, declarando primum in quod vertatur fumus ex ardente lucerna sublatus; & perennem fumi, & olei circulationem labefactando. Cap. XXXII.

SEd & rationes, quibus insignes viri propriam sententiam roborare student, adeo firmæ non sunt, vt propositum sibi dogma illis necessario concludant: Quod enim primo loco dicitur, fumum scilicet virtute ignis ex oleo sublatum, quum verti nequeat in aerem, ex necessitate in oleum mutari; & denuo accendi; atque ita perpetuo fluxu,

Fumum a flamma in aerem verti posse.

A refluxuque fomitem igni suppeditare; id multa continet, quæ rationem habent sibi reclamantem: atque illud in primis absolute falsum est, fumum ex oleo sublatum a comburente flamma in aerem verti non posse; quandoquidem fumus est exhalatio mediæ cuiusdam naturæ inter ignem, ac terram; quæ pro ratione, seu varietate agentis, a quo patitur, in aerem haud minus, quam in ignem, atque in terram commutari potest: namque obseruatione B Aristotelis [a] elementa omnia in se se mutuo transmutari valent; ac proinde quodcumque mistum in quodlibet elementum aliquando conuerti potest, pro natura, & ratione agentis: Et profecto si agat in exhalationem purus ignis, eam ab illo dabimus vltro in ignem verti; si terra in terram; sin autem aer, aut aeri proportione respondens, calore, ac humore pollens, & agens; quidni ab eo agente fumus in C aerem vertatur? Ita sane arbitror non paruam manum fumi ascendentis ex ardente fomite ab aere immenso eam vndique complectente in aeris substantiã commutari: quum itaque plurimæ lucernæ ab antiquo reconditæ sub terra exarserint: vbi loca solent esse humidiuscula, & ab ardente quoque illarum igniculo concalefacta; quidni ab humido loci tepore fumi ascendentes in aeris naturam conuertantur? nihil enim D loci deest aeri, qui facile potest summa sui tenuitate vel cæcos permeare terræ meatus: terra namque spongiosam naturam obtinet, quam alte si sensu iudice penetrant aquæ: multo sane magis peruadere quibit, atque debebit aquis omnibus longe tenuior aer. Si vero loquantur speciatim de Nesidea lucerna, quæ in vitreo vase reconE dita fuisse perhibetur; profecto vitrum si aeri peruium non fuerit, intra ipsum fumi ex oleo flammulæ vi sublati in aerem conuerti non potuerunt; alioquin vetitam a Natura corporum penetrationem intulissent: non tamen ideo cõstituendum est eosdem in olei naturam fuisse reuersos; tum quia quum vitrum id nullis tenebris, caliginibusve ab ardente lucerna obductum fuerit: sed clarum, perspicuumque semper, vel ipsi Portæ, flammam continuerit, visuique ad-

Fumus est medius inter ignem, & terram.

[a] 2. de gen. t. 24. & seqq. Elementa omnia mutuo in se transmutari. Mistum quodvis in quodlibet elemẽtum abire posse.

Fumi portio maxima in aerem ab aere mutatur.

Lucernarum loci qualitates.

Aer tenuitate permeat cæcos terræ meatus. Terræ spongiæ instar porosa est.

Vide lib. 4. cap. 12.

Penetrationem Natura non fert.

Lucernæ fumes in vitro ardens non fumigat.

adspiciendam exhibuerit: dicendum est A necessario lucernæ illius in vitro tamdiu exardentem ignem nullos vnquam expirasse fumos: ab ijs enim non potuisset vitrum caligine non infici, eaque post tot annos adeo densa, vt vel intus ardentis flammæ prospectum omnino impediret: nam ex ardente oleo sublati fumi, ac potissimum qui rursus in oleum commutari posse dicuntur, densi, crassi, viscidique sunt ex necessitate: tum quia si fumus ille in aerem se subtiliorem, ac B rariorem non soluitur intra vitream phialam; ne in ea detur inuisa Naturæ corporum penetratio; non propterea in oleum se densius, & crassius commutari debet; sed solui potest, immo vero iani debet in terram: non quidem soluitur in aerem exiens fumus e recondita in vitro lucerna etiam, quoniam aer est humidus, calidus, & longe tenuior fumo; fumus autem mutatur a pariete loci, vasisque continentis a prædominio terrei, actuque frigidi in terream sub- C stantiam sub specie duræ, siccæque caliginis, in quam, si ex calido fiat frigidus ille fumus, facillime conuerti potest; quum insitam sibi, ac potius innatam habeat siccitatem: Non potest autem fumus idem in oleum cogi, tum ob allatas antea [b] rationes: tum etiam quia oleum adhuc remanens intra lucernam in fumum a se distantem non agit; agit autem in eumdem terra, seu sicca frigiditas loci continentis, vasisque durus, D frigidusque paries; at vero naturalissimum est, Aristoteleo [d] monitu terræ terram gignere ex eo, in quod agit, non oleum procreare. Amplius autem esto fumus quacumque de caussa in oleum commutabilis; non potest certe diuturna in reconditis lucernis duratio flammæ ad circulationem fumi, & olei perpetuam vlla ratione referri; quia fumus, cui virtute frigoris condensantis in oleu transitus est immediate, necessario sub- E stantiam crassam, viscidam, & lentam; summeque pinguem obtinere debet; at vero fumus iste viscidus, & crassus a flamma lucernæ prodiens quidni parietibus loci, vasisque continentis adhæreat magna ex parte? licet enim vnicuique id experiri in fumo lucernę aut candelæ sebaceæ vulgaris; adhærescente autem fumo parietibus vasis ob sui

Vide lib. 4. cap 22.

Fumus olei densus, crassus, & viscidus.

Fumus frigore non abit in aerem.

Aer est fumo tenuior.

Fumus a frigore loci in quid mutetur.

[b] cap. 31.

[d] 1. Mag. m... c. 10.

Naturalissimum est cuique generare sibi simile.

lentorem, quæ illius portio decidere poterit in lucernam denuo tot sæculis ad innumeras circulationes suffectura?

De fumi ardore, ac flamma secundum argumentum enodatur; explicata duplici specie fumi. Cap. XXXIII.

NOn magis vrget in proposito secunda ratio: quod enim primo loco ex Aristotele [a] adducitur, flammam nil esse aliud, quam fumum ardentem, seu fumi ardorem; id quidem recte adducitur; sed hoc theorema longe alium habet intellectum, ac opinentur viri Clarissimi: quoniam ignis agens in materiam quamcumque inflammabilem, primo eiusdem rei substantiam attenuat in exhalationem igneam; cuius exhalationis igneæ materia est fumus pinguis; forma vero est ignis, seu potius ardor; & ex his duabus naturis physice constitutum corpus est flamma; quam alibi Aristoteles [b] optime definiuit esse ardorem spiritus sicci, & Theophrastus [c] humorem ignescentem; nam humor ignescens nihil est aliud quam halitus ex humore vi caloris exiens, & ardens, siue humor in halitum a calore mutatus; & ardens. Ceterum vbi actuoso ignis vigore tota illius exhalationis pinguedo, vel eiusdem pinguedinis maxima saltem pars consumpta fuerit; tunc remanet fumus alius teter a priore illo claro, & splendido specie distinctus: qui si nonnihil etiam pristinæ pinguedinis in se retinuerit, eius vnius adipis beneficio flammis admotis iterum accendi poterit; quod mox item recte adducebatur ex eodem [d] Aristotele. At vero flamma huius secundi fumi exiguam pinguedinem in se obtinentis tetra, & valde turbida est, longeque ab ea dissidens, quæ splendida, & clara in reconditis antiquorum lucernis ardere conspecta est, Portæ quoque testimonio. Damus itaque fumum ex ardenti combustibili sublatum, si exceptus quomodocumque in ardentem ignem proijciatur, denuo igniri posse, atque comburi; sed asseueramus eum ita exuri, vt minimum splendeat, nec flammam pariat vllam, nisi furuam, tetram, ac turbulentam: Immo vero in oleum si decidat fumus ille coactus, asserimus eum olei substantiam

craf-

[a] 2. de gen. t. 28. 4. meteor. sum. c. 2. 1. meteor. sum. c. 1.

Flamma quid

Flamma natura explicata.

[b] 1. meteor. sum. 2. c. 1. Vide li. 4. c. 2

[c] lib de igne pag. 428.

Fumi duplex species.

Fumus qui reaccendi valeat.

[d] 1. meteor. sum. 2. c. 1.

Flamma quæ turbida.

Fumus oleum incrassat.

crassam redditurum, atque impuram, splendidæque flammæ ineptissimam: quum tamen lucernæ omnes ab antiquo reconditæ purissima semper effulgere flamma conspectæ fuerint. Deinceps autem quum ardor flammæ iugiter fomitis pinguedinem consumat; iam sensim consumpta in flammis ab ardore pinguedine, tertiæ, vel quartæ inuectæ ab eximijs hisce viris circulationis vi fumus omni pingui substantia demum destitutus nouam ab igne flammam breui temporis interuallo concipere minime valebit; sed vlteriori flammæ actione in ignem inadspectabilem partim, partimque in terreni cineris atomos commutabitur.

Circulationem olei, & fumi fieri non posse in lucernis, vt fit humoris, & vaporis circulatio in Chymicis.
Cap. XXXIV.

Quod autem posterius ex Chymicis destillationibus proponebatur; id etiam, introspecta rei natura, facile diluitur: In primis etenim si vinum destilletur, & vapores ex eo ascendentes iterum cogantur a corpulentia vasis in humoris consistentiam, illi vapores non in vinum rursus, sed in aquam vitæ nuncupatam longe a vini substantia diuersum temperamentum habentem, variamque specie naturam obtinentem conuertuntur: Consimiliter in alijs fere cunctis sublimationibus ab herbis, lapidibus, succis, mineralibusque vigore ignis, caloris ve cuiusvis alterius virtute vapores elati in aquam, aut oleum, aut aliquid aliud diuersa natura ab eo, vnde vapores ijdem emerserunt, transmutantur; nunquam autem in eiusdem generis essentiam; vt ponunt insignes viri; quod experimento comprobatissimum habemus. Deinde vero si destilletur oleum, vel aqua vitæ, inde sublati rursum vapores coacti semper in substantiam puriorem, simplicioremque conuertuntur; atque adeo specie diuersam ab ea, vnde fuerant exaltati. Deinceps autem disputationi demus, & viro egregio plane concedamus, in misti alicuius destillatione id fieri posse, vt vapores ascendentes concreti redeant postea rursus in naturam eiusdem misti, a quo prius effluxerant; negamus tamen eamdem esse rationem de fumo lucernæ; quandoquidem aliud est destillatio, & aliud misti combustio; certe si oleum destilletur, ascendent partes olei subtiliores, vel etiam tota olei substantia rarefacta, & attenuata sub specie vaporis (est enim ascendens iste in olei sublimatione vapor nil aliud, quam olei substantia tenuior, aut rarefacta), qui vapor si denuo a frigore loci ambientis incrassetur; sensim rursus pristinam olei naturam, consistentiamque representabit: quia in ea destillatione oleum non corruptione vlla propriam naturam amisit, sed solum alterationem passum nudam consistentiæ qualitatem exuit: quam, illæsa intima substantia, rursus a cogente frigore indui potuit; Ita sane liquata glacies in aquam conuerti [a] dicitur a calore; quum glacies sit aqua congelata virtute frigoris excedentis: At vero si oleum ardenti flamma comburatur; iam id ab ignis maxima [b] violentia corrumpitur, totamque amittit pristinam essentiam; quia olei partes tenuiores, vt puta igneæ, ac aereæ in flammam proxime vertuntur; crassiores autem, vt aquæ, terreæque in fumidam exhalationem; quæ speciem, & essentiam ab olei natura diuersam omnino retinet; fumus enim siccus est a prædominio; vnde maxime affligit oculos, qui contrariam habent temperaturam, essentiamque a prædominio aqueam [c] Aristoteli; & fumus est imperfectum mistum ex terra, & igne cum minima participatione aquæ; quum ex aduerso oleum sit humidum temperamento, & mistum perfectum a prædominio aereum. Non dissimili sane ratione circulatio aquæ vitæ in vitro clauso per hermeticum sigillum nullis omnino datis aeri spiraculis perennat ad Solem; quia quod attollitur, non est diuersæ naturæ ab eo, a quo ascendit; sed est aquæ vitæ substantia per simplicem alterationem in vapores attenuata; qui vapores ideo a frigore coacti denuo concrescunt in aquam vitæ rursus euaporabilem: Sed in flamma lucernæ ardentis oleum ignis vi corrumpitur in fumum per substantiæ pristinæ transmutationem in alienam; quæ sola concretione, alteratione que a frigore loci non potest ite-

Marginal notes (left):
[...] vapores [...] redeunt [...] vinum.
[Aq]ua vitæ spe[cie] differt a [vin]o.
[Va]pores a quo [i]n misto per [de]stillationem [el]ati cogun[tur] in aliam [n]aturam.

Marginal notes (right):
Destillatio differt a combustione.
Vapor quo differat a re vnde eleuatur.
Destillatio non est corruptio eius, quod destillatur.
Glacies quid sit.
[a] 2. de gen. t. 21.
Vide lib. 4. cap. 35.
[b] 2. de gen. t. 23.
Olei combustio est olei corruptio.
Olei variæ partes combustione in quid mutentur.
Fumus cur maxime torqueat oculos.
[c] De sen. & sen. c. 2.
Fumus cuiusmodi mistum est.
Oleum quo differat a fumo.
Circulatio aquæ vitæ in pellicano cur perennis.

Alteratio simplex non mutat substantiā. Mistum imperfectū concretione non mutatur in perfectum.

iterum in olei naturam commutari; tum quia simplex alteratio non potis est mutare substantiam: tum quia mistum imperfectum immediate per concretionem solam in misti perfecti substantiam conuerti nequit; tum quia vi frigoris cogentis nunquam fumida exhalatio a prædominio terrea in oleum, quod est ea calidius, & humidius, commutari valet: nam agentium naturalium est generare sibi similia, ex [d] Aristotelis obseruatione: quomodo ergo parietum continentis loci frigiditas transmutare queat fumi partes terreas in oleum a prædominio aereum? temperamento calidum, & humidum?

Agens naturale generat sibi simile. [d] 1. mag. moral. c. 10.

Circulum naturæ in pluuia non arguere circulum fomitis, & fumi lucernarum ab antiquo ardentium.
Cap. XXXV.

Ex nuper explicatis non est solutu difficilis alia ratio de perpetuo circulo, qui a natura fit in hac regione nostrati, dum vi caloris de humido terrę circumfuso ascendentes aquei vapores densantur a frigore in aeris media regione reperto, coguntur que ab eo primum in nubium consistentiam, & deinde in aquam pluuiam; quæ iterum perenni circulo in vapores dissoluitur, mox vi eiusdem frigoris in nubes, & aquam conuertendos: quoniam in primis tanta est vaporis, nubium, & aquæ familiaritas, vt specie fere non dissideāt: nec vnum in aliud per corruptionem, transmutationemque substantiæ commutetur: sed per simplicem alterationem; adeo vt vapor sit aqua rarefacta, nubes autem sit vapor condensatus, & pluuia sit nubes concreta; vnde nubes, & vapor [a] Aristoteli dicitur aqua alterationem passa, & aquæ naturam obtinere: vnde facile possunt hæc tria perpetuis vicibus promiscue in se inuicem sola operatione frigoris condensantis, & caloris rarefacientis, atque adeo simplici alteratione circulariter mutari: At vero fumi, & olei naturæ maxima diuersitas est, summaque speciei varietas; altero misto perfecto existente a prædominio aereo; & altero misto imperfecto cum terræ dominatu: nec olei mutatio in fumum est al-

Vaporis & pluuiæ circulus perennis.

Vapor, nubes, aqua; an specie diffideant.

Vapor est aqua rarefacta. Pluuia quid sit. [a] 1. meteor. lum. 1. c. 4. 1. meteor. lum. 3. c. 1. De sen. & sen. cap. 5. Vapor, nubes, & aqua cur facile mutuo inuicem mutentur. Olei mutatio in fumū quid sit.

A teratio nuda, sed substantialis mutatio; combustio nempe, quæ vere fumi generatio est; & olei corruptio simpliciter: Quare non est par vtriusque ratio; si enim loci frigiditas alteratione densare potest vapores in nubem, & nubes in aquam cogere; non tamen potest ambientis, continentisque corporis eadem frigiditas generare oleum ex fumo; transmutando fumi substantiam in olei naturam. Deinde vero qui fieri B possit vt sola frigiditas continentis condensando ex fumida exhalatione, quæ mistum est imperfectum cum prædominio terræ, oleum procreet mistum perfectum a prædominio aereum? Deinceps autem nec verum est assertum insignium virorum absolute aquam in vapores, istos in nubes, & eas in aquam verti perenni circulo in vapores iterum dissolubilem; nam & ex aere, cui pridem origo ex igne potuit esse, aqua generari potest; quum [b] Aristoteli C quodlibet elementum ex vnoquoque alio promiscue fieri valeat: secus enim æstate minime vigent nubes, ac pluuiæ; dum tamen maxima fit a vehementiori calore vaporum excitatio; quia hi excitati a calore in aerem dissoluuntur in aeris infima regione validissimo, antea quam ad mediam ascendant, vbi a frigore in nubes, & aquam densari valerent; licet eorumdem vaporum pars crassior a nocturno frigore in roris con- D sistentiam cogatur, [c] Aristotelis obseruatione: modo flammulæ calor, longe quam aeris æstiui caliditas robustior, spirituosam olei substantiam combustione in aerem conuertere debet; qui solo vasis ambientis frigore in oleum redire minime potest: vnde fit; vt etiam fumis in olei naturam vi frigoris recurrere valentibus (si hoc disputationi dare velimus) breui absoluenda sit circulatio; nihilo in consumptæ par- E tis, quæ in aerem commutata est, influente: At perennis esse valet pluuiæ, nubium & vaporum circulatio; quia in locum nubis consumptæ, vaporosæque substantiæ in aerem mutatæ, potest ex aqua, & aere reliquo nouus procreari vapor nouæ nubis, nouæque pluuiæ materia.

Frigus non vertit fumum in oleum.

Nubis, vaporis, & aquę an vere sit perēnis circulatio. [b] 2. de gen. t. 24. & seqq.

Nubes minime vigent æstate & cur.

Ros vnde oriatur. [c] 1. meteor. lum. 3. c. 11.

Pr-

Pituitæ cum alimento circularis commutatio a Magno Alberto inuecta, & aqua cum vapore in olla, huic sententiæ non fauere ostenditur. Cap. XXXVI.

QVod posterius ex Magno Alberto de pituitæ cum alimento perpetua circulatione proponebatur, veluti caussa, ob quam plerique hominum lucernarum reconditarum conditionem habentes diu sine vllius externi alimenti vsu viuere potuerint; id nihil omnino suffragatur viris eximijs; primo enim sat, superque in opere nostro *De his qui diu viuunt sine alimento*[a] probatum fuit huiusmodi pituitę cum alimento perennem circulationem fieri non posse, Alberti opinione rescissa; quæ rationes multæ inde huc nobis transferendæ non sunt; quum liber prostet. Deinde vero si disputationi demus fieri posse mutuam alimenti cum pituita perpetuo circulo transmutationem; non tamen propterea concedere poterimus consimilem fieri valere in antiquorum lucernis fumi cum oleo circulationem: quoniam pituita, & alimentum sunt in eodem genere misti perfecti; & a seinuicem essentia non dissident apud [b] Albertum, sed sola qualitate; quum pituita dicatur esse sanguis crudiusculus: modo inter habentia symbolum, consimilemque naturam, Aristoteleo monitu, facilis est, eademque circularis etiam mutatio: Quum autem fumus, & oleum essentia nedum specifica, sed etiam proximo genere dissideât; illo ex duplici elemento, igne, ac terra constituto in genere mistorum imperfectorum; & hoc ex quatuor elementis coagmentato in genere misti perfecti: proinde vt combustione olei magna pars in fumum corrumpitur; ita fumus condensatione a vasis frigore in oleum rursus commutari minime potest. Consimile iudicium promendum est de iugi circulatione fumi cum aqua in lebete feruente ad ignem illi, quod [c] antea tulimus de circulatione vaporis, nubisque cum pluuia; nam ex aqua feruente sublati fumi ab operculo lebetis frigido mutabiles in aquam vapores aquei sunt, & aquæ substantia rarefacta, & attenuata; & proinde a subdito ignis calore nudam alterationem passa; non

[a] ...l.2.c.133.
...ituita vt ad ...ntum se ...tt in ge... ...misti.
[b] ...o. de gen.
...ituita nu... ...olo apta ...guis cru... ...ulus.
...mus & o... ...ve gene... ...ferant.
...ntis circu... ...c cui simi... ...ur.
[c] ...ap.35.

A essentialiter transmutata; cui sane calori subtus ardentis ignis opposita superna operculi frigiditas contraoperari potest, eosdem vapores denuo in aquã cogens, incrassans, & condensans: ac veluti eadem aqua virtute caloris calefieri, & a frigore vicissim frigefieri potest, alterationem sustinens secundum primas qualitates, non mutata substantia; ita sane potest eadem aqua in secundis qualitatibus alterationem perpeti, non variata similiter essentia; dum B a calore attenuatur, atque rarescit in vapores; & hi a frigore densantur, coguntûrque denuo in aquam: At fumi, & olei circulationem similem huic fieri non posse dudum ex varia vtriusque natura confirmauimus.

Aqua potest mutari secundum qualitates illæsa substantia.

Circularis mutatio sexus, & natura Hyænarum, & Leporum explicatur. Cap. XXXVII.

C QVod autem postremum ex Oppiano, Ouidio, & Aeliano afferebatur de circulari mutatione sexus Hyęnarum in singulis annis, & ex vulgo de consimili Leporum natura, propositam opinionem minime communit; quia in primis Ouidius non asseueranter, sed ex suppositione loquitur, vulgi rumorem potius, quam propriam sententiam de proposito adducens. Deinde Oppianus etiam non tamquam verum D dogma id pronunciat, sed veluti vulgi placitum, Hyænas quadrupedes altero quoque anno de masculis feminas fieri, & masculos de feminis; cui vulgatæ opinioni eum subscribere nihil est, quod ostendat. Sed hoc vulgi placitum aperte damnat Aristoteles [a] tum vbi de hoc argumento hæc ad verbum scribit, » Hyæna colore lupi prope est, sed » hirsutior; & iuba per totum dorsum prędita est. » Quod autem de ea fertur, ge- E nitale simul & maris & feminæ eam habere, » commentitium est. Sed virile similiter » atque in lupis, & canibus habetur: » Quod vero femineum esse videtur, » sub cauda positum est, figura » simile genitali feminæ; sed sine vllo » meatu: sub hoc meatus excrementorum » est. Quin etiam femina Hyæna, » pręter suum illud, etiam simile, vt mas, » habet sub cauda, sine vllo meatu; sub »

[a] 6. de hist. an. cap.32.

Hyænas non mutare sexum Aristoteles ostendit. Hyęnę descriptio.

F quo

„ quo excrementorum meatus est; atque sub eo genitale verum continetur; vuluam enim Hyæna femina, vt ceteræ huiuscemodi feminæ animantes, habet. Sed raro Hyæna femina capitur; iam inter vndecim numero vnam tantum cæpisse Venator retulit quidam. tum quoque [b] alio in loco, vbi asseuerat ita, Quin etiam de Trocho, & Hyæna stulte, magnoque errore narratur, Hyænam enim complures aiunt, Trochum Herodotus Heracleota scribit duplex genitale habere, maris, ac feminæ, & Trochum seipsum inire, Hyænam inire, & iniri annis alternis. Sed visa est Hyæna mas, & altera femina sui discrimine genitalis: locis enim nonnullis penuria huius conspectus non est: verum Hyænæ tam mares, quam feminæ habent sub cauda lineam quandam consimilem genitali feminino: quæ quidem nota quamuis communis sit, tamen in maribus potius cernitur, quia mares, quam feminæ magis capiuntur. Itaque qui rem parum diligenter considerant, in hanc aberrant opinionem; qua statuunt Hyænam alternis annis sexum perenni circulo mutare. Aristoteli hac [c] in re consentit Plinius [d] non vno in loco, dum sexus mutationem decantatam ait esse vulgi credulitatem; quam negare dicit Aristotelem. Clemens [e] etiam Alexandrinus in sua Pædagogia de proposito hæc affert, Nequaquam credendum est Hyænam mutare naturam: idem enim animal non habet simul ambo pudenda, masculini, & feminini, sicut nonnulli existimarunt, Hermaphroditos prodigiose narrantes, & inter masculum, & feminam, hanc ex viro, & feminam constantem naturam innouantes. Valde autem falluntur, vt qui non animaduerterint, quam sit filiorum amans omnium mater, & genitrix natura: quoniam enim hoc animal, Hyæna inquam, est salacissimum, sub cauda ante excrementi meatum adnatum est & quoddam carneum tuberculum feminino pudendo figura persimile. Nullum autem meatum habet hæc figura carnis in vllum vsum desinens, vel in matricem, inquam, vel in rectum intestinum; solam autem habet multam concauitatem, quæ inanem excipit libidinem, quando auersi fuerint meatus, qui in concipiendo fætu occupati sunt. Hoc ipsum autem & masculo, & feminæ adnatum est, quod sit insigniter pathica: masculus enim vicissim & agit, & patitur; vnde etiam rarissime inueniri potest Hyæna femina; non enim frequenter concipit hoc animal, quum eis tuto redundet fatio præter naturam. & paullo post subdit idem Autor, Sola ergo varia in Hyænis natura superfluo coitui superfluam hanc partem excogitauit; & ideo est etiam aliquantisper concauum, vt prurientibus partibus inseruiat, exinde autem excæcatur concauitas, non fuit enim fabricata ad generationem. Hactenus ille. Cui assentitur Mazzonius in Dantis defensione, & Maiolus Episcopus [f] in Colloquijs. Verum quoniam his non acquiescunt plerique non de plebe viri, dicentes Aristotelem ea de proposito scripsisse, quæ a Venatoribus audiuerat: & non consentientes Alexandrino Naturam Hyænis ob salacitatem præter pudendum femineum dedisse meatum cęcum, in quem manem libidinem mares extinguerent; tum quia etiam alijs animalibus Hyæna non minus salacibus talem meatum ob eamdem caussam dare debuisset; tum quia solis feminis eum concedere potuisset; tum quia præter naturam est a Natura institutum fuisse vas, in quod Hyænarum masculi serere possent præter naturam. Propterea nos, vbi aliqua ratione verum sit hoc naturæ miraculum in quapiam Hyæna, & potissimum in serpente, de qua non egit locis allatis Aristoteles; dicimus id contingere posse, quia Hyæna singula naturam habeat Hermaphroditam, vel quia talem non semel viderint Herodotus, & alij vetustiores; quæ vno anno masculeum, & altero femineum sexum exerceat ad propriæ speciei androgynæ perpetuam propagationem, vt de muliere non vna olim adnotauimus in opere nostro [g] *De Monstrorum natura, caussis, & differentijs*. Aliquid autem fumo, & oleo propositis consimile contingere non potest; quum fumi, & olei natura penitus distincta sit; nec vllo pacto in vnam tertiam Hermaphroditorum more coalescens, ob rationes dudum allatas. Quod autem de Hyęnis pronunciauimus, id ipsum de Leporibus as-

Margin notes: Hyæna raro capitur. — [b] 3. de gen. an. cap. 6 — Trochi mixti ex Herodoto. — [c] lib. 8 c. 30 — [d] lib. 28. c. 8. — [e] lib. 2. c. 10. — Natura mater omnium amans filiorum. — Hyæna salacissimum animal. — [f] lib. 3. c. 9. Colloq. 7. — Natura non agit præter naturam. — Hyæna serpens omnis hermaphrodita. — [g] lib. 2. c. 53 — Leporum natura hermaphrodita.

assertum esse volumus; nempe vel falsam esse vulgi famam de circulari mutatione sexus, de qua nec verbum quidem Aristoteles vllibi: vel naturam habere vtroq; sexu præditam, vt de Hyænis admonuimus; quam sententiam confirmare videtur Episcopus Vulturariensis in [h] Colloquijs ex [i] Aeliano, dum Præterea, inquit, illud quoq; adijcere licet memoratu dignum, mares lepores vno, eodemque tempore tum alios implent, tum ex se pariunt, tum nutriunt; nempe qui sint vtriusque sexus participes; quin mas semimortuus captus inuentus prægnans tres lepusculos ad matricem continebat: ij primum extracti fuere immobiles; deinde ad Solē tepescentes reuixerunt; ac linguam porrigentes, cibique desiderio, os aperientes lac admotum excepere, atque aliti sunt. Hæc ille. Quæ in olei, & fumi circulatione adstruenda non maius habent momentum, ac habuerit Hyænarum consimilis Natura. Non est ergo illis assentiendum, quicumque statuunt reconditas antiquorum lucernas tamdiu absque noua fomitis adiectione arsisse, quia perenni circulo fumi ex ardente flamma sublati a frigore loci denuo concreuerint in oleum inde in lucernam instillandum rursus inflāmabile.

[h] Coll. 7. [i] 13. de anim. c. 12.

Historia mira de lepore grauido.

Septima opinio vulgaris, a Citesio, & Lazio maxime probata, constituit in his lucernis fuisse ellychnium ex amianto, & oleum ex eodem lapide, aut metallicis, ac potissimum ex auro per Chymiam eductum. Cap. XXXVIII.

POst examinatas hactenus opiniones in conspectum venit vulgaris doctorum hominum sententia, constituens reconditas priscorum lucernas absque noui fomitis adiectione tamdiu ardere potuisse; quia in eis ellychnium constaret ex amianto lapide, ex quo veteres mapalia, & carbasa conficere solerent, quæ ignibus ardentia non consumerentur; oleum vero Chymicæ artis opera eductum esset vel ex eodem amianti lapide, quem plerique alumen scissile nuncupatum esse opinantur; vel ex alijs metallicis, ac speciatim ex auro in liquorem pinguem dissoluto; cuius natura ignium victrix, & flammis est indomita. Quod placitum passim recipitur, clarosq; habet autores in populo, multosque patronos; Quorum alij putarunt oleum huiusmodi consumi quidem ab igne; sed adeo lente, vt post multas annorum decurias, centuriasve illius detrimentum sensus vix agnoscere valeat: alij tum ellychnium, tum etiam oleum existimant ardere incombustibiliter, & nihil eorum vmquam absumi. Sed præstat horum autorum verba subnectere: Franciscus quidem Citesius in opusculo suo de Abstinente Confolentanea scribit in hanc sententiam. Sic lucernas ardentes grauissimorum virorum fide constat in veterum sepulchrorum cippis reperiri, quas ipsa inscriptio ante innumeros annos ibi cōditas testatur: eæ tamen exiguo fomite quam diutissime sustinentur; quia humor is, qui olei vicem præbet, tenacissimus est, & bene vndique sibi constans: siue is sit humidum illud, quod Chymici radicale vocant, ex auro (cui vni rerum nihil deperire creditur) tractum; siue quid ei proximum; vt denotare videtur elogium in vrna Olybij notatum. Vuolphangus autem Lazius in suis Reipublicæ Romanæ [a] commentarijs latius de proposito pertractat asserens, Superest, vt etiam consuetudinem eius populi, quam in cremando, condendoque cinere adhibebant, ostendamus. Erat autem huiusmodi; quod cadauer in pyra, & pice cremabatur; atque cinis exinde in ollas colligebatur, atq; phialas; libamento in vitreo, vel phiala ex vino, & lacte adiecto; & lumine: quod subinde in erutis monumentis Romanorum inuenimus. Quemadmodum & Patauij in Italia, in hominum memoria, phialæ cum lumine adhuc ardente, & duplici vase inclusæ repertæ sunt; quarum effigies, ac inscriptionum rhapsodia exemplis vetustatis ab Appiano insertæ cernuntur. Tanta fuit eius populi industria, & sumptus tanti, vt auro in pinguedinis liquorem arte soluto diutissime, & per multa sæcula arsurum ignem foueret; idque sub terra; quod magis mirandum est, absque aeris adminiculo; quamquam occultos canales foras in ambientem directos crediderim extitisse, qui aerem intro ferrent, ac perpetuum illum ceu ignem ventilarent. Huic opinioni subscribere videtur

Amiantum plerisque creditur esse alumen scissile.

Chymicorum humidum radicale.

[a] lib. 3. c. 18. pag. 363.

Romanorum mos in cadauere cremando, & condendo cinere.

[b] 1. miner. tr. 2. c. 1.

Asbesti virtus mira.

Humidum vnctuosũ ab asbesto inseparabile.

Magnus [b] Albertus alicubi dicens, Asbeston autem coloris est ferrei: qui secundum plurimum in Arabia inuenitur: cuius virtus mirabilis narratur, & in templis deorum est manifesta; eo quod semel accensus vix vnquam poterit extingui, eo quod naturam habet lanuginis, quæ vocatur Salamandræ, cum modico humido vnctuoso pingui inseparabili ab ipso; & illud fouet ignem accensum in ipso. Ab eodem placito non videtur abhorrere Plutarchus ad calcem opusculi sui *De oraculorum defectu* asserens, Neque diu est quod Carystia rupes desijt simul cum marmore proferre stamina quædam mollia, & quasi fila lapidea (existimo enim quosdam vestrum vidisse mantilia, retia, & inuolucra capitis ea ex materia confecta; quæ neque vruntur: & quum vsu fordes contraxerunt in ignem coniecta nitorem, splendoremque suum recipiunt) plane enim desijt; & vix graciles quędam tamquam fili, & quasi capilli eius materiæ per metalla discurrunt. Sed Tritenhemius, referente Libauij [c] Scholiaste, lucernas duas perpetuo ardentes fabricatus est ex asbesto, & metallicis; tertiam consimiliter Libauius effecit.

Carystia rupes mira desijt.

Lapidea fila.

[c] li. de Naphta c. 6.

Expenditur allata sententia, & ostenditur in veterum lucernis non fuisse ellychnium ex asbesto, aut amianto; nec oleum ex ijsdem lapidibus, aut metallicis vllis eductum. Cap. XXXIX.

Ellychnium in lucernis veterum non inuẽtum est asbẽstinum.

CEterum neque proposita opinio, etsi a plerisque viris eximijs recepta, ea est, cui mens acquiescat; primo enim non in omnibus lucernis, quæ diu arsisse compertæ sunt, inuentum est asbestinum, amiantinumve ellychnium; immo vero nullus est, qui vsquam in repertis huiusmodi lucernis tale quid offenderit; quum earum inuentores, & possessores nihil omnino de hac re obseruatum memoriæ mandauerint: Si enim lucernæ illæ ellychnio præditæ fuerunt incombustibili ex lapide amianto, asbestove; cur non obseruauissent; obseruatumque id prodidissent lucernarum detectores? cur in ijsdem seruatis adusque tempora nostra ellychnium id non haberent, custodirentque sedulo illarum possessores? Deinde vero etiam demus in disputationem ellychnium tale cunctis lucernis illis extitisse; inficiari tamẽ cogimur in eisdem oleum ex eodem lapide asbesto, aut amianto infuisse: nam lapis iste, quisquis ille fuerit, eius est cum reliquis lapidibus naturæ, cum ceterisque metallicis essentiæ, vt virtute chymica ex eo non nisi difficillime paucissimum olei extrahere possis; idemque adeo crassæ, solidæ, densæque substantiæ, vt vix fluat, plerumque non ardeat, aut pessime ardeat (quod in plurimis metallorum oleis eximios viros expertos nouimus). &, si ardeat quomodocumque, id flammam non emittat vllam: sin autem flammiget, rutilo splendore non fulgeat, ob densitatem, coloremque inflammatæ substantiæ; ac, si claro lumine splendeat, vna cum flamma tetros, & crassos necessario de se fumos eructet: Quum tamen ex aduerso tamdiu ardentes lucernæ fumum non halauerint vllum: ac potissime densum, turbidumve non expirauerint halitum: claramque flammam habuerint, maxime splendidam, sine vlla vasis, aut loci ambientis inquinatione; quem a crasso, densoque fumo non infici non potuisse compertissimum est vnicuique. Deinceps autem, Libauij [a] testimonio, lucerna plumosi aluminis a tempestate, ac imbre tuta non est; quum tamen lucerna Pallantis omnem ventorum, & imbrium violentiam eluderet; inuictaque superaret. Præterea linum, & oleum asbestinum ab autoribus inextinguibile dicitur; aquarumque affusione magis effetari: quum igitur detectarum lampadum plurimæ in apertione sepulchrorum aere viso extinctæ fuerint; satis apertum est in eis ellychnium, & oleum asbesti amiantive non extitisse: Immo vero etiam inde manifestum est in eis non fuisse oleum vllo ex metallo eductum; id enim, quod foret adeo contumax ignium violentiæ, cur flammæ vim actuosissimam superans in plerisque lucernis, cur inquam idem imbecillimam externi aeris actiuitatem tolerare non potuit? Amplius ab eodem & olei, & ellychnij genere quomodo tam variæ naturæ lumina condi potuerunt? cur non omnes lucernæ violentiam aquæ, flatuumque impetum

Oleum ex lapidibus vt educatur.

Lucernæ veterum an fumigauerint.

[a] bombic. cap. 9.

Lucerna plumosi aluminis imbri, ac vento non resistit.

Asbestinum oleũ, & linum ardet inextinctum aquis.

Oleum metallicum non habuere veterum lucernæ.

tolerauerunt, vt Pallantea? cur non omnes viso aere statim extinctæ fuerunt? cur non omnes in aere aperto aliquot horarum spacio ardentes perdurauerunt? Denique vero neque illud accipere possumus, omnes ab antiquo ardentes lucernas oleum habuisse Chymico magisterio ex metallicis, ac lapidibus eductum; quia constat Chymiam non esse adeo vetustam, vt Pallanti, Tulliolæ, alijsque antiquioribus oleum parare potuerit ad lucernarum lumina diutissima; licet Olybianæ lucernæ, & alijs non ita priscis fomitem comparare valuerit.

Chymia non admodum vetusta.

Soluuntur argumenta proscissam opinionem communientia, explicando primum naturam flammæ telas asbestinas non consumentis. Cap. XL.

NEc profecto rationes illæ, quibus vulgata sententia circumuallatur, sunt inexpugnabiles. Ad primam etenim dabo lubentissime Plutarcho, & Plinio, ceterisque citatis antiquos habuisse filum, quo contextæ mappæ, ac tunicæ ignium vim eluderent ardentes in flammis absque detrimento: Vltroque concedam ex eodem lino lucernarum ellychnia fieri potuisse: aperte nihilominus primo loco negabimus in lucernis omnibus, quæcumque hactenus ab antiquo ardentes inuentæ fuerunt, tale genus ellychnij extitisse; quandoquidem illarum repertores, possessoresque id non obseruauerunt. Negabimus deinde asbestinum, amiantinumque ellychnium eiusdem generis oleo imbutum tam diuturnam in se flammam seruare potuisse; nam mappalia ex eius lapidis filamentis contexta in ignes ad purgandum coniecta breui conceptam flammam exuebant; nempe vbi sordium materia igni consumpta fuerat. Negare deinceps etiam non sine ratione possemus ex asbesto, amiantove simplici ellychnium, & oleũ posse ab igne vllo flammam in se admittere; nam ex eo lapide contextę tunicæ, in quibus olim prisci diuitum cadauera comburebant, ne cineres busti cum lignorum cinere confunderentur; & mappæ, quæ igni purgabantur, substantiam habuerunt ignibus inuictam,

[Ma]ppæ ac tu[nicæ] ardentes [...]; sui con[sum]ptione.

[As]bestina lu[cer]na cur diu [fla]mmam non [...].

[As]bestina tela [...] breui extingueretur.

[As]bestina tu[nic]a ex se accen[di] nequit.

A non tamen ex se flammigabilem; tunc autem solum flammas concipiebant, edebantque de se, quando excrementorum, pinguiumque humorum inquinamento sordidæ ignibus admouebantur: flamma in aduentitio illis humore pingui vere concepta, & vsque ad eius consumptionem conseruata; sed eo humido consumptu, sine flamma tunicæ asbestinæ in igne remanebant. Non ergo ex amianto, asbestove simplici ellychnium, & oleum in reconditis lucernis extitit; quæ tamdiu flammam conseruare potuerunt sine noui fomitis adiectione. Sin autem huiusmodi ellychnio pingue aliquod inflammabile adiectum fuisse dicatur; debebant viri præclari talis pinguedinis naturam explicare; ac rationem reddere cur tamdiu flammis indomita eas in se continere potuerit.

Asbestina tela vt accendi valeat.

B

Lucernas veterum non habuisse oleum, & ellycnnium ex amianto.

C

Lucernis ab antiquo ardentibus non extitisse liquorem ex auri metallo, aut alio vllo eductum: vnde tollitur altera ratio. Cap. XLI.

SEd huiusmodi pingue humidum nõ potuit esse substantia vlla ex auri metallo educta; quia in primis plurimæ lucernæ ab antiquo ardentes nullum in se habuerunt auri vestigium. Addo in Olybiana lucerna liquorem nullum metallicum fuisse, licet in ampullis duabus penes eam in vrna compertis liquor & aureus, & argenteus inuentus fuerit: Quo quidem liquore si vulgo creditur lucernam illam tamdiu arsisse; vulgata hęc opinio nullis munita rationibus, sed potius plerasque sibi repugnantes rationes habens, mihi probari nequit: non enim consentit rei naturæ, nec experimento chymicæ artis; cuius nulla vnquam opera ex auro pingue humidum elici valet, quod in lucerna ellychnio adiectum flammam concipiat; quoniam tale humidum vel est auri mera substantia liquefacta; vel substantia ex auro educta, seu genita, ab eo tamen specie distincta: siquidem asseras humidum id fuisse aurum alteratione sola colliquatum; inde profecto nihil habebis, quo diuturnum lucernarum ardorem tuearis; namque aurum in igne liquatum candescit, vt ferrum, & vitrum; sed tamen

Lucernas veterum non habuisse oleum auri, aut alterius metalli.

D

Humidum pingue non elicitur ex auro.

E

Aurum non emittit flammam dū ignitum candet.

[a] 2. de gen. tex 28. 1. meteor. sum. 2. c. 1.

Flammæ definitio.

[b] 4. meteor. sum. 3. c. 2.

Ignis ex auro nullam excutit exhalationem.

[c] 3. meteor. cap. vlt.

Aurum non igniri vt dicat Aristoteles.

Aurum quamdiu perseueret ardens.

men flammam ex se non emittit; qualis reconditarum lucernarum flamma fuit rutilo fulgore longe, lateq; coruscans: quippe flamma ex [a] Aristotelis decreto est pinguis exhalatio e corpore combustibili per combustionem exiens, & ardens: ex [b] auro autem vi ardentis ignis nulla penitus euaporat exhalatio pinguis; quum nihil pristini ponderis amittat aurum ex diuturna mora in igne: vt propterea scite constituerit [c] Aristoteles aurum non igniri, scilicet igne concepto splendidam de se flammam non emittere. Deinde vero aurum tamdiu candens, liquidumque permanet, quamdiu in igne ardente in aliena materia fuerit; quo extincto, remotove, aut ad materiæ alienæ consumptionem emarcescente; sensim & breui aurum ab interno principio pristinam recuperat duritiem, reassumitque frigiditatem; vt aqua feruens remoto igne subdito a semetipsa refrigeratur: Quapropter aurum eliquatum diuturnæ flāmæ lucernarum fomes esse non potuit.

Aqua feruens vt refrigeretur.

Aurum igne non vinci.

Specie diuersorum variæ sunt proprietates.

Si vero dicas ex auro pinguedinem ab eo specie diuersam, eamque inflammabilem educi posse; iam quum id nonnisi virtute ignium ars chymica possit admoliri; audacter contra omnem experientiam inficiaberis aurum esse ignibus inuictum; statuesque ipsum per corruptionem ab igne in alienam substantiam posse commutari; quod experimento maxime repugnat. Demceps autem si pinguedo illa fuerit diuersæ speciei ab auro; illa plane aliam habebit ab auri affectione proprietatem: quare si auri conditio est, vt illæsum diutissime candeat in igne: pinguedo ex auro genita non poterit diu illæsa in se flammam ardentem continere. Posterius etiam si velis humidum istud pingue in auro latitasse, atque inde magisterio chymicæ artis extractum fuisse; procul dubio in tali magisterio auri massa prior

Aurum igne non consumi.

[d] 4. meteor. sum. 2. c. 3.

Aurum ab igne quid patiatur.

ab igne consumptionem aliquam perpessa fuerit; quod tamen experimentis minime respondet; nam aurum igne quantumuis acri, ac diuturno [d] liquatur quidem, vt alia metalla omnia, quæcumque a frigore concreta fuerunt: at nulla ex parte vmquam consumitur, si purum extiterit: Sin autem alieni aliquid in se admistum habuerit, massa

A prior imminuitur aliquantulum, ignibus illo [e] consumpto alieno corpore. Postremo aurum, & metalla omnia, obseruatione [f] Aristotelis, a prædominio sunt aquea, minimeque aeris participia: quod etiam illorum grauitas, & summa densitas ostendit aperte: modo in quibus aer exiguus cum multa coniungitur aqua, ea corpora sunt, quæ nec flammigare valeant, nec in se pingue humidum obtineant splendidæ flammæ concipiendæ oportunum: cuiusmodi ea B flamma fuit, quæ diutissime in reconditis lucernis enituit, emicuitque.

[e] 3. meteor. cap. vlt. & [f] 4. meteor. sum. 4. c. 1.

Aurum est a prædominio aqueum.

Flāmam quā nequeāt emittere.

Liquorem in lucernis ex metallo aliquo eductum non tamdiu flammam conseruasse ob summam suæ substantiæ crassitiem. Cap. XLII.

MInus autem accipiendum est, ex metallis eductum oleum crassissimum flammam in reconditis lucernis C tamdiu custodire potuisse; quandoquidem e metallis, quorum naturam vidimus esse a prædominio aqueam cum nullo, vel exiguo aere, non potest artis vllius magisterio inflammabile oleum educi, cuius natura est vicissim a prædominio aerea, cum exigua participatione aquæ. Deinde si e metallis pingue oleum extrahi valeat, idemque ob aeris prædominium inflammari aptum: diu id flammam in se non retinebit: quoniam D aerea cuncta facile in ignis naturam transmutantur, cum quo symbolum habent, [a] Aristotele, ac experimento doctore. Demceps autem humiditas crassissima e metallis educta si flammam in se concipiat; conceptamque diu conseruet; ea profecto turbulentissimam edet, a qua corpus lucernam continens, & ambiens necessario inquinabitur; quod tamen in lucerna Nesidea, & in alijs obseruatum non ha- E bemus; immo potius oppositum Neapolitani [b] Portæ animaduersione. Præterea vero cur in adeo crassa pinguedine tamdiu ardorem conseruans flamma ab externi aeris contactu adeo facile in plerisque lucernis extincta fuit? nouimus enim rationibus, & experimentis confirmatum habuimus in bituminum crassiori materia diu ardentem flammam pertinaciter se a flatuum vehe-

Metalla sunt a prædominio aquea.

Oleum inflāmabile non educitur e metallis.

Aerea facile in ignem conuertuntur.

[a] 2. de gen. t. 25.

Humor e metallo eductus flammam non nisi turbidam edit.

[b] 12. mag. nat c. vlt.

Bitumen pertinaciter ardet flatu, & aqua inuictā.

hementium, & aquarum irruentium violentia incolumen conseruare. A

Lazij ratio diluitur, ostendendo perpetuum ignem in metallico ellychnio, & humido pingui exardentem, non fuisse ab aere per occultos canales ingrediente conseruatum. Cap. XLIII.

Neque vero, quos eruditus Lazius ille comminiscitur, occulti canales aerem intro ferentes ad lucernæ reconditæ flammam in auri substantia ventilandam, huic vulgatæ opinioni satis suffragantur; namque absolute igniũ flammis canales aerem ad illas ventilandas deducentes necessarij non sunt; quippe vulgaris etiam ignis in occluso vndique loco extinguitur, non quidem ob defectum aeris ventilantis, nec etiam quo ceu pabulo indigeat, emarcescens: sed a fuliginum, in quas materia combustibilis ignis actione transmutatur, copia suffocatus; quas per canales, aut meatus, vbi foras exire contigerit, in loco non vndique clauso flamma seruatur: si ergo liquor vllus auri flammam in se concipiat; iam nullis a se fuliginibus emissis (est enim auri substantia igne non dissipabilis in fumos) canales non postulat vllos, per quos eas fuligines egerat. Amplius autem si ex auro nulla substantia educi potest, quæ in lucernis flammam concipiat; vt paullo [a] antea fuse probauimus; certe nec metallicis vllis intra cauitates ardentibus adueniens, siue per occultos canales arte factos, siue per cæcos naturæ meatus, aeris substantia diu flammam lucernæ conseruare valebit; non enim aer in flammam sensui cõspicuam commutari potest; sed ipse ob sui raritatem inuisibilis in ignem se rariorem, inadspectabilioremque conuerti solummodo valet: at vero lucernarum flamma corpus mistum fuit ex igne, & materia densa, ob corpulentiam visibile in antiquorum tumulis.

...amma non ...x aeris ven... ...tu absolu-

...mma in oc... ...o loco cur ...nguatur si defectu ...tilationis, ...pabuli au... igne non ...ur.

...p. 39. 40.

...in flam- visilem ...non po.

Tritenhemij, & Libauij lucernas proscriptam opinionem satis non communire. Cap. XLIV.

Postrema vero ratio ex Tritenhemij, Libauijque lucernis depromta dissolui exacte nequit, nisi perspecta prius illarum constitutione. Illam autem sic nobis Libauij Scholiastes describit inquiens, Addere his placuit etiã Chymica illa Tritenhemij artificia, quibus ignes æternos procurauit, recensente quodam anonymo in aureo vellere, nomine Bartholomei [a] Korndorferi. Sunt autem duo lumina æterna; quorum prius Miscet sulphuris, & aluminis calcinati quaternas vncias, & in sublime actis flores conficit: Florum sextantem cum semuncia iungit Borasi crystallino Veneto vnciali: inque concha vitrea contritis affundit spiritum vini quater destillatum, & facta digestione, abstracto illo, nouum reponit; idque repetit bis, ter, vel quater, donec sulphur in ærea lamina candefacta sine fumo instar ceræ fluat: Hoc pabulum est. Postea adornandum & ellychnium est hac arte. Asbesti lapidis filamenta longitudine fere digiti auricularis, crassitie vero media colligantur serico albo. Factum inde ellychnium in vitro Veneto sulphure, seu alimento prius purgato conspergitur, tumulaturque: & in arena calente horis vigintiquatuor decoquitur, ebulliente semper sulphure. Inunctum, delibutumque sic ellychnium disponitur in concha vitrea, vt emineat paullulum: aggeritur sulphur præparatum: concha in arenam calentem infertur, vt liquescat sulphur, & comprehendat ellychnium. Tunc hoc incensum ardet iugi flamma. Poteris lampadem quolibet loco reponere. Hic est ignis æternus prior. Posterior ita habet: Salis tosti libræ affunde acetum ex vino forte; abstrahe vsque ad consistentiam olei. Redde nouum, macera, destilla, vt ante; idque quater: In aceto hoc infunde vitri antimonij subtilissime læuigati libram: Repone infusionem in cinerem calidum horis sex clauso vase, vt extrahatur tinctura rubicunda: Effuso aceto isto, submitte aliud, atque iterum extrahe, repetens laborem donec tota rubedo resoluta sit, & extracta: Coagula extractiones vsque ad olei consistentiam; quam in Balneo rectifica ad puritatem: Cape deinde puluerem antimonij, ex quo rubedo extracta est, & in minutissimum pollinem redige; cui in vitrum iniecto infun-

Lucernas diutissime ardentes, & fecerit Trithenemius.

[a] Lib. de Naphtha c. 5.

„ infunde oleum rectificatum: abstrahe, & redde septies, donec corpus deuoret totum suum oleum, fiatque siccum: Hæc extrahe per vini spiritum toties mutatum, donec essentia tota exierit: Menstrua collecta in phiala Veneta inducta papyro quintuplici destilla vt spiritu exeunte, in fundo maneat oleum incombustibile; cuius vsus est cum ellychnio, vt sulphuris, de quo ante. Hæc sunt illa Tritenhemij æterna lumina (subdit Libauij Scholiastes) quæ non quidem plane conueniunt cũ Naphthæ pertinacia; verumtamen talia se illustrare mutuo possunt; Naphtha non ita durat, vt non comburatur; exhalat enim, & deflagrat: sed si figatur, adiecto succo lapideo asbestino, etiam æternum fomentum præbere potest; vt supra de continuatione incendiorum naturalium diximus. Hæc ad verbum in proposito scribit vir insignis. Ceterum nos, vt ingenue propriam sententiam profiteamur, neque ob ista egregiorum virorum opinioni subscribere debemus; in primis enim si huiusmodi lumina perpetuo durauerunt, vel ad multos annos absque noui fomitis adiectione perennare potuerunt; id certe non habuerunt ex materia metallica, & fossili minerali, ex qua cõstructa fuerunt; quia sulphur, naphtha, vini spiritus, sal, acetum, & antimonium, igne consumuntur; nec diu possunt eius actiuitati resistere: nec ex admistione asbestini pulueris, cui vis inest ignibus insuperabilis, id fortiri possunt, vt ignium vim eludant omnino; nam quod est per se ab igne consumibile; id semper, cuicumque rei admisceatur, propriam naturam sibi retinebit, iuxta vulgatum dogma, Quod est per se tale, semper est in quocumque tale; sed ea lumina diuturnam sui durationẽ habuerunt aliunde: cuius durationis caussam ex rei natura nos infra latius [b] inuestigabimus. Deinde vero falso, aut saltem minus proprie dicitur, arte parari posse lumen æternum ex materia subcælesti, ac elementari: tum quia omne arte factum, vt sui prima obtinuit exordia, sic oportet vltimum suæ durationis finem aliquando tandem habere: quum fuse demonstrauerit [c] Aristoteles genitum, & corruptibile inuicem reciprocare: tum quia

Naphtha cõ umitur arcens.

Antimonium igne consumitur & sal, & acetum.

Per se combustibile semper tale.

Quod est per se tale, semper est in quocũque tale.

[b] lib. 3.
Æternum lumen arte parari non posse.

[c] 1. cæl. tex. 121. & seqq.
Genitũ omne est caducum.

A omne materiale subcæleste, ac speciatim mistum ex elementis est per se corruptibile, nec vlla ratione in æternum perdurare valet. Sin autem æterni vocabulo diutissimam luminis durationem intelligant viri præclari, nos ex allatis verbis æternos ignes chymicis artificijs procurasse Tritenhemium habemus: at eum voti sui compotem factum fuisse non habemus: & Libauij Scholiastes coniectura, & ratione seu logica, B seu probabili æternæ flammæ fomentum nobis insinuauit: sed experimento, & ratione necessaria id minime cõprobauit. Si enim tanta res, tamque præclara, Principibusque viris mirum in modum expetita propositorum vllo artificio fieri potuit: quidni a Tritenhemio facta æterna lumina etiam nunc apud aliquem Principem extent? Quidni a Libauio insigni Iatrochymico parata lucerna semper ardens prostet? an non eximium virum perpetui luminis C parandi gloria titillare debuit? an non vtilitas maxima parati mouere potuit? an non curiosissime talia miracula insectantium plurimorum aliquem descriptæ formulæ ad experiendum hoc opus impellere debuerunt, potueruntque? Certe vt præclaros viros Chymiæ studiosos antea notatas Tritenhemij operationes non semel habuisse verisimile est; ita plane illos numquam non intento fine frustratos lumen æternum ijsD dem magisterijs conficere nequiuisse probabile satis est. Quare nec mentem firmant clarissimorum virorum dogmata constituentium reconditas antiquorum lucernas diuturno igne splendidas habuisse ellychnium, & oleũ ex amianto, asbestove, ac ex auro, metallicisve alijs arte chymica elaboratum; hisque solis inniti perennem illam flammæ durationem. Sed existimamus diuturnæ istius flammæ oportere inesse illam ad E humidum inflammabile proportionem, quam suo loco infra [d] explicabimus: quæ si flammulis istis Tritenhemij detur inesse, ea illis inerit, non ex conditione materiæ, vt plerique opinantur; sed ex gradu mistionis, compositionisque ingredientium: qui gradus adhuc non explicatus, in profunda latet Naturæ maiestate reconditus.

Æternum dicitur etiam quod diu durat.

[d] Lib 3. c. & seqq.

Octa-

Octaua ex Libauio ducta opinio constituens in reconditis antiquorum lucernis fuisse pulueres Gagatis, in quos destillans iugiter aquæ gutta perennem flammulam excitaret, conseruaretque.
Cap. XLV.

SVnt præterea, qui apud Andream [a]Libauium legentes lapidem Gagatis nomine dictum eius esse naturæ, vt ex eo instillatæ aquę flammam excutiant; hinc opinati sint in reconditis antiquorum lucernis fuisse pulueres, aut ramenta quædam lapidis Gagatis; in quæ ramenta iugiter aquarum guttulæ, aqueive vapores crassiusculi, qui numquam non in locis subterraneis inueniuntur, instillarent, inciderentve: qui vapores, quæve guttulæ contactis illis pulueribus, ramentisve Gagatinis, inde flammulam statim excitarent, excitatumque igniculum deinceps in plurimos annos conseruarent, fouerentque iugi, & continua regeneratione: cuius rei signum euidentissimum illud esse volunt, in huiusmodi lucernis omnibus inuentos fuisse pulueres, compertaque plurima id generis ramenta.

Expenditur allata opinio, probando non in omnibus lucernis ab antiquo ardentibus extitisse Gagatis ramenta; non in ea decidisse vbique stillas aquæ; non posse continuam eorumdem irrorationem ad plures annos ignem conseruare: patefacta ratione, qua ex eo lapide aqua flammam excutiat: & calx extincta denuo inflammari nequeat nouæ aquæ affusione.
Cap. XLVI.

SEd neque huic opinioni assentiri valemus, multis rationibus ab ea nos auocantibus: primo enim quicumque tales lucernas in aperiendis antiquorum tumulis inuenerunt, luminis quidem in eis ardentis mentionem habuerunt, sed Gagatini pulueris nullius vmquam, aut ramenti meminerunt: Vt fundamentum propositæ sententiæ sit mere voluntarium; & sola coniectura, eademque leuissima innixum quam maxime nutare videatur. Deinde vero falsum est absolute in reconditas illas lucernas assidue ab ambiente loco incidisse guttas aqueas, irrepsisseve aqueos vapores de puluere Gagatis flammam excutere valentes; nam lucerna Nesidea intra vitream phialam inclusa nullum aeri aditum, nedũ aquarum guttulis, vaporibusque longe illo crassioribus ingressum ad se præbere potuit: Olybij quoque lucerna in duplici vrna fictili permanens ab omni loci humore tuta, intactaque remansit: Antiochena similiter intra murum supra Ciuitatis portam inclusa lucerna, vnde, quomodove aqueas guttas per tot annorum curriculum habere valuit, aqueosve vapores? assidue namque ab ijs parietem irrigantibus nõ longo temporis interuallo & murus corruptus diffluxisset, & imago illa Redemptoris Domini plane destructa fuisset: Pallantina vero, & Tulliolana lucerna in aridissimo loco inuenta est; in quo vi nimiæ siccitatis cadauera illa vetustissima tamdiu conseruari potuerunt, quæ solo tactu in pulueres minutissimos abierũt; siquidem in loco humidiori carnes cito computrescunt, & a se ipsis in elementa diffluunt; non autem in pulueres pristinam figuram retinentes exsiccantur. Deinceps etiam falso & illud asseritur, paucos pulueres, paucave Gagatis ramenta ex iugi aspergine posse multorum annorum, sęculorumque flammam excitare, & conseruare; quoniam ignis, qui ex aspersione Gagatis excutitur, non est pura aqua a lapide accensa; quod supponere videntur insignes viri; aqua enim potis non est ita in flammam splendidam accendi; sed est vapor quidam pinguis ex irrorato Gagate exiẽs, per concentrationem caloris, portionisque igneæ in Gagate delitescentis, atque adeo per antiperistasim accensus, & in flammam sursum euolans, eo modo prorsus, quo ex calce viua ignis affusione aquarum excitatur: Verum enimvero quum vapor ille pinguis Gagatinus ab igne ardente consumatur; fieri profecto nequit, vt qui ex guus inest in paucis illis seu pulueribus, seu ramentis, tam diuturnæ multorum annorum flammulę sufficiat; sed breui aliquot ad summum mensium curriculo cõsumptus idem vapor ex aquæ instillatione tandem pulueres Gagateos nullam ex se flammulam edere iam amplius aptos relinquet. Videmus enim calcem affu-

Lucernas veterum non patuisse vlli stillicidio.

Lucernæ plures conditæ fuerunt in aridissimo loco.
Cadauera in aridissimo loco vt seruentur.

Aqua non ardet in flammam.
Vide lib. 4. cap. 40
Lapis Gagates vt inflammetur.

sione

Calx extincta cur iterum nō inflammetur nõ ę aquæ effusione.

fione aquæ femel flammas vbi concepit,ea breui extincta ob confumptionem pinguis illius fomitis, denuo igniri non poffe, licet repetamus nouum aſpergimen aquarum.

Diluitur argumentum defumptum a ramentis, & pulueribus inuentis intra lucernas antiquorum. Cap. XLVII.

QVod autem in profciffæ opinionis comprobationem afferebatur argumentum, deductum a pulueribus, & ramentis intra reconditas ab antiquo tempore lucernas inuentis, fat fuperque folutum fuit in fuperioribus apud [a] Gutherium: Quibus nunc addere liceat in repertis huiufmodi lucernis quam pluribus nullos omnino pulueres compertos fuiffe, nullaque lapidis vllius ramenta confpecta, fed potius fluxilem quamdam fubftantiam, pinguemque humidum, non autem lutulentum; quale id effe oporteret, quod ex aquarum guttis, & lapidum pulueribus ad inftar cæni coagmentatur: Et certe in Olybij lucerna latex luculentus, non liquor lutulentus compertus eft. Adijcio in plerifque lucernis ab antiquo reconditis intra mortuorum tumulos,quę non diuturnam habuere flammam, fed breui tempore confumpta fomitis materia extinctæ fuerunt, paffim repertos fuifse pulueres, & ramenta fimilia his, de quibus viri clariffimi: Quum ergo in ijs lucernis hi pulueres perennem flammulam non feruauerint, qui fieri potuit vt in illis alijs eadem ramenta igniculum æternum feruare valuerint? certe vt illi nihil aliud fuere quam cineres combufti ellychnij, fomitisque refidui; aut e loco defluxa caries,aut etiam terrena portio vndecumque lucernis extinctis incufsa, ita plane ramenta hæc non alieni generis exiftunt. Deinceps autem fi Gagatini pulueres ad perenne lumen in fepulchro feruandum lucernis iniecti fuerunt pridem ab earum autoribus; cur in Nefidea lucerna intra vitrum inclufa reconditi funt, ad quos accendendos nulla vaporis,aquęve ftilla ingredi potuit? cur in Olybiana intra duplicem vrnam? cur in Tulliana, & Pallantea in loco aridiffimo fitis? rationi enim confentaneum eft Autores huiufmodi lucernarum in eis non alia de caufsa Gagatinos pulueres impofuiffe, nifi vt ij affidua irroratione continuā flammam exhiberent; at in hunc finem lucernas in humente loco, & aquarum afpergini patentes recondere debuiffent. His igitur nominibus apparet non efse vt eam opinionem accipiamus,qua fancire non dubitant infignes viri flammam in reconditis ab antiquo lucernis tamdiu perdurare potuifse, quia intra eas lapidis Gagatini aquarum afperfione inflammabilis ramenta, & pulueres inefsent; in quos affidue aquarum guttæ, vaporesve craffiores inftillarent.

[a] cap. 16. Pulueres nō in omnibus lucernis inuenti.

Humor in Olybij lucerna qualis fuerit.

Pulueres in lucernis veterū inuenti quid fuerint.

Nona Plutarchi fententia dicentis ignem lucernarum diutiffime durauiffe, illo aeris ambientis conftitutione vel frigida, & humida: vel viciffim calida, & ficca impedito ne cito poffit fomitem confumere. Cap. XLVIII.

INter omnes alios Doctores naturalem cauffam diuturni lucernarum luminis, æternique illarum ignis affignare videtur, eamque fubtiliffimam e Naturæ penetralibus educere Plutarchus in veftibulo fui libelli *De oraculorum defectu* infcripti: afferit enim lucernæ flāmam abfque noui fomitis adiectu per temporis pene infinitum fpacium conferuari poffe duplici ratione,& vtraque mere naturali: Vna quidem eft,fi lucerna ex communi oleo,& vulgari ellychnio ardente corufcans recondita fit in loco,vbi aer ambiens frigidus, & humidus perpetuo contineatur; namque ab his qualitatibus aeris in eo degens ignis labefactatus, vt pote a fuis contrarijs eneruatus, vires non habebit, quibus poffit vel ad multum temporis interuallum exiguam fomitis portionem abfumere: Quare ad fui conferuationem acceffu noui fomitis non indigebit, & abfque illo diutiffime perdurare valebit. Altera vero cauffa eft,fi eadem lucerna viciffim permaneat femper in aere calido, & ficco; quia talis ambientis caliditas rarefacit ignis fubftantiam in ardente lucerna; ignis autem in rara fubftantia exardens imbecillas habet vires;vt experimentum oftendit, & ratio fuadet: nam hieme ignis ab ambientis frigore in fe coactus plus habet virium,

Plut. philofophatus

Ignis ab vt labefactur.

Ignis v qui hab imbecill

rium, & melius ardet: in æstate viciſſim rarefacta illius materia languidiores, imbecilioresque vires obtinet; vnde non poteſt fomitis exiguam particulam niſi ad multum temporis interuallum abſumere: Quo fit vt in tali loco ardens lucerna diutiſſime flammam in ſe retinere valeat. Quam Plutarchi ſententiam fouere videtur Theophraſtus, dũ ait, In Sole malignius vrit ignis, quam in vmbra: & lucernæ minus lucent igni ardente, extinguuntur que omnino ſupra flammam poſitæ. Sed præſtat aurea Plutarchi[a] verba de propoſito in medium adducere; agens enim de Ammonis annua lucerna ſic ad verbum infit: Ergo ne res ea fefellerit reliquos homines, apud quos ignes coluntur, adſeruanturque per temporis pene infinitum ſpacium? Quod ſi quis tamen omnino veram eſſe rem ponat; & quidem præſtat cauſſam adſcribere frigiditatibus aliquibus, & humiditatibus aeris; quibus ignis languefactus non poſſit multum conficere alimenti; neq; opus eo habeat: Aut ſiccitates contra, & caliditates cauſſari; iam enim audiui, qui de igne dicerent, hieme eum melius ardere, plusque habere virium, frigore in ſe ſe coactum, ac ſtipatum; in æſtu autem raritate contracta imbecillum reddi, ac languidum: & ſub Sole accenſum remiſſius agere, materiamque molliter inuadere, ac tardius conſumere. Hæc Philoſophus eximius: Cuius opinionem & ea ratio communire, ac explicare videtur, quod in ſubterraneis locis, vbi reconditæ lucernæ ab antiquo ardebant, aer vniformis conſeruatur aſſidue alibi frigidus, & humidus; alibi calidus, & ſiccus; vt propterea nil prorſus igni occurreret, quod ipſius vires roborare poſſet; vnde fomitem cito conſumere valeret.

Examinatur allata ſententia, demonſtrando lucernas non poſſe ab ambientis vlla conſtitutione diutiſſime ardentes conſeruari. Cap. XLIX.

AT vero licet ambæ iſtæ cauſſæ a Plutarcho propoſitæ durationem annuam magnæ lucernæ, quę cum multa olei menſura in Templo ſemper ardens a Miniſtris cuſtodiebatur quotannis nouo infuſo oleo, promouere valerent; nulla tamen earum efficere poteſt vt puſillæ lucernæ cum exiguo fomite in ſepulchris, alibive ab antiquo reconditæ vltra centum annorum ſpacium ardentem ignem in ſe conſeruarent. Ac certe Plutarchus eo loci dedita opera de Ammonis lucerna, & alijs illi conſimilibus diſputationem habet, quæ in Gentilium Deorum delubris ab eorum ſacerdotibus adſeruabantur, noua in abſumpti locum olei affuſione; quam vel quotidie, vel ſingulis hebdomadibus, aut menſibus, aut annis iterabant; pro maiori, vel minori olei menſura, quę in maiori, aut in minori lucerna, longiori, aut breuiori temporis curriculo igni ardenti ſufficiebat: Nullamque rationem habet vir inſignis, nullamque admirationem de diuturna flammæ illius duratione; quam olei menſuræ proportionatam eſſe ſupponit: ſed ſolum admiratur varietatem durationis eiuſdem ignis in eadem lucerna cum pari olei menſura exardentis: & cauſſas affert, cur in lucerna Templi Ammonis perpetuo ardente ſubinde poſteriori anno minus olei abſumitur, quam pręcedente; quum Sacerdotum opinionem minime probet aſſeuerantium id prouenire, quia ſequens annus ſemper ſit ſuperiore breuior? At nos de diuturna multorum annorum duratione ignis ardentis in exiguo fomite tractamus: quam non tetigit eo loco Plutarchus. Adiungere quoque liceat egregium Philoſophum illas propoſiti cauſſas tamquam probabiles attuliſſe, non autem ijs veluti neceſſarijs acquieuiſſe; tum quia rationi conſentaneum non eſt in Ammonis delubro ſemper poſteriore anno aerem fuiſſe, quam in præcedente, aut magis frigidum, & humidum; aut magis calidum, & ſiccum: nonne vnquam ibi annus fuit, in quo aer calidus, & humidus; aut frigidus, & ſiccus ardentis ignis vires non labefactaret, ſed potius in celerem fomitis perniciem adaugeret? tum quia magis probat rationem tertiam Plutarchus eodem in loco ſtatim ſubnectens, Maxime vero liceat cauſſam in ipſum conferre oleum; non enim abſurdum eſt olim id ex recenti natum ſtirpe plus aquei habuiſſe admiſtum; minusque alendo valuiſſe: poſtea coctum in

Margin notes: [Ign]is hieme validior, [æſta]te debi[lior]. | [Ex] Libro de [def. orac.] | [Frigiditas, humid]itas [effic]iant [...] | [Sic]citas, [calid]itas, & [...] vt [...] affi[...] | [Aer] vnifor[mis] [ib]i fit, & [conſer]uetur. | Plutarchus quarum lucernarum naturam tractauerit. | Quid admiretur in Ammonis lucerna. | Non putat annos eſſe inæquales. | Oleum nouellæ ſtirpis plus aquei habet, quam vetuſtæ.

" in perfecta, ac coactum, eadem quantitate plus potuisse, ignemque facilius fouisse. Ac re vera lucernæ, in quibus cum oleo admista est aqua, diutius cum eadem mensura durant, quam oleo simplici, ac syncero plenæ; quoniam aqua & magis resistit actiuitati flammæ; cui nihil, aut parum obsistit oleum; & ignis sibi contrarij vires quoquo pacto eneruat: & ignem auocat ad se, oleique consumptionem procrastinans magis retardat: quod in opere nostro [a] *De Vita* ex eo demonstrauimus, quia non aliunde tum lucernæ, in quibus oleo aquæ nonnihil permistum est, diuturniorem flammam seruant, quam simplici oleo plenæ; tum olearum, laurique virentes frondes in ignem proiectæ primum crepitant, postea demum silentes ardent; quam eo, quod in illis flamma primo loco depopulari, & consumere studet amurcam, & aqueam humiditatem, veluti sibi magis contrariam; remittendo interim, ac retardando quadantenus olei sibi familiarioris consumptionem: Oliuarum quoque nouellæ humiditate aquea magis abundant, quam seniores plantæ in eadem specie, siquidem & magis luxuriant; atque ad celeriorem auctionem pluri humore indigent iuniores; & senium est humidi substantifici maxima, & perennis exsiccatio in omnibus viuentibus nostratibus, Hippocratis [b] etiam obseruatione. Sed & quarta problematis solutio per inficiationem, qua Plutarchus illis Ammonis administris fidem derogare videtur, mihi maxime probatur; subdit enim eo loci, Oportebat Ammonis administros seruare propositum suum; quamquam abhorrens a fide, & insolens. Ceterum in proposito nostro fieri nullo modo potest, vt ambientis aeris vlla qualitas adeo hebetet vim ardentis ignis, vt prohibeat quo minus ille subditam sibi olei materiam exiguam per longissimum annorum tractum consumat; nam vt de frigiditate, ac humiditate prius eloquamur, tanta hæc non fuit in Ammonis Templo, vt ardentis ignis vim posset hebetare adeo, vt eius actionem impediret; quoniam Templum id non in Zonis glacialibus; ast in regione temperata fuit ad calidam vergente apud mare rubrum in Aegypto; vt in-

Lucernæ cum pari mensura & minori olei, vt diutius ardeant.

Aqua sub oleo cur lucernas diutius ardere faciat.

[a] lib. 2. c. 11.

Lauri frondes virêtes in igne cur crepitent.

Oliuarum nouellæ cur humidiores vetustis.

Senium quid sit.

[b] 1. Sectio. aphor. 14.

Aeris nulla qualitas prohibet consumptionem fomitis ab igne.

Ammonis Têplum in qua regione fuerit.

A nuit Plutarchus: in quo sane Templo, & aere quum viuerent homines absque eo quod blandus eorum calor insitus impediretur ne subditum sibi primigenium humorem iugiter absumeret; multo sane magis actuosior flammæ calor hebetari adeo non potuit, vt languidus olei substantiam humanis corporibus molliorem, dissolubilioremque consumere nequiuerit. De aeris calida, & sicca dispositione pariter asserimus in

B ea si vis ignium languidior fieri statuatur, oleum tamen etiam celerius consumetur; non solum quia id calore ambientis attenuatur, ac raresit, maximeque disponitur, quod ab ardente igne debiliori cito absumatur; sed etiam quia simul a duobus corruptionibus destruitur; nam & ignis ardens in lychno, & calor ambientis æstuans oleum certatim dissipant, & depascuntur. Si enim olei cadum ardentibus Solis radijs estate media exposueris, breui oleum ma-

C xime consumi experieris; sin autem ardentem ignem ellychnio admoto eidem oleo adiunxeris, næ multo citius oleum totum absumi videbis. Præterea vero certum est actiuas qualitates, quo sunt in subiecto densiori, eo magis actuosas esse, magisque validas: Qui ergo fieri possit vt caliditas, & frigiditas in aeris substantia rara, tenui, ac molli viribus præualeat calori ardentis flammæ in lucernis, qui calor subiectum ha-

D bet olei, ellychnij, & fumi longe densiorem substantiam? est enim fumus adspectabilis aere ob raritatem inadspectabili longe densior, ac multo etiam magis oleum, & ellychnium; est autem flamma ex Aristotelis [c] decreto fumus ardens: Si ergo actuosior, & robustior est calor ardentis ignis in ellychnio fulgidæ lucernæ, quam frigiditas, caliditas, aliave qualitas vlla in aere vigens; quid, obsecro, est in caus-

E sa, vt ignis lucernæ a qualitatibus ambientis aeris eneruari queat adeo, vt elangueat; & torpens subditum sibi oleum exiguum per multas annorum decades non absumat?

Aeris con[stitu]tio quæ celeret co[n]sumptione[m] olei luce[rnæ].

Qualit[ates] actiuæ m[agis] sunt valid[æ in] subiecto [den]siori.

Fumus es[t] aere densior.

Flamma q[uid] sit.

[c] 2. de ge[n]. tex. 28. 1. meteor. c. 1. 4. meteor. c. 2.

Di-

Diluuntur allatæ rationes, ostendendo qua ratione ignis ardens in aere tum impense frigido, tum etiam calidissimo vires habeat languidiores. Cap. L.

SEd & rationes in propositi confirmationem ex Plutarcho deductæ diuturnam reconditæ flammulæ durationem non satis comprobare videntur: In primis enim absolute negamus omnes ab antiquo ardentes lucernas in aere aut frigido, & humido; aut calido, & sicco permansisse; nam plurimæ in loco frigido, & sicco reconditæ fuerunt, & speciatim Tulliolana; non aliunde siquidem cadauer Tulliolæ recens inuentum solo contactu in pulueres abijt, nisi quia in frigido, & sicco aere demum omni extincto calore, omnique consumpta humiditate, cineres, terreneque misti partes relictæ sunt pristinam cadaueris figuram solam adhuc retinentes; vt monuit alicubi etiam [a] Aristoteles, & ratio confirmat; quia in humido loco putredinem concepisset necessario cadauer humanum; nec eius figuram pristinam residui a putredine cineres vlla ratione in se retinere valuissent: in calido etiam loco ab ambientis calore misti proprium ad se auocante cadauer humanum computruisset, putredineque in tabum fætidum diffluxisset, tandemque nil nisi cinis, ac puluis infiguratus remansisset: vt experimentis quotidianis comprobatum habemus. Deinde vero quum terræ, intra quam conditæ fuerunt ab antiquo ardentes lucernæ, varia sit altitudinis mensura; siquidem locatæ fuerint prope soli superficiem lampades ardentes; iam ibi non potuerunt iugem habere continentis temperaturam aut calidam, & siccam; aut frigidam, & humidam; quoniam æstate frigus maxime viget in terræ visceribus, & hieme calor; vt aqua puteorum, & aer speluncarum certo nobis experimento demonstrat; ratioque confirmat; nam hieme ab ambientis intenso frigore tum genitus pridem a Solis radijs reflexis ad perpendiculum, aut fere, in superficie terræ calor veluti contrarius pellitur, fugaturque, & intra terræ viscera concentratur: tum etiam in terræ finibus inferioribus seu exardente sulphure, seu alia quacumque ratione calor exortus, & ad auras inhians, prohibetur ne sursum ad æthera, quo propensus est, libere scandat: Aestate vero ab ambientis aeris calore intimus hic vterque terræ calor, veluti a familiari, foras euocatur; terraque sui natiua frigiditate, ac siccitate aerem intra suas cauitates comprehensum refrigerat, siccitateque afficit; vt propterea lucernæ sitæ non longe a terræ superficie semper non incolant aerem aut frigidum, & humidum; aut calidum, & siccum. Si vero locatæ fuerint adeo longe a terræ superficie, vt ad eum locum calor vllus penetrare nequeat, vlaque mutatio primarum qualitatum quacumque de caussa pertingere; næ ibi semper vigebit inclusus aer frigidus, & siccus a terræ proprijs qualitatibus vniformiter affectus. Deinceps autem concedentes disputationi flammam in aere frigidissimo, & humidissimo viribus eneruari; vt propterea & Marcus [b] Polus testatus sit in Prouincia Vochan apud Septemtrionem hiberno tempore ab aeris intensissimo frigore flammas viribus adeo hebetari, vt parum splendeant, nil coquant, corpusque proximum non calefaciant, aut vix calefaciant: & idem expertus sit Hollandensium tertiæ nauigationis autor [c] in Noua Zembla: negamus in subterraneis Italæ terræ locis, vbi lucernæ ab antiquo ardentes nuper inuentæ fuerunt, aerem fuisse adeo frigidum, qui flammæ vires, vt in regionibus illis Septemtrionalibus, eneruare potuerit. Addo aliud esse comparare ignium vires cum materia combustibili, in qua ignis accensus ardet; atque aliud cum vicino corpore non ardente: nam ardens flamma subditum sibi fomitem comburebat vndique ipsum ambiens, & in Vochan, & in Noua Zembla nuncupata; vnde Batauì ligna quamplurima, & carbones absumere cogebantur, vt corpora sua quomodocumque calefacerent, ne ab intenso frigore necarentur; licet ipsi frigidissimo ab aere vndique circumdati parum admodum ab igne calefierent, præualente aeris plurimi summo frigore viribus exiguæ flammæ: Vt ergo intensissima frigiditas, & humiditas aeris in Noua Zem-

Terra vt aerem intra se afficiat.

Qualitatum mutatio in qua terræ parte non fiat.

Flamma in quo aere viribus eneruetur.

[b] lib.1.c.18.

Flamma vbi nil coquat ob sui debilitatem.

[c] cap.7.& 8.

Zembla non potuit ardentis ignis vires adeo hebetare, quo minus hic ſubditum ſibi lignorum, & carbonum duriſſimorum fomitem euidenter, ac breui tempore miſeris illis Hollandis abſumeret; ita multo minus id contingere potuit reconditis lucernis ab antiquo ardentibus, quod earum ignis ab aeris ambientis humida frigiditate adeo labefactaretur, qui ſubditam ſibi fomitis liquidi materiam per multas annorum decurias, centuriasque conſumere non poſſet. Amplius & altera ratio a calore ſicco deprompta non minus eluitur; quia primum concedentes in aere impenſe calido, & ſicco flammas ardentes minus habere virium calefaciendi propinqua ſibi corpora; quocirca ſubtili [d] Scaligero notatum etiam eſt alicubi flammas in radijs Solaribus viuidioribus ardentes minus viuidas eſſe, minus calfacere, minusque cibum coquere; non quidem, vt ipſe retur, quia ignis in aere ſimiliore, atq; tenuiore diſſipetur; ſed, vt ego cenſeo, & in opere *De ſpontaneo viuentium ortu* [e] adnotaui, quia calor a prunis, & ab ardente fumo ad ambientis calorem accedens a ſimili validiori attractus prunas, & flammas eneruatas relinquit: Negamus primo in ſubterraneis lucernarum locis aerem adeo calidum, & ſiccum ſemper extitiſſe; ob rationes nuper allatas. Negamus deinde ignem in aere calidiſſimo, & ſicciſſimo exardentem non conſumere ſubditum ſibi fomitem, & breui tempore id non efficere; namque ab aeris conſtitutione tali rarefit, incaleſcit, ac exſiccatur, attenuaturque maxime fomitis materia; proindeque aptiſſima redditur, quæ citiſſime vel ab exiliſſimo igne conſumatur, eoque imbecilliſſimo: nonne ſcintilla ignis, flammaque ſtuppæ, ac palearum, quam impune diu manibus tractare poſſumus ob ſummam eius igniculi debilitatem, citiſſime ſulphuris, & pyrij pulueris magnam maſſam accendit & abſumit, ob maximam eius materiæ ad ignis naturam induendam propenſionem? Ita ergo in ambiente calidiori, ac ſicciori flammæ ardentis vires quidem labefactantur; ſed ſimul etiam ſubiecti fomitis materia diſponitur, quæ a debili flamma cito conſumatur: Quare lucernæ antiquitus ardentes id non habuerunt ab ambientis aeris intenſo calore ſiccitati coniuncto, vt earum ignis fomitis ſubſtantiam non conſumeret: Ignis quidem in materia rarefacta vires habet languidiores, quibus non facile conſumit aliena; ſed rarefactam ſibi ſubditam ſubſtantiam facile conſumit; nonne palearum, ſtuppæve flamma, quam impune tractamus, breui paleas, & ſtuppam conſumit? Ad tertiam rationem ex ſuperioribus negandum eſſe conſtat ardentes ab antiquo lucernas in locis ſubterraneis habuiſſe aerem ſemper vniformem, aut calidum, & ſiccum: aut frigidum, & humidum; quia vbi poteſt pertingere concentratio, & euocatio caloris ab ambientis frigore, aut calore vehementi; eo in loco ſubterraneo æſtate frigus, hieme viget maxime calor; non autem ſemper eadem, & vniformis primarum qualitatum conſtitutio: Vbi vero quapiam ex cauſſa in loco ſubterraneo fieri non poteſt neque ab aeris externi ſummo frigore caloris concentratio; neque ab eiuſdem intenſiori calore caloris terreni auocatio; ibi terrenum temperamentum ſemper viget frigidum, & ſiccum. Sic igitur nec ex Plutarcho habemus cauſſam, ob quam in locis ſubterraneis conditæ lucernæ ab antiquo ardentes tamdiu ignem, & flammam ſuam abſque noui fomitis adiectione conſeruare potuerint.

[d] Exerc. 73. Flammæ in Sole cur minus validæ.

[e] Li. 4. c. 33.

Ignis in aere calidiori citius fomitem abſumit, tardius alia.

Flamma quæ impune manibus tractetur, & cur.

Aer non ſemper vniformis vbi ſit.

Opinio decima, quam aliquando habuit Autor exiſtimans ardentes ab antiquo lucernas tamdiu flammam conſeruaſſe, ne daretur corporum penetratio. Cap. LI.

DVdum ego de propoſito philoſophatus, quum nulla promulgatarum opinionum mihi mentem firmaret, in eam denique ſententiam abij, vt exiſtimarem lucernas antiquorum reconditas tanto tempore flammam ſine vlla noui fomitis adiectione in ſe retinuiſſe, quia Natura omni conatu, omnique ingenio corporum penetrationem fugiens, vbi lucernam in arcto loco incluſam haberet, extra quem noui fumi exitus nullus exiſteret; ignis fomitem ſubiectum vrens, & inflammans, iam non amplius conſumeret, nec in

Natura penetrationem vitans.

ne non ab- i ardens um non absurdum uinor

in nouam exhalationem resolueret: Natura enim semper de duobus absurdis minus eligere consueuit: quum autem longe minus inconueniens sit ab igne ardente fomitem non absumi, quando aurum, asbestum, & amiantum tale quid natura sustinet; quam dari corporum penetrationem; quod nusquam natura patitur: proinde lucerna in loco vndique bene occluso ardens quum flammam habeat, a qua fumus de combustibili genitus non potest in eo loco amplius contineri, nec extra illum vndiquaque clausum exire; ne detur corporum inuisa penetratio, ignis ardens e combustibili nullam excutiet amplius exhalationem; quare flamma fomitem non comburens diutissime in sepulchris, & alibi conseruari poterit nullo noui fomitis adiectu.

Expenditur allata sententia, ostendendo metum penetrationis non esse caussam diuturnæ durationis ignium ardentium in reconditis antiquorum lucernis. Cap. LII.

ura efficit er factu iora.

cilius est mam suf- ri quam item non mi.

CEterum diu multumque postea rei naturam quum animaduerterim, seduloque considerauerim, conceptam pridem opinionem exuere demum coactus fui; Natura siquidem semper efficit, quod factu facilius est; quum autem factu longe facilius sit ignem ab exhalatione de combustibili exorta in loco angusto suffocari, quam fomitem ab ardente flamma non consumi; proinde occlusa in arcto loco flammula statim extinguitur a fumo suffocata, priusquam ingruat metus penetrationis, nedum priusquam immineat duorum corporum penetratio, quam tantopere abhorret Natura, & semper euitare studet: cui sane veritati quotidianum suffragatur experimentum. Deinde vero nulla, præter Nesideam, quæ intra vitream phialam illustris ardebat, lucerna recondita est in loco; vnde firmus, aut eo tenuior aer per occultos terræ meatus, cæcasque vrnarum, sepulchrorumque rimulas exire non potuerit nouo fumo locum daturus: Quare non oportuit ob metum penetrationis ignem diu ardere sine fomitis consumptione. Deinceps autem cur statim

A viso, tactoque aere nouo pleræque olim reconditæ lucernæ inter aperiendum antiquorum tumulos extinguebantur? an non flamma diutule in eo fomite perdurare potuit extra sepulchrum, quæ intra illud condita diutissime durare quiuit? Denique vero id non est caussam propositi afferre propriam, quam inquirimus; nec explicare cur ita se res habeat; sed est absurdi vi conuincere propositum aliter se habere non posse: B Nos autem rei existentiam modo non quærimus; quam ex historijs antea relatis euidentem, ac certam habemus; sed veram propositi caussam inquirimus, ac intimam naturam; quam nobis allata opinio non manifestat.

Lucernæ ple[...] [...] aere nouo extinctæ fuerũt.

Absurdi vi conuincere non est afferre caussam propositi.

Soluuntur adductæ rationes, ostendendo quomodo, & cur ignis occlusus extingui debeat, si fumigauerit, a fumo suffocatus. Cap. LIII.

C NEc profecto rationes in propositæ sententiæ confirmationem allatæ satis nobis eam persuadere potuerunt: Concedentes enim Naturam omni conatu semper euitare corporum penetrationem; & vbique de duobus absurdis minus eligere consueuisse. Immo potius constituentes Naturam nullum inconueniens vnquam admittere; si enim humanis legibus cautum est, non esse facienda mala vt eueniant bona; D quanto minus naturæ lex iustior, & illis potentior patietur absurdum aliquod euenire, ne maius inconueniens accidat? Quare dicimus primo absurdum non esse ignem non consumere subditum sibi corpus: nam id, præter omnem absurditatem, auro, amianto, asbesto, & ex his contextæ tunicæ multiplici sæpissime contigit in apertissimo loco. Dicimus deinde, si lucerna exardens in loco penitus occluso, & omnino imperuio E reponatur, vnde nihil prorsus egredi valeat aeris, aut fumi; & in ea ignis accẽsus sit in vulgari oleo, & ellychnio; statim flãma de fomite fumum excutiens, huic exhalationi locum primo dabit aer ambiens intra vas contentus, se se cogens in densiorem substantiam: quam deinde, vbi non amplius in arctum cogere poterit, exoriens de nouo fumus illico flãmam suffocabit, eiusdem extinctæ lo-

Natura euitat penetrationẽ.

Natura non admittit vllũ inconueniens.

Naturæ lex iustior, & potentior humanis.

Ignis quę physice ardentia non absumat,

 cum

cum occupans: Quæ flammæ suffocatio ab excedente fumo tum factu facilior est, quam ignis ardor sine fomitis consumptione; tum etiam absurditatis nihil prorsum in se continet. Ita ergo quum de caussa effectrice, materiali, ac formali tam diuturnæ flammæ in veterum sepulchris iugiter ardentis nihil a summis viris habuerimus, quod mentem firmare valeat. Age nunc videamus, an ab eis aliquid de propositi caussa finali haurire possimus.

Flammam in fumo suffocari facile est.

Iulius Iacobonius finem, cuius gratia veteres in sepulchris lucernas conderent iugiter ardentes, ait esse tum immortalis animæ symbolum, tum grati animi signum erga Deos Manes appellatos. Cap. LIV.

VArij scriptores luminis æterni a priscis in tumulis conditi varios fuisse fines comminiscuntur; & inter alios Iulius Iacobonius in Appendice ad Commentarios Fonteij *De prisca Cæsiorum Gente* duplicem finem sepulchralium huiusmodi lucernarum attulit; vnum quidem, dum [a] asserit antiquos existimasse animam esse vim quamdam igneam; eamque non penitus cum corpore suo extingui; sed circa demortui tumulum assidue volitare: atque hinc factum esse, vt in sepulchris ignis; vel eius simulachrum, veluti animæ symbolum, passim poneretur: Alium vero, dum [b] scribit existimatum fuisse ab antiquis viuos homines in potestate superorum Deorum esse; mortuos vero ad inferna pertinere numina; quæ nomine Manium appellabant, quia putabant Deos inferos manere in tumulo cum cadaueribus; quare in grati animi argumentum sepulchra non minus mortuis, quam Manibus inscribebant: quorum exempla innumera sunt apud inscriptionum priscarum collectores: Qua coniectura dicere possumus etiam, ait Iacobonius, antiquos lucernas accendere solitos intra monumenta Dijs Manibus grati animi ergo, quod in sepulchris cum cadaueribus, quorum curam habebant, Manes Dij permanerent. Hæc vir insigniter eruditus.

[a] cap. 10. Animam veteres circa suũ cadauer magere putabãt.

[b] cap. 11. Homines viuos in potestate superorum esse rati sunt veteres.

Sepulchra quibus inscribebant veteres.

A *Conuellitur allata sententia, ostendendo quæ sit natura signi, seu symboli; & quid ex veterum opinione Dij Manes in monumentis efficerent. Cap. LV.*

NOs autem neutrum allatorum finium in præsentia recipere valemus: Non quidem asseruerim Veteres in sepulchris ignem æternum condere, tamquam signum immortalitatis animæ; tum quia non omnium antiquorum opinio fuit animas nostras esse immortales; quum tamen omnes passim lucernas in monumentis ardentes ponerent; tum quia signum, cuius cõditio essentialis est, vt alijs rem latentem designet, occultum esse non debet, sed euidens; non ergo vere dicitur a viro insigni lucernas in subterraneis veterum conditorijs ardentes positas fuisse in symbolum perpetuitatis animæ; quum plurimas earum lucernarum neminem vnquam visurum esse verisimile sit; & omnes tamdiu latuerint: tum quia hæc sententia quum minus autori suo aliam afferenti satisfaceret; nobis satisfacere minime potest. Nec vero etiam acceperim ab erudito viro lucernas in tumulis antiquorum condi ob grati animi notam erga Deos Manes, qui mortuorum corpora in sepulchris benigne custodirẽt; tum quia sic oportuisset lucernas Dijs Manibus inscribi, non defunctis; at vero nulla illis Dijs lucerna inscripta fuit, sed omnes illæ solis mortuis inscribebantur, quæcumque inscriptionem aliquam habebant; vt Iacobonius ipsemet aduertit in fine sui voluminis: tum quia Deos Manes non custodiendo in monumentis cadaueri, sed animæ defunctorum illos vacare censuit antiquitas; videbant enim veteres cadauera fere omnia breui temporis tractu per putredinem in elementa dissolui, adeo vt nihil pristini corporis remaneant, cum quo Dij Manes in tumulis permanere dicerentur: Quin & plurima cadauera cremabant prisci ante sepulturam, cineresque seruabant in vrnis: Quare Manes corpori defuncto custodiendo non vacabant; nec id prisci opinabantur; atque adeo putandum non est antiquos in sepulchris ardentes lucernas posuisse Manibus cadauera custodientibus grati animi ergo.

Antiqui non omnes animam putarunt immortalem.

Signum quam habeat essentialem conditionem.

Lucerna nulla inscripta Dijs Manibus.

Manes quid agerent in sepulchris apud veteres.

Cadauera cremabant veteres, & condebant cineres.

Sc-

Sebastiano Foxio finis, ob quem prisci lucernas in monumentis accendebant, fuit, vt significarent animas immortales immori cum cadaueribus in sepulchro.
Cap. LVI.

SEbastianus autem Foxius Peripateticæ, Academicæque doctrinæ peritus de proposito scribit in hanc sententiam, „ Aegyptij vitam lucerna significantes occasionem veteribus dedere ponendi lucernas perpetuas in sepulchris; ibi cum cadaueribus animas immortales morari semper innuentes; non enim bestijs id officij præstabant; quibus nouerant contigisse animam mortalem. Cui dogmati subscribendum ideo videtur, quia Schytas, quos hodie Tartaros appellamus, animas censuisse cum cadaueribus permanere inde nobis coniectari licet, vel potius certo confirmare, quod Marci [a] Poli relatu, antequam a magno Chain regerentur, barbaram illam haberent consuetudinem, qua si quispiam vir nobilitate, pulchritudine, fortitudine, aliaque virtute præcellens ad eos diuerteret, noctu ab ijs interficiebatur; non vt eius pecunia vterentur; sed vt illius anima cum virtute fortitudinis, & prosperitate sensus in ea domo remaneret; ex cuius habitatione omnia sibi prospera euenirent: Et quum eorum quisque beatus sibi esse videretur, qui domi animam alicuius viri nobilis habebat; propterea multos domi necabant: sed vbi Magnus Cham illis dominari cœpit, eum detestabilem morem sustulit, ingenti pæna sontes puniens: Quocirca ea gens a tanto facinore destitit.

cytharum io de ani- defuncti.

b.2. c.40.

Reprobatur ista opinio, demonstrando Aegyptios censuisse brutis etiam animas immortales inesse; animasque de vno in alterum corpus transmigrare; non autem humanas cum cadaueribus in tumulo semper immorari: veteresque brutis & sepulturam dedisse mortuis, & epitaphia posuisse: & Empedoclem male pisces igneos esse constituisse. Cap. LVII.

CEterum neque huic opinioni mens acquiescere potest; primum quia &[a] Porphyrius in opere suo *De abstinentia ab esu carnium* ab Ægyptio didi-

b.2. pro-

A cisse se confitetur brutorum animalium etiam animas esse immortales, commorarique cum suis cadaueribus; ac proinde vaticiniorum peritiam assequi cupientes, coruorum, talparum, & aliorum vaticinatoriorum animalium corda deuorant, cum ijs eorumdem animas excipere se arbitrantes: iureque Philosophum ait debere ab esu carnium abstinere, ne cum ijs brutorum animas illis cadaueribus affixas deuo-
B ret. Deinde quia quum passim viderent Ægyptij defunctorum hominum corpora breui temporis curriculo putredine concepta destrui; taboque diffluere tetro, & in elementa dissolui; haudquaquam verisimile fuerit viros illos doctissimos, a quibus Pythagoras, Plato, & alij sapientes plurimi didicisse gloriantur, existimasse animas in sepulchris cum cadaueribus semper commorari; vnde veteribus nullam Ægyptij oc-
C casionem præbuerunt ponendi lucernas perpetuo ardentes in monumentis. Quod autem affertur, Ægyptios id officij bestijs non præstare, quod nouerant ijs animam contigisse mortalem, viro eximio non satis suffragatur; tum quia nec omnibus hominibus, sed valde paucis id officij præstabant, quod perpetuas lucernas in sepulchris conderent; quum tamen omnibus hominibus agnoscerent animas contigisse immortales: tum quia brutis si non lucernas in se-
D pulchris reponebant veteres, id accidebat, quia propriarum animarum homines curam habebant; brutorum nihil ad se attinentium curam habere non debebant; tum quia brutis plerisque veteres monumenta, & cum elogio constituebant; vt apud varios autores videre licet; quos operæ pretium duximus in re non ita vulgari paullo diligentius afferre, ne videamur immerito Foxium, virum egregie doctum, ac-
E cusare; necnon etiam ob argumenti iucunditatem. In primis autem Sirenophænix ille Virgilius culici suo post longum carmen, floridum tumulum, & epitaphium dedit huiusmodi;

His tumulus super inseritur: tum fronte locatur „
Elogium, tacita quod format littera voce: „
Parue culex, pecudũ custos tibi tale merẽti „
Funeris officium vitæ pro munere reddit. „

Aegyptij brutis dabant animas immortales.

Aegyptij cur, & quæ corda brutorum deuorent.

Ægyptij doctissimi.

Brutorum sepulchra, & elogia.

Culicis.

[b] lib. 2. epigr. p. 276. Formicæ.

Faustus deinde [b] Sabæus e Græco incerti Autoris Epigramma in Formicæ sarcophago descriptum retulit inquiens hoc modo,

Hic tibi formica infelix operosa paraui
Arcam apud gleba sarcophagum aridula:
Spicifer vt sulcus Cereris te morte iacẽtem
Rurali, & culto mulceat in thalamo.

[c] lib. 5 epigr. pag. 806.

Idem autor [c] e Græco transtulit Epigramma Phenni poetæ in Locustæ tumulo hunc in modum,

Locustæ.

Dum Locusta liram tetigi plaudẽtibus alis,
Dulcis erã oblectans carmine Democritũ.
Ast vbi me rapuit durus sopor, ille decenti
Orophon iuxta me tumulauit humo.

[d] pag. 766.

Idem e Græco [d] Archiæ poetæ versum Locustæ, ac Cicadę commune proponit epitaphium vni tumulo inscriptum ita,

Locustæ, & Cicadæ.

Mulcenti Locustæ agros, quercusq. Cicadæ,
Cõmunem tumulum struxerat ipsa Myro:
Surripuit duplicẽ ludũ implacabilis Orcus;
Caussa hac irriguis Virgo madet lachrymis.

[e] pag. 767.

Cui Sabæus [e] idem huiusmodi allusionem posuit illico subdens,

Sub tumulo tristis communi Virgo Cicadã,
Locustamq. premit nunc miserata Myro:
Vtraque terrigena, exanguis, volucrisque, loquaxque,
Atque puellares vtraque delitiæ:
Cantillant ambæ pariter plaudentibus alis;
Sibilat ista tamen, concinit illa magis;
Dispare sed forma, tũ pastu dispare, agrestes
Altera tristificat, altera lætificat.

Cicadæ. [f] lib. 5. pag. 766.

Cicadæ soli Græcum epitaphium aliud Archiæ [f] Sabæus itidem transtulit in Latium hoc modo,

In viridi ramo pinifrondentis, opacæ
Aut vlmi extremæ implicita in folijs
Mulcebas spinæ penna rutilante cicada
Pastores, cythara dulcius ipsa canens:
Nunc data formicis, Herebi spelea tenẽt te,
Insperata necis caussa viator erat.
Dignũ erat hoc venia, si tu captiua fuisses;
Nãq. etiã hymnorũ qui fuerat Dominus,
A piscatorum implicitis ambage loquelis
Fuit ad infernas captus Homerus aquas.

Cicadæ. [g] lib. 5. pag. 798.

Cicadæ aliud item a Nicia conscriptum epitaphium e Græco transtulit eodem volumine Sabæus [g] inquiens,

Nõ plus dulcisonã potis ipsa emittere vocẽ,
Dum viridi cantas fronde Cicada sedens:
In dextram pueri postquã iucunda volasti,
Cantantem improbulus tradidit ille neci.

Philomelæ.

Lazarus Bonamicus, seu Alexander Ferratius hoc epitaphium cecinit in mortem Philomelę,

Cecropios edocta modos Philomela, canendo
Altera quæ Syren, altera musa fuit,
Cui volucres circũ mirantes carmina cũctę
Cessere oblitæ, dum canit illa, sui:
Continuitq. gradũ properãs tũ sæpe viator;
Constitit ipse suo & flumine Medoacus;
Delinita etiam dulci Proserpina cantu
Ad stygios rapuit gaudia nostra lacus.
At Dominus tãtæ volucris perculsus amore,
Huic docta erexit digna sepulchra manu.

[h] li. 5. p 64[...] Picæ.

E græco etiam vertit Sabæus [h] in Latinum hoc epitaphium ab Archia poeta vetusto Picæ auis tumulo inscriptum inquiens,

Ante ergo pastores mulcebã carmine, et illos,
Qui fallunt pisces, falce secantq. nemus:
Sæpe etiam reboans veluti resonabilis Echo
Mordacem effinxi gutture Pica tonum.
Nunc me terra tegit; nec sum magis æmula vocis;
Lingua etenim me, et vox, vitaq. deseruit.

Mergi. [i] lib. 5. pa[g.] 733.

Idemque Faustus [i] Mergo aui marinæ a Mnesalco antiquitus tumulo inscriptum e Græco epigramma sic Latinum fecit,

Vẽtipedis Mergi hũc tumulũ appellato viator,
Terra pedes cuius iam celeres tenuit.
Nam spacium effecit multis ęquale carinis,
Longi auis vt cursus approperaret iter.

Perdicis. [*] lib. 5. pa[g.] 764. 765.

Perdici quoque a Fele mortuæ grecum Agathię Scholastici epitaphium sic Latine vertit idem [*] Sabæus.

Nõ mage eris scopulis alibi miserabilis exul,
Te Perdix retinet vimine texta domus:
Tu neq; concuties alarum extrema, calore
Te oblectans primo dum rubet æthra die;
Nam caput incidit Feles tibi, cetera cuncta
Absumpsitque gula, est nec saturata sua.
Nunc grauis occultet puluis te, & plurimus inquam,
Ne forte indaget ossa relicta tua.

[k] 4. de sym[b.] Heroi. c. 7. Cornicis. [l] lib. 10. c[...]

Patris Siluestri [k] Petrasanctæ, viri eruditione, doctrinaque cl. testatu, *Manthes Aegyptius Rex Cornicem cicurem habuit, eaque tanquam fideli tabellaria diu est vsus; vt curauerit propterea mortuam sepeliri honorifice, ac tumuli honore etiam ipsam decorauerit.* Plinius [l] alicubi testatur olim Romanos loquaci Coruo regale funus celebrauisse, tumulumque in Appia via dedisse, ita de proposito ad verbum scribens, Reddatur

tur & Coruis sua gratia indignatione quoque populi Romani testata, non solum conscientia: Tiberio Principe ex fœtu supra Castorum ædem genitus pullus in oppositam Sutrinam deuolauit, etiam religione commendatus officinæ Domino; Is mature sermoni assuefactus omnibus matutinis euolabat in rostra, in forum versus, Tiberium, dein Germanicum, & Drusum Cæsares nominatim, mox transeuntem populum Romanum salutabat; postea ad tabernam remeans, plurium annorum officio mirus: Hunc siue æmulatione vicinitatis manceps proximæ Sutrinæ, siue iracundia subita, vt voluit videri, excrementis eius imposita calceis macula, exanimauit, tanta plebei consternatione, vt primo pulsus ex ea regione; mox & interemptus sit: Funusque innumeris aliti celebratum exequijs constratum lectum super Aethiopum duorum humeros, præcedente tibicine, & coronis omnium generum, ad rogum vsque; qui constructus dextra viæ Appiæ ad secundum lapidem, in Campo Rediculi appellato, fuit: Adeo satis iusta caussa populo Romano visa est exequiarum ingenium auis, aut supplicij de ciue Romano in ea Vrbe, in qua multorum Principum nemo duxerat funus; Scipionis vero Aemiliani, post Carthaginem, Numantiamque deletas ab eo, nemo vindicauerat mortem. Hoc gestum M. Seruilio, C. Sextio Coss. ad v. Calend. Aprilis. Hæc ille. Quæ fusius etiam afferre voluimus, quia ex his aperte magis patet Epitaphium Psittaci Atedij Melioris a Statio [m] Papinio in Siluis proprijs celebratum his metris,

Psittace dux volucrum, Domini facunda voluptas,
Humanæ solers imitator Psittace linguæ,
Quis tua tam subito præclusit murmura fato?
Hesternas miserande dapes moriturus inisti
Nobiscũ, & gratæ carpentem munera mẽsæ,
Errãtemq. toris mediæ, plus tempore noctis
Vidimus, affatus etiam meditataque verba
Reddideras, at nunc æterna silentia Lethes
Ille canorus habes: cedat Phaetontia vulgi
Fabula, nec soli celebrant sua funera Cycni:
At tibi quanta domus rutila testudine fulgens,
A *Connexusq. Ebori virgarũ argenteus ordo*
Argutumque tuo stridentia limina cornu,
Et querulæ iã sponte fores: vacat ille beatus
Carcer; & angusti nusquam conuitia tecti:
Hunc doctæ stipẽtur aues, quis nobile fandi
Ius natura dedit; plangat Phœbeius ales,
Auditasq. memor penitus dimittere voces
Sturnus, & Aonio versæ certamine Picæ,
Quique refert iungens iterata vocabula Perdix,
Et quæ bistonio queritur soror orba cubili,
B *Ferte simul gemitus; cognataque ducite flammis*
Funera; & hoc cunctæ miserandum addiscite carmen:
Occidit aeriæ celeberrima gloria gentis
Psittacus ille plagæ viridis regnator Eoæ;
Quem nõ gẽmata volucris Iunonia cauda
Vinceret aspectu, gelidi non Phasidis ales,
Nec quas humenti Numidæ rapuere sub Austro
Ille salutator Regum, nomenque locutus
C *Cæsarum, & queruli quondam vice functus amici,* (verba
Nunc conuiua leuis, monstrataque reddere
Tum facilis, quo tu, Melior dilecte, recluso
Nũquam solus eras: at nõ inglorius vmbris
Mittitur; Assyrio cineres adolentur amomo,
Et tenues Arabũ respirant germine plumæ,
Sicanijsque crocis; senio nec fusus inerti
Scandit odoratus Phœnix felicior ignes.

At vero & ante Statium P. [n] Ouidius alteri Psittaco suæ Corinnæ longiusculum epitaphium cum tumulo posuit; D quod in eius elegiacis legitur huiusmodi, [n] libro 2. eleg. 6.

Psittacus Eois ales mihi missus ab Indis
Occidit: exequias ferte frequenter aues:
Ite piæ volucres, & plangite pectora pẽnis;
Et rigido teneras vngue notate genas;
Horrida pro mæstis lanietur pluma capillis;
Pro longa resonent carmina vestra tuba:
Quid scelus Ismarij quereris Philomela tyranni?
Expleta est annis ista querela tuis;
E *Alitis in raræ miserum diuertite funus:*
Magna, sed antiqua est caussa doloris Itys.
Omnes, quæ liquido libratis in aere cursus,
Tu tamen ante alias Turtur amice dole:
Plena fuit vobis omni concordia vita;
Et stetit ad finem longa, tenaxque fides:
Quod fuit Argolico iuuenis Phocæus Oresti,
Hoc tibi, dum licuit, Psittace, Turtur erat:
Quid tamen ista fides, quid rari forma coloris?

Quid

Quid vox mutandis ingeniosa notis?
Quid iuuat, vt datus es, nostræ placuisse puellæ?
Infelix auium gloria namque iaces:
Tu poteras virides pennis hebetare smaragdos,
Tincta gerens rubro punica rostra croco.
Non fuit in terris vocum simulantior ales;
Reddebas blæso tam bene verba sono.
Raptus es inuidia; nō tu fera bella mouebas;
Garrulus & placidæ pacis amator eras.
Ecce Coturnices inter sua prælia viuunt;
Forsitan & fiunt inde frequenter anus.
Plenus eras minimo; nec præ sermonis amore
In multos poteras ora vocare cibos.
Nux erat esca tibi; caussæque papauera somni;
Pellebatque sitim simplicis humor aquæ.
Viuit edax Vultur, ducitque per aera gyros
Miluius, & pluuiæ Graculus autor aquæ.
Viuit & armigeræ Cornix inuisa Mineruæ,
Illa quidem sæclis vix moritura nouem.
Occidit illa loquax humanæ vocis imago
Psittacus extremo munus ab orbe datum.
Optima prima fere Manibus rapiuntur auaris;
Implentur numeris deteriora suis:
Tristia Phylacidæ Thersites funera vidit;
Iamque cinis, viuis fratribus, Hector erat:
Quid referam timidæ pro te pia vota puellæ
Tota procelloso per mare rapta Noto?
Septima lux venit non exhibitura sequētē;
Et stabat vacuo iam tibi Parca colo;
Nō tamen ignauo stupuerunt verba palato;
Clamauit moriens lingua, Corinna vale.
Colle sub Elysio nigra nemus ilice frondet,
Vdaque perpetuo gramine terra viret;
Si qua fides dubijs, volucrū locus ille piarū
Dicitur, obscænæ quo prohibentur aues:
Illic innocui late pascuntur Olores,
Et viuax Phœnix vnica semper auis;
Explicat atque suas ales Iunonia pennas,
Oscula dat cupido blanda Columba mari:
Psittacus has inter nemorali sede receptus
Conuertit volucres in sua vota pias:
Ossa tegit tumulus; tumulus pro corpore magnus,
Quo lapis exiguus par sibi nomen habet.
Colligor ex ipso dominæ placuisse sepulchro,
Ora fuere mihi plus aue docta loqui.

[o] lib.5. pag. 733.

Faustus itidem Sabæus [o] ab Autore græco ignoti nominis antiquitus inscriptum Leporis tumulo epitaphium sic Latio dedit,

Leporis.

Nuper adhuc tenerum conuulsit ab vbere matris
Auritum, & celerem me pedibus Leporem
Phanium, & in gremio, atque sinu dulcissima alebat,
Floribus & vernis me saturabat amans:
Nec mage amor matris tangit me; ventre repleto
Escarum ingluuie turgidus emorior.
Meque torum iuxta condit, vigilansque, cubansque
Vicinum vt me habeat, sæpius & videat.

Cui quidem epitaphio Faustus & ipse suo marte allusionem fecit huiusmodi,

Si superest nobis aliquid morientibus, illud
Tot tibi pro officijs contribuisse velim.
Præter te, matrem non noui, Phanion, vllam;
Præ me nullus erat charior atque tibi.
Quod testata cibo es, gremio, pietate, sepulchro,
Immo toro, vt mecum post mea fata cubes.

Maiolus Episcopus Vulturariensis in suis Canicularium dierum Colloquijs [p] Romæ, inquit, Epitaphium, atque inscriptio cuiusdam Canis publico cernitur his versibus,

[p] Tomo 5. coll.2. p.16.

Canum.

Longo, ac fido amore probatus domino,
Senio confectus; seruata stirpe hic iaceo.
Hoc me sepulchri honore dignatus est Herus.

Sabæus [q] e græco incerti Autoris epitaphio Canis Latinum fecit epigramma inquiens,

[q] libro 2. p.278.

Multa laborantem ob victum Lampona molossum
Traxit aquam ad Stygiā perniciosa sitis:
Nam pedibus fodiebat humum, gemituque vocabat,
Et latebris pigras sollicitabat aquas.
Deficit, & moritur, prope post Lampona fluebant,
Iris ceruorum quæ medicantur aquæ.

Deinde vero [r] Faustus idem eidem Lamponi Cani ab Antipatro positum epitaphium græcum sic in Latinum vertit,

[r] libro 5. p.736.

Venantem Lampona Mydæ, tum multa ferentem
Pro victu, extinxit, heu, sitis ipsa canem.
Vnguibus humidulam terram fodiebat auaram
Ob fontem; at tardæ sollicitantur aquæ.
Deficiens cecidit, Ceruorum parcat vt iræ;
Quid iuuat extinctum, si fluit vnda modo?

Cui

Cui epitaphio pariter idem Sabæus talem apponit eodem in loco statim allusionem,

» *Emoriens Lāpon peperit tibi stagna viator,*
» *Qua Canis hic perijt, ne moriare siti.*
» *Miraris? viuens Ceruos donauit, & Apros;*
» *Quid mirum si post funera donat aquas?*

In veteribus etiam Poematijs elogium extat sepulchrale Catellæ his versibus exaratum,

» *Quod potui, posui tibi, fida Catella, sepulchrum,*
» *Digna magis cæli munere, quam tumuli.*
» *Candenti ex lapide hæc tibi conuenit vrna; fuisti*
» *Candida tota fide, candida tota pilo.*
» *Si cælum, vt quondam, Canibus patet; haud tua terras*
» *Incendet, sed ver stella perenne dabit.*

Plinius[q] deinceps Bucephalam Vrbem Indiæ ab Alexandri equo Bucephalo ibi sepulto cognominatam contestatur; non dissentiente [r] Strabone, nec historico [s] Iustino; sed perspicue C assentiente[t] Solino. Hadrianum Augustum equo suo Boristeni, quo in venando plurimum vtebatur, vita defuncto sepulchrum fecisse, columnam erexisse, & epitaphium inscripsisse apud Dionem legit Maiolus Episcopus, & apud Spartianum in eius vita compilator veterum poematum; vnde nobis huiusmodi elogium sepulchrale desumere licuit:

» *Boristenes Alanus*
» *Cæsareus Veredus*
» *Per æquor, & paludes,*
» *Et tumulos Etruscos*
» *Volare qui solebat;*
» *Pannonicos nec vllus*
» *Illi apros insequenti*
» *Dente aper albicanti*
» *Ausus fuit nocere;*
» *Vel extimam saliuam*
» *Sparsit ab ore cauda,*
» *Vt solet euenire:*
» *Sed integer iuuenta*
» *Inuiolatus artus,*
» *Die sua peremptus,*
» *Hoc situs est in agro.*

Autore[u] Plinio, fecit & Diuus Augustus equo tumulum, de quo Germanici Cæsaris carmen est. Iulius[x] Capitolinus, Maioli[y] testimonio, etiam memoriæ prodidit Verum Imperatorem A equo suo volucri (quem ita amauit, vt aureum ei simulachrum fecerit, & passas vuas, nucleosque in vicem hordei in præsepe posuerit) sepulchrum in Vaticano fieri curasse. Agrigenti complurium equorum tumuli pyramides habent[z] Solini, & [a] Plinij relatu. Sed & Prosphoro equo admirabili, iussu Augusti, epitaphium tale posuit[b] Ausonius inter Heroica.

[z] Polyhist. cap.46
[a] lib.8.c.42.
[b] Epitap.35.

Prosphore, clamosi spatiosa per æquora Circi »
B *Septenas solitus victor obire vias:* »
Improperāter agēs primos a carcere cursus, »
Fortis prægressis vt potereris equis; »
Promptum & veloces erat anticipare quadrigas: »
Victores etiam vincere laus potior. »
Hunc titulum vani solatia sume sepulchri, »
Et gradere Elisios præpes ad alipedes. »
Pegasus hinc dexter currat tibi, læuus Ariō; »
Funis & ad quartū det tibi Castor equū. »

Martialis[d] itidem Scorpo alteri equo nobili duo cecinit epitaphia; quorum alterum quidem legitur huiusmodi, [d] lib.10.

Frangat Idumæas tristis Victoria palmas, »
Plange Fauor sæua pectora nuda manu. »
Mutet Honor cultus, & iniquis munera flammis. »
Mitte coronatas Gloria mæsta comas. »
Heu facinus? prima fraudatus, Scorpe, iuuenta »
Occidis? & nigros tam cito iungis equos? »
Curribus illa tuis semper properata, breuisq. »
Cur fuit & vitæ tam prope meta tuæ? »

D Alterum vero eiusdem equi ab eodem Poeta decantatum epitaphium est tale,

Ille ego sum Scorpus clamosi gloria Circi, »
Plausus, Roma, tui, deliciæque breues: »
Inuida quē Lachesis raptū trieteride nona, »
Dum numerat palmas, credidit esse senem. »

Sed neque Mulas epitaphijs tumularibus defraudauit Antiquitas; namque Thomas[e] Porcacchius agens de funeribus antiquorum testatur se Anno Domini Millesimo quingentesimo sexagesimo tertio in agro Sabino equitantem E obseruasse in via suppedaneum quoddam ob vetustatem aliquantulum dirutum, in quo erat hoc epitaphium Mulæ Publij Crassi descriptum, ridiculum quidem, sed non indignum animaduersione,

Mula.
[e] Tab.3.

Dis pedib. Saxum, »
Ciciæ Dorsiferæ, & Cluniferæ, »
Vt insultare, & desultare »

Com-

» *Commodetur, Pub. Crassus mulæ*
» *Suæ Crassæ benefirenti*
» *Suppedaneum hoc cum risu pos.*
» *Vixit annos XI.*

Quod etiam epitaphium paullisper alteratum legimus apud Maiolum Episcopum in Colloquijs ita de proposito asseuerantem, Quid mirum? quum hodie etiam adhuc Romæ in vinea Cardinalis Sermonetæ monumentum sane ridiculum Mulæ conspiciatur; quod est huiusmodi?

» *Dis pedibus saxum:*
» *Chimedia dorsiferæ, & cluniferæ,*
» *Ac pessuctæ, & mansuctæ,*
» *Cuius vt insultura desulturæ commodetur,*
» *Pub. Crassus mulæ suæ Crassæ beneferenti*
» *Suppedaneum hoc cum risu pos.*
» *Vixit ann. III. mens. XV dies noct* $2\frac{1}{5}$

Nisi etiam dicamus duo hæc esse varijs in locis, aut ab eodem autore eidem mulæ, aut duabus condita; aut etiam a varijs autoribus efformata epitaphia: & in postremo ludatur assignatio temporis, vel mendum irrepserit in scriptura, legendumque sit ita,

» *Vixit ann. XV. mens. III. diem. I. noct. II.*

[f] libro 5. p.800.

Faustus denique Sabæus [f] græcum Delphini piscis epitaphium antiquum ab incerti nominis Autore conscriptum transtulit in hoc Latinum epigramma,

Delphini.

» *Ad terram tractus Delphin fluctu, atque procella*
» *Hospitibus terræ publica pompa fui.*
» *At, me vt cæpit humus, moti pietate videntes*
» *Extemplo in tumulum me posuere viri.*
» *Quam dederat vitam rapuit mare, nulla profundo*
» *Danda fides, proprijs sæuit & in socijs.*

Tot igitur quum habeamus bestijs vita defunctis ab Antiquis data & funera, & sepulchra, & epitaphia; quæ vna cum alijs quamplurimis descriptis in variorum epigrammatum græcorum Florilegio a Planude collectorum, selectorumque notata legimus: quomodo Foxio, viro alioquin erudito, subscribat quis asseueranti Veteres belluis officium sepulchri non præstitisse? Quid moror? Nonne a veteribus hunc morem mutuati sunt etiam Neoterici? Nonne Foxius, etsi nullum antiquum elogium sepulchrale feris inscriptum vidisset, ex Iunioribus, qui belluarum epitaphia passim condiderunt ad Antiquorum imitationem, priscis id in more positum fuisse coniectari potuisset? Certe idem Sabæus [g] ad alium Delphinum geminum, qui expirauerat in litore, duplex elogium sepulchrale posuit; quorum alterum ita legitur,

Iuniores mutuati morem bestijs epitaphia scribendi a veteribus.

[g] li.5.p.82.

Delphini

Quid tibi opus tumulo, & titulo placidissime Delphin? »
Quumque homines, & Di dent monumenta tibi: »
Nam canit elogiũ in terra seruatus Arion. »
Seruatusque suis Ennosigeus aquis. »
Quod magis est laudi dandum, cælo ipse sereno »
Inter & Heroes, inter & astra natas. »

Alterum vero epitaphium veteri Delphino positum est, de quo [h] Solinus D. Augusto Principe, inquit, in Campania Delphinem puer fragmentis panis primo illexit; & in tantum consuetudo valuit, vt alendum se etiam manibus ipsius crederet: Mox quum profluxisset puerilis audacia, intra spacia eum Lucrini lacus vectitauit; vnde effectum vt a Baiano litore equitantem puerum Puteolos vsque perueheret: hoc per annos plurimos tamdiu gestum est, donec assiduo spectaculo desineret miraculum esse, quod gerebatur: Sed vbi obijt puer, sub oculis publicis desiderij mœrore Delphin interijt. Quam historiam Sabæus expressit paullo post his versiculis

[h] Polyhist. c.17.p.846.

Vocis amans nostræ, qui gaudet amare; & amari,
Illæsum per aquas ferre & amantis onus,
Ac parere illi, iacet hac Delphinus arena.
Multo maiori dignus honore fuit.
Qui puerum frustra expectans in littore amatum,
Hic, vbi habet tumulum, liquit amore animam:

Idem Sabæus [i] Formicæ in Succino tumulatæ tale cecinit epitaphium,

[i] lib. p.47

Formicæ

Prouida canæ hyemis, quæ grandia farra recondit,
Parca fui, & victus, atque laboris amans, »
Clauditur Heliadum luctu Formica tenaci, »
Nititur illa tamẽ trudere grana humeris. »
Extenuata artus, quia vitã incusat inertẽ, »
Aurata emeruit Succina pro tumulo. »

In oppidulo Arquà, municipio Patauino, domus est, quam viuens olim habitabat Franciscus Petrarcha, Etruscus ille Poeta Lyricorum princeps; in qua præ-

præter alia multa, cadauer suæ Felis adhuc seruatur conspicuum hoc elogio in pariete celebratum,

i. » *Etruscus gemino Vates exarsit amore,*
» *Maximus ignis ego, Laura secundus erat.*
» *Quid rides? Diuinæ illam si gratia formæ,*
» *Me dignam eximio fecit amante Fides:*
» *Si numeros, geniumq. sacris dedit illa libellis,*
» *Causa ego ne sæuis muribus esca forent.*

Sed & in cadauer aridum, quasi sceleton eiusdem Felis, ita lusit Antonius [k] Quærengus, æui nostri Lyricus purissimus,

» *Vatis amor Tusci Felis, qd sacra tot annos*
» *Extincto vitæ lumine tecta colis?*
» *Diuinos Domini pergo seruare libellos,*
» *Terrifico inijciens muribus ore metum,*
» *Arcebam sacro viuens a limine mures,*
» *Ne Domini exitio scripta diserta darent.*
» *Incutio trepidis eadem defuncta pauorem,*
» *Et viget exanimi in corpore prisca fides.*

Iulius Cæsar [l] Scaliger in Exercitationibus de subtilitate ad Cardanum Cani cuidam Corso, fide præstanti erga domini sui cadauer, ait se Mausolęum cum elogio libentius condere malle, quam Sultano Solimano. Verum epitaphia plura Canibus inscripta non ita pridem a Iunioribus vulgo habentur: Maiolus [m] enim Episcopus epitaphium, inquit, » lepidum admodum extat in quadam » villa suburbana prope Bononiam, tale » videlicet,

» *Furẽ allatraui, parcens taciturnus amanti:*
» *Sic placui domino, sic placui dominæ.*

Quos versiculos Etruscus poeta pulcherrime transtulit ita,

» *Latrai al Ladro, & a l'Amante tacqui;*
» *Così a Messere, & a Madonna piacqui.*

Sed Etrusca Musa in elogio defuncti Canis in memoriam argutum Canis grandioris epitaphium mihi reuocat, de quo quum rogatus fuisset ab Estense Duce, qui viuum Canem amauerat, Poeta nobilis; huic subirata Musa talem dictauit sepulchralem titulum,

» *Giace sepolto in questa oscura buca*
» *Vn cagniaccio ribaldo, e traditore,*
» *Ch'era il Dispetto, e fu chiamato Amore;*
» *Non hebbe altro di buon, fu can del Duca.*

Extare quoque Romæ scribit Vulturariensis Episcopus monumentum Titæ Catellæ blandissimæ, quod illi Antonius Theobaldus posuit. Borgetto Catello epitaphium concinit etiam Andreas Naugerius. Marchesinæ Catellæ necem lepidissimis nænis tumularibus quamplurimis celebrat Io: Baptista Pinellus Genuensis, vir perquam eruditus: quas demum hoc epitaphio conclusit,

Marchesina, iuuencule, sopora, »
Catella, Auriades, fenestra, »
Hic iacet, lacrumantur, interemit. »

In Catellam Hippolyti Medices hoc edidit epitaphium Sabæus [n] ille toties B in hoc argumento a nobis allegatus,

Et licet Elysios tendam cultissima ad hortos »
Delitiæ Ditis, Persephonesque ioci: »
Hic, vbi sublimes animæ feliciter æuum »
Post sua suprema funera pacis agunt; »
Te tamen inuitum Princeps lachrymosa relinquo; »
Nec vellem cæli tertius esse Canis. »

Alterius etiam Catellæ tumulum cum titulo, seu ab Antiquis, seu a Iunioribus, descriptum sic legimus apud eumdem [o] Sabæum,

C *Si domino dilecta fui, testentur honores* »
Ex ebore, ex auro, donaque, & vrna, mei: »
Quid potuit maius, tumulo quam condere eburno, »
Me quoque cum nummis, denique cum lachrymis? »

Sed Ioannes Cotta, referente Mattheo Toscano, cecinit epitaphium Caparionis Canis Bartholomæi Liuiani clarissimi exercituum ductoris hoc versu,

Caparion ego sum, quem viuum maxime amauit »
D *Liuiades, tumulum post dedit, & titulum.* »
Plura Cani ingenuæ de se sibi nõ licet: at mi »
Nunc audita meo accipe de domino. »
Latrantem me forte phalanx Germana per vmbras »
Vt vidit, de more affore Herum timuit, »
Et fugit trepida; at ridens ait vna Dearum, »
Quæ ante Iouis soliũ ferrea pẽsa trahunt, »
Ne trepidate; semel satis est timuisse; neque illum, »
E *Quem fugitis, prius huc Fata venire sinent,* »
Quam Gallos male fœdifragos demiserit Orco, »
Et quisquis vexat barbarus Italiam. »
Quisquis ades, Domino hæc referas; hæc quoque pauca »
Addito, amat te etiam trans stygia Caparion. »

A Laurentio Pignorio, spectabilis erudi-

[k] ...lib. 4. var. ...ni.
[l] ...bibus. Exer. 202.
[m] Tomo 5. p.p. 16
[n] li. 5. p. 778.
[o] li. 5. p. 779.

ditionis viro, festiuissimum hoc etiam A habui

Epitaphium Gruis,

Grui.

Hic iacet vetula Grus,
Cui Mulio confregit crus:
Gaude Mus, Gaude Sus,
Haud vobis iam amplius
Rostro erit infesta Grus:
Florent Domina, & Dominus
Quod Gracilipes non ludet plus.
Grues plangite, Pygmæi plaudite. B
M DC XIV.

Equis.

Dierum Canicularium Autor Maiolus Episcopus asserit Regem Poloniæ Stephanum Equo suo generosissimo, qui eodem die, quo frater eius Dominus Transsyluaniæ extinctus est, exanimis concidit, in loco, quo non procul ab Arce Vulnensi defossus est, monumentum erigi curauisse. Thomas etiam Porcacchius in eodem opere suo de Funeribus Antiquorum testatur se non C ita vetustum epitaphium legisse Florentiæ prope Forum Vinarium ad spondam fluminis Arni, quod Equo suo posuerat Herus illius in hæc verba,

Tab.3.

Ossa Equi Caroli Capelli
Legati Veneti
Obsessa Vrbe.

Marcus Antonius Muretus ille politissimus, elegantissimusque Rhetor, in gratiam Liuij Pagelli nobilis Vicetini, Mulæ hoc epitaphium descripsit. D

Mulæ.

Caue tibi Viator
Ad Mulæ Tumulum
Pueri ne temere accedite
Ore risit
Pede lusit
Dorso tulit
Omnia belle
Vixit ann. VII.

Veteres itaque pariter, ac recentiores bestiarum cadaueribus funeris, monumenti, ac elogij quoque sepulchralis officia non denegabant: secus atque opinatus fuerit insignis Foxius: Immo vero plerique seniorum, & illi maxime, qui Pythagoræorum doctrinam sequebantur, profitebanturque; atq; adeo Ægyptiorum (nam ab Ægyptijs Pythagoras Philosophiam didicit: quemadmodum in illius Vita testatus est [p] Diogenes Laertius) Antiquiores inquam plurimi ponentes hominum defunctorum animas in irrationalium animantium exorientium corpora demigrare, belluis itidem animas immortales inesse arbitrabantur: quod non solum contestatur cum Ouidius[q] alicubi, dum canit,

Pythagoras ab Ægyptijs edoctus animarum migrationem in varia corpora.
[p] lib. 8.

------------ *& quoslibet occupat artus*
Spiritus, eque feris humana in corpora transit;
Inque feras noster: nec tempore deperit vllo.

tum Græcus antiquior Poeta in Empedoclem disticho sic Faust.[r] Sabæi opera translato,

Iam fueram quandoq. puer, quãdoq. puella,
Arbor, auis, piscis flammeus inque mari.

nam veteres plerique censuerunt, ac inter ceteros Empedocles pisces esse a prædominio calidos, igneosque: ac proinde a natura collocatos in aquis; vnde natiuus illorum æstus temperaretur, vt ceterorum animalium calor internus non ita flammeus aeris non ita frigidi attractione refrigeratur: quam sententiam [s] Aristoteles aliquando proposuit asserens (vt alibi quoque [t] notauimus) in hæc verba, *Etenim nonnullis aquatilia terrestribus esse calidiora placet, argumento quod loci frigiditas calore naturæ eorum compensetur.* Quam opinionem alibi oportuniore loco demolitur idem[u] Aristoteles inquiens, Empedocles autem non recte hoc dixit, dicens calidissima maxime, & ignem habentia plurimum, animalium aquatilia esse, fugientia excessum eius, quæ in natura, caliditatis, vt quo nam frigido, & humido deficiunt, in loco seruentur contraria existentia: humidum enim calidum esse minus aere. Omnino igitur absurdum quomodo cõtingit factum vnumquodque ipsorum in sicco, permutare locum ad humidum: fere enim sine pedibus plurima ipsorum sunt. Dicens autem ipsorum a principio constitutionem, genita quidem esse in sicco ait, fugientia autem venisse ad humidum. E Præterea neque videntur calidiora esse quam pedestria: hæc enim ipsorũ exanguia omnino; hæc autem pauci sanguinis sunt. Sed qualia quidem dicere oportet calida, & frigida secundum se considerationem sumpsit. De qua autem dixit caussa Empedocles, aliquo quidem modo habet quæsitam rationem; non tamen quod ille ait, verum est:

[q] 15 Meta
[r] li.2. p.2
Empedocles cur pisces igneos crediderit.
[s] 2. de pa cap.2.
[t] 4 de sp.v ort.cap.52.
[u] de res rat.13.
Id reprobatur.
Quia pisces a... des e t... in aqu meare potuerunt
Quia pisces c... diores sunt pe stribus quũ ex gues, pauci sangui...

est: Habituum enim excessus habentia, loca contraria, & anni tempora conseruant; natura autem in proprijs maxime seruatur locis: non enim est idem & materia animalium, ex qua est vnumquodque, & habitus, & dispositiones ipsius. Dico autem vt si quid ex cera constituisset natura, non vtique in calido ponens seruasset; neque si quid ex glacie: corruptum enim fuisset vtique cito propter contrarium: liquefacit enim calidum, quod a contrario constitutum fuit: Neque si quid ex sale, aut nitro constituisset, in humidum vtique ferens deposuisset; corrumpit enim humidum, quæ a sicco, & calido constituta sunt. Si igitur materia omnibus corporis humidum & siccum, rationabiliter quæ quidem ex humido cõstituta sunt, in humido sunt: quæ autem ex sicco, in sicco. Propter hoc arbores non in aqua nascuntur, sed in terra, quamuis eiusdem rationis est in aquam, propterea quod ipsæ quam siccæ sunt, quemadmodum præignea, ait ille: non enim propter frigidum venirent in ipsam, sed quia humida. Naturæ igitur materiæ, in quali quidem loco sunt, tales existentes sunt; quæ quidem in aqua humidæ, quæ autem in terra, siccæ; quæ autem in aere, calidæ: Habitus tamen, qui quidem excedentes sunt caliditate, in frigido: qui autem frigiditate, in calido positi seruantur magis: reducit enim ad mensuratum locus habitus excessum. Hoc igitur oportet quærere in locis proprijs vniuscuiusque materiæ, & secundum permutationes communis temporis anni: habitus enim contingit locis contrarios esse, materiam autem impossibile. Quod igitur non propter caliditatem naturæ hæc quidem aquatilia hæc autem pedestria animalium sunt, quemadmodum Empedocles ait, tot dicta sint. Eamdemque opinionem Empedoclis confutat etiam [x] Theophrastus, dum ait, Res enim contraria neque alere, neque seruare apta est, sed similis: Vnde Empedocles inepte illud quoque asseruit: naturam scilicet ad locum humoris transtulisse, quæ in arido generauit: quo enim pacto animantes aquarum incolæ, vel quantumlibet temporis persistere in arido potuissent; si modo his nostri temporis similes fuerint? Item quod nostris temporibus in generatione euenire sentimus, rem plane declarat; nam vniuersum animalium, plantarumque genus tum generari, tum permanere suo tantum in loco posse videmus: Quocirca suo quoque loco affici nequeunt; contrario, & aduerso affectionibus patent; vt pote quum distractio, & permutatio magna ita accedat. Sed iam redeamus ad institutum. Non solum igitur Empedocles, qui a Pythagora item edoctus, ab animantibus omnibus abstinebat; nam, vt retulit Athenæus [y] alicubi scribens, Empedocles quoque Agrigentinus, quum equestri certamine Olympia vicisset, Bouem ex myrrha, thure, & pretiosissimis aromatum generibus composuit; eumque spectatoribus occurrẽtibus distribuit; quippe qui Pythagoricus erat, & ab animatis omnibus abstinebat. Licet apud eũdem [z] Athenæum Epicharides carnes comederet, inuiolatis ratus legibus Pythagoricis; de quo sic Alexis in Tarentinis,

Pythagoristæ, sicut olim audiuimus,
Obsonio haud vescuntur vllo: non edunt
Aut quidpiam viuum: merumq. respuunt.
Epicharides ex Pythagoricis solus at
Cedens canes, ijs vescitur: nam tum neque
Viuunt.

verum etiam [a] Plato, dum Pythagoram seu sectatus, seu imitatus in Timæo scribit Homines innocentes, & simplices, leues tamen, & curiosos, ac fatuos in aues transire: Homines vero a Philosophia penitus alienos in gressibiles feras transmigrare: Hominesque omnium insipientissimos in serpentes abire, ac tandem stolidissimos, & imperfectissimos omnium hominum in pisces transformari; singulis eorum animis in ipsorum obitu de corporibus humanis in prędicta belluarum enascentium corpora demigrantibus: Eamdemque sententiam Timæus Locrus ante Platonem exarauit in opere suo *De Mundi Vniuersitate*; vnde Plato [b] proposita theoremata desumpsisse plane videtur, ac verius totum Timæi librum transcripsisse, atque ampliasse; illud enim Plato erga Locrum in libro Timæi præstitit, quod & Apuleius erga Lucianum in libro de Asino aureo; nam Luciani

Quia viuentia permanent in loco suæ generationis.

[y] 1. dipnos. cap. 1. Empedocles victor Olympiorum. Bos ex aromatibus.

[z] 4. dipnos. cap 19.

[a] ad calcem.

Timæi Locri opinio de animarum migratione.

[b] in fine.

opus ampliatum, & illustratum pro suo nobis attulit Apuleius; & consimiliter Timæi libellum de Vniuersitatis natura illustratum, & ampliatum valde sub nomine Timæi, vel de Natura posteris pro suo reliquit Plato. Ceterum veteres tantum abest vt brutis numquam exequiarum, sepulchri, ac tituli officium præstiterint, quod potius ijsdem belluis Diuinitatem adscripserint, numinisque cultum quotannis instituerint: sic honoribus diuinis [c] legimus coli consueuisse, Lupam a Romanis; Leænam ab Atheniensibus; Ichneumonem, canem, lupum, & bouem ab [d] Aegyptijs; serpentem, [e] & quodcumque in orbe reperitur animal irrationale ab Indis. Aegyptij ergo, qui præter alia multa, Pythagoram animarum immortalium de corporibus humanis in brutorum corpora; & vicissim de ferarum corporibus in humana corpora transmigrationem edocuerunt: quique Clementis etiam obseruatione a Polydoro Virgilio [f] contestata, primi omnium hominum lucernæ vsum inuenerunt; (etiamsi tum Solini veridico relatu Ignis primum inuentus sit in Ortygia Insula Cycladum, vt etiam Tabula; quæ propterea Pyrpole cognominata fuit; tum Apuleij commentitio suspicatu, lucernam Amator aliquis, vt diutius cupitis etiam nocte potiretur, primus inuenerit) non bene ab insigni Foxio dicuntur occasionem dedisse veteribus ponendi lucernas ardentes intra defunctorum hominum sepulchra, vt significarent animas nostras immortales in monumentorum cauea cum nostris cadaueribus immorari; & huius rei certissimum illud esse argumentum, quod solis hominibus, non item brutis animantibus animas immortales inesse arbitrabantur: quodque solis cadaueribus humanis, non item ferinis exequiarum honorem, sepulturæque officium, & epitaphij laudem impertiebantur: nam ex aduerso Veteres, & eorum exemplo etiam Iuniores plerique brutis vita functis elogia sepulchralia, monumenta, & funera, exequiasque non denegarunt; Aegyptijque præsertim belluis animas immortales, perinde atque hominibus inesse existimarunt. Quod autem præterea de barbaro Scytharum more proponitur, parum, aut nihil fauet egregio viro, tum quia Tartarorum gens Veteribus ignota illis occasionem dare non potuit recondendi lucernas iugiter ardentes intra sepulchra: tum quia natio illa efferata, soli Marti belligero initiata, nullis disciplinis condecorata, quamque vel absurdissimam opinionem facile imbibere potest, at illam veteribus, præsertimque Mineruæ sapienti vitam deuouentibus, eam persuadere minime potest.

Plato Timæi librum transcripsit, & ampliauit.

Brutis antiqui diuinitatem tribuebant.

[c] Lact. Firm. lib. 1. c. 20

[d] Plutar. 2. Symp. q. 7.

[e] Maff. Indic. hist. lib. 1.

Aegyptij lucernæ vsum inuenerunt.

[f] de inuent. rer. lib. 2. c. 9 Polyhist. c. 6 5. etiam.

Ignis vbi primum inuentus.

Tartarorum gens bellicosa.

Illiterata.

Alij ex acutissimo Scaligero decernunt antiquos in tumulis ardentes lucernas habere voluisse, ne suo cadaueri quidquam contingeret incommodi. Cap. LVIII.

ASsueuerant autem alij plerique Iulium Cæsarem [a] Scaligerum censuisse veteres in sepulchris ponere consueuisse lucernas ardentes, ne in tenebris cadauera male haberent, incommodeque consisterent; eo quod appetentes simus immortalitatis; cuius quædam semina nobis cognata sint; eiusque viri verba citant in hanc sententiam, » Sunt igitur cognata nobis semina quædam immortalitatis; cuius adeo appetentes sumus, vt & sepulturæ prospiciamus; & nolumus cadauer nostrum male haberi. Humanum vero ingenium, quod animæ nostræ vis est, quum se sciat immortale, optat illud quoque, vt corpus ipsum quoque & comes, & domicilium suum, quoad fieri possit, eadem felicitate perfruatur. Ædificat iccirco pyramides, eique ita condito imponit, vt si non vniuersa temporum spatia æquare possit, aliqua tamen quam maxime longinqua superet. Mezentius itaque id procurat orans, qui mortem non deprecatur: Nullum, inquit, in cæde nefas; Id supplex vnum oro,

Corpus humo patiare tegi: scio acerba meorum
Circumstare odia: hunc oro defende furorem;
Et me consortem nati concede sepulchro.

Dicent hic Philosophi non omnes, sed naturæ oblatratores: Quid tum postea? iam cadauer neque sentit, neque tuum est amplius. At fuit. At nunc sensus est mihi viuenti earum incommoditatum, quas passurum sit cadauer meum: Iccirco veri, ac sani Poetæ suas personas pin-

[a] 3. Poet. c. 20.

Homo immortalitatis appetens.

Cadauer nostrũ male haberi nolumus.

„ pingunt cuiusmodi expositæ sunt a na-
„ tura;non quales ferrei quidam fingunt.

Proscinditur hæc opinio demonstrando priscos in sepulchris non posuisse lucernas, vt inde cadauera commodi aliquid haberent. Cap. LIX.

NObis autem allata sententia non recipitur; in primis enim Scaliger in citato loco ne verbum quidem vllum de lucerna in sepulchris ardente; vt illi non vere adscribatur ista opinio. Deinde vero cadauer luce, sensu, vitaq. cassum nihil vnquam commodi ab ardente intra tumulum lucerna habere potest; quia nihil patitur a tenebris. Deinceps autem sciebant veteres in sepulchris cadauera tandem corrumpi, ac putredine in elementa dissolui; nulla illis ab ardente lychno commoditate proueniente. Dein etiam prisci rogo cadauera sua cõburentes, ea multo peius habebant, incommodiusque tractari ab igne sponte patiebantur, quam qui eadem in tenebroso monumento sine lumine reponebant: Certe qui nolunt cadauer suum male haberi, & quibus viuentibus sensus est earum incõmoditatum, quas perpessura sint ipsorum cadauera; deberẽt optare potius in tenebris condi quam ignibus vri; quod scite notauit etiam [a] Papinius de Abascantio in funere Priscillæ suæ dilectissimæ coniugis, his versiculis,

Lucerna nil confert cadaueri sepulto.

[a] lib.5.silu.1

„ *Hic te Sidonio velatam molliter ostro*
„ *Eximius coniux (nec enim fumantia busta,*
„ *Clamoremque rogi potuit perferre) beato*
„ *Composuit, Priscilla, toro; nil longior ætas*
„ *Carpere, nil æui poterunt vitiare labores*
„ *Siccatam membris, tantas venerabile mar-*
„ *Sapit opes* .... *(mor*

Denique istam vel Scaligeri sententiam plane conuellit [b] Seneca, Neminem de
„ supremo officio rogans, nulli reliquias
„ suas commendans; ne quis insepultus
„ esset, rerum Natura prospexit. Diserte Mecænas ait,

[b] Epist.92.

„ *Nec tumulum curo sepelit Natura relictos.*

Altecinctum, idest gnauum, forte, industrium, Lipsio putes dixisse; habuit enim ingenium & grande, & virile. His paria [c] Lucanus in Cæsarem, qui insepultos ciues in Pharsalia reliquit,

[c] lib.7.

„ *Nil agis hac ira: tabesne cadauera soluat,*
„ *An rogus, haud refert: placido Natura rece-*
„ *Cũcta sinu, fineq. sui sibi corpora debẽt. (ptat,*

A Non ergo veteres in sepulchris lucernas ardere volebant, ne quid incommodi paterentur a tenebris cadauera.

Bencius voluit olim recondi consueuisse lucernas ardentes prope cadauera in honorem sepulchri. Cap. LX.

FRanciscus [a] Bencius orator egregius asserit Romanos, aliosque veteres honoris caussa voluisse in tumulis cadaueri suo ardere lucernas; qui vt locum B monumenti maiore afficerent honore, ac prope Diuino, sepulchra ipsa, quibus lucos addebant, & nemora, ne vllo modo violari vnquam possent, graui in eos, qui aliter fecissent, constituta pœna legibus prospexerunt.

[a] Orat.26.

Veteres monumenta honorabant.

Conuellitur opinio proposita. Cap. LXI.

SEd neque huic sententiæ subscribere possumus; quum enim nemo sit non C auidus honoris: eiusque appetentiores plerumque sint plebeij homines; iam omnes antiqui debuissent honoris caussa in tumulis cadaueri suo lucernas accendi mandare, ac speciatim plebeios oportuisset in suis monumentis id instituere; contra tamen soli nobiles antiquitus lucernas in suis sepulchris accendi curabant. Et sane legibus [a] cautum est indicta pæna ne quis violaret monumenta non solum nobilium, sed absolute D omnia cuiuscumque generis: nam veluti sacrosancta indifferenter vniuersa habebantur cum nobilium, tum ignobilium monumenta; locusque religiosus efficiebatur sola mortui tumulatione. Ita ergo quum hactenus de natura, & caussis lucernarum ab antiquo tempore ardentium nihil habuerimus a viris eximijs, in quo mens plane conquiescere possit; opere pretium, immo vero iam necessarium est ex rei natura veram E caussam inuestigare, ob quam tum prisci lucernas in monumentis reconderent; tum olim reconditæ diutissime flammam absque noui fomitis adiectu conseruare valerent.

Honoris appetentes plebeij.

Lucerna in sepulchris accẽdebant soli nobiles.

[a] L. Mæuia, ff. de manum. testam.

Monumenta omnia sacra habebantur.

Tumulus mortui locum reddebat sacrum.

Quæ quum sic habeãt se se, nempe altius isti „
Principium Lychno, *rerumq. latẽtior ordo,* „
(Ni fallor) grauiorq. subest, & maior origo: „
Quam ex rei natura præstat nunc diligenter in Peripato expiscari.

FORTVNII LICETI

De reconditis Antiquorum Lucernis

LIBER TERTIVS,

In quo ex Autoris propria sententia disquiritur de natura, caussis, & proprietatibus huius admirandi luminis.

PRÆFATIO

Attexens dictis dicenda.

Vicumque de reconditis, & ab antiquo ardentibus lucernis recens inuentis philosophati sunt viri præclari; ea de hoc argumento in medium attulerunt; quibus tum nulla ratione acquiescendum esse perspeximus; tum etiam nos vltro ad huius admirabilis euentus naturam indagandam acrius impellimur. Præstat igitur post alienarum opinionum examen habitum in superiore libro; ex rei natura in hoc tertio diligenter inquirere quid vere sentiendum sit de perenni hoc antiquorum igne; inuestigando ipsius originem, caussas, & proprietates, quoad maxime per nos fieri poterit.

Antiquos lucernas ardentes passim recondere consueuisse, potissimum in sepulchris. Cap. I.

A

ILlud in more veteribus, præsertimque Romanis positum fuisse, vt pluribus in locis, at potissimum in sepulchris ardentes lucernas conderent, non pauca sunt, quæ monstrent apertissime: Atque in primis talium multitudo lucernarum, quæ passim tota Italia nostro, patrum, auorumque nostrorum tempore tum extinctæ, tum etiam num ardentes intra muros, intra monumenta in ciuitatibus, in agris, & in montibus inuentæ fuerunt; quarum celebriores historias in primo nostri huius operis libro satis exarauimus. Deinde vero plane hoc idem comprobant frequentia, & euidentia illustrium autorum testimonia, qui vno iam ore consentiunt omnes olim studuisse priscos huiusmodi lucernis condendis, recondendisque: Ac vt alios quamplurimos omittam, Iulium Iacobonium, & Ioãnem Costeum in medium adducere non pigebit; ille namque in Appendice ad opus Fonteij *De prisca Cæsiorum Gente* de proposito

Ad finem.

B

C

ita fatur, Ceterum neque illud tum ex nostra, tum ex multorum obseruatione, scitu dignum, omittam; lucernas, lychnosque perpetuo ardentes in conditorijs, sepulchrisque iuxta cinerum ollas, ac mortuorũ ossa collocari; oleo inextinguibili, dum aerem vitet. Quod in animæ immortalitatis signum (quam ignea representari specie nos alibi tetigimus) factum autumo. Qua de re Foxius ita: *Ægyptij vitam Lucerna significantes, occasionem veteribus dedere ponendi Lucernas perpetuas in sepulchris, ibi cum cadaueribus animas immortales morari semper innuentes; non enim bestijs id officij præstabant*. Hinc apud antiquos in more fuit, nunquam extinguere Lucernam, nec insufflatu, nec alia vlla violentia, sed permittere vt ipsa de se sponte marcescens extinguatur: significare volentes, non licere interficere quemquam, neque semetipsum; quod non pauci faciebant. Vnde Plato dixit, *Animam nobis custodiæ creditam tamdiu seruare debemus, quoad a Principe Deo repetatur; ne, si fractis ergastulis, perfossisque carceribus, effugerimus, diuinas leges, quotquot sunt, in nos, nullo relicto defensionis*

Lucernas antiqui cur in sepulchris hominum, non bestiarum ponerent.

Cur nũquam extinguerent lucernam.

nis loco, conuertamus. Lucernas huius- A modi plurimas cum æneas, tum fictiles inspiciendi mihi copia fuit. Ardentes nunquam vidi; sed cum ijs, qui viderant, sum sæpe locutus; legique scriptores, qui id affirmant multos. Petrus Appianus in suo *De antiquis inscriptionibus* libro refert Patauij vrnam fictilem vetustissimam repertam, intra quam erat altera vrnula, quæ lucernam adhuc ardentem continebat inter duas ampullas; quarum altera ex auro, altera purissimo erat argento; liquore quodam B vtraque referta. Lucernas ipsas vt plurimum eorum nomine, quorum cinis, ossave condita sunt, inscriptas inspexi: &, vt omittam quamplurimas, vnam fictilem afferam, a Cęijs forte non alienam; nam in ima parte, fundoq. ipso hæ litteræ incisæ sunt, L. CAESAE. Eam in admirabili Gazophylacio nuper reperi Vlyssis Aldrouandi; in quo, veluti in aliquo Microcosmo, spectantur omnia tum Medicis ipsis, tum rebus alijs C vsui, atque oportuna. Hæc ad verbum ex Iacobonio. Doctissimus autem Costæus [b] in opere suo *De Potu in morbis* (quod antea quoque notauimus) asserit in hanc sententiam, Illud enim constat eam fuisse veteribus parandæ lucernæ rationem, quæ in bene occlusis sepulchris iuxta cinerum vrnas accensa numquam nisi ijs reclusis, atque nouo aere subeunte, extingueretur. Deinceps autem propositi dogmatis verita- D tem Lex Mæuia, ff. de manum. testam. certo cuique demonstrare potest; ea enim lege constat aperte nobiles antiquitus testamento mandare solitos vt Liberti monumẽto assiduam lucernam accenderent, & sepulturam custodirẽt. Erat autem lucerna plurimum bimestris, vt ex lege apparet vnicuique; nam sic in ea legitur, Mæuia decedens seruis suis Sacco, & Eutychiæ, & Hirenæ ancillæ meæ, omnes sub hac conditione E liberi sunto, vt monumento meo alternis mensibus lucernam accendant, & solẽnia mortis peragant: Quæro quum assidue monumento Mæuiæ Saccus, & Eutychia, & Hirene non adsint, an liberi esse possint? Ex notis Iosephi Scaligeri in Flaccum & Sextum Pomp. de verbor. significat. Glossarium. Silicernium: *περίδειπνον λύχνος γὰρ ἅπτεται ἐν*

[b] b.1.c.11.

[...]rti lucer[na] accende[nda] domino [...]cto. [Lu]cerna bi[mes]tris.

πένθει οὐ θέμις. videtur accepisse, quasi selucernium, hoc est *ἀλυχνία*. Rationem hanc eruimus. Natali die Lucernæ accendebantur. Mortuali, vt loquuntur Cato & Plautus, id non faciebant optima de caussa, vt *τὸ ἀντίστροφον τῆς γενέσεως, καὶ τῆς τελευτῆς* ostenderent. Persius:

> ———— *vnctaque fenestra*
> *Dispositæ pinguem nebulam vomuere Lucernæ.*

Tertullianus libro de Idololatria: *At nunc lucent tabernæ, & ianuæ vestræ. Plures iam Ethnicorum fores sine lucernis, & laureis, quam Christianorum.* At *ἐν πένθει* quidem, vt puto, non accendebant. Ceterum semper in Cippis sepulchrorum suspendebant lucernas; cuiusmodi fictiles multas videmus ex veteribus monumentis erutas. Dio in Domitiano: *καὶ πρῶτον μὲν στήλην ταφροειδῆ ἑκάστῳ σφῶν παρέστησε το, τ' ὄνομα αὐτοῦ ἔχουσαν, καὶ λυχνοῦχον μικρὸν οἷον ἐν τοῖς μνημείοις κρεμανῦται*. hoc est, Ac primum omniũ iuxta vnum quemque columnam collocat, factam instar sepulchri, in qua nomen eius scriptum erat pendebatque de ea Lychnuchus paruus, vt assolet in monumentis. Inde puto apud Gellium Laberis cippum vocat Lucium, quod ex eo Lucerna luceret, vt ille apud Athenæum, qui Columnam vocat *μεγανδρον*, quod sustineret innitentem virum. Porro quemadmodum ergastulus dictus, qui in ergastulo maneret: ita silicernius, qui dignus erat, vt pro eo silicernium pararetur. Cincius Alimetus de Gorgia Leontino: *Qui dum iam silicernius sui finem temporis expectaret, etsi morti non potuit, tamen infirmitatibus insultauit*. Manifestum est igitur consueuisse priscos lucernas ardentes potissimum in sepulchris condere.

Frequentes fuisse lucernas a veteribus reconditas. Cap. II.

NOn solum autem ardentes lucernas ab antiquis recondi consueuisse certum est; sed etiam frequenter id factitatum, & maximo numero eas olim reconditas fuisse satis apparet primum quidem ex obseruatione Francisci [a] Bencij, qui ex professo agens de funere antiquo Romanorum, asserit eos

[a] Orat. 26.

eos excelſiora amauiſſe monumenta, indicium factorum claritatis, & animi magnitudinis; quod pariter declarabát, quum altis ſub montibus, & in montibus etiam ipſis ſibi conſtituerent ſepulchra; circumque, aut potius in quibus plures interdum volebant eſſe accenſas lucernas. Deinde vero id etiam conſtat ex Sebaſtiano Eritio, & Iulio Iacobonio, qui lucernas iſtas fictiles, & metallorum pulcherrimorum affabre varijs figuris, & ſtemmatibus inſignitas reperiri ait magno in numero intra priſcorum ſepulchra; ad quorum ora conſpicitur ſignum ardentis ignis per multa ſæcula; ſub quibus lucernis fictilibus vidiſſe ſe quoque inquit varias litteras inſculptas, teſtaturque apud ſe aliquot earum lucernarum habere. Deinceps autem experimento idipſum confirmatur; nam quotidie fodientes, Romæ potiſſimum, vix antiquum monumentum reperiunt, aperiuntque, in quo non aliquam aut ardentem adhuc, aut extinctam lucernam comperiant. Immo vero ſæpenumero in vno conditorio multæ lucernæ inueniuntur: Et reuera huiuſmodi plurimas Bononiæ, Piſis, Venetijs, Patauij, & alibi conſpexi, habuique domi tum fictiles, tum æreas, variæ magnitudinis, atque figuræ. Aloyſius Coradinus in hoc Lyceo Pandectarum interpres multas in ſuo Muſæo viuens ſeruabat partim ex agro Patauino eductas, partim ex Vrbis Romanæ ſolo ad ſe tranſmiſſas. Vt iam ſatis eluceat crebras fuiſſe lucernas ab antiquo reconditas.

Sepulchra cur magnifica vellent antiqui.

Lucernæ affabre factæ.

Romæ in omnibus fere ſepulchris lucernæ.

Quid antiquorum plurimi loco Lucernæ ſemper ardentis in tumulis ponere conſueuerint. Cap. III.

Lucernæ loco quid in tumulis poneretur.

Ignis imago cur in ſepulchris ſculperetur.

[a] li.2.c.18.

ADeo quidem exoptabant Veteres in ſuis monumentis ignem coruſcare, vt qui perpetuas huiuſmodi lucernas habere non poterant, neque vulgaribus alijs minoris durationis contenti erant; ij, vt poterant perennem flammam æmulantes, in ſepulchrorum lapidibus ardentis ignis imaginem inſculpi procurarent: ita enim non ſolum apud Io: Baptiſtam Fonteium [a] Primionem in ſuis Commentarijs *De priſcâ Cæſiorum gente*, in Betuciæ Proculæ filiæ Lucij Betucij Proculi, & Cæſiæ Victricis monumento, quod Rauennæ in Æde Diui Ioannis Apoſtoli conditum eſt, inſpicitur vas affabre factum, e cuius apice flamma tenuiſſimis linguis emicat aſcendens: Verum etiam apud Iacobonium in Appendice ad idem opus in monumento a Vibia Polla ſibi, & Coniugibus, Libertis, Libertabusque, poſteriſque comparato (Romæ id in via Appia ad Diui Sebaſtiani in tabernæ pauimento viderunt Achilles Statius, & Fonteius) flammæ in vtroque latere ſepulchri videntur inſculptæ: Atque vt aſſentior Iacobonio exiſtimanti veteres aliquos ideo ignem perpetuum hunc in ſepulchris effinxiſſe, quia verum ignem perennem faciendi ſcientia, vel facultas deeſſet; ac vtriuſque ignis tum ficti, tum veri apud illos eumdem fuiſſe finem: Ita nec illi, nec Eritio conſentire poſſum fictum, inſculptumque hunc ignem in externa tumuli ſuperficie ſignum fuiſſe ardentis ignis veri intra conditorium deliteſcentis, tum quia in ſepulchris extrinſecus igne ficto, exculptoque conſpicuis nullus internus ignis vere ardens vmquam inuentus fuiſſe habetur vllo ſcriptorum teſtimonio: tum quia in quibus monumentis vere ardentes lucernæ compertæ fuerunt, in ijs nulla ignis effigies exterius inſculpta, vel quouis alio modo efficta conſpicitur: tum demum quia plane contradictorium eſt aſſerere Veteres in ſepulchris ignem ſemper ardentem effinxiſſe eo quod illis ignem verum, eumdemque perennem faciendi ſcientia, vel facultas deeſſet; atque aſſeuerare fictum ignem in externa tumuli ſuperficie inſculptum fuiſſe ab antiquis tamquam ſignum ignis vere ardentis intra conditorij latebram. Quare nos poſteriori cauſſa penitus omiſſa priorem accipimus aſſeuerantes olim homines in ſepulchris perpetuum ignem emicare concupiuiſſe; & qui lucernam ſemper ardentem in monumentis condere neſciebant, ij vtcumque ſui voti compotes ſe fieri arbitrabantur depicto, exculptove in tumulorum lapidibus igne flammas expirante.

Cap. 10.

Vide lib. 4. cap. 23.

Ignis tumul[i] inſculptus n[on] fuit veri inte[r]rioris ſignum.

Sepulchra lu[cernas] ardentes habent non habue[re] ignem depictum.

Quot,

Quot, quibusque in locis antiqui Lucernas diutissime ardentes collocarent.
Cap. IV.

PORro sapientum virorum testimonio, multiplicique historia constat antiquos non vno in loco, sed in pluribus, iisdemque varia conditione differentibus suas illas perpetuo ardentes lucernas collocare consueuisse; scilicet in templis Deorum conspicuas, intra muros ante numinis imaginem occultas, sub terra & ad aram, & intra sepulchrum absconditas: Etenim ardebat in Deorum Gentilium delubris antiquitus lucerna illa Callimachi aurea in Æde Mineruæ apud Athenienses, & alia in aris apud Delphos, & alibi alia in Templo Veneris, & præter multas, de quibus fuse nos in primo huius voluminis libro, illæ, quarum ex Theophrasto Porphyrius in opere suo [a] *De Abstinentia ab esu carnium* præclaram huiusmodi sententiam protulit inquiens, Antiquitus homines in Templis conseruare solitos ignem immortalem, ignium sacrificio cælestia numina honorantes; Innumerabile, ait, fere quoddam tempus est, ex quo omnium eruditissimum hominum genus, vt inquit Theophrastus, qui sanctissimam a Nilo conditam regionem incoluerunt, a Vesta, & foco sacrificare cælestibus Dijs primi cæperunt; non myrrhæ illi quidem, neque cassiæ, aut thuris croco mistorum oblationes; multis enim ætatibus post assumpta etiam hæc fuerunt; qui primus erroris gradus extitit; quando homo in necessarij victus inopia cõstitutus multis cum laboribus, & lachrymis guttas horum Dijs obtulit; sed his tamen prius non sacrificabant; sed herba ipsa, quam veluti quandam feracis naturæ lanuginem manibus decerpissent; nam arbores antequam animalia terra edidit: herbam item, quæ annua germinatione exoritur, multo ante quam arbores emisit: cuius folia decerpentes, & radices, quin integros quoque ipsos caules flammis adolebant: Sacrificio hoc cælestes Deos, qui videbantur, excipientes, & igne honores ipsis immortalitati consecrantes: nam his quoque ignem immortalem in Templis solemus conseruare; quippe qui simillimus ipsis sit.

...cernæ in ...mplis.

...ib.12. init.

A Hæc ille. Cui nos cetera concedentes, negamus multo posterius apud homines celebratum fuisse animalium, quam stirpium sacrificiũ; nam apud antiquissimum scriptorem [b] Moysem legere potuit duo prima sacrificia simul a duobus primis fratribus Abele, & Cain, primi omnium hominum filijs in mundi fere incunabulis, vt ita dixerim, Deo rerum conditori oblata eiusmodi fuisse, vt obtulerit Cain agricola de fructibus terræ munera Domino; Abel autem

[b] Gen. c. 4. Sacrificia prima quæ fuerunt.

B pastor de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum. Sed Porphyrius [c] ille, qui testimonio tum Marsilij Ficini apud Magnum Plotinum, tum Nicephori, tum Cardinalis [d] Baronij, tum D. Hieronymi, [e] ex Iudæo primum Christianus, post Apostata ad Gentilismum delapsus caussam suscepit contra Christianos, a quorum lege [f] Plotini sui dilectissimi præceptoris mentem non fuisse penitus alienam Ficino satis ostenditur,

[c] En. 2. li. 11. cap. 9.
Lib. 5. c. 13. & lib 10. cap. 33.
[d] Annal. to. 3
[e] lib. in epist. ad Galat.
Porphyrius ex Iudæo Christianus, inde Gentilis.
[f] En. 2. lib. 11. c. 1.

C Porphyrius inquam ille, qui Diuinę parere legi recusauit, sacrarum scripturarum testimonijs in proposito impie repugnauit. Ast eo redeat, vnde nuper digressa est oratio nostra. Intra parietem diutissime ardens supra portam Vrbis Edessæ accensa fuit ante Crucifixi Redemptoris imaginem lucerna [g] Cedreni; de qua late superius egimus. Sub terra etiam ante Aram Ditis, & Proserpinæ ignem diutissime arsisse, vnde fumus per cæcos humi mea-

Lucerna intra parietem.

[g] Lib. 1. c. 7.
Sub terra ad Aram Ditis.

D tus noctu exire videretur, autor est [h] Maximus Valerius; vt supra [i] etiam notauimus: Verisimile autem est ante subterraneam Aram hominibus inuisam, ac penitus occultam nullum alium tamdiu arsisse ignem, nisi in condita ibi lucerna. Nec iurarem tale quid non contigisse sub Olympo Lyciorum monte; de quo nobile habemus Maximi Tyrij testimonium; Apud Lycios, inquit,

[h] lib. 2. c. 1.
[i] lib. 1. c. 24.

Serm. 18.

E "Olympus ignem emittit haud admodum similem Ætneo; quum placide, atque ordinate mittatur: is ignis & sacer, & diuinitatis apud Lycios est signum: Mons hic est ad mare rubrum in Æthiopia, haud longe ab Heliopoli oppido, qui Oriente Sole vsque ad quintam diei horam flammas emittit. Etsi ego non repugnauerim, si cuipiam ibi magis arriserit perennem ignem in bitumine, aut

Lycij montis ignis e condita lucerna.

sul-

ſulphure, vt in Ætna, & Veſæuo, arſiſſe; indeque tum fumos, tum ignes aſſiduos euomuiſſe. Sub terra tamen plures ardentes lucernas Vulcano priſcos, & ſi placet vnicam ad multa ſæcula Plutoni Maximum Olybium accendiſſe vidimus in [l] ſuperioribus. In mortuorum denique ſepulchris ſub terra lucernas huiuſmodi diutiſſime ardentes olim conditas fuiſſe apertiſſime conſtat ex allatis antea hiſtorijs in primo huius operis libello.

[l] lib. 1. cap. 9. & 26.

Lucerna in ſepulchris ardens.

Cur extra ſepulturas antiqui locarent ardentes diutiſſime lucernas.
Cap. V.

ILlud porro iam apud omnes adeo inuulgatum eſt, vt ignis ante aras, & Diuorum imagines tam in eorum templis, quam alibi ardeat accenſus ab homine honoris, cultusque gratia; quod hic ſolus a Porphyrio, Seneca, Lipſioque propoſiti finis aſſignatur, tamquam nullus alius aſſignari, ac inueniri valeat: Inquit enim Porphyrius [a] ſacrificio ignis cæleſtes Deos a Veteribus excipi, & igne honores ipſis immortalitati conſecratos; quia & in templis ignis immortalis cōſeruari ſoleat; quippe qui cæleſtibus ſimillimus ſit. Cordubenſis autem Seneca [b] ex Marco Bruto in Epiſtolis inſit, Quomodo Dij colendi, ſolet præcipi: accendere aliquem lucernam ſabbathis prohibeamus; quoniam nec lumine Dij egent; & ne homines quidem delectantur fuligine. Ad quem locum Lipſius addit, lucernas accendere in honorem Deorum, aut Principum, feſtis diebus, mos apud Romanos: ſed, vt apparet, paullatim Iudaici ritus inualuere, & Sabbathi diem illa ſuperſtitione coluerunt. Perſius Satyra quinta,

„ *Herodis venere dies, vnctaque feneſtra*
„ *Diſpoſitæ pinguē nebulā vomuere lucernæ.*

Attamē ſi quis intimius propoſiti rationem internoſcere voluerit, duas illi ego proferam eſſe cauſſas, cur ab hominum memoria Deo conſueuerit honoris ergo lucerna, & ignis quilibet alius accendi, ardensque ante illius aras, aut imagines, aut abſolute diu cuſtodiri, & conſeruari: Altera quidem eſt; quia in ſignum grati animi Deo ſummo, a quo bona omnia, & ipſummet eſſe omnes acceperunt, vel Ariſtotelis [c] confeſſione, munera, ceu primitias, pro innumeris beneficijs ab eo habitis, quod eius ſummam ſimplicitatem, ac puritatem decet, puriſſimum, ac ſimpliciſſimum elementum, maximeque formæ [d] naturam redolens, illi offerre conſueuerunt ab antiquiſſimo tempore gentes: Sic (niſi ſepulturam Olybij eam fuiſſe dicamus, vt [e] antea) Plutoni ſuo ſacrum munus lucernam igne perpetuo ſplendidam, puriſſimique auri, & argenti liquorem obtulit Olybius. Altera vero cauſſa, ob quam veteres extra ſepulchra perennem ignem accenderent, ea fuit; quia vitæ ſymbolum eſt ignis; vt belle animaduertit alicubi Plutarchus, [f] dum quærit, cur veteribus Romanis mos fuerit, lucernam numquam extingui ſinere, ſic ad verbum ſcribens, Ce-
„ terum ſacrum ignem Dijs non ideo ab
„ hominibus fuiſſe cultum, quod eum alio
„ igne putarent meliorem, digni oremve
„ eſſe; ſed quemadmodum Ægyptiorum
„ alij totum genus canum venerantur at-
„ que honorant; alij luporum; alij croco-
„ dilorum; vnicum tamen vel canem, vel
„ lupum, vel crocodilum alunt, quia vni-
„ uerſos non poſſunt: Sic priſcorum cul-
„ tum, & cuſtodiam ſacri iſtius ignis teſſe-
„ ram fuiſſe obſeruantiæ aduerſus om-
„ nes ignes: nihil enim animato ſimi-
„ lius eſſe quam eſt [g] ignis; qui per
„ ſe mouetur, & nutritur, ſuoque ſplen-
„ dore, animæ in morem, res manife-
„ ſtat omnes; & maxime vim non exper-
„ tem vitalis principij oſtendit, dum ex-
„ tinguitur, ac perit, inter pereundum
„ vocem edens, ac reluctans interitui,
„ animalis inſtar, quod vi necatur. Quia ergo vitæ ſimulachrum eſt ignis; perpetuæque actionis; quia ſemper mouetur; vitæque puræ, ac intaminatæ; quippe omnes ſordes conſumit; naturæque ſimplicis hieroglyphicum; quando nullam alienam materiam diu ſibi hærere patitur: propterea vt quiſque Deum ſummum, quem colit, apto aliquo ſigno confiteretur, & laudaret eſſe viuentem, puriſſimum actum, ſimpliciſſimumque, ſemper omnia moderantem, apteque gubernantem; muto ardentis ignis perpetui ſigno quilibet laudes Deo canit: ſic Athenis in Prytaneo

Lucernæ cur in templis accendantur.

[a] 2. de abſt. ab eſ. car.

Ignis cur in templis immortalis conſeruatus.

[b] Epiſt. 95.

Iudaici ritus apud Romanos inualuere.

Deo cur ignis accendatur in templis.

[c] 1. cæl. t. 10

Ignis attributa perfectiſſima.

[d] 2. de gen. t. 50.

[e] lib. 2. c. ...

Ignis vitę ſymbolum.

[f] 7. Sympoſ. quæ. 4.

Ægypti varias honorāt beluas.

Ignis animato ſimillimus

[g] Ariſt. 2 de gen. tex. 50.

Ignis moriens cum vocē edat animalis inſtar.

Ignis conſumit omnes ſordes.

taneo ignis æternus in aurea lucerna Mineruæ olim ardebat; sic in Vrbe Munychia; sic in Ammonis æde; sic in Britannicæ Mineruæ delubro; sic in altari Delphico; sic in Pyrethiorum ara; sic alibi etiam in phano Veneris; sic in Terentini Ditis, & Proserpinæ ara subterranea perpetuus ignis collucebat; sic Antiochiæ intra murum Ciuitatis ante Redemptoris imaginem recondita lucerna diutissime coruscauit; vt in primo huius nostræ theoriæ libello fuse narrauimus.

Finis politicus, cuius gratia veteres in mortuorum conditorijs ardentes lucernas ponerent, fuit signum nobilitatis. Cap. VI.

Finis autem, cuius gratia prisci lucernas ardentes in sepulchris condere consueuissent, multiplex esse potest. Nos vero duos præcipue fines fuisse censemus, propter quos antiqui solebant lucernas ardentes in monumentis collocare; moralis, siue politicus vnus; & naturalis, siue physicus alter. Politicus finis erat in signum nobilitatis familiæ defuncti; quoniam lucernæ ardentes, vel etiam extinctæ in tumulis nobilium solummodo comperiuntur: non autem vmquam vllæ in plebeiorũ conditorijs, aut vrnis (quod ego quidem obseruare potuerim) repertæ fuerunt; & hoc assertum satis aperte constat, cum ex historijs de proposito allatis in primo libro huius voluminis: tum etiam ex Lege Mæuia, ff. de manum. testam. vnde manifeste patet, non omnes indifferenter antiquos, sed nobiles tantum testamento mandare consueuisse, vt Liberti monumento lucernam accenderent, & sepulturam Dominorum custodirent.

Finis physicus, ob quem in vetustis conditorijs ardentes lucernæ olim conderentur, latius explicatur fuisse, ne anima defuncti cum cadauere priscis manere putata, diu misere iaceret in tenebris. Cap. VII.

Naturalis autem finis, cuius gratia in conditorijs prisci lucernas accenderent, vnus ille fuit, quoniam antiquitus opinio, vel potius vana superstitio inualuit etiam apud viros sapientiores, in hominum obitu, eorum potissime, qui rationi minime obtemperantes ad appetitum vixerunt, quique violenta morte interierunt, animas illorum corpora sic non deserere, quin in sepulchris vna cum cinere, aut cadauere, ossibusve vniuscuiusque anima fati cuiusdam lege conquiesceret; quod ex Philosophorum, Poetarumque testimonijs manifestissimum cuiuis fieri potest: Ammonius etenim suo illo ad Prædicabilia Porphyriana commentario tractans de Philosophiæ definitione, qua dicitur esse Meditatio mortis, Quemadmodum, ait, in meditatione Philosophi anima etsi a corpore seiungitur, tamen corpus ab anima non separatur; quum viuat: Ita in obitu corpus etsi ab anima dissociatur, anima tamen suum corpus non omnino deserit, sed circa illud manet in sepulchro, vel prope: Sciendum autem non omnino, quum corpus separatur ab anima, & animam separari a corpore; ita namque corporum amatrices sunt animæ, vt post mortem adhuc tamen eodem amore teneatur: atque ob eam caussam fieri autumant, quæ circa mortuorum tumulos videri solent, vmbrarum apparitiones. Verum neque, quum anima separatur a corpore, corpus omnino separatur ab anima; Philosophi enim etsi per nimiam contemplationem vehementius se a corporibus auocent, viuunt tamen; nec prorsus commoriuntur; Plinio [a] huic postremæ sententiæ minime reluctante, dum alicubi scribit, morbum esse aliquem per sapientiam mori. Plato in Phædone asseuerat animas impuras circa sepulchra versari, & videri. Quem Platonis locum fortasse citat Ioannes Grammaticus[b] in hæc verba; *Si enim quæ extra corpora sunt animæ, quæ corporis sunt animantes, cum corpore sunt semper, & in sepulchris; quid enim absurdum etiam eas, quæ sunt in generatione, animas circa immaterialia operari? & sic quidem Plato.* Porphyrius itidem ostendit hanc esse communem veterum sacerdotum, & Ægyptiorum opinionem; cui & ipse assentitur[c] inquiens animas violenta cæde interemptorum, & sepultura carentium morari circa sua cadauera: & proinde multas visas esse lamentari, ijsque vti

Animas circa sepulchra morari censebant veteres.

Mortis duplex genus

Apparitiones vmbrarum vt fiant antiquis.

Vide li. 4 c. 15
[a] lib. 7. c. 5.

[b] 3. de an. t. com 67.

Animæ, quæ circa sepulchra versantur, & videntur Platonicis.

[c] 2. de abst. ab esf. car.

vti consueuisse maleficas ad suum ministerium, compellendo illas corpus, vel corporis sui partem assumere, ac motitare. Achilli Statio[d]quoque scribitur animas eorum, qui in aquis pereunt, non omnino ad infera descendere, sed propter aquas circumferri, ex communi hominum decreto. Cui & Marcus [e] Tullius assentitur alicubi scribens, namque eorum animi, qui se voluptatibus corporis dediderunt, earumque se quasi ministros præbuerunt, impulsuque libidinum voluptatibus obedientum, Deorum & hominum iura violauerunt, corporibus elapsi circum terram ipsam volutantur. Plotinus etiam inquit [f] animas vitiosas, postquam deposuerint corpus, eodem luto reuolui. Macrobius[g] ex Plotino constituit morte violenta coacto exitu a corpore, animam circa corpus magis, magisque vinciri; & reuera ideo sic extortas animas diu circa corpus, eiusve sepulturam, vel locum, in quo iniecta manus est, peruagari. Lucianus pariter in Philopseude refert ex Pythagoreorum sententia, eorum, qui violenter interierint, animas circa sua cadauera permanere. Plutarchus non aliter in opusculo De Herodoti malignitate inscripto recenset honorarium in isthmo sepulchrum, cum hoc epitaphio,

Maleficæ ad suum ministerium quibus animis vtantur.

[d] 5. de amor. Clit.

[e] De somno Scip. in fi.

[f] 1. En. lib. 8. cap. 13.

[g] in Somn. Scip. c. 13.

Nos vitam in extremo discrimen Hellada cunctam
Tutati nostris condimur heic animis.

Inter Poetas passim ponentes animas cum cadaueribus in sepulchris commorari, primus se se nobis offert P. [h] Ouidius, qui de anu malefica sic infit,

Poetæ animas morari ponût in sepulchris.

[h] lib. 1. eleg. 8.

Euocat antiquis, atauosque sepulchris,
Et solidam longo carmine findit humum.

Alioque in loco [i] Medeam introducit de se ita loquentem,

[i] 7. metam.

Et siluas moueo, iubeoq. tremiscere montes,
Et mugire solum, manesq. exire sepulchris.

Deinde Virgilius[k]in Eclogis pulcherrime concinit,

[k] Eclog. 8.

Has herbas, atque hac Ponto mihi lecta venena
Ipse dedit Mæris; nascuntur plurima Ponto.
His ego sæpe lupum fieri, & se condere siluis
Mærim, sæpe animas imis exire sepulchris,
Atque satas alio vidi traducere messes.

Et denuo sub persona Didonis in Epopeia, [l]

[l] 3. Æneid.

A *Ille meos primus, qui me sibi iunxit, amores*
Abstulit; ille habeat secum, seruetque sepulchro.

Et eodem opere inducit Polydori animam ita dicentem,

--------------- gemitus lachrymabilis imo
Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures,
Quid miserum Aenea laceras? iam parce sepulto.

Et paucis interpositis,

--------------- animamque sepulchro
B *Condimus, & magna supremũ voce ciemus.*

Euripides etiam in Hecuba de Achille sic infit,

Namque e sepulchro visus Eacides suo
Argiuum Achilles tenuit omnem exercitũ
Remum ad penates dirigentem ponticum;
Meam is sororem postulat Polyxenam
Tumulo cupitum honorem, & inferias suo
Dari; & feret; neque enim hoc sinent frustrarier
Honore amici ---------------

C Tibullus quoque in Elegiacis [m] canit hæc de proposito,

[m] lib. 1. 2.

--------------- vt mihi verax
Pollicita est magico saga ministerio;
Hanc ego de cælo ducentem sidera vidi;
Fluminis hæc rapidi carmine vertit iter;
Hæc cantu finditq. solũ, manesq. sepulchris
Elicit, & tepido deuocat ossa rogo,

In hanc eamdem sententiam Italus Poeta Sagam Melissam introducit Bradamanti Heroinæ de Merlino Mago
D talia dicentem, [n]

[n] Areo. Cant. 3.

Questa è l'antica, e memorabil grotta,
Ch'edificò Merlino il sauio Mago;
Che forse ricordare odi talhotta,
Doue ingannollo la Donna del Lago.
Il sepolchro è quà giù, doue corrotta
Giace la carne sua, dou' egli vago
Di satisfare a lei, che gliel suase,
Viuo corcossi, e morto ci rimase.
Col corpo morto il viuo spirto alberga,
Sin ch'oda il suon de l'Angelica tromba,
E *Che dal Ciel lo bandisca, o che ve l'erga,*
Secondo che sarà coruo, o colomba.
Viue la voce, e come chiara emerga
Vdir potrai da la marmorea tomba;
Che le passate, e le future cose,
A chi li domandò, sempre rispose.

Et paucis interpositis subdit Areostus,

E lieta de l'insolita auentura
Dietro a la Maga subito fù mossa,
Che la condusse a quella sepoltura,

» *Che chiudea di Merlin l'anima e l'ossa.*

Et mox etiam adijcit Poeta Ferrariẽsis,

» *A pena hà Bradamante da la soglia*
» *Leuato il piè ne la secreta cella,*
» *Che'l viuo spirto da la morta spoglia*
» *Con chiarissima voce le fauella.*

Vt iam nihil sit euidentius, quam apud veteres communem fuisse opinionem, mortuorum animas cum cadaueribus, ossibus, cineribusque permanere in monumentis. Ne igitur animæ illæ post mortem hominum in tenebroso sepulchro misere iacerent, ac veluti tetro in carcere detinerentur; sed vicissim perpetua luce fruerentur; omni conatu veteres laborauerunt, totoque ingenio studuerunt lucernas quasdam fabricari, habereque admirabiles in tumulis cum sepulto cadauere, vel cinere concludendas, quæ semel accensæ vel numquam in posterum externo fomite vllo indigerent; at ex se perpetuo igne ardentes æternum lumen effunderent; vel ad multum temporis effulgere valerent: vel assidue a libertis, alijsve nouo adiecto fomite conseruarẽtur ardentes. Et quidem hac in re priscorum multos proprij voti compotes factos fuisse non semel a Neotericis argumento certissimo comprobatum est, inuentis nimirum plurimis lucernis intra vetustissima sepulchra etiamnum ardentibus. Id autem viri opulenti, & nobiles inter antiquos tantummodo effecerunt, quod res esset, in qua sumptus pauperum, mediocrisque fortunæ hominum censum longe superaret. Duo igitur fuere fines, quorum gratia prisci voluerunt iuxta sua cadauera, vel cineres in sepulchris iugiter ardere lucernas, Nobilitatis indicium, & ne anima in tumulo cum cadauere, cinereve manere putata, tamdiu misere iaceret in tenebris: cui minoris fortunæ homines, infimæque plebis lucernam accendere nequeuntes, leuem terram, tranquillumq. aerem precabantur; & flores, odoresque tumulo imponebant; iuxta illud Iuuenalis, [o]

» *Dij Maiorum vmbris tenuem, & sine pondere terram,*
» *Spirantesque crocos, & in vrna perpetuum ver.*

Et Romæ in ædibus Caphaellorum legitur hoc epigramma,

» *Huc.tibi.perpetuo.titulũ.gratissima.coniux*
» *Corporis.extincti.dedicat.ipsa.fides*
» *Vixisti.mecum.iuuenis.carosque.per.annos*
» *Quos.vita.exegi.dulciter.ipse.mea*
» *Opto.si.qua fides.remanet.telluris.amice*
» *Sit.tibi.perpetuo.terra.leuis.tumulo.*

ne alia plurima huius rei exempla huc proferam ex [p] Iacobonio, & alijs antiquarum inscriptionum collectoribus. Vt autem ignobili nemini fas erat olim suis defunctis in tumulo lucernam accendere; ita nobilium nemo id officij prætermittebat; adeo vt etiam Vestalium Virginum, (quæ omnes e nobili familia consecrabantur, vt ex Lucio Antistio Labeone Porcacchius [q] refert in suis funeralibus, & Seneca [r] innuit eas nobilissimas appellans; & [s] Agellio Vestalis parentes non poterant serui esse, nec in negotijs sordidis diuersari) stupri ream compertam Romani viuam defoderent, in ædicula subterranea lectum stratum ponentes, & lucernam accensam cum modico pane, aqua in ampulla, oleo, & lacte; vt Plutarchus [t] contestatur.

Margin notes: Lucernæ quid defunctis prodessent in monumentis. — Quid lucernæ præ[stent]. — [p] cap. 11. — Vestales nobiles erant. — [q] Tab 3. — [r] De prouid. c. 5. — [s] lib. 1. c. 12. — Vestalis rea stupri vt viua defoderetur, & cur cum lucerna. — [t] In vita Numæ.

Quotuplex, quæque fuerit materia lucernarum ab antiquis reconditarum.
Cap. VIII.

Materiam vero, ex qua constructæ fuerunt admirabiles istæ priscorum lucernæ tam diuturnum lumen in se continentes, non vniusmodi fuisse compertissimum habemus; nam earum, quæ ab antiquo reconditæ recens inuentæ sunt, alias ego vidi fictiles in Musæo Vlyssis Aldrouandi preceptoris naturalium arcanorum promptuario, dum Bononiæ sapientiæ studijs operam nauarem; alias multo postea hic Patauij Philosophiam publice docens, in Musæo Aloysij Coradini Pandectarum explicatoris ęreas inspexi; auream Pausanias in æde Mineruæ Athenis a Callimacho fictam asseuerat. Quin & Anastasius Bibliothecarius Vitas Romanorum Pontificum describens, in vita Syluestri Primi, meminit Lucernæ ex auro purissimo duodecim ellychniorũ. Aeneam vero lampadem pensilem antiquam in Batauicæ Arcis ruinis inuentam describit Petrus Scriuerius. Ex omni metallo alias constructas esse potuisse nihil est, quod prohibeat: sed frequen-

Margin note: Lucernarum materia tum ex terra, tum ex quolibet metallo.

quẽtiores fuere fictiles pauciores ęneę, A pauciſſime vero aureæ. Lucernas lapideas, nimirum e marmore Lunenſi, habet in ſuo Muſeo M. Mantua Benauidius I. C. Patricius Patauinus celebrati nominis. Duæ ſunt. De Lucernis ex argenti metallo confectis, celebre teſtimonium habemus D. Auguſtini, non vno in loco; primum in epiſtolis, vbi legimus [a] *Recita illa geſta apud Numacium Felicem Flauium, procuratorem tunc eiuſdem ciuitatis veſtræ, Diocletiano Octauo, & Maximiano Septimo, Conſulibus,* B *XI. Kalen. Iunias, quibus liquido conſtitit, ita Paulum Epiſcopum tradidiſſe, vt Syluanus tunc eius Subdiaconus fuerit, & cum illo tradiderit, proferens inſtrumenta Dominica, etiam quæ diligenter fuerant occultata, Capitulatam argenteam, & lucernam argenteam: ita vt ei diceret Victor quidam: Mortuus fueras, ſi non illas inueniſſes.* & contra Creſconium de re conſimili habemus, [b] *Ex illius Iudicij geſtis hæc pauca interpoſui:* Conſtantio C Maximo Auguſto, & Conſtantino Iuniore nobiliſſimo Cæſare Conſulibus, Idus Decembris ex tota Maciacienſi inducto, & applicito, Victore Grammatico aſtante etiam Nundinario Diacono, Zenophilus conſularis dixit: Quis vocaris? Reſpondit, Victor. Et paulo poſt alio loco reſpondit, Nundinarius, Legantur acta: Zenophilus Conſularis dixit, Legantur. Et legit Nundinarius, exceptor dixit: Diocletiano D octies & Maximiano Septies Conſulibus, quarto decimo calendas Iunij exacti Simmacij Felicis Flaminis perpetui, Curatoris Coloniæ Cirthenſis, quum ventum eſſet ad domum, in qua Chriſtiani conueniebant, Felix Flamen perpetuus curator Paulo Epiſcopo dixit, Proferte ſcripturas legis, & ſi quid aliud hic habetis, vt & præcepto & iuſſioni parere poſſitis. Paulus Epiſcopus dixit, Scripturas Lectores habent, ſed E nos quod hic habemus, damus. Felix Flamen perpetuus curator dixit Paulo, Oſtende Lectores, aut mitte ad illos. Paulus Epiſcopus dixit, Omnes cognoſcitis. Felix Flamen perpetuus curator dixit, Manente ratione de Lectoribus, quos monſtrauit, officium & vos quod hic habetis date. Sedente Paulo Epiſcopo & Montano & Victore de Caſtello, Memor presbyter aſtãte Marte cum Aelio, & Marte diacono proferente Marcucho fructuoſo, Miggene Saturnio, Victore Sanſurico, & ceteris foſſoribus, contraſcribente Victore Aufidij in breue ſic, Calices duo aurei, item Calices ſex argenti &c. Et alio loco, Poſteaquam apertum eſt in Bibliothecam, inuenta ſunt ibi armaria inania, ibi protulit Siluanus capitulatam argenteam, & Lucernam argenteam, quod diceret ſe poſt arcam inueniſſe. Victor Aufidij Siluano dixit, Mortuus fueras, ſi non illas inueniſſes. Felix Flamen perpetuus curator pro Siluano dixit, Inquire diligentius ne quid hic remanſerit. Siluanus dixit, Nihil hic remanſit, totum hoc eijcimus &c. Quæ nobis ad verbum referenda fuerunt, vt antiquioris Eccleſiæ lucernas pretioſas ex argento conſtitiſſe probaremus. Quod autem capitulatæ ſimiliter argenteæ meminerit D. Aug. ea ad idem refert eruditiſſimus La-Cerda in ſuis Aduerſarijs Sacris, inquiens, [c] *in actis Proconſularibus ſub Diocletiano apud S. Auguſtinum ep. 165. Capitularia argentea ſunt lampades, aut candelabra.* Mirabile tamen eſt, quod ad Q. Fratrem Cicero [d] ſcribit de Lychno Ligneolo: num ex ligno Lucerna fiat, quæ oleo peruncta non ardeat ocyus? At forte Lignum fuit lucernæ pulcherrimæ theca ſatis artificioſa: vel etiam Lychni nomine papyrus deſignatur ex arboris medulla; quæ diminutiuo nomine ſignatur, quod in ea tanquam in principio reſideat arboris natura tota; principium etenim [e] Ariſtoteli mole paruum eſt, & ſi virtute maximum. Itaque puræ Lucernæ corpus dempto candelabro, nullum fuit ligneum, ſed ex alia materia, quæ poſſet ignem innoxie ferre, flammæque violentiam eludere; cuiuſmodi ſunt metalla, lapides, lateritiæ teſtæ, ac id generis antea propoſita. De ligno vero fieri potuit elychnij papyrus, & Lucernæ theca, ſimul & Candelabrum, Lucernariumve. Hactenus de Lucernarum materia.

Lucernæ lapideæ.

[a] ep. 164. 165.

Argenteæ lucernæ.

[b] to. 7. l. 3 c. 29.

Ritus antiquæ inquiſitionis iuridicæ.

Aurei calices, & argentei.

[c] Ad. q 5. nu. 38.

Capitul[aria] quid eſſen[t] antiqua E[ccle]ſia.

[d] l. 3. ep. 7

[e] 1. cæl.

De

De magnitudine lucernarum ab antiquo tempore ardentium.
Cap. IX.

MAteriam ſtatim conſequitur magnitudo; quare poſt materiæ theoriã lucernarum moles inſpicienda eſt. Qua quidem in re licet Cardanus [a] exiſtimauerit lucernam Mineruæ Athenis annuæ durationis igne coruſcam, & eius exemplo quotquot a veteribus olim reconditæ noſtra ætate, patrumve noſtrorum ſæculo ardentes inuentæ ſunt, illas magnitudinis ingentis extitiſſe: quando tamen nec vllus eorum, qui eam vidit, aliquid de illius amplitudine protulit; quumque aliæ ab antiquo ardentes non obtineant magnitudinem ſupra molem communium lucernarum; vt apertiſſime conſtat in lucerna Neſidea intra vitream phialam incluſa, & in Olybiana, Piſana, & ceteris, quarum hiſtorias in primo harum elucubrationum volumine commemorauimus; iam ſecus exiſtimandum eſt lucernas omnes ab antiquo tempore ardentes vſualium magnitudinem non excedere: Ac eo magis, quo mirum non eſſet in maximo vaſe minimum quid fomitis exiguæ flammulæ iugiter ſuppeditante ad longum temporis interuallum igniculum conſeruari: ex aduerſo tamen cuncti has a ſæculo, & vlterius ardentes lucernas ob diuturnam flammulæ durationem admirantur. Quinimmo quum plurimæ inuentarum parua mole viſantur; quid earum magnitudinem vulgarium molem, & capacitatem longe ſuperare comminiſcamur?

[a] ... de ſubti-

... cernarum ... s non ma...

Lucernarum ab antiquo reconditarum figuram variam fuiſſe.
Cap. X.

MAgnitudinis terminus in omni corpore figura, & forma exterior eſt; quæ propterea poſt magnitudinem eſt explicanda. Porro forma, ſiue figura in ardentibus hiſce ab antiquo tempore lucernis varia conſpicitur; namque illarum aliæ viſuntur ſphæricæ, oblongæ aliæ, aliquæ triangulares, quadrangulum aliæ referunt, & ad arbitrium conditoris varias formas repreſentant. Præterea vero earum multæ vnicum ellychnium habuerunt, aliæ duo, aliæ multo plura; vt lucernam vetuſtam aliqui ſe vidiſſe fateantur celebrati nominis autores vndecim ellychnia geſtantem; de qua ſuperius apud Gutherium [a] egimus.

Lucernæ multilychnes.

[a] Lib.2.c.18.

De lucernarum antiquarum ſimulachris, varijs imaginibus, & inſcriptionibus. Cap. XI.

CEterum variæ quoque ab artifice imagines diuerſarum rerum inſculptæ, fictæque ad libitum fuerunt in huiuſmodi lucernis; eædemque ſumma diligentia, & induſtria delineatæ; nam in vna, cuius operculum ſolum exacte ſphæricum ex Aldrouandico Muſæo habere potui, viſitur arietis imago, ſupra dorſum gerentis mulierem ſedentem, coronatam, & geſtantem ſiniſtra manu faculam ardentem; dextera manu ad caput eleuata, hunc in modum, cum foramine ſub ventre arietis.

Lucernarum antiquorum variæ deſcriptiones.

In alia ſatis parua lucerna, & rotunda pariter, intueri liceat Nympham, arcum dextera manu continentem; ſiniſtra ad faciem ſublata, cum duplici foramine, minori ad centrum, maiori ad naſum oppoſitum manubrio collocatis, hoc pacto,

His tertia longe pulchrior eſt Lucerna, circularis itidem, paulo maior propoſitis: In cuius lingua, ex orbita extuberante, foramen eſt ellychnij: maius alterum, fomitis ingreſſui aptum, degit in area circuli. Verſus extremam oram, inter manubriolum & linguam, hinc inde duo Cherub inſculpti ſunt, ex quorum mento vitium rami, palmitesque totam illam Zonæ partem vndique adornantes: intra quos circulus eſt, veluti iugamentum quoddam lemniſcatum, in Encarpi Vitruuiani effigiem, ex implexis lauri frondibus, mireque contextis; ſuperna, & inferna parte, ceu quibuſdam anulis redimitus: dextera, ſiniſtraque, veluti racemos vuarum de ſe promens, aut potius in ſe condens. Intra circulum deſuper quaſi Sol e nubibus erumpens, radiosque mittens in maius foramen. Sub foramine paruus anſer: a cuius dextro latere mulier ſedens, & manu dextera ſignum Sanctæ Crucis eleuans, & ſiniſtram porrigens

A ad centrum circuli, Fidei ſimulachrum fortaſſis eſt. Ex altero latere alia mulier, quaſi ſtans, & ſiniſtrum genu flectens, ambasque manus expandens, quaſi Fidei, extentam manum apprehenſura: Fortaſſe Spei eſt imago; quum tertiæ virtutis theologalis, quæ Charitas nuncupatur, ſymbolum ſit ignis, flammaque Lucernæ. Quid ſi dicamus prioris illius mulieris iconem eſſe ſymbolum Eccleſiæ primitiuæ, ſeu Fidei;
B poſteriorem autem iſtam repreſentare Gentilitatem ad Fidei ac Eccleſiæ ſinum venientem; auiculam vero ſignare Spiritum Sanctum ad Gentilitatis conuerſionem auolantem: & ſuperne de nubibus lumen affulgens indicare Deum Patrem luminum abſconditum in immenſæ Diuinitatis inacceſſa luce: crucisque ſigno notari Dei Filium Redemptorem mundi per Crucem? In poſticæ partis Lucernæ plana ſuperficie inciſum eſt nomen L. CAESAE: quam proinde feminam ex primis illis
C Chriſtianis arbitror eſſe, quæ Romæ in Eccleſiæ prima infantia lac Fidei ſuxerunt. Etſi vero Chriſtianorum iſta Lucerna fuerit, non tamen ideo vetuſta non eſt; quia non deeſt æuo Chriſtiano vetuſtas ante mille ſexcentos annos. Quid ſi dixero potuiſſe Lucernam iſtam condi prius quam Chriſtus Dominus naſceretur, etſi Chriſtiana myſteria continuerit; Deus enim infinita
D benignitate ſua præfigurauit ante Filij ſui natales Ethnicis myſteria ſalutaria, quo facilius in Chriſtum crederent eorum poſteri: non ſolum enim Cherubicas Angelorum formas in veteri Teſtamento videmus apud Hebræorum Prophetas; verum etiam apud Gentiles ante Chriſti Saluatoris aduentum ſigna Crucis extitiſſe vel in fanis Idolorum habemus ex Hiſtoricis; etenim, vt obſeruat item Caſalius [b] agens de Vete- [b] cap. 13.
E ribus Ægyptiorum ritibus, teſtimonio Socratis [c] in hiſtoria Eccleſiaſtica, dum [c] l. 5. c. 17.
per Theodoſium expurgaretur Templum Serapidis, eius idolo ex omnibus metallis, ac rebus alijs magnificentiſſime dudum conſtructo, & recens deſtructo, cruces inuentas fuiſſe conſtat; dicente Socrate: *In Delubro Serapidis iam diruto, & fundamentis conuulſo, literæ repertæ fuerunt lapidibus inciſæ, quas hieroglyphi-*

cas

cas appellant: erant formæ insculptæ, quæ Crucis habebant effigiem; quas & Christiani, & Gentiles oculis intuentes, utrique eas ad suam ipsorum religionem accommodarunt; nam Christiani Crucem salutaris Christi passionis signum esse dixerunt, propriamque suæ religionis notam esse dixerunt. Gentiles aliquid in ea commune esse cum Christo, & Serapidi affirmarunt; nam effigiem Crucis aliud Gentilibus, Christianis aliud significare. Dum isti inter se de ea re digladiantur, Gentilis quidam ad Fidem Christianam conuersi, qui literas hieroglyphicas accurate nouerant, formam Crucis quid sibi vellet, interpretantur VITAM FVTVRAM significare docent. Quod quidem Christiani, vt pote pro sua religione maxime facientes, cupide arripere, & de eo animos efferre cœperunt, postquam per alias literas hieroglyphicas significatum erat, Serapidis delubrum tunc dirutum fore, quum Crucis effigies appareret (id enim esse vitam venturam) multo plures ad religionem Christianam se transtulerunt; peccataque confitentes baptizati sunt. Hæc de Crucis effigie ipse quidem accepi. Hæc eadem quoque referunt Sozomenus [d] in Eccles. hist. Nicephorus [e] Calistus, Autor etiam historiæ [f] Tripartitæ. Suidas idem ait: *Cruces: Recta ligna* humi *defixa: Sub Theodosio maiore* Romanorum *Imperatore, quum Gracanica*, id est Gentilia *templa destruerentur: in Serapidis templo inuentæ sunt hieroglyphicæ literæ, crucis figuram habentes: Quas quum illi de Græcis, qui Christiani facti fuerant, conspexissent, dixerunt, Crucem apud literarum hieroglyphicarum peritos, significare vitam futuram.* Sed post hos Ficinus [g] agens de Vita cælitus comparanda dicit: *Antiquiores autem, quemadmodum in quodam Arabum Collegio legimus, figuram Crucis cunctis anteponebant, quia corpora per virtutem agunt ad superficiem iam diffusam: Prima vero superficies Cruce describitur: sic enim in primis habet longitudinem atque latitudinem. Primaque hæc figura est, & omnium recta quam maxime, & quatuor rectos angulos continet. Effectus vero cælestium maxime per rectitudinem radiorum angulorumque resultant. Tunc enim stellæ magnopere sunt potentes, quando quatuor cæli tenent angulos, immo cardines: orientis videlicet, occidentisque, &*

[d] lib.7.c.15.
[e] lib.12.c.26
[f] lib.9.c.29.
[g] l.3. de Vi.

A *medij vtrinque: sic vero dispositæ, radios ita coniiciunt in seinuicem, vt Crucem inde constituant. Crucem ergo veteres figuram esse dicebant, tum stellarum fortitudine factam, tum earumdem fortitudinis susceptaculum; ideoque habere summam in imaginibus potestatem, & vires & spiritus suscipere planetarum. Hæc autem opinio ab Ægyptijs vel inducta est, vel maxime confirmata: Inter quorum characteres crux vna erat insignis, vitam eorum more futuram significans; eamque figuram pectoris* B *Serapidis insculpebant. Ego vero quod de Crucis excellentia fuit apud Ægyptios ante Christum, non tam muneris stellarum testimonium fuisse arbitror, quam virtutis præsagium, quam a Christo esset acceptura: Astrologos autem, qui statim post Christum fuerunt, videntes a Christianis miranda per Crucem fieri, nescientes autem vel nolentes in IESVM tanta referre, in cælestia retulisse; quanquam considerare debebant per Crucem ipsam, absque nomine* C *IESV miracula minime perpetrari.* Eadem ferme, ac iisdem fere verbis de Cruce pridem ante Christi natales a veteribus obseruata testatur in Antiquis Lectionibus [h] Rhodiginus. Antiquissimam Ægyptiorum tabulam æneam apud Cardinalem Bembum memorat Iacobus Bosius, in qua stat vrceus, e duabus partibus aquam in modiolos effundens; vrceoque superne infixa est Crux; quam adorant duo viri D genuflexi, stola sacerdotali pectore cincti, ac veluti cruciati, manibusque sistrum gestantes, in cuius apice crucis imago quoque spectatur. Quin & idem [i] Bosius aliud attulit antiquum hieroglyphicum Ægyptium, auis nempe Nycticoracis, in summo capite Crucis imaginem gerentis. Itaque Lucerna L. Cæsæ, crucis imaginem habens, & ad Ethnicos, & ad Christianos attinere potuit; at siue fuerit Ethnicorum, siue Christianorum Lychnus, enumerari E debet inter antiquorum ellychnia. Hinc argumento certe colligere eruditissimus Ioannes Smith, aliquas antiquorum Lucernas inscriptas esse nomine defuncti, non omnes nomine fabri; nam Lucia Cæsæ, faber non fuit, sed nobilis Matrona Romana, cui Lucerna sepulchralis ista posita fuit.

[h] lib.10.c.8.
[i] lib.5.c.10.

Quarta eſt a propoſitis diſtincta lucerna, triangularis, efficta in ſimulachrum Bouilli capitis, linguam exerentis; in cuius apice foramen maius inſpicitur ellychnio datum; quando &, præter hoc, aliud eſt paullo minus foramen in media fronte, ſupra oculos, inter aures, & cornua, circumſeptum pilis longioribus, belliſſime referens Cyclopis oculum, neſcio an ingreſſui liquoris apertum, an potius altero ellychnio paratum: ſupra id foramen, inter cornua prominet veluti latus annulus in manubriolum, ita,

A Quinta lucerna, omnium Aldrouandicarum maxima, vergit ad figuram quadrangularem; in eius enim medio area quædam magna eſt, rotundo veluti orbe circumdata; in cuius medio Angeli ſtantis imago delineata conſpicitur, alis expanſis; Zona in crucem pectori alligata; manu dextera lauri, vel oleæ ramum porrigente; ſub ala
B dextera foramen paruum, ſeu ellychnio, ſeu potius fomitis conſignatum ingreſſui; ſiniſtra manui circulum, veluti coronam, geſtante: A capite Angeli ſupra circulum egreditur manubrium lucernæ falcatum, ad inſtar cornutæ Lunulæ: infra pedes Angeli, a parte oppoſita manubrio, duæ hinc inde prodeunt veluti linguę in apice perforatæ; quæ foramina maiora primo, & ſibi inuicem ęqualia, ſunt ellychniorum:
C Ad calcem lucernæ inſcripſerat Præceptor Aldrouandus, *Lucerna antiqua διμυξος, ſeu duo habens ellychnia*; cuius ſimulachrum eſt huiuſmodi,

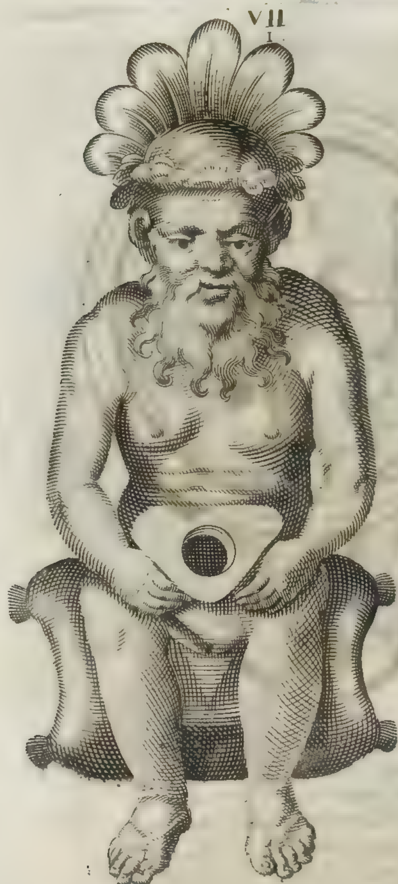
VI

B Post has ex Aldrouandico Musæo habitas, nuperrime Sextam lucernam fictilem vidi apud Aloysium Coradinum Patauij, rotundam, in cuius area effigies erat thyrsigeræ Baccantis; ad cuius sinistrum genu foramen exiguum ingressui fomitis; infra pedes e circulo prominebat seu lingua, seu nasus foramen maius habens, egressui ellychnij ardentis assignatum, sic,

A Septima Lucerna in eodem Musæo Coradini seruatur ænea in effigiem nudi Sileni supra vterculum sedentis; e cuius coxis egreditur vtri collum manibus apprehensum, eductumve, ore aperto, vnde lychni flamma emicabat: in dorso manubrium vtri, ad instar annuli, prouoluebatur: supra humeros adusque caput veluti vas affabre constructum erat, per quod in vterculum fomes instillabatur, hac forma,

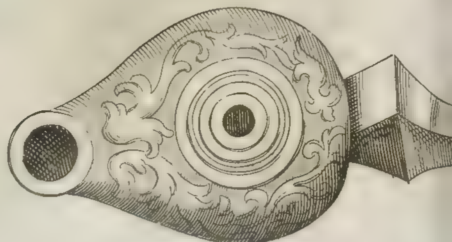

Octaua lucerna ibidem visitur, exigua, fictilis, efformata in imaginem capitis, cochleam referentis; e cuius ore aperto ellychnij ligula exerebatur in amplo foramine, vt in lucernis culinarijs, in hanc imaginem, quam etiam nuperrime visendi, mihi copiam fecit Cl. Sertorius Vrsattus, qui recens habuit ex vrbe Iadra Dalmatiæ,

A

Nona lucerna minima in piri speciem efficta; in cuius medio exiguum foramen est intra plures circulos recipiendo fomiti aptum: in apice maius foramen est, flammigero ellychnio destinatum; & ex altera parte ad locum pediculi manubrium est, calcei cuiusdam figuram ferme repreſentans, ita,

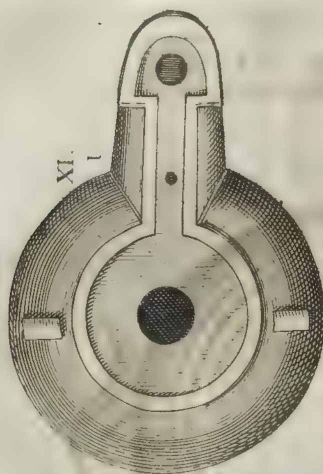

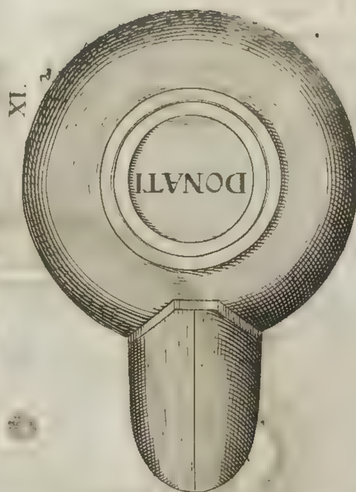

Decimæ lucernæ fictilis apud eundem pars antica circularis est, in centro habens foramen exiguum; vtrimque a periferia duo manubriola in auricularum similitudinem extuberant; inter quas a parte inferna circuli egreditur lingua, in apice perforata latiore fora- A mine, quod ellychnio coruscanti assignabatur: Pars vero lucernæ postica, in eamdem figuram efformata, obtinet in centro veluti tuberculum, & sub eo litteram T versus linguam; quæ littera hic designatur in antiqua parte, sic,

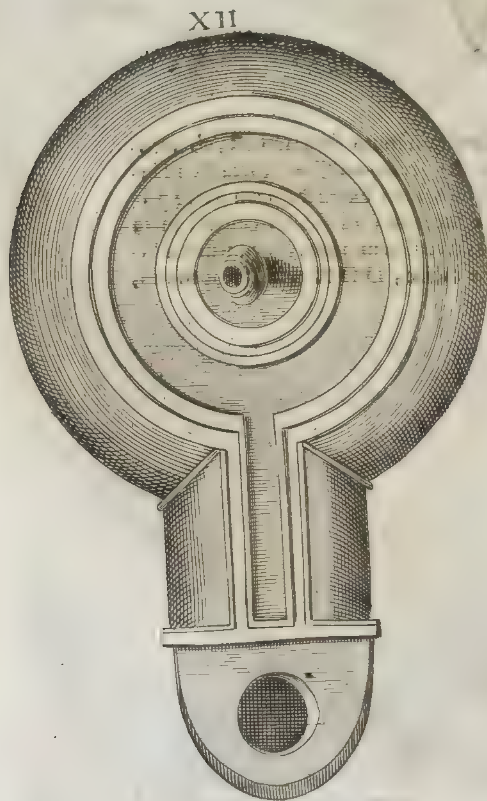
Vndecimæ lucernæ fictilis eodem in loco figura sphærica est, ex qua prominet veluti glans crassior, in cuius apice foramen est mediocre lychnum ardentem euomens; in centro circuli maius est foramen fomitem bibens, in medio B balani minimum foramen est, ab vtroque maiori æquidistans, fortassis ad ingressum aeris extructum: in parte postica lucernæ, ad locum centri, intra duos circulos minores, leguntur hæ litteræ incisæ, DONATI hoc modo,

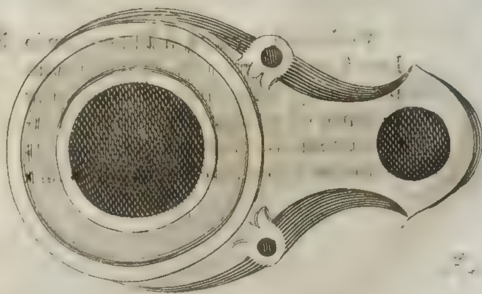

Duodecima lucerna Coradini ærea A est, paullo maior præcedenti, sed eiusdem figuræ, nisi quod in centro foramen habet, operculo volubili clausum, & caret minimo illo tertio, sub hac specie,

Decima tertia lucerna ibidem ærea est, satis exigua linguam exerens ferme triangularem; in cuius apice, magnum hiat foramen, & duo longe minora in angulis lucernæ corpus contingentibus, sed quartum omnium maximum in centro corporis, ita,

B Decima quarta lucerna omnium maxima in eodem loco fictilis, & rotunda est, ex vrbe Roma Patauium transmissa; in cuius centro Iouis tonantis effigies vmbilico tenus inspicitur cum fulmine ad humerum læuum, & aquila expansis alis in pectore: sub alis duo foramina: supra caput manubrium

brium

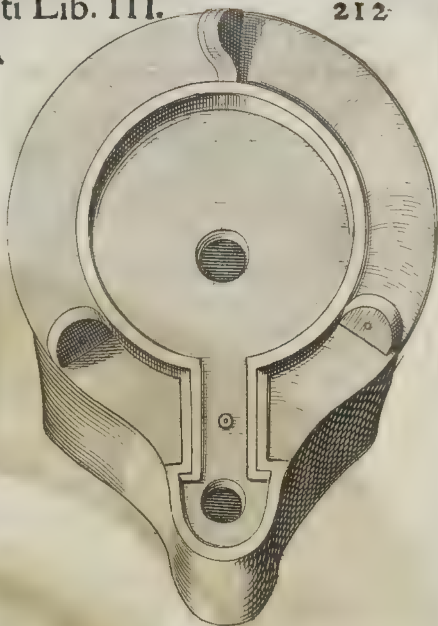
brium ex orbita lucernæ prominet, orbiculari figura: ex opposita orbis regione veluti lingua exit, foramen maius in apice gestans, hoc modo,

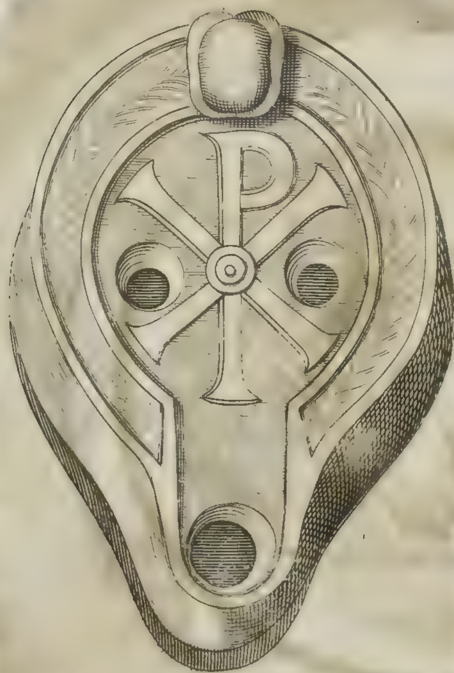

Post Aldrouandicas, & Coradinias, apud Laurentium Pignorium, Antiquariæ rei cultorem egregium, duas fictiles vidi lucernas, quarum prior, in ordine decimaquinta, rotunda est, ex anteriori parte veluti nasum exerens; in quo foramen amplum, flammulæ dicatum: in centro nota nomen, Christus, designans, totam aream lucernæ occupans, ad instar cuiusdam rotæ, radios vndique vibrantis, visitur; vtrinque lateralia gestans duo minora foramina, ingressui fomitis hiantia, hunc in morem,

A

B

Altera decimasexta rotũda est item, nasum ex periferia emittens; in cuius fine foramen ellychnij; vtrimque, & in parte auersa naso, tres veluti ansulæ perforatæ, per quas traijci filum posset, quo lucerna pensilis detineretur: in centro lucernæ foramen ingressui liquoris apertum: in medio nasi exiguum satis foramen habetur: a tergo inscribitur FORTIS in hanc imaginem,

C FORTIS

His adijcere lubet, quas nouissime vidimus lucernas a Paullo Petauio in Francorum curia Consiliario delineatas; nam plures inuulgauit earum imagines in libello, cui titulum fecit, *Antiquariæ supellectilis portiuncula:* quarum prima, in ordine decimaseptima, testacea est, rotunda, cum manubriolo, & ligula perforata; quum alterum foramen in centro hiaret: & in fundo postico in-D cisæ legerentur litteræ, AVFELLVS.

Decimaoctaua ærea nauiculæ formam æmulabatur; in cuius prora foramen erat ellychnij; in puppi manubrium loco temonis; in medio vice mali veluti ceruix putei cuiusdam cum operculo a puppi supra foramen ingressui liquoris paratum decidente; carina plana.

Decimanona item ærea, eiusdem fere figuræ; sed loco mali purum fora-E men habuit; & supra manubrium cornutæ Lunæ imaginem, e cuius orbe se se exerebat ventriculotenus imaguncula Dianæ Lunulam fronte gestantis.

Vigesima lucerna testacea fuit, rotunda cum manubriolo, & opposita ei ligula, in qua foramen lucis; in area delineatus elephas puerum dorso gestans cum elata proboscide, sine dentibus; puer dextera manu clauam continebat;

po-

pone belluam arbor ingens: ad vmbilicum bestiæ foramen alteri compar: infra ipsum elephantulus eadem specie, sed nihil dorso gerens: in fundo incisæ litteræ, S AE C V L.

Vigesima prima lucerna rotunda fuit, sine manubrio, fictilis cum longiore naso, in quo foramen a rotundo desinens in oblongum; cui operculum superinduci posse videbatur: in area affabre delineatum caput hominis barbati; cui tria foramina circumposita erant, ad latera, & infra mentum: extrema lychni latera perforata vtrimque: fundus posticus inscriptus erat, S T R O-B I L I.

Vigesima secunda lucerna ærea, miro artificio delineata omni ex parte, rotunda fuit ad oui speciem; nasum habuit, & in eo foramen soli ellychnio paratum, cetera non perforata; manubrij summum artificium; teres, & oblongum corpus e duplici Delphine concham complectente; in area superiori Osiridis, vt arbitror, imago, cui mulier a sinistris coronam seu detrahit, seu porrigit: alter homo genuflexus, manibus sublatis idolum adorat: a dextris Vittata sacerdos manus habet in vase ante idolum supra Tripodem posito, seu ibi reponens oblata ab adorante viro, seu inde responsa idoli referens: infra hæc omnia ad radices areæ superioris hæ leguntur incisæ litteræ. L·C·I. fundus posticus arctiorem aream habet, in qua sunt aliæ notæ huiusmodi C·I·C infra quas aliæ tales IOMS: supra, & infra litteras folium hederæ: vndique aream ambiunt Dij Marini monstrosi, mulieres, seu Nereidas dorso gestantes.

Vigesima tertia lucerna fictilis est, absque manubrio, rotunda, cum ligula perforata ellychnio; in area foramen minus; vtrimque duo pugionibus armati inuicem belligerantes; quorum vni parma decidit in terra.

Vigesima quarta lucerna fictilis est, cum manubriolo, & illi opposito longiore naso, ad ellychnium euomendum perforato: in area calix affabre delineatus, vtrimq; ansulatus, inter duo foramina minora collocatus: sed aream circuũt orbiculi, & trigoni multiplicati; ad nasi radicem duo veluticorda effigiata.

Vigesima quinta lucerna fictilis, hu-

A manum caput glabrum representat absque collo, bucca plurimum hiante.

Vigesima sexta fictilis est item, vigesimæ quartæ persimilis; sed in area triplex foramen habet, ac loco calicis notam nominis Christi, vt decima quinta Pignoriana.

Vigesima septima est ærea, calceum ferme referens in apice perforatum, & vbi pes ingreditur: ex alta calcanei parte magna crux emergit, e cuius medio

B catenula exit, quæ in arcum sublata demum desinit in annulum insertum in mediam calcanei partem, inter vtrumque foramen: vt hinc appareat eam fuisse lucernam pensilem, more lampadum; cuiusmodi etiam extitisse innuimus decimam sextam in Pignoriano Musæo visam.

Vigesima octaua lucerna pariter est ærea, in imaginem pedis humani a crure præcisi, soleati more apostolico, nempe cum sandalio; manubrium habet ad

C calcem; patens foramen in loco præcisionis; extra vltimos digitos subiecta solea recuruatur sursum in lucernæ foramen, ex quo exire videtur ellychnij receptaculum.

Vigesimam nonam lucernam fictilẽ, omnium minimam, cum manubriolo, rotundam, in areæ centro perforatam, linguam quadrangularem, itidem perforatam in regione opposita manubrio exerentem, habet idem Petauius in suo

D *Veterum nummorum Gnoricmate*. Petrus etiam Scriuerius testatur inuentam fuisse anno Millesimoquingentesimo sexagesimo secundo apud Hagam in Arcis Britannicæ ruinis lucernam pensilem, æream, quæ trigesimo numero locatur: cui cauum est affabre circinnatum, cum imminente quadrato cælo, ad arcẽdum flammæ periculum, vti apparet; siue etiam contra fumi surgentis nigrorem.

Trigesimam primam Autor idem lãpadem in Batauia repertam memorat, (Pag. 21.)

E quæ in quatuor veluti guttos exit, vnde ellychnia flammam euomebant; & in quaternas columnas, circinnatum cælum excipientes, assurgit.

Anastasius Bibliothecarius de Vitis Romanorum Pontificum in Syluestro Primo meminit trigesimæ secundæ lucernæ mixarum duodecim; quam esse testatur ex auro purissimo.

Tri-

Trigesimam tertiam lucernam vetustam in opere suo *De Iure Manium* inscripto habere se Gutherius [b] affirmat eius figuræ, quæ Vrsum referat. Propositis & ego deniq; trigesimam quartam fictilem adiungam; quæ apud me diu fuit, figuræ orbicularis, absq; manubrio, linguam exerens cum foramine ellychnij; in centro habens illi æquale foramen: a quo veluti rosæ floris folia ducuntur ad periferiam; intra duo maiora foramina tertium erat exigui admodũ oris: superficies superna concaua forinsecus extitit; ad latera linguæ in periferia duo hinc inde foraminũ simulachra efformata visebantur: superficies inferna parum conuexa; in cuius centro spectatur imago non peruij foraminis. Inscribebantur autem antiquæ lucernæ reconditæ aliquando nomine defuncti, cui accendebantur; aliquando nomine artificis, a quo plasmabantur; aliquando nomine Amici, a quo accendi curabantur; aliquando nomine serui, a quo custodiebantur; aliquando nomine Numinis, cui dicabantur; quod facile coniectari possumus ex varietate inscriptionũ nuper adnotatarum; nam L.CAESA femina fuit nobilis, cuius cadaueri ardebat in sepulchro lucerna tertia. Decimæ lucernæ inscripta littera T indicat initium nominis artificis eo tempore celeberrimi. Vndecima lucerna DONATI amici fuit, qui eam mortuo sodali accendi curauit. Decimaquinta, & vigesima sexta Christi nomẽ habuerunt, vt pote vel Christi simulachro accensæ, vel Christiano cineri. Decimæ sextæ custos videtur fuisse seruus nomine FORTIS. Artifex decimæ septimæ fortasse fuit in ea descriptus AVFELLVS; nisi hunc eius custodem seruum asseramus. Vigesima cur inscripsita sit SAECVL ambigimus; nisi littera denotet imprecationem, vt lucerna sæculum integrum luceat, vel seruum nomen Sæcularem designet. Vigesima prima STROBILI seruine, an artificis nomen habuerit incertum est. Vigesima secunda tribus notata inscriptionibus, habuit nomen defuncti in area superiori L·C·I. nomen artificis in fundo postico C·I·C. & nomen serui in loco inferiori IOMS.

[b] lib. 2. c. 32.

Inscriptio lucernæ nomine defuncti.

Artificis.

Amici.

Numinis.

Serui.

Aeui.

A

Quot, quæque fuerint lucernarum olim reconditarum genera quoad naturam flammæ, seu de differentijs earum in conseruanda flamma. Cap. XII.

Age nunc varietatem flammę consideremus in ijs lucernis, quæ ab antiquo reconditæ recens inuentæ fuerunt: qua quidem in re si sensuum iudicium sectemur, priscorum lucernas ad quinque genera referre nos oportebit; B namque, vt ait Seneca Tragædus in Oedippo,

„ *Non vna facies nobilis flammæ fuit*,

olim enim reconditarum siue in sepulchris, siue quouis alio in loco lucernarum aliæ penitus extinctæ compertæ sunt; aliarum solus fumus conspectus est ab earum detectoribus: vt eius, quæ Pisis fumans inuenta est sub altare templi maioris; alijs flamma corusca visa est adhuc inesse, quæ subito in aere aperto extincta est; vt illi, quæ in sepulchro C Tulliolæ, ac ei etiam, quæ in tumulo Nesideo reperta est: in vtrisque enim lucernis

„ *Subito refulsit lumen, & subito occidit:*

alias inuenerunt maiores nostri flammulam ad aliquot horarum spacium conseruantes, quę sponte postea extinguebantur; vt quæ Terenti, & Bononiæ detectæ fuerunt: aliæ demum adeo pertinaciter antiquum ignem sibi retinebant, vt flatuum, aquarumque violentiam despicerent inuictæ: nec vnquam, D nisi fractæ, ac effusso interno liquore, flammam amittere potuerint: vt quæ in sepulchro Pallantis, & quæ ante Crucifixi Redemptoris imaginem Edessæ intra murum Vrbis inuenta fuit. Quarum omnium naturam sigillatim nunc præstat explicare.

Lucerna [fu]mans inuen[ta]

Moriens.

Flammam [se]ruans

Ignem di[u]tissime re[ti]nens.

Lucernæ in priscorum tumulis extinctæ cuius naturæ fuerint; vnde septem caussæ afferuntur, quæ varia ratione ardentem ignem extinguere possunt. Cap. XIII.

E

Quãdo illud ex superioribus apertissime constat, Antiquos intra sepulchra lucernas ardentes recondere consueuisse: nec tamen rationem parandæ lucernæ, quæ ad multos annos conflagraret, omnibus illis notam extitisse: quoniam Lege Mæuia, ff. de ma-

num.

num. testam.manifestum est veteres testamento manumittere seruos ea conditione solitos fuisse, vt hi monumentis testatorum lucernas alternis mensibus accenderent: Nihil sane prohibet, quæ in tumulis extinctæ hoc æuo reperiuntur, esse lucernas communes ex oleo, & ellychnio vulgari flammam conseruantes; quas in sepulchris locatas olim vel fumus primo exitum non habens ex clauso nimis arcte monumento suffocauerit: vel deinde consumpto vniuerso ignium fomite, marcor occupauerit: quum tamen & eiusmodi esse potuerint, quæ post multos annos etiam ardentes demum extinctę fuerint: Non enim admirabiles illæ, quæ plures annorum decades, & centurias arsere lucernæ, omnes eiusdem tenoris extiterunt, vt ęterno, æqualive tempore flammam singulæ seruare potuerint: Nulla quidem lucerna potest simpliciter æternum ardere, ob rationes [a] inferius commodiori loco afferendas. Neque omnes eodem temporis interuallo ardentes perdurare queunt, ob diuersitatem qualitatum & loci ambientis, & liquoris, & ellychnij exardentis; nam in diuersis locis, humidis nempe alijs, alijs siccis, alijs frigidis, & alijs calidis; & ex varia materia tum liquor siue humidū, tum ellychnium earum desumptum est: ita vt si adhuc post multos annos recludi contigisset Pallantis, Tulliolæve monumentum; certe in eo lucerna iam non amplius ardens, sed extincta comperiretur: extingui autem clam potuerunt ante apertionem sepulchri lucernæ in monumentis prius ardentes multifariam, vt dicere cæperamus; nimirum primo ad consumptionem fomitis, seu liquoris, seu ellychnij, seu etiam vtriusque; vt quotidiano experimento constat in familiaribus lucernis: Dein a fumo, cui non pateat exitus extra sepulchrum, flammulam suffocante: Deinde a spiritu; flatuque aliquo flammam ex ellychnio violenter euellente; in cauitatibus enim subterraneis vagari passim ventorum exhalationes, flatusq. vehementes, vnicuique compertissimum est; celebrisque in agro Vicetino Villa Custodiæ propositi magnum affert argumentum; vt vere apud Plinium [b] fine fine ventos generent subterranei spe-

...cernę in tu... ...lis anti... ...orum extin... ..., vnde fue... ...t.

...cernę flam... ...nulla ęter... ...esse potest. ...lib.4. c.28.

...cernas ex... ...uētia mul... ...cia expli... ...tur.

...idias.

...us. ...e lib. 4. ...14.

...terra va... passim ...tum.

...odiæ vil... ...lebris cur

...e li.8.c.15. ...b.3. c.43

A cus; & in domibus etiam multis manufacta inclusa opacitate conceptacula auras suas habeant. Vereque apud Marcum [c] Polum Ormuzianorum domus habeant ventorum ductus, quibus omnia cubicula refrigerant ad libitum. Deinceps ardentes sub terra lucernæ potuerunt extingui ab aqua, siue in eum locum aliunde influente, siue ibi a frigore terreno genita ex aere incluso; quemadmodum in fontibus, fontiumve principijs subterraneis Aristotelis [d] obB seruatione aqua primum gigni consueuit; vt in antri Custodiæ Vicetinæ centro genita stagnare visitur assidue. Vlterius etiam a nube, atque a vaporibus densioribus ante productionem illius aquæ; siue flammulam corpulentia, moleque sua suffocantibus; siue igniculum eumdem contrarijs qualitatibus humoris, ac frigoris extinguentibus. Præterea quoque a nimia siccitate loci subditum igniculo fomitis humorem arefaC ciente. Ac demum ab externo igne aliquo de subterraneis locis alijs in tumulum quomodocumque illapso, aut ibidem quauis de caussa repente genito ex materia sulphurea, nitrosave, aut bituminosa eumdem fomitem siue statim exsiccante, siue flammulam ab eo ad se attrahente: Nam in locis subterraneis passim vigere flammas ex accensis huiusmodi succis concretis quotidiano experimento compertum habemus:
D Maioremque flammam ad se ab ellychnio minorem rapere docuit nos item experientia ipsimet Aristoteli [e] non ignota; nam lucerna, candelave ardens in magno aliquo igne posita, vel illi propius admota, illico extinguitur, non semper (vt vulgo dici consueuit) quia maior ignis absumat humorem, quo minor ignis alitur, ac sustinetur; etenim si, vbi minor flamma in maiori extincta fuerit, statim lucerna, candelave inde
E remoueatur, in ea conspiciemus, comperiemusque tantum adhuc humoris, liquorisque pristini superesse, quantum satis esset ad continendam etiam per notabile spatium temporis extinctam flammulam; quæ rursus in eodem fomite residuo accendi potest, & accensa quoque diutule perdurare: sed reuera dicendum est magnum illum ignem ad se rapere, attrahereque paruum, ob fa-

Ventos gignūt semper subterranei specus.
[c] lib.3.c.43.
Lucernas subterraneas vt aqua extinguat.
Aqua vt oriatur in fontibus.
[d] 1.meteor. sum.4 c.1.
Flamma vt extinguatur a nube.
Siccitas vt lucernam extinguat.
Ignis vt flammam extinguat.
Flammæ subterraneæ.
[e] 5. sect. problem.57.
Lucerna in igne vt extinguatur.
Candela in igne extinguitur non defectu liquoris.
Ignis magnus ...ad se rapiat exiguum.

K mi-

miliaritatem naturæ; ipſumque ideo ab hi more diuellere, quo prius continebatur; quandoquidem tanta non eſt vis humori accenſo ad exiguum ignem ſibi adnexum retinendum, quanta vis ineſt igni maiori ad illum minorem ignem ad ſe rapiendum, & attrahendum; nihil eſt enim appetentius ſimilium ſui, nihil rapacius, quam natura, & inter naturas, quam natura ignis. Et eo magis, faciliusque contingit, quo ignis exiguus ad maiorem collimat intimo naturę impulſu; quoniam veluti diſſimilia, ſiue contraria omni conatu ſe ſe mutuo fugant; ita viciſſim conſimilia vniuerſa naturali quodam inſtinctu, vbi valentiora fuerint, ad ſe alliciunt, rapiuntque minora; vbi vero debiliora extiterint, ſponte contendunt, collimantque ad potentiora: ſed ſpeciatim calorem, ſiue ignem validum ad ſe rapere debilem ſibi vicinum, certiſſimis comprobatur experimentis in æſtate a vehementi calore ambientis maiorem calorem tum animalium, tum etiam terræ aduentitium a centro ad circumferentiam rapi, non conſumpta proinde interna illorum corporum humiditate; quod apertiſſime indicat grandiorum fluminum, ac fontium; quibus non a niuium colliquatione, nec ab imbrium inundatione; ſed ab intimo terræ centro ex aeris in ſtillas aquarum vi frigoris cogentis condenſatione origo eſt; hoc inquam oſtendit fluminum, & fontium iſtorum vbertas maior æſtate, quam hieme. Ariſtoteli vero ex propria ſententia procul a vulgi opinione differenti lucernam in magno igne non extingui ad conſumptionem pabuli, ſed quia maior ignis minorem ad ſe allicit, & rapit, liquido conſtare poteſt ex eo, quod ipſe multis in locis de propoſito decreuit; ac primo vbi cauſſam aſſignat, cur aſcendente iugiter de [f] terra ſurſum exhalatione ignea non multi, neque ſæpenumero Cometæ fiant; decernit hoc inde contingere, quia maxima exhalatio ſemper ardens in lacteo circulo ad ſe aſſidue trahit minorem exhalationem ſurſum aſcendentem; quæ ſecus extra lacteam Zonam ſępius in Cometen, eumdemque multiplicem accenſa refulgere valeret: Illud enim a natura inſitum eſt vnicuique rei, etiam

Natura ſui ſimilium appetens.

Diſſimilia & contraria ſe fugant.

Similia debiliora ſponte cōtendunt ad valentiora.

Æſtate cur flumina exuberent non a niue diſſoluta.

[f] 1. meteor. ſum. 2. c. 6.

Cometæ cur fiant raro, & pauci.

Lactea Zona quid Cometis officiat.

A inanimatæ, tum vt contrarium fugiat ſuum, & ad ſibi ſimile congeneumque contendat: tum vt a ſimili potentiori trahatur ad ſe ſimile debilius, illi trahẽti minime reſiſtens; & ab oppoſito ſemper fugetur oppoſitum. Deinde vbi perſpicuis verbis aſſerit [g] Ariſtoteles, vbi multum ſupereſt ignis, lucerna nequit ardere; exiguum quippe ignem multus ille ad ſe trahit; ita fit vt ante febris acceſſionem corpus extrinſecus calefaciendum ſit, ſiue (vt ipſe ait) multum

B ignis in corpore præparandum ſit; febris enim exiguum continet ignem; multusq. proinde ad ſe ducet exiguum. Deinceps vbi hoc ipſum repetit paullo [h] poſt inquiens, Vides ne lucernam, vbi multus ignis perflagrat, ſuum aſſeruare flammulam minime poſſe? multus enim ille exiguum ad ſe rapit. Vlterius vbi [i] docens cur extenuati ex largiore vini potu moriantur, determinat vinum ſua caliditate macerare calorem natu-

C ralem; & quomodo ab igne nimio, aut Sole exiguus ignis extinguitur; ſic intimum corporis calorem a vini calore, ſi nimius eſt, ſuperari, atque extingui; certum eſt autem a vino calorem naturalem non extingui, quoniam ab eodem ſubiectus calori humor abſumatur; nam a vini vſu nimio humor potius augetur: ſed quia vini calor naturalem extenuatorum hominum calorem imbecillum ad ſe rapit, & remouet a partibus cor-

D poris humani ſolidis; quo naturali calore deſtitutæ ipſe moriuntur. Vltimo vbi ex profeſſo agens admirandus Magiſter [k] de caloris corruptione, ſtatuit corrumpi calorem aut extinctione, aut marcore: extinctione quidem a contrarijs, a frigido nempe, ac humido; marcore autem vel indigentia nutrimenti; vt lucerna quum fomite, aut oleo caret; vel ab alieno calore; vt ignis in Sole, & lucerna apud ignem: ex quo loco liqui-

E do conſtat Ariſtoteli marcorem ignis ad humoris ſubiecti conſumptionem eſſe corruptionem ſpecie diuerſam ab eo ignis marcore, qui fit ab alieno calore vehementiori debiliorem ignem a veteribus fomitibus ad ſe attrahente, rapienteque. Tot ergo ſunt ignis corruptiones, totq; cauſſę flammulam reconditarum lucernarũ in vetuſtiſſimis monumentis extinguere valentes ab [l] Ariſto-

Simile potentius trahit ad ſe debilius.

[g] 1. ſect. problem. 54.

Febris vt calefacientia poſtulet.

[h] 1. ſect. problem. 58.

[i] 3. ſect. problem. 23.

Vini potus largior cur necet extenuatos.

Sol vt ignem extinguat.

Calor vt vinum extinguat

[k] 3. ſect. problem. 25.

Vide lib. 4. c. 16.

Calor bifariam corrumpitur

Marcor a duplici cauſſa duplicis eſt ſpeciei.

Vide li. 4. c. 17.

Ignis corruptiones multiplicis ſpeciei.

[l] de iuu. & ſen. c. 3.

stotele ipsomet enumeratæ, atque ab A experimento comprobatæ. De quibus pręclarum habemus Theophrasti[*m*]testimonium asserẽtis ignem multifariam posse corrumpi, nempe ob marcorem absumpto humore, ab igne maiori, a frigore, a copia materiæ suffocantis, a flatu, & id generis alijs antea numeratis.

[m] lib de ...

De duplici caussa, naturave gemina veterum lucernarum, quæ fumantes adhuc nostra ætate inuentæ fuerunt. Cap. XIV. B

QVæ vero in recludendis antiquorum tumulis lucernæ quidem extinctæ, sed tamen recens extinctæ, adhucque fumantes nostra ætate compertæ fuerunt; ac speciatim quæ inter Pisani templi ruinas fumare conspecta fuit, multas sane potuit habere caussas; prima quidem est, quia fieri potuit vt tunc temporis demum extincta ob aliquam ex commemoratis in superiori capite rationibus, etiam num fumaret; fumus C etenim a lucerna qualibet nuper extincta per aliquod temporis interuallum necessario halare debet; quoniam ignis fomitem omnem denique in fumum solvit. Secunda vero caussa est, quia potest etiam contigisse, vt in extincta multo antea lucerna, toto consumpto ellychnio ab ardente flamma, remanserit adhuc aliquid humoris; aut vicissim toto consumpto humore, combustibilis ellychnij quidpiam superfuerit: non D enim oportet in lucernis, quæ marcore moriuntur, simul & liquorem, & ellychnium consumi ex toto, atque finiri: tunc in eam materiam combustibilem residuam irruens, irrepensque alicunde fauilla ignis flammam excitare non valens, fumum facile procreare potest. Nequit autem ignium scintilla cadens in oleum, liquoremve alium quempiam frigidum sine ellychnio, aut in ellychnium vllum sine humore, flammam producere; sed fumidam solam exhalatio- E nem inde posse suscitare quotidiano constat experimento: Potuit autem ea scintilla in effodiendo, recludendoque loco subterraneo excuti facillime tum ferramentorum affrictu, tum lapidum confrictu, tum funis alicuius nimia distensione, vt ita dixerim; atque proinde intermedio aere intercepto in

...mus ab ex... ...ta lucerna ...essario ha...

...erna mar... ...extincta ...se retinet ...uid com... ...ibile.

...nis fauilla ...ne nimiũ ...ento.

...e li.4.c.18. ...e li.4.c.19.

ignem attritione conuerso. Multas enim ignis procreationes agnouit etiã Theophrastus, [*a*] apud quem ignis & solidorum ictu gignitur, vt lapidum; & attritu, pressuque, vt igniariorum; quæque impetu incitata feruntur, velut eorum, quæ inflammantur, liquanturque: & paullo post addit Aristotelis auditor: quin etiam huius terreni, & flagrantis ignis ardor a Sole gigni potest.

[a] lib. de igne.

Explicatur triplex natura lucernarum ardentium, quæ in aperiendis antiquorum tumulis viso externo aere statim extinctæ fuerunt. Cap. XV.

ADmirabilior certe natura est illarum lampadum, quæ in aperiendis antiquorum sepulchris ardentes visæ sunt illico noui aeris contactu extingui. Porro mirabilis huius rei caussa triplex esse quiuit: & prima quidem, quia lucerna dudum quauis de caussa in monumento extincta retineret adhuc intra se tum ellychnij, tum quoque humoris aliquam portionem, in quam alicunde irruens fauilla ignem nouum accenderit; sed non alte impacta flamma ex se statim extincta fuerit: id quod vnicuique liceat experiri quotidie in accensione candelæ, si eam leuiter igni admotam protinus ab igne deduxerit; videbit enim vix natam in candela flammulam statim sponte interire. Altera caussa est, quia potest aliunde susceptam nuperrime flammam dudum extincta in conditorio lucerna ob impetum subsequentis spiritus cito amittere; quandoquidem in lucerna olim intra tumulum extincta superesse potuit, siue cum ellychnio, siue citra ellychnium, liquor eius naturæ, quæ in aproxide, ac medica naphtha obseruatur; naphtham enim ignem ex interuallo ad se rapere monuit etiam [*a*] Plutarchus; Aproxidis vero herbæ radicem [*b*] Plinius ex Pythagora inquit e longinquo ignes concipere vt naphtha; de qua in terræ miraculis dixisse se monet; a quo quidem liquore, fomiteve ardente male sibi complexam, quippe superficietenus implexam, flammulam violentior flatus facile diuellere potest; vndecumque illi ventus aduenerit; siue aere concita-

Flamma quæ genita statim corrumpatur.

Naphta ignẽ rapit ex interuallo.

Aproxis herba mirabilis.

[a] sympos. q.7

[b] lib. 24. c. 17

tissime moto a fodientibus, siue de specu erumpente spiritu, siue quoque ab extra temere, casuque accedente vento. Tertia vero propositi caussa est, quia potest antiqua lucerna veterem flammam etiamnum retinens tunc primum deperdere vel ob consumptionem fomitis, vel ob flatus alicuius impetum, vel ob aliam aliquam ex caussis flammam extinguere valentibus dudum [c] enumeratis.

[c] cap. 3.

Enucleatur triplex alia caussa lucernarum, quæ ardentes e tumulis vetustissimis eductæ ad aliquot horas flammulam conseruarunt, postea sponte extinctæ sunt. Cap. XVI.

QVæcumque vero lucernæ de sepulchris antiquissimis ardentes eductæ flammam per aliquot horas sibi conseruauerunt, eam postea sponte amittentes, triplicis etiam naturę ac generis esse potuerunt; nam in aperiendo vetere monumento primum aliqua ex propositis antea caussis fomes naphthæ conditiones habens flammam e scintilla recens genita paullo altius, intimeque concipiens; nulloque consequente vehementiori vento, concitatiorive aeris motu, eam diutius in se retinere potest vsque ad humoris, fomitisque consumptionem; didicimus etenim ex Plinio[a] quoque, ac ex Xiphilino apud [b] Dionem, naphtham ex genere bituminum esse vsq; adeo ardentem, vt omnia, quibus adhærescit, prorsus exurat; nec vlla re humida facile extinguatur: Huicq; magnam esse ignium cognationem, qua trāsiliunt ignes protinus in naphtham vndecumque visam: Ita ferunt a Medea pellicem crematam, postquam sacrificatura ad aras accesserat, corona igne rapta: Iason enim captus amore Glaucæ (quæ fuit Creontis Regis Corinthiorum filia) Medeam deseruit; Medea vero vt Glaucam vlcisceretur, velum, & coronam ipsius imbuit liquore naphthæ, quo celerius illa incenderetur; vt legimus in Vita Magni Alexandri apud Plutarchum: quo allusit Horatius alicubi scribens de Medea,

[a] lib. 2. c. 105.
[b] lib. 35.
Naphtha est bitumen ardens inextincte.

Medea vt pellicem cremauerit.

Epod. 3. Ode.

„ *Hoc delibutis vlta donis pellicem*
„ *Serpente fugit alite.*

A Quamquam ibi coronam illam, non quidem naphtha, sed allio, quod execrabatur Poeta, imbutam fuisse iocatur; vt notat etiam Turnebus [a] eruditissimus. Verum ad lucernas iam redeamus: Potuit ergo fauilla in fomitem lucernæ naphthæ congeneum vndecumque illapsa flammam excitare, dum vetus aperiretur monumentum; quæ flamma liquori, ob eius mollitiem, ac tenacitatem, altius, & pertinacius impacta, du-
B rauerit postea multas horas vsque ad fomitis illius exigui consumptionem. Tertia caussa est, quia contingere potuit vt lucerna intra sepulchrum ab antiquo ardens veterem flammam, post visum, contactumque aerem externum detecto, apertoque tumulo, aliquot horas etiam conseruauerit; & postea sponte demum extincta fuerit, vel quia ille terminus erat suæ durationis, ob rationes inferius [b] commodiori loco afferendas; vel quia ob aeris externi nouiter tacti magnam inæqualitatem subla-
C ta sit proportio fomitis ad ignem; vnde citius ab igne fomes cōsūptus fuerit, vel vicissim a fomite igniculus suffocatus.

Allium Horatius execratus.
[a] 6. aduer. c. 9

[b] lib. 4. c. 28.

Detegitur duplex natura lucernarum, quæ post reclusum antiquissimum sepulchrum flammam retinuerunt flatibus, & aquis inextinguibilem. Cap. XVII.

LVcernæ demum illæ, quæ ardentes
D e sepulchris vetustissimis eductæ ventorum vehementium, & aquarum itidem violentiam superauerunt, eiusdem generis cum superioribus esse potuerunt, sola humoris varietate dissimiles; quoniam in tumulo clausa sine igne lucerna, siue quia fumo exitum non habente pridem suffocata fuerit; siue quia quauis alia ratione antiquitus extincta, in monumenti apertione ab irruente vndecumque scintilla flam-
E mam ea tenacitate concipere potest, vt nec flatus, nec aquæ vlla vi extingui postea potuerit, vnam ob materiæ conditionem: nouimus enim naphtham, & alia id generis bitumina facillime ignem eminus, & auidissime arripere, arreptumque nulla violentia ventorum, aut aquarum amittere; sed pertinaciter in aquis exardescere, ac ventis agitata magis excandescere: Quidni ergo eius-

Naphtha ignita vētum & aquam eludit.

eiusdem naturæ materia in vetustis istis lucernis esse potuerit? Deinde vero etiam potuit ab antiquo antea semper arsisse lucerna in conditorio clausa, quę demum extra monumentum educta vim spiritus vehementis, & aquæ ingruentis eluderet ad longum tempus; ardore quidem in se diutissime conservato, vel quia flamma fomitem non absumeret, vel quia nonnisi minimum quid eiusdem longissimo temporis tractu ignis absumeret: ventorum vero, & aquarum impetu neglecto, & superato, vnius ob substantiæ lentorem, ac visciditatem: Ac certe si aurum, asbestum, amiantum, & ex lino Carpasio contextum velum ignibus ardet illæsum; sique alia multa diu flammæ violentiam tolerant minima cum propriæ substantiæ iactura; quidni fomes in lucerna parari potuerit, qui diutissime ardorem flammæ conseruare valuerit? Satis igitur apparet vniuersalis caussa differentiarum durationis flammæ in reconditis antiquorum lucernis. Sed operæpretium est postremam hanc caussam diuturnissimi ardoris ex rei natura latius, & diligentius explicare.

In lucernis humorem contentum non inseruire igni, seu flammæ tamquam pabulum. Cap. XVIII.

CEterum ad intimiorem earum lucernarum dignotionem, quas constituimus in veterum monumentis ardere potuisse iugiter ad multas annorum decades, atque centurias, paullo altius ex rei natura petenda nobis est consideratio. Illud igitur in primis a sensu accipimus, in lucernis vllis flammam consistere non posse, nisi alicui humori associatam; quod quotidianis experimentis vallatum nullius indiget probationis: quam tamen probationem ad propositi complementum sic haurias ex natura rei; quia flamma, quæ humoris alicuius glutine infernis corporibus alligata violente deorsum non continetur, ob insitam sibi leuitatem citissime sursum, quo propensa est, euolat ad æthera; quare in lucernis flamma sine humore consistere nequit vlla ratione. Vt autem aperte constat in lucernis ardentibus, cuiuscumque generis extiterint, præter ignium ardorem, inexistere debere aliquem humorem, cuius beneficio flamma in eis hic apud nos detineatur; Ita cui speciatim vsui deseruiat illud humoris, & flammę coniugium intra lucernam non omnibus apertum esse arbitror. Vulgata quidem, & communis opinio inter Philosophię, Medicinęque professores ea circumfertur, flammam omnem liquoris alicuius necessario indigere, quo tamquam pabulo ardens in vita quoquopacto detineatur; alioquin alimento huiusmodi quomodocumque destitutam, illico ad nutrimenti defectum, quasi fame, vel siti confectam marcescere, interire, ac extingui: ac proinde fieri vt in propositis etiam lucernis humor flammæ loco pabuli, ac fomitis inseruiat. Verum, vt ingenue proferam quod sentio, ego communi huic placito me numquam subscribere quiui; namque in vniuersum si flammulæ isti liquor, ac omnino humor aliquis necessarius esset, vt ea ipso aleretur, quia numquam ignis esse possit absque pabulo; vt viri clarissimi prædicare non desistunt (agant de nutrimento, & nutricatu metaphorice dicto, vt volunt) proculdubio inde fieret vt ignis etiam in prophia sphæra (sunt enim [a] eiusdem naturæ nostras hic, & elementaris ille sursum degens ignis) adiunctum sibi haberet pro nutrimento aliquem humorem; ideoque fieret necessario tum visui conspicuus, vt flamma, & Cometæ; tum quoque ob admistionem humidi non esset summe leuis, omnisque penitus grauitatis expers; ac proinde non quiesceret secundum naturam in illo loco sursum simpliciter; nec inde violente pelleretur ad nos; nec eo sponte, naturave tenderet a nobis; quum autem ignis in propria sphæra ob summam suæ substantiæ raritatem, tenuitatemque sit inuisibilis; sitque simpliciter, ac summe [b] leuis; & in loco sursum [c] simpliciter supra omnem aeris regionem secundum naturam maneat; indeque ad nos nonnisi violentia pellatur; & a nobis ad eum locum sponte naturæ contendat; vt fuse nos docuit [d] Aristoteles non vno in loco. Iam certum est ignem sine humore consistere posse, nec eo indigere tamquam sibi necessario nu-

[Marginalia: ...rnę flam- non sine ...ore. — Vide lib. 4. cap. 20. Humor in lucerna nō seruit igni vt pabulum. — [a] 1. cæl. t. 78. Ignis elementaris cum nostro eiusdem naturæ. — Vide lib. 4. c. 33. Humidū igni admistū quid illi præstet. — Ignis elementum cur inuisibile. — [b] 3. cæl. t. 42. Vide lib. 4. cap. 21. — [c] 4. cæl. tex. 37. 39. — [d] 2. de gen. t. 22. 50. 2. cæl. t. 102. 4 cæl. t. 9. — Ignem sine humore cōsistere.]

nutrimento. Deinde vero Aristoteles [e] alicubi apertissime confitetur ignem, & flammam ex humido quidem exoriri posse, humido autem enutriri non posse. Deinceps autem etsi Cardano demus in disputationem (quod tamen concedendum non esse superius [f] ostendimus) lucernam in templo Mineruæ Atheniensis adeo grandem extitisse, vt semel oleo plena, igne in ellychnio ipsum sensim consumente, integrum annum perduraret ardens absque vllius olei, liquorisve alterius, vel eiusdem naturæ adiectione: omnem tamen rationem fugit exiguum humorem, qui vnica vice in propositis alijs lucernis contineri potuit, spacio quingentorum annorum, & vltra, continuum alimentum calori, & igni tantæ actiuitatis, quantæ flamma est, suppeditare valuisse; quæ namque visuntur fictiles, æreæve in Aldrouandi, Coradinique Musæo, non excedunt communium, vsualiumque lucernarum magnitudinem; nec vltra sex, vel ad summum octo vncias olei continere queunt; vna excepta Iouis omnium maxima; quæ tamen olei sesquilibram vix continere valeret: sed quid hæc olei mensura ad tot annorum pabulum ardenti flammæ iugiter subministrandum? Amplius autem si flamma in lucernis humore indigeret veluti pabulo; inde profecto fieret tum vt ad imminutionem humoris assidue flamma & ipsa contabesceret; quemadmodum homines, viuentiaque nostratia cuncta (siue stirpes, siue Zoophyta, siue bruta consideres, siue infra stirpium naturam tubera, & fungos) exili nutrimento pasta, tenuique victu enutrita emaciantur: tum in vltimo humoris extermino flamma exilis admodum appareret; vel saltem longe minor, quam antea extiteret; quippe defectus alimenti decrementum accersit, tabemque prouehit: tum demum flamma emarcesceret, deficeretque adiuncta, & affixa humori combustibili, & ellychnio; sed ex aduerso contingere videmus consumpto humore flammam sursum eleuari, & extra combustum fomitem in aere penitus extingui; damque ab illo exusto seiuncta est proxime, maiorem fieri, splendidioremque, ac exultare quasi e vinculis liberatam; signum euidentissimum in lucernis flammulam humore non indigere tamquam eo, quo nutriatur. Deinceps nutricatio propria est subcælestium animatorum operatio; neque ignis, qui prorsus inanimis est, nutrimento sustentari posse vlla ratione proprie dicendus est; licet Ægyptij, qui Clemente autore, referente Virgilio [g] Polydoro, lucernæ vsum inuenerunt, per metaphoram ignem appellauerint belluam animatam, quod omnia voret, eiusdem Polydori [h] testimonio. Sed neque ad sui esse ignis omnium elementorum corpus nobilissimum, perfectissimumque vllo modo ceteris corporibus opus habere statuendus est: quum reliqua elementa singula ipso ignobiliora, & imperfectiora per se subsistant, nec alterius vllius indigeant ad existendum. Præterea vero alimentum conseruat ea, quæ nutriuntur, eorumdemque vires auget, substantiamque perficit ad sua ipsorum munia recte obeunda; vt monet [i] Aristoteles: e contra humor vim caloris eneruat, cuius est lima siccitas; igniumque naturam labefactat, cui est summe contrarius: & suo lentore flammæ alligatus humor illam vi deorsum hic apud nos in lucernis detinet, ac impedit quominus ea expedite sursum ad proprias sedes euolans ascendat: Quare humor in lucernis non est veluti nutrimentum flammulæ. Adde quod enutritur, illud idem numero permanere toto altionis, auctionisque tempore; præexistensque ali, & augeri, [k] Aristotele doctore: quum autem eodem autore ignis ex humore nouus semper fiat; & fluat, veluti fluuius; nec vetus ex humido alatur, aut crescat permanens idem: sed vetusta flamma ex humore nouam semper generet, priore post humidi sibi substrati consumptionem sursum abeunte: quod belle innuit Theophrastus [l] inquiens, ignis in natalibus quodammodo emoritur suis, & solum est nascens: iam & ex rei natura, & ex Aristotele apertissime constat in lucernis flammulam, & ignem non indigere humore tamquam pabulo, ac nutrimento sibi necessario.

[e] 2. meteor. summ. 1. c. 2. Flammam humido non ali.

[f] Cap. 9.

Lucernæ antiquæ quantum humoris continerent.

Flamma cur non contabescat ad humoris imminutionem.

Viuentia vt emacientur.

Alimenti defectus tabem inuehit. Flamma humore consumpto extinguitur procul a combustili.

Flamma cur maior, ac splendidior in fine candelæ.

Nutritio quorum sit.

Lucernę vsum inuenerunt Ægyptij.

[g] 2. de inuent. rer. c. 19.

[h] 2. de inu. rer. c. 7.

Ignis per se subsistit nullo humore subiecto non egens.

Alimentum quid conferat altis.

[i] 2. de ani. t. 47. 48. 3. de ani. t. 59.

Humor ignē labefactat.

Ignis ab humore quot mala habeat.

[k] 1. de gen. t. 33. 35. De iuu. & sen. c. 3.

Ignis flamma semper fit nouus ex humore.

[l] libro de igne.

Hu-

Humorem in lucernis, & omnino in mistis non esse calori, aut igni necessarium nec tamquam pabulum, nec tamquam subiectum eos sustentans: exercitatio cum viro eximio. Cap. XIX.

INsignis autem quidam Theologus, idemque Philosophiæ peritus, mihique arcto amicitiæ vinculo coniunctus, [a]dum meum quoddam placitum expenderet, in opere *De his, qui diu sine alimento viuunt* exaratum, de proposito hæc habet ad verbum, Notandum est ad hoc vt dicatur calor naturalis, necesse esse vt sit intrinsecus rei, cuius est calor, & sit in debita mensura; & iccirco calorem ambientis aeris non posse dici naturalem, sed præter naturam: & calorem naturalem egere humido, simpliciter loquendo, non esse verum, neque necessarium; calor enim ignis est naturalis, & tamen non eget humido; sed in misto hoc esse verum: eget autem humido dupliciter, vt subiecto substentante, & vt pabulo; & humidum his duobus modis est necessarium. Hæc vir egregius: A quo vt voluntatis affectu dissidere me Amicitia non patitur: ita vicissim mentis intellectu dissentire me ratio cogit. In primis enim absolute non accipio calorem naturalem necessario intrinsecum esse rei, cuius est calor; nam etsi calor internus cuique rei sit naturalis, id tamen non conuertitur; quia, vt in opere nostro [b] *De Spontaneo viuentium ortu* Vallesio eamdem sententiam profitenti opponebamus, ex [c] Aristotele habemus calorem segregatum esse naturalem: siquidem naturale alicui bifariam quid esse potest: vel quia illi sit intimum, seu ex intimis principijs eius proueniens: vel quia sit quomodocumque conferens ad illius generationem; quæ Aristoteli [d] sæpissime natura nuncupatur: Vnde calor ambientis, quia concoquit, & præparat materiam spontaneæ viuentium generationi, propterea dicitur esse naturalis tum simpliciter, quia est generationis prodromus, quæ fit ad nos accedente Sole [e] Aristoteli; tum materiei sponte nascentium, ipsisque spontenascentibus, quia illam disponit ad subeundum illorum generationem: non est autem naturalis illi materiæ, quia sit eidem intimus; ab ea enim segregatus est, vt ait Aristoteles: sic efficiens caussa licet extrinseca sit effectui physico, illi tamen dicitur esse naturalis: Quis enim ambigat omnia nostratia gigni ab efficiente proprio veluti a caussa sibimetipsis naturali? Eorum, quæ sunt, [f] alia natura esse, alia propter alias caussas: Quin eorum, quæ fiunt, quædam natura; quędam arte fieri monet [g] Aristoteles, naturæ nomine caussam effectui naturalem vtrobique designans. Non ergo si calor alicui naturalis est, ideo necessario illi intrinsecus est. Deinde calorem naturalem esse debere in debita mensura, ego numquam negaui: sed quid per debitam mensuram intelligit vir acutus? an calorem non in summo gradu? non excedentem? at contra confitetur ipse naturalem esse calorem ignis vehementissimum: an calorem proportionatum naturę subiecti, in quo est? sed cur negat aeri calorem naturalem? est enim aer natura sua calidus, & humidus: an calorem non consumentem subiecti proprij substantiam? sed nonne calor, quem naturalem in misto reponit, iugiter absumit humidum primogenium, quod vir peritus opinatur esse caloris pabulum? nonne calor iste consumendo radicale humidum; simul absumit substantiam misti, ac speciatim viuentis, in quo inexistit, vt in subiecto? Minus dein accipio calorem ambientis aeris non posse dici naturalem, sed esse præter naturam; nam triplex in aere calor considerari potest; vnus, qui eius essentiam cum humore constituit, habitualis appellatus; alter, qui ab essentia illa prouenit, remissus admodum; qui vterque calor aeri per se conueniens, illi naturalis est, doctore [h] Aristotele, ac repugnante nemine: tertius in aere calor est aduentitius a Sole, vel igne illi impactus: qui siue mitis existat, siue modum excedat, aeri semper est præter naturam; attamen potest esse viuentibus eius beneficio spontenascentibus naturalis, etsi magis extrinsecus eis sit, quam aeri: vt nuper vidimus ex [i] Aristotele: Non ergo simpliciter asserendum est calorem ambientis non posse dici naturalem, sed esse præter naturam. Laudo deinceps calorem naturalem simpliciter non egere humido. Ac-

Marginal notes (left, partly cut off):
[a] Aloysius ...rrus lect. de operib. ...tier.
...r natura... non omnis intrinse...
[b] ...4.c.2.
[c] ...meteor. ...1.c.1. ...rale quid ...i bifariã.
[d] ...hys. t.14. ...taph.t.5. ...ratio di... natura ...ientis ca... ...t fit natu...
[e] ...2. de gen. & seqq.

Marginal notes (right):
Caussa efficiens est effectui naturalis.
[f] phys.t.1.
[g] 7.metaph. t.22.
Calor ignis vehementissimus, & tamen est naturalis.
Aer natura calidus & humidus.
Calor in misto iugiter absumit humorem.
Calor in aere triplex.
[h] 2. degen. t. 16. 23. & seqq.
Calor qui aeri fit non naturalis.
[i] 4.meteor. ...um.1.c.1.

Accipio calorem igni naturalem esse, & in eo humoris non indigere: quæ duo in eo volumine olim ex rei natura demonstrauimus, quo[k] *de his qui diu sine alimento viuunt* pertractauimus. Sed non admitto calorem naturalem in mistis humido indigere vt subiecto sustentante, & vt pabulo: quæ duo in vnam rationem formalem dudum coincidere putauit doctissimus[l] Bonamicus: namque in misto triplex calor inest, qui naturalis dici valet: vnus est calor misto inexistens ab ignei elementi sua portione: qui sane calor igneus non eget humido vt subiecto sustentante: quia subiectum illi est ignea substantia suapte natura omnis humoris expers: & quia si extra mistum humido sustentante non indigebat in igne; cur non variata eius natura, nec mutata specie, debebit in misto indigere humido vllo sustentante? Deinceps quomodo idem calor de subiecta ignis substantia, qua sustentabatur, in mistione transeat in subiectum humidum? an ne concedet vir præclarus accidentis vllius de vno in alterum subiectum transmigrationem? sed neque iste calor igneus in misto indiget humoris vt nutrimenti, tum ob rationes superius allatas; tum quia qui viuidissimus in igne non indigebat humoris, vt alimenti; multo minus in misto labefactatus humido, veluti pabulo, indigebit; docuit enim Hippocrates [m] alimento ijs corporibus magis opus esse, in quibus calor inest vegetior. Alter autem calor in misto est illi inexistēs ab aerea misti portione; hic sane calor subiectum sustentans se habet aeris substantiam, quæ humida est; sed tamen proprie non dixeris eum indigere humido vt subiecto sustentante, quia substantia vna & eadem aeris in ea prioritate naturæ, qua præcedit sui calorem, & humorem, est subiectum aptum natum vtramque qualitatem sustentare; nec prius induit humorem, deinde humida calori substernitur; sed simul vtrāque qualitatem immediate suscipit, susceptamque sustentat: Neque calor hic aereus in misto humidi eget vt pabuli; nam adeo mitis, & imbecillus est, vt humorem consumere nequeat: An humidū aereū sibi arripiet in pabulum? nihil minus; si enim prius in aere tale humi-

Vide lib. 4. cap. 33.

[k] lib. 4. c. 63. & seqq.

Calor naturalis non indiget humido, vt pabulo nec subiecto.

[l] 3. de alim. c. 83.

Calor triplex in misto.

Caloris ignei subiectum.

Accidentia non mutant subiectum.

Calor in misto non eget humido, vt pabulo.

[m] 1. sect. aphor. 15.

Alimēto quibus magis opus est.

Caloris aerei subiectum.

Aer vtramque habet qualitatem simul.

Aereus calor in misto non consumit humorem.

A dum non depascebatur; cur in misto ipsum depopulabitur? an ne vicino aqueo enutrietur? minime gentium; qui enim antea in aere simplici nullius indigebat alimenti; vnde illi postea in misto ingruit nutrimenti necessitas? Tertius demum calor naturalis in misto degens est ex ambobus istis, aereo scilicet, igneoque coagmentatus; qui apex est, ac veluti forma temperamenti: Hunc sane calorem humido indigere vt subiecto
B sustentante non dixero, quia illius subiectum sustentans est, non humida portio misti, vt ab alijs contradistincta; sed est vniuersa misti materia, totaque illius substantia, quandoque certe a prædominio humida; sed plurimis in mistis etiam a prædominio sicca: in calce, carbone, sulphure, & alijs huiusmodi calor naturalis sustentatur in subiecto a prædominio sicco, non in eius exili humore: Hunc eumdem calorem in misto indigere humidi vt alimenti asseuerare
C me vetant allatæ dudum rationes; quas non est vt hic repetimus: Illud tamen adijciam, longe aliud esse, in misto calorem naturalem indigere humido vt subiecto sustentante, ac vt alimento; quod viro eximio dare non possumus: & aliud esse, in misto calorem naturalem, ac speciatim igneum, substratam quomodocumque sibi humidam substantiam consumere, ac depopulari: quod etsi absolute verum non sit, se-
D cus atque opinatur vir egregius; quia pleraque mista sunt sic a prædominio frigida, & humida; vt in eis calor internus exillimus humorem consumere non valeat, sed vicissim humor calorem extinguat, quem mole, ac viribus longe superat: qui enim fieri possit vt validius a debiliori corrumpatur? Nonne putrescentia corrumpuntur humore calorem opprimente, ad aures [n] Aristotelis? vbi enim ab externo ambien-
E tis calore internus misti calor maxima ex parte dissipatus fuerit; qui remanet in eodem misto calor elanguens, humorem sibi subditum regere non valens, ab eo exundante suffocatur; & diffluente postea humore; mistum putredine soluitur in elementa: In quocumque tamen misto calor humidum absumit, id nequaquam efficit calor, quia illo humore indigeat vt pabulo;

sed

Temperamenti apex qui calor sit.

Temperamenti subiectum

Calor qui sustentetur sicco in mistis.

Calor in misto humidum an absolute absumat.

Calor in q misto hum rem non ab mat.

Putrescen vt corrump tur.

[n] 4 mete sum. c. 1.

Calor in misto cur ab mat hum o.

ſed ſolum quia ſibi obſtans, & contrarium deſtruere tentat, vt remoto impedimento, libere ad naturalem ſibi locum ſurſum aſcendere poſſit. Ita ergo conſtitutum ſit in miſto calorem non indigere humidi vt alimenti, nec vt ſubiecti ſuſtentantis. Sed neque in lucernis ignem egere ſpeciatim humido vt ſubiecto ſuſtentante iiſdem rationibus neceſſario conuincitur: Quibus & eam adiungere liceat, quoniam indigere ſubiecto ſuſtentante proprium eſt accidentium, nec vlla ratione ſubſtantiæ compoſitæ conuenire poteſt: quum igitur ignis accidens non ſit, ſed mera ſubſtantia, eaque compoſita ex materia & forma; quomodo ignis in humido eſſe poterit vt in ſuſtentante ſubiecto? ignis profecto in miſto eſt veluti pars in ſuo toto; at non ineſt in eiuſdem totius alia parte, quæ humidum dicitur, vt in ſubiecto; non enim vnum elementum in miſto ſubiectum eſt alteri elemento; ſed ex [o] Ariſtotelis etiam obſeruatione omnia elementa promiſcue ſimul miſta veluti partes in eodem toto conſimiliter inſunt. Denique vero non gratis aſſumere, ac ſine probatione ſtatuere debebat vir inſignis ignem, & calorem in miſtis indigere humore vt pabulo, & vt ſubiecto ſuſtentante: potiſſimum quum hanc opinionem antiquatam damnare ſine dubio potuerit ita [p] Theophraſtus, Id enim eſt, quod a veteribus ferebatur, ignem ſemper pa-
» ſtum deſiderare, quod incolumis abſ-
» que materia eſſe non poſſit; quod qui-
» dem quodammodo abhorrere, & ab-
» ſurdum eſſe videtur, id ipſum, quod pri-
» mum eſt, & tanquam principium, ſine
» materia cohærere non poſſe: ita enim
» neque ſimplex ignis, neque ſubiecto,
» & materia prior fuerit. Sed rationes omnes, quibus eo in opere oppoſitum probauimus, eluere debebat, & nouas inſuper afferre, quibus propriam opinionem ipſe communiret. Atque hæc de viri mihi amiciſſimi placito dicta ſint, pro veritatis, meique dogmatis oppugnati, non expugnati defenſione; ac pro inſtituti huius noſtri de reconditis antiquorum lucernis explicatione.

...n lucer- ...n indi- ...mido vt ...to.

...to quæ ...ant.

...ſt mera ...tia.

...n miſto

de gen. ...& ſe- ...

...nta in ...t ſe ha-

...e igne.

A *Liquorem contentum in lucernis hunc vſum habere, vt ſit frænum deorſum retrahens ignem aſcendere cupientem; compeſque flammam in ellychnio retinens alioquin ſponte ſurſum euolaturam. Cap. XX.*

QVum igitur oleum, ſiue humor in lucernis hunc vſum proprium, ac per ſe primo non habeat, vt flammulæ deſeruiat ad inſtar pabuli; ignemque B ſuſtineat quaſi fulcrum, & ſubiectum illius: Noſtra nunc intereſt verum, & proprium eius humoris vſum in lucernis ex rei natura inueſtigare: Qua quidem in re illud vnicuique compertiſſimum arbitror, igni eam a natura inſitam eſſe propenſionem, ob ſummam ſui leuitatem, vt ſemper totis viribus vndecumque contendat petere ſurſum ad concauum Lunæ ſupra omnem regionem aeris, tamquam ad locum, terminumque ſibi maxime proprium, & C naturalem. Non minus apertum deinde cunctis exiſtimo ignem, vbi ab aliquo impediatur eius aſcenſus, omnem ſui conatum, omneſque vires ſuas in eo ponere, vt omne, quodcumque ſibi aſcendere geſtienti quauis ratione obſtat, ante omnia depaſcatur, atque corrumpat adurens; quo tandem ſublato impedimento, naturale ſui deſiderium aſcendendi expleat. Sed & omnibus manifeſtiſſimum tertio loco cenſemus, D inter hæc noſtratia nullum eſſe corpus, quod aptius ignem aſcendentem præpedire, accommodatiuſque flammæ aſcenſum prohibere valeat, eamque violente hic apud nos in infera mundi parte detinere queat, quam id, quodcumque lentoris valde particeps extat; ſi quidem lentoris proprium munus eſt omne id, cui applicari contigerit, pertinaciter detinere: Huiuſcemodi vero lentum, viſcidumque corpus illud eſt, quod pingue eſt, atque a prædominio E humidum, ſiue aereum; veluti eſt oleũ, cera, pix, reſina, ſeuum, adeps, naphtha, bitumen aliud quouis, & reliqua id generis aereæ, atque humidæ ſubſtantiæ multum participia; eſt enim lentor humidi, qua humidum eſt, propria, & naturalis affectio. Ex his tribus fontibus hauriri manifeſtiſſime reor humoris omne genus, quodcumque intra lucernas

poni

Ignis propenſio naturalis ad æthera.

Ignem quid vi deorſum detineat.

Lentoris proprietas.

Lentore quæ polleant. Vide lib. 4. c.24.

Lentor eſt ab humore.

Vide lib. 4. c. 25.

poni consueuit, hunc habere vsum proprie, vt suo lentore flammam hic apud nos detineat; impediatque quo minus lucernæ ignis euolet ocyus ad æthera: ad quem locum ob insitam sibi leuitatem naturali quodam impetu inhiat, ascendereque iugiter contendit. Apertissimum ex habitis etiam est ignem, seu flammam in plurimis lucernis assidue quidem oleum, siue humorem quemuis alium consumere, non quia illius indigeat, veluti nutrimenti, aut veluti fulcri sustentantis; sed quia de medio tollere nitatur id, quod sibi est impedimento, & obstaculo ad ascendendum ad suas naturales regiones, propriasque sedes. Ita ergo & in lucernis illis antiquorum admirandis asserere necesse est, flammulam subiecto sibi humore indiguisse ad hoc vt apud nos hic detineretur quasi alligata crassæ, ac viscidæ cuidam materiei; alioqui sponte a nobis ad proprium locū sursum ad Lunæ concauum euolatura: Quod certe sensu vel ipso manifestum fieri potest in lucernis nostris domesticis, in candelis accensis, & in lignis ardētibus: in ijs etenim si flamma contineretur eo quia humore intra illas contento enutriretur: profecto flamma illa vbi violentiam aliunde non patiatur vllam, nonnisi ob defectum pabuli marcescens extingueretur; & in vltimo exterminio cuiusque combustibilis propositi, dum adhuc exigua humoris portio in eo superest, flamma sensim contabescens ad consumptionem, & exterminium pabuli marcesceret, ac extingueretur addicta, & affixa residuo combustibili, & eo innixa necessario: consimiliter si flamma humore indigeret vt subiecto sustentante, ad humoris detractionem, corruptionemque, caderet illi affixa, eoque innixa, vt ad subiecti corruptionem accidentia, & ad columnæ casum ædificia super eam cadunt: Id tamen non euenit ardenti flammæ: quia in vltimo candelæ flammula sursum euolat, & attollitur extra combustibile; ac maior tunc, vegetiorque visitur, atque splendidior; & procul a pristino combustibili seu ligno, seu lucernæ, seu candelæ ellychnio in aere delitescit (siue quia ibi corrumpatur ab aeris immensitate; in aeremque vertatur; natura enim vnumquodque gliscit

Ignis cur humorem absumat in lucerna.

Flamma in vltimo candelæ splendidior.

Extinguitur procul a candela.

A generare quid sibi simile, vt ait [a] Aristoteles; siue quia consumpto penitus humore fumido rarescat in simplicis, purique ignis inadspectabilem substantiam ob summam tenuitatem, & ita inuisa sursum ad proprium elementum, naturalemque sibi regionem contendat) quod sane alia ratione vlla contingere nequit, nisi quia flamma in hisce combustibilibus accensa, etiamsi ab eis naturali propensione, ac impetu sursum euolare semper enixe contendat;
B remanet nihilominus, diutiusque continetur præpedita a lentore, ac visciditate humoris in combustibili existentis, cui est alligata: Quem humorem veluti contrarium, sibique ascendere gestienti obsistentem iugiter consumere studet: Vbi autem illum fere totum dissipauerit; exiguus, qui remanet, humor quum tantam non habeat vim, qua possit ex toto flammæ ascensum impedire, illamque combustibili alligatam continere;
C fit quædam humoris, & flammæ colluctatio; flamma scilicet sursum euolante; ac humore flammam deorsum retrahente: atque in istiusmodi fluctuatione, pugnaque persistunt quousque humor ab igne totus fuerit absumptus; tunc enim a nullo iam amplius impedita flamma, quo propensa est, sursum libere petit ad concauum Lunæ supra vniuersum aeris elementum: & quanto flamma hæc minus ab humore impedi-
D tur, propiusque ad locum sibi naturalem accedit; tanto sane lætior, siue splendidior, & vegetior, siue maior euadit: idque ob eam rationem, quia naturalis est vniuscuiusque elementi conditio hæc, vt quo vnumquodque ad suum locum naturalem pergēs magis ad eum accedit, eo fiat perfectius, atque validius: Quapropter bellissime dixit Aristoteles [b] omnem motum naturalem esse velociorem in fine, quoniam a motu præcedenti adaucta est in mobili mo-
E bilitas, robustiorque reddita motiua qualitas: Nec minus belle sanxit alicubi [c] tum ex Alexandro Simplicius; tum etiam non ex Alfarabio solum, sed ex Aristotele ipso Commentator Auerroes, [d] Elementa dum generantur, tantum de forma, seu perfectione acquirere, quantum de motu, & vbi; siquidem per se mouentur ad locum sibi natu-

Generatione sibi simi[...] [a] 1. mag. m[...]ral. c. 10.

Flamma i[...] timo can[...] cur vegeti[...]

Vide l. 4. [...]

[b] 1. cęl. [...] Motus n[...]ralis cur [...]locior in [...]

[c] 1. cæl. [...]

[d] 8. phy[...] com. 4. 32. 4. cæl. t. c[...] 22. 23. 25. [...] Elementa [...] tantum d[...] ma acquir[...] q[u]ātū de [...]

tu-

turalem; ad quem ideo dum velocius feruntur, validiores vires, perfectioremque naturam sortita fuisse necesse est. At vero vtrum flamma a candela, siue lucerna, quouisque alio combustibili post consumptionem humoris ascendat reuera tandem perueniens ad suum locum naturalem, ad quem scandere omni ingenio conatur, id inferius commodiori loco [e] explicabitur. Humor itaque in ardentibus quibusque lucernis igni, seu flammæ necessarius est, vt quo veluti fræno flamma sursum inhians apud nos in hac mundi regione infera violente detineatur.

[e] c. 25.

Quæ, & quotuplex sit proportio, siue habitudo humoris ad ignem in ardentibus lucernis. Cap. XXI.

AD hunc autem vsum humor in lucernis ardenti flammæ suppositus triplici proportione igni associari potest; nempe tum vt humoris manus vim ignis excedat: tum ex aduerso vt vigor flammæ superet virtutem humoris; tum denique vt humoris, & flammæ vires sint adinuicem omnino æquales: Quæ omnia latissime patent ex rei natura, & a nobis explicata sunt in opere [a] *De his qui diu sine alimento viuunt:* atque vt notum est in lucerna, in qua humoris manus vim flammæ superat, ignem ab humiditate suffocari; & in ea, in qua vicissim vis humoris ab ignis vigore superatur, humidum contra iugiter ab ardente flamma dissipari: ita ratum, & firmum esse debet in ijs lucernis, in quibus caloris, seu flammæ, atque humoris vires inter se sunt æquales, non posse humorem a flamma consumi, neque vicissim flammam ab humore suffocari; quia quantum virtutis obtinet horum vnum in alterum agendi, tantumdem roboris habet alterum illius actioni, seu actiuitati resistendi; notum est enim inter æqualia secundum vigorem nullam posse dari pugnam cum alterius supra alterum victoria; vt quibus deest proportio corruptiui agentis ad patiens, in huiusmodi actionibus omnibus necessario requisita; quæ est, vt agens superaturum vbique habeat vigorem supra resistentiam patientis.

[a] ...c. c. 73. ...124. ...c. c. 27. ...na in ...sis ab ...suffo... ...æ in ...umor ...a non ...itur. ...qualia ...gna nô ...b. 4.

A *Humorem in lucernis, quæ per multa sæcula durauerunt ardentes, non habuisse vires supra virtutem ignis, ita vt flammam suffocare, ac sensim extinguere potuerit. Cap. XXII.*

HIs ergo se ita habentibus, liquido iam constare cuiq; reor intra eas lucernas, quæcumque in antiquissimis conditorijs multa centena, & annorum millia exardentes perdurauerunt, humorem non extitisse in ea proportione B ad flammam, vt vires ignis ab humoris vi superarentur; quoniam vbi humoris vigor virtutem flammę adeo superat, vt demum necesse sit aliquando flammam ab humore suffocari; quia humor ad ignem comparatus, ceteris paribus, est quidpiã passiuum; quod obseruat etiam Aristoteles [a] alicubi; calor autem, siue ignis rationem obtinet actiui, ob maximam sui actiuitatem; propterea fit, vt humor vires habere nequeat supra ro- C bur ignis, nisi hunc in maxima quantitate superauerit, & mole sua ipsum omni ex parte complectens circumobsederit: quasi humor non sui qualitate vlla ignẽ superare valeat: sed eumdem sola sui quãtitate suffocare queat: cuius etenim est exilis actiuitas, eius vis magna non nisi maxima in mole reperiri potest; quandoquidem corpora præsertim inanimata robur virium augeri sibi sentiunt ad molem, augmentumque corporis; vt D non semel ostendit [b] Aristoteles: At vero vbi humor, & ignis in ea proportione fuerint, qua ignis ab humoris exundantis vbertate suffocetur; id non potest fieri sensim, ac longissimo temporis interuallo; sed citissime, affatimque humor vbique ignem opprimẽs copia suffocat. Præterea intra lucernas, quæ in recludendis vetustiorum tumulis adhuc ardentes inuentæ fuerunt, adeo non superauit ignem humoris copia, vt illum E vbertate suffocare potuerit; nam exiguæ fuerũt illæ lucernæ nostratium magnitudinem non excedentes; in quibus numquam cõspicimus flammam ab olei redundantis mole suffocari. Quæcumque igitur ad plurimos annos lucernæ ardentes perdurauerunt, in ijs humor igni subditus ea proportione non fuit, vt flammæ viribus præualens eam sensim vnquam suffocare potuerit.

In lucernis ab antiquo ardẽtibus, quæ proportio ignis ad humorem.

Humor est passiuus ab igne.

[a] 4. meteor. sum. 1. c. 1.

Humor non superat ignem qualitate.

Vires cui augeantur ad augmentum molis.

[b] 8. phys. t. 78 & sequentib. 1. cæl. t. 46 & sequentib. & t. 89.

Humor ignem non suffocat sensim.

In

In lucernis ad plures annorum decades ardentibus flammam non vbique habuisse vires supra humidum, illudque iugiter non consumpsisse. Cap. XXIII.

SEd & illud non minus veritati consentaneum esse censeo, in huiuscemodi veterum lucernis, quæ per plures annorum centurias continue flammam rutilam conseruauerunt, ignem non obtinuisse vires supra vigorem humoris; atque omnino flammam perenni, ac iugi actione sensim humorem illum indies consumere nequiuisse; quoniam vbi flamma in lucerna oleum, aut humorem quemuis alium combustibilem vrit, siue accensibilem consumens inflammat; necessario ex eo inflammato fumos attollit: quemadmodum Aristoteles[a] alicubi docet; eos quidem nunc plures, & crassiores: nunc autem tenues magis, & pauciores, pro humoris combusti substantia magis, vel minus pura, magis, vel minus halituosa: quod suauissime concinit Lucretius[b] his metris,

Vide lib. 4. c. 29.

[a] 4. meteor. sum. 3 c. 2.

Humor vstione fumigat.

[b] lib. 2.

„ *Tum porro quæcumque igni flammata cremantur,*
„ *Si nil præterea, tamen ex se ea corpora tradunt,*
„ *Vnde ignem iacere, & lumen summittere possint,*
„ *Scintillasque agere, ac late differre fauillam.*

Ceterum a quacumque flamma in angusto loco conclusa fumi attolluntur ex humore combusto; ij siue multi, siue pauci: & siue crassi fuerint, siue tenues: recepti in cauitate vasis ardentem lucernam intra se continentis, necessario illam partem loci ambientis maculant, atroque colore inficiunt: &, si forte fortuna lampas huiusmodi lateat in vase aliquo vitreo recondita, illud idem vas euidenter admodum in summo culmine ab ardente fumo conspurcabitur: quod experimentis quotidianis vnicuique compertum esse potest; atq; etiam cuiuis ex rei natura clare demonstrari: siquidem fumus proxime de pingui combustibili ardente prodiens est exhalatio ignea cum terrenæ substantiæ portionibus, & humidis vaporibus permista; quæ vt ratione lentoris a vaporibus illis mutuati facile adhęrescit cuicumque corpori solido, in quod ingruens, & irruens impingat; ita ratione terrenarum, adustarumque partium illud idem, cui adhærescit, necessario coinquinat tetro colore inficiens. At vero circa istiusmodi lucernas, quæ per integras Olympiadum decurias, centuriasque ignem ardentem, flammamque rutilam conseruauerunt, obseruatum non est concauam vasorum continentium superficiem superne vllo fumo tinctam, aut fœdatam fuisse; quando hac de re ne verbum quidem historici, qui exquisitissime talium lucernarum inuentionem, detectionemque nobis descripserunt. Quinimmo & phiala illa vitrea, intra quam reperta est ardens lucerna Nesidea in cratere Neapolitano per mille quingentos annos, & vltra, limpida erat, & omni ex parte perspicua, nullibi maculata, & rutilam in se flammulam retinebat; vt supra [c] innotuit ex historia Io: Baptistæ[d] Portæ. Non ergo fumum excitabat exardens ignis in omnibus istis admirandis veterum lucernis ex humore subiecto: Neque igitur in eisdem flamma vires habebat supra resistentiam humidi: atque adeo ignis humorem minime comburebat.

Fumus inficit, & cur.

Fumus quid.

Fumus cur adhærescat.

[c] lib. 1. c

[d] 12. m nat. c. 13.

Vide lib. c. 29.

Liquorem in lucernis multos annos ardentibus vires habere potuisse omnino æquales viribus ignis, nec ab igne illum consumptum iugiter fuisse. Cap. XXIV.

EX ante habitis colligere quidem iam necessario possumus in propositis lucernis, quæ per tot centena, & annorum millia sine vllius fumi euaporatione, ac sine vllius humoris adiectione ab antiquo ardẽtes perdurauerunt, humorem contentum, & ignem in ea fuisse proportione ad inuicem, vt quantam haberet flamma vim humidum sibi subditum consumendi: tantumdem virtutis obtinuerit illi subiectus humor ad resistendum viribus ignis: atque ita, quum fuerint virium inuicem ęqualium, potuisse quidem humorem sui lentore hic apud nos in lucernis flammam diutissime continere, & quominus cito a nostrati hac regione ad Lunæ concauum euolaret constantissime prohibere; non potuisse vero ab ignis præpotenti actiuitate subiacentem humorem absumi; nec vicissim ab humoris vbertate

Vide lib. c. 31.

Vide lib. c. 22.

Ignis & moris pro tio in luc antiquis. Vide lib. c. 29.

Ignis, & mor æqu vt agant i se.

tate ignem suffocari. Atque ideo nulli iam amplius mirum esse debet, si huiusmodi priscorum lucernę absque noui liquoris adiectione tam longo temporis tractu ab antiquo ardentes assiduam flammulam in se conseruauerint; noui etenim humoris accessu, adiectuq. non indigebant, dum ab earum igne vetus humor minime consumeretur: & humor, qui non comburebatur, nulli mirum si de se maculantem fumum, fuliginemq. non emittebat; est etenim fumus terrea potissimum portio rei combustæ virtute ignis ascendentis sursum sublata in formam exhalationis. Ceterum ignem posse citra substãtiæ flammigantis consumptionem ex ea iuge lumen procreare, docet experimentum, notauitq. Plinius inquiens, [a] Ignis immensa, & improba naturæ portio: & in qua dubium sit plura absumat, an pariat: cui assentitur Theophrastus [b] inquiens, ignem seipsum procreare, & alia propemodum omnia conficere.

Secunda caussa diuturni ardoris in combustibili fumigantis lucernæ explicatur. Cap. XXV.

CEterum si fumus aliquis ex ardente lucerna sursum attollatur, in ea proculdubio ignis humorem depopulatur: sed quia potest adeo lenta esse humidi huius ab igne consumptio, vt ob exillimum excessum actiuitatis flammæ supra resistentiam patientis humoris, non possit nisi longissimo temporis tractu minimum quid liquoris in lucerna contenti ab ignis ardore consumi; propterea contingere potest vt ea liquoris copia, quæ ab initio semel intra lucernæ cauitatem reposita fuit, tot annorum flammulæ maxime resistere valuerit; & cum insensibili sui consumptione flammam ellychnio alligatam retinere. Si namque ignem aliqua concipiunt absque vlla suæ substantiæ iactura; vt amiantum, asbestum, linteum e lino carpasio textum, & aurum ipsum; de quo apud Ios. Quercetanum in sua responsione ad Anonymum Augurellus [a] ita cecinit,

» ——————— *vni nil deperit auro*
» *Igne, velut solũ consumit nulla vetustas.*

Quamuis autem his viris consentiamus aurum nullo ardentissimo, diutissimove igne consumi; quod experientia docuit; illis tamen inficiamur, aurum nulla vetustate consumi; tum quia experimento nouimus annulos aureos, aureas monetas, & aurea monilia longo vsu consumi, ac de pristino pondere non parum amittere; tum quia nullum corpus est sub Luna, ob nostratem materiam, æternum; hæc enim ad aliam semper formam inhians, præsentem auri formam demum aliquando relinquit; sat habemus in proposito aurum ab igne minime consumi: si alia ex aduerso ab igne concepto citissime consumuntur; vt aqua vitæ nuncupata, sulphur, pix græca, puluisque pyrius tormenti bellici: Si alia flammis admotis, & arreptis tardius absumuntur; vt ligna viridia, carbones fossiles, & id generis plurima: cur dari non poterit humor aut a natura genitus, aut arte paratus, qui parua mole diutissime queat flammam ardentem sustinere anteaquam ab illa in totum absumatur? Experimento enim comprobatur ex pyrio puluere, qui citissime ignem arripit, & ab eo arrepto facillime consumitur; & ex aceti certa mensura in vnam massam compositis fieri combustibile, quod citissime inflammatur, & diutissime flammam euomit crepitantem. Quæ igitur nostra, & patrum nostrorum ætate Romæ, Neapoli, Bononiæ, Ferenti, & alijs quamplurimis Italiæ regionibus inuentæ fuerunt a fodientibus in vetustissimorum sepulchrorum apertura paruæ lucernę ab antiquo adhuc ardentes per multas olympiadum decurias, centuriasque, absque eo quod extrinsecus liquor vllus combustibilis in eas iugiter, siue deinceps inijceretur; eo solo, quo ab initio repletæ fuerant, ad retinendam tamdiu flammam sufficiente; non aliunde sane caussam habuerunt, quam eo quia in illis humor obtinuerit vires aut æquales viribus ignis, vt omni eius actiuitati omnino resistens, nihil vnquã sui corporis ab ardente flamma consumi permiserit: aut proportionatas adeo, vt nonnisi post longissimam temporis intercapedinem minimum quid eiusdem liquoris ab igne absumi potuerit: Quocirca illius humoris residuum citra noui exterioris adiectionem longissima tem-

Marginalia: [left] ...mma quæ ...am non ...; ...l lib. 4.; ...b. 36.; ...b. de igne.; ...mus e quo ...bustibili ...deat.; ...nita quæ ...absuman...; cap. 16. [right] Aurum vetustate consumi. Subcæleste nullum æternum cur sit. Materiæ conditio. Igne quæ citissime consumantur. Quæ tardissime. Cito quid inflammetur diu flagrans.

porum ſerie flammam ellychnio alligatam retinere valuerit.

Præter æqualitatem, & propoſitam nuperrime proportionem virium liquoris, & ignis; quid in lucernis requiratur inſuper ad longiſſimam luminis, flammæque durationem. Cap. XXVI.

ETſi ad longiſſimam ardentis lucernæ perdurationem, ignis in ea, & ſubditi liquoris commenſuratio, ſiue proportio eiuſcemodi neceſſaria ſit; B qua alter alterũ aut deſtruere nequeat, aut ſaltem cito deſtruere nequeat; id tamen in propoſito non ſufficit; ſed præterea requiritur loci, & ambientis ea diſpoſitio, in qua nulla inſit præpotens qualitas; quæ talem ignis, atque liquoris æqualitatem, proportionemve diſſoluere valeat, alterum, vel vtrumque ipſorum aut roborando, aut labefactando; vti eſt aer vaporibus craſſioribus, vel humiditate nimia ſcatens; vel ſiccitate liquorem cogens; vel frigiditate C id ipſum efficiens, ſeu calorem ignis labefactans; vel caliditate ipſum eumdem calorem exacuens; alterari ſenſim namque poteſt ab illis ambientis qualitatibus inæqualibus tum ignis, tum quoque humor inæqualiter, ita vt breui alter eorum alteri præualens cito ipſum corrumpat: Et proinde veteres intra terræ viſcera lucernas ardentes diutiſſime duraturas includebant in ſepulchris optime obturatis, in vrnis, phialiſque D vitreis, & in muris vndiquaq; clauſis, ne ad eas pateret aditus externo aeri, numquam non varijs alterationibus agitato: Nec iurarem, ſi lucerna Mineruæ Athenienſis procul ab omnibus externi aeris iniurijs condita fuiſſet, eam non vltra annum longiſſimo tempore lumen illuſtre conſeruaturam fuiſſe; quæ aſſidue inconſtantis aeris inclementijs expoſita, varias eius mutationes tolerans, multaſque ab eo alterationes E paſſa, integrum anni curriculum ſub dio ventos, imbreſque deſpiciens ardebat incolumis.

Loci diſpoſitio lucernis neceſſaria.

Lucernas cur ſub terram veteres locarent.

Coniecturæ ad fabricam lucernarum diuturno tempore ardentium: & primum de combuſtibili ellychnio. Cap. XXVII.

ARs autem eiuſmodi lucernas conſtituendi, quæ ad multas annorum A centurias ardeant abſque noui fomitis adiectione, cum ſuis Autoribus in antiquitate perijt; vt obſeruat Guido [a] Pancirolus in opere ſuo *Rerum memorabilium deperditarum*: Leues tamen aliquæ coniecturæ ſe ſe nobis produnt ex rei natura ad eiuſdem artis indaginem, & qualemcumque notionem. Porro ignis vniuſmodi eſt; nec alius a noſtrati, ac elementari propoſitis in lucernis ab antiquo ſemper ardentibus ineſſe potuit; vndecumque ille in eas irrepſerit, ſiue a reflexis Solarium radiorum ardoribus, ſiue ab attritu ſilicum, ſiue ab igne aliquo alio quomodocumque genito: Tota ratio parandæ lucernæ diutiſſime ardentis conſtituta eſt in cognitione materiæ inflammabilis ab igne: Illa vero materies duplici ſubſtantia innititur, ellychnio ſcilicet, ac liquore: ac vt de ſingula ſeorſum agamus, in primis ellychnium lucernæ diutius ardenti abſolute neceſſarium eſſe non arbitror; quoniam caphura, naphtha, olea lateritia, & huiuſmodi alia pleraque in oleorum, & bituminum cenſu ſola ignem abſque vllo ellychnij additamento rapiunt, raptumque pertinaciſſime ſibi adiunctum retinent; quum alia plurima olea ad flammam concipiendam, & conceptam in ſe continendam, ellychnij ſoliditate indigeant; quod obſeruauit etiam alicubi [b] Libauius. Deinde vero quando ex amianto, aſbeſto, charyſtiove lapide; ex villis Salamandræ; ex alumine Scariolæ, quod Aſtrum Samium antiquorum eſſe cenſuit[c] Cardanus; cui contradicit Scaliger[d] ex Auicenna dicens Aſtrum Samium eſſe Talk longe a Scariola diſtinctum: ex magneſia, & ex alijs multis conflari poteſt ellychnium, quod flamma concepta minime conſumitur: vt plerique teſtantur autores: iam difficile non erit ellychnium arte parare diutiſſimæ flammæ in lucerna ſuſtinendæ aptum: Ac certe Ioachimus Fortius[e] Ringelbergius, Ipſe, inquit, expertus ſum villos Salamandræ non conſumi igne. Plinius; [f] Inuentum, ſcribit, eſt linum, quod ignibus non abſumitur: viuum id vocant: ardenteſque in focis conuiuiorum ex eo vidimus mappas, ſordibus exuſtis, ſplẽdeſcentes igni magis, quam poſſent aquis: Regum inde funebres tunicæ

Ars lucerna[rum] perijt.

[a] cap. de ol[eo] incombuſt.

Ignis lucerna[rum] eſt vniu[s]modi.

Lucernæ p[a]randæ ratio [in] quo ſita.

Ellychniu[m] lucernæ n[on] neceſſarium.

Ignem qu[i] concipiant [si]ne ellychnio.

[b] epiſt. 37.

[c] 5. de ſubt[il].

[d] exer. 104. art. 7.

Ellychniu[m] ardens abſq[ue] ſui conſumptione.

[e] li. experim[en]. Igne non con[ſu]mi villos S[a]lamandræ.

[f] lib. 19. c. [1]. Linum, & te[la] quibus ar[dentibus] ignis non afficit.

nicæ corporis fauillam ab reliquo separant cinere: Nascitur in desertis, adustisq. Sole Indiæ locis, vbi non cadunt imbres, inter diras serpentes: assuescitq. viuere ardendo: rarum inuentu; difficile textu propter breuitatem: rufus de cetero color, splendescit igni: quum inuentum est, æquat pretia excellentium margaritarum: Vocatur autem a Græcis asbestinum ex argumento naturæ. Anaxilaus autor est linteo eo circumdatam arborem surdis ictibus, & qui non exaudiantur, cædi: Ergo huic lino principatus in toto orbe. Neronem ex eo lino mantile habuisse ferunt; hodie non inuenitur, obseruatione Guidi Panciroli, qui suo opere *Memorabilium rerum deperditarum* Plinio de proposito lino, ac tela incombustibili plane assentitur. Tale autem ellychnium fuisse in aurea lucerna, quam Athenis Callimachus fecit, asserit Dalechampius ad hunc locum Plinij. Pausanias in Atticis, & Plutarchus in libro *De oraculorum defectu* tradunt in Carystia rupe linum id gigni, molli, & lapideo filo, ex quo mantilia, retia, & reticula capitis tegmenta conficerentur. Solinus[g] asserit in Creta carbasa esse, quę inter ignes valeant. Post Solinū Dionysius Afer in suo Poemate de situ orbis Arcadiam describens ait

» *Hic nasci linum, qui tacto accensus ab igni*
» *Extingui nequitur, quem Graij nomine vero*
» *Ἄσβεστον memorāt; ferri nitet ille colore.*

Camillus [h] Leonardus Asbeston, inquit, siue asbestus ferrei coloris lapis est, quem Arcadia, & Arabia producit; asbeston dictus, idest inextinguibilis; quoniam accensus perpetuam retinet flammam: Et ex hoc Gentiles in candelabris templorum posuerunt, ideo quia fortissimam flammam, & inextinguibilem in se retinet; nec ab imbribus, seu tempestatibus extinguitur: Habetque lanugineam naturam, & a multis pluma Salamandræ appellatur: ab inseparabili vnctuoso humido a sua substantia ignis fouetur; ideo semel accensus perpetuam lucem conseruat sine aliquo liquore addito. Ex Cyprio lapide, quem amiantum alij nominant, telas, & vela spectaculi gratia maiores texisse, quæ ignibus iniecta arderent quidem, sed flammis

[g] ...olyhist. c. 11.
...rbasa quæ ...ignes valeant.
[h] ...de lapid.
...amma in ...apide in...guibilis.
...rij lapides ignē ...ores.

A inuicta, & splendidiora exirent, auctor est[i] Dioscorides. Strabo quoq; Creticum linum tradit petram esse, quæ attrita capillamentis[k] tantum remanentibus, excussa terrea materia, pectinibus aptari; contextamque telam inde peroptime confici; eam autem igne non vri, sed sordidatam in ignem proiectam emundari. Apollonius[l] asserit Tacum in suo libro de lapidibus memoriæ prodidisse Carystium lapidem habere adnata quædam lanuginosa, & colorata; B ex qua materia nentur, & texuntur mantilia; ex eadem & fila pro lucernis torquentur; suntque, dum vtuntur, splēdida, atque incremabilia: Porro sordes mantilium non aqua eluuntur; sed clematis vritur, atque ei mappa imponitur; vnde sordes omnes effluit; ipsaq; mappa igne alba, atque pura redditur; rursumque in vsum adhibetur: Funiculi autem lucernarum ex ipso facti, vsi cum oleo, nullo vnquam tempore consu- C muntur: Atq; harum lucernarum odore deprehenduntur, qui morbo caduco vexantur. Gignitur vero huiusmodi lapis tum in Carysto, a quo nomen sumpsit; tum copiosius in Cypro, qua a Periandro Sobolos versus iter deorsum ducit, ad leuam Elmæi infra rupes: augescit circa plenilunium, rursumque Luna decrescente minuitur. Plutarchus [m] Petræ autem, inquit, in Carysto iamdiu est, quod vena desijt glomos lapi- D deos molles ferre, ex quibus fila nebantur; nonnullos enim vestrum mantilia, plagulas, retia ex illa materia contexta aspexisse puto, quæ non comburuntur; sed vsu sordida effecta in flammam coniiciunt; atque inde lucida, & splendida efferunt; nunc autem euanuit; vixque in metallis raræ veluti fibræ, ac pili intercurrunt. Hunc eumdem lapidem esse retur Hieronymus [n] Mercurialis, ex quo linum deductum Plinius viuum E appellauit, Pausanias Carpasium, Strabo Carystium, Solinus Carbasum, Zoroaster Bostrychitem, alij Corsoydem, nonnulli Poliam, aliqui Spartopoliam, & vulgares puluerem Salamandræ, aut alumen Scissile falso dixere. Cardanus, [o] & ex Cardano Ruellius Alumen, inquit, quod Scaiolæ vocant, est Attrum Samium apud veteres; nec est succorum genere; vt nec alumen plumæ,

[i] lib.5.c.113.
[k] lib.10.
Linum Creticum igne purgari.
[l] Li. mirab. hist.
Lapis, qui sequitur incrementa Lunæ.
[m] de oracul. defect.
[n] 1. var. lect. c.27.
[o] 5. de subtil.
Attrum Samium quid.

quod ex terrenis partibus constat; atque ideo tenuiter si teratur, lectoque inspergatur, pruritum commouet assiduum; acutas enim, ac pungentes partes habet: Quod si ex eo ellychnia fiant, haud ardent; sed perpetuo oleum consumitur, ipsa autem manent: Commune est hoc omni ferme genere crustati lapidis; nam & in Eisleba ex pyritide, tum lapide alio scissili pyræ imposito, liquor viridis emanat, qui quum igne extincto cogitur, ignem amplius non sentit: sic & ex amianto lapide Romæ mappas, & in Verebergo Bohæmiæ mantilia esse affirmat Agricola, quę non aqua, sed ignibus eluantur. Et ex Magnesia lapide squamoso, argentei, & plumbei coloris, in Boldecrana mensæ fiunt, quæ igne purgantur, nec vitiantur: ex tenuiore autem parte thryalides pro lucernis. Videbuntur hæc quibusdam, subdit Cardanus, incredibilia dictu; quæ tamen non solum vera, sed etiam necessaria sunt, ac facilia inuentu; nam quum omnes ferme lapides igni præsertim haud diurno resistant, squamosi plerique nentur ob fila: si igitur neas; iam igni materiam contumacem, mappas, mantilia, & thryalides efficere licebit ignibus non obnoxias: Texi vero quæcumque nentur, quis dubitat? Neque igitur pro miraculo ducendum, quod turris lignea ignibus immissis extiterit incorrupta, hoc aluminis genere inspersa. Ita Cardanus. Cui de proposito quum Scaliger non contradixerit, qui omnia illius dicta in eo libro conuellere studet; quidni hunc illi assentiri existimemus? decebat tamen subtilem Philosophum de rerum subtilitate dedita opera tractantem abditissimum hoc naturæ miraculum illustrare. Alexander etiam ab Alexandro [p] ait seruatum fuisse apud Indos, & Ægyptios Regum funebres tunicas, quo cineres cremati a reliqua fauilla distincti iaceãt, ex litio, quod igne non consumitur conficere; easque ad rogum defunctum corpus induere: Quippe in Carysto lapis nascebatur, qui velut lana intextus nullo igne adurebatur. Damasus in Syluestro Papa inquit, ex amianto linum confectum inconsumptibile, vt perpetuo lampadibus arderet in Baptisterio suo Romę Constantinus Imperator statuerat. Ludouicus Viues [q] apud Diuum Augustinum testatur ellychnia permulta se vidisse Parisijs, quę lucernis semper ardentibus numquam absumerentur: Mantile quoque Louanij medio conuiuio igni datum, redditumque Domino mundius, splendidiusque, quam posset aquis, & smegmatis quibuslibet. Thomas [r] Porcacchius testatur Podacattarum Cypriũ equitem, qui de rebus Cyprijs conscripsit anno MDLXVI, Linum Cyprium penes se habitum Venetijs ostentasse, in ignemque iniecisse; illæsum, ac purgatum, mundumque recepisse. Illudque [s] Maiolus Episcopus magno ait esse miraculo, quod huiusmodi contexta tela non ab herbis originem ducat, sed a lapide amianto, qui in Cypro Insula repertus malleis contunditur, concussus excussa terrea superfluitate capillamentis suis lini speciem retinet, ac contexitur in telam. In suis epistolis medicinalibus [t] Langius item asbestum lapidem ait inextinguibilem, perpetuoque ardentem; & pleraque alia esse, de quorum substantia nihil ignis depascitur; vt sunt ex Carystio lapide netili manutergia, & reticula; quæ sordida in ignem proiecta illæsa expurgantur; & ex quodam lini genere eadem contexta, & in ignem proiecta, citra noxam expiantur: quod lini genus, quia inextinguibile, Plinius quoque asbestum appellat; alij id amianto etiam tribuunt. Io. Paulus [u] Pernumia in sua Naturali Philosophia, octaua species, inquit, ea est, quæ amiantus appellatur; hoc nomine vocatus, quod ab igne corrumpi non possit; vocari solet (id mutuatus videtur a Mercuriali) etiam Asbestos, a Zoroastre Bostrychites, ab alijs Corsoydes, ab alijs Spartopolia, ab alijs Polia, ab alijs linum, a Plinio linum viuum, quod igni non comburatur, a Pausania linum Carystium, a Quadrigario Alumen, quod scisso alumini simile sit: Solet a natura fieri in figura capillari, colore quandoque albo, quandoque cinereo, quandoque rufo, alias ferreo: siccum solet esse extrinsecus; humiditatem tamen habet intrinsecam, sicuti metalla habent; cuius humor ab igne consumi non potest: Lauatur lapis iste, nectitur, netur, & texitur. Matthiolus apud Dioscoridem [x] idem tradit de amian-

Mappæ, quæ non aqua, sed eluantur igne.

Texi posse quæ nentur.

Lignea turris ignibus inuicta.

[p] 2. genial. dier. c. 7.

Funebres tunicæ Regum Indorum, & Ægyptiorum.

[q] 21. de ciu. Dei c. 6.

[r] Funer. antiq. tab. 2.

[s] Colloq. 20.

[t] lib. 2. epist. 52.

[u] lib. 3. c. 1[illegible]

Metalla humiditatem habent intrinsecam.

[x] li. 5. c. 11[illegible]

amianto latius. Et denique, ne plures alios afferam, Libauius[y] alicubi scribit asbestum ex Alarbo semel accensum inextinguibiliter ardere, igni lapidi inhærente, & tamen eum non consumente: ac ex Alberto notat asbestum esse lapidem coloris ferrei, qui secundum plurimos in Arabia inueniatur; cuius virtus narretur mirabilis, & in templis Deorum sit manifesta eo quod semel accẽsus numquam possit extingui; quia naturam habeat lanuginis, quæ vocatur pluma Salamandræ, cum modico humore vnctuoso pingui, inseparabili ab ipso, qui foueat ignem accensum in ipso: Declarat id Absyntho gemma, & alumine plumoso; de quibus postea: Videmus, inquit Libauius, hos autores aliquid amplius, quam in amianto agnoscere; immo non agnoscere tantum, sed & rationem reddere: Vnde apparet potentia naturæ; & quæstioni aliqua fides conciliatur. Hæc ille. Ego vero vt Leonardo non plane consentio in ardentibus ab antiquo lucernis absque liquore asbestum lapidem semper arsisse; nam pleræque humore quodam glutinoso inquinatæ conspiciuntur: ita non solum accipio, si ex istius modi lapidum filamentis contortum ellychnium oleo imbutum flammam suscipit, ac retinet, ex eo parari posse cum requisito humore lucernam diuturna duratione luminis ignei admirabilem; sed etiam non ausim affirmare in vetustissimis lucernis, quas ætas nostra reperit adhuc ardentes, tale genus ellychnij necessario extitisse; quoniam qui eas lucernas habuerunt, nihil prorsum de contorti ellychnij inuentione pronuntiant, liquoris tantummodo mentionem habentes. Ac certe vt sine vllo ellychnio caphura inflammatur, & ardet; idemque oleum petræ vocatum in agro Mutinensi scaturiens, naphtha, & plurima bituminum genera perpetiuntur: quidni lucernas ab antiquo tempore ardentes duplicis naturæ fuisse dicamus? nempe vt aliæ in se haberent ellychnium ex asbesti, amiantive filamentis, seu ex carpasio lino contortum; aliæ vero sine vllo ellychnio flammam diutissime conseruarent innixam humori glutinoso, cuiusmodi est caphura, petroleum, naphtha, & alia id generis, quæ

[y] 2. bombyc. 1. 2.

Absyntho gemma.

Lucernis antiquis liquorem fuisse.

Oleum petræ bitumenle.

Lucernæ antiquæ duplicis naturæ.

A flammam concipere de se possunt, absque alterius vllius corporis adiectu? Nouissime habui ab Illustriss. Andrea Vendrameno, Veneto Senatore, se in Museo conseruare lapidem, colore ac pondere ferro consimilem, qui putatur Asbestus esse, quo dudum construebantur ellychnia incombustibilia. Lapidem habuit ipse non ita pridem e Syria. Visui lapis iste niger est, asper veluti granulis compactus, & splendidus. B Ego vero frustulum Amianti possideo, magnitudine nucis, extrinsecus ferreo colore, siue cinereo saturo; intrinsecus cinereo dilutiore, bracteolis consitis constans, tantum non lanuginosis, qua sæuo illitæ flammam concipiunt absque sui detrimento: beneficio lanuginis pecti, texique potest.

C *Communis natura liquoris æqualitatem virium, aut proportionem cum igne ad flammæ diutissimam durationem habentis indagatur. Cap. XXVIII.*

HVmor autem adeo contumax igni, vt per tot annorum centurias illum sibi iunctum detinere valeat, absque eo quod ab ipso consumatur, virium suarum cum viribus ignis æqualitatem obtinens; vel absque eo quod cito absumatur, vires habens ignis actiuitati maxime, ac longissimo temporis tractu resistere valentes; Humor inquam talis triplicem conditionem obtinere debet; vna quidem est materiæ D lenta, viscidaque crassities; seu crassa, lentaque viscíditas; ratione cuius non ita facile ab ignis actuosissima natura consumi valeat: Altera vero est ineuaporabilitas, vt ita dixerim, seu minima exhalabilitas (cogimur enim summa in egestate linguæ noua nobis confingere nomina, præceptore [a] Aristotele) quæ siquidem materia exhalabilis est, multumque vaporabilis, ea non diu E flammæ actionem tolerat; sed ab ardente igne in exhalationes breui dissipatur: Tertia demum est materiæ puritas, homogeneitas, vt ita loquar, synceritasque substantiæ; quia caloris quum sit heterogenea disgregare, vicissimque homogenea congregare; vt obseruat alicubi [b] Aristoteles; proinde quæ maxime sunt homogenea, nullamque sibi

Humoris lucernæ diu ardentis conditiones.

[a] Prædic. ad aliquid.

Materia exhalabilis igne absumitur.

Liquor lucernæ antiquæ purus, & homogeneus.

[b] 2. de gen. tex. 8.

admistam alienam substantiam obtinent, sed naturam synceram, & puram adepta sunt; ea maxime, ac diutissime igni resistunt, ardentisque flammę vires eludunt quod experimentis comprobatur in auro, in lapide amianto, in adamante, & id generis alijs antea propositis: Quum ex aduerso corpora omnia heterogenea, & impura ignibus euidentissime, facile, citoque consumantur. Quæ vero propria sit ea substantia in rerum natura, cui tria hæc attributa insunt cum eo, quod eius materia sit adeo inflammabilis, vt in lucerna rutilam, coruscantemque flammulam edere valeat; id nobis est incompertum, quod veteribus erat apertum:

Vide li. 4 c. 8. Igni diutissime resistunt pura, & homogenea.

„ *Quam tamen* materiam *(æternum quoniam dilabitur æuum)*
„ *Non semel in terris visam, sed sæpe fuisse*
„ *Ducendum est, quamquam nobis nec nomine nota*
„ *Hactenus illa fuit; quoniam longæua vetustas*
„ *Cuncta situ inuoluens, & res, & nomina delet:*
„ *Nec monumenta patrum seri videre nepotes.*

Illud tantum nouimus, talem materiam in mundo reperiri posse, arteve parari valere, tum quæ ab igne inflammata non consumatur ad multum tempus, quia vim resistendi habeat ęqualem virtuti actuosę ignis combustiui, tum etiam quæ ardens nonnisi diuturno admodum tempore minimũ quid sui ab igne consumi patiatur; quia vim habeat diutissime resistendi flammæ actuosissimæ cum parua suæ substantiæ iactura; quod ijsdem rationibus, præter superiora experimenta telarum incombustibilium, apertum habemus, quibus dudum in opere [c] *De his qui diu viuunt sine alimento* demonstrauimus in viuente diu reperiri posse virium caloris naturalis, & humidi radicalis æqualitatem, & proportionem, ob quam hoc ab eo non absumatur, aut nonnisi post longissimi temporis decursum illæsa vita consumatur; quas rationes non est vt inde huc transferamus; poterit ibi Lector eas intueri; quum liber prostet: Sat erit nunc admonere summam inesse proportionem, eamdemque penitus habitudinem inter calorem naturalem vi-

[c] lib 3. c. 48. & seqq.

Caloris & humoris æqualitas in viuente.

A uentis erga humidum radicale sibi substratum, & ardentem lucernæ ignem erga humidum inflammatum sibi subiectum: atque adeo qua ratione viuentia diutissime sine noui alimenti vsu consistere posse demonstrauimus; eadem plane ratione lucernas per multos annos absque noui liquoris adiectione ardere potuisse ob solam ignis, & humoris æqualitatem, aut proportionem prædictam in vigore. Non iurarem tale quid in Olympo, Aetna, Vesæuo, B alijsque montibus perpetuo ardentibus inesse, quod absque sui dispendio perennem flammam continerent; quæ in quamcumque aliam materiam sibi vndecumque aduenientem consimilem ignem procrearet, quem iuga illa quotidie, siue continue, siue per interualla modo maiora, modo minora euomerent. Si tamen arte vlla tale genus humoris ignem in lucerna diutissime conseruare nati comparari nunc potest, vt C ab antiquis nõ semel comparatum fuit; quando priscorum ars illa euanuit, & obliuionis tenebris plane sepulta est; ad eam recuperãdam coniecturis agendum est: Ac, si diuinare liceat, existimauerim ad hoc opus vnam Chymicorum artem quammaxime conferre; videlicet eius ministerio si oleum, vel oleo similem substantiam inflammabilem eduxeris ex asbesto, amiantove, aut astro samio, aliove quouis corpore D illorum, quæ supra [d] nouimus ignita non absumi; quod tamen oleum specie non differat a substantia, ex qua eductum fuerit, sed easdem plane proprietates obtineat: eo enim plena lucerna gerens ellychnium ex eadem materia non adhuc destillata, sed in capillamentorum lanuginem redacta, contortum, in aere præsertim vniformi, aerisque nostratis inclementijs non exposito, exardens diutissime perdurabit. E Porro amiantum, lapisque Carystius, asbestus, & id generis, partes elementares habet purissimas, homogeneas, & adeo exacta mistione inuicem vnitas, vt pars terrea humidam exquisitissime sibi adiunctam retineat arctissime ne ab ardentis ignis violentia, & actiuitate in fumos discuti, ac euolare ipsam patiatur; & vicissim pars humida par illi beneficium repẽdens terream a com-

bu-

Proportio vi... ȩæ ad lucernã...

Mõtes ignem euomentes.

Chymica re... stituendæ ar... lucernarum vt conferat.

[d] cap. 27.

bustione tuetur: Si ergo inde oleum inflammabile deduxeris easdem conditiones obtinens, lucernam diutissime ardentem facile tibi comparabis. Profecto subtilissimus ille Scaliger[e] alleuerat alicubi se habere artem extrahendi sine alembico oleum ex astro sannio; quod ipse Tallz esse ait; & supra [f] ex Cardano agnouimus inter ea esse, quæ ignibus non consumuntur. Cardanus autem oleum e metallis, & lapidibus extrahere docet, ijs primo in pollinem redactis, aut metallis in folia subtilissima malleo attenuatis; Deinde pulueribus, aut folijs in acetum destillatum immissis, tamdiuque calente loco detentis, donec aceti color augeatur; deinceps aceto inde remoto; & alio ijsdem pulueribus, aut laminibus superinfuso; & ita deinceps nouo semper aceto affuso, donec illud amplius non coloretur: totumque coloratum acetum postea miscetur, & sublimatur; abijciturque illud, quod primo purum ascendit lento igne; quo demum igne conduplicato, humidior metalli pars ascendit instar olei, remanentibus fæcibus. Liquorem in lucerna Olybij diuturnissimam flammam conseruasse statuit Delrius in suis Magicis[g] disquisitionibus, quia Chymiæ peritus fuerit Olybius. Vidi, & in Musæo notam habeo innominati Autoris manuscriptam, oleum incombustibile fieri, si communis olei libra cum æqualis ponderis viua calce confundatur, & destilletur; quodque hinc exierit, cum alia calce noua pari pondere misceatur; denuoque destilletur; atque ita deinceps quater reiteretur. Huc enim aperte facere videntur, quæ Plinius[h] alicubi notauit asseuerans,

» Alia sæpius vti prodest: eademque ma-
» teria aliud gignit primis ignibus, aliud
» secundis, aliud tertijs.

Exerceant se in his, atque in similibus Chymicæ artis professores, & experiantur, an ex metallis, aut lapidibus diu sine consumptione suæ substantiæ ignem tolerantibus, oleum inflammabile consimilis naturæ, ac ellychnium educere valeant; nam ex his facile postea diutissime ardentem lucernam more veterum nullo negocio sibi comparare poterunt.

[e] ...rer.104.

...s Samius

...ap.27. ...var.rer.

...rum vt ...llis, & ...ibus edu...

...n.1.li.1

...36.c.27

Aperiuntur caussæ lucernarum flatu, & aquis inextinguibilium. Cap. XXIX.

Ceterum quando reconditarum ab antiquo tempore lucernarum aliquæ celebriores erant flatibus, & aquis inuincibiles, in eis humoris, & ellychnij naturam ex ijs esse corporibus coniectamur, quæcumque ignem concipiunt eludentem ventorum, & aquarum violentiam; huius autem generis plurima referunt autores celebrati nominis, plurimaque artis ministerio conficiunt artificiosorum ignium magistri πυροτέχνοι græcis appellati. Cardanus[a] multa, inquit, sunt mirabilia; quæ tamen, quum caussam noueris, cessat omnis admiratio: veluti sulphur cum cera æqualiter dissolutum, eam reddit inextinguibilem: oportet autem sulphur valde purum esse. Supra etiam [b] vidimus asbestum lapidem igne arrepto extingui non posse; Dionysijque versiculos adiecimus admonentes

» *Hic nasci lapidem, qui tacto accensus ab igni*
» *Extingui nequeat: quem Graij nomine vero*
» *Asbeston memorant; ferrei nitet ille colore.*

Et de Thracio lapide ita canentem in Theriacis audiuimus Nicandrum, [c]

» *Vel tu Thraicium flamma succende lapillum,*
» *Quem licet immergas, mersus tamen ardet in vndis.*

cui adiungimus e Solino[d] herbam Mysiæ reperiri, qua inficitur oleum, quod vocant medicum: hoc ad incendium excitatum si obruere aqua gestias, ardet magis, nec alio sopitur, quam iactu pulueris. Quod etiam, vt ante notauimus, pulchre concinit Dionysius Afer in suo poemate de situ orbis Solinum imitatus his versiculis

» *Et Mæsi Thracum boreis in finibus orti,*
» *In quorum terris, quas Ponti perfluit vnda,*
» *Ignipotens oleo commisto gignitur herba,*
» *Medica cui nomen; cuius compescere flammas*
» *Si quis aqua cupiat, plus ignem pascit in illa;*
» *Pulueris hunc iactus potis est extinguere solus.*

Hinc

Lucernæ quæ celebriores.

Ardeant in aquis, & ventis que.

[a] 18. de subtilit.

Candela vt fiat inextinguibilis.

[b] lib 2.c.16.

[c] li.2.c.25.

[d] Polyhist. c.23.

Oleum in aquis ardens.

Hinc forte lucernæ plures inter aperiendum monumenta veterum puluere suffocatæ statim extinguebantur. Aliaque plurima notauimus, quæ igne concepto, nec a flatibus, nec ab aquis, quãtumuis excedentibus, vlla vnquam ratione spoliari queunt; adeo arcte flam̃mam complectuntur, pertinaciterque ignem in se retinent. In illis ergo lucernis, quæ ventis, & aquis insuperabiles ab antiquissimo tempore ardentes nuper in priscorum tumulis, & alibi compertæ fuerunt, liquorem, & ellychnium ex ea materia constare oportuit, quæ non solum diutissimum ardorem in exigua sui mole continere potest; verum etiam, quæ semel conceptum ignem ab aquis, & ventis quoque vehementioribus insuperabilem, inextinguibilemque tueri valet. Hæc materies, & eius apparandi ratio, veteribus agnita, hoc nostro æuo ignota, si ex propositis in hoc opere a me antea notis multiplici eruditi, seduliquc Chymici experimento; improbo, iugique labore conquisita fuerit, ac Deo bene iuuante demum comperta, diligenti, gnaroque artifici eam denique in admirabilium lucernarum vsum reuocare fortasse licebit. Et profecto non minus arduum est, sed longe difficilius arte ignem parare, qui

Ignis qui sponte descendat.

suopte impetu non sursum feratur, sed ad inferna descendat, quam asbestina, vel quæuis alia conuenienti materia oleum, & ellychnium condere, quæ per multos annos in lucerna inextinguibiliter ardeant: Quum ergo Crollius insignis Chymicus in sua Basilica profiteatur se aurum volatile comparare, cuius scrupulus vnus fortius, & potentius fere operatur, quam libra semis pulueris tormentarij: cuiusque granum vnum vel alterum cultro impositum, si supposita candela accensa incalescat, similem sonum edit, ac si magna aliqua fuisset explosa bombarda; & sonus ille peracutus audienti, & astanti quasi auditum lædit: cuius demum operatio, inquit, contraria est operationi pulueris pyrij; vt enim hic vim suam per superiora ascendendo exerit; ita alter e contra per inferiora saltem deorsum operatur: aliquot scrupuli super laminam ferream satis crassam carbone incensi, illam penetrando perforant: Quid ni etiam Chymicus peritus ex idonea materia lucernam diutissime, ac inextinguibiliter ardentem concinnare valeat? Exerceant ingenij sui vires in admirabili hoc opere Chymici, & improbis laboribus negotij difficultatem superent; nam vtilitatem maximam cum pari gloriam coniunctam ex opere perfecto reportabunt. Qui vero apud Tassonium[e] profitentur, vt supra vidimus, [f] se callere artem parandæ lucernæ sine adiectione fomitis ad quingentos annos ardentis; ij profecto tale magisterium cælantes, publicæ vtilitati, nostri sæculi gloriæ, ac proprio sui ipsorum emolumento, & splendori plusquam nimium inuident.

Auri volati[...] mira vis.

[e] var.qu[...] lib.10.cap[...]
[f] lib.1.c[...]

FORTVNII LICETI

De reconditis Antiquorum Lucernis

LIBER QVARTVS,

In quo problemata, quæsita, & difficilia quæque circa determinationes superius habitas contingentia dissoluuntur.

PRÆFATIO

Attexens dictis dicenda.

Vltas hactenus ex historijs habuimus ab antiquo tempore ardentium lucernarum obseruationes, illarum existentiam satis aperientes; pluresque de ipsarum natura, & caussis sapientium virorum opiniones examinauimus; nostramque de proposito sententiam promulgauimus, eamdemque rationibus ex rei natura desumptis comprobauimus: Verum quoniam in superiori theoria multa dogmata proposuimus; ijsdemque assensum dedimus, quæ in dubium reuocari posse videntur; ad operis complementum in hac postrema libri particula difficultates omnes enodare decreuimus, quæcumque circa prius determinata contingere posse videntur.

Marcum Curtium Romæ in flammiuomam caueam se præcipitasse, non in pretium libidinis, sed ob Patriæ incolumitatem. Cap. I.

A Tque in primis illud non accipitur, quod ex præclaris autoribus
1.c.1. [a] proposuimus, olim Romæ Marcum Curtium Equitem nobilissimum, vt Patriam ab incendio liberaret, se in barathrum igniuomum præcipitem dedisse; B
tract. a. nam apud Munsterum [b] in sua vniuersali Cosmographia quidam asseuerant,
» quum in medio Vrbis foro terra olim
» dissilijsset; vastoque prærupto hiantia
» subito inferna patuissent: Quumque
» diutius spectaculum ita maneret; cun-
» ctisque terrorem inferret; tandem in-
» terpretantibus Aruspicibus, obstrui ba-
» rathri amplitudinem posse, si in eo
» quod esset Romæ pretiosissimum mit- C
» teretur: Voluntarie diu iactatis inani-
» ter monilibus Matronarum, M. Cur-
» tium equitem Romanum, domo cla-
» rum militiæ insignibus sumptis cum
» equo se in id barathrum præcipitasse;
A sicque conclusum esse: At illum antea »
postulasse hoc vnum, vt sibi integro an- »
no liceret per singulas noctes dormire »
cum qua vellet femina: & tum illum sua »
sponte præcipitem daturum in hiantem »
speluncam: Id quum obtinuisset; exa- »
ctusque esset annus, munitum armis, »
conscenso equo, manibusque prehensa »
lancea, insilijsse intrepidum in bara- »
thrum; quod illico est clausum. Quam B sane sententiam ego numquam recipiendam esse putaui pluribus nominibus: In primis enim ea nullos habet autores classicos, illustri nomine, ac autoritate dignos, quibus fides adhibeatur. Dein vero quia verisimile non est virum nobilem eo impudentiæ deuenisse, vt a Senatu venerando tam diræ libidinis licentiam expostularet. Deinde quia incredibile prorsus est Senatores, virosque C nobiles tam turpiter publico mæcho, adulteroque suas vxores, filias, atque sorores infami decreto prostituisse. Deinceps autem quia probabile non est iuuenem præcedenti pestilentia tabidum turpi maciç confectas mulieres

tam

tam ardenti cupidinis œstro concupiuisse; tamque assiduam, crebramque Venerem exercere potuisse; nam apud eumdem autorem legimus eodem in loco præcedenti anno Romam vniuersam ab ingenti pestilentia correptam fuisse: morbumque adeo grauem, & diuturnum extitisse, vt in nullo sexu dispar extiterit, in nulla ætate dissimilis: quinimmo cunctos per biennium iugiter tabe confecisse, vt quos non egit in mortem, eos turpi macie exinanitos, afflictosque dimiserit: Sequenti anno a pestilentia, intra illud biennium tabis, ignei barathri spectaculum apparuit. Posterius quia rationi consentaneum non est Romanos ab igne illo nimium, ac vltra modum exterrefactos tam diuturnam integri anni moram tanto metu voraginis igniuomę consternatos sustinere valuisse. Postremo quia barathrum, quod pretiosissimæ rei proiectu occludi debebat; adeo impuri, ac detestabilis hominis illapsu concludi minime decebat. Nos igitur cum [c] Valerio Maximo, [d] Liuio, [e] Zonara, [f] Orotio, & [g] Diuo Augustino, alijsque classicis, & probatæ fidei scriptoribus recte dudum cōscripsimus M. Curtium singulari fortitudine, pietateque virum erga Patriam; non molli, & impotenti libidine mulierosum hominem in feminas, propria vita igniuomi barathri flammas extinxisse; hiatumque illum horribilem suo corpore conclusisse: Recteque cum Sabæo [h] de Curtio canere sic liceat.

Romæ pestilentia ingens.

[c] lib.5.c.6.
[d] Decad.1.
[e] lib.7.to.2.
[f] lib.3.c.5.
[g] de ciu. Dei c.18.
[h] lib.2.pag.198.

Absorbi inferno patriam tristatus hiatu
Deuota arripuit Curtius arma, & equum:
Sponte & in iratas se se deturbat Erynnes,
Viuus in ære, & equo constitit ante Deos.
Exangues populi trepidant, fugiuntque timentque,
Et, nisi ad Elysios præcipitasset iter;
Formidaret adhuc Pluto; nam tēpore ab illo
Pallescunt Manes, frigida morsq. metu est.

Ex hominum, brutorumque corpore flammas prosilire posse. Cap. 11.

[a] lib.1.c.1.

QVod insuper asseruimus [a] aliquando ex humanis corporibus ignium scintillas, & flammas emersisse; id a plerisque inter fabulas adnumerandum esse dicitur; vt quod sit merum Poetarum commentum, non autem Philosophorum documentum vlla vel probabili ratione vallatum; quod ex Virgilio [b] constat aperte, qui non solum ex Ascanij capite fingit ignem prodijsse his carminibus,

[b] 2. Æne.

Quum subitum, dictuque oritur mirabile monstrum, »
Namque manus inter, mæstorumque ora parentum »
Ecce leuis summo de vertice visus Iuli »
Fundere lumen apex, tactuq. innoxia molli »
Lambere flamma comas, & circum tempora pasci; »
Nos pauidi trepidare metu, crinemque flagrantem, »
Excutere, & sanctos restinguere fontibus ignes. »

Flam[ma] ex Asc[anij] vertic[e]

Verum etiam ex Lauinię crinibus flammam emicuisse concinit [c] inquiens,

[c] 7. Æne.

Præterea castis adolet dum altaria tedis, »
Et iuxta genitorem astat Lauinia virgo, »
Visa (nefas) comis comprendere crinibus ignem, »
Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari, »
Regalesq. accensa comas, accensa coronam »
Insignem gēmis: tum fumida lumine fuluo »
Inuolui, ac totis Vulcanum spargere tectis. »

Ignis [ex] capite [La]uiniæ.

Sed Lucretius inter Poetas Philosophus fabulosum commentum esse ait, præter alia, ignem ex animalium corpore prouenire, suauissimis [d] carminibus hisce,

[d] lib.2.

Nec tamen omnimodis connecti posse putandum est »
Omnia; nam vulgo fieri portenta videres, »
Semiferas hominū species existere; & altos »
Interdum ramos egigni corpore viuo; »
Multaque connecti terrestria membra marinis. »
Tum flammā tetro spiranteis ore Chimaras »
Pascere naturam per terras omniparenteis. »
Quorum nihil fieri manifestum est; omnia quando »
Seminibus certis certa genitrice creata »
Conseruare genus crescentia posse videmus. »

Reuera quidem ex humano, ac omnino ex viuente corpore ignem prosilire id aperte dissuadere videtur, quod vita in calido humido constituta igneam flammarum substantiam nusquam procreare potest; ac eo magis, quo calor innatus mitis est, & longe infra ignis naturam positus; nihilque vltra suas vires ope-

Vita cal[ido] humido ni[ti]tur.

Calor natiu[us] mitis.
Agit nil vl[tra] suas vires.

operari valet: sin autem ex humano, viuenteque corpore flamma excutitur, exoriturque; illius autorem nil nisi naturale calidum esse par est. Ceterum his non obstantibus a superiori dogmate recedendum non est: Quod enim primo de Poetarum consuetudine affertur, vt vltro concedimus Poetas veritati sæpenumero fabulas attexere; ita monemus non ideo constare quodcumque pronunciauerit Poeta, & speciatim propositum de igne Ascanij, Lauiniæque, fabulosum, & figmentum purum extitisse. Deinde vero nec inficiari licet Poetas vnquam debere a verisimili recedere; verisimile autem non esset hoc de Ascanij, Lauiniæque flamma prodigium; si ex humano corpore numquam ignium scintillę prodire valerent. Deinceps autem nec a solis Poetis, sed ab Historicis, & a Philosophis, atque a viris fide dignissimis habemus huius euentus præclara testimonia; siquidem apud Apuleium in libro *De Deo Socratis* inscripto legitur Seruius Turpilius flamma colluminatus a capite; ipsique puero illam inflammasse verticem, nec exussisse. Plinius [e] etiam idem de Seruio testatur, & Maximus Valerius. Adijciuntque Liuio [f] Mario, seu Martio in Hispania, interemptis Scipionibus, concionanti, & milites ad vltionem exhortanti arsisse simili modo flammam in capite. Alexandrinus Medicus Megetius a vertebro coxæ in laborante coxendice ignem exijsse, & oculos combussisse testatur Simplicij testimonio, & Philalthei [g] relatu: cui & Theophrastus ex carne etiam elicere ignem docuit; siquidem ab oculis segregari flammas asseruit, præsertim hominis: Quod & sibi iuueni sæpe contigisse testatus est mihi coram Gasparo Bragatia, Viro Musis dilectissimo, Paullus Benius in hoc Patauino Lyceo litterarum Humaniorum primarius interpres. Atque hinc haberi caussam existimo admirabilis eius euentus, quod circumfertur de plerisque viris, qui noctu in tenebris a somno excitati vident obiecta præsentia per notabile spacium temporis; nimirum aere tunc illuminato a flammula ex eorum oculis prodeunte; de qua & Aristoteles [h] alicubi meminit; vt etiam contingit felibus noctu mures vehantibus emisso ab oculis fulgore intermedium aerem illustrante, sed tamen citra flammigationem; est enim ex oculis prodiens fulgor ille radius non ignitæ lucis innatæ oculo illius animalis. At etiam Cardanus inter miracula, inquit, [i] hominis magnum illud censeri debet, quod cuidam Monacho Carmelitani Ordinis per annos tredecim perpetuos euenit; nam quoties capitium reducebat ad occiput, scintillæ ignis e capillis erumpebant; atque ea de caussa ad conuiuia frequenter vocabatur: casu fiebat, quod etiam arte facere licet; in obscuro facilius; quoniam & sine igne multa splendorem ignis emittunt. Huc ea faciunt alia, quæ dudum in opere nostro [k] *De Spontaneo viuentium ortu* adnotauimus, nempe Ioachimum Fortium [l] Ringelbergium confiteri sæpenumero per nigri equi collum manu sursum, ac deorsum in tenebris ducta, vndique ignium scintillas erumpere se conspexisse. Alios audiui se in frictione nigræ felis e dorso belluæ flammas excutere solitos. Theodorici etiam pater ex toto corpore scintillas dicitur profudisse, dum in tenebris fricaretur. A patre meo Iosepho Liceto sæpius audiui se iuuenem in Corsica Illustrissimo Gubernatori pro Serenissima Genuésium Republica Medicinam facientem, Francisco Guido Iureconsulto familiariter vsum; qui sępicule, dum nudus in lecto recumberet, casu brachia sibi manuum frictione læuigans flammas conspicuas excitabat. Pisis etiam, dum Philosophiam publice docerem, ab Antonio Cianfio bibliopola intellexi se, quum subuculam nuncupatam, lineamque interulam arctiorem exueret, flammas e dorso, & brachijs crepitantes efflasse, magna cum familiarium præsentium admiratione, ac formidine. Hoc idem frequentissimo in more positum fuisse Maximo Aquilano Medico, Petrus Lupius inter Pisani Peripati professores eximie doctus olim amplissimo testimonio mihi retulit. Quod autem dein ex Lucretio proponitur multiplicem habet solutionem; prima est, quia Lucretius non ait fabulosum esse flammam ex animalium corpore prodire absolute, sed solum fabulosum animal ait esse Chimæram flammas euomentem;

Marginal notes:

…veritatæ atte.

…non re… a veri…

…f flam… …alauit

…c.107. …c.c.27.

…c.c.6. …arsit …in ca…

…oxen… …t.

…com.

…in te… …t ple… …deant.

…nf. &

Feles cur noctu videant mures.

[i] 8. de variet. c.43.

Carmelita ignem e capillis excutiens.

[k] lib. 1. c. 126

[l] lib experimen.

Flamma prosiliens ex collo equi.

Felis dorso flammigans.

Homines frictione ignem halantes.

tem;

tem; quod nostro placito non aduersatur. Deinde Lucretius ait fieri non posse vt sæpenumero, & vbique locorum passim videantur animalia ignem eructantia; sed id inter monstra referens, non inter vulgaria euenta, sententiam nostram non demolitur, qua statutum fuit aliquando, & raro contingere vt ex animalium corpore flamma proueniat. Deinceps si obstinate quis contendat ibi Lucretium absolute negare ignem ex animantis corpore prodire; nos autoritatem Lucretij dicemus cedere debere multiplici experimento nuper in oppositum allato; nam & semiferas hominum species extitisse vidimus in opere nostro [m] *De Monstrorum natura, caussis, & differentijs*; Vbi etiam vidimus speciatim

[m] lib. 2. c. 58. & seqq.

„ *Multaque connecti terrestria membra marinis*;

„ ---------------------------------- *at altos*

„ *Interdum ramos egigni corpore viuo*

animantis adnotauimus in libro [n] *De Spontaneo viuentium ortu*; vbi ex [o] Aristotele, [p] Theophrasto, [q] Plinio, & Scaligero cognouimus ederam enatam e cornibus cerui viuentis: ex [r] Plutarcho culmum hordeaceum geniculatum exortum in vesica hominis: Ex Conrado Rubeaquense spicam farris genitam e naso mulieris viuæ: ac ex quotidiano experimento muscum herbam, & algas, aliasque stirpes oriri passim e dorso balenæ, testisq. cancrorum: Quibus nunc adijcimus Athenæum, qui ex Hecatæo referens in vtero canis Orestei genitum fuisse truncum vitis, vt bene nostrum dogma corroborat; ita male non assentitur Aristoteli agenti de ortu ederæ in cornu cerui; quasi facilius sit in vtero canis truncum vitis exoriri, quam ederam in cornu cerui prouenire. Sed animalia igneum anhelitum spirare tanto facilius est, quanto quod expiratur est fuliginosa, & ignea exhalatio prodiens e corde animalium; in quo [s] Aristoteles, & [t] Galenus igneum calorem vehementissimum agnouerunt: Quidni ergo fieri possit vt animal quodpiam temperamenti calidissimi, & ira ingenti percitum aliquando ex ore, ac naribus flammeum spiritum efflet? Lucretio damus id vulgo, & passim non fieri; sed alijs arguentibus nostram sententiam id

[n] lib. 3. c. 28. & seqq.
[o] 9. hist. c. 5.
[p] 2. de caus. plan. c. 23
[q] lib. 8. c. 32.
[r] 8 sympos. q. 9.
Plantę ortæ in viuente animali,
Vitis truncum enatu in vtero canis.
Ignem spirare posse animalia.
Igneus calor in corde.
[s] de iuu. & sen. c. 3.
[t] 2. de temper. c. 3. de fæt. format. c. 3. 1. de sem. c. 8.

A fieri non posse negamus. Ad postremam autem rationem concedentes vitam in humido calore constitutam esse; caloremque naturalem esse mitem; & nihil vltra suas vires operari posse; negamus tamen ab interno calore animalium non posse vnquam excitari flammam vlla ratione; nam & exhalatio ignea in corpore gigni potest, quæ facile inflammetur; & calor naturalis multis de caussis acui potest in igneum, qui flammas excitet. Sed & altius petito B principio admirabilis huius euentus caussas ex rei natura nunc operæ pretium est indagare.

Flamma excitetur e[x] uentis corp[ore].

Quæ sit caussa physica ignis, qui ex humano, ac ferino corpore viuente quandoque prodire visus est. Cap. III.

Nec profecto admirando huic effectui caussa deest naturalis, eaque multiplex: Prima quidem ex lambentis C illius ignis, fatui nuncupati, qui passim conspicitur in aere, genitus ex calidis exhalationibus de terra surgentibus; quæ in aerem sublatæ, ac vi frigoris seu nocturni, seu diurni aut hiemis, aut mediæ regionis cogentis arcte coactæ per antiperistasim facillime ignescunt: sic Aristoteles [a] in aeris media regione vndique a frigore circumobsistente conclusam, comprehensamque fumidam exhalationem ignescere scribit in D fulmen, fulgurve coruscans: consimilis ergo exhalatio forte fortuna in eo aere, qui caput Ascanij circumdabat, accensa flammam eius crines lambentem procreare potuit. Altera vero caussa peculiaris est in flamma Lauiniæ; quia consueuerant olim Reginæ sacrificaturæ capillos vnguentis odoratissimis delibutos habere; in quorum compositionem quid naphthæ, vel rei naphthæ similis cũ aqua vitæ potuit ingredi; quod E etiam eminus ab ardente cereo, lampadeve, lignove flammam sibi arripere, concipereque valeret: nouimus enim ex Plinio [b] naphthæ magnam inesse ignium cognationem; transilireq. ignes in eam protinus vndecumque visam: ita ferunt a Medea pellicem crematam, postquam sacrificatura ad aras accesserat, corona igne rapta: sed quia naphtha inextinguibili fere, noxiaque flamma

Ignis fatu[i na]tura.
[a] 2. met[eor.] sum. 4. c. [...]
Fulminis [&] fulguris [ori]go.
Reginæ [sacri]ficaturæ [vnge]narentur.
Lauiniæ [flamma] in vertic[e vn]de ortus.
[b] lib. 2. [...]
Naphtæ [flam]ma noxi[a].

exar-

exardet; propterea vel aliquo medicamine correcta,& attemperata naphtha, vel potius quid consimile naphthæ in eo vnguento esse potuit, quo delibuti fuerant Lauiniæ crines, vt facile vndecumque visam sibi flammam arriperet; siquidem Plinij [c] testimonio a Pythagora Aproxis appellatur herba, cuius radix e longinquo concipit ignes, vt naphtha: Sed in eo dissimile, vt haberet quoque in se quid, quo a flammis noxia virtus auferretur: nouimus enim circulatores succo semperuiui taurino felli permisto, quibus arsenici rubri, & aluminis pulueres inspersi fuerint; vel simplici succo herbę palmę Christi sibi manus inungere; cuius beneficio postea ignem, candentia ferramenta, plumbumque liquatum impune contrectant. Tertia caussa est, eademque communis, quod ex humanis, ferinisq. corporibus assidue per occultos cutis meatus halant exhalationes fumidæ, igneæve, genitæ vi caloris interni ex partium solidarum substantia; quarum exhalationum crassiores, ac terrestriores in pilos abeunt; tenuiores autem, magisq. igneę in halitus insensibiles; quos vbi frigiditas externa cogat, cur in flammam quãdoque non appareant? Sic profecto in maximis æquoris tempestatibus halitus multi ex nautarum maximopere laborantium corporibus sursum sublati ad nauium antennas, malosve: atque ibi ab aeris intensiore frigore coact. coruscare solent in flammulas: quas Castoris, Pollucis, Helenæq. nomine prisci nuncupauerunt: ac Diui Nicolai, & Hermi, Sanctæque Claræ nostrates appellant: dixerim propterea ex Ascanij corpore surgentes halitus a frigore aeris coactos micare potuisse in ignem tenuitate innoxium: vti est flamma in aqua vitæ accensa: quam impune contrectamus. Deinde cur non poterit ex aliquo corpore spirans exhalatio esse tum crassiuscula, quæ visu conspiciatur: tum etiam multi particeps ignis, quæ flammam representet? id pręsertim eueniet, si frictionibus aperiatur aditus multæ exhalationi: nam hæc per arctiores meatus abit in ignem summa sui raritate inadspectabilem: Ac certe Aquilanus, Guido, & Cianfius homines fuerunt adusta melancholia refertissimi: ex

[c] ...l.24.c.14. ...oxis herba ...l longin. ...concipit ...

...ulatores ...præsidio ...i impu... ...ctent.

...mi hali... ...in flam... ...micent.

...rum fa... ...flam... ...vt oriã...

A quorum proinde corporibus ignearum exhalationum magna manus attollebatur: frictioque Guidi erat ab adurentis exhalationis carnes vellicantis molestiore morsu accersita. Quarta caussa est, quia huiusmodi exhalatio prodiens ex animalium corpore potest ad igneã naturam esse valde propensa, quæ frictionibus attrita vltimam ad ignem dispositionem acquirat; & statim ab igne in quouis misto existente, atque adeo ab igne propriarum carnium, vestiumve

B possit inflammari: Non alia sane ratione attritus aer intermedius affrictu chalybis cum silice; necnon ederæ aridæ cum lauro viridi; atque absolute duorum quorumcumque lignorum confricatione; quod vulgo faciunt Occidentales Indi ad vsos domesticos ignem sibi comparaturi; aer inquam medius attritus disponitur maxime ad igneam naturam induendam; quam demum acquirit immediate ab igne delitescente in li-

C gnis, lapide, chalybeve; licet ignis ille in misto mire labefactatus, confractisque a contrarijs sibi permistis, atque adeo exillimas vires obtineat; nam vbique patientis summa dispositio supplet imbecillitatem virium efficientis caussæ: Quinimmo si aer multo magis a natura ignium distans, quam exhalatio de viuente corpore prodiens, confricatione sola lignorum, in quibus multo minus ignium inest, quam in animalibus; vti

D nos edocet Aristoteles [d] animæ nobiliori plus caloris in corpore tribuens; soloque confrictu lapidis, & chalybis, in quibus minimum insidet ignis; si aer inquam attritus in ardentis ignis scintillas facillime commutatur; cur non ignea exhalatio consimili affrictu attrita ex animalium corporibus exiens in flammulas emicare valebit? Quod autem obijcitur de animalium calore miti, hoc nobis non officit, tum quia calor anima-

E lium viuentium acrior est, quam lignorum, lapidum, & chalybis caliditas; ex quibus tamen affrictis ignium scintillæ prodeunt facillime: tum quia [e] Galeno autore, [f] Columbo, & [g] Laurentio quoque obseruatore, [h] Aristoteleque, immo & sensu comprobatore, in sinistro cordis ventriculo calor igneus insidet immissum, impositùmque digitum anatomici viuam carnem secantis com-

Ignis vt oriatur affrictu chalybis, & silicis.

Lignorum cõfrictu flamma vt excitetur.

Ignis in misto mire labefactatus.

Dispositio patientis supplet imbecillitatẽ agentis.

[d] de respir. c.13.

Calor animalium acrior quam lignorũ.

[e] de fęt. format. c.3. 2. de temper. c.3. & 1. de sem. c.8.

[f] lib. 14. anatom.

[g] lib.3. q.14.

[h] de iuu. & senect. c.3.

Cordis calor intensissimus.

burens: tum quia exhalatio ab interno calore de substantia corporis exiens vel a frigore ambientis per antiperistasim accendi potest in ignem; vel etiam (& hæc propositi euentus est caussa in ordine quinta) inflammari potest a proprio exhalationis igne, caloreve viuidiori aliorum elementorum partes sibi commistas consumente; ijs enim non amplius sibi repugnantibus, exultat in flammam sursum ascendentem: Atque hac ratione fimeta sæpenumero sponte accenduntur; & [i] Galenico testimonio fimus columbaceus olim a semetipso ignem concepit. Possunt igitur multas ob caussas ex hominum, brutorumque animalium etiamnum viuentium corporibus flammæ, scintillæque ignium naturaliter emicare.

Exhalatio animalis vt igniri possit.

Fimeta vt sponte ignem concipiant.

[i] de cauf. morb. c. 2.

Cælij, Volaterrani, & Alexandri sententia de veritate lucernæ Tulliolæ; ac de conditura cadauerum antiquorum expenditur. Cap. IV.

Illud præterea quibusdam suspectum est, quod antea [a] constituimus in sepulchro Tulliolæ Ciceronis filiæ compertam fuisse lucernam adhuc ardentem; nam de hac re ne verbum quidem Cælius [b] Rhodiginus, qui de Tulliolæ sepulchro tractat ex professo; neque enim par est virum in exarandis, explicandisque vetustatis monumentis diligentissimum, adeo admirabile, dignumque memoria inuentum silentij tenebris inuoluisse. Quinimmo nec Alexander ab Alexandro [c] admirabilium rerum studiosissimus indagator, qui tunc temporis Romę fuit, & inuentionem sepulturæ illius exponit, quicquam in suis *Dierum Genialium* commentarijs de huiusmodi lucerna retulit; ait enim citatis verbis, Memini dum Romæ agerem, in vetustis sepulchris, quæ in via Appia plurima visuntur inter ædificia, hortosque, inter coagmenta lapidum erutum cadauer fuisse multo æuo vetustum adolescentulæ mulieris, facie, capillo, oculis, naribus, & reliquis lineamentis prorsus integris, & incorruptis; nisi quod vestigia liquaminum, & vnguentorum, quibus delibutum fuerat, apparebant recenti specie; inscriptione nulla, qua nomen defunctæ innotesceret: Pomponius [d] tamen vir vt in ea ætate veterum litterarum impense doctus, Tulliolam Marci Tullij Ciceronis filiā, de cuius obitu ad Seruium Sulpicium sunt epistolæ; aut Priscillam Abascantij, de qua Silua Papinij extat, fuisse augurabatur: Id quibus argumentis asseueraret, quum nulla inscriptionis vestigia extarent, prorsus nescimus. Hæc ille. Ac certe Domitius in commentarijs marginalibus ad hunc Statij locum, quo Priscillæ tumulus describitur his metris;

[a] lib. 1. c. 7.

[b] lib. 2. c. 24.

[c] lib. 3. c. 2.

[d] lib. 5. silu.

Est locus ante vrbem, qua primum nascitur ingens
Appia; quaq; italo gemitus Almone Cybelle
Ponit, & idæos iam non reminiscitur amnes;
Hic te Sidonio velatam molliter ostro
Eximius Coniunx (nec enim fumātia busta,
Clamoremque rogi potuit perferre) beato
Composuit, Priscilla, toro; nil longior ætas
Carpere; nil æui poterunt vitiare labores
Siccatam membris tantas venerabile marmor
Sæpit opes ---------------------

asserit Priscillam hoc eodem loco ante Vrbem Romę in via Appia repertam esse integram cum hisce aromatis, tempore Sixti Pontificis Quarti: & ex hoc loco Papinij Pomponius Priscillam fuisse coniectatur, quæ sine inscriptione in tumulo defuncta inuenta est ætate Volaterrani. Raphael item [e] Volaterranus eodem tempore Romæ degens, quo Tulliolæ sepulchrum detectū fuit, nullius lucernæ mentionē habet; ait enim, Vngebantur quoque corpora, & cum aromatis condebantur tanta cura, vt nos Romę testes sumus ante paucos hos annos feminam in tumulis Albanis fuisse effossam, supra mille tercentos annos sepultam vt e vestigio sepulchrorum animaduertimus; integram membris, crasso opertam vnguento: Quidam ausi Tulliolam dicere, quod eodem prope loco multa Tulliorum memoria, & Herenniorum, & Tulliolæ reperta fuerint. Sic ille. Ceterum hæc nostram sententiam nihil turbare possunt. An quia lucernæ Tulliolæ autores isti non meminerint; propterea fides abroganda est illis, qui eam se vidisse fatentur? Non meminit eius lucernæ Cælius vel quia quidquam de illa non audiuit; vel quia quod afferebatur de illa, non credidit; vel quia, vt Alexander, & Vo-

Priscillæ cadauer.

[e] lib. 31. c. penult.

Cadauera mæ vt condirentur.

Volaterranus, tam diuturnæ flammulæ A caussam reddere fortasse nesciens, effectum silentio tegere satius esse duxit, quam se rationem illius non callere mundo apertum facere: sed si non meminerunt huius lucernæ scriptores isti, haud tamen proinde ipsam negauerũt; Neque enim Vollateranus [f] de Pallantis lucerna mentionem facit, qui tamen de Pallantis eiusdem cadauere in tumulo dudum inuento ex Martiano, seu verius ex Martiniana historia meminit. Quin, etiamsi Tulliolæ lucernam B Cęlius negauisset, illorũ potius testimonio, qui sepulchri detectioni, apertionique interfuerunt, quam absenti Cælio, credendum est; qui ex auditu habuit, quod hac de re litteris consignaret; quandoquidem vetus est decretum. Testem vnum oculatum pluris esse faciendum, quam auritos decem: sed & in proposito non solum auritum testem fuisse Cælium, minimeque oculatum, verum etiam deceptum, illud apertum facit, C quod a vero longe aliena protulit asserens cadauer ipsum mulieris in vrbem delatum tridui mora computruisse, medicamine illo, quo conditum fuerat, amoto, aut vitiato: Certum est enim si tale cadauer aromatibus conditum fuisset, talique medicamento mille tercentos annos a putredine intactum perdurasset; sola medicamenti remotione tam cito putredinem concipere non potuisse, vt solius tridui mora corrumperetur; necessarium etenim fuit corpus eam temperaturam putredini resistentem adeo alte per tot annorum centurias ab eo medicamento sibi comparauisse, vt habitum sibi eam induerit difficillime a subiecto mobilem; nam qui per octo dies tantum in Sole ardente manserit, ille cutis nigrorem eum contrahit, quem neque per quatuor hebdomadas abijciat. Manifestum est etiam medicamen, quo tamdiu cadauer a putredine immune conseruari potuit, ternæ dieculæ aeri expositum adeo vitiari nequiuisse, vt statim cadauer inde computrescere valuerit: Rationi vero consentaneum fuisse spacio mille quingentorum, tercentorumve annorum id corpus ab eo medicamine, quo seruabatur imputre, talem habitum contraxisse, vt demum eo medicamento amoto cadauer illud ex se a putredinis labe immune diutius etiam conseruari potuerit, inde liquido constat, quod experimento compertum est cadauera, quæ apud nos etiam nunc per multos annos balsamo aliquo seruantur imputria, si ab eis medicamina huiusmodi tandem remoueantur, nonnisi post plures menses, & ægre computrescere. Amplius autem ratio condiendi cadauera, quo diutius a putredine præseruentur; id quod fit exenterato mortuo corpore, intusque pulueribus aromatum repleto, forisque balsami liquoribus inuncto; hæc inquam ratio condiendi demortuos aperte satis ostendit, vbi per multos menses, nedum per annos plurimos huiusmodi medicamen in eo corpore manserit, non posse postea vlla ratione ab eo remoueri, siquidem altissime penetrat horum omnium vis, & cum virtute materia penitiores corporis defuncti partes, ita vt amplius ab eo separari non posse videatur; reipsaque nonnisi post diuturnum tempus inde separetur, sensim sine sensu fatiscente medicamine, ac vna secum defuncti corporis substantia. Præterea vero Tulliolæ cadauer non aromatibus conditum, non vnguentis vllis delibutum, sed loci sola siccitate omnem putredinem procul arcente diutissime seruatum fuit, seu potius redactum in pulueres pristinam figuram adhuc retinentes; D quam tactu statim amiserunt concidentes, vt Suessanus ille Niphus [g] alicubi testatum reliquit: Quod autem Cęlium, & alios forte fefellit, est, quoniam iisdẽ temporibus Sixti IV. Pontificis in eadem via Appia Romę detectũ fuit aliud muliebre cadauer aromatibus cõditum, in cuius tumulo non erat lucerna, nec inscriptio vlla; vt Alexander, & Volaterranus asseuerant; quum Tulliolæ sepulchrum, & lucernam intrinsecus, & inscriptionem extrinsecus haberet: sed E quod Tulliolæ corpus in pulueres illico dissolutum euanuerit, aliud vero vnguentis delibutum diutule permanserit, hoc pro eo non amplius viso, visibilive receptum fuit. Verum & ibidem eodem anno tertium cadauer femineum erutum fuisse, nimirum corpus Iuliæ Priscæ confitetur Libauius, [h] dum inquit, Apud Romanos quoque aliquos vnctos

[f] lib. 33. cap. ... Vol. & ter. ... genie.

Testis vnus si sit præse... ...sus decem.

...bitus diffi... ...mouetur.

Mortuos condiendi ratio.

Tulliolæ cadauer cur sine aromatibus diu durauerit.

[g] 4. meteor. in fin.

[h] lib. de cadau. emer.

ctos repositos fuisse historia confirmat; anno enim Domini M CD L X X X V. in Italia, Quinto ab vrbe lapide, ad portam Appiam muliebre cadauer est repertum in sepulchro marmoreo plane integrum virtute balsami, mirrhæ, olei cedrini, & aliorum, quibus fuit perfusum, & digitorum duorum crassitie oblitum: oculi aperti, lineamenta salua, speciesque seruata: nomine Iuliæ Priscæ Secundæ Q. Clodij filiæ. Hinc de proposito scriptorum varietas, quod tria quum eodem in loco, eodemque fere tempore mulierum cadauera detecta sint; Tulliolæ vnum cum ardente lucerna, & nominis inscriptione; Iuliæ Priscæ Secundæ alterum cum inscriptione, sine lucerna; & tertium sine lucerna, & absque inscriptione mulieris adhuc ignotæ: vnum pro altero nobis descripserunt Cælius, Alexander, & Volaterranus. Nos ergo cum Pancirolo, & alijs dudum [i] obseruauimus Tulliolæ cadauer in suo monumento habuisse inscriptionem, & ardentem etiam tum lucernam.

[i] lib. 1. c. 2.

Cadauera quædam ob vetustatem in sepulchris resolui tandem in pulueres pristinam figuram hominis in se retinentes. Cap. V.

[a] lib. 1. c. 2.

RESpuunt quoque plures id, quod [a] nuper, & olim asseuerauimus, in vetustissimis quibusdam monumentis pulueres inueniri sub pristini cadaueris forma consistentes; qui tactu dissoluantur, dispersique humanam figuram protinus exuant: Quamuis autem insignes viri suum hoc placitum nulla ratione communiant; quia tamen eorum autoritas multa est in populo; necessarium duximus eorum opinionem redarguere: Id autem facile tum Aristotelis autoritate; tum etiam experimento conuincere poterimus: Aristotelis [b] quidem autoritate, quia ipse perspicuis verbis alicubi asserit, „ Omnia enim potentia quadam sunt faciendi, aut patiendi, sicut & caro, & neruus; sed rationes ipsorum non certæ: quare, quando existunt, & quando non, non facile est perspicere; nisi valde deperditum fuerit, & figuræ solæ fuerint reliquæ; vt inueteratorum mortuorum corpora, quæ subito fiunt cinis in sepulchris; & fructus solum figura; secundum sensum autem non videntur inueterati valde; & quæ ex lacte concrescunt. Ita ergo plene, planeq. testatur Aristoteles contingere posse vt inueteratorum mortuorũ corpora sensui videantur integra, & cõsistentia, solidaq. in sepulchris antiquissimis; quæ tamen solo contactu subito fiant cinis, puluisve terreus; vt quę in eo consistente cinere solam obtineant pristinam figurã; cetera omnia priora perdiderint, soliditatem, humorem, calorẽ, continuitatem, & id generis alia recenti cadaueri necessario inexistentia. Experimento autem, quia Niphus ille Suessanus in huius loci commentario inquit „ Aristotelem afferre hic exemplum de cadaueribus virorum, quæ inueniuntur in sepulchris post multos annos mortuis, quæ videntur dormire, propterea quia figura ex aliqua caussa occulta nõ fuit corrupta in illis: Nos autem arbitramur huiusmodi cadauera in siccissimo loco, in tranquillo aere, ac eiusdem tenoris semper manente, ab interno misti calore, ac igne sensim sine sensu corruptam fuisse omnem humiditatem & aqueam, & aeream; quibus denique omnino consumptis, ignis ille sursum euolauerit, remanentibus partibus misti terrenis sub specie pulueris, ac cineris, pristinam figuram adhuc retinẽtibus; quia numquam extrinsecus accessit vis vlla eos dispergens, atque perturbans; & quia cadauer cita, celerique putredine non diffluxit in humores secum partes misti terreas comportantes, figuramque pristinam obliterantes: Et tandem „ (subdit Suessanus, in vetustis illis cadaueribus) caro est corrupta; nam quum tanguntur, in cinerem vertuntur; veluti de Tulliola Marci Tullij Ciceronis filia euenit; hæc enim post multos annos in sepulchro inuenta, quum eleuata esset, in cinerem cecidit: Suessæ etiam obseruauimus de quodam viro mortuo, per multos annos, quorum non erat memoria, & in sepulchro seruato; illius enim figura fere nulla ex parte mutata erat; verum, quum tactus fuit, mox in cinerem versus est: Et dicit Aristoteles velut inueteratorum mortuorum corpora, quæ quum tanguntur, subito cinis fiunt in sepulchris.

[b] 4. meteor. cap. vlt.

Cadauera cur tactu abeunt in puluerem.

Præ-

Præterea, tertium experimentum habemus ex Ioanne Boccatio [c] in sua Deorum Gentilium Genealogia, qui refert suo æuo apud Drepanum Siciliæ oppidum in antro quodam grandi repertum fuisse cadauer hominis sedentis, manu sinistra innixum baculo, nulla ex parte corrosum, aut diminutum; qui baculus ingens tactus abijt in cinerem e vestigio, remanente baculo plumbeo minori olim ad pondus intra maiorem incluso: Quin etiam postea hominis statura tacta æque corruit, & in puluerem omnis fere versa est; tribus tantummodo solidis dentibus remanentibus, & parte cranei anteriore firmissima, & osse alterius cruris; quam historiam fuse retulimus in opere [d] *De spontaneo viuentium ortu*.

Cadauera qua ratione integra permanere valeant vltra mille annos.
Cap. VI.

Nec fidem adhibent aliqui ei, quod allatum est antea [a] de corpore Pallantis Euandri Regis Arcadum a Turno interempti; nempe cadauer illius integrum mansisse vsque ad annum Domini M C D I. quo tempore prope Romam a villicis fodientibus detectum fuisse dicitur; tum quia non putant insignes viri tot annorum centurias cadauer integrum seruari posse; tum quia falsum esse arbitrantur corpus humanum inueniri tantæ proceritatis, vt altitudine superare valeat muros Vrbis Romæ; vulnusque in pectore quatuor pedes longum habere queat. Quibus tamen instantijs non erit difficile obuiam ire, si rei naturam consuluerimus. Ad primam oppositionem quod attinet, potest in primis cadauer Pallantis fuisse puluis pristinam figuram solummodo retinens; in qua vera spectaretur longitudinis mensura, & vulneris imago: vt [b] nuper ex [c] Aristotele, Suessano, & Boccatio didicimus. Potest deinde cadauer a siccitate loci in aere non mutato sic exsiccatum fuisse, vt integrum vltra mille annos conseruari valuerit in loco procul ab omni humiditate; quæ caussa est vbique putrefactionis: nouimus etenim piscium cadauera fumo exsiccari ad longissimam durationem. Potest deinceps virtute balsami, & aromatum adeo condiri cadauer, vt in loco sicco ad plures Olympiadum centurias integrum seruetur: Quod nuper [d] obseruauimus in Iuliæ Priscæ, alteriusque Romanæ mulieris cadaueribus; & multo antea [e] quoque notauimus ex Papinio [f] in Priscillæ Abascantij cadauere contingere potuisse. Potest demq; cadauer humanum etiam non minus quam vegetale petrificari: si enim Strabonis [g] obseruatione apud Memphim reliquiæ ciborum, qui operantibus antiquas Pyramides supererant, in lapidem induratę pristinam figuram, & magnitudinem lentis, & granorum hordei semidecorticatorum adhuc retinent: sique fætus humanus in vtero matris viuæ lapidescere potuit; vt ex Tuano historico, Albosio, Prouencherio, Laurentio, Quercetano, Bonamico, & Riolano compertum fecimus in opere nostro *De monstrorum natura, caussis, & differentijs*; multo sane magis in terræ visceribus conditum cadauer lapidescere valet; sed & Io: Antonius Maginus [h] in descriptione Pergami patriæ Galeni ait in eius agro esse lapidum fodinas, in quibus olim homines inuenti sunt plures in lapidem mutati, nempe illi, qui metu belli intra eas occultati, fame interierunt; quippe terræ sinus locus est lapidum generationi multo aptior, quam viuentis mulieris vterus: lapideam vero naturam quomodocumque sortitum corpus humanum, quidni etiam vltra duo annorum millia integrum perdurare queat? tale quid autem Pallantis cadaueri contingere quiuit; etiamsi reuera non acciderit; prostaret enim adhuc eius statua Romæ a natura genita. Sed ad secundam obiectionem quod attinet, Magnitudo illa cadaueris altitudinem mænium vrbis Romæ superans, nihil nos turbat; tum quia muros vrbis in aliqua parte audiuimus tantæ non esse altitudinis, quin ab homine giganteæ staturæ superari valeant: tum quia gigantes immanis proceritatis olim vere fuisse in mundo, sat superque nuper ostendimus in libris [i] *De Spontaneo viuentium ortu*, quam theoriam non est vt hoc in loco repetamus: Sat erit illi nunc adijcere, quod nouissime tum apud [k] Solinum ob-

Marginal notes: [a] ...1.c.11. — [b] ...5. — [c] ...meteor. — ...era fu...tata. — [d] cap.4. — [e] lib.2.c.59. — [f] li.5. silu.1. — [g] lib.17. — Cadauera posse lapidescere. — [h] pag.206. — Homines petrificati. — Gigantes fuisse. — [i] li.4.c.19. lib.4.c.6. — [k] Polyhist. cap.4.

obseruauimus, in Creta humanum cadauer inuentum esse cubitorum trium, atque triginta; cuius inspectandi cupidine L. Flaccum Legatum, Metellum etiam ipsum impedio admodum captos miraculo, quod auditu refutarant, oculis potitos: tum etiam de Antæi cadauere legimus in Vita Sertorij apud Plutarchum ita scribentem, Paccianum a Sylla cum exercitu missum Ascali subsidio occidit Sertorius in acie; victorque copias Pacciani sibi adiunxit; oppidumque Tingi, quo confugerat cum fratribus Ascalis, expugnauit: Ibi Antæum tradunt Afri conditum; eiusque tumulum eruit Sertorius, non habita barbaris fide, ob magnitudinem: Vt corpus offendit sexaginta cubitos, vt fama est, longum; cæsis victimis tumulum adaggerauit; honoresque, & famam eius amplificauit. In quorum confirmationem Pomponius Mela Tinge oppidum, inquit, [l] peruetus ab Antæo (vt ferunt) conditum, extat rei signum parma elephantino tergore exacto ingens, & ob magnitudinem nulli nunc vsuro habilis; quam locorum accolæ ab illo gestatam pro vero habent, traduntque; & inde eximie colunt. Giganteam vero proceritatem, ac molem etiam habuisse Pallanta Euandri filium, inde satis constare potest, non solum quia singulari certamine ausus est congredi cum Turno Rutulorum Rege; de quo sæpe Virgilius ille Maro [m] cum admiratione cecinit,

Antæi cadauer giganteum.

[l] 1. de sit. orb. c. 4.

Pallantis magnitudo.

[m] 7. & 9. Æneid.

Ipse inter primos præstanti corpore Turnus
Vertitur arma tenens, & toto vertice supra est.

verum etiam quia & Pallas ipse a Turno magnus appellatur; Pallantisque interempti baltheus immanis erat; aptumque cingulum Turno fuit, viro giganteæ magnitudinis: Vnde quoque apparet lanceam Turni fuisse maximam; quando habemus in sacris [n] litteris (quas nefas est solo sensu allegorico explicare, neglecto, negatove litterali sensu historiarum) ferrum hastæ Goliath Philistæi gigantis habuisse ferri sexcentos siclos: Quamobrem neque mirum est in grandi pectore Pallantis gigantem Turnum sua tantæ molis hasta vulnus quatuor pedum effecisse: Quæ omnia clare apud [o] Virgilium habentur de Pallante his versibus

Turni moles.

[n] 1. Reg. c. 17

[o] 10. Æneid.

——— iuuenis tum iussa superba
Miratus, stupet in Turno; corpusque per ingens
Lumina voluit ———

& paucis interpositis, adijcit,

At Pallas magnis emittit viribus hastam,
Vaginaque caua fulgentem diripit ensem;
Illa volans humeris, surgunt qua tegmina summa
Incidit; atque viam clypei molita per oras,
Tandem etiam magni strinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro præfixum robur acuto
In Pallanta diu librans iacit; atque ita fatur:
Aspice num magne nostrum sit penetrabile telum.
Dixerat: ac clypeum tot ferri terga, tot æris
Cum pellis toties obeat circumdata tauri,
Vibranti cuspis medium transuerberat ictu,
Loricæque moras, & pectus perforat ingens.

& paullo post de Pallantis cadauere Turnus

——— rapiens immania balthei.

Iurarem deinceps Virgilij [p] magnum illud vaticinium finem habuisse in detectione tumuli, & inuentione Pallantini cadaueris; nam Vates inquit,

[p] 1. Georg. fine.

Vaticinium Virgilij.

Scilicet & tēpus veniet, quum finibus illis
Agricola, incuruo terram molitus aratro,
Exesa inueniet scabra rubigine pila,
Aut grauibus rastris galeas pulsabit inanes,
Grandiaq. effossis mirabitur ossa sepulchris.

Possunt itaque cadauera in vetustissimis conditorijs giganteæ magnitudinis, & integra inueniri.

Ratio quare igniculus, exilisque splendor in maiori lumine conspici nequeat.
Cap. VII.

INsuper autem eius, quod superius [a] asserebamus, fulgorem nimirum, & igniculum in tenebris tantummodo perspici posse, caussam postulant insignes viri, nefas esse dicentes Physiologum quidquam sine ratione pronunciare; asserentesque in oppositum corpora parum lucida splendorem acquirere a lumine viuidiori, ac multo illustriora conspici quam in tenebris; argumento a Luna desumpto, quæ obscuram ex se lucem obtinens dum Solis lumine priuata vmbram terrę ingreditur, vix

[a] lib. 2. c. 4

A vix aciem oculorum mouet sua turbidissima luce; dum vero Solari lumine gaudet, etiam interdiu longe illustrior, & splendidior nobis apparet; radiosque viuidos ad nos vsque demittit. Ceterum etsi ego rerum euidentissimarum, & quotidianis experimentis comprobatarum veritatem nudam afferri posse a Physiologo censeam, aut saltem Aristotelis autoritate circumuallatam, non semper allata propositi caussa: ne tamen videar memetipsum ab hoc onere B subtrahere, laboremq. difficilioris contemplationis subterfugere; huius euentus etiam caussam ex rei natura indagare conabor. Sunt qui censeant viri clarissimi corpora parum lucida in viuidiori lumine non conspici, quia visio non fiat nisi a corpore spectabili species visibilis feratur ad oculum; modo species visibilis lucidi corporis est lumen: at vero ab exigua luce tenue proficiscitur lumen; quod in lumine viuidiori extinguitur anteaquam perueniat ad oculos: C Verum hæc opinio non placet; quoniam extinctio est species quædam corruptionis; & fit semper a contrario, numquam a simili; vt nos alicubi docet [b] Aristoteles: modo lumen lumini est simile, non autem contrarium: & reuera videmus exiguum Lunæ lumen non extingui, sed perfici a maximo lumine Solis. Scaligero [c] subtili placuit medium illustratum recipere speciem valentiorem, id est Solis lumen; & eidem D innuitur in lumine valentiori non recipi debilius; vel, si recipiatur, non extingui; sed nobis non sentiri. Quæ sententia minus probatur: quid enim sibi vult medium illustratum recipere lumen Solis? profecto medium antequam lumen Solis in se recipiat, illustratum non est; sed perspicuum est; quod postea illustratur a recepto lumine Solis, vel potius recipiens lumen solare. Deinde vero medium prius recipit in se lumen remissius, E quam viuidum; quia lumen, vt omnis alia forma multos gradus inuicem subordinatos obtinens, & intensionem, remissionemque suscipiens, gradatim gignitur; atque adeo intensius ante remissum in subiecto vllo produci non potest. Deinceps autem id non est afferre caussam quæsiti; sed principium petere, atque nugare; quæritur enim cur aer in se habens lumen Solis viuidum, igniculi, positiue corporis exiguum splendorem non admittat, seu ad oculos non afferat inspiciendum. Denique falsum est in lumine viuidiori non esse penitus lumen exiguum: Videmus enim Lunæ splendorem in lumine Solis extra Eclipsim: nam & in opere nostro [d] *De vita*, vbi fusius hoc Scaligeri placitum examinauimus, Lunam cælo sereno plenæ, integræque rotunditatis in nouilunio frequentissime visam fuisse admonuimus; legimusque postea præclarum testimonium Ioannis de Barros, qui sua in historia [e] Indica fatetur Vlyssipponenses in prouincia Cefala æstate in aere puro vidisse Lunam ipsa die coniunctionis cum Sole nouam; & hoc ibi consuetum esse. Alias memini me in proposito dicere solitum non videri nisi ea, quorum species visibilis ferretur per medium ad oculos illibata, & integra; sed quia splendor tenuis ab exigua luce proueniens in medio illustrissimo confunditur cum intensiori lumine, veluti gutta liquoris aquei proiecta in mare; atque ideo non mouet visum vt simulachrum distinctum exiguæ lucis, vnde prouenit; sed vt pars luminis maioris, cum quo confunditur; & propterea fieri vt parum lucida in viuidiori lumine Solis oculorum aciem subterfugiant: Hanc philosophiam nuper animaduerti non esse ad aures [f] Aristotelis, nec veritati consentaneam: quandoquidem alicubi negat Aristoteles lumen vllum alteri lumini admisceri, & cum eo confundi valere, vt liquor admisceri dicitur, & confundi posse cum alio liquore: Quod inde satis confirmatur, quia in eodem thalamo si reperiantur multæ candelæ ardentes ab inuicem distantes, posito corpore opaco vnico inter eas medio, ab eo tot enascentur vmbræ, quot numero in conclaui ardent accensa lumina; si enim ex omnibus candelarum fulgoribus inuicem mistis, atque confusis fieret vnicus in eo cubili splendor; proculdubio ab vno corpore opaco in medio tot luminibus illustrato vnica emanaret vmbra. Secus igitur hac in re dicendum censeo; nimirum a lucido exiguo nihilominus per medium aerem ad oculos peruenire simulachrum proprium, idemque distinctum; atque a lucido

Marginal notes (left): ...ssa quo... negliga... | ...vt fiat. | ...inctio est ...s corru...ss. | [b] ...long. & ...c.c.2. ...8. & sen. | ...n lumi... ...trarium ...t. | [c] ...erc. 62. | ...ter nota. | ...æ quæ ...nim gi...ur.

Marginal notes (right): Lumen exiguum esse in viuidiori. | [d] lib. 3. c. 35. | [e] lib. 10. c. 1. | Luna vbi videatur die coniunctionis. | [f] de sens. & sen. c. 2. 3. | Lumen lumini non admisceri. | Vmbra multa ab eodem corpore.

cido intenso: sed ad visionem hoc non sufficere, vt species visibilis pertingat ad oculos; at necesse insuper esse vt facultas visualis ab illa specie impellatur, ac moueatur ad obiecti sui cognitionem, mouendo, & afficiendo, alterandoque instrumentum, cui facultas illa est alligata: modo plerumque facultas non sentit, neq; animaduertit hunc motum factum a sensibili specie in organo, vel quia sit exilimus, atque hac ratione conspici nequit color in acutissima cuspide acus, vel quia facultas sit valde occupata circa notitiam alterius obiecti vehementioris, cuius imago validiorem motum efficit in organo, velut in proposito nostro contingere potest: lumen etenim Solis impense viuidum adeo vehementi motu commouet oculum, vt ad sui notitiam trahens omnino visum, non permittat animaduerti, sentirive leues impulsus, & exiguas, obscurasque motiones ab exili splendore minimæ lucis prodeuntes. Altera propositi caussa est, quia sensus, atque adeo principium cognoscens ex organo, & facultate constitutum, necessario patitur physica, vera, & corporea passione dum suscitatur, & impellitur ad opus, ob motum ab obiecto factum in organo corporali, & dum recipit in suo instrumento imaginem obiecti: at vero physica passio quælibet, [f] Aristotele Doctore, fit a contrario, & a dissimili principio: cui ergo facultati subest organum corporeum, quod habet aliquas sensibiles qualitates, eius instrumentum non poterit affici a consimilibus externis: vt enim aqua frigida frigidam non alterat, sic obiecti species organum consimili simulachro præditum non afficit: organo autem non affecto, non potest eo vtens facultas ad opus excitari, & ad obiecti cognitionem impelli: Vbi ergo fuerit oculus viuido Solis, alteriusve fulgidissimi corporis lumine perfusus, simul exilem splendorem tunc videre nequit, quia is nihil ab hoc affici potest: Id autem soli visui proprium non est, sed alijs item sensibus commune; quoniam in maximo fragore bellicorum fulminum, & aquarum ad magni fluminis catadupas alte cadentium, non possumus audire sermonem comitum nos alloquentium; vel quia leuior ille

Lumen exile suam speciem ad oculū mittit distinctam a viuidiori.

Sensus cur nō animaduertat impulsum obiecti.

Color qui fit inuisibilis.

Sensum affici passione corporea.

Passio physica fit a cōtrario.
[f] 1. physic. t. 43. & seqq. 1. de gen. t. 56 & seqq. 2. de an. t. 45.

Sensus nō percipit similia.

A sonus auditum a maiori sono vehementer affectum non afficiat; vel quia vis auditoria occupata circa subiecti sibi aeris connati vehementiores agitationes factas a maiori sono, leues motiones eiusdem aeris congeniti factas a sermone loquentium non percipiat. Neque obstat, quod colores in fulgentissimo lumine omnes videri valeant, qui tamen leuius oculos afficiunt, quam lumen exiguum, exilisque lux: si enim B lux omnis vehementius afficit organum, quam color qui est lumen materiatum; & tamen in viuidiori lumine visus colorem cernit animaduertendo leuissimos coloris impulsus: cur idem visus in lumine viuidiori non sentiet lumen debilius, quod magis, quam color quilibet, organum mouet, atque lacessit? Dicimus hoc inde prouenire, quia lumen exiguum afficit oculos eadem specie affectionis, qua eos afficit viuidum lumen; vtrumque enim lumen visum consimiliter disgregat: sed color C longe alia specie affectionis oculos afficit; quia colores & in genere visibilium specie differunt a lumine; lumen autem maius a minori, qua visibile est, specie non differt; quare in oculo motionem specie differentem, affectionemque variam non procreat: Verum vt duabus motionibus secundum speciem inter se dissidentibus oculum simul agitantibus, id euenit, vt visus D vtrumque motiuum percipiat eodem tempore; ita vicissim duobus motionibus eiusdem speciei, multum tamen in robore disparibus, eundem oculum simul afficientibus, id accidit, vt minor non animaduertatur a maiori distincta: quin etiam contingit, vt idem oculus simul diuersis specie motionibus agitetur ab obiectis variæ naturæ: at ab obiectis in genere visibilium eiusdem naturæ simul duabus motionibus in eadem specie solo numero dis- E sidentibus agitari nequeat; nam in eodem subiecto duo accidentia eiusdem speciei solo numero differentia inesse nequeunt; quoniam accidentia sui vnitatem numericam ab vnitate consimili materiæ subiectæ sortiuntur. Ad præcipuam vero difficultatem dicimus primo, vere omnia parum lucida, præsertimque polita corpora perfici, & collu-

Color est lu men materia tum.

Color ali ac lumen a cit visum.

Accide eiusdem ciei non in eodem biecto. Vide infra c. 32.

Accide vnde sui tatē accip

lustrari a lumine viuidiori; sed admonemus ea multam obtinere latitudinem, multorumque graduum esse; nam quæ plurimum differunt in ratione lucidi, ea hoc patiuntur, vt in maiori lumine, quamuis illustriora reddantur, ac prius essent per se; non tamen visu percipiantur, ob allatas nuperrime rationes; quæ vero in ratione lucidi minus inter se distant, vt Luna se habet ad Solem, ea videri posse in maiori lumine, ac illustriora conspici, quam illo priuata. Dicimus deinde Lunam, ceteris paribus noctu magis effulgere, quam meridie: In eclipsi vero Lunare lumen vsque ad nos aliquo pacto pertingere, dum ea lumine Solis omnino priuatur: Ita in coniunctione cum Sole pars infima Lunæ destituta radijs solaribus interdiu nobis minime conspicitur in hoc hemisphærio; licet apud Indos in aere puriori conspiciatur: crassior enim apud nos aer lumen exiguum a Luna sine Solis auxilio prouenïens non permittit ad nos vsque pertingere, vt nubes crassiores lumen Solis viuidissimum sæpe nobis occultant in meridie, & aliquando vsque adeo, vt quid eclipsi solari simillimum inuehant; olim etenim obseruauimus in opere [g] *De Vita* ex acutissimo Scaligero, [h] Meridie Solem defecisse, triduo post, quam Lunæ fuisset eclipsis, quod nulla ratione alia contingere potuit, nisi attractis a Sole vaporibus adeo spissis, vt visus interciperetur; licet Scaligeri subtilitatem non sapiat, vapores a Sole sursum trahi, hoc enim apparens est, sed tamen crassum, & falsum vulgi, atque adeo imperitę multitudinis assertum, quum subtiliores dicere debeant Solem radijs in reflexione multiplicatis aerem circa terram atterendo incendere, illiusque calorem de terra, & humido terræ circumfuso duplicem halitum procreare simul, alterū fumosum igneæ naturæ participem, & vaporosum alterum crassitudinem aqueam retinentem, qui sursum veluti onus fertur a fumoso, cui commiscetur, sponte sua sursum ascendente, citra omnem Solis attractionem: Quæ omnia late nos docuit non semel Aristoteles [i] in Meteorologia. Sed redeamus ad nostrum institutum. Dicimus deinceps corporum in tenebris effulgentium, exiguamque lu-

A cem in se obtinentium duo esse genera; nam alia repercutiunt splendorem aliunde receptum, alia ex se proprium solummodo splendorem emittunt: nos autem modo loquimur de splendore proprio cuiusque lucidi, quærentes cur exiguam lucem habentia interdiu non emicent, vt in tenebris: & obiectiones allatæ sunt de corporibus aliunde susceptam lucem reflectentibus: sic Luna, sic polita galea, crystallus, & id generis B in lumine Solis splendidiora visuntur, quam in tenebris, non merito proprij fulgoris; sed beneficio alieni luminis, quod reflectunt: non sic est de igniculis, qui proprio splendore fulgent in tenebris: & in radijs solaribus effulgere non conspiciuntur: quia solum propria luce coruscant, alienum vero lumen reflectere non possunt: In hoc genere sunt Lucerna piscis, & Dactylus item maris alumnus, de quibus ita canit Lippius,

Fulgentia in tenebris duū generum.

C „ *Est Lucerna mihi nomen, quod lingua refulget;*
„ *Si noctu aspicias, lumina vera putes.*

Lucerna piscis.

Item,

„ *Dactylus illustrat radianti lumine pōtū;*
„ *Appositus mensæ, lumine mensa nitet.*

Cuius naturam belle Plinius [k] aperit, inquiens, concharum e genere sunt Dactyli, ab humanorum vnguium similitudine appellati: His natura in tenebris, remoto lumine alio, fulgore clare-re: & quanto magis humorem habent: D Lucere in ore mandentium, lucere in manibus, atque etiam in solo, ac veste, decidentibus guttis: vt procul dubio pateat, succi illam naturam esse, quam miremur etiam in corpore. Nec dissimilem certe originem habet lumen Castoris, ac Pollucis, seu Helenę sęua tempestate nauigantibus in tenebris effulgens; nempe succum aerium pingui exhalatione lucidum, antennis, malisque nauigiorum adhærētem, in ijs ima-E ginibus effulgere: at facilius in concharum læuore, quia politum, tersumque corpus lucidi succi vim acuit, augetque ad splendoris emissionem; & ipsum non ita celeriter imbibens, diutule seruat integrum. Hinc facile rationem assignens Galilaici phænomeni in lignea pixide; cuius disputationē Romani Lycei Philosophus primarius I. Cæsar La Galla [l] nuper inuulgauit, historiam ita descri-

[k] lib.9 c.61.

Dactyli piscis mirum.

Nauigantium Castores vnde oriantur.

[l] de luce, & lum. disp. c.1.

scribens, Quum primum igitur matutino crepusculo lumen irradiationem Solis præueniens aerem illustrauit, excellentiss. Galileus accepta lignea pixide, nobis omnibus ostendit lapillos in ea contentos, vt videremus, an lucem aliquam haberent; ostendit autem illos primum in luce accensa candela; deinceps vero in tenebris nullo admisso lumine; quumque fateremur omnes, nullum ipsos habere lumen; exposita extra fenestram pixide, ita vt lumine illo, non radiorum, quod primarium dicunt; sed dubio adhuc, atque ancipiti ipsius crepusculi, & secundario; quale in vmbris esse consueuit; lapilli illustrarentur; post exiguum tẽporis spatium, rursum clausa fenestra, ac nullo admisso lumine, in meris tenebris coruscantes, atque lucidos lapillos nobis ostendit, nullo ardore concepta, aut retenta luce; æque ac accensæ prunæ in tenebris fulgere consueuerunt: hanc vero eandem lucem, quod mirabilius est, paullatim languere, ac tandem euanescere videbamus: ex quibus multa deducebamus argumenta inuicem pugnantia. Nos autem citra repugnantiam dicimus lapillos illos in pixide clausos (siue talcici scissiles e Bononiensi agro deducti fuerint; siue arsenici naturam, causticamque habuerint; siue calcinati, aut affecti aliter extiterint) eamdem naturam habuisse, quam Dactyli marini; ac propterea non meridiano aeri sicco, sed matutino aeri roscido in crepusculis expositos, non de Sole viuido radios corporeos, materialemque lucem: vt egregius vir probare conabatur; sed ex aere vapores roridos; quorum lux ingenita, ob tenuitatem sui, subiectique raritatem, ex se inadspectabilis, lapillorum læuore, ac densitate vapores quoquo pacto crassefaciente, ac terminante fota, in tenebris micat: sed sensim lux ea languet, ac tandem euanescit; sensim arescente rore, tandemque deficiente; seu a lapillis, seu a pixide, seu ab ambiente quomodolibet exsiccato. Sic noctu fungi putres, humida ligna, piscium squamæ rutilant ab humore consimili; quo exsiccato, nil habent amplius, quo splendeant. Sed hac de re latius in opere nostro *De luminis natura & efficacia*.

Adamas lapillus, qui ferri, & ignis vim superet; quique vicissim emolliatur, & soluatur igne, ac hircino, leoninoque sanguine, ac malleo conteratur. Cap. VIII.

EX Dalechampio [a] nobis [b] plerique negant Adamanti vim esse ignium victricem, malleisque ferreis indomitam: testimonium afferunt Garziæ [c] ab Horto, qui sua Historia simpliciũ, & aliorum medicinalium, quæ ad nos ex India Orientali perferuntur, expertum se ait adamantem & in scobem malleolo redigi, & facillime confringi, atterique in mortario pistillo ferreo; & hircino sanguine non abradi: Quibus assentitur etiam in opere suo de lapidibus Petrus [d] Arlensis. Nos autem ob hæc placitum non mutamus: In primis enim nec Dalechampius, nec Garzias negat Adamanti vim ignium contemptricem; quod nos dudum a [e] Plinio recepimus: sed inficiatur vterque Adamantem ferro conteri non posse, hircino sanguine molliri, atterique posse; quod nusquam nos asserimus. Sed tamen hac in re placet etiam vetustos autores illos non despicere: nam præter Plinium Solinus [f] asseuerauit adamãtem non ferro, non igne, sed hircino sanguine superari: & impedire quoque magnetem ne ferrum trahat, si iuxta ponatur: Scilicet adamantis genera multa sunt, quæ non omnia propositas habent dotes; ast indicus adamas tantummodo eas obtinet prærogatiuas; vt Solinus, & Plinius confitentur: sed quum, Garziæ quoque obseruatione, adamantes indici non omnes æqualem nacti sint perfectionem: propterea vt ille fatetur duos perfectos adamantes inuicem simul confricatos adeo copulari, adhærereque mutuo inter se, vt non facile ab inuicem separari valeant; quod minus perfectis non euenit: multiplici a se facta propositi experientia: ita nos dicimus adamantes, quos experimento sæpe comprobauerunt Garzias, Dalechampius, & Arlensis ferro conteri, sanguine hirci non atteri, magnetis opus non impedire, fuisse adamantes aut non indicos, aut indicorum non omnino perfectos: vt pote nondum in loco suo natali a natura plene absolutos, exacteque completos: At per-

[a] In lib 37.c.
[b] lib.2 Lib.3.c. Cap.48
[c] lib.1
[d] li.2
[e] lib.
[f] ca Adam & fer cuś.
Ad multa
Adam manti adhæ
Ada ferro super
Ada perfe fit.

perfectos Indiæ adamantes vere scribit Plinius incudibus deprehendi, ita respuentes ictum, vt ferrum vtrimque dissultet, incudesque etiam ipsæ dissiliant: quippe duritia inenarrabilis est: simulque ignium victrix natura: illa vero inuicta vis duarum violentissimæ naturæ rerum, ferri, ignisque contemptrix, hircino rumpitur sanguine: nec aliter, quam recenti, calidoque macerata: & sic quoque multis ictibus, tunc etiam, præterquam eximias incudes, malleosque ferreos frangens. Adamas hic Indiæ perfectus dissidet cum magnete lapide in tantum, vt iuxta positus ferrum non patiatur abstrahi: aut si admotus magnes apprehenderit, rapiat, atque auferat. Plinio consentiens Solinus ait adamantes primos, qui sunt indici, & perfecti, nec ferro vinci, nec igne domari: Verumtamen, si diu sanguine hircino macerentur, non aliter, quam si calido, vel recenti, vel malleis aliquot ante fractis, & incudibus dissipatis, aliquando cedere, atque in particulas dissilire: Quæ fragmenta (vt ex Dioscoride notarunt etiam Autores operis, cui titulus est Hortus [g] sanitatis) scalptoribus in vsum insigniendæ cuiuscumque modi gemmæ expetuntur. Inter adamantem, & magnetem (subdit) est quædam naturæ occulta dissensio, adeo vt iuxta positus non sinat magnetem rapere ferrum: vel si admotus magnes ferrum traxerit, quasi prædam quamdam, quicquid magneti hæserit, adamas rapiat, atque auferat. Ex quo loco Solini perspicere licet aperte modum, quo adamas hircino sanguine rumpatur; & cur Garzias, & alij suis experimentis hoc non sint assecuti; censuerunt enim adamantem solo hirci sanguine molliri; eiusque duritiem, ac vnitatem cruorem belluæ putauerunt demoliri; vt mollescunt, & dissoluuntur aceto vniones, & mercurio metalla vniuersa: Sed Solinus ait non aliter hirci sanguine adamantem diffringi, quam si calido, vel recenti bestiæ cruore diu maceretur; & maceratus deinde malleis supra incudem sæpe validis ictibus percutiatur; nam fractis aliquot malleis, dissipatisque nonnullis incudibus, tandem adamas aliquando cedet, atque in particulas comminuetur. Et profecto si durissimis

[margin: ...damas vt ...i sanguine ...patur. | ...netis ada...itis inimi... | ...ict. de la... ...1. ...mantis ...: scul... ...s gem... ...ouca. | ...sangui... ...rumpa... ...mas.]

A gemmis scalpendis ferrum ineptum est, vt constat experimento; & huic operi adamantis fragmenta sunt aptissima; quomodo non erit perfectissimus adamas ferri victor inuictus? sique lapis asbestus, amiantinus, alijque plures ignibus indomiti sunt; quomodo idem adamas esse non poterit ignium contemptor? Nostram sententiam communire liceat etiam autoritate non solum Lucretij, [h] cui

Gemmis sculpendis aptus adamas.

[h] lib. 2.

B ---------------------- *adamantina saxa*
Prima acie constāt, ictus contemnere sueta. „

sed etiam Dionysij [i] Afri alicubi concinentis in hanc sententiam, dum de India loquitur.

[i] De situ orbis in fine.

Hic fulget lymphata adamas, qui pectora sanans, „
Et prohibens miseris occulti damna veneni, „
Quem minime valeat ferrum superare, nec ignis, „
Frangitur hircino maceratus sanguine tantum, „
C *Sed tepido, fractis multis incudibus ante.*

Sed vt inter Iuniores [k] Io: Paullus Pernumia in sua naturali Philosophia de proposito hæc infit, Secunda species gemmarum albarum ea est, quæ adamas appellatur; ita dictus a Græcis, quod ipsum nec ferrum, nec ignis domare possit: Solet a natura generari ex eodem met succo, aut parum differenti, ex quo etiam chrystallus gignitur; sed fortius condensato; vnde differt adamas a crystallo in duritie; qua quidem tantum pollet, vt si super incudem ponatur, malleum potius sui duritie maxime resistente inficiat, quam quod a malleo infici possit; tametsi cum sanguine hirci, aut leonis efficiatur mollis. Magnus demum [l] Albertus in libro suo de mineralibus Adamas, inquit, lapis est durissimus, parum obscurior crystallo, coloris tamen lucidi fulgentis; adeo solidus, vt nec igne, nec ferro mollescat; soluitur tamen, & mollescit sanguine, & carne hirci; præcipue si hircus aliquandiu ante biberit vinum; vel petrosilum, vel siler montanum comederit: quia talis hirci sanguis etiam ad frangendum lapidem in vesica valet infirmis de calculo. Soluitur etiam adamas plumbo, propter multum argentum viuum, quod est in ipso: penetrat ferrum, & ceteras gemmas omnes, præ-

[k] lib. 3. c. 11.

D

[l] lib. 2. tr. 2. c. 1.

E

Plumbo soluitur adamas.

Adamas vbi nascatur.

ter chalybem, in quo retinetur. Nascitur autem in Arabia, & Cypro secundum plurimum: sed Cyprius est magis mollis, & obscurus. Indicum ipse nuncupat Arabicum, quod sua tempestate ab Indis ad nos per Arabiam adueheretur: sed & in Arabia quoque adamas oriri potest: idemque perfectus, qui ferri, & ignis vires eludat; hircino sanguine mollescat. Hac de re late Franciscus [m] Rueus, & Enax in suo lapidario.

[m] 2. de gemmis c. 15.

Venti qua ratione siluas incendere possint.
Cap. IX.

[a] lib. 2. c. 19.
[b] li. 12. c. 19

Æ Greferunt alij, quod [a] olim [b] Plinio negauerimus austros in India tam ardentes flare, vt æstatibus siluas accendant; quoniam a ventis montium siluas flammam concepisse afferunt Thucididem summum autorem afferunt Thucididem summum historicum. Ceterum nos in ventis duo agnoscimus; vnum est, qualitas tangibilis nuncupata, qua inter ventos austri calidi esse censentur; aliud est, motus localis, impetusque vento cuicumque naturalis; quo venti aerem, & quæ in aere sunt, huc illuc semper impellere videntur: Nos quidem Plinio negauimus austros posse calore, feruoreque suo sibi seu naturali, seu aduentitio vllum combustibile inflammare; quia tanta non est in vllo vento caliditas, quæ lignum incendere, siluasque virentes inflammare, comburereque valeat. Non tamen inficias iuimus vnquam ventos impetu, motuque locali agitantes inter se se siluarum ligna, ex ijs inuicem attritis ignem, quo siluæ comburantur, excitari posse; nam agnouimus, & alibi professi fuimus in opere [c] *De spontaneo viuentium ortu*, & multo prius in libro [d] *De perfecta constitutione hominis in vtero* Indos occidentales lignorum affrictu, vt nos chalybis, & silicis confrictu, ignem ad vsus domesticos quotidie sibi comparare. Ac reuera Thucidides allatus a viris egregijs nostram sententiam communit, Plinianam opinionem non fouet, dum de proposito ita scribit, » Iam » enim in montibus silua a ventis in se se » contrita, sponte sua ex se ignem, & » flammam sursum extulit: Quibus verbis non ait Historicus incensam fuisse

Venti calore non possunt incendere siluas.

Ventus motu siluam incendere valet.

[c] li. 1. c. 126.
[d] cap. 21.

siluam ab ardore ventorum inflammatam, vt obijcitur; sed ab eorumdem motu, & impetu in se se contritam ignem sponte concepisse. A nobis itidem apertissime stat [e] Lucretius ita de hoc argumento suauissime concinens,

[e] lib. 1.

» *At sæpe in magnis fit montibus (inquis) vt altis*
» *Arboribus vicina cacumina summa terātur*
» *Inter se, validis id facere cogētibus austris:*
» *Donec flammai fulserunt flore coorto:*
» *Scilicet, & nō est lignis tamē insitus ignis.*
» *Verum semina sunt ardoris multa; terendo*
» *Quæ quū confluxere, creāt incendia siluis.*

Sic igitur & Lucretio venti non quia calidi, sed quia validi nemora incēdunt: nempe austri non calore suo, sed impetu, motuque locali affricantes lignum vicino ligno siluas inflammant; atterunt enim aerem intermedium, qui tali attritione igneam naturam adeptus propinqua sibi ligna tangens comburit; quorum flamma gliscens totam mox siluam accendit. [f] Boccatius etiam, & ante illum [g] Vitruuius Architectorum pater nobis suffragatur inquiens, Homines vetere more, vt feræ, in siluis, & speluncis, & nemoribus nascebantur (quod & [h] Plinius non diffitetur afferens antea specus fuisse pro domibus) ciboque agresti vescendo, vitam exigebant: Interea quodam in loco ab tempestatibus, & ventis densæ crepitantibus arbores agitatę, & inter se terentes ramos, ignem excitauerunt; & eo flamma vehementi perterriti, qui circa eum locum fuerunt, sunt fugati. Statius [i] item, cui

Venti vt incendant

[f] 12. de Deor. c.
[g] lib. 2.

Homines antiquitus habitare
[h] lib. 7

[i] 6. Th

Non grassante noto citius nocturna peredit
Flamma nemus ——————

nostrum placitum tuetur, Plinianum assertum non firmat; nam Auster, qua Notus dicitur, humidus, & nebulosus ventus est [k] Agellio; νοτὶς enim græce humor nominatur: ventus autem nebulosus, & humectus calore non pollet, quo siluas incendere queat; sed impetu, motuque celeri arbores affricando intermedium aerem atterere potest: attritioneque illum in ignem, quo nemora inflammata comburantur, conuertere valet. Ceterum neque Plinius eo loci talem sententiam de sua mente pronunciat: verum eam ex alijs autoribus affert; ait enim se inuenisse apud

[k] lib 2 Notus v cur ita tus.

Au-

Autores, austros in India tam ardentes flare, vt æstatibus siluas accendant. Ælianus [l] etiam nobis aperte suffragatur miram describens historiam huius-

[l] ...16 de ani... c.39.

» modi, Iam qui de Chiorum rebus histo-
» riam conscripserunt, ad quamdam Pel-
» lenæi montis vallem, proceris arbori-
» bus frequentem, atque opacam, maxi-
» ma magnitudine Draconem inquiunt
» procreatum fuisse; cuius sibilum Chij
» vehementer perhorrescerent; magni-
» tudinem vero nulli neque agricolæ,
» neque pastores accedendo propius cō-
» siderare auderent, sed ex solo sibilo
» ingentem quamdam, & formidolosam
» feram bestiam esse suspicarentur: Eius
» tamen magnitudinem tandem mirabili
» quadam machinatione, atque solertia
» cognitam fuisse: Vento nimirum vehe-
» mentissimo vallis arbores concussas, &
» violenter collisos ramos ignem conce-
» pisse: & simul inde ingens incendium
» excitatum, locum omnem comprehen-
» disse, & feram circumdedisse, eamque
» interceptam, quum elabi non posset,
» ardore flammæ conflagrasse: Itaque
» nudato loco omnia cōspicua facta fuis-
» se: & vero Chios metu liberatos, quum
» spectatum venissent, inusitata magni-
» tudine ossa, & immane caput offendis-
» se; vt ex ijs qualis quantusque viuus il-
» le fuisset, conijci posset. Sic ergo venti, non ardore, sed motu, ac impetu siluas incendunt.

...pentis ... ma... ...udo.

Qua ratione ignescentis aeris substantia diuidi, & atteri possit a radijs Solaribus reflexis, qui accidentia sunt. Cap. X.

[a] ...2. c. 22.

NOn accipiunt alij, quod [a] supra etiam constituimus, aerem in radiorum reflexu, ac multiplicatione atteri, diuidique in partes minutissimas; quoniam radij accidentia sunt; atque adeo non possunt aeris corpulentiam, substantiamq. atterere, ac in multas partes actu diuidere: Adduntque aerem a Sole illuminatū in radiorum reflexione continuum esse, non autem in partes actu diuisum: quid enim potest, inquiunt, medium excogitari corpus inter illas partes aeris ab inuicem discretas collocatum existere? nullum omnino. Sed ob ista nobis a superiori dogmate

A discedendum non est: Ad primam enim oppositionem concedentes radios solares esse accidentia: negamus eos proinde non posse corpulentiam aeris atterere, substantiamque diuidere; nam primo color albus, qui accidens est, definitur esse disgregatiuus instrumenti visorij, seu disgregans visum; hæc autem disgregatio nihil est aliud, quam spirituum visoriorum dissipatio, & solutio vnitatis oculorum; non enim alia

Radios esse accidentia.

Accidens vt diuidat substantiam.

Oculi diu ambulātium per niues cur doleant.

B de caussa diu per loca niuosa, nimiumve splendida perambulantes oculis dolemus, nisi quia species repræsentans colorem album, lucidumque corpus, in aere medio genita, & inde in oculum suscepta, oculi vnitatem soluit: dolor etenim Medicis illustrioribus est ab vna continui solutione, tamquam a caussa proxima, & adæquata: Si ergo imago coloris albi potest oculi continuitatem diuidere, vnitatemque sentientis particulæ soluere; indeque dolorem

Dolor est a solutione continui.

C procreare; licet inter accidentia in genere qualitatis collocetur; quidni lumen, quod est imago lucidi corporis, poterit aeris mollem substantiam atterere, tenuemque, ac raram eiusdem corpulentiam diuidere? crassior enim est oculi substantia, visiuorumque spirituum corpulentia, quam aeris consistentia: quippe spiritus visorij sunt omnium animalium spirituum crassissimi; quibus solis a natura per opticos ner-

Lumen est imago corporis lucidi.

Visorij spiritus omnium crassissimi.

D uos dati sunt Galeni [b] testimonio, & Herophili obseruatione, patentes meatus, & mollior, laxiorque substantia, quam vlli alteri neruo contigerit. Immo vero spiritus non dolent, quum viuentes non sint; sed capax doloris a diuturno coloris albi, & viuidioris luminis intuitu est oculi substantia; quam quum duriusculam, ac proinde sectioni, ac sui diuisioni repugnantem, atterere, ac diuidere soleant imagines co-

Optici nerui perforati.

[b] 10. de vsu part. c. 12. 4. de loc. aff. c. 2.

Spiritus non dolet.

Dura sectioni resistunt.

E loris albi, & intensæ lucis, dolorem in oculis procreantes eorum continuitatem soluendo; proculdubio radij multiplicati facillime poterunt atterere aerem, diuidereque illius corpulentiam nullius omnino soliditatis participem. Deinde vero dicimus accidentia materialia nuncupata non posse de se corpoream substantiam diuidere; secus esse de accidenti, quod spirituale vocatur;

Aer soliditate caret.

Accidentia duum generū.

N modo

Lumen quale accidens sit.

modo lumen est accidens immateriale; ac proinde vt oculi, spirituumque visoriorum substātiam diuidere potest, corpulentiamque disgregare; ita plane aeris materiam facilius atterere valet. Deinceps autem falsum est a nuda qualitate non posse corporis vllius substantiam atteri, & diuidi, nonne Medicorum quotidianis obseruationibus a nuda qualitate seu calida, seu frigida, quæ parit intemperiem absque materia, procreantur intensissimi dolores? est autem nuda qualitas intemperiem exitans absque materia nuncupatam; & dolor omnis est a solutione continui vel occulta, vel manifesta: solutio vero continui nihil est aliud, quam substantiæ corporeæ diuisio in partes. Nec refugium est, ad quod se recipiant viri clarissimi, negantes omnem dolorem esse a solutione continui; statuentesque ipsum oriri ab intemperie, veluti a caussa omnino distincta; Nam intemperies, quæ male afficiens organum tactus dolorem procreat, est secundum qualitates tangibiles appellatas; quia tactus nonnisi a tangibilibus affici potest immediate, qua tactus est, & a ceteris sensibus distinctus, sub qua formali ratione ad eum solum pertinet affectio doloris: Modo coloris albi, lucidique corporis imago non est apta in oculis gignere intemperiem secundum qualitates tactiles vlla ratione; sed inuehit dolorem disgregando visum, atque adeo soluendo membri continuitatem. Denique vero præter cuiusque rei naturam peculiarem, nonne datur omnium consensu natura quædam vniuersalis opera miranda faciens; vt puta grauia sursum ascendere cogens, & leuia deorsum descendere, ne detur vacuum? mollissimumque aerem durissima corpora disrumpere faciens, ne detur corporum penetratio? Ita sane vniuersalis eadem natura, ne simul in eodem subiecto plura sint eiusdem speciei accidentia solo numero a se inuicem dissita, efficit vt aer in radiorum reflexione, multiplicatione que diuidatur in tot numero partes, quot numero radij procreantur; quo vnicuique radio adsit proprium subiectum numero distinctum a subiecto alterius cuiusque radij; natura enim non minus, quam vacuum, & corporum penetrationem, abhorret, euitatque omni conatu: ne duo eiusdem speciei accidentia solo numero inter se dissidentia in eodem subiecto simul insideant; quia natura vult ea esse vnum numero, quorum est vna numero materia; vt obseruauit pridem [c] Aristoteles. Ad secundam autem obiectionem dicimus inter partes aeris in radiorum multiplicatione attriti, atque discreti, disgregatique, nullum reuera inesse corpus intermedium; sed partes illas esse sibi inuicem contiguas, non continuas; nec intermedio corpore, aut vacuo a se inuicem distantes: Vt enim inter cælestes orbitas, interque sphæras elementorum singulas, quæ mutuo se se contingunt, nullum penitus interest medium corpus; ita profecto non oportet inter aeris partes discretas ob radiorum solarium multiplicationem vllum corpus intermedium reperiri: est aer natura sua corpus continuum; sed in reflexorum radiorum multiplicatione diuisus, & attritus in partes minimas, illas habet sibi inuicem contiguas immediate: nullo autem intermedio corpore ab inuicem distantes, atque dissitas.

Qualitas nuda potest substantiam diuidere.

Continui solutio quid.

Tactus a quibus afficiatur.

Dolor qui non fit ab intemperie.

Natura communis opera miranda faciens.

Vide infra cap. 32.

Natura vacuū fugit. Penetrationē.

[c] 5. metaph. tex. 12.

Aeris partes esse cōtiguas non cōtinuas vt contingat.

Aer natura sua est continuus.

Cucurbitulæ medicæ carni affixæ flamma vt physice ab aere, a fumo, & alijs de caussis etiam extinguatur. Cap. XI.

POst hæc nobis objiciunt viri præclari, male constitutum fuisse in superioribus [a] in medicis cucurbitulis carni ægrotantium affixis exortam flammam a fumo suffocatam interire; quum certo constet, inquiunt, eam extingui suffocatam a corpulentia carnis intus attractæ ad replendum vacuum cucurbitulæ; quod tantopere abhorret omnis natura. Ceterum nec ista nos turbant: quia quum videamus cucurbitulam, aut etiam cyathum mortario lapideo in morem cucurbitulæ super triticeæ massæ circularem coronam appositum id pati, vt intus ardens flamma extinguatur absque eo, quod vlla portio lapidis intra vas vitreum ignis vi attrahatur; licet arcte adeo poculum mortario per circulum triticeum adhærescat, vt illæso poculo magnum pondus lapidis appensi diu sustineatur, & cum adstantium admiratione per multum temporis

[a] lib. 2. c.

Cyatho applicatum mortario rum vt fe...ur.

ris interuallum circumferatur: proinde audacter negare potuimus cucurbitulæ medicæ flammam a carne sursum attracta suffocari, aut extingui. Sed eius extinctionis caussam ita ex rei natura nunc expiscamur: nempe quia calefactus ab ardente igne intra cucurbitulæ cauitatem comprehensus aer, ignem sibi contrarium, a quo corrumpi non vult, effugiens extra cucurbitulam, vacuum ne detur, in caussa est vt vel aer exterior, vel caro ad replendum inane vasis ingrediatur, absque eo quod ab igne vlla ratione trahatur; & quia sæpenumero cum impetu aer exterior cucurbitulam ingreditur: ideo venti, ac flatus naturam induens facile flammam in stuppa exardentem extinguit: Caro vero membri præter modum ab igne calefacta inflatur, & extuberans, vnaque claudens vasis orificium cogit aerem internum cum fumo, & flamma in arctum locum; in quo, ne detur corporum penetratio, ab aere, a fumo, & a carnis tumore vndique compressa flammula citissime suffocatur, non ab attracta carne. Præterea vero extuberantis carnis, aerisve intra cucurbitulam degentis substantiam calor ignis in eo vase ardentis ita solet afficere necessario, vt inde multam fumi, & exhalationis copiam procreet; cui fumo quum aditus ad externam regionem minime pateat; optime, arcteque iuncta cucurbitula corpori, cui affixa est; necessario fumus ille flammam extinguit, suffocatve sui vbertate; ne vlterius nouum fumum generando Naturæ inuisam corporum penetrationem inuehat. Sin autem neque caro, neque aer exterior intra cucurbitulam ingrediatur, vt quando lapidi affigitur: tunc aer intra cucurbitulam comprehensus ab ardente igne incluso rarefactus, & exhalatio quoque de combustibili assidue genita maiorem locum suæ corpulentiæ ampliori proportionatum requirentes, flammam statim extinguunt, vt eius locum sibi occupantes penetrationem corporum, non minus, quam vacuum, toti naturæ infensam, minime permittant; sed procul arceant ingruentem, imminentemque.

[Margin: Cucurbitæ medicæ flamma non extinguitur a tumore carnis.]

[Margin: ...nis cucurbitulæ non ...hit.]

[Margin: ...cucurbitæ la... affixæ i...s a quo extinguatur.]

A *An aer terræ substantiam magis penetret, quam aqua. Cap. XII.*

OBijciunt alij nobis antea[a] decernentibus terram multo magis ab aere penetrari posse, quam ab aquæ crassiori substantia; tum nos ipsos dudum[b] in opere *De Spontaneo viuentium ortu* constituentes aerem aqua, & oleo tenuiorem non exire ex carioso dolio, ex quo satis aperte oleum egreditur, & aqua per exiles meatus: tum etiam B rei naturam, qua certo constat aerem sponte non penetrare terræ substantiam quantumuis spongiosam; quoniam aeris grauitas tanta non est, vt ad interna viscera terræ permeare valeat; ad quæ sponte permeat aqua aere longe grauior; quod scite nos docuit[c] Aristoteles alicubi statuens, si de mundo terra subtrahatur, in eius locum sponte naturæ aquam cito descensuram, & aerem naturali motu in aquæ priorem sedem C concessurum; non tamen aeri tantam inesse grauitatem, qua & ille, sublatis duobus elementis inferis de mundo, in terræ locum infimum naturaliter cōtendere valeat. Nos autem ob hæc pristinam sententiam minime damnabimus, qua sanximus de lucernis intra terram conditis fumos ascendere posse per cęcos terræ meatus ad apertum aerem; quia per quos aqua crassior ingreditur; per eosdem poros tenuior fumus, & D aer fumo quoque subtilior egredi facillime potest. Ad primam enim oppositionem dicimus huic dogmati non repugnare placitum, quo alibi sanximus ex carioso dolio aerem non exire, vnde crassior aquæ, oleique substantia effluere conspicitur; effluit enim aqua, & oleum, quatenus vtrumque corpus est graue violentia detentum extra proprium locum: sed aer intra vas manens in loco proprio, & si longe sit oleo, & E aqua tenuior, cur exire debeat ex vase quantumuis poroso, rimarumq. pleno? Deinde aer, qui existens in loco suæ naturæ consentaneo ex vase non exit; ex quo aqua, & oleum, ceu ex loco sibi nonnaturali exeūt; ad horum egressum facile ingreditur per eosdem poros externus aer, ne detur vacuum, ingressurus etiam per exiliores, quanto eius corpulentia tenuior est, quam aquę, oleiq.

[Margin: [a] lib. 2. c. 31.]

[Margin: [b] lib. 4. c. 44.]

[Margin: [c] 4 cæl. t. 39.]

[Margin: Fumus est tenuior aquis.]

[Margin: Oleū vt exeat vnde non exit aer.]

substantia: Vt fatendum sit, non solum per eos meatus, per quos egreditur oleum, & aqua, non necessario exire debere aerem vtroq; illo corpore subtiliorem; quod alibi professi fuimus; verum etiam per eos poros transire posse flammam[d] Aristoteli, & fumum, & his vtrisque aerem tenuiorem, per quos aquæ, oleiq. substantia crassior permeare valet, quod supra constituimus. Ad secundam obiectionem primo concedimus aerem non habere tantam grauitatem, qua sponte ad locum terræ naturalem contendere queat; licet in locum ab aqua nunc occupatum naturali motu feratur, si aqua inde quauis ratione remoueatur: sed admonemus nos antea constituisse aerem ob maiorem sui tenuitatem posse spongiosam terræ substantiam penetrare melius, quam faciat aqua multum aere crassior; siue penetratio ista vulgaris innitatur motu naturali ab aeris grauitate profecto; siue præter naturam aer ad terræ viscera moueatur. Deinde vero proposita obiectio agit de motu aeris exterioris ad terrę penetralia inferiora; nos autem superius egimus de fumo, & aere in visceribus terræ procreato ex ellychnio ibi ardente: quorum ascensus ad æthera per terræ corpulentiam rimosam, spongiosamve motus est aeri, & fumo naturalis. Deinceps autem etsi descensus aeris ad terræ intimos recessus non sit secundum naturam specialem aeris; esse tamen potest motus aeris secundum naturam vniuersi vacuum abhorrentis, omnique conatu fugientis: nam si vndecumque immineat in terræ penetralibus, intimisque finibus inane; statim natura illuc aerem de suprema regione demittit ad locum eum replendum; ni aliter ipsum euitare, impedireque valeat: adeo fugit, metuitque vniuersi natura vacuum.

Aer per eos poros meare potest, per quos aqua, & oleū. [d] 24. sect. probl.

Aer non sponte contendit ad locum terræ.

Aer vt terram permeet.

Fumi motus naturalis.

Aeris descensus ad centrū, vt esse possit naturalis.

Quid Plinio sit morbum esse aliquem per sapientiam mori. Cap. XIII.

QVod item superius [a] asseuerauimus, Philosophos in vehementi meditatione animum a corpore auocantes reuera viuere, licet vere Plinius [b] aliquando asserat Morbum esse aliquem per sapientiam mori; nostrum inquam hoc placitum nō placet viris eruditis; alijs eorum cum Dalechampio existimantibus Plinianum decretum falsum extare: atque adeo legendum esse textum ita mutatum, Atque etiam morbus est aliquis desipientem mori: desipientiæ nomine phrenitim connotantibus: Alijs exponentibus Plinio per illa verba vulgati codicis indicari, Morbum esse aliquem de morbo imminente cogitare. Nos tamen neutris assentiri possumus: non quidem prioribus, tum quia mors desipientis, ac phrenitici vere morbus non est vllus, sed morbi finis, ac terminus ab eo specie distinctus; vt clare nos docuit Hippocrates [c] inquiens in morte morbum deficere: tum quia Plinius ait huiusmodi mori per sapientiam esse morbum aliquem: nō morbum simpliciter; quum tamen phrenitis, cui respexit Dalechampius, sit morbus acutissimus, non morbus aliquis, cum diminuente conditione. Non valemus etiam posterioribus assentiri; tum quia nimis libera, vel potius extorta est interpretatio, per sapientiam mori, si vertatur in id, quod est De morte imminente cogitare: tum quia noscere, & considerare se moriturum, in ægrotantibus non est morbus per sapientiam; nam idiotas longe magis angit metus mortis imminentis, quam sapientes viros, qui eam despiciunt: Socrates enim sapientissimus philosophus ab hausto veneno mortis imminentis violentia non turbabatur; sed æquanimiter, vel potius magnanimiter in carcere mox moriturus cum discipulis philosophabatur. Si Plinius eo loci Politicum ageret, virumve moralem institueret; profecto nihil aliud nos edoceret, quam quod Andreę Spinulæ Franc. F. viro nobilitate, eruditione, ciuilique Philosophia inter Genuenses Patricios summe conspicuo, ex tempore, non ita pridem, dum hac de re comphilosopharemur, in mentem venit: Plinium scilicet damnare, tamquam animi morbum, ac vitium, ad perditæ ambitionis amentiam vergens, τὸ captare auram famosæ mortis: quo morbo & ipsummet Plinium mihi notauit in Sicanios ignes adactum; nedum plerosque alios antiquitus laborasse; de quibus in Agricolæ vita Tacitus ita, *Sciant quibus moris illicita mirari, posse*

[a] lib. 3. c. 7.

[b] lib. 7. c. 50.

Mors quæ finis morbi.

[c] 5. sect. aph. 9.

Morbum in morte deficere.

Phrenitis morbus acutissimus.

Mortis metus magis angit idiotas, quam sapientes.

Socrates morte imminente non turbatur philosophabatur.

posse etiam sub malis Principibus magnos A *viros esse: obsequiumque, ac modestiam, si industria, ac vigor adsint, eo laudis excedere, quo plerique per abrupta, sed in nullum rei post vsum, ambitiosa morte inclaruerunt*. Sed quia Plinius ibi Physicum agit, de varijs morbis humanum corpus male habentibus orationem habens: ideo nobis aliter est intelligendus. Ego quidem, si locus vllus apud Plinium salebrosus offenditur, hunc vnum profecto difficillimum esse reor; in quo, dum B ageret de morborum varijs exemplis, „ hanc protulit sententiam, *Atque etiam* „ *morbus est aliquis per sapientiam mori*: sed tamen textum Plinij vulgatum retinendum esse arbitramur, & illius verba in significatione propria recipientes dicimus, Quum mori generatim nihil aliud sit, quam animam a corpore separari; quumque separatio ista duplex esse valeat, seu bifariam fieri queat: nimirum tum per naturam, seu per caussas naturales; quæ realis est separatio ani- C mæ a corpore; nec est proprie morbus; sed est morbi proprie dicti finis, terminusque postremus: tum etiam per sapientiam, dum scilicet contemplationis actu animus auocatur a corpore ad obiectum intelligibile; alias quidem magis, vt in profunda illa meditatione, quam Ecstasim appellamus; alias vero minus, vt in omni meditatione; quæ separatio animi a corpore non est realis, sed intentionalis, & a Platonicis fre- D quentissime mors appellatur; ac speciatim quum definiunt Philosophiam esse mortis contemplationem, hoc est animæ non vtentis corpore, sed a corpore in operando separatæ illam operationem, quæ proprio nomine meditatio dicitur: Qua de re mirifice Macrobius ex Platone scribens, Plato duas mor- „ tes hominis nouit: nec hoc nunc repe- „ to, quod superius dictum est, duas esse „ mortes; vnam animæ, animalis alteram: E „ sed ipsius quoque animalis, hoc est, ho- „ minis, duas asserit mortes; quarum „ vnam natura, virtutes alteram præstant: „ homo enim moritur, quum anima cor- „ pus relinquit solutum lege naturæ: mo- „ ri etiam dicitur, quum anima adhuc in „ corpore constituta corporeas illece- „ bras Philosophia docente contemnit, „ & cupiditatum dulces insidias reliquas-

[Left margin notes, partly cut off: nij locus …illimus …icatur. | i genera… quid. | …æ a cor… separatio …ex. | …ientia vt …et animā …pore. | …Platoni… …d sit. | …i. in som. …I.11.&13]

que omnes exuitur passiones: & hoc „ est, quod superius ex secundo virtutum „ ordine, quæ solis philosophantibus apte „ sunt, euenire signauimus: Hanc ergo mortem dicit Plato sapientibus appetendam. Hanc sane separationem, quam vulgus non arbitratur esse morbum, Plinius supra vulgum sapiens hic recte asserit esse morbum quemdam: non quidem morbum simpliciter; tum quia formaliter non est vlla morbi species, nec in soluta vnitate, nec in mala conformatione, nec in intemperie; tum quia nullis corporalibus medicamentis curatur: sed est quidam morbus veluti spurius, improprieque dictus; quoniam veri morbi proprietatem præcipuam habet; quæ est operationum læsio: morbus etenim definitur esse affectio præter naturam per se primo lædens operationes; illas vel diminuendo, vel deprauando, vel omnino auferendo: Porro meditatio, & ecstasis, atque adeo Platonica illa mors per sapientiam hominibus contingens, non est affectio præter naturam; sed supra naturam, vel si placet etiam secundum naturam hominis; qui animal est rationale, atque intellectiuum, sapientiæque capax. Quocirca mori per sapientiam, siue animæ separatio a corpore in meditatione, vere morbus non est ex eorum numero, quos Medicina pharmacis curare contendit; sed tamen est morbus aliquis; quia lædit viuentis hominis operationes; aliquando quidem eas abolendo; quod profunda meditatio, & ecstasis exquisita efficere consueuit; aliquando vero eas diminuendo; quod efficit contemplatio citra ecstasim; quæ auocans magna ex parte, si non ex toto, animam superiorem, intellectum scilicet, a corporis commercio, & gubernatione, cum vitæ functiones inferiores lædit; tum etiam veros morbos accersit; nam contemplationi plurimum vacantes valetudinarij sunt; ac vegetales, sensualesque vitæ functiones non ita probe obeunt, vt qui a studijs alienam vitam agentes, animum a corporis gubernatione non auocant: inferiores enim animæ partes, vegeta nimirum, & sentiens, vbi non gubernantur exacte ab altiori anima, suas operationes rite obire nequeunt: Quamobrem vt mor-

[Right margin notes: Mors quæ sit morbus. | Morbi proprietas. | Morbi definitio. | Mors quę sit homini non præter naturam. | Morbus qui ad Medicum non attineat. | Ecstasis vt lædat operationes.]

bus vulgaris Medicorum opem efflagitans, est affectio præter naturam corporis animati per se primo lædens vitæ operationes, eo quia est vitium instrumenti corporei, cuius ministerio illæ obeuntur: ita sane mors ista Platonica, per sapientiam Plinio nuncupata, est quidam morbus animæ, affectioque seu supra, seu secundum hominis naturam, primo lædens operationes vegetales, & sensuales, eo quia citra læsionem instrumenti eis necessarij, priuat inferiores animæ partes debito auxilio; quo indigent ab anima intellectiue ad suas qualcumque operationes rite obeundas. Scite itaque Plinius cum antiquiore sapiente, assiduam meditationem, carnis esse afflictionem asseuerante; & cum Seneca[c]scribente, *Sapientem, affectatoremque sapientiæ adhærere quidem in corpore suo, sed optima sui parte abesse, & cogitationes suas ad sublimia intendere*; cum his inquam Plinius Mori Philosophicum, præter morbos vulgatos, etiam ait morbum quemdam esse ipsum mori per sapientiam, quod est per contemplationem rerum auocari, ac separari animum a corpore, & ab animis inferioribus; vt contingit & excellenter in ecstasi, & mediocriter in quauis alia iugi meditatione: Quod mori metaphoricum, siue philosophicum est morbus aliquis, seu quodammodo morbus; & veri morbi sæpenumero caussa procreatrix: & hoc ad τὸ mori proprie dicti, seu realis, & naturalis differentiam; quod morbus non est vllo pacto, nec morbi caussa; sed præcedentis veri morbi terminus, ac finis, effectusve. Ita ergo nobis olim dicentibus in contemplatione sapientis animum a corpore separari citra hominis interitum, non officit Plinius asseuerans morbum esse aliquem per sapientiam mori; quia nos de morte physica, & reali agebamus; Plinius autem de metaphorica, & minus proprie dicta.

Mori per sapientiam vt sit morbus aliquis.

[c]epist. 65.

Mori philosophicum.

Cur, & qua ratione idem flatus flammam ardentem extinguat, & intermorientem, seu etiam extinctam excitet; locusque Homeri explicatur. Cap. XIV.

OCcasione illorum, quæ dudum [a] quoque constituimus, lucernarum reconditarum flammulam posse a subterraneis flatibus extingui; postulant a nobis insignes viri animaduertentes flatu recens extinctam candelam, tædamque denuo accendi, rationem, qua ab eadem caussa contrarij effectus prouenire valeant. Sapit autem nobis hæc inquisitio Æsopeum illud commentum, in quo Satyrus admirabatur ex eodem hominis ore calidum, & frigidum emitti spiritum; calidum quidem, quo manus hiemis algore torpentes incalescerent; frigidum vero, quo feruida edulia tum comedenda refrigerarentur. Sed physice; Nos quidem, qui sanximus experimento docti a flatu flammam extingui, recipimus ab eodem flatu flammam etiam excitari; experimento pariter id nos edocente; Aristoteleque [b] suadente, vbi monet febricitantem cubare non debere aduersum flatui; quoniam flatus excitat ignem; solicitatusque per auram ignis ex paruo magnus assurgit. Aristoteles [c] etiam nos docuit ab vna & eadem caussa contrarios effectus prouenire posse; idque duplici ratione contingit; altera quidem est, quando idem efficiens diuersa ratione affectum fuerit; tunc enim etsi re vnum sit; habet nihilominus rationem duorum efficientium, eorumdemque inter se contrariorum; ita gubernator præsens nauem saluat; qui absens est caussa submersionis: ita calor præsens in ambiente nos calefacit æstate; qui absens hiemis tempore nos refrigerat: frigidumq. præsens refrigerat; abscedens calefacit, Aristotele [d] doctore: cui & Sole [e] ad nos accedente fiunt rerum, potissimumque viuentium generationes; eodem a nobis recedente fiunt earumdem corruptiones. Altera vera ratio est, quando idem efficiens agit in diuersam materiam, siue in eamdem diuersimode affectam: quum enim ab efficiente materies formam suscipiat; & omne, quod recipitur, recipiatur per modum recipientis; materiaque formam nonnisi ab ea efficiente recipiat; ad quam peculiarem obtinet dispositionem: quippe Aristoteli [f] actus actiuorum non fiunt nisi in patiente disposito; & in propria cuiusque materia solum aptus natus est fieri vniuscuiusque actus: ac proinde diuersimode affecta ma-

[a]lib. 3. c. 13

Spiritus eodem ore ca lidus, & f dus.

Flatu flam extingui excitari.

[b] 1. sect probl. 57.

Febrici cur cubar debeat ad sus flatui

[c] 2. phys.

Effectus trarios al dem cau prodire bi riam.

Frigus vt lefaciat.

[d] 8. phy

[e] 2. de g 55. & seq

Sole acce te fiunt g rationes.

Materia mam a qu scipiat.

Recipitur ne per m recipienti

[f] 2. de a t. 24. 26.

Actus fit i tiente disp to.

materia, contrariasve dispositiones habens ab eodem agente contrarias formas recipit: sic ab eodem calore Solis cera colliquatur emollita; lutum rigescit, concrescitque induratum: sic ab eadem aqua gypsum, & calx inflammatur, ignemque concipit; ardens lignum, & flamma ex aduerso extinguitur, & refrigeratur. Modo flatus vtraque hac ratione flammam extinguit, & excitat: priori quidem, quia flatus moderatus aptus est ab ardente titione, ac ellychnio flammam auellere; at vehementior flatus in ellychnium, ac titionem recens extinctum agens nouam ex eo flammam excutit, concentrando scilicet ad intimas ellychnij partes fumos tenuissimos, ex eo vi caloris exhalantes; qui, flatu eorum exitum impediente, coacti, & in maiorem copiam adaucti, calorem induunt viuidiorem; quo mox in nouam flammã accenduntur: vel etiam dicamus flatum exilem augere flammam, vt ex Galeno [g] recte monet alicubi [h] Guastauinius; quia magis impingens ardorem in partes intimas combustibilis, magis eius substantiam inflammat: Flatum vero mediocrem corrumpere flammam, quia eam auellit a combustibili; extra quod ipsa euanescit: flatum denique vehementiorem suscitare nouam flammam; vt nuper ostendimus, ac pridem cecinit Homerus. Altera itidem ratione contingit ab eodem flatu flammam extingui, & excitari, quia flatus primo agens in flammam veterem ex ellychnio ardente prodeuntem, eam extinguit diuellens a fomite, quo conseruabatur quoquo pacto; seu etiam separans eam ab ellychnij humore; quo illi alligata detinebatur: At deinde flatus agens in ellychnium citra flammam adhuc ignitum, concentrat illius calorem, qui viuidior concentratione redditus, nouos, & vberes de intima ellychnij substantia pinguiores fumos elicit, electosque in nouam flammulam accendit: Huic theoriæ fauet aperte Theophrastus [i] inquiens, flatus agitatione accendit, & exsuscitat: itaque lucernæ plus olei per flatum consumunt, & ligna citius cremantur, acriore, & maiore motu lacessente: qui porro maior fit, & immodicus, extinguit, ideoque lucerna flatu extinguitur, & ligna, &

[margin: ...a calcem ...mmat.]
[margin: ...us vt flam... ...xtinguat.]
[margin: ...s exilis ...ugeat ...nam. ...e morb. ...c 3. ...fectio. ...57. ...s medio... ...ur flam... ...destruat. ...us vehe... ...cur flam... ...excitet. ...ad. ...us idem ...crem... ...am de... ...nouam ...eat. ...de igne.]

A carbones accenduntur. Quæ omnia pulchre nobis insinuauit Homerus, dum Achillem inducit ventos exoptantem, & precantem ad bene comburendam pyram Patrocli carminibus hisce ita Latio datis,

„ *Neque pyra Patrocli ardebat mortui.*
„ *Tunc rursus alia cogitauit pedibus-velox Achilles.*

In hoc epitheto velocitatis pedum, quo sæpissime Homerus Achillem ad aliorum B Heroum differentiam describit, me retardant Albertum Magnum secuti Latinorum plurimi; quibus etiam videtur apertissime suffragari [k] Themistius; dum secundam Zenonis rationem ab Aristotele propositam de natura motus ideo Achillem appellatam asserunt inflato, tragicoque ore, quod inuincibilis, ac insolubilis ab eius autore prædicaretur, & inde omnes rationes, quas putant efficacissimas, eodem Achillis nomine condecorant: Quum tamen nos C cum Simplicio dicendum existimemus eam Zenonis rationem Achillem appellatam fuisse, quia in ea proponeretur Achilles in exemplum; nempe fieri vt velocissimus homo, qualis Achilles celebratur ab Homero, non posset motu assequi tardissimum animal, cuiusmodi testudo est, si post illud currere inciperet. Sed redeamus ad pensum, nempe ad Achillem Patrocli funus parantem, qui

[margin: [k] 6. physic. t. 77. 78.]
[margin: Achillis denominatio cur argumento Zenonis data.]

D „ *Stans seorsim a pyra duos orabat ventos,*
„ *Boream, & Zephyrum, & promittebat sacrificia pretiosa:*
„ *Multa etiam libans aureo calice, supplicabat*
„ *Vt venirent, vt citissime igne comburerent cadauer,*
„ *Lignumque festinaret ardere ——.*

scite Boream & Zephyrum inter alios ventos optat Achilles ad comburendum rogum, quia hi sicci sunt deurendis E lignis aptissimi, e contra Notus, & alij pluuias vna secum afferentes, ac humidi, pyræ accendendæ inepti sunt. Subdit autem Homerus,

[margin: Venti qui aptissimi ad rogum comburendum.]

„ ——— *velox autem Iris*
„ *Preces audiens, internũcia venit ventis:*
„ *Hi quidem Zephyri grauiter-spirantis frequentes in domo*
„ *Conuiuium celebrabant; currens autem Iris astitit*

Li-

A „ *Limine in lapideo: hi vero vt viderunt oculis,*
„ *Omnes surrexerunt, vocaruntque ipsam ad se quisque.*

Iris cur vento-rum nuncia, & quando. [l] 5 Æneid.

Sapienter Irim ventos arcessere ponit, quia serotina præsertim ventos prænunciat; vnde Virgilio[l] quoque
„ *Irim de cælo misit Saturnia Iuno*
„ *Iliacã ad classem; ventosq; aspirat eunti.*

[m] 18 Iliad.

& Homerum[m] antea legimus Iridi ventipedis epithetum tribuentem. Ventos autem ait conuiuium agere in domo B Zephyri habente limen lapideum; quia ex antris vbique spirant venti:

Venti ex antris vbique spirant.

„ *Hæc autem illic sedere quidem negabat: dixit autem verbum,*
„ *Non sedi est locus; redeo enim rursus in Oceani fluenta,*
„ *Aethiopum ad terram, vbi sacrificant hecatombas*
„ *Immortalibus, vt iam & ego particeps sim sacrificiorum.*

Iris cur non fit vna cum vento. Quid fit. In quid mutetur.

Docte, quia Iris præsentes ventos non compatitur, quum enim fit refractio C radiorum Solis in nube roscida, hæc a ventis dispergitur: sponte autem in rorem conuersa recidit in mare.
„ *Verum Achilles Boream, & Zephyrum sonorum*
„ *Venire orat, & pollicetur sacra pulchra,*
„ *Vt pyram suscitetis ad comburendum; in qua iacet*
„ *Patroclus; quem omnes deplorãt Achiui.*

Boreãm solum cur non optat Achilles. Zephyrum cũ Borea socium cur optet Homerus ad pyram.

solum Boream non orat Achilles, nec solum Zephyrum, sed vtrumque; tum D vt vndiq; in omnem partem pyræ flammas impellerent; tum vt Zephyri tepore frigus Boreæ temperaretur, & huius siccitate illius humiditas castigaretur, atque ex ambobus fieret flatus calore, ac siccitate oportunus ad inflammandam pyram: Zephyrum autem non lenem, sed sonorum, ac vehementiorem optat, quem ab impetu talem describit aptum flammas de rogo suscitare.

Ventus vehemens aptus rogum inflammare.

„ *Hæc quidem sic locuta abijt: hi vero E ruebant*
„ *Sonitu immenso nubes tumultuarie agentes præ se:*
„ *Statim autem ad pontum peruenerunt; elata est autem vnda*
„ *Flatu a vehementi: ad Troiam autem fæcundam peruenerunt;*
„ *Inque ignem inciderunt: Valde autem crepitauit ingens ignis;*
„ *Tota nocte autem hi ex rogo simul flammam sursum iecerunt*
„ *Flantes stridule.*

Ita ergo vento vehementi de prunis, & alio quouis ignito corpore flamma excutitur, ob rationes nuper allatas.

Subterraneos specus generare, halareque assidue ventum, aurasque per domorum tubos manufactos duci quo volumus, & de Spelæa Custodiæ. Cap. XV.

[a] li. 2. c 45 [b] lib. 3. c. Lib. 2. c. 50

Non ita recipiunt aliqui, quod supra[a] ex Plinio[b] constituimus, in subterraneis cauitatibus auras assidue gigni, easque inde per tubos arte factos in domorum cubicula deduci æstate ad delicias: Quibus oculata fide contestamur in agro Vicetino celebrem esse Villam Custodiæ nuncupatam, ad radices lapidei montis, qui ab hominum memoria olim angusto foramine scalpris pertusus in quamplurimos sinus totus anfractuosus excauatus est; materia inde ad Patauina mœnia paucis milliaribus distantia ædificanda, & ad alia tum Patauij, tum Vicetiæ Vrbis ædificia construenda euecta: Sunt autem anfractus in toto monte ad instar viarum, humilium quidem, quæ plerumque parum superent humani corporis altitudinem; sed tamen tum latiuscularum; nam maiores currus admisisse rotarum vestigia manifestant: tum etiam longissimarum; quia totum montem peruadunt ad septem, vt aiunt incolæ, miliariorum discursum omnes illæ viæ, finientes in lacum aquæ stagnantis: tum demum obscurissimarum, per quas nonnisi præeunte paleari face incedere fas est. In his anfractibus olim regionis homines ad multas centurias, myriadesque tutos a barbaris Italiam depopulantibus, misereque vastantibus conseruatos, custoditosque fuisse fama est antiquissima etiamnum vigens: Hinc villam Custodiæ nomen adeptam fuisse verisimile est: Licet aliqui eos a barbaris fumo necatos asserant, quum oris angustiam strenue defendentes inclusos externi aliter vincere non possent: at huius rei fides sit apud autores: Nos quum ibi, nec prope cadauerum ossa vlla videamus, posteriori huic sententiæ fidem adhibere plenam minime valemus. Ceterum

Antri Vic[etini] descrip[tio]

Mons Cu[sto]diæ arte [in] antrum [ex]cauatus.

Custodiæ [vil]la vnde di[cta]

terum vt hieme in illis antri finibus tepidus ad calidum maxime vergens insidet aer, quo se a frigore brumæ recipiunt nentes inopes ruris accolæ, ita æstate frigus viget ibidem intensissimum, & ventus inde spirans assidue per tubos subterraneos manufactos in domos nobilium ad radices, & procul a monte sitas deuehitur ad luxum, & ad æstus latrantis de cælo Sirij temperiem aptissimam: non secus atque in Ormuziorum domibus fieri ex alto testatur Marcus Polus[c]in sua Indię descriptione. Halat autem e crypta non humidus ventus, sed frigidissimus

„ *Ignea quum flammis ardet feruentibus æstas.*

Sensim hebescit frigus hebescente contrario ambientis ardore: Id ego etiam expertus anno Domini M D C XIV. IV. Non. Augusti vna cum Georgio, Ioanne, & Andrea Contarenis maioribus natu Comitis Ioppe filijs, genere, indole, ac probitate vere Clarissimis; quos in ipso iuuentę flore præclara Venetæ Reipublicæ ornamenta communi omnium Patriciorum dolore paucissimis mensibus inuida mors rapuit. Miratus autem ego tunc maximopere fui, & ab antiquis Historiographis nullam tantæ rei mentionem fieri; & a Leandro in sua Vicetiæ descriptione scribi adeo pestilentem in antro esse occlusum humorem, vt quæque illata putrescant, vel ipsæ paleæ siccissimæ; nam ibi aer siccissimus est, totamque hiemem degunt incolumes mulieres in aere antri calido pensa trahentes: Verum Leandro imposuit fortasse palearum manipulus frequens in pauimento; qui conculcatus a prætereuntibus; & lotio inspersus, alijsque excrementis conspurcatus, terræque commistus, putridi straminis imaginem refert: sunt autem ibi frequentes paleæ nihil aliud, quam reliquiæ tædarum, quibus accensis anteambulones incolæ aduenis viam per antri caueas illuminare consueuerunt.

Flammam, ignemque non esse alieno termino facile terminabilem, atque adeo nec siccitatis expertem. Cap. XVI.

NObis itidem in eodem loco asserentibus igni, & calori flammeo A contraria esse frigida, & humida, quibus extinguitur; obstant cum Telesio [a] insignes viri obijcientes flammã, & ignem inter sicca non posse reponi, sed inter humida collocari debere, vel ex Aristotelis[b]principijs: Aristoteles etenim siccum definiuit esse facile terminabile proprio termino, difficile alieno; e contra humidum statuit esse difficile terminabile termino proprio, facile alieno: Quum igitur ignis elementum[c] Aristotele doctore nullam ex se figuram obtineat, B sed a cælestis orbis concauitate figuretur in sphæram; & flamma ignis illius æmula hic apud nos facillime a quocumque terminante alienam figuram suscipiat: Quumque ignis, & flamma assimiletur ab Aristotele [d] fluuio, fluereque dicatur; quod est liquidorum, & humidorum proprium; Virgilio[e] Silenus

„ *Namque canebat, vti magnum per inane coacta*
C „ *Semina terrarumque, animæque, marisque fuissent,*
„ *Et liquidi simul ignis; vt his exordia primis*
„ *Omnia, & ipse tener mundi concreuerit orbis.*

Lucretio nostro suauissimo

„ *Hac etiam fit vti de caussa mobilis ille*
„ *Deuolet in terram liquidi color aureus ignis.*

Theophrastus [f] etiam ignem fluere D inquit, & in eo, quod fluens est, aeri, & aquæ similem habere naturam, atque figuram. His ergo putant viri magni nominis flammam, ignemque purum non siccitate, sed humiditate pollere. Ceterum neque ista nos a superiori sententia deturbant: Ad primum etenim obiectum diluendum tria nobis explicanda sunt; vnum est, quid nomine proprij, & alieni termini sit intelligendum: alterum est, quomodo hi termini elementis insint: tertium est, in quo con-E sistat esse, ac non esse facile terminabile: Ad primum quod attinet, vt omnes bene consentiunt nomine termini humidorum, & siccorum corporum intelligendam esse figuram; quæ terminus est quantitatis continuæ, seu potius corporis physici magnitudinem habentis: Ita non arbitror cum vulgo terminum alienum esse figuram simpliciter ab extrin-

[a] lib. 3. c. 13
[b] 2. de gen. tex. 9.
Sicci definitio.
Humidum quid.
[c] 3. cæl. t. 66. & seqq.
Ignis non habet figuram a se.
[d] de iuu. & sen. c. 3.
[e] Eclog. 6.
[f] lib. de igne.
Terminus humidi, & sicci quid sit.
Figura cuius sit terminus.

trinseco acceptam; proprium vero terminum esse figuram ex intimis terminatæ naturæ principijs, & omnino a propria forma prodeuntem: nam lapides, ligna, & alia siccissima corpora figuram ab externo siue artifice, siue quolibet agente alio acceptam pertinacissime retinere video: & elementum terræ suapte natura siccum ex se nullam habere; ast vndecumque forinsecus acceptam figuram obstinate quoque retinere conspicio: Immo verius terra pura omnis humoris expers nil est aliud, quam puluis aridus nullam ex se figuram obtinens: & qualemcumque facile ab externo induens: Verum existimo terminum alienum, cuius mentio est in definitione humidi, & sicci, esse figuram corpori humido ab externo continente inditam, & ab eodem in eo iugiter conseruatam: terminum vero proprium reor esse figuram seu a generante, seu a quouis alio externo agente corpori sicco impressam, & a natura passi conseruatam, eo agente remoto, & corrupto, a quo primum effecta est: Porro a continente humidis corporibus indita figura, & ab eodem in eis conseruata, dicitur humidorum terminus alienus; tum quia continens illam figuram non educit de intima contenti humidi materia; sed eam humido illi, si non repugnanti, tamen nec desideranti, extrinsecus indit: tum quia talis figura, violente coercet naturalem humidorum fluxilitatem: tum quia hæc figura humido contento indita a corpore continente, hoc ipso continente remoto, statim euanescit; quippe res quælibet est alienorum propulsatrix, non retentrix, natura sua; sic aqua feruens aduentitiam caliditatem remoto calefaciente, tamquam rem sibi alienam, extinguit natiua sua frigiditate: aut saltem elabi sinit, fatiscereve, atque corrumpi destitutam externo conseruatore: A generante vero, seu quouis agente alio siccis corporibus indita figura dicitur esse proprius eorum terminus: tum quia generans, agensque illam figuram veluti formam, accidentariam quidem, educit de potestate materiæ patientis, non autem inducit, vt vas continens, & locus inducit figuram in contentum humorem: tum quia remo-

Terminus alienus quid.

Terminus proprius quid.

Figura, quæ non educitur de materia humidi.

Figura ab ambiente humidis data cur dicitur aliena. Natura est alienorum propulsatrix.

Figura quæ sit proprius terminus siccorum.

Locus vt figuram tribuat locato.

to agente corpus natura siccum talem figuram sibi, ceu propriam, pertinaciter conseruat; nec illi vlla ratione reluctatur: tum quia huiusmodi figura est forma constantiæ, ac permanentiæ; quæ propria est affectio sicci. Ad secundum quod pertinet, hi termini seu proprij, seu etiam alieni, elementis insunt non a propria forma penitus, sed ab externo corpore semper, aeri quidem, & aquæ a continente inducti: terræ vero, & igni a generante, seu quouis agente alio de potentia propriæ illorum materiei educti: nõ autem a continente: nam si orbita lunæ demeretur, haudquaquã ignis proinde mutaret eam figurã, qua nunc terminatur; quum locum sibi naturalem sponte numquam sit egressurus ignis, nec secundum se totum, nec secundum vllam sui partem; quippe locus proprius ignis, qui summe leuis est, terminatur loco, quem occupat concaua pars lunaris orbis: nam vltra eam lineam finientem locus proprius est corporis neutri nuncupati: quod neque leuitatem, neque grauitatem vllam obtinens proprio vocabulo cęlum, & æther appellatur[g] Aristoteli: ad quem cælestium locum ignis moueri, tendereque non posset, nisi violentia pulsus. Ad tertium quod spectat, Aristoteles[h] aperte ait terminabile esse patibile, & non terminabile esse impatibile. Ex his arbitror facile dilui posse propositam antea dubitationem, dicendo ignem non esse facile terminabilem termino alieno: nec difficile terminabilem termino proprio, ac proinde non humidum: non quidem facile terminabilem termino alieno; quoniam ad hoc vt facile terminetur quid termino alieno, tria illi necessaria sunt; nempe vt facile, ac sine vlla repugnantia induat figuram loci, seu corporis continentis; vt a continente sibi inditam figuram non retineat, amoto eodem continente, atque vt a continente, seu terminante patiatur: sed horum nullum in igne obseruatur; nam etsi ob summam sui tenuitatem, raritatemque flamma, & ignis purus ille sursum degens videatur facile posse figuram continentis induere; ob summam tamen sui actiuitatem aliter contingit; quoniam ascendens e rogo flamma, si coerceri, & figurari ab aliquo su-

Sicci ... propri... stantia

Figura ... propri... rotund...

Neutr... pus v... lum.

[g] 1... Ignis ... vi p... cum ... ueri. [h] 4 ... lum.

Ignei ... se fa... mina ... lieno

Terr... facil... term... cond...

Fla... facil... figur... tinet

suprapoſito corpore tentetur; protinus vel corporis illius figuram, & ſubſtantiam comburens deſtruet; vel ſubterfugiens vi deorſum e vaſe diffluet, corpus ſupernum lambens, & rurſus ad locum ſuperiorem ſibi naturalem aſcenſura, nunquam in hac regione intra vas illud ſuperinductum ſtabilis, atque adeo, vt ſi vi quomodocumque illi occludatur aſcenſus, illico ſit interitura: Non permanens itaque flamma, & ignis, vaſe incolumi, eius figuram induere minime poteſt. Neque vero, ſi recipiam, quod pleriſque perſuaſum eſt, a cæli concauitate ignis elemento inditam eſſe figuram ſphæricam ſuperne, atque ab aeris conuexitate conſimilem inferne, neque inquam amoto vtroque continente, cælo nimirum, & aere, ignis de ſe priſtinam figuram exuet, abijcietque; non enim extra ſuum locum, qui ſuperne cælo definitus eſt, ignis vlla vnquam ratione poterit egredi tendens ex ſe ad locum neutrorum corporũ omnis grauitatis pariter, ac leuitatis expertium: nec remoto de mundi hac vniuerſitate aeris elemento, ignis in locum aeris vllo pacto deſcendet ſponte concedens in locum grauium; prohibente id illi ſumma ipſius leuitate; quod alicubi demonſtrauit [i] Ariſtoteles: Nec tertio ignis a continente noſtrati vllo patitur, aut coercetur hic flamma apud nos; ſed viciſſim agit ignis in continens, & cuſtodiam frangit, effugitque; ac totis viribus obnixe cuique terminanti extrinſeco reluctatur, renuens, corrumpensque ſemper terminum alienum. Porro facile terminabile termino alieno prompte debet induere formam continentis, & habitam pertinaciter conſeruare: Terra difficili negotio recipit figuram continentis, ob ſuam duritiem; licet figuram vndecumque ſemel in ſe admiſſam, ob eamdem duritiem, diutiſſime retineat: Ignis ex oppoſito alienam continentis figuram cum repugnantia recipit; & quam, ob ſui raritatem breui tempore recipit, eamdem continentis figuram non ſibi conſeruat; ſed ob ſummam ſui actiuitatem deſtruit, aſſidueque corrumpit. Deinde vero ignis non eſt termino proprio interminabilis, aut eodem difficile terminabilis; quia ſi nomine ignis purum elementum illud ſuperum intellexeris; ei nullo negotio figura ſphærica ineſt, ſi placet, a generante; quod ipſum naturaliter mouit ad locum ſurſum, vt docet [k] Ariſtoteles; cui locus ille ſphæricus eſt intra concauum Lunaris orbis, & conuexum aeris: Vnde qua promptitudine ignis mouetur ad locum ſurſum, & in eo loco naturaliter quieſcit; eadem plane facilitate proprio termino terminabilis eſſe dicendus eſt: Niſi etiam dicere velimus ignem non habere vllam figuram ſibi propriam; quod ab Ariſtotele [l] hauriri poſſe videtur; atque ideo ignem eſſe natura ſua ſiccum, quia ſit alieno termino difficile terminabilis, etſi non ſit proprio vllo termino terminabilis, vt alia pleraque corpora ſicca proprium terminum habentia: Ita vt ſiccum illud omne ſit, tum quod ſimul difficile terminatur termino alieno, & facile proprio; tum quod ſolum difficile terminatur termino alieno, non habens proprium, quo terminetur; tum etiam quod ſolum facile terminatur termino proprio; primi ordinis eſt ſaxum, lignum, cornu, & reliqua corpora ſicca duritiem habentia, & proprium terminum a natura: Secundæ claſſis eſſe videtur ignis elementum: in tertio gradu cinis, & puluis eſſe conſpicitur. Sin autem ignis appellatione flammam intelligas, ignemque noſtratem; corpus hoc mixtum eſt a prædominio igneum; cui facillima eſt terminatio in figuram pyramidalem, tanquam in terminum ſibi proprium; etſi, ob raritatem ſubſtantiæ, facile ab externo quouis continente duriori ea figura priuetur; facilius tamen, obſtante ſuperato, illam rurſus induit euidentiſſime. Ad ſecundam obiectionem concedimus Ariſtotelem rectiſſime comparare ignem fluuio; ſtatuereque flammam fluere: Virgiliumque, ac Lucretium pulchre, ſciteque ignem liquidum appellare; ſed aperte negamus ideo ab iſtis autoribus, quibus & comitem damus Platonẽ [m] in Phædone ſub terra plurimũ ignem, & ignis ingentes amnes reponentem: negamus inquam ab his viris proinde igni ſiccitatem demi, & humiditatem conciliari; nam primo Ariſtoteles [n] non proprie ignem fluere ait, ſed metaphorice: quoniam flamma, ob ſui raritatem, mollitiem-

[k] 8. phyſic. ex. 32. 4. cæl t. 39.
Ignis vt ſit facile terminabilis proprio termino.

[l] 3. cæl t. 66.
Ignis vt ſiccus ſit, licet non habeat terminum propriũ.

Sicci definitio explicata.

Siccorum tria genera.

Flamma eſt mixtum corpus.
Flamma terminus proprius eſt figura pyramidalis.

Ignis recte fluuio comparatus.
Flammam fluere.

[m] Ad calcem lib.
Ignis amnes ſub terra.

[n] de iuu. & ſen. c. 3.
Ignis vt fluat Ariſtoteli.

tiem-

tiemque de Siculo monte quandoque profluit in modum fluuij, etſi a fluuio diffideat ſumma ſui ſiccitate: quæ nulla eſt in aqua fluminis. Deinde Ariſtoteles eo loci per fluxilitatem fluuio, & igni communem non intellexit vulgarem humidorum qualitatem, oppoſitam conſiſtentiæ ſiccorum, vt obiectio ſupponit; ſed intellexit generationem flammæ continuam: quæ contraria eſt permanentiæ in eſſe rerum genitarum, quoniã inquit citatis verbis Ariſt. *Ignis autem perſeuerat*, non quidem conſiſtens in eſſe poſt ſui ortum, ſed *Semper fiens, & fluens, ſicut fluuius, Sed latet* iſta flammæ nouæ generatio a corruptione veteris diſtincta, *propter velocitatem*: ignis ergo Ariſtoteli [o] fluit, quia non permanet in eſſe, at ſemper de nouo fit, vt fluuius; in quem eumdem numero bis neminem ſe immergere poſſe negabant ex Heraclyto apud Ariſtotelem vetuſtiores; non autem quia ignis natura ſua ſit humidus, vt humidus eſt fluuij liquor; nam permanet diu, ſemperque humiditas in aqua fluminis. Deinceps fluxilitas eſt qualitas ab humiditate realiter diſſidens; quæ fluxilitatis qualitas omnibus quidem humidis ineſt, non tamen qua humida ſunt; ſed qua raram, tenuem, mollemque ſubſtantiam obtinent: Si ergo fluxilitas eſt affectio prodiens a raritate, tenuitate, mollitieque ſumma ſubſtantiæ; quum ſiccis etiam corporibus, ac ſpeciatim flammæ, puroque igni a natura inſit ſubſtantia rara, tenuis, & mollis (vt ita dicam) profecto vt perſpicuitas, ita etiam fluxilitas tum ſine humore ſicciſſimo igni; tum ſine ſiccitate humidiſſimæ aquæ inerit, & aeri ex [p] Ariſtotele. Virgilius autem, atque Lucretius [q] his addatur, & Petrarcha dum ait

„ ——————— *e'l tacito focile*
„ *D'amor tragge indi vn liquido ſottile*
„ *Foco, che m'arde a la più algente bruma:*

per ignem liquidum non ſignificant ignem humidum; ſed ignem aut purum, aut lucidum, aut effuſum, ſeu abundantem; quod belle notat [r] Macrobius; aut (quod ego quidem arbitror) lucidum, fluxilemque, vt Ariſtoteles. Ceterum Plato eo loci profitetur ſe fabulam conſcribere; cuius aſſertum ideo in argumentum contra noſtram ſenten-

Aquæ nulla ſiccitas.

Fluxilitas ignis eſt continua flammæ generatio.

Ignis vt proprie fluat.

[o] 4. metaph. t. 22.

Bis nil immergitur in eundem fluuium.

Fluxilitas ab humiditate receſſidet.

Fluxilitas vt inſit humidis.

Fluxilitas prodit a raritate ſu. ſtãtię Ignis ſubſtantia rara, tenuis, & mollis.

Fluxilitas ſine humore.

[p] 2. de ani. t 68.
[q] part. 1. Son 153.

Ignis liquidus quare dictus ab antiquis.

[r] 6. Saturn. cap. 5.

A tiam poni non debet. Addo Platoni per amnes ignis intelligi poſſe tum flumina thermalium aquarum, quæ ad inſtar ignis efferueſcentes vrunt: tum etiam flammarum eruptiones ad morem fluuialis aquæ ſub terra labentium. Atque hinc apertiſſime conſtat ignis, flammæque ſubſtantiam nulla humiditate pollere; ſed ſumma ſiccitate præſtare: Id quod ex ignis operibus faciliime conuincas; nempe ignis eſt humoris fere cuiuſque corruptor, & B ſiccitatis autor, & conſeruator omnium maximus: eſt autem cuiuis apertiſſimum ſimilia nonniſi a ſimilibus oriri ex [ſ] Ariſtotele, ortaque ſeruari; corrumpique contraria ſolum a contrarijs. Theophraſtus autem in eo comparat ignem aeri, & aquæ, non quod habeat figuram, ceu terminum alienum; ſed quod habeat figuram pyramidalem, vt fluuius ab vno fonte ſine affluxu alterius aquæ ſemper imminutus vſque ad C vltimum ſui exterminium: ſic enim flãma craſſiorem habet baſem, & ſenſim faſtigiatur in acumen: in ceteris aqua terminetur ab alio, flamma reſpuat alienum terminum: ſed cauſſa pyramidalis figuræ in flamma eſt, vt ego cenſeo, quia ima flamma ſuo propinqua ortui multum adhuc habet fumi, & craſſioris admiſtum; quod ſenſim actiuitate ignis, attenuatur, & diſſoluitur; vnde media flamma minus habens in ſe fumi, eiuſ- D que tenuioris ſit particeps, minorem habet corpulentiam: & perſeuerante iugiter actione caloris fumum attenuãtis, & eum ab igne ſegregantis, pars ignis ſuperna, & moriens Theophraſto, cum minori, tenuiorique fumo permiſta, faſtigiatur in conum. Nec Theophraſti cauſſa reſpuitur aſſerentis ignẽ ab aere corrumpi magis procul a ſuo principio, vbi eſt imbecillior; atque adeo magis labefactatum imminui ſemper euidentius. E

Ignis vt duæ tantum ſint corruptiones, extinctio, & marcor, vtque plures.
Cap. XVII.

SVccenſent alij nobis, quod in eodẽ capite [a] retulerimus ſeptem ignis, & flammæ corruptiones; obijciuntque [b] Ariſtotelem, qui duas tantummodo

Amnes i vt ſint aq thermales

Ignis ſum ſiccitas.

Similia ſin bus oriri.
[ſ] 1. de an. c. 1.
1. de gen. t
1. magn. c. 10.
7. meta. t
30. 31. 32
9. meta. t.
12. meta.
18.
1. cæl. t. 2
Corrump lum a co rio.

[a] Lib. 3 Ignem c pentes c ſeptem.
[b] 3. cæl. De iuu. 8 c. 3.

recen-

recenset; extinctionem scilicet a contrario, & marcorem ob fomitis inopiã. Nos autem huiusmodi oppositionem soluimus primo dicentes nequicquam nobis antea septem caussas flammam corrumpere valentes recensentibus officere Aristot. qui duas tantum ignis corruptiones attulit; namq. fieri potest vt a septem illis caussis ignis corrumpatur duplici tantum corruptionis genere; siquidem eiusdem effectus plures caussæ possunt esse apud Arist [c] ea ratione, vt eiusdem numero effectus sint plures caussæ per se, at non in eodem genere caussæ; sed vt plurimum in diuerso: quũ tamen aliquando secus eueniat; nam eiusdẽ numero hominis caussæ plures effectrices sunt masculus genitor, femina mater, Sol, Cælum, Deus; quemadmodum fusa disputatione dudum ostẽdimus in opere nostro *De perfecta constitutione hominis in vtero:* sed eiusdem effectus specie possunt multæ caussæ in eodem genere assignari, & speciatim efficientes; quoniam flamma, & ignis quotidianis experimentis corrumpi videtur tum a fumo suffocante in loco non perspirabili, tum a re consumente fomitem, tum a flatu violenter eam diuellente a combustibili, tum ab aqua extinguente, tum a nube, seu vapore suffocante, tum ab ambientis nimia siccitate fomitem arefaciente, tum demum ab externo igne maiori minorem ad se attrahente. Deinde vero quid ni dicamus eo loci Arist. sat habuisse ad suum propositum adducere duas vulgatiores, frequentioresque ignis corruptiones, intactis alijs tunc suo instituto non necessarijs? nos vero cunctas ignis corruptiones antea ex professo de flãmarum interitu agentes, nulla intermissa, recensere debuimus. Deinceps autẽ Arist. inquiẽs, [d] Duobus autem modis » videmus corrumpi ignem; nam & a cõ- » trario corrumpitur extinctus; & ipse a » seipso marcescens: hoc autem patitur » minor a maiore; & velocius, quãto fue- » rit minor. (& [e] alibi) At vero ignis duas » videmus corruptiones, marcorem, & » extinctionem: Vocamus autem eã qui- » dem, quæ a se ipso, marcorem; eam au- » tem, quæ a contrarijs, extinctionẽ: Hæc inquam scribens Arist. dum asserit nos videre duas ignis corruptiones, quę sũt

[Left margin notes, partly cut off:] ...nis corruptiones duæ. — ...ctus eius... sint caussæ plures in ... genere. — ...phys.t.3c — ...minis effectrices caussæ ...que. — ...ssæ ignem ...nguentes ...merantur. ...m varijs ...is corrumpi. — ...is corruptiones vulgatiores duæ. — ...c.ca l.t.52. — ...de iuu. ...n. c.3.

A extinctio, & marcor; non propterea negat alias ab illis igni contingere posse; nec statuit has tantummodo flammæ cõuenire; quod falso in obiectione supponitur: Et reuera dum suffocatur flãma, & ignis a fumo exitum non habente, aut ab ignito aere in occlusis locis nimium rarefacto, nec marcescens corrũpitur, nec tunc extinguitur ignis a contrario; sed ne detur penetratio corporum exuperans exhalatio ignea mole B sua flammam suffocatione corrumpit. Denique vero etiam dicere possumus Arist. citatis locis genericas ignis corruptiones attulisse; nos autem supra specificas sub illlis genericis comprehensas recensuisse: nostræ namque plures ad Aristoteleas pauciores quoquo pacto redigi posse videntur; nam ad marcorẽ primo redigitur corruptio minoris ignis a maiore; vt ait allatis locis Arist. vtque ratio conuincit; quia si maior ignis ad se trahat minorem, non attracto secum il- C lius fomite; minor ob fomitis inopiam statim marcescit: sin attracto etiam fomite; maior ignis fomitem minoris cito consumens illius ignem marcescere cogit: Deinde ad marcorem euidentissime redigitur corruptio ignis ab ambiẽtis nimia siccitate fomitem illi subditum arefaciente: Tertio dum flatus flammam auellit a combustibili, eam fomite priuans itidem marcescere facit: Ad extinctionem autem a contrario redigitur D corruptio ignis a vaporibus, nubibusque, ac fumis flammam suffocantibus; quoniam hæc tria corpora ob aliquam aeris, aquæ, ac terræ participationem, frigiditate, humiditateque prędita sunt; quarum altera, vel etiam vtraque igni contraria ipsum vndique ambientia, & alte penetrantia possunt extinguere quam facillime; ac eo magis, quo ab horum corporum copia longe superante flammulæ magnitudinem singula ignis particula maius se sibi contrarium su- E stinere, tolerareque minime potest. Quæ omnia ita constant apud [f] Aristotelem, vt Iuniores [g] caloris suffocationem ab extinctione, ac marcore, veluti tertium corruptionis modum, tertiamve speciem interitus disterminantes, Aristotelis mentem non assequantur, quo cum in proposito se philosophari frustra, & falso profitentur.

Suffocatio ignis vt fiat.

Corruptiones ignis vt omnes redigãtur ad duas.

Flatu flamma vt extinguatur marcescẽs.

Suffocatio vt ad extinctionẽ a contrario referatur.

[f] De vita c.3.
[g] Sala art. med. c.9.

Cur funes grauissimum pondus trahentes, aut sustinentes nimium distentæ incalescant, & sæpenumero ignita accendantur, nisi aqua subinde madefiant.
Cap. XVIII.

A

OPponunt præterea nonnulli nos male sine vllius rationis assignatione dudum[a] accepisse de funibus nimium distentis prosilire posse ignium scintillas; a quibus propinquæ lucernæ fomes accendatur: Quibus primo respondemus impune potuisse nos id gratis eo loco accipere, ac sine vlla probatione tamquam ratum, & firmum constituere; quod quotidianis experimentis agnoscebamus esse omnibus apertissimũ; funes nimirum seu grauissima pondera trahentes, seu quauis alia ratione nimium distentas, adeo incalescere, vt demũ igne concepto comburantur; nisi mox nascituræ flammæ principijs occurramus; aut iamiam enascentis feruorem aquarũ aspergine compescamus. Dein de vero dicimus consulto, ne methodi nostræ filum, atque texturam importuna, intempestiuaque digressione interrumperemus, noluisse nos eo loci huiusmodi contemplationem habere, etiam tum in animo habentes cõmodiori hoc in loco eam perficere: Qua quidem in re primum asserimus funiculorum, restiumq. substantiam euidentissime porosam ad instar spongiæ fere aere plenam esse: dũ vero funes violente distenduntur, cõstipatis poris exterioribus ea maxima tensione, occludunt ingressum externo aeri, & fortassis internis funium finibus eadem distensione amplificatis saltem in longitudinem, cogunt hi funes aerem intus inclusum rarescere, atq; attenuari ad replẽdum locum, & ad meatus arctiores permeandos: aer autem raritate, ac tenuitate humorem exuens, atq; adeo siccatus, siue siccescens, Aristotele[b] doctore, vertitur in ignẽ; quo prius calefieri, deinde funem inflammari, atque comburi tandem necesse est: Aqua vero insperfa tenuitate sua quam facillime ingreditur emollitas funiculi partes externas, laxatasq. lentore; per quas parat ingressum externo aeri ad locum intimum replendum; ingressaq. ignem, caloremque sibi contrarium extinguit; & aere introducto noui ardoris generationem prohibet; quippe non cogitur amplius internus aer in ignem attenuari. Secundo, & melius, asseueramus funium partes in violenta distensione (vt ita dixerim) ad inuicem magis comprimi; eaque arctiori compressione non sine quadam confricatione contentum, comprehensumque intra se aerem, velut intra chalybem, ac silicem, intraque lauri viridis, & ederæ siccæ, arideque stipites, ac omnino intra duo corpora solida, & maxime dura (distentos

B

enim funes indurari sensu comprobatur) atterere, in minutissimasque partes comminuere; aer autem attritione facile in ignem conuertitur; quo statim genito materia funium combustibilis facile calescit, & calefacta demum etiam incenditur; nisi aqua prius insperfa molliens restium materiam, prohibeat, impediatque illius indurationem attritioni aeris, & inde generationi flammæ necessariam; & posterius imbibita expulso compressione aeri exitum patefaciat. Tertio quoque constituimus in violenta illa restium tensione partes funis nimium dum distenduntur se se inuicem confricare; talique affrictu easdem atteri in particulas minores: & has adhuc eamdem ob caussam perseuerantem attritas in vaporosam exhalationem, fumosumque halitum resolui; qui fumus, halitusque, perseuerante illo affrictu partium funis, inter eas medius attritione vltima inflammatur in ignem, emicatque coruscans in flammam; qua & funis reliquus aduritur; nisi præcaueatur ignis illius generatio, madefaciendo restim aquis flammam non solum exortam extinguentibus, sed etiam mox orituræ primordia destruentibus. Et sane ijsdem rationibus funis distentus nimium inflammatur; quibus & velocissime mota per aerem sagitta comburitur accensa, & plumbea glans ab igne de se orto per aeris attritionem eliquatur, vt obseruat alicubi [c] Aristoteles: cui belle asentitur suauissima Lucretij Musa non vno concinens in loco,

C

D

E

——— *vt omnia motu* »
Percalefacta vides ardescere, plumbea vero »
Glans etiam longo cursu voluẽda liquescit. »
& paullo post,
Non alia longe ratione, ac plumbea sæpe »
Fer-

[Margin notes, left:]
[a] lib. 3. c. 1.
Funes nimiũ distentas igniri.
Funes cur tensione accendantur.
Funium substantia porosa est aere plena.
Aer humorem exuens raritate ignescit.
[b] 2. de gen. t. 25.

[Margin notes, right, cut off:]
Funium a... sio ex di... sione decl... tur.
Ignis quo... affrictu e... tetur.
Funes dis... sione indu...
Aer attriti... in ignem ... titur.
Funis distẽ... cur inflam... tur.
Sagitta ... aerem mot... accenditur...
[c] 2. cæl. t. ...
Lib. 6.

" *Feruida fit glãs in cursu,quũ multa rigoris*
" *Corpora dimittens,ignem concepit in auris.*
" *Fit quoq; vt ipsius plagæ vis excitet ignẽ,*
" *Vt lapidem ferro quũ cedimus,euolat ignis.*

Hæ igitur sunt causæ, ob quas funes, dum nimium distenduntur, sponte incalescant, & vlterius etiam inflammentur,accensæq. demum a concepto igne comburantur, nisi prius aquis madefiant, & subinde iugiter aspergantur.

Aer attritione vt in ignem transmutari valeat, eumque ab vniuoco agente genitum: & vt agens omne actu esse debeat. Cap. XIX.

lib.3.c.14.

MIrantur alij quomodo nos [a] ibidem asseruerimus ferramentorum affrictu, lapidumque fractione, funisque alicuius nimia tensione intermedium aerem attritum in ignem commutari, qui dudum [b] in opere nostro *De Spontaneo viuentium ortu* comprobauimus ex Aristotele [c] omnem substantiam nostratem fieri proxime ab vniuoco efficiente; eoque actu: At vero isti suam hanc admirationem exuissent, si ea legissent,quę nos de proposito paullo antea disserumus tum in eodem volumine, tum etiam in libello *De perfecta constitutione hominis in vtero:* nempe materiei non ita dispositæ vltimas dispositiones, & post eas essentialem formam nonnisi ab efficiente robusto communicari, cuius actioni reluctantur præcedentis formæ dispositiones contrariæ: sed materiei dispositissimæ nullo negotio essentialem formam vel ab efficiente imbecillimo conciliari; quippe id nullam omnino in materia repugnantiam offendit: quum igitur aer attritione in partes minimas diuisus amiserit pristinam humiditatem; qua, ceu glutine, partes eius adinuicem coniungebantur, acquisiueritque siccitatem humori contrariam, facile is in ignem commutatur, non quidem a ferramentorum, lapidumve, aut restium substantia mista,vt supponunt obiectores,sed a portione ignis quantumvis refracti, & labefactati,quæ cum alijs elementis mista latet in ferro, lapide, ligno, fune, aut etiam in atomis per totum aera passim volitantibus, atque adeo ignis ex aere attrito genitus ab igne ortum habet

ib.2.c.17. ...qq. / 1. de gen. / ...agn. mor. / ...part. c. 1. / ...eteo. t.22. / ...t.32. / ...meta.t.13. / ...1.c.126. / ...21. / ...mnia fieri vniuoco, actu. / ...terĩã quale ...ns dispo.
...gens imbe... ...imum cui ...teriæ for... ...m det.
...r attritione ...d patiatur.
...r non igni... ...a misto vl... ...roprie.
...rem igniri ...er ab igne ...u.

proxime, ac omnino ab efficiente vniuoco. Est quidem in misto ignis in potentia ratione quarumdam operationum, at respectu aliarum est in actu secundo, & semper in actu primo, vt docuit nos alicubi [d] Aristoteles: Ceterum nonne in humano corpore ab excedẽte ignea portione sæpenumero aduritur melancholia? est autem adustio ignis operatio;non aeris,non aquę,non terræ,non misti formaliter vllius:at Aristoteli [e] omne agens agit quatenus est actu. Non igitur ignis portio latens in misto ideo ableganda est a generatione ignis noui ex materia dispositissima, quia in misto ignis potentia insit, non actu,quod aliqui obijciunt ex Aristotele: nam ibi ex eodem [f] Aristotele inest in actu prim o, & in potentia actiua, siue secunda,& aliquando etiam in actu secundo: potentia vero, quæ agendi munus tollit, ea est solum, quæ prima, & essentialis appellata, excludit actum primum, sine quo secundus esse non potest;nam omnis actio a forma est,quę definitur esse actus primus: Quum igitur in mistione ignis ex [g] Aristotelis obseruatione non corrumpatur; propterea suam sibi formam retinet in misto; sed a contrarijs quidem valde labefactatam; adhuc tamen tantum virium [h] sibi retinentem, quibus aptissime possit in materia dispositissima procreare formam sibi consimilem in specie.

Ignis in misto vt sit & actu & potentia.
[d] 1. de gen. t.82. & seqq.
Adustio vt fiat in humano corpore.
[e] 3.phys.t.17
Agens omne actu.
[f] 2. de ani. t.52.
2.de gen. t.82. 86. & seqq.
Ignis in misto est in actu primo, & in potentia secunda actiua.
Potentia quæ actionem tollat.
Ignis in mistione noncorrumpitur.
[g] 2.de ani. t.5.& 6.
[h] 1.de gen. t.82. & seqq.
Ignis vt sit in misto viribus refractis.

Igni nostrati, ac flammæ non esse necessarium humorem in aliena materia, vt alimentum. Cap. XX.

QVod antea quoque contra vulgatam opinionem [a] asseueraumus, ignem, & flammam hic apud nos in ardente misto non indigere humidi, tanquam alimenti:nec illud consumere veluti pabulum, Aristotelis multa repugnantia dogmata videtur habere: nam aliquando [b] scribit Præceptor admirandus ignem ex combustibili augeri,& enutriri:aliquando [c] ait manifestum esse ignem, quamdiu habuerit alimẽtum, tamdiu viuere; humidum autem igni esse alimentum solum; aliquando [d] asserit a multa flamma comburi,& corrumpi paucam eo quod alimentum consumat; aliquando [e] demum apertissime

[a] lib.3.c.18.
[b] 1.de gen. t.39.
2. de ani. t.40. 41.
[c] 2.meteor. sum.1.c.2.
[d] de long.& breu.vit. c.3.
[e] 3. Sectio. prob.5.25.

O 2 sta-

ſtatuit calorem humore nutriri. Sed hæc nos turbare non debent; quoniam Ariſtoteles in allatis locis cum vulgo loquitur, & metaphorice, dum ignem augeri dicit, & ali humore combuſtibilium: nam ſecus ex mente propria, & ſedulo alibi [h] negat ignem augeri proprie, proprieque nutriri; tum quia ignis iſta nutricatio, & augmentatio non fit ſecundum omnes præexiſtentis ignis dimenſiones; nec per omnes eiuſdem particulas; tum quia flamma vere non alitur [i] humido; ſed ex eo aſſidue noua generatur; quod Ariſtoteles aperte conteſtatur aliquãdo his verbis expreſſis, [k] Flamma enim propter cõtinuum » humidum, & ſiccum, quæ permutan» tur, fit, & non alitur: non enim eadem » exiſtens, permanet vllo tempore, vt ita » dicam: (Et mox) Si igitur neque ſuc» cenſus alitur ignis, neque Solem par erat exiſtimare. Hæc ille ibi: cui alio in loco, [l] quod alitur, debebat idem numero permanere, non ſemper fieri. Ad primam enim obiectionem dicimus Ariſtotelẽ loco allegato non determinate ſcribere ignem augeri per [m] nutricationem, vt augentur animantia; ſed ad explicandum diſcrimen, quod intercedit inter augmentum veteris viuentis, & generationem noui, vtitur exemplo ignis; qui licet non augeatur vere per nutricatum, habet tamen quid ſimile augmento animantium; quæ ſimilitudo apta eſt explicare propoſitum; nempe ignem præaccenſum in rogo augeri, ſi ei adiungantur comburenda ligna; ſed ignem de nouo generari, ſi ligna incendantur a tæda, quæ ab eis accenſis illico ſubtrahatur: ſic animantia creſcere adueniente ſibi extrinſecus alimento, quod in eorum naturam conuertatur: ſed hoc viuentium augmentum fit per nutricationem non per ſolam iuxtapoſitionem appellatam; e contra ignis, & alterius cuiusvis inanimati augmentum fit per iuxtapoſitionem conſimilis ſecundum ſpeciem materiæ præexiſtenti; non per conuerſionem ſubſtantiæ diuerſæ ſpeciei in naturam viuentis; quæ conuerſio eſt proprie nutricatio. Ad ſecundam vero difficultatem aſſerimus eamdem ſolutionem adhiberi poſſe: At inſuper admonemus Ariſtotelem [n] ibi non ex propria ſententia conſtituere

Ignis vt alatur, & augeatur Ariſt.

[h] 2. de ani. t. 14.

Ignis proprie non alitur, nec augetur.

Flamma cur vere non alatur.

[i] 1. de gen. t. 35. & ſeqq.

[k] 2. mete. ſum. 2. c. 2.

Flãma non permanet.

[l] 2. de gen. t. 35 & ſeqq.

Alitur nil niſi permanens.

[m] 1. de gen. t. 39.

Ignis habet quid ſimile vero augmento.

Animal vt creſcat.

Augmentum animati, & inanimati vt differat.

[n] 2. de ani. t. 40 41.

A ignem ali, & augeri; ſed aſſerere id eſſe vulgi placitum; quod ipſe reſpuit, ac demolitur; ait enim, Videtur autem qui» buſdam ignis natura ſimpliciter cauſſa » nutritionis, & augmentationis eſſe: ete» nim ipſe vulgo videtur ſolus elemento» rum ali, & augmentari: Vnde & in plan» tis, & in animalibus putabit vtique ali» quis hunc eſſe id, quod operatur (& ſta» tim hoc aliorum dogma refutat ſubdẽs) Hic autem (ignis) concauſſa quidem » B quodammodo eſt; non tamen ſimplici» ter cauſſa; ſed magis anima; Ignis enim » augmentum (quod per iuxtapoſitionem » ſolummodo fit) in infinitum abit, quo» uſque fuerit combuſtibile (ex quo ignis » nouus aſſidue fiat, qui veteri adiectus » ipſum dicitur adaugere:) natura autem » conſtantium (in viuentium genere) om» nium terminus eſt, & ratio magnitudi» nis, & augmenti: hæc autem animę ſunt, » ſed non ignis; & rationis magis, quam » materię; vt ſe habet ignis in viuente. Ad » C tertiam autem oppoſitionem ſimiliter adnotamus [o] Ariſtotelem eo loco tamquam aliorum dogma proponere ignẽ ali humore; quod aſſertum ſtatim confutat, vt euidentiſſime conſtat e verbis textualibus, quæ non pigeat huc etiam afferre; inquit ergo, Quapropter & de» ridendi ſunt omnes, quicumque prio» rum exiſtimauerunt Solem ali humido: » Et propter hoc quidam etiam aiunt fa» cere verſiones ipſum; non enim ſem» D per poſſe eadem loca exhibere ipſi ali» mentum: neceſſarium autem eſſe hoc » accidere circa ipſum, aut corrumpi: » etenim manifeſtum ignem, quamdiu » habuerit alimentum, tamdiu viuere: » humidum autem igni eſſe alimentum » ſolum; tanquam pertingat vſque ad So» lem, quod ſurſum ducitur humidi, aut » aſcenſus talis ſit, qualis quidem factæ » flammæ, propter quam ſignum acci» pientes, ſic & de Sole putauerunt: Hoc » autem non eſt ſimile: Flamma enim » E propter (ideſt, prope) continuum hu» midum, & ſiccum, quæ permutantur, fit, » & non alitur; non enim eadem exiſtens » permanet vllo tempore, vt ita di» cam (& paucis interpoſitis) Si igitur » neque ſuccenſus alitur ignis; neque So» lem par erat exiſtimare, etiamſi omnem » calefaciens euaporare fecerit aquam. » Hæc ille; quibus apparet Ariſtotelem

dam-

Ignẽ vulgo a & augeri.

Augme cauſſa n ignis, anima.

[o] 2. mete ſum. 1. c. 2.

Solem n ali humi do.

Vapor n aſcẽdit Solem.

Flamm non alit ſed fit humido.

Ignis ſuc cenſus no alitur hu mido.

damnare veterum ſententiam igni alimentum, & nutricationem concedentium. Ad quartam deinde inſtantiam reſpondemus [p] Ariſtotelem allegato loco flammis alimentum metaphorice, non proprie dictum concedere; nam quod proprie alitur ex [q] Ariſtotelis decreto debet idem numero permanere toto tẽpore ſuæ nutricationis; quum tamen hic aſſerat etiam, vt [r] alibi; ignem aſſidue fieri nouum, & corrumpi veterem, ac fluere, ſicuti fluuius; etiamſi hoc lateat propter velocitatem harum mutationum ignis, qui celerrime gignitur, vt Cæneo, & experimento concedit [ſ] Ariſtoteles; & ſtatim genitus occidit, nouo igne ſimili protinus exoriente de combuſtibili; quod proinde vulgo videtur eſſe veteris ignis alimentum, non autem noui ſemper enaſcentis materia generationis; quum tamen oppoſito modo ſe ſe res habeat. Ariſtoteles [t] autem nunc ſua præcepta obſeruans, atque adeo loquens vt multi loquuntur, dum pabulum, atque alimentum igni, & flammæ tribuit humorem; ſentire ſe monet, vt pauci ſentiunt, dum addit ignem perſeuerare adductum combuſtibili non eumdem numero; ſed ſemper fieri, ac fluere protinus ortum, ſicut fluit fluuius; hoc autem latere multitudinem, ſenſuum iudicio cuncta mentientem, propter velocitatem ſucceſſionis horum motuum adinuicem; vt aperte conſtat ex ipſo contextu, vbi ſic ad verbum ſcribit Ariſtoteles, [u] Ipſa per ſe lucernæ flamma impoſita in maiori flamma comburitur, ſicut quodcumque aliud vſtibilium: cauſſa autem, quia alimentum quidem exiſtens in flamma præoccupat prehendere maior flamma, priuſquam adueniat alterum: ignis autem perſeuerat ſemper fiens, & fluens, ſicut fluuius; ſed latet propter velocitatem. Ad poſtremam [x] denique dubitationem ex problematibus adductam non aliam adhibeas reſponſionem, quam Ariſtotelem in opere illo, quod exotericum eſt, loqui more vulgi flammis, & ignibus alimentum concedentis; at ſemper ſupra vulgi captum ſentire ignem, & flammam non habere humorem tanquam alimentum, quo diu permanens in eſſe nutriatur; ſed ſolum tanquam materiam, ex qua

A ignis, & flamma ſemper fluens in interitum, aſſidue noua generetur. Huc ea faciunt, quæ de propoſito ſcripſimus olim in opere noſtro [y] *De Vita*, & in volumine *De his qui diu ſine alimento viuunt*; quæ poterit Lector diligens his theorematibus adiungere.

[y] lib.3 c.15. lib.4 c.63.

B *Ignis elementum vt quieſcat ſupra aerem; & ibi ſimul a cælo in orbem cieatur motu, non ſupranaturali; nec medio inter naturalem, & violentum; nec naturali: ſed mere violento, ac præter naturam.*
Cap. XXI.

Non admittunt plurimi, quod antea [a] ſanximus, Ignem in loco ſurſum ſimpliciter ſupra omnem aeris regionem ſecundum naturam manere ob ſummam eius leuitatem; quum ab Ariſtotele [b] demonſtratum habeamus, & ex motu cometarum ibi exardẽtium colligere debeamus, totum elementum C ignis, & ſupremam regionem aeris vna cum cęlo in orbem rotari ſemper; atque adeo ſeu ſuper naturam, ſeu ſecundum naturam, ſeu medio quodam motu cieri, non autem violento, quia nihil eſt perpetuum in numero violentorum [c] Ariſtoteli; nullumq. præter naturam æternum eſt eodem Doctore; quum certo etiã conſtet non poſſe ſimul idem corpus in eodem loco quieſcere, atque moueri. Nos autem paucis hanc obie- D ctionem tollere poſſemus, aſſeuerantes falſo dici, non poſſe vllo pacto idẽ mobile ſimul in eodem loco & quieſcere, & moueri; nam cęlum ſecundum ſe totum quieſcit in eodem loco ſemper, in quo ſingulæ partes illius motu circulari perpetuo rotantur; eſt enim cęleſtis circulatio motus partium totius quieſcentis: conſimiliter ſi dixero ignis elementum ſecundum ſe totum ob ſummam ſui leuitatem in loco ſurſum ſimpliciter ſu- E pra omnem aeris regionem quieſcere; nec inde moueri, niſi violentia, & ad eũ locum a nobis recto motu ſponte contendere; non ideo reluctantem habebo Ariſtotelem, qui ſingulas eius elementi partes in eodem loco ſemper cum cælo circumagi recte conſtituit; vt enim totum a ſingulis ſuis partibus re ipſa diſſidet; ita fieri poteſt vt quieſcente toto in aliquo loco, in eodem loco ſingulæ

[a] lib.3. c.18.

[b] 1.meteor. ſum.1.c.4.

[c] 1.cæl.t.15. 2.cæl.t.18.

Quieſcant, & moueantur ſimul quæ in eodem loco. Cæli motus qualis.

Ignis vt ſimul in eodem loco moueatur, & quieſcat.

partes moueantur, potissimum circulari motu; qui Aristotelis[d]obseruatione omnium motuum quieti simillimus est. Verum agentes etiam de partibus ignei elementi, constituimus eas ex se, ac secundum naturam a nobis ascendere sursum supra omnem regionem aeris; ibique ob summam sui leuitatem ex se conquiescere; attamen moueri per accidens ad motum cæli continentis, ac etiam præter naturam: Nos autem agentes de eo, quod igni per se inest, despeximus ea, quæ illi per accidens, ac præter naturam eueniunt; edocti ab Aristotele [e] scientificum negligere illa, quæ per accidens; vtpote quorum nulla est scientia: Sic vere diceremus ignem apud nos ascendere semper, terram in aere locatam descendere semper; licet impediri varia ratione possit terræ descensus a columna, vel fune; atque ignis ascensus a fornice; vt vere impeditur quies ignis supra aerem a motu cæli continentis. Ceterum quia motum illum ignis in orbem pure violentum existimamus; & hoc theorema satis ad hanc ignium contemplationem pertinere putamus; propterea celebrem Quæstionem De motu ignis in orbem paullo fusius nunc agitare decreuimus. Qua quidem in re plerique statuunt cum Simplicio[f]motum ignis, & supremi aeris in orbem illis elementis esse nec violentum, nec secundum naturam, sed supra naturam: Quæ sententia recipienda non est; tum quia hic motus a Physiologo tractatur; qui res supra naturam non considerat; tum quia formæ supernaturales, siue substantiæ sint, siue accidentia, & hæc siue permanentia, siue transeuntia; vti est motus ab Aristotele[g]definitus Actus entis in potentia quatenus in potentia; formæ inquam supranaturales si alicubi subiecto naturali aduenerint, eidem tribuunt aliquod esse sua ipsius natura præstantius, seu ipsius naturam ad esse præstantius quomodocumque deducunt: Quum ergo ignis, & aer a motu in orbem nihil omnino acquirat, quod illius vtriusque naturam supergrediatur; iam satis apparet motum in orbem igni, & aeri supremo non conuenire supra naturam: tum demum quia ponentes in corpore simplici, præter motum

[d] 8.physic. t.76.
Motus qui fit quieti similis.
Ignis vt sursũ quiescat.
[e]6.meta.t.4. & seqq.
Scientia negligit ea, quæ per accidens.
Quies ignis sursum a quo prohibeatur.
[f] 1.cęl.com. 14.
Ignis motum in orbem, & supremi aeris non esse supra naturam.
Physicus non considerat supra naturalia.
Motus est forma transiens.
[g] 3 phys t.6. & seqq.
Formæ supernaturalis quid subiecto tribuat.
Ignis motu in orbem non acquirit quid supra se.

A naturalem, ac violentum, dari alium supranaturalem; qui aeris altioris, & ignis rotatio, circumuolutioque nuncupetur; ij aperte negant fundamentum, quo nituntur illæ omnes demonstrationes, quibus Aristoteles [h] ostendit cælum esse quintam quamdam substantiam ab elementis quibusque natura diuersam; nam id fundamentum est, quo accipit [i]Aristoteles, Omnem motum esse aut secundum naturam, aut præter naturam: siue aut naturalem, aut violentum.
B Alijs autem placuit motum ignis in orbem non esse illi supra naturam, nec absolute naturalem, nec simpliciter violentum, sed cum Auerroe neutrum, mediæ scilicet cuiusdam conditionis inter naturalem, & violentum; quia fit ab extrinseco motore, vt violentus, & conseruat, perficitque naturam ignis, vt motus naturalis. Cui opinioni subscribere non possumus; tum ob rationem nouissime propositam, tum speciatim
C quia motus medius inter naturalem, & violentum; quos Aristoteles asserit esse contrarios ad inuicem; necessario medius est vel per abnegationem extremorum, vel per eorumdem participationem, lata lege ab eodem Aristotele [k] in Prædicamentis: Ceterum motus in orbem igni conueniens non est medius inter ascensum, qui competit igni secundum naturam; & descensum, qui eidem inest violente; per abnegatio-
D nem extremorum; quia motus ignis in orbem, obseruatione[l] Aristotelis, multas portiones ignis violente deorsum trudit in aerem conterminum; & motus aeris superioris multas eiusdem aeris portiones in elementum ignis violente sursum impellit; & vterq; motus vtriusque elementi naturalem quietem in locis proprijs turbat, & impedit; quare participat maxime de motu violento, non ipsum abnegat: Motus igitur ignis,
E & supremi aeris in orbem non est inter eorumdem motum naturalem, ac violentum medius per abnegationem extremorum. Non est etiam motus in orbem hic medius inter ignis, & aeris motum naturalem, ac violentum, medius inquam per participationem extremorum; quia motus naturalis ignis est ascensus; cuius non participat eius motus in orbem; ignis enim supra elementum

[h] 1.cæl & seqq.
Cælum quintum [corpus] ab ele[men]tis.
[i] 1.cæl.
Motus o[mnis] aut natura[lis] aut violen[tus].
Motus i[gnis] in orbem [non] est mediu[s in]ter violen[tum] & natural[em].
1.cæl.t.1[...]
Medium [...] contraria [...] plex.
[k] cap.de [op]posit.
Ignis asce[nsus] secundum [na]turam.
[l] 1.mete[or.] sum.1.c.4.
Ignis re[...] deorsum [...]litur.

tum aeris locatus in loco sursum simpliciter, vlterius naturaliter procedere non potest in cæli regionem: & vere motu in orbem infra solum deprimitur, & circumducitur; non autem ascendit vlla ratione. Præterea vero motus ignis secundum naturam est motus rectus, qui dicitur sursum, a medio, & ascensus; præter naturam autem, seu violentus illi contrarius est motus rectus ille simplex, qui dicitur deorsum, ad medium, & descensus: ceterum ex simplici ascensu, & simplici descensu quomodo componi potest motus in orbem? non sane motus circularis simplex; quum hic nequeat esse medius per participationem extremorum simplicium; ex duobus enim simplicibus compositus motus nõ potest esse simplex: neque motus circularis a prædominio, vti est rotæ gyrus, tum quia rota figuli mouetur in orbem a pede artificis absque vllo ascensu, & descensu; tum quia in motu rotæ fabrilis, quæ manu voluitur, præter ascensum, & descensum, magna ex parte inest motus circularis eis prædominans; vnde sortitur nomen gyri, & circularis; vt flamma nostra nuncupatur ignis ab elemento prædominãte in eo misto; quum ignis proprie quærendus non sit nisi sub Luna procul a nobis supra omnem regionem aeris, Aristotele [*m*] doctore: tum quia motus mistus Aristoteli compositus est ex recto, & circulari semper; numquam vero ex duplici recto contrario. Non est ergo motus ignis in orbem medius inter violentum, & naturalem per extremorum participationem. Ad argumentum in oppositum concedentes ignem ab externo motore in orbem moueri, negamus proinde motum in orbem habere naturam motus violenti; nam ea natura sita est in repugnantia mobilis; quum etiam secundum naturam moueantur elementa ab externo motore; quod[*n*] Aristoteli dicitur esse generans, aut remouens impedimentum; moueri etenim ab externo commune quid est ijs, quæ violente mouentur, & quæ naturali motu cientur in genere inanimatorum; quippe ab interno principio effectiuo, atque adeo a seipsis actiue moueri est animatorum proprium, decreto[*o*] Aristoteleo. Negamus deinde motu in orbem conser-

...s rotatus ...ascendit.

...us in or... non com... ...tur ex a... ...u, & de... ...u.

...s circu... ...prædo... ...qui.

...proprie ...una. ...de gen. ...11. ...cælo t.5. ...mistus ...st a du... ...ecto.

...nti es... ...in quo

...physic. ...& seqq.

...a seip... ...imanti... ...lis con...

...hysic. ...& seqq.

A uari, ac perfici elementum ignis; nam igni turbat circulatio quietem in proprio loco, quæ ipsi esset propria perfectio, vt docet [*p*] Aristoteles: & multas ignis portiones assidue in aerem violentia trudens ad interitum, deniq; ignem corrumpit ille motus in orbem. Negare tertio possumus a naturali motu elementa conseruari; nam, vt obseruat [*q*] Aristoteles, ea conseruantur potius a quiete in proprijs locis procul ab omni contrario, quam naturali motu; quo

Ignem motu in orbem non perfici, aut conseruari.
[*p*] 8. physic. t. 32. 33.

Motus naturalis non conseruat elementa.
[*q*] 1. meteor. lum. 1. c. 4. De long. & br. vit. c. 2.

B dum aguntur, actu sunt extra proprias sedes a contrarijs obsessa sibi semper corruptionem minitantibus, & inferentibus. Nonnulli tertio loco existimauerunt motum ignis in orbem non esse supra naturam, non violentum, non medium, sed pure naturalem: Sed in hac secta quinque sunt opiniones; prima est inquiens motum in orbem igni conuenire secundum naturam communem, non qua ignis est: Quod assertum ap-

C probandum non est; quia sic nullus esset motus violentus, & ignis descenderet etiam secundum naturam, quippe natura ista communis vel est materia prima, vel vniuersi constitutio, & ordo, & complementum: modo materia prima etiam in igne latens est indifferens ad omnia, & secundum sui naturam appetit omnes formas tam substantiales, quam accidentales, & in vtroque genere tam permanentes, quam transeun-

Motum in orbem non conuenire igni secundum naturam communem.

Materia indifferens est ad omnia.

D tes: Vnde nihil illi violente contingere potest: Vniuersi vero complemento, constitutioni, & ordini naturale est ignem ex alto descendere ad constitutionem mistorum in aere, aqua, & terra procreandorum. Secunda opinio constituit motum in orbem conuenire igni, & aeri secundum naturam corporis cõtenti a cælo, quod circulo mouetur; quasi naturale sit contentis moueri motu continentium, seu ad motum conti-

Materiæ nil violentum.

Ignis motum in orbem non esse secundum naturam contenti a cælo.

E nentium: Quod placitum minime recipitur; primo quia contineri a cælo non est natura ignis, & aeris; sed purum accidens de Prædicamento Vbi: Deinde quia eamdem ob rationem deberet in orbem moueri totus aer inferior, aqua, & terra, quæ corpora intra cæli ambitum continentur: Immo etiam vt aer supremus a cælo circumuoluitur; a quo maxime distat, interposito altissimo

ignis

ignis elemento; ita ſane aer inferior ab A igne, aereve ſuperiori, & aqua ab aere, & terra ab aqua gyrante circumuolui deberet; ſi ad motum continentis naturaliter oporteat moueri contentum corpus: deinceps moueri ad motum continentis eſt moueri per accidens; at motus alicui ſecundum naturam, illi competit per ſe, non ſecundum accidens, quod natura definitur eſſe principium motus in quo eſt primum, per ſe, & non ſecundum accidens. Tertia opi- B nio eſt aſſerens motum in orbem conuenire igni, & aeri ſecundum naturam partis vniuerſi, ſeu quatenus ſunt partes vniuerſi: Quod theorema non poſſumus admittere; tum quia terra, & aqua, aeriſque regiones inferiores ambæ nihilominus vniuerſi partes exiſtūt, quam ignis, & aer ille ſupremus; quum tamen in gyrum hæ non moueantur: tum quia τὸ eſſe pars vniuerſi non eſt natura ignis, & aeris; ſed attributum accidentale de genere Quanti; eſt enim C pars integralis, quam Scholæ Quantitatiuam nuncupant. Quarta opinio vetuſtior his decernit motum in orbem conuenire igni ſecundum naturam perfectam; ſcilicet ignem, dum adhuc aſcēdit, perfectum non eſſe; at vbi ſurſum peruenerit, naturæ ſuæ tunc vltimam perfectionem obtinere, cui per ſe conuenit motus in orbem: Quæ ſententia non recipitur a nobis; tum quia totus aer eamdem naturæ ſuæ perfectionem D habet, neque ſupremus perfectior eſt infimo, aut medio; quum in eo maxime vigeat calor ignis propinqui aerem alterantis; & exhalationum de terra ſublatarum eumdem inquinantium copia; & nihilominus in orbem vertitur ſolus ſupernus aer, non infimus, non medius: tum quia eadem natura eſt ignis & aſcendentis, & ſublati ſurſum gyrantis, quantum ad eſſentialem, ſpecificamque ſui perfectionem; & quantum ad E qualitates illius internas, quæ [ſ] Ariſtoteli ſunt leuitas, calor, & ſiccitas; licet ignis a loco ſurſum ſimpliciter habeat hanc perfectionem accidentalem, quod procul abeſt a contrarijs, a quibus labefactari poteſt: ſed huiuſmodi perfectio illi non eſt cauſſa motus vllius, ac ſpeciatim non orbicularis; nec ob eamdem perfectionem igni ſupero

Ignis motum in orbem non eſſe ſecundum naturam partis vniuerſi.

Vniuerſi partes ſunt elementa ſingula.

Ignis natura non eſt eſſe pars vniuerſi.

Ignis motum in orbem non eſſe ſecundum naturam perfectam.

Aer ſupremus non eſt perfectior medio, nec infimo.

Aer ſolum ſuperius rotatur.

Ignis qualitates internæ quæ.

[ſ] 1. cæl. t. 77.

Ignis a loco ſurſum quid habeat perfectionis.

conuenire dicendus eſt ſecundum naturam motus in orbem; quia ſiue ſurſum quieſcat ignis, ſiue ibidem circumducitur a gyrante cælo, ſemper æque diſtabit a ſuis contrarijs infra degentibus: Quinimmo per motum in orbem multæ portiones ignis deorſum in aera truduntur; & ibi a contrarijs valentioribus aſſidue corrumpuntur. Quinta opinio [t] Iuniorum eſt aſſerentium motum iſtum in orbem conuenire igni ſecundum naturam corporis calidi locati; quum enim locus debeat locati naturam conſeruare, atque perficere; terra in aqua locatur; a qua per qualitatem ſymbolam grauitatis, & frigiditatis conſeruatur: Aqua in aere continetur; a cuius humiditate perficitur: Aerem ignis comprehendit, illius naturam calore fouens: Ignis a cælo demum ambitur; a quo experte caloris, ſiccitatis, leuitatiſque, ſolo motu conſeruari poteſt, quo in orbem concitatiſſimo atteritur, & attritione calidus efficitur. Quam philoſophiam multis nominibus recipere nequeo; primo quia motus cæleſtis in elemento ignis calorem reuera non efficit; namque ſuapte natura ignis calidiſſimus eſt [u] Ariſtoteli: quare non indiget calefactore cælo: nec vlterius vllo motu calefieri valet. Deinde quia ignis eſt [x] Ariſtotele quoque doctore omnium corporum ſubtiliſſimus, partiumque tenuiſſimarum: atque adeo motu atteri non poteſt: nec attritione calefieri, atque incendi; ſed hæc a motu ſolus aer perpeti valet [y] Ariſtotelis obſeruatione. Deinceps quia ex eodem [z] Ariſtotele cælum motu ſuo calorem generat per attritionem in aere infimo: non in medio, non in ſupero, nec in igne: medius enim aer impenſe friget, nec a cælo circumuoluitur: ſuperior ab igne proximo, & ab exhalationibus igneis ad eum ſublatis incaleſcit: ignis ex ſe calidiſſimus eſt. Neque dicas cælum motu ſuo calorem in igne conſeruare, ſi non gignat; quia calor igni eſt naturalis: quare non indiget externo, & accidentali conſeruatore: ſed actualem calorem ignis forma ignis ſibi conſeruat: habitualem ignis ipſe ſibi, vt vnumquodque ſuam naturam. Demum quia nec aqua terram conſeruat frigiditate, & grauitate: quia terra eſt grauior:

[t] Zaba mor. ig. in c. 8.

Ignis m in orbem eſt ſecun naturam di locati

Motus ca efficit cal in igne.

[u] 2. me 8 met. t. 5

Ignis a calefieri teſt.

[x] 3. cæl 45.

Ignis om corporū tiliſſimus

[y] 1. cæl

[z] 1. me ſum. 1. c. 4

Cęlum in aere cal attritione neret.

Ignis non conſe tur motu li.

Terra non ſeruatur aqua.

grauior:& ob denſitatem frigidior: Immo vero læditur ab humore ſibi circumfuſo terra ſiccitatem propriam amittens: & aquæ non magis proſpicit aeris humiditas, quam illi officiat eiuſdem caliditas: aeremque tantum lædit ignis continentis ſiccitas, quantum perficit eiuſdem caliditas: Ignem vero cælum conſeruat nullam in eum ingerens peregrinam qualitatem; quod eſt conſeruare priuatiue, dicerent Scholaſtici; ſed motu corrumpit eius partes multas, eas infra propellens inter contraria, quibus extinguuntur; eodemque motu circulari cælum igni turbat appetitam in ſuo loco naturalem quietem. Addo ignem nimia ſui caliditate aeris calorem blandum deſtruere, aerisque ſubſtantiam corrumpere: Quin & aerem inſenſili ſua [a] humiditate non poſſe longe maiorem aquæ humiditatem perficere, ac proprie conſeruare: Cælum autem conſeruat ignem ac perficit poſitiue, non motu, ſed lumine, ac perſpicuitate, qua cum igne conuenit, & qua perfectiori pollet. Non eſt ergo motus in orbem vlla ratione igni, & aeri ſupremo naturalis: Quæ theoria ex [b] Ariſtotele confirmatur abſolute; tum quia vni corpori ſimplici cuiuſmodi eſt ignis, vnicus ineſt naturalis motus, idemque ſimplex; quum ergo igni ſecundum naturam conueniat motus rectus a medio; qui fieri poterit vt eidem elemento competat ſecundum naturam motus orbicularis circa medium? & præſertim non abſolute ſimplex? eo enim multæ portiones ignis vi deorſum, & tranſuerſa in aerem truduntur: tum quia ſi motus in orbem ſimplex eſt; quomodo cælo, & igni, & aeri ſupremo conueniat ſecundum naturam; quæ tria corpora ſunt in genere mobilium diuerſæ ſpeciei, atque diſſimilis omnino naturæ? Sin autem mixtus eſt motus hic in orbem ex recto, & circulari prædominante; quomodo igni leuiſſimo, & aeri grauitatem aliquam habenti, vt oſtendit [c] Ariſtoteles, inerit ſecundum naturam? leue namque, & graue recto motu moueri debet; illud a medio: qui aſcenſus nullus fit in ignis elemento: ſed hoc ad medium; qui deſcenſus non fit in aere ſupremo: Verum a motu in orbem ignis

ta cæ. ſerue-

motus ut igni

.f.tex.

.t.9.

c cor- pex.

otus non x.

s eſt. t.29

A non naturaliter quoad multas ſui portiones deorſum truditur; & aer præter naturam conſimiliter ſurſum impellitur: tum tertio quia vni motui deorſum violento ignis duo erunt oppoſiti motus naturales in igne; aſcenſus nimirum, & circulatio; quum tamen apud [d] Ariſtotelem vni ſemper contrarium ſit vnum. Nos autem denique cum [e] Ariſtotele conſtituimus motum ignis in orbem illi eſſe violentum, ac præter naturam non minus, quam motus deorſum; B quia fit ab extrinſeco agente, nullam ei conferente vim, ac propenſionem patiente; immo ex aduerſo cum euidenti repugnantia patientis: nam ignis, vt pars vniuerſi, eſt corpus leue; leui autem corpori ſecundum naturam competit vnus tantummodo motus ſimplex rectus, qui dicitur aſcenſus; & poſt eum motum quies in loco ſurſum ſimpliciter, qui eſt immediate ſub concauo Lunæ: C vt graui ſecundum naturam competit motus ſimplex rectus, qui deſcenſus appellatur: & poſt illum motum quies in loco deorſum infra elementum ignis: Quum ergo motus in orbem prohibeat ignem poſitiue quieſcere ſurſum in loco ſuo naturali; & inde multas ignis portiones deorſum pellat: conſimiliterque prohibeat aerem ſupremum in ſuo loco naturali conquieſcere; multaſque portiones eius vi trudat in locum ignis, vbi corrumpuntur; neceſſario dicen- D dum eſt duplici hoc nomine motum ignis, & ſupremi aeris in orbem duobus illis elementis eſſe præter naturam, & mere violentum. Sed obijciunt vno iam ore omnes [f] Ariſtotele doctore, nullum violentum eſſe perpetuum; nullumque motum præter naturam æternum eſſe; at ignis, & ſupremi aeris motum in orbem ſemper abſque intermiſſione fieri; & cælo, ac mundo coæuum, ſeu coæternum eſſe. Reſpondemus nul- E lum violentum eſſe perpetuum Ariſtoteli, ſi ſumatur idem numero; ſed violenti ſpecies perpetua eſſe poteſt: multorumque violentorum ſibi inuicem ſuccedentium concatenatio æterna eſſe valet, nullibi repugnante [g] Ariſtotele; Modo ad vnitatem motus numericam inter cetera maxime requiritur vnitas numerica mobilis; quod eſt cauſa materialis motus vniuſcuiuſque apud Ari-

Aer motu in orbem ſurſum vi pellitur.

[d] 10. meta. t.14.17. 4.cæl. t.10. 1.cæl. t.15.

Vni vnum contrarium.

Motus in orbem igni eſt violentus.

Ignis vt leuis ſit.

Leui qui motus competat.

Graui qui motus competat.

Igni circumuolutio vt ſit præter naturā.

[f] 1 cæl.t.15. 2.cæl t.18.

Violentū nullum perpetuū.

Motus ignis in orbem mundo coæuus.

Violentum vt poſſit eſſe perpetuum.

[g] 1.phyſic. t.62.

Motus vnus numero ex vnius numero mobilis.

[h] 5. meta. t. 12.
Vnum numero definitur.
Ignis non est semper idem
Elementa secũdum totum vt corrumpãtur.

[h] Aristotelem; cui vnum numero ea A esse definiuntur, quorum est vna materia numero: Ceterum ignis non est semper idem numero, sed alius, & alius; quum semper in eo elemento nouæ partes fiant, & veteres intereant; adeo vt post multas annorum centurias tandem totum vetus elementum corruptũ esse oporteat; nihilque illius pristini denique remaneat, nouo quoad omnes sui partes de integro demum generato; quemadmodum fuse a nobis ostensum B est in opere [i] *De Spontaneo viuentium ortu*: Quare motus in orbem etsi ab eodem mouente semper efficiatur, ab eodemque cælo gyrante proficiscatur in ignem, & aerem supremum; quia tamen in varia mobilia, variasque materias deinceps assidue recipitur; propterea non est semper idem numero motus: Cælum idem sane semper mouet violente ignem, & aerem; sed non semper eumdem numero ignem, eumdem numero aerem. Ita ergo motus ignis, C & supremi aeris in orbem illis violentus est, ac præter naturam: duratque in æternum gyrus ille non idem numero; sed in eadem specie in infinitas numero circumuolutiones multiplicatus in mobilibus eiusdem speciei sibi inuicem semper succedentibus infinitis. Obijciunt secundo loco, si motus in orbem sit igni violentus, ac præter naturam; quum ex [k] Aristotele motus violentus, ac præter naturam sit contrarius D ei, qui est secundum naturam; iam vni motui recto sursum, qui competit igni secundum naturam, duo essent contrarij motus, ambo violenti, ac præter naturam; motus deorsum, & motus in orbem: quum tamen [l] Aristoteleo decreto vni vnum tantummodo contrarium esse hic accipiatur alibi demonstratum. At his respondere licet Aristotelem, dum asserit violentum esse contrarium motui naturali, non de quocumque motu violento tractare; verum de illo solo, qui est motus simplex, E & per se, ac omnino eiusdem generis cum motu elementis conueniente secundum naturam; siquidem eidem doctori [m] contraria definiuntur esse, quæ maxime distant in eodem genere: Quum ergo motus igni naturalis collocetur in genere motus recti, simpli-

[i] lib. 4. c. 7.
Ignis motus in orbem semper est ab eodem cælo.
Motus ignis in orbem non est semper idē.
[k] 1. cæl. t. 10.
[l] loc. cit. 10. meta. t. 14. 17.
Motui naturali non omnis violentus contrarius est.
[m] 1. phys. t. 56 5. meta. t. 16. 1. meta. t. 13. 14
Cõtrariorum definitio.

cis, & per se; huic violentus ille solus contrarius esse dicendus est, qui pariter locatur in eodem genere motus recti, simplicis, ac per se; cuiusmodi solus est descensus ad medium, non item motus in orbem igni, & aeri supremo a cælo impactus; qui motus est mistus a prædominio circularis & per accidens, illis elementis inexistens; quum ignis, & supremus aer in orbem moueantur ad motum cæli eos continentis: etsi motus in orbem quatenus est violentus ac præter naturam, sit oppositus ascensui: nec absurdum est vni motui duo esse opposita in diuerso genere oppositionis; nam ascensui descensus opponitur, & quies post ascensum opponitur motui circulari ignis in proprio loco. Quin motus in orbem opponitur quieti, vt habitus priuationi; ascensui vero, vt contrario positiuo; quia motus in orbem in suo loco non est igni naturalis, multumque participat descensus; vti constat ex Aristotele. Et hæc de motu ignis, & supremi aeris in orbem hic, fortasse non penitus importuno in loco, dicta sufficiant.

Motus ig... turalis i... genere si...
Ignis ... in orbem ... est simpl...
1. mete... c. 4.

Id inflammari posse, quod non est vaporabile; flammaque vt sit fumus ardens, & spiritus sicci ardens. Cap. XXII.

SEd & in illud etiam theorema impetum faciunt viri celeberrimi, quo superius [a] asseruimus liquorem in lucernis ab antiquissimo tempore splendidam flammam retinentibus nullius esse debere prorsum exhalationis; nam si fumum non halet humor ille; nec flammam diu sustinere poterit; immo vero nec ab initio inflammari; quandoquidem humor, qui aptus est ad flammam concipiendam, conceptamque sustinendam, necessario debet esse fumosus, & euidentis euaporationis, exhalationisque; nam ipsomet Aristotele [b] docente, inflammabilia, quæque flammam emittere possunt, omnia sunt exhalabilia eius generis; quæ fumum halare valeant; nihil enim aliud eidem [c] autori est flamma, quam spiritus sicci ardor, fumusve ardens. Nos autem ob hæc a superiori sententia non recedimus; quoniam experimento comprobatum habemus apud innumeros auto-

[a] lib... 28. 32 ... li. 3. c...
[b] 4. ... lum. 3...
[c] 2. ... t. 28. ... 1. me... c. 1.

tores, eosque classicos, asbestum, amiantum, linumque carpasium, & ex illo contextas mappas inflammari, nec fumum vllum emittere; quum ab igne non absumantur: est autem fumus, de quo loquuntur insignes viri, portio substantiæ igne combustæ; atque omnino exhalatio, & fuligo, in quam ignium actione abijt materiæ inflammatæ portio: cur ergo, vt ellychnium, ita liquor inflammabilis esse non potest absque eo quod sit exhalabilis? Verum etiam in arte fabri ferrarij nouimus pauco humore in magnum ignem coniecto combustibile quid euidentissime inflammari, rutilamque in flammam subito commutari; quum tamen fumum nullum ex se halet; quod obseruauit etiam Aristoteles[d] aperte scribens in tractatu suo *De ventis* paucum humorem in magno igne fumum non facere, his notis, Si in multum ignem inciderit modicum exustibile, preuenit sæpe, antequam fumum faciat, exustũ esse. Ad Aristotelis obiecta[e] dogmata dicimus primo, dum cõstituit inflammabilia esse exhalabilia, pronunciare dogma verum vt plurimum; non tamen in omnibus absolute verum. Deinde asserens ille maxime inflammabilia ea esse, quæcunque fumum emittunt; non propterea negat esse inflammabilia simpliciter ea, quæ fumum non emittunt; nam illa facilius, hæc difficilius; illa ex toto, hæc secundum partem; sunt tamen, & hæc absolute inflammabilia: Et hoc maxime confert diuturnæ ignis durationi, humorem in lucernis esse difficulter, & non omni ex parte simul inflammabilem; atque adeo nullius fumi exhalatorem. Ad aliud [f] Aristotelis assertum, quo sancitum est flammam esse fumum ardentem, consimiliter dicimus tum hoc esse placitum verum vt plurimum non in omnibus absolute: tum eo loci [g] Philosophum agere de vulgari & frequenti flamma; quam accensa edunt corpora exhalabilia, & fumum de se emittere valentia; quod ibi sat habebat Aristoteles ad suum propositum confirmandum: at vero præter hæc non negauit flammam asbesto, & amiãto, telisque carpasijs, & huiusmodi alijs corporibus fumare nequeuntibus affixam citra fumum esse valere. Immo

A vero hanc nobis aperte insinuauit[h] alibi, dum tertio dogmate constituit flammam esse ardorem spiritus sicci; nam spiritus iste siccus, seu rei siccæ spiritus ardens sub specie flammæ, duplicis est generis; alius est virtute ignis [i] comburentis a combustibili separabilis, ac segregari aptus, & proprio nomine dicitur qua fumus, qua fuligo, qua exhalatio; qui spiritus ardore concepto flãma euadit; & iste lucernis ab antiquo ardentibus ineptus esse [k] dictus est: B Alius est spiritus siccus implantatus, ac ita fixus rei flammam concipere valenti, vt inde nulla vi vnquam separari queat; & proinde spiritus hic non est exhalatio, nec fuligo, nec fumus euaporare aptus a re inflammabili: sed est spirituosa substantia sicca inseparabiliter ardere valens in amianto, asbesto, lino carpasio, & alijs id generis; quæ lucernis ab antiquissimo tempore ardentibus incombustibilem vna & inflammabilem C materiam suppeditare possunt. Ita ergo in antiquorum lucernis diutissime ardentibus flamma si non fuit fumus ardens vulgarium combustibilium, nec eorumdem spiritus sicci segregati sub exhalationis specie ardor; fuit tamen spiritus sicci fixi, & implantati, a liquore inseparabilis, ardor, non aduersante, sed potius acclamante Aristotele: Si enim de illustrium Medicorum sententia in humano corpore, præter influen- D tes spiritus ab eo separabiles, insunt alij fixi spiritus, & implantati adeo, vt ab eo segregari nequeant; quidni quædam corpora inflammabilia spiritum siccum inflammabilem habere valeant fixum pariter implantatum, & ab eis inseparabilem? Nonne tali spiritu fixo præditas esse plantas oportet, quæ influente spiritu carentes nutricationem, auctionem, generationemque sobolis [l] edunt, quæ vitæ operationes absque E spirituum ministerio fieri non possunt? Nonne spiritus, quo semina tum animalium, tum quoque plantarum fecunda sunt, illis ipsis inest fixus, & implantatus ab eisdemque penitus inseparabilis? separato namq. spiritu illo, semina æquiuoce sunt, vt lapidea, vel ficta; non secus, atque oculus anima destitutus Aristoteli [m] æquiuoce oculus est, vt lapideus, vel pictus. Ita ergo corpora

non

[h] 2. meteor. sum. 1. c. 1.
Flamma vt sit ardor spiritus sicci.
Spiritus ardẽs est duplicis generis.
[i] 4. meteor. tum. 3. c. 2.
[k] Vide sup. l. 2. c. 33.
Lucernarum flamma quo spiritu nixa.
Spiritus implantatus ardes flammam edit perẽnem.
Spiritus in humano corpore duplicis generis.
Plantæ quo spiritu polleant.
[l] 2. de gen. ani. c. 3.
Spiritus seminε fixus.
Semen æquiuoce quod sit.
[m] 2. de ani. t. 9.
4. de gen. ani. c. 1.

non exhalabilia flammam in se concipere queunt, conceptamque diutius etiam in se retinere. A

Cur antiquorum nonnulli monumentis forinsecus flammulas insculperent: & ad sinistram intrantibus prope ostiarij cellam canem ingentem catenatum in pariete domus pictum haberent: & mensarios canes magnos, & ianitores, & sepulchrales alerent. Cap. XXIII.

B

[a] lib. 3. c. 3.

NObis etiam olim [a] asseuerantibus antiquos in suis monumentis igniũ flammas lapidi insculpsisse, qui vere ardentes intus condere non poterant, aperte reclamant insignes viri secus existimantes fictas illas extrinsecus argumentum fuisse verarum lucernarum intra tumulos ardentium; suumque placitum a simili comprobant eo quod quum veteres ad ostium domus canem vigilem habere consueuissent: si qui canem ferocem vinctum ad fores alerent, C ne ingredientium amicorum quis ab eo læderetur, canis effigiem cum titulo monitorio pictam in pariete curabant: Namq. Petronij testimonio in Trimalcionis domo Ad sinistram intrantibus, non longe ab ostiarij cella, canis ingens catena vinctus in pariete erat pictus; superque scriptum, *Caue, caue canem*: Pictus erat, inquit eruditissimus ille Lipsius apud [b] Annæum Senecam, sed re ipsa etiam erat: & illud tantum, vt imagine moniti a viuo illo, & vero cauerent: Non alia ratione, inquiunt, fictus a sculptore in sepulchrorum cippis extrinsecus ignis verum in lucerna intra sepulturam ardentem ignem significabat. D Ceterum neque ob ista nos antehabitam opinionem repudiabimus; quam dudum firmioribus argumentis communiuimus; quæ ab egregijs viris intacta manent adhuc in suo robore. Obiectionem vero nouissime propositam non vna ratione diluere possumus: In E primis enim concedentes in more positum fuisse veteribus alere canes ostiarios; vt constat apud Homerum, qui Priamum vt Hectorem a pugna cum Achille reuocaret ita plorantem inducit,

Canem pingebant veteres ad ostium.

[b] de Ira c. 37.

Canes ostiarios alebant prisci.

22. Iliad.

„ *Ipsum vero extremum me canes in primis foribus*
„ *Crudiuori lacerabunt, postquam aliquis acuto ære*
„ *Verberans, vel iaculatus, ex membris animam eripuerit,*
„ *Quos nutriui in ædibus mensarios Ianitores;*
„ *Qui meum sanguinem bibentes grauati in animo*
„ *Iacebunt in vestibulis. Iuuenem autem omnino decet*
„ *In bello interfectum, confossum acuto ære,*
„ *Iacere: omniaque decora morienti quodcumque appareat:*
„ *Sed quum iam canum caput, canamque barbam,*
„ *Pudendaque deturpant canes interempti senis,*
„ *Hoc vtique miserrimum est miseris mortalibus.*

Vnde fortasse non ab re fuerit dicere canes eosdem veteribus tum mensarios fuisse, tum ianitores, tum etiam mortuorum deuoratores: quos canes sepulchrales memorat [c] Porcacchius asserens Bactrianos, & Hircanos consueuisse suos seniores canibus deuorandos abijcere: ac proinde in hunc vsum publico ære plurimos enutriuisse canes, quos propria lingua canes sepulchrales appellabant: Scribitque Diuus Hieronymus Nicanorem Bactrianorum pro Magno Alexandro Gubernatorem summo labore frustra conatum vt ab eis barbarum hunc morem tolleret; cui nolentes illi hac in re obtemperare, parum abfuit quin eum e regno pellerent. [d] Marcus Tullius ait viros nobiles etiam priuatim sibi alere consueuisse canes in hunc eumdem finem, existimantes huiusmodi esse optimam sepulturam. Sed eius verba legamus: In Hyrcania, inquit, plebs publicos alit canes, optimates domesticos: Nobile autem genus canum illud scimus esse; sed pro sua quisque facultate parat a quibus lanietur: eamque optimam illi esse censent sepulturam. Sed quum antea proxime dixerit M. Tullius Magorum morem esse non humare corpora suorum, nisi a feris sint antea laniata; nobis aperit ossa, & residua cadaueris, quæ non deuorabantur a belluis sepulchralibus, in terreno sepulchro recondi. Bactrianis, & Hircanis in pro-

Canes [...]rij, ian[...] & sep[...]les ijd[...]

[c] Fu[...] tab. 19.

Bact[...]nes fu[...]nibus [...]rando[...] ciebai[...]

[d] 1. [...] quæst [...] Canes [...]tur in [...]ram n[...]

po-

posito Caspios adiungit comites Iacobus[c] Faber in hæc verba, Hircani, „ Caspij, & Bactriani canes ad id officij „ domi educant, vt illis mortuos deuorandos, laniandosq. præbeant. & paullo post. Bactri ad belli vsum carnibus „ humanis nutriunt canes, & illis in cibū „ obijciunt senes. Adijcit Porcacchius Parthos existimauisse optimam item sepulturam dare suorum cadaueribus, quę publice canibus deuoranda proponebant: vt mirum non sit apud Homerum Priamum se domesticis canibus suis post mortem deuorandum asseuerare: sed redeamus ad pensum: concedentes antiquos aluisse passim canes ostiarios; negamus, qui canes immites viuos habebant, eos effigiem vincti ferocioris in pariete pingendam curasse cum monitorio titulo; nam apud Plautum in Mostellaria Theuropides ingressurus ædes Simonis timet sibi ab ostiaria cane; illamque Tranioni seruo abigendam a foribus mandat; nulla tamen in muro conspecta canis effigie picta, nullaque lecta ibidem cautione descripta; sic enim totam rem describit:

[c] ...in. ad 7. ...c. 5.

... pictū ...ibus nō ...ferocis ...tentis ...m.

„ *Th. Ibo intro igitur. Tr. mane sis, videam ne canis? Th. agendum vide*
„ *Tr. est. Th. vbi canis est? Tr. abi directa, abin' hinc in malam crucem.*
„ *At etiam restas? abi istinc. Sim. nihil pericli est, age.*
„ *Tam placida est, quam est aqua, vise. Ire intro audacter licet.*
„ *Eo ego hinc ad forum. Th. fecisti commode, bene ambula.*
„ *Tranio age canem hinc a foribus abducas face.*

Deinde vero nec in pariete domus diuitis illius Epulonis vlla pictura canis, vllave parænesis fuisse legitur; quem tamen plurimos canes ostiarios, eosdemq. feros aluisse nobis innuit apertissime Petrus Chrysologus in hæc verba, Sed „ dicis diues; ego etsi vinum negaui, aquā „ peto; quam communem omnibus ani„ mantibus autor omnium præstitit, & na„ tura. puto diues, quod & aquam paupe„ ri tu negasti; cui, ne ingrederetur Ia„ nuam tuam, ne ad tuum puteum perue„ niret, canes quamplurimos obiecisti. Immo & nulla picturę canis, nullaq. scripturæ monitoriæ in pariete facta mentione Seneca moralis immitem canem

...3.

A ad ostium Caussidici, & diuitis passim agnoscit intrantes terrentem, etsi catenatum; inquit enim aliquando, Iratum „ vidisti amicum tuum ostiario Caussidici „ alicuius, aut diuitis, quod intrantem sub- „ mouerat; & ipse pro illo iratus extremo „ mancipio fuisti: irasceris ergo catenato „ cani? & hic, quum multū latrauit, obie- „ cto cibo mansuescit. Vt ergo canē ostiarium ferocem alentes olim non semper eius imaginem cum titulo cautionis intrantibus in pariete pingebant: Ita sane

B quibus in tumulis ardentes condebantur lucernæ, ignis effigies insculpta forinsecus non visebatur: atq; adeo fictus ille ignis exterior indicium non erat interioris veri. Amplius autem canis ostiarius catena vinctus detinebatur; quod tum superiora declarant Senecæ verba; tum alia Suetonij asseuerantis Vitelliū [d] confugisse in cellulam Ianitoris, religato pro foribus cane; tum etiam illa Petronij de muliere ostiaria ita scribentis, Anus præcipue Lippa, sordidissimo „

C præcincta linteo, soleis ligneis impari- „ bus imposita, canem ingentis magnitu- „ dinis catena trahit, instigatq. in Eumol- „ pum. Si ergo catenatus canis ostiarius erat; sique, licet ingentis magnitudinis, aduenas intrantes non lædebat sponte; sed instigante homine familiari opus habebat; certe cautionem illam ad picturam canis inscriptam non arbitror fuisse indicium veræ feritatis in viuo cane,

D vt rentur insignes viri; sed potius ad fures perterrefaciendos; vel etiam animi gratia, & ad ornatum picturæ; vel potius vt qui viuos canes ad ianuam alere nolebant, aut quauis ratione non poterant, ij siue ad nobilitatis, ac diuitiarum ostentationem, siue ad imponendum aduenis de vero cane Ianitore, fictum illius indicem pingi curabant in pariete, ne temere quilibet domum ingredi auderent, ac ne domus illius herum de

E plebe homunculum esse cenferet; nam canes alere diuitum, ac nobilium erat, & principum: vel quia domus, in qua canis non erat, contemptui esse solebat: vnde prouerbium: *Cane carere vita turpissimum est:* Ita Daniel Barbarus. Hæc omnia satis indicat Homerus, [e] dum ad fores Alcinoi, inquit,

„ *Aurei autem vtrimque, & argentei canes erant,*

Ignis effigies tumulo internum igne n ardere non indicauit.

Canis ostiarius catenatus.

[d] cap. 16.

Canis pictura cum titulo monitorio cu an te fores antiquorum.

2. rhet. p. 113.

[e] 7. Odyss.

P Quos

„ *Quos Vulcanus fecerat peritis præcor-dijs,*
„ *Domum vt custodirent magnanimi Alcinoi,*
„ *Immortales existentes, & senio non obnoxios dies omnes.*

Hinc ergo non habetur ignem in sepulchro forinsecus insculpi olim consuetuisse in signum ignis veri ardentis intra monumentum. Sed esto in disputationem canis effigiem depingi solitam cum titulo monitorio, ne temere domum ingredientes a fero cane intra ostium læderentur; quid hoc obsecro commune habet cum igne forinsecus tumulis insculpto? an ne hic pariter effictus ignis admonebat ingredientes, aperientesque sepulchra ne ab igne vero intus ardente male afficerentur? id certe nec verisimile, nec probabile mihi est, lucernæ flammulam tanto terrori esse, vt præcaueri debeat insigni titulo, & imagine: Sed & in cippis, vbi effictus ignis visebatur, non obseruarunt vlli titulum, *Caue, Caue, Ignem*. Nos itaque vt in tumulis ardentes ab antiquo lucernas quamplurimas habuimus ex historicis absque titulo, & absque ignis externa effigie: Vtque in sepulchris forinsecus insculptum ignem habentibus nullam intrinsecus ardentem lucernam fuisse legimus: Ita plane tum concedentes antiquitus ostiario seruo æque ianuam custodienti, & non procul a ianua ignem larum familiarium in atrio seruanti; quod ex Ouidio [f] notauit etiam in eruditissimo suo volumine *De Seruis* Laurentius Pignorius citatis Fastorum versiculis,

Canes alere quorum fuerit olim.

Ignis, & canis pictura nihil affine habet.

Flamma lucernæ titulo præcaueri nō debet.

Seruus ostiarius ignem larum seruabat.

[f] 1. Fastor. pag. 224.

„ *Omnis habet geminas hinc, atque hinc Ianua frontes,*
„ *E quibus hæc populum spectat, at illa larem.*

Seruo inquam ianitori plerumq; comitem datum fuisse catenatum canem ad fores; qui seruo dormiente vigilias ageret: tum admonētes, qui canes ostiarios alere nolebant, non poterantve quacumque de caussa, eos olim prope ianuam canem pictum habere consueuisse, ob rationes nuper allatas; non aliter ac, qui lucernas in monumentis ardentes assidue habere non poterant; ij flāmas in conditorijs effingi a sculptore sibi curabant: Negamus imagines illas externas indicium semper extitisse veri canis, veriq. ignis intus vtrobiq; latentis. Sed & in huius veritatis confirmationem habuimus in libro [g] *De spontaneo viuentium ortu* Animam, quæ ob sui debilitatem, aut materiæ ineptitudinē, veras plantas in lapide procreare nequit, plantarum imagines in Dendrachate depingere; quæ tamen effigies in superficie lapidum a natura insculptæ veras in saxi meditullio stirpes inesse non arguunt. Ceterum & in sepulchrorum cippis imaginem canis antiqui aliquando posuerunt; sic asserit Porcacchius [h] Romæ seruari apud Maffeios lapidem sepulchralem inscriptum, & figura canis exornatum, qui erecto capite talem inspicit inscriptionem,

Seruo ostiario cur canis comes daretur.

[g] lib. 3. c

Stirpium gies in a natura fi

Canis effi in tumulis tiquorum.

[h] Fun. 22. p. 88.

C. IVLIO. VRBANO
ET IVLIAE OPTATAE CONTVBERNALI, ET C. IVLIO VRBANO PECVLIARI
FILIO
POST. (hic visitur figura canis) SVIS.

An ergo intra huiusmodi conditorium Vrbanorum condebatur cum eorum cadaueribus viuens canis, cuius foret indicium extrinsecus ille depictus, siue insculptus? nihil minus. Sed iste canis ad ornatum sepulchri effictus est, vt ille ignis.

Sepul cur insc retur can

Lentorem cuique corpori viscido inesse ab humiditate: omneque humidum esse lentoris particeps. Cap. XXIV.

IN eodem libro superius, & multo antea [a] quoque asseuerantes lentori vbique originem esse proxime ab humiditate, contradicentes habemus insignes viros; quibus lentor non videtur esse ab humore, tanquam a caussa propria; tum quoniam aer lentus non est, neque acetum, neque alia multa; quibus tamen euidenter inest humida natura: tum quoniam aqua omnium corporum humidissima, non est tamen omnium corporum viscidissima, summique lentoris; nam ab oleo visciditate, lentoreque vincitur; alijsque pluribus lenta magis quam aquæ substantia contigit: tum demum quia pleraque multum viscida sunt, lentorisq. valde participia; quæ tamen substantiam obtinent a præ-

[a] lib. 3. lib. 2. c. 3

do-

dominio terream, temperiemque a prę- A dominio siccam; vt lemnia terra, bolique omnes a Samo, ab Armenia, aliundeve nuncupatæ, resina, pix, & id generis innumera. Ceterum neque his argumentis assertio nostra conuellitur; quæ vicissim firmis communitur vndique rationibus: Quod enim lentor ex humore per se primo prodeat, sitve humoris propria quædam qualitas, naturalisque proprietas, inde satis manifestum primo esse potest, quia quæcumque lenta sunt, & glutinosa, omnia lentorem suum amittere solent ad vnius humiditatis exterminium; nequaquam vero ad amissionem, siue inopiam cuiusvis alterius qualitatis; cera etenim, resina, pix, & aliud quodcumque corpus lentoris particeps; immo & cadauera ipsa in sepulchris, [b] Aristotelis etiam obseruatione, vbi propter nimiā vetustatem exsiccantur, omnem pristinum lentorem exuunt, fiuntque friabilia, & in puluerem aridum facile vel solo contactu resolubilia: Quem tamen lentorem sibi retinent amissis alijs qualitatibus omnibus sigillatim, calore nimirum, frigore, ac siccitate, vnam dummodo humiditatem retineant: At vero id, quod ex humiditatis præsentia permanet, & absentia obliteratur, humiditatis soboles esse debet: Pendet igitur immediate lentor ex humiditate, tanquam ex caussa proxima; quam ad remotæ discrimen Aristoteles [c] alicubi decernit esse cuius affirmatio est caussa affirmationis effectus, & negatio est caussa negationis; quod est dicere caussam immediatam eam esse, ad cuius positionem ponitur, & ablationem aufertur effectus. Deinde quia quę lentorem non habent, aut perexiguum habent; vti sunt animalia viuentia, & carnes imputres, aliaq. id generis innumera; hæc omnia lentorem sibi acquirunt nouum, aut præexistentem adaugent, vbi humidiora fiunt: Quod in carnium putrefactione conspicuum est: Licet enim post putrefactionem completam, resolutis alijs mistorum partibus humidis, terrenæ, ac siccæ solum supersint, doctore Arist. [d] dū tamen mistū aliquod adhuc putrescit, calore ambiēte, siue alio quouis externo consumente insitum misti calorem; in eo, quod putrescit, euidentissime dominatur humiditas; quę ab interno misti calore iam fere consumpto non amplius terminatur: Vnde sapienter Aristoteles ait putrescentia primo fieri humida, deinde sicca; sed vbi sunt humida, tunc lentorem obtinent; vbi autem exsiccata fuerint, omni lentore carent, vt cinis, & puluis: lentor igitur est ab humore proxime. Deinceps quia lentoris officium, munusq. proprium est (vt experimento constat aperte) diuersa corpora sicca in vnum conglutinare; quum autem multa sicca in vnum conglutinari nequeant, nisi alicuius humiditatis interuentu; iam satis apparet lentorem ab humiditate, velut a caussa propria, exoriri. Demum quoniam aer in aliquo humido corpore conclusus detineri non potest, nisi ab humoris lentore impediatur absolui ab humido grauiori, & inde ad suum locum tendere. Quia vero in omni humido agitato excitari possunt ampullæ, in quibus concluditur aer, conclususque impeditur quominus ab humido, cui violente alligatur, absolutus euolet ad locum sibi naturalem: certo constare cuiq. potest humidum nullum esse sine lentore, ac proinde lentorem esse proprietatem naturalis humoris, seu effectū humidi, qua humidum est, nō vicissim: quum prima qualitas a secunda non oriatur, sed viceuersa: Et profecto ampullæ in quouis humido per eius agitationem aere incluso excitatæ non leui argumento in omni humido lentorem inesse demonstrant, qui aeri in huiusmodi ampullis incluso exitum intercludere cōtendit enixe. Quare, vt obseruauit etiam Præceptor doctissimus [e] Costæus, quemadmodum in nullo, præter aquā, elemento agnoscitur vis glutinandi; & nihil hisce in rebus compactum est sine aqua; ita, quę ex ipsis glutinosa sunt, aquā omnia referunt. Est autem lentor ex aquæ non frigiditate, sed humiditate, cuius vnius est munus proprium coniungere sicca: Quamobrem non est mirum cum aquam, quæ omnium humidissima est, non esse omnium viscidissimam; obest enim summa aquæ frigiditas, quę lentori aduersatur, vt constat ex pice frigore indurata, & alijs multis: tum si non ijs solum, quæ sunt exigui caloris, lentor inueniatur, vt in malua, psyllio, aizoo,

Putrescentia cur primo fiāt humida, deinde sicca.

Lentoris munus quid sit.

Aer vt in humido retineatur.

Ampullæ vt excitentur.

Humidum nullum est sine lentore. Lētor est propria humidorum qualitas.

[e] 4. disq. physiol. c. 1.

Aqua omniū humidissima cur non viscidissima.

Frigiditas lentori aduersatur.

ſed etiam in calidis; vt in pice, reſina, A melle, & huiuſmodi corporibus alijs: Quorum quamuis aliqua ſint poteſtate ſicca; vt in quibus etiam terrenæ multæ ſunt partes; humida tamen actu ſubſtantia eſt; eaque actualis humiditas eſt in eis cauſſa lentoris; ita vt ſi humoris pereat, vna quoque lentor aboleatur; quod in vetuſtiori pice, reſina, & cera quotidie obſeruatur: Eſt ergo lentor ſoboles humoris: ſed iam diluamus obiecta. Et quidem ad primum de aere B aſſeuerantes omnia humida, qua humida ſunt, eſſe lentoris participia; quando tamen, vel [f] Ariſtotelis animaduerſione, aeris humiditas inſenſilis eſt; aeri & nos quoque lentorem damus inſenſilem; vt cauſſæ ad amuſſim correſpondeat effectus. Niſi etiam dicamus lentorem eſſe quidem ab humiditate; ſed tamen in ſubiecto corpulento, ac denſo: quum igitur aer denſitatem non habeat vllam; iam in eo humiditas lento- C rem procreare non poterit: actus etenim actiuorum fiunt in patiente diſpoſito, aptusq. eſt fieri ſolum vniuſcuiuſq; actus in propria materia, docente Ariſtotele: [g] ſin autem craſſe fiat aer in nubem; illi ſuæ corpulentiæ proportionatus inerit lentor ab humiditate, qui conſpicuus eſt in niue; quam eſſe miſtum multi particeps aeris olim oſtendimus in opere [h] *De his qui diu ſine alimento viuunt*. In aceto, quod poſtea obijcie- D batur, ſuus ineſt etiam lentor ſubditæ ſibi materiæ proportionatus: eſt enim aceti materia valde tenuis; quo factum eſt vt exigui lentoris ſit particeps, euidentis attamen particeps: Quod experimento commõſtrare licet, quia ſi acetum baculo agitemus, ampullas, & ſpumam in eo ſuſcitabimus; in quibus humoris lentor euidentiſſimus eſt; quo aer incluſus diutule detinetur intra capacitatem ampullæ; quæ ob ſolam viſciditatem, ac ob vnum lentorem, aeri exituro E viam claudit egreſſus. Id ipſum de aqua dicendum eſt, quæ poſterius in argumẽtum adducebatur; nempe ad cuiuſlibet effectus procreationem non ſat eſſe robur agentis; verum etiam requiri materiæ diſpoſitionem: Quum itaque materiæ ad lentorem aptitudo maxima ſit denſitas, & craſſities; etſi aqua ſit omnium corporum ſenſui humidiſſima;

Lentoris cauſſa eſt humiditas actualis.

[f] 1. phyſ. t.64.

Aeris humiditas inſenſilis.

Aeris lentor inſenſilis.

Lentoris ſubiectum eſt denſum.

Actus in patiente diſpoſito ſolum fiũt.

[g] 2. de ani. t.24.26.

Lentor in niue.

[h] lib.4.c.40.

Acetum lentore non caret.

Effectui non ſat eſt robur agentis abſq; materiæ diſpoſitione.

quia tamen habet materiam oleo, bitumine, alijsq. plurimis in eodem genere tenuiorem, ideo quibus prævalet aqua in humore; iiſdem ob ſuæ ſubſtantiæ tenuitatem eadem aqua cedit lentore. Addo, quod nuper obſeruauimus, in aqua præcellentem frigiditatem obſtare lentori ab eius humiditate fieri nato; quę frigiditas in oleo, & in bitumine nō exiſtens permittit ab eorum humore in materiam denſam, & craſſam valde, maiorem lentorem procreari. Quod vlterius de terra lemnia, ſamia, bolo armena, & conſimilibus alijs affertur, ideo ſoluitur, quia concedentes corpora hęc eſſe a prædominio ſicca; negamus ipſa ex ſe vllum habere lentorem; nam a ſola humiditate ſibi extrinſecus vndecũque adiuncta lentorem contrahunt, & viſciditatem. De pice demum, reſina, & alijs huiuſmodi, vt conſtituere poſſumus ea eſſe miſta poteſtate, ſeu virtute ſicca, nempe habentia vim exſiccandi; ſic vere decernimus in ijs eſſe humiditatem actualem; a qua lentorem habent euidentem. Ita ergo vere conſtitutum a nobis eſt antea humorem lucernis iniectum lentore ſuo ignem ſibi adiungere, adiunctumque vi retinere, ne ſurſum euolet ad æthera; & lentoris cuiuſque ortum eſſe ab humore.

A qua n... omnium... midorũ... ſſima.

Terra... ex ſe n... bet lent... Lemnia... lentore... trahat.

Humid... quæ v... beant... candi.

Finem, cuius gratia flamma ſubditum ſibi humorem depaſcitur, non eſſe nouæ flammæ generationem: & de flammæ noſtratis aſcenſu vſque ad concauum Lunæ: deque illius extinctione in aere.

Cap. XXV.

NOn accipiunt deinde viri Clariſſimi finem, cuius gratia ignis implexum, ſubditumque ſibi combuſtibile depaſcatur, eſſe vt ſublato impedimento euolare libere valeat ad locum ſibi naturalem; quod antea [a] ſanximus: ſed inquiunt eſſe vt generet nouum ignem ſibi conſimilem: primamque negationem ea ratione communiunt; quia ex Ariſtotelis [b] decreto Natura id ſibi pro fine non ſtatuit, quod nunquam conſequi poteſt; ſed flamma, combuſto humore hic apud nos, hinc non fertur vſque ad altiſſimum ignis elementum; ſed in aere ab aeris immenſitate, atque a contraria ſibi in aere vigente humiditate cor-

[a] lib...

[b] 8.p... tex.75... 1.cæl.... 9.met....

corrumpitur euidenter: nõ minus enim ab aere calido, & humido ignis tanquam a contrario extinguitur, quam a feruente aqua vulgo extingui videatur. Secundam vero aſſertionem confirmant autoritate[c] Ariſtotelis, qui alibi ſtatuit, tum omnem eſſentiam eſſe naturæ ſibi ſimilis procreatricem; tum naturaliſſimum eſſe agentium phyſicorum generare ſibi ſimile; tum denique finem, [d] cuius gratia agunt quæcumque ſecundum naturam agunt, eſſe vt pro modo naturę ſuę participēt diuino, ac[e] perpetuo eſſe: quod quę in indiuiduo conſequi nequeunt, id in ſpecie ſibi conquirere tentant, generando rem ſibi conſimilem: Acutæ ſane obiectiones; quas tamen intime ſpectata rei natura ſic hebetare valemus, vt illæ nihil aſſertionem noſtrã labefactare queant: Quod igitur in primis affertur, Naturam vbique prudentiſſimam id ſibi pro fine non proponere, quod numquam aſſequi poſſit; hoc theorema caute intelligendum eſt; namque impotentia illa eſſe poteſt vel ex parte naturæ ad finem collimantis, omni extrinſeco agẽte circumſcripto; vel ex parte alicuius externi agentis naturam, quo minus propoſitum ſibi finem aſſequatur, impedientis: Sane vt vltro concedimus naturam eum ſibi finem numquam proponere, cui conſequendo vires aptas non habeat; ita negamus audacter naturam ſibi in finem illud conſtituere non poſſe, quod ne conſequatur, ab aliquo impedimento externo prohibeatur: ſic etenim ab Ariſtotele [f] didicimus leuiſſimi finem eſſe ſurſum quieſcere; ignis enim, qua leuis [g] eſt, ideo aſcendit, vt quieſcat in loco ſurſum ſimpliciter; ſed tamen a motu cæli rapientis impeditur quo minus in proprio loco vnquam quieſcat; ſemper enim a cęlo in gyrum voluitur cum aere ſupero totum ignis elementum: ſic aqua itidem, qua grauis eſt, recta deſcendit vt deorſum circa terram conquieſcat; nũquam tamen reuera quieſcit, ab externo agente aliquo ſemper agitata; quæ tamen vires habet, quibus in ſuo loco, non impedita, quieſceret; ſemperque quieſceret: Non aliter profecto flãmula quælibet conſumpto eo humore, quo violente deorſum hic apud nos detinebatur, ſurſum ad orbis Lunæ concauum ſemper aſcenderet; niſi prius quam eo perueniret, a quocumque inuento in aere corruptiuo corrumperetur:

Vtrumne clarus ignis, & nitidus ſtetit; „
Rectusque purum verticem cælo tulit; „
Et ſummã in auras, fuſus explicuit comã? „

Si quis cum Tragædo Seneca in Oedipo [h] quæſiuerit; iam reſpondere licet aliquãdo contumaci adeo exhalatione flammam inniti, vt a regione noſtrate ad cælum vſque pertingere ſenſu oculorum conſpiciatur; quod ex hiſtoria Suetonij conſtat in vita Auguſti, vbi hęc ad verbum leguntur, Octauio poſtea, „ quum per ſecreta Thraciæ exercitum „ duceret, in Liberi patris luco barbara „ cæremonia de filio conſulenti idem af- „ firmatum eſt a Sacerdotibus, quod in- „ fuſo ſuper altaria mero, tantum flammę „ emicuiſſet, vt ſupergreſſa faſtigium tem- „ pli, ad cælum vſq; ferretur: vnique olim „ omnino Magno Alexandro apud eaſ- „ dem Aras ſacrificanti ſimile proueniſſet „ oſtentum. Hæc ille. Sed nos etiam diſputationi concedentes in vltimo candelæ, ſiue lucernæ poſt conſumptionem totius humoris, qui lentore impediebat quo minus ignis ſurſum aſcenderet ad proprium locum, flammam quidem ſuo nutu, atque inſtinctu, naturalique appetitu, ac impetu ſurſum inhiantem moueri ad propriam ſedem ſub concauo Lunæ immediate locatam; quo certe perueniret, niſi de corpore combuſto eleuata in contrarium maioris roboris incideret; nempe in aerem vel ſolum ſua humiditate, immenſitateq. operantem; vel etiam plerumq; humidis, iiſdẽque frigidis vaporibus obſeſſum, a quo flammula igneam naturam exuitur, deperdita ſiccitate, & acquiſita humiditate, Ariſtoteleo[i] monitu, aeream induitur: quæ ſane tranſmutatio eo facilior eſt, quo tum inter ignem & aerem ſymbolum eſt penes caliditatem; quæ qualitas eſt vtriq; elemento communis: tum aer tunc ad flammulam noſtram comparatus eſt agens validiſſimum; cuius vigori ad immenſitatem corporis præpotenti, vt innuit[k] Ariſtoteles alicubi vires elementorum augens ad magnitudinem corporis eorum, ne tantillũ quidem flãmula reluctari, reſiſtereve poſſe videtur: extinguitur inquam flamma ſur-

Margin notes: [c] ...mag. mor. — [d] ... de ani. — [e] ... de ani. — ...entia ... du- — ... finem ... compara- ... propo- — ... impe- ... eſt, ne ... conſe- — [f] ... phyſ. — ... ini finis ... ium ... re. — [g] ... l. t. 76. ... leui ſi- ... libetur ... cæli. — ... finis

[h] Act. 2. Scen. 2.

Flamma ex altari ad cælum vſque ferri bis viſa.

Flamma in aere procul a combuſtibili vt corrumpatur.

[i] 2. de gen. t. 25. & ſeqq.

Qualitas ignis, & aeri communis calor.

[k] 1. cæl. t. 46. & ſeqq. Elementorum vires eorum moli proportionatæ.

surfum tendens in medio aere procul a re combusta; neque cursum suum vsque ad Lunæ concauum complet, eo quia naturam ignis amittit, & vna cum illa propensionem naturalem ad locum sursum simpliciter; induensque naturam aeris in aeris elemento ceteris illius partibus sibi congeneis coniuncta manet: extinguitur autem ab ambiente aere sibi ob humiditatem contrario: Nisi etiam prius ab aliquo alio violentiori agente, atque contrario aerem obsidente corrumpatur; cuiusmodi est frigidior, violentiorve ventus, & humidior aqueus vapor; a quo extingui, [l] & suffocari potest: atque adeo in nouam naturam commutari, vna cum pristina ignis essentia simul amittens propensionem ad æthera. Quin etiam concedentes in disputationem verum esse [m] Theophrasti assertum, flammam lucernæ tres partes habere; quarum ima gignitur, summa intereat ab aere, & media mundissima, & liquidissima sit; & proinde ignem semper agitari, & fluere. Quamuis autem isthæc omnia disputationi dare voluerimus; haud tamen ideo concedemus finem, cuius gratia flamma implicitum sibi, subditumque humorem depascitur, non esse vt remoueat a se impedimentum, quo prohibetur ne sursum scandere valeat ad locum suum naturalem; nam in eum finem semper flamma nititur quãtum potest, reluctando etiam cuilibet ipsam corrumpere gestienti. Deinde vero illud hac in re quoque sciendum est, purum ignem suapte natura corpus esse tantæ raritatis, ac tenuitatis, vt vel lynceum fugiat obtutum; conspicuum autem fieri ob admistionem aut exhalationis, aut vaporis, aut alterius cuiusque corporis crassioris, densiorisque: Quo fit vt flamma euolans e combustibili primum quidem aspici valeat, quia secum attollit nonnihil exhalationis fumosæ a corpore combusto; quam quidem exhalationem (vt pote a qua terreni, grauisque elementi etiam num participe non parum retardatur adiuncti sibi ignis ascensus) continue ignis absumit; eamque vbi ex toto consumpserit; libere tunc sursum euolat, nulli alteri, aut inadspectabili ad summum, exhalationi commistus ignis; atque ideo

Aer vt flammę contrarius sit.

[l] Vide infra c. 33.

[m] Lib. de igne.

Flamma cur depascatur humorem.

Ignis purus raritate ac tenuitate inuisibilis.

Ignis vt fiat adspectabilis.

Flamma cur ascendens euanescat, delitescatque.

A nostrum subterfugit obtutum: Non ergo quia huiusmodi ignis extinguatur, flammam, quam vidimus a combusta re sursum attolli, paullo post non amplius aspicere valemus, sed quia consumit exhalationem crassiusculam sibi adiunctam, qua exardente visibilem flammam efficiebat: ista vero exhalatione mox in totum ambusta, flãma in ignem puriorem, subtilioremque, ac proinde visui occultum delitescit; qui libere, ocyusque sursum ascendit: Sic in putre-
B factione misti elementa inuicem dissociata suum quæque ad locum commeãt; terra, & aqua ob crassitudinem conspicue subsidente, ac diffluente; aere vero, & igne, ob tenuitatem, raritatemque substantiæ, sursum occulte ascendente: Quamuis aliquando ignis multæ, illique crassiori complicatus exhalationi de putrescente misto halans effulgeat in flammam: Quod Galenus testatur aperte, dum Mihi quidem [n] (inquit)
C nonnumquam videre contigit in columbarum agrestium excrementis ex putrefactione ignem accensum: Sic assidue caloris inferni actione (siue is in aere infimo sub cane vigeat, siue hieme in terræ penetralibus) de terra sursum scandunt ad æthera exhalationes igneæ ob tenuitatem inuisibiles; quæ in sublimi aere postea condensatæ a frigore, mox ab igne supero accensæ ardent in cometas, trabes appellatas, aliaque
D ignita meteora; licet etiam plerumque latenter in ignem per hyppeccaumata nuncupata resoluantur omni visibili flamma rariorem. Ac reuera si de supero elemento a cæli motu; quod ait [*] Aristoteles portiones ignis inadspectabiles violente pelluntur vsque ad nostratem hanc mundi regionem pro mistorum corporum generatione: quæ hic apud nos promouetur a natura; quidni multo facilius ignis hinc, absum-
E pto iam combustibili ob summam sui raritatem inuisibilis, naturali motu sursum euolet, perueniatque tandem ad suum elementum? Quod autem de vi aeris immensi afferebatur, a qua pusillus ignis ascendens in medio itinere corrumpatur; id certe necessitatem non habet: qui enim aer ab excedenti aliqua sibi aduentitia siue frigiditate, siue humiditate non obsidetur; sed secun-

Ignis, & ... cur e mist... trescente ... rari non ... deantur, ... aqua, & t...

[n] 1. de ... morb. c. ... Columb... mus put... ne accens...

Ignit... meteoro... materia ... sima, vt ... denletur ...

[*] 2. me... teo... lum. 1. c. ... Ignem i... bilem de... huc iug... impelli.

cun-

[o] phys.t.64 ... qui ascen... ...um ignem ...tinguat.

cundum proprium naturam calorem, & humorem habet, [o] Aristotelis etiam obseruatione, insensibilem; quique aer ab æstatis conditione igneæ affinem naturam contraxit; is profectò aer ascẽdentem ignem licet exiguum extinguere minime debet, minimeque potest; tanta est namque in scintilla ignis actiuitas, vt aeris immensi vires imbecilliores facillime spernat: & eo magis, quo sublatis impedimentis, sursum ocyssime recta scandens ignis parum in aere moratur; & in eo inuentis alijs igneis qua particulis, qua exhalationibus insensilibus adiungitur; quibus fouetur, atque a contrario quocumque defenditur: Consequitur ergo non raro suum finem ignis comburens humidum subiectum, si non ex toto, saltem ex ea parte, qua mouetur a medio sursum ascendens. Ad secundam obiectionem concedentes omnem naturam, atque adeo igneam esse substantiæ sibi similis procreatricem; negamus tamen hunc esse finem proprium ignis humorem sibi complicatum, subditumque depascentis, & hoc multis de caussis: primo si quidem finis Aristoteli [p] est vltimum illud bonum, quo habito cessat omnis efficientis actio; at vero ignis vbi humorem sibi commistum combusserit; ex eoque nouum ignem generauerit; non ideo genito nouo igne sibi consimili conquiescit ab opere; sed statim liber ascendit sursum ad æthera; quo vbi peruenerit; tunc in naturali suo loco manens, mundumque vniuersum vna cum alijs corporibus simplicibus integrans, ab omni opere cessat. Deinde absolute finis est optimum, quo nihil melius ad finem properanti cõtingere potest; sed [illegible] longe melius est sursum ad naturalem [illegible] sibi locum ascẽdere, quam nouum [illegible] extra propriam sedem procreare; [illegible] hoc speciei spectat incolumitatem; illud indiuidui salutem: melius autem mihi est biennium in indiuiduo viuere, quam centum annos in nepotibus, ac semper in specie; atque ratio eadem est de ignis duratione. Deinde ignis vna est & leuis, & calida siccitas, siue caliditas sicca; modo ignis, qua leuis est, pro fine habet sursum ascendere, seu verius sursum esse: qua calidus, & siccus est, nouum ignem procreare: cui postremo

...s ocyssi... ...cendit.

...t natura ...ilis sibi ...ata.

...uid fit. ...hys t.23 ...o.t.55.

...melius ...

...s est in ...uo biẽ ...etuari, ...entum ...in spe-

A respiciens alicubi sanxit [q] Aristoteles ignem agere, quatenus est calidus: Vbi ergo ignis candelæ, aut lucernæ, aut ardentis tedæ apud nos, qua calidus [r] est, ex combustibili materia nouum ignem procreauerit; simulque se se ab impedimento humoris liberauerit; statim, qua leuis est, sursum ascendit, vt ad proprium locum demum perueniat. Deinceps autem ignis in alieno loco existentis finis est ad suum locum pergere, seu B ibidem quiescere; in suo vero loco degentis finis est se ipsum ibi perpetuare in specie: Vnde [s] Aristoteles in locis obiectis, vbi de fine omnium pertractat, ignem considerat in sua sphæra degentem, nobis nihil officiens agentibus de igne extra suam regionem existente; hic enim pro fine habet ad suam sedem ascendere, nõ autem alium ignem sibi consimilem procreare de combustibili; vt hæc ratio conuincit apertissime; C nam quum finis definiatur esse bonum vltimum, quo præsente non fit motus vlterior; quumque videamus ignem hic apud nos ardentem, vbi substantiam combustibilis in noui ignis naturam commutauerit, non conquiescere, sed a combusta re sursum moueri; profectò ignis nostratis finem non esse noui ignis generationem asserendũ est; sed ascensum ad suam regionem; quem finem quia consequi facile nequit impeditus ab humore combustibili, cui alligatus D violente detinetur: ideo combustibile corrumpit ignis in naturam sibi consimilem conuertens, vt sublato impedimento libere tandem sursum ascendere valeat. Vlterius Aristoteli [t] finis duplex est; alter communis omnium, alter specialis, & proprius vnicuique; Nos vt concedimus viris egregijs finem omnium agentium naturalium communissimum esse generare sibi simile, vt quæ in indiuiduo perpetuari nequeunt, speciei saltem æternitatem consequantur; E quod locis allegatis voluit Aristoteles; ita confitemur, immo vero etiam profitemur, nullibi vnquam reclamante Aristotele, finem proprium, ac specialem, cuius gratia ignis complicatum, admistumque sibi humorem in lucerna consumit, esse vt sublato impedimento libere ad suum locum naturalem euolare queat: Quoniam autem ignis tale

im-

[q] 8. phys. t. 31. 1. cel. t. 17.
Ignis vt agat in quantum calidus.
[r] de sen. & sen. c. 4.

Ignis in alieno loco degẽtis qui finis sit.

[s] 2. de ani. t. 34. 35.

Ignis apud nos cõsumpto combustibili cur non quiescat.

Ignis cur hic absumat combustibile.

[t] 2. de ani. t. 34. 35. 1. ethic. c. 1.
Finis duplex est omnibus.

impedimentum tollere non poteſt niſi A ſuis viribus vſus obſtaculum deſtruens, & quia corruptio vnius [u]eſt generatio alterius, eiusque corrumpenti, eidemque ſimul generanti ſimilis; proinde fere ex neceſſitate materiæ, ſecundariaque ratione, non ex primario inſtituto ignis humorem ſibi ſubditum, complicatumve comburens in ignem vertit. Deniq; loco citato Ariſtoteles[x]agens de fine, cuius gratia ſecundum naturam agunt viuentia cuncta quatenus anima- B ta ſunt, qui finis eſt generare ſimile in ſpecie, vt planta plantam, & animal animal eiuſdem naturæ; nobis non obſtat, qui de rebus inanimatis agentes conſtituimus finem, cuius gratia ignis ardens hic apud nos humidum ſibi adiunctum deſtruit, eſſe vt remoto a ſe obſtaculo humoris, qui violente ignem combuſtibili alligatum detinebat, libere poſſit ſurſum ad naturalem ſibi locum aſcendere.

[u] 1. de gen. t. 17. & ſeqq. Corruptio vnius vt ſit generatio alterius.

Ignis humorē in ignem mutat nō primario naturæ ſuæ inſtituto.

[x] 2. de ani. t. 34. 35.

C

Vnde ignis, & aliorum quodvis elementorum, quo in motu ſuo naturali magis ad proprium locum accedit, eo perfectionem maiorem, roburque validius acquirat, & velocius moueatur. Cap. XXVI.

IGnem aſcendentem, quo propius ad ſuum locum accedit, eo magis perfici, magisque roborari, atque adeo velocius moueri ſupra[a]quum ſtatuerimus; id aſſertum non ita recipiunt facile ple- D rique Doctores; aſſeuerantque locum nullam obtinere virtutem agēdi; quum habeat rationem materiæ: mediumque vniuſmodi eſſe, ac indifferens ad motus contrarios: & agens elementa mouens procul eſſe ab eis in fine motus, ſiue a generante, ſiue a remouente impedimentum ea moueri contigerit: noſtrique dogmatis rationem aliquam efflagitant. Nos hæc omnia illis vltro concedentes, ad propoſiti rationem, quæ E abdita ſatis eſt, indagandam accingimur: Et quoniam Quæſtio celeberrima eſt, Vnde nam motus elementorum naturalis in fine ſit velocior; ideo a nobis hic non ita importuno in loco diligenter eſt agitanda, conſultis de propoſito viris egregijs. Timæus [b] Ariſtotele conteſtante, Strato Lampſacenus, & Epicurus exiſtimauere terram prope

[a] lib. 3. c. 10.

[b] 1. cæl. t. 88. 89.

cent[illegible] velociori motu deſcendere, ignemque prope diſtans a centro extremum velocius aſcendere; quia, quum omnia elemēta ex illorum placito grauia ſint, terra quo propinquior eſt centro, eo maius aliorum pondus ſupra ſe habet, a quo vehementius deorſum impingitur, atque deprimitur; ignis autem quo propior eſt alteri huius vniuerſitatis extremo, eo a pluribus elementis grauioribus vi ſurſum extruditur, & propterea vehementius extruſus velocius aſcendit. Quod aſſertum tribus rationibus ab Ariſtotele conuellitur; prima eſt, quia quæ ab alio mouentur, ac præſertim violente, quo maiora ſunt, eo tardius mouentur ab eodem motore: Si ergo ignis violente ſurſum ab alio moueretur, ab eodem ſane tardius maior ignis ſurſum impelleretur: contra tamen maior ignis velocius aſcendit, quam minor. Secunda eſt, quia ſi violente, ac extruſione ignis ſurſum pelleretur; iam ille non velocius in fine moueretur; quia tunc eſſet a motore violento diſtantior; quo autem mobile magis a motore diſtat, eo illius violentiam [c] languidiorem ſubiens, quippe in itinere procul ab origine ſemper fatiſcentem, longe tardius ab ipſo mouetur. Tertia eſt, quia quæ ab alio vi mouentur, ea vnde vi mouentur, illuc feruntur non vi, ſed ſponte: at ignis nuſquam ſponte deſcendit, ſed violente; ignis ergo non aſcendit vi ſurſum extruſus a grauioribus elementis. Marſilius ille Ficinus [d] in ſua Theologia Platonica ſcribit in propoſito ſicut magnes ad ſe ferrum trahit, & propinquius velocius; ita elementum quodlibet natura ſua trahere ad ſe ſui partes velocius, quæ ſibi propinquiores ſunt: Quæ opinio falſis innixa eſt fundamentis, nimirum elementa eſſe animata; & ad ſe trahere ſuas partes, vt magnes ad ſe ferramenta trahit: nam in libris[e] *De Vita*, & [f] *De Spontaneo viuentium ortu* late probauimus elementa non eſſe animata; ferrumque non trahi a magnete, ſed ad magnetem ſponte contendere: & nunc aſſeueramus elementorum partes ad ſua loca ſponte contendere adeo quod ſi nulla terra eſſet in centro, tota nihilominus a nullo tracta ſponte ad ipſum moueretur, & velocius prope ipſum deſcen-

Mota vi maiora ſ[…] eo tardius [mo]ueri.

Ignis ma[ior] velocius a[ſcen]dit.

Mobile di[ſtan]tius tard[ius] mouetur [vio]lente.

[c] 8. phyſ.

Ignis vi d[e]ſcendit.

[d] lib. 4. c[…]

Elementa [non] eſſe anima[ta].

[e] lib. 1. c[…]

[f] li. 1. c[…] & 116.

lib. 4. c. 17.

Ferrum [non] trahi a m[a]gnete.

rem sursum ...idere non ...i. scenderet; sique totus ignis esset in centro, ipse sponte sua, non tractus ab vllo, sursum ascenderet, & semper motu velociori. Addo non velocius initio moueri glebam terræ a reliqua terra distantem vt duo, quam vt mille. Ceterum de igne id quidem verum est, ab igne maiori minorem rapi, attrahique ob naturæ similitudinem; qua enim ratione contraria se se mutuo pellunt; eadem similia se se trahunt, vt in opere [g] *De his qui diu viuunt sine alimento*, & supra ex Aristotele didicimus: Ast etiam si maior ignis minorem ad se trahat, minorque ad maiorem sponte contendat; si tamen extra suum locum infra aerem esset vniuersus ignis, hic plane a nullo tractus ascenderet ad Lunæ concauum eo motu, qui semper in fine velocior esset. Hipparchus ait ignem ascendentem initio sui motus habere in se adhuc nonnihil violentiæ illius, qua deorsum olim pulsus fuerat; beneficio cuius in principio retardatur eius ascensus; qui tandem in totum consumpta ea violentia velocissimus in fine redditur prope terminum. Cui viro subscribendum non est, tum quia ignis deorsum non vi pulsus, sed ab initio genitus eo tenore quoque ascendit, vt illius motus in fine similiter velocior euadat: tum quia extincta etiam violentia, quæ ignem deorsum pepulit, eius motus adhuc semper fit velocior, quo magis ad finem accedit. Iamblichus, & Syrianus, quos suppressis nominibus citat [h] Simplicius & sequitur Durandus, aiunt grauia, & leuia prope suum cuiusque locum velocius moueri, quia minor medij portio in fine motus naturalis minus resistit mobili; vnde ignis prope cælum velocius sursum repit, minori aeris copia sibi ascendenti resistente: resistentia enim est qualitas corporea; quæ maior est in maiori corporis mole: maiusque corpus aeris minus patitur se diuidi ab ascendente igne; quum omnia corpora suam sibi vnitatem, ac integritatem pro viribus tueantur. Quam opinionem falsam esse constat ex eo, quod primæ sententiæ Timei obiecit Aristoteles; nam si velocius moueretur ignis prope cælum, quia minor medij portio illi resisteret; iam ceteris paribus, toto motu

...ntraria se ...ent.

...1.2.c.177. ...c.c.13.

...a ascensus ...cior est in

...ementa in ...velocius ...moueri ...violentia ...tum.

...cent.d.14

A non moueretur citius magnus ignis sursum, quam paruus; si quidem maior medij portio proportionabiliter contingitur a maiori mobili; & medium non resistit, nisi ea parte, qua tangit mobile. Deinde si minor medij portio esset caussa, quare motus ignis ascẽdentis prope suum locum esset velocior; profecto eadem ratione motus ignis violentus deorsum esset initio tardior, in fine prope terram velocior: B quod falsum esse constat experimento. Deinceps si minor medij portio esset in caussa, vt mobile velocius moueretur, proculdubio lapis ex alto vt octo cadens velocius moueretur lapide cadente de alto vt mille, vbi ad centrum hic iam peruenerit; quod tamen experimentis etiam minime respondet. Albertus de Saxonia censuit motu a mobili aerem atteri attritione calefieri, calore rarescere, rarefactum minus resistere mobili; cui proinde per expediC tius iter sit promptior, motusque in fine velocior: Quod placitum recipere nequeo; primo enim caussa hæc locum non habet in aqua; cui a motu nulla calefactio, nullaqua raritas aduenit: quum tamen & in aqua lapis descendens in fine motum habeat velociorem. Deinde sagitta vi sursum iaculata, quæ aerem attritione incendit; quo calore mox & ipsa deutitur in parte sui lignea, colliquatur in plumbea, vt obseruat D etiam Aristoteles; sagitta [i] inquam violente sursum impulsa deberet in fine sui motus ob eamdem rationem velocius moueri: quod tamen sensui minime respondet. Deinceps [k] Aristotele doctore, sensuque iudice, rarefactio, calefactio, & attritio medij pendet a velocitate motus, tanquam a caussa effectrice: quare vicissim attritio, calefactio, rarefactioque medij non potest esse caussa efficiens velocitatem in motu; E namque Aristoteli [l] duo non possunt esse sibi inuicem caussæ in eodem genere caussæ: Auerroes arbitratur mobile quanto propinquius fuerit suo loco, tanto magis illum appetere, & a maiori appetitu velocius moueri; finis enim mobilis est locus; & vbique finis mouet vt bonum, & appetibile: Quam determinationem fere omnes ideo reprobant, quia falso dicatur mobile quo

pro-

Elementa velocius in fine moueri non quia minor medij portio minus resistat.

Motus naturalis non est velocior in fine, quia medium motu attritum rarefcat.

[i] 2.cæl.t.42.

[k] 1.meteor. ...um.1.c.4. Rarefacto medij est a motus velocitate.

[l] 2.physic. t.30.

propinquius fuerit suo loco, eo magis illum appetere; nam priuatio (dicunt) est caussa appetitus, & maior priuatio loci est in mobili distantiore; quare magis appetit suum locum mobile distantius: Nos autem Auerrois doctrinam allatam non amplectimur, nec propositam illius reprobationem probamus; primo quia putamus priuationem non esse caussam appetitus procreatricem; sed potius talem caussam arbitramur esse finis viciniam, & bonitatem: finem (B) enim, quo melior est, eo magis appetimus, & quo etiam vicinior; quia tunc magis a nobis dignoscitur illius bonitas; & ab ea magis cognita magis afficimur, magisque mouemur ad ipsius consecutionem. Deinde quia priuatio, quę est absentia habitus in subiecto apto nato illum habere, tunc maior erit in subiecto, quando id erit magis aptum huiusmodi habitum habere; magis autem aptum est subiectum, quando fuerit habitui, ac fini propinquius: (C) ita canes ante nonam diem ab ortu cæcos, visuque priuatos esse non bene statues, [m] Aristotele doctore; qui post nonam diem a natiuitate illos cæcos esse posse decernit: Sic ergo ignis quo magis est propinquus concauo Lunæ, eo magis appetit esse sursum simpliciter, quoniam a viciniori bono magis impellitur ad sui appetitum; maiorque appetitus vim motricem acrius vrget, stimulatque magis; quæ magis stimulata motum velo- (D) ciorem efficere consueuit: sic ergo se ab aliorum obiectis defendere posset Auerroes: At nos Auerroi non adhæremus primum quia ipse nos edocere non potest cur terræ maior gleba ęque a centro distans velocius feratur, quam minor; & cur ignis maior sursum velocius moueatur, quam minor: quum ab eodem fine in eadem distantia æqualis vtrique appetitus imprimi deberet; atque ab eodem appetitu velocius mo- (E) ueri paruum mobile, quam magnum; aut saltem non tardius; immo & minor portio facilius, velociusque trahi ab eodem fine. Dein idem lapis ab alto vt mille si cadat, vbi fuerit apud centrum vt octo, cur velocius mouetur, quam si cadēs ab alto vt decem, vbi fuerit apud centrum vt duo? non ergo a vicinia loci maior imprimitur mobili appetitus,

Priuatio non est caussa procreans appetitum.

Vicinia finis magis mouet appetitum.

Canes ante nonam dies ab ortu non cæci.
[m] Prædic. c. de oppos.

Appetitus maior vim motricem acrius vrget.

Elementa non moueri velocius in fine, quia magis appetant suum locum.
Ignis maior velocius ascēdit.

(A) a quo celerius moueatur. Deinceps Aristoteli [n] finis mouet metaphorice; at vero elementa secundum naturam ad sua loca mouentur motu physico; qui semper in fine velocior est. Denique finis mouet caussam effectricem impellens ad opus, non autem materialem; ceterum elementa in suo motu naturali habent Aristoteli [o] rationem mobilis, non motiui; & principij materialis, ac pure passiui, non actiui vllo modo: quare non est cum Auerroe dicendum ea moueri a loco propinquo velocius, vt a fine maiorem sui appetitum illis vicinioribus incutiente. Ludouicus Buccaferrea scribit ex [p] Aristotele in motus initio mobile agitare, ac mouere, seu impellere primam partem medij, nimirum aeris, aut aquæ; deinde ceteras successione quadam; quæ simul a prioribus partibus antea motis itidem moueantur: quare mobile in fine motus velocius mouetur, quia per eas medij partes fertur toties ad eumdem terminum impulsas, a quibus nulla sibi resistentia prouenit, sed potius facilitas comparatur: Quod assertum hic locum non habet; nam loco citato apud Aristotelem motus partium aeris succedentis, ac præueniens mobile, caussa est, vt vi pulsum procul a proijciente moueatur; & æque reperitur in motu violento; qui tamen non est velocior in fine. Deinde hac ratione non potest assignari caussa cur maior ignis portio, ceteris paribus, velocius ascendat, quam minor. Deinceps motus ille velocior non inesset per se mobili, sed per accidens; nam esset vectio ab aere, seu medio vehente mobile: Quæstio vero nostra est de motu, quo elementa secundum naturam, & per se ad sua loca mouentur. Denique motus in vltimis partibus aeris aut nullus est, aut longe tardior, quam in primis, aut certe non velocior: quodcumque horum eueniat, ab eo non poterit in fine motus velocior effici: quoniam si gleba terræ cadat de superficie conuexa supremi aeris, ab ea cadente prima pars aeris mota, & motu suo secundam impellens, tanto impetu non est mota, vt continuata serie omnes aeris partes ad terram vsque moueantur; quia vis illa parti primæ impresſa, seu a mobili, seu a mo-

[n] 1. de gen. t. 55.
Finis moue[t] metaphorice

Finis moue[t] effectricem caussam, no[n] materialem.
[o] 8. phys. t. 3[...]

[p] 8. physic. t. 82.

Elementa [in] fine veloci[us] non mouētur, quia per m[e]dium mag[is] eo impulsu[m]

a motore, sensim fatiscens post emensam multam medij altitudinem tandem extinguitur ; quare vltimas partes aeris minime pertingit; vel si eas pertingit, longe debilitata erit; vel si a mobili moto conseruata, certe non aucta; nil enim agit vltra suas vires: mobile itaque tantumdem velocitatis ab aeris motu recipiet, quantum eidem concesserat: quare a medij motu non poterit augeri velocitas in mobili. Parisienses, quibus hac in re plurimi subscribunt, existimauerunt ignem in fine sui ascensus velocius moueri, quia partes aeris succedentes in locum ab igne relictum, ignem a tergo semper impellunt; at multiplicatis impulsionibus velocior euadit motus impulsi. Ceterum iisdem omnino difficultatibus obnoxia est hæc opinio; primo enim hac ratione motus etiam violentus deberet esse velocior in fine; quod experientia reprobat, & Aristoteles. Deinde nulla caussa fuerit, cur maior ignis velocius ascendat, quam minor; maiorq. terra velocius descendat, quam minor. Deinceps aeris portio in locum a mobili relictum tanta succedit, quanta satis est ad illum replendum, ne detur vacuum; ea vero est loco illi penitus æqualis; atque adeo non potest vlterius impellere mobile iam extra eum locum elapsum: impelleret sane, si maior aeris portio, quam quæ loco illo contineri posset, in ipsum influeret; impelleret namque mobile, vt capacem sibi locum pararet. Addo nec necessario mobile illam impulsuram; quia facilius est vicinas aeris partes ab ea comprimi, atq; densari, quam mobile impelli: Natura vero semper efficit, quod est factu facilius. In hac difficillima Quæstione Aristotelis [q] determinationem nos accipimus, qua ipsemet aperte constituit ignem in fine motus a medio, & propterea quanto fuerit cælo vicinior; terram vero in fine motus ad medium, atque adeo quanto fuerit centro vicinior, tanto velocius moueri, quia illius augeatur leuitas, & huius grauitas: At vero quæ grauitas, & quæ leuitas; & a quo augeatur, & quomodo, non explicat Aristoteles. Diuus Thomas, & cum eo Latinorum plurimi duplicem aiunt inesse terræ grauitatem, & duplicem similiter igni leuitatem; vnam quidem essentialem, & internam a forma substantiali prodeuntem, siue a generante profectam; quæ augeri proprie non possit: alteram vero aduentitiam, illi extrinsecus accedentem aut a loco naturali, aut ab impetu, siue impulsu mobilis; quæ potest augeri; & aucta velocitatem motui maiorem conciliat: Quam theoriam minime recipimus, primo quia nusquam Aristoteles huiusmodi leuitatem, aut grauitatem geminam insinuauit; solam naturalem agnouit; accidentariam, adscititiamque non admisit. Dein quia impetus, & impulsus quum vel nullus, vel parcior, vel æqualis in fine motus existat; plane tunc aduentitiam leuitatem, grauitatemque (si eas disputationi concedamus) non adaugebit. Deinde quia impulsus, & impetus hic inest mobili vel a mouente, vel a medio ex necessitate: si a mouente, iam erit maior in motus initio, dum mobile moueri propinquius est, quam in fine motus, dum mobile a mouente magis distat: si a medio, iam supra visum est medium non posse in fine motus magis impellere mobile, quam in principio. Deinceps quia locus, vt locus est, nihil agit in mobile: locus autem, vt est continens corpus consimile, non agit in absens; nam omnis actio physica, eademque corporea fit per contactum naturalem, [r] Aristotelis decreto asseuerantis fieri non posse vt moueat, quod non tangit; & quicquam ab eo, quod non moueat, afficiatur. Demum quia lapis ab alto cadens vt mille prope centrum in eadem distantia velocius fertur, quam cadens ab alto vt centum. Alexander asserit Aristoteles [s] proprie nunc agere de terra, & igne, quando mouentur a generante; namque dum fiunt, quantum acquirunt de forma, tantumdem sortiuntur de Vbi: Quare in motus initio imperfectam valde naturam obtinēt ignis, ac terra; & propterea diminutam leuitatem ille, grauitatem hæc habet; vnde tardiori motu cientur: sensim vero ad propria loca dum progrediuntur, maiorem formæ gradum, maiorem quæ leuitatem, & grauitatem a generante adipiscuntur, & iccirco in fine motus celerius ad sua loca feruntur. Quæ sententia etsi absolute vera, non est tamen ad au-

Leuitas vniusmodi, non gemina est A. [illegible]

Grauitatem non auget impetus in fine motus.

Locus vt locus nil agit in mobile.

Actio corporea physica per cōtactum fit.

[r] 1. de gen. t. 44 45. 2. de gen. an. c. 1.

[s] 8. physic. tex 32.

Elemēta dum fiunt, quātum acquirunt de forma, tantum & de Vbi.

[q] ... tex.

[t] 1.cæl.t.88. 89.

aures [t] Aristotelis in proposito; primo quia in præsentia Præceptor admirabilis vniuersaliter agit de motu terræ ad medium, & ignis ad extremum: secus enim solubilis esset eius argumentatio de motu terræ ac ignis iam absoluti, atque perfecti. Deinde quia speciatim agit de motu terræ huius mundi iam perfecte genitæ ad medium alterius mundi ab Antiquis inuecti; & de motu ignis in alio mundo existentis ad nostri mundi huius extremum. Deinceps etiam quia loquitur Aristoteles de auctione velocitatis in infinitum, si motus fuerit infinitus; non enim ignis in terra generari cœptus generationem suam tunc habet absolutam solummodo, quum supra omnem aerem ad propriam sphæram peruenerit; sed perfectus ignis esse potest in aere, & in regione hac inferiori. Demum quia maior terræ portio non habet ideo maiorem grauitatis gradum, nec perfectiorem naturam in eadem distantia a centro, atque habeat minor: quum tamen illa velocius descendat: idemque de igne proportionabiliter afferendum est. Simplicius his difficultatibus oppressus ait sibi certo non constare vtrum verum sit Aristotelis assertum ab omnibus gratis acceptum, nempe mobilia prope sua loca velocius ferri: & hoc assertum si verum fit, veram non esse inquit illius caussam hic ab Aristotele assignatam de incremento leuitatis, & grauitatis; nam idem pondus est, eademque grauitas quoad gradum, lapidis ab alta turri cadentis vbi moueri incipit, atque vbi est in fine motus prope terram; vt figmento simile sit grauiorem illum esse asseuerare: Aut saltem si quis contendat a vicinia similis affectum quoquomodo esse lapidem, priuatumque aliena qualitate sibi prius indita ab elemento contrario; & ita grauiorem effectum fuisse; illam fore grauitatis accretionem insensilem; quæ non possit in motu assignari pro caussa velocitatis: & aliqui Iuniores audiuere Simplicium asserentes Aristotelem hic rudi minerua, & ex aliorum mente philosophari; sed alibi veram propositi caussam attulisse: Quæ dogmata non accipiuntur: In primis etenim Aristotelem hic ex mente propria contra Veteres disputare, ac

Ignis perfectus esse potest apud nos

veris rationibus vti, manifestum est ex ijs, quæ paullo post affert asseuerans Proposita speculantes sufficientem fidem habituros esse de mundi vnitate. Deinde nullus alius est locus, in quo [u] Aristoteles aliam propositi caussam attulerit, quem ego viderim: debebant insignes viri eum locum afferre, si ipsum legerunt. Deinceps autem Simplicius iudicium sensus euidentissimum negligit, dum negat lapidem ex alto cadentem in fine descensus prope terram velocius moueri; nam & visu aspicimus in aere lapidem cadentem lento motu ab initio cieri, ac sensim velocius descendere: in aqua etiam primo conspicimus eum quasi per helicam lineam lente moueri, deinde recta velocius descendere. Sed & lapidi ex alto cadenti manum supponens apertissime sentiet in fine motus impetum vehementiorem, initio longe leuiorem, ac etiam nullum; impetus autem ille maior in fine motus effectus est euidens maioris velocitatis. Vltima obiectio de pondere diluitur, tum quia pondus distinctum quid est a grauitate, qua de agit Aristoteles; nam certe aqua mille librarum est maiori pondere prædita, quam terra vnius vnciæ: terra tamen hæc exigua grauior est illa maioris ponderis aqua; quippe terra immergitur aquis, eas de loco infimo sursum propellens: tum quia descendens ex alto lapis lancem stateræ subiectam deprimet vehementius, qui leniter in eam impositus vix, ac lente, aut nihil etiam deprimet; lapisque de proximo loco in eam cadens, parum, atque citra vehementiam deprimet; qui de remoto, multum, ac vehementissime deprimet. Nos autem arbitramur hoc augmentum grauitatis in fine motus non esse ad pondus; sed alia longe ratione dignoscendum, & expendendum esse: nam quum omne augmentum fiat ex Aristotelis [x] decreto adueniente aliquo ei, quod augetur; quumque graui, qua graue est, tria valeant extrinsecus accedere, nempe noua materia, nouus gradus formæ, ac noua operatio; propterea trifariam grauitas augeri potest (idem prorsus esto de leuitate iudicium) Primo quidem modo per adiectionem nouæ materiæ augetur grauitas extensiue,

[u] 1.cæl

Lapis d… dens i… motus … cius m… sensui.

Pondus … uitas i… sunt.

Gra… augmen… ne mo… ad pond…

[x] 1.c… t.33. & … Augm… fit alicu… cessu.

ſitæ; vae vna cum grauitate augetur etiam illi copulatum pondus; quare grauior ſimul,& ponderoſior fiet lapis, cui adhærefcens calx, aut aqua, aut etiam terra lapideſcat; nix etiam Ariſtoteli[y]de cęlo cadens acceſſu multarum partium glomeratur in maiorem molem,& aqua in maiores guttas; Verum hoc modo non augetur grauitas terræ deſcendentis, nec leuitas ignis aſcendentis in fine ſui motus prope ſuũ locum; quia nulla tunc materia grauis terræ adiungitur, nullaq. leuis materia igni adijcitur in fine ſui motus naturalis. Secundo autem modo augeri poteſt grauitas adiectione noui gradus formę: ſed quia ex Ariſtotele[z] forma duplex in elementis ineſt, ſingulumq. illorum ſub duplici formalitate conſiderari poteſt;nam terra, qua terra eſt, & miſtorũ conſtitutionem reſpicit, conſtituitur in eſſe per qualitates alteratrices habituales: at vero qua grauis eſt, & vniuerſi pars integralis, longe alium habet actũ eſſentialem, qui dicitur grauitas; & eſt quid formaliter a põdere contradiſtinctum,ac diuerſæ ſpeciei: Et quia plerũque ab eodem generante non impedito ſimul & ſemel procreatur terra qua terra eſt,& qua grauis eſt,vtrumq; illius actum de materia ſimul educendo,non raro tamen etiam terra fit per qualitates alteratrices abſque eo quod forma grauis illi a generante communicari queat; proinde fit vt Alexander agens de generatione terræ ſecundum primas qualitates alteratrices a nobis non audiatur; nam Ariſtoteles [a]agit in præſentia de illa grauitate, quæ, ſi terra in infinitum moueretur, & ipſa in infinitum pariter augeretur:id autem frigiditati, ſiccitatiq. terræ aptari minime poteſt; vt cuique patet: ſed grauitatis appellatione agit Ariſtoteles de illo actu eſſentiali terræ, quo terra conſtituitur in eſſe grauis;quem actum pridem ſcripſerat [b] eſſe,non quidem frigidam ſiccitatem,ſed ipſum eſſe alicubi, & omnino τὸ eſſe deorſum: Quum autem deſcendens terra in fine ſui motus ſit magis deorſum, quam in ſui deſcenſus initio; proinde ſapienter Ariſtoteles ait in fine ſui motus naturalis terram velocius moueri,quia tunc eſt magis grauis, quam ab initio motus; grauiora vero

[Margin: ...itas vt ...ur ex- ...: cum ...ge. | ...neteor. ...c.c.1. | ...aſcen- ...leuitas ...getur ...nouæ ...2. | ...hyſic. | ...rin ele- ...uplex. ...t terra. | ...it gra- ...pars ...i. | ...genera- ...tiplex. | ...l.t.8 8. | ...hyſic.]

A velocius deſcendere vnicuiq; compertiſſimum eſt. Tertio denique modo augetur grauitas adiectione nouæ perfectionis, vt puta noui actus, nouæq. ſuæ operationis, ac omnino vlterioris motus;nam Ariſtotele[c] doctore frequentatis ex actibus & fit,& perficitur habitus;ab habitu vero,eodemq. perfectiori facilius,& expeditius prouenit actio: & reuera citharizando citharædus efficitur, Ariſtotelis[d]etiam obſeruatione, B & citharædus optimus tum velocius pulſabit citharam, quam tyro; tum initio citharizandi tardiorem habebit digitorum motum,deinde velociorem,ijs motu velocitatem, agilitatemq. maiorem ſibi comparantibus: Ita ergo grauitas in terra quieſcente extra ſuum locum potentia eſt, in terra deſcendente ad ſuum locum actu eſt; aſt idem actu ſibimetipſi prius in potentia exiſtenti comparatum dicitur magis eſſe tale,ſeu maius quoad virtutem, & perfectio- C nem:Quo nomine Porphyrius definiebat differentiam eſſe qua abundat ſpecies a genere, ſeu quæ magis ineſt in ſpecie, quam in genere, quia quas genus habet differentias in potentia, earum vnam obtinet ſpecies actu: ſic Ariſtoteles [e] ait alibi formam eſſe magis naturam,quam materia,quia quum naturæ officium ſit conſtituere in eſſe res naturales, per materiam res naturales ſunt in potentia tantum, per formam D vero illæ ſunt in actu: Quum igitur omne operans vlteriori operatione magis actu ſit,& magis perficiatur, propterea grauitas in principio motus magis, quã in præcedenti quiete grauis extra ſuum locum, perfecta eſt; magisque vigens, & vlteriori motu ſemper augetur quoad perfectionem,& vires; quibus auctis ea celerius operatur, & ideo terra in fine ſui deſcenſus grauior exiſtens celerius deſcendit; motus enim celeritas aliunde non eſt, quam vel ex robore E mouentis, vel ex maiori habilitate, propenſioneque mobilis ad motum: augeri autem vires agentis operatione conſtat in equis ad curſum natis, quibus vires magis auctæ, ac validiores inſunt, & ineſſe noſcuntur poſt curſum ſtadij, quam in principio curſus; licet diutius perſeuerante curſu vires eis concidant, ob effluxionem, diſſolu-

[Margin: Grauiora velocius deſcendere. | Grauitas augetur adiectu perfectionis. | Habitus fit,& perficitur ex frequentatis actibus. | [c] thic. c.1. | Habitus perfectior actionem edit expeditius. | [d] 2.meta. t.14. | Citharædus cur initio tardius quam poſtea citharam tangat. | Grauitas in terra quando ſit potentia, & quando actu. | [e] 2.phyſic. t.12. | Magis eſt quod actu, quam quod potentia. | Forma vt ſit magis natura quam materia. | Agens actione perficitur & fit magis actu. | Motus celeritas vnde ſit. | Agẽtis actione vires augeri. | Equi cur velocius currant in medio motu, quam in principio, & fine.]

tionemq. spirituum, quibus animalium omne robur innititur: At elementa (si sentiendum sit cum opinantibus ea moueri a propria forma; vel a grauitate, ac leuitate, tanquam ab actiuo principio) quum vires non habeant innixas effluxili, dissolubilique spiritu; quo diutius feruntur ad sua loca, eo magis augeri sibi sentiunt actum, & perfectionem suæ grauitatis, leuitatisve, atque virtutis; vnde illorum motus intenditur assidue, velocitatemque maiorem semper acquirit: Si vero cum Aristotele [f] dicamus elementa moueri a generante; grauitatemque, ac leuitatem in eis esse propensiones, atque procliuitates ad motus suos naturales; quum motu semper magis perficiatur procliuitas, propensioque mobilium; ideo in fine motus mobilia propensiora præcedenti motu ad sequentem effecta celerius mouentur. Verum quoniam ista virium, propensionumque, ac procliuitatum auctio elementis inest a motu, eoque perficiente naturam mobilis; ea propter primum cessante motu cessant etiam vires, propensionesque auctæ; nam ab eodem conseruantur, a quo prius ortæ, genitæque fuerunt: Quocirca fit, vt eadem terra descendens lancem subiectæ stateræ deprimat, quiescens in ea ipsam non deprimat. Deinde terræ maioris maior est, & magis augetur grauitas, magisque perficitur virtus, & procliuitas descendendi a maiori motu extensiue: quare hic in fine motus fit celerior; sic iuuenis magnus, quam puer, & initio, & in fine motus currit vbique celerius; Deinceps a motu præter naturam, quo destruitur, & non perficitur mobilium grauitas, aut leuitas; neutra illarum dicitur augeri: Vnde constat aperte, cur motus violentus sit tardior in fine; scilicet quia non perficit vim motricem; & quia magis disterminat, disiungitque magis mobile a mouente; & quia vis impressa violentiæ sensim semper elanguescit. Sed iam redeamus ad pensum. De proposito duplici modo augmenti grauitatis terræ prope centrum, vnde nascitur velocitas maior in fine descensus; & de consimili auctione leuitatis in igne prope suam sphæram in fine motus, vnde fit maior velocitas in extremo ascensus,

Elementorum vires non inniti spiritu fluxili.

[f] 8. physic. t. 32. 1. cæl. t. 17. 51. & seq. 2. cæl. t. 104. 4. cæl. t. 2. 2. de gen. t. 8.

Elementi grauitas, & leuitas est propensio ad motum, non vis motiua.

Motu perficitur procliuitas mobilis.

Motu naturali vt augeatur grauitas, & leuitas elementi.

Motu præter naturam non perfici leuitatem.

Motus violentus cur sit tardior in fine.

A B C D E

hic loquitur [g] Aristoteles: ac vere si terra moueretur deorsum in infinitum, semper crescente illius grauitate quoad perfectionem, in infinitum etiam augeretur velocitas motus illius. Quod autem de graui elemento in hac meditatione tota pronunciatum est, idipsum de leui, atque adeo de igne proportionabiliter asserendum est: Nos autem argumenta potius in elemento graui contexuimus, vt notiorem, magisque sensibilem in difficillima Quæstione doctrinam proponeremus. Ita ergo vere dudum a nobis constitutum fuit, naturalem esse vniuscuiusque tum grauis, tum etiam leuis elementi conditionem, vt singulum, quoad suum locum naturaliter pergens magis ad eum accedit, eo fiat perfectius, atque validius, celeriorique motu cieatur.

[g] 1. cæl. t. 89

Grauitas leuitas vt augeretur in finitum.

Humorem detinendo violente flammam hic apud nos in lucerna, non ideo habere vim supra robur ignis: Qualitatesque tum primæ, tum secundæ humoris, & ignis ad inuicem comparantur in actione mutua. Cap. XXVII.

OBstant alij præterea nobis olim [a] asseuerantibus intra lucernas, quæ ad plurimos annos flammam conseruauerunt, humorem non habuisse vires supra robur ignis; quia si humor, inquiunt, ignem impedit, quo minus ascendat ad eum locum, ad quem semper totis viribus ascendere nititur; sique ignis nullo conatu potest se ab humore liberare; iam plane pleneque pateat vnicuique, humori vires inesse supra robur ignis, quem violente diu retinet in hac regione nostrati; alioqui sponte sursum procul a nobis ad mundi cardines euolaturum. Sed neque ob id a superiori dogmate discedere debemus: In primis enim corpori cuicumque humido; quod vna cum flamma in lucernis condi consueuit, duo insunt præcipue qualitatum genera, quibus igni vim potest inferre; dico qualitates primas appellatas, atque secundas: primæ quidem sunt humiditas, & frigiditas; secundæ vero sunt crassities, lentor, & id generis aliæ: primarum autem frigiditas excedens per se apta est ignem veluti sibi contrarium extinguere; humiditas

[a] lib. 3. c

Humor l[…] næ igni […] potest in […] duplici g[…] re qualita[…]

Frigiditas […] moris vt […] in ignem.

...iditas li... ...sis vt agat ...tem.

ditas vero sola sui corpulentia, & copia potis est flammam suffocare: sed secundarum qualitatum in omni corpore humido existentium lentor vires proprie non habet aut extinguendi, aut suffocandi, aut omnino transmutandi flammam in alienam naturam; quod aperte monuit Aristoteles[b] vbi decernit vim omnia transmutandi soli calori, ac frigori inesse, non item lentori; qui solum vim habet glutinandi; atq; adeo in lucernis alligandi flammam suo corpori humido; atque ita impediendi ne ignis, quo propensus est, inhiatq. semper, euolet ad æthera. Dum ergo supra constituimus in lucernis multas annorum olympiades ardentibus inesse humorem vires non habentem supra robur ignis, tunc de viribus primarum qualitatum in vtroque corpore degentium locuti sumus, quas existimauimus inuicem æquales; namque in humore tanta est frigiditas, & humiditas, quæ coniuncta crassitiei, ac densitati resistere valeat omni calori, ac siccitati in rara, tenuique substantia ignis existentibus: Vicissimque in igne tanta est caliditas, tantaque siccitas, quæ ab humoris neque frigiditate valeant extingui, neque humiditate suffocari: Quocirca neuter agit in alterum virtute vlla corruptiua; & proinde per multas etiam annorum centurias in tali humore perennare valet istiusmodi flamma. Dum vero diximus in eisdem lucernis humorem impedire ne flamma sursum ad suam sphæram libere conscendat, hoc ideo contingere non supposuimus, quia humor proprie suas vires corruptiuas in ignem exerceat; sed solum putauimus, innuimusque id euenire, quia humor sui lentore irretiat, & violentia quadam irretitum sibi alliget in lucerna ignem; qui secus suopte ingenio semper sursum nititur ad æthera scandere; absque eo quod ignis iste ab huiusmodi lentore vllam in sui substantia mutationem suscipiat, vllumve detrimentum in sua natura perpetiatur: Quo nomine dictum a nobis est humorem solo sui lentore in lucerna flammam violente retinendo, nō agere in ignem; scilicet actione vlla corruptiua, qua ignis aut extinctus, aut suffocatus essentiam suam amittere debeat; Immo

...meteor. ...c.1. ...orem non ...e vim ...i transf... ...ndi. ...r quam ...xerceat ...tem.

...ntraria ...destrue... ...eunt.

A vero nec actione vlla proprie dicta, nec vllis viribus humor lentore suo retinet violente ignem hic apud nos in lucernis; ita enim sola compedum durities, & angustia homines alligatos violente detinet in carcere, alioquin abituros; nec tamen in vinctos homines agit catena prohibens illorum e carcere fugam: nec ad reos vi detinendos in carcere, vel triremi, vires vllas exercet ferrum inanime; sed sola sui duritie, angustia, pondere, atque structura hoc munus obit. B Deinde vero, vt hoc etiam disputationi demus, agat proprijs quibusdam viribus lentor in ignem, dum eum intra lucernam detinet violenter in hac infera mundi regione, alioqui sursum procul euolaturum; negamus ad hoc præstandum humori necessarias esse vires supra vigorem ignis; quia si ponantur virium æqualium ignis, & humor; id eueniet profecto, vt ignis se se nequeat ab humido expedire; ac humor impediat ignis ascensum: C sic plane duo athletæ si pares obtinuerint omnino vires, & alter alterum arcte complectatur; non poterit vlla ratione alter ab altero diuelli, a quo violente detinetur, etiamsi totis viribus contendat se ipsum ab aduersarij violento complexu extricare; nam aduersarius alter æquipotens eum a se diuelli minime patietur: sic & Aristoteli [c] elementa in misto viribus coæquata se se mutuo detinent, impediuntque ne contraria fugiant a misto D quæque ad suas regiones: Sic eidem autori [d] alio in loco elementa tota in mundo æqualia secundum vires, licet secundum molem solum ad inuicem proportionata, integram sui naturam retinent; nec alterum contrariorum ab altero consumitur, corrumpiturque.

Humor lentore proprio nō agit in ignem

Catena vt agat in vinctos.

Agenti cur non sint necessariæ vires supra vim patientis.

[c] 1. de gen. t. 8.

Elementa in misto cur maneant, & non singula statim ad sua loca ferantur.

[d] 1. meteor. sum. 1. c. 3.

Elementa tota, vt sint inuicem æqualia.

E *Aequalitatem virium flammæ, ac humoris in lucernis caussam non perpetuæ, sed solum diutissimæ durationis igniculorum esse comprobatur: & vnde tandem intereant explicatur; patefaciendo caussam corruptibilitatis omnium nostratium, & mortis naturalis animantium.*

Cap. XXVIII.

ILlud præterea difficultatem patitur, quod supra [a] sæpius inculcauimus, in admirandis istis antiquorum lucernis

[a] lib. 3. c. 21. 24.

nec ab humore flammam extingui, aut suffocari, nec ab igne vicissim humorem absumi, aut dissipari; quoniam vires inter se habeant adeo æquales, vt quantum alter obtinet actiuitatis in alterum, tantundem is nactus sit resistentiæ contra illum; siquidem, inquiunt viri præclari, necessario fuerint non solum inextinguibiles hæ lucernæ, sed etiam absolute perpetuæ; quod tamen falsum esse tum experimento constat; tum ijs quoque rationibus, quibus Aristoteles [b] ostendit nullum materiale, nullumque mistum ex elementis esse perpetuum. Quæ tamen dubitatio tollitur, quia ignis, & humor in propositis lucernis non solum a se inuicem pati, & affici possunt; vt in viuentibus nostratibus calor, & humor: sed etiam a caussis vndecumque sibi extrinsecus occursantibus: si quidem in lucernis affici, perpetique non posset ignis nisi ab humore sibi adiuncto; & humor hic si pati nequiret nisi ab igne; proculdubio ij viribus æqualibus perpetuam lucem efficerent in lucerna: Verum quoniam vterque seorsum, humor inquam, & ignis, ab externis agentibus quam plurimis affici valet; quorum alia ignis vires augent, vel imminuunt, vel substantiam flammæ destruunt, vel eãdem ab humoris consortio diuellunt; alia consimiliter huiusmodi agunt in humorem, cuius vel vires augent, vel imminuunt; vel substantiam destruunt, vel vi ab igne diuellunt; vnde consortium, & æqualitas virium dissoluitur, ac denique flamma extinguitur; propterea fit vt lucernæ, in quibus ignis, & humor viribus iunguntur æqualibus; flamma tandem extinctæ destituantur: Illud tamen verum est, si clausa fuerit lucerna in loco tuto a vehementioribus aeris inclementijs, eam multo longiori tempore duraturam esse coruscam; non tamen æterno; tum communiter quia corpora cuncta nostratia, vnius ob materiæ appetentiam, & propensionem ad nouas formas, caduca sunt; illa enim satianda est, hæc actuanda; secus ambæ frustra essent in materia; quum tamen frustra nihil omnino sit in rerum natura: tum proprie quia sensim ab aere, atque a continentis cuiusque corporis qualitate ignis, & hu-

[b] 1. cal. tex. 136. 140.

M. stum nullum æternum.

Lucernarum ignem affici ab humore, & ab externis.

Lucernæ veterum cur æternum ardere nequiuerint.

A mor, aut illorum alter afficitur adeo, vt processu temporis longissimi soluatur eorum proportio, & virium suarum æqualitas; vnde altero in alterum agente, corruptio flammulæ tandem consequatur. Externæ vero huiusmodi caussæ contingere, occurrereque possunt innumerabiles; nempe tum ventus violente flammulam ab humore diuellens: quod ijs contigit lucernis, quæ inter aperiendum vetustissimum sepulchrum

B extinctæ fuere: tum scissura, scissiove lucernæ liquorem sui grauitate cadentem vicissim a flammula seiungẽs: quod Pallantinæ lucernæ accidisse dicitur: tum loci humiditas; quæ alias lucernas extinguere potuit intro labens aut vires ignis labefactare infra vires humoris, aut etiam humoris lentorem diluere colliquando illius consistentiam, ipsumque adeo ineptum reddere igni cõtinendo, alligandoque materiæ combustibili: tum siccitas loci ab humore

C itidem lentorem detrahens; id enim quotidie licet obseruare, ceram, & resinas omnes ob nimiam vetustatẽ summa siccitate contracti lentorem amittere, nec amplius idoneas esse cum papyro in lucernis, aut candelis continendæ flammulæ; abeunt enim in aridum puluerem, nullamque obtinent amplius consistentiam: tum terræmotus concutiens locum reconditæ lucernæ illam varijs rationibus extinguere

D potest. Illud tamen asseuerare non dubito, lucernam, in qua ignis, & humor sint viribus æqualibus, vbi cetera sint paria, multo longiori tempore ardentem ignem in se conseruaturam, quam ea, in qua ignis, & humor viribus inæqualibus associantur: quoniam & corpus salubre in humana specie temperatissimum diutius vitam producit incolumem, & magis resistit caussis morbificis omnibus. Ob istas igitur, & alias

E rationes consimiles, lucernę ardentes in antiquorum monumentis, alibive recõditæ perpetuo durare non potuerunt; etiamsi neque flamma in eis absumeret humorem, neque humor flammam extingueret, aut suffocaret ad plurimos annos, quia viribus essent ad inuicem æqualibus; sed liquor ignem suo lentore solum sibi adiunctum retineret, prohiberetque ne sursum a lucernis euolaret

Ignem corr[...] pentes ext[...] ne caussæ [...]

Ventus qu[...] priscorum [...] cernas, & qu[...] modo exti[...] xerit.

Lucernæ P[...] lantis vt e[...] tinctæ.

Loci humi[...] tas vt luce[...] extinguat.

Siccitas [...] vt lucerna[...] extinguat.

Cera ve[...] stior cur [...] pta cande[...] inflammat[...]

Lucerna [...] diutissime[...] ret ardens.

Homo [...] diutissime[...] uat inco[...] mis.

laret ad æthera. Sed quod nuperrime dicebamus corruptionis caussam esse materiæ appetitum, mortis autem naturalis pugnam elementorum internam (quod nuper assumpsimus) in controuersiam reuocatur ab aliquibus recen-

[c] ...art. 59.

„ tioribus: Sunt enim, qui[c] duo hæc vul-
„ gatissima pariter, ac verissima theore-
„ mata nobis antea recepta conuellere
„ conentur asserentes corruptionis no-
„ stratium necessitatem referendam non
„ esse in materiæ primæ appetitum, quia
„ ex morte animalium adhuc remaneat
„ in cadauere materia multis formis or-
„ nata: Et quia materiæ appetitus perin-
„ de ab anima expleatur, atque ab alia
„ quacumque forma; ita vt si composito
„ contrarium nullum accederet validius,
„ numquam corruptio consequeretur:
„ Addentesque falsum esse caussam præ-
„ cipuam naturalis interitus, & multorum
„ morborum esse pugnam contrariarum
„ qualitatum, ex quibus constat viuens,
„ tanquam compositum ex elementis;
„ quod videtur velle Aristoteles dicens
„ corrumpi quod ex contrarijs constat: id
„ tamen falsum est, inquiunt, quia Aristo-
„ teles voluit non ab internis contrarijs
„ corrumpi, sed ab externis; vnde sublu-
„ naria omnia corruptibilia: Verisimile
„ enim est, immo necessarium a forma
„ misti coerceri elementa ne inuicem pu-
„ gnent; quod si pugnarent, morbi fie-
„ rent, non mors naturalis. Accedit quod
„ ex hac caussa præcise non sequetur
„ mors, sed dissolutio misti; viuens enim
„ primo est mistum, deinde organicum,
„ tertio viuens; primum habet ex vnione
„ elementorum, secundum ex diuersitate
„ partium, tertium ex præsentia animæ;
„ mors tollit præsentiam animæ, non mi-
„ stionem, aut compositionem; quare si-
„ ne pugna qualitatum fit mors; & pugna
„ qualitatum non destruit vitam, sed mi-
„ stionem: Proximiorem fecimus vitæ di-
„ spositionem corporis temperiem, & in-
„ strumentorum compositionem; an igi-
„ tur, si hæc vitientur, mors sequetur na-
„ turalis? nequaquam; etenim quæ pro-
„ pter hanc caussam sequetur mors, ex
„ morbo erit, & violenta: Præterquam
„ quod ad temperiem, & compositionem
„ adeo vitiandam, vt mors contingat, tan-
„ ta requiritur violentia agentis, tanta
„ immutatio, vt ex caussa naturali, & ne-

A cessaria sequi non possit, quin prius ca- „
lor ille deficiat, quem vitalem diximus, „
videmus enim maximos durare intem- „
periei, & malæ compositionis morbos, „
durante vita. Iam ergo ex omnibus „
caussis vnam, si bene discurramus, inue- „
niemus naturalis mortis caussam, nem- „
pe caloris defectum; quem statuimus es- „
se postremam, & proximam animæ di- „
spositionem; etiamsi ex reliquis omni „
bus possit etiam corpus alterari, ægro- „
B tare, & mori. Hæc illi: Qui tamen voti compotes non effecti, frustra celeberrimas Philosophorum sententias impugnare aggressi fuerunt. Quod enim primo statuunt, mortis necessitatem non esse referendam in materiæ primæ appetitum; aperte reclamantem habet Aristotelem [d] tum definientem materiam esse primum subiectum, ex quo inexistente fit vnumquodque generabile, & in quod remanens abit vnumquodque corruptibile: tum[e] decernen-
C tem materiam esse caussam rebus quibusque inest, vt esse, ac non esse possint; tum clare demonstrantem intelligentias esse incorruptibiles, quia careant materia, quæ nouam formam appetat. Ratio vero, quam afferunt ad sui placiti confirmationem; nempe, quia ex morte animalium remaneat adhuc in cadauere materia multis formis ornata, duplici notatur vitio; alterum est paralogismus, ac omnino petitio principij,
D quia probatur ignota conclusio per ignotiora, vel saltem æque ignota principia; negant enim plurimi Philosophi a morte animalis remanere vllam formam pristinam, & inficiantur in eodem subiecto simul plures in esse formas; quum omnes ad vnum confiteantur materiæ appetitum esse caussam communissimam corruptionis omnium subcælestium; Aristotele clare decernente naturales substantias perpetuas, ac omnino cælestia corpora carere [f] mate-
E ria, quæ sit in potentia ad formam substantialem. Alterum vitium est, quia concedentes a morte animalium remanere adhuc in cadauere materiam multis formis ornatam, negare debemus necessitatem mortis referendam non esse in appetitum materiæ; nam forma cadaueris quum simul in eadem materia esse nequeat cum forma viuentis, vt

Appetitus materiæ vt si caussa corruptionis.

[d] 1. physic. t. 82.

[e] 7. meta. t. 22. 53. 12. meta. t. 30.

[f] 8. meta. t. 12.

pote sibi opposita; quumque materia sub forma viuentis esset naturaliter in potentia ad formam cadaueris, eamque physice appeteret; quando naturalis hic appetitus expleri debet, physicaque ista potentia est actuanda; secus enim vtrumque frustraretur, quod natura non patitur, iam apparet appetitum formæ nouæ in materia esse caussam necessitatis interitus omnium subcælestium, etsi post eorum corruptionem in materia remaneat aliqua forma: & in viuentibus speciatim appetitus formæ cadaueris, potest sque ad eam induendam existens in corpore, seu in materia, est mera caussa mortis; quia hæc potestas, dum actuatur, facit animam exulare a corpore; licet cadaueri multæ formæ præcedentium insidere dicantur, nempe elementorum, & misti. Quod autem secundo aiunt, materiæ appetitum perinde ab anima expleri, ac alia quacumque forma, non probat intentum; quia duplex quum sit appetitus in materia, vniuersalis alter omnium formarum, peculiaris alter vniuscuiusque formæ seorsum; vt anima præsens explet eum appetitum particularem, quem ad eamdem animam olim materia obtinebat; & singula forma seorsum satiat appetitum materiæ ad eandem numero formam: ita nec anima, nec vlla forma particularis alia saturare potest appetitum vniuersalem ad omnes formas, nec eum peculiarem, quem habet materia ad aliam quamcumque formam absentem, ac præsenti oppositam: Qui appetitus quum frustra non sit in materia, expleri quandoque debet; id autem fieri nequit, nisi præsens forma contraria de materiæ sinu recedat; quippe simul in eadem materia esse nequeunt opposite formæ: proinde in materia viuentis residens appetitus nouarum formarum animam secum non compatientium, reddit viuens corruptibile, ac necessario morti obnoxium. Quod tertio proponitur, si composito contrarium nullum accederet validius, numquam corruptionem consecutum iri; falso proponitur; tum quia compositum suapte natura finitum, licet ei non accedat extrinsecus vllum contrarium, tandem ex se sponte corrumpetur; quod enim per se corruptibile est, id circumscripto quolibet alio, tandem interire necesse est; ac vt pleraque sponte nascuntur ab interno genitore, quemadmodum late probauimus in opere *De Spontaneo viuentium ortu*; ita multa sponte interire pariter ab interno corruptore nil prohibet: tum quia licet compositum, ex contrarijs principijs non constitutum, a seipso corrumpi nequeat, sed solum intereat a contrario validiore sibi extrinsecus accedente; cuiusmodi est corruptio simplicis elementi; compositum tamen ex contrarijs naturis, vti sunt viuentia cuncta nostratia, & inanimata etiam mista vniuersa, facile corrumpi valet ab interno contrario validiori alterum destruente; nec oportet ad misti corruptionem extrinsecus vllum contrarium validius accersiri: vbi enim alterum componentium ab altero destruitur, totum compositum necessario corrumpitur. Quod quarto dicitur, falso statui caussam præcipuam naturalis interitus, & multorum morborum esse pugnam contrariarum qualitatum elementarũ, ex quibus constat viuens, tãquam compositum ex elementis; id aperte sugillat Aristotelem asseuerantem elementa esse caussas mortis animatorum, in hæc verba, *Quamobrem nosse oportet, quemadmodum rerum naturalium constitutarum partim calidæ, partim frigidæ, & aliæ siccæ, aliæ humidæ dici debent; nam vitæ quoque, & mortis caussas hæc habere; atque etiam somni, & vigiliæ, iuuentutis, & senectutis, & morbi, & sanitatis; non asperitatem, aut lenitatem; non grauitatem, aut leuitatem. nihil fere tale apertum esse videtur; & recte quidem; sunt enim hæc, vt alio loco* [g] *exposuimus, initia elementorum naturalium; calidum dico, frigidum, siccum, humidum.* Quin & sugillat [h] Hippocratem statuentem, si homo non esset ex pluribus elementis constitutus, sed vnum quid simplex; eum non doliturum, nec ægrotaturum: si enim solum ab externo agente homo affici potest; is æque, si vnum sit elementum, afficietur ab externo contrario; ac si fuerit ex multis elementis constitutus: sed quia proprie non dolet homo, nec ægrotat, nisi ob pugnam inter sua interna principia, siue sponte inuicem pugnauerint, siue ad pugnandum

Appetitus materiæ quotuplex; & vt expleatur.

Sponte [...] quid inte[...] & oriri.

Corrupti[...] externo [...]trario.

Corrum[...]tur quæ a[...]terno.

[g] 2. de [...] an. c. 2.

[h] 1. de hum.

Homo [...] quid, cu[...] doleret, [...] ægrotare[...]

dum ab aliquo externo incitata, & irritata fuerint; ideo vere sanxit Medicinæ parens, Hominem non doliturum, nec ægrotaturum, si eius corpus vnicum sit elementum; non ex pluribus, iisdemq. inuicem contrarijs coagmentatum. Quod quinto afferunt, Aristotelem velle non ab internis contrarijs corrumpi, sed ab externis; longe a veritate abest; nam ex aduerso agens de caussis longitudinis, & breuitatis vitæ, ac speciatim de caussis mortis, expressis verbis Aristoteles ait, [i] *Quemadmodum enim multa flamma comburit, & corrumpit paucam, eo quod alimentum consumat: sic naturale calidum primum concoctiuum consumit materiam, in qua est*. Quod exinde colligitur, vnde subcælestia omnia sunt corruptibilia, id ex eo quod est, non ab internis, sed ab externis contrarijs viuens corrumpi, male colligitur: nam subcælestia omnia ratione materiæ nouam formam appetentis sunt ex se corruptibilia; sed eorum simplicia quidem elementa semper ab externo contrario corrumpuntur; mista vero ex elementis tum ab externo, tum etiam ab interno contrario promiscue corrumpuntur; violente quidem ab externo; naturaliter vero ab interno, seu calore humidum consumente, seu etiam humore calorem suffocante. Quod præterea dicunt, verisimile esse, immo necessarium a forma misti coerceri elementa ne inuicem pugnent; id veritati repugnat, tum quia si anima, quæ longe nobilior est, quam forma misti, solum continet ne diuellantur elementa in contrarias mundi regiones inhiantia, doctore [k] Aristotele; non autem ea impedire potest, ne pugnent ad inuicem; quanto minus id præstare poterit forma misti? tum quia misti forma re non dissidet a forma elementorum; est enim aggregatum quid ex illis in vnum iunctis; quomodo ergo contrarium coercebit aut seipsum, ne agat in contrarium; aut suum contrarium, ne secum pugnet? tum quia misti forma potest ad summum coercere ne vnum elementum cito reliqua in misto corrumpat, refractis illius viribus: at quia virtus elementorum in misto saluatur, vt ait [l] Aristoteles; proinde prohiberi non possunt

A ne inuicem pugnent; quum virtus contrarij præsentis ociosa esse nequeat physice, sed necessario agat in contrarium. Quod postea scribitur, si elementa in corpore viuentis pugnarent, morbi fierent, non mors naturalis; falsum est penitus: cur enim elementorum pugna morbum inuehat, & eo mediante non possit aduehere mortem naturalem decrepiti? an ne potest mors naturalis obrepere sine morbo? quomodo quis B intereat sanus? non ne a sanitate in mortem vna via est ægritudo? non ne Medicum axioma est, quempiam interire non posse sine febre? non ne febris est morbus? itaque pugna elementorum, ex quibus animantium corpus constituitur, morbus inuehit, & post morbos etiam mortem naturalem. Quod vlterius asseritur, ex elementorum pugna non præcise mortem sequi; hoc vltro concedimus; at quod additur, ex ea præcise consequi misti disso- C lutionem; id absolute negamus; quia ex elementorum pugna in viuente sequi non potest misti dissolutio, quin ex eadem prius consecuta mors fuerit; nam viuens necessario est mistum, & mistum perfectum: Ad negati dogmatis confirmationem cōcedentes viuens primo esse mistum, deinde organicum, &, si placet, tertio viuens naturæ ordine, ac primum habere ex vnione elementorum, secundum ex diuersitate D partium, tertium ex præsentia animæ: dantesque mortem tollere præsentiam animæ, non autem mistionem, neque compositionem. Negamus absque pugna qualitatum elementarium obrepere mortem; nam mors est animæ a corpore seiunctio; quum autem anima corpori mediantibus dispositionibus associetur; quibus non dissolutis eam a corpore auelli non posse certissimum est; quumque dispositiones illæ in temperamento potissimum consistētes dis- E solui nequeant, nisi per elementarium qualitatum pugnam; propterea mors obrepit viuentibus non nisi præcedente pugna elementorum in eorum corporibus: quæ quidem pugna vltimo terminatur in dissolutionem misti, sed tamen ad eam peruenire nequit nisi prius inuehat mortem animantis; cuius corpus absque mistione consistere non potest:

Margin notes (left, partly cut off): ...pocratis ...a illu... ...m. | ...3. ...natiuus ...init ma... ..., in qua | ...lestia vt ...rrupti... | ...a quid ... ele... | ...æ ani. | ...otorum ...n mi... ...tur. ...g. gen.

Margin notes (right): Mors non adu nit sine morbo. | Elementorum pugna vt mortem aduehat. | Animantis corpus est necessario mistũ.

A test: prius ergò, quam mistionem, pugna elementorum destruit vitam, quæ sine perfecta mistione consistere non valet. Sed quid nos concedimus viuens prius esse organicum per compositionem diuersarum partium instrumentalium, deinde viuens per animæ præsentiam? an ne potest esse caput, cor, hepar, caro, neruus aut alia pars vlla vel similaris, vel dissimilaris, quæ non viuat, & non sit animata? non ne [m] Aristoteles a semine maris ante organorum constitutionem excrementum feminæ statuit animari? non ne hoc ipsum nos fuse demonstrauimus in opere *De perfecta constitutione hominis in vtero?* non ne prius in eandem sententiam scripserat [n] Aristoteles, *semen igitur tale est; motumque habet, & principium tale, vt motu peracto pars existat quæque;* ecce vim partium formatricem, *eademque sit animata;* ecce vim viuificatricem, *non est enim facies, nisi animam habeat, neque caro; sed corrupta æquiuoce dicetur facies, aut caro, perinde quasi lapidea, aut lignea facta sit?* Sic ergo viuens simul est organicum, & viuens; nec prius organorum compositio, partiumque natura constituitur, deinde ijs anima, & vita accedit. Quid præterea concedimus a morte tolli animæ præsentiam, non autẽ partiũ organicarum compositionem? non ne [o] Aristoteles ait multis in locis cadauerum non esse carnem, manum, aut aliam partem vllam? sic primum ait, visiua potentia, atque adeo anima oculi deficiente per mortem, *non est amplius oculus, nisi æquiuoce, sicut lapideus, aut depictus.* Et paullo post, [p] *Non est autem quod abiecit animam potentia existens vt viuat,* hoc est, instrumentale, quod prius ipsemet Aristoteles [q] admonuerat, *sed quod habet.* Atque alibi, *Nec fieri potest vt vel facies, vel manus, vel caro, vel alia pars sit, nisi anima sensualis insit, aut actu operans, aut potentia; & aut aliquatenus,* id est copulata cum rationali in hominibus, *aut simpliciter,* nempe in brutis; *erit enim vt mortuus, aut pars mortui.* Mors itaque tollens præsentiam animæ, vna tollit compositionem partium instrumentalium, & organorum; quando in cadauere non sunt organa, & membra priora, nisi æquiuoce, hoc

Viuens non esse organicũ ante acceptam animam.

[m] 2. de gen. an. c. 3.

Cap. 8 & seqq.

[n] 2. de gen. an. c. 4.

[o] 2. de ani. t. 9.

Cadaueris corpus non esse organicum

[p] tex. 10. tex. 6.

[q] 2. de gen. an. c. 4.

Mors tollit esse instrumentale.

est quoad nomen, & apparentiam tantum; vt [r] alibi notauit admirandus Præceptor. Quod postea dicitur, instrumentorum compositionem esse proximiorem dispositionem vitæ, seu materiæ ad vitam recipiendam, & retinendam; id falsum esse constat ex nuper allatis ex Aristotele decernente instrumenta non esse sine anima, & vita; quum vbique dispositiones præcedant id, ad quod apparant materiam sibi subiectam. Sed concedentes disputationi propositum dogma, & aliud verum B illi complicatum, quo decernitur temperamentum esse proximiorem dispositionem corporis ad vitam; negamus vbi temperies, aut instrumentorum compositio vitietur, sequi non posse mortem naturalem: an ne illæso temperamento poterit quispiam naturali morte in vltimo senio perire? non ne temperies est dispositio corporis ad vitam, atque adeo vinculum nectens animam corpori? quomodo ergo non C soluto vinculo dissociabitur anima a corpore? non ne [s] Aristoteli compositio instrumentorum est item id, quo corpori adnectitur anima? quomodo igitur eo non dissoluto poterit corpus anima priuari? an ne corpus instrumentale poterit esse sine anima, quæ suus est actus essentialis? id porro negat [t] Aristoteles. Ad probationem concedentes mortem, quæ propter vitiatam corporis temperaturam euenit, & D propter vitiatam instrumentorum compositionem obrepit, ex morbo esse; negamus eam esse mortem violentam, non autem naturalem; nam vere mors violenta est, quæ morbum sequitur vehementem, & ante senium: at morbus est etiam lenis, & in vltimo senio sensim sine sensu perducens homines ad mortem naturalem: non ne vitiatæ compositionis, ac temperaturæ morbus consequens internam elementorum pugnã E potest in decrepita ætate mortem naturalem aduchere? potest profecto. Quod vlterius additur, Ad temperiem, & compositionẽ adeo vitiandam, vt mors contingat, requiri tantam violentiam agentis, vt ex caussa naturali, & necessaria sequi non possit; hoc audacter negandum est; nam senibus in vltima ætate adeo languidus est calor, vt exiguum

[r] 1. de ge... t. 37.

Dispositi... præcedit ... mam.

Tempera... to ill... mori qu... piam.

[s] 2. de ... t. 26.

[t] 2. de a... t. 10.

Mors qu... lenta.

guum temperaturæ, conformationisque vitium, citra vllam fere violentiam calorem extinguat, aut suffocet, mortemque naturalem necessario aduehat. Ad postremum assertum huic implicatum concedentes ad temperaturam, & instrumentorum compositionem adeo vitiandam, vt mors contingat, tantam immutationem requiri, qua calor naturalis deficiat: Negamus calorem naturalem deficere non posse ob lentam pugnam internarum caussarum, ac omnino qualitatum elementarium, ex quibus humanum temperamentum constituitur: quoniam si viuidus iuuenum calor, sique calor natiuus absolute cito, & affatim corrumpi, ac deficere non potest, nisi a caussa externa, eademque vehementi, ac celeriter operante; calor tamen exilis decrepiti senis (cui soli mors naturalis accidere valet) ab humiditate interna redundante, ac sibi affluente facile suffocari, & a frigiditate contrarij pariter intimi elementi sensim extingui potest per morbum non acutum ad mortem naturalem sine vlla sensibili violentia, vel vehementia terminabilem: sic enim magnus Hippocrates inquit [a] alicubi, senibus febres non similiter acutas fieri ac iuuenibus, quia frigidum est eorum corpus; hoc est, quia languido, & imbecillo gaudent naturali calore. Ita ergo calor in morte naturali deficere valet ob intimam pugnam elementarium qualitatum. Quamobrem satis vnicuique constare potest, eos tantum a veritatis meta deuiare, cuicumque statuunt materiæ appetitum nõ esse caussam, ob quam subcælestia cuncta sint corruptibilia: & intimorum elementorum pugnam non aduehere mortem naturalem animantibus; & speciatim lucernas extingui non posse sponte a calore humorem absumente, vel ab humore calorem suffocante; quantum a communi Philosophorum sententia recedunt.

[left margin, cropped:] ...n na- ...d defi ...e ob ...ugnã ...rum. — ...ura- ...it fo- ...us. — ...44. — ...1.23

Aequalitatem virium ignis, & humoris in Lucernis tum reipsa inueniri, tum difficili negotio posse constitui; tum caussam non esse varietatis naturæ lucernarum; eam tamen non demoliri. Cap. XXIX.

INde quoque huiusmodi flammæ, ac humoris in lucerna virium [a] æqua- A litatem alij clarissimi viri de medio tollere nituntur, tum quia in mistione semper vnum dominatur; & æquale cogitatione quidem cognosci posse, non autem reipsa dari, vt inquit Galenus, aiunt, primo de Temperamentis: tum quia æqualitas illa, si detur, facta tamen, conseruatuque sit difficillima; vnde ab ea tot lucernæ tam diuturnam perdurationem habere non potuerunt: tum demum quoniam ab vna illa æqualitate B virium tanta lucernarum varietas exoriri nequit, vt aliæ adeo imbecillam flammam obtineant, quæ aeris noui præsentiam sustinere nequeat, sed protinus eo viso extinguatur; aliæ validiorem, quæ aeris externi commercium per aliquot horas etiam admittant, sponte postea commorientes; & aliæ denique robustissimam, quæ aeris imminentis, & flatus ingruentis, & aquæ obruentis vim, & impetum sustinere, superareque valeat. Sed & has obie- C ctiones eluere possumus. Ad primam enim aperte negamus in omni mistione semper vnum aliquod miscibilium ceteris dominari; docente [b] Aristotele miscibilia in mistione debere admuicem coæquari: etsi plerumque contingat in mistis aliquod elementum habere prædominium supra reliqua. Deinde negamus Galenum primo de Temperamentis allegato constituere non dari reipsa æquale, sed sola cogitatione id D posse cognosci; nam toto eo libro perlecto nihil tale [c] vidimus; at potius oppositum; quia contra veteres demonstrat dari temperamentum æquale, quod expers sit omnis excessus; ac vere medium inter extrema; idque agnoscit, esseque reipsa vult in homine, quem temperatum, eusarcum, quadratum, & canonem omnium temperamentorum appellat; & in eius cute, ac speciatim ea, quæ volam manus contegit, summosque digitos intrinsecus. E Deinceps concedentes in disputationem, non dari mistum æquale ad pondus, vt aiunt Medici, nec proinde hominem temperamenti æqualis citra omnem cuiusque qualitatis excessum: negamus ignem in lucerna humori, & combustibili coniungi non posse viribus omnino æqualibus; quandoquidem [d] Aristoteles alicubi demonstrat, nec ma-

[right margin:] Miscibilium vnum aliquod non semper ceteris in mistione dominari.

[b] 1. de gen. t.88.89.

Mistum equale dari ex Gal.

[c] cap.3.8.9.

Homo quadratus canon temperamentorum.

Igni non misceri materiã ardentem.

[d] 1. de gen. t.83.

materiam igni mistam esse, quum ardet, aut ipsam suis particulis; nec ignem misceri cum materia combustibili, & ardente. Ad secundam oppositionem vltro concedimus difficilem quidem esse hanc ignis, & humoris æqualitatem quoad vires; vt nos [e] pridem monuit Maximus Olybius; non tamen ideo damus eam fieri non posse; quando nouimus etiam fieri sæpe difficilia: Porro difficultas ista raritatem euentus aduehit; neque enim plurimæ omni æuo, & omni loco hucusque visæ sunt lucernæ, quas constiterit plurimos annos arsisse; sed paucas. Ad tertiam dubitationem dicimus propositam virium ignis, & humoris in lucerna æqualitatem non supponere, nec inuehere eundem flāmæ vigorem in gradu; quia fusius ostendimus in opere nostro [f] *De his qui diu viuunt sine alimento*, hominum habentium calorem innatum, & humidum radicale viribus æqualibus, huiusmodi æqualitatem esse valere cum calore imbecillo, cum calore valido, & cum mediocri etiam in varijs indiuiduis; quidni hoc ipsum contingat in lucernarum igne, atque humore? hic enim humido nostro radicali, natiuo ille calori aptissima proportione respondet: Sane igni debiliori æquales vires habebit humor minoris tenacitatis; validiori vero igni æqualis erit humor tenacissimus; mediocri mediocris: calor etenim, & omnino qualitas quæuis actuosa validior est in subiecto densiori; vt in eodem opere late [g] demonstrauimus: Varietas ergo lucernarum, quæ esse potest cum æqualitate virium ignis, & humoris, ab ea æqualitate veluti a sui caussa minime dependet; sed a varietate materiæ, ac humoris flammæ subiecti; vt dudum explicauimus. Quare in admirandis istis veterum lucernis id cōtingere statuendum est, tum vt ob eandem caussam, nempe ob æqualitatem virium ignis, & humoris, per multas annorum decades, nullo deinceps addito liquore, iugiter ardeant incolumes; tum vt ob diuersitatem liquoris inflammabilis, penes maiorem, aut minorem visciditatem, densitatemve, facilius, vel difficilius obsistant caussis externis ignem extinguere valentibus.

Æqualitas virium ignis & humoris in lucernæ difficilis est, at possibilis.

[e] lib. 1. c. 9.

Lucernæ diutissime ardentes cur raræ.

[f] lib. 3. c. 41. & seqq.

Vitæ, ac lucernæ comparatio.

Igni debiliori qui humor vires habeat æquales.

Qualitas actuosa validior in subiecto densiori.

[g] lib. 2. c. 73. 327. Lib. 4. c. 24.

Lucernarum varietas est cū æqualitate virium ignis, & humoris.

A *Partes combustibilium terreas non in solum cinerem, sed etiam in fumum abire; combustionemque non esse misti resolutionem in elementa. Cap. XXX.*

VEllicant alij theorema illud, quo dudum [a] statuimus fumum esse partem combusti terream, eo quia dum mistum in elementa per combustionem ab igne deurente dissoluitur, terrena pars illius in cinerem subsideat, ignea in B flammas abeat, aerea in halitus insensiles euanescat, aquea demum in fumum densiorem conuertatur: Quod vel inde, inquiunt, apertissime constat, quia fumus non alia ratione adhærescit cuicumque corpori, & ipsum coinquinat, nisi ob inexistentem sibi ab aqua humiditatem cum visciditate coniunctam. Huic tamen obiectioni non vno modo possumus occurrere: In primis enim falso accipitur per combustionem vstibilia in elementa resolui; namque pu- C tredo est resolutio misti in elementa; non autem combustio; quæ vere, ac proprie conuersio est combustibilium in ignem; Quum enim omnis mutatio physica mobilium substantiam mutans ab eo agente proficiscatur, quod materiam, in quam agit, conuertere studet in naturam suæ consimilem; qui fieri possit vt combustio, quæ actio est ignis in combustibilem substantiam, sit eius misti resolutio in quatuor elementa, vt D est putredo? an non a putredine dissidet combustio? nihil magis: ignisne vnica sui functione generabit ex eodem combustibili, præter ignem sibi consimilem, aerem, aquam, & terram sibi dissimiles? nihil minus. Ad vero comburitur ab igne non solum mistum, sed etiam terra simplex, & aqua simplex; ceterum nulla istarum in elementa dissolui potest; sed ab igne deurente in ignem sibi similem conuertuntur. Dein- E de licet per combustionem misti ab initio partes eius elementares diuersæ naturæ a seinuicem quoquo pacto separentur; vltimo tamen omnia elementa mistum constituentia in ignem transmutantur; quod belle concinit aliquando [b] Lucretius inquiens,

„ *Ergo omnis natura cibos in corpora viua*
„ *Vertit, & hinc sensus animantum procreat omnes,*

Non

[a] lib.

Comb... mistum resolui... menta

Comb... quid.

Mutat... stantia... ca vt fi...

Putred... bustio... det.

Ignis... functio... eadem... ria om... menta... rare ne... Igne c... etiam... cia ele...

Comb... vt pa... variæ partes...

[b] lib...

„ *Non alia longe ratione atque arida ligna*
„ *Explicat in flammas, & in ignes omnia versat.*

Nec obstat ignem, qui Aristoteli [*c*] agit in quantum calidus, calore suo cuium est eidem autori heterogenea segregare debere, quæ in misto sunt diuersæ speciei elementa ab inuicem separare; tum quia mistum heterogeneum non efficiunt elementorum variæ naturæ; quando mista pleraq; Aristoteli [*d*] sunt homogenea, ferrum, æs, aurum, argentum, stamnum, lapis, caro, vena, neruus, os, oleum, adeps, & id generis alia sexcenta: tum quia etsi pusillus ignis combustibilem materiam magnam in elementa quoquopacto resoluere videatur; tamen & ingentior flamma totum combustibile simul quoad omnes sui partes in ignem vertit, & omnis ignis vlteriori actione deinceps agens in partes combustibilis a se prius discretas, si hoc disputationi dandum sit, eas omnes in ignem denique transmutat. Præterea comburens ignis sic agit in combustibile, cuius, si mistum fuerit, quæcumque pars sensibilis mista est, [*e*] Aristotelis obseruatione, vt primum portionem igneam a prædominio facillime soluat in flammas; quę postea in ignem abeunt raritate, tenuitateque summa insensibilem aspectui; sensim semper interim disponens aereas, aqueas, & terreas misti eiusdem portiones ad induendam naturam flammæ: hanc autem prius induunt aereæ, quam aqueæ, ob substantiæ similitudinem; quæ decreto [*f*] Aristoteleo faciliorem transmutationem efficit: Dum autem aereæ misti portiones ab igne comburente disponuntur ad flammæ naturam, formamque subeundam; tunc vt fieri potest, quod earum aliquæ latenter euolent ad cognatum sibi aerem propinquum vstionem subterfugientes; plurimæ tamen ceteris misti partibus alligatę vertuntur in ignē: interim aqueæ in aereas ab eodem agente sensim commutantur, vlteriori actione deurentis ignis in flammam conuertendas; & simul cum aqueis terrenæ partes ab igne comburente ad inducēdam naturam flammæ pari quidem tempore, dispari tamen ratione disponuntur; pari sane tempore, quia terrenę partes rei combustibilis etsi ob sui crassitiem, ac densitatem igni comburenti magis, quam aquæ, resistant; hæ tamen, quam illæ, ob humiditatem igni magis obsistunt, ac reluctantur: Quare misti terrenæ partes igni comburenti frigore, ac densitate resistentes, pari passu ad ignis naturam currunt atque misti eiusdem partes aqueæ deurenti eidem igni frigore, ac humiditate obsistentes: Sed quia non eadem est omnium partium dispositio; propterea partes aliquæ misti mutationem in ignem subterfugiunt: Profecto partes aqueæ combustibilis ab igne deurente in vaporem, & aerem maxima ex parte commutantur; terrenæ vero in fumum, seu siccam exhalationem, & in cinerem; in cinerem quidem illæ conuertuntur; quæ non ita sunt aptæ naturam igneam induere; in fumum vero illæ, quæ vlteriori actione adurentis ignis in ignem facile commutari valent: Huic autem fumo visciditas inest aliqua ob aquearum partium participationem; terreæ namque partes dicuntur a prædominio, quibus nonnihil aquei admistum inest: quam sane theoriam apertissimam habeas apud Aristotelem [*g*] asseuerantem actione caloris vi Solis prope terram geniti ex humiditate circumfusa terræ sursum tolli vapores, ex quibus condensatis a frigore in media regione aeris oriuntur nubes; & ex sicco terreo procreari fumidas exhalationes; quæ sursum vi secum deferentes, velut onus, humidum vaporem; eoque postea relicto in media regione aeris; ad altiorem denique delatæ maxima ex parte vertuntur in ignem; reliquijs earum ad instar cinerum, & atomorum [*h*] deorsum cadentibus in mare; illique salsedinem conciliantibus, & amaritudinem: exustorum enim omnium cinis Aristoteli [*i*] salsus est. Terrenæ igitur misti partes vi comburentis ignis non solum in cineres, verum etiam in fumum abeunt; idque ea ratione, quia terra in ignem verti non potest, nisi pertranseat, muteturq. prius in fumum; quemadmodum aqua in aerem mutari nequit, nisi vertatur prius in vapores: vt enim vapor est natura quædam media inter aquam & aerem; ita plane fumus substantia media est inter ignem, ac terram: cinis autem est terrea misti portio longe difficilior mutatu

Terreæ partes cur simul cum aqueis deurantur.

Fumus ex qua parte combustibilis oriatur.

Fumo vnde visciditas insit.

[g] 1. meteor. sum. 1. c. 4. sum. 2. c. 1. sum. 3. c. 1.

Solis actione vt de terra tollantur in aera vapores, & exhalationes. Vide inf. c. 31.

[h] 2. meteor. sum. 1. c. 3.

Maris amaror & salsedo vnde.

[i] 24. sect. probl. 18

Terrea pars misti combustione cur abeat in fumum, & cinerem.

Aqua vt in aerem vertatur.

Cinis quid sit.

tatu in ignem, quam fumus; quia fumus immediate in ignem commutari potest; cinis immediate in ignem commutari non potest, sed prius in fumum conuerti debet, vt terra, si transmutari debeat in ignem.

Cinis vt in ignem mutari valeat.

Calor Solis ex terra, & aqua quot, & quales halitus eliciat. Cap. XXXI.

NOn recipiunt alij, quod nuper, & [a] antea quoque sanximus ex Aristotele, Calore Solis agente in terram aquis perfusam duos halitus procreari; vaporem scilicet humidum ex aqua; & exhalationem siccam ex terra: nam insuper aiunt ab eodem agente generari ventos; qui non sunt de natura vaporis, nec de specie fumidæ exhalationis; sed ex aerea substantia geniti tertiam halituum speciem constituunt. Sed nec istam nostram sententiam euertunt: In primis enim asserimus calore Solis duos tantum ex terra, & aqua sursum halitus extolli, vaporosum, & fumosum, at ventos non esse de natura vaporis concedimus; eos tamen ab exhalatione fumida distingui apertissime [b] negat Aristoteles, qui omnium ventorum naturam in siccam, seu fumosam exhalationem de terra genitam partim a calore Solis, partim ab eo qui degit intra terræ viscera, referre non dubitat. Deinde negamus actione caloris in aerem vllam gigni exhalationem; nam aer caloris vi transmutatur immediate in ignem, nullius exhalationis interuentu, ob maximam cognationem, quam cum igne habet; quum enim & ipse tenuitate, raritateque inaspectabilem substantiam obtineat, si a deficcante calore humiditate priuetur, illico in ignem commutatur, & eo magis, quo inter ignem & aerem nulla datur media natura, mediave consistentia: sed terra magis ab igne dissidet, non solum enim frigore illi aduersatur, verum densitate, crassitieque longe ab igne distat: quare terra in ignem commutari nequit, nisi prius attenuetur, atque rarescat in fumidam exhalationem, quæ mediam consistentiam habet inter ignem rarissimum, ac tenuissimum, & terram crassissimam, atque densissimam: natura enim de vno ex-

[a] li. 4. cap. 7 & 7. superiori.

Solis calore duos tantum halitus e terra tolli, & ex aqua.

[b] 2. meteor. sum. 2. c. 1. Ventos esse fumidam exhalationem.

Aer caloris actione non vertitur in halitum.

Medium non est inter ignẽ & aerem.

Exhalatio media est inter ignem & terram.

A tremo non saltat in aliud intacto medio, sed gradatim progreditur semper ab extremo ad medium, & a medio ad alterum extremum.

Naturæ progressus.

Vt multa lumina simul in eodem aere non vere sint vnquam; nec accidentia plura eiusdem speciei simul in eodem subiecto esse valeant. Exercitatio cum Zimara. Cap. XXXII.

B INfitiatus olim est Zimara in suis theorematibus nostrum, quo [a] supra, & [b] alibi constituimus duo, & omnino plura eiusdem speciei accidentia, solo numero inter se dissidentia, non posse simul esse in eodem numero subiecto; nam asserit, & quasi nobis ex nobismetipsis obijcit in eodem aere cubiculi multa esse variarum ardentium lucernarum lumina, quæ ab vno corpore opaco multas vmbras excutiant simul in eodem aere, tot nempe, quot adsunt

C lumina illum aerem illustrantia. Deinde addit in eodem numero intellectu simul esse posse plures cognitiones numero differentes, aut saltem in eadem virtute cogitatiua; nam [c] Aristotele doctore tum ex pluribus sensibus fit memoria, tum ex pluribus memorijs fit experimentum. Deinceps [d] affert in eodem medio simul esse valere duas species sensibiles eiusdem speciei. Vlterius adiungit in eodem animali si-

D mul esse posse plures paternitates. Insuper ait indiuiduum substantiæ præcedere indiuidua aliorum Prædicamentorum, & per consequens in vnoquoque prædicamento accidentium posse nos imaginari duas formas indiuiduales se ipsis intrinsece differentes. Vltimo [e] inquit, subiectum, & habitudo ad subiectum non est caussa formalis entitatis ipsius accidentis, & vnitatis eius, sed extrinseca, & subiectiua tantum, vt supra ostensum est. Nos ta-

E men ob hæc nostram sententiam non repudiamus. Ad primam etenim oppositionem de multis luminibus in eodem aere occurrentes dicimus, vbi omnes illæ candelæ non simul inferantur intra cubiculum, sed ex ordine, confitemur primi luminis immediatum, & quod appellant adæquatum subiectum esse aerem purum ex se diaphanum; secun-

[a] Theo... Lib. 2. c. Lib. 4. c. [b] 3. de ... c. 34.

[c] 2. po... t. 104.

[d] 1. m... t. 11.

[e] The...

Lum... multo... eodem... claui v... biecta ... cantur

cun-

cundi luminis aerem primo lumine illustrem, tertij luminis aerem duplici lumine illustriorem; & ita deinceps; vt vere duo lumina in eodem subiecto numero non existant proprie, ac formaliter loquendo : Nec obstat, quod in eodem theoremate obijcit Zimara scribens ex [f] Aristotele habitibus præsentibus in materia non amplius generari aliquid, sed iam esse; & propter hoc agens inueniens subiectum informatum aliqua forma, non posse consimilem eiusdem rationis introducere per verum motum, & alterationem; quia non reperit illud sub forma contraria; talis enim contrarietas, ait, necessaria est in tali actione. Quia concedentes habitibus præsentibus non generari amplius, sed esse iam illud, cuius illi habitus sunt forma; negamus proinde agens inueniens subiectum informatum aliqua forma non posse accidentalem formam (secus est de substantialibus, quia sunt incompatibiles, & non inter se subordinatæ duæ formæ substantiales eiusdem speciei) consimilem eiusdem rationis introducere, seu educere per verum motum, & alterationem : quia videmus ignem vbi in lignum introduxerit primum gradum caloris, mox posse per verum motum, & alterationem secundum gradum introducere; qui eiusdem rationis est cum priori, eiusdemque speciei, ac solo numero ab eo differens : ad oppositionem de contrarietate dicimus terminum alterationis huius postremæ non esse secundum gradum caloris, vt a primo contradistinctus est, ac eiusdem omnino rationis; sed esse gradum secundum primo superadditum, seu verius constitutum quid ex duplici gradu; modo ex [g] Aristotele vnus gradus caloris ad duplicem comparatus eam habet rationem contrarij, quæ sufficit ad alterationem, ac verum motum; ita sane tepidum a calido alteratur. Deinde vero vbi candelæ plures accensæ simul afferantur intra cubile, tunc duo pronunciamus; alterum est, a candela lumen viuidius effundente citius illuminari cubilis aerem, nam agens validius vbique velocius agit in materia, quam debile; lumen vero debilius perficere mox aerem a potentio-

[left margin fragments: …ge gen. / …ouam …l simi- …ori vt …aleat. / …en. / …ilius …igit.]

A ri lumine illustratum, veluti subiectum sibi adæquatum. Alterum est, ab vnaquaque candela statim illuminari aeris eam partem, quæ sibi propinquior est, remotiores autem non perficere nisi ante illustratas a lumine sibimetipsis propinquiore : atque adeo fieri vt singula lumina obtineant subiecta in eodem cubiculo distincta; quia viuidum, & vicinum lumen pro subiecto habet aerem purum, non aliunde illuminatum, sed mere diaphanum; lumen vero debi-
B lius, & remotius a sua luce pro subiecto habet aerem a viciniori, ac viuidiori lumine prius illustratum. Ad secundam oppositionem, quod attinet ad intellectum, in quo vno dicuntur esse posse plures cognitiones numero differentes; respondemus animaduertendo nomine cognitionum posse nos tria intelligere; nempe vel operationem intelligendi, vel antecedens illi functioni simulachrum obiecti, siue id phantasma, siue
C species intelligibilis afferatur, vel denique post operationem intelligendi remanens in animo notitia, quæ dicitur habitus mentis: siquidem agamus de functione intelligendi, falso dicitur in eodem intellectu simul esse valere plures cognitiones; nam operatio non est nisi dum fit, & intellectus non potest simul plures actus intelligendi obire; intellectio enim est operatio naturalis ipsi menti; Natura vero vna determinatur
D ad vnum [h] Aristoteli. Si vero loquamur de simulachro intelligibilis obiecti præcedente intellectionem; rursus vel agimus de phantasmate representante naturam singularem, vel de specie intelligibili opere intellectus agentis educta e phantasmatibus : si de specie intelligibili representante obiectum vniuersale; falso dicitur in intellectu eodem simul esse valere duas species intelligibiles eiusdem speciei solo numero a se diffi-
E dentes, vt duas imagines eidem intellectui representantes hominis totam speciem. Si de phantasmate loquamur, falso primum dicitur id esse in intellectu; quod proprie inest in phantasia. Deinde nos agimus de accidente subiecti corporis, non de accidente rei incorporeæ. Si demum agatur de habitu notitię post actum intelligendi remanente in intellectu; falso dicitur habitus plures

Cognitionis nomen æquiuocum.

Intellectus nô potest simul duas operationes obire.

[h] 8. phys. t. 8.

Species intelligibiles multæ solo numero diffidentes non sunt simul in eodem intellectu.

in eodem intellectu simul existentes ab A inuicem solo numero distingui, & esse eiusdem speciei; nam si quis cognitionem vnius rei obtineat; & postea eandem rem iterum, iterumque contemplatus fuerit; necessario vel cognitionem eiusdem rei distinctiorem, exactioremque, atque adeo a priori confusa, & rudi secundum speciem distinctam sibi comparabit, non solo numero distinctam: vel iterata functione nouum habitum non inducet, sed veteris confir- B mationem, maioremque promouebit impressionem. Quod autem attinet ad phantasiam, similiter si de functione cognoscendi agamus, falso dicitur eam simul edere duas operationes eiusdem speciei solo numero ab inuicem diuersas: sin autem de phantasmate tractemus, siue ante cognitionem, siue post operationem phantasiæ, duo dicimus; primum est, phantasmata representantia duos homines, qui solo numero dis- C sident in eadem specie, non ideo ipsa necessario pariter in eadem specie solo numero ab inuicem dissidere; sed plusquam[i] numero differre secundum speciem; quia phantasma est imago eius, quod a sensu externo perceptum fuit; sensus autem exterior nudam hominis substantiam non percipit; sed aggregatum ex subiecta substantia, & omnibus accidentibus illi inexistentibus: at aggregatum ex substantia Socratis, & om- D nibus accidentibus in eo existentibus, non solo numero, sed specie dissidet ab aggregato ex substantia Platonis, & omnibus accidentibus ipsi inhærentibus; quia vel obseruatione Porphyrij, [k] indiuidua dicuntur huiusmodi, quoniam ex proprietatibus consistit vnumquodq. eorum, quarum collectio numquam in alio eadem erit: Socratis enim » proprietates numquam in aliquo alio » particularium erunt eædem; eæ vero, » quæ sunt hominis proprietates (dico » autem eius, qui est communis) erunt » eædem in pluribus. Itaque concedentes in eadem numero phantasia simul esse phantasmata representantia plures naturas indiuiduas eiusdem speciei; negamus illa phantasmata inter se solo numero distingui, non item specie; nam phantasmata formaliter constituuntur in esse per accidentia, & naturæ ab ijs

Habitus duo eiusdem speciei simul in eodem intellectu cur non sint.

Phantasia non simul edit duas operationes.

[i] 2. de ani. t. 161. 2. de ani. t. 65. Phantasma quid.

Phantasma Socratis a phantasmate Platonis differre specie.

[k] cap. de Specie.

Phantasmata quomodo cõstituuntur in esse.

A representatæ per formam substantialem. Secundum, quod in proposito dicimus, est, vere phantasmata non esse in phantasia, prout hæc est [l] facultas animæ ab organo materiali contradistincta; sed esse proprie in organo phantasiæ, seu mauis in aggregato ex organo illo corporeo, & phantasia; vt in composito ex materia, & forma: ceterum tale compositum quantitatem habens varias partes obtinet, in quibus B varia phantasmata inesse possunt solo numero distincta; vt in varijs partibus eiusdem canis variæ sunt albedines eiusdem speciei. Ad tertiam oppositionem de pluribus speciebus sensibilibus eiusdem speciei simul in eodem medio existentibus; idem dicimus, quod nuper diximus de pluribus luminibus in eodem aere; quia lumen est species visibilis corporis lucidi, a quo prouenit; & in aere inest vt in medio. Ad quartam primo dicimus nos agere de acci- C dentibus absolutis, non de relatiuis, vti est paternitas. Deinde dicimus subiectum paternitatis non esse patris meram substantiam, quæ vna numero est; sed substantiam patris in habitudine ad filium; & quum ad multos filios idem pater obtineat varias numero habitudines; ideo multæ numero paternitates habent multa numero subiecta formaliter distincta in eodem supposito. Ad quintam concedentes indiuiduum sub- D stantiæ præcedere indiuidua aliorum generum; negamus primo nos concipere posse duo accidentia solo numero a se ipsis intrinsece differentia: quia posteriora sine prioribus non sunt. Deinde concedentes nos imaginari posse duo accidentia eiusdem speciei sine substantia; negamus proinde simul ea esse posse in eodem subiecto: multa enim possumus imaginari, quæ reipsa esse nequeunt, vt hircoceruus; E nostra quæstio est de reali existentia duorum accidentium eiusdem speciei simul in eodem subiecto. Ad vltimam concedentes subiectum; & habitudinem ad illud non esse causam formalem entitatis, & vnitatis accidentis; sed extrinsecam, & subiectiuam tantum; negamus ideo duo accidentia simul esse posse in eodem, si fuerint eiusdem speciei; nam entitas, & vnitas ac-

[l] 3 de an... Phantas... tam subi...

Lumen e... cies visi... lucido...

Paterni... subiecti...

Poster... esse si... ribus.

; acci- t pen- ubie- accidentis quoquopacto dependent a subiecto ex[m] Aristotele; cui accidens est ens, quia est entis aut qualitas, aut quantitas, aut aliud quid tale; vnde autem habent entitatem, inde vnitatem habere necesse est accidentia: loquimur autem nos hic non de entitate essentiæ, sed existentiæ; illam sane ab intrinseco principio habent sibi accidentia; sed hanc a subiecto solum obtinere possunt: quippe accidentis existere est inhærere alteri; at inhærentia non est, neque concipitur absque eo, cui innititur id, quod inhærere dicitur. Ita ergo nunquam euenire potest vt duo, ac omnino plura numero accidentia eiusdem speciei simul insint in eodem numero subiecto, secus atque censuerit Zimara senior, & cum eo plerique alij non mediocris autoritatis Doctores.

tera.t.2 s vt sit — in vn- at ac- — entis est in-

Vapor aqueus, & aqua vt sit humidior aere; & ignis vt sit summè siccus.

Cap. XXXIII.

Reclamant cum Auerroe [a] plerique nobis olim [b] asseuerantibus vaporem aqueum esse humidiorem aere; nam Aristotelis[c] obseruatione aer est humidior quam aqua, & proinde quam vapor aqueus: Dum enim tribuēs elementis proprias qualitates vnicuiq; sibi familiariorem assignat inquiens,
» Hæc enim (elementa scilicet) ex contra-
» rijs passionibus constituta sunt. Sed ta-
» men simpliciter quatuor existentia,
» vnius vnumquodque est: Terra autem
» sicci magis, quam frigidi: Aqua autem
» frigidi magis, quam humidi: Aer autem
» humidi magis, quam calidi: Ignis autem
» calidi magis, quam sicci. Quorum sensus est, vel vt cum communi Latinorum Schola putat Nobilius, in quouis elemento vnam qualitatem in summo excedentem esse, alteram vero remissam; vel vt censuisse videtur [d] Costæus, quodlibet elementum habere vnam qualitatem primo, alteram secundario: Si ergo aer primo humidus est, summeque humidus; aqua vero humida est remisse, ac secundario; iam aer erit humidior, quam aqua. Sique ignis primo calidus est, & secundario siccus; seu intense calidus, ac remisse siccus; terra vero primo, &

ttic. c.c.25. gen. t.t.23. uuis.

A intense sicca est, iam terra fuerit igne siccior; & illa multam in se humiditatem retinente, qua nectuntur illius partes ad inuicem (secus enim puluis esset dissolutu facilis, minimeque consistens) iam ignis non erit in propria sphæra sine humore; contra ea, quæ olim etiam decreuimus; remissio enim siccitatis in igne fieri nequit nisi per admistionem contrariæ [f] humiditatis Aristoteli. Addunt aerem esse alieno
B termino facilius terminabilem, & difficilius proprio, quam sit aqua; & proinde aerem esse aqua humidiorem; quippe Aristoteli [g] humidum esse definitur id, quod est proprio termino interminabile, & alieno facile terminabile. Ceterum his non obstantibus a superiori placito nobis recedendum non est, seu de aquæ humiditate loquamur, seu de summa ignium siccitate. Nam quod attinet ad aerem, concedentes Aristotelem constituere aerem
C esse magis humidum, quam calidum; vt pote cuius natura magis in humore, quam in calore consistat; negamus primo aerem habere humorem in summo excedentem; nam vtramque qualitatem remissam obtinet; adeoque remissam, vt eam [h] Aristoteles asserat esse ferme insensibilem: Negamus deinde aerem habere humorem primo, & calorem secundo; nam vtramque qualitatem obtinet in primo mo-
D do per se; quum per vtramque [i] definiatur: Negamus deinceps aerem esse magis humidum, quam sit aqua; nam eo loci non comparat Aristoteles elementi vnius qualitates cum qualitatibus alterius; sed idem elementum ad suas qualitates; & non ait aerem esse magis humidum, quam sit aqua; sed esse magis humidi, quam calidi; vt cuius essentia magis humore, quam calore determinetur; licet vtroque per se
E primo determinetur; sic naturale corpus, vt caro, & os [k] Aristoteli non sola materia, nec sola forma, sed vtrisque naturis determinatur per se primo, ac specificatur; cum hoc tamen forma est magis natura, quam materia; & natura carnis magis consistit in eius forma, quam in materia: Et licet aquæ substantia magis in frigiditate consistat, quam in humiditate; non tamen

[e] 2. de gen. t. 49.

lib. 3. c. 18. 19.

[f] 2. cœl. t. 37.

[g] 2. de gen. t. 9.

Aer vt sit magis humidi quam calidi.

Aer non habet humorem in summo excessu.

[h] 1. phys. t. 54

Aer non habet humorem primo, & calorē secundo.

[i] 1. poster. t. 30.

Aerem non esse aqua humidiorem.

Aeris essentia humore magis quam calore nititur.

[k] 2. physic. t. 12. 21.

Forma est magis natura quā materia.

Aquæ substātia magis in frigiditate cōsistit, quam in humiditate.

ideo aqua minus humida quam aer ponenda est; vt putat obiectionis autor: nam licet ignis essentia magis in calore consistat, quam in siccitate [l] Aristoteli; cui & ignis agit in quantum calidus, non in quantum siccus; & operatio vbique prodit essentiam operantis; non tamen, iudice vel sensu, ignis est minus quam terra siccus, quæ naturam habet in siccitate magis, quam in frigiditate consistentem. Denique concedentes humidum definiri esse facile alieno termino terminabile, ac proprio termino interminabile; negamus id magis aeri conuenire, quam aquæ; nam etsi aqua sit aere crassior, ac densior; facillime tamen & ipsa, nulloque negotio terminatur quouis alieno termino, nullum terminum habens sibi proprium, quo a semetipsa terminetur. Ita ergo aer non est humidior, quam sit aqua. Immo vero quum ob crassitudinem, ac densitatem in aqua humor sit euidentior, magisque sensibilis, quam in aere; vt olim nos docuit [m] Aristoteles; merito constituimus aquam, & vapores aqueos humidiorem naturam habere, quam aer. Ad ignem postea quod attinet, consimiliter primo concedentes ignem esse magis calidi, quam sicci, hoc est sui naturam, & essentiam in calido magis obtinere, quam in sicco; & terram esse magis sicci, quam frigidi; hoc est habere suam essentiam in siccitate magis; quam in frigiditate collocatam: Vltroque dantes terram nostratem multa perfusam esse sibi aduentitia humiditate: negamus primo terram esse sicciorem igne; sed hunc terra sicciorem asserimus; quia is in sua sphæra ob summam sui actiuitatem omnis extraneæ humiditatis consumptricem nihil alieni humidi obtinuit, vt terra. Negamus deinde terram in centro, vbi non pertingit humor, vllam habere humiditatem: Aristoteles enim loco citato loquitur de terræ puro elemento; quod sicubi est, in centro est, ac prope centrum. Negamus deinceps terram puram, si magis in sicco, quam in frigido consistat, & ignis contra magis in calido, quam in sicco, propterea terram esse igne sicciorem; nam ignis omnis humoris consumptor siccior est, quam terra, quæ alienum humorem patitur: attamen terræ natura magis consistit in sua qualicumque siccitate, quam in socia illi frigiditate; ignisque substantia magis consistit in suo calore, quam in adiuncta illi summa siccitate: sat est Aristoteli terram definiri siccitate frigida, ignem vero calore sicco, aerem autem humore calido, aquam denique frigore humido; licet ignis sit siccior quam terra, & aqua humidior quam aer, sensuum iudicio; qui circa propria hæc sensibilia decipi non possunt, Aristotele [n] autore; nec a Physiologo dimittendi sunt, ratione oppositum suadente conquisita. Terram puram dicere possumus habere duritiem, & consistentiam, ac non ad instar pulueris aridi diffluere; nam humor Aristoteli est gluten vniens partes misti corporis continui, non simplicis; quoniam aqua corpus continuum est, partesque vnitas obtinet nullo humoris ab eis varij ministerio; quum purus sit humor aqua tota: & ignis absque humore corpus est continuum; cæloque sine humiditate sua inest continuitas: sed mistum ex varijs elementis coalescere non potest, nisi humidi lentore glutinentur inter se repugnantia elementorum corpora.

Ignis essentia in calore magis, quam in siccitate.
[l] de sen. & sen. c. 4.
3. de ani. t. 12. 13.
2. de ani. t. 33.
Operatio prodit essentiam operantis.
Ignis non est minus quam terra siccus.
Aqua est aere crassior, ac densior.
Humor aquæ cur sensibilior quam aeris.
[m] 1. physic. t. 54.
Vaper vt sit aere humidior.
Terra vt sit magis sicci quam frigidi.
Ignis est siccior quam terra.
Terra in centro non humida.
Ignis cur sit quam terra siccior.
Ignem d… ri calore…
Sensus … propria … decipi.
[n] 2. de … t. 63. 8. physic…
Humor … tea vni… tes mist… tinui.
Ignis … humore… pus est … nuum. Misto c… miditas … saria,

Ignem purum sub Luna esse supra omnem regionem aeris. Exercitatio cum Cardano. Cap. XXXIV.

Cardanus in opere suo [a] de rerum Subtilitate, & in eiusdem libri Defensione contra Scaligerum euertere conatur assertum, quo supra [b] cum Aristotele constituimus dari supra elementum aeris immediate sub orbe Lunæ maximum elemẽtum simplicis ignis inquiens, Sed certe sub cælo Lunæ nullus est ignis; nam quum cælum purissima res sit, non decuit sub omnis qualitatis experte rem ardentissimam collocasse: natura enim semper extrema medijs iungit: inter carnem enim, & os membranam; inter os, & ligamenta cartilagines; inter os, & cerebrum, quod carne cerebrum esset mollius, duplicem membranam, ac duriorem ossi propinquiorem collocauit. Est etiam aliud non leue argumentum huius rei, quod Cometes, aut faces calores hic accendunt intolerabiles; quid igitur fiet, si tanta re-

[a] lib. … elem. … 16. & 1…
[b] 2. de … init.

» regio, & vniuersus orbis igne ambiatur? quid enim prohibebit ne aerem ipsum accendat, inde hæc omnia reliqua; tum maxime quod calor siderum adiuuabit? omnem enim lucem Auerroes calidam esse existimat; aerem etiam calidum maxime esse volunt: humida autem qualitas omnium minime resistit: quomodo igitur violentissimo, & maximo, & acerrimo elementorum aer ipse repugnabit? Itaque Auerroes ipse hoc videns dixit aliquando ignem non esse calidum actu: sed si calidus non est actu, quæ potentia hæc est? potentia dicimus medicamenta talia, quod deuorata calefaciunt; an vero hic ignis ab aliquo ingenti animali deuorabitur? Deinde si ignis calidus non est, nec aqua pari ratione frigida (hoc autem est confundere ordinem vniuersi) quid prohibet, ne luceat? quamquam hoc eludant vt leue argumentum. Si etiam ibi ignis est: cur quanto altius ascendimus, cuncta frigidiora apparent, vt etiam sub torrida Zona in montium cacuminibus niuem abundare affirment? Quod minus mirum est, si quis consideret non solum hieme niues, sed media etiam æstate frigidissimas grandines generari. Sed dicunt abesse ea loca a radiorum repercussu: sed hoc minoris caliditatis argumentum esse potest, non autem frigiditatis. Denique si ibi esset, maxime ob generationem esset; verum non ob hoc esse potest: quum calor cælestis sit qui generet, vel ipso teste Philosopho; & leuissima res tam procul descendere haud queat. Quin & [c] Aristoteles in concauo orbis Lunæ nec ignem esse vult, nec rem calidissimam. In actione demum contra Scaligerum de subtilitate repetit [d] Cardanus: At ego deturbaui ignem e mundo, e numero elementorum exemi: feci eiusdem veritatis amore. Qui ferat homines in tanta insania viuere, adeo obcæcari, vt credant sub orbe Lune tantum ibi ignis esse, quem nec videamus, nec qui nos calefaciat? ob solam antiquam opinionem quãdam falsam (& ab Aristotele comprobatam) ob id tantum, quod sidera ipsa ignea esse existimarentur: Velut etiam & tradit & credit [e] Plinius atque ita ex vno errore absurdissimo alium pepererunt, nec primum tamen deleuerunt. Hæc »

[c] ...tete. ...c.4.

[d] ...ssp.

[e] ...c.5

ad verbum Cardanus; in quibus diligenter exerceri nos oportet. Ad primam oppositionem concedentes naturam non iungere inuicem illa, quæ penitus extrema sunt, sine medijs; negamus ignem cælo vt extremum extremo comparari; nam ignis cælo similior est, quam aliud vllum elementum; primo quia cælum est mere actiuum impatibile a subcælestibus, ignis omnium nostratium actuosissimus est, ac minimum passibilis: Deinde quia cælum se habet vt forma quædam, & ignis erga inferiora elementa vt forma se habet erga materiam, quia ea continet, & in ea quoquopacto agit [f] Aristoteli: Deinceps quia cælum est corpus omnino simplex, ac purissimum; ignis inter omnia elementa simplicissimus est, atque syncerissimus: Amplius quia cælum est corpus diaphanas, & lucidas partes habens; illas raritate perspicuas, & has densitate splendidas; ignis etiam solus in sua natura ob raritatem est transparens, atque perspicuus; at quomodocumque densatus, aut densæ materiei applicatus effulget in lucidum: Præterea quia cælum vel Cardano calorẽ immittit in nostratia; ignis elementorũ solus calefacere potest; aeris enim calor insensilis est Aristotelis [g] obseruatione. Insuper quia cęlum motu velocissimo agitur; ignis mobilior est tãto ceteris elementis; quanto eis est & rarior, tenuior, & actuosior. Addo naturã ea extrema sine medio non iungere, quæ contraria sibi inuicẽ sunt, & a quorum altero metus est ne alterum lædatur, aut corrumpatur: modo ignis cælo, cui nihil contrarium est, non opponitur vlla ratione: metusque nullus esse debet vt vel illud ab igne, vel hic a cælo detrimenti aliquid patiatur, quia cælum nostratia cuncta fouet, solamque ignis aliquam portionem deorsum motu suo impellit ad mistorum constitutionem; ob quam ignis elementum non patitur, cælum vero, tum quia in materia cum igne non [h] cõmunicat Aristoteli; tum quia peregrinas ab igne qualitates vllas recipere non potest; citra læsionem igni associari valet: ob contrarias caussas ossa carni natura iunxit per intermediã membranam, ne caro mollis ab os-

Natura non iungit extrema sine medijs.

Ignis vt cælo similior quam alia elementa.

[f] 2. de gen. t. 50.

Ignis, & cæli comparatio. Cælum est purissimum. Cæli partes vt differant.

[g] 1. phys. t. 54

Ignis cur alijs elementis mobilior.

Extrema quæ natura non iũgat sine medijs.

Ignis cælo nõ opponitur.

Cælum cuncta fouet.

Cælum non communicat in materia cũ igne.

[h] 8. meta. t. 12. 9. meta. t. 17.

Cælũ ab igne nullam qualitatem accipit.

sium duritie in motu attrita consume- A retur. Ad secundam obiectionem primo negamus cometas omnes, ac faces in sublimi ardentes gignere apud nos calores intolerabiles; nam hoc ipso tempore, quo hæc scribimus ardent in sublimi trabes, & maximæ amplitudinis comete mense Decemb. M D C X V I I I. vigentibus magnis humiditatibus pluuiarum cum intenso frigore niuium. Deinde Meteora ignita non ardent procul a nobis in elemento ignis; sed B prope nos in aeris supremi parte inferiori; quare illa poterunt ad nos calorem cōmunicare, potissimum per exhalationes intermedias in aere puro a vaporibus aqueis: at elementum ignis procul a nobis distat locatum supra omnem regionem aeris; atque ideo nos calefacere non potest. Aerem quidem supremum sibi conterminum impense calefacit ignis; vnde suprema illa regio aeris calidior est, quam a se sola esset; at sensim fatiscente calefactione ab igne C remotiori, terminatur ea calefactio vna cum motu cæli ad extremum supremæ regionis; quum media regio aeris nullum ignis calorem sentiat ob magnam ab illo distantiam; & suum calorem actualem mitissimum (illæso habituali, qui formam eius complet) ab aqueis vaporibus frigidis eo cum sicca exhalatione sublatis, ab eaque sursum magis ascendente liberatis, ibique relictis, extinctum habet; contrahitque frigidita- D tem intensam; quæ non solum grandinis, pluuiæ, niuis, & aliarum frigidarum impressionum caussa existit; sed etiam veluti vallum nos a calore ignei elementi tutari valeret; non enim per illum aerem rigentissimum incolumis calor ignis ad nos sensim permeare posset. Negamus deinde calorem siderum adiuuare ignis elementum ad aerem adurendum, & ad nos plusquam nimium calefaciendos; sidera enim ex se E calorem nullum habent; generant calorem solum hic apud nos prope terram lumine suo; cuius radij recta reflectantur; reflexione multiplicentur; & multiplicati aerem atterant; qui attritus in ignem commutatur; vt supra [i] fusius explicauimus; at elemento ignis ad nos calefaciendos nequicquam cooperantur astra calore suo vllo. Dum quærit

Cometas non semper nobis afferre calores intolerabiles.

Cometes cum niue & pluuijs.

Ignita meteora vbi ardeant.

Ignis elementum cur nos calefacere nequeat.

Ignis elementum quid calefaciat.

Aeris partes vt differant in participatione caloris.

Aeris media regio cur sit frigidissima.

Aër vt nos tueatur a calore ignis.

Sidera calore carent.

Lumine vt calorem gignāt.

[i] lib. 4. c. 19.

quomodo igni violentissimo, & maximo, & acerrimo elementorum aer ipse repugnabit; respondeas bifariam: primo humiditate sua retundens aciem caloris: deinde magnitudine sua illum procul a nobis intermedius arcens. Legi apud Indicarum [k] Nauigationum descriptores Insulam, Maderam nomine inter Canarias appellatam, olim a Lusitanis inuentam fuisse ingentibus arboribus adeo refertam, vt densissima silua horrens aditum homini ambulanti non daret; quam vt habitare possent, iniecto arboribus igne locum habitationi, & culturæ sibi parare curauerunt: Exarsit diu multumque vagus ignis per insulam; tantusque prior illius ardor fuit, vt oportuerit Lusitanos cum feminis, & progenie in mare sese ad gulam demergere per integrum ferme biduū, ibi sine cibo, potuque degentes; alioquin egressos e mari æstus vrentis ignis extinxisset: si ergo a vicinissimo igne exilis aqua maris illos tutata fuit; quid ni aer immensus, cuius media regio niuibus, aqueisque vaporibus, semperque frigore pollet intensissimo, nos a distantissimi elementi calore defendere valebit? Auerroes elementum ignis dum habere ait calorem non in actu (si nobis Auerroes defendi debeat) id solum pronunciat de actu secundo; quia elementum ignis non semper, ac necessario aliquid actu calefacit, & ardet; sed potentia; quia tunc actu operatur, quando ad eum locum peruenerit aliquod combustibile, quod inflammari valeat in cometen. Medicamenta peritis, & subtilioribus Medicis, Philosophisque dicuntur potentia talia, non proprie quod deuorata calefaciunt; nam sinapismata, & alia caustica extrinsecus admota corpori viuentis animalis calefaciunt; sed quod ex se non agunt, nisi in materiam viuentem, velut in subiectum dispositum ad illorum passionem subeundam; actus enim actiuorum fiunt in sola materia disposita: Sic ergo & ignis in sua sphæra dici potuit Auerroi potestate calidus; vti sunt pleraque medicamenta; etsi nullum ponat ingens animal, a quo deuoretur ignis. Ad tertiam oppositionem primo respōdemus eum non minus confundere ordinem vniuersi, qui ponit omnia elementa frigida,

Igni vt aer pugnet.

[k] tom. ... pag. 97. F. Historia ... chra.

Ignis v... beat cal... non in act...

Medicam... vt sint p... tia talia.

Ordinem ... uersi tollit ... nens om... elementa f... gida.

gida, tollitque de mundo elementum leuissimum; atq; illi, qui statuunt ignem non esse actu calidum; & aquam frigidam in actu; licet nos illis non alia ratione subscribamus citra ordinis mundani peruersionem, quam asserentes ignem ex se non esse actu calefacientem; nec aquam esse ex se actu refrigerantem; sed potestate solum; quia scilicet possunt materiam dispositam, vbi eam sibi vicinam habuerint, proprijs viribus alterare; secus ociantur. Deinde asseueramus ignis elementum, ne luceat, prohiberi a summa sui raritate, ac tenuitate; lux enim omnis est qualitas densi, solidique corporis: vnde si cogatur ignis illius aliqua portio in aerem motu cæli rapido vi deturbata, a nubibus frigidioribus circumobsessa, illico emicabit in fulgur: sique apprehendat aliquam densiorem exhalationem, statim eam inflammabit in splendidum meteorum. Deinceps quidni dicamus ignem simplicem illum ideo non lucere, quia diaphanus est natura sua, non autem lucidus? lucida quidem efficit ea, quæ inflammat; ipse lucidus non est, sed perspicuus. Ad quartam obiectionem dicimus ignis elementum esse supra totam sphæram aeris; qui medius inter nos, & ignem, habens mediam suam regionem perpetuo frigore algentissimam, in caussa est, vt quanto altius a terræ centro tollimur, tanto cuncta nobis obuia frigidiora sentiantur: oritur autem intensa illa in aere medio frigiditas ab aqueis vaporibus eo delatis, & ibi semper manentibus, aeremque iugiter refrigerantibus; quam frigiditatem nullum agens physicum vmquam demolitur; nam eo non peruenit radiorum solarium a terra reflexio; quæ aerem atterere, ac incendere posset: nec vlla portio ignis tantæ molis, quæ subito a vaporibus non extinguatur; qui aquei sunt illi contrarij: & calidæ exhalationes de terra sublatæ ibi deponentes vapores aqueos, velut onere liberatæ sursum tendunt altiorem ad regionem: Ab ea vero frigiditate semper & fota, & aucta per nouos vapores aqueos assidue ascendentes ad mediam regionem aeris in omni regione vndique ab humido terræ circumfuso, æstate grandines, hieme niues fieri cõsueuerũt vbiq. locorum ex nubibus, & aquis congelatis; vt pulchre docuit [l] Aristoteles: radiorum reflexio non pertingens ad mediam regionem aeris, ibi certe frigiditatem non generat; sed genitam a vaporibus aqueis illuc cum fumida exhalatione delatis non demolitur, quare illa semper ibi conseruatur, & augetur. Ad quintam concedentes elementum ignis in mundo esse speciatim ob generationem mistorum; primum negamus dari calorem cælestem autorem generationis ab elementari distinctum: Aristoteles [m] autem dum ait calorem, qui residens in substantia spirituosa seminis, efficit vt fecunda sint semina, proportione respondere elemento stellarum; non ideo statuit calorem hunc non esse elementarem; nam ignis, & eius calor proportione respondet cælo in generatione viuentium; quia ignis, & calor eius, vt cælum, est caussa efficiens in ea functione. Deinde concedentes ignem esse rem leuissimam, negamus ipsum descendere non posse tam procul ad mistorum generationem; quia cæli rotatu multæ portiones ignis deorsum pelluntur; quæ si reperiunt in aere fumidam exhalationem, per eam, veluti per pyrium puluerem, citissime descendere possunt vsque ad terram; vt sæpe videmus æstate in stellis cadentibus appellatis. Adde plerasque mistorum generationes ab eo igne fieri, qui non ex alto vmquam descendit, sed hic apud nos genitus ascendere semper inhiat. Ignis quidem leuissima res est, nec sponte descendit; sed vi pulsus a cæli rotatu sibi violento deorsum procul impelli potest. Deinceps admonemus ignem ad mistorum, ac speciatim ad animantium generationem concurrere necessario non solum vt caussa efficiens, verum etiam vt materialis; qui enim calore suo agit, idem corpulentia sua materiam misto exorienti exhibet, illiusque formæ substernit; quare si disputationi demus calorem cælestem sufficere promouendæ mistorum viuentium generationi; adhuc tamen opus erit igne vna cum ceteris elementis ad misti materiam aptam constituendam: vt scite Plinius [n] admonuerit dubium plura ne absumat ignis, an pariat. Demum ignis elementum non solum ob ge-

[l] 2.meteor. su.n.3.c.1.

Ignis est ob generationem mistorum.

Calor cæli non ius ab elementari distinctus.

[m] 2.de gen. an.c 3.

Ignis calor vt cælo proportionatus.

Ignis vt descendat ad mistorum generationem.

Stellæ cadentes æstate vt fiant.

Ignis ad animantis generationem concurrit sub duplici genere caussæ.

[n] li.36.c.27.

Ignis cur in vniuerso ponendus.

[o] 1.meteor. sum.1.c.4.

Elementum sub Luna vt sit alterũ ab igne.

generationem in vniuerso ponendum A est, sed maxime ob integritatem mundi, qui ex graui, leui, & neutro corpore simplici constituitur. Ad sextam oppositionem dicimus Aristotelem [o] asserentem corpus, quod est sursum, & vsque ad Lunam, esse corpus alterum & ab igne, & aere; ignis nomine significare ignem vulgarem, qui apud nos fulget in flammam; nam hic ignis visibilis est mistum corpus a prædominio igneũ, ille vero corpus est simplex, licet habeat B in se partes alias puriores, alias minus synceras. Deinde vero Aristoteles eo loci per corpus, quod est sursum, & vsque ad Lunam, non intelligit elementare corpus infra Lunam: sed cæleste corpus supra Lunam: quod quum veteres alij putarent ob astra esse ignẽ, alij ob perspicuitatem esse aerem; Aristoteles ait esse corpus alterum & ab igne, & ab aere; quod paullo antea dixerat appellari nomine ætheris; in quo agnoscit partium varietatem penes C maiorem, & minorem synceritatem: Quare hinc argumentum sumere non potest Cardanus ad negandum ignis elementum: quum speciatim Aristoteles ipse aperte scribat in hanc sententiam, *Aqua enim circa terram extensa, sicuti circa hanc aeris sphæra, & circa hanc quæ dicitur ignis*. Ad postremam oppositionem, condonantes homini plusquam nimium irato si vesanos appellat, qui putant ignem procul existentem D non calefacere nos; & rarissima substantia præditum, eaque diaphana, non ex se lucis vllius, aut coloris participe, non mouere nostros oculos ad sui visionem: nam ipse pacatus animo nec ab ardore siluæ, a qua ipse solo aeris tractu decem stadiorum distet, vllum calorem sentiet; nec diaphanum corpus aeris propinqui, cælique longinqui potest intueri: Negamus Aristotelem comprobasse veterum opinionem falsam asserentium astra esse ignea: quum E ipse toto primo volumine de cælo demonstret omne corpus circulo mobile specie, ac genere distingui ab igne, ceterisque elementis: & speciatim alibi decernat Solem, & astra, quæ maxime calida esse videntur, vere non esse ignea. Negamus denique ob hanc veterum sententiam [p] Aristotelem po-

2.meteor.c.1.

Distingui specie ac genere ab elementis omne corpus circulo mobile.

Astra non esse ignea.

[p] 1.meteor. sum.1.c.4.

suisse ignem inter elementa; nam eum multæ, ac necessariç, eędemque naturales rationes impulerunt ad ignis cognitionem, ac positionem in mundo ceu quartum elemẽtum cælo propinquum, quas breuiter huc lubet attexere, vt videant studiosi an sint leues, rhetoricæ, ac indignæ serio Physiologo; quod ait Cardanus: prima est, quia motus simplex est affectio corporis simplicis, ast inter motus simplices est rectus a medio simpliciter, qui quum terræ per se non conueniat, nec aquæ, nec aeri; nam hic supra elementum aquę degens non ascendit amplius, ibi suum locum obtinens; immo & sponte grauitat descendens in locum aquæ sublatæ, [q] Aristoteli. Aqua vero, & terra grauia sunt, & ascensui non apta; quare præter hæc esse oportet corpus simplex, cui secũdum naturam competat ascendere sursum simpliciter, hoc autem nullum est, nisi sit ignis elementum: Id ergo ponendum. Secunda est, quia datur corpus graue, quod suopte nutu ad medium tendit vniuersi: cuiusmodi est globus ex terra, aqua, & aere conflatus; aerem enim grauitatis esse participem ideo probat [r] Aristoteles, tum quia vter inflatus aere staterę lancem deorsum magis trahit, quam vacuus: tum quia sublata aqua, sponte descendit aer in locum aquæ: datur etiam corpus grauitatis, & leuitatis expers, quod voluitur circa medium, & istud est cælum: ergo debet dari corpus absolute leue, quod a medio ad circunferentiam ascendat secundum naturam motu recto; id autem nullum fuerit, nisi supra omnem aerem sub Luna ponatur elementum ignis: ignis itaque purum elementum est sub orbe Lunæ. Tertia est, quia tangibiles qualitates primæ, eædemque habituales, sunt [s] differentiæ constitutrices primorum corporum sensibilium; eorumdemque tactu sensibilium: sed siccitas frigida terram constituit, frigiditas humida aquam, humiditas calida [t] aerem: quum igitur constituere corpora sit actio perfectæ naturæ; & caliditas sit frigiditate perfectior, & humiditate siccitas, fieri nõ potest vt caliditas sicca non habeat vim constituendi aliquod corpus simplex: at constituere nequit nisi elementũ ignis, id

Ignis elem... tum esse v... monstretu...

Motus sim... est affectio... poris simp... cis.

Motus qu... guat igne... [q] 4 cæl... & seqq.

Graue co... tria infer... menta co... plectitur

Aerem... grauem v... tet Arist... [r] 4 ca... 39 & seq...

Ignis est... pliciter...

[s] 2.de... t.7.& se...

Qual... quæ sin... mẽtoru... ferentiæ

[t] 1.de... t.18.

Consti... corpora... ctio per... naturæ.

id ergo est in rerum natura; si sunt aer, aqua, & terra per ignobiliores qualitates constituta. Quarta ratio est, quia mundi ratio, & bonum maxime consistit in [u] ordine, ac proportione partium ipsius ad inuicem; modo si præter terram omnium elementorum minimã, & aquam ea decuplo maiorem, & cælum in vniuersi[x] circumferentia locatum omnium maximum, solus absque igne in mundo esset aer totum replens interuallum, quod est ab orbe Lunæ ad aquam,& terram; multo excederet aer [y] æqualitatem communis proportionis ad coordinata corpora; & ideo mundi ordinem perturbaret; mundumque, cuius essentia, vt exercitus, in ordine sita est, plane destrueret: ergo supra aerem, aqua decuplo maiorem, ignis elementum aere decuplo maius reponendum est: nec dubitandum erat Cardano a tanto igne mundum conflagratum iri; quia cælum impassibile ab igne est;& tanto igni non solus aer, sed tria elementa infera opposita, illius actiuitatem intra suos terminos apte compescere possunt; aere quidem, & aqua,humore vtroque suo illius æstum, & acrimoniam hebetante; aqua vero, ac terra,frigore vtroque suo pollentiori eius ferociam procul a nobis arcente;contraria etenim se se mutuo fugant in natura rerum. Addo ignem in sua sphæra quietum degere; ferocem esse solum extra suum locum erga ea corpora, quæ ipsum lentore suo præpedire conantur, ne ad suam regionem naturalem sursum euolet; sic fluminis aqua per alueum sibi natiuum non impeditum placida fluit, ast vbi, opposito sibi in medio itinere obice, impedire quid tentat illius fluxum;tunc furias velut in se concipiens, concitatissimo impetu furibunda, extra naturalem alueum egressa,prosternit arbores,diruit ædificia,secum vi trahit omnia mire,ac misere ad mare: Quid ergo ferociat ignis in propria sphæra, quum nihil ibi habeat sibi contrarium, a quo stimuletur, aut in quod suas vires exerceat? sat sibi est ibi consistens vniuersum mundum constituere. Quinta ratio est, quia in aere supero, vbi cæli motus elanguescere incipit, sæpe cometæ, trabes, & alia pleraque accenduntur variarum

[u] 2. meta. & seqq. ...um vni... maxime ...itit inor-
[x] ... phys.
[y] ... meteor. ... c.3.
...di essen... ordine ... vt etiam ...tus.
...a ab igne non po-
...i soli vt elementa ... oppo... eius a-...tem ... non per-...tia.
...tur solũ extra sphæra.
...actiui ...minis ...iti com-
...e cur in ... sphæ-... fero.
...etæ in ...pero.

A formarum meteora: quæ quidem exhalationes ibi neque per antiperistasim possunt inflammari, quum in aere supero nullum eis adsit frigidum corpus circumobsistens, vaporibus frigidis omnibus in media regione aeris derelictis: neque motu celeri ardorem concipere possunt; non solum quia ibi cæli distantioris motus semper fatiscens elanguet, viresque non habet, quibus ignem excitet; verum etiam quia exhalationum B fumidarum tenuis, rara, mollisque materia nullo motu accendi valet; sed ignescunt celeriter mota solum corpora densa, & dura; quæ sui duritie, ac densitate contactum aerem diuidendo atterunt, atterendo in ignem vertunt; a quo & ipsa mox accenduntur; vt experimento sagittæ volantis per aera, cuius mucro [z] plumbeus calore ignis concepti per motum ab aere colliquatur, ostendit Aristoteles: necessario confitendum est supra elementum ae- C ris adesse sphæram ignis; cuius a motu cæli rapidissimo[a] portiones multæ, ob eius corporis raritatem maximam, vi deorsum assidue trudantur in aerem; vbi quum reperiunt exhalationem inflammabilem ad instar pyrij pulueris, aut sulphuris, eam accendant in varia [b] meteororum simulachra: vel etiam ad quem pertingens quouis motu exhalatio inflammabilis degens in aere supremo ardorem concipiat, & splen- D deat ardens in cometam, trabem, aliave id generis ignita. Ex quo loco patet falso Cardanum dicere cometas Aristoteli fieri iuxta terram in aere infimo; quum clare scribat Aristoteles cometas fieri in eo aere, qui proxime sub igne degens a cælo cum igne circumuoluitur; quo motu circulari accendatur exhalatio vel ab igne deorsum truso contacta; vel ad ignem sursum delata motu modico: mouetur autem in or- E bem Aristoteli [c] non infimus, non medius, sed aer supremus longissimo hinc distans interuallo. Sexta ratio est, quia nos aperte conspicimus flammas ardentes, & fumidas exhalationes recto motu sursum ascendere, nec in terræ finibus, nec in mari profundo, nec in aere quiescere, sed altiorem aere sedem petere: quum autem naturalia corpora simplicia quidem non nisi ad suum locum

Antiperistasis cur non fiat in aere supero.

Exhalationes cur motu nequeant accendi.

[z] 1.cæl t.42 Motu quæ igniantur, & quomodo.

[a] 1.meteor. sum.1.c.4. Ignita meteora vt a solo ignis elemento accẽdi possint.

[b] 1.meteor. sum.2.c.1.

Cometæ non fiunt in aere inferiori.

[c] 1.meteor. sum.1.c.4. Circulo mouetur solus aer supremus. Flamma recto motu sursum p aerẽ scandit. Naturalia corpora simplicia secundum naturam non mouentur nisi ad sua loca.

[d] 1. cæl. t. 7.

cum moueantur secundum naturam; mista vero agantur motu [d] prædominantis in eis elementi; profecto supra omnem aerem sub cælo debet esse locus ignis, ad quem sponte contendunt ascendentes flammæ, ac exhalationes fumidæ; quæ sunt a prædominio non terreę, non aqueę, non aereę, sed igneę; quum in terra, aqua, & aere non conquiescant; sed per aerem sursum sponte contendant semper ascendentes.

Essentialia misti referuntur acc[e]pta sim[pli]cibus con[st]ituentibus.

Septima ratio est, quia quicquid in mistis inanimatis reperitur essentiale quomodocumque, seu essentiam constituat, seu constitutam illam necessario consequatur, id omne acceptum referri debet simplicibus corporibus, ex quibus ea mista constituuntur; nam vbique orta referunt attributa, & naturam suarum caussarum: modo inter mista pleraque sunt leuia supra aerem, vt fumida exhalatio; calida magis quam aer, vt flamma; comburentia, & sicca, vt omnia succensa: quæ huiusmodi attributa quum a terra, & aqua non habeant; quæ frigidæ sunt, grauesque; nec ab aere, qui & cum aqua humidus est, & calorem obtinet mitissimum, qui supra suas vires agere non potest intensissimum ardoris æstum in misto procreans; & in suo loco non mouetur sponte sursum ascendens; iam necessarium est confiteri præter aerem, aquam, & terram, in mundo ignem esse quartum elementum, sua natura calidum, & siccum, leuem simpliciter, supra omnem aerem esse appetentem; cuius participatione maxima exhalationes, & flammæ, in quibus prædominatur alijs elementis, leuitatem habent, qua sursum sponte ascendant per aerem; caloremque siccum excedentem, quo sibi resistentia corpora grauia ad libere ascendendum comburentes destruant, vt expeditæ ad locum illum conscendant suo elemento familiariori, ac prædominanti naturalem.

Orta referunt naturam caussarum.

Aer non ascendit supra aquã degens.

Ignis nostratis, & elementi comparatio.

Neque hoc argumentum euitat Cardanus inquiens ignem nostratem non esse naturæ eiusdem cũ illo supero; quum hic vrat, splendeat, & corrumpat; quorum nullum ille præstat ignis: nam primo ille ignis est corpus simplex, hic mistum a prædominio igneum; atque adeo non omnino eiusdem naturæ; illum tamen necessario

A supponit, atque se includit quomodocumque castigatum ab alijs elementis. Deinde ille non splendet, quia diaphanus est, & rarissimę substantiæ: hic splendorem gignit in materia densa; cui admiscetur. Deinceps quis docuit Cardanum illum ignem non vrere, non corrumpere? vrit, & corrumpit vicinas exhalationes cometarum; non vrit, neque corrumpit nos ab eo distantissimos, quia omnis actio physica fit per

Ignis elem[en]tum cur no[n] [lu]ceat, noster luceat.

Ignis ille [ver]sum quid v[rat] & corrum[pat] assidue.

B contactum. His rationibus octauam etiã adiungere possumus ex distillationibus desumptam, quia [e] cum caloris proprium sit heterogenea disgregare; quumque vi flammæ pleraque mista per distillationem in vitreo vase sigillo hermetis optime clauso resoluantur in quatuor corpora; quorum vnum in fundo residens fæculentiam terræ ostendit, alterum illi innatans aquæ lentorem præsefert; ac tertium super humorem mobilis aerem prædominantem in se

[e] 2. de ge[n.] tex. 8.

Caloris [pro]prium qui[d].

Mista ve[rè] in quatuor [ele]menta in vas resolu[un]tur.

C gerit, supra quod tenuissimum flauescit, in quo ignis valde prædominatur; quem ordinem positionis ad se inuicem semper obtinent, quomodocumque inuerso, & inclinato vase continente; nam singula suum ad locum collimant, illumque perpetuo sibi retinent: euidentissimum argumentum in mundo totidem elementa esse; nam mistum igne citra combustionis actum non nisi in elementa dissoluitur, ex quibus a generante

D pridem constitutum fuerat. Nona denique ratio fit, quia quum aer iugi actione ignis etiam nostratis sub specie flammæ, carbonisque subditi corrumpatur, talique corruptione non abeat in aquã, neque in terram, quia hæ aere crassiores, densioresque sunt; aer autem ab igne comburente rarefit, & attenuatur: & quia hæ frigidæ sunt ambæ, aqua etiam insuper humida: ignis autem vrẽs aerem calefacit, & siccat: neque in mi-

Aer acti[one] ignis cor[rum]pitur abie[ns in] ignem.

E stum vllum: tum quia mistum omne iam est aere dẽsius, atque crassius: tum quia simplex elementum nullum immediate per actionem vnius, & eiusdem agentis in corpus mistum conuerti potest, quia de ratione misti est vt ex pluribus miscibilibus præexistentibus, & in vnam materiam vi mistionis inuicem coeuntibus oriatur: neque sub forma, specieque aeris permanere valeat inuictus, ac immu-

Aer ab [ig]ne verti [ne]queat in [mi]stum.

Misti esse[ntia]lis origo [qua] fiat.

immutabilis; nam qui aer intra terræ ſi- [frigoris ... verta-] nus, & aeris media regione vi frigoris denſatur in vapores, & in nubes, ac demum vlteriori eiuſdem frigoris actione cogitur in aquam; ille idem apud nos vi [caloris ... mute-] caloris flammæ adurentis rareſcere debet in aliam ſubſtantiam a ſua ſpecie diſtinctam; quippe contrariorum oppoſita eſt ratio; cur enim frigus corrumpat aerem denſando in aquam, & calor frigore non remiſſior, ſed etiam intenſior attenuans, & rarefaciens vltra modum aeris ſubſtantiam, eam non deſtruat? ſique deſtruens aerem calor, ipſum non poteſt in aquam, non in terram, non in miſtum vllum tranſmutare; iam neceſſario illum conuertet in ignem ſimplicem; datur itaque in mundo elementum ignis, in quod aer attenuatus, & rarefactus, exſiccatusque ab adurente calore corrumpitur aſſidue: an putas aerem a comburente flamma poſſe in cæli ſubſtantiam commutari? ſed cæli ſubſtantia generationi obnoxia non eſt: An ad nihilum redigi? nihil minus: vt [... nihi- ... e fieri] enim ex nihilo nihil fit; ſic nihil in nihilum abire poteſt: ſecus demum, & noſtra tempeſtate, mundi finita moles, aeriſque totum elementum ſaltem, ad nihilum redactum fuiſſet. Ita ergo Cardani rationes ignem de mundo ſimplicem tollere non poſſunt; quem pro quarto elemento naturales Ariſtotelis demonſtrationes infra Lunam ſupra totum elementum aeris neceſſario eſſe demonſtrant. Nos quidem ſic; aliter [... c.9.] etiam Scaliger [*f*] cum Cardano exercitationem habuerit in hoc propoſito; eam diligens Lector inſpicere quoque poterit.

Glaciem eſſe aquam frigore condenſatam, non rarefactam; & cur illa ſupernatet aquis fluentibus. Exercitatio cum Galileo viro clariſſimo. Cap. XXXV.

[... c.c.34.] NObis antea [*a*] conſtituentibus glaciem eſſe aquam virtute frigoris excedentis congelatam repugnare videtur in ſuo Tractatu *De rebus aquæ ſupernatantibus* Galileus [*b*] Mathematicus inſignis, aſſeuerans glaciem eſſe aquam rarefactam, non autem condenſatam, duplici de cauſſa, prima quidem, quia rarefactio leuitatem inducit, condenſa-

A tio grauitatem; modo glacies eſt leuior quam aqua; nam ei ſupernatat quodlibet, & cuiuslibet figuræ fruſtulum; quin & vi demerſum aquis ad ſummitatem aquarum ſponte remeare conſpicitur, atque ibi ſupernatare. Altera vero, quia rarefactio inuehit augmentum molis, condenſatio viciſſim decrementum; glacies autem maioris molis eſt, quam aqua, ex qua originem habuit. Ceterum his amiciſſimi, doctiſſimique viri

B placitis non obſtantibus, a priſtina ſententia nobis diſcedendum non eſt; In primis enim dicentes olim glaciem eſſe aquam congelatam vi frigoris non habemus aduerſarium virum egregium aſſerentem glaciem eſſe aquam rarefactam, non autem condenſatam; nam Congelari, & condenſari nõ eſt omnino idem. idem formaliter non eſt congelari, & condenſari; quod ſupponit obiectio; ſed congelari eſt conſiſtere in ſubſtantiam duram, quod prius erat materia mollis, & fluens: condenſatio vero eſt

C partium antea diſtantium appropinquatio, vt ita loquar. Quare fieri poteſt vt glacies ſit aqua congelata citra vllam ſui condenſationem. Deinde vero ponentes aquam eſſe per condenſationem a frigore in gelu commutatam; Glaciem eſſe aquam a frigore congelatam per condenſationem. ad primam obiectionem concedentes glaciem ſub quacumque mole, ac figura ſupernatare aquis; quod experimento Figura ſola ſupernatandi cauſa grauiſſimis. comprobatur; primo negamus omnia ſupernatantia eſſe aquis leuiora; nam

D plumbi, & auri lamina, & ſubtilis acus ex ferro ſupernatant aquis ob ſolam figuram, quæ tamen corpora materiam habent aqua grauiorem. Deinde negamus rarefactionem formaliter inuehere leuitatem materiæ; inducit enim Rarefactio nõ inuehit neceſſario leuitaté. ſolam partium diſtantiam; ſed idem pondus eſt, eademque grauitas omnino plumbeæ maſſæ compactę in denſiſſimum corpus; atque illius eiuſdem in modum cribri citra remotionem ſub-

E ſtantię quouis ingenio rarefactę. Deinde infitiamur itidem condenſationem Condenſatione non induci neceſſario grauitatem. formaliter induci grauitatem; quia plumbi maſſa cribri ad morem, aut pumicis inſtar rarefacta eiuſdem grauitatis, ac ponderis erit, ſi malleorum ictibus denſetur in minorem molem; ſemper enim & perforata, & cæca mergetur in aquis: nec grauius eſt plumbum coactum colliquato; nec eliquatum leuius eſt coacto,

[c]3 cæl.t.57.

cto, docente [c] Aristotele, absurdum esse dicere, magnitudinem eandem constrictione fieri grauiorem; & vtrumque immergitur æque sub vndas. Ratio vero, propter quam glacies, quum sit aqua frigore condensata, non immergatur, sed supernatet aquis; & vi demersa, sponte tollatur ad supremam aquarum superficiem, duplex est: Vna quidem, quia in glaciem quum mutetur aqua solum a frigore ambientis aeris; congelatur solum aqua in superficie (si alta fuerit in lacu, aut fluuio rigente) ad quam pertingit frigus ambientis; non autem ea, quæ in profundo existens a calore concentrato in proxima terra tepescit, & ab externo frigore congelante procul abest: quum autem aqua in superficie prope aerem sit leuior inferiori; quippe ab aere aliquid passa; quod adnotauit etiam [d] Aristoteles; aut saltem non grauior, vt infra eam descendere debeat; propterea glacies orta per condensationem, coactionemque superioris aquæ, ad profundum descendere non debet; sed supernatare, vt prius, dum fluidam, & rariusculam substantiã obtinebat; aqua enim, & glacies inuicem differunt, vt plumbum liquatum, & coactum; si ergo liquatum non est grauius, nec leuius plumbo coacto; nec plane glacies leuior, aut grauior esse poterit aqua, ex qua per densationem ortum habuit. Quam veritatem agnouisse videtur Athenæus [e] alicubi dicens, Quo fit vt

Glacies ex qua aqua fiat.

Aqua in profundo cur non rigeat in glaciem.

Aqua in superficie cur leuior sit.

[d] 1. meteor. sum. 1. c. 4.

Aqua quo differat a glacie.

[e] dipnos. c. 1.

„ pluuiæ aquæ, & quæ ex glacie manant,
„ sint meliores, quia leuiores: signum au-
„ tem est, quod & glacies ipsa reliqua
„ aqua reperitur leuior. Si ergo aqua manans e glacie leuior est aquis reliquis numquam glaciatis; plane leuior itidem fuerit iisdem aquis non glaciatis aqua, ex qua glacies concreuerit; nam eadem est omnino aqua, ex qua glacies primum concreuit, & in quam glacies demum colliquata dissoluitur. Altera vero ratio est, quia in ortu glaciei ex aquis a frigore ambientis id necessario contingit aliquando, vt halitus e terra aquę subdita vi caloris concentratione vigentis sursum sublati per aqueum elementum, vbi peruenerint ad aquæ superficiem, ibi occluso sibi exitu a densitate aquæ glacescentis, extra aquam

A nequeant afferri; quinimmo etiam a contrario ambientis frigore fugati retrocedant paullisper in aquam; remanentes proinde in glacie sub forma aeris (frigore namque densati coguntur in aerem ex igneis) eam supernatare faciunt, vt aer inclusus in lignorum substantia porosa, in lapide pumicoso. Quin & sæpius obseruauimus in amphora semiplena conglaciatam aquam scatere ampullis vbique aere plenis; illo in aquam ingresso ad replenda loca,
B quæ, dum aqua in arctiorem molem sui condensatione cogeretur, inania remanebant; nam vbique natura vacuum refugit. Ad alteram rationem concedentes rarefactionem inuehere augmentum molis, cuius decrementum inducit vicissim condensatio; negamus aquam, dum in glaciem vertitur, augeri mole; sed asserimus experimento docti eam diminui; nam hieme sæpius exponentes nocturno aeri aquam in
C vase congelandam, mane semper inuenimus inter glaciem, & aquam imam, locum vacuum, seu aere plenum; ad quem replendum, si non aliunde aer ingredi valeat, vitreum vas in fundo sponte disrumpitur aeris ingressui, ne detur vacuum: sæpe namque obseruauimus hieme vitrea vasa liquore plena, eo congelato, in ima ipsorum parte sponte diffringi, & non in alia. Quin & obseruare liceat vnicuique in flumi-
D nibus, & stagnis conglaciatis inter aquã inferiorem adhuc liquidam, & superiorem glaciem medium esse locum inanem, seu aere plenum; quod vt est in caussa, quare pulsantes lapillo glaciem, ex ea sonum canorum excutiant; ita id non aliunde prouenit, quam ex condensatione vi frigoris congelantis, qua moles aquæ fluidæ maior coarctata est in minorem. Secus enim si glacescens frigore rarefieret, aut non densaretur; glacies aquam infernam non mutatam
E in gelu contingeret, vt prius, quam obrigesceret. Sed & Athenæus asserit aquam Pangæi eadem mensura hieme pondus habere vt nonaginta sex, æstate vt quadraginta sex, alius textus habet sexaginta sex; quod alia de caussa fieri non potest, nisi quia frigus aquæ substantiam cõdensans multo maiorem illius copiam in vas intrudat; e contra

Glacie[s] aere pl[ena] vt ligou[m]

Rarefac[tio] uehit a[ug]tum mo[lis]

Aquam [gla]scentem [minui] mole.

Glaci[es] nunquam [contin]gat aqua[m] tus fluid[am]

Glacies [ca]nora fit.

Aqua Pa[ngæi] cur hiem[e] ponderos[ior] quam æst[ate]

ca-

calor eam rarefaciens, attenuansq. non sinat totam in eodem vase cõtineri posse; in maiori vero aqua maius inesse põdus necesse est: sed Athenæum [f] audiamus: Earum inquit, aquarum, quæ sunt apud metalla circa Pangæum, hieme vas ducẽs habet nonaginta sex proportionem, & æstate quadraginta sex (alia lectio habet, sexaginta sex) sistit autem ipsam frigus, & magis condensat; quare quum fluit in Gnomonibus per hiemem horas non auget, sed tardat; quum ob glaciem tardior fluxus efficiatur. Id autem non euenit, quia condensatio augeat eiusdem aquæ grauitatem, aut pondus; quod nuper inficiabamur cum Aristotele, cui eadem [g] magnitudo non videtur per constrictionem fieri grauior; sed quia condensans maiorem aquæ copiam in arctum cogit, & cum maiori aqua maius etiam illius pondus in eodem vase concludit: vnde proprie densitas grauitatem non inuehit, nec raritas leuitatem: quum idem aurum liquatum igne, ac frigore concretum eãdem semper habeat grauitatem, idemq. pondus omnino. Ceterum vere a frigore aquam densari, præter duo experimenta de aucto pondere aquæ Pangæi ab hiberno frigore; deque vacuo intermedio inter glaciem superam, & inferam aquam relicto ab aqua in glaciem contracta: Aliæ rationes comprobant apertissime; ipsæque ab euidentia sensuum deductæ; prior est, quia videmus vi caloris aquam in vapores, & aerem resolui nonnisi per rarefactionem, attenuationemque; nam vapores, & aer substantiam habent tenuiorem, ac rariorem aqua: modo agentia contraria in idem subiectum patiens necessario contrarias operationes edunt, contrariasq. dispositiones, ac formas inuehũt; quare necessarium est aquam ab agente frigore densari, non autem vllo modo rarefieri. Altera est, quia frigus ambientis tum in aere supero condensat vapores ob raritatem inadspectabiles in nubem conspicuam ijs longe densiorem; & hanc in aquam adhuc ea densiorem; tum intra terræ viscera in ortu fontium condensat aerem in vapores, eosque vlteriori actione in consistentiam nubi similem, & hanc postremo in aquã densiorem: sed idem agens in consimi-

[Left margin notes, partly cut off: b.2.c.2. | ..densatio ..g ger pon ..e graui. | ..æl.t.57. | ..quati, ..reti est ..g graui ..idem | ..calore ..i, & ..in va ..aerẽ. | ..apo- ..ntur]

A lem materiam non potest contrarias dispositiones inducere; igitur frigus, quo vapor aqueus in nubem, & hæc in aquã condensatione verti cõspicitur; aquam nubi, ac vapori congeneam rarefacere non potest; sed necessario condensabit. Addo quoq; tertiam his rationem, quia eadem materia contrariam mutationẽ patiens deinceps mutari necessario debet inter eosdem contrarios terminos: quippe contrariæ sibi mutationes eius-

B dem materiei fieri non possunt nisi inter eosdem terminos inuicem contrarios; quod vnicuique vel inductione patet in omnibus mutationum generibus: Si ergo vapor, & nubes ab agente condensantur in aquã; necessario aqua per sui rarefactionem verti debebit in nubem, ac vapores; non autem in glaciem: frigus ergo, quo aqua in glaciem commutatur, aquam non rarefacit; sed condensat. Vlterius a frigore si glacies oriretur per aquæ rarefactionem; iam a ca-

C lore de glacie manaret aqua per glaciei condensationem; an non est hoc eludere sensum? & calori, cuius proprium est rarefacere, vim dare glaciei, quã liquat, condensatricem? quis concipiat mente durum, rigensq. corpus ab eo condensari, a quo colliquatur; atque adeo colliquationem duræ glaciei in aquam esse illius condensationem? Vltimo vt caloris est homogenea congregare, & vicissim heterogenea disgregare; ita frigo-

D ris est omnia promiscue cum homogenea, tum heterogenea [h] congregare; quod placitum si nolit ab Aristotele desumere vir acutus, ab experimentis eius veritatem addiscat: quum autem condensatio sit congregatio partium antea distantium; & rarefactio sit earumdem vicinarum separatio, disgregatioque; plane qui glaciem ex aqua fieri confitetur vi frigoris excedentis: ille necessario aut nobiscum definiet glaciem esse

E aquam a frigore condensatam, non autem rarefactam, aut falso constituet frigidũ disgregare corpora homogenea. Ita ergo ab inueterata, & communi sapientum sententia recedendum nõ est, qua constituimus glaciem esse aquam a frigore condensante concretam. Ob hæc a viri doctissimi doctrina recedere cogor; cuius amicitia veritati nequicquam apud me derogare potuit.

[Right margin notes: Aqua rarefactione vertitur in nubes, & vapores. | Caloris est rarefacere. | Colliquationem non esse condensationem. | Caloris, & frigoris munera. | [h] 2. de gen. t 8. | Condensatio quid.]

Glaciem esse aquam condensatam a frigore non proprio, nec terreo, sed aeris; Exercitatio cum Vallesio, Buccaferrea, & Plutarcho. Cap. XXXVI.

[a] Cap. 54.

SEd quod [a] nuper etiam diximus glaciei ortum esse a frigore ambientis, non recipitur a viris doctissimis; nam Vallesius in *Sacra Philosophia* scribit ,, aquam suo naturali frigore concrescere per ignis, & calidarum exhalationum absentiam; quia si affectionem vllam frigidam præter naturam suam pati posset, esset aliud aqua natura frigidius: quum vero necesse sit, quod est primo, esse etiam summe tale; necesse est aut aquam non esse primum frigidorum, aut nullum frigus esse illi præter naturam. Quæ opinio recipienda non est in proposito: In primis enim falso dicitur aquam suo naturali frigore se in glaciem densare; tum quia nullum corpus simplex a se metipso moueri potest [b] Aristotele doctore, nec locali, nec alio vllo mutationis genere: tum quia sic aqua natura sua esset glacies, & eius perfectio consisteret in duritie, per quam glacies ab aqua dissidet; si absente contrario calore ignis, & exhalationum, a proprio frigore per se rigesceret in glaciem; atq; ita non aqua, sed glacies esset elementum perfectum: & aquæ secundum sui naturam non conueniret esse corpus facile terminabile termino alieno, & interminabile proprio; ac proinde aquę proprium non esset secundum se humidam, & fluidam esse; quum glacies non fluat, non facile alieno termino terminetur, sed propriũ terminum obtineat rigida. Deinde falso statuitur, quod est primo tale, id esse summe tale; nam aer [c] Aristoteli est primo humidus ea ratione, qua aqua est primo frigida; & tamen aer eidem, & sensui, vbi secũdum naturam se habeat, non aliunde alteratus, est [d] remisse humidus, non summe humidus: ita sane aqua primo frigida est, non solum quia eius essentia magis consistit in frigido, quam in humido, & quia [e] definitur per frigidum; sed etiam quia inter corpora est primum, cui competat frigiditas, terra excepta; quę non est posterior aqua; sed illi coæua tempore, ac forte natura prior; tum quia extrema sũt priora me-

Aquam seipsam non gelare.

Simplex corpus a se moueri nequit.

[b] 8. phys. t. 29 & seqq.

Aquæ propria est fluxilitas.

Quod est primo tale, non est summe tale.

[c] 2. de gen. t. 23.

[d] 1. phys. t. 54

Aqua vt sit primo frigida.

[e] 2. poster. anal. t. 30.

Terra est natura prior aqua.

A dijs; tum quia centrum in vniuerso habet rationem principij apud [f] Aristotelem: id tamen non efficit vt aqua sit rerum omniũ frigidissima; & vt vlterius refrigerari nequeat ab alio. Sed esto frigidissima omnium; non tamen erit infinite frigida; nec dicenda erit ab alio rursus non posse frigidior effici; nam ditissimus omnium hominum Crœsus potuit a mediocriter opulento, cuius demortui hæreditatem adeat, ditior adhuc fieri: & sapientissimus omnĩu Philosophus B ab idiota rem sibi antea ignotã edoctus sapientior euasit. Deinceps dum aqua frigore gelascit, non patitur præter naturam suam; quia glacies est aqua condensata, non omnino quid ab aqua natura distinctũ; in quod abiens aqua corrumpatur; est enim glacies aqua alterata, non a se, ast ab externo frigore. Deniq; falso constituitur a mitissimo calore aeris, & exhalationum; qui insensilis est, impediri summã aquæ frigiditatem quo C minus glaciem procreet: quidni enim singulis noctibus, ac tota hieme omnis conglacietur aqua, si ea id patitur a naturali sibi frigiditate, quum abest ignis, & exhalatio calida? Ludouicus Buccaferrea [g] putat aquam conglaciari ab exhalatione terrea sicca, & frigida: cuius signum est, quia post colliquatam glaciem remanẽt in fundo terrenæ partes; quæ admistio exhalationis calidæ, ac siccæ facit glaciem aquis supernatare. D Cui viro non subscribimus, primo quia etiam aqua pura vi frigoris in glaciem concrescit, citra terream exhalationem, in aere medio sub specie grãdinis; grando enim glacies est in aeris meditullio genita vi frigoris aquam nuper ortam congelantis [h] Aristoteli; cui eo loco non cõsistit exhalatio sicca sursum tendens ad aerem supremũ: Quin aqua destillationibus ab omni terrena sorde defæcata vi frigoris [i] facillime conuer- E titur in glaciem. Deinde inconstantiæ notandus est hic autor, qui modo calidas, modo frigidas ait esse glaciei admistas terreas exhalationes: si calidę, qũo sine his gigni non potest glacies; cuius materies est aqua; efficiens caussa frigiditas? si frigidæ; qũo aquæ supernatant terrenæ partes aqua grauiores? At non semper in fundo vasis, in quo nix eliquatur, exhalationum terrearum pul-
ueres

[f] 8. physic. t. 76 88.

Sapientissim[us] vt ab idio[ta] fiat sapiẽti[or]

Aqua gla[-] scit non p[rę-] ter natura[m] suam.

[g] 1. de com. t. 80

Aqua no[n] glaciari [ab] exhalatio[ne] terrea.

Grandin[is ori-] go vt fia[t]

[h] 1. m[eteor.] sum. 3. c.

Aqua de[stilla-] ta facil[lime] congela[tur]

[i] 1. m[eteor.] sum. 3. c.

Glacies [...] ta, & [...] semper [...] nã habe[...] sidentia

ueres inspicies; ast vbi glacies ex aqua fæculenta vi frigoris orta fuerit; secus orta ex puro latice glacies liquescit in aquam illimem, omnique terrena sorde carentem. [k] Plutarchus autem, Absurdissimum, inquit, dictu est, ab aere aquam cogi; quum ipsum aerem nusquam videamus concrescere. At Aristoteles, ac senius docuit aerem in aquam frigore verti posse in fontium origine, & in pluuiarum exortu: Si aqua in aerem vertitur calore illam attenuante prius in vapores, & hos deinde in aerem, & hunc demum in ignem; quid ni aer a frigore densante cogi poterit primum in vapores; & hos viteriori actione in aquam, & hanc demum in glaciem mutari dicemus? Nos autem dicimus aquam concrescere in glaciem, non a frigore proprio, nec a frigore substratæ sibi terræ, sed semper a frigore ambientis aeris; qui aeri naturalis non est, sed aduentitius, non quidem ab aqua, sed a terra per halitus terreos aeri impactos; quæ omnia sigillatim explicanda sunt. Primo si aqua frigore proprio, non autem alieno in glaciem commutari posset; profecto aqua non in superficie sua, vbi ab aere semper afficitur; sed in sui corporis meditullio, quæ pars illius ab omni extraneo defenditur, sola retinens integram sui naturam, semper gelu rigeret: at contra semper in superficie conglaciatur aqua, & in aere medio procul a suo elemento sub forma grandinis; igitur glaciei autor non est frigus aquæ proprium. Deinde terra non tangit glaciem; quæ oritur in superficie stagnorum, ac fluminum; & procul abest a media regione aeris, vbi aqua in grandinem conglaciatur; at agens naturale omne agit per contactum, ac non nisi in subiectum sibi propinquum [l] Aristoteli; ergo aqua in glaciem non vertitur a frigiditate natiua terræ. Deinceps glacies omnis oritur ex aqua tacta immediate ab aere, & ab aere frigido, actu frigido, & impense frigido; aerisque frigiditate remissa glacies a tepido aere colliquatur: ergo efficiens glaciem ex aqua est aeris ambientis frigiditas. Verum quia aeri frigiditas impressa ab aquis nititur humido vapore; humiditas autem hebetat vbique vim frigoris,

[Left margin notes, partly cut off: "lib. de pri. frigido." — "...rem in ...m verti ...goris." — "...m in aerem verti vi ...sis." — "...em fieri ...ore aeris ...itio a" — "...cur semper conglacie... superfi... externa." — "...natura... per con..." — "...de gen." — "...en an. c. 3 ... c. 8." — "...fit fo... ...ere im... ...frigido," — "...ditas he... ...aciem fri... ...siccitas"]

& caloris; cuius vtriusque aciem siccitas exacuit, veluti lima ferrum; proinde fit vt ab aere frigido propter abundantiam vaporis aquei non densetur aqua in glaciem; & reuera in aere nubibus, & aqueis vaporibus referto ab humida illius frigiditate non gignitur glacies; sed orta diluitur, & colliquescit. Quum autem ab exhalationibus terrenis, eisdem frigidis, ac siccis, quales maxime vigent in aere sereno, & flante Borea, aer intensissimam acquirat frigiditatem; hæc vna est, quæ tum in aere medio guttas aquæ pluuiæ condensat in grandines; tum in aere infimo fluminum, & stagnorum superiorem aquam cogit in glaciem. Sed redeamus ad ignem; qui nobis est in hoc opere scopus.

[Right margin: Serenus aer aptus glaciei generandæ.]

Macrobium nobis non refragari, dum ponit ignem Vestæ Romæ quotannis consueuisse renouari. Duplicemq. ignem sacrum Vestalem extitisse. Cap. XXXVII.

Quod etiam superius [a] non semel obseruauimus, Romæ Virgines Vestales ignem lampadis æternũ custodire cõsueuisse ab externis iniurijs absque vlla noui fomitis adiectione, id placitum est, cui aperte refragari videtur in suis Saturnalibus [b] Macrobius asserens, Apud Romanos Virgines Vestales Mensis Martij (qui primus erat totius anni) prima die ignẽ nouum Vestæ aris accendere quotannis consueuisse; vt incipiente anno cura denuo seruandi nouati ignis inciperet. At vero neque ista superiorẽ sententiam nostram eneruãt: In primis enim potuit ignis ille Vestaliũ custodię commendatus fuisse annuus; vt erat lucernæ Mineruæ Atheniẽsis igniculus, de quo [c] supra, integrum annum ardens absque vllo noui fomitis adiectu. Deinde quidni dicere valeamus eũ ignẽ Vestales illo mense consulto deditaq. opera, extinguere solitas veluti hostiam Marti Romanorum parenti putato, aut Victimam Vestæ congruam litantes quotannis; alioquin diutissime arsurum sine vllo noui fomitis adiectu? eo autem extincto nouum jsdem aris accendere custodiendum toto deinceps anno, futuri noui anni Marti pariter, aut Vestæ dignum holocaustum, dicere quid prohibet? Deinceps etiam nec

[Right margin notes: [a] lib. 1. c. 30. lib. 2. c. 8. — [b] lib. 1. c. 12. — Martius primus mensis Romanorum. Ignis Vestæ vt quotannis renouaretur. — Ignis Vestæ annuus. — [c] lib. 1. c. 4. — Ignem vt mactarent Romani quotannis.]

Ignis Vestalium geminus.

temere quis asseruerit Vestales Virgines ignem custodire geminum consueuisse; alterum quidem quotannis extinguendum, aptum Marti, ac Vestæ sacrificium veluti mactandum, & mense Martio incipiente renouandum; de quo Macrobius; alterum vero æternum, & purum; quem Romani vna cum Dijs Patrijs venerarentur; de quo nos antea meminimus ex Plutarcho: secus enim annum ignem quotannis extingui solitum perperam æternum appellarent. Denique vero dicere quoque liceat Vestales Romanorum Virgines præter lucernæ flammulam in honorem Vestæ semper ardentem absque vlla fomitis noui appositione, conseruare solitas fuisse in ara eiusdem Vestæ ignem in rogo ligneo ad sacrificiorum victimas comburendas; quem & singulis diebus, noctibusq. nouorum lignorum adiectione fouerent, ac, vt dici solet, enutrirent assidue; singulisq. annis initio mensis Martij nouarent, extincto veteri nouum ignem substituentes, toto futuro anno pariter fouendum: id enim ex claris antiquitatum cultoribus multiplici coniectura compertum habemus: in primis enim Ioannes Rosinus[d] refert ex Dionysio Virgines Vestales Romæ ab initio fuisse quatuor; postea tamen ob sacrificiorum multitudinem ad senarium numerum adauctas: Vnde constat aperte illas ignem quoque sacrificiorum victimis comburendis destinatum custodiuisse. Dein vero id ipsum nobis insinuauit Arnobius[e] inquiens, *Sedent in spectaculis publicis Sacerdotum omnium, Magistratuumque collegia; necnon & castæ Virgines, perpetui nutrices, & conseruatrices ignis*: ecce duplicem ignem sacrum, quem perpetuum Vestales curabant, alterum in ara ob sacrificiorum victimas lignis assidue adiectis enutrientes; alterum in lucerna remoto quouis externo contrario conseruantes. Dein apertius in notis Lipsianis [f] hoc habemus, *In penetralibus, scilicet in ara, & culignis, idest vasis fictilibus Vestæ ignis perpetuo seruatis focos*: Nimirum in ara perpetuus focus Vestæ seruabatur iugi lignorum adiectu ad sacrificia comburenda: & in vasis fictilibus, quæ lucernæ ardentes erant, æternus ignis custodiebatur tu-

Ignis Vestæ qui ad sacrificia seruaretur.

[d] 3. Rom. ant. c. 19. lib. 2. & 3.

Vestalium numerus cur auctus.

[e] lib. 4.

Vestales in spectaculis sedisse.

[f] De Vest. c. 14. not. 1.

A tus ab externis iniurijs omnibus effulgens in honorem Deæ. Deinde vero apertissime vt in templo Iouis Ammonis Silius[g] flammam in ara ponit ad sacrificia comburenda, dum inquit,

„ *Inrestincta focis seruant altaria flammæ.*

quod etiam legimus apud [h] Lipsium: & Plutarchus[i] lucernam inextinctam: ita plane verisimile est in æde Vestę duplicem ignem perpetuum arsisse sub Virginum cura; quorum alter in lucer-
B nis ad honorem numinis; alter in aris ad sacrificiorum holocausta semper extaret; ille oleo incombustibili nixus ab externis iniurijs opera Virginum custodiretur: hic lignis deinceps iugiter adiectis earumdem ministerio assidue foueretur. Nostram sententiam deinceps etiam fouet Velleius inquiens, *Perpetuorumque custos Vesta ignium*. Scilicet quia in æde Vestæ Virgines custodiebant non vnicum, sed ignem geminum; alterum in ara ob sacrificia, sensim ei sug-
C gerendo lignorum fomites; alterum in lucerna, inde procul arcendo externas omnes iniurias. De igne Vestæ lucernæ dudum [k] plura vidimus antiquorum testimonia: quæ superuacaneum hic esset repetere: De Vestæ ara cum igne in rogo ad sacrificia testem habemus non solum Ouidium, cui[l] [illegible]

„ *Igne cremat vitulos, quæ natu maxima Virgo est.*

sed etiam Pausaniam[m] alicubi scriben-
D tem hoc modo, *Progredientibus in Vestæ, simulacrum nullum occurrit, Ara tamen, & in ea Vestæ sacrificant.* Addere quoque Statium[n] liceat, cui consimiliter

„ *Peruigilēq. focis ignem longæua Sacerdos*
„ *Nutriet, arcanum non inspectura pudorē.*

Vtrumque tamen ignem perpetuum Vestæ nobis proposuit Liuius, *Quid*, inquit, *de æternis Vestæ ignibus loquar?* præferens multitudinis numerum singulari. Sed etiam Iuuenalis, cui [o]

E „ ———— *quamquam diruta seruat*
„ *Ignem Troianum, & Vestam colit Alba minorem*,

nobis opitulari videtur; nam in Alba ciuitate ignem Troianum seruari, nempe lucernam semper ardentem, cuius flamma niteretur oleo incombustibili, cuiusmodi sunt ignis ab Ænea ex Troia in Italiam aduectus; de quo [p] Virgilium olim consuluimus; & insuper admonet ibi-

Ignis gemin[us] in Ammon[is] templo.

[g] lib. 3.

[h] De Vest. c. 15.

[i] De orac. fec. init.

[k] lib. 1. c

[l] 4. Fast.

[m] in Cor

[n] 2. Theb. in fin.

[o] Sat 4. Iuuenalis lustratur.

Ignis Tro[ia]nus in Al[ba] ...

[p] 2. Æne lib. 2. c. 12

ibidem excoli Vestam minorem, scilicet ignem in ara sacrum, quem ad sacrificia iugi lignorum appositione fouebant; qui sane ignis, quod non admirabili humore illo incombustibili, vt alter ille Troianus appellatus, innireretur; sed, vt nostras, assiduo fomite indigeret; scite Vesta minor a Poeta cognominatur, nempe ignis minus admirabilis. Noui Lipsium hæc aliter interpretari. Sed suum cuique est ius veteres glossandi. Sed nostram sententiam maxime probat numisma æneum ab
xo. Antonio [q] Augustino relatum, in quo mulier scapulotenus circumscripta, LVCILLA AVG ANTONINI AVG F. a tergo Dea Vesta gerens manu dextera Lucernam, sinistra Palladium, ad pedes habens Altare cum flamma exardente: Indicium euidentissimum Vestalem ignem sacrum duplicem fuisse; vt nuper explicauimus. Constat igitur ex habitis Macrobium asserentẽ Romæ ignem Vestæ quotannis consueuisse renouari; nobis olim constituentibus ignem Vestæ Romæ ad multos annos iugiter absq; pabuli adiectu exarsisse, non refragari; quum ille agat de Igne aræ ad sacrificia in rogo ligneo ardente; vt aperte constat
l.Poli. ex [r] Solino alicubi asseuerante in hanc sententiam, Romani initio annum decem mensibus computabant, a Martio auspicantes adeo, vt eius die prima de aris Vestalibus ignes accenderent: nos autem de igne lucernæ in oleo combustibili perpetuo effulgente.

Cur in extinctu Lucernæ fumus ex ellychnio & vberior, & densior halaret soleat. Cap. XXXVIII.

c.c.19. RAtioni aduersari asserũt alij, quod [a] olim constituimus, in lucernarum extinctu fumum ex ellychnio densiorem, & vberiorem exhalare; nam inquiunt, fumi caussa efficiens vnus est ignis; qui eum excutit e combustibili, ceu de suo materiali principio; at ignis, dum lucerna extinguitur, labefactatur, atque corrumpitur; vt autem ab eneruato efficiente minor effectus effici potest; atque a corrupto nihil procreari valet; sic in extinctione lucernarum minor fumus excitari debet, & in ijs

A extinctis nullus omnino generari potest. Sed & ista nihil officiunt nostræ sententiæ; In primis enim rationi allatę nos opponimus experientiam quotidie nobis apertissime demonstrantem in extinctu lucernarum, & in ijs recens extinctis ellychnia semper vberiorem, & densiorem fumum exhalare; quam experientiam sensuum iudicio innixam nos præferendam remur allatæ rationi; qui ab [b] Aristotele didicimus rerum
B sensibilium quærere rationem, dimittentes sensum, esse infirmitatem quandam intellectus. Deinde vero ad obiectionem concedentes fumi caussam effectricem vnum esse ignem, qui eum de materia combustibili excutiat; negamus hunc ignem in extinctu lucernæ labefactari; & in ea recens extincta corruptum esse; nam geminus est in lucerna exardens ignis; quorum vnus est ignis flamma, & alter est ignis carbo, qui in materia densa ellychnij residet;
C dum lucerna extinguitur, labefactatur quidem, & corrumpitur ignis flammam; sed hic non est ille ignis, qui fumos procreat e combustibili, veluti eorum caussa efficiens; quum sit fumus ardens [c] Aristoteli, atque adeo effectus e fumo veluti e materia pendens: In extinctu vero lucernæ ignis carbo in densiori substantia ellychnij residens non labefactatur, neque corrumpitur; sed aliquandiu viget; licet postea destitu-
D tus auxilio flammæ, qua fouebatur, & ipse tandem fatiscens corrumpatur: in extincta ergo recens lucerna ignis carbo in ellychnij densiori substantia viribus integris adhuc ardens e combustibili consuetam fumi copiam excutit; quem fumum, quia flamma non attenuat amplius, nec vlla ex parte sibi arripit in materiam inflammabilem; ideo fit vt lucerna & dum extinguitur, & recens extincta copiosiorem, atque
E densiorem de se fumum emittat. Deinceps autem etiam dato in disputationem in extinctu lucernæ quoque præter flammam ab eodem agente, quo flamma extinguitur, ignem carbonem in densiori substantia ellychnij accensum labefactari; quippe id illi non minus, quam flammæ aduersatur; & extinctæ flammæ auxilio destitutum eneruari; dicimus tamen oportere quoque

Lucerna recẽs extincta fumũ densiorem, & vberiorem halat.

Sensus cui rationi proferendus, & quando.

[b] 8.phys.t.22

Fumi caussa efficiens ignis.

Ignis in lucerna quamuis geminus ardet.

Ignis qui in extinctione lucernæ corrumpatur.

[c] 2. de gen. t 82.

[d] 1.meteor. sum.2.c.1.

Ignis qui in extinctione lucernæ non labefactatur.

Ignis qui in extincta lucerna fumum gignat.

in extinctu lucernæ, atque ipsam eamdem nuper extinctam de se crassiorem, ac vberiorem fumum emittere, quam prius, dum flammam rutilam habebat; quia longe maior copia fumi erat illa, quæ ardens flammam constituebat, quam quæ flammæ ardorem non experta sursum halabat; quare licet sine flammam ignis lucernæ minorem quam cum flāma fumum procreet ex ellychnio; maior tamen fumus ascendit ex nuper extincta lucerna, & densior, quam ex antea inflammata; quia totus ille, quem flamma in sua materia consumebat vertens in ignem raritate, ac tenuitate inadspectabilem, sursum sine flamma libere scandit in densam, & crassam fumi exhalationem; quum etiā alter ille fumus, qui a flamma rarefieri, attenuarique consueuerat; ea extincta, nihil de sua crassitie, densitateque remittat. Ob has igitur caussas lucerna dum extinguitur, & recens extincta semper vberiorem, ac densiorem fumum emittere consueuit. Addo etiam flammam, dum extinguitur, abire in fumum; cuius & partes multæ densiorem adhuc, & crassiorem substantiam retinent; quippe quæ nondum satis ab igne attenuatæ, rarefactæque sunt: & vniuersa moles copulata vicino alteri fumo ascendenti, eius magnitudinem adauget.

Fumus ardens vberior est, quam ardorē subterfugiens.

Fumus in extincta lucerna minor oritur, & maior apparet.

Flamma extinctione abit in fumum.

Frigus vt adurere dicatur; quum vere quidquam comburere nequeat.
Cap. XXXIX.

IMprobant alij, quod nos [a] antea negauerimus aeri vim adurendi, & inflammandi; quam tamen aquæ concessimus; quia id aqua (inquiunt) vel frigore, vel humore, vel vtrisque qualitatibus efficit; at frigus aeri aduenire potest intensissimum; humorque illi a natura inest; quid ergo si aqua per antiperistasim aliqua inflammat frigidítate sua; non poterit idem præstare aer frigiditate non sua cum humore coniuncta? sed non ne frigori absolute, ac speciatim aereo frigori ventis innixo vim adurendi tribuit [b] Virgilius? inquit enim alicubi,

„ ---------- *rapidive potentia Solis*
„ *Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.*

[a] lib. 2. c. 25.

[b] 1. Georg. non longe ab init.

A si ergo Boreæ frigus vrere potest, vt Solis virtus; quum Boreæ frigus sit frigus aeris; & Sol adurat reflexis radijs combustibilia inflammando; iam & aer poterit etiam accendere combustibilia. Sed neque ob has oppositiones debemus nos a pristina sententia discedere: Nam quoad primam; concedentes aquā posse calcem inflammare; id eam efficere dicimus frigiditate quidem sua præcipue calorem calcis in angustum concentrantem; B at non sine sui corpulentia, & lentore prohibente ne concentratus calor subito ante quā in igneum adolescere possit; foras egrediatur; & ita perfectam antiperistasim inflammatoriam ab aqua prouenire concedimus; non autem ab aere; cui etsi adsit aduentitia frigiditas ab externo intensā, vnde calor potest concentrari; non tamen corpulentiæ crassitudinem vllam habet aer, vllumque lentorem; quibus prohibeat ne calor concentratus illico C retrocedat prius quam in igneum, atque inflammatorium euadat: quæ omnia fuse [c] superius. Quoad secundam concedentes tum Solis radios habere facultatem igniendi, & inflammandi quædam combustibilia; tum frigus a Borea inuectum esse in aere; tum etiam vtrumque hoc adurere posse; negamus tamen aeris frigiditatem solam aptam esse ad aliquid inflammandum, ignemve vlla ex re accendendum; quia Solis D radij bifariam vrere possunt aliquid, nempe vel flammam, & ignem quomodocumque excitando; vt quando reflexi a speculo concauo stipulas incendunt; & de hac vstione non loquitur Virgilius eo loci agens de passione, qua humus a Sole, ac frigore afficitur; a quorum neutro licet intensissimo certum est terram accendi, ac in flammam ardentem commutari: vel etiam radij Solis adurere dicuntur minus proprie, E quando scilicet nimium deficcant; quoniam exsiccatio est effectus adustionis; ac proinde causaliter (dicerent scholæ) adustio nuncupatur: sic etiam frigus aeris intensum terram nimium desiccat; vnde belle illam adurere dicitur, vt etiam virtus Solis: Tale adurere ab aeris nimio frigore fit citra vllam ignis, & flammæ productionem: quare nos antea dicentes aere non posse calcem inflam-

Aqua cal inflamma Calx vt inflamme non solo re.

Antiperi inflamm ab aqua potest, n aere.

[c] lib

Solis quædan mare po Boreæ in aere Frigidi la non i mat.

Solis ra fariam mant.

Exsic fit adu

Frigus rat.

Aduſt fine i a frig

flammari; quæ ab aqua poteſt accendi; reclamantem non habemus Virgilium; cui Solis potentia, & venti Aquilonaris intenſa frigiditas in aere terram citra ignis, ac flammæ interuentum adurit; hoc eſt perquam exſiccat, dicit Etruriæ ſermo *adhugge*: quo ſenſu Petrarcha [d] ſcribit alicubi,

Sonnet. 43.

„ *Qual'ombra è ſi crudel, che'l ſeme adhugge,*
„ *Ch'al deſiato frutto era ſi preſſo?*

ſeminis enim arefactionem, priuationemque prolifico humore, atque adeo exſiccationem concinit. Nobis ergo Poetæ non reclamant vim adurendi ſine ignis interuentu minus proprie vento, & vmbræ tribuentes; qui aeri vim proprie ignem excitandi dudum interdiximus. Quin & aliter ex [e] Theophraſto hunc nodũ ſoluimus, qui vſtionem interpretatur caloris naturalis roborationem, non autem flagrantis ignis

l. de igne.

„ productionem; ait enim, Hieme circumdatus aer contrahit, & concludit calorem, & corpora melius cibos concoquunt; & frigoribus omnino robuſtiora ſunt, quod coactus ſit calor, & compulſus vndique teneatur: iſta de cauſſa nonnumquam frigus idem, quod calor efficere videtur, & abſolute, & ſuperlatiue: nam frigoribus fructus coqui prædicant; & adurere æſtum, & frigus: nec id vere loquuntur tamen: propterea quod ſic vrere, & coquere frigus videtur, non ſua ſponte, ſed ex conſecutione: quia contrahit, & cogit calorem huius rei effectorem, qui copioſior, etiam protinus valentior eſt.

At proprie frigus aeris ignem non procreat; ab eo nata vſtio ſine igne fit a calore valido, vt in nobis melancholiæ per aduſtionẽ fieri dicuntur a Medicis.

Aquam ſolam non poſſe in flammam vlla ratione commutari: Vbi de irroratione ferri candentis a fabro ferrario. Cap. XL.

...a. c. 46.

ILli etiam dogmati, quo [a] pridem conſtituimus aquam non poſſe in flammam ſplendidam accendi, obijciunt viri præclari experimentum; aſſerunt enim ſępenumero ſe vidiſſe aquam a fabro ferrario ſupra candens, ignitumque ferrum proiectam citiſſime, in flammulas easque ſplendidiſſimas conuerti. Sed neque hoc noſtram ſententiam labefactat; in primis enim eo loci conſtituimus aquam ſupra frigidum lapidem aquarum aſpergine inflammabilem non poſſe in ſplendidam flammam commutari; non tamen proinde negamus aquam abſolute, ac ſpeciatim ſupra ferrum ignitum proiectam in flammam rutilam poſſe commutari: & ratio diſcriminis eſt, quia ſi aqua pura inflammatur ab igne; certe flammam procreabit, emittetque ſplendidam ex ſe ſe; at aqua inſperſa lapidi gagatino; quum is non niſi per antiperiſtaſim ab aqua poſſit accendi, vt calx; neceſſario flammam turbidam, & impuram edet; quippe aqua lapidis pulueri permiſta cænum eſt; cuius flamma non poteſt ob terræ opacitatem eſſe ſplendida. Deinde verò quum flamma non ſit elementum ſimplex; ſed fumus ardens; atque adeo corpus miſtum a prædominio igneum; vere dictum olim a nobis eſt, aquam in flammam commutari non poſſe; nam miſtum nullum gignẽ valet ex vnico elemento; aqua enim corpus eſt ſimplex, ſiue purum, ſiue impurum; atque proinde in flammam vnica functione, ac immediate ab vno agente commutari nequit: flammulæ vero illæ ſplendidiores, quæ a fabro ferrario aquam aſpergente ſupra ferrum candens excitantur, non ſunt vere aquarum ſtillæ ardentes, vt ſenſui apparet, vulgoque perſuaſum eſt; ſed ſunt flammæ præcedentis e fumo carbonũ genitæ portio multiplex ab aquarum guttis denſatæ; flamma enim rara minus effulget; denſata fit ſplendidior. Deinceps etiam dicimus ex aquarum guttis illis, & portione fumi ardore inflammabilis vna iunctis fieri corpus, quod eſt inflammabile ab igne præſenti, & flammam edere aptum ſplendidiorem, ob aquæ tum diaphaneitatem, tum etiam illi coniunctam craſſitiem, ac denſitatem: hoc tamen non obſtat ei placito, quo ſanximus in ſuperioribus aquam ſolam non poſſe in flammam rutilam tranſmutari.

Aqua vt conuertatur in flã-mam rutilam.

Lapis ab aqua vt accendatur.

Flamma quæ turbida eſt.

Flamma non eſt corpus ſimplex.

Miſtum nullũ fit a ſimplici elemento.

Aqua inſperſa ſuper ferrum candens vt flammas excutiat.

Flamma rara minus effulget.

Aquæ qualitates materiales.

Epicteti Lucernam ex earum numero non fuiſſe, quæ diu ſine liquoris adiectu ardebant. Cap. XLI.

NEgligentiæ nos alij damnant in eo, quod in primo huius operis li-

libro, vbi ſcopus fuit antiquorum lucernas admirabiles diuturna duratione connumerare, lucernæ Stoici Epicteti non meminerimus; quæ fictilis quum fuerit non ob materiam, ſed ob diuturnæ lucis perennem fulgorem olim a quodam tribus drachmarum millibus empta fuit. Sed neque ob id nos iure arguimur: Nam concedentes Epicteti lucernam fictilem fuiſſe; ac proinde non tanti venijſſe ob materiæ valorem; negamus eam tanti æſtimatam, quia diutiſſime abſque noui liquoris appoſitione flammulam conſeruare valeret; vt opinantur viri præclari: Quoniam Epictetus non ſolum ſeruus, & claudus erat, ſed etiam Homerico illo Iro pauperior; quod nobili Epigrammate vetuſtiores Poetæ Græci celebrarunt[a] a Sabæo tranſlato hoc modo primum in Latinum idioma,

Epicteti lucerna fictilis.

Lucernæ Epicteti non diu ardebat.

Epicteti nobile diſtichon. [a]lib.2.p.287

,, *Seruus eram, & pauper, tum mancus corpore; ſed Dis*
,, *Gratus Epictetus, ille, vel ille licet.*

Deinde eodem in [b] loco,

[b]pag.361.

,, *Irus egeſtate, & ſeruus non integer ipſo*
,, *Corpore Epictetus; Dis ſed amicus erā.*

Deinceps paullo [c] infra,

[c]lib.3.p.450

,, *Irus inops, ſeruusque fui, nec corpore toto*
,, *Seruus Epictetus; charus at ipſe Deis.*

Denique inferius etiam,

,, *Seruus eram, & pauper, tum mancus corpore; ſed ſic*
,, *Gratus Epictetus Dis ego amicus eram.*

Quod & Angelus ille Politianus, qui eiuſdem Epicteti Enchiridion e Græco interpretatus eſt, in Epiſtola ad Laurentium Medicem conteſtatur, ita de Epicteto ſcribens,

,, *Qui quum & ſeruus eſſet, & claudus, & Homerico*
,, *Iro pauperior, haud tamen dubitauit Dijs ſeſe amicum*
,, *Notiſſimo apud Græcos diſticho adſeuerare.*

Quum ergo Mendicus fuerit Epictetus, & inopia ſumma premeretur; quomodo lucernam eiuſmodi habere potuerit, quæ citra noui fomitis adiectionem ad multos annos lumen perenne conſeruaret? talis enim lucerna non ſine ſumptu comparabilis, ditioribus tantum hominibus poſſidebatur. Ideo igitur ab initio noſtri voluminis Epicteticæ lucernæ inter alias nō meminimus,

A quia ipſam non ex earum genere, quæ diutiſſime ſine liquoris adiectu exardebant, fuiſſe putauimus. Et certe quum ab autore nullo tale quid de ipſa litterarum monumentis proditum legere potuerimus vmquam; nec vllam coniecturam, ſuſpicionemve de propoſito habuerimus: ipſam inter admirabiles duratione lychnos enumerare non debuimus. Quod enim proponitur a viris egregijs de pretio ingenti, quo illa

Epicteti lu[cer]na cur ma[gno] mo pretio [em]pta.

B venijt: id nobis non perſuadet eam proinde fuiſſe cum exiguo liquore longiſſimæ durationis; nam tanti eam venijſſe conſtat ob ſolam Philoſophi memoriam, ac reuerentiam; vt Politianus, & ante illum aſſerit Lucianus: Politianus quidem ita de Epicteto ad verbum ſcribens, Tanta vero apud omnes homines »
eius vitæ admiratio extitit, vt Lucianus »
Syrus Epicteti lucernam fictilem tribus »
drachmarum millibus ob eius auctori- »
tatem venijſſe tradat. Nos ad te nunc »
C non Lucernam Epicteti, ſed eius ima- »
ginem animi, quæ multo plus lucis ha- »
beat Laurenti, mittimus. Lucianus vero etiam ille Samoſatenus in Dialogo, quem Aduerſus indoctum inſcripſit, ipſiſſimis verbis de propoſito infit, Quor-
ſum vero attinet Orphæa tibi, aut Neā- »
tum proponere? quum noſtra ætate vi- »
xerit, & ni fallor, adhuc ſuperſtes eſt, qui »
Epicteti Stoici Lychnum fictilem tribus »
drachmarum millibus mercatus eſt: ſpe- »
D rans futurum ſcilicet, vt ſi noctu ad »
iſtam lucernam legiſſet, mox Epicteti »
ſapientiam ſomniaret, & ſimilis efficeretur admirando ſeni. Quo quidem in loco vt præterire non poſſum, quod ſua lingua dictauit Lucianus, τρισχιλίων δραγμῶν, non bene penitus ab Anaſtaſio verti, trecentis denarijs, ſiue illis aſſentiamur, qui opinantur cum Plutarcho, vt fuſe notauit [d] Mazzonius in ſua Danthis defenſione, denarium

Luc[ernam] Epicte[ti ve]nijt t[ribus] drach[marum] milliby[s]

Anaſtaſ[ius no]tatus.

[d]In vi[ta] læ initio c.26.

E idem eſſe cum Attica drachma; ſiue cum [e] Liuio arbitremur in Tetradrachmo denarios fere tres ineſſe: ita ſane apertiſſime colligo Epicteti lucernam non extitiſſe inter illas, quæ citra noui liquoris adiectum diutiſſime arſerint: Id etenim monuiſſet Lucianus, cuius temporibus ea venundata fuit: Immo vero nec ex illa tale argumentum aduerſus indoctum libros multos inu-

Denariu[m] cum At[tica] drachma [idem]. [e] lib.3 Drachm[o qua]tuor tre[s dena]rij.

inutiles sibi comparantem contexere potuisset. Sed hoc ipsum etiam inde constat aperte, quod statim subdit de emptore baculi Cynici, qui se in ignem sponte coniecerat, inquiens, Sed nuperrime alius quispiam Protei Cynici baculum, quem quum in flammam insiluit, reliquerat, emit talento; custoditumque etiam num inter reconditas, ac charissimas opes habet; ostentatque non secus ac Tegeatæ apri Calydonij tergus, & Thebani ossa Geryonis, & Memphitæ Isidis capillos. Ita ergo maximo pretio empta est lucerna Epicteti ob eius reuerentiam, & summi viri caram memoriam. Sic etiam[f] olim apud Maturantium legisse notauimus, se Olybij lucernam, ampullas, & vrnas fictiles habere sine lumine, sineque liquore; quas ob vetustatis venerationem ait se non commutaturum cum millle aureis.

Africanorum ignem perpetuum non fuisse Lucernam sine fomitis adiectione iugiter ardentem. Cap. XLII.

Consimiliter alij nos arguunt, quod ab initio connumerantes lucernas diutissime ardentes absque noui fomitis adiectione, mentionem non fecerimus post Vestalium lucernam, de consimili Africanorum igne, de quo Iulius Cæsar ille Scaliger[a] in exercitationibus De subtilitate ad Cardanum asseuerat scriptum esse in Historijs Africanis ignẽ in Lybia pro Deo habitum; quem Vestalium ritu perpetuum seruarent. Ceterum neque ideo reprehendendus erã, qui consultis illis Africanorum Historijs, nil in eis reperi, vnde coniectari possem Lybicum ignem in lucerna diu sine fomitis adiectu exarsisse: namque apud Ioannem Leonium Africanum in sua descriptione Africæ a Io: Baptista [b] Ramusio cum alijs terrarum, mariumque descriptionibus compilata, & inuulgata hæc ad verbum legi, Africani antiquis temporibus fuerunt quasi Idolatræ, cuiusmodi sunt Persæ; qui pro Deo colunt Ignem, & Solem; & habebant pulchra, & ornata templa in honorem vtriusque; & illis delubris assidue ignis ardebat: noctuque custodiebatur, ne extingueretur, eo modo, quo apud Romanos in phano Deæ Vestæ obseruari consueuerat: Quod in Chronicis Africanorum, atque Persarum late continetur. Hæc ille. Vnde certo colligere possumus Africanorum Ignem sacrum non fuisse lucernam diu sine fomitis adiectione ardentem, sed rogum ligneum; tum quod noctu solum custodiebatur, ne extingueretur: an non etiam interdiu ob defectum humoris lucernæ flamma potest euanescere? sed lignea pyra interdiu præsentes habet ministros, qui ei fomitem deesse non patiuntur; at noctu peculiaris indiget custodis; quo tempore lucerna maior sine custodia iugiter ardet ad Solis vsque præsentiam in diem sequentem: tum quod Persarum ignis sacer olim apud Maximum [c] Tyrium visus est non in lucerna, sed in rogo ligneo exarsisse, & fomitem assidue consumere solitum euidentissime: Quibus non ignis tantum, sed & igni contrarium elementum, Aquam videlicet Diuino cultu honorari consueuisse nouimus etiam ex antiquo Poetæ græci Epigrammate, quod latine sic vertit Faustus [d] Sabæus,

[c] lib. 2. c. 8. Persæ quem ignem colerent.

Aquam Persæ pro Deo habebant.

[d] lib. 5. p. 818

Eufratrem tu ne cõbure, Philonime; flãmas
Ne fœdes in me; Persa ego sum genere.
Persis namq. Ignes nobis corrumpere sacros
Est, hære, supremo tristius interitu.
Quare me cõdens terræ dabis: ablue nec me:
Post mea fata etiam flumina nã veneror.

Ad Vestalium ignem quod attinet, dicimus illi similem non extitisse Africanorum ignem in eo, quod & ipse in lucerna diutissime sine fomitis adiectu cõseruaretur illustris; vt supponit obiectio; sed quod & ille sacer erat; & ille in delubris custodiebatur, & ille perennis conseruabatur; in ceteris dissidebant. Nisi etiam potius asserendum sit Africanorum Ignem sacrum similem extitisse non illi Vestalium igni, quem in lucernis diutissime coruscare absque noui fomitis adiectione superius [e] explicatum est in honorem Vestæ; sed alteri, quem in rogo ligneo ad comburendas sacrificiorum victimas in eodem phano Vestales custodire solitas verisimile est; nam talem etiam fuisse Persarum ignem antea didicimus a Maximo Tyrio: de gemino autem isto Vestalium igne, paullo antea fuse nos egimus in hoc ope-

Ignis Africanorum vt similis Vestalium & Persarum.

[e] lib. 1. c. 30.

lib. 2. c. 8. lib. 4. c. 37.

opere. Merito igitur inter lucernas A antiquorum diutissime sine noui fomitis adiectu exardentes Vestalium ignem connumerare possumus, Africanorum ignem connumerare nolumus.

Pisces non ideo in aquis viuere, quia ignei sint a prædominio; vt contra Empedoclem demonstret Aristoteles, Theophrastus, & rei natura. *Cap. XLIII.*

[a] lib. 2. c. 57.

Viuentia sunt a prædominio calida.

CVlpant in eo etiam nos alij, B quod [a] olim de piscium temperamento tractantes ostendere sat habuerimus aduersus Empedoclem eos non esse igneos, allatis Aristotelis argumentis absque vlla eorum explicatione: Ac eo magis, quo pisces viuentes sunt; viuentia vero sunt a prædominio calida. Nos autem primo dicimus eas Aristotelis rationes adeo claras, & faciles visas esse, vt putauerimus ipsas alia explanatione vlla non indigere; quare nude illas attulimus. Deinde C vero monemus eum importunum fuisse locum, quo illæ fusius explicarentur; quum obiter ibi ea contemplatio habita fuerit in explicationem distichi ab Autore græco incerti nominis in Empedoclem conscripti; habentes in animo ipsas oportuniore loco latius illustrare, scilicet in hoc vltimo nostri voluminis opere difficultatum solutioni dicato. Empedoclem igitur existimantem pisces primum in terra genitos fuisse D a prædominio igneos, ab ortu statim e terra in aquam progressos, vt a contrario elemento nimius eorum calor temperaretur; hebetatusq. non ita facile ipsorum substantiam consumeret: diutiusque adeo, atque commodius viuere possent; Aristoteles [b] confutat multiplici ratione. Quarum prima est, quia nullum animal de loco ad locum, atque de terra ad aquas moueri potest absque instrumentis deseruientibus motui progressiuo, cuiusmodi sunt pedes, aut pedibus partes proportionatæ; Modo plurima piscium genera carent pedibus, alijsque membris pedibus proportionatis motui progressiuo necessarijs; cordulus enim solus, bos marinus, cancer, polipus, & alij pisces huiusmodi habent instrumenta; innumeræ aliæ piscium species ijs organis omnino carent a natura; vt sensui cuiuis est apertissimum: ergo verum non est pisces omnes, aut maximam eorum partem primum a natura in solo genitos, deinde in aquas progressos fuisse ad intimi caloris æstum temperandum; siue de prima piscium cunctorum origine ab initio mundi loqueretur Empedocles; siue de ortu cuiusque piscis quotidiano tractaret: quem etiam sensus explodit; nam quotidie videmus pisces omnes in aqua nasci, in qua viuunt; & nullum eorum in terra exoriri, ac inde in aquam pergere. Secunda vero ratio est, quia pisces generatim non sunt pedestribus animalibus, quæ terram, & aerem incolunt calidiores; at vicissim frigidiores; quoniam calor animalium excedens in sanguine maxime residet; vt certum sit animalia sanguinea exanguibus esse calidiora, & quæ magis abundant sanguine ceteris plus esse calida; siquidem sanguis crassior aereus est a prædominio, tenuior sanguinis portio, quæ spiritus appellatur, est a prædominio ignea; & ab ignis, & aeris prædominio caloris excessum a natura obtinent animalia quæque; quum autem piscium plurimi exangues sint; & sanguinei tum ad animalia pedestria comparati, tum pro magnitudine sui corporis pauco sanguine affluant, proinde non possunt esse aerei, nec ignei a prædominio, nec temperamento flammei, ac impense calidi: Pisces vero sanguineos minorem sanguinis copiam habere quam animalia terrestria, & aerea sanguinea, data æqualitate corporis, vnicuique certis constare potest experimentis. Non est igitur asserendum cum Empedocle pisces esse a prædominio igneos; & ideo in aquas perrexisse, vt intimi caloris ardorem sibi temperarent. Tertia ratio est, quia Naturalia maxime seruantur a similibus; & naturalibus E corruptis nihil superesse potest: illud quidem, quia omnis corruptio [c] est a contrario: hoc autem quia natura est rei cuiusvis essentia; si ergo pisces sunt a prædominio ignei; iam caloris excessus illis est naturalis; nam ignis est caliditatis [d] excessus: qua ratione igitur ignis [e] ab aqua statim extinguitur, & calidis conseruatur, vt oleis, bituminibus, & id generis; eadem pisces ignei

[b] lib. de respir. c. 13.

Animal non mouetur non sine instrumento.

Organa motus progressiui.

Pisces qui habeant pedes

Pisces fere omnes absque pedibus.

Pisces ... aqua, no... terra nasc...

Pisces c... alijs ar... bus frig... res, & q... do.

Sangui... exangu... lidiora

Sangui... du e ig... ris pro... natæ.

Pisciu... mi exa...

Pisce... quom... pauci ... nis.

Natu... tur si...

[c] l... & se...

Corr... per c... trari...

[d] l...

[e] 2. t. 2...

Ign... ditat... sus.

ignei dicendi non sunt, quia diu in aquis seruantur incolumes. Quarta ratio est, quia naturalia corrumpuntur cito a cõtrarijs; quod experimento constat; nam si natura quid ex sale, aut nitro, veluti ex materia proxima constituisset, quum nitrum, & sal sint corpora a prædominio sicca; ea sane in aquis non collocasset; nam cito sal, & nitrum ab humido corrumpitur, cui contrarium habet naturale temperamentum: similiter si natura quid ex glacie, vt ex materia proxima, genuisset; id ipsum certe ponens in loco calido non conseruasset, neque si quid ex cera procreauisset: quia glacies, & cera frigore concreta contrarij caloris vi facile [f] dissoluuntur: si ergo piscium materia esset a prædominio ignea, tantum abest vt in aquis conseruarentur, quod in contrario loco citissime corrumperentur. Quinta ratio est, quia Materia, ex qua proxime constituuntur animalia, essentiales habet passiones; quæ in eo dissident ab accidentalibus animalium habitibus, & dispositionibus; quod qualitates naturales animalibus a materia cõstitutrice inexistentes conseruandæ sunt, vtpote sine quibus animalia consistere nequeunt; siue illæ qualitates vehementes sint, siue remissæ; nam piper, pyrethrum, & alia ignea tamdiu seruantur, quamdiu caloris excessum obtinuerint: at accidentales qualitates animalibus, non ex interna eorum materia inexistentes, sed extrinsecus quomodocumque aduenientes, siue dispositiones fuerint facile mobiles a subiecto, siue habitus difficulter ab eo separabiles, vbi excessum habuerint, animalia perimunt, vt febres; & ab vsu contrariorum locorum, alimentorum, medicamentorumque ad mediocritatem redigendæ sunt, si animalia conseruari debeant; sic dudum vidimus in Insula Maderæ [g] Lusitanos ardore syluæ plusquam nimium æstuantes in aquis conseruatos fuisse, alioquin ardore illo extraneo morituros: Igitur pisces non ideo aquas incolunt, vt naturalis eorum calor excedens temperetur; sed potius vt naturalis ipsorum frigiditas, & humiditas ab elemento simili conseruetur. Sexta ratio est, quia si pisces in terra primum geniti

A fuissent, & inde in aquas perexissent, quia ignei a prædominio naturalem calorem excedentem ab aquæ frigiditate temperare sibi naturali desiderio cuperent; eadem plane ratione arbores in terra genitæ ad aquas a natura transferri debuissent, quum hæ sint ob terræ prædominium vehementer siccæ, vt earum naturalis siccitas excellens ab aquę humiditate ad mediocritatem reduceretur. Quum ergo arbores prædominium terræ obtinentes, & inde magnopere siccæ sint, non tamen ad aquæ humorem a natura translatæ visuntur:

Arbores a prędominio terręę, ac siccæ sunt.

B Non est Empedocli subscribendum asserenti pisces ob ignis prædominium in aquis locatos esse, vt intimus eorum æstus temperaretur. His Aristotelis lubet demum attexere tres alias discipuli [h] Theophrasti rationes; quarum prima est illa, quoniam Natura collocauit animalia in ea mundi plaga, vbi præsto habere valeant alimentum; quũ autem nil inter animantia contrario sibi, sed solum simili misto viuens omne nutriatur; vt cuiuis inductione manifestum fieri potest: quum in aquis ignea mista multa non sint, & diutule seruari nequeant vlla flammea; multa vicissim in eis aquea degant, diuque seruentur: liquido iam constat pisces in aquis viuentes, & nutrimentum sibi opportunum inuenientes, non esse igneos a prędominio. Secunda vero ratio idipsum

[h] 1. de caus. plant. c. 27.

Viuentia degunt vbi præsto habent alimentum.

C *Alitur nil cõtrario, sed omne simili misto.*

Ignea in aquis pauca esse, & diu non seruari.

D comprobans est ea, quia necessarium est pisces illos primos Empedoclis assertione in terra genitos, eiusdem esse speciei, atque naturæ cum his, qui postea per multas propagationes ab illis originem duxerunt semper in aquis vitam peragentes; nam omnia viuentia nil nisi simile sibi per generationem seminariam procreare possunt: Quum ergo nunc videamus pisces omnes fere de salo in solum transductos cito commori, nec diutius in arida posse incolumes commorari, plane dicendum non

Pisces primos eiusdem speciei fuisse cum nostris.

Generatio seminaria est a simili agente.

Pisces in aere cito mori.

E est primos illos ortũ in arida obtinuisse; secus etenim prius in terra obijssent, quam inde ad humorem progredi valuissent: & eo magis, quo verisimile sit nullos, aut paucos admodum in littore maris, vbi minus vigent calida, ob frigidi elementi viciniam, originem habuisse; sed omnes, aut plurimos in lo-

cis

cis procul ab aqua calidioribus genitos fuisse flammeos illos; ac proinde non ita cito vsque ad aquas a loco natali meare potuisse. Tertiam denique rationem in eo sitam legimus, quod in proposito eadem ratio prorsus, eademque proportio debet esse piscium ad suum locum naturalem, quæ ceterorum viuentium est item ad propriam sedem originis cuiusque illorum: modo nos apertissime videmus & plantas, & animantes alias omnes conseruari apte in loco suæ primæ generationis, & in alieno contrarijs qualitatibus affecto vicissim maxime perpeti, atque corrumpi. Non est ergo vt cum Empedocle constituamus pisces esse natura sua igneos a prædominio; & propterea primum in terra genitos fuisse in prima vniuersi Orbis constitutione, deinde vero generatione ipsorum absoluta in aquam perrexisse, vt in frigidum elementum translati caloris interni æstum sibi temperarent assidue. Nec alia illa ratio prætereunda est, qua nouimus homines, leones, & multa bruta piscibus calidiora caloris interni ardorem sibi satis attemperare supra terram in aere degentia vnius beneficio respirationis: iam ergo & in arida orti pisces idem beneficium ab aere sortiri potuissent, nec ad refrigerium sibi comparandum ad aquas pergere debuissent: ac eo magis, quo nonnulli piscium pulmones habent, quibus exerto extra aquam ore aliquando spiritum aeris ducunt, nempe maiores mole; sed quia tanto non egent refrigerio, vt homines, ideo rarius respirant. Quin & pulmones omnibus dedisset piscibus natura, si eos igneos effinxisset; atque adeo multo refrigerio indigentes; nam omnium membrorũ vni pulmones sunt instrumenta ad intimi caloris æstum refrigerandum instituta: Quum ergo plurimi sint absque pulmonibus, & eos habentes ijs raro vtantur: iam confiteri oportet pisces non multa indigere caloris refrigeratione; atque adeo non esse flammeos a prædominio. Insuper autem pisces esse frigidos a prædominio, & humidos ad alia viuentia comparatos, hoc manifestum facit vnicuique, quod Icthiophagi ex assiduo piscium esu temperamentum induunt,

Viuunt apte omnia in suo loco natali.

Bruta calidiora piscibus vt calorem sibi temperent.

Pisces pulmonem habentes.

Pulmonum vsus.

Icthiophagi quo temperamento.

A sanguinemque sibi comparant frigidũ, & humidum, ac pituitosum maxime. Ad obiectionem vero concedentes, pisces inter viuentia numerari; & omne subcæleste viuens inter mista esse cum prædominio caloris; negamus tamen pisces esse igneos, & ideo in aquas a natura transmissos; quia primo dicimus viuentia esse a prædominio calida non solum, sed etiam humida; quia vita non in calore solo, nec in calore B sicco, qualis igneus est; sed in calore humido, vt aereus est, vere consistit: quare pisces, quia viuentes sunt, ignei vere non sunt. Deinde nouimus viuentia esse a prædominio calida, quia in eis calor frigori dominatur, non tamen vsque adeo, vt ignea sint; & proinde in aquis degant, vnde caloris excessus nimius corrigatur. Deinceps asserimus viuentia esse cum prædominio caloris, & humoris, quia sunt aere calidiora, & humidiora; & ideo apta, quo- C rum calor ab aere temperetur; nec oporteat ea proinde in aquas ferri; nam minus calidum temperat æstum calidioris, vt aqua tepida in feruentem proiecta illius ardorem temperat. Pisces ergo non quia flammei degunt in aqua, vt in elemento contrario; sed quia frigidi, & humidi, vt in loco simili, & seruatore.

Viuent... temper...

Calor ... qualis...

Viuens... prædo... calidu...

Calor ... a mino... mittitu...

Edessa, quæ Antiochia nuncuparetur; quæve Antiochia ab Edessa distingue- D *retur. Cap. XLIV.*

QVod pridem[a]cõstituimus, Edessam olim Antiochię nomine nuncupatam; ac proinde lucernam ab antiquo tempore intra murum supra portã ciuitatis Edessæ ante Crucifixi Domini Redemptoris imaginem, absque fomitis adiectu exardentem, a Cedreno commemoratam, appellari posse Antiochenam; non obstante Guiliel- E mo [b] Tyri Archiepiscopo, qui agens de Bello sacro Edessam ab Antiochia distinguit euidentissime non vno in loco: id nobis assertum non ita facile recipi nouissime poterat a Raphaele Ferrario, Patricio Genuense, morum suauitate amabilissimo, historiarum perito, meoque Venetijs hospite liberalissimo; qui ex plurimis & Historicorũ, & Geogra-

[a]lib.

[b]lib.4 & seq. lib.7.c.

graphorum testimonijs Antiochiam longe diuersam esse ab Edessa cognouerat. Ceterum a quo voluntate numquam hactenus discrepare potui, ab eo neque hac in re intellectu diffidere me plurimum gaudeo; namque tria quum fuerint varijs in regionibus Edessæ nomine nuncupata loca, longeque plura, & omnino septem, vel potius octo, Antiochiæ nomine insignita: impune Ferrarius, ac vere Antiochiam vnam ab vna Edessa distinguere quiuit cum summis viris; & ego Edessam aliam Antiochię nomine quoque appellatam cum Plinio pro eodem loco vsurpare potui eorum nemini cōtradicens: Quippe vna Edessa fuit, autore Plinio, [c] in Arabia; cui quidem Edessæ quondam nomen inerat Antiochia; & altera Edessa fuit ad Euphratem Syriæ in Mesopotamia; de qua Edessa tum Strabo [d] ait, Bombicam appellari, & Sacram vrbem; in qua Atargatam Deam Syriam colunt: tum Maginus apud Ptolemæum [e] inquit, Erech dicitur Hebræis, teste Hieronymo in traditionibus Hebraicis; olim Rages, nunc Rase, Rohais Haithono: tum denique Volaterranus [f] notat, Edessa ἀπὸ τῆ ἰδεῖν Steph. „ Hanc Hebræi Harac vocant, vbi Abagarus olim dicitur regnasse; qui datis ad „ Dominum Iesum litteris, respōsum meruit accipere: Ad hanc quoque Tobiam „ misisse filium ad Gabellum sacrę testantur litteræ. Edessenus Princeps vnus „ olim e quatuor, quum Syria nostri potirentur, habebat Metropolitanos tres „ sub Patriarcha Antiocheno cōstitutos, „ Edessanum, Geropolitanum, & Corycienscm. Quam Edessam constat ab Antiochia differre, vt notat Archiepiscopus Tyri. Tertiam demū Edessam in Macedonia Strabo [g] collocauit. Antiochiæ vero apud Autores octo numerantur: Et sane Ptolemęus [h] in sua Cosmographia primam habet Antiochiam in Asia proprie dicta penes Meādrum fluuium sitam; quam Volaterranus [i] in Phrygia ponit: Secundam Ptolemęus [k] Antiochiam Pisidiæ nominat in Galatia sitam: Tertiam in Pamphylia constituit Antiochiam Cæsaream Plinio dictam, vt adnotat eo loci Maginus [l] Ptolemæi summus illustrator: Quartam in Cilicia memorat Antiochiam super Trago flumine positam: Quintam Syriæ vocat penes Taurum montem in Commagena collocatam: Sextam ait Antiochiam in Syria pariter super Oronte fluuio esse; quæ Magini adnotatione, Plinio [m] Epidaphnae cognominata, & Theopolis, quæ Reblata Hebræis; vbi ex Diui Petri Apostoli doctrina primi Christiani nominati sunt. Hæc fortassis Antiochia Theopolis dicta, hoc est, Ciuitas Dei, & Reblata; eadem est cum Edessa secunda Mesopotamiæ in Syria, quam paullo antea Strabo nos [n] docuit appellari Vrbem sacram; & Maginus Erech, Rages, Rase, Rohai; & Volaterranus Harac, in qua Christianorum primitiæ apparuerunt; & lucernam a Cedreno commemoratam diu sine fomitis adiectu exardentem Dominicæ imagini ante portam Ciuitatis accendere potuerunt: Septimam Ptolemeus [o] idem collocat Antiochiam in Margiana, Magini, & Volaterrani testimonijs, primum Alexandriam a suo Conditore cognominatam, deinde Seleuciam ab eius dirutæ restauratore dictam, & demum Antiochiam appellatam. Octauam in Arabia Antiochiam agnouit [p] Plinius, qui eam demum Edessam cognominatam esse testatur. Lucerna ergo, de qua Cedrenus, reperta in Arabicæ huius Edessæ muro, quæ quondam, Plinij relatu, Antiochia nuncupabatur, citra errorem mihi dudum Antiochena cognominari potuit: Nec obstat amicissimus Ferrarius distinguens optime Syriacam Edessam ab alia Antiochia.

[m] lib. 5. c. 21.
[n] lib. 16.
[o] lib. 6. c. 10. Lib. 12.
[p] li. 5. c. 24.

Prytanei perpetuus ignis quotuplex, quique fuerit. Cap. XLV.

SVnt etiam plerique viri eruditissimi, qui non recipiunt, quod olim [a] asseruimus, ignem perpetuum Prytanei non fuisse ardentem in rogo ligneo, sed accensum in lucerna olearia: nobisque Pausaniam obijciunt in Eliacis prioribus de proposito ita scribentem, At in „ ipso Prytaneo, quum ad eam accesseris „ cellam, vbi focum habent, ad primi in- „ gressus dexteram Panos aram videas. „ Focus ille e cinere substructus, perpe- „ tuo igni tam interdiu, quam nocte ado- „ letur. Solemne est transportari ab hoc „

[a] lib. 1. c. 28.

" loco cinerem ad Olympij aram, quam suo loco e cinere congestam diximus; neque illa aliunde magis in altitudinem proficit. Et ad earum, quas hactenus enumerauimus, ararum singulas quolibet mense Elei sacra faciunt, prisco parentum ritu, thura, & melle subactum triticum adolentes: & aras quidem oleagina fronde velant, vino in libando vtuntur. Hæc ille. Ceterum neque ob hæc nos de proposita sententia discedere cogimur; quia vt paullo[b] superius in æde Vestæ cognouimus; ita nunc in Prytaneo geminum dicimus extitisse perpetuum ignem sacrum; quorum alter a Pausania nouissime descriptus ardebat in lignis super aras ad sacrificia comburenda, & alter olim a Plutarcho in Vita Numæ commemoratus ardebat in lucerna Viduarum custodiæ commendata: de quo nos ab initio præsentis operis egimus, dum veterum lucernas lustraremus.

[b] Lib.4.c.37.

Prytanei fuerit ignis æternus duplex.

Brutorum sepulturas, non solum a Poetis fabulosis, sed etiam a veridicis Historicis olim celebratas fuisse. Cap. XLVI.

QVæ dudum [a] fuse de sepultura, & Elogio sepulchrali antiquitus belluarum cadaueri concessis attulimus; ea plerique respuunt, tanquam Poetarum mera figmenta, nihil in se veritatis, ac soliditatis habentia. Ceterum si alia ratione nostrum placitum non arguunt viri cordati, nobis ideo non erit de pristina sententia discedendum; quam etsi non solo Poetarum testimonio (quod tamen autoritatem habet in proposito) vallauerimus; sed etiam [b] Plinij, Strabonis, Iustini, Solini, [c] Maioli, & aliorum historicorum fide nostrum argumentum comprobauerimus: Ad maiorem tamen rei euidentiam, & iucundæ rei tractationem, præstat nunc iterum id ipsum multiplici Aeliani [d] grauis Historici obseruatione manifestum reddere; agens itaque de Animalium natura, in primis ait ita de Sepulchro Cornicis, Ad nuncupatum lacum Myridis in Ægypto, vbi Crocodilorum oppidum est, Cornicis sepulchrum ostenditur: cuius caussam Ægyptij eam afferunt, quod eorum rex, Marres nomine, Cornicem valde cicurem habuerit; quæ postquam audisset quo perferenda esset epistola, mox quo volatus dirigendus, & quænam regio transeunda, & vbi terrarum requiescendum esset, cognouerit, eoque regis literas ocyus quam quiuis nuncius perferre solita sit, eam mortuam & sepulchri honore & cippi a rege affectam aiunt. Deinde paullo post [e] commune sepulchrum Delphini, & amati pueri fusius describit attexens huic pulchræ historiæ, Celebris ille iam olim Delphini in Iaso amor, quo formosum adolescentem prosecutus est, non est silentio mihi prætereundum: Iasiensium igitur Gymnasium mari imminet: illic ephebi post cursus, & palestras mare ingressi, antiquitus recepto more, lauabant: Et quum aliquando natationi indulgerent, vnum ex illis forma præstantem Delphinus quidam acerrime amare occæpit: ad quem quum adnasset initio, non mediocrem ei metum incussit: sed aucta paullatim familiaritate, ita puerum sibi conciliauit, vt plane amicum, & beneuolum haberet; Itaque lusitare inter se cæperunt, & natando inuicem certare. Est quando puer insidens illi, ceu sessor equo, superbus vehebatur. Atque hoc spectaculum tum Iasenses, tum peregrini admirabantur. Pergebat enim suos amores vehens Delphinus, & in mare tantum procedebat, quantum libebat puero: deinde reuertebatur, & prope littus eum restituebat; vbi inuicem digressi, hic domum suam, ille in pelagus redibat. Solebat autem apparere Delphinus eo ipso tempore quo dimittebatur Gymnasium: eo quem expectauerat, viso puer gaudebat; seque & colludendo belluæ maris, & suæ pulchritudine formæ, iucundum præbebat spectaculum; vt qui non hominibus modo, sed etiam nulla ratione præditis feris, formosus videretur. Sed nescio quæ inuidia redamantem illum non multo post sustulit: Nimium enim exercitatus & fessus aliquando puer cum toto ventre in vectorem suum Delphinum temere se iniecit, non animaduertens aculeatam spinam dorsi erectam esse, atque horrentem; cuius acuminibus eius vmbilicus, quia exulceratus esset, ex eo factum est, vt & venæ quædam abrumperentur, & permultus sanguis ef-

[a] li.2.c.57.

[b] Cap.46.

[c] Colloq.1. tom.5.

[d] lib.6.c.7.

Sepulchrum Cornicis.

[e] cap.

effluerent, ibique puer extremum spiritum effunderet. Id Delphinus partim ex pondere sentiens; non enim iam, vt consueuerat, tam leuis & expeditus insidebat, nempe qui spiritibus se se non subleuaret; partim sanguine imbutum mare cernens, id quod res erat vt intellexit, amasio suo superstes viuere noluit: Quamobrem multo robore quemadmodum Rhodia nauis (*plenis velis propulsa*) sic simul cum defuncto in littus se eiecit; amboque, hic iam mortuus ille animi defectione expirans, humi strati iacuerunt: Laius, o bone Euripides, non tale facinus propter Chrysippum consciuit; quamuis, sicut tu ipse ais, & fama docet, Græcorum primus pueros amare cæpit: Iasenses ciues, vt illorum vehementem amorem cum honoris gloria compensarent, sepulchri monumentum commune amborum, & formosi pueri, & Delphini amatoris constituerunt: & statuam, quæ forma eximia puerum in Delphini dorso sedentem haberet, excitarunt: atque etiam numismata ex argento, atque ære fecerunt, & eorum imaginibus signauerunt ad demonstrandum vtriusque miserabilem casum, ac nimirum tantum facinus memoriæ tradiderunt, vt Dei amicum honorarent.

3.38. Dein [h] eodem autore, antiquitus interempto Cani simulachrum picturæ inter virorum fortium imagines positum est, quod sepulchro, ac titulo præclarius est monumentum; ait enim, In pugna etiam ad Marathonem commissa cuiuspiam Atheniensis canis summa contentione illi tulit auxilium: Quamobrem nec ipse quamquam canis contemptus, sed hoc præmium consecutus est, vt in Poecile porticu vna cum hero suo pingeretur, & inter fortissimos viros Cynægirum, Epizelum, & Callimachum spectaretur. Picturæ huius Nicon, vel, vt alij putant, Polygnotus Thasius, autor fuit. Deinceps autem non multo post [i] Catelli sepulturam memorat subdens, Vt vero Theodorum psaltem sui propinqui in sepulchrum imposuissent, eius Melitensis Catellus, vltro seipsum in cadaueris thecam inijciens, pariter cum domino humatione, & sepultura affici voluit.

Vlterius Anseris sepulchrum idem

A Aelianus [k] mox nobili memorat historia dum ait, Lacydem peripateticum altorem suum Anser tantopere amauit, vt & cũ ipso simul ambularet; & quum ille sederet, hic quoque ab ambulando quiesceret, nec ipsum vnquam relinqueret. Eum igitur Lacydes mortuum non minus ambitiose, quam aut filium, aut fratrem sepulturæ honore affecit. Præterea in eodem opere [l] postea Murænæ monumentum idem exponit inquiens, B Murænæ etiam Crassi Romani omnium prædicatione celebrata, sic in auribus, & gemmis distincto monili tanquam sanæ eximia formæ pulchritudine puella ornabatur; & appellantis vocem Crassi agnoscebat, atque ad eum adnatabat; quumque quppiam ei porrigebat edendum, prompto & parato animo accipiebat. Hanc ille mortuam fleuit vberius, atque honore sepulturæ affecit. Et quum aliquando Domitius in hunc dixisset, Stulte Crasse, Mu- C rænam fleuisti mortuam: Ad hæc respondens Crassus: Equidem, inquit, de bestiæ morte fleui; Tu vero nullos, ne ex trium quidem vxorum interitu, quas ad sepulturam dedisti, luctus percepisti.

[k] cap.41. Anseris.

[l] lib.8.c.4. Murænæ.

Insuper ex Aristotele sic Delphinorum funera, & sepultura describit Aelianus, [m] dum ait, Delphini etiam mortuorum memoriam non abijciunt, & eos quibuscum consuetudinem viuis habuerant, extinctos quoque non dese- D runt: Itaque sui generis cadauera subeuntes, ad summam aquam alleuant, tum ad continentem (velut funere) illos efferentes, hominibus ipsos sepeliendos tradunt, [n] Aristotele teste: post vero sequitur magna Delphinorum multitudo, tanquam funeri operam dantium, atque in extinctos honorem conferentium; aut certe eos ab impetu aliarum belluarum, ne deuorentur, defendentium. Itaque homi- E nes rei musicæ intelligentes, reuerentia studij in Delphinorum musicam adducti, humatione eos afficiunt.

[m] lib.12.c.6. Delphinorum.

[n] hist.an. c.38.

Ceterum multo antea formicas defunctorum suorum cadauera, non hominibus humanda portare, sed ipsas sibi sepelire, monuerat [o] Aelianus; dum ita inquit, Illud auditum habeo (*de Formicis*) prudenter factum, eas humatione mortuas aliqua necessitudine si-

[o] lib.9.c.34.

,, bi coniunctas afficere, & in granorum folliculis condere, vt homines in vrnis parentes suos, vel amicos. Vlterius ab hominibus equas monumento conditas idem [p] recenset, dum ait, Miltiades tres equas Olympiæ victrices sepulturæ honore in Ceramico affecit. Euagoras Lacon itidem Olympionicas equas ad sepulturam magnifice dedit. Legimus & Cimois equas post tres victorias Olympicas Athenis sepultas. Idem autor [q] postea de Cicadis marinis agens, illarum sepulturam celebrat in hanc sententiam, Seriphij in retia vel fortuito delapsam *Cicadam marinam* non sane retinent, sed mari reddunt; atque etiam mortuam flentes & sordidati humatione afficiunt; quod eam dicant Perseo Iouis filio consecratam esse. Denique apud eumdem [r] autorem legimus Canem a quibusdam sepeliri consueuisse, dum scribit, Cynospastus herba, alio nomine Aglaophotis dicitur; hæc per diem inter ceteras herbas (a quibus ne minimum quidem differt) delitescit, nec vllo modo agnoscitur; nocte vero stellæ instar lucens, & igneo splendore coruscans, facile in conspectum venit: Itaque signo ad radices eius defixo discedunt; absque eo neque colorem eius interdiu, neque speciem cognituri: Nocte iam exacta aduentant, & herbam ex signo agnoscunt; euellere vero, aut circumfodere tantum, cauent; primum enim qui eius naturæ imperitus eam attigit; perijsse ferunt. Canem igitur iuuenem adducunt, diei spatio famelicum, & funiculum validum arctissime ad inferiorem herbæ stipitem vinctum Cani etiam alligant, & carnes assas multas ei obijciunt, quam longissime interim possunt, recedentes: Canis nidore motus impetu ad carnes fertur, & herbam radicitus eruit, cuius radices si Sol viderit, canis mox expirat; & secretis quibusdam ceremonijs, vt pote in ipsorum gratiam extinctus, sepelitur: tum demum herbam contingere, & secum auferre audent. Ita ergo ex historicis etiam habemus antiquitus bruta sepeliri consueuisse. Ceterum neque hic præterire possumus, quod nouissime legimus adud Theophrastum in suis *Characteribus Moralibus*, nuper ab Ansaldo Cebà, Patricio Genuense, summæ probitatis, & miræ eruditionis viro, præclara explicatione dilucidatis; nempe carus, & clarus ille Aristotelis alumnus agens de μικροφιλοτιμία, quam Cebà vertit Paruam, seu macram ambitionem; & Eresius describit, definitque vilem honoris cupiditatem; asserit eiusmodi vitio notari hominem, qui catelli sui cadaueri monumentum ponit, columnulamque cum epitaphio erigit: sic enim a Philosopho quoque Peripati cultore habemus, consueuisse veteres bestias etiam sepulchri, & elogij sepulchralis honore dignare; licet hunc morem insulsæ ambitionis vitio fædatum notet vir vterque sublimis. Quibus consentit Aelianus inquiens Poliarchum Atheniensem eo luxuriæ peruenisse, vt canes etiam & gallos, si quibus delectatus fuisset, mortuos efferret publice, & amicos suos conuocaret ad funus, splendideque eos sepeliret, atque erigeret in illorum monumentis columnas, quibus epitaphia eorum insculpserat.

[Marginalia: [p] lib.12.c.40 — Equarum. — [q] lib.13.c.20 — Cicadæ marinæ. — [r] lib.14.c.27 — Canis. — Lib.2.c.37. — 8.hist.c…]

Brutorum speciem integram esse naturæ hermaphroditæ in vtroque sexu prolificam; & speciatim Lepores, & Ichneumones. Cap. XLVII.

NOn accipiunt alij, quod olim de Hyænis, & Leporibus asseruimus, eorum nempe speciem hermaphroditam esse, ac singulum indiuiduum in ipsis tum maris, tum feminæ promiscue munere fungi; nam eius nullum inquiunt haberi apud antiquos testimonium. Sed a nobis Aelianus est, qui agens de Animalium natura, præclare monet Ichneumones, & Lepores esse vtriusque sexus hermaphroditus; Lepores quidem vbi scriptum reliquit, ,, De viro rei venatoriæ bene perito, & ,, cetera quam bono, & a mendacijs alieno, auditione [a] accepi, mares Lepores vno eodemque tempore tum alios implere, tum ex se se parere, tum nutrire, quippe qui sint vtriusque sexus participes. Idemq; testabatur aliquando duos, aliquando tres parere. Huc etiam addebat, marem semimortuum captum fuisse, ipsum autem prægnantem fuisse, atque in dissecti vtero tres lepusculos repertos fuisse, eos primum ex-

[Marginalia: [a] … c. … om… m… ti…]

„ extractos immobiles fuisse, & veluti „ offas quasdam carnis sine motu iacuisse: deinde a Sole intepescentes, reuixisse, & eorum quemdam postea respexisse; foras & linguam porrexisse,& cibi desiderio os aperuisse: & lac ei admotum, & paullatim alitum fuisse verisimile est, ad ostentandum parentem. Non possum equidem mihi vt huic narrationi non credam persuadere; quod viri illius sermo ab omni mendacio & ostentatione alienus fuerit. Quorum pars dudum nobis allata fuit ex Maiolo, sed operæ pretium fuit nunc ex [b]Aeliano totum caput afferre in maiorem propositi confirmationem. Ichneumones autem idem autor hermaphroditos ait multo antea dicens, Ichneumoni vtriusque sexus participi a natura tributum est, vt & suo semine grauiditatem,& partum alijs afferat;& ipse quoque ventrem ferat,& ex se se pariat. Qui in pugna, quam inter se pugnant, victi fuerint, ea bellicæ offensionis nota inuruntur, vt & in viliorem sexum censeantur, & muliebria patiantur: contra ij, qui ex bello superiores euaserunt, victos subigunt, & simul suo semine implent; at victi ex ea male a se pugnata pugna,hoc præmio afficiuntur,vt & partus dolores sufferant, & ex patribus, qui iam ante fuissent, matres reddantur. Ita ergo verum est quasdam species animalium esse vtriusque sexus participes, & hermaphroditas.

[b] ...10.c.47 Ichneumones hermaphroditi.

Qui liquores absque igne vim habeant adurendi physice, & qui non nisi supra naturæ vires eleuati hoc præstare valeant. Cap. XLVIII.

SVnt inter Philosophiæ cultores,qui culpent assertum, quo dudum sanctissimus [a] oleum lucernæ Antiochenæ supra naturæ leges admirabiliter exercitum Cosrois exussisse; quum id præstare potuerit puris naturæ viribus; nam & sanguis Nessi Centauri linteo exceptus Herculem eo indutum concremasse legitur. Ceterum hæc nos parum turbant; in primis enim argumentum hoc deductum a Poetarum fabula necessitatem, ac soliditatem non habet: virus illud a Deianira molli puella contrectari diu potuit impune, quæ vestem A amatoriam zelotypa viro concinnauit; quod Herculis durum, ac torosum corpus tactu solo comburere valuit? non certe Physiologo cordato. Deinde mirabile lampadis Edessæ oleum supra naturæ vires Persicum exercitum exussit, quia tantulum tot militum turmas comburere quiuit; si quæ vero venena, & olea deurunt, proportionatæ molis obiecta perdunt, non ea, quibus tam grandi magnitudine, ac numero excedantur: B namque agentia pure physica vim habent suæ magnitudini quomodocumque proportionatam. Et certe multa esse,quę sine igne,ad instar ignis, exurant naturaliter in liquorum genere,nos docuit non vno in loco[b]Aelianus; ac primum vbi agit de Ingenti verme Indico, quem captum, & interfectum Indi triginta dies appensum, ait, „ ad Solem sinunt, atque ex eo in fictilia „ vasa crassum oleum stillat: singuli vermes quinque olei sextarios reddunt: C quod quidem ipsum regi Indorum apportant, vasis obsignatis; neque enim alij cuiquam vel guttam illius possidere licet:corpus reliquum inutile: Huius ea est vis olei, vt sine vllo igne eius infusa hemina quemcumque lignorum aceruum comburat; ac si vel hominem velis,vel aliud animal exurere, primum vt hoc infunderis, funditus statim deflagrauerit. Eodem ipso Persarum reges „ aiunt capere hostium vrbes, neque „ D arietes, testudines, aliaque bellica tormenta ad eas capiendas opus esse;nam quum fictilia vasa vnius heminæ capacia eo impleta, & obstructa in portas iaculatur, vasa quidem ad portas allisa rumpuntur, at oleum delapsum ignem circumfudit, vt restingui non possit; & flamma insaturabilis comburit homines pugnantes pariter cum armis:restinguitur autem multa inutili congerie, qualis per terram, & vicos conuertitur in eum iniecta. Hæc Ctesias Cnidius. E Profecto si tale fuisset oleum lucernæ Antiochenæ,Cosrois exercitus eo non deflagrasset;quum Persarum Rex facile a suis cohortibus iniectu pulueris, & quisquiliarum talem ignem extinguere valentium, hoc malum auertere sciuisset, ac potuisset. Deinde vero vbi hæc infit, [c] Peonicum animal, quod Mo- „ nopem Peones nominant, piloso tauro „ ma-

Edessanæ lampadis oleum vt vsserit exercitum.

Agens physicum vires habet suæ moli proportionatas.

[b] 5. de animal. c. 3.

Oleum omnia comburens, vt ignis.

[c] lib. 7. c. 3.

[a] ... c. 16. ...ii san... Herculé ...issit.

„ magnitudine simile, quum ab insequen-A
„ tibus vrgetur, præ vexatione acre, &
„ igneum reddit stercus: quod quidem si
„ in venatorum quempiam inciderit, mortem afferat. Sed huiusmodi tanto non pollent ardore vt in exili copia, quanta in exigua lucerna comprehendi potest, integri exercitus copias omnes ad vnam comburere valeant; vt oleum Antiochenæ lucernæ præstitisse memorat Cedrenus: Vnde non immerito illud supra naturæ vires tale facinus admirabiliter edidisse notauimus. B

Peonici stercus venatores vrens.

Quid nos hactenus in proposito argumento De reconditis Antiquorum Lucernis præstiterimus. Cap. IL.

NOs autem in superiore libro veras diuturnæ flammulæ in reconditis Antiquorum Lucernis caussas non attulisse, inde conuincere se posse putant plerique viri nostra tempestate doctissimi, quod ego talem Lucernam C diutissime ardentem absque noui fomitis adiectione, domi non habeam, nullive Principi viro donauerim, nulloque in templo suspenderim: cuius enim effectus arte parabilis caussas agnouerit quispiam, in eius artificis esse potestate consimilem effectum procreare. Ceterum neque ista nos turbant: In primis enim late demonstrauimus in opere nostro [a] *De his qui diu viuunt absque alimento* falsum esse penitus propositum D fundamētum, effectum scilicet omnem ab eo posse produci, quicumque caussas illius integre cognouerit: quandoquidem nobis non semper ad vota respondent agentia naturalia, etsi non occulta: Sed huiusmodi theoriam non est vt hoc in loco repetamus; inde illam sibi hauriat Lector studiosus. Deinde vero nostrum institutum fuit in hoc

Effectus non necessario fieri posse a noscente caussas.

[a] lib. 4. c. 104

Agentia naturalia non semper nobis ad vota respondent.

Scopus noster in hoc opere qui fuerit.

opere, declarare attributa, & conditiones caussarum omnium, quæcumque ad constitutionem perennium Lucernarum ab Antiquis olim reconditarum concurrere dudum potuerunt: Cui scopo satisfactum a nobis hoc opere fuisse putamus, etiamsi nullam ex huiusmodi caussis lucernam condiderimus, nullamve condere potuerimus; & quamuis materiam determinate, ac in indiuiduo, & ad vnguem, vt dici solet, non agnouerimus, in qua huiusmodi attributa, conditionesque necessario esse debent ad perennem flammulæ durationem: Deinceps autem nos non artem parandæ lucernæ perennis, aut eius praxim profitemur in hoc opere; sed olim conditarum, reconditarumque naturam, puramque theoriam explicare conati sumus: quare nostra non intererat nouas condere lucernas diu duraturas; at solum vetustarum essentiam aperire. Deniq; vero sat habuimus in hoc Libro meditari diuturni Lychni ardorem; & eas illius conditiones in medium afferre; quibus apte possemus tum excitare Chymicos egregios, aliosve operarios ad huius admirandi operis artem deperditam restituendam; tum pro virili mea etiā perducere cunctos sapientiæ studiosos ad occultissimam eiusdem effectus naturam internoscendam: Quorum illud me consequi, aliorum in potestate consistit; hoc autem an præstare valeam, aliorum esto iudicium. Non est itaque minus veritati consentanea, minusque vtilis hactenus habita in hoc volumine *De reconditis antiquorum Lucernis* contemplatio, quia perennis huius ignis artem, fabricamque instituere, atque perficere seu noluerimus vnquam, seu etiam nequiuerimus, nesciuerimusque; quod nobis vitio vertebant insignes viri.

FORTVNII LICETI

De reconditis Antiquorum Lucernis

LIBER QVINTVS,

In quo difficultatibus Aresianis, & plurimis & ingeniosis, durationem diuturnam Lucernarum Antiquarum infirmare satagentibus occurritur.

PRÆFATIO

Attexens dictis dicenda.

Hactenus Antiquiorum Lucernarum theoriam ex rei natura satis explicasse videmur; verum enim vero quia Vir eruditione pariter atque pietate spectatissimus, D. Paulus Aresius, Episcopus Derthonensis, in opere suo Sacrorum Emblematum omnes neruos intendisse videtur, ingenua tamen dissertatione, contra diuturnam veterum Ellychniorum durationem, a nobis antea confirmatam, & quaternis Libris editione prima iam antea promulgatam, quam ipse plurimis argumentis, ingeniosis potius, quam firmis concutere conatus est; præstat ad operis nostri confirmationem & complementum, ea singula diligenter explicare quæcumque recens in opinionem nostram allata fuere. Quoniam vero Vir eximius Italico sermone suam disputationem contexuit; germanum illius contextum afferemus, mox Latio donatum considerabimus; vt qui Latina lingua non vtuntur, perfruantur nostris disputationibus.

Quid de nostra sententia superius explicata circa durationem physicam luminis antiquarum Lucernarum senserit Clariss. Aresius, proponitur, & expenditur. Caput I.

ERuditissimus Paulus Aresius, Episcopus Dhertonensis, in suis Emblematibus, siue Symbolis sacris digressionem non ita breuem inuulgauit, qua septem capitibus aduersus meam theoriam de Lucernis Antiquorum reconditis ingenue disputat. Cuius moratam dissertationem operæ pretium duxi nunc animaduertere, ac expendere paulo diligentius ad veritatis trutinam: & ne quid illi videamur imponere, quum Italice scripserit, ipsissima verba vernacula referemus, quę statim Latio dabimus, ob exteros qui non audiunt Italicam linguam: ait igitur Aresius. [a] Digressione. Se Lucerna possa ritrouarsi, che senza nuouo nutrimẽto perpetuamente arda. Hanno data

A occasione a questo dubbio alcune Lucerne ritrouate, per quanto si dice, ne' sepolcri de gli antichi accese: E noi di questa materia ragionato habbiamo nell'Impresa della Fiaccola accesa nel Secondo Libro. Ma perche dipoi habbiamo veduto quello, che nell'istesso tempo ne scrisse il Signor Fortunio Liceto, Primiero Lettore di Filosofia in Padoua, e diligentissimo inuestigatore de' più occulti segreti di Natura: non ci è paruto di passar qui sotto silentio B l'opinione, ch'egli ha di queste Lucerne, e dirne di nuouo il nostro parere: essendo materia degna veramente di molta consideratione; & hauendola egli trattato al solito suo compitissimamente in quattro Libri, ch'egli ha stampato con questo titolo, *De Reconditis Antiquorum Lucernis:* da quali però noi breuemente caueremo quello, che farà a proposito nostro, alla sua più lauta mensa il famelico Lettore rimettendo. idest: *Digressio. Si Lucerna possit inueniri,*

ri, quæ sine nouo nutrimento perpetuum ardeat. Occasionem dederunt huic dubio quædam Lucernæ repertæ, vt dicitur, in sepulcris antiquorum accensæ. Et nos de hac materia tractauimus in Emblemate Facis accensæ in secundo libro. Sed quia postea vidimus id, quod eodem tempore de illis scripsit D. Fortunius Licetus, Prim. Lector Philosophiæ Patauij, & diligentissimus inuestigator occultiorum secretorum Naturæ; nobis visum non est, præterire sub silentio opinionem, quam ille habet de istis Lucernis, & denuo dicere nostrum iudicium; quum sit materia digna vere multæ considerationis; & eam ille tractauerit more suo absolutissime quatuor libris, quos edidit hoc titulo, De Reconditis Antiquorum Lucernis: *e quibus tamen nos breuiter excipiemus id, quod facit ad propositum nostrum; ad suam lautiorem mensam famelicum Lectorem remittendo.* LIC. Exosculor ingenuitatem eruditissimi viri: neque detrecto meliorem sententiam sequi, meamque derelinquere, si solidis fundamentis a vero procul abesse probetur. Iam audiamus virum insignem. ARE. Opinione del Liceto affermatiua. Cap. I. Tiene per certissimo questo valente Filosofo, Che fusse presso gli antichi vn'arte di formar Lucerne, che senza aggiunta di nuouo liquore arder potessero perpetuamente. Idest. *Opinio Liceti affirmatiua. Cap. I. Habet pro certissimo hic egregius Philosophus fuisse apud antiquos artem formandi Lucernas, quæ sine adiectione noui liquoris arderent perpetuum.* LIC. In oppositum ego scripsi citatis verbis expressis in eo volumine dicens: [b] *Non enim admirabiles illæ, quæ plures annorum decades, & centurias arsere Lucernæ, omnes eiusdem tenoris extiterunt, vt æterno, æqualive tempore flammam singulæ seruare potuerint. Nulla quidem Lucerna potest simpliciter æternum ardere, ob rationes inferius afferendas commodiori loco.* Et quidem Cl. Aresius videre potuit Cap. XXVIII. sub hoc titulo: *Aequalitatem virium flammæ, ac humoris in Lucernis causam non perpetuæ, sed solum diutissimæ durationis igniculorum esse comprobatur: & vnde tandem intereant, explicatur: patefaciendo causam corruptibilitatis omnium nostratium, & mortis naturalis animantium*, & reliqua multa sequentia.

[b] l.3. de Luc. Ant. c.13.

Lucernas nullas perpetuo ardere posse, Lib.4.c.28.

Quæ omnia late poterat, sicut ibi, sic etiam superius, inspicere, recuso eodem operæ nihil in hac secunda editione mutato loco proposito. ARE. E lo proua con molte esperienze di Lucerne, trouate accese nei sepolcri de gli Antichi, e posteui molte centinaia, e migliaia d'anni prima. Tale, dice, fù la Lucerna ritrouata a tempo di Paolo III. nel sepolcro di Tulliola, figlia di Cicerone, come riferisce il Panciroli nel suo libro *De rebus memorabilibus deperditis*, & altri: della quale è necessario dire, che sia stata accesa intorno a 1550. anni &c. Pone egli dunque in prima questo principio, come fondamento gagliardissimo della sua opinione: Non esser vero ciò, che communemente si dice, che il fuoco habbia bisogno di nutrimento per mantenersi; anzi tanto falso, che in nessuna maniera può conuenire la nutritione al fuoco, prima &c. E se gli domandi, a che serue dunque l'olio nelle Lucerne, se di lui non si nutrisce il fuoco; e come si consuma? Risponde, che il fuoco cerca sempre di salir in alto alla sua sfera; ma che l'olio con la sua viscosità lo trattiene: e che il fuoco per liberarsi da questo impaccio, l'abbrucia, e lo consuma; e finito che ha di consumarlo, a guisa di vccello, che habbia rotti i legami, se ne vola in alto; benche poi sia dall'aria fredda & humida combattuto, e morto prima che arriui alla sua sfera; [c] E se da noi non si vede, è perche libero da legami egli si fa raro, e diuenta inuisibile. E che il fuoco si distacchi dall'humido, proua egli con vn'altra esperienza; & è, che vna candela posta in vna gran fiamma, rimane estinta; il che non accade, come pensano molti, perche dalla fiamma sia deuorato il nutrimento alla candela; essendo che tanto humido in quella rimane, che si può di nuouo accendere; ma si bene, perche vn simile tira l'altro, e la fiamma maggiore tira a se la minore; nella guisa, che anche l'Estate l'esterno caldo a se tira l'interno de gli huomini: onde auiene, che il caldo naturale in noi ha minor forza, e che l'Inuerno all'incontro sia più gagliardo. Hor posto questo fondamento, dice egli, Che si può far lucigno, il quale nel fuoco non si con-

si con-

si consumi mai; qual sarebbe quel formato della pietra Asbesto; e di più trouarsi olio, il quale habbia la sua forza talmente proportionata col fuoco, che non lo vinca, ne sia da lui vinto. Dal che ne seguita, che possa trattener il fuoco qui abbasso; e tuttauia da lui non rimanga distrutto, e consumato. Con questo solo potrà vna Lucerna mantenersi accesa moltissimo tempo; & ancora in perpetuo, se da gli estrinsechi agenti tolta non fusse questa parità di forze, che tra il fuoco, e l'olio si ritroua. Si che essendo necessario che in molto tempo accada; ne segue, che veramente egli è impossibile, che Lucerna alcuna si formi che sia perpetua &c. Idest: *Idque probat multis argumentis Lucernarum, inuentarum in sepulchris veterum, ibi positarum ante multas centurias, & millenas annorum. Talis, inquit, fuit Lucerna reperta tempore Pauli III. in sepulchro Tulliolæ, filiæ Ciceronis, vt refert Pancirolus lib. De Rebus Memorabilibus deperditis, & alij: de qua necesse est dicere, accensam arsisse mille quinquento quinquaginta circiter annos. &c. Ponit ipse primum igitur hoc principium, ceu fundamentum validissimum suæ opinionis: Non esse verum, quod communiter dicitur, Ignem indigere nutrimenti pro sui conseruatione; quin adeo falsum, vt nullo pacto valeat igni conuenire nutritio: primum &c. Sique petas ab eo, ad quid ergo seruit oleum in Lucerna, si eo non alitur ignis; & quomodo conseruatur? Respondet, ignem quærere semper ascendere sursum ad suam sphæram; sed oleum sua visciditate illum retinere: Ac ignem, vt liberetur ab hoc impedimento, ipsum absumere; ac vbi consumpserit oleum totum, velut auis disrupto vinculo, sursum euolare: Licet postea patiens ab aere frigido & humido extinguatur, anteaquam perueniat ad suam sphæram: Qui si non aspicitur a nobis, id euenit, quia liber ignis a vinculis materiæ, rarescit, & redditur inadspectabilis. Et ignem separari ab humido, probat ipse alio experimento; quod est, quia candela posita in magna flamma, extinguitur; quod non euenit, vt multi putant, quia consumptum a flamma fuerit alimentum candelæ; quum tantum humidi remaneat adhuc in candela, quo potest iterum accendi; sed solum quia simile trahit ad se simile: flamma maior attrahit ad se minorem; eo modo, quo etiam æstate calor exterior ad se trahit interiorem hominum; vnde prouenit, calorem naturalem in nobis minores habere vires, & hieme contra maiores, ac robustiores. Nunc isto fundamento iacto, inquit ipse, posse fieri myxum, qui nunquam consumatur; qualis esset ex Asbesto lapide formatus: Et insuper oleum inueniri, quod habeat vim adeo proportionatam igni, vt nec ignem vincat, nec ab eo vincatur; vnde sequitur, illud posse detinere ignem hic apud nos, & nihilominus ab igne non destruatur, nec absumatur. Hoc solo poterit Lucerna conseruari accensa plurimum tempus, etiamque perpetuum, si ab extrinsecus agentibus illa virium æqualitas ignis & olei sublata non fuerit; quod quum necesse sit post diuturnum tempus euenire; sequitur, vere fieri non posse, vt Lucerna formetur vlla, quæ perpetuum ardeat.*

LIC. Equidem non vnicum, allatum a Viro Cl. sed duo potissimum attuli fundamenta diuturnitatis luminis: Omisit ille secundum, quo statui, posse quidem ab igne consumi subiectum oleum, sed adeo lente, vt per longissima temporum interualla queat semel infusus liquor in Lucerna flammam detinere: Quam causam adeo luculenter, post illam priorem, explicaui capite vigesimo quinto libri tertij, vt mirum sit de illa rationem habitam non fuisse a Viro Cl. quæ tamen secunda mea causa sola sufficit ad antiquissimam flammæ durationem promouendam, & ostendendam. Sed & prius quoq; dixeram capite decimo septimo eiusdem [d] operis: *Deinde vero etiam potuit ab antiquo antea semper arsisse Lucerna in conditorio clausa, quæ demum extra monumentum educta, vim spiritus vehementis, & aquæ ingruentis eluderet ad longum tempus: ardore quidem in se diutissime conseruato, vel quia flamma fomitem non absumeret; vel quia non nisi minimum quid eiusdem longissimo temporis tractu ignis absumeret.* Ad cuius fundamenti secundi (quo solo niti potest opinio mea, sartaque tecta tueri) destructionem quum nihil afferat Aresius, satis aperte constat, eam ab ipso non demolitam, euersamve, sed superesse stabilem adhuc & incolumem.

Lucernarum durationis causæ duo.

[d] lib. 3.

ARE. [e] La sopradetta opinione s'impugna. Cap. II. Merita il Liceto veramen-

[e] Cap. II.

» mente molta lode d'ingegno, e di diligenza, e di dottrina; non essendo di quelli, che ad occhi chiusi caminano per la strada battuta; ma esaminando molto bene le difficoltà, che tratta; & alle cose dette da gli altri, molto aggiungendo del suo: & incontrando valorosamente le difficoltà, che paiono insuperabili: e quanto alle opinioni de gli altri, egli certamente molto bene le impugna. Ma non sò già, se così bene egli stabilisca le sue; il che non deue parer marauiglia in cose tanto difficili, ò forse anche impossibili. E noi conforme al nostro costume, diremo liberamente quello, che sentiamo di questa sua opinione, e di tutta quella difficoltà delle Lucerne de' sepolcri antichi. idest: *Supradicta opinio impugnatur Caput II. Meretur vere Licetus multam ingenij, & diligentiæ, & doctrinæ laudem; quum ex illis non sit, qui clausis oculis incedunt iter tritum; sed examinans accurate difficultates, quas tractat; & rebus alienis multas adiungens proprias: & occurrens strenue difficultatibus, quæ videntur insuperabiles; & aliorum opiniones recte multum impugnans. At vero nescio an ita bene stabiliat ipse suas; quod mirum videri non debet in rebus adeo difficilibus, & fortassis etiam impossibilibus. Et nos de more nostro dicemus libere nostram sententiam de sua ista opinione, & de omni difficultate illa Lucernarum sepulcrorum veterum.* LIC. Meretur Cl. Viri modestia simul & ingenuitas ingentes gratias, quas illi habeo, reddendis impar. Sed illius introspiciamus dogmata.

» ARE. E cominciando dal suo fondamento, stimiamo noi, che in nessuna maniera possa star saldo. Non perche il fuoco propriamente si nutrisca, che ciò niun Filosofo afferma, ma largamente, inquanto non può senza hauer materia, ch'egli consumi, mantenersi: e questo si vede tanto chiaro per l'esperienza, che è marauiglia da alcuno negarsi. idest. *Et incipientes a suo fundamento, censemus nos, ipsum nulla ratione posse firmum consistere. Non quia ignis proprie nutriatur; quod quidem nemo Philosophus affirmat; sed lato modo, siue communiter; quatenus ignis absque eo quod habeat materiam, quam ipse consumat, conseruari non potest. Et hoc apparet adeo clarum experimentis, vt mirum sit ab aliquo negari.* LIC. Dum igni nutricationē interdixi, nutrimenti simpliciter omnem illi necessitatem & vsum adimeri volui, non solum contradicens iunioribus philosophantibus, qui spuriam, & metaphoricam igni nutricationem concedunt cum Viro Cl. sed etiam antiquioribus, qui vere ac proprie nutriri putauerunt ignem; contra quos disputat Aristoteles non vno in loco, [f] monens Heraclitum, qui Solem esse censuit ignem, existimasse non bene nutriri humido sursum attracto: & alibi dicens, [g] *Videtur autem quibusdam ignis natura simpliciter causa nutritionis & augmentationis esse; etenim ipse videtur solus corporum, aut elementorum ali, & augmentari: vnde & in plantis & in animalibus putabit vtique quis, hunc esse id, quod operatur.* Quo loci quum certum sit Aristotelem agere de proprijssima nutritione; certe vere non ponitur a Viro Cl. nullum Philosophum affirmare, ignem ali proprie. Ceterum neque, cum iuniorum plurimis accepta nutritione sub latiore vocabulo, dicendus est ignis ali simpliciter hac ratione, permanere ac esse non posse ignem absque eo quod materiam habeat, quam consumat; quia longe aliud est ignem existere, & materiam sibi subditam consumere; præcedit ordine naturæ ignis existentia suæ functioni, qua materiam absumit; nec vllum prius in esse dependet a suo posteriori. Præterea non vniusmodi materies est, in qua conseruatur ignis apud nos; triplex est enim; vna, quæ vim parem habet resistendi actiuitati flammæ; quam ignis non absumit, licet ab eius lentore detineatur ignis apud nos; prohibeaturque ne sursum euolet ad ætherem sublimiorem. Altera, quæ vim obtinet maximam resistendi summæ actiuitati flammæ; quæ materiam illam insensibiliter absumit, nec nisi longissimo tempore pusillam sui portiunculam ab igne patitur exolui; quæ duo fundamenta superius iacta fuerunt, & latæ comprobata, nostram sententiam communientia; quum Cl. Aresius primi tantum rationem habeat in hac sua digressione, secundo penitus intacto; quod eludit omnes ipsius obiectiones. Tertia mate-

[f] 2. meteo. lu. 1. c. 2.

[g] 2. de an. t. 40.

teries est vulgaris, quæ minimam, ac exiguam valde sortitur a natura vim resistendi flammarum actiuitati; quare cito consumpta non potest diu flammam apud nos continere, nisi subinde succedat in consumptæ locum noua materia, quæ flammam deinceps genitam conseruet, seu verius vi detineat hic apud nos, inhiantem sponte sua semper ad sublimia. Neque licet ex experimento flammæ materiam istam tertiam cito consumentis, arguere consimilem conditionem in flamma, quæ secundam materiam subiectam habeat; multoque minus in ea, cui subijcitur materia primi ordinis; de quibus duabus prioribus agimus. ARE. Che se egli non si nutrisce, come dunque si fà maggiore? Non veggiamo noi, che se ad vna picciola fiammella molte legna, ò altra sorte di nutrimento aggiungiamo, ella diuenta molto gagliarda, e grande? Se per solo rattener qua a basso la fiamma, le legna seruissero, conseruerebbero bene quella, che vi è, ma non la farebbero più grande. Dirà forse, che si fà più grande per nuoua generatione: ma replico io, e ne' viuenti la nutritione non è altro che nuoua generatione, ò come dicono essi aggeneratione: e nel fuoco la generatione si prende per nutritione; che già, come detto habbiamo, non v'è alcuno, che voglia propriamente nutrirsi il fuoco; ma si come si dice l'animale nutrirsi, perche in se conuerte il cibo; così il fuoco in se conuertendo le legna, meritamente si dice, che di loro si nutrisca; ancorache non in quella maniera, che farebbe, se fusse viuente. idest, *Quia si non alitur ignis, quomodo ergo maior efficitur? Non ne videmus, si flammulæ perexiguæ multa ligna, vel aliud genus fomitis adiungamus, illam euadere valde validam, & grandem? si solum ad hunc finem ligna seruirent, vt flammam huc apud nos continerent; conseruarent quidem flammam pristinæ molis, at eam non augerent. Dicet fortasse, flammam fieri maiorem, non quidem nutritione, sed noua generatione: sed ego replico, & in viuentibus nutritionem aliud non esse quam nouam generationem, vel vt ipsi dicunt, aggenerationem: & in igne generatio sumitur pro nutritione; quia vere, vt dictum est, nemo vult ignem proprie nutriri; sed vt dicitur animal nutriri, quia conuertit cibum in sui substantiam; ita ignis in se ligna conuertens, merito dicitur illis enutriri, etiam si non eo modo, quo faceret, si viuens esset.*

LIC. Ignis vt proprie non alitur ligni combustione, sic vere non augetur idem numero plurium lignorum appositione: videtur quidem augeri sic ignis; at nouus ignis fit, qui per conuersionem plurium lignorum in flammam grandior est, atque viuidior. Ceterum hæc obiectio, vt vt attingit ignem in tertia materia vigentem, qui vulgaris est; non tamen ignem primæ, vel secundæ classis materiam habentem vellicat, qui solus a nobis positus est in antiquis lucernis admirabilibus. Quin & ligna, quæ primario ac per se faciunt ad retinendum hic apud nos ignem sensibilem suo lentore; sua tamen magnitudine præexistentem ignem non augent, ipsum nutrientia; sed nouum ignem maiorem priori succedentem noua generatione materialiter atque passiue generant; sed & Aristoteles aperte sententiam Viri Cl. quæ fuit Antiquorum reprobat, & meam confirmat, inquiens: [h] *Quapropter & deridendi sunt omnes, quicunque priorum existimauerunt Solem ali humido: & propter hoc quidam etiam aiunt facere versiones ipsum; non enim semper posse eadem loca exhibere ipsi alimentum: necessarium autem esse hoc accidere circa ipsum, aut corrumpi; etenim manifestum ignem, quamdiu habuerit alimentum, tamdiu viuere: humidum autem igni esse alimentum solum, tanquam pertingat vsque ad Solem, quod sursum ducitur humidi, aut ascensus talis sit, qualis quidem factæ flammæ, propter quam signum accipientes, sic & de Sole putauerunt. Hoc autem non est simile: Flamma enim propter continuum humidum, & siccum, quæ permutantur, fit, & non alitur: non enim eadem existens, permanet vllo tempore, vt ita dicam. Circa Solem autem impossibile est hoc accidere; quoniam si alitur quidem eodem modo, sicut illi quidem dicunt, palam quod & Sol non solum, sicut ait Heraclitus, nouus quotidie est, sed semper nouus continue,* sicut ignis flammæ. Alibi quoque dicit [i] Aristoteles: *Ignis autem perseuerat semper fiens, & fluens, sicut fluuius; sed*

[h] 2. meteor. su. 1. c. 2.

[i] de iuu. & sen. c. 3.

sed latet propter velocitatem. Quum ex aduerso viuens idem numero permaneat vniuerso tempore suæ nutritionis, & augmentationis Aristotele doctore; qui nutritionem & augmentationem eo discernit a generatione; quod generatio sit productio rei nouæ, nutritio vero sit conuersio nutrimenti in substantiam viuentis præexistentem, non autem in nouam, quæ veteri præexistenti adijciatur. Verba Magistri clara sunt asserentis: [k] *Sed neque sic contingit dicere fieri augmentationem & diminutionem, vt quum ex aqua aer*, vel ex ligno ignis; *tunc enim maior moles est generata; non enim augmentatio hoc; sed generatio quidem eius, in quod transmutatur, erit: corruptio autem contrarij: augmentatio autem neutrius. Sed aut nullius; aut, si quid commune amborum existit, eius, quod generatur, & eius, quod corrumpitur, vt si corpus: aqua autem non aucta est, neque aer*, similiter neque lignum, neque ignis: *sed hoc quidem deperijt*, aqua scilicet atque lignum; *hoc autem generatum est*, aer nimirum & ignis. *Corpus autem, si quidem auctum est. Sed & hoc impossibile. Oportet enim saluare ratione inexistentia ei, quod augetur, & diminuitur: hæc autem sunt tria; quorum vnum quidem est, Quãcumque partem maiorem fieri eius, quod augetur, magnitudinis, vt, si caro, carnis: Et adueniente aliquo: & tertium, vt saluetur quod augetur, & permaneat. Quum enim generatur aliquid simpliciter, aut corrumpitur, non permanet; quum autem alteratur, aut augetur, aut minuitur, permanet idem, quod augetur, aut alteratur; sed hic quidem passio, ibi autem magnitudo eadem non permanet. Si itaque erit quæ dicta est* aeris ex aqua, & ignis ex lignis *augmentatio, continget nullo adueniente, neque permanente augeri, & nullo recedente diminui, & non permanere quod augetur. Sed hoc saluare oportet: supponit enim augmentatio tale*. Quum igitur ex lignorum combustione gignatur ignis, non autem augeatur, qui nunquam permanet idem numero, sed semper fluens veluti flumius, assidue nouus fiat; iam vere non dicitur, ignis augeri, & nutriri lignis; qui generatur nouus, & pro vetere paruo nouus immediate succedens maior substituitur, etsi propter celeritatem successionis permutationum duarum id sensum lateat. Quare falso ponitur, nutritionem in viuentibus aliud non esse, quam nouam generationem, siue aggenerationem. Vere quidem animal alitur, quia vertit idem perseuerans alimenta in sui substantiam permanentem; non sic ignis, quia fluens dum attingit ligna, generat ex illis ignem nouum ipse recedens; & ad mensuram lignorum maiorem se procreat ignem, non autem ligna conuertit in sui permanentem substantiam; ita fauilla minima tãgens magnam pulueris pyrij molem, ex ea magnam flammam excitat, non autem in sui substantiam puluerem illum conuertit, quo nutriatur; & augeatur; vt vnicuique compertum experimento quotidiano.

[k] 1. de gen. t. 33.

A R E. Di più, che vuol egli dire, che » si estingue il fuoco, mancandole legna, » se queste necessarie non sono per suo » nutrimento? dirà, perche egli se ne vo- » la in alto, come si vede nell'estinguersi » vna lucerna. Ma che vuol dire, repli- » co io, che ciò non si vede, quando si » estingue vn carbone? in questo non » era egli più potente il fuoco? non era » più denso? come dunque non si vede, » partendosi? idest: *Insuper, cur extinguitur ignis deficientibus lignis, si hæc necessaria non sunt ad eius alimentum? Dicet, quia ignis euolat in altum, sicuti videtur in lucerna, quæ sponte extinguitur. Sed cur, adiungo, tale quid non videtur, quando extinguitur carbo? in hoc nonne potentior erat ignis? nonne densior erat? cur igitur non videtur, dum inde discedit?* LIC. Ignis etiam præsentibus lignis assidue corrumpitur, & deficit, sed nouus in locum corrupti substituitur; deficientibus autem ex toto lignis, extinguitur ignis vltimo genitus, quia nulla materia superest, ex qua nouus generetur in locum extincti; qui quidem extinguitur procul a lignis vbi sublatus in altum reperit aerem aliaque sibi contraria, quibus corrumpitur, vt antea late probatum est. Quare vero non aspiciatur ignis procul a carbone in aere extingui, sicut aspicitur flammula supra lucernam extinctam diutule in altum extolli, ac demum extingui; dicimus, Lucernæ liquorem de se virtute ignis multum ac densum fumum halare, qui ardens est flamma, vt ait Aristoteles: [m] *Confessa au-*

num.

[m] 2. de ... t. 28.

autem & sensui ignis generatio: maxime enim ignis flamma, hæc autem est fumus ardens; fumus ex aere & terra, sed cum aeris prædominio: sursum enim ascen-
eteo. dit in altum aerem. & alibi, [*n*] *Est enim flamma spiritus sicci ardor*. & inferius adhuc, [*o*] *Flamma, spiritus, aut fumus ar-*
). fu. 3. *dens est*. Quia igitur lucernæ oleum de se virtute comburentis ignis multum & densum fumum halat; is absumpta iam oleo & extincta lucerna, procul ab ea etiamnum ardens in aere flammam ostendit. Ita ligna viridia multum ac densum fumum accensum halantia per combustionem, a se flammam visibilem excutiunt; ficciora vero multo rariorem atque minorem, quod minorem fumi copiam rariorisque substantiæ valeant exerere: sed carbo, cuius materia minimum particeps est humiditatis, quod obtineat substantiam quasi penitus exsuccam, minimum fumi potest halare, tenuissimæ rarissimæque substantiæ; quapropter accensus adspectabilem flammam non reddit, sed ob raritatem fere inconspicuam, quæ solum vtcumque valeat aerem proprie prunam in tenebris minus obscurum reddere, vt in eo queant quoquopacto legi characteres literarum ab oculo vicinissimo. Dubio procul ignis prunæ materiam densiorem occupans potentior est, atque densior, planeque visibilis; at e pruna scandens in altum flamma, quod nitatur exhalatione fumi paucissima simul atque rarissima, vires habet imbecillas, & visui conspicua non est.

ARE. Ma se egli sarà in mezo di vna camera chiusa, particolarmente per di sopra, che farà il fuoco? se il soffitto sarà di legno, certamente l'abbrugerà; se di volto, si fermerà. Sciocchi dunque, che sono gli huomini, poiche spendono tante legna, acciò che il fuoco non voli in alto; faccianli vna volta, ò vaso coperto al di sopra ò di ferro, ò di vetro, ò di altra cosa impenetrabile dal fuoco; che non potendo egli volar più in alto, e non hauendo bisogno di nutrimento, iui continuamente si fermerà, & haueranno fuoco per tutto l'inuerno senza legna. idest: *Sed si fuerit ignis in medio clausi conclauis, peculiariter superne, quid efficiet ignis? si fornix fuerit ligneus, ignis eum certe cre-*

A *mabit: si lateritius, ibi firmabitur ignis. Fatui sunt igitur homines in erogandis tot lignis, ne sursum euolet ignis: conficiant ei fornicem, aut vas opertum superne vel ferro, vel vitreo, vel alia re impenetrabili ab igne: qui propterea non valens altius euolare, nec indigens alimento, firmabitur ibi perenniter, & habebunt ignem tota hieme sine lignis.* LIC. Ludit V. C. at vna secū ludamus: In cubiculo clauso superne flamma sursum scandens, ni
B prius intermoriatur extincta ab aere, fornicem ligneum concremabit; & proinde furnarij clibanum ex ligno concameratum non habent: sed ex lateribus, quibus firmatur quidem tantisper; at impatiens flamma quiescere deorsum in alieno loco, circuit assidue quærens locum per quem foras exeat in altum; vbi vero nulla data via, rimas omnes inuenit occlusas, tandem extincta perimitur a frigiditate parietum fornicisque clibani tanquam a contrario perma-
C nentiore, densioreque in substantia vires acquirente semper validiores, quibus flammam semper acrius oppugnat. Fatui sane forent homines, qui putarent carceratum ignem diu detinere in vase ferreo, vel vitreo, vel ex alia materia impenetrabili ab igne: quęnam apud nos esse potest materia, quam ignis perseuerans non vincat, qui rerum omnium actuosissimus est? Quid vitrum obijcit igni, quod a flamma facillime
D diffringitur, liquefit, atque corrumpitur? Ferreus fornix frigiditate sua facile breuique tempore flammam eo delatam extinguet, ne dum illius ascensum ad vlteriora prohibebit; non enim ociosæ permanent contrariæ qualitates actiuæ corporum se se contingentium. Sane vt flamma sursum ad fornicem ferreum sublata calefacit materiam ferri, sic agendo repatitur, atque refrigeratur; & ob densitatem diutius permanente ferro, validiusque reagente in
E substantiam flammæ tenuiorem, rarioremque, corrumpitur ignis a contrario suo, non ob alimenti defectum. Supponit autem V. C. ignem ad concameratum locum elatum, ibi quiescere, nihilque perpeti a contraria qualitate fornicis, at solum impediri ne scandat vlterius: contrariaque prope degentia non agere in se se mutuo destructoria fun-

ctione, sed ociosa quiescere; contrariumque perseuerantius, & densius non corrumpere fluxilius & rarius: Quæ nil habent firmitatis aut probabilitatis in Philosophia; sed potius aduersantem obtinent omnem Philosophiam. Ac eo magis, quo flamma semper [q] fiens, sicuti fluuius Aristoteli exigua permanere potest prope fornicem, adeoque citò superari corrumpique debet à suo contrario, non illi sociari diuturna duratione. ARE. In[r]oltre veggiamo noi

[q] de iu. & sen. c. 3.

[r] nu. 40.

„ tal'hora il fuoco essere in vn ferro, e
„ dopò qualche spacio di tempo, da se
„ estinguersi; ma chi l'ha fatto partire?
„ forse il non hauer più humido, che lo
„ trattenesse? ma che vuol dir dunque,
„ che se quell'istesso ferro vn'altra volta
„ nella fornace si pone, di nuouo s'in-
„ fiamma, e mantiene pure per altro tan-
„ to tempo il fuoco? Forse nella fornace
„ acquistò humidità, per la quale potesse
„ ritener il fuoco? anzi in quella diuenne
„ più secco. Non è dunque dal ferro ri-
„ tenuto il fuoco; ma si ben discacciato.
„ Perche ogni cosa quanto può procura
„ di conseruarsi. Il ferro è consumato
„ dal fuoco; adunque non cerca egli di
„ tenerlo seco: ma a più potere lo discac-
„ cia; e come dicono i Naturali, cerca ri-
„ dursi all'esser suo naturale, che ama il
„ freddo, e non il caldo; e l'istesso fareb-
„ bero le legna, e l'olio se potessero; per-
„ che il fuoco è la loro distruttione; e pe-
„ rò da quello si difendono più che pos-
„ sono, e lo discacciano, come si vede
„ nelle legna verde; tanto è falso, che vo-
„ lendo egli partire, e volarsene alla sua
„ sfera, si sforzino di tenerlo seco. idest:
„ *Vlterius videmus nos aliquando ignem es-*
„ *se in ferro, & post aliquod spacium tempo-*
„ *ris, extingui sponte, sed quid inde illum*
„ *abire fecit? num quia non adfuit amplius*
„ *humidum, quo retineretur? quid ergo rur-*
„ *sus idem ferrum in fornace positum, inflam-*
„ *matur iterum, & conseruat etiam æquali*
„ *tempore ignem? Forsan in fornace acquisi-*
„ *uit humiditatem, qua posset ignem retine-*
„ *re? quinimmo in ea siccius euasit. Non*
„ *igitur a ferro retinetur ignis, sed expelli-*
„ *tur: Quia res omnis pro virili studet suæ*
„ *conseruationi; ferrum igne consumitur; er-*
„ *go non tentat illum detinere secum, sed pro*
„ *viribus ipsum repellit, & vt aiunt Physici,*
„ *studet reducere se ad suum statum natura-*

A *lem, qui frigido gaudet, non calido; & idem* „
efficerent ligna, & oleum, si valerent; quia „
ignis est eorum destructio; quare ab isto se „
pro viribus defendunt, & ipsum expellunt; „
vt apparet in lignis viridibus; adeo falsum „
est, quod abire gestientem, & ad suam sphæ- „
ram anhelantem conentur secum retinere. „
LIC. Plato tria posuit ignium genera, prunam, flammam ex ea manantem, & lumen a flamma proueniens: verba Platonis in Timæo sunt, ex Cornari versione: *Post hæc vero considerare oportet,* B *Ignis genera multa esse, velut est flamma: & quod a flamma discedit, & non quidem vrit, sed lucem oculis exhibet: & quod flamma extincta, de ipsa in ignitis corporibus relinquitur.* Quæ quidem ignium species, potissimum flamma, & pruna, de quibus agimus in præsentia, differunt essentialiter ab inuicem etiam in Peripato; nam Aristoteles ponit flammam esse corpus cum prædominio aeris & ignis, dum ait: [s] *Confessa autem & sen-* C *sui ignis generatio: maxime enim ignis flamma; hæc autem est fumus ardens: fumus autem ex aere & terra:* proindeque plus aeris quam terræ particeps, secus enim non ascenderet de loco terræ. Carbonem autem ac prunam ponit aeris, ac fumi propemodum expertem, tum videns non attolli sursum, sed humi iacere. tum asserens, [t] *Carbonabilia esse quæcumque inflammabilium habens plus terræ quam fumi.* Quinimmo metalla D licet ignita prunam referant quoquo pacto, tamen nullo modo sunt inflammabilia, quum liquabilia sint Aristoteli statim asserenti: *Adhuc autem quædam liquabilia existentia non inflammabilia sunt; velut æs: & inflammabilia non liquabilia, velut lignum: alia autem ambo, velut thus. Causa autem est, quia ligna quidem simul totum habent humidum, & per totum continuum, vt peruratur; æs autem siccus vnamquamque quidem partem, non continuum autem, & minus quam vt* E *flammam faciat: thus autem hac quidem sic, hac autem illo modo habet. Inflammabilia autem sunt exhalabilium quæcumque non liquabilia sunt.* Itaque ferrum igniri quidem potest, & igne liquari, sed non inflammari, seu flammam concipere, ac emittere de se. Nos igitur agentes de lucernæ flamma, non autem de carbone myxi, minime lędimur ab obie-

[s] 2. de g t. 28.

[t] 4. me t. 3. t. 47

ctis

ctis Viri Cl. de ferro candente, quod inter inflammabilia locum non habet, ficuti nec æs; quum vtrumque fit igne liquabile. Deinde ferrum ignitum poft aliquid temporis extra fornacem extinguitur non vnica ratione, vt videtur fupponere Vir Cl. fed gemina; vna quidem eft, quia fenfim fine fenfu metalli propria humiditas fecundum partes tenuiores halat vna cum ignis portione inadfpectabili in halitus raritate inconfpicuos, qui quidem igniti procreant in aere proximo calorem igneum, fed non lumen vllum vifibile; quod nonnifi denfiori materia nititur: partes vero metalli humidæ denfiores vna cum terris extinguunt contrarium fibi ignem in eodem ferro degentem; qui quidem extinguitur non auolans a ferro furfum ab aere contrario vt prior; fed in ipfo ferro a natiua ferri humiditate, ac frigiditate; quæ poft victoriam de igne vetere fuperftes in ferro, poteft iterum igniri, fi denuo mittatur in fornacem: fed repetita ferri noua fæpius ignitione, tandem confumpta ferri tota humiditate, remanebit fcoria ficca penitus & exfucca, quæ nunquam vlterius igniri poterit. Vere quidem res omnis per fe primo ftudet fuæ conferuationi; ferrumque procul a fe tentat abigere ignem fui corruptorem primario inftituto; immo non tantum abigere, quantum ipfum deftruere corrumpereque qualitatibus contrarijs, frigiditate fcilicet ac humiditate, vt dicebam: fed quia præter primas iftas qualitates actiuas in ferro, vt etiam in ligno, & oleo, fecundæ qualitates inueniuntur; & inter eas humiditati iuncta maxime vifciditas, & lentor, quumque vifciditatis atque lentoris proprium fit & naturale munus, vincire, præpedire, detinereque cuncta, quibus vniuntur, affociantur, & inferciuntur quoquomodo: nihil eft mirum, nihil eft inconueniens, ignem a ferri frigiditate, ac humiditate, veluti contrarijs naturæ fuæ, quæ calido & ficco nititur, pelli, & extingui; fimul & a lentore, vifciditateque fecundis qualitatibus humori fuo iunctis, ceu compedibus retineri, præpedirique deorfum apud nos, alioqui fponte furfum afcenfurum ad fuam propriam regionem. Non ne videmus aquam feruentem, quo tenuior

A eft, minusque lentoris particeps, ac vifciditatis expers, citius refrigerari, & calorem igneum a fe propellere: contra denfiorem magisque vifcidum, & lentum, diutius inuifum & inimicum, contrariumque fibi calorem igneum in fe retinere; quem non ita facile vincere poteft, ac a fe propellere, vtputa fibi penitius implexum, arcteque fibi colligatum tenaci vinculo lentoris, & vifciditatis? certe teftimonio Hippocratis,
B *Aqua, quæ cito calet, & cito refrigeratur, leuiffima eft*; leuiffima vero eft, vt ait in commento Galenus, quæ turbida non eft, neque cœnofa, fed facile penetrat; adeoque vifcida non eft, neque lenta. (5. aph. 26.)

ARE. Le cofe fenza ragione, ancora che non habbiano intendimento, in quello però che appartiene alla loro conferuatione, guidate dalla Natura fi gouernano meglio di quello, che facciano gli huomini fteffi. Ma qual huomo sforzerebbe a ftar feco foreftiero,
C che tutto lo diftruggeffe, e confumaffe? anzi chi non procurarebbe di cacciarlo quanto prima di cafa? Non è dunque credibile, che i mifti tengano feco per forza il fuoco, dal quale fono confumati, e diftrutti; ma fi bene, che procurino di fcacciarlo a più potere. ideft: *Res irrationales, etfi careant intellectu, in eo tamen quod attinet ad earum conferuationem, ducta a Natura, melius feipfas gubernant, quam agant homines ipfi. Sed quis*
D *homo cogeret fecum manere aduenam, qui totum ipfum deftrueret, atque confumeret? immo quis non procuraret eum quantocyus e domo pellere? Non eft itaque credibile, mifta fecum vi tenere ignem, a quo confumuntur, & deftruuntur; fed potius procurare omni conatu ipfum a fe repellere.*

LIC. Etfi non apte ducatur, neque neceffarium argumentum ab actionibus voluntarijs hominum, ad operationes naturales rerum inanimatarum: attamen ifta ratio multipliciter elui
E poteft; in primis enim homines in duas claffes diuidit Ariftoteles, quorum alij viuunt ex intellectu, fiue fecundum rationem: alij ex appetitu, ficuti funt incontinentes, ac intemperantes: his tertius gradus adiungi poteft eorum, qui fanctitate clarent. Si de primis agamus, quis vnquam concedit, melius inanimata, & irrationalia fe gubernare in fui

conseruatione quam homines? illa solum vniusmodi functionem obtinent, qua se tueantur ab aduersis; homo rationem obtinuit, qua mille sibi comparare potest machinamenta ad sui conseruationem idonea: quod luculenter edocuit Aristoteles inquiens: *Anaxagoras igitur hominem prudentissimum omnium animalium esse ait, quoniam vnus omnium manus obtinet. Sed recta ratio exigit, vt quoniam prudentissimus omnium est, ideo manus receperit; manus enim instrumentum sunt; natura autem, vt homo prudens, ita tribuere solet cuique rem, qua vti possit: rectius enim tibia dabitur perito tibiæ, quam tibiam habenti peritia tibiæ addetur: rem enim minorem maiori, potiorique natura addidit, non maiorem nobilioremque minori. Quod si ita melius est; natura autem ex ijs, quæ fieri possunt, facere solet quod melius sit; homo non propter manus prudentissimus est; sed quia prudentissimus omnium animalium est, ideo manus obtinet. Qui enim prudentissimus est, recte plurimis vti instrumentis potest: Manus autem esse videtur non vnum instrumentum, sed multa; est enim, vt ita loquar, instrumentum ante instrumenta: Natura igitur ei, qui artes plurimas recipere potest, manum reddidit, quæ ad plura instrumenta vtilis est. Qui autem hominem non bene, sed deterrime omnium animalium constare aiunt; nudum enim, atque inermem creatum referunt; non recte ij sentiunt. Cetera enim animalia vnum auxilium habent, idque nullo pacto possunt permutare; sed quasi calceata semper dormire, ac omnia agere, nec vestitum vnquam deponere pleniorem, neque arma mutare, quæ semel acceperint, necesse est: at homini multa habere auxilia licet, eaque subinde mutare: arma etiam, quæ velit, & vbi velit, capere potest: manus enim & vnguis est, & vngula, & cornu, & hasta, & ensis, & quodvis aliud genus armorum, aut instrumentorum; quippe quæ omnia hæc sit, quoniam omnia & sumere potest, & tenere* &c. At vero hic homo prudentissimus non adeo sui, suorumque conseruatur auarus est, sed non raro sua perdit, seque morti tradit rationabiliter: nonne periclitans de vita recte proijcit in mare cuncta sua bona, ne cum illis submergatur, sed nudus euadat è naufragio? nonne pul-

4. de part. c.10.

A chrum, & optimum est mori pro salute patriæ? nonne turpe nimium est hosti terga dare, vitamque turpem gloriosæ morti præponere? sic Aristoteles, [u] *Ille itaque proprie vir fortis dicetur, qui circa præclaram mortem impauidus fuerit, circaque ea quæ mortem afferunt, quum proxima sunt; eiusmodi autem maxime sunt, quæ in bello occurrere consueuerunt. verumtamen & in mari & in morbis vir fortis impauidus est*. At vero si sermo sit de viuentibus ex appetitu mortali-

B bus (incontinentes, & intemperantes dico) quis ignorat plerosque scortum alere lue gallica male confectum, a quo sciunt se priuari sanitate, pecunijs, & honoribus? dicit incontinens apud Poetam,

Video meliora, proboque: deteriora sequor.

Itidem si viros frugi sanctitate claros consulamus, nonne Sanctus Vir optabat mori, qui dicebat, *Cupio dissolui, & esse cum Christo?* nonne dolebat se diu

C vitam agere Dauid inquiens, [x] *Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est?* nonne dixit adolescenti, quærenti vitam perfectam IESVS: [y] *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni, sequere me?* cum aliquo istorum compara Lucernam, cuius finis est, vel cum sui detrimento mortalibus inseruire. Sed physice: nonne mista cuncta, potissimumque perfecta consti-

D tuta sunt ex quatuor elementis, adeoque corpora nostra sunt ab interno principio corruptibilia, quoniam in ipsis ignea portio, quæ calidum naturale dicitur, assidue consumit humidum radicale? Theoriam istam ab Aristotele deductam [z] a nobis videre potuit Vir Cl. potissimum eius verbis allatis: [a] *Naturale calidum primum concoctiuum consumit materiam, in qua est*. Sed quis hominum a se pro virili studeat excutere

E calidum naturale, nisi fatuus sit, etsi sciat se sensim ab illo consumi, & demum corrumpi? sed homini præstat calidum id in se retinere, sine quo viuere nequit, licet ab eo sensim sine sensu destruatur assidue; quia satius est demum post longam vitam interire, quam abiecto calore statim occidere: sic omnino mista quæcunque naturaliter appetunt sibi suam portionem igneam diu con-

ser-

[u] 3. eth. c.
[x] Ps. 1[...]
[y] Matth.
[z] de Lu[...] c. 28.
[a] 4. de p[...] c. 3.

seruare, sine qua consistere nequeunt; etsi iugiter ab illa depascente substantiam humidi radicalis tandem absumantur atque corrumpantur: Quum enim corruptibilia sint in indiuiduo, physice non appetunt esse semper, at ad vltimum æui sui peruenire; qui terminus actione caloris procuratur, humidum consumentis; nec ideo physice possunt, aut debent interitum sibi suum accelerare caloris proprij expulsione, sed ipsum calorem anxie retinere debent ad
» suæ durationis diuturnitatem. ARE. Di
» più, se il fuoco non per nutrirsi, ma per-
» che è ritenuto dal legno, in quello si
» ferma: che vuol egli dire, che consuma-
» ta vna parte del legno, egli non se ne
» vola, ma più tosto attende a consumar
» l'altra parte, ancora che gli sia necessa-
» rio a questo fine discendere? Forse è il
» legno, che lo tira a basso, per farsi ab-
» bruciare? anzi è il fuoco, che discende,
» e si muoue in qualsiuoglia parte, per ri-
» trouar cibo, & essendo in vna lucerna,
» egli tira a se l'olio, per consumarlo; che
» se fosse contra sua voglia dall'olio trat-
» tenuto, consumato quel poco, che nel
» lucigno si ritroua, subito se ne volereb-
» be in alto, e non tirerebbe a se dell'al-
» tro olio, che lo legasse. idest: *Insuper, si*
» *ignis, non vt nutriatur, sed quia detinetur*
» *a ligno, in isto firmatur: cur iam consumpta*
» *vna ligni parte, non euolat ignis, sed potius*
» *incumbit alij parti consumendæ, licet ad*
» *hoc illi necesse sit descendere? Forsan a li-*
» *gno deorsum trahitur ignis, quo combura-*
» *tur? immo descendit ignis, & mouetur in*
» *quamlibet partem, vt inueniat cibum: &*
» *existens in lucerna, trahit ad se oleum, vt*
» *illud absumat: nam si violente retineretur*
» *ab oleo, postea quam absumpsisset paucum*
» *id, quod in myxo continetur, statim euola-*
» *ret in altum, nec ad se traheret aliud oleum,*
» *a quo vinciretur.* LIC. Hanc dubitationem plane soluit Aristoteles inquiens, [c] *Ignis autem perseuerat semper fiens & fluens, sicut fluuius: sed latet propter velocitatem.* Nimirum ratio Viri Cl. supponit, permanere semper eundem ignem numero, qui prius combussit vnam ligni, ac olei partem; qua combusta tum descendat ad aliam ligni partem absumendam, tum attrahat ad se partem aliam olei comburendam. Sed res aliter se habet, quia ignis flamma

A non permanet vllo tempore idem numero, sed semper nouus efficitur; quod alibi quoq; posuerat Aristoteles, aiens: [d] *Hoc autem non est simile; Flamma enim propter continuum humidum, & siccum, quæ permutantur, fit, & non alitur: non enim eadem existens permanet vllo tempore, vt ita dicam.* Quare flamma, quæ consumpserit vnam portionem ligni, vel olei, cuius glutine detinebatur, illico sursum volat, sed in suo digressu tangens

B aliam partem humidi sibi continuam, ob sui maximam actuitatem, illico vertit in flammam nouam sibi consimilem, quæ pariter aliam eodem pacto deinceps; at ob celeritatem huius mutationis, & similitudinem naturæ prioris ignis cum succedente, sensus non discernit istos plures ignes inuicem sibi succedentes esse; putatque falso vnum & eundem numero ignem, qui vere multiplex est; & permanere veterem, qui semper nouus oritur; & ad mate-

C riam inferiorem descendere, qui sursum ascendens in inferiori materia, quam tangit in termino sui ascensus, nouum sibi consimilem velocissime producit; & ignem ad se nouum oleum attrahere, quum vicissim oleum ad consumpti locum sponte contendat ob sui visciditatem & continuitatem vnius superficiei; qua ratione monuit Aristoteles per siphonem, seu alembicum, cucurbitulæve vas ignitum aquam, vinumque to-

D tum ascendere sursum, & vas exinaniri, scribens in hanc sententiam, [e] *In sua igitur regione vnumquodque eorum, quæ grauitatem habent, ac leuitatem, grauitatem habet: terra autem in omnibus grauitatem habet, leuitatem autem non habet nisi in ijs, quibus supereminet. Quapropter si subtrahatur, fertur in id, quod deinceps est, aer quidem in regionem aquæ, aqua autem in eam, quæ est terræ; sursum autem in eam, quæ ignis est, ablato igni, non*

E *feretur aer, nisi vi; quemadmodum & aqua trahitur, quum fuerit superficies vna, & velocius traxerit quis sursum, quam sit latio, qua fertur aqua deorsum. Neque aquam in eam, quæ aeris, nisi vti nunc dictum est: Terra autem hoc non patitur, quoniam non est vna superficies: Quapropter aqua quidem in vas ignitum trahitur, terra autem non.* Sed si spectemus eam humorum destillationem, quam Chi-

[c] ... t. ... sen.

[d] 2. meteo. id. 1. c. 2.

[e] 4. cæl. t. 39.

mici per filtrum appellant, aspicientes ex vno vase pleno per lintei frustum sensim permeare sponte liquorem in aliud vas, in quod propendet apex illius lintei; facile noscemus e plena lucerna pariter non ardente per papyrum prominentem spōte totum oleum vel e fundo vasis ascendere ad locum ellychnij, & inde descendere ad infra locatam aliam lucernam. Quare vel in ardente lucerna semper oleum ad flammulam per ellychnij corpus ascendit, non attractum ab igne, sed sua sponte fertur ob continuitatem suæ superficiei, viscíditatemque substantiæ, veluti per filtrum atque siphonem. ARE. Più
„ auanti, Se l'humido è contrario al fuo-
„ co, come può essere che seco si vnisca,
„ e da lui sia tenuto, e strettamente lega-
„ to il fuoco? L'vnione si fà fra le cose
„ somiglianti, e non fra le contrarie; & è
„ cosa molto strana il dire, che le legna,
„ e la paglia, & i metalli, e tutti quasi gli
„ altri misti, habbiano questa forza di at-
„ taccarsi al fuoco, e ritenerlo; veggendo
„ noi, che non hanno questa virtù di at-
„ taccarsi a qualsiuoglia altra cosa. idest:
„ *Vlterius, si humidum est contrarium igni,*
„ *quomodo fieri potest, vt illi vniatur, & ab*
„ *eo retineatur, & arcte vinciatur ignis?*
„ *vnio fit inter similia, non inter contraria:*
„ *& admodum extraneum est dicere, ligna,*
„ *& paleas, & metalla, & omnia fere alia mi-*
„ *sta, obtinere vim istam se se igni congluti-*
„ *nandi, & ipsum retinendi; quum videamus*
„ *ea non habere vim istam se coniungendi*
„ *rebus quibusque ceteris.* LIC. In pri-
„ mis humiditas formaliter non est, quæ
„ vinciat, & retineat ignem, sed viscíditas & lentor, humori coniunctæ, quibus compedibus ignis humori conglutinatur. Deinde vero falso ponitur vnionem non esse contrariorum, sed tantummodo similium; quum elementa contraria sint inter se, ac in misto sint inuicem vnita; quumque definiat Aristoteles [*f*] mistionem esse miscibilium alteratorum vnionem, qui nuperrime dixerat, miscibilia esse inuicem contraria: verba Magistri sunt: [*g*] *Manifestum est igitur, quod hæc miscibilia sunt, quæcumque facientium contrarietatem habent: hæc enim sunt ab inuicem passiua.* & mox. [*h*] *sed miscibile quidem est, quando facile terminabile existens passiuum fuerit, & actiuum, & tali miscibile. Mistio autem est miscibilium alteratorum vnio.* Supra vero late [*i*] docuerat, alterationem esse solum inter contraria; passibilia pariter & actiua non esse nisi contraria. Nec extra rationem est, ignem qui [*k*] subtilissimarum partium est, permeare ligna, paleas, metalla, & omnia fere alia mista; proindeque ab istorum humiditate viscida & lenta, veluti glutine præpediri, retinerique ignem sibi alligatum; quod non euenit rebus alijs, quæ crassiorum partium non permeantes mistorum illorum substantiam, ad ipsorum intimam humiditatem non perueniunt, qua vinciri valeant.
ARE. Finalmente dalla generatione „
del fuoco argomentar possiamo la sua „
conseruatione; essendo che l'istesse ca- „
gioni, che producono vna cosa, non „
poco gioueuoli sono alla sua conserua- „
tione. Se dunque il fuoco discendesse „
quà giù dalla sua sfera, tiratoui da misti, „
io veramente direi, che parimente vi si „
mantenesse legato, & impedito di più „
ritornarui; ma tutto l'opposto accade, „
che il fuoco si genera, conuertendosi „
in lui i misti; adunque nell'istessa ma- „
niera egli si conserua, e questa è quella, „
che noi chiamiamo nutritione. idest: „
Tandem a generatione ignis argumentari „
possumus illius conseruationem: quum ea- „
dem causæ, quæ rem aliquam producunt, „
non parum conferant eiusdem conseruatio- „
ni. Si ergo ignis huc e sua sphæra descen- „
deret, attractus a mistis; equidem assere- „
rem, illum pariter hic detineri ligatum, & „
impeditum ad illuc amplius redeundum: „
sed totum oppositum euenit, quia ignis ge- „
neratur per conuersionem mistorum in illius „
naturam; igitur eodem modo conseruatur „
ignis; & ista est, quam nos appellamus nu- „
tritionem. LIC. Neque semper eadem causa generans conseruat rem ab se genitam: calor ex humido terræ circumfuso vapores [*l*] generat, & in altum extollit; quos vlteriori actione discutit atque corrumpit. Neque ignis conseruatur mistis, ex quibus gignitur, quia flamma semper fit noua, nec vetus conseruatur vllo tempore, vt ex Aristotele [*m*] notauimus antea. Neque nutriri potest etiam metaphorice, quod non permanet vllo fere tempore, sed est in continuo fieri; quod enim alitur, est:

[*f*] 1. de gen. t. 90.
[*g*] tex. 89.
[*h*] tex. 23.
[*i*] tex. 50. & seqq.
[*k*] 3. cæl. t.
[*l*] 1. met. su. 2. c. 1. quentib.
[*m*] 2. met. lu. 1. c. 2. De iu. & c. 3.

est: sicut etiam id, quod quomodocunque conseruatur; quia conseruatio est rei existentis, atque permanentis. Insuper conseruatrix causa proprie refertur ad effectricem; non autem ad materialem, quę pure passiua est, nihil agens; ignis vero se habet erga humidum vt actiuum erga patiens: Quare non conseruatur ignis humido vlla ratione.

Tolluntur Aresianæ responsiones ad argumenta negantia nutritionem igni.
Cap. II.

POst hæc Vir Cl. adhibere nititur solutiones ad argumenta, quæ deduxerat ex opere meo, negantia nutritionem igni: dicens, ARE. [a] Proua questo suo detto: prima, perche il nutrirsi è proprio de' viuenti; & è cosa chiara, che non è viuente il fuoco. [b] Non sarà difficile il rispondere a gli argomenti dell'ingegnoso Liceto contra la necessaria nutritione del fuoco. Alla prima rispondiamo, che veramente il fuoco non si nutrisce di quella nutritione, che è propria di viuente; essendo che non cresce per ogni parte, come essi fanno; ma si dice nutrirsi largamente per vna certa analogia, e proportione: che se egli intendeua impugnar la propria nutritione, non accadeua si affaticasse; perche niun Filosofo la concede al fuoco: se l'impropria, non douea valersi di questo argomento de' viuenti. hoc est: *Probat hoc suum dictum, primo, quia nutriri est proprium viuentium; & clarum est, ignem non viuere. Non erit difficile respondere rationibus ingeniosi Liceti contra necessariam nutritionem ignis. Ad primam respondemus, vere ignem non ali ea nutritione, quæ viuentis est propria; quia non augetur omni ex parte, vt viuentia faciunt. Sed ignis ali dicitur large, per quandam analogiam & proportionem. Quod si propriam nutritionem intendebat impugnare; non oportebat eum laborare, quia nullus Philosophus illam igni concedit. Sin autem impropriam, non debebat vti hoc argumento viuentium.* LIC. Intentio mea fuit, ad vbertatem doctrinæ, nutritionem omnem igni penitus interdicere; propriam, & impropriam; qui viderim Aristotelē reprehendere Phi-

A losophos, qui nutritionem propriam igni concedebant, & in nobis, & extra nos: verba Magistri clarissima sunt, antea quoque relata; nam agens de nutritione proprijssime dicta, scribit in hanc sententiam: [c] *Videtur autem quibusdam ignis natura simpliciter causa nutritionis & augmentationis esse; etenim ipse videtur solus corporum aut elementorum ali, & augmentari: vnde & in plantis, & in animalibus putabit vtique quis, hunc esse id, quod operatur. Hic autem concausa* B *quidem quodammodo est, non tamen simpliciter causa; sed magis anima. Ignis enim augmentum in infinitum abit, quousque fuerit combustibile: natura autem constantium omnium terminus est, & ratio magnitudinis, & augmenti: hæc autem animæ sunt, sed non ignis; & rationis magis, quam materiæ.* Quin & in [d] Meteorologia late disputat aduersus Heraclitum, & alios antiquos existimantes Solem esse ignem; & ignem omnem ali C humido; probans ignem proprie non ali humido, quia non permanet, sed fit semper nouus ex humido; dicens: *Flamma enim propter continuum humidum, & siccum, quæ permutantur, fit, & non alitur: non enim eadem existens, permanet vllo tempore, vt ita dicam. Circa Solem autem impossibile est hoc accidere: quoniam, si alitur quidem eodem modo; sicut illi quidem dicunt, palam quod & sol non solum, sicut ait Heraclitus, nouus* D *quotidie est, sed semper nouus continue.* Si ergo vitio non datur Aristoteli, quod aduersum Antiquos probauerit tum ignem non ali proprie dicta nutritione, tum Solem improprie non ali, sicut ignis: cur me culpat V. Cl. qui Aristotelem imitatus probaui nutritionē igni non conuenire, nec propriam, nec analogicam? ARE. Secondo, se fusse necessario il nutrimento al fuoco, nella propria sfera sotto al concauo della E Luna, egli non potrebbe senza di lui mantenersi; essendo quegli dell'istessa natura, che è questo nostro; e pur iui si conserua senza cibo, come da tutti si concede. idest: *Secundo, si necessarium esset alimentum igni, in propria sphæra sub concauo Lunæ non posset sine eo conseruari; quum sit ille ignis eiusdem naturæ cum hoc nostro; & tamen ibi conseruatur sine cibo.* LIC. Iam audiamus responsionem ad

[c] 2. de an. t 40.41.

[d] 2. meteo. su. 1. c 2.

ad hoc argumentum. ARE. Al secondo, rispondo, non ritrouarsi fuoco sotto al concauo della Luna, come diffusamente prouato habbiamo nelle nostre questioni Filosofiche già molto tempo stampate: ma s'egli stima, che vi sia, e che vaglia l'argomentare dall'vno all'altro; perche dunque, dirò io, quello non riluce, come questo nostro? come non è visibile? come non genera altro fuoco? dirà forse, perche è più raro: ma la fiamma è più rara del carbone, e pure più risplende. Poi perche non valerà parimente l'argomento, che se qui non ammette rarità, che gli toglia lo splendore, non debba parimente non ammetterla nella sua sfera? Di più se la luce non conuiene al fuoco nella sua sfera, oue ha l'esser suo più perfetto, che in altro luogo; adunque non gli è cõnaturale, nè di perfettione; ma come dunque l'acquista qui fra di noi? e come la luce, che è qualità perfettiua, & non corruttiua, non si de dire, che perfettione gli arrechi? hoc est; *Ad secundum respondeo, Non inueniri ignem sub concauo Lunæ, vt late probauimus in nostris Quæstionibus philosophicis iam dudum editis. At si putat ipse ibi reperiri, & ab vno ad alterum ignem argumenta valere; cur ergo, dicam, ille non effulget, vt iste noster? cur non aspicitur? cur non generat alium ignem? dicet forsan, quia rarus: sed flamma est rarior carbone, quo tamen magis effulget. Postea, cur non valebit pariter argumentum, quia si hic non admittit raritatem, quæ spoliet eum splendore, non debeat itidem eam non admittere in sua sphæra? Insuper, si lux non conuenit igni in sua sphæra, vbi habet esse magis perfectum, quam in alio loco; igitur illi non est connaturalis, neque perfectionis; sed quomodo ergo lucem acquirit hic apud nos? Et quomodo lux, quæ est qualitas perfectiua, & non corruptiua, dici non debet igni perfectionem afferre?*

LIC. Ignem inueniri sub concauo Lunæ contra Cardani rationes ostendi fusius in eodem opere [e] De Lucernis Antiquorũ; qua theoria redargui possunt alibi posita obiecta Viri Cl. Profecto potest argumentum deduci ab igne nostrati ad superum, & viciſſim, penes attributa solum essentialia, non item penes accidentalia; quæ possunt esse

[e] l.4. c.34.

A diuersa in vtrisque. Quare non effulget ignis elementum propter maximam sui raritatem, quæ visum terminare, mouereque non potest; nostras autem ignis hic materiam densam obtinens, quæ visum terminat, & mouet facile, conspicuus est obtutui. Flamma quidem est carbone rarior, & eo splendidior aliam ob causam; etenim solum ignis in materia densiori fulgidior est quando cetera paria sunt, & illa densitas maior non proueniat a causa splendorẽ minuente; si quidem flam-

B ma, quæ fumus ardens est, Aristotele [f] doctore, mistum corpus est a prædominio aereum, ac terreum; sed in quo cum multo aeris excessu pauca terra comperitur; vt ea ratio conuincit, qua videmus flammam & fumum ascendere sursum, non obstante telluris propensione ac impetu ad locum inferiorem: Quare flamma cum aere multo paucam terram permistam obti-

C nens, ab hac densitatem nanciscitur, qua visum terminet; ab illo multo splendorem illustriorem. Sed in carbone viciſſim exiguus aer est, terra vero plurimum excedens; cuius excessu nimio sicuti maiorem densitatem in pruna, quam in flamma parit; ita splendorem ignis obscurat, & impurat; quod terra de se fusca sit, & obscuritatem efficiat in misto. Dubio procul ignis hic apud nos detinetur ob participationem ele-

D menti grauis, quo densitatem obtinet, qua splendet visibilis; at in sua sphæra purus nihil habet substantiæ grauis, a qua sola nascitur densitas; raritas vero, & densitas essentialia non sunt igni, sed accidentialia quædam attributa, quę singula possunt adesse igni, & ab eo abesse, præter illius corruptionem: Quare ignis apud nos ob materiæ grauis ac densæ participationem non admittit summam raritatem, quæ spoliet eum visibili splendore; sed in sua sphæ-

E ra, quo nihil densum aut graue ferri potest, non admittit vllam densitatem, qua fulgeat visui, sed summam obtinet raritatem, qua visus aciem subterfugit necessario. Præterea vero possumus in igne duo considerare attributorum genera, essentialia, & accidentalia: profecto quoad essentialia ignis in sua sphæra obtinet esse perfectius quam in

[f] l. 4 ... t.28.

in alio loco quoad attributa essentialia, quæ sunt caliditas, siccitas, leuitas; non autem quoad accidentalia; quæ sunt lux, atque splendor. Quæ quidem lux igni non est absolute connaturalis; quum ea careat in suo loco naturali. Perfectiua quidem qualitas ignis est splendor; sed illi accidentalis, adeoque non semper inest igni necessario. Sic omnino scientia est qualitas perfectiua mentis humanæ, non corruptiua, vt ait [f] Aristoteles; quum tamen scientia non sit connaturalis animæ, quæ tanquam [g] tabula rasa nobis inditur ab initio nostræ constitutionis; quæque maximam partem vitæ nostræ degit in [h] deceptione, ac ignorantia. Quare lux, etsi perfectiua sit qualitas ignis, non ideo connaturalis est igni, nec illi conuenit in sua sphæra necessario. Si qua vero ratione contigerit ignem in sua sphæra condensari, protinus effulgebit in corpus mire splendidum; cuiusmodi quandoque fieri noua sidera, & cometas ostendimus in opere [i] proprio. Immo si contingeret ad ignei elemēti sphæram aliquod impelli combustibile, flammam ex eo præexistens ibi nouum ignem procreabit; vt non raro fit in generatione meteororum ignitorum altissimorum. ARE. Terzo: Se il fuoco si nutrisse, mancando il nutrimento, anch'egli morrebbe; ma noi l'opposto, dice egli, veggiamo; perche consumato tutto l'humore di vna lucerna, noi veggiamo spiccarsi la fiamma pura, e salir in alto: segno chiarissimo, ch'ella può mantenersi senza humore, che la nutrisca. Al terzo [k] rispondo, che veramente il fuoco manca, mancandoli il nutrimento, come per esperienza si vede; & a quello, ch'egli dice, della fiamma, che in alto si alza, rispondo, che quella fiamma non è senza nutrimento, che è il fumo, che seco sale; e perche questo tosto manca; ò diuien tale, che non può la fiamma sostenere; però anche quella poco dura; come parimente si vede talhora la fiamma discendere, se a candela fumigante si accosta; perche và seguendo il fumo, che dalla candela deriua. idest: *Tertio, si ignis aleretur, deficiente alimento, & ipse deficeret; sed nos oppositum, ait ille, videmus; quia consumpto toto humore lucernæ, conspicimus inde segregari flammam puram, & in altum scandere; signum euidentissimum, ipsam seruari posse sine humore, quo nutriatur. Ad quod respondeo, vere ignem deficere, dum ei deficit alimentum, vt experientia conspicitur. Et ad obiectionem flammæ, quam ait in altum scandere, respondeo illam flammam non esse sine nutrimento, quod est fumus, qui secum ascendit; & quia iste cito deficit, aut euadit eiusmodi, vt nequeat flammam sustinere, proinde quoque illa parum durat: sicuti pariter aliquando videtur flamma descendere, si ad candelam fumantem appropinquat; quia fumum sequitur, a candela deriuantem.* LIC. Nihil alitur sui substantia, sed semper alimentum distinctum quid est a substantia rei quam nutrit; nam in eam nutritione commutatur; nihil autem in seipsum mutari potest; quum itaque fumus sit flammæ substantia; nam Aristoteli definitur [l] flamma esse fumus ardens; *Confessa autem*, inquit, *& sensui ignis generatio; maxime enim ignis flamma: hæc autem est fumus ardens: fumus autem ex aere, & terra.* Quare si flamma nutriretur, non fumo, quo constituitur, sed humido aqueo rei combustibilis, qua in fumum vertitur, aleretur. Flamma vero superior fumigantem inferiorem lucernam accendit, non quia vetus ignis per fumum descēdat ad lucernam; sed quia nouum semper ignem generat ex ascendente fumo; licet sensui videatur descendere, non alius & alius ignis fieri; quam theoriam expressam habemus ab Aristotele scribente, [m] *Dubitabit enim aliquis, vtrum veluti quæ sub lucernis posita exhalatio a superiori flamma accendit inferiorem lucernam: (mirabilis enim & huius velocitas est, & similis proiectioni, sed non vt alius, & alius fiat ignis:) an, proiectiones eiusdem corporis sunt discursus. Videtur itaque propter ambo; etenim sic, vt quæ a lucerna fit: & quædam, quia expelluntur, proijciuntur.* Quum inferius asseueret: [n] *Flamma enim propter continuum humidum, & siccum, quæ permutantur, fit, & non alitur: non enim eadem existens permanet vllo tempore; vt ita dicam*, & alibi: [o] *Ignis autem perseuerat semper fiens, & fluens, sicut fluuius: sed latet propter velocitatem.* Quæ duo loca tollunt plurimas instantias Aresianas. Præterea

[l] 2. de gen. t. 28.

[m] 1. meteo. su. 2. c. 1.

[n] 2. meteo. su. 1. c. 2.

[o] de iuu. & sen. c. 3.

rea quomodo posset ignis descendere, A qui leuissimus est, nullius omnino particeps grauitatis; cuius vnius proprium est descendere? An dicet, ad alimentum descendere? proprium est animalium ad alimentum progredi: plantæ nutrimento indigentes, ad illud non descendunt; sed ipsum e terra sursum attrahunt ad sua cacumina nutrienda; quomodo ergo flamma, quæ viuens non est vllo modo, nec alitur propria nutritione descendet ad nutrimentum B inferiore loco seruatum? nullatenus.

„ A R E. Quarto, Nessuno de gli altri elementi ha bisogno di cibo; adunque nè anche il fuoco, il quale è molto più nobile di loro. Al quarto rispondo, attribuirsi la nutritione al fuoco, non perche egli sia più ignobile de gli altri elementi; ma perche è più nobile, e si auicina più alla natura de' viuenti, de' quali è propria la nutritione; & ha tante altre conditioni diuerse da gli altri elementi, che non è merauiglia, che C anche in questo del nutrirsi sia da loro diuerso. Et se dirai, i misti sono più nobili del fuoco, e pur non si nutriscono: Rispondo, ne' misti predominar gli altri elementi; e però seguir la natura loro di non nutrirsi; la doue se misto vi è, in cui il fuoco predomini; anch' egli alla maniera di lui haurà bisogno di nutrimento; e così i misti, ne' quali gli altri elementi predominano, sono in parte di lui più ignobili. hoc est: D *Quarto, Nullum aliorum elementorum indiget pabulo; igitur nec etiam ignis; qui multo nobilior est illis. Ad quod respondeo, attribui nutritionem igni, non quia ille sit ignobilior alijs elementis; sed quia nobilior est, & magis accedit ad naturam viuentium; quorum propria est nutritio: & obtinet ignis tot alias conditiones diuersas ab alijs elementis, vt mirum non sit in hoc etiam nutritionis attributo differre ab illis. Et si dicens, mista sunt igne nobiliora, quæ* E *tamen non aluntur. Respondeo, in mistis prædominari alia elementa; & ideo sequi naturam eorum, quæ non nutriuntur. Et si mistum reperitur, in quo prædominetur ignis; & ipsum ad instar ignis indigebit alimento; & ita mista, in quibus alia elementa prædominantur, sunt ex parte igne ignobiliora.*

L I C. Nutritio semper arguit ignobilitatem quandam propriã, ex qua deprompsi meum argumentum, quam non attingit obiectio viri Cl. non enim de quacumque nobilitate tractaui, sed de illa solum, quæ nutricationem respicit, ac excludit; profecto triplex ignobilitas inest ijs, quæ nutricationis indigent; vna quidem est, quia sibimetipsis non sufficiunt ad esse, sed alijs indigent, ab alijsq. dependent: quis autẽ ignorat, nobilius esse non indigere alio, nec ab alio dependere, sibique metipsi sufficere; quam alimentis indigere? Altera ignobilitas essentialis eorum, quæ nutrimentis indigent, est, quia nutritio data est ad retardandam humidi radicalis consumptionem a calore, vel etiam si placet ad restaurationem eius substantiæ, quæ defluxit ex alendo corpore, ac ipsi necessaria est ad proprias operationes suas rite obeundas, cui vero deficit substantia ad recte operandum, non ne imperfectum est, & habet ideo notam ignobilitatis? Tertia demum imperfectio, & ignobilitas in ijs, quæ nutriuntur, essentialis est; quia nutritio data fuit ab initio singulis animatis, vt augerentur, & augmento iustam organorum magnitudinem sibi cõpararent, & semen prolificum generent, ad speciei perennitatem conseruandam per sobolis propagationem; quod aperte nos docuit [p] Aristoteles inquiens: *Nutritiuam igitur animam necesse est habere omne, quodcumque viuit, & animam habet, a generatione vsque ad corruptionem. Necesse est enim, quod genitum est, augmentum habere, & statum, & decrementum: hæc autem sine alimento est impossibile. Necesse est igitur inesse nutritiuam potentiam in omnibus, quæ augmentantur, & diminuuntur*, & multo prius: [q] *Quare primum de alimento, & generatione dicendum est. Vegetatiua enim anima & alijs inest, & prima, & maxime communis potentia est animæ, secundum quam inest ipsum viuere omnibus. Cuius sunt opera generare, & alimento vti. Naturalissimum enim operum, quæ in viuentibus, quæcumque perfecta, & non mutilata sunt, aut generationem spontaneam habent, est facere aliud quale ipsum: animal quidem animal, plantam autem plantam, vt ipso semper, & diuino participent, secundum quod possunt. Omnia enim illud appetunt, & illius gratia agunt omnia, qua-*

[p] 3. t. 59.
[q] 2. t. 34.

quaecunque agunt secundum naturam. Ex quibus luce clarius est, quod etsi viuentia sint nobiliora non viuentibus ob animæ participationem, vt ait Aristoteles, [r] nihilominus nutritio competit illis, quatenus ratione corporis obtinent multiplicem imperfectionem enarratam nimirum deperditionem celerem substantiæ, partium organicarum exilitatem ineptam ad vitæ functiones recte peragendas; quas initio statim ab ortu promouere nequeunt apte. Quum autem ignis operationes proprię duę sint, Aristotele [s] doctore, sursum ascendere, ob leuitatem, & vrere, nouumque ignem procreare: nec ignis habeat aliquid in se quod ipsius substantiam absumat; propterea ignis & ratione corporis est simplicissimus, purissimus, nobilissimus omnium elementorum; nec indiget alimento, quo vel humidi radicalis consumptio retardetur; quum nihil in se retineat humidi radicalis: vel eius deperdita substantia restauretur; quum nihil perdiderit: vel acquirat per augmentum debitam corporis molem ad suas operationes recte obeūdas; quum minima quæuis etiam scintilla ignis in ortu suo statim ascendat sursum, & vrat, ignemque nouum facillime generet ex pyrio puluere, ac alia qualibet materia combustibili vltimo ad ignem concipiendum disposita: Quod edocet Aristoteles inquiens: [t] *Similiter autem hæc se habent & in physicis; frigidum enim potentia calidum est; quum autem fuerit mutatum, iam ignis est; vrit autem, nisi quid prohibeat, & impediat. Similiter autem se habet & circa graue, & leue: leue enim fit ex graui, vt ex aqua aer: hoc enim potentia primum, & iam leue est, & operabitur confestim, nisi quid prohibeat: actus autem ipsius leuis est alicubi esse, & sursum*, &c. Quum igitur similiter atomus terræ, & aquę gutta, & aeris exilima portio suam naturam integram obtineant singula, qua possunt etsi pusilla proprias operationes obire, vt ignis fauilla; iam singula nullius alimenti, nutritionis, & augmentationis indigent; ac multo magis id competit igni, qui simpliciorem ac puriorem alijs naturam obtinet, ob sui summam actiuitatem aliena cuncta sibi permista consumentem; quum alia sint minus sincera, vt ait Aristoteles: [u] *Et*

A *extrema quidem, & sincera, ignis, & terra: media autem, & mista magis, aqua, & aer.* Quin & ignis terra sincerior est, eo etiā nomine, quo non potest illuc ascendere quidquam aliqua ratione particeps grauitatis; quum in locum terræ facile descendat aqua, doctore [x] Philosopho. Sic igitur alijs elementis nobilior est ignis, & illis minus indiget nutritionis; qua quum cetera careant, ignem eius immunem esse necesse est. Ex habitis aperte constat, alitionem viuentibus non esse necessariam propter sui nobilitatem, quam obtinent ab anima; sed ob ignobilitatem ac imperfectionem sui corporis, quod in exili mole ac infirmitate membrorum non possunt proprias operationes obire: Ignem vero, & elementa cetera non indigere nutritionis & alimenti, quia suas functiones obeunt perfecte, quantulamcunque molem sui corporis habuerint: & hac ratione, deducta ex corporis mole perfecta, nobiliora esse viuentibus elementa, quæ nutritionis indigent ob ternas imperfectiones corporis proprij superius explicatas; quarum nulla est in elementis, & speciatim in igne. Quin etsi differat ignis ab alijs elementis penes multas alias conditiones, quarum causas habet, quæ non inueniuntur in ceteris elementis; carentiæ tamen alimenti causa dependens ex perfectione corporis sufficientis ad operandum in quātulacumque mole, communis est igni pariter, & alijs elementis, vt visum est, magisque competit ista perfectio igni, quam alijs; vnde si cetera sine nutrimento consistunt; igni pariter ista conditio conuenire debet. De mistis inanimatis quod additur: nec ego dixero esse nobiliora igne, quantum ad propositas perfectiones attinet, quia suas operationes obeunt etiam in quantulacumque mole. Nec in ijs omnibus prædominantur alia elementa; nam exhalatio sursum de se scandens, a prædominio ignea est, quæ tamen nullo modo nutritur. Neque mista secundum prædominium aquea, vt [y] metalla, & terrea, vti sunt lapides, & alia fossilia, carent in terræ visceribus adulterina quadam nutritione, per iuxtapositionem nouę materiæ ad præexistentem appellata, qua iugiter augeri conspiciuntur. Sulfuris item

[x] 4. cęl. t. 39.

[y] 3. meteo. lu. 3.

item substantia non alitur apud nos extra terram, quum tamen a prædominio sit ignea; quum mirum in modum calefaciat, & siccet, facillimeque concipiat ignes, ac ocyssime mutetur in ignem.

» ARE. Quinto, l'alimento conserua le cose nutrite, & accresce loro le forze; ma l'humore, che si dice essere nutrimento del fuoco, gli è contrario; onde souente l'estingue; altre volte lo debilita; e non pure non aiuta le sue operationi, ma anche le impedisce; poiche non lo lascia salire alla sua sfera, conforme alla sua naturale inclinatione; adunque non è suo nutrimento. [z] Al quinto rispondo auuenir al fuoco col suo nutrimento quello, che parimente auuiene a gli animali; a' quali se il nutrimento è souerchio, ò non bene applicato, cagiona infermità, e morte; e cosi dico, che l'humido proportionato alle forze del fuoco, e debitamente applicato non lo soffocherà mai, nè renderà più debole; ma in souerchia quantità, e non conueneuolmente applicato, non è merauiglia, che lo danneggi, e soffochi. hoc est: *Quinto, alimentum conseruat res nutritas, & auget earum vires; at humor, qui dicitur esse nutrimentum ignis, ipsi contrarius est; vnde sæpius ipsum extinguit, alias ipsum debilitat; & non adiuuat ipsius operationes, verum etiam illas impedit; quia non permittit illum ascendere ad suam sphæram, iuxta suam naturalem inclinationem; ergo non est ipsius alimentum. Ad hoc respondeo contingere igni ex suo nutrimento, quod pariter euenit animalibus; quibus si nutrimentum nimium est, vel non bene applicatum, affert infirmitates, & mortem: & ita dico, humidum proportionatum viribus ignis, & debite applicatum, nunquam ipsum suffocabit, neque debiliorem reddet; sed in nimia quantitate, & non conuenienter applicatum, mirum non est igni obesse, ac illum suffocare.*

[z] num. 40.

LIC. Profecto valde mutilam, & diuersam huiusmodi meam rationem attulit Vir Cl. allatæque suam responsionem adhibuit, quæ nullatenus meæ rationi congruit; argumẽtum vero meum tale legitur in opere meo de Lucernis, [a] *Præterea vero alimentum conseruat ea, quæ nutriuntur, eorundemque vires auget, substantiamque perficit ad sua ipsius opera recte obeunda; vt monet [b] Aristoteles, e contra humor vim caloris eneruat, cuius est lima siccitas: igniumque naturam labefactat, cui est summe contrarius: & suo lentore flammæ alligatus humor illam vi deorsum hic apud nos in Lucernis detinet, ac impedit quominus ea expedite sursum ad proprias sedes euolans ascendat: Quare humor in Lucernis non est veluti nutrimentum flammulæ.* Vnde non posui humidum igni obesse multitudine sua illum suffocans, sed essentiali forma sua, quum calor siccitate acuatur, humiditate retundatur: nec de mala applicatione verba feci, sed de lentore, quo humidum impedit ne sursum euolet ignis ad suas proprias sedes. Deinde respondens non bene comparat ignem cum animalibus erga suum alimentum in proposito Vir Cl. primo quidem, quia calor naturalis animalium igneus non est, sed naturam obtinuit humidam; vnde potest humido nutrimento conseruari, tanquam re sibi consimili; sed igneus calor siccus est, siccitateque nititur sibi consubstantiali, sine qua consistere non potest; adeoque contrariam habet humiditatem, a qua extinguitur, aut labefactatur saltem necessario semper, etsi non ponatur in superexcedenti quantitate. Naturalem vero caliditatem animalium non esse siccam, aut igneam, sed humidam, mille locis cum vniuersa Medicorum schola fatetur Galenus; id ipsum edocuit Aristoteles, tum asserens: [c] *Inest enim in semine omnium, quod facit vt fecunda sint semina, videlicet quod calor vocatur: idque non ignis, non talis facultas aliqua est; sed spiritus, qui in semine spumosoque corpore continetur*; modo calor halituosus in spumoso corpore contentus, humidus est, non siccus, vt igneus: tum dicens: [d] *Oportet autem accipere, quod animal est natura humidum & calidum, & ipsum viuere tale*. Sic igitur alimentum, qua humidum, non est contrarium calori natiuo viuentium, sed illi simile; quare ipsum conseruat & vegetat: sed lucernæ flammę ignis est natura sua calidus & siccus; cui humor essentialiter contrarius est, & semper ipsum hebetat, ac eneruat formaliter; etsi potentior caliditatis actiuitas eludat actionem debiliorem humoris plerumque. Deinde vero calor animalium si comparandus

[a] lib. 3. c. 18.

[b] 2. de an. t. 47. 48. 3. de an. t. 59.

[c] 2. ... an. c. ...

[d] d... bre. v...

dus est igni, non naturalis accipiendus est ille mitis atque blandus calor, quem humidum esse cognouimus; sed febrilis, quem & [e] Galenus, & [f] Auicennas definiũt igneum esse; quum ille febrim statuat esse conuersionem natiuæ caliditatis ad igneam; iste constituat, febrem esse calorem extraneum, accensum in corde, & procedentem ab eo mediantibus spiritibus & sanguine, per venas & arterias in totum corpus: & inflammari in ea inflammatione, quæ nocet operationibus naturalibus. Quare calor animalium igni flammæ comparatus, est febrilis. At vero febrilem hunc animalium calorem humido victu extingui, non quantitate nimio, sed proportionato viribus ægri, & bene applicato, docet Hippocrates [g] inquiens: *Victus humidus febricitantibus omnibus confert*; ijs extinguendo febrem, non quidem copia superexcedente, quia illos enecaret suffocans; neque mala præparatione, & praua applicatione; quia cruditates, excrementitios humores pareret, & morbum adaugeret; & mortem etiam afferret; quum alibi doceat Hippocrates [h] intempestiuo tempore cœnam assumptam interemisse morbo laborantem: sed victus humidus in quãtitate debita sumptus, & bene applicatus extinguit sola sui qualitate humoris igneum calorem febris, qui siccus est; nam humiditas & per se contrariam siccitatem tollit, & hebetat aciem caloris ignei, quem siccitas acuerat. Si vero quandoque Galenus, & Aristoteles animantium calorem erga nutrimenta compararunt igni lucernæ erga oleum, id exempli gratia fecerunt, & cum vulgo spuriam atque metaphoricam alitionem quandam igni tribuerunt; nec in exemplis veritas habetur, sed solum rei declaratio quædam, quæ per falsa etiam exempla potest haberi; sicuti constat ex Aristotele [i] *canem ex equo fieri* adducente in exemplum. Nos autem hic argumenta conuincentia tractamus, non exempla patefacientia; quibus nullam vel infirmissimam inesse vim probationis obseruat [k] Themistius. Sed & quis non videt ignem ardentis lucernæ magis apte referre calorem ardentis febris, quam mitem & suauem natiuum? ARE. Sesto, [l] ciò che si nutrisce, si conserua nel suo essere indiuiduale, & è l'istesso auanti, e dopò la Nutritione; ma il fuoco non si conserua mai il medesimo, essendo che, come insegna Aristotele 1. de gen. t. 33. 35. il fuoco è a guisa di vn fiume, che sempre scorre; e la fiamma della lucerna continuamente di nuouo si genera; onde molto bene disse Teofrasto, lib. de Igne, che il fuoco more nel suo natale. Al che rispondo, ciò, che propriamente si nutrisce, douer mantenere l'essere suo proprio indiuiduale; ma non esser ciò necessario a quelle cose, che impropriamente si nutriscono, come il fuoco. Appresso rispondo, Non esser sempre vero, che il fuoco non si mantenga il medesimo. E' vero nella fiamma, perche il fumo, che la mantiene, è sempre diuerso; quantunque per vn poco, anche in lui si può dire, che la fiamma si conserui; ma perche questo tempo è breuissimo, meritamente si dice, che la fiamma non si conserua l'istessa; così succedendo vna fiamma all'altra, come vna parte del fumo all'altra parte succede. Non è all'incontro ciò vero ne' carboni, e nel ferro; perche se in questi si estinguesse vna volta il fuoco, chi sarebbe, che di nuouo ve l'accendesse? insin dunque che egli vi dura, l'istesso si de dir sempre. Non ha dunque forza contra di noi quest'argomento; ma si bene contra di lui; perche se la fiamma della lucerna non è la medesima, come dunque dice egli, che è ritenuta, che nõ voli alla sua sfera? se fosse ritenuta, certamente non scorrerebbe via a guisa di fiume. Poi, se nuoua fiamma si genera, adunque nuouamente alcuna altra sostanza si corrumpe, non dandosi generatione senza corruttione; adunque non sarà necessario, che si consumi l'olio, da cui questa nuoua fiamma si genera; si che non poteua egli addur cosa, che fosse più contraria alla sua opinione. idest: *Sexto, quod alitur, conseruatur in suo esse indiuiduali, & est idem ante & post nutritionem: sed ignis non conseruatur vnquam idem; quum, vt docet Aristoteles 1. de gen. t. 33. 35. ignis est ad instar fluuij, qui semper fluit; & flamma lucernæ continue denuo generatur: vnde perbene dixit Teophrastus, lib. de Igne, ignem interire in suo natali. Ad quod ar-*

gumentum respondeo; Id, quod proprie nutritur, debere conseruare proprium esse indiuiduale; sed hoc non esse necessarium illis, quæ nutriuntur improprie, vti est ignis. Insuper respondeo, non esse semper verum, ignem non permanere eandem numero: Id verum est in flamma, quia fumus, qui eam seruat, semper est diuersus; etiamsi paulisper etiam in eo dici queat, flammam conseruari; sed quia tempus hoc breuissimum est; merito dicitur, flammam non conseruari eandem numero; ita succedente vna flamma alteri, sicut vna pars fumi succedit alteri parti. Non est ex aduerso id verum in carbonibus, & in ferro; quia si in istis extingueretur semel ignis, quid ipsum in ipsis accenderet iterum? quousque igitur ignis in ijs adest; idem dici debet semper. Non habet ergo vim contra nos hoc argumentum: sed vere contra Licetum; quia si flamma lucernæ non est eadem; quomodo igitur ait ipse, illam detineri quo minus volet ad suam spheram? si detineretur, certe non efflueret inde ad instar fluuij. Postea, si noua flamma generatur; ergo de nouo quæpiam alia substantia corrumpitur; quum generatio non detur sine corruptione; igitur non erit necessarium, absumi oleum, ex quo ista noua flamma generatur: Quare non poterat ipse rem adducere, quæ magis esset contraria suæ opinioni.

LIC. Aristotelem ego laudaui primi dogmatis autorem 1. de gen. & corr. t. 33. 35. vbi docet, quod alitur, idem numero permanere toto tempore nutritionis: non autem secundi, quo dicitur, Ignem semper nouum ex humore fieri, ac fluere, veluti fluuius; nam notaui dogma id alio loco poni, lib. de iuu. & sen. c. 3. Circa primam responsionem, accipientes, quæ proprie nutriuntur, eadem numero permanere toto tempore nutritionis: negamus id etiam conuenire non debere ijs, quæ minus proprie nutriuntur, sicut ignis improprie nutriri dicitur; etenim alimenti proprium est conseruare substantiam eius, quod alitur; dicente Philosopho: [m] *Alimentum conseruat substantiam: & eousque est, quousque alitur.* & mox. [n] *Quare huiusmodi animæ principium potentia est talis, vt conseruet habens ipsam, secundum quod est huiusmodi. Alimentum autem præparat ad operandum: vnde priuatum alimento non potest esse.*

[m] 2. de an. t. 47.
[n] tex. 48.

Nutritio vero improprie licet non sit vera conuersio nutrimenti in substantiam viuentem præexistentem, sicut est proprie dicta nutritio, tamen non conuenit nisi rei permanenti toto tempore nutritionis illius: Ita sane lapides, & metalla metaphorice nutriri dicuntur & augeri intra terræ sinum, quia nutriuntur non per conuersionem alimenti, sed per iuxtapositionem nouæ materiæ ad præexistentem; in qua nutritione spuria, & impropria, quis neget lapides, & metalla, quibus illa nutricatio, & augmentatio conceditur, esse suum indiuiduale sibi conseruare toto tempore sui nutricatus, & augmenti? sic igni si conueniret improprie dicta nutricatio, deberet idem numero conseruari toto tempore talis nutritionis. Quod attinet ad secundam responsionem, qua concedit flammam non eandem numero permanere, nisi breuissimo, ac fere momentaneo spacio temporis; verum hoc de prunis, & ferro candente dici non posse; quia semel extincta pruna, nil adesset, quod illico illam accenderet: Nobis primum hoc de flamma sufficit, qui de lucernæ flamma rationem contexuimus, non autem de ferro candente, neque de carbonibus ardentibus. Deinde vero dicendum idem est omnino de igne tam in ferro, quam in carbone, licet sensui non ita sit euidens eius continuus fluxus, & ortus, vt in flamma; si quidem in carbone, ac in ferro paucus admodum est humor, & ita prædominanti terræ permistus, vt inde nonnisi tenuissimus, ac inadspectabilis fumus halet; halat attamen semper, qui vicinum aerem collustret in tenebris aliquantulum; semperque defluat ignis ex eo misto, nouusque semper fiat ex halituosa substantia in ferro, carboneque contenta; quæ tandem victa non potest ignem amplius retinere ignem, sed illū permittit ascendere; quocirca deniq; carbones abeunt in cineres absque succo non amplius ignibiles, & ferrum absumpta tota penitus humiditate degenerat in scoriam itidem ignire nequeuntem. Quod si superius euolato igne quidpiam humidi remanent in carbone, ferroue; denuo poterit igniri, sed sensim sine sensu consumens humiditatem illam ascendit, vt flam-

flamma; sed non conspicue, vt flamma. Quod autem insuper obijcit mihi, theoriam istam opinioni meæ refragari; quia si flamma lucernæ non est eadem; quomodo inquit retinebitur ab humido, ne sursum euolet? facile tollitur, quia retinetur eo pauco tempore, quo degit assidue fluens; nec enim momento nata volat: & quia retinetur series flammularum sibiinuicem assidue succedẽtium; ita prorsus argines fluuium retinent, ne feratur extra suum alueum in campos, etiamsi semper aqua fluat, nec vnquam eandem numero partem aquę tangant, & retineant eædem partes arginum. Quin oleum lentore suo volantem ignem tangens, in eo contactu materiam illi fugienti præbet, ex qua nouum ignem sibi similem assidue deinceps per successionem generet; ac ita retinet ignem eundem specie semper. Quod si flatu sufflantis flamma sursum inhians & ascendens auellatur a contactu succedentis olei, lucerna penitus extinguitur. Itaque liquor olei visciditate sua volantem flammam exilimo tempore secundum sui partem retinens in lucerna, suggerensque volanti continuam materiam successiue semper, ex qua nouam flammam eiusdem speciei producat, illi priori continuam, recte dicitur detinere flammam apud nos, ne tota simul quoad omnes sui partes euolet; detinet enim flammam eandem specie, si non eandem numero diu, continua generatione continuans vnam alteræ flammæ immediate succedenti; quod apertissime nos edocet Aristoteles inquiens, vt antea notaui: [o] *Flamma enim propter continuum humidum, & siccum, quæ permutantur, fit, & non alitur; non enim eadem existens permanet vllo tempore, vt ita dicam*; sed permanet in lucerna diu flamma eadem secundum speciem, semper noua exoriente, in locum euolantis, propter humidum combustibile continuum sicco igneo, quo permutatur in ignem nouum continue succedentem veteri volanti sursum.

[o] ...eteor.

ARE. Settimo, Vi sono molte cose, le quali conseruano il fuoco senza consumarsi, come fra le altre l'oro, e la tela, che si forma dalla pietra asbesto, la quale nel fuoco si purifica, e senza consumarsi si accende; l'istesso può dir-

A si di molte altre pietre. Senza nutrimento dunque può conseruarsi il fuoco. E se gli dimandi, a che serue dunque l'olio nelle lucerne, se di lui non si nutrisce il fuoco; e come si consuma? Risponde, che il fuoco cerca sempre di salir in alto alla sua sfera; ma che l'olio colla sua viscosità lo trattiene; e che il fuoco per liberarsi da questo impaccio, l'abbrucia, e lo consuma; e finito che ha di consumarlo, a guisa di vcello, che

B habbia rotto i legami, se ne vola in alto; benche poi sia dall'aria fredda & humida combattuto, e morto prima che arriui alla sua sfera; e se da noi non si vede, è perche libero da' legami, egli si fa raro, e diuenta inuisibile. Al che rispondo, non voler io negare, che vi siano delle cose, che resistono al fuoco, e non siano da lui consumate; ancora che molto difficile sia il ritrouarle; ma queste tali cose, dirò io, ne anche potranno riceuer il fuoco, nè infiammarsi,

C non che mantenerlo. La cenere resiste valorosamente al fuoco; ma chi ha mai veduto cenere accesa, e fiammeggiante di fuoco? mercè, che oue egli non ritroua nutrimento, non può appigliarsi; e l'istesso potrà dirsi del Diamante, e della pietra asbesto; se pur è vero, che resista al fuoco. Ma le tele di questa pietra s'infiammano, e si nettano nel fuoco: Rispondo, che in tanto vi si attaccherà il fuoco, in quanto sa-

D ranno vnte, ò asperse di qualche altra humidità simile; e questa consumata, non si vederà più fiamma in loro; come auuiene ne i lini bagnati di acqua vita, che sia fina. Ma se ho a dire quello che ne sento, io stimo, che nè questa pietra, nè l'oro, nè il Diamante siano inuincibili dal fuoco. Dell'oro io ho inteso da persone pratichissime, che sempre nel fuoco scema alquanto di peso; e così credo che, se la pietra asbe-

E sto, e molto più il lino, ò la tela di lui formata, & il Diamante stessero lungo tempo in vna fornace ardente, non ne vscirebbero, quali vi entrarono. Diconsi dunque resister al fuoco, come parimente si dice della Salamandra, perche per alquanto tempo non si lasciano da lui vincere; non perche alla fine non la perdano. Ma ancora che fussero affatto inuincibili, non ne se-

gue, come detto habbiamo, alcuna cosa contra di noi. hoc est: *Septimo, multa sunt, quæ conseruant ignem in se sine sui consumptione; vt inter alia, aurum, ac tela, quæ formatur ex lapide asbesto; quæ in igne purificatur, & absque sui consumptione, accenditur. Idem dici potest de multis alijs lapidibus. Igitur absque nutrimento potest ignis conseruari. Sique Licetum interroges; Ad quid ergo seruit oleum in lucernis; si eo non alitur ignis: & cur absumitur? Respondet, ignem quærere semper in altum ascendere ad suam sphæram; sed ab olei visciditate retineri; & ignem, vt ab hoc vinculo liberetur, ipsum adurere; terminataque consumptione olei, ad instar auis post vincula disrupta, in altum volare; licet postea ab aere frigido & humido extinguatur priusquam ad suam sphæram perueniat: sique non cernitur a nobis; id accidit, quia ignis solutus a vinculis rarescit, & euadit inuisibilis. Ad hoc septimum argumentum respondeo, Nolle me negare, reperiri res igni resistentes, quæ non absumantur ab eo; licet perdifficile sit, eas inuenire. Sed huiusmodi res, dicam ego, neque poterunt ignem suscipere, neque inflammari; nedum ignem in se conseruare. Cinis resistit igni valide; sed quis vnquam vidit cinerem accensum, & flammeum igne? id fit, quia ignis ea non potest apprehendere, in quibus non inuenit alimentum. Idem dici poterit de Adamante, ac de lapide asbesto; si tamen verum est, hæc igni resistere. Sed telæ ex hac petra inflammantur, & purgantur igne: Respondeo; eatenus illis ignem applicatum iri, quatenus erunt vnctæ, vel asperse quapiam alia humiditate simili; & ea consumpta, non amplius in illis flamma videbitur, sicut accidit linteis aqua vitæ perfectiori madidis. Sed si debeo meum sensum referre, censeo nec istam petram, nec aurum, nec Adamantem habere naturam inuincibilem ab igne. De auro audiui a peritissimis ipsum semper imminui aliquantum pondere: & ita credo, quod si lapis asbestus, & adhuc magis linum, vel tela, ex eo formata, & Adamas manerent diutius in ardente fornace, non exirent ex ea, tanti ponderis, quanti eam ingressa fuerint. Dicuntur ergo resistere igni, sicuti pariter dicitur de Salamandra; quia per aliquantum temporis non sinunt se ab illo vinci, non quia tandem non superentur. Sed etiamsi forent* A *omnino hæc ab igne insuperabilia; non inde sequitur, vt diximus, aliquid contra nos.*

LIC. Res aliquæ si sunt, quæ concipiant ignem in se, nec ab eo consumuntur; iam plane constabit, ignem alimento non egere: Res autem eiusmodi multas esse [*p*] probaui, aurum, adamantem; asbestum, amiantum, carpasium linum, & inde confectas telas, & herbas aliquot ex obseruatione Scriptorũ insignium inter Classicos. Quod in oppositũ adducitur primũ de cinere, qui negatur B accendi, & inflammari: nihil nos turbat, tum quia cinerem non adduximus in argumentum: tum quia gratia disputationis si spectetur intime cinis super prunam, spectabitur accensus & inflammatus aliquantisper; tum quia cinis ignitus tactui sentietur; aduret enim digitum etiam a pruna statim illapsus in manum; an erit ille calor cineris volam manus adurens absque igne: tum quia legisse poterat apud Pausaniam, & apud Car- C danum Arelius, igniri, & ignire cinerem; scribit enim Pausanias in Eliacis Prioribus: *Sunt in Lydis, qui Persici cognomine vocantur; Vrbes Hierocæsarea, & Hypæpa: In templo vtriusque Vrbis* amplissimo, *cellæ cum aris: super his cinis alio longe colore a vulgari cinere* (nimirum ardens & accensus) *Huc ingressus magus, vbi foco aridis lignis impositis, tiara caput velarit, inuocat Deum nescio quem: ex libro enim carmen recitat barbaricum,* D *lingua plane ignota Græcis.* Vbi perorauit, *sponte sua e lignis, nullo igne admoto, purissima emicat flamma.* Cardanus autem in suis Subtilitatibus [*q*] de proposito scribit: *Vidit &* Pausanias *in Hypæpis Hierocæsareaq. Lydiæ vrbibus, cinerem in ara, non alij colore similem, qui cum barbaricis precibus effusis, aridorum lignorum strue super condita, flammam semper emitteret, lignaque superimposita absumeret. Potuit primum id multis modis dolo fieri: vel si ara caluerit, aut si inspuerit: non ne* E *calx aqua accenditur? & nos lapidem infra fabricare docebimus, qui humido quocumque accenditur. Quid aliud maius argumentum, quod vis in cinere esset potius, quam in verbis, color cineris a cinere alienus? Quum tot modis præstigias has facere liceat; non est quod laborem: nam & in cinere latere potuit ignis, velut in fuligine solet, quum exiguus est.* Sed quum calx,

[*p*] 2. de Lu... c.14.

Cinerem ... cendi, & flammar... le.

[*q*] lib.1...

calx, quæ nihil est aliud quam cinis, in quem abijt lapis combustus, aquis, & sputo statim accendatur in flammas; quid negat Aresius absolute, cinerem accendi? dum quærit, quis vnquam vidit cinerem accensum? iam ego Pausaniam affero, qui cinerem longe alio colore a vulgari cinere dicit extitisse in templis Lydiæ, quo ligna superimposita cremarentur: is autem fuit ignis accensus, non extinctus, vt vulgaris cinis albicans: Nec accensus ille cinis fuit vi magici carminis, quia colorem alium habebat a cinere vulgari, prius quam Magus carmen illud barbaricum effunderet: tum maxime quia cinis vulgaris omni penitus humore carens, nullum vere continere potest ignem in se. De asbesto, & adamante classicorum plurium olim [*] allatorum affirmatio præferenda semper erit hæsitationi vnius Viri Cl. De tela vero carpasij, & amiãti, siue asbesti, vt facile concedam ignibus effulgere satis vnctam atque sordidam, quomodo probet Vir Cl. eandem puram inter flammas non coruscare? non ardorem concipere rutilum, sicut aurum in crucibulo, vel fornace? sane funditur, & emicat ignitum aurum vtrobique, sicuti constat experientia quotidiana. Quod autem affert, audisse se a peritissimis, aurum in igne semper aliquid ponderis amittere, nihil officit, tum quia viceuersa nõ semel audiui ab aurifice peritissimo aurum quidem non omnino purum igne depurari, & amittere pondus impuræ scoriæ, sed obrizum, ac omnino defæcatum, nihil vnquam in fornace deperdere, vel si centum annos in ardentissima fornace, crucibulove detineatur; quod asseuerare solebat Cl. Galileus. Præterea vero, si carpasium linum, aurum & id generis alia diutissime possunt ignis violentiam tolerare cum exigua sui consumptione; quidni liquor alius eiusdem, consimilisve naturæ reperiri valeat, qui diutissime quoque detineat ignem in lucerna cum exiguo sui detrimento? fuit autem ista nobis altera causa proposita [/] longissimę durationis flammę lucernarum sine noui fomitis adiectu.

[*] ...tiue.

[/] ...cic.

ARE. E che il fuoco si distacchi dall' humido, proua egli con vn'altra esperienza, & è che vna candela posta in vna gran fiamma, rimane estinta, il che non accade, come pensano molti, perche dalla fiamma sia diuorato il nutrimento alla candela; essendo che tanto humido in quella rimane, che si può di nuouo accendere; ma si bene, perche vn simile tira l'altro, e la fiamma maggiore tira a se la minore, nella guisa, che anche l'Estate l'esterno caldo a se tira l'interno de gli huomini; onde auuiene che il caldo naturale in noi ha minor forza; e che l'Inuerno all'incontro sia più gagliardo. [r] All'esperienza della candela spenta da vna fiamma maggiore, si risponde, esser vera la risposta commune, che è di Aristotile ancora, ciò nascere perche l'alimento di lei è consumato da quella fiamma, che ha maggior calore, e forza: & alla sua replica, che pur vi rimane tanta humidità nella candela, che si può di nuouo accendere; si risponde, che non è l'humidità della candela il prossimo nutrimento della fiamma; ma si bene il fumo, il quale dalla fiamma maggiore disseccato non più può mantenere la minore; e se di nuouo si riaccende la candela, è perche nuouo fumo esala. id est: *Et ignem separari ab humido, probat ipse alio experimento, & est, quia candela posita in magna flamma, remanet extincta; quod non euenit, vt multi putant, quia flamma deuoret alimentum candelæ; quum tantum humidi remaneat in ea, vt denuo possit accendi; sed quia vnum simile trahit ad se aliud, & flamma maior attrahit ad se minorem, quomodo etiam æstate calor externus ad se trahit internum hominum; vnde contingit calidum naturale in nobis minores habere vires; & hieme viceuersa robustius esse. Ad experientiam candelæ extinctæ a maiori flamma respondetur, esse veram communem responsionem, quæ Aristotelis etiam est, id euenire, quia alimentum eius absumptum est ab illa flamma, quæ maiorem habet caliditatem, & vim. Et suæ replicationi, remanere tantam humiditatem in candela, vt iterum accendi valeat: respondetur, non esse humiditatem candelæ proximum alimentum flammæ, sed fumum; qui a maiori flamma desiccatus, amplius nequit seruare minorem; & si rursum reaccenditur candela, id euenit, quia nouus fumus exhalat.*

[r] Nu. 46.

LIC. Profecto vulgi responsio com-

munis de nutrimento minoris flammæ a maiori consumpto, sicuti nihil habet subtilitatis, ita procul abest a veritate: si vero quandoque illam attulit[u] Aristoteles, dogma suum obseruauit; quo præcepit aliquando, loquendum esse vt multi loquuntur, sentiendum vt pauci: nam cum multitudine dicit humidum esse flammæ nutrimentum in problematibus; [x] & alibi; sed a semetipso sentit flammam vere non ali [y] humido, sed oriri ex illo, vt sæpe notaui. Quod autem secundo dicitur, fumum esse proximum alimentum flammæ; refragatur Aristotelis [z] decreto, quo flamma definitur esse fumus ardens, adeoque fumum esse materiam ex qua flamma constituitur; non alimentum flammæ præexistentis; alimentum enim non assumitur in definitione [a] viuentis, quod eo nutritur: an dixeris brutum perfectum esse sanguinem irrationalem: & hominem, qui pariter sanguine nutritur, esse sanguinem rationalem? nihil minus: sanguis tamen est hominis, & bruti perfectioris proximum & vltimum alimentum Aristoteli. Quod tertio dicitur, candelam iterum accendi, quia denuo fumum halat; cur in maiori flamma non ardet, in qua fumum etiam halat, qui ponitur esse nutrimentum conseruatiuum flammæ candelæ? cur maior illa flamma totum alimentum minoris non absumpsit? cur in relicto fumo conseruari nequiuit candelæ flamma? ARE. Quello poi, ch'egli
„ dice, che vn simile tira a se l'altro simi-
„ le, non è vniuersalmente vero, partico-
„ larmente ne gl'indiuidui di vna stessa
„ spetie; che se, come egli dice, vn caldo
„ hauesse forza di tirar a se l'altro caldo;
„ andando noi al fuoco, ci raffredde-
„ remmo; & accostandosi al ghiaccio, ci
„ riscaldaremmo; il che è manifestamen-
„ te falso. idest: *Quod ipse postea dicit,*
„ *vnum simile trahere ad se aliud simile, non*
„ *est vniuersaliter verum, peculiariter in in-*
„ *diuiduis vnius eiusdem speciei; quia si, vt*
„ *ait ipse, vnum calidum haberet vim ad se*
„ *trahendi aliud calidum; accedentes nos ad*
„ *ignem, refrigeraremur; & accedentes ad*
„ *glaciem, calefieremus; quod est manifeste*
„ *falsum.* LIC. Sicuti contrariorum proprium est, vt valentius pellat, aut destruat imbecillius; ita similium ex ad-

[u] 2. top. c. 1. loc. 5.
[x] 5. sect. prob. 57.
[y] 2. meteo. lib. 1. c. 2.
[z] 2. de gen. t. 28.
[a] de iuu. & sen. c. 2.

A uerso proprium est, vt imbecillius accurrat ad robustius, & valentius attrahat ad se debilius, vel ipsum augeat; attrahat quidem, si nimium excedat, augeat autem, si non sit in excessu notabili. Quæ doctrina proponitur non semel ab Aristotele, scribente perspicuis verbis in hanc sententiam: [b] *Vbi enim multum superest ignis, lucerna nequit ardere; exiguum quippe ignem multus ille ad se trahit*. & mox: [c] *Videsne lucer-*
B *nam, vbi multus ignis perflagrat, suam asseruare flammulam minime posse? multus enim ille exiguum ad se rapit*. Quin & meus coquus e carne thynnorum plusquam nimium salsa diebus quadragesimæ facile salem extrahit, elixans in aqua, in quam plurimum salis iniecerit. Dum vero nos ad ignem accedimus, non ideo refrigeramur, quia non in igne ponimur, nec ab eo calescimus immediate; sed ignis aerem calefacit, qui calor in aere minor est nostro, propter
C aeris raritatem; qualitas enim caloris in subiecto rariori minus est actuosa; quare potius calor noster ad se trahit aereum debiliorem, vnde calescimus adaucto calore nostro per adiectionem alterius; sin autem in ignem feramur, ab illius excedente calore noster euocabitur, & extincti frigidi fiemus, quod Aresius ipse notauit alibi tractans de his qui diu viuunt sine alimento. Immo si vndique flammis circumdati, ca-
D lor in ambiente toto circa nos excedens nimium generetur, ab eo primum quidem intense similis in corpore nostro procreabitur; sed iste mox nostrum depopulabitur, vt a calore febrili, qui prorsus igneus est, calor noster innatus consumitur & extinguitur, vnde vel frigidi fimus innato calore plurimum eneruato, vel etiam morimur, eo penitus extincto. Dum autem ad glaciem accedimus, ideo non calescimus, quia
E nihil in nobis est actu frigidum eneruans innatum calorem, cuius eductione calor inualescat; sed glaciei frigiditas contrariam caliditatem nostram hebetat, ac remittit, demum etiam extinguit. Quid? nonne tractantes glaciem incalescere sibi manus experiuntur? ab initio calor concentratur, fugiens inimicum frigus; mox concentratus viribus augetur, & foras erumpit validior. Præterea

[b] 1 sect. 57.
[c] probl.

terea quibus itinere per niues obriguere pedes, ac veluti gelati sensum amisere, si curare volueris vel balneo calentis aquæ, vel ignis propinqui calore, morientem calorem residuum in pedibus educes, ac partem cancrena interficies; vnica spes est, confricare pedes alia niue, quæ trahat ad se frigidam humiditatem a niue pedibus impactam; qua liberati pedes, postea leuibus fomentis exiguum calorem suum sibi sentient augeri, & ad pristinum statum reduci. ARE. Il fuoco ha dalla natura inclinatione all'andar in alto; e non è credibile, che contra questa egli si muoua verso di vn lato per vnirsi con vna fiamma maggiore; che se ciò fosse, accostandosi vna candela a simil fiamma, si vedrebbe questa pendente verso di lei, e non diritta; il che è falso. idest: *Ignis habet a natura inclinationem ad ascensum sursum; & non est credibile, contra naturalem propensionem ipsum moueri ad latus vt vniatur cum flamma maiori; quod si hoc esset, accedens candela ad similem flammam, videretur ista flammula pendens versus illam maiorem, & non directa, quod est falsum.* LIC. Ignis flammæ; propter fumi participationem essentialem, qui terræ particeps est, vt ait

ren. [d] Aristoteles, non recta sursum ascendit, sed habet motum mistum ex ascensu & descensu, licet prædominetur ascẽsus descensui; quare flammulæ motus vndosus est, & ad latera sensibiliter flammæ particulas verticales agere conspicitur. Ac experimento verum esse conspicitur, flammulam candelæ prope maiorem flammam, cieri motu laterali ad istam, tum ad quam sponte conuertitur, vt ad similem; tum a qua trahitur, vt a valẽtiore: neque diu pendet versus illam lateraliter; quia motus ille celerrimus est: Falsoque tribuitur flammulæ motus absolute rectus, negatur lateralis. ARE. All'esperienza dell'Està, in cui i nostri corpi sono più languidi, & i pozzi più freddi: Rispondo, dal caldo esterno, e che penetra anche nell'interno, aprirsi i pori; e per quelli esalar gli spiriti; e così rimaner noi più fiacchi: onde anche molto più facilmente sudiamo; ma il caldo esser veramente nell'interno maggiore, si proua, perche più si beue nell'Està,

A e più freddo, e più temperato con acqua, che l'Inuerno. idest: *Ad experientiam æstatis, in qua nostra corpora sunt languidiora, & putei frigidiores: Respondeo, a calore externo, & qui penetrat ad internum, aperiri poros; & per eos exhalare spiritus; & ita remanere nos languidiores; unde facilius multo quoque sudamus. At vere calorem esse in interno corpore maiorem, probatur; quia plus bibitur æstate, & frigidius, et aqua temperatius, quam hieme.*

B LIC. In primis, disputationis ergo, calor æstatis igneus est; naturalemque propensionem habet ascendendi recta sursum, non minus quam flamma; qui ergo nunc dixerat Vir Cl. flammulam candelæ non posse moueri ad latera; quomodo ponit nunc igneum calorem æstatis moueri, & ad latera, & deorsum, vt ingrediatur ad intima nostri corporis? Deinde vere quidem calor ambientis aperit poros, & per eos vtcumque penetrat ad intima; sed inde trahit

C & ducit spiritus, atque sudores calor non ingressus ille, sed vigentior in ambiente; secus etenim spiritus habent naturalem inclinationem manendi intra corpus, & membra seruare; sudoresque nonnisi violenter, ac vtcumque præter naturam e corpore ducuntur; quum sint vel ichores, qui naturaliter expurgari solent per vrinas: vel partes humorum attenuatæ in substantiam vaporosam; qui humores debuerant naturali-

D ter in corpore permanere; neque foras nisi violenter aut pelli, aut attrahi possunt: quum autem nihil æstate sit intra corpus, quod humores bonos, & ichores, atque spiritus vitæ proficuos & necessarios expellat; oportet eos ab excedente calore ambientis attrahi. Præterea si sola meatuum cutaneorum apertio vi caloris ad educendos spiritus sufficeret; næ quum patentissimi semper hient oris, & narium pori, & aurium;

E quid ni continenter effluant inde spiritus cum perpetuo virium languore pariter in hieme? sed hos retinet natura, quos retinere nequit æstate, calore vehementiori aeris eos inuita natura foras euocante. Ad probationem, quod calor internus æstate maior sit, quia plus bibatur æstate, ac frigiditus, & aqua dilutius quam hieme, dicimus: eductis ab externo calore spiritibus, & humori-

ribus, atque vaporibus extra corpus, A partes interiores remanere ſiccas, quæ ſibi neceſſarium humorem hauriunt a venis,& per eas continuato ductu,ſicut obſeruat Galenus [e] a faucibus: Quin & aerem calidiorem, ſicciorem que iuſto continenter inſpiratione per os & nares attractum excalfacere vehementer, ac exſiccare guttur, indeque procreare ſitim, quæ deſiderium eſt frigidi [f] & humidi; quare neceſſitas ingruit æſtate plus bibēdi, frigidius,& aquoſius B potandi, quam hieme: calorem vero natiuum robuſtiorem eſſe plurimum in partibus interioribus hieme quam æſtate demonſtrat Hippocrates ex eo maniſeſtiſſime,quod hiberno tempore pluris indigemus alimentis, quæ nonniſi a vegetiore calido concoqui poſſunt, dum ait.[g] *Ventres hieme,& vere natura calidiſſimi ſunt; & ſomni longiſſimi; quare per ea tempora alimenta copioſiora ſunt exhibenda: etenim tunc calor innatus plurimus eſt; vnde & pluribus egent alimentis. : indicio ſunt ætates, & athletæ.* C

[e] 1. de ſymp. cau c. 7.

[f] 2. de an. t. 28.

[g] 1. aph. 15.

„ A R E. All'eſperienza de' pozzi ſi dice ſimilmente, che l'Eſtà eſcono dalla terra i caldi vapori; e l'acqua non hauendo impedimento, ſi riduce alla ſua natural freddezza; la doue l'Inuerno, perche il freddo condenſa, & induriſce la terra, non laſcia che ſuapori la calda eſalatione, che ha nel ſeno; e coſi ne vengono a farſi l'acque men fredde. ideſt: *Ad experientiam puteorum dico ſimiliter, æſtate exire de terra calidos vapores; & aqua non habens impedimentum, reducitur ad ſuam naturalem frigiditatem; vnde hieme quia frigus condenſat, & indurat terram, non permittit euaporare calidam exhalationem, quam habet in ſinu, & ita fiunt aquæ minus frigidæ.* D

L I C. Terra ſua natura ſicca, & denſa non vlterius denſatur, & induratur hiberno frigore, nec magis hiberno frigore, quam æſtiuo calore. Quinimmo E terra molleſcit hibernis imbribus aſſidue. Quæ namque frigore denſantur, & indurantur, ac e contra calore molleſcunt, & attenuantur, omnia ſunt humida corpora, nix, glacies, pruina, ros, adeps, cera, pix, gummi, reſina, bitumen, & ſimilia: ſicca vero & dura, vt terra, pariter a nimio calore, atque a frigore dēſantur,& indurantur. Quamobrem hieme quidem prohibentur calidi vapores ne foras exeant e terra, ſed non quia terra denſetur, & occludatur illis via patens ad exitum; verum quia fugantur, & concentrantur intus ab inimico frigore potentiore. Viceuerſa foras exeunt æſtate vapores calidi de terra, non quia calor ambientis terram emolliat,& aperiat; ſed quia calor in aere vegetior per terræ ſubſtantiam eodem fere modo ſemper ſe habentem in duritie ac denſitate, trahit ad ſe conſimiles naturæ ſuæ calidos vapores, qui pariter ſponte ſua feruntur & accurrunt ad cōſimiles attractorios; vt omnes Philoſophi, & Medici rectiſſime fatentur vnanimi conſenſu. Ceterum omiſit Vir Cl. alias meas rationes,propoſitis etiam vrgentiores, præſertim, qua dixi, [h] ſi flamma in lucernis humore indigeret veluti pabulo; inde profecto fieret, tum ad imminutionem humoris aſſidue, flamma aſſidue contabeſceret; quemadmodum homines, viuentiaque noſtratia cuncta (ſiue ſtirpes, ſiue zoophyta, ſiue bruta conſideres, ſiue infra ſtirpium naturam tubera,& fungos) exili nutrimento paſta,tenuique victu enutrita emaciantur: tum in vltimo humoris exterminio flāma exilis admodum appareret, vel ſaltem longe minor quam antea exiſteret; quippe defectus alimenti decrementum accerſit, tabemque prouehit: tum demum flamma emarceſceret, deficeretque adiuncta, & affixa humori combuſtibili, & ellychnio; ſed ex aduerſo contingere videmus, conſumpto humore flammam ſurſum eleuari, & extra combuſtum fomitem in aere penitus extingui; dumque ab illo exuſto ſeiuncta eſt proxime, maiorem fieri, ſplendidioremque, ac exultare quaſi vinculis liberatam; ſignum euidentiſſimum, in lucernis flammulam humore non indigere, tanquam eo, quo nutriatur. Ne repetam alias rationes omiſſas a Viro Cl. & autoritatem Ariſtotelis, aſſerentis [i] ignem, & flammam ex humido quidem exoriri poſſe, humido autem ali minime poſſe.

[h] 3. de I c. 18.

[i] 2. me ſu. 1. c. a.

Re-

Respondetur Aresianis obiectionibus contra nostram sententiam allatis.
Cap. III.

POst rationum nostrarum examen, inclytus vir opinionem nostram demoliri strenue conatur, multis machinis in eam ingeniose contortis. ARE. Hor posto questo fondamento, dice egli, che si può far lucigno, il quale nel fuoco non si consumi mai; qual sarebbe quel formato della pietra asbesto: e di più trouarsi olio, il quale habbia la sua forza talmente proportionata col fuoco, che non lo vinca, nè sia da lui vinto; dal che ne seguirà, che possa trattener il fuoco qui abbasso, e tuttauia da lui non rimanga distrutto, e consumato; con questo solo potrà vna lucerna mantenersi accesa moltissimo tempo, & ancora in perpetuo, se da gli estrinsechi agenti tolta non fosse quella parità di forze, che tra il fuoco, e l'olio si ritroua, si che essendo necessario che in molto tempo accada; ne segue, che veramente egli è impossibile, che alcuna lucerna si formi che sia perpetua. idest: *Nunc isto fundamento posito, dicit ille, posse fieri myxum, qui nunquam in igne consumatur; cuiusmodi foret ex asbesto lapide formatus: & insuper inueniri oleum, quod habeat suam vim adeo proportionatam cum igne, vt ipsum non vincat, nec ab ipso vincatur; vnde sequetur, posse detinere ignem hic apud nos, & nihilominus ab eo non destruatur, nec absumatur: hoc solo poterit lucerna permanere accensa plurimum tempus, & æternum etiam, si ab extrinsecis agentibus sublata non fuerit illa paritas virium, quę reperitur inter ignem & oleum: sed quia necesse est id tandem accidere; sequitur vere fieri non posse vt vlla lucerna formetur perpetua.* LIC. Hæc ego quidem posui; sed non solum istam causam attuli diuturnæ durationis ignis in Lucerna, verum & aliam, quæ non in æqualitate virium, sed in ea inæqualitate, qua vires ignis adeo leuiter excedant humidi resistentiam, vt hoc non
225. nisi post [a] longissimam seriem annorum ab illo consumatur; quam secundam causam Vir Cl. intactam relinquit; sed videamus quid afferat contra pri-
1549. mam. ARE. [b] Non approuo io

A ciò, che dice appresso il sottilissimo Liceto, poterli dar olio di così proportionate forze col fuoco, che ritener lo possa, e non sia da lui consumato. Imperciochè ò egli vuole, che il fuoco sia nella materia stessa dell'olio, nella guisa che noi veggiamo lui essere nel carbone, nel ferro, & in altre simili: ò vero, che solamente vicino, e contiguo gli sia. Se nell'olio stesso vuole che sia; sarà necessario che vi sia prima
B stato generato; essendo che il fuoco non passa da vn soggetto all'altro per moto locale; ma per generatione; E se la fiamma si muoue, è perche si muoue parimente il fumo, in cui ella alberga. Se dunque il fuoco si generò nell'olio; è necessario che vi precedesse alteratione, e combattimento; e che in questo combattimento fosse il fuoco vittorioso, & introducesse nell'olio le sue dispositioni; anzi corrompesse
C qualche parte della sostanza di lui; essendo che, secondo l'opinione comune, non si dà generatione senza corruttione; adunque non sono il fuoco, e quest'olio di forze eguali, che vno non hauerebbe vinto l'altro; ma molto maggiori sono nel fuoco, che nell'olio; e questo è consumato da quello. Se poi dirà, che il fuoco gli sia solamente vicino, e continuo; incorrerà in non minori inconuenienti: Prima, perche ciò, che si diceua dell'olio, do-
D uerà dirsi di questo corpo a lui contiguo, in cui si presuppone essere il fuoco. &c. idest: *Non approbo, quod insuper ait subtiliss. Licetus, posse dari oleum ita proportionati roboris cum igne, vt retinere valeat illum, nec ab eo consumatur. Nam aut vult ignem esse in eadem materia olei, sicuti videmus eum esse in carbone, in ferro, & in alijs similibus: aut solum contiguum, & illi vicinum. Si vult in oleo ipso ignem esse; necesse erit ipsum prius in*
E *oleo genitum fuisse; quum ignis non transeat de vno subiecto ad aliud motu locali; sed per generationem: Et, si flamma mouetur, id euenit, quia mouetur pariter fumus, in quo illa inest. Si ergo ignis genitus fuit in oleo; necesse est in oleo præcessisse alterationem, & pugnam; & in ista pugna ignem fuisse victorem, & introduxisse suas dispositiones in oleum; quin & corrupisse partem aliquam substantiæ olei;* quum

" *quum iuxta communem opinionem, non* " *detur generatio sine corruptione. Non sunt* " *igitur ignis, & hoc oleum viribus æquali-* " *bus; nam ignis non viciſſet oleum; ſed mul-* " *to maiores in igne vires quam in oleo ſunt;* " *& hoc ab illo conſumitur. Si poſtea dicet,* " *ignem oleo eſſe ſolummodo vicinum, &* " *continuum; incurret in non minora incon-* " *uenientia. Primo, quia quod dicebatur de* " *oleo, dici debebit de iſto corpore illi conti-* " *guo, in quo præſupponitur, ignem eſſe,* " *nempe id etiam corpus victum ab igne* " *fuiſſe, nec non ab eo conſumi, & vbi con-* " *ſumptum fuerit, ignem extinctum iri.*

LIC. Iſta quidem ratio ſubtilis eſt, & valde militare videtur contra primam cauſam diuturnitatis ignis a nobis allatam: ſed non attingit ſecundam, quæ ponit exilimam virium inæqualitatem, qua diutiſſime poteſt ignis cum oleo pugnare. Ceterum neque primã euertit omnino; quia concedentes diſputationis ergo, flammam lucernæ in oleo reperiri, ſicut ignis in carbone, vel ferro, reve conſimili conſpicitur in eſſe: negari primo poteſt, eam in ipſo prius genitam fuiſſe: nec obſtat obiectio, qua dicitur ignis non tranſire de vno ſubiecto ad aliud per motum localem: quia ignis accidens non eſt, vt egeat ſubiecto, ſed eſt corpus & ſubſtantia non indigens ſubiecto. Falſum eſt item, ignem motu locali non moueri de vno combuſtibili ad aliud, ſi ponatur permanere idem numero diutius, vt cenſet vir egregius; etenim ſal motu locali tranſit de carne ſalſamentorum in aquam, in qua ſalſamenta diu macerantur, & elixantur, ijs demum inſipidis remanentibus. Ceterum Ariſtoteles igni ſuperno tribuit violentum motum ad inferna, ſæpeque in materiam combuſtibilem, dicens: [a] *Et propter hanc igitur cauſam pertingit ad hunc locum caliditas: & quia ambiens ignis aerem ſpargitur motu frequenter, & fertur violentia deorſum:* & paulo poſt: [b] *Supponitur enim nobis mundi eius, qui circa terram, quantum ſub circulari eſt latione, eſſe primam partem exhalationem, ſiccam & calidam. Ipſa autem, & continui ſub ipſa aeris adhuc multum, ſimul circumducitur circa terram a latione, & motu circulari: Quum autem fertur, & mouetur hoc modo, quacumque contigerit, bene*

[a] 1. meteo. ſu. 1. c. 4.

[b] ſu. 2. c. 4.

A *temperata exiſtens, ſæpe ignitur: quapropter dicimus fieri & ſparſorum ſiderum diſcurſus. Quum igitur in talem condenſationem inciderit propter ſuperiorum motum principium igneum, neque ſic multum valde, vt cito, & ad multum exurat; neque ſic debile, vt extinguatur cito, ſed maius & ad multum; ſimul autem ab inferius accidat aſcendere bene temperatam exhalationem, hoc fit ſtella comata.* Sed quid procul a nobis diſſita propono? B nonne apud nos apertiſſime cernimus flammam locali motu de candela ferri ad naphtham? certe [c] Plutarchus ait Naphtham rapere ad ſe ignem ex interuallo: Plinius item [d] refert ex Pythagora, radicem Aproxidis herbæ e longinquo ignes concipere, vt naphtha. Quod autem addit, flammam moueri ad motum fumi, in quo ineſt; quaſi flammam per ſe non moueatur, ſed per accidens ad motum vehiculi; & quaſi fumus non ſit eſſentialis igni flã- C mæ, tanquam ipſius materia conſtitutiua, ſed extraneum illi ſubiectum; quæ ſingula falſa ſunt; etenim [e] Ariſtoteli flamma definitur eſſe fumus ardens; & quilibet ignis eſt corpus naturale; proindeque per ſe [f] loco mobilis: neque in fumo reſidet ignis, ſed ex eo conſtat eſſentialiter flamma, tanquam ex ſua materia proxima, quam ardoris forma informat. Itaque poteſt aliunde ferri flamma in oleum lucernæ, abſ- D que eo quod in ipſo primum generetur; ſic admonebat [g] Ariſtoteles lucernæ flammam accurrere ad maiorem ignem fornacis, ſiue ab ea rapi. Quare flamma primum alibi genita, deinde iungi poteſt oleo, cui vires obtineat æquales. Ceterũ videamus aliud membrum dilemmatis viri Cl. ſed antea notemus inſufficientiam diuiſionis; omiſit enim tertium membrum, præcipuum in propoſito, quod verum eſt, & ab E Ariſtotele collaudatum; nimirum ignis in lucerna non abſumens oleum, trifariam ſe poteſt erga liquorem habere, vel vt ſit in ipſa materia liquoris accenſus; vel in corpore quopiam alio vicino contiguoque; vel, addi debuerat, in corpore aliquo continuo ipſi liquori, non vicino tantum, & contiguo; quæ ſententia fuit Ariſtotelis aſſerentis: [h] *Flamma enim propter continuum* hu-

[c] 9. ſy. qu. 7.

[d] l. 24.

[e] 2. de ... t. 28.

[f] 1. c. ... & ſeqq.

[g] 1. ... probl. ...

[h] 2 ... ſu. 1. c...

humidum & ſiccum, quæ permutantur, fit, & non alitur. non enim eadem exiſtens permanet vllo tempore, vt ita dicam. nimirum, humori continuum eſt corpus fumi, ex eo flammæ actione ſublati; flammæ vero ignis & ardor eſt in fumo, velut in ſui propria materia conſtitutrice; fumus autem humido liquori, ex quo naſcitur, non proprie vicinus & contiguus eſt, ſed contiguus; vt in fodinis aliquando continuum corpus virgæ reperitur, quod parte dimidia metallum eſt vnius generis, & alia dimidia genus eſt alterum; ſic apud Plinium [i] Dalechampius in notis inquit, *Glebam habui erutam prope Narbonem in eius lapidis* (Gagatis nimirum, de quo loquitur ibi) *fodinis, dimidia ex parte nigram, altera flauam, ſuccini modo; quod argumento certiſſimo eſt, ſuccinum eodem modo gigni, quo diximus.* Frequens eſt etiam in gemmis, vt vnius corporis continui pars vna ſit achates, altera iaſpis. Quare flammæ ignis in fumo conſiſtit, qui corpus continuum eſt humido, ex quo ſcandit. Quod membrum in dilemmate non poſitum, & a nobis cum Ariſtotele probatum, veluti fundamentum ſententiæ noſtræ, ſartam tectam ipſam tuetur ab argumento Viri Cl. Verum ad vberiorem doctrinam conſideremus vtrumque membrum dilemmatis ab eo poſitum; & ſupponamus in gratiam diſputationis, fumum, in quo flamma reſidet, eſſe corpus oleo vicinum, & illi contiguum: De primo igitur, concedentes diſputationi, flammam ignis in oleo genitam fuiſſe, per præcedentem olei alterationem, & pugnam cum igne generante, in qua pugna fuerit victoria penes ignem, qui ſuas diſpoſitiones introduxerit in oleum, & aliquam olei partem corruperit; quippe flammæ generatio ex olei ſubſtantia non fit abſque corruptione ſubſtantiæ olei, quæ vertitur in ignem. Negamus inde ſequi, vt ignis genitus non habeat vires æquales oleo, in quo poſt generationem diu manet. Nam argumentum viri peccat in æquiuoco, & a ſecundum quid paralogizat ad ſimpliciter; etenim geminus ignis adeſt in generatione flammæ ex oleo; & gemina portio, ſiue ſubſtantia olei; primus ignis eſt ille generans nouum in oleo ſibi conſimilem, qui quidem ignis generans, oleum mutans, in argumentum ſumitur a Viro Cl. cui concedimus vires robuſtiores ſupra reſiſtentiam olei, quod ab eo mutatur in ignem; at nos agimus de flamma genita in lucerna, qui genitus ignis oleum non mutat, ſed in eo reſidet, præpeditus aſcendere ſurſum ab olei lentore: Generans autem ignis genito poteſt eſſe viribus robuſtioribus; adeoque vincere liquorem, quem corrumpere nequeat ſecundus ignis in eo, vel ex eo genitus: etſi namque ſit eiuſdem ſpeciei generans ignis cum genito, non tamen eſt neceſſario virium æqualium; quare neceſſario non concludit intentum obiecta ratio. Quam etiam demoliri poſſumus introſpecta duplici ſubſtantia in olei corpore; ſiquidem, vt [k] alibi non ſemel oſtendimus, elementa hæc noſtratia, ex quorum varia miſtione ad inuicem cuncta & viuentia & inanima conſtituuntur, etſi corpora ſimplicia ſint, partes tamen habent ſingula non omnes eiuſdem puritatis; at alias magis puras, & alias minus ſinceras; ſiue impuritas iſta ſit ſola peregrina qualitas, illis ab alieno corpore vicino impreſſa, & præter naturam inſidens; vt indicat Ariſtoteles [l] alicubi: ſiue impuritas ea ſit aliqua permiſtio alienæ ſubſtantiæ; ſiue potius vtroque modo contingat impuritas elementis. Tali ergo partium varietate quum inſtructa ſint elementorum corpora; profecto dum ſimul vniuntur in conſtitutionem miſti, diſſimilem difformemque miſtionis gradum in varijs hiſce partibus aſſequuntur; & ex elementis ita difformes in puritate partes habentibus miſtum oriri non poteſt partium penitus vniformium; etenim orta ſingula ſuorum principiorum naturam redolent; ſed ex partibus elementorum purioribus, quæ arctiori nexu, propter alienarum rerum & qualitatum abſentiam, inuicem vniuntur, miſti partes exoriuntur puriores, quæ maiorem obtinent vnionem, exactioremque miſtionem: ex partibus autem elementorum impurioribus, quæ non ita exacte vniri, miſcerique potuerunt ad inuicem, fiunt miſti partes itidem impuriores, quæ minorem gradum miſtionis, laxioremque vnionem obtinuere. Quum autem vbique,

[i] 37. c. 3.

[k] 4. de his q. [illegible] l. c. 13. 1. de ſpont. vi. [illegible] c. 58.

[l] 1. meteor. ſu. 1. c. 4.

que, ceteris paribus, virium robur sequatur perfectionem naturæ; necessarium est, partes impuriores misti vim obtinere debiliorem ad resistendum contrarijs agentibus, eas dissoluere tentantibus: e contra partes puriores misti pollere maiori virium robore ad resistendum contrarijs propriam vnionem destruere satagentibus. Hæc itaque partium varietas quum reperiatur in oleo lucernarum perennium, ea ratione qua partes impuræ pauciores valde sint, quam sinceræ; propterea primum ignis accendens lucernam producit flammam ex partibus impurioribus olei; quæ flamma postea detinetur ab ipsius olei partibus purioribus, ob exactissimam mistionem, ad instar auri, consumi nescijs ab igne contento retentoque pertinacius; qui potius eas conseruat, quam absumat; quum ignis agat, vt calidus; & calidi proprium sit, homogenea congregare, decretis [k] Aristotelis: In flamma vero prius genita ex impuris partibus olei, quum actione ignis purificetur, heterogeneis ablegatis, nulla seruatur amplius impuritas; quare non dissoluitur, sed permanet. Ita demonstrauimus [l] olim, ab eodem calore ambientis mistorum eorundem partes impuriores corrumpi, putredineque resolui in elementa; partes vero puriores perfici, & animari. Sic igitur ignis exterior præualens resistentiæ partium impuriorum olei, conuertit eas in flammam nouam; quæ purificata viribus æqualibus cum olei substantia puriori, eam non absumit, sed ab ista retinetur arcte diutissimo tempore. Quæ solutio primum præcipuumque membrum dilemmatis enodat. Sed ad secundum membrum quod attinet, asserens ego nunc ignem primum accendere flammam in corpore propinquo contiguoque substantiæ olei, nullum incurram inconueniens; etenim si dicatur id corpus ab igne superari, atque consumi; dicam superari quoad partes impuras tantum, non autem quoad sinceriores, quæ remanentes inuictæ, diu retinent ignem apud nos; at vero præstat asserere primam in lucerna flammam accensam fuisse in ea olei parte, qua fuerat imbutum ellychnij, mixive corpus, absque vllo inconuenienti.

[k] 2. de gen. t.8.

[l] 1. de spont. viu.or. 4. de his qui d.s.al.vi.

A ARE. Appresso, se solamente contiguo sarà l'olio al fuoco; non veggo, come potrà da lui esser mantenuto, ò trattenuto; poiche veggiamo tutto giorno, non da corpi vicini, ma da quelli, ne' quali alberga, esser mantenuto il fuoco. idest: *Insuper, si solum contiguum erit oleum igni; non video, quomodo poterit ab eo conseruari, vel retineri; quum videamus quotidie, non a vicinis corporibus, at ab illis, in quibus inest, ignem seruari.*

B LIC. In primis ex aduerso videmus quotidie flammam ignis non esse in oleo lucernæ, sed in papyro, seruarique semper ab oleo papyrum attingente. Deinde non dicimus ignem manuteneri, & quasi per nutritionem ab oleo cõseruari; sed inhiberi ne sursum ascendat, detinerique ne volet, quasi a compede, laqueoque: sed laqueum, & compedes corpora sunt contigua solum, non intima rei, quam retinent. Aspicimus etiam lignum esse prunæ continuum, non intimum, sensimque tamen prunam retinere sibi alligatam & adhærescentem, ne ipsius ignis euolet.

C ARE. [m] In oltre, ò questo fuoco, ch'egli vuole, che sia solamente trattenuto dall'olio, sarà fiamma, ò nò; se nò, la lucerna dunque sarà spenta, e non darà lume; che questo dalla fiamma dipende: se sarà fiamma; adunque vi sarà fumo; e se fumo; adunque quell' olio esalerà, e suaporerà; che non è

D altro, che consumarsi. E se forse dicesse, che sarà fiamma pura senza fumo; adunque ritroueraßi fra di noi fuoco separato da ogni altra materia; che è contra l'esperienza, e contra i suoi stessi principij; perche tal fiamma non essendo legata, nè trattenuta da alcuna materia, se ne volerà alla sua sfera; ò quì dimorando, tanto si farà rara, che diuenterà inuisibile. Nè mi si dica, che per vn piede è trattenuta dall'olio; per-

E che le parti della fiamma non sono attaccate insieme, come i membri dell' huomo. E se il fuoco pur rattenesse la parte a se contigua; le altre tutte se ne volerebbero via; si che vi rimarrebbe, non fiamma, ma vna picciola scintilla. E se alcuno dirà, che volando via vna fiamma, vn'altra se ne genera, come auuiene alle nostre lucerne: rispondo, che questa generatione non si potrà fare

[m]

» fare senza qualche corruttione; e con-
» seguentemente sarà forza, che l'olio si
» consumi. hoc est: *Amplius, aut hic ignis,*
» *quem ipse vult esse solum retentum ab oleo,*
» *erit flamma, aut non. Si non; lucerna igi-*
» *tur erit extincta, & non exhibebit lumen;*
» *nam id a sola flamma dependet. Si fuerit*
» *flamma; igitur aderit fumus: & si fu-*
» *mus; igitur illud oleum exhalabit, & eua-*
» *porabit; quod nihil est aliud, quam absumi.*
» *Et si forte diceret, esse flammam puram si-*
» *ne fumo; ergo reperietur apud nos ignis*
» *separatus ab omni alia materia; quod est*
» *contra experientiam, & contra sua ipsa*
» *principia; quia talis flamma quum ligata*
» *non sit, neque retenta ab vlla materia, vo-*
» *labit ad suam sphæram; aut hic remanens,*
» *adeo rarescet, vt inuisibilis euadat. Ne-*
» *que mihi dicatur, eam ab oleo retineri ac*
» *præpediri velut vno pede comprehensam;*
» *quia partes flammæ non sunt ad inuicem*
» *copulatæ, sicuti membra hominis. Et si ta-*
» *men ignis oleum detineret partem sibi con-*
» *tiguam; aliæ cunctæ sursum auolarent;*
» *adeo vt remaneret, non flamma, sed exi-*
» *gua scintilla. Et si dicet aliquis, auolan-*
» *te vna flamma, aliam gigni, vt accidit*
» *nostris lucernis; respondeo; generationem*
» *hanc fieri non posse sine corruptione ali-*
» *qua; & consequenter oportebit oleum ab-*
» *sumi.* LIC. Soluuntur hæc omnia ex precedente theoria, Dico siquidem, flammam detentam in lucerna geminã esse; tum prunam in substantia myxi, tum etiam flammam circa ipsum emicantem, a qua lumen in aere gignitur. In flamma concedo fumum adesse, quum flamma sit fumus ardens: concedo pariter illum fumum ex oleo halasse; proindeque partem olei, quæ abijt in fumum, consumptam fuisse. Sed obseruandum est, fumum illum ortum habuisse ex impuriori olei substantia principio suæ accensionis; reliqua substantia pura semper postea remanente integra, & incorrupta, nullique prorsus obnoxia euaporationi fumosæ. Fumus autem, qui genitus est ex olei partibus non ita puris, in flammam ab igne accendente mutatus, ardore purificatus partibus adhuc minus puris, puriores retinuit, & homogeneas, quæ caloris ignei actione non dissiparentur, sed illi valide resisterent æqualitate virium, vt olei partes in ellychnio prunam, &

A flammam attingentes. Nec illa flamma purus ignis est, vt simplex elementum in sua sphæra, sed corpus a prædominio igneum, vt ait [n] Aristoteles: habetque materia fumi, & prunæ, oleique in ellychnio, grauem, & vtcumque viscidam, a qua ligatur ac præpeditur ne sursum auolet: neque raritatem vlteriorem, qua fiat inuisibilis, induere potest, resistente subdita illi materia fumi, suamque sibi densitatem pertinaci conatu retinente. Quin & in fumo non B deest viscіditas, qua ceu naturali vinculo cõtinuantur adinuicem partes flammæ, cuius ideo vna portio non separatur ab alia; gliscente natura cuiusque rei suam sibi propriam continuitatem, & integritatem conseruare. Quæ solutio est secundum primum fundamentum sententiæ nostræ. Secundum vero fundamentum, quo concedimus, oleum sensim sine sensu tardissime consumi, neque nisi post longissimi temporis in- C teruallum exilimam suæ substantiæ iacturam perpeti, concedit vniuersum hoc Aresianum argumentum; quod nihil aliud euincit, nisi liquorem ab igne consumi; sed non ostendit breui tempore consumi, quod oporteret fieri ab impugnãte nostram opinionem. ARE. Di- Num. 512

[n] 2. de gen. t. 20.

più, è poco credibile, che vi sia liquore, »
che resister possa al fuoco; imperciòche »
non si può trouar liquore, che habbia »
maggior forza contra il fuoco, che l'ac- »
D qua, perche questa è armata di humidità »
e di freddezza, qualità direttamente »
opposte al fuoco; e le ha in sommo »
grado: e pure dal fuoco anch'ella è »
consumata, e ridotta in fumo; come an- »
ch'ella il fuoco estingue. Onde dall' »
hauere questi due elementi le virtù, e le »
forze loro grandemente bilanciate; »
poiche il fuoco è caldo e secco in sommo, »
e l'acqua fredda & humida quanto »
esser possa; non solamente non ne sie- »
E gue quello, che diceua il Liceto, che »
vno non possa distruggere l'altro; ma »
tutto l'opposito, che ciascheduno dal- »
l'altro sia distrutto: mercè, che ancora »
che le qualità attiue loro sieno eguali; »
quelle però, che resistono non sono »
eguali alle attiue dell'altro. Hor que- »
st'olio, ch'egli fa inuincibile dal fuoco, »
di quali qualità sarà egli armato? di »
freddezza, & humidità? ma queste non »

bastano, come si vede nell'acqua. Haurà calore, e siccità? ma tanto più facilmente sarà vinto; perche *inter symbola datur facilior transitus*, dice Aristotele, cioè, fra quelle cose, che in qualche qualità conuengono, si dà più facile passaggio, cioè vna più facilmente si conuerte nell'altra. Vi sarà forse qualche altra qualità seconda, che al fuoco resista? ma se ciò non possono le prime più gagliarde, come far ciò potranno le seconde? idest: *Parum credibile est, adesse liquorem, qui resistere valeat igni: nam inueniri non potest liquor, qui maiorem vim habeat aduersus ignem, quam aqua; quia hæc pollet humiditate, ac frigiditate; qualitatibus directe oppositis igni; & eas habet in summo gradu; & tamen ab igne ipsa quoque consumitur, & in fumum discutitur; sicut etiam ipsa extinguit ignem. Vnde ex eo, quod habent ista duo elementa facultates & vires suas valde pares; quoniam ignis est calidus, & siccus in summo; & aqua frigida, & humida, quantum esse possit (ex hac inquam virium æqualitate) non solum non sequitur id, quod aiebat Licetus, vnum non posse destruere aliud; sed totum oppositum; quod vtrumlibet ab altero destruatur; quia licet eorum qualitates actiuæ sint æquales; illæ tamen, quæ resistunt, non sunt æquales actiuis alterius. Modo istud oleum, quod ipse facit inuincibile ab igne, quibusnam qualitatibus armatum erit? frigiditate, ac humiditate? sed istæ non sufficiunt, vt apparet in aqua. Habebit calorem, & siccitatem? sed tanto facilius vincetur; quia inter symbola datur facilior transitus, ait Aristoteles, hoc est, inter ea, quæ in aliqua conueniunt qualitate, datur facilior mutatio; nempe facilius vnum conuertitur in alterum. Aderit forte quæpiam alia qualitas secunda, quæ resistat igni? sed si non possunt hoc primæ validiores, quomodo facere poterunt id secundæ?* LIC. Credibile satis est, inueniri liquorem, qui resistere possit igni; quum certis experimentis constet aurum in fornace liquatum, adeoque liquorem auri resistere penitus igni. Nec obiectio petita ex aqua valet in proposito; tum quia licet aqua polleat actiuis qualitatibus in summo (demus hoc disputationi) prorsus æqualibus oppositis qualitatibus actiuis ignis; ego tamen non posui æqualitatem

A tatem inter vires actiuas ignis, & actiuas olei, tractans vtrobique de primis qualitatibus; verum inter qualitates actiuas, siue consumptiuas in igne residentes, & vires resistendi actiuitati ignis in oleo degentes; mea verba fuere: [p] *Neque igitur in eisdem lucernis flamma vires habebat supra resistentiam humidi; atque adeo ignis humorem minime comburebat.* ([p] l.3.c.) *Ex* [q] *ante habitis colligere quidem iam necessario possumus, in propositis Lucernis, quæ per tot centena, & annorum* ([q] c.24.) B *millia sine vllius fumi euaporatione, ac vllius humoris adustione ab antiquo ardentes perdurauerunt, humorem contentum, & ignem in ea fuisse proportione adinuicem, vt quantam haberet flamma vim humidum sibi subditum consumendi; tantundem virtutis obtinuerit illi subiectus humor ad resistendum viribus ignis.* Quam sententiam [r] sæpius in eodem opere satis explicaui: ([r] l.4. 24.29.) tum quia si totum elementum ignis in mundo compares cum C vniuerso elemento aquæ, proportionatas adeo vires habet alterum ad alterum, vt neutrum a contrario destruatur. Aqua certe ceteris omnibus maiorem vim habet actiuam ignem opprimendi; non tamen habet vim ignis actiuitati magis resistendi quam ceteræ; nam aurum, asbestus, & linum carpasium exiguum resistere poterit igni maximo fornacis ad plurimos annos, cui non resistet aqua longe maioris molis D ad paucas horas. Igitur oleum lucernæ perennis habet vim resistendi actiuitati ignis non a primis qualitatibus, igni contrarijs, ast a gradu suæ mistionis ex partibus puris & homogeneis, cuiusmodi reperiuntur in auro, asbesto, amianto, & alijs, quæ resistunt ignibus inuicta; quin & ab igneo calore conseruantur, non dissipantur; quia caloris est homogenea talia congregare, non autem dissoluere. Quare falso sumitur ad resistendum ignis actiuitati validiores E esse primas qualitates, quam secundas; quum aurum igni magis resistat qualitatibus non primis, quam aqua, sed secundis; nimirum proprio gradu mistionis, & constitutionis ex partibus elementorum purioribus misti substantiam exactissime homogeneam constituentibus. ARE. [s] Se al fuoco resiste il diamante, è per la sua durezza, e sodez- ([s] r…)

» dezza; ma questa ripugna alla natura » dell'olio. Se la cenere; è per la sua sic- » cità, che non è cibo proportionato al » fuoco; ma nè anche questa può conue- » nir all'olio. Come dunque possiamo » noi imaginarci, che vi sia olio, che al » fuoco resista? Forse riceuerà questa » virtù dal lambicco? ma noi veggiamo, » che quanto più vna cosa è lambiccata, » tanto più facilmente si consuma dal » fuoco, come si vede nell'acqua vita. » Forse dirà, esser olio estratto dalla pie- » tra asbestio? ma questa pietra resiste al » fuoco per la sua siccità, e durezza; la » quale non potrà nell'olio ritrouarsi, nè » da quella pietra potrà cauarsi olio, ò » altro liquore, se prima ò con aceto, ò » con altra cosa liquida non si bagna; da » cui riceuerà l'humidità l'olio, che se ne » caua. Dirà, che sia vna certa viscosità » tenace? ma questa appunto esser suole » il cibo più gradito dal fuoco. Non ap- » pare dunque, come ritrouar si possa » quest'olio inuincibile dal fuoco. idest: » *Si resistit adamas igni, hoc a sua duritie » prouenit ac soliditate; sed ista repugnat » olei naturæ. Si cinis; id a sua siccitate, » quæ non est cibus igni proportionatus; sed » nec ista potest oleo conuenire. Quomodo » possumus igitur imaginari, oleum esse, quod » igni resistat? An accipiet hanc vim ab » alembico? sed videmus, quo magis quid » per alembicum transit, eo facilius ab igne » consumitur, vt apparet in aqua vitæ. An » inquiet, esse oleum extractum de lapide » asbesto? sed iste lapis igni resistit sua sicci- » tate ac duritie; quæ non poterit in oleo re- » periri; nec ab eo lapide duci poterit oleum, » aut liquor alius, nisi prius aceto, vel alia re » liquida madefiat; a qua recipiet oleum, » quod inde ducitur, humiditatem. Dicet, » esse quandam visciditatem tenacem? sed » ista speciatim esse solet cibus gratior igni. » Non apparet ergo, quomodo reperiri valeat » hoc oleum inuictum ab igne.* LIC. Concedo quidem oleo repugnare duritiē, atque soliditatem; quæ propria est adamātis: atvero non ita facile dedero, sua siccitate, duritieque lapidem hunc igni resistere; sed a gradu suæ mistionis, & homogenea natura; quam calor igneus non disgregat, sed potius[t] congregat & conseruat. Immo quum obseruatu [u]Alberti, mollescat, & soluatur adamas hirci sanguine, carneque, maxime

A si hircus antea vinum biberit, vel petrosillum, silerve montanum comederit: Quin etiam quum soluatur adamas plumbo; quid ni ex eo quomodocumque mollito, solutoque, ducatur ex arte spagirica liquor olei, non ob duritiem, ac soliditatem, sed ob gradum mistionis homogeneæ vires igniū eludentis, & ab igneo calore conseruati? De cinere, non accipio viribus ignis ob siccitatem resistere; tum quia

B constat experimento, cinerem iteratis adustionibus imminui, tandemque consumi: tum quia siccitas eum reddit faciliorem ad ignis naturam induendam. Nonne siccitas est qualitas igni cinerique symbola? nonne cinis est fere terra? Sed Cl. Aresius [x] Aristotelem audit inter habentia symbolum faciliorem esse transitum, & in ignem facilius commutari terram, quam aqua: verba Magistri nouit, asserentis: *Quæcumque enim habent cognationem ad inuicem, velox ho-*

C *rum transmutatio est:* & mox: *Eadem quoque modo ex aqua terra, & ex terra ignis; habent enim ambo ad ambo cognationem:* & mox: *Quoniam ignis quidem siccus, & calidus; terra autem frigida, & sicca, si corrumpatur frigidum, ignis erit ex terra.* Quum autem cinis nihilominus quam terra siccus existat, & non magis frigidus quam terra, sed potius minus; iam igni similior facilius in ignem commutabitur, quam terra; certe non minus fa-

D cile: Non ergo dicendum est cum Aresio, cinerem igni resistere ob sui siccitatem; quia per hanc symbolam qualitatem facile vertitur in ignem, vt terra. Nec accipio, non posse nos imaginari oleum, quod igni resistat; quum eliquatum aurum in crucibulo resistat igni; cur non oleum aliquod habere valeat auri liquidi conditiones? Accipio quidem, aquam vitæ, quo sæpius per alembicum destillatur, eo facilius

E ab igne consumi; sed non omnium est æqua ratio cum aqua vitæ: millies per alembicum distilla substantiam auri, nūquam hilum ab igne consumetur. De lapide asbesto, quod additur, iam assero de tali lapide vi chimica, vel arte alia posse deduci oleum igni resistens; nec accipio lapidem hunc igni sua siccitate, duritieque resistere; quum duriora, & ficciora marmora calcinentur ab

[x] 2. de gen. t. 28.

n.

ne.

igne, nec illi resistant; asbestum vero non ita durum & siccum esse, constat experimento, quo vincitur malleo, & adeo subigitur, vt ex eo fila ducantur, ex quibus telæ contexuntur; quod ex materia siccissima, & durissima nequit haberi: sed illi Plutarchus agens de Oraculorum defectu mollitiem attribuit, & nomen Carystiæ rupis; ait enim, *Nec diu est quod Carystia rupes desijt simul cum marmore proferre stamina quædam mollia ac quasi fila lapidea (existimo enim quosdam vestrum vidisse mantilia, retia, & inuolucra capitis ea ex materia confecta, quæ neque vruntur; & quum vsu sordes contraxerunt, in ignem coniecta nitorem splendoremque suum recipiunt) plane enim desijt, & vix graciles quædam tanquam fibræ & quasi capilli eius materiæ per metalla discurrunt.* Sed igni resistit peculiari gradu mistionis homogeneæ, quæ conseruatur ab igne, ac in oleo reperiri valet. Minus accipio, deduci non posse rebus e siccis, ac duris, vti lapides ipsi sunt, oleum nisi prius materies illa maceretur aceto, vel alio quopiam liquore; vnde sortietur humiditatem oleum inde per artem eductum; nam oleum de lapidibus Gagatis educitur absque permistione vllius peregrinæ humiditatis, vt constat ex Mesue, ac Antidotario Nicolai Mutonis, quod inscribitur *Luminare Maius*. At vero quæ prius aceto madefiunt, vel oleo sicciora corpora de quibus oleum proprium extrahendum est, ea ratione præparantur, vt acetum penetrans aridas partes, ex illis educat natiuum oleum, similiter oleum aduentitium natiuo rei glutine suo magis adhæret, ac ipsum vna secum ad superficiem ducit; vi vero ignis acetum absumitur, & oleum peregrinum; remanetque purum oleum rei; sic oleum de tartaro faciunt & sine madefactione, & cum irroratione aceti; nam in *Aromatariorum Thesauro* cognominato libro legimus: *Oleum de tartaro Magistrale valet ad maculas faciei purgandum. Reci. tartari quantitatem quam volueris, ponatur super prunas, & tantum permittatur, quod totus inflammetur & rubeat* (scilicet vt consumatur in eo tota humiditas aquea) *postea ponatur in sacculo lineo, & pone dictum sacculum in loco humido sicut in penu* (nam in arido loco

A paucum oleum exiens resolueretur, ac penitus exsiccaretur, ab ambiente) *& sub sacculo ponatur vel ampulla, vel cyathus; quod enim exiet ab eo, oleum tartari ab omnibus solet appellari. Hoc oleum potest fieri tam de tartaro albo, scilicet vini albi, quam rubei.* Tartarum autem est vini fex, ac portio maxime terrea in lapideam substantiam concreta, ex qua sine liquoris vllius adiectu defluit oleũ. Addit autor: *Et sunt qui alio modo faciunt, scilicet puluerizando tartarum subtiliter: deinde in sacculo telæ reponunt; &*
B *ipsum sacculum & tartarum irrorant aceto; deinde sub prunis ponunt, & relinquunt vsque quo nigrescat; deinde extrahunt illum a sacculo iterum, & puluerizant, & aceto aspergunt, & sub prunis ponunt, & post ipsius nigredinem sacculum accipiunt, & in penu ponunt, & liquor exit:* qui quidem non est acetum; nam id a calore prunarum eductum prius & absumptum fuit ob substantiæ suæ te-
C nuitatem; sed oleosa tartari substantia densior, quam acetum veluti vehiculum duxit ad extima tartari ab intimis; eo plane modo vehiculum alimenti nuncupat [y] Hippocrates ichorem serosum tenuem, qui sanguini crassiori permisus per arctas venas ab intimo corpore ducit ad alendas omnes partes etiam cutaneas. Ita Philosophorum oleum nuncupatum fit ex lateribus, vt ait Mesues, hac arte: *Lateres ex terra*
D *rubente multum antiquatos in frusta comminutos carbonibus non fumantibus accende, donec igniti rubeant: tum concha oleo rorismarini, vel antiquo claro plena extingue, & quoad eius fieri potest, oleo imbue: sicca per se in casulis; post minutissime tere, & vasi per sublimationem destillandum trade, luto chymistarum capitello committe, carbonibus in fornace accensis coque donec oleum destillet in phialam vitream naso imo capitelli agglutinatam, quam exacte obstructam reconde, & serua; quan-*
E *to enim antiquius, tanto valentius.* Quare oleum exterius admotum seruit ceu glutem ad extrahendum oleum internum ac proprium laterum; quod solum habet virtutes medicinales illas mirabiles, *consumendi materiam omnem excrementosam*, vt ait Mesues, *& maiorem in modum conferendi epilepsiæ, paralysi, vertigini, obliuioni, doloribusque frigidis omnium*

[y] lib. alim.

A *nium partium neruosarum, lienis, renum, vesicæ, uteri, neruorum, & articulorum omnium* speciatim, quibus oleum commune non opitulatur: quod etiam exsiccatum abijt in halitus, vbi deduxerit oleum laterum, quod magis igni resistit, extra illorum substantiam. Ceterum hanc nostram sententiam aperte confirmat experientia, dudum a Cardano, & alijs Chimicis obseruata, dum inquit, [z] *Extrahunt alij ex his* metallis *vim atque oleum alio modo: Metallum, metallicaque in pollinem redigunt, ea arte qua plumbum redigi docuimus. Puluerem hunc, aut si vitare placet hunc laborem, folia metallorum malleo attenuata, in acetum distillatum immittunt, tamdiuque loco calente sinunt, donec aceti color augeatur; inde eo detracto, diligenter aliud superinfundunt: inde aliud, atque aliud, donec desinat acetum, quod super infusum est, colorari: totum igitur hoc acetum seruatum miscent, atque distillant; abijciuntque acetum, quod primo purum ascendit ac leuiore igne: quo conduplicato humidior metalli pars, instar olei ascendit, remanentibus fæcibus. Quæcumque igitur aceto soluuntur (& sunt omnia, præter aurum atque argentum) reddunt oleum illud. Sic etiam & lapides, corallus, margaritæ, crystallus, smaragdus, hyacinthus etiam, sed parum. Ignita vero aurum atque argentum aliquid reddunt, maxime argentum, quod tenerius est: atque eo magis (vt dixi) scobes: quare fieri potest, vt aliquid perexiguum magna arte & longa assiduitate detrahatur; quod eo pretiosus est, quo difficilius, & rarius. &c.* Sic igitur ex asbesto facilius oleum proprium educi poterit, quanto lapis iste plus abundat oleosa substantia propria, quam lateres, & pumices: ex quibus eodem modo, ac ex lateribus oleum pariter efficax educi posse monet ad hunc locum Mesue, Costæus Præceptor. Quod vltimo statuit, humiditatem viscidam atque tenacem esse proprie cibum ignis; id verum absolute non est; nam auri liquati visciditas tenax ignem non alit, nec ab eo consumitur; Ita dixero de humore lapidis asbesti, & consimilium vi chymica educto; Quare non conuincitur ex dictis, inueniri non posse oleum inuincibile prorsus ab igne.

[margin: …de subt.] [margin: …53.]

» ARE. [a] Quello ancora, ch'egli dice, il fuoco spiccatosi dalla lucerna, esser estinto dall'aria circonstante, non mi piace; perche, ò ciò farebbe l'aria per mezzo delle sue qualità attiue, ò per mezzo della sua mole, cioè, per esser egli in grandissima quantità; ma nè l'vno, nè l'altro può dirsi. Non per le qualità; perche queste sono molto più gagliarde nel fuoco; e si vede per esperienza, che debolissimo lume posto quanto si voglia all'aria, pur che non vi sia vento, non rimarrà mai estinto. B Per ragione della quantità nè anche; perche in questa guisa esser suole estinto il fuoco per essere suffocato, & oppresso; ma l'aria è tanto tenue, sottile, e leggiera, che non può cagionar suffocatione; anzi è l'vnico rimedio di lei. Aggiungo, che nè anche il vento potrebbe estinguer questo fuoco, che egli dice volar alla sua sfera; perche il vento intanto estingue il fuoco appresso di noi, C inquanto lo separa dal corpo, che lo manteneua, onde remanendo senza nutrimento, muore; che perciò talhora il vento fa accender maggiormente il fuoco, quando cioè lo manda verso quella parte, oue è il suo nutrimento, e con quello maggiormente lo vnisce; ma il fuoco separato, di cui fauella il Liceto, non hà bisogno di nutrimento; adunque non riceuerà alcun danno dal vento. E benche possa essere da lui in questa, ò in D quella parte portato; non però sarà da lui estinto. idest: *Id etiam, quod ait Licetus, ignem absolutum a Lucerna, extingui ab aere ambiente, mihi non placet; quia vel id efficeret aer suis qualitatibus actiuis, vel mole sua, nempe maximam ob sui quantitatem; sed neutrum dici potest. Non suis qualitatibus, quia istæ multo validiores in igne sunt; & apparet experientia, debilissimam lucernæ flammam in aere quocunque positam, dummodo ventus absit, nunquam extingui.* E *Ratione quantitatis nequaquam; etenim ab hac ignis per suffocationem extingui solet, & opprimi; sed aer adeo tenuis est, subtilis, & leuis, vt inducere nequeat suffocationem; immo eam vnice tollit. Addo neque vento extingui posse hunc ignem, quem ait ipse volare ad suam sphæram; quia ventus eatenus extinguit ignem apud nos, quatenus eum separat a corpore, quod il-*

,, *lum conseruabat; vnde remanens absque*
,, *nutrimento, moritur; & iccirco ventus ali-*
,, *quando magis accendit ignem, quando ni-*
,, *mirum cum impellit versus eam partem,*
,, *vbi nutrimentum illius adest, & cum ipso*
,, *magis vnitur; sed ignis iste segregatus à*
,, *Lucerna, de quo Licetus, non indiget ali-*
,, *menti; non accipiet ergo detrimentum vl-*
,, *lum a vento; & licet ab ipso deferri valeat*
,, *in hanc aut illam regionem, non ideo ex-*
,, *tinguetur ab illo.* LIC. Hæc opinio,
cum suis probationibus, intime perspe-
cta rei natura, proscinditur; etenim
vere volans extra lucernam ignis ex-
tinguitur ab aere facile, tum ratione
suarum qualitatum actiuarum, tum ra-
tione molis, non quidem seorsim as-
sumptarum, sed simul operantium, vt
ostendam: etenim etsi qualitates ignis
validiores sint qualitatibus aeris absolu-
te, ceterisque paribus; attamen quali-
tates igniculi de lucerna segregati non
sunt validiores qualitatibus aeris, &
omnino aeris immensi, per quem sibi
transcundum est ad propriam sphæram;
in primis enim igniculus ille, quanto
magis ascendit, tanto magis euadit ra-
rior, consumens iugiter subiectum sibi
liquorem, quo impeditur ascendere,
quousque redditus inadspectabilis libe-
rius, ac velocius ascendit: Atvero quan-
to rarior euadit, tanto qualitates imbe-
cilliores fieri sibi sentit; nam qualitas
caloris, frigoris, & alia quæuis in rariori
subiecto minus actuosa est, atque debi-
lior; quare semper fatiscens ascenden-
tis ignis actiuitas a valentiori qualitate
aeris extinguitur. Deinde vero sem-
per omne agens agendo repatitur; vt
ostendit [b] Aristoteles; iugiter igitur
ascendens ignis per aerem assidue viri-
bus imminuitur, vt demum illis omnino
collapsis, actiuitati cedat aeris; qui sem-
per nouus ab igne sursum lato reperi-
tur integris viribus; vnde fatiscentem,
ac eneruatum ignem tandem extinguit
aer, priusquam ad propriam regionem
ille perueniat. Deinceps igniculus ille
rarissimus, & inadspectabilis, actiuita-
tisque debilissimæ summam ob sui rari-
tatem, si peruenerit ad mediam aeris
regionem, vbi viget frigus intensius, &
magna manus aquei vaporis, ac humi-
di, quidni facile destruatur a validiori
contrario? Nec obest experientia de

[b] 4. de gen. an. c. 3.

A lucernæ flamma, quæ nunquam dicitur
extingui ab aere, vbi ventus abest: tum
quia nos agimus de igne segregato a
lucerna, non insidente in lucerna; quam
flammulam experimento videmus pro-
pe lucernam in minima distantia citissi-
me mori: tum quia lucernæ flamma
semper ab aere contiguo corrumpitur
vetus, & in interitu suo, exituve de lu-
cerna nouam generat ex humido sibi
continuo, sicuti supra nouimus ex Ari-
stotele[c]. De quantitate quod addi-
B tur, aer sane non solum mole sua com-
pressus in arctum flammam suffocat;
verum etiam quia in maiori mole, cete-
ris paribus, vegetior est actiuitas qua-
litatum; etenim corpus lucidum maius
impensius illuminat & magis quam mi-
nus; maiorque flamma calefacit magis
quam minor: quare scandens igniculus
de lucerna sensim refrangitur ab aere
multo, cuius partes assidue contingit
nihil a se passas, ast integris viribus; vt
C oporteat ab aeris multi plurimis parti-
bus iugiter igniculū ascendentem affi-
cientibus labefactari, ac demum extin-
gui. Ventus item, quatenus est exha-
latio multum terrea, sicut ostendit Ari-
stoteles, [d] & venti motus ad mundi la-
tera, simul & ad terram, eatenus con-
trarias habet igni qualitates, maxime-
que frigiditatem, qua extinguit ignem.
Nec apud nos flammam extinguit, quia
separet illam a suo nutrimento; sed
D quia diuellit eam a materia, ex qua mo-
riens nouam[e] procreare valeret. Ac-
cendit autem flatus, ac vetus flammam
extinctam, quando calidam exhalatio-
nem exeuntem de recens extincta lu-
cerna, tædave, concentrat, & cogit in
combustibile; qua concentratione, co-
actioneque densatur in flammam ruti-
lam; vt olim[f] ostendimus. ARE. Al-
l'essempio, ch'egli adduce de gli huo- ,,
mini, che lungamente viuono senza ci- ,,
bo, si è risposto nell'impresa di S. Gio- ,,
E uanni Battista nel lib. 4. e dimostrata es- ,,
ser falsa la sua ragione. idest: *Ad exem-* ,,
plum, quod affert de hominibus diu viuen-
tibus absque cibo, responsum fuit in Em-
blemate S. Ioannis Baptistæ lib. 4. & osten-
sum, esse falsam eius rationem. LIC. Non
opus est, alienum argumentum hic fu-
sius tractare: Quare breuiter ostende-
re conatur ibi, [g] calorem natiuum ne-
ces-

[c] 2. mete... su. 1. c. 2.

[d] 2. me... su. 2.

[e] 2. me... su. 1. c. 2.

[f] 4. d... ant. c. 14

[g] l. 4. I... c. 2.

cessario semper humido radicali prædominari, quia caliditas naturalis extranea qualitas existat humano corpori; quod ex eo contendit ostēdere, quia separata anima corpus frigescat, quasi redeat ad suam naturam, vt aqua separato calefaciente: ponitque calorem naturalem esse contrarium humano temperamento; quod ait in solo humido radicali consistere. Quæ dogmata refragantem habent omnem Philosophorum, & Medicorum cœtū, & apertissimam rationem: Quomodo calor naturalis esse potest, si qualitas est extranea humano corpori? non ne natura internum est principium? quomodo absente anima corpus humanum est, & humanum temperamentum in defun-
un.t.9. 1. ctum, nisi æquiuoce; ceu lapideum, ac pictum; vt ait sæpius[i] Aristoteles. Alia, quæ mihi tunc obijcit Aresius, his paria videntur, & omnia solutionem apertam habent in illo volumine *De his qui diu viuunt sine alimento*, sicuti cuique constare poterit ipsum versanti: quare
9.54. redeamus ad Lucernas. ARE.[k] Che poi quest'arte di formar olio inuincibile dal fuoco non si trouasse appresso gli antichi, oltre alle ragioni, che dimostrano esser ella impossibile, può prouarsi, perche si trouerebbe alcuno, che facesse di lei mentione; e pure non ve n'è chi ne parli. A tempi di Plutarco non doueua ella certamente esser perduta, se mai fù al mondo; perche non ancora erano inondati nell'Europa i Barbari, e fioriua più che mai l'Imperio Romano, e conseguentemente tutte le arti: Et egli, che seppe tanto, e fù molto curioso inuestigatore delle cose, qualche cognitione hauuta ne hauerebbe; che vuol dir dunque ch'egli si fa tanta marauiglia, che alcune lampadi durassero gli anni intieri senza porui olio; e si sforza ritrouarne diuerse ragioni, potendola hauer in pronto da quest'arte? Come Aristotele anch'egli, che visse mentre nella Grecia fioriuano tutte le arti, trattando souente del fuoco, e della nutritione, e suo mantenimento, non ne fece anch'egli giamai mentione? Come Plinio, curiosissimo, e diligentissimo, facendo mentione nel cap. 56. del 7. de gl'inuentori delle arti, e di cose molto triuiali, come sin del mescolar

A l'acqua col vino, fatto non haurebbe mentione de gl'inuentori di quest'arte tanto marauigliosa? Come S. Agostino, che pur visse a tempi, che la memoria di quest'arte non poteua esser estinta, parlando di queste Lucerne, non ad altra arte, che a quella del Demonio l'ascriue? Come quei Sacerdoti, che diceuano vn'anno intiero mantenersi le loro Lucerne senza aggiungerui olio, raccontauano ciò per marauiglia, se vi era l'arte di mantenerle sempre?
B E che vuol dire, che di questa più tosto, che di quelle di conseruarle vn anno solo, non si seruiuano? idest: *Quod insuper ars hæc efficiendi oleum inuincibile ab igne non inueniretur apud antiquos, præter argumenta demonstrantia eam esse impossibilem, ostendi potest eo quod inueniretur aliquis, qui de illa mentionem faceret; & tamen nemo est, qui de illa loquatur. Aeuo Plutarchi certe non debebat esse deperdita, si vnquam in mundo fuit; quia*
C *nondum inundauerant Europam Barbari, & florebat in summo Romanum Imperium, & consequenter omnes artes: Et ipse, qui tanta sapientia pollere visus est, & valde curiosus inuestigator rerum fuit, quampiam notitiam eius habuisset; quid ergo tantopere miratur ipse quasdam lampades durasse annos integros absque appositione olei; conaturque reperire diuersas rationes, quum posset habere in promptu ab hac arte? Quomodo Aristoteles & ipse, qui vixit*
D *dum in Græcia florebant omnes artes, agens frequenter de igne, deque nutritione, suaque conseruatione, nunquam de proposito mentionem fecit? Quomodo Plinius, curiosissimus, & diligentissimus, tractans in cap. 56. lib. 7. de inuentoribus artium, & rerum admodum vulgarium, vt etiam permiscendi aquam cum vino, non fecisset mentionem de inuentoribus huius artis adeo mirabilis? Quomodo S. Augustinus, qui vixit æuo, quo memoria huius artis extin-*
E *cta esse non poterat, agens de Lucernis istis, non ad aliam artem, quam ad Dæmoniacam illas adscribit? Quomodo Sacerdotes illi, qui dicebant annum integrum seruari suas Lucernas absque adiectu olei, referebant hoc vt admirabile, si aderat ars illas æternum conseruandi? Et cur huiusmodi perpetua potius, quam annua illa non vtebantur?* LIC. Negatiua propositio vniuersalis de rebus agibilibus anteactis

quo-

quomodo probari poterit vnquam? A Esto nemo citatorum nouerit hanc artem, etsi doctissimorum; potuit attamen ab alio dignosci. Neque subtilitate doctrinæ semper admirabilia reperiuntur; sed casu sæpe inter operandum ab empiricis: nam vt obseruat Polydorus [l] Virgilius agens de primis rerum inuentoribus, *Bombardæ tormentum, quo post hominum memoriam nihil terribilius ab humano ingenio excogitari potuit, cuius inuentorem fuisse tradunt hominem Germanum, admodum ignobilem, cui casu in mentem venit tale quid efficere. Fertur enim homo ad exitium humanum natus, seruasse aliquando domi in mortario puluerem sulfureum, cuiusdam medicinæ faciendæ causa, illudque texisse lapide; ac inde contigisse vt, dum ignem ex silice prope excuteret, scintilla intro ceciderit, subitoque flamma eruperit, atque lapidem in altum tulerit; & ille, eius rei casu doctus, postea facta ferrea fistula, & puluere confecto, machinam reperisse; ac eius vsum Venetis in illo bello primum ostendisse, quod ad Fossam Clodiam est cum Genuensibus gestum: qui fuit anno salutis humanæ 1380. Is itaque tam mortiferæ machinæ repertor, pro mercede, opinor, accepit, vt nomen eius perpetuo occultaretur, ne omni tempore a cunctis mortalibus male audiret, dignus scilicet, qui prior ipse vice Salmonei, fulmine flagrasset.* Itaque oleum incombustibile pariter casu potuit inueniri ab homine indocto, sed empirico puro; D qui suam artem postea non ita passim promulgauerit, at paucis, a quibus eximiam mercedem habere posset. Vitreo flexibili, & malleabili, quid admirabilius item excogitari potest? hoc tamen inuenit efficere plebeius homo quidam indoctus, & forte casu; qui neminem edocuit artem suam, quæ propterea perijt: de qua re Plinius [m] ita: *Ferunt Tiberio Principe excogitatum vitri temperamentum, vt flexibile esset: & totam officinam artificis eius abolitam, ne æris, argenti, auri metallis pretia detraherentur, eaque fama crebrior diu, quam certior, fuit.* Latius Isidorus [n] in Originibus inquiens: *Fertur autem sub Tiberio Cæsare quendam artificem excogitasse vitri temperamentum, vt flexibile esset, & ductile. Qui dum admissus fuisset ad Cæsarem, porrexit phialam Cæsari. Quam*

[l] lib. 2. c. 11.

[m] li. 36. c. 26.

[n] l. 16. c. 15.

A *ille indignatus in pauimentum proiecit: artifex autem sustulit phialam, quæ plicauerat se, tanquam vas æneum: deinde malleum de sinu protulit, & phialam correxit. Hoc facto, Cæsar dixit artifici: Nunquid alius scit hanc condituram vitrorum? Postquam ille iurans negauit: iussit eum Cæsar decollari, ne dum hoc cognitum fieret, aurum pro luto haberetur, & omnium metallorum pretia detraherentur.* Sic etiam cur inuentores olei vires ignium eludentis, extitisse non potuerunt, & pauci vario B seculo, & ignoti nominis, & artem suam nemini communicantes. At sigillatim obiectionis partibus occurramus: Quod ait primo, neminem inueniri, qui loquatur de arte faciendi oleum ab ignibus inuincibile, demonstrat esse falsum Cassiodorus, qui libro *De Institutione Diuinarum Scripturarum* hæc habet ad verbum: [o] *Parauimus etiam nocturnis vigilijs mechanicas lucernas, conseruatrices illuminantium flammarum, ipsas sibi* C *nutrientes incendium, quæ humano ministerio cessante, prolixe custodiunt vberrimi luminis abundantissimam claritatem, vbi olei pinguedo non deficit, quamuis flammis ardentibus iugiter torreatur.* Quem locum videre poterat Aresius, vt videt, & approbat, refertque Tostatus in Matthæum dicens: [p] *Dicunt alij, quod ignis inferni durat indeficienter, propter materiam, in qua est, quæ semper ardens est, & tamen nunquam ardendo exuritur. Nec est hoc valde admirandum, quum & nos similia videmus in lucernis quibusdam metallicis, æreis, aut æneis, quas artificialiter faciunt, & tingendo illas quodam genere liquoris manebit massa illa semper ardens & lucens, & non consumitur. Et quod plus est, etiam posita in medio fluminis semper ardebat; nec est aliquid quod eam extinguere valeat, nisi filtrum (vt dicunt) aceto madefactum. Et hoc quidem non nigromantice, sed naturaliter fit; testatur enim se Cassiodorus fecisse vnam, &* E *dedisse quibusdam Monachis in monasterio quodam, quod ipse construxerat, ad perpetuum vsum monasterij, vt ipse refert in quodam libro de Institutione illorum Monachorum.* Insuper hoc assertum Aresij demonstrat a veritate deuiare Iacobus de Voragine, alijque vetustiores, quos recenset ita [q] Tostatus in Numeris: *Potest effici Lucerna inextinguibilis aquæ*

[o] cap. 3[…]

[p] p. 7[…] qu. 515[…]

[q] p[…] qu. 1[…]

aquæ vel aeri naturaliter, vt fecit B. Isidorus duas naturaliter; quæ post mortem eius ad caput & pedes sepulcri ipsius permanserunt quasi per ducentos annos, ita quod nihil de eis videretur consumptum: sed postea inde sublatæ sunt. Testantur hoc Maiores, & ponit Iacobus de Voragine in historia B. Isidori. Sed ante hos omnes ipse Strabo [r] dixit: *Astu saxum est in planicie, circumquaque domicilijs circumdatum: in eo saxo est templum Mineruæ, & vetusta Poliadis ædes, in qua semper ardens Lucerna, & Parthenon Ictini opus, in quo Minerua eburnea Phidiæ opus:* Profecto nihil insigne relata foret eam lucernam semper ardentem dicere, si noua superinfusione olei ad durationem indigeret; quum passim suis in phanis antiqui Gentiles lucernas conseruarent ardentes omni tempore; sed hoc peculiare posuit inter alia memorabilia opera Ictini, & Phidiæ, summorum artificum, quia lucerna semper ardens erat absq; noui olei affusione. Reperiuntur igitur inter veteres, qui locuti sunt de lucernis perenni lumine coruscis, deque arte parandi oleum ab ignibus inuincibile. Quod autem asseritur de Plutarcho non me turbat; fuit vir ille doctus, & diligens rerum inuestigator: an non ideo latere potuit eius diligentiam ars efficiendi oleum incombustibile, quæ multos alios illo non minus curiosos, & diligentes latuit? quæque paucissimis agnita fuit? ceterum non ne satis innuit in libro de oraculorum defectu artem illam fuisse deperditam, cuius materia plane desijt? age repetamus eius dicta luculentius in proposito: *Neque diu est,* inquit, *quod Carystia rupes desijt simul cum marmore proferre stamina quædam mollia ac quasi fila lapidea: (existimo enim quosdam vestrum vidisse mantilia, retia, & inuolucra capitis ea ex materia confecta: quæ neque vruntur; & quum vsu sordes contraxerunt, in ignem coniecta nitorem splendoremque suum recipiunt) plane enim desijt, & vix graciles quædam tanquam fibræ & quasi capilli eius materiæ per metalla discurrunt. At enim horum omnium opificem Aristoteles facit vaporem, qui est in terra: cuius defectum, migrationem, nouumque ortum necesse est ista omnia sequi.* Quum igitur ex his, vt ex alijs omnibus, obseruatore Cardano, [s] possit oleum [s] de subt.

A extrahi, quod naturam redoleat eius, ex quo fuit extractum; certe non obscure nos insinuauit Plutarchus oleum incombustibile fieri posse, desijsseque materiam, ex qua confici valet. De Aristotele quod opponitur deinde, me non angit: quis ignorat Aristotelem esse doctissimum, & rerum diligentissimum scrutatorem, quæ natura fiunt? sed quis etiam dicat, oportuisse ipsum omnia nosse, quæcumque fiunt a quauis arte, potissimum rara, & abditissima,
B cuiusmodi fuit ista parandi oleum lucernarum incombustibile? num oportuit ipsum nihil omnino latere? Dei solum hoc proprium est. Deinde licet pluribus in locis agat Aristoteles de igne, & nutritione, suaque conseruatione; tamen inter eius opera prostantia nihil habemus, quod omnia penitus attributa ignium exactissime promat; quũ ipse se de alimento tractasse dicat in opere de anima crassiori stylo, tracta- l.2.t.50.
C turumque se polliceatur posterius de alimento in proprijs sermonibus; quæ cultior theoria non prostat. An non inter ea multa volumina Magistri, quæ perierunt, hoc argumentum extitisse valuit? sane defectus huius Aristotelicæ tractationis impulit Bonamicum ad libros de Alimento conscribendos, vt ipse [t] præfatur. Minus obest Plinius, [t] in Præf. qui dicitur in recensu de rerum etiam vulgarium [u] inuentoribus, nullam ha- [u] l.7.c.56.
D buisse mentionem de arte faciendi hunc incombustibilem liquorem; quia multa sunt alia, de quibus nullum inuentorem ibi commemorat Plinius, quæ tamen apud homines habentur euidentia; non ergo dici debuit, artem efformandi oleum incombustibile nunquam extitisse, quia de illius inuentore Plinius non meminerit, dum plurium rerum inuentores enumerat. Minime omnium obstat D. Augustinus, at plane suffra-
E gatur, si sententia ipsius integra referatur; non enim refert lucernæ longam durationem in solam artem Dæmonis, vt obijcitur, sed in humanam etiam sine commercio Dæmonis; ait enim perspicuis verbis: [x] *Aut ergo in lucerna illa mechanicum aliquid de Asbesto ars humana molita est: aut arte magica factum est, quod homines illo mirarentur in templo: aut Dæmon quispiam sub nomine Veneris* [x] 21. de ciu. c.6.

tan-

tanta se efficacia præsentauit, vt hoc ibi prodigium & appareret hominibus, & diutius permaneret. D. igitur Augustinus potius ad artem humanam, quam ad vim Dæmonis durationem illius lucernæ refert; quum primam causam proponat humanam industriã. Nihil obest vltima de Sacerdotibus illis instantia; quia necessarium non erat illos artem eam nosse, quæ paucissimis alijs nota fuerat; ac eam ignorantes pro miraculo suam lucernam ostentabant integri anni splendore rutilam; nec pro ea perennem aliam habere poterant.

De reali existentia Lucernarum diu sine liquoris adiectu splendentium, speciatimq. repertarum in sepulchro Pallantis, atque Tulliolę, Cl. Aresij dubitationes eluuntur. Cap. IV.

VLtimo loco nititur Cl. Aresius inuentionem, ac existentiam realem perennium lucernarum, antea nobis propositarum infirmare scribens in
[a]cap.7. " hanc [a] sententiam. [b] Che diremo
[b]nu.59. " dunque di tante lucerne, che ne' sepol-
" cri antichi, Autori grauissimi fanno fe-
" de essersi ritrouate accese? Io confes-
" so, che appresso di me sono molto so-
" spette di falsità, ò di qualche inganno.
" idest: *Quid ergo dicemus de tot lucernis,*
" *quas in sepulcris antiquis Autores grauis-*
" *simi fidem faciunt inuentas esse coruscas?*
" *ego fateor, apud me valde suspectas esse fal-*
" *sitatis, aut fraudis alicuius.* LIC. Equidem Cassiodorum, qui fatetur se confecisse lucernam huiusmodi ad vsum Monasterij ab se instituti, virum probitate, nobilitateque singularem, non auderem insimulare fraudis, atque men-
Cap. sup. dacij; qui eius verba nuper attulimus. Neque Iacobum de Voragine, virum doctrina, & innocentia vitæ clarissimum, fallacem scriptorem dixero, quũ apud eum lego B. Isidorum duas eiusmodi lucernas effecisse, quæ ducentos annos arserint in suo sepulcro clausas.
" ARE. E per essaminarne alcune del-
" le più principali. hoc est: *Et vt exami-*
" *nem aliquas magis principalium.* LIC. Ad ostendendum non extitisse dudum vllam lucernam perennem, haud satis est ostendere non fuisse quasdam, ac duas tantum, vt efficere conatur Vir Cl. sed

A oportebat ipsum omnes a nobis propositas confutare; nam vel vnica reperta sufficit ad meam opinionem confirmandam; ipse vero ex particulari negatione duarum, vel trium, non potest omnium, & plurimarum existentiam conuellere. Sed videamus quid contra opponat. ARE. Chi non vede, "
quanto sia poco probabile ciò, che si "
dice della sepoltura di Pallante? In "
prima quei versi, chi vi sarà, vn poco in- "
B formato dell'vso della Latina lingua, "
che non conosca non essere di quei "
tempi antichi? Chi non sà, che dal "
principio di Roma insino al tempo di "
Cicerone, fu tanto cangiato il fauellar "
latino, che non pareua quasi l'istesso? "
Ad vn giouane, che si dilettaua di fa- "
uellar all'antica disse Fauorino Filoso- "
fo appresso ad Aulo Gellio, [c] *Tu per-* " [c]l.
inde, quasi cum matre Euandri nunc lo- "
quaris, sermone ab hinc multis annis iam "
desito vteris, quod scire, atque intelligere "
C *neminem vis, quæ dicis.* Se dunque il "
fauellar di quei tempi antichi non si sa- "
rebbe inteso da Romani viuenti a tem- "
pi di A. Gellio; come questi versi tanto "
chiari, e conformi al parlar del secolo "
di Cicerone, e di Virgilio, diremo noi, "
che fossero scritti sopra quel sepolcro "
a tempi di Pallante? idest: *Quis non vi-* "
det, quam parum probabile sit, quod dicitur "
de sepulcro Pallantis? In primis, illos ver- "
sus quis erit, parum informatus vsu linguæ "
D *Latinæ, qui non agnoscat non esse temporum* "
illorum antiquorum? Quis ignorat, ab ini- "
tio Romæ ad tempus vsque Ciceronis, adeo "
mutatum fuisse Latinum idioma, quod non "
idem quasi videretur? Adolescenti, qui mo- "
re prisco loqui affectabat, dixit Phauorinus "
Philosophus apud A.Gellium, [d] Tu per- " [d]l.
inde, quasi cum matre Euandri nunc "
loquaris, sermone ab hinc multis annis "
iam desito vteris, quod scire, atque in- "
telligere neminem vis, quæ dicis. *Si er-* "
E *go sermo temporum illorum antiquorum* "
intellectus non fuisset a Romanis viuenti- "
bus æuo A.Gellij; quomodo versus istos adeo "
claros, & conformes idiomati seculi Cicero- "
nis, ac Virgilij, dicemus nos inscriptos esse "
sepulcro temporibus Pallantis? LIC. Vere vetustissimi Romanorum, & ante Romam conditam Latini loquebantur idiomate satis vario ab illo, quo tempore Ciceronis vtebantur: sed ista varie-

tas

tas tanta non fuit, quin vtraque tempora multas voces communes habuerint, atque præsertim propria virorum; at prodijt solum ab antiquatione multarum vocum, & ab innouatione aliarum plurium; voces autem antiquatæ, quæ multis iam seculis vsurpari desierint, a posterioribus non intelligebantur; vnde iuuenis ille, qui solum vocabulis antiquatis a multo tempore loqui affectabat, merito reprehensionem subit Phauorini, quasi nolit ea sciri, ac intelligi, quæ diceret. Memini me legisse versus quosdam Etruscos vernacula quidem lingua constructos, ac vocibus omnibus obsoletis iamdiu, qui propterea difficillime intelligerentur nisi ab eorum autoribus, inter quos præter Florentinos aliquot, emicuit Io: Baptista Pinellus Genuensis. Consimilia carminibus his habentur epigrammata Tusca Burchielli Poetæ Florentini, commentarijs arguti Doni vix intelligibilia reddita; quorum vnum erat:

„ I Mezzuli eran già nelle capruggine,
„ Volendo il trenta tre lasciar per arra
„ Coluì, per cui si fà sì spesso sciarra,
„ Et mette al fin del cācer la caluggine.
„ Quando in corazza coperta di ruggine
„ Viddi villani partir dalla marra,
„ Qual col Falcon, qual colla scimitarra,
„ Qual col targon pareua vna testuggine.
„ Cosi feroce il nuouo Balugazzo,
„ Cadde vna lancia strofinādo il muro,
„ Che fè fuggir quei trilli, e'l popolazzo.
„ Io fui de' primi, e mai non fui sicuro
„ Ch'io fui dētro a la porta di palazzo,
„ Temendo di morir nel caso scuro.
„ Vn Berricuocol duro
„ Si mosse per pietà ch'era già morto,
„ E venne al buco a porgermi cōforto.

Commentator pro nō intelligibili præterit hoc Idyllium, asserens: *Questo tratta d'Abachi, & Zeri, & altre cose, che'l Commentatore le lascia passare; ma perche questi versi son simili a quelli, che dicono,*

„ Foglie di Ceruio, e corna di Sābuco:

Però non dirò altro, hauendo dichiarato quello a carte. . . . idest: *hoc agit de Algorismis, & Zeris, & alijs rebus, quas Commentator pertransire sinit; sed quia versus isti sunt similes illis, qui dicunt,*

„ Folia Cerui, & cornua Sambuci:

propterea non dicam aliud; quum declarauerit illum pagina. . . . Qui sane ver-
A siculus, agens de frondibus Cerui, & cornibus Sambuci, nō inuenitur in opere Burchielli; quare signat, allatos esse non intelligibiles, cuiusmodi sunt & hi,

Esso la Bassa, che vaco a Madonna, „
A pena ne riuieco questo Maio: „
Ascio dolente, che vdito l'haio „
Da Cola Ianni massera in Colonna. „
E perche lo dissi di notte cō la nuonna, „
Questi ribelli maco fatto oitraio, „
E vuoco pur ch'io faccia lunaraio, „
E la sposata ancor non ha la gonna. „
B Accolo detto alli Conzeruatori, „
Ma rincontro crai lo patriarca „
Cotal assordo per si man Lorienza: „
Se Liello ciecho torna dalla Marca „
Allonta delli tuoi Rienzo Mattienza „
Chalmo alla calata con la varca. „
Se più voglio se scarca, „
A questa Mercatanti da Fiorenza „
Ma più faccio al Bassà la riuerenza. „

Commētator ait: *Potrebbe esser, che qualch'vn altro hauesse fatto il Sonetto, & egli*
C *hauesse fatto questo che seguita: forse gli hauesse per altri composti in quella lingua: di questo non voglio io disputare hora; vedete voi l'vno, e l'altro, & giudicate; ma guardate di non v'ingannare, come i nostri Commentatori, i quali hanno preso di grossi granchi a secco*. idest: *Posset illud esse, vt quispiam alius poematium pepigisset, ac ipse fecisset istud, quod sequitur: forsitan pro alio quopiam homine composuit ipsa pægnia in eo idiomate: de hac re disputare nolo*
D *nunc: videte vtrumque, & iudicate; sed cauete ne decipiamini, sicuti nostri Commentatores, qui ceperunt magnos cancros in sicco*, multum frustra laborantes.

Iesso la parte de duonna Mattienza „
Cuoppia vaccina caprede vi faccia. „
Quattro melangole, e vna ramoraccia „
Hanci spieso vn carlin non ci ripienza. „
E questi mercatanti da Fiorenza, (cia, „
Che aghano i Cāpomierlo fatto cac- „
Presentan la Sposata che lo caccia „
Vn capoceruio con gran reuerenza: „
E Disse Losantolo danza che sia acciso, „
Malditta mali muorti tuoi malditta. „
Non bicassimo mai nel tuo viso, „
E cacio tuosto, & Gianuzo sbiritta, „
Paluezza, Giacomella laccho intiso „
Che prāzan madimani con capacitta. „
Isa sende delitta, „
Che vagamo massera alla calata, „
E facciam quattro squorze di fogliata. „

Nisi

Nisi dicamus hos versus esse scriptos idiomate plebeculæ iam obsoleto, sicut olim vitam Nicolai Laurentij scripsit eius Cancellarius lingua vernacula plebis infimæ Romanorum illius æui, vt ostenderet Nicolai natales e matre linteorum lotrice mercenaria, & patre caupone, obscuros & ignobiles extitisse. At vero, quod asseritur, eos esse inintelligibiles sermones, figurate dictum accipi debet, pro eo quod est, difficulter intelligibiles, siue non facile, nec ita statim intelligibiles, veluti mille numos erogasse dicimus, qui multo pauciores erogauit in re vili: quod animaduertit in proposito Macrobius inquiens: *Tunc Auienus [e] aspiciens Seruium, Curius, inquit, et Fabricius et Coruncanius antiquissimi viri, vel etiam his antiquiores Horatij illi trigemini plane ac dilucide cum suis fabulati sunt: neque Aruncorum, aut Sicanorum, aut Pelasgorum, qui primi coluisse in Italia dicuntur, sed ætatis suæ verbis vtebantur: tu autem perinde quasi cum matre Euandri loquare, vis nobis verba multis iam seculis oblitterata reuocare: ad quorum congeriem præstantes quoque viros, quorum memoriam continuus legendi vsus instruit, incitasti. Sed antiquitatem vobis placere iactatis, quod honesta, & sobria, & modesta sit. Viuamus ergo moribus præteritis, præsentibus verbis loquamur. Ego enim id, quod a C. Cæsare, excellentis ingenij ac prouidentiæ viro in primo Analogiæ libro scriptum est, habeo semper in memoria atque in pectore, vt tanquam scopulum sit, fugiam infrequens atque insolens verbum. Mille denique verborum talium est, quæ quum in ore priscæ auctoritatis crebro fuerint; exauctorata tamen a sequenti ætate repudiataque sunt. Horum copiam proferre nunc possem, ni tempus noctis iam propinquantis necessariæ discessionis nos admoneret. Bona verba, quæso, Prætextatus morali, vt assolet, grauitate subiecit: nec insolenter parentis artium antiquitatis reuerentiam verberemus*, &c. Ex quibus apparet inintelligibiles illos esse veteres sermones æuo iuniori, quos ex vocibus obsoletis & obliteratis tantum conficimus. At id non efficit, quo minus plurimæ voces communes fuerint antiquissimo pariter & æuo nouissimo; sunt autem huiusmodi nomina virorum propria: sed & in allatis versiculis,

A „ Filius. Euandri. Pallas. quem. Lancea. Turni
„ Militis. occidit. more. sua. iacet. hic

Tria nomina propria, *Euandri*, *Pallantis*, atque *Turni* sine mutatione peruenerunt ad nos ex altissima illa antiquitate; in qua Festus agnouit: & *Lanceam*, quam a Græco λογχην deductam admonet: & *Militem*; asserens, *Rorarios milites vocabant, qui leui armatura primi prælium committebant; quod, vt ante imbrem fere rorare solet, sic illi, ante grauem* B *armaturam quod prodibant, rorarij dicti*. Præterea vero quum Euander ab Hercule literas edoctus fuerit, vt obseruat Plutarchus in Quæstionibus Romanis aiens: [f] *Cur communis fuit Ara Herculis & Musarum? An quia Euandrum literas docuit Hercules, vt Iuba narrat: resque ea videtur perhonesta; quum literas prisci amicis ac cognatis traderent. Sero cæptum est mercede doceri: primusque ludum literarium aperuit Sp. Carbilius, Carbilij Li-* C *bertus, eius qui primus vxorem dimisit*. Euander itaque ponere potuit filio Pallanti facile prædictum sepulcrale distichon; qui literas edoctus ab Hercule fuit: a quo Pelasgi veteres item edocti fuerant homonymiam vocabuli *Phota*, quod illi *virum* interpretati Saturno sacrificabant hostiam humanam; a quo crudeli more sunt reuocati, docente tunc Hercule, *Phota* signare lumina; quam historiam Macrobius [g] la- D te proposuit ita: *Pelasgi, sicut Varro memorat, quum sedibus suis pulsi diuersas terras petissent; confluxerunt plerique Dodonam; & incerti quibus hærerent locis, eiusmodi accepere responsum:*

[f] Qu...
[g] i. S...

Στείχετε μαιόμενοι Σικελῶν Σατουρνίαν αἶαν
Ἠδ' Ἀβοριγενέων Κοτύλην, οὗ νᾶσος ὀχεῖται:
Αἷς ἀναμιχθέντες, δεκάτην ἐκπέμψατε Φοίβῳ,
E Καὶ κεφαλὰς Ἅδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα. hoc est:

„ *Pergite quærentes Siculorum Saturniam terram,*
„ *Atque Aboriginum Cotylen, vbi insula vehitur:*
„ *Quibus permisti, decumas mittite Phœbo,*
„ *Et capita Saturno, & patri mittite virum*, siue, *lumina*.

Ac-

Acceptaque sorte, quum Latium post erro- A *res plurimos appulissent, in lacu Cutuliensi enatam insulam deprehenderunt. Amplissimus enim cespes, siue ille continens limus seu paludis fuit, coacta compage, virgultis & arboribus in siluæ licentiam comptus iactantibus per amnem fluctibus vagabatur; vt fides ex hoc etiam Delo facta sit, quæ celsa montibus, vasta campis, tamen per maria ambulabat. Hoc igitur miraculo deprehenso, has sibi sedes prædictas esse didicerunt: Vastatisque Siciliensibus incolis* B *occupauere regionem; decima præda, secundum responsum, Apollini consecrata; erectisque Diti sacello, & Saturno Ara: cuius festum Saturnalia nominarunt. Quumque diu humanis capitibus Ditem, & virorum victimis Saturnum placare se crederent, propter oraculum, in quo erat;*

Καὶ κεφαλὰς Ἅδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

» *Et capita Diti, & Patri mittite Phota.*

Herculem ferunt postea cum Geryonis pecore per Italiam reuertentem suasisse illo- C *rum posteris vt faustis sacrificijs infausta mutarent: inferentes Diti, non hominum capita, sed oscilla ad humanam effigiem arte simulata; & aras Saturno, non mactando viros, sed accensis luminibus excolentes; quia non solum* virum, *sed &* lumina, phota *significant. Inde mos per Saturnalia missitandis cereis cępit.* Itaque recte Phauorinus adolescentem rudiore sermone vetustissimo non intelligibili loquentem, non cum Euandro per D Herculem Musageten culte loqui doctо, sed cum Euandri matre, femina nondum literis ac politiore sermone culta, verba facere notauit. Nec solum culte loqui, sed etiam alte sentire de rebus philosophicis Euander ab Hercule doceri potuit; vt constat ex obseruatis apud antiquos a Pierio; cui [h] *Hieroglyphicum & Cerberus argumentum habet: Græcorum enim nonnulli non* E *incongrue forsan existimarunt abstractum Herculis opera ex obscuris Erebi penetralibus tricipitem Cerberum, patefactam ab Heroe philosophiam, quæ prius in arcanis delitescebat, indicare. Ea vero vna ceruice contenta tribus distinguitur capitibus; quorum vnum rationi, Naturæ alterum, tertium moribus inseruit. Vnde præter edomita tot monstra, Herculem ipsum ferunt sagittas in Iunonem iaculatum, & Plutonem etiam telo, vt Homerus inquit, trisulco sauciasse. Philosophus enim vir, dum solerti indagine sublimia quæque peruestigat, nactus aliquid captu dignum, mente veluti pennato quodam vtitur telo, quo quicquid illud fuerit, assequatur. Neque quidem locus vllus est, neque abscessus tam remotus, tam abditus, tam inaccessus, quo non peruenerit Philosophia; terræ siquidem & penetralia perscrutatur, quod est Plutonem ipsum telo impetere, atque etiam ferire: hoc inquam est rerum Naturam enancisci: tot in orbe terrarum monstra domita, ferinos quippe mores componit, & ciuilibus, honestis, & vtilibus legibus addicit. Mox vt de Poeta Flaccus etiam*

» *Pectus præceptis format amicis*
» *Asperitatis & inuidiæ corrector & iræ.*

Cælum demum inscendit, & inde quicquid rationi obnoxium esse potest, aucupatur; cunctaque prospectat, & ad amussim omnia num recta sint explorat. Herculis ad hæc clauam, qua Heros is fuerit in domitandis monstris vsus, Philosophiam, monstra vero animi vitia significare, interpretatur in Floridis Apuleius. Euander igitur cultiores versus illos in epitaphio filij rectissime posuisse quiuit. Ceterum versus isti Gręcanici non sunt disticho Pallantis rusticiores, ac tenebrosiores; quum igitur a Pelasgis multo ante matrem Euandri satis intelligerentur; quid Euandri tempore conscripta carmina non potuerint æuo Ciceronis, & Virgilij nostroque intelligi?

ARE. Non è molto, che fù in Roma »
trouata l'inscrittione del sepolcro di »
Lucio Scipione; in cui ben si conosce »
quanto fosse rozzo quel secolo, e quan- »
to diuersamēte scriuesse da quello, che »
si fece poi; e perche parmi vn bellissi- »
mo vestigio di Antichità, voglio qui »
porlo; & è il seguente, dato alle stam- »
pe in Roma l'anno 1617. per Bartolo- »
meo Zanetti, »

HONC. OINO. PLOIRVME. COSENTIONT. R »
DVONORO. OPTVMO. FVISE. VIRO. »
LVCIOM. SCIPIONE. FILIOS BARBATI »
CONSOL. CENSOR. AIDILIS. HIC. FVET. A »
HEC. CEPIT. CORSICA ALERIAQVE. VRBE »
DEDET. TEMPESTATEBVS. AIDE. MERETO »

Num. 60. Li quali versi ha fatti intelligili il Padre Giacomo Sermondo della Compagnia di Giesù, così leggendoli:

> Hunc vnum plurimi consentiunt Romæ,
> Bonorum optimum fuisse virum
> Lucium Scipionem: Filius Barbati
> Consul, Censor, Aedilis hic fuit.
> Hic cæpit Corsicam, Aleriamque Vrbem.
> Dedit tempestatibus ædē merito.

Girolamo Aleandri, anch'egli eruditissimo, ha la detta pietra per antica, e vera: e l'interpretatione sincera, con altre belle antichità, & eruditioni confirmandola; come si può vedere nel sopradetto libretto stampato dal Zanetti. Hor questo Elogio, ò Epitafio fù circa l'anno 460. della Città di Roma; Chi crederà dunque, che a tempi di Enea versi così eleganti scritti fossero sopra il sepolcro di Pallante? idest: *Non multum temporis est, quando Romæ fuit inuenta inscriptio sepulchri L. Scipionis; in qua satis agnoscitur, quam rudis fuerit sermo illius æui, & quam differenter scriberetur a more posterorum; & quia mihi videtur pulcherrimum vestigium antiquitatis; volo hic ponere: estque sequens, typis excusum Romæ anno 1617. per Bartholomæum Zanettum,* HONC. OINO &c. *Quos versus reddidit intelligibiles P. Iac. Sermondus e Soc. Iesu, legens eos ita:* Hunc vnum &c. *Hieronymus Aleander, & ipse eruditissimus, censet illum lapidem legitimum, & antiquum esse, ac interpretationem sinceram, alijs pulchris antiquitatibus, & eruditionibus ipsam confirmans; vt videri potest in opusculo supracitato per Zanettum edito. Modo istud Elogium, aut Epitaphium fuit circa annum 460. Vrbis Romæ. Quis ergo credet, Aeneæ temporibus versus ita elegantes inscriptos fuisse tumulo Pallantis?*

LIC. Non negauero productam Inscriptionem L. Scipionis legitimam, & antiquam esse; licet ad manus Gruteri non peruenerit: verum obseruo multas Inscriptiones apud Gruterum eiusdem antiquitatis non esse rudes, vt ista: Censeoque ruditatem huiusmodi referendam esse partim ad autorem, siue ad amanuensem ponentis Epitaphium; & partim ad lapicidam: apertiusque error arguitur non vnis solæcismis & idem vocabulum quod quarto versu ponit HIC, quinto statim eodem sensu ponit HEC, sed vltimam literam primæ lineæ R legerem *Romani*; quum L. Scipio fuerit optimus non solum Romæ, sed etiam foris. Vltima quoque litera quartæ lineæ A: relinquitur inexplicata: Quare vel vacat, vitio scriptoris, aut incisoris: qui pariter non interpunxit CORSICA. ALERIAQVE. Ceterum & in his duabus vocibus præterea duo difficultatem faciunt; alterum quod Aleria sit Vrbs Corsicæ, vt qui Corsicam insulam cæpisse dicitur, frustra dicatur cæpisse & Aleriam: alterum est, quod veteres non explicabant, sed interpungebant abbreuiantes Q. pro *Que*. Verum enimvero non tam inscitiam incisoris, & inscriptoris, vt ita dicam ista declarant; quam aliquam suspicionem incutiunt de falsitate lapidis, & adulterina inscriptione. Nihilominus illud ratum est illa tempestate fuisse multas Inscriptiones non inelegantes; vt ex Gruteri Collectione constat, sicuti nunc habentur æuo patrum nostrorum exaratæ non elegantiores ista Scipionis: Insuper illud obseruo, Francisci Petrarchæ tempestate, vixisse Nicolaum Laurentium Tribunum Plebis P.Q.R. virum æuo suo doctissimum, de quo materna lingua temporis illius, vitam eius describens ait Thomas Fortefiocca Scriba Senatus: Fo da sua iouentutine nutricato de latte de Eloquentia, bono Granmatico, megliore Rettuorico, Autorista buono. Ouh como, e quanto era veloce leitore; moito vsaua Tito Liuio, Seneca, e Tullio, e Balerio Massimo: Moito le delettaua le magnificientie de Iulio Cesare raccontare. Tutta la die se speculaua nell'intagli de marmo, li quali iaccio intorno Roma. Non era altri che d'esso, che sapesse leiere li antichi Pataffij; tutte scritture antiche vulgarizaua: quesse fiùre de marmo iustamente interpretaua. &c. Hic tamen adeo literatus & eruditus, Romana lingua vernacula dicitur a Fortefiocca fecisse versiculos istos, & inscripsisse parieti ad excitandum Populum Romanum contra Potentes optimates: de Roma primum.

So-

Sopra onne Signoria foste in aiutura,
Hora aspettamo qua la toa rottura.
De Italia deinde:
Tollesti la balìa ad onne Terra,
E sola me tenesti per sorella.
D'onne vertute fosti accompagnata,
Hora per Mare vai abbannonata.
Deinceps de Fide Christiana:
O sommo Patre, Duca, e Signor mio;
Se Roma pere, doue staraijo io?

Eodem tamen plane tempore Franciscus [i] Petrarcha de istomet Nicolao Laurentio cultissimum carmen edidit Italico sermone concinens

tt. 1. 11.

Spirto gētil, che quelle membra reggi,
Dentro a le qua' peregrinando alberga
Vn Signor valoroso, accorto, e saggio;
Poiche se' giunto a l'honorata verga
Cō laqual Roma, e' suoi errāti correggi,
Et la richiami al su' antico viaggio;
Io parlo a te: però ch'altroue vn raggio
Nō veggio di virtù, ch'al mōdo è spēta;
Nè trouo, chi di mal farsi vergogni.
Che s'aspetti non sò, nè che s'agogni
Italia; che suoi guai non par che senta;
Vecchia otiosa, e lenta.
Dormirà sempre, e non fia chi la suegli?
Le man l'haues'io auuolte entro. &c.

Vixit inquam eodem quo Thomas Fortefiocca, qui vitam Nicolai Laurentij descripsit idiomate vulgi Romani, cum coæuo suo Nicolao Laurentio, qui pariter ijsdem temporibus cum Francisco Petrarcha vitam egit; nam ad eum Petrarcha, præter allatum carmen, eiusdem argumenti de capessenda Libertate conscripsit exhortatoriam orationem; qui pariter Italico sermone multo cultiore tum amores honestissimos suos erga Lauram plurimis poematijs Etruscis, tum parænesim prædictam ad Nicolaum Laurentium, etiam tum viuentem scripsit: Vnde plane constat, Italicam linguam fuisse cultissimam apud Primores, & admodum rudem apud Plebeios, ad quos concitandos scribebat Nicolaus Laurentius, & quorum E sermone vitam ipsius descripsit Fortefiocca, dicens, præter allata: Cola de Rienzi fò de vasso lennaio; lo patre sio fò tauernaro, la matre habbe nome Matalena, la quale viuea de panni lauare, e d'acqua portare. Fò nato ne lo Rione de la Reola: sio hauitatio fò canto de fiume, fra li Mulinora nella via

pag.

A che vao a la Reola, de reto de Santo Tomao, sotto lo Tempio de li Iudici. (*& post aliqua superius allata*) Oh como spesso diceua: doue suoco quelli buoni Romani? Doue ene loro somma Iustitia? poterammo trouare in tiempo, che quelli fiuriano? Era bell'homo: quesso fò Notario. Accadde, che vno sio frate fò acciso, e non ne fò fatta vennetta de sea morte; non lo poteo aiutare: pensao longamano vennicare lo sangue de sio frate. Pensa longamano, de rizza- B re la Cittate de Roma male guidata; perciò procacciao, e gio in Auignone per Ammasciatore a Papa Chimento da parte de li Tredici buoni homini de Roma. La soa diceria fò cosi auanzarana, e bella, che subbito habbe namorato Papa Chimento: moito mira Papa Chimento lo bello stile de la lengua de Cola; (*nam ad Populum alio stylo rudi, ad summum Pontificem alio cultiore loquebatur.*) Ciasche die vedere lo vole. Al- C l'hora se destenne Cola, e dice: Cha li Baroni de Roma soco derobbatori de strade, essi consiento le homicidia, le robbarie, le adulteria, e onne male: essi voco, che la loro Cittate iaccia desolata. Moito concepeco lo Papa contro li Potienti; puoi a rechiesta de missore Iuuanni de la Colonna Cardinale &c.

Si ruditer adeo loquebatur Scribasenatus eo seculo, quo loquebatur elegantissime Petrarcha; quid non dicamus, D æuo Scipionis, & Euandri ab Hercule docti, primores eleganter locutos ad proceres, plebeios vero ruditer, vt in Epitaphio Scipionis? præsertim quum id populare debuerit esse, vt ab omnibus intelligeretur ad cultum summi viri. Quomodo probet Aresius, illam Inscriptionem factam non fuisse ab aliquo Scriba Senatus, vel plebeio consimilis literaturæ, quum primores cultius loquerentur? certe vel hodie, quando sermonis Italici nitor est maximus apud Patricios, & Florentina plebecula dicit, *moiti*, pro *molti*: ritoita, pro *ritorta*: & votorum tabellę plures appensæ leguntur in templis Idiotarum sermone rudi, non minus quam allata Scipionis Inscriptio vetus: vt iam ex ruditate literaria non arguatur necessario temporis antiquitas, nec ex elegantia viceuersa nouitas æui. Præterea vero quid impe-

dit, illud epitaphium ab Euandro scri- A ptum fuisse ruditer (vt hoc disputationi demus) sicut elogium istud L. Scipionis; at explicitum cultius ab eius inuentore neoterico, dum aperiretur sepulcrum Pallantis, vt hoc idem a P. Sirmondo; & ita cultum ad nos peruenisse? Sed præstat prior animaduersio; licet ex hac etiam nihil obstet antiquitati Lucernæ Pallantis, quod obijcit Aresius de Inscriptionis elegantia. Sed in hoc epitaphio notare lubet, laudari B Scipionem, non tam ob res in bello præclare gestas, quam ob pietatem; qui postquam Corsici maris rabiem euaserat, vt ait [k] Selderus, ædem Tempestatibus erexit: qua de re pulchre monet egisse Nasonem in Fastis, versiculo pentametro non satis antea intellecto:

[k] De Dijs Syris synt. 2.c.3.

l.6. ver. 193. & seqq.

„ Te quoque, Tempestas, meritam delubra fatemur,
„ Quum pene est Corsis obruta classis aquis.
„ Hæc hominum monumenta patent. C

Idem est, ac si diceret Ouidius, Quum L. Cornelius Scipio Consul Corsico mari periclitaretur, sed emersus etiam triumpharet de Corsica, Tempestati, qua demersus cum tota Romana Classe non fuerat, Aedem sacrauit.

Num.61. ARE. Frate Alberto Leandri racconta ancora egli, che vicino alla Città di Augubio furono ritrouate alcune tauole di metallo parte scritte a lettere Hetrusche, e parte a caratteri Latini; D ma che non si poteua intendere la sentenza loro, ancorache si leggessero; segno euidente, che il parlar Latino di quei antichi tempi era molto diuerso da quello, che hora ne' libri Latini si legge. idest: *Albertus Leander memorat etiam ipse, prope Ciuitatem Eugubij repertas fuisse quasdam tabulas metallicas, partim descriptas literis Hetruscis, & partim characteribus Latinis; sed quarum senten-* E *tia non poterat intelligi, licet legerentur; signum euidens, latinum sermonem illorum temporum valde diuersum fuisse ab eo, qui nunc in libris Latinis legitur.* LIC. Nec ista nostræ Pallantis inscriptioni contraria sunt; tum ob rationes allatas; tum etiam quia potuerunt in illis tabulis quas refert Gruterus, haberi sermones aut Osci, aut Etrusci veteres, etsi partim delineati literis latinis; qui non intelligerentur ab hominibus qui Oscã, & Etruscam linguam penitus antiquatam non intelligunt; quemadmodum homo Pœnus literis punicis descriptum a Dicte Cretense Troianum excidium oratione Græca [l] legisset, sed non intellexisset. Et Italus ignarus Attici sermonis orationem Græcanicam Latinis characteribus descriptam leget quidem, sed non intelliget. Quare non officit, quod affertur ex Alberto Leãdro. ARE. Appresso, accenna Virgilio nell'vndecimo dell'Eneide, che il corpo di Pallante fù arso, mentre che dice,

[l] apud Di... Sic.Q.Sept...

------ arsurasque comas obnubit amictu.
cioè,
E chiome cuopre, che douean bruciarsi.

Ma dicono alcuni, presumeua il Poeta, che così douesse essere, benche poi non fosse: starebbe bene, quando il Poeta stato fosse in quel tempo; ma hauendo scritto tanto tempo dopo, non poteua presumere quello, che sapeua non essere seguito. Se dunque fù il corpo di Pallante abbruciato: come qua si dice, essersi ritrouato intiero? Dirai, che i Poeti fingono molte cose, che non sono. Egli è vero; ma deuono fauellare verisimilmente; e se Virgilio, peritissimo dell'antichità, non hauesse saputo che in quei tempi si abbruciauano i corpi morti, non hauerebbe ciò detto di quello di Pallante. Egli è vero, che Plinio dice cap. 54. lib. 7. che, *Cremare apud Romanos non fuit veteris instituti*; ma ciò non dice de' Greci, e de' Troiani. hoc est: *Insuper, innuit Virgilius in XI. Aen. corpus Pallantis ambustum fuisse, dum ait,*

--- arsurasque comas obnubit amictu.

Sed aiunt aliqui, præsumebat Poeta sic fore, licet postea non fuerit: Bene id esset, quando Poeta fuisset eo tempore; sed quum adeo posteriore tempore scripserit; non poterat præsupponere id, quod sciebat non euenisse. Si ergo crematum fuit corpus Pallantis; quomodo dicitur hic, inuentum fuisse integrum? Dices, Poetas fingere multa, quæ non sunt. Verum est; sed debent verisimilia loqui; & si Virgilius, peritissimus antiquitatis, nescisset eo tempore comburi mortuos, hoc de Pallãtis cadauere non dixisset. Verum est, Plinium dicere cap. 54. lib. 7. quod Cremare apud Romanos non fuit veteris instituti: *Sed istud non di-*

dicit de Græcis, & de Troianis. LIC. Virgilius fingit corpus Pallantis cremari debere, non quia neſciret ipſum crematum non fuiſſe, neque quia præſumere ipſum crematum iri; ſed vt ſeruaret decorum, & Heroi daret magis admirabile, atque magnificum ſepulturæ genus; etenim pauperes abſque rogo humabantur. Veriſimilitudo poetica namque cum magnificentia coniuncta eſſe debet; ac æuo ſuo veriſimile videbatur Populo, ad quem ſcribebat, decorumque magis fuerat Herois corpus cremari, quod Imperatoribus fieri ſolebat; quam integrum humari; quod erat pauperum, non habentium nummos ad pyram funeri comparandam. Nec euitat Areſius argumentum deductum ex Plinio, dicente veteris inſtituti non eſſe apud Romanos cremare cadauera, ſcribens hoc non aſſeruiſſe de Græcis, neque de Troianis; quia Virgilius[m] ponit Euandrum e Græcorum genere natum, dum inducit Aeneam Euandro talia loquentem:

> *Optime Graiugenum, cui me fortuna precari,*
> *Et vitta comptos voluit prætendere ramos,*
> *Non equidem extimui Danaum quod ductor & Arcas,*
> *Quodque a ſtirpe fores geminis coniunctus Atridis.*

Vnde veriſimile potuit, ac debuit exiſtimari, potiſſimum ab Aeneæ cadauer Pallantis oriundi Græco de ſemine crematum iri de more Græcanico; licet optime ſciret Virgilius, quod & Plinius, non eſſe veteris inſtituti cremare mortuos in Tiberina regione Romam poſteriori tempore viſura. Siquidem veriſimile ſatis eſt, ſi Pallantis filij corpus Euander cremaſſet, omnes inde ſecutos regulos, proceresque Romanos eundem morem ſeruaturos fuiſſe. Quare ſcite Virgilius ex arte decorum perſonarum obſeruans arſurum ait corpus Pallantis, quod nos ex Plinio & alijs humatum ſine rogo nouimus. ARE. Poi, chi non vede, quanto ſia poco veriſimile, che più di due mille anni ſotto terra ſi conſeruaſſe vna Lucerna acceſa, e non foſſe il lucigno, e quanto vi era, conſumato in cenere? ideſt: *Poſtea, quis non videt, quam parum veriſimile ſit, vltra duo mille annos ſub terra conſeruatam lucernam accenſam, & ellychnium, & omne aliud ipſius conſumptum in cineres non abijſſe?* LIC. Vt multum veriſimile poteſt eſſe falſum, ita parum veriſimile poteſt eſſe verum. Sed etſi vulgo parum eſt veriſimile, lucernam ſub terra conditam arſiſſe tamdiu ſine conſumptione liquoris, & abitu myxi in cineres, aſpicienti vulgares ad lucernas: attamen viri docti, qui norunt dari mantilia, & fila ex asbeſto flammis inuicta, ſatis habent pro veriſimili, ex ijs contortum ellychnium, & ex asbeſto extractum oleum in Lucerna recondita plus temporis etiam ardorem igneum ſuſtinere potuiſſe citra ſui ipſorum conſumptionem, & mutationem in cineres. ARE. Che dirò, che quando bene queſt'arte delle perpetue Lucerne ſtata foſſe ne' tempi antichi, non è credibile, che foſſe già ritrouata ne' tempi di Enea, quando nè la Filoſofia, nè le arti più ingegnoſe erano in fiore, anzi forſe nè anco nate; nè vi erano tante ricchezze, che induceſſero gli huomini a trouare ſimili curioſità; contentandoſi in quel tempo di viuere molto ſemplicemente. ideſt: *Dicam, etiam ſi fuiſſet ars iſta perennium Lucernarum antiquis temporibus; non eſt credibile, iam inuentam fuiſſe temporibus Aeneæ, quando neque Philoſophia, neque artes ingenioſiores florebant, immo forte nec etiam ortæ; nec aderant tot diuitiæ, vt inducerent homines ad inueniendas huiuſmodi curioſitates; quum eo tempore contenti eſſent vita valde ſimplici, atque frugali.* LIC. Ars iſta comparandi Lucernas perennes inuenta fuit forte non dogmatibus Philoſophiæ ſpeculatiuæ, nec ingenij ſubtilitate; ſed experimento fortuito; quod accidere potuit æuo Aeneæ. Deinde vero Clemens[n] Alexandrinus Aegyptios obſeruat primum Lucernas accendere docuiſſe; apud quos quum Philoſophia, & omnis diſciplina floruerit antiquiſſimo tempore; probabile ſatis eſt, parandæ lucernæ perennis artem habuiſſe, communicaſſeque Principibus quibuſdam aliarum nationum. Præterea Didonem[o] Virgilius ditiſſimam refert, ſplendidoque hoſpitio Troianos excipere:

[Margin notes:] ...itis cor- ...t Virgi- ...gat cre- ...lebere. | ...t. en. | ...toriun- ...ræcis. | Veriſimile vt ſe habeat ad verum, & ad falſum. | [n] 1. Strom. | [o] Aeneid. 1.

At domus interior regali splendida luxu
Instruitur, medijsque parant conuiuia tectis.
Arte laboratæ vestes, ostroque superbo:
Ingens argentum mensis, cælataque in auro
Fortia facta patrum: series longissima rerum,
Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis.
Aeneas (neque enim patrius consistere mentem
Passus amor) rapidum ad naueis præmittit Achatem:
Ascanio ferat hæc, ipsumque ad mœnia ducat.
Omnis in Ascanio cari stat cura parentis.
Munera præterea Iliacis erepta ruinis
Ferre iubet, pallam signis auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho:
Ornatus Argiuæ Helenæ, quos illa Mycenis,
Pergama quum peteret, inconcessosque hymenæos,
Extulerat, matris Ledæ mirabile donum.
Præterea sceptrum, Ilione quod gesserat olim
Maxima natarum Priami, colloque monile
Baccatum, & duplicem gemmis auroque coronam.

& mox.

Hic regina grauem gemmis auroque poposcit
Impleuitque mero pateram, quam Belus, & omnes
A Belo soliti; tum facta silẽtia tectis. &c.

Ex quibus apertissime patet, antiquis temporibus, & Aeneæ seculo multas extitisse diuitias, multumque luxum in domibus Principum. At vero Lucernas istas non ad luxum, & curiositatem adhibebant veteres, sed ad cultum Deorum, & ad cadauerum; siue Deorum Manium honorem: Dijs vero, cadaueribusque sicuti magnificentissima templa, Mausolæa, Pyramides, & obelos ingenti sumptu passim erigebant veteres; quid ni ergo lucernas perennes istas accenderent minoribus impensis?

" ARE. Finalmente nè il Boccaccio, nè il A Volaterrano, che questo ritrouamen- " to del corpo di Pallante raccontano, " fanno alcuna mentione di questa Lu- " cerna. hoc est: *Denique, neque Bocca-* " *cius, neque Volaterranus, qui recensent* " *istam inuentionem corporis Pallantis, vl-* " *lam mentionem faciunt huius Lucernæ.* "

LIC. Etsi [p] Boccacius agens de Turno, Pallantis meminerit, nulla mentione facta Lucernæ; tamen postea [q] de Pallante loquens ex professo, Lucernæ meminit expresse dicens: B *Pallas Euandri fuit filius, vt sæpissime in Aeneide testatur Virgilius: Hic iuuenis celebris virtutis, spectabilis Aeneæ amicitia iunctus, congregatis auxilijs illum aduersus Turnum secutus, a quo in acie vulneratus occubuit, & ab infelici patre sepultus est. Huius autem corpus, vt refert Martinus eo in libro, qui Martiniana vocatur, Imperante Romanis Henrico Tertio Imperatore, haud longe ab vrbe a quodam agricola, altius solito fodiente agellum, compertum* C *est, adhuc adeo integrum, vt nuperrime videretur infossum: & statura adeo ingens, vt murorum altitudinem longitudine superaret. Et quod longe magis mirandum refert, sic in illo hiatus illati a Turno vulneris apparebat permaximus, vt longitudinem quatuor pedum excederet: addens supra caput eius Lucernam perpetuo igne ardentem compertam; nec vllo poterat extingui spiritu, vel liquore; tandem facto in fundo foramine extincta est.* D *Insuper dicit, sepulchro tale fuisse Epitaphium scriptum, Filius Euandri Pallas, quem lancea Turni militis occidit more suo, iacet hic.* & quum videre potuisset Aresius, me citasse locum istum Boccacij in opere [r] meo nota marginali; nescio quomodo nunc asserat Boccacium nihil de Lucerna meminisse. Volaterranus autem non meminit quidem Lucernæ; sed quum hanc historiam ex eodem Martino desumpserit, ex quo Boccacius, inquiens: [s] E *Hic Pallantem genuit, qui pro Aenea contra Turnum pugnans occubuit: cuius cadauer Henrici III. Imperatoris tempore prope Romam villicis fodientibus repertum tanta magnitudinis, vt mœnia adæquaret, cum maximi vulneris cicatrice, atque hoc Epigrammate. Filius Euandri Pallas, quem lancea Turni Militis occidit more suo, iacet hic:* tanto culpandus est, & infra Boccacium ponen-

[p] l. 12. c.
[q] cap 6
[r] l. 1. d cap. 11.
[s] lib. 3

nen-

nendus, quanto Martinianam historiam mutilans omisit agere de Lucerna. Sed hanc Historiam de Lucerna recipit ipse Tostatus [t] ceu veram ex Chronicis alijs, & Holinando Chronologo.
» A R E. [u] Quanto a quella di Tulliola, » si rende anch'ella sospetta: in prima » dall'vso di quei tempi di abbrucciar i » corpi morti; poiche non morì ella prima, che hauesse gettati i denti, che questi soli dice Plinio nel lib. 7. cap. 16. erano esenti dal fuoco: *Hominem*, dice egli, *prius quam genito dente cremari mos non est*: quasi indouinassero, che questi soli, per morir nell'età infantile, destinati non erano alle fiamme perpetue dell'inferno. idest: *Quantum ad illam Tulliolæ, redditur & ipsa suspecta: in primis ab vsu illorum temporum comburendi cadauera; quia non interijt illa arte dentitionem; nam hi soli, ait Plinius lib. 7 c. 16. erant immunes ignis*: Hominem, *inquit*, prius quam genito dente cremari mos non est: *quasi præsagirent hosce solos, quia moriebantur in ætate infantili, non esse destinatos perpetuis inferni flammis.* LIC. At ipse Plinius infra [x] scribit: *Ipsum cremare apud Romanos non fuit veteris instituti: terra condebantur. At postquam longinquis bellis obrutos erui cognouere, tunc institutum. Et tamen multæ familiæ priscos seruauere ritus: sicut in Cornelia nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus. Idque voluisse, veritum talionem, eruto C. Marij cadauere. Sepultus intelligitur, quoquomodo conditus: humatus vero, humo contectus.* Quomodo probauerit Aresius, Ciceronem in morte filiæ non seruasse morem priscum sepeliendi sine rogo, quod ego censeo? ac eo magis humandi mos absque pyra seruatus est in cadaueribus feminarum, quod nemo vereri poterat, illas ob vltionem ac iniuriam erui. Quæ ratio maxime valet in infantibus: qui neminem ante dentium emissionem iniurijs afficere potuerunt, quibus vllum ad vltionem irritare valeant in sua cadauera; non ratio, quam commentus est Vir Cl. non valet in infantibus infidelium, neque fidelium, quibus originalis culpa pœnam ignis infernalis efflagitat.
» A R E. Appresso, perche Celio [r] Rodigino, Alessandro ab [s] Alessandro, » e Rafaele [t] Volaterrano, che circa

A quei tempi fiorirono, e fanno mentione di questo sepolcro di Tulliola, non dicono parola di questa Lucerna accesa. E pure cosa tanto mirabile de' tempi loro, e nel luogo oue i due vltimi dimorauano, non par credibile non arriuasse alle loro orecchie, ò la volessero eglino trapassare sotto silentio. idest: *Deinde quia Cœlius Rodiginus, Alexander ab Alexandro, & Raphael Volaterranus, qui circa ea tempora floruerunt, &*
B *mentionem faciunt huius sepulcri Tulliolæ, ne verbum quidem de ista Lucerna accensa. Et nihilominus rem adeo mirabilem æui sui, & in loco vbi degebant vltimi duo, credibile non videtur ad eorum aures minime peruenisse, vel eos voluisse sub silentio præterire.* L I C. Rem adeo miram referre cur desierit Volaterranus, qui de Tulliolæ monumento, non citato loco, [y] sed alibi loquitur, in causa fuit eius historiæ nimia breuitas; nil enim mirum est, eum de lucerna non memi-
C nisse, qui neque cadaueris inuenti, neque conditionum aliarum sermonem habet vllum. Rhodiginum autem veram de proposito historiam non habuisse, proinde nec exactam, ex eo constat, quod cadauer ait detectum fuisse tempore Sixti IV. quum id euenerit æuo Pauli Tertij; vel vt Leander ait, Alexandri Sexti; quare nil mirum, si non meminerit Lucernæ. De Alexandro ab Alexandro dicam, eius viri
D silentium non habere vim destruendi tot aliorum insignium autorum affirmationem, cui vel aperta solius Alexandri negatio par non existeret. Sed mirum non est, Alexandrum ab Alexandro defecisse, [z] nec meminisse Lucernæ Tulliolæ, dum eius inuenti cadaueris verba facit; quia multo grauius deliquit, dum ex professo referens historias Virginum Vestalium, quæ stupri crimine reæ, vel damnatæ, vel ab-
E solutæ fuerunt, Tucciæ nullam mentionem fecit, quæ suæ pudicitiæ testimonium cribro pertuso portauit aquam de Tiberi ad ædem Vestæ, ne quidem effluxa gutta per patentia cribri foramina; quocirca liberata fuit ab accusatione apud Iudices. Quod sane præclarum facinus a scriptore diligenti non erat occultandum silentio, dum minoris momenti refert historias inquiens:

[y] l. 22. c. antepenult.
[z] l. 3. c. 2.

Fue-

[a] l.5.c.12.F. [a] *Fuere autem Vestales incesti damnatæ* A *inter alias, Popilia, Emilia, Oppia, Fabia, Minutia, Sextilia, Opimia, & Fleronia; inter quas Caperronia suspendio supplicium preuenit. Fabia vero incesti causam dixit, quum ei Catilina obijceretur, & quia soror Terentiæ Ciceronis erat, inducto crimine absoluta fuit. Cornelia Maximilla absens & inaudita a Domitiano incesti rea, quum esset absoluta non admissi forsan criminis prauo iudicio pœnas dedit. Quumque Vrbinia Vestalis falsi criminis insimu-* B *lata virgis cæsa & viua defossa fuisset, Religio Vrbem persuasit in meritam pœnam luisse, quod pestilenti contagio matronæ mortuos edebant partus; ipsæque vna interibant, ob id admissum plecti & merita noxa puniri. Postumia vero ob mundiorem cultum criminis insimulata causam dixit, mox sine noxa & innocens comperta de Collegij sententia omnium votis absoluta fuit.* An quia non meminit Alexander Tucciæ, propterea de Tuccia Vestali criminis incesti rea, absoluta per dela-C tionem aquæ Tiberis in cribro pertuso, falsam historiam proposuere [b] Plinius, [c] Valerius, [d] Dionysius, & [e] D. Augustinus? nihil minus. Quare non a silentibus, ast a loquentibus testimonia ducenda fuerant; silentium enim nihil probare potest actorum; quomodo namque silens de re quapiam, maxime non interrogatus, ostendet eam non esse, vel non extitisse? nullatenus.

[b] l.28.c.2.
[c] l.8.c.1.
[d] l.2.ter.R.ō
[e] l.16.de ciu. c.16.

„ A R E. Ma molti altri ne fanno testi- D
„ monianza: egli è vero; ma di vdito:
„ e tutti si rimettono a quei zappatori,
„ che aprirono il sepolcro; i quali ò puo-
„ tero dilettarsi di raccontar menzogne,
„ ò s'ingannarono, essendo facil cosa
„ che, ò riflesso di raggio Solare, ò di lu-
„ cerna da essi in mano tenuta, ò scintilla
„ spiccata dal percuotere qualche pie-
„ tra, cauando quel sepolcro, facesse cre-
„ der loro di hauer ritrouata accesa quel-
„ la lucerna: ò forse qualche vapore esa- E
„ lando dalla terra, ò da quel vaso, iui di
„ nuouo si accese: Che ciò non esser im-
„ possibile, afferma ancora il Porta nel
„ sopracitato luogo: ò bell'humore iui
„ poco prima simil lucerna ascose. idest:
„ *Sed alij multi de hac re testimonium perhi-*
„ *bent. Id verum est: sed ex auditu: & om-*
„ *nes se remittunt ad eos fossores, qui sepul-*
„ *crum aperuerunt; qui vel potuerunt dele-*
A *ctari falsa dicere, vel decepti fuere; quum* „
facile fuerit, aut reflexum radiorum Sola- „
rium, aut luminis lucernæ quam ipsi manu „
gestarent; aut scintillam excussam e per- „
cussu lapidis in excauatione sepulcri, eis „
imponere de lucerna accensa ibi comperta; „
aut forte vapor aliquis halans e terra, aut „
ex eo vase, ibi nouiter accensus est: quod „
non esse impossibile, affirmat etiam Porta lo- „
co citato; aut lepidus quispiam lusor ibi „
paulo prius eam lucernam occultauit. „

B L I C. Omnia voluntarie dicta: quorum nullum habet vim probandi negatiuam Aresij sententiam, aut destruendi virorum plurium insignium testimonia nostram affirmatiuam communientia. Quin omnia singulariter euertit oculare testimonium viri præclari; fuit is Eques Beltramus appellatus, qui Patauij diem obijt in vltimo senio morte naturali sub initio seculi nostri: Dicebat ille, nobilis puer, Italice *Paggio*, Cardinalis Estensis Senioris quum esset, C Romæ sedente Paulo Tertio, se interfuisse dum quodam die venerunt aliqui ad Cardinalem, referentes nocte sequenti ne frequentia populi turbaret operarios, apertum iri sepulcrum, e regione conditorij Ciceronis, in via Appia detectum recens; quod existimaretur esse Tulliolæ ipsius filiæ non vnis coniecturis; si luberet eius Domin. Illustrissimæ interesse, aduentum eius expectatum iri: Cardinalis accepta condi-D tione, sub horam noctis tertiam, assumpto nobili cubiculario, & se puero facem ceream accensam præferente, peruenit ad locum vbi dum aperiretur sepulcrum vidit extingui lucernam ardentem; quam extingui pariter vidisse se testabatur Eques frequentissime Patauinis, dum se se offerret occasio loquendi de rebus consimilibus; adeo vt illum historiam istam non semel enarrantem audiuerit etiam Bernardus Mu-E neghina, Patauinum Archigymnasium ex officio frequentans; ac speciatim talia dicentem affirmat audiuisse se iuuenem anno [f] postremo seculi præteriti. Fuit & alius de visu testis ardentium lucernarum perennium Io: Baptista Casalius Romanus in suo de veteribus Christianorum ritibus, hæc ad verbum referens: [g] *Non prætereo hic aliquid recensere de aliquibus lucernis perpetuis,*

15 [f]
[g] ca. 235. 8 in fol.

tuis, repertis accensis, non solum sæculis A *præteritis, verum etiam temporibus nostris in Cathecumbis, seu cryptis Sanctorum in Vrbe, ac etiam & in aliјs prophanis locis: vt de simili reperta in phano Veneris D. August. de Ciu. Dei lib. 21. c. 6. dicens id potuisse succedere, vel arte Dæmoniaca, vel quod in lucerna illa mechanicum aliquod de lapide Asbesto, seu Carbasio ars humana molita sit: & huic postremæ opinioni subscribunt Albertus Magnus de Mineralibus, cum aliјs, quos refert & sequitur Licetus* B *de Reconditis antiquorum Lucernis lib. 1. cap. 9. asserentes omnes vnanimi consensu Asbeston esse lapidem, qui semel accensus est inextinguibilis. Refert etiam Frater Leander nella descrittione d'Italia cap. della Campagna di Roma, tempore Pontificatus Alexandri Sexti fuisse repertum in arca marmorea cadauer cuiusdam puellæ infusum intra liquorem aromatum, nec aliqua vicissitudine temporum offensum, & in eodem sepulcro lucerna accensa, quæ statim extincta fuit.* C Sed præstat audire ipsissima verba Leandri, quæ sunt huiusmodi: *Caminando adunque da Roma per questa via, insino a Monte Albano, & cominciando dalla porta Appia, da ogni lato scorgonsi Sepolchri molto antichi, chi intiero, chi mezo, & chi quasi tutto roinato. In vno de i quali, ne' tempi d'Alessandro Sesto Pontefice Romano (secondo che narra il Volaterrano, & altresi mi ricordo hauerlo vdito narrare a Giouanni Garzoni Bolognese huomo litterato, già mio honorando precettore) fù ritrouato vn corpo tutto intiero di* D *vna molto delicata giouane vnto di marauiglioso liquore, istesо sopra vna tauola di marmo, di bellezza inestimabile, co i capelli biondi, & lunghi, costretti nel capo con vn bel cerchio d'oro, hauendo a i piedi vn'ardente lucerna, la quale cosi presto come fù aperto il sepolcro, tanto presto fù spento il splendore. Nuotaua detto corpo cosi bello, & senza lesione alcuna, per maggior parte in detto liquore. Et come si potea conoscere dalle lettere quiui intagliate, erano passati anni 1300. che era stato posto in questo luogo. Laonde molti per alcune congietture dissero essere il corpo di Tulliola figliuola di Cicerone, da lui tanto dolcemente amata. Fù presentato detto corpo tutto intiero a i Conseruatori di Roma in Campidoglio per vna cosa marauigliosa, oue fu conseruato alcuni giorni, si come cosa singolare. Il* E

che intendendo Alessandro Papa antidetto, lo fece gittare nel Teuere. hoc est: Iter agendo ergo Roma per hanc viam, vsque ad Montem Albanum, & initio sumpto a via Appia, ab omni latere visuntur sepulcra peruetusta, qua integra, qua semesa, & qua penitus diruta. In quorum vno, temporibus Alexandri Sexti Pontificis Romani (sicut ait Volaterranus, & etiam memini mihi narratum a Ioanne Garzono Bononiense, viro literato, olim meo honorando præceptore) repertum fuit corpus integrum delicatioris iuuenculę vnctum admirabili liquore, iacens in tabula marmorea, pulchritudinis inestimabilis, capillis flauis, & prolixis, vinctis in capite pulchro circulo aureo, cuius ad pedes aderat ardens lucerna, quæ statim extincta fuit, vbi sepulcrum apertum patuit. Natabat corpus adeo pulchrum, nulla ex parte læsum, maiori ex parte in dicto liquore. & vti nosci poterat e literis ibi sculptis, transierant anni mille trecenti, ex quo positum fuerat eo loci. Vnde multi quibusdam coniecturis dixerunt esse corpus Tulliolæ filiæ Ciceronis, ab eo tam suauiter amatæ. Oblatum fuit id cadauer integrum Conseruatoribus Romæ in Capitolio pro re mirabili: vbi seruatum est diebus aliquot, veluti res singularis. Quod intelligens Alexander Papa prædictus, ipsum in Tiberim proijci fecit. Ceterum nihil de Lucerna Volaterranus, at illius mentionem a Garzono factam audiuit Leander. Addit autem illico Casalius: *Diebus præteritis quum ego sermonem habuissem de huiusmodi perpetuis lucernis, vna cum Iulio Fauera, qui optimam habet de Vrbis Cœmeterijs, seu cathecumbis cognitionem, propter assiduam & longam illarum inuisionem; attestatus enim est ille mihi annis præteritis in Cœmeterio Callixti se vnam ex dictis perpetuis lucernis reperisse accensam, sed illam lumine satis lento resplenduisse: ita vt apparente alio lumine dicta lucerna non agnosceretur: tandem dictus Iulius e muro, cui illa erat affixa, quum eam eruisset, extincta est; ac in ea lucerna non aliquem se vidisse liquorem, seu bitumen, sed tantum quandam rasinam, quam forsan ex dicto Asbesto, seu Carbasio lapide fuisse confectam satis probabile est.* in posteriori editione verba

postre-

postrema sic habent: *ac in ea lucerna non aliquem se vidisse liquorem, sed solum quandam rasinam: & ego quoque habeo in meo Musæo lucernam ex ære, tenacissima simili rasina repletam instar lapidis: quam etiam ex prædicto Asbesto ad huiusmodi perpetuum lumen potuisse inseruire probabilissimum est.* Itaque non soli fossores, at viri docti testantur se vidisse lucernas priscas ardentes in sepulcris. Ceterum & fossores illi si testati sunt, lucernam se reperisse fulgentem, & in aere aperto statim extinctam, quomodo falli potuerunt? cur mentiri voluerunt, nil inde sibi sperantes emolumenti? cur illis non adhibenda fides? cur in huius apertione sepulcri, ac in paucis alijs mirum id lumen emicuit, & in aliorum plurimorum nulla? Quis hebes est adeo, qui non discernat e lapide percusso micantem fauillam a lumine lucernæ morientis? Quis radius Solaris repercuti potuit e cauo sepulcri, quod noctu reclusum fuit? qui vapor halans e terra, vaseve micuit in ignem non accensus ab igne præexistente? qui lepidus ludio lucernam abscondere potuit accensam in loco imperuio, & vndique clauso? Quomodo sine spiraculo lucerna vulgaris non extincta breui foret, vel a fumo suo, ante sepulcri detectionem, & apertionem? cur inter aperiendum tumulum ab aere nouo statim extincta fuit, quæ nuper in eodem aere inter vafri ludionis manus ardebat incolumis?

» ARE. O vi fù accesa per arte diabolica, come altroue con S. Agostino dicemmo: non ostante le ragioni in contrario addotte dal Liceto, le quali hanno qualche forza a prouare, che di tutte le lucerne, che si dicono esserſi trouate accese, non deue ciò dirsi; ma non già, che di molte non possa. idest: *Aut ibi fuit accensa per artem diabolicam, vt alibi cum D. Augustino diximus; non obstantibus rationibus in contrarium adductis a Liceto; quæ vim aliquam habent probandi, non omnes lucernas, quæ repertæ sunt accensæ, vi Dæmonis id habuisse; sed non quod de multis id enunciari nequeat.*

LIC. Quid habuerit emolumenti Dæmon (qui nihil vnquam sine quopiam sui emolumēto circa res humanas agit) in ostendenda lucerna Tulliolę post tot secula etiamnum ardente temporibus Pauli Tertij, quis ostendet? Insuper ad opinionem Liceti demoliendam, non sat est dicere, id fieri potuisse a Dæmone; sed oportet ostendere, factum id vere fuisse in illa lucerna, & in alijs, de quarum perennitate Licetus agit. Nec Aresij sententiam confirmat, aut Liceti placitum infirmat D. Augustinus; quem supra vidimus asserentem, huiuscemodi lucernam quampiam ex æquo tam ab arte humana, quam ab astu Dæmonum tamdiu accensam conseruari potuisse, dixit enim, iterum allatis verbis: [b] *Aut ergo in lucerna illa mechanicum aliquid de Asbesto ars humana molita est: aut arte magica factum est, quod homines illo mirarentur in templo: aut Dæmon quispiam sub nomine Veneris tanta se efficacia præsentauit, vt hoc ibi prodigium & appareret hominibus, & diutius permaneret.* Non igitur officiunt, quæ contra lucernæ Pallantis, atque Tulliolæ realem existentiam protulit Aresius. Qui quum nihil attulerit aduersus alias plurimas, quæ similiter diu flagrantes inuentæ dicuntur a Scriptoribus insignioribus; iam ratum certumque maneat, eiusmodi lucernas reuera compertas fuisse.

[b] 21. de c. 6.

Examinatur propria sententia Aresij, de causa naturali, quæ posset afferri, si darentur ardentes Lucernæ diutissime: & de cucurbitularum igne. Cap. V.

Denique vero Vir Cl. animaduertens, se non omnino sustulisse de mundo lucernas perenni flamma coruscas, aliam causam diuturni luminis earum, a duabus nostris longe diuersam afferre conatur; quam hic expendere lubet, vt etiam quædam paulo prius nobis obiecta de cucurbitularum medicarum igne tractorio. De primo scribit igitur ita. ARE. E quando io fossi costretto a concedere, che tante centinaia d'anni fosse entro ad vn sepolcro stata vna lucerna accesa, non saprei che altra ragione ritrouarui, se non quella, che altroue accennata habbiamo; che per occulti meati della terra fosse in quella deriuata materia atta a mãtener il fuoco; e nell'istessa lucerna vi fosse stata cosa di virtù attrahente di simil materia: Che ciò non esser impossibile, ci persuadono molti monti, i quali di con- Num.

tinuo ardono, e mandano fiamme in alto; mercè, che non manca loro mai materia per il fuoco; ancora che questo sempre la consumi; come dicemmo nell'Impresa dell'Etna nel Libro Terzo. idest: *Et quando cogerer concedere; tot annorum centurias intra sepulchrum extitisse lucernam accensam; ego nescirem huius euentus aliam rationem inuenire, præter illam, quam innuimus alibi; nempe per occultos terræ meatus in lucernæ cauum deriuatam fuisse materiam aptam igni conseruando; ac in eadem lucerna fuisse rem, quæ vim haberet attrahendi talem materiam. Hoc non esse impossibile, persuadent nobis multi montes, qui iugiter ardent, & emittunt flammas in altum; quia non deficit illis vnquam materies ad ignem, etiamsi semper is eam absumat, vti diximus in Symbolo Etnæ in Libro Tertio.* LIC. Multa sane sunt, quæ rationem istam Aresij demoliuntur. In primis nulla prorsus via patere potuit per occultos meatus telluris materiei combustibili flammam conseruaturæ ad lucernam Nesidæam in phiala vitrea conclusam; nulla similiter ad alias intra testeas vrnas, intra parietem muratas, intra marmorea, lapideave sepulcra collocatas. Deinde materia myxi combustibilis quo fomite resarciretur? nisi enim quod assidue comburitur instauretur, cito flamma lucernæ deficiet. Sed ellychnij substantia densa & solida quomodo constituatur ex vapore, ac exhalatione, vel si placet humore per latentes terræ cuniculos in lucernam irruente? Deinceps quæ sit illa res, quam comminiscitur Aresius in lucerna tractricem fomitis ignium? nullam certe possumus imaginari, neque si fingere liceat. Insuper in lucernis inuentis, præter ellychnium & liquorem, nulla talis materies attractrix olei fuit vnquam obseruatam. Multi quidem montes eructant a seculis ignẽ, sed non semper eodem tenore, neque sine interpollatione; Vesæuus, Etna, similesque modo quiescunt per effatu dignum temporis interuallum ignes euomere, modo flammas egerunt: & aliquando maiores, aliquando minores, aliquando maximas; & semper cum impetu venti vehementioris magnum horrendi sonitus mugitum reboantis. Quid ergo non fiat vt lucernæ flamma

A quandoque copia liquoris obruatur, & impetu flatus extinguatur? quomodo iam extincta reaccendetur, & a quo? Denique materies oleaginosa combustioni satis apta, de tellure quomodocumque scaturiens, odore tetro semper afficitur, vt petroleum appellatum, & omne bituminum genus; nec vnquam tale quid inflammabile prodijt inodorum, aut odoratum e terra, sed vbique semper graueolens; at in lucernis

B erutis nihil vnquam graueolens obseruatum fuit. Demum in lucernis perennis flammæ sub dio, supra tellurem in Templo Mineruæ Strabonis obseruatu, similibusque multis locum non habet hæc Aresij sententia. Non ergo probari potest Aresij placitum de causa conseruante diu lucernas ardentes intra sepulcra veterum. Sicuti neque ratio probari debet, quam aduersus meam theoriam de medicarum cucurbitularum attractione nuper attulerat

C aiens. ARE. [a] Con l'occasione di questa questione tratta il dottissimo Liceto delle ventose, e dice di loro nel cap. 11. del lib. 4. che tirano a se la carne per due ragioni; l'vna, perche l'aria, che dentro di loro era, fuggendo il fuoco suo contrario, dalla ventosa si parte; onde è necessario, accioche non si dia il vacuo, che la carne s'innalzi; l'altra, perche riscaldata fuori di misura la carne, si gonfia, & a quel modo

D cresce. Nel che non ci pare, ch'egli, per altro eccellentissimo Filosofo, habbia toccata la vera ragione. idest: *Occasione quæstionis huius agit doctissimus Licetus de cucurbitulis medicis, & ait cap. 11. lib. 4. eas attrahere ad se carnem duplici ratione; vna, quoniam aer, qui continebatur in illis, effugiens ignem sibi contrarium, egreditur extra cucurbitulam; vnde necesse est, ne detur vacuum, carnem attolli: altera, quia percalefacta præter modum caro, tumescit, & eo modo augetur.*

E *Qua in re nobis non videtur, ipsum, alioquin excellentissimum Philosophum, tetigisse veram rationem.* LIC. Certe vir, alioquin eruditissimus, Aresius hac in re non attigit meam veram sententiam; quoniam eo loci nunquam quæsiui causam cur cucurbitulæ attrahant ad se carnem, vt putat Vir Cl. ast cur intra cucurbitulas accensus ignis extinguatur,

[a] Nu. 47.

tur, ſi non a corpulentia carnis vi ſurſum attractæ, vt opinantur alij: mea verba fuerunt ipſiſſima citato loco: *Poſt hæc nobis obijciunt viri præclari, male conſtitutum fuiſſe in ſuperioribus, In medicis cucurbitulis carni ægrotantium affixis exortam flammam a fumo ſuffocatam interire, quum certo conſtet, inquiunt, eam extingui ſuffocatam a corpulentia carnis intus attractæ ad replendum vacuum cucurbitulæ; quod tantopere abhorret omnis natura. Ceterum nec iſta nos turbant: quia quum videamus cucurbitulam, aut etiam cyathum mortario lapideo in morem cucurbitulæ ſuper triticeæ maſſæ circularem coronam appoſitum id pati, vt intus ardens flamma extinguatur abſque eo, quod vlla portio lapidis intra vas vitreum ignis vi attrahatur; licet arcte adeo poculum mortario per circulum triticeum adhæreſcat, vt illæſo poculo magnum pondus lapidis appenſi diu ſuſtineatur, & cum adſtantium admiratione per multum temporis interuallum circumferatur: proinde audacter negare potuimus cucurbitulæ medicæ flammam a carne ſurſum attracta ſuffocari, aut extingui. Sed eius extinctionis cauſſam ita ex rei natura nunc expiſcamur: nempe quia calefactus ab ardente igne intra cucurbitulæ cauitatem comprehenſus aer, ignem ſibi contrarium, a quo corrumpi non vult, effugiens extra cucurbitulam, vacuum ne detur, in cauſſa eſt vt vel aer exterior, vel caro ad replendum inane vaſis ingrediatur, abſque eo quod ab igne vlla ratione trahatur; & quia ſæpenumero cum impetu aer exterior cucurbitulam ingreditur: ideo venti, ac flatus naturam induens facile flammam in ſtuppa exardentem extinguit: Caro vero membri præter modum ab igne calefacta inflatur, & extuberans, vnaque claudens vaſis orificium cogit aerem internum cum fumo, & flamma in arctum locum; in quo, ne detur corporum penetratio, ab aere, a fumo, & a carnis tumore vndique compreſſa flammula citiſſime ſuffocatur, non ab attracta carne. Præterea vero extuberantis carnis, aerisve intra cucurbitulam degentis ſubſtãtiam calor ignis in eo vaſe ardentis ita ſolet afficere neceſſario, vt inde multam fumi, & exhalationis copiam procreet; cui fumo quum aditus ad externam regionem minime pateat; optime, arcteque iuncta cucurbitula corpori, cui affixa eſt, neceſſario fumus ille flam-*

A *mam extinguit, ſuffocatve ſui vbertate; ne vlterius nouum fumum generando Naturæ inuiſam corporum penetrationem inuehat. Sin autem neque caro, neque aer exterior intra cucurbitulam ingrediatur, vt quando lapidi affigitur: tunc aer intra cucurbitulam comprehenſus ab ardente igne incluſo rarefactus, & exhalatio quoque de combuſtibili aſſidue genita maiorem locum ſuæ corpulentiæ ampliori proportionatum requirentes, flammam ſtatim extinguunt,*
B *vt eius locum ſibi occupantes penetrationem corporum, non minus, quam vacuum, toti naturæ infenſum, minime permittant; ſed procul arceant ingruentem, imminentemque.* Quibus apertiſſime conſtat, eo loci me non dicere cucurbitulas ad ſe carnem attrahere, ſed id aperte negare; ſtatuereque carnem ſurſum attolli ſponte, ac intumeſcere ad replendum locum, a quo foras aer exierat, ne detur vacuum; totoque illo capite loqui de flammæ ſola extinctione, quam pro-
C baui tunc extingui a fumo ſuffocante, vel ab impetu ingredientis aeris in locum excluſi; non autem ab attracta carne vi cucurbitulæ, ſicut alij ponunt, contra quos ibi diſſero. Sed quia duo mea placita tollere ſe putat Vir Cl. videamus quid aduerſus ea proponit.

ARE. Non è tale la prima; perche dal „
fuoco non è diſcacciata l'aria; e ſe ciò „
foſse, accendendoſi la ventoſa, prima „
che ſi accoſtaſſe alla carne, ne ſegui- „
D rebbe, che per quel poco tempo ſi deſ- „
ſe vacuo; e dapoi che la ventoſa è at- „
taccata alla carne, non ne può vſcir „
l'aria; onde non accaderebbe, che più „
la carne s'innalzaſſe. ideſt: *Non eſt vera* „
prima ratio; quoniam ab igne non eſt pulſus „
aer; & hoc ſi foret, dum accenditur cucur- „
bitula, priuſquam carni admoueretur, fie- „
ret vt exiguo illo tempore daretur va- „
cuum: & poſtquam cucurbitula carni eſt „
affixa, non poteſt aer inde foras exire; vnde „
non oporteret amplius carnem attolli. „

E LIC. Ego non aſſerui aerem ab igne foras expelli; ſed aerem ſponte ſua foras exire fugiens ignem ſibi contrarium; licet etiam reuera dici queat ab igne velut a contrario pelli aerem. Nec in ea pulſione neceſſarium eſt dari vacuum; quia ſimul ſine vacui metu foras exiret aer, & ingrederetur extuberans caro; ſicuti non datur vacuum dum e do-

e dolio vinum exit, & in eius locum subingreditur aer; quia non fiunt hi motus diuersis temporibus interpollatis, at eodem tempore, vel eiusdem temporis partibus immediate sibi succedentibus ad inuicem. ARE. Aggiungasi, che si può por la ventosa senza abbrucciarui prima la stoppa, ma ponendo vn picciolo candelino sopra della carne, ò immediatamente, ò sopra vn picciolo danaro, e sopra di quello la ventosa; nel qual caso non ha l'aria luogo, ò tempo da fuggire; e pure l'istesso innalzamento della carne, e senza pericolo di abbruciarsi, ne segue. idest: *Addatur, posse cucurbitulam affigi absq; eo quod in illa prius comburatur stuppa; sed ponendo breuem candelulam supra carnem, aut immediate, aut supra denariolum, & superimponere cucurbitulam: Quo casu non habet aer locum, neque tempus effugiendi; & tamen eadem carnis eleuatio, & sine periculo combustionis, contingit.* LIC. Quomodo probet Vir Cl. eo casu conclusum aerem non habere locum, neque tempus egrediendi foras extra cucurbitulam? locum habet per labra vasis, dum imponitur: tempus illi breuissimum sufficit, quo vas affigitur, ob sui tenuitatem, qua mobilissimus est aer. ARE. Nè manco è vera la seconda cagione; perche il caldo non ha questa virtù di far gonfiar la carne; massimamente l'esterno, anzi più tosto la diffecca, e fa ritirare; e nella ventosa la carne si solleua quanto più l'aria attorno si raffredda. idest: *Neque vera est secunda causa; quia calor non habet hanc vim tumefaciendi carnem, maxime calor externus; immo potius eam exsiccat, & tabefacit, extenuatque: ac intra cucurbitulam caro tumidior fit, quanto magis aer ambiens refrigeratur.* LIC. Ego nunquam in eo capite dedi vim calori tumefaciendi carnem; quam extolli, ac extuberare posui, non quia calor ipsam attraheret, ac amplificaret; sed ipsam extuberare sponte sua dixi, quo repleret vacuum locum ab aere fugiente relictum. Sed tamen etiam falso sumitur, ab externo calore non posse carnem tumefieri, sed potius exsiccari, ac emaciari; nam calor externus carnem ita afficit, vt in ea primum humores liquet, rarefaciat, & in vaporosam substantiam resoluat; vnde caro non potest non intumescere primum; licet vlteriori caloris actione tandem consumptis vaporibus & humoribus caro fatiscat, & exsiccetur: ita sane Philosophus asserebat, putrescentes carnes ab ambientis calore primum humidas fieri, deinde siccas, & exsuccas: [b] *Quapropter, ait, humida primo, deinde sicca tandem fiunt putrescentia.* Calor externus ignis non ne lebetis aquam primum tumefacit, eius materiam rarefaciens, ac in substantiam vaporosam vertens, ac deinde consumit? non aliter de cucurbitularum igne dicas erga carnem. Dum vero caro tumidior fit, aerem conclusum intra cucurbitulam temperans, vt aqua tepida feruentem refrigerare conspicitur, in causa est, cur quanto caro tumidior fit intra cucurbitulam, tanto circumfusus aer magis refrigeretur. Nihil ergo contra nos efficiunt instantiæ Viri Cl. Sed iam audiamus, quæ statim ille profert pro causa propositi euentus. ARE. [c] Qual dunque è la vera ragione del tirar delle ventose? la condensatione dell'aria dopò la sua rarefattione: Imperciochè non vi è dubbio, che il caldo rarefà l'aria, e che l'aria rarefatta occupa luogo maggiore; & il freddo all'incontro la condensa, e fà che occupi minor luogo: mentre dunque si scalda la ventosa, l'aria si rarefà, e con poca quantità di se tutto il vacuo della ventosa occupa; estinto il fuoco, di nuouo l'aria và ricuperando la sua natural freddezza; onde viene a condensarsi, & ad occupar minor luogo; e non potendo per alcuna parte entrarui altra aria di nuouo, accioche non si dia vacuo, è necessario, che la carne s'innalzi; e per ciò vna minima apertura, che sia nella ventosa, non s'innalzerà la carne; perche dall'aria, che per quella apertura entrerà, bastevolmente sarà impedito il vacuo. E si vede, che la carne non s'innalza tutta in vn subito, ma a poco a poco, come a poco a poco si và raffreddando l'aria. Onde chi volesse, che trassero gagliardamente le ventose, douerebbe con vn panno bagnato nell'acqua fredda per di sopra raffreddarle. idest: *Quæ igitur vera ratio est attractionis cucurbitularum? Condensatio aeris post eius rarefactionem:*

[b] 4. meteo. t. 4.

[c] Nu. 48.

Quia dubium non est, calore rarefieri aerem, & aerem rarefactum occupare locum maiorem; & ex aduerso frigiditas aerem addensat, & efficit vt occupet minorem locum. Dum igitur excalfit cucurbitula, rarefit aer, & pauca sui quantitate totum vacuum cucurbitæ replet; extincto igne, rursus aer suam naturalem frigiditatem recuperat; vnde condensatur, & occupat angustiorem locum: & quum aliunde nouus alius aer ingredi nequeat; ne detur vacuum, necesse est attolli carnem; & ideo minima rima si fuerit in cucurbitula, nunquam attolletur caro; quoniam ab aere, qui per eam rimam ingredietur, sufficienter impedietur vacuum. Et aspicitur, totam carnem non attolli subito, sed sensim, sicuti sensim aer frigescit. Vnde qui vellet, cucurbitulas attrahere valide, deberet linteo madido aqua frigida superne illas refrigerare. LIC. Ingeniosa sane, subtilisque theoria, & veritati magna ex parte consentiens: nimirum ex ea, qua cum mea ratione consentit; in ceteris procul abest a vero, sicuti mox ostendam. In primis accipio, calore aerem rarefieri, rarefactum aerem ampliore contineri loco; viceuersaque frigus aerem addensare, densatumque minoris indigere loci. Simul accipio, dum ab igne calefit cucurbitula, seu contentus aer in eius cauo, rarefieri contentum illum aerem; sed, obsecro, dum aer ille rarescit, nonne simul expostulat ampliorem locum? Et in angusto cucurbitulæ cauo contineri non valens, nonne necessarium est aliquam sui partem extra cucurbitulam exire, quo locus æqualis locato fiet? igitur egreditur aer tunc extra cucurbitulam, Aresius quidem ait, quia rarescit; ego vero, quia fugit inimicum ignem. Sed me veritatem attigisse, dicenda monstrabunt. Extincto statim igne non illico recuperat aer suam naturalem frigiditatem, vt ponitur, sed aduentitiam caliditatem adhuc retinet intra cucurbitulam; quod inde constat, quia cucurbitulæ corpus tactui calidum sentitur, quod eo calore conseruat similem in aere concluso, prohibetque ne refrigeretur. Quare non condensatur aer acquisita noua frigiditate, sed eo fugiente secundum partem, in eius locum succedit caro, ne detur vacuum. Sique quoquopacto rarefit aer inclusus a flammula, tantam raritatem non acquirit, vt ea deposita locum amplum illum cederet exsurgenti magno carnis frusto. Si vero fuerit in cucurbitulæ corpore rima, vere caro non attolletur, quia per eam nouus aer ingredietur in locum veteris, qui fugit antea sibi contrarium ignem. Caro vero non ita subito replet cucurbitulam, sed sensim, non quia sensim refrigeretur aer, vt ponitur; semper enim permanet intra eam calidus; at quia carnis exigua portio satis est ad replendum locum aeris, qui foras egressus est; sed perseuerante actione caloris ignei cucurbitulæ, incluso aeri a flamma communitati, funduntur ac veluti liquantur humores carnis, & in vaporosam substantiam attolluntur; quæ tumescens, amplioremque ideo locum postulans, repletam aere cucurbitulam reperiens, illum vltra modum comprimit & addensat, cogens in angustiorem locum; & quoniam aer illi comprimenti repugnat; ideo sensim attollitur caro, sensim illi cedente cum aliqua repugnantia locum aere contento; non aliter ac intra pilam magnam coriaceam aere plenam (*Pallone* dicitur Italice) nouum aerem non iniiciunt clystere nisi vi, atque sensim multis infusionibus iniectionibusque, resistente semper aere concluso recens accedenti, a quo comprimitur & addensatur, cogiturque dare locum in eodem cauo. Neque vero cucurbitula traheret validius carnem, si superne contegeretur linteo frigida madido, sed potius effringeretur cucurbitula. Quin etiam, si traheret impensius, aere refrigerato, & addensato quoquomodo; id fieret, quia minus resisteret, minusque negaret locum assurgenti carni.

ARE. Altra bella, e marauigliosa esperienza nell'istessa ragione fondata ho più volte veduto io, alzarsi cioè vn graue mortaio con vn bicchiero di vetro sopra il dorso postoli: si colloca a questo fine sopra del mortaio vn pugno di pasta di lieuito di frumento, e vi si distende a guisa di fugaccia; poi entro del bicchiero si abbrugia vn poco di stoppa, come quando si vogliono porre le ventose; & appresso subito si pone il bicchiero, e si calca sopra della pasta; e vi si lascia posare insin che ben si raf-

raffreddi: & all'hora poi prendendolo, & alzãdolo, il mortaio li verrà appresso; e la ragione è, perche, come diceuamo delle ventose, quell'aria nel bicchiero prima dal fuoco rarefatta viene a condensarsi; onde, acciò che non si dia il vacuo, la pasta s'innalza, e tutto bene lo stringe; non però si separa dal mortaio, perche fra questo, e lei non può entrar aria; e se ella se ne discostasse, pur si darebbe il vacuo; e così, acciò che questo non si dia, alzandosi il bicchiero, se ne viene appresso tirato anche il mortaio. idest: *Aliud pulchrum, & mirum experimentum in eadem ratione fundatum sæpius ego vidi, nimirum eleuari graue mortarium poculo vitreo super eius dorsum imposito: Collocatur ad hunc finem super mortarium pugillus fermenti triticei, & superextenditur ad instar placentæ; mox intra cyathum accenditur parum stuppæ, quemadmodum in appositione cucurbitularum; & illico poculum imponitur, & calcatur supra massam, & finitur quousque bene frigescat: & postea cyathum accipientes, & eleuantes videbimus illi mortarium affixum vna motum cyathi sequi, cui suspensum adhæret: Ratio est, quia sicuti dicebamus de cucurbitulis, aer ille cyathi primum ab igne rarefactus, postea condensatur; vnde ne detur vacuum, massa eleuatur, totumque poculum arcte stringit: neque tamen separatur a mortario, quia inter ipsum & massam non potest ingredi aer; qui si separaretur a mortario, tunc certe daretur vacuum; & ita, ne detur vacuum, eleuando cyathum, sequitur illum deinceps attractum etiam mortarium.*

A LIC. Hanc eandem experientiam ego prius ibidem attuleram; eiusque rationem reddideram, quum & de cucurbitulis. Cui quidem non competit allata ratio nunc ab Aresio, propter easdem causas, quas nuper attulimus de cucurbitulis. Ceterum nec in cucurbitulis, nec in adhærescente poculis mortario vim & locum habere conclusi aeris in cyatho, cucurbitulave rarefactionem, sed solum fugam ignei B caloris, facile demonstratur ex eo, quod Patauini Chirurgi cucurbitulas affigunt, non præaccensa in eis vlla stuppa, sed illas diutule detentas in aqua calente, mox inde calidas eductas optimo cum successu carnibus affigunt: profecto conclusus in eis aer non est rarefactus, quum vapore aqueo calente plena sit cauea cucurbitulæ; qui vapor densior est aere; quare non potest ipsum rarefacere; sed bene tunc aer fugit igneum calorem in illo vapore degen- C tem, a quo consumi posset; vnde statim caro subsequens in locum exeuntis aeris, attollitur intra cucurbitulam: & pari ratione massa subsequens in locum exeuntis aeris e cauitate poculi, cyathum arctissime ligat cum mortario; quod ob sui duritiem & insuperabilem soliditatem attolli non potest intra poculum, sicuti facit intra cucurbitulam caro mollis, & extensibilis.

Ita ergo, quæ contra nostram theo- D riam eruditissimus Aresius modesto & ingenuo calamo descripsit in sua luculenta digressione, decentem responsionem habere mihi videntur.

FORTVNII LICETI

De reconditis Antiquorum Lucernis

LIBER SEXTVS,

In quo vetustiorum Lucernarum, nouissime Patauium ad se transmissarum, antiquos ritus, & historias abditas continentium, explicatio proponitur.

PRÆFATIO

Attexens dictis dicenda.

Voniam post primam editionem superiorum priorum quatuor librorum De Reconditis Antiquorum Lucernis, plerique Viri præstantes, alias a me non visas, nec adnotatas, pulcherrimi tamen artificij Lucernas habuere, vetustiorum seculorum historijs, ritibus, atque symbolis affabre figuratas, hieroglyphicisque nobilibus ornatas; quorum explicatio plurimum oblectationis, & emolumenti potest afferre literatorum Reipublicæ; placuit viris eruditissimis, illarum Lucernarum icones ad me transmittere, vel etiam descriptiones puras; meaque sensa de propositis efflagitare. Quibus quum pro virili satisfacere tentauerim, meaque cogitata viri præcelsi iam æqui bonique consulerint; operæ pretium fore duxi, nouas istas elucubrationes ista secunda voluminis editione publici iuris efficere, non ad ornamentum solum, verum etiam ad antea propositorum omnium confirmationem.

De Lucerna Iouis a C. Iulio Cæsare consecrata. Cap. I.

Eruditissimo Viro, & magni nominis Philosopho Fortunio Liceto Salutem in eo qui est vera salus, D. Aloysius Nouarinus precatur.

QVæ, Vir magne, in amicorum gratiam, in Litteratorum gustum, inque rei litterariæ lucem doctis tuis epistolis, & varia solidaque eruditione grauidis dedisti, nobis fidem faciunt, posse virum vnum multorum subire vicem, & varias scientias in vnum coalescere, quæ singulæ in singulis admirationem verterent in stuporem. Vis dicam? obiectos tibi ab amicis nodos perite soluis, sed interim amicos ipsos strictius ligas. Post edita duo epistolarum volumina audio, te aliud parare. Liceat mihi Licetum, quem omnes adeunt, adire; Oedipum, qui nostri seculi iam audis, tam libenter inuolucra exponenda excipies, quam facile pro tua sapien-

A tia soles soluere. Edidit superioribus annis egregium de vnguentis, deque re vnguentaria opus doctissimus Vir Fortunatus Scacchus, quod ad me liberali transmisit manu; in eo vt varia antiquitatis monumenta obiecerit, pulchram nobis Lucernam, non adeo notis ornatam exhibuit; rem ita ille illustrauit, & sensum de illa suum Lectoribus obtulit, vt alienum, si quidem cum veritate

B magis cohæreret, requisierit. Audi, si placet, Vir eruditissime, auctoris huius verba, & si quid ex tuo penu habes (& quis dubitet te habere?) da lubens mihi, & quod est amplius, da doctis viris, & vniuerse ijs, qui a tuis libris doctiores abire solent. In quo Fortunati censioni subscribas, innue; & in quo seorsum sentias, itidem significa; te

C enim duce securius in ipsum veritatis feremur sinum. Interim Lucernæ antiquæ notas dum denoctas, & nos denoctatas legimus, ad illam probitatis alis lucem euolemus, quæ beat, quos perfundit. Sed iam [a] Fortunatum For- [a] myr cap.7.

Fortunius audiat, &, quod ſpero, fortunate.

Vidi Maceratæ, dum publice ſacram Theologiam ibi profiterer, in ea forma Lucernam ęneā antiquiſſimam: quæ fuit quondam Cardinalis de Carpio; vtque literæ, & notæ peruetuſtæ inſinuabant, a Iulio Cæſare Ioui ſacra iam fuerat. Cælaturæ erat veteris admodum inſignis, vt nihil ſupra excogitari, aut deſiderari poſſet. Nolui propterea poſteros, antiquitatisque ſtudioſos, huius Lucernæ iconem deſiderare: ideo hic eius Lucernæ non ſolum integram delineādam curauimus cælatam iconem; verum etiam ſingulas illius partes, atque latera, vt in illius delineatam formam, perfectæ cælaturæ opus admireris. Erat Lucerna hæc ad nouem digitos longitudinis extenſa: & tres tantum in medio latitudinis: Opus, vt puto, a quouis excellente Artifice noſtri ſeculi nulla ratione imitabile. Totam hic delineatam vides. Inquire nunc hic infra eiuſdem Lucernæ partem ſuperiorem: in qua mira, ac ſubtiliſſima cælandi arte, mulieres ſacrum Deo Priapo facientes ad ritus ſuperſtitioſos illius ſeculi cernimus: Tripodem, & Gallum Gallinaceum, mulierem quoque fere nudam euocantem Numen: alia coronata Numen coronat: Sacerdos alia Gallo Gallinaceo iugulato, ſuppoſita, arbitror, patera ſanguinem recipit: Quæ vero capite demiſſo inter brachia, genibusque poſitis, medio indice ac pollice dextræ, ſiniſtræ pollicem contrectare videtur, ſi diuinare liceret, digitum intinctum antea in ſanguine ad conſpergendum Idolum, ea ratione comprimere putarem: Numinis propitiandi cauſa. Adſunt in infima parte circuli hæ notæ, L. C. I. quid ſibi velint, aliorum iudicium eſto, viſo ſchemate, quod hic delineatum habemus. Tantiſper Lucerna inferius conſtringitur, atque in circulum ouatum proportionatæ formæ ad ſuperiorem deſcribit; ita tamen vt longitudo inferioris ouati duorum digitorum cum dimidio non excedat quantitatem; latitudo vero vix ad duos pertingat digitos. Latera illa, quæ hinc inde Lucernam cingunt, cælaturis pariter ornantur, quas infra videbis. Clauduntur denique medio in inferiori ouato hæ literæ, C. I. C. I. O. M. S. quæ, ſi fides habenda eſt his, qui de notis ſcripſerunt, hanc interpretationem recipiunt: *Cai Iulij Cæſaris Ioui Optimo Maximo Sacrum*. Reliquum eſt, vt eius latera intueamur, quibus inferior circulus ſuperiori coniungitur; in his enim lateribus luſus Naiadum atque Tritonum flautis, tubis, cytharisque colludentibus conſpicitur, ita ſubtiliter, & excellentiſſime cuncta expreſſa, atque cælata, vt diligentius multo in ænea iſta cælata conſpiciantur, quam his lineamentis exprimere valeamus. Quia vero ſiniſtrum latus in totius Lucernæ icone delineatum viſitur ſuperius; dextrum pari ratione cælatum intelligere oportet, vt & partes, & tota Lucerna conſpici poſſit, nihilque in hac antiquiſſima Lucerna deſiderandum remaneat. Cuius forma, & opus cælaturis nobiliſſimis exornatum, peraccommodum, & congruentiſſimum cenſeri poteſt ſacris illis Lucernis, quarum vſus ex Dei præſcripto erat in Moſayco tabernaculo; dummodo, prophanis inde ſublatis imaginibus, pro his ſacri Seraphim ac palmæ vndique ſculpantur; ad inſtar eorum, quæ Deus in tabernaculo, velamine, & arca ſculpenda mandauit. Lucernæ roſtrum a parte ante ad duorum digitorum longitudinem protenditur; in cuius extrema parte foramen ad oleum, & ad myxum, ſufferendi luminis cauſa conſpicitur: præclariſſimis pariter cælaturis, non tam ad latera, quam ſusque deque effigiatum. At a tergo illud e regione ellychnij manubrium ad tres vſque digitos extenditur; in quo marina Concha, duobus Delphinis hinc inde eam complectentibus, videbatur: tantaque arte vterque Delphinus ad Lucernæ ouatum ſuperiorem extendebatur, vt caudis in nodum coeuntibus, extrema earundem iterum iungerentur, iterumque erumperent; ac folijs & ſiliquis inſimul conglobatis, marinæ Conchæ dorſum ita perornarent, vt in extrema parte vuæ botrus tantiſper inclinatus cernatur: quantum ſat eſt, vt Conchæ ſuppoſito indice, ac ſuperpoſito pollice, extremaque manubrij compreſſa, Lucerna commode ſubſtentetur, dimoueatur, hinc inde tranſferri, atque in Candelabro collocari

quamcommode possit. Diligentius de- A scribendam, ac delineandam hanc Lucernam censui, tum venerandæ antiquitatis gratia, & operis perfectissimi, tum etiam vt explicaremus formam Lucernarum Sacri Candelabri, quas huic persimiles arbitramur: has enim aureas dixit Scriptura: optimis quoque cælaturis cælatas fuisse, non est quod ambigatur; nec non etiam ratione vsus illarum in candelabro, manubrio persimili, ad tergum ligula erumpente, ne- B cessario Lucernæ sacræ affici debebant, vt liliorum floribus quamoptime adaptarentur. In tota vero hac Lucerna nullibi foramen aliud visitur, per quod oleum infundatur, præter id, in quo myxus accensus erumpit. Religione enim tactos veteres existimo, vt toties in Lucernis renouarent myxos, quoties oleũ infundebant: ac propterea in his sacris Lucernis vno eodemque foramine & ad oleum, & ad myxum fuisse vsos. Quod etiam puto de Lucernis Candelabri; nam alias infundibula, quæ in ipsis Lucernis vidit Zacharias cap. IV. de quibus infra agemus, non adeo necessaria putarentur. Si enim in superiora Lucernæ sacræ saltem vel vno foramine fuissent apertæ, a vase oleario anterior erumpens fistula, & in arctum desiniens, ad instar rostri, oleo effundendo, & infundendo suffecissent; nec infundibulis opus in sacris fuisset. Quamobrem non alia de ratione infundibula necessaria, me iudice, in tabernaculo ad Candelabri vsum putantur, nisi quia vnde flamma erumpebat, ad flammæ nutrimentum oleum in Lucernas immittebatur. Quæ dicta volo, quousque meliora alij viderint, quibus ego subscribam.

Aliena qui audisti, mentem exprime tuam. Et qui Magurij nobis lapidem illustrare potuisti: notas, & imagines in hac quoque antiqua Lucerna descriptas explica, gratiam ab illis non leuem initurus, qui antiquæ eruditionis ita sunt auidi, vt hæreant in obstrusis, & sapientioris (in hoc numero te propitia fama, & quod est maius, sapientia tua numerat) lumen expetunt, & expectant. Vale.

Dat. Veronæ Cal. Iulij MDCXLVI.

Responsio Liceti de Lucerna Iouis.
Cap. II.

Eruditione pietateque celeberrimo
D. Aloysio Nouarino
Fortunius Licetus B. A.

EX amplissimo tuo sacro-prophanæ literaturæ Condo promere mihi poteras & alijs, inclyte Nouarine, luculentissimam explicationem ignorabilium imaginum & literarum capitalium antiquam Cæsaris Lucernam adornantium: nec erat vt Princeps & Pater eruditionum tu de me Griphis istis interpellares; qui maxime vidisse poteras, olim me de Lucernis antiquorum agẽtem, antequam legissem eruditissimi Scacchi commentationem, breuiter de propositæ Lucernæ figuris, & notis elocutum ita, *Vigesima secunda Lucerna area, miro artificio delineata omni ex parte, rotunda fuit ad oui speciem; na-* C *sum habuit, & in eo foramen soli ellychnio paratum, cetera non perforata: manubrij summum artificium; teres, & oblongum corpus, e duplici Delphine Concham complectente: in area superiori Osiridis, vt arbitror, imago; cui mulier a sinistris coronam seu detrahit, seu porrigit: alter homo genuflexus, manibus sublatis Idolum adorat: a dextris Vittata sacerdos manus habet in vase ante Idolum supra Tripodem posito, seu ibi reponens oblata ab* D *adorante viro, seu inde responsa Idoli referens: infra hæc omnia ad radices areæ superioris hæ leguntur incisæ literæ, L. C. I. fundus posticus arctiorem aream habet, in qua sunt aliæ notæ huiusmodi, C. I. C. infra quas aliæ tales, I O M S. supra & infra literas folium hederæ: vndique aream ambiunt Dij Marini monstrosi, Mulieres, seu Nereidas dorso gestantes*, & inferius: *Vigesima secunda tribus notata inscriptionibus, habuit nomen defuncti in area superiori, L. C. I. nomen artificis in fundo postico,* E *C. I. C. & nomen serui in loco inferiori, I O M S.* Superiorem Lucernæ, tunc a me non visæ, descriptionem habui per literas ab amico viro: qui, sicuti video, falsus fuit aliquantulum, pro muliere genuflexa virum obtrudens: & vltimas literas IOMS non interpungens. Verum enimvero quia tibi placet meam sententiam de propositis apertiorem, at-

atque distinctiorem habere, parendum est amicæ iussioni tuæ, quod eo lubentius & alacrius ago, quum viderim effigiem Lucernæ delineatam ab ipsomet Scaccho in suo Eleochrymatum volumine; vnde curaui istas icones incidi.

Lib. VI. Cap. II.

E Museo Nobilium de Musellis Veronensibus. Io Georg. sci.

Multum sane debet Literaria Respublica Clariss. Scaccho, vereque Fortunatus ille fuit, cui datum est artificiosissimam Cæsaris Lucernam & inspicere, simul & inuulgare, nobilibusque commentis illustrare. Quoniam vero literæ capitales interpunctæ L. C. I. comparentes in imo circulo superioris faciei Lucernæ relinquuntur inexplicatæ: pariterque nihil habere commune videtur sacrificium Priapo factum a mulieribus cum dedicatione Lucernæ Ioui Optimo Max. facta a Caio Iulio Cæsare: similiter ambigere quis iure posset, an illi Tritonum, siue Deorum aquatilium cantus, & lusus cum Nymphis, aliaque descripta, sint purum putum ornamentum Lucernæ, vel potius ali-

aliquid habeant in proposito mysterij: A dum hæc a me dilucidari requiris, optime Vir, me detrudere videris in labyrinthum inextricabilem. At vero mihi satius est, imbecillitatem ingenij mei tibi detegere, quam voluntatis obsequiũ denegare; conabor hanc adornare Spartam. Exordiendum arbitror a notioribus notis in Lucerna, quæ valeant obscurioribus alijs lucem præbere. Notissimæ sunt autem in imo fundo lychnuchi descriptæ literæ solitariæ C. I. C. B I. O. M. S. quas ego lubens explico: *Caius Iulius Cæsar Ioui Optimo Maximo Sacrauit:* ita Plinius agens de Nuncoreo filio Sesostridis Aegypti regis, inquit, *Eiusdem remanet & alius Obeliscus centum cubitorum, quem post cæcitatem, visu reddito, ex oraculo Soli sacrauit.* At Herodotus hunc Pheronem appellat, cuius historiam affert memorabilem, nostræ Lucernæ lumen aliquod exhibentem; ait enim in Euterpe sua, *Defuncto Sesostre, regnum suscepisse Pheronem* C *eius filium aiebant, & hunc nullam sumpsisse expeditionem, sed ei contigisse vt luminibus caperetur; idque hac de causa: Quum flumen eo tempore copiosissimum manaret, itaut supra decem & octo cubitos rura transcenderet, vento ingruente, qui fluctus cieret; ferunt hunc regem facinus admisisse, quod sumptum spiculum in medios fluminis vortices contorserit; statimque laborasse ex oculis, ac visum amisisse, decennioque cæcum fuisse. Vndecimo au-* D *tem anno ex Vrbe Buti ei oraculum aduenisse: iam exactum esse tempus calamitatis; visumque ei rediturum, si oculos abluisset lotio mulieris, quæ ad suum solius virum accessisset, aliorum virorum expers. Eum ergo ante omnia vrinam vxoris expertum, quum nihil amplius cerneret: ceterarum deinceps vrinam expertum, tandem vidisse. Tumque omnes mulieres, quas fuisset expertus (præter eam, cuius lotio visum recepisset) vnam in vrbem coegisse,* E *quæ Rubra-Gleba dicitur; & eas illic coactas cum ipsa vrbe omnes concremasse: & eam, cuius lotio lotus visum recepisset, vxorem duxisse. Ergo ea clade liberatus, cum alia in alijs templis donaria posuit, omnia memoratu digna, tum maxime memorabilia ac spectaculo digna in templo Solis gemina saxa, quos obelos vocant, a figura veru, centenum cubitorum longitudinis,*

Lib. 36. c. 11.

Cap. 111.

Historia lepida.

octonum latitudinis. (Ad hanc historiam respexisse videtur ille catus, qui griphum de CASTAnea proposuit hisce versiculis:

„ Arbor est in Siluis, quæ scribitur octo figuris:
„ Tribus demptis vna non est in mille puellis.)

Quemadmodũ igitur iste Pheron, Ægypti rex, liberatus diuinitus cæcitatis calamitate, donaria Soli sacrauit obeliscos: ita Caius Iulius Cæsar alijs liberatus calamitatibus Ioui Optimo Maximo Sacrauit lucernam perenni lumine mirabilem, in qua ternas, vel quaternas calamitates cælari iussit artificiosissime, quibus diuinitus liberatus fuerat. Prima quidem calamitas illi contigit in mari, quando captus fuit a piratis, de qua Plutarchus in eius vita sic infit: *Cæsar a rege Nicomede decedens, in pelago ad Pharmacusam insulam capitur a Piratis, qui magnis iam classibus, multisque nauigijs mare infestum habebant. Hos Cæsar primum, postulantes pro ipsius redemptione viginti talenta, derisit, quasi ignaros quem tenerent: ipse quinquaginta daturum se pollicitus est. Inde comitibus suis alio ad aliam vrbem expedienda pecuniæ gratia dimissis, inter homines immanissimos Cilicas cum vno amico & duobus seruis relictus, adeo eos despexit, vt quoties quiesceb at, misso aliquo indiceret illis silentium. Dies duodequadraginta, quasi non custodiretur, sed stiparetur ab eis, vna ludebat, & se exercebat, carmina & orationes scribebat, eaque in circulo eorum pronunciabat. Si qui non admirarentur ea, hos palam inertes appellabat & barbaros. Frequenter per iocum suspensurum eos se minabatur. Placebat id illis, simplicitati eius & ætati hanc linguæ libertatem ascribentes. Vt allata Mileto pecunia, qua redimeretur, & numerata, missus est. Compleuit confestim naues, atque ex Milesiorum portu ad persequendos prædones soluit: occupansque ad illam insulam adhuc stantes plerosque in potestatem redegit: quorum pecuniam in prædam vertit: ipsos Pergami dedit in custodiam; atque ad Iunium, qui cum imperio Asiam obtinebat, profectus est: quod illius, vt Prætoris, esset de captiuis supplicium sumere. Qui quum nummis eorum oculos adiecisset (neque enim pauca summa erat) & de captiuis consideraturum se di-*

Prima ... ris cala... expressa... cerna.

diceret per otium; salute Cæsar Prætori dicta, Pergamum contendit, sustulitque in crucem Piratas omnes, sicut per speciem ioci crebro in insula illis prædixerat. De hac eadem Cæsaris calamitate strictim ita Suetonius in eius vita: *Huc dum hibernis iam mensibus traijcit, circa Pharmacusam insulam a prædonibus captus est; mansitque apud eos non sine summa indignatione prope quadraginta dies cum vno medico, & cubicularijs duobus; nam comites, seruosque ceteros in initio statim ad expediendas pecunias, quibus redimeretur, dimisit. Numeratis deinde quinquaginta talentis expositis in littore, non distulit quin e vestigio classe deducta persequeretur abeuntes: ac redactos in potestatem supplicio, quod illis sæpe minatus inter iocum fuerat, afficeret.* Quam quidem historiam apte signant primum Tritones cum Nereidibus Nymphis in mari colludentes, tubis & cytharis canentes; etenim Cæsar in ea captiuitate ludebat cum piratis, carmina cantabat; quod cytharæ sonus indicat: orationes pronunciabat, siue militares, tubis designatas; siue iudiciales, flautis represenatas: Tritones asperiores illos innuens, quos inertes & barbaros appellabat, carmina sua & orationes non admiratos: e contra Nymphas molles, qui sibi canenti versus, recitantique orationes applaudebant; suasque minas, & asperam linguæ libertatem mitius tolerabant, ac veluti per iocum dicta suscipiebant. Deinde vero Concha marina Delphinis vndique circumamplectentibus veluti vecta, & impulsa, demonstrat Cæsarianæ classis miram celeritatem in prædonibus illis mari persequendis, & capiendis; etenim apud Aristotelem, [a] *Delphini celeritas, atque edendi facultas mira esse videtur:* & infra [b] latius: *Quin etiam de velocitate huius animalis mira, & incredibilia quædam accepimus: omnium enim velocissimus esse creditur animalium tum aquatilium, tum terrestrium: superfiliunt etiam malos nauigiorum maiorum; quod tunc potissimum euenit, quum aliquem insectantur piscem, quem deuorent; tunc enim, si quem impetunt, longius fugit, ad ima gurgitum persequuntur propter famis necessitatem: quod reditus longior sit, retinent se se, quasi spacium cogitantes, conuersique feruntur perinde ac sagitta pernices, vt celeritate oportuna longo transmisso itinere, ad locum spirandi deueniant; quo impetu fit, vt se iaculentur in aerem, & superfiliant malos nauigiorum, quæ forte affuerunt.* Quæ concisa valde refert Pierius [c] in Hieroglyphicis, & addit: *De agilitate vero, qua maxime præditus est, prouerbium emanauit: Delphinum nare doces.* & mox: *Nam & illud nosti, Nemeis, Milesiam saltu pernicissimum Delphino assimilatum a Pindaro.* Cæsar igitur, vt indicaret, se velocissima nauigatione piratas, a quibus captus recens se redemerat, persecutum fuisse, statimque captiuos duxisse, Delphinis vectam in Lucerna ponit Concham marinam; qua solerter etiam classem suam indicat; etenim Concha ponitur esse Veneris nauigium, vt ait cum Papinio Mythologus [d] Comes: *Fertur, inquit, in Concha margaritarum feraci fuisse concepta Venus: in qua etiam nauigauit in Cyprum. Quare quum de formosa muliere loqueretur Venus apud Papinium, illam dignam esse inquit, quæ sua esset soror, & in eadem Concha nauigaret; vt patet ex his carminibus:*

„ Hæc & cæruleis mecum consurgere digna
„ Fluctibus, & nostra potuit considere Concha.

Hoc idem attestatur Pierius [e] in suis Hieroglyphicis aiens: *vt non immerito Concha ipsa sit Veneri dedicata; atque eam ex Concha genitam Veteres fabulentur. Concha itidem Cyprum deuectam canunt.* Cæsar autem se genus a Venere duxisse gloriatur; etenim, vt ait in eius vita Suetonius, *Quæstor Iuliam amitam, vxoremque Corneliam defunctas laudauit e more pro rostris: sed in amitæ quidem laudatione de eius ac patris sui vtraque origine sic refert:*
„ *Amitæ meæ Iuliæ maternum genus ab regibus ortum, paternum cum dijs immortalibus coniunctum est: Nam ab Anco Martio sunt Martij reges, quo nomine fuit mater: a Venere Iulij; cuius generis familia est nostra.* Recte propterea significaturus in ista Lucerna Cæsar, se celerrima nauigatione piratas, a quibus nuper captus fuerat, vicissim persecutum in captiuitatem duxisse, ponit effigiatque Concham Delphinis impulsam, ac veluti vectam. Literæ vero singulares interpunctæ L. C. I. capitales ha-

Margin notes: c.c.2. — c.c.48. — mira ...s. — [c] Lib.27. — [d] lib.4.c.13. — Concha Veneris cur in Lucerna. — [e] Lib.28. — Cæsar oriundus a Venere.

habentur huius inscriptionis, *Liberatus Captiuitatis Infortunio:* vel etiam, *Liberatus Cilicibus Immanissimis:* vel potius, *Liberatus Calamitate Insulana Caius Iulius Cæsar Ioui Optimo Maximo Sacrauit Lucernam perennis ignis.* Altera vero calamitas magna Cæsaris, ob Consulis Marcelli, Senatusque totius edicta, ceterorumque Ciuium potentum sibi plusquam nimium infensorum odia, prohibentia reditum illius Romam cum exercitu, quod vererentur ne vi Tyrannice Rempublicam occuparet, Cæsari contigit ad Rubiconem fluuium; de qua Suetonius post explicatas diligenter causas, ob quas animi patrum ac procerum in suspicionem affectatæ tyrannidis a Cæsare trahebantur, & rationes quibus huic malo prouidere cæpissent, addit: *Nec contentus Marcellus prouincias Cæsari, & priuilegium eripere; tulit etiam, vt Coloni, quos rogatione Vatinia Nouum Comum deduxisset, ciuitas adimeretur; quod per ambitionem, & vltra præscriptum data esset. Commotus his Cæsar, ac iudicans, quod sæpe ex eo auditum ferunt: Difficilius se principem ciuitatis a primo ordine in secundum, quam ex secundo in nouissimum detrudi; summa ope restitit, partim per intercessores Tribunos, partim per Seruium Sulpitium, alterum Consulem in sequenti quoque anno. C. Marcello, qui fratri patrueli suo Marco in Consulatu successerat, eadem tempestate collegam eius Aemilium Paulum, Caiumque Curionem violentissimum Tribunorum ingenti mercede defensores parauit. Sed quum obstinatius omnia agi videret, & designatos etiam Consules, e parte diuersa, Senatum literis deprecatus est, ne sibi beneficium Populi adimeretur: aut, vt ceteri quoque Imperatores ab exercitibus discederent: confisus, vt putant, facilius se simul ad quæ libuisset, Veteranos conuocaturum, quam Pompeium nouos milites. Cum aduersarijs autem pepigit, vt dimissis octo legionibus, transalpinaque Gallia; duæ sibi legiones, & Cisalpina prouincia, vel etiam vna legio cum Illyrico concederetur, quoad Consul fieret. Verum neque Senatu interueniente, & aduersarijs negantibus vllam se de Republica facturos pactionem, transijt in citeriorem Galliam; conuentisque peractis Rauennæ substitit, bello vindicaturus, si quid de Tribunis plebis, intercedentibus pro se, grauius a Senatu constitutum esset. Et prætextum quidem illi ciuilium armorum hoc fuit: Causas autem alias fuisse opinantur. Cneus Pompeius ita dictitabat: quod neque opera consumere, quæ instituerat; neque Populi expectationem, quam de aduentu suo fecerat, priuatis opibus explere posset; turbare omnia, ac permiscere voluisse. Alij timuisse dicunt ne eorum, quæ primo Consulatu aduersus auspicia legesque, & intercessiones gessisset, rationem reddere cogeretur. Quum M. Cato identidem, nec sine iureiurando, denunciaret delaturum se nomen eius simul ac primum exercitum dimisisset. Quumque vulgo fore prædicarent, vt sibi priuatos redemisset, Milonis exemplo, circumpositis armatis causam apud Iudices diceret. Quod probabilius facit Asinius Pollio Pharsalica acie cæsos profligatosque aduersarios perspicientem, hæc eum ad verbum dixisse referens: Hæc voluerunt: tantis rebus gestis, Caius Cæsar condemnatus essem, nisi ab exercitu auxilium petijssem. Quidam putant, captum imperij consuetudine, pensitatisque suis, & inimicorum viribus, vsum occasione rapiendæ dominationis, quam ætate prima concupisset: Quod æstimasse videbatur & Cicero, scribens de Officijs tertio libro, semper Cæsarem in ore habuisse eos in Phœnissis Euripidis versus: Nam si violandum est ius, imperij gratia violandum est: alijs rebus pietatem colat. Quum ergo sublatam Tribunorum intercessionem, ipsosque vrbe cessisse nunciatum est; præmissis confestim clam cohortibus, ne qua suspicio moueretur, & spectaculo publico per dissimulationem interfuit; & formam, qua ludum gladiatorum erat ædificaturus, considerauit; & ex consuetudine conuiuio se frequenti dedit. Deinde post Solis occasum mulis e proximo pistrino ad vehiculum iunctis, occultissimum iter modico comitatu ingressus est; & quum luminibus extinctis decessisset via, diu errabundus, tandem ad lucem duce reperto, per angustissimos tramites pedibus euasit. Consecutusque Cohortes ad Rubiconem flumen, qui Prouinciæ eius finis erat, paulum constitit; ac reputans quantum moliretur, conuersus ad proximos: & etiam nunc, inquit, regredi possumus: quod si ponticulum transierimus, omnia armis agenda erunt. Cunctanti ostentum tale factum est: Quidam eximia magnitudine & forma in proximo se-*

Secunda calamitas Cæsaris.

ſedens repente apparuit Arundine canens: ad quem audiendum quum, præter paſtores, plurimi etiam ex ſtationibus milites concurriſſent, interque eos & æneatores, rapta ab vno tuba proſiluit ad flumen, & ingenti ſpiritu Claſſicum exorſus, prætendit ad alteram ripam: Tunc Cæſar, Eatur, inquit, quo Deorum oſtenta, & inimicorum iniquitas vocat: Iacta eſt alea: Atque ita traiecto exercitu, adhibitis Tribunis plebis, qui pulſi ſuperauerant, pro Concione fidem militum flens, ac veſtem a pectore diſciſſa, vocauit. & mox: *Ordo ac ſumma rerum, quas deinceps geſſit, ſic ſe habent: Picenum, Vmbriam, Etruriam occupauit: & L. Domitio, qui per tumultum ſucceſſor ei nominatus Corfinium præſidio tenebat, in deditionem redacto, atque dimiſſo, ſecundum ſuperum mare Brunduſium tetendit, quò Conſules Pompeiusque confugerant, quam primum transfretatus, hos fruſtra per omnes moras exitu prohibere conatus, Romam iter conuertit: Appellatisque de Republica Patribus, validiſſimas Pompeij copias, quæ ſub tribus Legatis, M. Petreio, & L. Afranio, & M. Varrone in Hiſpania erant, inuaſit: profeſſus ante inter ſuos, ire ſe ad exercitum ſine duce, & inde reuerſurum ad ducem ſine exercitu. Et quanquam obſidionem Maſſiliæ, quæ ſibi in itinere portas clauſerat, ſummaque frumentariæ rei penuria retardante, breui tamen omnia ſubegit. Hinc Vrbe repetita, Macedoniam tranſgreſſus, Pompeium per quatuor pene menſes maximis obſeſſum operibus, ad extremum Pharſalico prælio fudit, & fugientem Alexandriam perſecutus, occiſum deprehendit* &c. Ex quibus euidentiſſime conſtat, Oſtentum illud ſpectri, claſſicum ad Rubiconem canentis, & fluuij tranſitum cum exercitu ſuadentis contra Legem a Senatu Populoque Romano latam; liberaſſe Cæſarem ab inſidijs inimicorum, & promouiſſe ad inſignes multasque victorias, quas nauigationibus iteratis feliciſſime peractis conſecutus eſt. Pro his bonis euentibus, & pro liberatione a metu traijciendi Rubiconis contra publicum decretum Patriæ, Lucernam Ioui Opt. Max. ſacrauit, in qua geſtorum icones exhibuit, in vtroque latere tuba canentem cum tripudio Nympharum efformans; Quas equidem Nymphas intelligo tum Nereidas maris, tum etiam

A fluuij Rubiconis, quas Potamidas Gyraldus [f] appellat, Boccatius [g] autem Naiadas; etſi Lilius iſtas fontium, non item fluuiorum Nymphas eſſe velit. Quare legere poſſum Inſcriptionem Lucernæ ſic explicatam, *Laruæ Claſſico Imperator Caius Iulius Cæſar Ioui Optimo Maximo Sacraui*: vel ita, *Liberatus Contrariorum Inuidia Caius Iul. Cæſ. Ioui Opt. Max. Sac.* Quod ſi lex illa contra Cæſarem a Romanis lata, deſcripta fuit in B marmore ſupra columellã erecto prope Rubiconem fluuium, vt quidam ex Blondo referunt, hiſce plane verbis deſcriptam a Grutero:

[f] Synt. 5. [g] 7. Geneal. c. 14. Nymphæ fluuiorum quæ.

Cæſenæ ad ſecundum lapidem, in ripa Rubiconis. Decretum Senatus.

IVSSV. MANDATVVE. P. R. COS
IMP. MILI. TYRO. COMILITO
MANIPVLARISVE. CENT. TVR
MAEVE. LEGIONARIAE. ARMAT
C QVISQVIS. ES. HIC. SISTITO. VE
XILLVM. SINITO. NEC. CITRA
HVNC. AMNEM. RVBICONEM
SIGNA. ARMA. DVCTVM. CO
MEATVM. EXERCITVMVE. TR
ADVCITO. SI. QVIS. HVIVSCE
IVSSIONIS. ERGO. ADVERSVS
IERIT. FECERIIVE. ADIVDICAT
VS. ESTO. HOSTIS. P.R. AC. SI. CO
NTRA. PATRIAM. ARMA. TVLER
IT. SACROSQVE. PENATES. E. PEN
D ETRALIBVS. ASPORTAVERIT. SA
NCTIO. PLEBISCI. SENATVS
VE. CONSVLTI. VLTRA. HOS. FI
NES. ARMA. PROFERRE. LICEAT
NEMINI.
S. P. Q. R.

ex Aldo & m.s. Smetij.

Poterit Inſcriptio Lucernæ ſic explicari, vt literæ capitales omnes interpunctæ L. C. I. C. I. C. I. O. M. S. indicent E hanc ſententiam: *Liberatus Capitali Interdicto Caius Iulius Cæſar Ioui Optimo Maximo Sacrauit*. Verum quia talem Inſcriptionem Gruterus cum alijs non paucis, ac vt ipſe dicit cum Senatu Critico ſententiæ melioris, in quam iuit etiam Cluuerius [h] in ſua Italia antiqua, merito ſuſpicatur adulterinam, fictitiam, atque ſpuriam, ſuppoſititiamque;

[h] l. 1. c. 28. Inſcriptio ad Rubiconem apocrypha.

que; propterea priorem explicationem huic anteponendam censeo, vel istam: *Lemuris Classico*, siue *Laris Classico Imperans Caius* &c. nam Apuleius & in libro suo de Deo Socratis, idem genus dæmonum inter Deos, & homines medium, ait appellari Lemurem, & Larem, & Laruam, & Manem. Quin etiam in opere de dogmate Platonis, *Dæmones*, inquit, *quos Genios & Lares possumus nuncupare, ministros Deorum arbitrantur, custodesque hominum, & interpretes, si quid a Deis velint*. Quare Cæsar iuxta sententiam istam ethnicorum veterum, vt audiuit Classicum subito comparentis & disparentis eximia magnitudine spectri, eiusdemque traiectione fluminis, exclamauit: *Eatur, quo Deorum ostenta, & inimicorum iniquitas vocat: Iacta est alea*: existimans Lemurem fuisse Deorum nuncium sibi præcipientem vt cum exercitu Rubiconem transiret; quo transitu liberatus inimicorum metu, secundam fortunam in omnibus expertus est postea; donarium accendit Deorum summo Ioui Lucernam istam admirabilem cum inscriptione, qua significauit se Romanum Imperium adeptum hortatu Laris Classicum canentis, & Rubiconem fluuium ante se tranantis, quasi se ducem itineris exercitui præberet ex Deorum iussu. Quæ quidem sententia satis exprimitur in lateribus Lucernæ, repræsentantibus inter aquas hominem tuba longa canentem, atque Nymphas Deorum aquatilium dorso insidentes, quasi de transitu Cæsaris gaudentes, exercitumque cantibus inuitantes. Tertia vero calamitas omnium maxima, quod Cæsareæ domus honestatem attingeret, ac euertere videretur, illa dicenda est, in quam Cæsarem conijcere ausa fuit impotens & audacissima Clodij temeritas atque libido, de qua Plutarchus his plane verbis: *Occupauit fortuna quædam sinistra Cæsaris domum. P. Clodius fuit nobili genere ortus, diuitijs & facundia præcellens, sed insolentia & audacia nulli improbissimorum secundus. Hic vxorem Cæsaris Pompeiam amabat, neque inuitam. Verum mulierem Cæsar acri sepserat custodia; eiusque mater Aurelia, femina honesta, perpetuo lateri adhærens Pompeiæ, arduum & periculosum eis congressum efficiebat. Est apud Roma-*

Tertia calamitas Cæsaris in Lucerna expressa.

A *nos Dea, quam Bonam dicunt, sicut Græci Muliebrem: hanc Phryges sibi asserentes peculiarem, Midæ regis autumant matrem esse, Romani Nympham Dryada Fauno nuptam Græci Liberi patris eam matrem, quam nefandum est nominare: vnde pampinis tentoria festum diem agitantes mulieres contegunt; ac sacer draco ex fabula ad pedes Deæ iacet. Eo virum fas non est accedere; neque dum sacra aguntur, in domo, vbi aguntur, esse. Solæ feminæ multa Orphicis germana memorantur in solemni* B *peragere. Vbi festus dies instat, celebratur in ædibus Consulis, vel Prætoris: ipse autem domo, omnesque viri cedunt. Vxor sola domum parat, peragiturque fere nocte per lusum peruigilio comistum inter magnum concentum. Hunc festum diem id temporis agitante Pompeia, Clodius imberbis etiamnum, ideoque fallere se existimans posse ceteras, vestitu & cultu sumpto psaltriæ, accessit eo, iuuenculam facie referens. Quum fores offendisset patefactas, ab ancilla conscia est citra impedimentum intro-* C *ductus. Dum autem illa properat, vt id Pompeiæ nunciet, mora interueniente, operiri vbi relictus erat non sustinenti Clodio, laxisque in ædibus erranti, lumenque declinanti, occurrit pedissequa Aureliæ; atque vt femina feminam, prouocat ad lusum. Detrectantem in medium rapit: Quæ sit, & vnde, percunctatur. Quum respondisset Clodius, Auram expectare se Pompeiæ ancillam (nam id nominis ei erat) voce* D *est detectus. Ibi repente pedissequa resilit cum clamore ad lumen & cætum, virum vociferans se deprehendisse. Obstupefactis mulieribus, Aurelia sacra Deæ inhibet & obuelat. Mox iusso obserari fores, ad faces domum lustrat, Clodium quærens. Refugerat ille in ancillæ tabernaculum illius, cum qua congressus fuerat, atque ibi deprehenditur. Cognitus, a mulieribus exigitur foras. Hoc factum mulieres confestim de nocte domum digressæ, viris suis nunciauerunt, ac rumor postridie ciuitatem per-* E *uasit, rem a Clodio tentatam nefariam; pœnasque non læsorum tantum, verum Reipublicæ etiam & Deorum nomine exigendam. Itaque postulauit prophanatorum sacrorum Clodium vnus ex Tribunis plebis; coieruntque in eum Principes Senatus; qui testimonia in eum dixerunt cum de improbitatibus atrocibus alijs, tum de stupro cum sorore sua; quæ in Luculli matrimonio*

monio erat, admisso. Quorum studijs obnixus Populus defendit Clodium, magnoque præsidio fuit ei apud Iudices attonitos, Populique pauescentes. Cæsar protinus repudiauit Pompeiam: sed testis in reum citatus, nihil dixit eorum, quæ Clodio obijciebantur, compertum sibi esse. Quod quum videretur mirum; quæsiuit accusator: » *Quamobrem ergo vxori nuncium remisisset? respondit, Domum meam volo & suspicione carere. Hæc Cæsarem aiunt aliqui ex animi sententia dixisse: alij Populi gratia, eripere enitentis Clodium. Itaque absoluitur a crimine, Quod plerique Iudices sententiam confusis tabulis tulissent, ne in discrimen vocarentur ad Populum, si eum damnassent: neu si liberassent eum, infames forent apud optimates.* Paulo secus de proposito scribit Appianus, qui mutat nomen & genus vxoris, citatis verbis: *L. Pisonis filiam, qui vna Consulatum gesturus visebatur, Calfurniam duxit vxorem, exclamante Catone Rempublicam nuptiarum lenocinio corrumpi. Tribunos vero declarauit Vatinium, ac Clodium cognomine Pulchrum: quem turpem quandam infamiæ notam in mulierum celebritate subijsse notum erat, Calfurniæ Cæsaris vxoris causa; qua de re nihil a Cæsare in eum animaduersum fuit, quum Populo acceptum esse cognouisset; quanquam mulierem ab se ablegauerit: Reliqui ob religionem ad impietatem vsque illum persecuti sunt. Fuitque inter accusatores orator electus Cicero. Nec Cæsar in testimonium vocatus quidquam protulit.* Contra tamen Plutarchus, cui consentit Suetonius rem breuissime perstringens in hæc verba: Cæsar *in Corneliæ defunctæ locum Pompeiam duxit, Q. Pompeij filiam, Syllæ neptem: cum qua deinde diuortium fecit, adulteratam opinatus a P. Clodio, quem inter publicas cerimonias penetrasse ad eam muliebri veste tam constans fama erat, vt Senatus quæstionem de pollutis sacris decreuerit.* Ceterum adulteratam eam reipsa non fuisse, sed desiderio tantum, constat ex allatis a Plutarcho, qui notauit Clodium tentasse quidem illam adulterare, sed ab Aureliæ pedissequa, quæ Clodium detexit antequam ad Pompeiam ab Aura lena duceretur, & a mulieribus extra domum eiectum, omnino impeditum adulterium fuisse. Quamobrem Cæ-

A saris honos intaminatus conseruatus est, & ab infamia turpi liberatus ope Numinis; cui propterea sacrauit admirandæ Lucernæ donarium: nempe beneficio Numinis & Luminis insidiator honori Cæsaris Clodius agnitus est, & a muliebri cætu sacrum faciente pulsus extra domum Consulis ante patratum scelus adulterij. Quocirca maximum omnium hoc beneficium sibi reputans a Numine, quin & a Lumine Cæsar, qui merito pluris honestatem domus, quam B e captiuitate redemptionem, & Reipublicæ dominationem faciebat, Lucernam artificio pulcherrimam fieri curauit, & igne perenni coruscam, Deorumque summo consecrauit, ac in eius præcipua summaque parte voluit hanc acceptæ gratiæ penitiorem historiam, periculumque suæ famæ cadentis effigiari: positis ante simulacrum lasciuiæ tribus mulierculis ad tripodem in catino gallum gallinaceum sacrificantibus; C quę quidem imagines animaduertendę sigillatim sunt. Porro multi fuerunt apud Ethnicos Dij lasciuiæ, a quorum sacris Aristoteles in Politicis procul arcet pueros, & mulieres, [*i*] inquiens, *Quum vero dicere quicquam* obscænum *interdixerimus* pueris, *clarum est quod & aspicere aut picturas, aut actus deformes prohibemus. Sit igitur cura Magistratibus, nullam neque picturam, neque statuam esse talium rerum imitatricem, nisi apud* D *Deos quosdam, quibus etiam lasciuiam mos tribuit: apud hos permittet lex iam homines factos pro se, & filijs, & vxoribus sacra facere.* Quem locum fusius explicaui tractans olim [*k*] *De Pietate Aristotelis erga Deum & Homines.* Et profecto quatuor extitisse lego Deos lasciuiæ apud autores, Priapum, Phallum, Bacchum, atque Mercurium (vt Venerem omittam) De Mercurio sane Plotinus [*l*] Enneade tertia sic: Hinc prisci, E vt arbitror, sapientes in sacris mysterijs » id subobscure significantes, antiquum » Mercurium introducunt instrumentum » generationis ad operis effectum semper habentem: generantem vero in » sensu declarantes esse intelligibilem rationem. *Mercurij statua colebatur veretro porrecto*, ait Cælius [*m*] etiam in suis Antiquis Lectionibus. Plutarchus etiã tractans, An seni sit gerenda Respubli-

[*i*] l.7.c.17.

[k] l.2.c.9.

Dij lasciuiæ quot quique fuerint apud antiquos.

[*l*] l.6.c.19.

Mercurius cur erecto pene.

[*m*] l.7.c.16.

...l faci... n Lu... ...elatũ.

[n] ib. f. l. ca, [n] Plotino consentanea ponit inquiens: *Vsque adeo multis modis expeditum est senibus Rempublicam adiuuare, optima vtentibus re: ratione, inquam, sententia libertate dicendi, & prudentia. Non enim manus nostræ, aut pedes, aut robur corporis tantummodo, a ciuitate possidentur; sed ipse in primis animus, eiusque ornamenta, iustitia videlicet, temperantia, prudentia; quæ quum tandem sero que ita comparentur, vt suo respondeant nomini, absurdum est domo & agro reliquisque opibus & pecunia nos frui per ætatem, per eandem vero publice, patriæ, ciuibusque nihil nos prodesse; quum quidem de facultate obeundorum ministrorum non tantum nobis detraxerit senectus, quantum ciuili & gubernatricis peritiæ adiecit. Eam ob causam etiam Mercurios seniores sine manibus & pedibus, rigente fascino fingunt: hoc ænigmate indicantes, minime hoc a senibus requiri, vt corpore seruitia obeant, modo ijs ratio (vt conuenit) efficax sit, & fecunda.* Plotinus item consimilem rationem afferre videtur, inquiens: [o] *Sola species est fecunda, natura vero altera sterilis. Hinc prisci, vt arbitror, sapientes in varijs mysterijs id subobscure significantes, antiquum Mercurium introducunt, instrumentum generationis ad operis effectum semper habentem; generationem vero in sensu declarantes intelligibilem rationem.* Herodotus etiam in Euterpe [p] scribit his consimilia dicens: *Hos itaque ritus, & alios præterea, quos ego referam, Græci sunt ab Aegyptijs mutuati; sed vt Mercurij statuam facerent porrecto cum veretro, non ab Aegyptijs, sed a Pelasgis didicerunt: & primi quidem ex omnibus Græcis Athenienses, in quorum regione permisti Pelasgi habitant, ex quo cœperunt pro Græcis haberi. Hæc quæ dico, quisquis Cabirorum sacra initiatur, quibus Thraces initiantur, nouit a Pelasgis esse sumpta. Nam Samothraciam quondam incoluerunt hi Pelasgi, qui cum Atheniensibus vna habitauerunt, a quibus orgia Samothraces acceperunt. Itaque primi e Græcis Athenienses a Pelasgis edocti, statuas Mercurij erecta virilia habentes fecerunt. De qua re Pelasgi sacrum quendam sermonem retulerunt, qui in Samothraciæ mysterijs declaratus est.* Is autem meo iudicio fuerit, quem ex Plotino, vel Plutarcho nuper attulimus: Nisi velimus etiam eum esse, de quo Macrobius in Saturnalibus, [q] dum probare studet, Mercurium apud Antiquos idem esse, quod & Sol, omnem fecunditatem rerum promouens: his notis: *Pleraque etiam simulacra Mercurij quadrato statu figurantur solo capite insignita, & virilibus erectis. Quæ figura significat, Solem Mundi esse caput, & rerum satorem; omnemque vim eius non in quodam diuisorum ministerio membrorum, sed in sola mente consistere, cuius sedes in capite est. Quatuor latera eadem ratione finguntur, qua & tetrachordum Mercurio creditur attributum; quippe significat hic numerus vel totidem plagas Mundi, vel quatuor vices temporum, quibus annus includitur, vel quod duobus æquinoctijs duobusque solstitijs Zodiaci ratio distincta est.* Equidem apud Boccatium legitur in Genealogia Deorum, *Mercurium*, inter alia multa, *significare concubinarum delectationes*, ex Andalo: & mox ex Leontio scribitur, *Huius Mercurij a natiuitate nomen Hermes fuisse; eumque ex stupro Philonis Arcadis & Proserpinæ eiusdem filiæ, in quam se balneantem impudicos iniecerat oculos, procreatum: & sic satis patet, quia obscœne excitata satis natura sit.* Et Lucianus [r] introducit Mercurium conquerentem se apud Matrem, quod ab Ioue missus fuerit ad puellam Cadmi filiam visum quid ageret, veluti leno: & mox ad Argiuam Danaen: deinceps ad Antiopen Bœotiam, Iouis amasias, lenonem patris agens; ad quod ministerium Maia sic hortatur in fine Dialogi Mercurium: *Missa fac ista, gnate: decet enim per omnia morem gerere patri, quum sis iuuenis: ac nunc, quo iussus es, Argos contende: deinde in Bœotiam; ne si cessaris, fuerisque lentior, plagas etiam auferas; nam iracundi sunt, qui amant.* Itaque Mercurius a priscis Leno Iouis, adeoque Lenonum Deus habebatur; cui non ab re ponitur hic a Clodio sacrificari, & ab adulterium cupiente Cæsaris vxore, preces ad obtinendas concubitus adulterini, stuprique delectationes, offerri; simul & ab ancilla lenæ coronas afferri. Profecto non parum ista faciunt ad mulierum lasciuarum sacrificium, in præsenti Lucerna figuratum. Attamen idolum hoc alas non habens in pileo, quin etiã pileo carens, nec vllum aliud obtinens Mer-

[o] En. 3. l. 6. c. 19.

[p] cap. 51.

[q] l. 1. c. 19.

lib. 2. c. 7.

lib. 3. c. 20.

[r] to. 2. Merc. &

Mercurij signum peculiare, pro Mercurio sumi fortasse non debet, certe non cogimur ipsum pro Mercurio sumere. De Baccho lasciuiæ Deo passim omnes affirmant, & ex Varrone [n] Cælius, ac D. Augustinus inquiens in sua [o] Ciuitate: *In honorem Liberi sacra celebrata in Italia cum tanta turpitudine, vt in eius honorem pudenda virilia colerentur: Cui membro inhonesto matrem familias honestissimam, palam coronam necesse erat imponere*. Sed quum in ista Lucerna mulierem videam gestientem imponere coronam capiti, non autem mentulæ simulachri; propterea pro culto numine Bacchum hic non accipio, ac eo nomine, quo Bacchus iuuenile forma pariter colebatur, non virili consistentis ætatis, qualem refert Lucernæ statua. De Phallo postea Rhodiginus [p] ex Luciano: [q] sed præstat afferre Luciani verba, vbi tractat de Syria Dea: *Phallos*, ait, *Græci Dionysio erigunt, in quibus & tale quiddam portant, viros puta exiguos ex ligno effigiatos, magna virilia habentes. Vocantur autem Neurospasta hæc. Est igitur & hoc in templo illo; nam ad dextram ædis partem sedet exiguus vir ex ære factus habens virile magnum*. Arnobius item in opere suo contra Gentiles [r] vulgato, scribit, *Nec non & Cypriæ Veneris abstrusa illa initia prætermus, quorum conditor indicatur Cynaras Rex fuisse: in quibus sumentes ea, certas stipes inferunt, vt meretrici, & referunt Phallos propitij numinis signa donatos*. De Priapo demum Arnobius ita contra Gentiles: [s] *Habet etiamnum, atque ardet in Chalciditis illis magnis, atque in palatijs cæli Deos, Deasque conspicere intectis corporibus atque nudis apud Iacchum, Cererem (Musa vt prædicat Lucretij) mammosam, Hellespontiacum Priapum inter Deas Virgines, atque matres circumferentes res illas præliorum semper in expeditione paratas?* Et Ouidius [t] in Fastis

» At ruber hortorum Deus, & tutela Priapus
» Omnib. ex illis Lotide captus erat.
» Hanc cupit, hanc optat, sola respirat in illa:
» Signaque dat nutus, sollicitatque notis.
» Fastus inest pulchris, sequiturque superbia formam.

chus lasci- Deus. | ib.4.c.6. | b.7.c.21. | .c.16. | 3.dial. | is Deus æ. | ;. | :. lasci- s. | ver. qq.

A » Irritum vultu despicit illa suo.
» Nox erat, & vino somnum faciente, iacebant
» Corpora diuersis victa sopore locis.
» Lotis in herbosa sub acernis vltima ramis,
» Sicut erat lusu fessa, queuit humo.
» Surgit amans, animamque tenens, vestigia furtim
» Suspensa digitis fert taciturno gradu.
B » Vt tetigit niueę secreta cubilia Nymphæ,
» Ipse, sui flatus ne sonet aura, cauet.
» Et iam finitima corpus librabat in herba,
» Illa tamen multi plena soporis erat.
» Gaudet, & a pedibus tracto velamine vota
» At sua felici cæperat ire via.
» Ecce rudens rauco Sileni vector asellus
C » Intempestiuos edidit ore sonos.
» Territa consurgit Nympha, manibusque Priapum
» Reijcit, & fugiens concitat omne nemus.
» At Deus obscæna nimium quoque parte paratus
» Omnib. ad Lunæ lumina risus erat.
» Morte dedit pœnas autor clamoris; & hæc est
» Hellespontiaco victima grata Deo.

D Verum & consimile quid euenisse Priapo circa Deam Vestam concinit Ouidius idem postea [u] scribens, [u] 6. Fast. vers. 319. & seqq.

» Prætercam? referamne tuum rubicunde Priape
» Dedecus? est multi fabula plena ioci.
» Turrigera frontem Cybele redimita corona
» Conuocat æternos ad sua festa Deos.
E » Conuocat & Satyros, & rustica Numina Nymphas:
» Silenus, quamuis nemo vocarat, adest.
» Nec licet, & longum est epulas narrare Deorum:
» In multo nox est peruigilata mero.
» Dij temere errabant in opacę vallibus Idæ
» Pars iacet, & molli gramine membra (leuat.

„ Hi ludunt, hos somnus habet, pars A brachia noctis,
„ Et viridem celeri ter pede pulsat humum.
„ Vesta iacet, placidamque capit secura quietem,
„ Sicut erat positum cespite fulta caput.
„ At ruber hortorum Custos Nymphasque, Deasque
„ Captat, & errantes fertque refertque pedes.
„ Adspicit & Vestam: dubium est, B Nympham ne putarit
„ An scierit Vestam; scisse sed ipse negat.
„ Spem capit obscœnam, furtimque accedere tentat,
„ Et fert suspensos corde micante gradus.
„ Forte senex, quo vectus erat Silenus, asellum
„ Liquerat ad ripas leue sonantis aquæ:
„ Ibat vt inciperet longi Deus Hellesponti,
„ Intempestiuo quum rudit ille sono.
„ Territa voce graui surgit Dea: conuolat omnis
„ Turba: per infestas effugit illa manus.
„ Lampsacus hoc animal solita est mactare Priapo
„ Hinc asini flammis indicis exta damus.
„ Quem tu Diua memor de pane monilibus ornas:
„ Cessat opus: vacuæ conticuere molæ.

Quam rem Lactantius affert in opere suo de falsa Religione scribens: [x] *Apud Lampsacum Priapo litabilis victima est asellus: cuius sacrificij ratio in Fastis hæc redditur: Quum dij omnes ad festum Matris Magnæ conuenissent, epulisque satiati, noctem lusibus ducerent: quieuisse humi Vestam, somnumque cepisse: Ibi Priapum somno eius, ac pudicitiæ insidiatum: sed illam intempestiuo clamore aselli, quo Silenus vehebatur, excitatam: libidinem vero insidiatoris esse detectam. Hac de causa Lampsacenos asellum Priapo, quasi in vltionem mactare consueuisse: apud Romanos vero eumdem Vestalibus sacris, in honorem pudicitiæ conseruatæ, panibus coronari.*

[x] cap. 22.

Quod attulit etiam postea Natalis Mythologus [y] iisdem fere verbis. Ceterum antiquissimum fuisse Priapi cultum, apparet e sacra pagina, in qua primo legimus: [z] *Et fecit Asa rectum ante conspectum Domini, sicut Dauid pater eius: & abstulit effeminatos de terra; purgauitque vniuersas sortes Idolorum, quæ fecerant patres eius. Insuper & Maacham matrem suam amouit, ne esset Princeps in sacris Priapi, & luco eius, quem consecrauerat. Subuertitque specum eius, & confregit simulachrum turpissimum, & combussit in torrente Cedron.* In quo specu dicit Lyranus, consueuisse stuprari mulieres in venerationem Idoli: Quo nomine scite ponitur in Lucerna Cæsaris Clodius adulter, Aura lena, & Pompeia pariter adulterium cupiens, venerari Priapum, dum stuprum expetunt perficere. Deinde similiter habetur in sacro textu: [a] *Sed & Maacham, matrem Asa Regis ex augusto deposuit imperio, eo quod fecisset in* C *luco simulachrum Priapi; quod omne contriuit, & in frusta comminuens combussit in torrente Cedron.* Vbi pariter Lyranus: *Quia Maacha fecerat specum, in quo colebatur Priapus; in quo cultu ipsa præerat: & ideo dicitur huiusmodi imperium angustum, idest, strictum*; nempe quia in angusta spelunca claudebatur; vel etiam quia tempore durabat angusto scelestum illud facinus. Notat idem Seldenus agens de Dijs Syris: [b] *Græcis, & Latinis Phallus, & Ityphallus dicitur* D *Priapus. Et de Phallo in hoc sensu historiam habemus insignem apud Herodotum in Euterpe; vbi, cum ceteris Bacchi sacris e Phœnicia, idest, e Syria nostra, eos petit.* Ponit autem Herodotus a Melampo Phœniciæ Phallum missum ad Bacchum, ac edocuisse modum faciendi sacra; vt proinde similiter Baccho, & Priapo sacra fierent. Quocirca Gyraldo [c] in sua Deorum Gentilium historia, nec non & alijs, pro eodem haberi E videntur Bacchus, Phallus, & Priapus: Verba Herodoti sunt: [d] *Quin & alium diem festum Baccho Ægyptij agunt, sine porcis, fere per omnia Græco festo similem. Sed loco Phallorum, sunt ab eis excogitatæ statuæ cubitales, e neruis compactæ, quas feminæ circumferunt per pagos, mentula nutante, quæ propemodum instar esset reliqui corporis* (ex quo loco satis ap-

pa-

[y] l. 5. c. 15. Priapi cultu[s] antiquissimu[s]

[z] 3. Reg. 15

Priapi cul[tus] vt amouer[it] Asa de Iuda

[a] 2. Paral

[b] Synt.

Cur B[acchus] & Pria[pus] [simi]liter sa[crificia ha]rent, [a] Phallo

[c] Syn

[d] lib. 2. 49.

paret, Idolum Phalli non esse, quod A habetur in Lucerna Cæsaris; quia penis in eo longe minor est reliquo corpore) *& tibia praeunte, quam feminæ Bacchum canentes sequuntur. Cur autem mentulam habeat iusto maiorem, & vnum corporis membrum agitet, redditur ab eis ratio sacra: Adeo vt iam Melampus Amytheonis filius, non imperitus huius sacri, sed peritus fuisse videatur. Si quidem Melampus fuit, qui Græcis Dionysi nomen, & sacrificium, & pompam Phalli enarrauit:* B *non tamen omnem plane rationem complexus. Verum ij, qui post hunc extiterunt Sophistæ, rem in maius explicauerunt. Itaque Phallum Dionysio missum narrandi Melampus autor extitit; a quo edocti Græci faciunt ea, quæ faciunt.* Sed præstat asserere, Priapum, de quo Virgilius, siue quis alius extiterit Autor Priapeæ,

» ------ ruber hortorum custos membrosior æquo,
» Qui tectum nullis vestibus inguen habet.

C esse delineatum Idolum in Lucerna Cęsaris: nam & exurgens a dextris Idoli semisicca simul & semiuirens arbor, siue ficus, siue malus, lignum est aptissime Priapum designans; de quo sic Autor idem Priapeæ,

» Non horti, neque palmitis beati,
» Sed rari nemoris Priape custos,
» Ex quo & potes renasci:
» Furaces moneo manus repellas:
» Et siluam Domini focis reserues: D
» Si defecerit hæc, & ipse lignum es.

Et adhuc idem infit inferius.

» Placet, Priape, quod sub arboris coma
» Soles sacro reuinctus pampino caput
» Ruber sedere cum rubente fascino.
» At o Priape, sæpe floribus nouis
» Tuas sine arte deligauimus comas.

Etenim sub arbore comatum Idolum E mulier florea corona caput redimire gliscit. Verum enimvero speciatim Clodium sacrificantem Priapus in inferiori carmine respicere, respuereque videtur & sororis incestatorem, & Cæsaris vxoris adulterum voto; sicut ex Plutarcho nouimus; inducitur enim Priapus inquiens:

» Valent, valent mihi ira & antiquus furor,
» Et lingua, qua adsim tibi:
» Et prostitutæ turpe contubernium
» Sororis: o quid me incitas?
» Quid impudice, & improbande Cæsari?

Certe videntur hæc aptari commode, non litanti, sed incassum sacrificanti Clodio, sororis constupratori, Cæsarisque coniugem adulterare satagenti. Priapum igitur apte Cæsar in Lucerna cælari voluit, cum eiusdem sacrificio a mulieribus peracto, significans Clodium mentita veste muliebri, cum ancilla lena, & vxore Pompeia non inuita, turpiter insidiatum fuisse famæ suæ, honorique propriæ domus, ast irrito conatu: quippe detectum voce frugi pedissequæ Matris, ceu galli cantu, suscitantis omnes alias mulieres ad eius mœchi expulsionem infecta re: sicut irrito conatu Priapus insidiatus fuerat olim & Lotidi Nymphæ pariter ac Deę Vestæ, detectus aselli clamore nocturno, qui propterea sacrificabatur a Lampsacenis ad vindictam Priapo. Non asellum autem Cæsar effingit in Lucerna Priapo sacrificari, sed gallum, qui noctu mulieres excitat ad officia, muneraque propria; nam illa frugi Aurelię pedissequa peruigilio clamoribus excitauit alias mulieres omnes ad Clodiũ luminibus accensis conquirendum, & inuentum e domo foras excutiendum; qui propterea illam, ceu gallum importunum intẽpestiue vociferantem libentissime Priapo suo sacrificasset. Trium autem aliarum iconum illa, quæ a dextris Idoli sinistra manu sublimem tenet hostiam galli mactatam, & dextera sub eo gallo veluti pateram excipiendo sanguini victimæ, representat Clodium imberbem, muliebri veste ornatum, cõtectumque; animo suo sacrificare qui cuperet infensam sibi pedissequam vociferantem, mactareque Deo lasciuiæ, cuius munere potiri gestiebat ea nocte turpi nefarioque concubitu Pompeiæ. Secundæ vero mulieris, ad Idoli læuam stantis, imago, coronam dextera sua porrigentis ad obscœnum Idolum coronandum, sinistra vero manu, seu cymbalum, seu tympanum, seu simile quidpiam aliud instrumentum musicale priscum, quo feminæ ludentes vti solebant in celebratione festi Deæ Bonæ, ac

Cæsar cur in Lucerna Priapum posuerit, cui sacra fiant a Clodio.

Quæ figura Clodium referat in Lucerna.

Lena qua figura notetur in Lucerna.

[e] 4. Georg. Magnæ Matris, de quibus [e] Virgilius A
„ Tinnitusque cie, & Matris quate cymbala circum.
arbitror indicare Pompeiæ lenam ancillam, Auram nomine, quæ Clodium ad heram constuprandam perducere gestiens, lasciuiæ Deum illo turpi facinore se coronare censebat, & optabat. Quod autem ipsa censeret, se custodiam acrem Aureliæ superasse Clodio introducto, triumphans de lenocinio coronata incedebat. At vero tympanum, aut cymbalum gerit in sacris Deæ B Bonæ, quia consueuit id a mulieribus fieri semper in sacris lætitiæ: sic Ouidius [f] in Bacchi sacris:

Sacra quæ cũ tympanis, & lusu.

[f] 4. metam.

„ Quacumque ingrederis, clamor iuuenilis, & vna
„ Femineæ voces, impulsaque tympana palmis:
„ Concauaque æra sonant: longoque foramine buxus.

Et Catullus de Aty:
„ Niueis citata cæpit manibus leue C typanum,
„ Typanum, tubam, Cybele tua mater initia:
„ Quatiensque terga tauri teneris caua digitis
„ Canere hæc suis --------

Suetonius in Augusto musicum hoc instrumentum a figura nuncupat Orbem; quod in hac icone Lucernæ videtur æmulari maxime rotunditatem oui maioris; forteque fuerat vter inflatus, D aut vesica, ad hos lusus feminarum in festo nocturno Bonæ Deæ. Id apte Suetonius Orbi comparat, quem ab Augusto male gubernari significabat Populus. Verba Suetonij clara sunt: *Sed & Populus quondam vniuersus ludorum die & accepit in contumeliam eius, & assensu maximo comprobauit verum in Scena pronunciatum de Gallo Matris Deum tympanizante:*
„ Videsne vt Cynedus Orbem digito E temperet?

[g] lib. 7. Arnobius de proposito [g] quoque: *Etiamne æris tinnitibus, & quassationibus cymbalorum? etiam ne tympanis? etiam ne symphonijs? quid efficiunt crepitus scabillorum? ne quum eos audierint numina, honorifice secum existiment actum, & feruentes animos irarum obliuione deponant?* Itaque muliercula lena hæc Aura, lasciuiæ Deum coronans, altera manu cymbalum, tympanumve, seu simile gerit instrumentum, quod in honorem Numinis illius pulsauerit; aut etiam in honorem Deæ Bonæ, illa nocte in ea domo cultæ. Quid si placentam dixero, quam paupercula famula Priapo tunc offerre gestiret, posteaquam eidem Deo Clodius diues gallum sacrificare ponitur? Ditiores etenim hostijs animalium Deorum numina sibi propitia reddere satagebant; egeni placentis, vti constat e Luciano in suo Dialogo de Sacrificijs inscripto. Quin & in sacra pagina legimus, placentas ab Ethnicis, & eorum suasu ab Hebræis etiam oblatas Lunæ, quam Reginam cæli vocabant, & venerabantur; quos apud [h] Ieremiam Deus reprehendit; inquit enim Deus ad Prophetam: *Non ne vides quid isti faciunt in ciuitatibus Iuda, & in plateis Ierusalem? Filij colligunt ligna, & patres succendunt ignem, & mulieres conspergunt adipem, vt faciant placentas reginæ cæli, & libent Dijs alienis; & me ad iracundiam prouocent. Numquid me ad iracundiam prouocant, dicit Dominus? &c.* Ceterum fortassis alicui magis placuerit explicatio prior de musicali quopiam instrumento, quod adhuc manu gestaret Aura, quum illo nuper vsa fuisset, ante Clodij colloquium, inter alias feminas in domo colludens in honorem & cultum Bonæ Deæ. De quibus instrumentis iterum in Aty suo bellissime [i] Catullus:

Sacrificior varietas.

Placent oblatas D Gentilium

[h] cap. 7.

„ Vbi cymbalum sonat vox, vbi tympana reboant.

[i] ep. 59 1167.

& [k] mox:

[k] v. 11

„ Leue tympanum remugit, caua cymbala recrepant.

Fortasse non ita commode repræsentatur id organum musicum in icone nostra, quam excussimus e figura delineata in Myrothecio Scacchi, dicentis imagines in Lucerna ab se visa cælatas, adeo subtili cælatura conspici, vt ab artifice peritissimo nequeant ad amussim imitari. Tertiam autem imaginem mulieris seminudæ, genuflexæ ante Deum lasciuiæ, manibusque sursum ad Idolum elatis, eius opem enixe deprecantis, existimo repræsentare Pompeiam, voluntate sua iam adulteram: quæ Deum lasciuiæ pergit obsecrare, suos vt in sinus

Pompe saris vx repræse imagin cernæ.

nus & amplexus ea nocte datum sibi sit excipere iuuenem Clodium, ab se dilectum. Nec abest a suo mysterio Tripus, e quo vera Numinum plerumque responsa dabant eorum sacerdotes fatidicæ, siue fanaticæ nuncupatæ; namque pedissequa mulier Aureliæ, velut e Tripode clamans, verum vaticinata videtur, adesse virum sub habitu muliebri mentito tunc in ædibus Cæsaris, quo tempore debuerant solis mulieribus patere pro sacris nocturnis Bonæ Deæ faciendæ. Quum autem votum & Clodij simul, & Pompeiæ, ac Auræ lenæ fuerit irritum; diuinitus inducta pedissequa ad existimatum mulierem Clodium prouocandum ad lusus muliebres; propterea liberata fuit Cæsaris domus, & fama nobilis ab impurissimis insidijs flagitiosi Clodij: Vnde Cæsaris honor tali dedecore diuinitus exemptus fuit, & per vxoris proximum repudium confirmatus. Hinc affabre delineatum facinus in suo donario Cæsar indicauit inscriptis literis capitalibus interpunctis, in summo partim, & partim etiam in Lucernæ fundo exteriori, quo legi possent: Quæ quidem in area superna leguntur, hæ sunt: L.C.I. Quæ vero in fundo: C.I.C.I.O.M.S. Quam Lucernam sacrauit Iulius Deorum Summo Ioui, suo Liberatori. Quare iam ita sunt explicandæ tres illæ primæ literæ supernæ, cum septem alijs in fundo positis; vt habeamus euidentem propositorum omnium sensum: *Liberatus Clodij insidijs Caius Iulius Cæsar Ioui Optimo Maximo Sacrauit.*

Quod si liceat inter calamitates Cæsaris quarto loco numerare periculum casus e curru, dum de Gallijs triumpharet; quam rem ita Suetonius enarrat in vita Cæsaris: *Confectis bellis, quinquies triumphauit: post deuictum Scipionem quater eodem mense: sed interiectis diebus; & rursus semel post superatos Pompeij liberos. Primum & excellentissimum triumphum egit Gallicum, sequentem, Alexandrinum: deinde Ponticum: huic proximum Africanum: nouissimum Hispaniensem: diuerso quemque apparatu, & instrumento. Gallici triumphi die Velabrum prætereuehens, pene curru excussus axe diffracto.* Velabrum autem vicus est Romæ a vehendo dictum, M. Varronis interpreta-

A tione. Quum autem Bacchus, obseruatu Macrobij sius in Saturnalibus, primus autor Triumphi fuerit; ait[l] enim, *Hinc etiam Liber Pater bellorum potens probatur, quod eum primum ediderunt autorem Triumphi.* Et apud [m] Gyraldum in historia Deorum, ex [n] M. Varrone, Bacchus *dictus est Triambos, idest, Triumphus: sic triumphare appellatum, quod cum Imperatore milites redeuntes clamabant per Vrbem in Capitolium eunti, Io Triumphe; id a Thriambo Græco Liberi*
B *Patris cognomento potest dictum esse. Dictus autem* Θρίαμβος, ἀπὸ τοῦ θροεῖν, *idest, ab accinere,* καὶ ἰαμβίζειν, *idest maledicere; vnde & in bellicis triumphis multis anapæstis conuiciantes vti consueuerunt; &* κίτταν, *idest, picam auem nugacem huic Deo consecrarunt, vt Phurnutus prodit. Quin & primus Liber triumphum bellicum duxit.* Ego vero censeo triumphantem Bacchum milites acclamantes conuicia iacere consueuisse, Bac-
C choq. picam auem consecratam: quod & illi vino pluri putato proniores euaserunt ad garrulitatem, & ad conuicia; Picamque nouimus vino maxime delectari, & potu madidam maxime garrulam obstrepere; sed ad rem. Plinius [o] etiam assentit antedictis, cui *Liber Pater triumphum inuenit* primus omnium. Ob hæc inquam, Cæsar periculum sui casus inter triumphandum, axe diffracto currus, insinuaturus, Vuæ racemum
D incuruatum effinxit in Lucernæ manubrio; quod racemus incuruatus, & frondibus, atque siliquis redimitus terminat; etenim vuæ botrus Bacchum inuentorem vini scite designat; atque Triumphantes curru vehebantur coronati; de coronis autem triumphalibus aperte [p] Plinius. Cui quidem Casui, licet non consummato, nomen Calamitatis & infortunij dederis ex Aristotele [q] scribente; *Fortuna autem bona*
E *quidem dicitur, quum bonum aliquid euenit; mala autem, quum malum aliquid. Prosperitas vero fortunæ, & infortunium, quum magnitudinem habent hæc. Quocirca & quum parum abest, vt quis bonum aut malum captat magnum, est vel infortunatum esse, vel bene fortunatum; quoniam tanquam existeret, dicit intellectus; quod enim parum distat, tanquam nihil distare videtur.* Magnum autem malum

Triumphi primus autor Bacchus.
[l] l.1.c.19.
[m] Synt.8.
[n] de lin. La.
[o] l.7.c.56.
Vuæ racemo Cæsar vt periculum sui casus indicarit.
[p] l.22.c.3.
[q] 2. phys. t 56.

ex eo casu de curru triumphali sublimiore, nimirum crurifragium, aut lumbifragium, aut etiam mors ingruit Imperatori. Neque vero deest in literis L. C. I. mystica significatio calamitatis huius, quum interpretationē habeant, *Liberatus Casus Infortunio*, vel etiam, *Liberatus Casu Infelici Caius Iulius Cæsar Ioui Optimo Maximo Sacrauit*. Sed & omnibus vna iunctis etiam calamitatibus antedictis rectissime cōgruunt omnes in Lucerna literæ capitales interpunctæ, si legerimus eas ita solutas: *Liberatus Cunctis Infortunijs Caius Iulius Cæsar Ioui Optimo Maximo Sacrauit*. vel etiam, *Liberatus Calamitatibus Istis* (quæ scilicet in Lucerna hieroglyphice notantur) *Caius Iulius Cæsar Ioui Optimo Maximo Sacrauit*, nempe Lucernam totam admirabilem æterno coruscantem igne. Quin etiam non ab re dissoluere possumus eas literas in huiusmodi sententiam, quæ perpetuitatem flammæ denotet, hunc in modum, *Lucernam Coruscam Inextinctam*: vel *Coruscam Iugiter*; vel *Continenter Ignitam*: vel *Candentem Interminate*: vel tandem, *Lucernam Continui Ignis Caius Iulius Cæsar Ioui Optimo Maximo Sacrauit*. Ceterum quod ex vnitate foraminis, ac infundibulorum vsu probare satagit hoc loci Scacchus, Antiquitus religione tactos, toties in Lucernis renouare consueuisse myxum, quoties oleum infunderent, & Ethnicos, & Christifideles (pace viri dictum volo) necessitate carere videtur; primo quidem, quia D. Augustinus in opere suo *De Ciuitate* [r] *Dei* scribit in Delubro Veneris extitisse Lucernam inextinguibilem sub Dio, quod eius myxus e lapidis Asbesti filamentis contextus esset, qui non absumeretur igne: Plutarchus etiam in suo libro *De Oraculorum defectu*: *Neque diu est*, inquit, *quod Carystia rupes desijt simul cum marmore proferre stamina quædam mollia, ac quasi fila quædam lapidea (existimo enim quosdam vestrum vidisse mantilia, retia, & inuolucra capitis ea ex materia confecta; quæ neque vruntur; & quum vsu sordes contraxerint, in ignem coniecta nitorem splendoremque suum recipiunt) plane enim desijt, & vix graciles quædam tanquam fibræ, & quasi capilli eius materiæ per metalla discurrunt*. Quibus ergo Lucernis antiquorum myxus e tali materia fuit igni consumi nescia, nunquam oportuit illis renouare papyrum. Deinde vero in sacris [s] literis, vbi diligentissima legitur explicatio cæremoniarum attinentium ad custodiam, & præparationem Lucernarum Candelabri, nihil tale notatur, de renouatione myxi; vbi tamen de emunctorijs, & eorum, quæ fuerint emuncta, extinctione: Nec de vnitate foraminis, nec de eductione myxi; sed solum de aureis emunctorijs, & extinctione eorum, quæ emuncta fuerint. Deinceps infundibula necessaria fuerunt, ne Lucernæ superior area conspurcaretur oleo; quod visciditate sua lambens labra orificij, facile deturpasset externam superficiem Lucernæ, superiorem primum, & inde repens lateralem, ac inferiorem; quæ conditio est olei propria, propter sui visciditatem; sed infundibula deducebant oleum mucrone, nasove suo, vsque ad intimam Lucernæ lacunam, citra periculum coinquinandi Lucernæ faciem, quam Deus purissimam seruari volebat, præcipiebatque verbis expressis. At vero Lucernæ Cæsarianæ foramen vnicum ea de causa fuisse censeo, quia non indiguit affusione noua fomitis, extiteritque mirabilis ex illarum numero, quæ noui liquoris adiectu non egerent ad diuturnissimam flammulæ conseruationem. Nec omittendum est, oleo iam consumpto, si myxus residuus ex angusto foramine deducendus foret, atque nouus imponi, necessario conspurcatum iri Lucernæ superficiem; quod non decebat omnino Lucernæ puritatem, nec artificiosissime delineatas in ea figuras. Neque vero solam & vnam istam Lucernam perennem Cæsar Ioui Optimo Maximo Sacrauit, sed plures, easque varijs in locis ponendas curauit; namque consimili ferme cælatura præditam, etsi paulo minus culta, ijsdemque literis insculptam aliam, inuentam in sepulchro quodam vetusto, intra caueam Montis cuiusdam Veronensis ditionis, vna cum alijs antiquitatis cimelijs, ad me transmittendam curauit D. Alexander Ghisius: Idem enim vel alius artifex eadem propemodum forma constituere potuit arte fusili multas alias varijs in locis ponen-

Vnitas foraminis in Lucerna quid signet.

[r] l.21.c.6.

[s] Exod.

Infundibula cur necessaria Lucernis.

Lucernæ Cæsaris cur vnicum foramen.

nendas ad nutum Cæsaris. Consimilis imago recens ad me transmissa fuit, quę Lucernam æneam refert, antiquo tempore seruatam itidem Veronæ in Museo Nob. de Musellis.

Hæc illa sunt, eximie Nouarine, quæ mihi scribenda veniunt in explicationem pulcherrimæ simul & artificiosissimæ Lucernæ Cæsaris, Ioui Optimo Maximo suo consecratæ dudum ab Imperatore Romano, mysteria historica singulas fere calamitates illius maiores hieroglyphice representantia continẽtis. Tu mea corrige, si quæ tibi legenti occurrent sphalmata, meque de correctione, ne bis errem, certiorem redde; bonique consule meum desiderium obtemperandi tuæ iussioni. Vale. Dabam Patauij, e meo Scalumnæ Musæo, Idibus Octobris M D C XLVI.

De Lucerna Iouis Custodis.
Cap. III.

NOuissime vero pulcherrimam habui Lucernæ figuram ab Illustrissimo Literarum alumno Cassiano a Puteo, pensilem, bilychnem, satis magnam, cum effigie Iouis stantis, manu dextera fulmen velut ostendentis, quo ferire possit; læua prælongam hastam tenentis. Ad pedes magni Canis, iacentis quidem, sed vigilantis imago visitur, collari vincti decenter. Catenulæ tres, duarum longiorum altera inter Canis caudam & ellychnij dextrum foramen obtinet anulum, siue potius ansulam, cui possit inseri catenæ postremus vncinus: Altera pariter inter Canis caput, & ellychnij sinistrum meatum habet ansulam consimilem, in quam eius vncinus inseri potest; quo pensilis habeatur. Tertia vero catenula duabus illis multo breuior, inseri consueuerat anulo cuipiam, seu verius ansulæ, quæ videtur ex pube Iouis extolli; fuit autem ista tertia catenula duabus alijs multo breuior, tum vt suspensa Lucerna recta maneret; tum maxime ne liquorem ad orificia myxos efferentia peruenire prohiberet, atque ad fundum caueæ posteriorem frustra colligeret, nec ad papyri corpus, ad quod influere debuit, accedere valeret.

Lib. VI. Cap. III.

Recte coniectatur inclytus Cassianus istam Lucernam olim arsisse in honorem Iouis Custodis, de quo Gyraldus in sua Deorum Gentilium historiam; vt mox apparebit; nam Canis est Custodiæ symbolum, vt optime notat in hieroglyphicis [a]Pierius; cui Canis ex Ambrosij sententia refertur ad excubias pro salute Dominorum; debereque nos, ait is, promptuarium tenere verbum, ne quasi mutæ Canes commissam nobis fidei custodiam, quodam prævaricationis silentio deseruisse videamur. Hoc eodem significato Theologi accipiunt illud ex LXVIII. Psalmo: Lingua canum tuorum hostium intinguetur sanguine: vbi per Canes Christi ædium sacrarum antistites interpretantur; hi siquidem parandi sunt in aduersarios, qui gregibus insidias meditantur, vt oues ab omni hostium iniuria tutæ custodiantur. Quam propemodum sententiam secutus Plato lib. De Rep. II. vbi militem Ciuitatis custodem informat: Naturam, ait, generosi adolescentis, qui ad disciplinam huiusmodi educetur, nihil differre a generosi Canis ingenio: vtrumque ipsorum sagacem esse oportere, mansuetum erga suos, aduersus autem hostes immitem: Nam ea est generosi Canis natura, vt erga familiares & notus sit mitissimus, aduersus vero alienos & ignotos ferocissimus, quos simul ac viderit, ægre ferre se indicat, etiamsi nihil quicquam mali sit ab eis perpessus; sufficereque ad inimicitias satis habet, si, qui recens venerit, non fuerit e domesticis. Non ab re igitur, qui D. Bernardi, viri de pietate Christiana optime meriti vitam scribunt, matrem eius prægnantem imaginatam in somnijs esse, catulum se candidum, dorso rutilum, & latrantem in vtero gestare: vnde illi a sapiente viro responsum, futuram eam optimi catuli matrem, qui diuinarum ædium custodiam susciperet, latratumque assiduum contra profanos & impios exerceret. Quid simile contigisse legimus Matri D. Dominicum in vtero gestanti. Hinc etiam Canis comes, & viator Angelum comitatur, quem Raphael in libro Prophetico non ociose sibi & Tobiæ filio adiungendum putauit. Eadem ratione Canes apud

A Ethnicos Laribus præsides fuisse dicuntur, Deosque ipsos Romani ideo caninis pellibus induerant, quod sicuti Canes mites mansuetique sunt in domesticos, in alienos vero feri, formidolosique: ita & Lares, quibus totius familiæ cura credita esset, haberentur. Sed & aliam Chrysippus rationem cur Lares caninis tergoribus velarentur, attulisse videtur, quippe quod ipsi Genios præseferunt, qui custodiæ nostræ sunt delegati. B Quin & Anubis Deus per Canis effigiem ab Ægyptijs figuratur, de quo veteres quidam historici prodidere, vna eum cum Osiride gigantes ex Italia pepulisse. Canino vero capite fuisse eum, ex eo commentum, quod Isidis, & Osiridis corpora custodierit; quod Canibus est admodum peculiare. Vnde recta ratione Canis in Lucerna positus, in honorem Iouis Custodis ardente: de quo Gyraldus [b] ad verbum: Custos Iupiter quoque appellatus est, & in primis C cultus a Romanis. Custodis Iouis Apuleius meminit in libro De Mundo: (poterat hoc ad Aristotelem referre, cuius Interpres est Apuleius eo loci; nam Aristoteles [c] in calce libelli de Mundo tractans ex professo de summo Deo, quem ait Iouem appellari, vocatur, ait, *& Fulgurator, & Altitonans, & Aetherius, & Fulminator, & Pluuius: a pluuijs vtique, & fulminibus, alijsque operibus, e quibus vocabula ipsa deducta sunt.* D *Quin & Frugipotens, & Custos vrbium vocitatur)* & Seneca [d] de Ioue agens: *Eundem*, inquit, *quem nos Iouem, intelligunt Custodem Rectoremque Vniuersi.* Sunt qui putent Iouis Custodis templum, ex Suet. Tranquillo, a Domitiano Imperium adepto in Capitolio conditum fuisse: Qua de re Cornel. Tacitus [e] vbi Capitolium describit a Vitellianis captum in initio principatus Vespasiani: Domitianus, inquit, in prima irruptione E apud æditauum occultatus, solertia Liberti lineo amictu turbæ sacricolarum immixtus, ignoratusque, apud Cornelium primum paternum clientem iuxta Velabrum delituit; ac potiente rerum patre, disiecto æditui contubernio, modicum sacellum Ioui Conseruatori, aramque posuit, casusque suos in marmore expressit: mox imperium adeptus, Ioui Custodi templum ingens, seque in sinu

Caninis pellibus cur Lares induerentur.

[b] synt. 5.

[c] cap. 7.

[d] 2. qu. nat. c 45.

[e] l. 3. hist.

Iouis Custodi templum a quo conditum in Capitolio.

ſinu Dei ſacrauit. Hæc Tacitus. Extant præterea numiſmata quædam Neronis Cæſ. in quibus a tergo ita Iupiter eſt effictus: in ſolio ſedet, dextra fulmen habet, læua haſtam, cum hac inſcriptione IVPITER CVSTOS. Quare non immerito ſub icone Iouis Cuſtodis in Lucerna poſitum eſt ſimulacrum Canis iacentis, vigilantisque. Num hæc a Domitiano poſita fuerit, & an indiguerit affuſione noui liquoris, incertum eſt: certiſſimum tamen eſt Illuſtriſſimo Viro perantiquam fuiſſe; quum ex metallo conſtructa reperta fuerit inter fodiendum apud Thermas Romæ: donata fuit Eminentiſs. Cardinali Barberino, in cuius Muſæo conſeruatur, munus P. Prioris Carthuſienſium Monachorum.

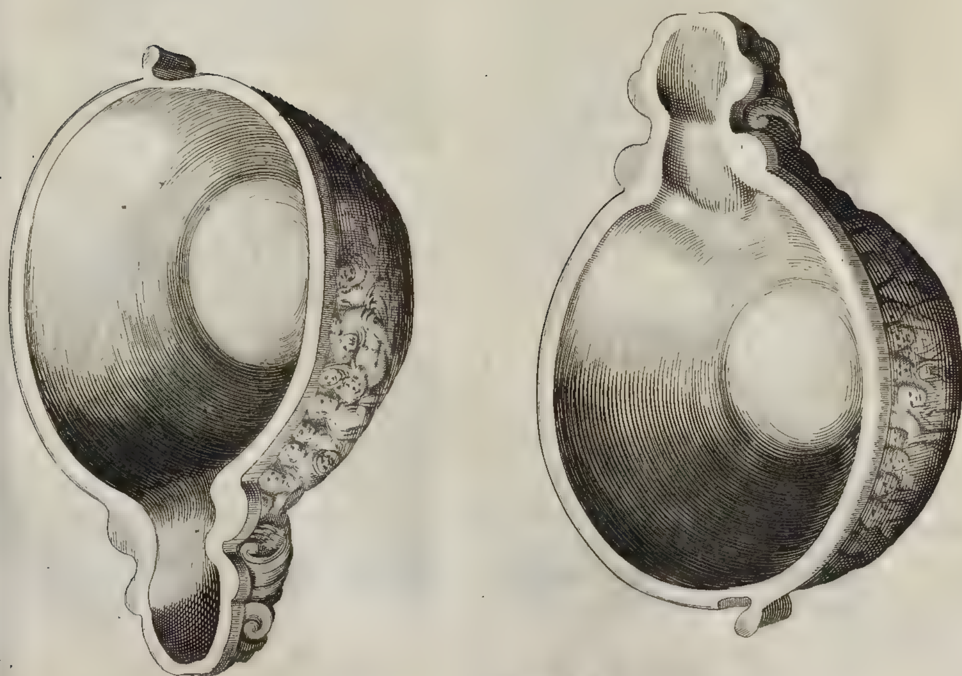
De Lucerna Galuania, mortuales ritus antiquorum mirifice repreſentante.
Cap. IV.

Viro Sapienti Fortunio Liceto
Ioannes Galuanus. S. D.

» IN communi Ciuitatis noſtræ plauſu
» non communi obſequio te viſitabo,
» doctiſſime Licete: Gratulatur Reſpu-
» blica Litteraria, gaudent omnes, te no-
» bis reſtitutum. Primaria Medicinæ
» Theoricæ exedra, multis ab hinc annis
» in celeberrimo Patauino Archigym-

A naſio Profeſſore deſtituta, nullum huc- »
uſque ſibi parem habere potuit: Te ve- »
ro iamdiu & maiorem habuiſſet, ni ad »
Philoſophiam decorandam a Bono- »
nienſibus eminenter fuiſſes occupatus. »
O magnam, imo maximam Senatus »
Veneti prudentiam, quæ Te Anteno- »
reo Orbi in eo Medicinæ ſuggeſtu So- »
lem conſtituit! Quod vt ſemper mihi »
iocundum fuiſſet, ita iocundiſſimum »
mihi extitit, dum faces a Guthierio, & »
Gyraldo ad illuſtrandam antiqui ope- »
B ris Lucernam meam mutuabam. Id »
quod a te vno quum abſolutiſſime præ- »
ſtari valeat, patere Vir Sapientiſſime, ſi »
eruditionis tuæ lumen hac in re non re- »
quiro tantum, ſed efflagito: ideoque »
Lucernam ipſam tranſmitto. Hæc in »
Vallo fodiendo prope Caſtrum Sul- »
pherini, dum genitor meus Sebaſtia- »
nus Galuanus, Commiſſarius, & Seque- »
ſtratarius Imperialis eiuſdem Caſtri fo- »
ret, anno M D LXXXIX. reperta »
C eſt Lucerna, vna cum vaſe & patera vi- »
treis; quorum fragmenta adhuc penes »
me conſpiciuntur. Id tamen dolen- »
dum, militum rapacitate cooperculum »
deeſſe, & minus perfectam Lucernam »
Patauium delatam. Quæ ſi vndequa- »
que coruſcabit, tuum id erit opus, »
meum vero debiti pondus incompara- »
bile, quo deuinctus tibi cuncta felicia »
precor. Vale. Dat. Patauij VII. Cal. »
Nouembris M D C X L V.

Responsio Liceti de nobili Lucerna mortuali, & primum agitur de furcilla sepulchrali. Cap. V.

Clariss. Viro Ioanni Galuano I. C. Fortunius Licetus B.A.

INcomparabilis illa Serenissimi Senatus Veneti prudentia, qua recte sentis, optime Galuane, me nouem totas Olympiades in celebrioribus Italiæ Lycæis Philosophiam interpretatum, ex eminenti subsellio Philosophico Bononiensium ad supremam Theoricæ Medicinæ sedem, quindecim iam annos vacuam, a pluribus præclaris viris frustra & expetitam, & enixe petitam, conduxisse, non solum rationes habuit & ex omnium Medicorum Coryphæi Galeni libro, cui titulum fecit Autor, *Quod bonus Medicus debeat esse optimus Philosophus:* & ex experimento multiplici, quo norunt illi præstantissimi Senatores, vt in suo Gymnasio Patauino Ricobonus obseruat non paucos, Roccabonellas, Bagelardos, Noualios, Victorios, Bagolinos, Triuisanos, Bottonos, Curtios, & alios a Philosophiæ cathedra, felici cum successu, ad exedram Medicinæ traductos; quorum euentum optimum æuo nostro Cl. Eques Pompeius Caimus Vtinensis comprobauit; qui complures annos Romæ Philosophiam publice docuit summa cum laude; ac inde Patauium ad supremam istam Theoricæ Medicinæ Sedem promotus est: cui Successor ego tandem renunciatus sum: Verum etiam parem habuit magnanimitatem Hadriacorum Heroum, qui posthabita temporum dispendiosorum insigni calamitate bellica, nequicquam splendido sumptui parcentes, honorario nunquam adeo multo ceteris huius exedræ cultoribus antea primum assignato, me munerarunt. Gratulatio vero Ciuitatis Antenoreæ totius, quæ me reducem ab octennio læta susceperit, vt olim etiam Robortellum, qui Patauio Bononiam similiter inuitatus profectus fuerat, inde post nouennium reuocatus fuit in Academiam Patauinam, eiusdem Ricoboni contestatione: id eximiam omnium ciuium humanitatem erga Doctores exteros quoque demonstrat. Quod autem inter ceteros tu, Cl. Galuane, de meo reditu læteris, hoc iam tuæ benignitatis erga me magnitudinem ostendit; cui paria facio propensione voluntatis non minore. Vtinam pariter ego satisfacere possem nobili tuo desiderio recludendi priscos in elegantissima tua vetere Lucerna sculptos ritus funerales nobiliores omnes, qui delitescentes in abdita vetustatis maiestate, maximam expostulant eruditionem, qua luculenter explicentur. At vero quia nihil a me literarum tibi negandum est; experiar ingenij vires, num aliquid lucis afferre valeam in adeo furua mortuorum contemplatione. Quam vt ordine prosequar, atque distincte, totius Lucernæ dimensiones omnes animaduertere lubet singillatim. Itaque Lucerna, veluti mystica nauis quædam (etenim non solum cymbalum repræsentat; sed etiam quam primus Antistitum præmicantem claro porrigebat lumine, vocauit a figura nauiculæ aureum cymbium Apuleius in suis transformationibus) Lucerna hæc inquam est omnis diuisa in partes sex; quarum superior ostendit hiatum, siue lacunam oblongam, fomitis, & ellychnij capacem: Cui constat, ex ansula perforata prominente ad partem posticam labri lacunæ, necessario superimpositum olim operculum fuisse, quasi nauigij tabulatum; quo militum rapacitate caremus, forte non sine magno literariæ rei detrimento; quum verisimile sit, operculum illud non minus iconibus exculptum extitisse, mortales alios ritus apte representantibus, quam partes aliæ Lucernam integrantes. Inferior pars exteriorem habet Lucernæ fundum, veluti carina plana nauicularum Etruscarum Arni fluminis, orificio superiore angustiorem, absque figuris vllis, quo posset Lucerna commode residere super abaci planum; non enim erat pensilis. Postica pars, veluti nauiculæ puppis, mediam obtinet, ceu temonem, columellam teretem oblongam, ab imo fundo exteriore Lucernæ surgentem ad medium fere altitudinis. Ex apice columnæ quasi bifurcatæ, porrigi *furculam* ad summum lacunæ labrum, ita vt bifurcata columella sit quidam limes discriminans partes laterales Lucernæ, dex-

Marginalia: Philosophi ad Medicinam traducti. — l.1.c.13.& 15. lib.2.c.33.34.37. — Veneta magnanimitas. — lib.1.c.16. — Lucerna ritus funerales insculptos habens. — Lucerna nauis simile. — lib.11. — Lucernæ puppis.

dextram a sinistra non solum; sed obtineat mysterium sepulchrale; quia supra mortuorum tumulos antiqui columnas erigebant: (qui mos etiamnum in Ægypto seruatur; vbi tum Arabes, tum Turcæ singulorum suorum sepulchris, etiam plebeiorum, columellam superimponunt; vt mihi testatur, qui plurimum temporis eam regionem incoluit Cl. Veslingius) & in funere furcillis veteres vtebantur; quod inscriptio sepul- A B chralis a Iac. [d] Gutherio, præclaro libro suo *de iure Manium* producta, satis aperte declarat; inquit enim: *Moderata sepulchra columnis & pilis cippisque decorantur, quæque hortos & adiacentia ædificia, diætas, aras, septa, macerias habuerunt. De ijs inscriptiones plurimæ: quarum vna, quæ est Tibure, digna mihi videtur, quæ hic apponatur.* (ex [e] Grutero desumpta fuit)

as an- r po- supra a.

[d] l.2.c.23.

Furcillarum vsus in funere.

[e] p.711.3.

Tibure in æde S. Siluestri, in Cippo.

V A L E R I A. A T H E N A I S
FECIT MODIAE T. F. PAVLINAE. F
PIISSIMAE. ET. SIBI. SVIS. POSTERISQVE
EORVM. VIX. ANN. XIII. M. XI. HVNC. LO
CVM. VTI. ME. VIVA. DETERMINAVI. CVM
ASCENSV. GRADVM. VII. ET. CIPPIS. INSCRIPTIS
VII. COLLIG. IN. CIRCVITV. P. CCCXXX. ET. AB. IN
TROITV. PORTAE. SVPERIORIS. DESCENSVS
DEXTERIORIS. PARTE. VSQVE. AT. CIPPVM. III. CVM
TABERNA. VIA. LATA. A. PARIETE. P. V. CEDERE. DEBE
BIT. ET. PILAS. STRVCTILES. II. VSQVE. AD. IANVAM
SVPERIOREM. HYPANPELVS. HVIC. CEDAT. IN. RI
GOREM. MACERIAE. ET. FVRCARVM. ET. ARA. IN. QVA
F V R. C E P E M

Hic cippi, structiles pilæ, cum rigore maceriæ & furcarum, & Ara. Pilæ sunt quadratæ, quæ Græcis στῆλαι, quæque in monumentis proprie dicuntur stantes [f] *columnæ: Rotundæ vocantur Chiones, & Styli. Furcæ ad maceriam pertinent. Furcis enim* [g] *erectis, & virgultis interpositis luto parietes texere solebant, vt rigor, idest, duricies materiæ* [h] *induceretur. Hypampelus vineæ, quæ monumento adiacebat, accommodari* [i] *debet; Ampelos enim vinea est. Quod in fine scriptum est:* F V R. C E P E M: *Dubitaui aliquando, an hæc verba imprecationem continerent in fures, quæ in monumentis passim scripta est, vt qui fur agri, qui maceria claudebatur, fructibus non pepercisset, illosque intercepisset, miseram vitam perpetuo degeret. Cepe enim edere dicuntur, qui paupertatem grauiorem ferunt:* [k] *Persius:*

„ Cum sale mordent cepe.

quæ lacrymas excitat, luctus, & miseriæ indices: vnde Græcis, κρόμμυα ἐσθίειν Aristophanes [l] *in Ranis:* (deo

„ D. Hei, hei. A. Quid est? D. Equites vi- C „ A. Quid quæso lacrymas? D. Cepas olfactito.

id est, vitam miseram timeo, quod equites venire conspicor: Scholiastes: Ὡς θαυμάζων, inquit, ἱππέων ἔφοδον: quasi ob equitum infestum & hostilem aduentum esset attonitus: Ephodos enim Thucididis scholiastæ, ἐπίθεσις πολεμική, hostium incursus infestus, qui ditiores plerumque ad cepas redigit. FVR CEPAM: *ex communi vsu loquendi dicitur, vt* Fures clamorem, D *suppresso verbo, quod facile subintelligitur. Fragmentum tumuli simile Vrsinus conscripsit:*

SI. QVIS. FVRAVERIT
PROINDE
OBLIGATVS. ERIT
AC. SI. SACRILEGIVM
COMMISERIT

Hæc vir eruditus. Cetera quidem recte: sed quod FVRCÆ in inscriptione descriptæ, ad maceriam; quodque, FVR E CEPEM, interpretari debeamus: *Fur cæpam* comedat, idest vitam inopem viuat infelix, id accipere nequeo, recla-

.l.6.

iland. .. l.2.

h.l.2.

I I.

6.6.10.

Explicatio loci difficilis in allata inscriptione superiore.

mante plane contextu, in quo legitur, HVIC CEDAT IN RIGOREM MACERIÆ ET FVRCARVM ET ARA, IN QVA FVR CEPEM: tum quia furcæ non ponuntur cedere in rigorem maceriæ pariter & furcarum: tum quia bulbus cæpe cum diphthongo scribi debuerat; tum quia si sumatur indeclinabile, *cæpe*, non autem, *cepem*, habet accusandi casum; si vero declinabile, *cæpam*, non *cæpem*. Sed existimo vel fuisse mendum incisoris, aut amanuensis, qui vt male posuit, *vsque at cippum*, pro, *vsque ad cippum*; nec non, *Hypanpelus*, pro, *Hypampelus*; ita non bene posuit *Cepem*, pro *Sepem*. Nisi *C* literam Græcam pro sigmate Latino posuerit; vt non semel in suis epigrammatibus figuratis Publilius Optatianus Porphyrius effecit, quarto nimirum, & decimo. Quare contextum lego sic: *Hypampelo cedat in rigorem maceriæ & furcarum & Ara, in qua Fur Sepem:* vt sensus iste habeatur, Hypampelo vineæque cedat in firmitatem maceriæ, ne diruatur, & furcarum dedicatarum sepulchro, ne quis eas furetur in vsus profanos, ipsamet Ara, in qua, propterea quod est res quædam sacra, fur sepem inueniat sacrilegij; nam etsi, nedum Philandro, sed vel ipsomet Vitruuio [m]teste, furcis erectis, & virgultis interpositis, antiqui luto parietes intertexere solebant, vt rigor, ideſt durities maceriæ induceretur; id tamen non vult hæc Inscriptio; sed maceriæ pariter & furcarum rigorem, hoc est vigorem atque custodiam & munimen ab Ara sola præstari dicit; in qua, tanquam in re sacra, fur quilibet inueniet, offendetque sepem, pœnam sacrilegij; qua, vt ait ille vulgato disticho:

[m] l.2.c.1.

„ Oderũt peccare boni, virtutis amore:
„ Fugerunt peccare mali, formidine pœnæ.

Ingeniosa quidem horum verborum; FVR SEPEM, videtur interpretatio Cl. Rigaltij, qui duo hæc verba, ex literis singularibus conflata, ita distinguit: F.V.R.C.E.P.E.M. vt significent explicatæ, ceu literæ capitales. *Fines. Vltra. Rigorem. Cipporum. &. Parietes. &. Maceriæ*. Sed tamen neque veritati, neque consentire videtur Inscriptioni; tum quia non fuerant hæ literæ singulares interpungendæ, quæ sine punctis habentur in Inscriptione; in qua superiores omnes dictiones interpunctæ leguntur, non autem literarum elementa: tum quia rigor in ipsa Inscriptione non attribuitur cippis, neque parieti, sed maceriæ tantum, atque furcis: de quibus postremis nihil Rigaltius. Quare legendæ sunt duæ dictiones tantum, vt iacent in textu, FVR.SEPEM, iuxta propositam a nobis explicationem. Neque Gutherius Gruteri textum, VSQVE. AT. CIPPVM, sine præfatione sphalmatis, mutare debuit, VSQVE. AD. CIPPVM. Sic igitur Ara sepulchralis in Inscriptione ponit sacrilegij pœnam, veluti Sepem, custodientem maceriam, ne fodiatur, neve supergredienti furi conscendatur; & furcas item sepulchrales, ne surripiantur ad vsus profanos; quod fragmentum Inscriptionis Vrsiniæ secundo loco productæ, clarissime proponit. Quocirca iam Ara, in qua tanquam in re sacra, ius sacrilegij pœnam ponit Sepem cedentem in rigorem & custodiam maceriæ sepientis vineam sepulchralem, & Furcarum itidem sepulchralium, in hac Inscriptione belle notatur. Sed ad Furcam nostræ Lucernæ redeamus. Erant autem Furcæ sepulchrales instrumenta, quibus alto sub rogi cinere calente rimabantur antiqui defunctorum concrematorum ossa semicombusta, intra paratas Vrnas recondenda. Tibullo [n]canente de proposito:

Furcæ [...] chrales [...] rent vsui [...]

[n] l.1.el[...]

„ ———— non hic mihi Mater,
„ Quæ legat in mœstos ossa perusta sinus.

Maternus enim tenerior affectus dilectissimi filij, priusquam in Vrnas, ossa legens, in sinu condebat, quousque reperisset omnia, sed euidentissime[o] Virgilius ad nostram interpretationem:

[o] Aen.[...]

„ Mœrentes altum cinerem & confusa ruebant
„ Ossa focis, tepidoque onerabant aggere terræ.

Quum calentes adhuc cineres, nondum in ijs ossa refriguissent, vt recte Gutherius. Verum enimvero prius Vrna cum odoribus & lacrymis, quæ vitreo vasculo plurimum exceptæ continebantur, ossa cum cineribus busti claudebantur. Furcillas itaque prisci, quibus vsi fuerant

l.1.c.

Vrnas [...] pararent [...] ueri prisc[...]

rant in rimandis, & colligendis ossibus perustis, alto feruidoque adhuc rogi cinere obrutis, veluti res sacras imponebant sepulchris. Quamobrem Lucernæ nostræ conditor, imaginem Furcillæ non omisit, supra columnam collocans, vt rei ad funus attinentis. Verisimile namque satis est, manibus nudis ossa defunctorum a propinquis de calidiore cinere collecta non fuisse; quod illis impune minime fuisset. Nec ijs colligendis aptius instrumentum esse poterat, quam furcilla; quæ relicto cinere fluido solum ossa trahere potest.

De Columna sepulchrali descripta in Lucerna. Cap. VI.

IAm ad columnam accedamus. Cœlius Rhodiginus [p] memorat, a Solone statutam fuisse pœnam, si quis bustum, columnamque sepulchri violarit, aut deiecerit. Demetriumque iussisse, super terræ tumulum erigi columellam, quæ trium cubitorum mensum non excederet. Adijcit his, *Columnarum in sepulchris morem scribunt quidam, nobilioribus modo fuisse contributum; quo eorum fastigium ceteris eminentius significaretur. Columnarum ratio, inquit Plinius, erat attolli supra ceteros mortales.* Id autem eo sensu recipiendum puto, quod veteres arbitrabantur defunctorum animas in Deos Manes abire, ac ita supra mortalium conditionem esse: Quod postremum Aristoteles ipse confirmat, inquiens: [q] *Laboriosum autem est & commistum esse corpori, non potens absolui, & præterea fugiendum: siquidem melius est intellectui non cum corpore esse, quemadmodum & consuetum est dici, & multis placet:* ac etiam alibi: [r] *An omne non habens materiam indiuisibile est; quemadmodum humanus intellectus, aut qui compositorum in aliquo tempore se habet; nam non bene esse habet in hoc, aut in hoc; verum in toto quoddam, quod optimum est, aliud ab eo existens. Sic autem ipsa sui ipsius intellectio per totum æternum se habet.* Quæ loca fusius explicaui dudum in opere meo [s] *De Animorum Immortalitate* ad mentem Aristotelis. Adijciendum tamen, his adstipulari, quod in Ægypto notauit Cl. Veslingius, obseruari summa religione, vt columella su-

A pra defuncti iacentis caput erigatur, non supra corporis aliam partem vllam: fortassis innuentes, caput esse membrum diuinissimum, vt ait in Timæo Plato, domicilium animæ rationalis, quæ demum e capite per oris meatum halauerit, & abierit in numerum Deorum Manium, seseque supra mortalium conditionem extulerit. Notauit etiam ibi mortuorum sepulchra singula lateribus exædificari ad modum arculæ, cuius parietibus maceriæ nomen apte conuenire valeat. Adiungit illico Rhodiginus eo loci, [t] *Hoc vero sepulchralium columnarum genus a stando* στήλας *vocant Græci; minores vero etiam stelidas: Nostri, stantes appellant pilas. Verum & alicubi Plinius excitatas scribit stelas literis incognitis.* Ad hanc materiam obseruat Gutherius [u] columnas sepulchrales in omnigena sepultura; dicit enim primo: [x] *Scribit Dio, occiso Iulio Cæsare a quibusdam, Aram constitutam vbi rogus fuerat, & sacrificasse apud eam Cæsari, tanquam Deo; quem sequitur* [y] *Appianus: vterque falsus est. Nulla enim Ara Cæsari extructa, sed Columna solida viginti pedum lapidis Numidici in Foro cum hac Inscriptione, PARENTI PATRIÆ. Apud quam longo tempore Plebs sacrificare, vota suscipere, controuersias quasdam interposito PER CÆSAREM iureiurando dirimere perseuerauit. Hanc execratus Columnam euertit Dolabella; quem Bustum merito M. Tullius* [z] *appellat.* Ceterum culpandi non fuerant Appianus, & Dio, qui Columnam illam Aræ nomine rectissime donauerunt, ad quam fiebant sacrificia Cæsari, tanquam Deo, votaque suscipiebantur, & iuramenta præstabantur; nam hoc Aræ finis est, formaleque proprium ac essentiale; non autem exterior ipsa figura; quum iustum sit, omnia determinare, denominareque a fine, vt ait Aristoteles [a] (quum finis eodem [b] autore coincidat cum forma essentiali) non autem ab extima figura. Quocirca de Columna funebri non male loquitur sub Aræ nomine tum Dio [c] scribens de Cæsare perempto, *Aram autem multitudo eo in loco, quo rogus fuerat, extruxit (nam cremati reliquias Liberti eius sublatas, in monumento eius reposuerant) sacrificareque apud eam, & immolare Cæsari,*

Ægyptiorum mos in erigenda Columna sepulchri.

[t] l. 7. c. 20.

[u] l. 2. c. 19.

[x] l. 44.

[y] l. 3. de bel. ciu.

[z] Phil. 1. & 14. ad Att. ep. 17.

Columna Cæsaris vt Ara fuerit Dioni, & Appiano.

[a] 2. de an. t. 49.

[b] 2. phy t. 73. 2. de an. t. 36. 37.

[c] l. 44.

tanquam Deo, instituit. Consules Aram eam subuerterunt; quosdamque indigne ferentes supplicio affecerunt. Idemque profert Appianus, inquiens: [d] *Populus ad Cæsaris corpus denuo reuersus, in Capitolium referre, veluti rem commendatione dignam, & cum Dijs tumulare pariter contendit. Aduersantibus demum sacerdotibus in forum retulit. Quo in loco vetera Romanorum Regum visebantur monumenta. Et ligna, sedesque, & quæcumque in foro parata aderant, aliaque huiusmodi intulere omnes, ac pompam vicissim abundantem inferentes, nonnulli coronas a seipsis, & donaria multa iniecere flammæ; & per noctem circa pyram constitere: Quo in loco primum Ara erecta est; nunc templum Cæsaris ipsius residet, quod diuinum condignis celebrauere honoribus*. Quin & ædificium illud siue quadratæ, siue teretis figuræ, sursum assurgens, non minus Aræ, quam Columnæ nomen habere potuit; etenim, vt obseruat optime [e] Seldenus, agens de Dijs Syris, *Columna etiam pro*

[d] 3. de bell. ciuil.

Rogus Cæsaris.

[e] Synt. 2. c. 3.

A *Ara, & Statua interdum sumitur* apud Autores Classicos; nam, vt obseruat eruditissimus Pignorius [f] noster in suis Symbolicis: *Crucem nummi veteres præseferunt. Neque vero Crux ipsa non fuit in cultu ab ipso etiam æuo Constantiniano. Præfert ipsam clarissime nummulus æreus meus, in fronte Aræ data opera sculptam, astante duplici Victoria, & clypeo Aræ superposito. Est autem Ara Columellæ specie rotunda*. Quin & Gulielmus Choul, B agens de religione veterum Romanorum, ponit Aram columnarem dicens: *L'vsanza de gli Egittij nell'adorare i loro Dij, fù nel principio pura & semplice, senza effusione di sangue, ò vsare altra crudeltà, però che gli offeriuano su l'Altare quei medesimi frutti, ch'essi mangiauano: il che feciono ancora taluolta i Romani, come dimostra la presente figura: & abruciando le radici & le foglie insieme guardauano i* C *frutti offerti all'Altare, pacificando gli Dei celesti col fumo solamente*.

Columna, Ara, & Statua.

[f] epi. …

Pag. 24

Sagrifitio di frutti tirato dal marmo antico di Roma.

Verum & Ara culta in hac ipſa Lucerna, ſuperimpoſitum Idolum habens, cui fit ſacrificium, non ne teretis columnæ retinet effigiem? Certe huic Aræ ſimilis eſt illa Columna, quantum ad effigiem, ad quam alligatus Dominus flagellatione dira cæſus fuit in domo Pilati, ſicut oſtendunt eius antiquæ figuræ. Eſt igitur in hoc propoſito funebri Cæſaris idem omnino Columna Ara apud Appianum, Dionem, & alios autores antiquos. Ceterum de Columnis etiam minoribus apte notat Gutherius, [g] tam in moderatis & vulgaribus ſepulchris, quam in plebeijs, & promiſcuis pauperioribus, eas inueniri: De prioribus ita: *Columnas interea, & pilas ſtructiles, quæ a depoſitorijs diuerſæ ſunt, ex illarum altitudine inter ampliſſima & moderata ſepulchra reponemus. In eam enim magnitudinem excreſcere poſſunt, vt Mauſoleis ipſis non cedant: qualis fuit celeberrima Traiani Columna, numiſmatis veteribus nobilitata. Hæc ſi moderata fuiſſet, ad honeſtiores pertinuit: ſi humilis, ad vulgares. De Archimedis columna M. Tullius:* [h] Ex eadem Vrbe humilem homunculum a puluere & radio excitabo (qui multis annis poſt fuit) Archimedem: cuius ego Quæſtor ignoratum ab Syracuſanis, quum eſſe omnino negarent, ſeptum vndique & veſtitum vepribus & dumetis indagaui ſepulchrum. Tenebam enim quoſdam Senariolos, quos in eius monumento eſſe inſcriptos acceperam, qui declarabant in ſummo ſepulchro ſphæram eſſe poſitam cum cylindro. Ego autem quum omnia colluſtrarem oculis (eſt enim ad Portas Aggregianas magna frequentia ſepulchrorum) animaduerti Columellam non multum e dumis eminentem, in qua erat ſphæræ figura, & cylindri. Atque ego ſtatim Syracuſanis (erant autem principes mecum) dixi me illud arbitrari eſſe, quod quærerem. Immiſſi cum falcibus multi purgarunt, & aperuerunt locum. Quum patefactus eſſet aditus, ad aduerſam baſim acceſſimus. Apparebat epigramma exeſis poſterioribus partibus verſiculorum, dimidiatis fere. Itaque nobiliſſima Græciæ Ciuitas, quondam vero doctiſſima, ſui ciuis vnius acutiſſimi monumentum ignoraſſet, niſi ab homine Arpinate didiciſſet.

[g] ...c.23.

[h] Tuſcul. ... Archimedum ... pul...s.

Quem locum Tullij Plutarchus illuſtrare, confirmareque videtur in Marcello ſcribens de Archimede: *Quum autem multa & præclara inueniſſet, dicitur ab amicis & propinquis petiſſe, vt vita defuncti cylindrum ſphæram complectentem ſepulchro imponerent, inſciberentque proportionem, quatenus ſolidum continens excedat contentum.* Appellat autem Cicero Syracuſas Vrbem Græcam, non quidem a ſitu, quia ſita non eſt in regione Græciæ, ſed ab incolis, qui Græci erant, & Græcas diſciplinas ibi profitebantur.

Siracuſæ cur ciuitas Græca.

Quod autem adiungit Gutherius allatis: *Non ferrem M. Tullium, qui quum Archimedem ciuem acutiſſimum agnoſcat, illum inter humiles homunculos ponat; quum tamen vnus exercitum Populi Romani a Syracuſanorum mœnibus ſolus arcuerit, & de Marcello Duce fortiſſimo aliquandiu triumpharit. Sed noluit, vt puto Tullius Quæſtoriæ officere dignitati, quæ omnes homines, Græcos præſertim ſibi longe inferiores putabat. Quod & hodie multi in honoribus conſtituti obſeruare ſolent, qui non minimum dignitatis fructum putant, ſi honeſtiores contempſerint; qui viciſſim illos etiam contemnunt, & rident:* hoc inquam ego non accipio de M. Tullio, qui præfert immediate Dionyſio Siciliæ totius Domino Archimedem, etſi prius eoſdem inter ſe conferens, ex vulgi iudicio vocauerit cum multitudine, Dionyſium quidem Regem, atque Dominum Siciliæ; Archimedem vero Syracuſanum, humilem homunculum, qui procul a Regia & Senatoria dignitate, priuatus mechanicus deliteſcebat in caſa plebeia. Verum ex propria ſententia mox loquens de propoſitis hominibus Cicero dicit: *Quis enim eſt omnium, qui modo cum Muſis, ideſt cum humanitate & cum doctrina habeat aliquod commercium, qui ſe non hunc Mathematicum malit, quam illum Tyrannum? ſi vitæ modum actionumque quærimus; alterius mens rationibus agitandis exquirendisque alebatur cum oblectatione ſolertiæ, qui eſt vnus ſuauiſſimus paſtus animorum; alterius in cæde, & iniurijs cum & diurno, & nocturno metu. Age, confer Democritum, Pythagoram, Anaxagoram: Quæ regna, quas opes ſtudijs eorum antepones? etenim quæ pars optima eſt in homine, in ea ſitum neceſſe eſt illud, quod quæris omnium optimum:*

Tullius defenditur ab accuſatione Gutherij.

mum: *Quid est autem in homine sagaci ac bona mente melius? eius bono fruendum est igitur, si beati esse volumus. Bonum autem mentis est virtus: ergo hac beatam vitam contineri necesse est: hinc omnia, quæ pulchra, honesta, præclara sunt.* Ex quibus aperte constat, M. Tullium in prima comparatione tractasse de vita politica, in secunda de ciuili. Siquidem in Politicis, vel Aristotele doctore, gradus hominum tres inueniuntur: dominantium, qui supremi sunt: Magistratuum, qui medij sunt; & Priuatorum, qui sunt infimi. Consimili ratione pridem Romani diuisi erant in ordines tres, Senatorium, Equestrem, & Plebeium: quorum Senatorius supremus erat, Equestris medius, Plebeius infimus. Itaque comparans Dionysio Siciliæ Domino Tullius Archimedem, priuatum hominem, fortasseque plebeij Ordinis, non male dixit, *humilem homunculum.* At postea comparans eosdem inter se in vita ciuili (in qua vitam speculatiuam omni negotiosæ, quare iam dominatrici, ceterisque cunctis alijs actiuis optime præfert speculatiuam [i] Aristoteles non vno in loco fuse, sibi non contradicens anteponit Archimedem rectissime Dionysio Siciliæ Regi. Quapropter non erat hic a Gutherio Cicero culpandus. At vero redeamus ad sepulchrales columnas, speciatimque ad infimæ sortis sepulchra; de quibus idem [k] Gutherius infit: *De sepulchris plebis, & promiscue pauperiorum. Pittacus nouis sepulchris modum fecisse dicitur; nam super terræ tumulum [l] noluit quid statui nisi columellam tribus cubitis non altiorem, aut mensam, aut labellum; & huic procurationi certum magistratum præfixit. Columella, mensa, saxum, cippi, labellum, cupæ, massa, ollæ, ossuaria, venæ, ampullæ, phialæ, thecæ, culignæ, sepulchra sunt plebis & pauperiorum. De columella hactenus, quæ humilior non multum a [m] cippo differt. De hac etiam [n] Propertius:*

» *I puer, & citus hac aliqua propone columna:*
» *Et Dominũ Exquilijs dic habitare tuum.*

Nam in Exquilijs sepulchra pauperum. Cetera recte; sed quod pro Demetrio Pittacum substituerit ex Cicerone, non recte; quia distinguitur Pittacus a Demetrio: Tullius ait, Pittacum vetasse quemcumque accedere in funus aliorum: Democritum vero sumptuosa sepulchra prohibuisse. Tullij verba perspicua sunt: [o] *Sublata etiam erat celebritas virorum ac mulierum, quo lamentatio minueretur; habet enim luctum concursus hominum. Quocirca Pittacus omnino succedere quemquam vetat in funus aliorum. Sed ait rursus idem Demetrius* (videlicet Phalereus, de quo nouissime meminerat.) *increbuisse eam funerum sepulchrorumque magnificentiam, quæ nunc fere Romæ est: quam consuetudinem lege minuit ipse. Fuit enim hic vir, vt scitis, non solum eruditissimus: sed & ciuis, & R.P. maximeque tuendæ ciuitatis paratissimus. Iste igitur sumptus minuit non solum pœna, sed etiam tempore; ante lucem enim iussit efferri. Sepulchris autem nouis finiuit modum; nam super terræ tumulum noluit quid statui nisi columellam tribus cubitis non altiorem:* De quo quidem Demetrio Phalereo recentissime dixerat in proposito Cicero: *Posteaquam, vt scribit Phalereus, sumptuosa fieri funera & lamentabilia cœpissent: Solonis lege sublata sunt; quam legem eisdem prope verbis nostri viri in decimam tabulam coniecerunt; nam de tribus ricinijs & pleraque alia Solonis sunt; de lamentis vero expressa verbis sunt. Mulieres genas ne radunto: neve lessum funeris ergo habento. De sepulchris autem nihil est apud Solonem amplius, quam Ne quis ea deleat, neve alienum inferat: pœnaque est, si quis bustum (nam id puto appellari Tymbon) aut monumentum, inquit, aut columnam violarit, deiecerit, fregerit.* Ex antiquis itaque duos habemus vel tres vsus columnarum in sepulchris, nam aliæ fiebant ad fulcimentum rei cuiuspiam, aliæ nudæ simpliciter ad honorem defunctorum erigebantur, & aliæ ponebantur ad cõtinenda intra se cadauera. Porro de columnis ad sustinendum res aliquas mortuales, in primis agit sacra pagina, qua legimus: [p] *Et ædificauit Simon super sepulchrum patris sui & fratrum suorum, ædificatim altum visu lapide polito retro & ante; & statuit septem pyramidas, vnam contra vnam, patri & matri, & quatuor fratribus. Et his circumposuit columnas magnas, & super columnas arma ad memoriam æternam, & iuxta arma naues*

Politici gradus tres.

Vita ciuilis speculatiua dignior.

[i] 10. ethic. c.7.8.9.

[k] l.2.c.24.

[l] Cic. 2. de legib.

Mensura columnæ sepulchralis.

Plebeia sepulchra multiformia.

[m] Seru. 11. Aen.

[n] l.3.el.19.

Sepulchra pauperum vbi Romæ.

[o] de leg. 2.

Cur sublata frequentia hominum in funeribus.

Sumptus sepulchrales minuti, & quo.

Solonis lex Romanis accepta.

Lex sepulchralis multiplex.

[p] 1. Mach. c.13.

Columnæ sepulchrales ad sustinendum quidpiam.

ues ſculptas, quæ viderentur ab hominibus nauigantibus mare. Hoc eſt ſepulchrum, quod fecit in Modin vſque in hunc diem. Hoc loco tamen Lyranus ait: & his circumpoſuit columnas *ad ſuſtentamentum ædificij*; quum textus Machabæorum habeat ad ſuſtentamentum, non vllius ædificij, ſed Armorum, & nauium iuxta arma ſculptarum. Ioſephus autem columnarum meminit, ſed non ad ſuſtinendum aliquid erectas aſſerit, inquiens: [q] *Simon autem a Baſca opido fratris oſſa in Modin & paternum ſepulchrum tranſtulit, publico luctu honorati: vbi ampliſſimum monumentum extruxit patri ſimul & fratribus ſuis e marmore polito & candido. Excitato enim in late conſpicuam celſitudinem, porticus circumdedit & columnas ſingulas e ſingulis lapidibus; opus admiratione digniſſimum: Ad hæc pyramides ſeptem parentibus & fratribus cuique vnam erexit, mira tam magnitudine quam pulchritudine; quæ durant vſque ad noſtra tempora: tanta fuit Simonis cura vt Ionathas ceterique domeſtici quam magnificentiſſimo ſepulchro eſſent conditi.* Ex quo loco videtur hauſiſſe Lyranus, columnas extructas fuiſſe *ad ſuſtentamentum ædificij* porticus; etſi Ioſephus id aperte non aſſerat. Sed arbitrari poſſumus duum generum columnas extructas, alias illas ſeptem ad fulcimentum armorum & nauium exculptarum; de quibus hiſtoria ſacra Machabæorum; alias ad ſuſtentamentum ædificij porticus; de quibus Lyranus. Niſi dicamus etiam eaſdem columnas fulcimentum extitiſſe tum ædificij porticus, tum etiam armorum, & ſculptarum nauium in ſummitate porticus eminentium. Columnas autem iſtas inſeruiuiſſe ſuſtinendis magnis illis nauibus, non in lapide columnæ, ſed e lapide columnis impoſito ſculptis, aſſerit non ab re vir peritus a Cl. Nouarino citatus in Electis: [r] *Dicendum, naues non inſculptas tantum in marmore cælato, ſed plane integre efformatas: & quidem ingenti magnitudine extitiſſe; quod ſi cum reliqua magnitudine ædificij conferantur, nihil incredibile continebit.* Et certe ſi naues
» illæ procul a nauigantibus inſpici de-
» buere, non in marmore columnarum
» cælari, ſed e ſolido marmore confici
» debuerunt ingentes, & illis columnis

A altis imponi. Quod indicat aperte verſio Vatabli, legentis: *Tum has artificioſa columnarum ingentium ſtructura circumdedit, & columnis omnem armorum apparatum ad memoriam æternam ſuperaddidit, nauibus in columnis iuxta arma inſculptis, quæ eſſent omnibus nauigantibus mare conſpicuæ.* Apud eundem, Corippus in funere Iuſtiniani plurimas columnas poſitas ait ad ſuſtinendas ardentes faces cereas, »

Columnæ ad ardentes cereas ſuſtinendas mortuis poſitæ.

B » --------- paſſimque per aulam
» Porticibus longis ſtabat cum plebe Senatus,
» Interius flentes famuli: vaſa aurea mille:
» Mille columnarum ſpecies, argentea mille
» Quæ ſuper impoſitis implebant atria ceris.

Quin & effigies mortuorum hominum ſuſtinebantur ſuppoſitis columnis, vt adnotat ipſe Trebellius Pollio, tra-
C ctans de Claudio: [ſ] *Illi totius orbis iudicio in roſtris poſita eſt columna, palmata ſtatua ſuperfixa, librarum argenti mille quingentarum.* Eodem Cl. Nou. teſte, [t] Feſtus item de propoſito ſcribit: *Oſſa poſtea ex prodigijs, oraculorumque reſponſis, Senatus decreto intra Vrbem in Vulcanali, quod ſupra Comitium, obruta ſunt, ſuperque ea Columna cum ipſius effigie poſita eſt.* Lucianus in [u] Hoſpite ſimiliter inquit: *Et inuentus eſt eo lo-*
D *co Toxaris eſſe ſepultus, ipſa inſcriptione cognitus, tametſi non integer appareat: in primis vero quod ſuper Columnam vir ornatu Scythico ſculptus fuerat, læua arcum intentum, dextra vero, vt viſus eſt, librum tenens; etenim adhuc plus quam dimidio corpore conſpicitur, & arcus totus vna cum codice: reliquas vero partes ſtatuæ vna cum fronte temporis longinquitas iam deuaſtauit.* Dio Caſſius in Domitiano [x] refert, columnas item ſepul-
E chrales inſtitutas antiquitus ad ſuſtinendas Lucernas mortuales, inquiens: *Eos de nocte introduci iubet abſque comitibus: ac primum omnium, iuxta vnumquemque columnam collocat, factam inſtar ſepulchri, in qua nomen eius ſcriptum erat; pendebatque de ea lychnucus paruus, vt aſſelet in monumentis:* vnde patet tertius vſus columnarum ad continenda cadauera, inſtar ſepulchri. Cælius Rhodigi-

[ſ] init. Columnæ ſuſtinentes effigiem, ac ſtatuam defuncti.

[t] loc. cit.

[u] Scythæ.

Toxaris columna Scythica.

[x] poſt init.

Columnæ ſuſtinentes Lucernas defuncti.

digi-

diginus admonet in sepulchralibus co- A lumnis imponi consueuisse statuam Mercurij, qui gentilibus existimabatur habere ius in animas defunctorum; ait enim: [y] *De sepulchris vero ante Solonem non fere comperiuntur plura, quam ne quis ea deleat, neve alienum inferat: statuta item pœna, si quis bustum columnamque violarit, aut deiecerit. Postea vero, propter sepulchrorum amplitudinem, quæ in Ceramico visebantur, sancitum lege est, ne quis sepulchrum faceret operosius, quam B quod decem homines effecerint triduo, neve Hermas liceret imponi.* Quum enim apud Lucianum in mortuorum Dialogis passim Mercurius introducatur animas ad inferos agere, statuam illius imponebant columnis sepulchralibus, vt mortuis illis propitius esset. Laertius de Cinico Diogene scribens, infit: [z] *Fertur, nonaginta ferme annorum obijsse diem. Porro de ipsius morte varia habetur opinio. Sunt enim qui dicant, illum quum bouis pedem crudum comedisset, bilem sibi conciuisse, atque ita perisse. Alij vero, continuisse spiritum, atque ita expirasse: ex quibus est Cercidus Megalopolita, siue Creteusis in Meliambis sic* Latine versis,

[y] l.17.c.20

Mercurij statua cur imponeretur sepulchris.

[z] lib.6.

„ Non enim patitur priscus ille Sinopeus,
„ Baculifer ille, & duplicatus, sub diuo pastus,
„ Tandem qui sublatus est, quum labris dentes offirmasset
„ Et spiritum continuisset. Erat enim vere
„ Diogenes Iouis filius, & cælestis canis.

Alij dicunt, quum polypum canibus partiri voluisset, morsum in cruris neruo, ac ex eo defunctum esse. Ipsius tamen necessarij, vt in successionibus ait Antisthenes, id potius approbant, quod spiritum continendo animam exhalauerit. Degebat enim in Cranio: id erat Gymnasium ante Corinthum. Quum vero ex more familiares adijssent, pallioque obuolutum deprehenderent, non illum dormire arbitrati; erat quippe minime somnolentus; reuelato pallio, animam efflasse inuenerunt; suspicatique sunt, illum hoc fecisse desiderio migrandi ex vita. Hinc inter eos, qui eum sepelirent, oborta seditio, vt fere ad manus ventum sit. Aduenientibus autem patribus illorum, atque primatibus, ita sedata discordia: sepultum esse iuxta portam, quæ in Isthmum fert. Erigentes autem super illius tumulum Columnam, Canem desuper ex lapide Pario sculpserunt. Postea & ipsius ciues æreis illum Statuis honorarunt, ita inscribentes,

Diogenis Cinici obitus.

Diogenis Cinici columna sepulchralis.

„ Aera quidem absumit tempus, sed tempore nunquam
„ Interitura tua est gloria Diogenes:
„ Quandoquidem ad vitam miseris mortalibus æquam
„ Monstrata est facilis te duce, & ampla via.

Est item de eo tale epigramma carmine proceleumatico:

„ Diogenes, age loquere, quis exitus ad inferos
„ Te abstulit? abstulit ne canis morsus ferox?

Apud erud. Nouar. [a] Godinus agens de rebus Constantinopolitanis ait, *Coniugem comitem habens morbo laborantem amisit, eamque sepulturam affecit; eique* C *excitauit Aram, & Columnam, in qua Damalis statua spectatur ex lapide albo facta; sic enim appellabatur illa Charetis vxor.* Addit his Vir Cl. Plutarchi testimonium de Columna sepulchrali statuam Sirenis ad Isocratis tumulum substinente: Sane [b] Plutarchus ait: *In ipsius Isocratis Cippo positus fuit aries triginta cubitorum, eique incubuit Siren cubitorum septem; quod argumentum fuit ipsius eloquentiæ.* Quod quidem vertit Xilander *in Cippo*, Grece legitur, ἐπὶ τῦ μνήματος; D Cippus autem etsi præter alia mortualia, Columnam vtcumque valeat indicare; tamen vox Græca textus aptius redditur, *In Monumento*, quam *in Columna*; & Xilander Cippi nomine potius monumentum, quam columnam indicauit. Vt autem Syren eloquentię symbolum fuit in Isocratis monumento, Plutarchi relatu; sic Aries orationis promptitudinem, & ex tempore dicendi facultatem indicat, quibus Isocrates inclaruit; qua de re Pierius in Hieroglyphicis ita: [c] *Apud Corinthios vero* E *æneum Mercurij simulachrum visebatur, cui Aries assistebat. Causam fuisse Pausanias dicit, quod Mercurium maxime omnium Deorum custodire greges, prouentusque ex eis augere persuasum sit. Sed enim quum ita Mercurio, facundiæ Deo præsidi, aries apponatur, maximumque humanæ vitæ præsidium sit oratio, vt Comici Græci di-*

[a] loc.c

[b] de Rhet.

Isocr. sepulchr. Siren ta.

[c] l. Aries positu cratis chro.

dicterium est; minime mirum si Isocratis Rhetoris sepulchro Aries triginta cubitorum adsculptus fuit, in quo Siren cubitorum septem insideret, nam ea quoque orationis suauitatem indicabat. Et ferunt Astrologi, Mercurium in Ariete collocatum, orationis promptitudinem, & ex tempore dicendi facultatem dare. Sed ne ab Isocratis sepulchro discedamus, prope etiam mensa apposita, quæ Poetas haberet, ac eiusdem præceptores, in quibus & Gorgias astronomicam sphæram inspectabat, & Isocrates ipse omnifariæ doctrinæ hauriendæ cupidus adsistebat. Mystice vero dati sunt Arieti sepulchrali triginta cubiti, & Sireni septem; qui numeri pariter, Bongi relatu mortuales existunt; & quidem de septenario dicit, quod eorum, qui continentur intra denarium, soli septenario nec gignere natura dedit vllum alium numerum, nec ab vllo gigni; quæ proprietas est mortuorum, qui neque gignunt quicquam, neque gignuntur; quum per corruptionem adsint, non per generationem. Porro soli numero septenario conuenire proprietatem, qua intra denarium, non generet vllum numerum, nec ab vllo generetur, aperte patet inductione; quia binarius, etsi non generetur ab vllo numero, viuax tamen est, quia generat & duplicatus quaternarium, & triplicatus senarium, & quadruplicatus octonarium, & quintuplicatus denarium: Ternarius item numerus etsi non generetur ab vllo præcedenti numero; vitalis tamen est, quia generat non solum duplicatus senarium, sed etiam triplicatus nonarium: Quaternarius autem viuax est, tum quia generatur a binario duplicato; tum quia duplicatus ipse generat octonarium intra denarium. Senarius vero numerus etsi nullum generet intra denarium, ipse tamen generatur tam duplici ternario, quam triplici binario: Similiter octonarius etsi nullum numerum generet intra decadem, ipse tamen gignitur & ex duplici quaternario, & ex quadruplici binario. Pariter nonarius numerus etsi nullum procreet intra denarium, ipse tamen generatur ex triplici ternario. Solus septenarius intra decadem nullo numero repetito generatur, nullum numerum repetitus ipse generat in decade; vt apparet vnicuique; propterea non male ponitur mortualis. Quin & eo nomine quoque, quoniam vita in operatione consistit [d] Aristoteli; mors autem est omnium operationũ humanarum cessatio; quare nostra vita sex ætatibus tota comprehenditur, quibus operamur; in fine sextæ definimus operari morientes; vnde mystarum summus Orpheus non vult hymnos vltra sextam ætatem pangi; dicit enim relatu [e] Bongi, de numerorum mystica significatione,

„ Aetate in sexta studium finite canendi.

Recte igitur Isocrati summo Rhetori defuncto Sirenem septem cubitorum opposuerunt in sepulchro: quod numerus septenarius mortualis est; & apte signet mortuam eloquentiam in Isocrate defuncto. Non aliter de trigenario numero cubitorum Arietis in eodem monumento positi dicendum est: nam & D. Augustini censu, Triginta argenteis [f] venditus est Christus Dominus ad mortem, sexies quinis pretium sanguinis emerunt Iudæi, Christum occisuri. Sed & numerus Tricenarius, autore Bongo, luctui mortuorum dicatus est; vt apparet e sacra [g] pagina, & ex Plutarchro [h] scribente, consuetudinem apud Persas fuisse, vt qui familiarium aut cognatorum quempiam amisissent, statim Apollini sacra facerent, Tricesimo post die Mercurio animas a Cyllenio suscipi putantes. Apud Anglos etiam luctus Triginta diebus finitur, vt autor est Polydorus Virgilius agens de [i] rerum inuentoribus. Sic ergo triginta cubitorum aries ratione numeri mortualis est, & aptus qui sepulchro Rhetoris Isocratis imponeretur. Ceterum Aries triginta cubitorum, cui Siren insideret septem cubitorum, nulla Columna quantumuis magnæ molis inniti sustinerique posset; quare contra sensum Viri Cl. censemus, arietem atque Sirenem non vlli Columnæ, sed monumento Rhetoris Isocratis innixam. Ceterum præter columnas ad sustinendum erectas in sepulchris, alias nudas extructas, in honorem defuncti, non autem ad aliquid sustinendum, legimus apud antiquos, & Classicos autores. In primis [k] D. Ambrosius, super illud Geneseos, [l] *Mortua est autem Rachel, & sepulta*

Mortualis numeri septenarij altera ratio.
[d] 2. de an. t. 13.
[e] num. vi.
Siren septem cubitorum signat mortuam eloquentiam in Isocratis tumulo.
[f] 1 qu. Euãg. in Math. 26.
Tricenarius numerus cur sit mortualis.
[g] Num. 20.
[h] lib. probl.
[i] l. 6. c. 9.
Aries, & Siren in columna non positi, sed in tumulo Isocratis.
Columnæ sepulchrales nil sustinẽtes molis, sed nudæ.
[k] l. 2. c. 7.
[l] c. 35.

pulta est in via, quæ ducit Ephratam: hæc est Bethlem. Erexitque Iacob titulum super sepulchrum eius: pro titulo legit Columnam, inquiens: *Ibi sepulta est Rachel in via Ephrata, hæc est Bethlem. Ibi etiam columnam statuit Iacob super monumentum eius.* Adijcitque mox causam: *competenter etiam columna statuitur supra monumentum Rachel, quia Ecclesia est columna & fundamentum veritatis.* Iulius autem Pollux agens de Stesichori sepulchro, scribit [m] in explicatione ludi taxillorum: *Tum & Stesichorus nuncupatur quidam in astragalorum ludorum numerus, qui octonarium significat; Poetæ enim huius in Himera sepulchrum, ex octonis omnibus compositum, peperisse tradunt,* Ἀπαντα ὀκτὼ, *idest,* Omnia Octo, *parœmiam.* Quem octonarium numerum Stesichori declarans Cælius in antiquis lectionibus, infit, [n] *Quin & in Talari ludo numerus quidam Stesichorius dicebatur, qui non alius erat, quam octonarius; quoniam eius poetæ conditorium magnifico extructum impendio, ex octonis (vt Pollux inquit) constabat omnibus, angulis, videlicet, columnis, gradibus. Fuit in Himera Siciliæ ciuitate, alij in Catana scribunt.* Post Rhodiginum Bongus de proposito scribit in explicatione mystica numeri Octonarij similiter: *Illud denique relatu dignum videtur, quod hunc numerum Octonarium vsurpauit antiquitas, quum nihil alicui rei deesse significaret, aut quum multa inter se viderentur similia,* ἄπαντα ὀκτὼ, *idest,* Omnia octo, *dicentes. Quod prouerbium fuisse videtur; atque hinc natam esse parœmiam putant: Stesichori poetæ conditorium, magnifico extructum impendio, ex octonis constabat omnibus, octo columnis, octo gradibus, octo angulis; cuius meminit Iulius Pollux, agens de luxu taxillorum, quem dicit numeris constare, in quibus vnus sit, qui Stesichorius appelletur, nimirum octo; idque cognominis sumptum ab eius monumento.* Sed & Plinius Columnarum meminit in monumentis ad honorem tantum erectarum, non autem ad aliquid sustinendum, inquiens de Mausolæo: [o] *Sepulchrum hoc ab vxore Artemisia factum Mausolo Cariæ regulo, qui obijt Olympiadis centesimæ anno secundo. Opus id vt esset inter septem mundi miracula ij maxime artifices fecere. Patet ab Austro & Septemtrione sexaginta ternos pedes, breuius a frontibus: toto circuitu pedes quadringentos vndecim. Attollitur in altitudinem viginti quinque cubitis. Cingitur columnis triginta sex. Ab Oriente cælauit Stupa, a Septemtrione Bryaxis, a Meridie Timotheus, ab Occasu Leochares. Priusque quam peragerent, Regina Artemisia, quæ mariti memoriæ id opus extrui iusserat, obijt. Non tamen recesserunt, nisi absoluto iam; id gloriæ ipsorum, artisque monumentum iudicantes: hodieque certant manus. Accessit & quintus artifex; namque supra pteron pyramis altitudine inferiorem æquauit, viginti quatuor gradibus in metæ cacumen se contrahens. In summo est quadriga marmorea, quam fecit Pythis. Hæc adiecta centum quadraginta pedum altitudinem totum opus includit.* Dein de Labyrintho Ægypti scribit: [p] *Lycias ait Sepulchrum Moetidis fuisse:* & mox: *Labyrinthus Ægyptius (quod miror equidem) introitu columnisque reliquis e molibus compositis, quas dissoluere ne seculis quidem possint, adiuuantibus Heracleopolitis, qui id opus inuisum mire infestauere.* Similiter & quas euo nostro boni supra mortuorum tumulos ab Arabibus, & a Turcis, olim supra notauimus e Clariss. Veslingio teste oculato, Columnę nihil omnino sustinent, sed in honorem defunctorum erectæ, nudæ spectantur. Tales etiam arbitror illas extitisse, de quibus etiam Rhodiginus post allatas antea subdens: [q] *Verum mox, vbi increuit luxuria, spectarique ea cæpit sepulchrorum magnificentia, quæ Romæ visebatur frequens, Demetrius leges sanxit, vt ante lucem efferrentur; & nouis sepulchris etiam statuit modum; nam super terræ tumulum erigi Columellam iussit, quæ trium cubitorum mensum non excederet, aut mensam, vel labellum.* Addit mox: *Columnarum in sepulchris morem scribunt quidam, nobilioribus modo fuisse contributum, quo eorum fastigium ceteris eminentius significaretur. Columnarum ratio, inquit Plinius, erat attolli supra ceteros mortales. Quod & arcus significant, nouitio inuento. Hoc vero sepulchralium columnarum genus* (vt antea quoque notauimus) *a stando* στήλας *vocant Græci, minores vero etiam stelidas: Nostri stantes appellant Pilas. Verum & alicubi Plinius excitatas scribit stelas literis incognitis.* Verum & de Columnis eiusmodi sepulchra-

Rachelis titulus columna.

[m] l.9.c.7.

Stesichori sepulchrũ octo columnis insigne.

[n] l.20.c.28.

Omnia octo prouerbium declaratum.

[o] l.36.c.5.

Mausolæi mirum sepulchrũ

[p] c.

[q] l. r

Col sepul origo stitut

Vsu narum chrali cundi noren cti.

chralibus in honorem defunctorũ erectis, at nihil sustinentibus egit Homerus[r]in Iliade tractans de Sarpedone:
„ Ibi ipsum sepelient Fratresque, ciuesque
„ Monumentoque, Columnaque; hic enim honor est mortuorum.
Euthymius [s] item, *Apud Græcos*, inquit, *pro tituli inscriptione* στηλογραφίαν *legimus; quæ dictio Statuæ, seu Columnæ potius inscriptionem significat, quam tituli: Mos enim erat antiquis, vt columnas, imagines, aut statuas strenuis militantibus viris in perpetuam ponerent memoriam*. Ælianus itidem in varijs [t] historijs asserit: *Poliarchum Atheniensem aiunt eo luxuriæ peruenisse, vt Canes etiam, & Gallos, si quibus delectatus fuisset, mortuos efferret publice, & amicos suos conuocaret ad funus, splendideque eos sepeliret, atque erigeret in illorum monumentis columnas, quibus epitaphia eorum insculpserat*. Lucianus etiam in Ioue Tragœdo scribit: *Ceterum num ciens tonitrua sit Iupiter, ipse melius calles, qui in Deorum immortalium concilio quondam conuersans, inde huc delatus es. Quanquam illi, qui huc ex Creta frequenter commeant, longe alia nobis atque tu commemorare solent: sepulchrum quoddam illic ostendi, iuxtaque Columnam, indicantem non amplius Iouem tonare, sed iam olim fato functum esse*. Quin & in Dialogo, cui *Charon* titulum fecit, *Contueri gestio*, inquit, *in qua cadauera reponant, dum in terram defodiunt. Sepulchra, & conditoria, & monumenta hæc vocant. Ceterum tumulos illos ante Vrbes vides, tum columnas; & pyramides. Omnia illa mortuorum sunt receptacula, cadauerumque tentoria:* nam in honorem mortui cedit columna; in qua cadauer etiam aliquando conditur; qui tertius est columnarum finis, & ordo, de quo supra Dio Cassius in Domitiano. Pausaniæ quidem verba de Mercurij Ariete in Corinthiacis ea leguntur: Rursus
„ in via, qua ad Lechæum recta iter est,
„ Mercurius *ex ære* sedens visitur: cui adsistit Aries, quod *vnus* præ ceteris Mercurius greges tueri & augere existimatur, vt Homerus in Iliade significat:
„ *Hic tibi natus erat pecoris ditissime Phorba,*
„ *Quum sibi præ cunctis carum Cyllenia proles*

[Margin, left: ...hraliũ ...arum ...orem ...us me- | ...f.15. | ...4. ...hrales ...æ bru- ...m de- ...erectę. | ...næ cõ- ...s cada- ...rtio]

A B C D E

Ditarat Teucris. „
Addit autem immediate Pausanias, a Cælio non citata, Quæ cognita in Magnæ matris initijs mihi sunt de Mercurio & ariete, consulto reticeo. Equidem non video Pausaniam de proposito, nedum hic, sed & vllibi dixisse; nam etsi non semel alibi Mercurium arietem portare scribat; nullibi tamen eum ad Magnam matrem refert; quum in Eliacis prioribus inquiat: [x] At Mercurius arietem sub ala portans, galea caput armatus, idemque amictus tunica & chlamyde, nihil omnino is ad Phormidis donaria pertinet. Olympio enim Ioui Phæneatæ ex Arcadia illum dedicarũt. (Et in Messeniacis infit:) Signa Deorum *ibi posita*. Apollinis Carnei, & Mercurius arietem portans. (& in Bœoticis) Quod vero ad Mercurij templa *duo* attinet; *quorum alterum* Criophori, (*idest, arietem portantis*) Promachi, (hoc est, Propugnatoris) alterum nuncupant; superioris quidem cognominis eam esse causam dicunt, quod pestilentiam Mercurius auerterit, circumdato in murorum ambitu ariete: ob eamque rem Mercurium *Tanagræis* Calamis fecit arietem humeris portantem. Qui sane puberibus ceteris forma præstare iudicatus fuerit, is festo Mercurij die agnum humeris portans muros circumambulat. Propugnatorem vero Mercurium *idcirco vocari* aiunt, *quod* inuadentibus aliquãdo classe ex Eubœa Tanagræum agrum Eretriensibus, ephæbos in pugnam eduxerit, & ipse etiam, veluti ephœbus, strigili armatus, quæ ceteris, Eubœenses in fugam verterit. Vbi nulla Mentio Magnæ Matris. Sed & Gyraldus, antiquitatum solertissimus indagator, fatetur se nihil amplius in proposito reperisse: scribit [y] enim: κριοφόρος ἑρμῆς, *hoc est, arietem ferens Mercurius, a Tanagræis hoc nomine cultus fuit. Huius cognominis ratio ista: Mercurij simulachrum erat, arietem in humeris ferens, quod Chalamis antiquus artifex effecerat. Tradunt enim, quod circa Vrbis muros Mercurius arietem gestans, Tanagræos pestilentia liberarit: quæ gestandi arietis consuetudo in eius celebritate seruabatur. Nam formosissimus iuuenis circum vrbis mœnia agnum humeris ferebat, vt Pausanias auctor est. Fuit & Deus quispiam*

[Margin, right: Mercurius cur cum ariete. | [x] ad f. | [y] Synt. 9.]

ptam κριοφόρος nominatus, vt tradit Hesychius, cui de ariete res sacra fiebat. Nihil hoc præterea conspexi. Quare quæ de Mercurij ariete circa Magnam matrem inuulgare noluit Pausanias, hoc æuo sunt incomperta literarum studiosis. At redeamus ad sepulchrales columnas. Isidorus etiam in Originibus infit, [z] *Apud maiores enim, Potentes aut sub montibus, aut in montibus sepeliebantur. Inde tractum est, vt supra cadauera aut pyramides fierent; aut ingentes Columnæ collocarentur.* Seruius item apud Virgilium, [a] *Columnæ*, ait, *mortuis nobilibus superponuntur, ad ostendendum eorum columen.* Veteres itaque passim quum haberent columnas sepulchrales, merito Lucerna nostra, ritus omnes fere funerum antiquorum referens, columellam habet in parte postica sui, velut in puppi naiculæ.

[z] l.15.c.11.

[a] 8 Æn.

De Laruis sepulchralibus: vbi digressio de alimento ex mortuis. Cap. VII.

Sed in opposita parte, quæ proram referens anterior est, ellychnio flāmifero continendo fabrefacta, mucronis instar obtusi decenter effigiatur in artificiosum vultum personatæ laruæ, rotunda bucca satis ampliter hiantis oris imaginem representante. Quæ quidem figura licet alicui prima fronte videri queat nihil omnino pertinere ad funerales antiquorum ritus, sed ad purum putum ornamentum Lucernæ; mihi tamen apprime significat mortualem cæremoniam; etenim obseruatu

A Gutherij; [a] *In exequiarum ordine & pompa Libertos Archimimus sequebatur, qui personam mortui fingebat, & imitabatur: mimorum grex Sicinnam saltabat: solus Archimimus facta ac dicti viri imitabatur.* & mox: *Archimimo igitur præeunte, a filijs plerumque, aut honoratis viris lectus funebris portabatur.* Quare Larua ista in fronte Lucernæ ficta hiante bucca, representare potuit Archimimum funeris. Qui ore aperto quoque fingitur, tum quod mortui dicta imita-
B batur, ea proferens ore patulo vocem altiorem personans, vt a pluribus audiretur: tum quod vltimum hominis factum & fatum est, ore aperto spiritum postremum expirare; quem chariores ore proprio colligere recipereque consueuissent, quasi defuncti animam in se se penitus excipientes: ac deinde lumina simul, & os mortui claudere solerent. Quin & quum eiusdem Gutherij notatu: *Tum mulier funera, reliquum*
C *funus faciebat cum magno feminarum comitatu, defunctique nomen vocabat canora vbique voce.* Quapropter & hanc mulierem funeram apte representare potuit in Lucernæ fronte prominens Larua buccis hiantibus. De huiusmodi personatis laruis, amplissima hiante bucca vidimus (quod etiam Pignorius [b] testatur in opere suo de Seruis apposita figura) in Musæo Cl. Viri Aloysij Corradini I. C. Patauini sigillum
D æreum vetustissimum, quod personatum quendam ex hoc grege referat, in hanc effigiem:

[a] l 1.c.2 Laruæ p natæ cur quot in ralibus a quis.

Lectus bris a q portabat

Mulier f quæ.

[b] pag 9

De

Lib. VI. Cap. VII.

E Museo Aloysij Coradini J.C. Pat. Jo. Georg sculp:

De quo quidem mimo, siue seruo personato videtur agere non solum in Toxari Lucianus inquiens: *Ibi protinus, non secus atque insomnia, procul auolantes euanescunt vobis multæ illæ tragœdiæ, vosque similes relinquunt inanibus istis ac mutis personis, quæ diducto rictu, atque immane hiantes, ne minimum quidem loquuntur.* verum etiam ad loquentes & valide sonantes histriones applicans Iuuenalis illis carminibus:

» Nemo togam nobis nisi mortuus, ipsa dierum

A » Festorum, herboso colitur siquando theatro

» Maiestas, tandemque redit ad pulpita notum

» Exodium, quum personæ pallentis hiatum

» In gremio matris formidat rusticus infans.

Vbi recte Scholiastes Britannicus: *Persona indumentum est oris, dictum a personando; quod vocem in vnum coactam* B *collectamque emittens, sonitus clariores magisque sonoros faciat: eam histriones sume-*

bant in agendis fabulis. Addendum est, & Pantomimi, seu Archimimi, mimique minores, & mulieres *Funeræ* nuncupatæ, in celebrandis pompis funeralibus. Præterea vero, quoniam breui corpusculo Lucernæ cunctos funeralium antiquorum complecti volens autor, coactus est eodem symbolo, si fieri posset, multa repræsentare; non ab re fuerit asseuerare, figuram istam hiantis oris humani symbolum esse sepulchri, ad quod omnes mortui deportantur. Dubio procul humanum os magnam analogiam habere cum sepulchro, si patente bucca plurimum hiauerit, edocent sacræ literæ simul & experientia comprobat quotidiana, clareque nobis insinuat Hippocrates, antiquissimos Medicorum parens; etenim Psalmista [r] concinit:

[r] Ps. 5.

„ Sepulchrum patens est guttur eorũ.

Sepulchri definitio.

Et quia sepulchrum proprie, si definiendum sit, nihil est aliud, quam locus, in quem demittuntur cadauera, mortuique homines. Quum autem quilibet viuens vescatur solum cadaueribus, atque mortuis; quemadmodum ait Hippocrates in opere suo *De Insomnijs* inscripto scribens: [s] *Mortuos in somnijs videre puros, & in vestibus albis, bonum est: & accipere aliquid ab ipsis purum, bonum est: sanitatem enim significat corporum, & salubritatem ingestorum; a mortuis enim nutrimenta, & incrementa, & semina fiunt: hæc autem pura in corpus irrepere, sanitatem significat. Si vero contra videat quis ipsos nudos, aut nigris vestibus indutos, aut non puros, aut aliquid accipientes, aut ex domo portantes, non est commodum; morbum enim significat; quæ siquidem in corpus ingeruntur, nociua sunt.* Propterea sepulchrum optime repræsentatur in apice Lucernę nostræ per os humanæ laruæ patens, & hians ad deuorandum, atque adeo ad recipienda cadauera. Verum enimuero, quoniam locus iste celeberrimus est apud Hippocratem, & a subtili Scaligero tractatus non omnem difficultatem exuit; & quia confert non parum ad huius rostri Lucernæ nostræ dilucidationem, præstat ipsum diligentius excutere. Propositum sane salebrosum locum Hippocratis quum subtilissimus Scaliger [t] in commentario ad

Homo vt cadaueribus alatur solum.

[s] inf.

Somnia de mortuis quæ bona.

Quæ mala.

[t] apot. 43.

eum libellum edito interpretatus fuerit, operæpretium fore putaui, si ad propositi euidentiam in primis tanti viri sententiam expenderem, antequam propriam explicationem aperirem: inquit igitur vir ille doctissimus eo loci: *Nunc aggreditur Hippocrates ea, quæ extra somniantem sunt: aitque nos ali opera mortuorum: credo quia non potest alere nos quidquam viuens*. Quo quidem in placito Scaligeri subtilitatem desidero; norunt enim & vetulæ, non ali nos alimento viuente, actuque animato: vt propterea hoc non sit theorema dignum Hippocrate. Quinimmo nec absolute bene vertitur *mortuum* in *non viuens*; quamuis enim mortuum omne sit non viuens, haud tamen vicissim, omne non viuens mortuum est; siquidem non viuens est, tum id quod prius nunquam vixerat: cui falso tribuas nomen, & rationem mortui; tum quoque iam vita defunctum, quod vere mortuum est. Et sane mortuorum nomine Hippocrates hoc in loco nutrimenta significat, quia reuera nihil nos alit, quod prius ipsum non vixerit; etiamsi dum alit, actu viuens esse non possit. Huius rationem profert Scaliger, *quia*, inquit, *necesse sit transformari; quum nihil duabus formis informetur*; quasi viuens in aliud viuens transformari nequeat; & hoc si fieri valeat, propterea id, in quod facta est transmutatio, duabus necessario formis informetur; atque id sit penitus absurdum, neque fieri vlla ratione valeat. In primis etenim, vel obseruationibus [u] Theophrasti, confirmationibusque [x] Portæ in sua Villa, transmutatur triticum, & hordeum in lolium: loliumque vicissim transmutatur in triticum, & hordeum: præterea zea, triticum, & hordeum mutantur in auenam: hordeumque itidem conuertitur in ægilopem: acinum quoque transire consueuit in serpillum, & sisymbrium Theophrasto, Palladio, & Plinio Portæ [y] suadentibus: sed & triticum in tipham, tiphamque vicissim abire in triticum, ex Theophrasti, & [z] Portæ monumentis ediscimus: necnon etiam sisymbrium in mentham commutari. Vlterius Laodiceæ Xerxis aduentu Platanus in Oleam mutata est, autore [a] Plinio; cui & olea in oleastrum, & caprificus in

Hic locu ficillimus plicatur.

Scaliger plicatio minatur

Mort nomin Hippo vocet ta.

[u] de c. 6.

[x] l. 1 29.

Frugu mutat

[y] l. 1

[z] l. 1

[a] l. 2

...orum va-/...ransmu-/...nes.

in ficum, & candida vua, ficusque in nigras conuersa dicitur: sed & eiusmodi mutationibus Aristandi apud Græcos volumen scatere, & apud nostrates C. Epidij commentarios admonet. Insuper autem Galeni [b] testimonio verti consueuisse cassiam in cinamomum vt genere proximum, ita specie ab illa diuersum, recte mihi obseruasse videtur in suis Epistolis [c] Medicinalibus Matheolus. Quis præterea non animaduertit innumeras plantarum transformationes in insitione; qua certe nihil inuenit Agricultura solertius? de his bellissime non vno in loco P. Maro cecinit, [d]

...de tu.val.

...4.

...Georg.

» Et sæpe alterius ramos impune videmus
» Vertere in alterius, mutatamque insita mala
» Ferre pyrum, & pomis lapidosa rubescere corna.

& paucis interpositis:

» Inseritur vero ex fœtu nucis arbutus horrida:
» Et steriles platani malos gessere valentes,
» Castaneæ fago, ornusque incanuit albo
» Flore pyri, glandemque sues fregere sub vlmis.

ne alia plurima huc referam, quæ de proposito recensuit Palladius. Deinceps, Theophrasto [e] consentiente, Aristoteli [f] huiusmodi etiam viuentis in viuens transformatio in animalibus conspicua est; nam, vt omittam, tum quæ de transformatione adultorum hominum in feras, & arbores fabulantur Poetæ: Nabuchodonosor [g] enim, testimonio sacræ paginæ, haud ex homine se conuertit in belluam, sed in hominis figura immanitatem gessit belluę: tum quæ de transmutatione mulierum in viros testantur [h] Historici, obseruatione Aristotelis, experimento comprobata, quotidie insectorum omnium vermiculi transformantur in aurelias, & aureliæ istæ, quas etiam Nymphas, & Chrysalidas appellamus, conuertuntur in papiliones, sub singula trium formarum distincto, & statuto temporis interuallo viuentes. Sed quid insecta commemoro? non ne ouum transmutatur in pullum [i] Aristoteli? ouum ve-

...14. ...de gen. ...1. ...alium ...orma- ...n.4. ...ll.l.9. ...7.c.4. ...22. ...h. ...gen.

A getans a matre, in pullum sentientem a patre? decernit etenim admirandus Præceptor, vegetalem animam a matre ouis indi, sensualem autem a patre prolifici seminis interuentu: quam sententiam oportuniore loco tractantes De ortu [k] Animæ humanæ fusius explicauimus: nonne fœtus humanus eidem Aristoteli [l] primis diebus in vtero materno sola viuens anima vegetatrice, procedente tempore sensitricem subiens, qua fieri dicitur animal, nonne
B inquam transformatur viuens in viuēs? nimirum vegetans in animal? quin & demum hoc animal induens animam rationalem, qua fit homo, si non simul fit animal, & homo: nec animal, & equus, in vtero matris, vt eo loco nos edocuit Aristoteles, nonne animal in hominem, & animal in equum, ac proinde viuens in viuens reuera commutatur? Nec tamen inde necessario sequitur (secus atque Scaliger opinetur)
C duabus formis idem informari; tum quia potest præcedens forma sequentis ipsomet in exortu occumbere; quando generatio vnius est [m] alterius corruptio; id quod accidit dum transmutatur triticum in lolium, lolium in hordeum, & in alijs transmutationibus huiusmodi: tum quia posterior forma priori adiungi, associarique potest in vnam compositam. Neque absurdum est, vnam numero animam ex pluribus subordi-
D natis essentialiter inuicem iunctis coagmentari, quemadmodum latius alibi demonstrauimus in libris [n] *De vita*, & *De ortu* [o] *animæ*. Non ergo veram causam attulit Scaliger, cur nos alere non possit quidquam viuens. Porro causa propositi, quantum ego censeo, triplex est: vna quidem, quia nutrimentum omne anteaquam alat, necessario cōcoquendum est; atvero tali coctione quod antea viuebat, vita spoliatur; siquidem vt
E plurimum contingit in eo apparatu, qui extra corpus nostrum alimentis conciliatur, nutrimenta pristinam vitam exuere; quod in Pythagoram lusit aliquando Laertius [p] ille Diogenes hunc in modum,

» Haudquaquam solus tu animatis abstinuisti:
» Quisnam animata vorat, dic mihi Pythagora?

[k] li.1.c.52.& seqq.
[l] 2.de gen. an.c.3.
[m] 1.de gen. t.18.
[n] l.2.c.13.
[o] l.2.c.1.
Alimentum coctione vitam amittit;
[p] lib.1.

„ Verum vbi quid tostum est, elixum, A vel sale sparsum,
„ Tunc edimus, quoniam spiritus omnis abest.

ita vi coctionis internæ, quæcunque nutrimenta viua intra corpus ingeruntur, cuiusmodi sunt stirpium semina, fructus, aliæque partes; quibus citra vllum artis ministerium vesci consueuimus, & crudis; vi coctionis inquam illius, qua & primum in stomacho vertuntur in chylum, & postea in hepate ac corde mu- B tantur in sanguinem, priore vita priuantur, noua nulla sibi conquisita; quia chylus, atque sanguis inanimes omnino succi sunt. Cuius sane rationis ea est explicatio, quia quum duæ quælibet formæ vltimæ, animæve numericæ in eodem supposito sint incompatibiles; incompatibiles erunt etiam in eodem subiecto dispositiones ad duas animas indiuiduas, quæ dispositiones vltimæ vocantur: Quum igitur, [q] Aristotele C doctore, nutrimentum nondum concoctum dissimile sit alendo corpori; coctum vero sit adeo simile, vt in eius naturam immediate commutari, atque ideo illius animam induere valeat; iam plane constat, coctione nutrimentum externum, si viuens fuerit, priuari dispositionibus, quibus propria ipsius anima nititur, tanquam non compatientibus dispositiones apparantes materiam ad animam alendi corporis, ac proinde vita spoliari: simulque indui dispositio- D nibus ad animam nutriendi, quam postea subit alimentum concoctum, vbi conuertitur in substantiam eius quod alitur: vt propterea nutriamur non actu viuente vnquam, sed semper corpore vita defuncto, quod per coctionem precedentem nutricationi acquisiuerit vltimam dispositionem ad animam numericam alendi corporis, & amiserit (si non antea propter alias causas) di- E spositiones vltimas, quibus innitebatur anima illius pristina. Quocirca nutrimentum viuens ita per coctionem morte afficitur, vt simul ad nouam vitam proxime disponatur: similitudo siquidem alimenti, vi coctionis parta, maxime consistit in dispositionibus vltimis, proxime præparantibus materiam alimenti ad subeundum animam eius, quod enutritur. Altera vera ratio est, quia nutrimentum, quo alimur, debet esse in potentia ad subeundam animam humanam, veluti sui formam; ac proinde priuatum omni parte animæ nostræ; quippe tum potentia semper adnexam habet priuationem: tum omne recipiens debet esse denudatum a natura recipiendi: Quum autem in anima humana sint omnes gradus animæ, vegetans, sentiens, intelligens; plane omni anima, & omni vita destitutum esse, quod nos alit, necesse est. Tertia ratio est, quia nutrimentum tale esse debet, cui ceu forma vniatur anima nostra: sed anima nostra, quæ in se omnes gradus animæ, ac vitæ continent, vniri ceu materiei nequit vlli actu viuenti; siquidem anima vniuersaliter [r] definitur esse actus corporis potentia vitam habentis, non actu. Igitur alimentum debet esse non viuens, quia sit vita iam functum. Quæ mox afferuntur a Scaligero: *At quod alit nos, nostri pars fit, aut iam est, ergo sub totius forma existit: quod autem viuit, suum sibi est:* plena sunt difficultatis. Porro quod alit nos, nostri pars fit; at non propterea sub totius forma existit; namque forma est terminus ipsius fieri; nec alimentum sub totius forma esse poterit, nisi vbi iam transmutatum fuerit in substantiam rei nutritæ. Nec accipere possumus, quod nos alit, id iam esse nostri particulam; quum & partis natura essentiaque sit nutricationis terminus postremus, vt nemo non fateatur, altionem esse alimenti in partem viuentem conuersionem: Quod igitur actu alit, vt potestate solum est nostri pars, non actu; sic neque iam pars esse nostri, neque sub totius forma existere dicendum est; sed solum fieri pars nostri, atque ad formæ totius habitum induendum pergere. Multo minus accipio: *Quod viuit, id suum adeo sibi esse, vt sub totius forma existere nequeat, parsque nostri esse non valeat*; quandoquidem pars nostra singula, caro, neruus, oculus, brachium, facies viuit, suumque sibi esse non habet distinctum penitus, atque independens ab esse, siue a forma totius. Quod autem mox affertur a Scaligero, *Itaque in octauo Pædiæ vult terræ mandari corpus suum Cyrus, vt ibi mutato eo, aliquid capiant mortales emolumenti*, mirifice nostram,

Alimentum cur viuere nequeat.

[q] 2. de an. t. 45.

Similitudo alimenti cum alendo in quo sita.

[r] 2. de an.

Alimentum quando sit forma totius & quando

Xenophontis locus difficilis explicatur

ſtram, & ideo Hippocratis ſententiam roborat, nimirum quia cadauer prius vixit, propterea terræ idoneum ad ſtirpes nutriendas ſuccum præſtare poteſt, quibus homines vtuntur; alioqui ſi cadauer non vt mortuum, ſed vt non viuens rationem alimenti obtineret; plane iam omnia non viuentia, atque adeo elementa, & miſta imperfecta nutriendo eſſent; quod longe a vero abeſſe, dudum compertum habuimus in opere noſtro [ſ] *De his qui diu viuunt ſine alimento*. Subdit item Scaliger, *Hippocratem tria tangere; primum, ſemina, idest, principia: ſecundum alimenta, quum ſunt mutata: tertium, augmenta, quæ alimentum conſequuntur*. In primis neſcio cur Hippocratis ordo, quo ſemina vltimo loco ponuntur, permutandus ſit, ijs primo loco numeratis. Deinde quid per ſemina interpretemur principia? hoc enim eſt per ignotiora progredi: longe namque amplior eſt principij ſignificatio quam ſeminis: an per ſemina ſignificentur principia ſtirpium, quæ ſunt alimenta non mutata, & externa vt videtur innuere Scaliger? ſed anne ſolis alimur ſeminibus? certe plantarum liquoribus, frondibus, bulbis, radicibus, fructibus excluſo plerumque ſemine, atque inſuper animalibus vtimur in alimentum. Quid opus eſt, Hippocratem de alimentis interpretari mutatis, niſi de ijs digeſtione vita priſtina exutis intelligamus? Minime omnium recipere poſſumus augmentum neceſſario conſequi alimentum, vt audacter negandum ſit quod ſubdit Scaliger, *ſine augmento corpus ali non poſſe*; quum & a ſenſu, & a doctioribus didicerimus, Corpus cum decremento nutriri. Quæ vero in huius placiti confirmationem afferuntur, vera non ſunt omnia: a veritate primum abeſt, *quod reponitur in loco eſſe conſumptæ partis*, ſiue nutrimento reſtaurari deperditam corporis noſtri ſubſtantiam; quia in prima nutritio nullam præſupponit conſumptionem. Sed eſto, diſputandi gratia, id veritati conſentaneum; falſum eſt, Omne quod in locum conſumpti reponitur, augmentum promouere: tum quia verum non eſt, alimento reſtitui priſtinam quantitatem, & omnino partem illam, quæ fuerat imminuta, vt gratis accipitur; namque ſenibus multo minus alimento reponitur, quam effluxum fuerit e corpore: tum quia ſi par moles corpori cibis adijciatur ei, quæ defluxit; inde corpus non incrementum vllum, ſed conſiſtentiam in eodem ſtatu ſortietur per eam nutritionem: tum demum, quia dum alimentorum vſu ſubſtantiæ fluxæ quoquopacto proſpicitur, interim iugiter etiam effluit corporis noſtri materies; vt niſi multo plus alimenti conuertatur vi caloris vigentis in corporis noſtri naturam, quam ſubſtantiæ noſtræ diſſipetur, fieri non poſſit, vt enutriti augeamur. Præterea vero ſupponit in ſua ratione Scaliger, ſubſtantiam corporis noſtri non aſſidue diffluere, ac præſertim non diffluere dum alimur: quod non ita gratis erat accipiendum: Profecto ſi e dolio aliquo magno muſti pleno congium vini detraxeris; & mox obturato foramine vini noui cyathum inferas in dolium, internum liquorem poſt detractionem congij in dolio relictum quodammodo augebis; at ſi continenter effluat aſſidueque vinum e dolio ſemper aperto per foramen amplum vt octo, & iugiter quoque deſuper inſtilles vinum vt vnum; nulla prorſum ratione vinum augebis, at ſemper in vaſe vinum imminuetur oculata fide; nunquam enim permanens vini quantitas vllo pacto ſuſcipiet augmentum; ſed perinde fuerit ac ſi continue diffluat humor vt ſeptem, nullo penitus influente; Sic igitur Ariſtotelica [t] proportione & in viuentibus, vbi tempore ſenectutis e corpore iugiter elabitur ſubſtantia vt duo; etſi continenter alimentis adijciatur corpori quantitas vt vnum; viuens nutricatione præſente, ac vigente, abſque augmento penitus aſſidue diminuetur vt vnum. Non ergo ſatisfaciunt, quæ a Scaligero ſcribuntur in propoſito. Nunc age videamus an a nobiſmetipſis ex rei natura germanam Hippocratis mẽtem hoc in loco valeamus introſpicere. *A mortuis*, inquit Hippocrates, *alimenta, & augmenta, ac ſemina ipſa nobis ſuppeditari*. Sane *alimenta, & augmenta*, hoc eſt augmentum facientia, *& ſemina*, in nobis tria ſunt ratione, ac eſſentia diſtincta, in vnum tamen numero ſubiectum coincidentia; namque in alimento ſi quan-

Nutritionem quid referat.

[t] 1. de gen. t. 34. & ſeqq.

Explicatio noſtra.

Alimentum vbi augeat.

quantitatem spectes, augmentatiuum A est; si vero substantiæ portionem illam, quæ transmutatur in viuentis corporis naturam, nutrimentum est; si demum eam itidem substantiæ partem consideres, quæ nutrimento iam in naturam corporis enutriti commutato superest vtilis, ea semen existit: quæ cuncta longe patent ex Aristotele [u] tum alicubi definiente, *semen esse excrementum vtile vltimi alimenti mutati:* tum alibi [x] constituente, alimento, & augmentatiuo, B & generatiuo in eodem numero supposito aliam, atque omnino triplicem esse naturam, essentiamque; siquidem vnum & idem numero corpus, quod conseruat animantia, nutrimentum dicitur, vbi conseruet idem numero viuens: semen autem, atque generatiuum appellatur, vbi propagatione alterius indiuidui conseruet ac tueatur speciem: quatenus autem molis & quantitatis est particeps, quam viuenti corpori adiungit, in quod transmutatur, eatenus est C augmentatiuum. Ceterum hæc tria, inquit Hippocrates, nos habere, accipereque *a mortuis*, nimirum a viuentium partibus, aut fructibus, vita iam defunctis; nihil enim mortuum esse potest, quod prius non vixerit quoquomodo; siquidem mors vbique est vitæ terminus postremus: & Aristoteles non alio argumento quandoque hypenemia, siue oua subuentanea viuere [y] probauit, quam eo quod morte pereant; ra- D tum confirmatumque iudicans, nihil vnquam emori posse, quod non viuat. Quia igitur ali non possumus nisi eo, quod ex viuente prodierit, & pristinam vitam amiserit; Hippocrates propterea monet, *a mortuis alimenta, & augmenta, & semina ipsa nobis suppeditari*. Qua quidem in re non solum distinctas horum naturas nobis aperuit, sed etiam mira breuitate naturalem essentialemque ordinem & habitudinem cum ta- E lium obiectorum, tum etiam vitæ operationum, quas admoliuntur, insinuauit senex admirandus; neinpe naturæ ordine primum alimur, mox augemur, denique generamus prolem nobis consimilem, quia nutrimur vt augeamur, Aristotele [z] Magistro, & augemur vt conquisita perfectione membrorum, ipsorum vsu generare possimus; quum vbique finis sit ijs, quæ ad finem instituuntur, natura [a] posterior. Immo vero & in adulta ætate, dum omnibus vitæ vegetalis officijs fungi valemus, ex ingesto nutrimēto primum enutrimur, dein augemur, vltimo generamus; etenim alimenti substantia primum naturæ ordine conuertitur in corporis nostri substantiam, quæ conuersio est nutricationis essentia; inde immediate alimenti quantitas corporeæ moli nostræ addita incrementum promouet; vt enim quantitas in alimento substantiam consequitur; ita quantitatis alimentorum moli corporis adiunctioni, eorumdem substantiæ in naturam corporis conuersio, naturæ ordine præcedit: Quod & Aristoteles [b] insinuat, in essentia incrementi, preter alias causas, ponens transmutationem substantiæ, quæ est mutatio secundum alimentum: semen autem vltimo loco nobis ab alimento, mortuisque suppeditari, ex eo constat apertissime, quod semen excrementum esse definitur alimenti vltimi mutati: mutatum autem vbi iam fuerit alimentum in corpus enutritum, tum certe & nutriuerit, & auxerit; siquidem simul tempore reuera conuertitur alimenti substantia in corporis naturam, & adiungitur moles alimenti quantitati corporis, licet hoc naturæ ordine posterius effici dicatur. Sapienter igitur Hippocrates, asseuerans nos a mortuis accipere alimenta, & augmenta, & semina ipsa, indicat aperte omnem alimenti naturam, siue sit eius substantia, qua commutata in partes solidas enutrimur; siue quantitas, qua moli nostræ addita crescimus; siue demum excrementum vtile, mutato iam alimento superstes atque superabundans, quo sub forma seminis generamus prolem similem nobis; omnem inquam istam alimenti naturam, tribus his essentijs comprehensam, nobis non aliunde quam a mortuis inesse, nimirum ab animatis antea, vita iam defunctis; etenim alimenta nobis sunt (tam in ciborum, quam in potionum genere) plantarum, & animalium partes, vel fructus, vel succi ex partibus, aut fructibus quomodocunque hausti, vbi pristinam vitam exuerint, siue in eo apparatu interierint, quo extra nos arte reddita sunt apta esui vel potui: vt carnes, & edu-

[u] 1. de gen. an. c. 18

Alimenti varia ratio.

[x] 2. de an. t. 47. 1. de gen. t. 41.

Semen vt sit alimentum.

A mortuis quid accipiamus.

[y] 2. de gen. an. c. 4.

[z] 2. de an. t. 59.

[a] 2. de t. 49. 2. phys.

Alimen tius fini

[b] 1. d t. 32. &

Semini nitio e ta.

Alime tura on tribus fi

& edulia omnia, coqui artificium experta: & vinum, atque oleum; siue vi ventriculi versa in chylum primo intermoriantur in ea præparatione qua idonea redduntur nutricatui; quod supra notauimus. Quin etiam semina fiunt a mortuis; etenim semen non solum est excrementum vtile vltimi alimenti mutati; quod edocet [c] Aristoteles; at etiam quia semen frumenti cadens in terram nisi mortuū fuerit, ipsum solum [d] manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert; vt ait Euangelista sub persona Domini. Vt propterea bellissime in somnijs phantasiæ apparentes mortuorum, Hippocratis obseruatione significent naturam alimentorum antea ingestorum. Et sane quum inter casus tum effectrices, tum quoque conseruatrices sanitatis & ægritudinis primum sibi locum alimenta vendicent; profecto si pura fuerint, & ad naturæ normam, quæcumque subeunt in corpus nostrum sub ratione alimenti, sanitatis habitum, veluti causæ effectum, arguent: contra, si quibus alitur corpus, noxia, & omnino extra naturæ regulam constituantur, ijs morbosam affectionem pariter indicari. Quæ vero nutrimenta suis vaporibus inter dormiendum ad cerebrum delatis phātasiæ mortuorum spectra inspicienda proponunt; par est in mortuorum simulacris eas conditiones apparere, quæ nutrimentorū proprietatibus proportione respondeant; quas breuiter Hippocrates more suo tangens, vtinam acutissimo Scaligero stimulos ad eas explicandas incussisset. Sed quando eas, forte sibi satis euidentes, alijs explicare neglexit, nos (quando in huius loci explicationem incidimus) etsi obiter, aperire tentemus. Porro quicunque dormientes vident in somnis mortuos puros atque nitidos, ij sunt, quicumque nutrimenta pura ingerunt, nempe boni succi, & ab omni excrementorum alienorum sorde defæcata: Qui mortuos inspiciunt indutos vestibus albis, eos puta qui externa sumpserunt alimenta in quantitate debita, ac bene præparata; siquidem accidentia sunt veluti vestimenta induentia substantiam, quam vndique complectuntur, sensibusque nescio an inuida [e] cælent, an amica, suapte natura insensilem, quoquopacto commonstrent: candorque inter colores venustissimus in veste, optimam accidentium in alimento commoderationem designat, eamque aliunde, seu ab arte illi prouenientem; nam vestes candidas ab arte nanciscimur omnes. Quicumque vero per somnia conspexerint se a mortuis accipere aliquid purum, ij sunt qui ex edulijs ac potionibus, in aluo coctionis vi probe confectis purum alimentum hauriunt; vnde sibi sanitatem acquirunt, atque conseruant. Contra, qui somniantes vident mortuos nudos, ij sunt quibus alimenta nullo debitæ præparationis tegmine circumdata, & debita quantitate carentia ingeruntur; quantitas enim primum est ac maximum substantiæ velamentum. Qui mortuos nigros somniauerint, eos dicito qui nutrimentis tetro aliquo prauoque succo infectis vescuntur. Quibus mortui per somnia sordidi apparent, eos recte dixeris alimentis vti multa excrementorum fæce coinquinatis. Quibus somnia plena sunt aspectu mortuorum sibi quidpiam eripientium, eos iudica nutrimentis impense calidis, aut frigidis assuetos; quia calidiora nutrimenta nobis eripiunt humidum radicale, quod absumunt; frigidiora calorem naturalem extinguunt, vtraque proinde sanitatem auferunt. Quos denique contingit in somnio videre mortuos aliquid ex ædibus asportantes, illos recte putes vti nutrimentis, quæ propter prauum succum nec ipsa corpori agglutinantur, nec agglutinari permittunt bonos succos in corpore compertos; sed eos infectos vna secum auferunt a toto corpore reliquo ad pedes tumefaciendos, vt ex Aristotele constat, & alibi [f] probauimus agentes de his qui diu [g] viuunt sine alimento. Ceterum nemini dubium est, alimento vitiosa, & qualitate quopiam insigni præpotentia, vt puta caliditate, frigiditateve nimia, & excrementis multis scatentia, & succo malefico referta, & debitam aut quantitatem, aut præparationem non habentia, esse causas ægritudinis; vt propterea mirifice nos Hippocrates hoc loco docuerit rationem præsagiendi sanitatem, ac morbos ex insomnijs ape-

[e] 2. de an. t. 65.

[f] 1. probl. 5.

[g] l. 2. c. 102.

vt in- ... alimen- ... tti na- ...

...e gen.

...1. 12.

...enta vt ... usæ va- ...nis.

...enta vt ... t insom ... varie- ...

...a vt in ... alimen ... ditionē.

aperientibus naturam alimenti, quo somniantes vtuntur; alimentis ipsis sub mortuorum specie somnianti apparentibus, eo quod omnia nutrimenta sint mortua, nempe corpora quomodolibet vita defuncta, & omnino ex viuentibus antea, iam vita defunctis ad nos quomodocunque prouenientia. Quapropter apte sepulchro comparatur, in quod mortui mittuntur, humanum os in quod alimenta ingeruntur; & aptissime Lucerna, sepulcrales ritus omnes habens, os humanæ laruæ patens, in quod immissum fuerit humanum cadauer, obtinet in apice suo anteriori. Itaque proportionate correspondet os hominis apertum sepulchro patenti; quoniam in vtrumque immittuntur corpora mortuorum. Quin etiam sicut in sepulchrum immissa cadauera computrescunt in saniem abeuntia; sic omnino proportionabiliter alimenta per os & gulam iniecta in stomachum, ibi veluti putrescentia vertuntur in chylum, qui saniem æmulatur substantia sua, vocaturque sanies etiam ab [h] Aristotele scribente, *Sanies pars diluta, siue aquosa sanguinis est, eo quod aut nondum concocta, aut corrupta est: itaque id vel sanies necessario est, vel sanguinis gratia est:* Quum certum sit, chylum esse gratia sanguinis, qui ex eo per secundam concoctionem fieri debet; adeoque sanguinem esse nondum coctum. & alibi: [i] *Fit per concoctionem ex sanie sanguis, ex sanguine adeps:* vbi saniei nomine nihil aliud quam chylum intelligit, ex alimentis in ventriculo genitum; qui delatus in hepar, & cor, ibi per concoctionem vertitur in sanguinem; etenim Aristoteles opinatur in Iecore fieri sanguinem imperfectum, qui sui complementum vltimum acquirat in Corde. Deinceps ibidem: [k] *Sanies sanguis inconcoctus est; aut quia concoctus nondum est, aut quia in serum degenerauerit.* Vnde iam apte sepulchrum repræsentatur ab ore hiante laruæ formatæ in fronte Lucernæ, mortualium rituum imagines in se cælatas habentis. Id quod etiam apertissime demonstrare videtur imaguncula capitis humani prominens in gutture laruæ, corpore reliquo veluti iam in profundum sepulchri deiecto, reconditove, ac delitescente.

[h] 2. de part. c. 4.
Chylus æmulatur saniem.
Sanies duplex pars sanguinis.

[i] 3. hist. c. 19.
Sanguis vt fiat ex sanie.

[k] in f. cap.

De ritu veterum erga corpus cadaueris.
Cap. VIII.

SEd in sinistro Lucernæ latere funebria cælantur, quæ maxime spectare videntur ad cadauer: Ac primum in medio latere, loco pyræ, veluti craticula prostat super quatuor pedibus affabre factis: cui suppositum est vas igne repletum ardente, cum imagine pullati viri, qui facem ad rogum accendendum admouet; etsi non pingatur auersa facie faculam in struem lignorum accendendam imponere; vt moris erat antiqui, [l] Virgilij testimonio, cui Troes in funere Miseni

„ Conueniunt: pars ingenti subiere pheretro,
„ Triste ministerium; & subiectam, more parentum,
„ Auersi tenuere facem. congesta cremantur
„ Thurea dona, dapes, fuso crateres oliuo.

Ceterum sicuti rogo magno non erat locus effigiando in parua Lucerna tot hieroglyphicis onusta: sic ignem accendens homo recte fingitur lugubri veste fere totus opertus; quia munus hoc erat magis coniuncti sanguine, rogum accendere facula: Propinquiores autem affinitate, lugubri veste amiciebantur; vt etiam æuo nostro seruatur. Qui cadauer imponebat pyræ, Vespillonum vnus erat, qui prius ipsum lauerat. A latere dextro Vespillonis vnus adest cum ansato vtrimque vase; nempe moris erat, vt ocyus arderet, cremareturque citius cadauer, & procul arceretur, temperareturve teter odor vstrinæ, superinijcere mortuo, dum vrebatur, vnguenta satis odorata, & olea; quæ Virgilius appellat Thurea dona, & oliuum. Prope iam adstat imago mulieris eiulantis, quæ crines hirtos & incultos manu sibi diuelleret, hac lessum faceret; quod erat proprium filiarum, vxoris, & matris, aliarumque intimiorum defuncti: Qui mos postea lege prohibitus fuit, vt admonuisse [m] Ciceronem antea notauimus, referentem e duodecim Tabulis: *Mulieres genas ne radunto: neve lessum funeris ergo habento:* Quo loci, non prohibentur mulieres sibi genas radere nouacula, quasi pilos

Rogus vt cenderetur antiquitus.
[l] l. 6. Æn.

Vespillonis officium.

[m] 2. de leg.
Mulieres genas radere luctu funeris quid esset antiquis.

los haberent barbæ, quos deponerent; ſed quia vellebant ſibi crines capitis eiulantes vehementer, & vnguibus genas proprias dilacerabant ad ſanguinis effuſionem (qui mos etiam num apud Corſos vigere iamdudum audiui ſæpius a Patre meo, biennium in Inſula Medicinam apud Gubernatorem Inſulæ pridem faciente) hoc vtrumque prohibuit Lex Romanis mulieribus, ne genas raderent, hoc eſt, ne quaſi nouaculis vnguibus genarum cutem raderent, neve leſſum facerent, hoc eſt, ne manibus e capite capillos euellerent. Ad huius lugentis pedes pullata matrona, quaſi deoſculans mortui plantas, mater defuncti fuerit. At vero tres alij viri mœſti ſtantes ad pedes cadaueris, quo nam alios referant, quam filium, & fratres defuncti? Huiuſmodi quoque vel amicitia, vel alio quopiam ſanguinis, aut affinitatis vinculo coniuncti mortuo mihi ſunt alij duo ſtantes ad terga Veſpillonis illius prioris. Aſt ad eius læuam plorans pullata mulier ad caput cadaueris, vel ſoror, vel mater, vel vxor eſt defuncti. Etiamſi poſtea lex antiquata fuerit, renouatusque mos vlulandi priſcus ad vſque tempora Petrarchæ durauerit; nam eius æuo Thomas Fortifiocca Scriba ſenatus deſcribens vitam Nicolai Laurentij Tribuni Populi Romani, qui Potentes Barones illo tempore, Stephanum, Ioannem, & Petrum Agapitum Columnenſes interemerat, ait lingua vernacula plebis infimæ, *Quelle trè corpora muorte, fuoro portate in Santa Maria delli frati, copierte de pally de auro, nella Cappella delli Colonneſi. Bennero lè Conteſſe con moititudine de Donne ſcapigliate per vlulare de ſopre li muorti, cioene ſopra le corpora de Stefano, Ianni, e Pietro de Agabito. Lo Tribuno le fece cacciare, e non voize che li foſſe fatto honore, nè eſequio, e diſſe: Se me faco poco de ira, quelle tre corpora maidette, facciole iettare ne lo cataſeſſo de li appeſi, che ſoco periurij: non ſoco degni d'eſſere ſepelliti. Allhora queſſè tre corpora fuoro ſecretamente de notte portate nella Chieſia de Santo Silueſtro de lo Capo, e là ſenza vlulato fuoro ſepellite da le Monache.* idest: Illa tria *cadauera delata fuerunt ad S. Mariæ fratrum, operta pallys aureis, in ædicula Columnenſium. Venerunt Comitiſſæ magna comitante caterua mulierum crinibus paſſis & incultis ad vlulandum ſuper cadauera Stephani, Ioannis, & Petri de Agapito. Tribunus eas eijci præcepit, & noluit defunctis honorem haberi, nec exequtas fieri; dixitque, ſi me parum ad iram promoueant, illa tria maledicta cadauera proijci faciam in foueam ſuſpenſorum, quia ſunt periurij, non ſunt digni ſepultura. Tunc iſta tria cadauera noctu clam delata fuerunt in Eccleſiam Sancti Silueſtri de Capite; ac ibi ſine vlulatu ſepulta fuerunt a Monialibus:* Hæc ille. vnde conſtat, in Lucerna mulierem vlulantem ſupra buſtum, indicare gregem iſtarum mulierum antiquitus vlulantes ſupra cadauera: ſimul & qui fuerit æuo Petrarchæ plebis Romanæ ſermo; de quo poſterius. Huic autem ploranti, pullatæque mulieri, Veſpilloni vicinæ aſtans homo caput mortui ſuſtinens, atque priori Veſpilloni cooperans in accommodando cadauere, Veſpillonum alter eſt, vel potius intimus amicorum defuncti, quod togatus, ac palliatus grauiter incedat. Pone quem alij duo ſtantes, maxime qui lamentari conſpicitur, e conſanguineis & charis mortuo cenſendi ſunt. Qui veluti ſedens vrnam magnam ſine manubrio tenet, is eſſe videtur, cui curæ fuerat, ante rogum lauare corpus defuncti: Quare duæ ponuntur vrnæ duos ad iſtos vſus; de quibus Virgilius [n] ita in funere Miſeni,

[n] 6 Æn.

„ Pars calidos latices, & ahena vndantia flammis
„ Expediunt, corpusque lauant frigentis, & vngunt.
„ Fit gemitus ---------

Vrna quidem aquæ ad lauandum corpus eſt illa non anſata, quam vacuam retinet ſenior homo infra rogum: anſata vero, quam iunior veluti iamiam effuſurus videtur ſupra cadauer in craticula poſitum, oleo ſiue vnguento plena cenſetur (nam aqua focum extingueret) & ſane morem verſandi vnguenta, & olea odorifera ſupra buſtum in pyra poſitum, obſeruari nunc etiam apud Indos Orientales, teſtis eſt de viſu Odoardus Barboſa, & alij rerum Indicarum hiſtorici. Sed alij duo prope ſe laruam aperta nimium bucca retinentes homines, inter mimos mortuales mihi

mihi reponendi videntur, qui personati carmen lamentabile concinebant in laudem mortui, quod Næniæ nomine vocabatur: Et, vt recte notauit Gutherius [o] in opere suo de Iure Manium, *Triplicem istam Næniam fuisse comperio: de prima, quæ in exequiarum comitatu, nihil repeto:* quum & ego satis de illa dixerim explicans Lucernæ rostrum. *Secunda canebatur ad rogum:* quam satis indicat ista larua, quam forte sibi mutuabant alternatim canentes isti duo Mimi, in hoc latere Lucernę postremi; aptabant enim priscorum Mimi sibi laruas atque personas ad os buccis apertis, vt vociferarentur altius, & inclamarent vehementius. *Tertia canebatur ad tumulum:* huius tertiæ laruæ symbolum habemus in alio latere Lucernæ prope rostrum, quo designari sepulchrum animaduertimus: etsi tertia larua ista significationem aliam quoque retineat, vt mox explicabimus.

[o] l. 1. c. 23.

Mimi cur apertis ... laruas.

De ritu priscorum erga defuncti animam. Cap. IX.

IN alio latere Lucernæ notantur hieroglyphicis omnia mortualia vetera, quæ pertinebant ad animam defuncti: Primum quidem in medio latere, super altare columnare, redimitum, ac lemniscatum, erigitur statua Idoli, brachio sinistro amputato palam, & dextro curtato similiter, sed velato pallij tegmine. Certum est hic haberi sacrificium pro anima defuncti: altare coronatum habetur; quia Mythologo, [p] *Coronabantur in ipsis sacrificijs & victimæ, & altaria, & homines*, vti testantur ista carmina oraculi Delphici; quæ sunt in Oratione Demosthenis contra Mediam:

[p] l. 1. c. 10. Coronæ, quibus adhiberentur in sacrificio.

„ Imperio Erechthidis vobis Pandionis Vrbem
„ Qui colitis, patrio & facitis solemnia ritu,
„ Vt memores Bacchi sitis, lateque per Vrbem
„ Primitias Bromio cuncti statuatis, & ijdem
„ Soluatis grates passim fumantibus aris
„ Tempora sacratis redimite rite coronis.

Hic tamen altare solum coronatur, non victima, non homines. Ceterum nec ambigas de sacrificio, quia nulla ponatur victimæ figura in Lucernæ sculptura; quia Veteres non omnes, neque semper animali victima sacrificabant; sed alij lacte, alij vino, alij thure, alij farre, alij placentulis, alij mola salsa, vt ait Lucianus in Oratione sua De Sacrificijs, & post eum Gyraldus [q] in historia Deorum Gentilium; & ex Virgilio constat, Didonem vino Ioui sacrificantem inducente, carminibus hisce: [r]

Victima semper a... crificium debatur.

[q] Synt.

[r] 6. Æn.

„ Hic regina grauem gemmis auroque poposcit,
„ Impleuitque mero pateram, quam Belus & omnes
„ A Belo soliti: tum facta silentia tectis:
„ Iupiter (hospitibus nam te dare iura loquuntur)
„ Hanc lætam Tyrijsque diem Troiaque profectis
„ Esse velis: nostrosque huius meminisse minores.
„ Adsis lætitiæ Bacchus dator, & bona Iuno:
„ Et vos o cœtum Tyrij celebrate fauentes.
„ Dixit: & in mensa laticum libauit honorem
„ Primaque libato summo tenus attigit ore.

Et Horatius [s]

[s] 2. E...

„ Tellurem porco, Syluanum lacte piabant:
„ Floribus & vino Genium memorem breuis æui.

Sic igitur in isto sacrificio, Lucernæ insculpto nulla victima viuentis animalis adest, sed aut vino, aut lacte celebratur; etenim & a dextris Idoli mulier pulcherrima, fere nuda, quę pateram super caput Idoli versauisse videtur: & a sinistris Vir amictus pallio, qui dextera manu consimilem pateram vacuam tenet super Ara, ad sinistrum femur Idoli. Si diuinare licet, Idolum Herculis est, qui super inferos atque mortuos potestatem habere credebatur a Gentilibus; quod ex inferis mortuam Alcesten ad suum maritum reduxerit viuam, deuicta morte. Cuius numini sacrificatur lacte, quia puer lac ex vbere Iunonis hauserit, & eo sparso lacteam viam in cælo formauerit. Sane Natalis Mythologi

Idolu... culis in... na cur...

Hercul... cte sac... tur.

logi teſtimonio, *Eumolpus in libro De Myſterijs ait Herculem, primum quidem inuiſum fuiſſe Iunoni propter mater pellicem; at placatam fuiſſe a Pallade; cuius etiam hortatu Iuno Herculi lac præbuerat paruulo, eumque fecerat immortalem*; & mox: *Ceterum vbi Pallas ad Iunonem accedens perſuaſiſſet vti mammam præberet infanti; quū puer ſupra ætatem violentius ſugeret, aiunt Iunonem indoluiſſe, ac puerum proieciſſe. Alij dicunt, quod quum Hercules lac retinere non poſſet, illud in cælum deciderit, ac fecerit viam lacteam inde vocatam*. & infra: *Fama eſt, quod quum Hercules ad mortuam Alceſtem veniſſet, morte deterrita, illam marito viuam reſtituit, vt ſcripſit Euripides in Alceſtis Tragædia*. Sine brachijs autem Idolum Herculis fortaſſe ponitur, ideo, quod iam tunc adeptus fuerit ille diuinitatem, inter Numina Gentilium relatus, poſt exantlatos maximæ fortitudinis labores; nam Deus effectus nunquam poſtea vires corporeas immenſi roboris exercuit; at more Diuum, non corporis viribus, at imperio animi mortalibus iuuamenta, nocumentave poterat ad arbitrium immittere, mortuorumque animis & prodeſſe, & nocere ad libitum. Et Gyraldus [*u*] in Orpheo legiſſe ſe ſcribit, *Quando Hercules ad inferos deſcendit, Charon territus eum ſtatim ſuſcepit: ob quā rem anno integro in compedibus fuit; atque ideo ipſe apud Virgilium*,

» Nec vero Alciden me ſum lætatus euntem
» Accepiſſe lacu, nec Theſea, Pyrithoumque:
» Dijs quamquam geniti, atque inuicti viribus eſſent.

Vt propterea Veteres pro defunctorum animis Herculi ſacrificarent, Deo Charonti & alijs inferis metuendo; ne tranare paludem Stygiam optantes animæ citius, a Charonte negligerentur, & ad ripam diu flentes commorari mœſtæ cogerentur, vt de inſepultis cecinit [*x*] Virgilius:

» Stabant orantes, primi tranſmittere curſum:
» Tendebantque manus ripæ vlterioris amore,
» Nauita ſed triſtis nunc hos, nunc accipit illos:
» Aſt alios lōge ſummotos arcet arena.

[Left margin: Iuno vt Herculem lacta-it; —rculis Idolum in Lucer-ur ſine brachijs.; —nt.6.; —.1.]

& mox:

» Hæc omnis, quam cernis, inops, inhumataque turba eſt:
» Portitor ille, Charon: hi, quos vehit vnda, ſepulti.
» Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
» Tranſportare prius, quam ſedibus oſſa quierunt.

Nuda vero Sacerdos ad aram effingitur pro mortuo ſacra faciens; quia mortuorum animæ nudæ ſint, nihil ex hac vita corporei ſecum aſportantes. Sed illud præcipuum eſt, ſacerdotem ſacra facientem pro mortuo poni feminam nudam; quod antiqui funeribus Venerem præficiebant; qua de re pulcherrime [*y*] Cælius; Illud vero ad inſtituta vitæ etiam pertinet, non ad hiſtoriam modo, & doctrinam, veterum exquiſitiſſima ingenia Venerem non ſolum præſidem natalium coluiſſe, verum etiam mortis; ſiquidem in æde Libitinæ, quæ ad ſepulturam pertinent, vendere conſueuerant, Libitinam non aliud quam Venerem eſſe exiſtimantes. Hoc autem argumento humanæ fragilitatis vnumquemque admonebant, quod vna & eadem Dea principium ac finem vitæ in poteſtate habeat; vt quæ ingredientibus vitam, vel decedentibus præſideat. Porro etiam Delphis Epitymbiæ Veneris exigua ſane ſtatua oſtendebatur poſita, ad quam manes in parentationibus & libationibus, elicere atque euocare conſueuerant. Libitinam a libendo dici M. Varro interpretatur, eamque non eſſe aliam, quam Venerem ſignificat. Hinc Libitinarios dictos ſcimus, qui Libitinæ præeſſent: quos Inſtitorum loco Vlpianus eſſe ſcribit, titulo de Inſtitoria actione. Vota Libitinariorum legimus apud Senecam libro De Beneficijs ſexto: Ea vero ſunt, vt complures moriantur, cuiuſmodi ſunt & eorum, qui captandorum teſtamentorum artem profeſſi ſunt. Hinc eleganter apud Horatium Libitinam vitare dicuntur, qui ſe immortalitati vendicant:

Non omnis (inquit) *moriar, magnaque pars mei*
Vitabit Libitinam.

Apud Liuium notauimus, non ſufficere Libitinam dici, quum morientium vis magna eſt. Fuit Romæ Libitinenſis

[Right margin: Sacerdos pro mortuo ſacrificans cur nuda.; [*y*] l.39. c.18; Venus cur Libitina, & mortis præſes.]

Libitina quando dicatur.

„ porta, qua efferebantur cadauera, quo- A
„ rum lege cautum foret, Ne quis in vrbe
„ sepeliretur. Libitinensis portæ meminit in Commodo Lampridius. Vnde mihi satis verisimile videtur, istam mulierem, quæ pulcherrima, nudaque fere, pro defuncto sacrificat ad Idolum Herculis pateram lactis, esse quampiam e Sacerdotibus Libitinensibus, siue Libitinæ Veneris. Qui vero sunt a dextris Sacerdotis homines quatuor, affines defuncti propinquiores, mihi censentur. B Quæ autem, siue fœmina, siue vir, obnubilat pallio caput & vniuersum corpus persona genuflexa porrigere conspicitur Sacerdoti vas ac vrnam, censeas esse vel coniugem, vel filium, filiamve defuncti, deferentem in vrna collectos e rogo cineres ac ossa semiusta; quas mortui reliquias Idolo, Sacerdotive commendaret, ac veluti lustrandas atque sacrandas offerret, exhiberetve. Sed a sinistris Idoli duo Iuuenes, medium senem habentes, mihi fuerint filij defuncti; vel si placet, altera fœmineo sexu Sacerdotis socia, ministrave; masculus autem alter, senis illius aut filius, aut etiam minister. Vt ad hoc sacrificium duo Sacerdotes conuenerint: Senex, qui prior pateram lactis Herculi fuderit: & Libitinæ Sacerdos iunior, quæ posterior actu pateram lactis iam supra caput Idoli conspicitur effundere.

De Genijs ad sepulchra.
Cap. X.

Genij mortuorum duo.

ALati vero duo Iuuenes alij, quorum alter, natu maior, animam defuncti veluti consignat vetusto Charonti iam in Cymbam recipienti; alter natu minor, qui ratem ad litus appulsam detinet, atque sistit, quo valeat anima conscendere, ac ingredi nauiculam, sunt duo Genij, bonus, & malus; qui semper vnicuique animæ assistunt. Quia namque sunt ex Angelorum numero, propterea finguntur alati, ob celeritatem, qua de loco ad locum mouentur distantissimum in exiguo tempore. Maioris autem illum staturæ, Genium malum putauero, qui velut impellit animam ad inferos; minorem censeo bonum, quo cymbula detinetur, vt facilior sit ingressus & insensus animę intra nauigium; quæ singula legimus apud antiquiores; quandoquidem vel obseruatione Gyraldi, [z] tractantis de historia Deorum Gentilium, *Euclides Socraticus Philosophus, quoque & Menander, duos similiter Genios, protinus vt in lucem quis editus est, dari putarunt. Menandri hi sunt senarij:*

Genij cur alati.

[z]Synt.15.

Ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ τῷ γενομένῳ
Ἅπαντος ἐστὶ Μυσταγωγὸς τοῦ βίου.

hoc est,
„ Cuique dæmon homini genito
„ Omnis est ductor vitæ.

De Genijs, siue Angelo custode, maloque Dæmone apud Antiquos.

Idem apud Lucilium in lib. saty. 9. licere cognosci ait Censorinus: bonum hunc, malum illum (vt reor) existimans. Malum Deum suum iratum vocat Terentius: bonum Deum propitium suum Næuius vocauit: quo videlicet modo Nostri bonum & malum Angelum custodem appellare consueuere. Græci ἀγαθὸν θεὸν & ἀγαθὸν δαίμονα: malum vero, ἀλάστορα, παλαμναῖον, & κακοδαίμονα. Hinc Valerius Maximus libro primo, De Cassio Parmensi qui existimauit ad se venire hominem ingentis magnitudinis, coloris nigri, squalida barba, & capillo demisso: interrogatumque, quisnam esset, respondisse: Malum Dæmonem. Ita & Plutarchus De Bruto, in eius vita, quum ei similiter apparuisset: Tuus sum, inquit, Brute Genius malus. Meminit & Appianus, & Florus. Plutarchus De Animi Tranquillitate, idem de duobus Genijs affirmat. Scribit Censorinus, a nonnullis binos Genios in his dumtaxat domibus, quæ maritæ essent, colendos creditum esse. Seruius Grammaticus, super ea Virgilij verba: D

„ Quisque suos patimur Manes.

Quum, inquit, nascimur, duos Genios sortimur: vnus est, qui hortatur ad bona; alter, qui deprauat ad mala. Nec incongrue dicuntur Genij, quia quum vnusquisque genitus fuit, ei statim obseruatores deputantur; quibus assistentibus, post mortem aut asserimur in meliorem vitam, aut condemnamur in deteriorem; per quos aut vacationem meremur, aut reditum in corpora: Ergo Virgilius Manes, Genios dixit, quos cum vita sortimur. E Mali vero Genij spectra sub ingenti magnitudine apparere, constat ex Plutarcho, qui de Bruti malo Genio sic infit, & in Cæsare: *Præcipue vero oblatum Bruto spectrum, Cæsaris cædem denunciauit non fuisse Dijs cor-*

cordi: Id fuit huiusmodi: Transportaturus ex Abydo in oppositam continentem exercitum, quiescebat nocte, vt assueuerat, in tabernaculo, insomnis adhuc, vt de belli euentu solicitus; siquidem vir hic inter omnes Imperatores perhibetur minime somno indulsisse, naturaque fuisse vigilantissimus. Is strepitum sentire ad fores imaginatus est. Intentis autem ad Lucernæ lumen iam emarcescentis oculis, speciem vidit horribilem viri immani magnitudine, diroque aspectu. Perculsus primum, vbi nihil id tentantem conspexit, neque vocem mittentem, tantum cubili suo tacitum assistentem: rogauit, quisnam esset? respondit ei spectrum: Tuus, Brute, malus Genius: in Philippis me videbis. Tunc forti animo Brutus: Videbo, inquit: Mox Genius ille ex oculis abijt. Postmodum quum in Philippis infestum exercitum contra Antonium & Cæsarem haberet: in prima acie victor oppositum sibi cornu profligauit, atque instans effusis castra Cæsaris diripuit. Altera instante pugna, idem se ei noctu obtulit spectrum, neque est eum allocutus. Verum intelligens Brutus fatum, in periculum demisit se. Non cecidit autem in prælio; sed pulsis suis, refugit ad rupem quandam; admotoque pectori stricto gladio, simulque amico quodam, vt fama est, ictum adiuuante, exanimatus est. & in Bruto similiter, nonnullis adiectis, ait Plutarchus de Bruto: *Quum igitur traiecturus ex Asia esset exercitum, noctis conticinio Luna non admodum lucebat: totus autem exercitus tenebatur silentio. Brutus vero voluens aliquid animo, & reputans secum, visus est aliquem ingredientem sentire. Respiciens ad ianuam, spectrum cernit durum & prodigiosum, immanis & horrendi corporis, silentio sibi assistentis. Sustinens rogare, Quisnam, inquit, aut hominum, aut deorum es? aut qua de causa ad nos venisti? subiecit ei spectrum: Tuus sum, Brute, malus Genius, in Philippis me videbis. Cui nihil perculsus Brutus: Videbo, inquit. Eo ex oculis elapso, pueros suos vocauit: qui neque se audiuisse vocem asseruerunt, neque conspexisse visionem vllam.* Huiusmodi quoque fuisse malum Genium Cæsaris arbitror, spectrum ingentis magnitudinis ad ripam Rubiconis amnis apparens, & Classicum Cæsari canens, eo inuitans Cæsarem cunctantem ad fluuij transitum contra le-

A gem Patriæ, simul & ad Reipublicæ Tyrannidem capessendam sub nomine perpetuæ Dictaturæ; quo facinore Cæsar multos ciues perdidit, & velut oppressor Patriæ, verusque Tyrannus a Bruto, Cassio, & alijs demum in Senatu confossus est: De quo quidem malo Genio ad Rubiconem fluuium ita Suetonius [a] agit: *Consecutusque Cæsar cohortes ad Rubiconem flumen, qui prouinciæ eius finis erat, paulum constitit. Et reputans quantum moliretur, conuersus ad proximos:* & etiam nunc, *inquit*, regredi possumus: Quod si ponticulum transierimus, omnia armis agenda erunt. *Cunctanti ostentum tale factum est: Quidam eximia magnitudine & forma in proximo sedens repente apparuit, arundine canens; ad quem audiendum quum, præter pastores, plurimi etiã ex stationibus milites concurrissent, interque eos & æneatores, rapta ab vno tuba, prosiluit ad flumen: & ingenti spiritu Classicum exorsus, prætendit ad alteram ripam. Tunc Cæsar:* Eatur, *inquit*, quo Deorum ostenta, & inimicorum iniquitas vocat: Iacta est alea. Sed ex aduerso De Genio bono Socratis, vel alicuius alterius cuiusque viri, tractantes [b] Apuleius, atque Plutarchus ex professo non exiguis voluminibus eiusdem tituli, De Deo Socratis, nunquam ingentis, immanis, aut grandis, amplæve magnitudinis meminerunt. Vt propterea non immerito Iuuenis alatus grandior in Lucerna nostra figuratus apte nobis representet Genium malum defuncti; puellus e contra minor, alatus itidem, in eadem Lucerna Genium bonum mortui significet. Igitur in Lucerna duo alati, Iuuenis grandior, & puer exilior, mortui proprios atque peculiares Genios referunt, Angelum nempe custodem bonum, vnicuique mortalium tota vita bonas actiones clandestinis inspirationibus persuadentem: malumque Dæmonem viceuersa grandem illum assidue mala mortali suadentem: & in articulo mortis præcipue sua munia obeuntes. Ponuntur autem in sacra pagina passim Angeli & ad humeros, & ad pedes Alati; nam Areopagita Dionysius ex professo de Cælesti Hierarchia peragens [c] infit: *Pedes autem mobilitatem, celeritatem, atque cursum insinuant sempi-*

[a] in vita Cæsaris.

Socratis Genius bonus.

[b] l. de Deo Socratis.

Angeli cur alati ponantur in sacra pagina.

[c] cap. 15.

ternum motus ad diuina tendentis. Quocirca & sanctorum spirituum pennatos theologia pedes effinxit: quippe alis signatur celeritas alta conscendens, & cælestis vitæ cursus iter in anteriora semper ac celsiora consternens; & quod ad superiora feratur, mortalibus atque infimis omnibus exceptus. Sed enim alarum leuitas id in sanctis Angelis indicat, quod terreni corporis sarcina liberi, toti absque vlla admistione vel pondere ad celsa ferantur. & Ezechiel [d] Angelos Cherubim alatos vidisse se non semel fatetur. Et Daniel: [e] *Ecce vir Gabriel, quem videram in visione a principio, cito volans tetigit me in tempore sacrificij vespertini:* nam vt Lyranus obseruat, Angelus Gabriel in specie viri Danieli apparebat; per cuius citum volatum exprimitur promptitudo Angelorum ad exequendum Dei mandatum. [f] Eucherio, & [g] Origeni, Alæ Dei, siue pennæ dicuntur Angeli custodes, qui ad nostri protectionem a Deo deputati sunt: ita psaltes diuinus: [h] *Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis:* Recte Genebrardus hic: *Scapulis: Alis suis proprie proteget te. Scapulas maluerunt, vt in vtroque hemistichio metaphora esset diuersa: vna ab auibus, sub quarum alis pulli securi agunt, nec sibi metuunt ab accipitribus: altera ab hominibus latas scapulas & humeros habentibus.* Verum & Angelis malis alas attribuit sacra pagina, propter eorum velocitatem ad nocendum: ita dubio procul Alæ milui sunt actiones diaboli, qui vitæ paruulorum semper insidiatur; dicente [i] Zacharia: *Et leuaui oculos meos, & vidi: & ecce duæ mulieres egredientes; & spiritus in alis earum; & habebant alas, quasi alas milui.* Miluus autem, auis [k] rapacissima, quæ potissimum gallinarum pullis insidiatur, in sacris [l] literis computatur inter animalia immunda, Dæmonemque representat, hominibus insidiantem; quos veluti pullos Deus mystica gallina per [m] prophetæ dictum sub [n] alis suis congregare gestit a facie milui rapacis infernalis. Itaque rectissime duo iuuenes alati significant in Lucerna nostra, ritus antiquorum mortuales representante, grandior malum genium, exilior bonum angelum, qui datus fuit custos animæ cuiusque mortalium, quam tota vita gubernat vsque ad eius separationem a corpore, ac insontem ducit ad locum sibi conuenientem; quum malus illi semper insidietur vsque ad mortem hominis, & eam improbam deturbet in locum pænarum.

[d] cap. 10.
[e] cap. 9.
[f] form spir. 1.
[g] Hom. 26. sup. Matth.
[h] Ps. 90.
[i] cap. 5.
[k] Arist. 8. hist. 3.
[l] Cl. Al. pæda. 9.
[m] 4. Esdr. 1
[n] Matth. 23.

De Mercurio sepulchrali & Charonte. Cap. XI.

HIsce duobus alatis astat prope defuncti animam in Lucerna Mercurius exerto Caduceo, nudam animam veluti resignans in manus vetusti Charontis; qui eam manu suscipiens intra nauigium introducit. Sane Mercurij proprium officium esse, mortuorum animas ad inferos deducere, clarissime testatur [c] Virgilius, ita de Mercurio loquens:

» Tum virgam capit: hac animas ille euocat Orco
» Pallētes, alias sub tristia tartara mittit.

& ante Virgilium Tryphiodorus Aegyptius, in Ilij excidio canens:

» Horruit vero Pluto, ac cucurrit e sedibus terrestribus,
» Metuens ne forte, Ioue irascente valde,
» Vniuersum genus hominū deducat animarum deductor Mercurius.

In Cymba vero, præter animam ingredientem, subsidet altera prior anima in carina: ambæ vero nudæ; quia fingebant veteres nauiculam Charontis exiguam esse, pluresque simul animas ferre minime posse, ac eas omni veste, reque penitus alia vacuas transportare consueuisse. Qua de re sæpicule Lucianus in suis Mortuorum Dialogis; præsertim autem, vbi Mercurium & Mortuos alloquentem Charontem introducit hoc sermone: CHA. *Ego vobis dicam: nudos vos ingredi oportet; atque ista omnia, quæ superflua sunt, in litore relinquere; nam sic etiam vos capiet vix nauiculam. Tibi vero, Mercuri, deinceps curæ erit, neminem ex illis recipere nisi nudus sit, & supellectilem abiecerit.* Vnde [d] Virgilius duorum capacem admonet Cymbam Charontis; quæ solum Sibyllam & Aeneam vectare simul potuit: ait enim de naucula Charontis:

» ------------ simul accipit alueo
» Ingentem Aeneam: gemuit sub pondere Cymba

Su-

Mercu[…] Lucerna[…] iuxli qu[…]
[c] 4. A[…]
[d] 6.[…]

„ Sutilis, & multam accepit rimosa paludem.
„ Tandem trans fluuium incolumes vatemque, virumque
„ Informi limo, glaucaque exponit in vlua.

A tergo Charontis Laruam est inspicere, quæ consueuit in fine vitæ morientibus apparere; signatque Dæmones tunc temporis animas terrere, ac in desperationem adigere satagentes; de quibus Laruis egisse videtur ex antiquorum sententia Cælius Rhodiginus, postea quam plura de Venere Libitina, morientibus præfecta disseruit, addens: [e] *Mormonas vero, idest, μορμῶνας, dicunt laruas: vnde illud Xenophontis ex libro Græcarum rerum quarto: Peltastas extimescerent, vti Mormonas pueruli.* Post istiusmodi laruam, effigiatus aspicitur grandæuus homo, barba prolixa, qui manu sinistra puppim nauiculæ tenens, in cymbam dextrum crus imponit, eam veluti retinens atque stabiliens, ne fluctuet: Qui sit, aut in proposito quid repræsentet, non ita facile consequi posse videtur. Arbitror attamen id ea ratione inuestigari posse; quia duarum classium animæ Stygiam paludem transeunt vectore Charonte, de Gentilium antiquorum opinione; sontes nimirum, & insontes; quas vbi transuexerit Charon; sontes quidem malo Dæmoni torquendas exhibet; quem forte repræsentat larua tergori Charontis insidens: insontes autem Heroum alicui, qui deducat eas ad Elysios campos, loca piorum. Ac vt Larua, Mormonaque Cacodæmonem apte designat, paratum excipiendis animabus impijs (quod magis arridet, quam prius dictum de tertio Mimo, nænias ferales ad tumulum vociferante; licet eadem figura valeat vtriusque rei symbolum esse, propter angustiam loci tot imagines distinctas non admittentis) ita grandæuus homo designare videtur Heroa, pias animas deducentem a nauicula Charontis ad Elysios.

„ ------ [f] locos lætos, & amæna vireta
„ Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.

Ad quos felices campos Aneā viuum deductum fuisse dudum a Sybylla cecinit Virgilius: quemadmodum ad hæc alludens ipse Dantes Aligherius etiam sibi ducem [g] constituit ad inuisendos tum futuros beatos in Purgatorio Virgilium, permittente Catone Vticense: tum actu iam beatos in Paradiso [h] Beatricem. Necnon & Ariostus fingit, Astulphum perduci ad cælestes incolas visendos, a D. Ioanne Euangelista: siquidem animas mortuorum deduci putarunt Ethnici semper (si pie probeque vixissent in suis corporibus) ad Elysios campos ab Heroe quopiam, per venerandum istum senem, pone Charontem & Laruam, detinentem nauiculam. Qui quidem senex nudus propemodum effigiatur, quia repræsentat vnam ex animabus defunctorum Elysias regiones incolentibus.

Margin notes: e morte apparen. — [e] 9.c.18. — [f] Æn. — [g] Purg.c.1. — [h] Parad.c.1. Cant.34.35.

De lugubri, & funerea veste priscorum. Cap. XII.

CEterum quod antea lugubres vestes personarum, in hoc funere per imagines Lucernæ repræsentato, pullas esse dixi, non eo sensu recipiendum est, quasi semper apud antiquos vel in funebres vestes extitisse nigri coloris; nam ternos colores indumentis funeralibus veteres deduise video; purpureū, album, & atrum, vt obseruat etiam apud Virgilium Cl. Lacerda. De Purpureo Virgilius [i] in funere Miseni, dum ait;

Margin notes: Colores vestiū funebriū apud antiquos non semper ijdem. — [i] 6 Æn. Purpureus color mortualis: ad ornatum funeris.

„ Nec minus interea Misenum in litore Teucri
„ Flebant, & cineri ingrato suprema ferebant:
„ Principio pinguem tædis & robore secto
„ Ingentem struxere pyram: cui frondibus atris
„ Intexunt latera, & ferales ante cupressos
„ Constituunt, decorantque super fulgentibus armis:
„ Pars calidos latices & ahena vndantia flammis
„ Expediunt, corpusque lauant frigentis, & vngunt.
„ Fit gemitus: tum membra toro defleta reponunt:
„ Purpureasque super vestes, velamina nota
„ Conijciunt--------

Vbi purpureę vestes videntur adhiberi,

tum ad ornamentum defuncti, tum quod eo colore viuens ille conſueuerit in veſtibus vti, quæ propterea dicuntur
34. ipſius *velamina nota*. Liuius etiam ore
„ Valerij Tribuni perorabat: Omnes alij
„ ordines, omnes homines mutationem
„ in meliorem ſtatum Reipublicę ſentient:
„ ad coniuges tantum noſtras pacis &
„ tranquillitatis publicæ fructus non per-
„ ueniet? Purpura viri vtemur, prætex-
„ tati in Magiſtratibus, in ſacerdotijs: li-
„ beri noſtri pretextis purpura togis vten-
„ tur: Magiſtratibus in Colonijs munici-
„ pibusque, hic Romę infimo genere Ma-
„ giſtris vicorum, togæ prætextæ haben-
„ dæ ius permittemus: nec id vt viui ſo-
„ lum habeant tantum inſigne, ſed etiam
„ vt cum eo crementur mortui: feminis dumtaxat purpuræ vſum interdicemus?

Sic igitur indumento purpureo mortuos antiquiores operiebant, ornabantque. Cicero purpureos clauos conceſſos ait in ornamentum funeris, [k] *Extenuato igitur ſumptu, tribus ricinijs, & clauis purpureis, & decem tibicinibus; tollit etiam lamentationem*. Eſt autem ricinium, ſiue recinum, vel etiam reca, Varroni, Feſtoque, [l] Veſtis antiquiſſima quadrata, inde dicta, quod eius mediam partem retrorſum iaciebant; hanc extitiſſe purpureo colore plerique ſtatuunt, & innuit hic Cicero. In

[k] l. 2. de legib.

[l] 4. de ling. Lat.

Reca veſtis antiquiſſima purpurea.

„ Onomaſtico ſuo Geſnerus ita: Reca,
„ quadratum veſtimentum, fimbriatum
„ & purpureum, quo pro palliolo, ſeu vit-
„ ta vtebantur Flaminicæ. Alij dicunt,
„ quod ex lana fiat ſuccida alba, quod
„ conficiunt virgines ingenuæ, patrimæ,
„ matrimæ, ciues, & inficiunt cæruleo co-
„ lore. Hæc Feſtus. Nonius: Rica eſt,
„ quod nunc ſudarium dicimus. Eſt & ve-
„ li genus, quo mulieres caput tegunt.
„ Dictum a ritu (vt Varro autor eſt) quod
„ Romano ritu ſacrificia feminę quum fa-
„ ciunt, capita tegunt. Huius diminu-
„ tiuum eſt Ricula, quod pro ſudario po-
„ nitur, apud Feſtum. Ricinus, & Rici-
„ num dicitur a reijciendo, veſtis antiquiſ-
„ ſima, quadrata (vt inquit Varro) cuius
„ mediam partem retrorſum iaciebant:
„ vnde Recinati mimi. Seruius, Ricinus
„ dicitur ab eo quod poſt tergum reijci-
tur. Feſtus, Recinum eſt omne veſtimentum quadratum. Quum igitur in iſta Lucerna quatuor habeantur perſo-

Ricinium quid.

A næ Ricinio contectæ; iam vetuſtiſſima fuit, aut vetuſtiſſimum morem repreſentat, ſeruatum multo ante tempora Ciceronis, ante cuius æuum Lege decem tabularum ad ternarium numerum arctati fuere Ricinij. Sed redeamus ad funeralem colorem purpureum. Artemidorus ait, [m] Coronas factas ex floribus purpureis mortem ſignare: οἱ δὲ ἐκ τῶν πορφυρῶν, καὶ θάνατον σημαίνουσι. Dio Chryſoſtomus [n] loquens de Sardanapalo ſcribit: *Iacebat in lecto* B *deaurato, pedibus in altum ſublatis ſub pallijs purpureis, quemadmodum defletus a mulieribus Adonis*. Herodianus [o] infit etiam, de his, qui præcedunt funus, principibus. βασίλειον φέροντες πορφύραν: *Regiam ferentes purpuram*. Suetonius in funere Cæſaris: [p] *Intraque lectus eburneus, auro & purpura ſtratus*. Statius de Priſcilla [q] compoſita ad tumulum mariti

Lucerna noſtra antiquiſſima, vt demonſtretur.

[m] l. 1. c. 79. Coronæ quæ mortuales.

[n] orat. 62.

[o] lib. 4.

[p] c. 84.

[q] 5 ſylu. v. 215.

C „ Ipſa toris ſecum, Tyrioque vmbrata
recumbit
„ Tegmine, ſed toto ſpectatur in agmine coniux.

& mox: [r]

„ Hic te Sydonio velatã molliter oſtro
„ Eximius coniux (nec enim fumantia buſta,
„ Ardoremque rogi potuit perferre) beato
„ Compoſuit Priſcilla toro -----

[r] v. 225.

Antonius Bruti cadauer veſte purpu- D rea iuſſit obuolui; teſtantur id Plutarchus in Bruto, Valerius [ſ] Maximus, & [t] Appianus. Quin & in Heroicis temporibus id obſeruatũ: etenim apud [u] Homerum vrna Hectoris purpureis velaminibus obtegitur:

[ſ] l. 5. c
[t] l. 4. ciu
[u] Iliad. v. 793. &

„ Oſſa alba collegerunt fratres ſocijque
„ Lugentes; teneræ autem diſtillabant lacrymæ per genas,
„ Et hæc auream in vrnam poſuerunt ſumentes,
E „ Purpureis peplis obtigẽtes mollibus.

ſua vero lingua:

Πορφυρέοις πέπλοισι καλύψαντες μαλακοῖσιν.

Quin & antea [x] Priamum lugentem interemptum Hectora iuſſit Achilles in lecto cubare ſub ſtragula purpurea:

„ Hunc prior allocutus eſt ſenex Priamus ſpecioſus

[x] v 63 & ſeqq.

Cu-

„ Cubare fac me citiſſime Iouis-alumne, vt iam A
„ Somno dulci oblectemur dormientes.
„ Nondum enim clauſi ſunt oculi ſub palpebris meis,
„ Ex quo tuis ſub manibus meus filius amiſit animam:
„ Sed ſemper ſuſpiro, & dolores infinitos digero,
„ Aulæ in ſeptis prouolutus in fimo.
„ Nunc iam & cibum guſtaui, & ardens vinum B
„ Per guttur demiſi; antea quidem nihil comedi.
„ Dixit: Achilles autem ſocijs & ancillis iuſſit
„ Lectos in cubiculo ponere, & ſtragula pulchra
„ Purpurea inijcere, ſternereque deſuper tapetas.

Πορφύρὲ ἐβαλέειν, ςορέας τ' ἐϑύπερθε τάπητας.

Vbi pulchre Priamum ponit ſomno grauari poſt cibum & potum, elatis ad caput non antea vaporibus ſoporiferis; quum inedia vigilias cieat. Gyraldus item, [y] Platæenſes, ait, quum ſacra faciunt Manibus peremptorum ciuium, Principem ipſum indutum purpura immolare. Lacedæmonijs etiam funebrẽ hunc extitiſſe colorem, Plutarchus aſſerit, iſta de Lycurgo proferens: [z] *Nihil permiſit cum cadauere humari; verum illud in punicea veſte, ac folijs oleæ componi, eodem ab omnibus modo iuſſit.* Aelianus itidem in [a] Varia hiſtoria ſcribit de Lacedæmonijs: *Qui vero perfectam & abſolutam virtutem præſtitiſſent, ij etiam iniecta purpura, glorioſe ſepulchris mandabantur.* Quum alij componerentur quidem punicea veſte defuncti, ſed eam ſecum in ſepulchro non ferrent, at ſolum oleæ frondes. Denique vero Damaſus aſſerit relatu Lacerda: Conſtituit Eutychianus, *vt quicumque fidelium Martyrem ſepeliret, ſine Dalmatica, aut Colobio purpurato nullatenus ſepeliret.* Vnde ſatis ſuperque conſtat, antiquiores tum Ethnicos, tum etiam Chriſtianos, in funeribus vſos colore purpureo, maxime ad honorem defuncti, & ornamentum funeris. Hinc Aſtrampſychus in ſuis Onirocriticis ait, colorem purpureum in ſomnis viſum præſagire malum omnem, ac morbum.

Στολὴν δὲ ἀλουργὸν, εἰς μακρὰν νόσον φέρει. hoc eſt:

„ *At veſtem purpuream* (ferre in ſomnis) *in longum morbum conijcit.*

Nedum vero purpureus color, at etiam albus funebris eſt. [b] Homerus cadauer Patrocli ſcribit indutum albo amictu: [b] Iliad. 18. Color albus etiam funebris.

„ Sic autem dicens amicis iuſſit diuinus Achilles
„ Circum ignem ponere lebetem magnum,
„ Vt quam primum a Patroclo lauarent ſaniem cruentam.
„ Hi autem aquam habentem lebetẽ poſuerunt in igne combuſtiuo.
„ In ipſum autem aquam fuderunt.
„ Sub autem ligna combuſſerunt accipientes.
„ Ventrem quidẽ lebetis ignis amplectebatur, calefaciebat autẽ aquã.
„ Sed poſtquam calefacta eſt aqua in ſonanti lebete, C
„ Et tunc iam lauarunt, & vnxerunt pingui oleo:
„ Vulnera autem impleuerunt vnguẽto nouenni,
„ In lectis autem ponentes ſubtili panno cooperuerunt,
„ Ad pedes a capite, deſuper autem veſte alba.

ſua lingua

Ἐς πόδας ἐκ κεφάλης: καθύπερθε δὲ, Φαρεῖ λευκῷ. D

Herodianus [c] in funere Seueri infert mulieres, ἐσθῆτας λευκὰς ἀμφιεννυμένας: *veſtibus albis indutas:* Adijcit ſignanter σχῆμα παρεχούσας λυπουμένων: *habitum lugentium præferentes.* Plato [d] dat his, qui deflent mortuos λευκὴν στολὴν, *albam veſtem:* agit autem de ſacerdotibus Apollinis & Solis electis e præſtantiori iuuentute ciuitatis, aiens: *Hi ſoli in ciuitate, corona laurea coronentur, hi Solis & Apollinis ſacerdotes ſint. Pontifex etiam ſummus ſingulis annis ex his ille ſit, qui ſuperiori anno ceteris excelluiſſe ſacerdotibus iudicabitur. Horum nominibus quouſque ciuitas habitabitur, tempora diſtinguãtur. Defunctis autem funera & ſepulchra excellentius quam ceteris ciuibus fiant: Indumenta quælibet alba ſint: luctus ploratusque abſit.* Artemidorus ait, [e] ſignificari mortem viro ęgrotanti, ſi ſomniet E

[c] lib. 4.
[d] 12. de legib.
[e] l. 2. c. 3.

niet se habere albas vestes: & addit ra- A tionem hanc: διὰ τὸ τοὺς ἀποθανόντας ἐν λευκοῖς ἐκφέρεσθαι. *Quod mortui in albis vestibus efferuntur.* Consimiliter Pausanias in Messenijs & atrum pariter, & candidum colorem esse mortualē edocet, inquiens: „ Non hæc solum prodigia, sed visum etiā per quietem Aristodemum exercuit. Visus est in somnis videre, quum esset armis iam sumptis ad pugnam exiturus, victimarum extis in mensa appositis, filiam (*iam a se sacri-* B *ficatam*) in pulla veste assistentem, & nudam pectore vulnera ostentantem: Deinde disturbatis e mensa extis, detractis armis, ab ea se aurea corona & albis vestimentis donari. Dum anxius esset animo Aristodemus, quod mortem sibi haud dubie somnium illud portendere interpretaretur (Messenij enim optimates coronatos, & candida veste velatos efferunt) &c. Artemidorus etiam ait, [f] Aristides ęgrotans visus est sibi afferri albas vestes: neque multo post mortuus est. Verum & M. Tullius in Vatinium scribit: *Illud autem scire ex te cupio, quo consilio, aut qua mente fueris, vt in Epulis Q. Arij familiaris mei cum toga pulla accumberes? quem vnquam videris, quem audieris? quo exemplo? quo more feceris?* & mox: *Quis vnquam in luctu domestico, quis in funere familiaris cænauit cum toga pulla?* & infra: *Quæ te tanta tenuit dementia, vt tu, nisi id fecisses, quod fas non fuit, nisi violasses templum* D *Castoris, nomen Epuli, oculos ciuium, morem veterum, eius qui te inuitauit autoritatem, parum putares testificatum esse, supplicationes te illas non putare?* Et Suetonius in Nerone: [g] *Funeratus est impensa ducentorum millium, stragulis albis auro intertextis.* Plutarchus in Rom. Quæst. τὸ σῶμα τοῦ τεθνηκότος ἀμφιεννύουσι λευκοῖς: *defuncti corpus albis inuoluunt.* Paufanias item [h] ait: Femina expressa est, puerum consopitum dextera al- E bum sustinens; nigrum sinistra, & hunc dormientis effigie, distortis vtrimque pedibus: Indicant inscriptiones; quod facile tamen, vt nihil scriptum sit, conijcere possis, eorum puerorum vnum (album scilicet) Mortem esse; alterum (nigrum nimirum & distortis pedibus) somnum: Mulierem illam Noctem, vtriusque nutricem. Denique vel apud Hebræos mortui sepeliebantur in albis linteis; quin & mortuos asseruantes in albis erant vestibus: ita Dominum, & Angelos in sepulchro fuisse testatur Euangelista: [i] *Acceperunt autem corpus Iesu: & ligauerunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire.* & mox. *Exijt ergo Petrus, & ille alius discipulus, & venerunt ad monumentum. Currebant autem duo simul, & ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, & venit primus ad monumentum. Et quum se inclinasset, vidit posita linteamina, non tamen introiuit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumentum, & vidit linteamina posita, & sudarium, quod fuerat super caput eius, non cum linteaminibus positum, sed separatum inuolutum in vnum locum.* & paulo post: *Dum ergo fleret, inclinauit se, & prospexit in monumentum: & vidit duos Angelos in albis sedentes, vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi positum fuerat corpus IESV.* Verum enimvero licet C ater color non adhiberetur in epulo mortuali, feralem tamen & eum fuisse pariter apud priscos, ostendit non solum Pausanias in Messenijs, afferens filium Aristodemi defunctam in somnis adstitisse Patri in pulla veste, illique mortis prodigia porrexisse. Verum etiam Statius [l] in Abascantij funere:

„ Sed quum plaga recens, & adhuc in vulnere primo
„ Nigra domus questu, miseramque accessus ad aurem
„ Coniugis orbati, tunc flere, & scindere vestes.

Pierius item ait in suis Hieroglyphicis: [m] *Et Falacralis Flamen nigro vtebatur pileo: erat enim Plutonis, cui quum immolabant, vestibus vtebantur nigris; quem colorem aiunt inferijs Dijs dedicatum. Et lugentium vestis maxime nigra erat; vnde eas Varro Anthracinas vocat, quasi carbonarias velit dicere;* ἄνθρακεος *enim Græce, Latine Carbones appellantur.* Quæ suscepit ad verbum ex Nonio; namque Nonius [n] Marcellus ex Varrone sic ait: *Pullus color est, quem nunc Spanum, vel natiuum dicimus: Varro de Vita Pop. Rom. Lib. III.* „ Vt dum supra terram essent, ricinis lugerent funere ipso, vt pullis pallis amictæ. *Anthracinus Niger a Græcis* ἄνθρακεος *enim Græce, Carbones Latine appellantur. Et est lugentium vestis. Varro de*

[f] l. 24. c. 3.

Cœna mortualis in togis albis non atris edebatur.

[g] cap. 50.

[h] lib. 5.

[i] Ioan. [illegible]

[k] cap. 2[illegible]

Niger funeral[illegible] apud an[illegible]

[l] lib. [illegible]

[m] lib[illegible]

[n] c. d[illegible] vestim[illegible]

de Vit. Pop. Rom. l. III. Propinquæ adole-
„ ſcentulæ etiam anthracinis proximo
„ amiculo nigello, capillo demiſſo ſeque-
„ rentur luctum. Aſtrampſychus item in Onirocritico ſuo ſomniari pariter habere veſtem nigram, & purpuream, malum ducit omen; ait enim:

Στολὴν φορεῖν μέλαιναν, ὐ καλὴ θέα.
Στολὴν δ' ἁμαργὸν, εἰς μάκραν νόσον φέρει hoc eſt:

„ Veſtem ferre nigram, non pulchrum eſt ſpectaculum.
„ At veſtem purpuream, in longum morbum conjicit.

Itaque tria colorum genera priſci mortualia ponebant, atque funeribus adhibebant, purpureum, album, & atrum. Cuius rei puto rationem ex ipſa natura funeris expiſcari poſſe; nam tria ſunt eſſentialia funeri, cadauer, anima defuncti, & ſuperſtites amici, ſiue conſanguinei, ſucceſſoriſque: Porro corpori defuncti maxime color purpureus congruere videtur; quia corpus illud primum ex purpureo ſanguine genitum eſt ac efformatum in vtero; deinde per totam vitam enutritum fuit e purpureo ſanguine, in quem abeunt alimenta; demum in fine vitæ cremandum eſt purpurea rogi flamma. Color autem albus tum corpori, tum animæ videtur aptari; corpori quidem, quod moriens palleſcit, & mortuum albicat; vnde nuper apud Pauſaniam vidimus ab antiquis Interitum deſignari per filium album, & ſomnum per nigrum in manibus Noctis degentem. Anima vero a corpore ſeparata candore ſignatur; quod natura ſua purus ſit ſpiritus, clarosque tranſire ac lucidos ad locos Elyſios exiſtimaretur, & optaretur ab antiquis. Niger autem color ſuperſtitum erat maxime, qui dilectis orbati lamentabantur in tenebris mœſtitiæ. Sed & animæ violenta morte peremptæ nigrore notabantur, vt etiam quæ dire cruciabantur in tartaro; quocirca tum Ariſtodemi filia parenti ſuo percuſſori adſtitiſſe dicitur a Pauſania in veſte pulla: tum paſſim Tragici conſueuerunt euocare Manes ex Orco ſub Vmbrarum, & Laruarum nomine, tetroque prorſus aſpecto. Sic ergo non ab re pullatas aſſeruimus eſſe mulieres, quæ ſpectantur opertæ in noſtra Lucerna, non ideo negantes in funeribus antiquis habuiſſe locum & purpureum colorem, & album: Sed atrum induentes vbi luctus fit, non vbi cæna mortualis. Hæc ea ſunt, optime Galuane, quæ mihi nunc ad calamum venerunt pro declarandis hieroglyphicis, tuam iſtam veterem, & pulchram Lucernam ſepulchralem exornantibus. Tu ea boni conſule, ac me amare neceſſes. Dabam Patauij, e meo Scalumnæ Muſæo, Nonis Decembris, M DC XLV.

De Lucerna Mineruæ Galuania, pulcherrimas hiſtorias veteres indicante. Cap. XIII.

Viro Sapientiſſimo Fortunio Liceto Ioannes Galuanus.

„ Antiquorum funerum hiſtoriam e
„ mea Lucerna tam erudite ac lu-
„ culenter deduxiſti (Vir Doctiſſime) vt
„ ſecundum æneum opus tuo aureo ca-
„ lamo honeſtare cupiam. Pluribus ab
„ hinc annis Iudæus ex Illiberi Regno
„ (Chranatam Hiſpaniæ hodie vocant)
„ Patauium, valetudinis recuperandæ
„ cauſa petijt. Quumque Aemilij Cam-
„ pilongij virtute voti compos euaſiſſet,
„ egregia munera Aeſculapio ſuo tradi-
„ dit, præ ceteris autem Lucernam, ar-
„ te & cura vere maxima confectam,
„ quam ex Africa Illiberim illius maio-
„ res contulerant, diuque theſauri loco
„ habuere. Hac Hæredes Campilongij
„ Pinacothecam meam liberaliter auxe-
„ re: Et quum diuino tuo ingenio au-
„ geri magis magisque cupiam, eandem
„ tibi exhibeo, vt quid de ea cenſeas,
„ mihi aperire, prout obſecro, non gra-
„ ueris. Interimque me totum in tuo
„ cenſu recenſeo. Patauij XIII. Cal. Iu-
lij M DC XLVI.

Cui quidem amico viro, viſa & expenſa Lucerna diligenter, ita reſpondi poſt pluſculos dies, oretenus antea gratijs actis de tranſmiſſo tam eleganti cimelio.

Re-

Responsio Liceti de figura, & Sphyngibus in Lucerna Mineruæ. Cap. XIV. A

Cl. Viro Ioanni Galuano I. C.
Fortunius Licetus B. A.

NOn degenerem a pulchritudine vetustæ Lucernæ tuæ mortualis, aliam ad me subinde transmittis, amicissime Galuane, Lucernam sacram: Appello sacram, quia reor illam olim dicatam fuisse Mineruæ, ac in eiusdem delubro fulsisse, vel Athenis, vel alibi locorum; vnde Mauritani, qui postea rerum potiebantur, inclinãte iam Græcorum potentia, labanteque religione, transtulerint in Africam; & ex Africa secum inter cimelia pretiosiora detulerint Illiberim. Eam sane, pulchritudine summoque illius artificio mire delectatus, & illectus, diligenter animaduerti, diutiusque consideraui cunctas & singulas in ipsa delineatas imagines; tandemque consultis antiquitatibus omnibus pro virili, mihi defluxerunt e calamo (vtinam aureo) quæ sequuntur de tua nobili Lucerna. In qua (licet omnino non constet, eam ipsissimam fuisse, quam quærimus) pleraque tamen sunt, quæ tum vetustam, tum Mineruæ dicatam, eave dignam, arguant aperte, siue Candelabrum, siue Lucernam diligentius animaduerterimus. Quoniam in hoc artificis egregio monumento, vt vt omnia sunt hieroglyphica Palladem ostendentia, nihilominus insignes historiæ vetustæ spectantur in area triplici, Candelabri latera terna formante; nec non Lucerna sub effigie sinistri pedis, de sceptri querni foramine pendula, mirificæ Mineruam referre proprijs hieroglyphicis mihi videntur. Si quidem in prima tabula spectantur ad Altare Mineruæ Virgines vtrinque duæ Træzeniæ; quæ iam iam nupturæ, Zonã aperto sinu dedicant [a] Apaturiæ Palladi: cum Satyris, qui primo docuerunt Ethnicos antiquas Idololatrię cęremonias in sacrificijs. Quarum feminarum altera postea iam nupta spectatur in area secunda a Zelotypo marito ducta coram sacerdotibus ad [b] aquam execrabilem probationis ebibendam ante puteum iuramenti; nec non & insons enixa puellum de calumnia triumphare. Quum in tertia tabula conspiciatur eadẽ mulier cum marito, certiore facto de sua pudicitia, lætum sacrificium peragere pro gratiarum actione Mineruæ de superatis hisce calamitatibus. Quin & in ærea Lucerna de querno sceptro pendula symbolũ habemus de ortu cum armatæ Palladis e capite Iouis; tum etiam Erichthonij puelli serpentinos pedes obtinentis, e semine Vulcani, lana suscepto de femore Palladis, & in terram proiecto; quum cetera faciant ad omnia Tritonidis attributa hieroglyphice demonstrãda. Quæ sigillatim e classicis autoribus iam aggredior explicare, simul & ex ipsa natura rerum apertissime comprobare cum accuratione. Primo quidem vetustatem ipsius indigitant Icones antiquiorum rituum faberrimæ. Mineruæ dicatam, eaque dea dignam ostendunt plurima; primoque figura Trigona Candelabri; namque Plutarchus in libro suo *de Iside & Osiride* inscripto dicit: *Pythagoræi numeros quoque & figuras Deorum ornauerunt appellationibus; nam Triangulum æqualium omnino laterum appellauerunt Mineruam e vertice natam & Tritogeniam; quia tribus perpendiculis eductis e tribus angulis suis diuiditur.* Ast euidentius Iconologiæ autor ille Ripa notat, A Pausania descriptam in Attica Mineruam super curru formæ Triangularis æquilateris vectam a binis Noctuis; etenim Candelabrum veluti currus est ipsi Lucernæ. Sed & in apice cuiusque Trianguli Sphinges insident imminentve miræ tres, capite barbati Sileni, collo prorsus humano, alis, ventre, caudaque draconis; quæ sane Mineruam signant, in galea Sphingem gestare suetam; Clearchus etenim apud Comitẽ Mythologum, [c] Sphingi caudam draconis extitisse dicit, caput humanum, & alas. Pausanias in Atticis infit; *In eo vero templo, quod Parthenona appellant, ac ea parte, quæ Aquilæ dicuntur, signa posita sunt ad Mineruæ natales attinentia: In postico, Mineruæ & Neptuni de Attica certamen. Deæ signum ex ebore & auro factum: in galeæ cono Sphinx eminet.* Apud Gyraldum, agentem de historia Deorum gentilium, [d] *Scribit Stobæus in sermone, qui de Legibus & consuetudinibus inscribitur, quod in Sai, vrbe Aegy-*

Oeconomia vniuersalis totius Lucernæ insinuatur.
[a] Pausan. in Corinth.
Area prima.
Area secunda.
[b] Num. 5.

Area tertia
Lucerna ve... tum Miner... referat.
Antiquitas Lucernæ.
Trigona fi... ra candela... quid.
Triang... Minerua ... ctus cur ... Pythagori...
Sphinx ... neruæ insi...
[c] l. 9 c. 8
[d] Synt. 1

E Mus. V. Cl. Ioan Galuani Pat. I.C.

Aegyptia, colebatur Minerua, quæ & Isis credebatur; ideoque Sphinges pro eius templis apponebantur, quoniam sacra Deorum mystica esse, & ænigmatica conuenit. Vt vt autem tres istæ Sphinges, in Lucerna positæ, caudis, ventribus, alis draconum, capitibusque Satyrorum conueniunt; differunt singulæ tamen vnguibus, atque pectoribus. Et sane cunctis caput idem Satyri conuenire videtur ex natura rei, quam nobis aperit Plinius, asserens: [e] *Condit in thesauros maxillarum cibum Sphingiorum & Satyrorum genus, mox inde sensim ad mandendum manibus expromunt: & quod formicis in anno solenne est, his in dies vel horas.* Quod ad Mineruam eo refertur, quod Minerua Dea sapientiæ colitur; sapientis autem verba, quæ cibus animorum sunt, non præcipitanda, sed mature consideranda prius quam ore proferantur; nec in annum silentio sunt occultanda, verum oportune post breuem meditationem eloquenda. Differunt autem tum pectore, tum pedibus, tum ventre quadantenus, & cauda; pectore quidem, quia Sphingis vnius pectus est, itemque collum veluti flocculis villorum sparsim maculatum; quos flocculos nec in ventre, nec in cauda serpentina gerit; quæ læuis est, ad instar anguium: Alterius autem Lunulis arcuatis, veluti depictum: Tertiæ vero quaternis punctis in effigiem fere cubi veluti tassellatum: quæ duæ Lunulas item, atque punctorum cubos obtinent in caudis etiam & ventre notatos. Pedibus autem discriminantur; quia prima Sphinx pedes quasi bouillos, aut caprinos habet; altera vero vel anatis, vel anseris: tertia leoninos. Quæ cuncta similiter Palladem respiciunt: etenim sapientis pectus nec omnino glabrum patere debet, nec omnino contectum pilis abditum esse decet; verum aliqua sui consilia detecta, & aliqua contecta, pro temporum occasione ferre conuenit. Quin & sapiens pede bouino præcipitantiam vitandam esse monet ante consultationem de rebus agendis: & pede caprino celeritatem executionis post consilium indicat; vnde rectissime Sallustius in sua Catilinaria: *Prius quam incipias, consulito: at vbi consulueris, mature opus est facto:* Quæ circa primam

A Sphingem dicenda mihi videntur. Circa secundam autem, habente Lunulas in pectore, lateribusque, ac anserinos, anatinosve pedes, obseruare licet etiam Mineruę hieroglyphicum; etenim apud Pausaniam in Bœoticis habemus: Cadmum Delphis in Phocidem venientem, ducem itineris bouem habuisse, emptam illam de Pelagontis bubulcis; & in vtroque latere insignem fuisse candida nota in Lunæ speciem iam plenæ. Oportebat autem Cadmum cum socijs & exer-

B citu, ex oraculi responso ibi consistere quo loco bos fessa procubuisset. Illum ipsum locum hodie quoque ostendunt. In eo sub diuo Ara est (Mineruæ) cum signo, quod a Cadmo dedicatum perhibent. Nam vt Oraculum Sphinge notatur tota, quod ænigmaticum & obscurum esse consueuerat; ita Lunæ species diuinitatem Mineruæ significat ibi colendam, vbi Lunata bos procubuisset. Ne quis autem pro Luna placen-

Minerua vt Sphinge notetur.

C tam, aut orbiculum quempiam alium in Sphinge suspicaretur haberi, Sphingi suæ cornutas Lunulas huius Lucernæ fabricator appinxit optimo consilio pro Luna plena. Ceterum Plutarchus in opere suo *de facie in orbe Lunæ* scribens ad verbum: *Nisi mehercle dicere velimus: quo modo Achillem Minerua nutrimentum respuentem nectare & ambrosia instillatis aluit, ita Lunam quoque, vt quæ Minerua dicitur atque est, quotidie ambro-*

D *siam exhibendo istos homines nutrire.* Hæc inquam habens Plutarchus, aperte monet autorem Lucernæ Lunulis istis in Sphinge notatis, indicasse Mineruam, Mineruęque Deæ Lucernam accendisse, consecrasseque. Tertiæ quoque Sphingis imago, quadratum frequens ostentans cubicæ punctorum figuræ, pedesque leonini, mirifice Mineruam indicare videtur; quæ in priscis iconibus vt Dea sapientiæ cubo nititur, quum

Mineruæ cur cubus.

E sapientia sit impermutabilis; mireque stabilis, Aristotele dicente: [f] *Oportet scientem simpliciter a credulitate impermutabilem esse.* Quin etiam diuinitatis suæ Minerua symbolum obtinet cubũ, de quo Pierius in Hieroglyphicis ita: [g] *Accedit huc cubus ex trigonalibus figuris, quatuor compactus triangulis; cuius hieroglyphicum est supremum Numen;* e cuius capite Mineruam prodijsse consti-

[f] 1. post. an. t. 17.

[g] l. 39.

Cubus hieroglyphicum diuinitatis.

ſtituunt Antiquiores. Quin & Nomen Dei tetragrammaton eſt, apud omnes fere gentes quaternario literarum numero notatum; quum literæ ſint elementa Grammaticis indiuiſibilia, proportioneque reſpondeant punctis in Geometria; namque literis quatuor appellatur, atque ſcribitur *Deus* a Latinis, *Adad* ab Aſſyrijs, *Orſi* a Magorum diſciplina, *Syre* a Perſis, *Oden* a Gothis, & *Thor*, atque *Eroe*, a Sacerdotibus Macedonum *Bedy*, Gallis *Dieu*, Tuſcis antiquitus *Eſar*, Hiſpanis *Dios*, Italis noſtris *Idio*, Turcis Arabibus ac Saracinis *Allà*, Aegyptijs *Amun*, Græcis Θεὸς, Hebræis *Adon*, ſiue *Adni*, Samaritanis *Iaue*, ſiue *Iaho*, ac omnino Dei nomen Tetragrammaton apud omnes nationes quatuor literarum elementis antiquitus deſignabatur, vt late notauit in ſua Myſtica Numerorum ſignificatione Bongus ex antiquiorum monumentis. Itaque Mineruæ diuinitatem apte ſignant illa quaterna puncta cubũ velut efformantia pectori ſuæ Sphingis infixa: Non aliter Mineruam vt bellorum præſidem innuunt Leonini pedes, vnguibus pugnaces, & prædatores; namque Phurnutus, & ex eo Gyraldus ait, Mineruam dici Leiſten, hoc eſt prædatricem.

De Mineruæ ſacerdotibus impuberibus in Lucerna. Cap. XV.

SVb hiſce Sphingibus inter vnũquoque triumTriangulorũ, quibus Altaria ſacrificiorum effigiata videntur, tres impuberes pueri ſtantes habentur, duo nudi, tertius amictus linteo, quum nudorum vnus anteriora proſpicienda proferat, alter vero terga, corporiſque poſteriora præbeat obtutui; qui quidem tres puelli ad hunc modum conſtituti mirifice nobis Mineruam deſignant: cuius apud Phocenſes ad Eleam vrbem Pauſanias in Phocicis aſſerit fuiſſe Sacerdotes impuberes, his plane verbis: *In extrema vrbe ad dexterã eſt theatrum, & Mineruæ peruetus ex ære ſignum. Deam hanc opem ſibi tuliſſe aiunt contra Taxili copias. Diſtat ab Elatea ſtadia ferme viginti Mineruæ cognomento Cranęæ. Via ipſa*, qua ad templum iter eſt, *paulo accliuior; ſed ita vt qui progrediantur, ne*

A *aſcendere ſe quidem ſentiant. In extrema via vertex conſurgit præruptus magna ſui parte: non tamen late patens, aut valde eminens. In eo vertice templum exædificatum eſt, & porticus, in quibus cellæ per interualla; vbi & alij habitant Deæ miniſtri, & is etiam, qui ſacris præeſt. Eum ex impuberum numero diligunt: prouident vero religione ſumma, vt eo munere ſe abdicet priuſquam pubeſcere incipiat. Annis fere quinque perpetuis ſacerdotium terminatur: quo toto ſane tempore viuit apud* B *Deam: & in ſolijs vero veterum more lauat. Simulacrum fecerunt Polyclis filij, eo ſane habitu vt Dea in pugnam vadere videatur. Clypei eadem eſt forma, qua Clypeus Mineruæ, quæ apud Athenienſes Virgo dicitur.* Enimvero quum eadem Minerua ſit & Virgo Dea pudicitiæ, ſimul & Sapientiæ Numen; quatenus virginitatem colit, eatenus procul ab ſe vult eſſe ſacerdotem adultum, innuens puellis atq; virginibus nullum intercedere debere C prorſus vllo cum homine pubertatem iam agnoſcente cõmercium: quatenus autem eſt ſapientiæ Dea, tres anteſignatos puellos impuberes habet in ſacerdotio, quia cognitio cunctorum eſt, tam præteritorum, quam præſentium, atque futurorum: Procul dubio præteritorum, quoniam iam abierunt, index eſt puer nudus terga vertens; nudus quidem, quia cognita fuerunt & aperta; ſed terga vertens, quia præte- D rierunt. Præſentia vero ſignificat puellus itidem nudus, aſt anteriora obuertens obtutui; nudus, quia præſentia de ſe ſunt vnicuique patentia; ſed anteriora monſtrans, quia conſiſtunt, nec dum præterierunt: At vero futurorum hieroglyphicum eſt ille tertius puellus, qui lineo indutus eſt amictu; quoniam futura nunquam adhuc inſpecta fuerunt, aut aperta; ſed velata tenuibus quibuſdam coniecturis quoquopacto perſpici E poſſunt a viris etiam alta ſapientia præſtantibus. Munus autem horum impuberum ſacerdotum erat, Aram Mineruæ circumdare, ſiue circuire, ac veluti tranſilire; propterea locati videntur in circuitu trium Altarium in iſtius Lucernæ Candelabri trigonis deſignatorum. Profecto ſacerdotum eiuſcemodi circuitionem circa Gentilium Aras in ſacra pagina legimus Tranſilitio-

tionem Altaris appellari, factam a Sacerdotibus Idoli Baal, cum quibus ad agnitionem veri Numinis ita paciſcitur A
eg.18. Elias: [h] *Dixit ergo Elias prophetis Baal: eligite vobis bouem vnum: & facite primi, quia vos plures eſtis, & inuocate nomina Deorum veſtrorum, ignemque non ſupponatis: Qui quum tuliſſent bouem, quem dederat eis, fecerunt, & inuocabant nomen Baal, de mane vſque ad meridiem, dicentes: Baal exaudi nos. Et non erat vox, nec qui reſponderet. Tranſiliebantque altare, quod fecerant.* Vbi Lyranus: *Tranſiliebant Altare ſecundum morem Idololatriæ.* B Quem quidem morem, poſtea mihi viſus, ita luculentius aperuit Abulenſis aſſerens allatis verbis: Tranſiliebantque altare, quod fecerant: *Id eſt
» ſaltabant ſacerdotes ſuper altare, & circui-
» bant illud perambulantes in gyro; quia iſta
» erat cærimonia in ſacrificijs quorundam idolorum.* Recte vero ſic impuberes pueri collocantur infra Sphinges illas, vt ſub prima, cubis punctorum diſtincta, C ſtet ille puellus, qui nudus anteriora ſignat res præſentes; quia tetractis illa punctorum Pythagoricis indicat Mineruam, prout eſt Dea ſapientiæ, prodiens e capite Iouis, adeoque Diuina ſapientia, cui cuncta ſunt aperta, & præſentia ſimul in momento æternitatis: nihil omnino vel præteritum, vel futurum: At ſub Sphinge ſecunda villoſa, quæ Mineruam indicat ceu maſculum, puer erigitur velatus amictu futura referens; quia maſculus hirſutior eſt quam D femina, & prudentior proſpicit futura: Sub tertia Sphinge lunata, quæ Mineruam indicat vt feminam, Lunares labores habentem in corpore, puer ineſt nudus poſteriora monſtrans, & innuens hieroglyphice præterita geſta; quod feminæ valde memores acceptarum ſint iniuriarum; quemadmodum apte vel in
11. Dea Iunone [i] Virgilius ipſe notauit elegantiſſime, E

» Id metuens, veteriſque memor Saturnia belli,
» Prima, quod ad Troiam pro caris geſſerat Argis:
» Nec dũ etiã cauſę irarũ, ſęuiq; dolores
» Exciderant animo: manet alta mente repoſtum
» Iudicium Paridis, ſpretæque iniuria formæ,
» Et genus inuiſum, & rapti Ganymedis honores.

Mineruam autem eſſe Deam maſculofeminam ponebant olim antiquiores; non ſolum etenim Phurnutus inquit, *Mineruam vocari Athrenam, quod femina licet ſiet, minime tamen muliebribus delicijs eneruari:* ſed apertius ille Valerianus in Hieroglyphicis aſſerit, *Mundum vniuerſum Aegyptij ex mare atque femina conſtare profitebantur: ſolos vero Deorum Vulcanum, & Pallada maſculo-feminas aſſerebant.* Minerua cur maſculo-femina. Quum tamen Græci pariter atque Romani maſculo-feminas etiam poſuerint Venerem, atque Lunam: De Venere namque [k] Pierius ex Suida [k] Hier.42. non citato: *Veneri quidem præcipue ſacer eſt pecten; eiusque Deæ ſtatua cum pectine aliquando Romæ dicata eſt; ſoluto quippe voto, quod mulieres Romanæ vouerunt, comis propter inſuperabilem pruriginis ardorem abraſis: quo quidem incommodo atque cruciatu liberatæ, ſtatuam huiuſmodi Veneri erexere, quæ comas reſtitueret. Eandem etiam barbatam ſtatuerunt, quod vtroque ſexu prædita ſit Venus, quaſi a lumbis ad ſuperiora marem, ad inferiora feminam eſſe dictitabant: atque huc ſpectat Maronianum illud,* Deſcendo: ac ducente Deo. Athenæus de Venere loquens infit: [l] *In quo templo erat marmoreum ſimulacrum ipſius Dei.* [l] l.15. Caluus poeta: *Pollentemque Deum Venerem.* Leuinus: [m] *Venerem igitur almum adorans.* [m] l.3. Firmicus item *Venerem biformem* dixit. In Cedreno carmen eſt, vt obſeruat etiam Eruditiſſimus La-cerda, cani ſolitum a Mahometanis: *Deus Deus maior & magna, nimirum Venus Deus.* De Luna poſterius itidem [n] Valerianus: *Quod vero ad huiuſmodi fecunditatem facit, plerique cælum omnium terra naſcentium patrem arbitrati ſunt, terram vero matrem* [n] l.44. Luna maſculo femina. (quod & Ariſtoteles poſuit alicubi) 1. de gen. an. c.2. *Ipſum autem æthera propterea patrem, quod aquarum lapſus inde cadentium ſeminis vicem præbeant: terramque matrem, quod matris vice hos excipiat, & inde pariat. Eadem de cauſa Lunam, quippe quæ totius humoris domina perhibeatur, quaſi virilem operam in eo ſubminiſtrando præſtet, a multis Lunum virili genere vocitatum reperias, quod profeſſus eſt antea Tertullianus. Et Cornelius Seuerus, quem Chariſius citat, Phæben, epitheto generis*

ris masculini adiecto dixit ;

„ Ignea iam Cælo lucebant sidera , Phæbe
„ Fraternis successor æquis ------

Quamuis non desint , qui eruditionis forte istius ignari , putant , Successor , *femineo etiam sexu dictum ab antiquis , vt ,*
„ Auctor ego audendi, *de Iunone . Verum illud probabilius est , quod aliquam sapit eruditionem . Sane inueteratum esse constat apud Carrenos Mesopotamiæ populos , eum qui Lunam muliebri nomine ac sexu* B *nuncupandam putasse , eo supplicij genere damnatum iri a Natura rerum omnium arbitro , vt is mulieribus addictus , eis semper seruire cogeretur: Qui vero marem eam esse credidissent , futurum vt vxori semper suæ dominaretur, neque vllas vnquam muliebres insidias pateretur . In Hebræorum arcanis , quæ Cabalistica vocant , omnes siderum , idearumque cælestium virtutes , Lunari corpore suscipiuntur ; a quo postea , vt diximus , in inferiorem materiam , vt genitale semen , immittuntur , rerum species , fructus , animantia , nouatusque omnes per elementa singula progeneraturæ .* Qua de re sic infit Aristoteles etiam

[c] 1.de gen. an.c.1. „ [c] alicubi , Quamobrem in Vniuerso
„ quoque naturam terræ, quasi feminam,
„ matremque statuunt : Cælum autem ,
„ & Solem , & reliqua generis eiusdem ,
„ nomine genitoris, patrisque appellant .

Explicatio primæ areæ Candelabri in qua Ara cum igne sine victima . Cap. XVI.

SEd ad Mineruæ nostræ Lucernam redeamus . Occurrunt nunc explicanda hieroglyphica Triangulorum . In primo sane spectatur Altare veteris instituti , super quo flagrat ignis absque Victima : Astant a sinistris , & a dextris Virgines duæ , soluta Zona seminudæ ; quarum læua focum Aræ veluti sanctificat, aut exorcizat : dextera vero Virgo virgam dextera sua continens , ea vas aut indicat, aut attingit, quod a Satyro stante gestatur. Ad pedes Aræ procumbunt Satyri duo , femina Satyra genuflexa decenter , pronaque rogans , plorans & adorans . A dextris autem masculus Satyrus senior , veluti sedens humi , rudior genuflexioni decenti , sed inclinato demissoque capite

A inter elatas vtcumque manus , plorans itidem implorans , & adorans . A tergo Virginis , ignem siue sacrantis , siue potius execrantis , arbos extat absque frondibus, velut arefacta , vel hiemis frigore deflorata , & a natiua sua rectitudine deuians . Porro mulieres illæ duæ , Virgines mihi censentur , eo quia sacerdotes Mineruæ ; cui solum apud Eleates sacerdotis officio fungebantur impuberes infantes , apud alios autem non nisi Virgines : vt Virginem deam decet , nunquam non auersantem connubia, Venerique semper inimicam . Quin arbitrandum est eas esse Virgines Trœzeniorum , vti facile colligitur ex Pausania, sic in Co-rinthiacis asseuerante , Ad Psyphæum „
mare progressis offert se Oleaster , „
quem Rhachum intortum vocat . Rha- „
chum certe,quamuis oleæ plantam fru- „
ctus expertem . Cotinon etiam , Phili- „
nam,& Elœum Trœzeni appellant: At „
C intortum idcirco nominant , quod ad „
eius arboris trũcum implicatis habenis, „
subuersi fuerit Hippolyti currus. (Hanc arborem mali dirique prorsus omnis atque funestam sine frondibus ac fructibus, & intortam habemus in hoc nostri Candelabri Triangulo primo graphice delineatã. Subdit inde Pausanias mox.)
Iam vero de ijs Insulis , quæ ad Trœze- „
niorum ditionem pertinent , vna est „
continenti terræ adeo proxima , vt pe- „
D dibus (fere) in eam transiri possit ; quæ „
quum ante diceretur Sphæria; ea,quam „
subijciam,de causa Sacra nominata est , „
Sphærus in ea (quem Pelopis fuisse au- „
rigam dicunt) sepulchrum suum habet . „
Huic Aethra per somnium Mineruæ „
monitu inferias missura , quum in eam „
insulam transisset , cum ea Neptunum „
congressum dicunt . Eam ob rem Ae- „
thram Mineruæ Apaturiæ delubrum „
(quasi Fallacis dixeris) dedicasse ; in- „
E sulamque,Sphæria quæ ante dicebatur, „
Sacram nominasse . Instituisse eandem, „
vt Trœzeneorum Virgines ante nu- „
ptias Zonam Apaturiæ Mineruæ dica- „
rent . Hæc ille . Quare duæ Virgines habentur, soluta Zona seminudæ , sacerdotes ad Aram Apaturiæ Mineruæ. Virgines eas esse, coma soluta demonstrat; nam olim vinctam non nisi nuptæ gestabant ; quod virgines esset vinculo

ma-

matrimonij liberæ; quo nuptæ ligabantur sub imperio dominioque mariti. Difficilior est explicatio Satyrorum; quia quum inter Numina Satyri colerentur; verisimile non est, Ethnicos inducere sua Numina Numinibus alijs etsi præstantioribus, sacrificare.

Satyri quid in Candelabro & de illorum multiplici natura. Cap. XVII.

CEterum in primis existimo Satyrorum figura vulgares homines mystice significari; siquidem adstipulante Platone in Cratylo, Satyrus denotat hominem vulgarem, infra sacerdotes degentem, cuius portio superior est Intellectus, hominem referens rationalis naturæ; sed inferior est appetitus & concupiscẽtia brutalem maxime naturam, & hircinam petulantiam ostentans: Quum sacerdotes puri sint homines, nihil omnino brutalis conditionis obtinentes. Ac vere Satyri fuerunt homines; nam & loquebantur humano sermone, ridebant, recta incedebant; quæ solius hominis attributa sunt, vel [p] Aristotele doctore. Sed habitu, vestituque semicapri videbantur; quum forent plurimum agrestes, & siluestres homines, aliorum ciuilium consortia fugientes. Vestitus autem, & habitus illorum erat, vt tum ex capillis proprijs in capite sibi cornua fingerent: tum etiam femoralia villosa portarent, e quibus retro cauda penderet ad ornatum in ea gente: Cruribus apparebant gracilioribus (ob femoralium amplitudinem) & pedibus breuioribus, vt caprinos æmularentur, item ob magnã agilitatem in cursu, saltationibusque. Qua de re testimonium habemus Aeliani [q] pulcherrimum, agentis in sua varia historia, De Satyris, Tityris, &
„ Silenis: Comites, ait, Bacchi fuerunt Sa-
„ tyri, quos nonnulli Tityros appellant;
„ hoc nomen habuerunt a teretismatis,
„ idest lasciuis & procacibus saltationi-
„ bus, cantibusque, quibus gaudent Sa-
„ tyri, Satyri vero dicti sunt ab oris ri-
„ ctu, Sileni vero ἀπὸ τοῦ σιλλαίνειν, quod
„ est conuiciatoria scommata iacere, cum
„ molesto quodam lusu. Vestitus autem
„ erat Silenorum, tunicæ vtrimque vil-
„ losæ. Refert is vestitus vitium a Bac-
„ cho plantatarum, & vinearum palmitumque hirsutam densitatem.

vt ho- vnus- infra -es. | part. | n | b.

Cornua vero conficta proprijs e capillis ferre consueuisse populus Arabiæ Felicis, asserit oculatus testis apud [r] Ramusij Nauigationes & itinera [s] Ludouicus Barthema scribens: *Vniuersim a quadragesimo, aut quinquagesimo anno ætatis, ferunt bina cornua, confecta ex proprijs capillis, vt appareant hædi.* sua vero lingua: *Et generalmente, da quaranta, o cinquanta anni in giù, portano due corna, fatte de i loro proprij capelli, che paiono capretti.* Verum & olim Matronæ Venetæ singulæ cornua portabant ex proprijs crinibus in capite protuberantia: Quem morem etiam num seruant ipsæ Venetorum Sponsæ plusculis diebus Sponsalium. De Cauda similiter Indorum Occidentalium in Hispania Noua nuncupata testem oculatum habemus Fernandum Alarchonem, ista referentem: [t] *Portano tutti, piccoli e grandi, vn cordone all'Ombilico, fatto di varij colori; & in mezo vi è legato vn mazzo di penne ritondo, il quale gli cade di dietro, come coda.* hoc est: *Ferunt omnes, pueri pariter & adulti, cinctum funiculum ad vmbilicum varij coloris; in cuius medio fasciculus plumarum rotundus est alligatus; qui pendet illis retro, ad instar caudæ.* Quo quidem habitu vestiti priscorum Satyri, dicebantur a Poetis vulgo Semicapri; sub quorum effigie Dæmones illudebant etiam Ethnicos, se se pro Dijs agrestibus venditantes. Quocirca Faunus, Italiæ Rex, & prisca illius progenies eo vestitu potuerunt vti iamdudũ, & ritus sacrificiorum Gentilium agere, docereque populos Ethnicorum sacrorum cærimonias. Pierius autem in suis [u] Hieroglyphicis Cynocephalos appellat (nescio qua ratione) Satyrorum nomine; scribit enim, agens *Vnde brutorum cultus apud Aegyptios: Ali vero, colique animalia, quæ rationis expertia dictamus, sunt qui ab Iside tradant institutum, quæ honorem hunc coniugi, eidemque fratri Osiridi præstandum induxerit, magna agrorum parte sacrificulis adiudicata, moremque fuisse initio, vt quæ quisque vellet animalia in hunc vsum aleret, quibus vita functis, tanquam Osiris occubuisset, luctum instaurabant. Ceterum postea delectum habitum. & Cynocephalo in*

Cornua qui sibi fingerent e proprijs capillis.

[r] tom. 1. c. 4.

[s] l. 3. p. 153. d.

Caudam qui gestare soleant homines.

[t] Ramus. nau. t. 3. p. 304. d.

[u] l. 6.

Aegyptij vt bruta coluerint.

primis honorem attributum, propter excellentem quandam, vt rerum periti asserunt, animalis istius naturam, humano propemodum generi proximam. Vt vero prophani putant, quippe qui rerum historias ex vulgo mutuantur, factum aiunt, propterea quod Osiris huiusmodi Satyrorum genere sit plurimum delectatus; vti nostro etiam tempore vanissimi plerique faciunt: Quare nebulonem Vedium luxuriæ carpit Cicero, quod sibi obuiam factus cum duabus essedis, & rheda equis iuncta, & lectica, quod in esseda haberet Cynocephalum: neque deessent etiam Onagri: Quare nunquam hominem nequiorem autumat se vidisse. Quin vero & Satyros eos appellatos constat. Magna horum vis in subsolanis Indorum montibus, quæ Cartadulorum dicitur regio, humana propemodum effigie; tamque quadrupedes, quam recte currentes: tantæ pernicitatis in cursu, vt propter velocitatem non nisi senes, aut ægri, dormientesve, vel ebrij, *capiantur. Atque hinc ridiculum illud Alexandri Magni militibus obuenit, qui loco quodam per Indiam facientes iter, Cercopithecos adeo multos insigni magnitudine conspicati, qui ad exercitus similitudinem, quem inferne sub signis progredi obseruabant, ordines & ipsi seruare videbantur, in eos velut in hostes, montium iuga insidentes, impetum fecerunt; suique erroris admoniti a locorum peritis, non sine rubore arma inhibuerunt.*

Prophani qui.

Cynocephali dicti Satyri.

Alex. M. exercitus a Simijs delusus.

At vero, vt meam sententiam proferam de re controuersa, propemodum in antiquitatis tenebris delitescente, duo genera Satyrorum apud antiquos extiterunt: alij quidem solo vestitu, apud Romanos, & in Europa visi, diuque commorati; & alij vero reipsa Satyri cornuti, caprinis pedibus, cetera homines, in Asiæ, Africæque desertis habitantes; extra quas regiones viuere nequeunt in aere insueto; sicut adnotat Solinus inquiens in suo Polyhistorico: [y] *Sunt & quas vocant Satyros, facie admodum grata, gesticulatis motibus inquietæ. Callitriches toto pene aspectu a ceteris differunt: in facie barba est, lata cauda. Has capere non est arduum, sed proferre rarum; neque enim viuunt in altero, quam in Aethiopico; hoc est, suo solo.* De quibus quidem Satyris, vt etiam de Hippocentauris, nobilem affert historiam D. Hieronymus in vita S. Pauli

[y] c.40.

Satyri veri, qui, & vbi.

A Eremitæ, quem in Alexandriæ deserto quærebat S. Antonius Abbas; inquit enim allatis verbis ipsissimis D. Hieronymus: Nec plura his, Antonius conspicit hominem equo mixtum, cui opinio Poetarum Hippocentauro vocabulum indidit: Quo viso, salutaris impressione signi armat frontem: &, heus tu, inquit, quanam in parte hic seruus Dei habitat? At ille barbarum nescio quid infrendens, & frangens potius verba, B quam proloquens, inter horrentia oris, senis blandum quæsiuit alloquium: & dextræ protensione manus cupitum indicat iter: & sic patentes campos volucri transmittens fuga, ex oculis mirantis euanuit. Verum hæc vtrum diabolus ad terrendum eum simulauerit; an, vt solet, Eremus, monstruosorum animalium ferax, illam quoque gignat bestiam, incertum habemus. Stupens itaque Antonius, & de eo, quod viderat, secum voluens, vlterius progreditur. C Nec mora, inter saxosam conuallem haud grandem homunculũ videt, aduncis naribus, fronte cornibus asperata, cuius extrema pars corporis in caprarum pedes desinebat. Infractusque & hoc Antonius spectaculo scutum [z] Fidei, & loricam spei, vt bonus præliator, arripuit. Nihilominus memoratum animal, palmarum fructus eidem ad viaticum, quasi pacis obsides, afferebat. Quo cognito, gradum pressit Antonius; D &, quisnam esset, interrogans, hoc ab eo responsum accepit: *Mortalis ego sum, & vnus ex accolis Eremi, quos vario delusa errore* Gentilitas, *Faunos, Satyrosque, & incubos vocans, colit. Legatione fungor gregis mei: precamur, vt pro nobis communem Deum depreceris; quem pro salute mundi venisse cognouimus, & in vniuersam terram exijt sonus eius.* Talia eo loquente, longæuus viator vbertim faciem lacrymis rigabat, quasi magnitudo lætitiæ indices cordis effuderat. E Gaudebat quippe de Christi gloria, & de interitu Satanæ. Simulque admirans quod eius posset intelligere sermonem, & baculo humum percutiens aiebat: *Væ tibi, Alexandria, quæ pro Deo portenta veneraris: Væ tibi, Ciuitas meretrix, in quam totius Orbis Dæmonia confluxere: Quid nunc dictura es? bestiæ Christum loquuntur; & tu pro Deo portenta veneraris.*

Nec

Nec dum verba compleuerat, & quasi pennigero volatu petulcum animal aufugit. Hoc ne cuiquam, ob incredulitatem, scrupulum, moueat: Sub rege Constantino, vniuerso mundo teste, defenditur; nam Alexandriam istiusmodi homo viuus perductus, magnum populo spectaculum præbuit: & postea cadauer exanime, ne calore æstatis dissiparetur, sale infuso, Antiochiam, vt ab Imperatore videretur, allatum est. Quam historiam abbreuiat [a] Isidorus, in Originibus. Sed & Maffeius politissimus in Indicis epistolis legit, apud Iaponios gentem inueniri; quibus e capite quasi corniculum quoddam extuberat. Hinc apparet, non esse verum absolute de Satyris omnibus Pomponij Melæ dictum: [b] *Satyris, præter effigiem, nihil humani*. Quum sermonem habeant, & vsum rationis: Quem errorem vna cum Solino, sumpsit & Plinius, scribens: *Satyris, præter figuram, nihil moris humani*. Quos arguit Aristoteles, humanam Satyros aiens habere locutionem, & mentem; refert enim Plutarchus in sua *Consolatione ad Apollonium* Aristotelica verba ex libro Philosophi De Anima ad Eudemum inscripto; dicta Plutarchi sunt: Atque huc pertinet, quod narrator Silenum, a Mida isto captum, & a venatione ei sciscitanti, quidnam optimum homini, maximeque expetendum esset, principio respondere noluisse, vocemque compressisse: tandem quum vrgendi vt aliquid diceret, finem nullum Mida faceret, in hæc inuitum erupisse verba: *Aerumnosi genij, & difficilis fortunæ semen in diem durans, quorsum me cogitis, ea vobis dicere, quæ vobis nescire erat melius? maxime enim vacantes dolore viuunt, qui sua ignorant mala: Hominibus autem omnino optimum est, Non nasci, neque participem fieri præstantioris naturæ: Optimum enim omnibus vtriusque sexus hominibus hoc est: Proximum huic, & inter ea, quæ consequi homo possit, primum est, quam celerrime mori*. Manifestum vero est, sic eum pronunciasse, *quod melior sit mortuorum, quam viuorum conditio*. Quam sententiam coluit etiam [c] Aristoteles non semel, vt in libris nostris De Immortalitate animorum [d] latius explicauimus. Istam Satyrorum gentem innuere vide-

A tur M. Polus inquiens, vbi agit de regno Lambri nuncupato: *Sono in questo regno huomini, che hanno le code più lunghe d'vn palmo a modo di cane, ma non sono pelose; & per la maggior parte sono fatti a quel modo: Questi tali huomini habitano fuori delle Città ne i monti*. hoc est: *Sunt in isto regno homines habentes caudas longiores palmo, ad instar canis; at non sunt pilosæ; & pro maiori parte nascuntur eo modo: Huiusmodi homines habitant extra*

B *ciuitates in montibus*. Pausanias etiam in Atticis de isto genere Satyrorum natura monstroso sic infit: De Satyris autem quinam sint, vt aliquid certius quam ab alijs traditum sit, cognoscerem, singula ex multis sum percunctatus: Narrauit autem mihi Euphemus Car, se quum in Italiam nauigaret, ventorum impetu in Oceani extremas oras delatum. Ibi desertas esse insulas multas, quas agrestes homines incolant: & ad alias quidem noluisse nautas appel-

C lere, quum & ante appulissent; & a quibus incolis tenerentur, non ignorarent: tunc vero tempestate appulsos. Insulas a nautis appellari Satyridas: incolas rufos esse, & caudas haud multo equinis minores infra clunes habere. Eos, vbi primum hospites senserunt, prope adesse, ad nauim concursu facto, nulla emissa voce, in mulieres, quæ in naui erant, manus iniecisse. Nautas vero ad extremum pauefactos, barbaram

D feminam exposuisse. In eam Satyros irruentes, non eam tantum quæ a natura viris exposita est, partem, sed aliam quamlibet petulantissime appetiuisse. Quamobrem Satyrorum alij natura reipsaque biformes sunt; qui procul a nostro cælo degunt, in Aethiopiæ desertis, in Oceani maris aliquibus insulis, in Africæ ac Aegypti solitudinibus, & in Indiæ quibusdam locis infrequentibus, procul a communi ciuilium hominum consuetudine, nostrum aerem non to-

E lerantes: Quos ait [e] Plinius, propter velocitatem, nisi senes, aut ægri, minime capi posse. Referri debet ad hoc genus ille Satyrus, de quo Plutarchus in Sylla sic infit: *Prope Dyrrachium est Apollonia, & in vicino Nympharum sacer locus, qui ex virenti valle & pratis ignis venas dispersas perpetuo manantis eructat. Ibi stratum somno Satyrum, qualem plastæ*

Satyrorum diligens inquisitio Pausaniæ.

Satyrorum petulantia magna.

[e] l.7.c.2.

Ignis ex valle manans assidue.

& pictores adumbrant, ferunt captum. Adductum ad Syllam percunctatos multos Interpretes, quisnam esset? quum vocem tandem edidisset, non quidem humanam, vel claram, sed asperam, & omnino ex hinnitu equi, & hirci balatu confusam, obstupuisse Syllam, & monstrum auersatum. Quos quidem natura Satyros certum est, neque Bacchi comites fuisse, militiam cum illo facientes, neque positos ab antiquis vlli Numinum sacrificia facere, sed ipsos vicissim a gentilibus honore sacrificij cultos, vt ille Satyrus D. Antonio dixit. Alij vero vestitu Faunos referebant, obseruatu [f] Aeliani pariter Rhodigini, scribentis: *Silenis indumenta fuere ἀμφιμαλλοι χιτῶνες, idest, vtrimque villosæ tunicæ: quod tacitis velut ambagibus plantandi ex Dionysio artem innuit, ac item palmitum constipationem.* Hos habuit in Europa & in Italia prisca gens, Ethnicorum rituum Magistros, & institutores; cuiusmodi sunt in Lucerna nostra delineati, genus ducentes ab antiquissimo Italiæ rege Fauno, primo sacrificiorum apud Italos inuectore. Desierunt hi, quia cessauit vsus eius vestimenti, & sacrificiorum, potissimum Bacchi, quæ sub eo vestitu mystico cum alijs Bacchantibus celebrabant. Tertium genus Satyrorum his adiungere possumus, in spectrorum classe Dæmones sub ea Faunorum, Incuborumque specie mortalibus apparentes, hominibus illudentes, & sacra nefaria Idololatriæ peragentes, & humanum genus agere persuadentes: de quibus agens fortasse Plinius, & ex eo Solinus, vere dicere potuit, eos nihil humani, præter figuram habere. Non inficiabor in ista classe numerari, quem olim a Mida captum refert ex Aristotelis Eudemo [g] Plutarchus: quod Dæmonis apertum dogma sit, Hominibus optimum esse non nasci, vel subito natum interire; sic enim suadebat infantium expositionem, & sacrificia, mortemque vltroneam hominibus. De quo Dæmone sub Satyri forma Maximus [h] Tyrius ita: Phryx quidam, desidis vitæ homo, pecuniæque appetens, Satyrum capit ebriosum (vt ait fabula) Dæmonem: infusoque in fontem mero, iam ante frequentatum a Satyro, Satyrus potat. Precatur fatuus Phryx Dæmonem captiuum, precationem nimirum qualem aut hunc petere par erat, aut illum perficere: terram scilicet auream fieri, aureas arbores, segetes, prata, pratorumque flores. Annuit Satyrus. At vbi inaurata est terra, fames Phryges habebat. Midaque pro acceptis diuitijs anxius, palinodiæ in morem, preces aduersus priores, non amplius Satyrum, sed Deos ipsos precatur, in veterem illam fertilem, omniferam, ac fructuosam paupertatem restitui, aurumque ad hostium ceruices. Quumque hoc flens Deos rogasset non idem consecutus est magis. Hæc ille. Qui de more Fabulas appellat Deorũ gentilium sacras narrationes, vt & ad Demonicum Isocrates. Potuit autem ille Dæmon Satyrus per præstigia terram prata, & omnia aurea Midæ facere, sicut in Aegypto Dæmon Virgas Magorum Pharaonis [i] mutauit in colubros. Quamcumque vero Satyrorum speciem in Lucerna sumas, habent omnes hi suum cum Minerua symbolum; namque vestitu Satyri genus habentes a prisco Fauno Rege Italiæ, Pici filio, quo tempore regnabat Athenis Pandion; quo doctus intulisse [k] dicitur sacrificia in Italiam. Dęmon Satyrus, quidni cum Dæmone Mineruæ congruat ad ethnicorum sacrificia peragenda? sed & omnino Satyrorum quæcumque species obtinet propriam cum Pallade congruentiam, & ius in priscæ religionis ritibus; etenim Clemens Alexandrinus in *Admonitione ad Græcos* asserit, Pana fuisse primum institutorem Idololatriæ, dicens: *Athenienses autem, ne quis esset quidem Pan, nouerant, prius quam eis diceret Philippides. Merito ergo Dæmonum cultus quem alicunde cæpisset, fons fuit stolidi vitij.* Sed euidentius id constat ex Liuio, Probo, Pomponio Læto, Lactantio, Natali Mythologo, Gyraldo, ceterisque Classicis; etenim apud Gyraldum in historia Deorum Gentilium legimus: De Fauno vero Lactantius ita scribit in primo: [l] *Sic, inquit, ante Pompilium Faunus in Latio, qui & Saturno auo nefaria sacra constituit, & Picum patrem inter Deos honorauit, & sororem suam Faunam, eandemque coniugem sacrauit. Eandem Varro putauit Bonam Deam.* (Sed his addit ibidem Lactan-

[f] l. 19. c. 25.
[g] in consol. ad Apoll.
[h] serm. 30.
[i] Ge[n.]
[k] [l.] c. 9.
[l]

[...]c.22. Dea cur dicta. ctantius [m] agens de Falsa religione) *Quam C. Bassus Fatuam nominatam tradit, quod mulieribus Fata canere consueuisset, vt Faunus viris. Eandem Varro scribit tantæ pudiciciæ fuisse, vt nemo, quoad vixerit, præter virum suum, mas viderit, nec nomen eius audierit. Iccirco illi mulieres in aperto sacrificant, & Bonam deam nominant. Et Sex. Clodius in eo libro, quem Græce scripsit, refert, Fauni hanc vxorem fuisse; quæ quia contra morem decusque regium, clam vini ollam ebiberat, & ebria facta erat, virgis myrteis a viro vsque ad mortem cæsa: Postea vero quum eum facti sui pœniteret, & desiderium eius ferre non posset, diuinum illi honorem detulisse. Iccirco in sacris eius obuolutam vini amphoram poni. Reliquit ergo posteris Faunus quoque non parum erroris.* Adijcit autem mox ibi Gyraldus:
„ Libet his nostris addere, quæ Pompo-
„ nius Lætus scribit: *Faunus*, inquit, *an-*
„ *tiquissimus omnium regum in Latio fuit,*
„ *qui Aboriginibus imperauit, homines mo-*
„ *re ferarum viuentes in mitiorem vitam re-*
„ *degit, lucos sacrauit, locis & vrbibus no-*
„ *mina dedit, ædificia erexit, templa ædifi-*
„ *cauit: quæ ideo a Fauno Fana dicuntur,*
„ *quod Pontifices sacrificando illic fantur.*
„ *Faunus in Latio cultus Deorum instituisse*
fertur. His consimilia scribit [o] Natalis Mythologus. Hi omnes non natura semicapri fuere, sed habitu vestituque tantum biformes illos homines monstrosos referebant; & promiscue Satyri, Fauni, Tityri, Silenique dicebantur; hi fuere militia clari Bacchi comites; hi dudum a Fauno exorti sacrificiorum cæremonias ethnicos edocuerunt; hi propterea congrue ponuntur in candelabro Lucernæ Palladi consecratæ, sacrificium facere Deæ Bellatrici, sub cuius auspicijs cum Bacchi diu militiam exercuere; Quos ita descriptos ab Aeliano repetere non pigeat ex illius Varia historia; nam istos existimo fuisse, qui repræsentatur in Lucerna: [o] *De Satyris*, inquit, *Tityris, & Silenis, Comites Bacchi fuerunt Satyri, quos nonnulli Tityros appellant. Hoc nomen habuerunt a teretismatis, idest lasciuis & procacibus saltationibus, quibus gaudent Satyri. Satyri vero dicti sunt ab oris rictu: Sileni vero ἀπὸ τοῦ σιλλαίνειν, quod est conuiciatoria scommata iacere, cum molesto quodam lusu. Vestitus autem erat Silenis, tunicæ vtrimque villosæ: Refert is vestitus vitium a Baccho plantationem, & vinearum palmitumque hirsutam densitatem.* Quæ plurimum militibus conueniunt; qui enim castra sequuntur milites in primis libidinosi sunt, quod & Aristoteles [p] in Politicis admonet aiens, de Lacedæmoniorum bellicosorum Republica: *Itaque necessarium in tali Republica diuitias haberi in pretio, præsertim quum viri sint mulieribus obnoxij; quod accidit ferme militaribus bellicosisque gentibus, præterquam Celtis, aut siqui alij coitum masculorum palam receperunt. Videtur autem qui primus fabulatus est, non irrationabiliter Venerem Marti coniunxisse: quoniam omnes huiuscemodi homines proni sunt ad Venerea, aut masculorum, aut mulierum, illisque obnoxij.* Hinc Satyri procaces, libidinosis gaudent saltationibus. Et Bacchi comites ideo ponuntur; quod vt calidiore temperamento salaces sunt milites, ita vini sunt appetentiores; vt innuit idem Aristoteles in Problematibus inquiens, [q] *Constat vinum eam habere vim* flatus mouendi, *e spuma, quam excitat; oleum enim, quamuis calidum, nihil spumat: vinum large, ampliusque nigrum, quam album; quia calidius & corpulentus est. Vnde fit, vt cupiditatem Veneris accendere vinum possit. Quare non inepte Venerem iunctam Baccho autumant.* Ex hoc apparet ebrios fere Bacchi comites illos priscos milites, habitu Satyros, & salaces, & obscæna scommata cum lusu molesto iacere solitos. Ipsi pariter ijdem Satyri recte sacrificijs agendis prompti sunt; quod milites apud antiquos maxime religione nitebantur; ita Iason militia præclarissimus Aras vbique locorum erigere consueuit; qua de re luculenter Aristoteles in Admirandis Auditionibus, *Amnem*, inquit, [r] *Istrum nomine, qui ex Hercynijs quercetis effluit, bifidum esse proditur; & partim quidem in Pontum, partim vero in Adriaticum mare diffundi; argumento, quod non solum hac tempestate, sed antiquorum seculo multo magis visum fuisse, eo quod loca innauigabilia ibi extant: etenim quum Iason ad Cyaneas nauigaret ex Ponto, nauigasse per Italiam fama est. At inter cetera signa, quæ nec pauca numero sunt, Altaria ab Iasone confecta ostendunt.*

Marginal notes: [o] [...]c.9. — [o] [...]c.40. — [p] l.2.c.7. — Venerem cur Marti coniunxerint antiqui. — [q] sec.30. probl.1. — Vinum nigrũ albo calidius. — [r] cap.100. — Milites religiosi antiquitas.

dunt. Inter insulas quoque Adriæ vna est, in qua Sacellum multo sumptu Midias Dianæ ædificauit. Amplius Iason freti planctas minime transnauigasset (vt dicunt) nisi illinc itinera tolerare cæpisset. Verum & Philostratus in Philoctete (tractans Heroica) scribit: Nauigantes ad Troiam Græci, ac transeuntes per insulas, quærebant Aram Chrysę, quam Iason olim erexit, quum in Colchos nauigaret. Quin & nos in explicatione Aræ Lemniç vidimus Iasonem in Lemno dudum Aram posuisse Tripatori. Sic ergo Satyri, qui militiam sub Imperatore Baccho diu coluerunt, Mineruæ bellorum Deæ, sacrificare congrue ponuntur, quum habitu, vestituque tantum æmularentur Satyros; quos habuit in Europa, & in Italia prisca gens Ethnicorum rituum sacerdotalium magistros & institutores: & huiusmodi sunt in Candelabro nostræ Lucernæ delineati; non autem illi feri semiferi, natura Satyri, qui coluntur priscorum Numina veteribus; non autem introducuntur ad alios Deos colēdos vnquam vllo sacrificiorum cultu. Verum enimvero tertium genus his allatis adiungere possumus, his spectrorum Classe Dęmones, sub ea Satyrorum specie apparentes, hominibus illudentes, & sacra nefaria Idololatriæ facientes, ac hominibus persuadentes: Qui vere nihil habent humani præter effigiem. Quod si lubeat accipere vulgatam Satyrorum speciem pro vera, seu natura sua, seu vestitu Satyri sint, absque Dæmonum illusione, simul & absque Poetarum fictione, sensuve allegorico seniorum; habent & hi suam quoque propriam cum Ara sacrificioque Mineruæ tesseram & allusionem; qui Fauni dicuntur, & a Fauno prisco rege ducentes originem, de quo Natalis Mythologus ita: [s] *Floruit autem Faunus Latinorum Rex, quo tempore Pandion regnauit Athenis. Hic religionem, & Deorum immortalium metum Italis gentibus introduxit, vt ait* [t] *Lactantius in libro De Falsa religione; quum ante illum parua omnino, aut nulla esset religionis in Italia cognitio. Fama est, hunc Faunum Satyrorum ac Faunorum patrem, sororem habuisse Faunam, &c.* Quare Satyri positi videntur in hoc sacrificio tanquam primi sacrificiorum

Iason e Colcho per Italiã transuectus in Græciam.

Tertium Satyrorum genus.

Satyrorum cũ Mineruа symbolum.

[s] l.5.c.9.

[t] l.1.c.22.

Satyri cum in candelabro Lucernæ.

A Gentilium institutores, magistrique rituum Idololatriæ; maximeque si dicamus, istos fuisse Dæmones, sub imagine Satyrorum, ad eum nefarium cultum humanam gentem primitus allicientes: quod ex Alense, nec non e sacra pagina Seldenus [u] hausisse videtur in suo de Dijs Syris opere: *Alterum*, inquit, *Deorum (quorum vetustissima mentio est) genus, Dæmonia sunt; Leuit. cap. 16. com. 7.* Nec amplius sacrificent sacrificia sua »
B *Dæmonibus* post quos fornicati sunt. *Et* »
canit Moses in Deuter. 32. com. 17. Sacrificauerunt *Dæmonijs*, non Deo, Dijs »
quos non cognouerunt nouis, qui e vicino venerunt (*seu* nuper exorti sunt) »
quos non timuerunt patres vestri. *primus locus pro* Dæmonijs, Lathaghirim, *idest*, τοῖς τράγοις, seu hircis, *habet in Ebreo; & pilosos Dæmones inde intelligit D. Chimchi. vnde & Aquilæ τριχιῶντες dicti, seu pilosi, velut Satyri. Secundus habet*, Scedim. *In primo Seniores LXX substituunt* τοῖς ματαίοις, *qui tamen idem vocabulum in Isaia, cap. 13. com. 21.* δαιμόνια *interpretantur. Quæ de Dæmonibus mediam quandam inter humanam & spirituum naturam sortientibus, perinde atque Nymphæ illæ, Fauni, Aegypanes, Satyrique, quos fide sua tradit Paracelsus, scribunt Ebræi, lubens omitto. Certe qui solemnia Sagarum conciliabula aperiunt, ij Dæmonem principem, qui præsidet, hirci figuram præseferre tradunt. Sed vero eo istis concepta fuisse sacra, quæ iam diximus, testimonia verbis vult Rabbinorum doctissimus Moses Ben-Maimon, quod in more erat Zabijs, seu Chaldæis, Dæmonibus sub Hirci formam se ostentantibus immolare: Ita enim scribit lib. 3. cap. 47.* Quidam de gente »
Zabiorum seruiebant Dæmonibus, & »
credebant quod apparebant hominibus in forma Hircorum. Et idcirco vocabant Dæmones Hædos. Et ista opinio fuit diffusa tempore Moysis, sicut »
scriptura dixit: Non immolabunt de »
E cetero victimas suas Hædis, aut Hircis. »
Et popularis noster ille Alexander de Hales quum de Hirco agit ἀποπομπαίῳ illo in Leuit. cap. 21. ab huiusmodi dæmonum frequentiori specie rationem ceremoniæ adfert: vt videre est in summæ eius part. 3. quæst. 55. Alij tantundem. Verum ἐπέχω heic; nec satis quid statuendum video. Hactenus de duplici deorum genere quod potissi-

[u] Syr

tiſſimum, & ante alios eiuſcemodi errores A *priſcorum animos occupauit. Quicquid poſtea id genus Theologiæ acceſſerit, id fere omne a ſacris, quæ vel Rebus Corporeis, quæ primum genus conſtituunt; vel Incorporeis, quæ ſecundum, exhibebantur, emanauit. Sacra illa, quæ heic maxime ſpectari debent, Inuocationum & Hymnorum ritus ſunt, Columnæ, Stelæ, Cippi, Symbola, & Simulachra. Primum de Simulachris, Cippis, Stelis, & Columnis; quod & inde etiam Dæmoniorum cultus origo, ni fallor, deducenda.* B *Simulachrorum ſeu Idolorum mentio, ante Geneſeos cap. 31. vbi de* τοῖς *Teraphim Labanis agitur, non reperitur. Ea quid fuerint, priori ſyntagmate videmus. Simulachra primo non in hos vſus poſita, neque Columnæ, Stelæ, aut Cippi in Deorum honorem fixi ſunt: ſed ad memoriam, & gloriæ demortuorum cumulum ſtatuebantur: eorum nempe, qui aut patres ſiue patriæ, ſiue illuſtriſſimæ familiæ admodum inſignes abierant, aut alio nomine Cariſſimi extiterant: quorum præmatura mors &* C *acerba ſuperſtite aliquo monimento velut erat vindicanda. Anniuerſaria his acceſſere feſta, nomina in ſacros commentarios relata, flores circa tumulum ſparſi, coronæ dicatæ, inferiæ; quicquid conſuetæ denique celebrationi ornamento eſſe videretur eouſque adiectum eſt, vt tantum non pro Dijs mortui, ſub moris initium haberentur. Accumulatis demum, vt fit, ſacrorum ritibus, a poſteritate (quæ ſingulari huiuſmodi honore & ſolenni memoria illos honorandos* D *fuiſſe, ægre ſatis exiſtimabat; niſi genere etiam humano maiores extitiſſent) vti Dæmonia, ſeu Heroes, id eſt, Dij tandem cenſebantur. Neque enim, quomodo ſæculorum citeriorum Gentium Theologia, ita vetuſtiſſimo illo æuo Heroes, & Dæmonia, ſiue Dij inuiſibiles ad inuicem diſtinguebantur: neque hos, aut illos aliter atque ab his ſacris agnoſcebant. Subdole enim ingerebant ſe Dæmonia (aut ſaltem adeſſe ea, populum, vt fieri ſolet, ludentes docebant hierophantæ) & præſtigijs animos in ſuperſtitionem procliues, & ſolennia mortuorum feſta* E *celebrantes, ad diuinum etiam cultum ſibi circa hæc monimenta exhibendum illiciebant: nec Mortalis, qui abierat, adſumere nomen dedignabantur, modo vt Deos mortales inde ipſi ſe haberi lucrifacerēt. Quum vero eiuſmodi demortuorum pleroſque omnes, ſiue ob res inclyte in bello geſtas, aut ar-*

onum
præ-

tes repertas, aut quod rerumpublicarum conditores floruerant, ſimileve quid eximium præſtiterant, tanto primum honore poſteri proſequerentur, atque ad eorum monimenta, crebra alius, & multo ſuperioris, quam humanæ eſſe videbantur, naturæ inſignia edita animaduerterent; ijs ipſis, quos demortuos primo credebant, & quorum velut vicem Dæmonia iam agebant, humanam naturam omnino imparem, ſed & præcellentiorem eſſe adſcribendam propenſo animo facile æſtimabant: Quod Homini autem præcellat, Heros, aut Dæmonium, aut Deus, id fuerit neceſſum eſt. Hæc ille recte. Sed præſtat huc afferre, quæ de Dæmonibus in forma Satyrorum attulit Alexander[x] Alenſis in ſua Summa, citatus a Seldeno, ſed non allatus; ait enim diſertis verbis Theologus ille ſummus: Ad illud vero, quod quæritur, „ Quare emittebatur (Hircus nimirum) „ in deſertum? Reſp. Quia deſerta om- „ nia volebat Deus eſſe immunda, & „ abhominabilia reddere per hircum „ emiſſarium: tum quia malefici & Idolo- „ latræ deſerta propter hoc maxime fre- „ quentabant, vt audirent ibi reſponſa „ Dæmonum, eisque ibidem immolarent; „ ſicut adhuc multi faciunt (vnde quidam „ Magus in libro ſuo de Magia dicit, ſe „ tranſiſſe cauſa philoſophandi ad loca „ deſtituta omni habitatore; habitaſſeq. „ ibi cum inhabitantibus lucem ſex luſtris „ annorum; & ab eiſdem didiciſſe, quæ in „ eodem libro conſcripſit) tum forſitan „ propter hoc, quia in ſpecie hircorum „ ſeu caprarum in deſertis Dæmones ap- „ parebant; ſicut legitur in Vita B. Anto- „ nij Abbatis. Vnde propter Faunos, & „ Satyros, qui ibi in ſpecie hircorum fre- „ quenter hominibus illudebant, & ad „ huc illudere non ceſſant, voluit ibi in- „ ſinuare Deus in hirco emiſſario; vt „ quemadmodum hircus emiſsarius abſ- „ que cuſtode relinquitur in deſerto ex- „ poſitus beſtijs deſerti ad deuorandum „ propter peccata, quæ in figura porta- „ bat; ſic populus oneratus peccatis, a „ Deo cuſtode ac defenſore ſuo deſtitu- „ tus, beſtijs malorum Regnorum, ſeu „ Principum inimicarum nationum, quaſi „ quibuſdam beſtijs diripiendus, ac dilacerandus eſset. Hæc ille D. Thomæ, Diuique Bonauenturæ Magiſter inclitus ad verbum de propoſito. Quæ, ma-

Dæmones in forma Satyrorum.

[x] p. 3. q. 55. [illegible]

Deſerta cur a maleficis frequentata.

xi-

ximeque Seldenia, etsi longiuscula, referenda fuerunt, vt pote causam aperientia cur in Lucernæ veteris huius primo sacrificio Satyri, pilosi, formam hædi, aut hirci, capræque referentes adhibiti fuerint (vt hanc etiam explicationem adducam) nimirum Dæmones in illa brutorum effigie vel apparentes, vel adesse dicti a Sacrificulis, dum sacra fierent, ac inferiæ Sphæro Heroi; ad quas idem Dæmon prius fefellerat Aethram sub specie Mineruæ; quæ Pallas Apaturia Virginem Trœzeniam ad stuprum Neptuno prostituerat; vt vidimus apud Pausaniam in Corinthiacis paulo antea. Verum enimvero magis arridet istos Lucernæ Satyros, Paniscos, atque Faunos interpretari mortales, olim a Pane, Faunoque genus habentes, qui vestitu tantum semiferi forent, & apud veteres Mineruę sacrificijs ministrarent, vt pote bellatrici Deæ, militiam ipsi colentes. Pan enim Satyrorum princeps ac pater Atheniensibus in bello nauali opem tulit, ac Medos profligauit, vt cecidit Simonides, ita

Pan in bello tulit opem Atheniensibus.

„ Τὸν τραγόπουν ἐμὲ Πάνα τὸν ἄρκαδα, τὸν
κατὰ Μήδων,
„ Τὸν μετ' Ἀθηναίων στήσατο Μιλτιάδης.
hoc est,
„ Arcada, Capripedemque in Medos
Pana locauit
„ Me pro Cecropijs gloria Miltiadis.

Quin etiam in bellis omnibus, quorum Dea colitur Minerua, magni momenti fuere semper a Deo Pane terrores inuecti non raro militibus hostium: de qua re late Pausanias in Phocicis, afferens Gallos, qui duce Brenno Delphos accesserant prædaturi, fugatos a Deo Pane terroribus immissis, confectosque vicissim mutuis ictibus. Nec non & Silius Italicus in Punicis ait, Hannibalem deterritum isto Panico terrore, quum ad Vrbis mœnia accessisset, eam expugnaturus. Præterea Rhodiginus[y] inquit, *Autore historia sexta Herodoto, Ab Atheniensibus coli Pana sacris, & lampade.* Vt iam apertissime pateat, non solum Pani, Satyrisq. cum Minerua magnam intercedere necessitudinem; sed etiam istam Lucernam, in qua Satyri nobile sacrificium peragunt, ac extra sacrificium tot alia Satyrorum Faunorumque capita spectantur expressa, dignissimam

Panicus terror in Gallos cur.

[y] l.11.c.27.

Faunorum capita in Lucerna quid.

A esse, quæ censeatur arsisse pridem in honorem Mineruæ. Quoniam vero veteres vno hieroglyphico varia ratione multa mysteria cælabant; vt eædem Virgines incinctæ, zonaq. solutæ Trœzenias nupturas indicant, & vna simul Mineruæ Sacerdotes optime signant; ita Satyri sub Altare procumbentes, adorationeque Numini supplicantes, cultum sine oblatione victimæ demonstrant hominibus, in quorum eruditionem Faunus pater illos ritus a Satyris B filijs exerceri voluit. Qui vero stans vrnam veluti gerit, oblatione gerit aut vini fortassis, aut lactis, aut mellis, aut olei; cuius partem, atque primitias absumpturus ceu victimam sit ignis, & residuum in vsus Sacerdotum, aut fomitem Lucernæ sit concessurum. Sacerdos autem stans a dextris aræ, virga Satyro præcipere videtur vt paulisper sistat, donec altera Sacerdos ignem Altaris enunciatis verbis arcanis de more C consecrauerit. Istam vero Virginem a dextris Aræ stantem, officio fungi Sacerdotis, virga plane declarat, quam manu gerit; etenim ad Altare virgam tenere non licebat vlli, præterquam Sacerdoti; siquidem virga designat imperium, & est veluti sceptrum Sacerdotis; imperium autem ad Aram non habet nisi Sacerdos. Quin & per virgam florescentem Aaron [z] solus inter filios Israel a Deo constitutus est summus Sa- D cerdos, dictante sacra pagina. Consimiliter altera Virgo, quæ stans a sinistris altaris, elata manu succensum ignem in Ara vel sanctificat, vel anathematizat, alia Sacerdos est; nam anathematizare, sanctificareque solius est Sacerdotis, eiusque proprium officium, atq; singulare munus. Quod si sub Satyrorum tegmine mystice designentur homines, infra Sacerdotum conditionem positi, nempe non purificati prorsus a E brutalibus affectibus, proposita quoque ratio sacrificandi potest assignari. Ceterum quomodocumque Satyrorum hieroglyphicum accipiatur hoc in loco, verisimile satis est, isto vase Satyri manibus detento contineri aquam consuetam inseruire sacrificijs ad varios vsus; de qua quidem aqua, & vase Futili nuncupato, eam continente; figuramque obtinente, qua non poterat humi col-

Hierogl[...] cum idc[...] multa si[...] cet.

Virga V[...] ostendi[...] Sacerdo[...]

[z] Nu[...] 18. Aaron[...] ga Sa[...] constit[...]

Anat[...] zare, [...] carequ[...] est Sac[...]

collocari, pulcherrime Gyraldus ex antiquis autoribus in historia sua Deorum Gentilium [a] affert ipsissima verba, non omittenda, Sed & aqua in sacris adhibebatur. Nam & expurgari adeuntes ad sacra solitos aquæ inspersionibus legimus: in qua torrem ex altari, vbi rem diuinam fecissent, prius extinxissent, quæ Chernips diceretur. (Ac certe non ab re fuerit existimare, virgam ab altera virginum manu detentam, vasq. Satyri prope tangentem, esse torrem, titionemque nuper ex igne sacro Altaris desumptum, & in aquam vasis immersum; ex qua iam extinctum educeretur a Virgine Sacerdote. Prosequitur Gyraldus in proposito) Scribit Seruius in quarto Aeneid. quod qui Superis sacrificabant, abluebantur. Virgilius:

----------------- donec me flumine viuo
Abluero. ---------------

Qui vero deis inferis, aspergebantur; vt illud:

Spargens rore leui. &c.

Aquam autem Romani de fonte Iuturnæ, quæ circa Numicum labitur, in omnibus sacris adhibebant, vt in XII. Seruius scribit, inspergebantque. Eam vero aquam super terram posuisse, piaculum ac triste omen erat. Ideo vas lato ore, & fundo angusto, in quo hauriretur, ne stare posset, in sacris adhibebant. Quod vas Donatus & Seruius [b] Futile vocant: Et de eodem ita Lactantius libro Theb. Futile, inquit, vas est, quoddam, lato ore, fundo angusto, quo vtebantur in sacris Deæ Vestæ; quia aqua ad sacra in terra non ponebatur: quod si factum esset, piaculum erat. Vnde excogitatum est vas, quod stare non posset; sed si positum esset, statim funderetur. Vnde & homo commissa non retinens, Futilis dicitur: & contra, non futilis, bonus consilijs: Licet quidam Eruditi hoc vas Cadum etiam, & Scyphum dixerunt: Illudque manibus tenere oportebat; quod quidem Flaminicæ Virgines sacrorum ministræ, aut Vestalium famulæ, & nonnunquam pueri Flaminum ministri, quos Camillos appellabant, vt dictum est alibi, patrimi & matrimi omnes coronati tenebant manibus. (Nec enim decebat orbatos aliquo parente, rei sacræ ministrare; quod funesta procul abesse debeant a Diuinis. At nostræ Lucernæ conditor huic muneri Satyrum optimo consilio præposuit, vt indicaret Faunorum genus extitisse primos institutores rituum diuinorum apud Gentiles, primosque cæremoniarum sacrarum ministros: vt antea notauit etiam ex antiquioribus item Gyraldus, qui scribit immediate de sacris vsibus aquæ tali vase Futili contentæ rationem, ob quam sacra, diuinaque censeretur, ac digna quæ terram non tangeret.) Ex hac Iuturnæ aqua ægros curari, & bonæ valetudini restitui, ex Varrone alibi recitaui. Apud Athenienses vero aqua sumebatur ex Callirrhoe fonte, magnæ religionis in maximis sacris, & sponsalitijs cærimonijs: in quibus aliam adhibere, nefas habebatur. In Delij Apollinis templo præcipua aqua fuisse fertur, sacrificantium vsui accommoda; quam ad alios vsus hausisse, magni criminis instar erat. Græci in sacrificijs, & expiationibus, Eleutheri aquam frequentes adhibebant. Trœzenij, ex Hippocrene: Persici Reges, ex Choaspe; quam peregre profecturi secum etiam ferebant: Arabum Reges, ex Aulæo, qui ortus a Medis, præcipuo nitore fluit. Præ ceteris vero Aegyptij, tanti Nili aquam fecere, vt quum hydria ad templum humeris ferebatur, omnes procumberent: & sublatis manibus, Deis gratias agerent; nimirum quum & fluuium ipsum Deum existimarent, Iouem etiam ipsum appellantes, vt in Ioue traditum est. Ferunt & Babylonios Reges ex Nilo & Istro aquas inter gazas condere assueuisse, vt hoc argumentum suæ magnitudinis ostenderent, quum per tot spacia terrarum, totque inuias regiones aduehèrent. Hæc ille: Sed vndecunque sumeretur ad sacrificium peragendum aqua, semper in isto vase Futili, lati oris, & acuminati fundi, terra sedere cubareve nescij, at manibus tantummodo detineri sueti, continebatur, siue a Virginibus Flaminicis sacrorum Ministris, siue a Vestalium famulis, siue a Camillis patrimis, atque matrimis, siue vetustiori seculo a Faunis, vt in Lucerna nostra visitur.

De Iudicio probationis antiquorum vario per ignem. Cap. XVIII.

VErum enimvero quoniam hieroglyphicorum ea natura est, vt idem symbolum sit variarum diuersarumque rerum tessera, præsertim vbi locus deest pluribus imaginibus exprimendis; ideo præstat etiam his iconibus designari Iudicium per Ignis, ignitarumque rerum probationem antiquam, de qua Delrius in suis Disquisitionibus

[c] to.2.l.4.c.4. q.4 sec.3. Innocentiæ Antiqua purgatio per ignem triplex.

Magicis luculenter in hæc verba: [c] *De purgatione vulgari per ignem. Hæc triplex fuit, per rogum, per prunas, per ferrum, hoc est vomeres, seu lateres, seu chirothecas candentes, innocentia probabatur, si illæsus quis abiret: sin, nocens habebatur. Hanc inuenio aliquando sponte sumptam, aliquando iniunctam prouocato.* & paulo post adiungit: *Inuenio ferrum istud ignitum vocatum, IVDICIVM; quod nomen arbitror commune fuisse instrumentis omnibus harum vulgarium probationum. Petrus de Loyheyr formulam nobis proponit ex S. Mauritij* [d] *Andegauensis archiuis*

[d] 2. de spectr. c. 7.

» *istam:* Nos tamen sufficienter muniti
» denarrationem & discutionẽ istius cau-
» sæ nostræ sæpius in audientia omnium
» illic adstantium afferebamus, & para-
» tos nos semper esse ad omnem iustitiam
» præferebamus: quum ecce quidem de
» hominibus, quos Berlaijus reclamabat,
» Tetbaldus Peletarius nomine, de par-
» te sua surrexit, nobis nescientibus: &
» iustitia nullatenus dictante, & non per
» consilium nostrum, qui sponte sua se
» IVDICIVM portaturum manu sua ob-
» tulit. Quod Rainaldus Propardus auũ-
» culus suus dixerat sibi, & quæ vere par-
» titio illa facta fuerat de Antecessoribus
» suis inter Canonicos S. Mauritij, & an-
» tecessores illius Berlaij, sicut in chartis
» nostris continebatur. Et sicut Tetbal-
» dus obtulit, sic paratus fuit, & per ma-
» num suam in Ecclesia S. Dionysij apud
» Doadum videntibus multis, tam de
» parte nostra, quam de parte D. Berlaij
» (quorum nomina supter notata sunt)
» IVDICIVM portauit. Post IV-
» DICIVM portatum Tetbaldus ille,
» Deo propitiante, illæsus & sanus om-
» nino apparuit. Viderunt autem vel
» IVDICIVM portari, vel manum ter-
» tia die de more regardari, fere vniuersi
homines & mulieres de Doado, & plu- »
res de hominibus D. Berlaij, testes IV- »
DICII portati, & hominis omnino, »
Deo miserante, saluati &c. Quem morem vetustissimum fuisse constat ex Antigone [e] Sophoclis, ita Latine versis carminibus: [e] v. 269 & seqq.

Eamus autem parati ignitum ferrum manu capere,
Et ire per ignem, & iurare
Quod non fecissemus, nec sciremus quenquam
Fecisse nostro consilio.

Multasque producit huius IVDICII per ignem ex varijs auctoribus historias Delrius, quas non est vt afferamus: Id tamen obseruamus, inde colligi tale IVDICIVM multifariam fieri consueuisse, per candentis ferri gestationem innoxiam, per anuli candentis ex igne seu ex aqua feruente sine noxa sublationem, per prunarum in sinu gestationem impune, per ambulationem nudis pedibus super prunas, aut vomeres, laminasque candentes, per chirothecæ ferreæ ignitæ gestationem, per impositionem manus in pyram, per transitum & moram in ardente rogo, per impositionem detentionemque manus in aqua feruente, ac id generis. Quum autem in hac prima Candelabri nostræ Lucernæ parte spectetur ignis Aræ succensus, nec adsit vspiam imago victimæ, sicut adest in tertia parte mox explicanda; par est in ista signari IVDICII probationem per ignem, vel impositione manuum in rogo, siue in aqua, liquoreve feruente intra Satyri vas contento, vel prunarum e pyra detractione, detractarumque coniectione in sinum, vel gestatione candentis ærei, ferreive seu vomeris, seu vasis, seu galeæ; nam quod stans ille Satyrus manibus habere videtur, indicare potest non solum vas Futile, sicuti diximus, & reuera præcipue censemus illo signari; sed etiam tum galeam, tum vomerem antiquum acumine longiore, quo terra profundius excauaretur. Aptissime vero Candelabro Lychnuchi Mineruæ tale IVDICIVM additur; nam obseruatione Gyraldi, tractãtis alicubi Deorum gentilium Historiam, [f] *Fuit & Athenis locus quidam IVDICIORVM, Palladium nuncupatum; de quo Demosthenes* [f] S... Iudi... locus

nes in Oratione sua κατ' Ἀριστοκράτους, aduersus Aristocratem: Alter; inquit, Iudiciorum locus in Palladio erat, vbi de cæde præter voluntatem, vimque vi repellendo illata quærebatur, &c. Meminit, si satis recordor, Pausanias in Atticis. Scribit autem ibi Pausanias ita: Sunt etiam apud Athenienses alia IVDICIA, sed minus illustria; eorum vnum Parabystum, alterum Trigonum nominant: Illud ab obscuro Vrbis loco, in quo leuissimæ prorsus causæ cognoscuntur; hoc a loci forma nomen assumpsit. Batrachij vero, & Punicei a coloribus in hunc vsque diem nomina permansere. Maximum vero omnium, & quo frequentissimi conueniunt, Heliæam vocant. In eo Foro, quod Palladium appellant, cædis causæ agitantur; atque in eo quidem primum Demophontem causam dixisse nemo ambigit: Cuius vero criminis reus erat, non satis inter omnes conuenit. Quare iam in isto primi Trianguli quadrato spectatur Iudicium antiquæ probationis, per ignem fieri suetum; vel etiam, si placet, per aquam calidam, liquoremve quemuis alium feruentem; etenim habetur hic tum ignis ardens, per quem quis transeat, aut manum brachiumve ducat; tum prunarum copia, quas in sinum suum quis imponat: tum in Satyri manibus aut vomer igniendus, quem quis accensum calcet nudis pedibus, gestetve nudis manibus: tum galea penitus inflammanda, quam quis capite, manuve gerat: tum acuminatum in fundo vas Futile, feruente plenum aqua, liquoreve quouis alio frigido, in quo manus, & brachium absque tegmine detineri diutule necesse sit ad probationem occultæ veritatis. Qua de re latius infra suo loco. Quæ sufficiant de primi Trianguli quadrato, Candelabri nostri basim adornante.

De Iudicio probationis antiquæ per aquam.
Cap. XIX.

IN altero vero Candelabri quadrato, Triangulum secundum constituente, conspicitur euidentius IVDICIVM aquæ frigidæ, sacro de puteo haustæ, ac in pateram ad potandum coniectæ; de qua re Delrius ita suis in Magicis Disquisitionibus: [g] *De Purgatione vulgari per aquam. Fiebat adhibita vel calida, vel frigida. De calida, seu feruente, constat receptam legibus* [h] *Longobardorum,* [i] *Saxonum, Rhenariorum,* & [k] *Frisiorum; & irrepsisse per malam imitationem poculi Zelotypiæ, quod* [l] *Moses introduxerat apud Iudæos. Sed hæc feruens sua su Diaboli introducta*. (Quod quidem nescio qua ratione diabolicum dicatur a Delrio, qui mox dicturus est, plerasque probationes per aquam calidam a Viris Sanctis, & in confirmationem Fidei Catholicæ, veritatisque confirmationem vsurpatas fuisse cum felici mirabilique successu; quum nefas omnino sit Orthodoxis vti diabolicis inuentis, & introductis) *Illud vero poculum herbarum amaricantium a Deo fuit institutum; qui solus occulta cordis nouit, & iudicat; & nequit, quum iudicat, ea mentiri: & veritatem sic se indicaturum promisit Mosi*. (Nec amaricantium herbarum in poculo Zelotypię fit vlla mentio prorsus a Mose, Philone, Iosepho; sed aqua dicta fuit amarissima, non formaliter ab herbis; at efficienter, ab effectu; sicuti mox apparebit) *Qualis sponsio quum in aquæ Iudicio nulla habeatur; prauo more, & præpostera limitatione, per abusum fuit introducta*. (Num omnia prauo more per abusum, & præpostere dicenda sunt introducta, quorum sponsio Mosi facta non sit a summo Deo? absit.) *Quare iure optimo Canones eam sustulere nominatim*. Non quia fuerit a Diabolo introducta, sed ob eius abusum, quia scilicet nimis audacter, non præmissis alijs ordinarijs inquisitionibus, at illico temere deueniebant homines ad eam in omni litigio, quasi tentantes Deum, contra præceptum Domini, sicut apparet ex Philone, posterius afferendo. Quare non permittunt [m] Canones amplius poculum illud Zelotypiæ, nec alias probationes per aquam aut calidam, aut frigidam, aut per ferrum candens, extorqueri confessionem a reis, ob illius probationis abusum, sine præuia veritatis inquisitione per alias vias ordinarias. Quin & Moses [n] permisit libellum repudij propter alias causas, quam ob adulterium; quum tamen ob eas causas libelli repudij nulla sibi sponsio facta fuerit a Deo; quam permissionem Mosaicam Dominus aperte re-

[h] Lomb. l. 1 t. 10.
[i] Sp. Sax. l. 1. ar. 39.
[k] li. Fris. t. 3. 14. c. Nobilis.
[l] Num. 5.

Nefas orthodoxis vti diabolico inuento.

In poculo Zelotypiæ amaritudo non ex herbis.

[m] Decret. c. Mennam. f. Decret. c. consuluisti.

[n] Deuter. 24.

Matth. 5. & 19. Marc. 10. Luc. 16.

refellit vt pote factam ob duritiam cor- A
dis Hebræorum, & Diuinæ iussioni re-
pugnantem. Vere quidem legitur in
sacra pagina, vnde potuerunt Ethnici
IVDICIVM suum aquæ tam frigidæ,
quam calidæ quoquopacto mutuari, qui
pleraque sua detorserunt, ac extorse-
runt e sacris literis perperam intellectis,
atque distortis; etenim luculenter in
Cap. 5. Poculum Zelotypiæ. » Numeris: Locutus est Dominus ad
» Moysen dicens: Loquere ad filios
» Israel, & dices ad eos: Vir, cuius vxor B
» errauerit, maritumque contemnens
» dormierit cum altero viro; & hoc ma-
» ritus deprehendere non quiuerit, sed
» latet adulterium, & testibus argui non
» potest, quia non est inuenta in stupro:
» si spiritus Zelotypiæ concitauerit virum
» contra vxorem suam, quæ vel polluta
» est, vel falsa suspicione appetitur: ad-
» ducet eam ad sacerdotem, & offeret
» oblationem pro illa, decimam partem
» sati farinæ hordeaceæ: Non fundet su- C
» per eam oleum, nec imponet thus, quia
» sacrificium Zelotypiæ est & oblatio inue-
» stigans adulterium. Offeret igitur eam
» sacerdos, & statuet coram Domino,
» assumetque aquam sanctam in vase fi-
» ctili, & pauxillum terræ de pauimento
» tabernaculi mittet in eam. Quumque
» steterit mulier in conspectu Domini,
» discooperiet caput eius, & ponet super
» manus sacrificium recordationis, & ob-
» lationem Zelotypiæ. Ipse autem te-
» nebit aquas amarissimas, in quibus cum D
» execratione maledicta congessit; adiu-
» rabitque eam, & dicet: Si non dormie-
» rit vir alienus tecum, & non polluta es
» deserto mariti thoro, non te nocebunt
» aquæ istæ amarissimæ, in quas maledi-
» cta congessi. Sin autem declinasti a vi-
» ro tuo, atque polluta es, & concubuisti
» cum altero viro, his maledictionibus
» subiacebis: Det te Dominus in male-
» dictiones, exemplumque cunctorum in
» populo tuo: Putrescere faciat femur E
» tuum, & tumens vterus tuus disrumpa-
» tur. Ingrediantur aquæ maledictæ in
» ventrem tuum, & vtero tumescente pu-
» trescat femur: & respondebit mulier:
» Amen, amen. Scribetque sacerdos in
» libello ista maledicta, & delebit ea aquis
» amarissimis, in quas maledicta congef-
» sit, & dabit ei bibere. Quas quum ex-
» hauserit, tollet sacerdos de manu eius

sacrificium Zelotypiæ, & eleuabit illud »
coram Domino, imponetque super al- »
tare, ita duntaxat, vt prius pugillum sa- »
crificij tollat de eo, quod offertur, & »
incendat super altare: & sic potum det »
mulieri aquas amarissimas. Quas quum »
biberit, si polluta est, & contempto vi- »
ro adulterij rea, pertransibunt eam »
aquæ maledictionis, & inflato ventre »
computrescet femur: eritque mulier in »
maledictionem, & in exemplum omni »
populo. Quod si polluta non fuerit, »
erit innoxia, & faciet liberos. Ista est »
lex Zelotypiæ: Si declinauerit mulier »
a viro suo, & si polluta fuerit, maritusq. »
Zelotypiæ spiritu concitatus adduxerit »
eam in conspectu Domini, & fecerit ei »
sacerdos iuxta omnia, quæ scripta sunt, »
maritus absque culpa erit, & illa recipiet »
iniquitatem suam. Hæc ibi leguntur:
vbi nulla mentio fit herbarum amari-
cantium: sed adnotat optime Lyranus,
atque Tostatus aquam illam amarissi-
mam appellari, non quia talis esset for-
maliter, sed effectiue, quia effectum
amaritudinis efficiebat in muliere, quã-
do culpabilis erat, vel indicatiue, vt ita
dicam, quia maledictionibus, execratio-
nibusque fuerat a Sacerdote anathe-
matizata. Ex hoc loco, vbi dicitur a
marito suspicionem habente de pudici-
tia vxoris, coniugem adduci ad Sacer-
dotem, mulieri porrecturum aquam
amaritudinis, explicatur nodosus Euã-
gelij locus, quo dicitur: [p] *Quum esset*
desponsata Mater IESV Maria Ioseph; an-
tequam conuenirent inuenta est in vtero
habens de Spiritu Sancto. Ioseph autem
vir eius quum esset iustus, & nollet eam
traducere: voluit occulte dimittere eam.
nempe noluit eam ad sacerdotem ad-
ducere, traducereque publice potatu-
ram poculum Zelotypiæ; quo cogno-
sceret an ex adulterio grauida foret,
atque palam dimittenda cum oppro-
brio de domo sua; an virtute Dei su-
pernaturali. Quod illico noscit ex An-
gelo; nam, *Hæc autem eo cogitante, ecce*
Angelus Domini apparuit in somnis ei, di-
cens: Ioseph fili Dauid, noli timere accipere
Mariam coniugem tuam; quod enim in ea
natum est, de Spiritu Sancto est: Pariet au-
tem filium: & vocabis nomen eius Iesum:
ipse enim saluum faciet populum suum a
peccatis eorum. Quasi diceret, nec eam
occul-

occulte dimittere, vt cogitas; at eius curam, & custodiam habeas, simul ac pueri, quem pariet; nec eam publice dimittas cum eius opprobrio, traducens ipsam palam sacerdoti, ducensque coram populo ad potionem aquæ Zelotypiæ, sicuti tua iustitia tibi persuadet, vel accusans eam iudicibus velut adulteram: de qua labe Iosephum suspicatum fuisse dicunt D. Chrysostomus, Augustinus, Eutymius, Maldonatus, & alij. Ceterum quæ propinabatur ob Zelotypiam vxoribus de adulterio suspectis ebibenda, aquam Iosephus inquit appellari *sanctam*, eo quod ipsa diluebatur nomen Domini tetragammaton inscriptum in schedula: verba Iosephi sunt, quæ maxime faciunt ad explicationem candelabri nostræ Lucernæ: Quod si quis adulterij suspicionem de vxore habuerit, offeret hordeaceæ farinæ assationem, & immisso ex ea pugillo super altare, quod reliquum est, sacerdotibus vescendum datur. Deinde aliquis sacerdotum statuit mulierem ad portam, quæ est obuersa ad fanum: & inscripto primum Dei nomine in membrana, defert ei iusiurandum cum imprecatione, vt si pudicitiam læsisset, luxato crure dextro, & ventre disrupto misere moriatur: Sin autem præ amore nimio, & præ Zelotypia maritus ad iniquam suspicionem sit commotus, decimo mense infantem masculum pariat. Peracto iuramento, deletum nomen in phialam exprimit, & sumpto e fano puluere humi collecto; atque in poculum aspersum ebibendum porrigit. Mulier vero si inulte est delata, prægnans facta mature & feliciter enititur: Quod si & coniugalem fidem & Deum iureiurandi testem fefellit, turpiter moritur, crure luxato, & ventrem aqua intercute inuadente. Vbi pariter nec eum locum Mosis explicans Iosephus herbarum amaricantium meminit, vt Delrius. De proposito quoque Philo scribit adhuc luculentius, nulla tamen facta mentione stirpium amaricantium; ait enim: Adulteris deprehensis, conuictisque lex præsentem pœnam infligit: suspectas autem committit Naturæ IVDICIO non hominum (*Naturam enim Deum appellat, qui Natura Naturans a barbaris appellatur*) quandoquidem ma-

A nifesta cognoscunt homines, Deus occulta etiam, qui solus animos introspicit. Sic igitur Zelotypo viro præcipit: Dic dicta vxori, sanctam ciuitatem pete cum ea: & vbi coram Iudicibus comparueritis, suspicionem tuam detege, non vt calumniator aut insidiator, captans modis omnibus victoriam, sed vt incorruptus inquisitor veritatis. At mulier in gemino constituta periculo, mortis, & morte grauioris ignominiæ, B rem ipsa secum expendat: &, si est innocens, purget se cum fiducia; quod si arguatur suapte conscientia, satius fuerit se abdere, & peccatum pudore tegere, quam peruicaciter ambire victoriam. Quod si his nequeat dirimi, neutrius coniugum argumentis præualentibus, ambo in templum eant: tum maritus ante altare stans coram sacerdote illius temporis, suspicionem suam prodat, offeratque pro vxore pultem hordeaceam, vt appareat eum non malo, C sed sano animo certis de causis pudicitiam eius reuocare in dubium. Sacerdos vero protensa manu mulieri tegmen capitis detrahit, vt iudicetur aperto capite sine pudoris insignijs, sicut mos est in omnibus controuersijs capitalibus. Sed neque oleum, neque thus, vt in alijs sacrificijs aspergitur, quia tristes, non læti rem diuinam faciunt: puls autem adhibetur hordeacea, fortassis ideo, quia hoc genus frugum vsus est D duplex, & promiscue præbetur brutis animalibus, & pauperibus hominibus: quo signo subinnuitur, adulteram nihil differre a bestijs, quæ sine discrimine, & sine disciplina ruunt in venerem: pudicam vero, & puram a crimine, imitari vitam propriam hominibus. Pergit lex, iubens, vt sacerdos vrnam fictilem aqua e viuo fonte hausta impleat, & terræ puluerem e templi solo collectum indat in eam: quod ipsum eo spectare opinor, vt figurate significetur veritatis E inquisitio; nam Vrna fictilis adulteræ conuenit, cui mors optanda est, solennis pœna violatæ coniugalis fidei: terra autem, & aqua sic assumuntur, velut testes periclitantis innocentiæ, videlicet quod ambæ sint causa generationis, incrementi, perfectionisque rerum omnium: nec temere vtraque ornatur suis epithetis, dum aqua pura viuaque di-

„ dicitur, quia mulier insons pura est, me-
„ returque viuere: terra vero sacra, vt ex
„ templi pauimento desumpta, quod sua
„ sanctitate placet, sicut & mulier casti-
„ monia sua. His ita paratis, illa capite
„ aperto accedat, vt dixi, pultem offe-
„ rens: Sacerdos ex aduerso stans cum fi-
„ ctili aquam terramque continente, hæc
„ verba pronunciet: Ni violasti iura con-
„ iugalia, nive cum alio viro congressa es:
„ proculcatis legibus, insons esto & a cri-
„ mine libera: Quod si cum iniuria mari-
„ ti te implicasti nouis amoribus, scito te
„ deuotam diris omnibus, quibus manife-
„ ste pœnam lues corpore: Bibe iam re-
„ dargutionis poculum, quod incerta oc-
„ cultaque nudabit ac reteget. Eadem
„ verba inscripta chartulæ deleat aqua in
„ fictili; moxque bibendam mulieri por-
„ rigat: Illa post potum abeat, expecta-
„ tura pudicitiæ præmium, aut extremam
„ pœnam intemperantiæ; nam si est pas-
„ sa calumniam, conceptum partumque
„ speret, nihil de sterilitate solicita: quod
„ si culpa non caret, non euadet ventris
„ inflationem tumoremque, & cruciabi-
„ le vuluæ vitium, quam puram seruare
„ marito noluit, cum quo in matrimo-
„ nium rite conuenerat. In tantum au-
„ tem prospicit lex puritati coniugij, vt
„ etiam post legitimos complexus coniu-
„ gum nihil sinat eos attingere, prius
„ quam abluantur purificenturque, quo
„ magis absint ab adulterij criminibus.
Hæc ipse Philo: quibus non solum nihil agit de stirpibus amaricantibus aquæ commistis; at etiam mirifice collustratur nostræ Lucernæ secunda tabula, candelabrum constituens, in qua primum in medio spectatur Puteus, siue Fons aquæ viuæ, quod idem est, tum ex rei natura; nam aqua putei scaturit ex terra immediate, quæ scaturigo nihil aliud est, quam fons aquæ viuæ, licet non apertus; tum ex ipsa pagina sacra, quæ ponit Dominum sedisse supra Fontem, quem Samaritana mulier appellat Puteum; verba sunt: [r] *Erat autem ibi fons aquæ Iacob: IESVS autem fatigatus ex itinere sedebat sic supra fontem. Venit autem mulier de Samaria haurire aquam.* & mox. *Dicit ei mulier: Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus est: vnde ergo habes aquam viuam? numquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis Puteum: & ipse ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius?* Astat supra puteum in Candelabro nostræ Lucernæ maior Sacerdos legens librum, quasi iusiurandum poscens; aut proferens potius verba maledictionis & anathematis in aquam, a rea mox ebibendam: quin & illi reæ pronuncians Iudicij futuri sententiam, tam absolutionis, & prolis, vbi fuerit insons; quam condemnationis & mortis vbi marito fida non extiterit; vt nupertime vidimus apud Philonem. Astat & alter Phialam manu tenens, aqua de puteo sumpta plenam: Astat item tertius pateram supponens inclinatæ phialæ ad aquæ receptionem: Qui duo sunt ministri maioris Sacerdotis, & ipsi Sacerdotes, at inferioris dignitatis. Astat a dextris homo, nempe vir ille, Zelotypiæ spiritu concitatus, qui Coniugis accusator, eam adduxit ad Sacerdotem; traduxitque palam ad templum, eam publice cum opprobrio dimissurus ad lapidationem, si fuisset adulterij labe polluta. Demum autem a sinistris astat mulier cum puerulo, manu proferens, & ostentans coronam: censenda mulier insons, quæ post iniustam accusationem, aqua Sacerdotis hausta, puerum enixa, coronam gestat suę pudicitię de calumnia triumphantis. Neque mirum est, hanc historiam Hebraicam in Lucerna Mineruæ formatam fuisse; quia sicuti Iudæi pridem ex consuetudine cum Ethnicis multos Gentilium ritus induisse comperti sunt: etenim sæpius Idola coluerunt, curuantes genua ante Baal; cuius & Maacha, mater Asæ Regis Israel, initiata fuerat primaria Sacerdos, a pio filio deposita; quod apertissime constat e sacra [ſ] pagina: sic etiam Ethnici vicissim ab Hebręis multas rituum diuinorum cæremonias acceperunt: inter quas non est improbabile fuisse modum istum probandi pudicitiam mulierum per haustum aquæ frigidæ consecratæ, seu potius execratæ, quemadmodum superius visum est, a Sacerdote. Quam quidem Lucernam inter sua cimelia diu conseruauere Iudæi Granatenses antiquiores ad seros posteros vsque transmissam, licet ab Ethnicis habitam, quia cum Ethnicorum ritibus haberet etiam insculptas He-

[r] Ioan. 4.
Leger... supra... quid...
Ex... figur... quad... Putei...
[ſ] ...
I... Eth... ta c...
Lu... He... uer... tili...

Hebræorum sacras cæremonias de sa- A crificio, siue iuramento Zelotypiæ. Quin etiam vt olim Iudæorum multi simul cum vero Numine colebant quoque Gentilium [t] Idola, Vitulum, Baal, Belphegor, Lunam, & alia; Mineruam itidem plerique coluisse potuerunt; adeo proni fuerunt ad Idololatriam, & in eius cultum Lucernam aut construxisse, quam figuris Ethnicorum adornauerint: aut a Gentilibus constructam habuisse: Siquidem in propositorum B confirmationē tum sacra pagina monet [u] Hebræos vna sacrificare consueuisse Dijs Ethnicorum, & ascendere templum Domini ad sacrificandum vero Numini; ad quos Dominus ita per Ieremiam: *Ecce vos confiditis vobis in sermonibus mendacij, qui non proderunt vobis, furari, occidere, adulterari, iurare mendaciter, libare Baalim, & ire post Deos alienos, quos ignoratis. Et venistis, & stetistis coram me in domo hac, in qua inuocatum est nomen meum, & dixistis: Liberati* C *sumus eo quod fecerimus omnes abominationes istas. Num quid ergo spelunca latronum facta est domus ista, in qua inuocatum est nomen meum in oculis vestris?* &c. Sed & Ethnicos Hebraica multa suis fabulis immiscuisse, ac obtexisse, cuique notum est; enimvero Iustinus in Apologia pro Christianis ad Antoninum Pium, obseruatu quoque [x] Seldeni, Bacchi fabulas, Bellerophontis item, Herculis, Aesculapij, Persei, totius fer- D me Gentium Theologiæ cæremonias, ex deprauato sacrarum literarum sensu elicitas, & vulgo obtrusas esse, docere conatur, vt & alij Patrum sæpe. Plutarchus etiam in [y] Symposiacis ostendere nititur, antiquos Iudæorum ritus eosdem esse plane cum cæremonijs, quibus Ethnici Bacchum colebant: confirmatque Iudæos ex Aegyptiorum religione multa suis ritibus permiscuisse. Sed & Autor libri Hasmonæorum, E agens de Iudæis, qui cum Iuda Machabæo, post nephandam Antiochi Epiphanis in sacra Hierosolymitana rabiem, ad cultum veri Dei instaurandum in Misphat conuenerant, [z] asseruit: *Gentes de Libro Legis scrutebantur effigies Idolorum suorum*. Quamobrem Lucernam istam in honorem Mineruæ constituisse potuit vel Ethnicus quispiam

[t] ...rem. 7.
[u] ...re. 7.
...i simul colebāt, ...ā Deum.
...es mul... ...braica ...bulis ...sse.
[x] ...t. 2. c. 3.
[y] ...qu. 5.
[z] ...7.
...e cor... ...ſtitua...

abutens ritibus in Lege Mosaica descriptis, Idololatriæ rituum permistione: vel etiam Hebręus nequam, Idololatria ad quam ea gens olim semper propensissima fuit, Mosaicas cæremonias inquinare minime veritus: potissimum si Mineruam in Aegypto natam, patre Nilo, & diuinis honoribus cultam a Saitis Aegypti populis, (vt ait etiam [a] Cicero tractans de natura Deorum) asseramus ab aliquo malo Iudæo venerationi habitam, & honoratam adeo nobili Lucerna; quam eius posteritas inter cimelia conseruauerit ad longissimum temporis æuum: Quum apertissimum sit, Hebræos antiquissimos ab Aegyptijs Idololatria contaminatos fuisse; quum etenim, Herodoti [b] relatu, colerent Aegyptij vitulum, quem Apim appellabant, magna solemnitate, non ab re dixeris, Aegyptiaca superstitione coinquinatos Israelitas, vt olim vitulum aureum viuente Mose coluerunt; ita post Mosis obitum, aliquos eorum adorasse Mineruam Aegyptiam Saitarum; cui Lucernam istam dicauerint; in qua ritus Hebaicos pariter atq; Gentiles permistos insculpi curauerint. Potuit autem facile Lucerna Aegyptiæ Mineruæ peruenire ad manus Africani Iudæi prisci, quod Aegyptus in Africa locetur a Ptolemæo, & ab alijs, qui plures terminum dirimentem Africam ab Asia posuerunt esse mare rubrum. Licet alij, qui Nilum amnem pro idoneo termino vtriusque partis (Africæ nimirum, & Asiæ) sumunt, Aegyptum ipsam vtriusque partis participem volunt; ex quo vnam Aegypti partem in Asia, reliquam in Africa reponunt: Quum aliqui potius Aegyptum conterminam Asiæ simul & Africæ faciant ab vtraque regionem quandam diuersam, inter quas ambas eam claudunt, vt obseruat apud Ptolemæum in Aegypti descriptione Cl. Maginus Præceptor. Ceterum vtrumque prædictum aperte comprobat in suo libro de sacrificijs inscripto Theodoritus; primum quidem de Hebræis hæc afferens: Ac ne nos „ quidem si pauxillum modo temporis in „ altarium foculos incidamus, inique fe- „ rentes, nares obstruimus, tetrumque „ odorem penitus auersamur. Qui au- „ tem nectare & ambrosia frui dicuntur, „

Minerua Aegyptia.
[a] l. 3.
[b] l. 2. cap. 28. & seqq.
Aegyptus an in Africa.

a putore peruſtorum oſſium pendere videntur. Hæc autem ipſi retorquere fortaſſe audebunt in verum ac ſempiternum Deum. Audiunt enim & in ſacris monumentis leges de ſacrificijs latas extare. Verum iſti conſilium mentemque latoris Dei prorſus ignorant. Iſraelem enim longinquum tempus in Aegypto verſatum, prauiſque moribus illius regionis imbutum, ab Aegyptijsque perdoctum Idolis ac Dæmonibus hoſtias immolare; ludis præterea choreiſque aſſuetum ac muſicis organis oblectari; iamque in harum rerum habitu conſiſtentem liberare Deus deſiderans, ſacrificia quidem permiſit, non tamen omnia, neque falſis Aegyptiorum dijs, ſed ſibi ſoli ac vero Deo Aegyptiorum deos ſacrificium victimamque offerre. Olim ſiquidem Aegyptij deos ſibi bouem, pecudem, capram, columbam, turturem faciebant; cumque his & alia quædam animalia, quæ eſculenta non ſunt, ſed vocantur impura. Ne itaque indignarentur, ſi viderent antiquo illo rei diuinæ ritu ſibi penitus interdictum, prohibuit eos rem diuinam illis facere, qui dij vere non eſſent. Contraque lata lege eis edixit, vt ſibi vero Deo in ſacrificium victimamque offerrent quæcumque prius impie venerati fuerant, e terreſtribus quidem capram, pecudem, bouem; e volatilibus autem turturem, & columbam. Sunt enim hæc animalia manſueti cicureſcentiſque ingenij. Itaque ſapientiſſimus ille Medicus hoc remedij genus adhibuit Aegyptiæ ęgritudini, dum ſacrificare quidem Iudæis ad eorum imbecillitatem indulſit. Et tamen ea, quæ prius colebant, in ſacrificium iuſſit offerre, vt dum hoc facerent, ſcirent deos non eſſe, quos tamen in victimas ipſi mactarent. (& mox) Haud itaque victimarum indigens Deus, nidoriſve appetentior, ſacrificia illa inſtituit; ſed vt imbecillitati eorum ſapienter hoc pacto leniterque conſuleret. Hæc ille de Iudæis; quos vt optime dicit, ab Aegyptiorum conſuetudine pridem imbutos fuiſſe ritibus Ethnicis, & pronos effectos, vacauiſſeque ſacrificijs Deorum Gentilium: ita non abſolute verum eſt, quod ait Theodoritus, Deum in priſca lege noluiſſe, ſed ægrotuiſſe ſacrificia ſimpliciter; ſed ea tantum indulſiſſe Iudæis ad ea inclinatis ob Aegyptiorum conſuetudinem ab Hebræis ferme inerradicabilem; nam in ſacra pagina legimus, antequam Iſrael Aegyptum peteret, [c] *Abel quoque obtulit de primogenitis gregis ſui, & de adipibus eorum. Et reſpexit Dominus ad Abel, & ad munera eius.* & adhuc infra: [d] *Aedificauit autem Noe altare Domino; & tollens de cunctis pecoribus & volucribus mundis, obtulit holocauſta ſuper altare. Odoratuſque eſt Dominus odorem ſuauitatis.* Quare Deus grata ſacrificia dilectorum ſibi habuit, antequam illi contaminarentur Ægyptiorum ſuperſtitione: ſuauitatis autem odor ille fuit, non holocauſti nidor, ſed obſeruantiæ cultuſque reuerentia, qua fideles Deum venerabantur: vt innuit cum ſenioribus Patribus Lyranus. De Gentilibus autem ſub Porphyrij perſona mox addit Theodoritus: Aliaque permulta » hoc genus eſt inuenire, quæ manifeſte » nobis oſtendant, Deum nec ſacrificijs » eguiſſe, nec vapore carnis aut nidore, » muſiciſve inſtrumentis oblectatum ea » fieri iuſiſſe, ſed ſola prouidentia, qua il- » lorum infirmitatibus conſulebat. Ne » itaque exiſtimate hanc pro veſtris ſa- » crificijs, quæ ipſi damnamus, defenſio- » ne vos afferre poſſe, quod Hebræi quo- » que patres ſacrificia Deo obtulerint. » Quæ quum diligenter Porphyrius pel- » legiſſet (plurimum namque temporis » in eis contriuit, dum ſua in Chriſtianos » volumina detornaret) aliena is quoque » a vera pietate ſacrificia eſſe oſtendit. » Qua in re iure id Porphyrio contigiſſe » dixerim, quod contingere ſimijs ſolet: » ſicut enim illi quoque quoſdam huma- » nos geſtus imitantur, neque tamen » continuo tranſeunt in humanam ſpe- » ciem, ſed permanent in ſimiorum na- » tura; ita & Porphyrius e ſacris literis » quæ ſibi collibuit ſuffuratus, nonnullis » inde ſententijs ſua monumenta interſi- » tis, poſthabuit veritatem perdiſcere; » ſimiuſque duntaxat imitator perman- » ſit, vel vt verius dicam, graculus quidam » fuit alienis plumis excultus. Ex quibus plane conſtat, promiſcue tum Hebræos multa ſibi deſumpſiſſe pridem ex Ethnicorum ritibus, quibus iram vltoris Dei contra ſe frequenter concitauere: tum Gentiles e ſacra pagina multos ritus

[c] Gen 4.
[d] Gen. 8.

tus hausisse, deformasse, ac ad sua fabulamenta detorsisse, suisque fabulis nefarijsque ritibus ad cultum Dæmonum, deorumque suorum permiscuisse.

es in la- Lucer- d. Quod si Delrius (vt aliquid etiam de arboribus vtrimque a latere quadrati secundi huius in Candelabro effigiati dicamus) apud aliquem autorem probatum viderit, quod nobis incompertum penitus est, in illam aquam sacramenti Zelotypiæ coniectas fuisse plantas amarissimas etiam gustui; non deest etiam in ista secunda Candelabri nostri tabula stirps huic vsui non inepta; quandoquidem arbor illa gemina, quæ procera consurgit post tergum tum Zelotypi mariti, tum etiam accusatæ castæ coniugis in area, potuit ex amarissimarum stirpium genere fuisse; siquidem extitisse possunt oleaster, & olea; frondibus enim & baccis viridibus arbos hæc vtraque constat amarissimis. Quin & vtraque congruum locum obtinet in huiusmodi Candelabro Lucernæ dicatæ Palladi; quod eidem Mineruæ consecratum est olearum genus, cuius ipsa perhibetur inuentrix. Verum enimuero quoniam in Hieroglyphicis, (vt apud Pierium Valerianum frequentissime licet obseruare) sæpius eadem figura

figura- xplica. multas historias, atque res mystice designat, fieri potest vt præter allatam historiam sacram de matrona pudica, Zelotypiæ potionem sumere iam ausa cum felici successu, mulier illa cum infante

um hi- mulie- puero ad manum, symbolum sit Elearum matrum ex voto fecunditatem adeptarum a Minerua; quemadmodum colligi posse videtur ex Pausania in Eliacis hæc afferente: *Eo tempore Eleorum feminæ orbatam virili robore Patriam misertæ, Palladi vota nuncuparunt, si grauidæ ad primos virorum congressus fierent. Eius voti damnatæ, Mineruæ cognomento Matri templum dicarunt. Et loco quidem, quo primus ille congressus marium & feminarum factus, Bady nomen est. Flumen etiam ipsum, quod agrum præterfluit, Bady patria voce appellant.* Hæc ille. Quæ quidem vt non inficior aptari quomocumque posse mulieri puerulam gestanti, quæ formata fuerit in Candelabro Lucernæ Palladi consecratæ; nihilominus, quia non habet vllam omnino cohærentiam congruitatemque cum

A ceteris figuris Putei, crateris, amphoræ, sacerdotum, aliarumq. rerum, in hac eadem area Cādelabri repræsentatarū; existimandum est, superiorem explicationem de matre pudica, virum Zelotypum accusatorem iniustum in Iudicio vincente, longe potiorem, ac propriam & genuinam esse in hoc nostro Lucernæ argumento; quum vniuersæ singulæ figuræ in eius Candelabro formatæ videantur ad amussim vnam in hanc

B actionem institutæ, nimirum ad Iudicium accusatæ mulieris insontis de adulterij crimine. Quin immo maximam etiam cum duabus alijs Candelabri tabulis habere conspicitur analogiam, & habitudinem ad eas essentialem; quod hæc accusata mulier fuerit vna e duabus illis Træzenijs, quæ nupturientes in prima tabula zonam sibi soluerant ad Altare Mineruæ cognomento Apaturiæ, nunc a marito calumniam accusationis iniustæ perpessa, post potum exe-

C crabilis aquę, puerum partu iam editum ad Sacerdotes in Templum adduxerit incolumis de calumniosa Zelotypia triumphans; & mox in tertia tabula cum marito, iam certiore facto de sua innocentia, reconciliata gratias actura Deo de superata calumnia, saluataque suæ pudicitiæ bona fama, deque prole conquisita, cum oblatione victimæ, vt latius infra suo loco demonstraturi sumus apertissime. Ceterum aquæ IV-

D DICIVM siue iuramentum non solum hoc modo fieri consueuit apud posteros, & ad adulterij causam agnoscendam; sed ad omnia quæque occulta detegenda, & per contactum aquæ siue calidæ, siue frigidæ sine potu: nam

[e] Aimonius, & [f] Sigonius attestan- [e] 5 hist. Frāc. c.34. [f] 5. de Reg. Ital.
tur; Ludouico Germaniæ rege Franco-
furti mortuo, Carolus Caluus Impera-
tor, & Franciæ Rex, propere Aquas, ,,
Coloniamque contendit, vt Lotharin- ,,
E giam, quæ fratris & filij eius Lotharij ,,
fuerat, occuparet. Ludouicus tres filios ,,
reliquerat, Carolomannum, Ludoui- ,,
cum, & Carolum cognomine Crassum. ,,
Ex quibus Ludouicus, qui paterno fu- ,,
neri interfuerat, vbi patruum paterni ,,
regni fines ingressum castra ad Rhe- ,,
num posuisse audiuit, ira incensus quod ,,
paternum regnum inuadere esset au- ,,
sus, Francofordia copias mouit, atque ,,

ad

ad alteram Rheni ripam e regione consedit. Ibi iure primum, deinde gratia per legatos petita, quum neutrum impetrasset; decem homines cum aqua calida, totidem cum frigida, decemque alios cum ferro candente misit, iussos experiri IVDICIO vtri regnum illud conueniret, quod cum ipso pater suus Ludouicus sacramento interposito diuisisset: Qui re tentata, quum detrimentum nullum cepissent, nihil tamen æqui obtinuerunt. Ob id Ludouicus, &c. Sed quomodo tentarunt? sane iniecta manu in feruentem, & non adusta: docet ritualis adhiberi solitam oratio huiusmodi: *Deus iudex iustus, fortis, & patiens, qui es auctor & amator iustitiæ, qui iudicas æquitatem: iudica Domine quod iustum est: quia recta iudicia tua sunt, qui respicis super terram, & facis eam tremere. Tu Domine omnipotens, qui per aduentum filij tui Domini nostri IESV Christi mundum saluasti, & per eius passionem genus humanum redemisti: tu hanc aquam per ignem feruentem sanctifica: qui tres pueros, id est Sidrach, Misach, & Abdenago iussione regis Babylonis missos in caminum ignis, seruasti: tu clementissime præsta, vt si quis innocens in hanc aquam feruentem manum mittat, sic vt tres pueros prædictos de camino ignis eripuisti, & Susannam de falso crimine liberasti: ita Domine manum illius salua, & illæsam perducat. At si quis culpabilis, vel incrassante Diabolo cor induratum, præsumpserit manum mittere: tua iustissima pietas hoc declarare dignetur, vt in eius corpore, tua virtute manifestetur, & anima illius per pœnitentiam saluetur.* Narrat aliam historiam Gregorius [b] Turonensis de Diacono Catholico cum Presbytero Ariano disputante, & ad Fidei veritatem comprobandum sic prouocante: Factis rei veritas approbetur: succendatur igni æneus, & in feruenti aqua annulus alicuius projiciatur, qui vero eum sustulerit ex vnda feruenti, ille iustitiam consequi comprobetur. (& mox) His itaque litigantibus superuenit Diaconus alius ab vrbe Rauenna, Hyacinthus nomine, sciscitansque quæ esset hæc altercatio: vt veritatem cognouit, nec moratus extracto e vestimentis brachio in æneum dexteram mergit: annulus autem qui eiectus fuerat, erat valde leuis ac paruulus, nec minus ferebatur ab vnda, quam vento ferri posset vel palea: Quem diu multumque quæsitum infra vnius horæ spatium reperit: accendebatur interea vehementer focus ille sub dolio, quo validius feruens, non facile posset assequi annulus a manu quærentis, extractusq. tandem. Nihil Diaconus sensit in carne sua: sed potius protestatur in imo esse frigidum æneum, in summitate vero calorem teporis modici continentem. Quod cernens hæreticus valde confusus inijcit manum audax in æneo, dicens: Præstabit mihi hæc fides mea. Iniecta manu protinus vsque ad ossium internodia omnis caro liquefacta defluxit, & sic altercatio finem accepit. Hæc ille. Verum enim vero Deus, vt in aqua feruente manum innocentis ab adustione seruabat innoxiam, ignis actione prohibita; sic in frigida nocentis manum amburebat, contrariam aquæ actionem tribuens, frigiditate naturali in supernaturalem ardorem commutata. Quod indicat aperte Scriptor vitæ S. Gangulphi Martyris in hæc verba: *Interim ad quendam veniunt fontem* (Gangulphus videlicet vxorque) *vbi his vxorem vocibus compellat: Multa quidem de te coniux passim feruntur fœda & indigna natalibus tuis, & adhuc mihi quidem certo non constat, verane an falsa illa dicantur. Tum illa, etiam intrepide iurando, falsos de se rumores sparsos, ait, nec se vnquam alieno concubitu pollutam. At Gangulphus, diuina, inquit, prouidentia, quam nihil fugit, vt se res habeat, iam certis declarabit indicijs: En fons his propositus est, nec frigidus valde, nec immodice calidus: In hunc igitur immitte manum, & e fundo lapillum extrahe; & si quidem a culpa es aliena, nihil mali patieris; sin autem polluta es, non sinet Deus latere scelus tuum. Illa beati viri, sicut alios omnes, ita hos quoque sermones væcordiæ ascribens, incunctanter manum iniecit in fontem. Ecce autem simul atque lapillum quum se retrahere conata est, membris fere omnibus obrigescit, & in digitis & brachio, quousque aqua pertigit, abstracta cute, nuda caro cernitur; nihilque aliud misera illa nisi repentinum interitum expectat.* Id etiam confirmat Sigebertus apud Surium. Ex his apparet aperte, Candelabri nostræ

[a] [illegible] Belor. lib.4.

Oratio ante iudicium per [illegible] ignis.

[b] l. 1. de glor. mart. c. 81.

Mira historia.

Histor[illegible] bation[illegible] aquam [illegible] dam.

ſtræ Lucernæ Autorem, qui ſolum delineauit Iudicium aquæ potabilis a reo deſcriptum a Moſe, non item agnouit recentiorem formam probationis per immiſſionem manus in aquam ſeu calidam, ſeu frigidam, antiquiſſimam nobis reliquiſſe Lucernam; quæ propterea potuerit apte locari pridem in templo Mineruæ.

Explicatio tertiæ Areæ, continentis ſacrificium cum victima: vbi de varijs antiquorum ſacrificijs. Cap. XX.

IN hoc ſane Candelabri tertio quadrato peragitur ſacrificium Arietis, qui pro gratiarum actione offertur; de qua re Ioſephus [i] in Antiquitatibus Iudaicis ita: Duo ſunt ſacrificiorum genera, priuatum, & publicum: Horum vtrumque duobus fit modis; aut enim tota victima igni abſumitur, quod ideo vocatur holocautoma; aut pro gratiarum actione perſoluitur, & in epulum ſacrum facientium vertitur. De priore prius ſum [k] dicturus. Vir priuatus holocautoma facturus, mactat bouem, agnum, & hædum: & hos quidem anniculos; bouem vero licet mactare etiam grandiorem. Sed opus eſt vt ſint omnia maſcula, quæ ſolida concremantur. His iugulatis, ſacerdotes aram circumque ſanguine horum tingunt: deinde mundata membratim diſſecant, & ſale conſperſa in aram imponunt, ſtrue lignorum iam ardente: Deinde pedes & inteſtina omnia diligenter primum repurgata ad reliquum aceruum adijciunt: tergora vero ſacerdotibus cedunt. Et holocautomata quidem ad hunc modum fiunt. [l] Quum vero pro gratiarum actione ſacrificant, eorumdem generum animalia mactant, ſed quæ vitio careant, & anniculis ſint maiora, & maſcula feminis copulata: His iugulatis, primum ſanguine aram imbuunt; deinde renes & omentum & omnem pinguedinem cum fibra iecoris, & inſuper caudam agni aræ inferunt. Pectore vero ac dextro crure ſacerdotibus conceſſo, reliquis carnibus [m] per biduum epulum inſtruunt; & quæ ſuperfuerint, igni comburunt. Idem ritus ſeruatur & in ſacrificio pro peccatis. (& adhuc infra) Quin & in patria tandem conſtituti, accedere in eam Vrbem, quam propter templum caput regionis ſint habituri, & octo dies feſtos ducere, victimasque Deo ſolidas incendere, & ſimul pro gratiarum actione ſacrificare; manibus interim geſtantes ramos myrti, ſalicis, & palmæ, ex quibus mala perſicę dependeant. Verum enimvero in hac tabula non geminum animal, ſed vnicum offertur: vel quia Ethnicus Mineruæ ſacerdos deſciuerit ab integra cæremonia Iudaica; vel potius quia Philonem audiuerit ita dicentem in libro de Vita Moſis: [n] *Arietem autem alterum, qui adoletur ſolidus Autori rerum omnium, cuius benignitate pro ſe quiſque fruitur, terra ad alimentum, & domicilium; aqua in potum, lauacra, nauigationemque; aere ad reſpirationem, effectusque ſenſuum (nam horum inſtrumentum aer eſt) & ad horas annuas; igne quotidiano quidem ad cibos coquendos, & calefactionem; cæleſti vero ad lucem, & res viſibiles. Alterum autem arietem mactauit ad abſolutam eorum, qui ſacrabantur, purificationem: quem apte conſecrationis cognominauit, quod per hoc ſacrificium initiarentur ſacerdotes Dei Optimi Maximi.* Quare primus aries ille ſolidus oblatus eſt in ſacrificium Deo pro gratiarum actione de beneficijs acceptis. Vnde ſimiliter in iſto tertio quadrato, poſt ſuperatam difficultatem vomeris, aut galeæ candentis, aquæve feruentis in primo; & aquæ frigidæ, maledictis anathematizatæ in ſecundo, rea mulier inculpabilis, miniſterio famuli pro gratiarum actione Numini ſacrificandum offert, atque porrigit arietem ſolidum ſacerdotibus ad altaris ignem; vt oſtendunt icones in area delineatæ. Quarum quidem duæ, tum mulier, oleæ ramum manu geſtans, & vir in thuribulo thus adolens, oſtendunt hoc eſſe ſacrificium lætum pro gratiarum actione demonſtratæ pudicitiæ; non autem triſte, ſicut in quo ſine thure aut oleo ſacratur aut exorcizatur aut anathematizatur aqua ad inquirēdum crimen adulterij; quemadmodum ex Philone [o] conſtat. Qui vero profert integrum arietem ad ſacrificium, iſte ſacerdotis miniſter eſt, vel famulus hominis in gratiarum actionem hoſtiam mittentis ad altare. Quæ autem manu ramum oleæ cum baccis defert.

[n] l. 3. p. 522.

Explicatur figuræ tertij quadrati.

[o] l. de ſpecial. legib.

[p] Æn. 8. Olea symbolum pacis.

fert, mihi censetur esse mulier Zelotypi, cum quo redierit in gratiam, patefacta sua pudicitia; nam olea symbolum pacis est [p] Virgilio, apud quem Aeneas Pallanti,

„ Paciferæque manu ramum prætendit Oliuæ.

[q] Gen. 7. 8.

Ita signum reconciliationis irati Dei cũ humano genere fuit Oliuæ ramus, a [q] Columba deportatus in Arcam mortalium seruatricem a Diluuio. Quapropter in isto sacrificio mulier introducitur gestans oleæ ramum, post probationem suæ castitatis reconciliata cum viro suo iam pacato. Thuribulum vibrans est ille Zelotypus, aut etiam sacerdos vice, nomineve Zelotypi, thuris oblatione gratias agens Numini de bona fama sua coniugisque conseruata & demonstrata: Pierius enim [r] Thuribulo significari preces, & orationes ardentes puro ex corde oblatas Deo scribit. Vnde qui Zelotypus olim de fide coniugis dubitauerat, nunc Numini Thus adolet in Thuribulo, propter inuentam in coniuge pudicitiam, puritatemque maritalem; de qua prius adeo dubitarat, vt matronam insontem ad ebibendas aquas maledictionis traduxerit in Templum coram sacerdote ad Puteum iuramenti. Duarum autem feminarum illa, quæ stat a tergo mulieris oleæ ramum manu tenentis, est ipsius ancilla pedissequa: Quæ vero pone virum Thuribulo thus adolentem adstat, discincta zona, seminuda, & capillis omnino solutis, est altera e duabus virginibus Trœzenijs, in prima tabula notatis, nondum nupta, sed adhuc nupturiens; vel etiam alia quæpiam illarum ex ordine, recens nuptura; quum alia illa, dudum nupta, castitatem viro suo recens aquis amarissimis innoxie potatis contestata, ramum oleæ ferens, fuerit altera Trœzenia prior, quæ pridem astabat inter Satyros Altari primi Quadrati. Duo vero viri prælongas hastas manibus erectas habentes, mihi sane fuerint Custodes Aræ, templique Mineruæ. Sed ille postremus, cum altero custodum eorum colloquia serens, indicat virum alienum, qui collaudat pudicitiã seruatæ mulieris insontis post aquarum execrabilium innoxiam potationẽ. A culmine basis explicatæ surgens inter caudas anguineas trium illarum Sphingium exeritur acuminato fundo sensim amplians se se tubus oblongus in similitudinem vrnæ, de cuius labro superiore fere dependent, velut ansulæ duæ, magni duo serpentes bicipites, cristati singulo capite, dorso ventreque squamosi, pectore mammosi, cauda retorti, pariter & naribus adunci, cauda capiteque solum adhærescentes vasi, corpore reliquo ab vrna distantes, ac veluti resilientes; e quorum naribus & caudis coronæ dependent artificiose vas adornantes; inter quarum interstitia quatuor emergunt, seu Satyri, seu capri capita. Quod equidem vas arbitror indicare præter antedicta posse quoque sepulchralem vrnam, qua conditi seruarentur demortui Sphæri cineres, cuius sepulcrum ab Æthra consecratum dicatumque postea fuerit in delubrum Apaturiæ Mineruæ, qua monitu somni fallacis Virginitatem amiserat in ea Insula, in quam ad inferias Heroi Sphæro faciendas immissa fuerat, compressa mox a Neptuno defflorata fuit; sicut aperte nos docuit antea Pausanias. Quis enim antiquitatis cultor ignorat, antiquos consueuisse virorum insignium sepulcra consecrare in templa, dedicareque Numini cuipiam? Quis non agnouit sepulcra consueuisse quotannis adornari floribus atque corollis? quem fugit e sepulcris passim exire serpentes, qui prius ex cadauere geniti cum busto stabularentur? Ex Anchisæ tumulo [s] Virgilius anguem immanem exiuisse,

[r] Hierogl. 34. Thuribulo quid mystice significetur.

Explicatio ... fis excipien... hastam can... labri.

[s] 5. Ae...

„ ---------------- adytis quum lubricus anguis ab imis
„ Septem ingens gyros, septena volumina traxit,
„ Amplexus placide tumulum, lapsusque per aras.

Et apud Ouidium, [t]

[t] 15. m...

„ Sunt qui quum clauso putrefacta est spina sepulcro
„ Mutari credant humanas angue medullas.

& alibi. [u]

[u] 5 Fa... v. 711.

„ Ecce (nefas visu) medijs altaribus anguis
„ Exit: & extinctis ignibus exta rapit.

Sed & ex Herculis tumulo dudum in Insula Nea serpentem exisse, qui Philo-

loctetem in pede fauciauerit, omnes antiqui testantur. Et in Heroicis ipse [x] Philostratus agit *de serpentibus, qui gigantibus innasci dicuntur*. & mox: *In Co namque Insula (possidet autem ipsam solus) contigit, vt quum vites foderet, terra vtpote inanis fodientibus resonaret: quam quum aperuissent, duodecim quidem cubitorum mortuus iacebat, sed caluam habitabat draco.* Sed hac de re latius alibi Lemniam Aram explicantes. Dubio procul isti serpentes, & alij mox in Lucernæ corpore spectandi Mineruam referunt non solum vt Deam prudentiæ sapientiæque, cuius hieroglyphicum est serpens, verum etiam vt Deam Militiæ præfectam, quæ proinde Bellona vocitatur; quum Pallas Dea sapientiæ, ac artiũ coleretur ab Ethnicis, & Athena [y] Gyraldo dicatur a præuidendi potestate, quod sit Prudentiæ præses; quum & serpens in sacris etiam literis habeatur Prudentię symbolum, dicente Domino, [z] *Estote prudentes, sicut serpentes*. Quin & Minerua pectore gerit Aegida, & scutum, in quo serpentes effigiantur, Medusæi capitis capillis in anguium plurimorum formas horrentibus; vnde [a] Virgilius:

Aegidaque horrificam turbatæ Palladis arma,
Certatim squamis serpentum, auroque polibat,
Connexosque angues ipsamque in pectore Diux
Gorgona, desecto vertentem lumina collo.

Notissimum ait [b] Gyraldus, Mineruam effictam fuisse cum Dracone; quare quum in exilium iret Demosthenes, dixisse ferunt: Mineruam tribus immanibus oblectari feris, noctua, dracone, populo. Quumque Minerua pariter & draco truculento, formidoloso, & horrendo quodam oculorum aspectu feriant mortales; inde glaucopis Minerua similiter, & draconum species, appellari consueuit, Lilij notatu. Præterea serpens Mineruæ tribuitur; vt etiam Aesculapio, quod in somnijs vterque Deus ægrotantibus & medicis Medicamenta significaret, quibus homines a morbis sanarentur: Quocirca Minerua Hygia culta fuit ab Athenienfibus. Hinc Pœonia quoque, idest Medica nominata: Sotera Pallas a Galeno, ceterisque Medicis antiquis, antidotus quædam cognominata fuit, notante Gyraldo ex plurimis: Ex Hesychio vero, [c] *Poliadis Mineruæ Custodem Draconem vocatum: & hic quidem vnum, alij vero duos aiunt in Erechthei templo: & hunc acropoleos, idest arcis custodem, cui ex melle placentam offerebant.* Et Plinius inquit, [d] *Demetrius fecit Mineruam, quæ Musica appellatur, quoniam Dracones in Gorgone eius, ad ictus citharæ tinnitu resonabant.* Ceterum isti duo Dracones bicipites in Candelabro corollis pendulas ex ore velut offerentes, mihi militares coronas strenuis militibus porrigere significantur; etenim apud [e] Pierium habemus Dracone signari Præfectum militũ; quum in numo Cæs. Dictatoris III. in quo Victoriæ signum caput est, a latere serpens draco capite surrecto, magnis voluminibus terga trahens, cuius inscriptio est, C. CLO. VI. PRÆF. M. Caius Clodius VI. Præfectus militum. In sacris literis legas, Draconum [f] capita in aquis a Deo contrita, milites, centuriones, duces eos indicant qui fuerant a Pharaone immissi, vt Israeliticum populum persequerentur: qui aquarum mox inundatione suffocati sunt, atque contriti: quodque mox sequitur: *Tu confregisti caput Draconis*, Pharaonem intelligit (& mox de draconibus) Quin & cohortium erant insignia, perque singulas earum, vt Flauius Vegetius scribit, ferebantur ad prælium a Draconarijs, quo nomine per excellentiam Signiferos omnes appellitabant. Quo vero pacto gestarentur, videre est apud Ammianum Marcellinum; vbi pompam describit, quam Constantius Imp. vrbem ingrediens duxit: erant enim, vt is inquit, & Dracones hastarum aureis gemmatisque summitatibus illigati, hiatu vasto perflabiles, & ideo velut ira perciti sibilantes, caudarumque volumina relinquentes in ventum. De ijs Claudianus:

Mansuescunt varij vento cessante Dracones.

Erat vero signum Draconis purpureũ, vt idem Ammianus testatur. Atqui non in signis tantum serpentes militibus vsui fuere; sed viui etiam pugnatoribus socijs auxilium non contemptibile præstitere. Legimus enim Annibalem monstraf-

[x] ... [y] ... Decor. [z] ...th. 10. [a] ...neid. [b] ...t. 11. [c] loc. cit. [d] l. 34. c. 8. [e] lib. 15. hierogl. [f] Psal. 74

„ ſtraſſe Antiocho nauali prælio pugna- A
„ turo, vt in hoſtium claſſem vaſcula ia-
„ cularentur viperis plena, quarum metu
„ perterriti hoſtes a dimicatione & nauti-
„ cis miniſterijs impedirentur. Idē quum
„ Prufias iam cedente claſſe ſua feciſſet,
„ victor euaſit. Antiquæ vero illius mi-
„ litiæ veſtigia quædam habentur apud
„ vos Maffæos Romæ in Canone quo-
„ dam circa Theodoſij tempora, & ali-
„ quanto etiam prius confecto, in quo
„ militum omnes ordines recenſentur, B
„ geſtaminaque ipſa ſuis etiam coloribus
„ picta conſpiciuntur, quæ quiſque ma-
„ nipulus turmaque, ex quadrupedibus,
„ vel alitibus, vel ex colorum varietate
„ ſigna ſibi deſumpſiſſent: ex quibus quæ
„ facerent ad anguem, quoniam id ope-
„ ris ordo ſibi depoſcere videbatur, ſu-
„ bijcere non importunum iudicaui. &c.

Quibus Pierius recēſet vigintiquatuor, ſeu manipulos, ſeu cohortes, turmasve colubrum inſigne geſtantes, nimirum Seniores Menapes, Cortonacenſes, Thaipſalos, Præfectos Fabricæ, Saguntienſes, Brimenſes, Honorianos Iuniores, Marcomanos, Curatios Iuniores, Mauriales, Fabricas, Defenſores, Sextam Parthicam, Anglecianos, Cornutos, Falconarios, Vindices, Sagittarios Neruii, Batauos, Marcomanos Iuniores Marcomanos Seniores, Atecottos Iuniores, Excultatores, & Brachiatos; in quorum ſingulorum parma ſerpens effictus erat diuerſimode, ſicuti diligenter ibi Pierius explicat. Quod nomen Draconum in militiæ cohortibus manet conſeruatum ad vſque tempora noſtra. Quare Mineruæ multis de cauſis adſcribitur Draco: vel eo quoque, ſicuti paulo antea dixerat, *quia Dracones a viſu, quem acutiſſimum habent, nomen apud Græcos habuere: Palladi autem eadem de cauſa dedicātur, quia nomen id ab eo quod eſt, omnia perſpicere, ſpectare, videre, ac omnium notionem habere, factum nonnulli tradunt; prudentiamque hinc interpretantur, quæ omnia perſpiciat, & ante omnes intelligat. Carpit Horatius quendam, qui in amicorum vitijs tam acute cerneret quam aquila, aut ſerpens Epidaurius, puto prouerbium ſecutus, SERPENTIS OCVLVS.* ait enim:

„ *Cur in amicorum vitijs tam cernis acutū*
„ *Quam Aquila, aut ſerpens Epidaurius?*

Neque temere Ariſtophanes finxit, angues duos Pluti oculos in Aeſculapij lambere, cuius rei beneficio ille cernere cæpiſſet.

Explicatio Lucernæ ſub figura pedis, in manubrio referentis pugnam lacertæ cum vipera. Cap. XXI.

IN ærei vaſis foramen ſupernum inſeritur inde ſurgens haſta lignea e quercu, teres, in effigiem ſceptri, per interualla perforata, intra quæ foramina figitur æreæ lucernæ manubrium mobile rectum, ad inſtar vulgarium lucernarum culinæ; ſed lucerna faberrime facta pedem humanum refert, ſandalio calceatum in calcaneo, & ſolea ſubdita, ſuperne nudum, ligatum ſandalij loro, collo pedis corrigia fibulata, quum altera corrigiola de ſolea ſurgens inter digitum maiorem, & illi proximum figatur. Sane ſandalij forma vetuſtiſſima viſitur, qua pridem Apoſtoli [g] nudis pedibus incedentes vſi ſunt; [g] Act. nam ſuperne tantum nudos habebant; quum Angelus dormienti Petro in carcere præceperit, vt iſtiuſmodi caligas ſe calcearet. De fibula quoque corrigiæ calceamenti Domini meminit aperte [h] Ioannes Euangeliſta, dum introducit Ioannem Baptiſtam aſſerentem Iudæis interrogantibus, *cur baptizaret, ſi non eſſet Chriſtus, neque Elias, neque Propheta? Reſpondit eis Ioannes, dicens: Ego baptizo in aqua: medius autem veſtrum ſtetit, quem vos neſcitis: ipſe eſt, qui poſt me venturus eſt, qui ante me factus eſt: cuius ego non ſum dignus vt ſoluam eius corrigiam calceamenti.* [h] cap. Nec obſtat quod Apoſtolis Dominus [i] præceperit, ne calceamentis vterentur in via, qui nihil eos docuit, quod non confirmauerit exemplo: [i] Matth. Luc. 10. tum quia caligæ Domini ſandalia fuere, quæ non connumerabantur inter vulgaria calceamenta totum pedem ſuperne contegentia; vt ait Lyranus: tum quia prohibuit Apoſtolis Dominus vt duas tunicas, ita bina calceamentorum paria, ſicut ex Diuo Thoma, & S. Auguſtino, & alijs haurit Maldonatus: 2. de co Euan. c. 3 tum quia calceamenta metaphorice ſumit vel pro mortuis operibus, quod illa conficiantur ex corio mortuorum animantium, ſicuti ſumit

mit Ordinaria Glossa: vel pro famuli- A
edag.7. tio, & equis, vti sumit [l] Clemens Alexandrinus inquiens: *Ne portetis* inquit Dominus, *crumenam, non peram, neque calceamentum*. hoc est, ne possideatis diuitias, quæ solum in crumena reconduntur: ne vestra implete horrea, tanquam sementem in pera deponentes; sed ijs etiam, qui egent, impertite. Ne de iumentis & famulis sitis nimium solliciti, quæ quum onera portent, calcei diuitum in itinere allegorice dicuntur. B Dominus enim frequentissime loquebatur Apostolis allegorice per parabo-
il.9. d Phi. las. Nisi cum D. Ioanne [m] Chrysostomo, & Cornelio a Lapide dicamus id Apostolis Dominum præcepisse non semper obseruandum, sed ad tempus, nempe dum ipse cum illis vitam mortalem ageret, ac ipsi prædicarent euangelizantes inter Hebræos. Licet huic refragari videantur caligæ Petri carcerati a Iudæis. Chrysostomus tamen hiemem solam excipit, cui calceamenta C concedit. Sed hac de re latissime Cornelius a Lapide referens fere cunctorum Patrum sententias. Fibula vero corrigiæ dextro latere colli pedis inerat. At vero de fibulæ solutione testimonia legimus in antiqua Lege vetustiora præclara duo; circa detrectantes coniugia cognatarum; alterum quidem
.25. est: [n] Quando habitauerint fratres simul, & vnus ex eis absque liberis mortuus fuerit, vxor defuncti non nubet D alteri, sed accipiet eam frater eius, & suscitabit semen fratris sui, & primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit, vt non deleatur nomen eius ex Israel. Sin autem noluerit accipere vxorem fratris sui, quæ ei lege debetur; perget mulier ad portam ciuitatis, & interpellabit maiores natu, dicetque, Non vult frater viri mei suscitare semen fratris sui in Israel, nec me in coniugem sumere. Statimque accersiri eum fa- E cient, & interrogabunt: Si responderit, Nolo eam vxorem accipere; accedet mulier ad eum coram senioribus, & tollet calceamẽtum de pede eius, spuetque in faciem illius, & dicet, Sic fiet homini, qui non ædificat domum fratris sui. Et vocabitur nomen illius in Israel, Domus discalceati (*Alterum vero testimonium est*) [o] Ascendit ergo Booz ad portam, & sedit ibi. Quumque vidisset propinquum præterire, de quo prius sermo habitus est, dixit ad eum: Declina paulisper, & sede hic, vocans eum nomine suo: qui diuertit, & sedit. Tollens autem Booz decem viros de senioribus ciuitatis, dixit ad eos: Sedete hic. Quibus residentibus, locutus est ad propinquum: Partem agri fratris nostri Elimelech vendet Noemi, quæ reuersa est de regione Moabitide: quod audire te volui, & tibi dicere coram cunctis sedentibus, & maioribus natu de populo meo. Si vis possidere iure propinquitatis, eme & posside: sin autem displicet tibi hoc ipsum, indica mihi, vt sciam quid facere debeam; nullus enim est propinquus, excepto te, qui prior es: & me, qui secundus sum. At ille respondit: Ego agrum emam. Cui dixit Booz: Quando emeris agrum de manu mulieris, Ruth quoque Moabitidem, quæ vxor defuncti fuit, debes accipere: vt suscites nomen propinqui tui in hæreditate sua. Qui respondit: Cedo iuri propinquitatis: neque enim posteritatem familiæ meæ delere debeo: tu meo vtere priuilegio, quo me libenter carere profiteor. Hic autem erat mos antiquus in Israel inter propinquos, vt si quando alter alteri suo iuri cedebat, vt esset firma concessio, soluebat homo calceamẽtũ suum & dabat propinquo suo: Hoc erat testimonium cessionis in Israel. Dixit ergo propinquo suo Booz: Tolle calceamentum. Quod statim soluit de pede suo. At ille maioribus natu, & vniuerso populo, Testes vos, inquit, estis hodie, quod possederim omnia, quæ fuerunt Elimelech &c. Vnde sicuti verisimile est, in calceamentum receptum a propinquo suo pedem proprium posuisse Booz; ita censeo Iurisconsultos inde *Possessionem* definiuisse *Pedum positionem*. Porro *Possessionem* communi Iuristarum sententia dictam a pedum positione constat aperte tum ex Labeone L. de adquir. vel amittenda possessione, vulgatis codicibus fere cunctis: tum ex Paulo, L. I I I. ff. h. tit. n. scribente, *Quod autem diximus corpore & animo acquirere nos debere possessionem, non ita accipiendum est, vt necesse sit omnes fundi glebas circumcul care, sed sufficit quamlibet partem fundi*

introire : tum ex Celso, dicente in L. A Quod meo. 18.ll.sic venditorem.ff.h.e. t.n. *Quod si venditor ex mea turre fundum mihi venditum demonstret, & vacuam se tradere possessionem dicat, non minus possidere incipio, quam si Pedem finibus intulissem:* tum ex Deuteronomij xi. vbi legimus : *Omnis locus, quem calcauerit pes vester, vester erit; a deserto, & a Libano, & a flumine magno Euphrate vsque ad mare occidentale erunt termini vestri*. tum ex Iosue cap. 1. *Omnem locum, quem calcauerit vestigium pedis vestri, vobis tradam:* & cap. xiv. *Terra, quam calcauerit Pes tuus, erit possessio tua.* Verum enim vero peculiaris etiam possidendi formula Iuridica penes Hebræos fuit, Pedis positio in calceum eius, qui cedit iuri possidendi, vt nuperrime vidimus in Ruth. Ceterum calcei pars calcaneum vestiens non est ex integro corio, sed velut e loris affabre contexta, vt e palmarum folijs antiqui cistulas efformabant. Solea non immediate pedem contingit, sed assuta videtur alteri corpori, semidigitalis altitudinis, quod a calce semper extenuatur. In vltimo calcei prominet vltra digitos ligula, quæ parat orificium ellychnio. Sed ad lucernæ dorsum e summo calce superius extollitur arcus manubrij stabilis, miro constructus artificio: desinit in caput puerile, cui veluti dorsi spina iungitur efformans manubrium; ac vt e capite vipera spinis inuoluta prodire spectatur, ita supra dorsum arcus extenditur Lacertus, quem nostri Ligurum appellant; quæ duo animalia se se mutuo respiciunt hostiliter pugnatura; nam eorum inimicitias & pugnam admirabilem vidisse se nobis testatur in hæc verba

[p] l.2.par.90.

[p] Scaliger, agens apud Aristotelem de historia animalium: *Lacertorum genera summa duo: vnum minutulum fului coloris in macerijs et parietinis latens: apricator maximus est: Hominem fugit: a felibus mire expetitur: eum igitur ex insidijs captum si deuorarint, macescunt adeo, vix vt queant consistere: nullo enim cibo proficiunt; neque nisi sub hiemem restituuntur: tum vero euadunt nitidissimi. Alterum genus prægrande, etiam cubitalem implet magnitudinem; aliquando etiam excedit: colore aureo lucet, aut pallido. Hominis aiunt esse amantissimum: prætereuntem sane e sepibus, aut riparum toris adeo contentis obtuetur oculis, vt nunquam nictet; quin etiam circumacto capite obtutu eum prosequitur. Ferunt eum dormientem hominem seruare, ne ab anguibus quippiam capiat detrimenti; nam cum serpentum generibus maximas gerit inimicitias; igitur oppressum somno messorem quum aggreditur coluber, Lacertus vnguibus adrepens hominem excitat: tum communem hostem pariter insequuntur. Vtriusque pugna memorabilis a nobis diu spectata est in sylua no-* B *stra. Quod maxime mireris, non audere anguem ore aggredi aduersarium; sed cauda pugnare: Lacertus omnes aditus ad illius fauces tentare: ille in orbem se se colligere, atque alte elatus vibrare linguam; postea exsinuatus simulata fuga, tum cauda impetere, tum ex obliquo incessere. Ego stupidus non tam pugnam mirari, quam quod me præsentem, atque etiam cum telo ad manum neuter aufugeret. Anguis metu, ne a tergo correptus hosti pœnas daret:* C *Lacertus, credo, opem a me sperans. Interea caudæ ictum quum frustra euadere conatus esset, semel atque tum anguis elisum inuaderet, ego illum dissecui. Lacertus resumpto animo, hostem mordicus arreptum non prius dimisit, quam porrectum ac moribundum viderit. Hunc Lacertum appellant Thusci Ramarrum, Nostrates Ligurum*. Hæc ille. Naturalem itaque Liguri Lacerti cum hominibus amicitiam, & naturalem eius inimicitiam cum an- D guibus, aptissime finxit in Lucerna sua priscus illius autor, pugnam Lacerti Liguri cum vipera, graphice descriptam a Scaligero, præsente videnteque se homine. Ratio vero physica, cur anguis adeo refugiat morsum Liguri, vicissim is adeo morsu apprehendere serpentem gestiat, vna est illa, quia Lacertus ille morsu plurimum pollet, vt vel dentes in re demorsa relinquat; id enim euidentissime testatur Magnus Al- E bertus [q] inquiens: *Lacertam quidam serpentem esse dicunt, propter similitudinem corporis ad serpentem, & propter similitudinem caudæ: Sed non potest reduci in aliquē trium ordinum supradictorum; quia quum mordet Lacerta & Stellio, dentes paruos oris sui dimittunt in loco morsus sui infixos: & sunt parui subtiles & nigri; & ideo non cessat locus prurire & dolere, donec extrahantur cum serra vel cultello posito*

Pugna ... ti cum ... mirabil...

Ex ... symb... certi ... guis i... na po...

Cu... refug... sum L...

[q] 3 ... mal...

Den... ti v... to ... c

sito super eos, & excidente eos: & tunc sedatur dolor, sicut dixit Auicennas. Extrahunt etiam dentes eius oleum & cinis suppositā, *si postea sugatur locus, & ponatur in aqua calida.* Sed & ex Plinio scribit Isidorus, *Serpentis caput etiamsi cum duobus euaserit digitis, nihilominus viuit; vnde totum corpus obijcit pro capite ferientibus.* Verum enimvero, quoniam quemadmodum adnotauit M. Albertus, aliqui referunt Lacertam inter serpentes, propter similitudinem ad serpentem, & propter similitudinem caudæ; propterea septem aptissime positi fuere serpentes in istiusmodi Lucerna Mineruæ consecrata; duo scilicet isti pugnantes in arcu manubrij Lucernæ: totidē amplectentes vas tubumve surgentem e Candelabro; atque tres in apice basis Candelabri; quia Mineruæ Deæ tum serpens, tum etiam septenarius numerus consecratus est; de quo Bongus in sua Mystica Numerorum significatione verba profert ipsissima: *Adeo autem Septenario inoleuit opinio Virginitatis, vt Pallas etiam nominetur. Sacris enim initiati Pythagorici semper Virgini sine matre natæ Mineruæ, septenarium assimilant, quia & illa nec partu est edita, sed ex Iouis orta capite.* Sed non est prætereūdum & hoc, a Pythagoreis numerum septenarium poni symbolum Virginitatis, quia Virginitas ex natura necessario reperitur in infantia, quæ prima ætas annorum numero septenario clauditur, ac mensuratur. At vero septenarius numerus iste serpentum in Lucerna positorum, vt vt ob Virginitatis tesseram ad Mineruam referatur; eam tamen ortam e capite Iouis mirifice repræsentant illi duo serpentes pugnaces, pugnantesque siti in manubriolo Lucernæ nostræ, quod æmulatur spinam dorsi medullarem, prodeuntem ex humano capite, ac e cerebro nascentem, emergentemque; si quidem non solum Iobus Fincelius, Franciscus Bebeccius, Aegidius, Aquila, Chronici Chronicorum Politicus autor ex Rubeaquēse testantur, *Anno M D XLIX. quum Viperæ, ac Lacerti in hominum corporibus nascerentur; magna hominum copia, quum remedium deesset, cruciatibus ac doloribus multis extincta est. Quidam demum ad Solem expositi serpentes calorem naturalem sentientes euomuerunt, ac liberati sunt.* Verum etiam ex mulierum capillis in aqua maceratis oriri serpentes, autor est post[r] Auicennā[s] Aponensis, atque[t] Cæsalpinus. Quin etiam [u] Aelianus, & ante illum Pythagoras asseruit, *Hominis mortui spinæ medullam putrescentem conuerti, exoririque feram, & serpere animantem immanissimum ex mansuetissimo. Atque bonorum honestorumque hominum reliquias requiescentes non modo quietem pro præmio; sed etiam eorum animas bona, quæ toties attestata sunt a sapientibus, habere. Malorum vero hominum spinas post e vita excessum talia monstra parere. At id aut est totum fabulosum; aut, si adhibenda ei fides sit, præmium meo iudicio dignum suis moribus malus retulerit, qui serpentis pater efficitur mortuus.* Ouidius [x] de proposito:

» Sunt qui quum clauso putrefacta est spina sepulchro,
» Mutari credant humanas angue medullas.

Plinius[y] anguem ex medulla hominis spinæ gigni, accipit a multis autoribus. Plutarchus in Cleomene: *Paucis post diebus, qui Cleomenis corpus cruci suffixum custodiebant, draconem ingentem conspexerunt, qui caput illius circumplicabat faciemque contegebat, ne auis carniuora eam vlla attingeret. Hinc superstitio incessit regi trepidatioque aliarum expiationum mulieribus aditum præbens, quasi virum interfecissent diuinum & humana forte maiorem. Alexandrini quoque excurrebant ad ipsum locum, ac heroem Cleomenem deorumque filium appellabant: vsque dum reflexerunt eos doctiores: qui docuerunt apes ex bobus, ex equis vespas putrescentibus germinare, scarabæos ex asinis pullulare eodem deductis; humana vero corpora tabe medullæ inter se compacta & concreta edere angues. Qua re veteres animaduersa inter omnes animantes heroibus draconem consecrauere.* Philostratus in Heroicis (obseruatu quoque[z] La-Cerda) scribit inuentum fuisse mortuum hominem duodecim cubitorum, sepulcro effosso, repertumque draconem in eius caluaria. Virgilius item ex Anchisæ tumulo magnum exijsse serpentem innuit inquiens

» -------- adytis quum lubricus anguis ab imis

E capillis mulierum serpentes oriri, & e spinæ medulla cadaueris humani.

[r] 5. de animal.
[s] 10. prob. an. 13.
[t] 5. perip. q. 1.
[u] 1. de anim. hist. c. 51.
[x] 15. metam.
[y] l. 10. c. 66.
[z] 5. Æneid.
[a] loc. cit.

„ Septem ingens gyros, septena volumina traxit,
„ Amplexus placide tumulum, lapsusque per aras,

Notat etiam La-Cerda, famam esse, serpentem emicuisse ex sepulcro Caroli Magni Francorum Regis. Philostratus in Heroicis infit: *In Co Insula (possidet autem ipsam solus) contigit, vt quum vites foderet, terra vt pote inanis fodientibus resonaret; quam quum aperuissent, duodecim cubitorum mortuus iacebat; sed caluam habitabat draco:* in quem opinandum est commutatum fuisse cerebrum magnum maximi cadaueris. Qua de re nos alibi latius egimus Encyclopædiam texentes ad [*] Aram Lemniam Dosiadis. Vt iam veritati cum physicæ, tum etiam historicæ litauerit autor Lucernę nostræ, ponens e capite hominis exire viperam, & velut eius dorsali spinæ Ligurum Lacertum innixum inire cum vipera certamen, vel homine spectante: quas inter feras esse naturalem contrarietatem illud euincit, quod ex Lacerta siccata viperam oriri memorat ex antiquis Valerianus; etenim mutatio physica non est nisi inter contraria, sicuti latissime demonstrat [b] Aristoteles; Pierij [c] verba sunt, *sane alia etiam est viperæ generatio: si quidem Aristoteles, vt apud interpretem Theocriti legitur, Lacertam exsiccatam ait in viperam mutari.* Quod quidem etsi non legatur in operibus animalium Aristotelis æuo nostro prostantibus; attamen in alijs legi potuit; quum [d] Plinius ipse scribat legisse se volumina de Animalibus ab Aristotele conscripta numero quinquaginta; quorum maior pars perijt. Sed nec illud absque mysterio fuit, viperam exoriri de capite puerili, non autem e senili, ad indicandum ortum Mineruæ de capite Iouis; tum quia serpens est hieroglyphicum prudentiæ, sapientiæque; cuius Numen Minerua ponebatur esse: tum quia Iupiter dicitur Deorum immortalium supremus; quos [e] Aristoteles ait expertes esse senij; nam agens alicubi de Numinibus, regionem superęthereæm incolentibus, infit: *Quapropter neque tempus facit ipsa senescere.* Quum igitur ętas puerilis omniū maxime procul absit a senectute; scite Iouis immortalis Deorum supremi caput mystice

[*] pag. 146. & seqq.

[b] 1. phys. passim.

[c] Hierogl. 14.

[d] l. 8. c. 16.

Vipera cur in Lucerna ponitur oriri ex puerili capite.

[e] 1. cęl. t. 100.

A designauit Autor Lucernæ nostræ capite puerili. Sapienter autem Lucerna sub Pedis effigie formata fuit ab eo, qui super Candelabro posuit illam Mineruæ, cum tanto artificio confecto; quoniam Lucerna finis atque terminus est, ad quem instituitur Candelabrum, & cuius gratia tota illius constructio facta fuit; nam obseruante suis in Hieroglyphicis [f] Valeriano, *Pes est absoluti operis indicium; ad calcem enim dicimus, quum ad finem peruentum esse vel operis,* B *vel negocij volumus indicare.* Sed & illud admirabile notatur in ista Lucerna Mineruæ consecrata, quod humanum pedem sinistrum repræsentat, non autem dextrum; nam id aptissime Mineruam Deam belli vel in ipsa pugnæ aggressione significat; etenim, vt idem Pierius ait, [g] *In statuis pes læuus ante porrectus, aggressionis indicium est, quo ita firmato, gestum aiunt ad inuadendum aptum, quod dexteri pedis agilitas ictum,* C *quoquouersus quis incubuerit, iuuat. Sinister enim sua quadam peculiari tarditate, totius est veluti corporis firmamentum, ac quasi centrum, circa quod alterius pedis alacritas & promptitudo versetur exerceaturque, & quasi rotæ curuatura axi per radios innixa circumagatur, parti vnicuique laboranti opem allatura; quod non ignorauit Maro noster, vbi X. Lucagus Aeneam ferire parat: proiecto nam pede læuo aptat se pugnæ. Hoc etiam in Numis, vbi Martis vl-* D *toris inscriptio est, sæpe comperias; nam & Philosophi consentiunt, motum a dexteris partibus oriri. Atque ego Romæ in Mediceis ædibus pulcherrimi operis statuam obseruaui, quæ speciem hanc in aliquem inuadendi, læuo proiecto pede, præseferebat. Militaris præterea disciplinæ Magistri commonent, si missilibus agatur, sinistros pedes ante haberi a peditibus; ita enim vibrandis spiculis vehementiorem esse ictum. At si res, inquiunt, agatur gladio, dexter pes proferendus, vt propinquior dextera sit ad vul-* E *nus inferendum. Sed vtcunque illi, apud [h] Maronem tamen eodem ipso congressu, quem paulo ante dicebamus, strictum rotat acer Lucagus ensem:*

„ Interea bijugis infert se Lucagus albis
„ In medios, fraterque Liger: sed frater habenis
„ Flectit equos: strictum rotat acer Lucagus ensem.

Lu-

Lucerna sub effigie dis effic...

[f] l. 3...

Lucerna ... ministri p... figiem ...

[g] loc...

[h] l...

„ Lucagus vt pronus pendens in verbera telo
„ Admouit bijugos, proiecto dum pede læuo
„ Aptat se pugnæ--------

Quod & ante monuit Aristoteles agens de Animalium incessu: [i] *Signum autem quod a dextris motionis sit initium; ipsæ pedum sunt proiectiones; omnes enim quæ sinistra sunt, proijciunt. Stantes quin etiam sinistra protendunt magis, nisi quid aliter forte contingat; non enim a proiecta mouentur parte, sed ab ea, quæ est abducta: eoque etiam modo dextra tuentur.* Sic igitur apte Lucerna Mineruæ Deæ Militię hieroglyphice fingitur pede sinistro, qui pugnam aggredienti proijcitur ante, non solum in pugna missilium, sed etiam in certamine gladij, nam ensis vehementius impellitur, atque robustius infigitur, dum pede læuo proiecto dextera manus cum humero totoque latere dextro mouetur in hostem. Præterea vero Lucerna formaliter eo quoque nomine Mineruam designat, quo constat ex oleo, papyro seu myxo, & igne; namque [k] Mythologi relatu, Vulcanus quum Mineruam sibi præmium armorum, quibus Iupiter Gigantes hostes vicerat, coniugem a Ioue obtinuisset, eam reluctantem aggressus, dicitur inter luctandum semen in eius femur effudisse; quod Minerua mox lana deter sit, lanamque spermate sordidam in terram abiecit; natumque inde puerum Erichthonium anguineis cruribus. De quo coniugio Palladis & Vulcani, ac ortu Erichthonij quoque [l] Boccacius in sua Geneologia Deorum, Valerianus in suis [m] Hieroglyphicis, & D. Augustinus [n] in sua Ciuitate Dei; licet paulo diuersa prodiderint. Sane Mineruam oleæ oleique inuentricem oleum designat ardens in Lucerna; Vulcanum ignis, cui præsidet Fabrorum Deus; Lanam autem papyrus ellychnium constituens in Lucerna; flamma vero, quæ tortuosis apicibus plerumque bifurcatis e myxo sustollitur veluti serpens Erichthonium indicat. Immo nostram Lucernam in æde Mineruæ dudum ardentem extitisse, satis innuit explicatio D. Augustini scribentis in hanc sententiam: *Erichthonij regis Athenienſium, cuius nouissimis* *annis Iesu* [o] *Naue mortuus reperitur, Vulcanus & Minerua parentes fuisse dicuntur. Sed quoniam Mineruam Virginem volunt, in amborum contentione. Vulcanum commotum effudisse aiunt semen in terram, atque inde homini nato inditum nomen; Græca enim lingua* ἔρις *contentio, &* χθών *terra est; ex quibus duobus compositum vocabulum est Erichthonius. Verum, quod fatendum est, refellunt, & a suis Dijs repellunt ista doctiores, qui hanc opinionem fabulosam hinc exortam ferunt: quia in templo Vulcani & Mineruæ, quod ambo vnum habebant Athenis, expositus inuentus est puer dracone inuolutus, qui eum significauit magnum futurum; & propter commune templum, quum essent parentes eius ignoti, Vulcani & Mineruæ dictum esse filium; nominis tamen eius originem fabula illa potius, quam ista designat historia.* De proposito quoque Pausanias aliquid ita scribit in Atticis: *Supra Ceramicum, & porticum, quæ Regia dicitur, Vulcani est fanum: in quo quod Mineruæ positum sit signum, nihil sane admiror; quum ad ea, quæ de Erichthonio vulgo traduntur, animum refero.* Sed & illud infantis humani caput, e quo veluti pendent angues (viperam, & Lacertum dico) Lucernæ manubriolum intortum effigiantes, Erichthonij symbolum esse potest, ex Athenæ Vulcanique contentione producti, sicut dictum est.

[o] Iosue 24.

De Querni baculi mystico sensu in Lucerna. Cap. XXII.

Verum enimvero nec sua significatione caret in proposito baculus ille ligneus e quercu, perforatus, qui summo de vertice Candelabri surgens extollitur: & cuius foramine per insertum manubrium rectum dependet Lucerna; siquidem baculus iste formatus est in effigiē sceptri, & e quercu; quamobrem vt antea visum est Lucernā mystice significari Mineruam; ita nunc apertissime constat eiusmodi querno sceptro, de cuius foramine Lucerna depēdet, hieroglyphice signari Iouem, qui Palladem armatam e fisso capite parturit; etenim non solum quercus arbos est vni sacra Ioui, qui solus inter Deos habet sceptrum; quum vnus Iupiter sit omnium Deorum Gentilium

Ortus Mineruæ ex capite Iouis vt ostenditur baculo ligneo Lucernę.

[p] serm.38. Celtæ vt Ioue colerent.

Rex: at etiam, vt ait Maximus ille [p] Tyrius, *Celtæ colunt Iouem. Celticum vero Iouis signum, altissima quercus:* Lepide sane Lucianus introducit Vulcanũ, perforato capite Iouis, inde prosilientem videre Palladem armatam cum hasta; scribit enim [q] proponens dialogum Vulcani & Iouis: V. Quid me oportet facere, Iupiter? venio enim ita vt iussisti, securim habens acutissimam, etiamsi lapides opus sit vno ictu dissecare. IV. Recte sane, Vulcane. Sed iam impacta illa, diuide mihi caput in duas partes. VVL. Tentas me num insaniam? Impera igitur vere, quod vis tibi fieri. IV. Diuidi mihi caluariam volo: si vero non obedieris mihi, me experieris non nunc primum irascentem. Veruntamen ferire oportet audacter, & præsenti animo, neque cunctari: Pereo enim præ doloribus, qui mihi cerebrum inuertunt. VVL. Vide Iupiter, ne quid mali faciamus. Acuta enim securis est, & non absque sanguine, neque etiam ad Lucinæ mortem tibi obstetricabitur. IV. Incute modo Vulcane audacter; ego enim noui quid sit conducibile. VVL. Inuitus quidem, sed tamen feriam. Quid enim agat aliquis, te iubente? sed quid hoc? Puella armata hæc est Magnum. Magnum, o Iupiter, malum habuisti in capite; merito igitur iracundus fuisti, tantam intra cerebri panniculum viuam Virginem nutriens, idque armatam; nimirum castra, non caput habuisti, non aduertens. Hæc vero etiam saltat, & cum armis tripudiat, clypeum concutit, & hastam vibrat, & quasi quodam furore concitatur: &, quod maximum est, formosa admodum, ac maturis nubilis annis breui adeo iam facta est; cæruleos quidem oculos habens. Sed tamen & huic gratiam addit galea. Quare, o Iupiter, obstetricandi præmium hoc mihi refer; desponde mihi illam. IVP. Impossibilia petis, Vulcane: Perpetuo enim virgo manere vult. Ego certe, quantum in me est, nihil repugno. VVL. Hoc volebam: reliquum quod est, ipse curabo: ac iam simul rapiam hic ipsam. IVP. Si tibi facile adeo hoc, facias licet: veruntamen illud scio, quod amas ea, quæ tibi contingere nequeunt. Istam sane puellam

[q] tom. 1.

A B C D E

armatam cum hasta prosilientem e fisso capite Iouis facile refert ærea Lucerna cum prælonga manubrij mobilis hasta; namque priscorum arma fuerunt ærea; sicuti passim admonet [r] Homerus introducens Diomedem permutate arma sua ænea cum aureis armis Glauci, cecinit

Arma ver[e] ærea fuer[unt]

[r] 6. Ilia[d.]

Tunc vero Glauco Saturnides mentem ademit Iupiter,
Qui cum Tydide Diomede arma permutauit,
Aurea æneis, centum bobus valentia nouem bobus valentibus.

Nec vllum omnino scrupulum cuipiam mouere potest de tanta Lucernæ vetustate ligneum illud sceptrum solidum, atque nulla prorsus carie tineave corrosum; etenim ligna, querna speciatim diutissime durant, cariemque non sentiunt; vbi debito Lunæ tempore cæsa fuerint: qua de re [s] Plinius ita: Robur vere cæsum, teredinem sentit: bruma autem, neque vitiatur, neque pandatur; alias obnoxium etiam vt torqueat se se, findatque; quod in subere tempestiue quoque cæso euenit. Infinitum refert & Lunaris ratio; nec nisi a vicesima in tricesimam cædi volunt. Inter omnes vero conuenit, vtilissimum in coitu eiusdem sterni; quem diem alij Interlunium, alij silentis Lunæ appellant. Sic certe Tiberius Cæsar concremato ponte naumachario larices ad restituendum cædi ex Rhætia præfiniuit. Quidam dicunt, vt in coitu, & sub terra sit Luna; quod fieri non potest, nisi noctu. At si competant coitus in nouissimum diem brumæ, illa fit æterna materies. Theophrastus in sua Plantarum [t] historia multo prius ac euidentissime scripserat idem, aiens: *Robur profecto cæsum tempestiue, neque putredinem sentit, & prædurum spissumque, ad similitudinem cornu, perdurat; totum enim cordis specimen gerit:* Quæ quidem conditiones obseruantur in isto Lucernæ sceptro manifestissimæ; lignum etenim prædurum est, atque spissum, ad instar cornu: specimenque gerit cordis intimi, seu medullæ arboris. Quod absolute de omni arbore cædua prius asseruerat: [u] *Ligna cædi etiam post Lunæ occasum præcipiunt, quasi duriora, & computrescere peruicaciora forent.* Columella pa-

Ligna qu[æ] [d]iutur ve[tus]sima.

[s] l. 16.

[t] l. 5. c

pariter ait: [u] *Nec minus in ædificia succidere arborem: Sed vtraque melius fiunt Luna decrescente, ab vigesima vsque in trigesimam; quoniam omnis materia sic cæsa iudicatur carie non infestari*. *Cassianus item* (obseruatu Portæ [x] in sua Villa) *addit suis præceptionibus cædendorum lignorum, Luna sub terris latente, & in coitu; additque rationem, qua Lunæ lumen ligna molliora facit*. Quod & Diophantes confirmat. Leo Baptista Albertus [y] agens de re ædificatoria dicit: Sed „ cædi materiam oportere periti omnes „ admonent Luna deficiente; nam tunc „ admodum exhaustam esse arboris statuunt crassam illam pituitam, quæ quidem ad citam putredinem imbuendam perprona sit; Lunaque istac cæsam carie non infestari. Et Constantinus Cæsar in suis Georgicis infit: [z] *Ianuario mense ligna ad ædificandum, & operas, cædenda sunt, Luna in coitu existente, & sub terra: Lunæ enim lumen ligna molliora facit: Quæ vero tunc cæsa sunt ligna, a putredine incolumia permanent*. Quum igitur antiquorum mos fuerit, [a] Aristotelis obseruatu, Dijs immortalibus æter-

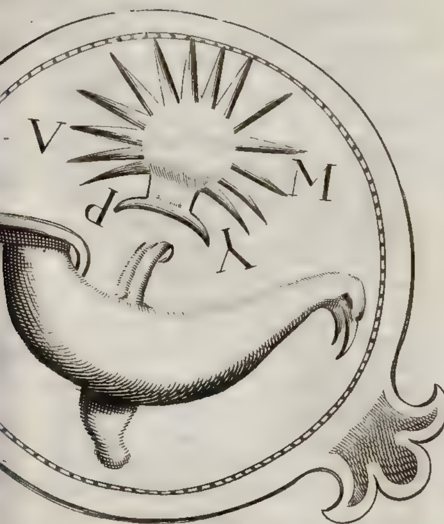
A nas res attribuere; verisimile prorsus est, priscos illos Lucernam Palladi consecrantes, in ea ligneum sceptrum ex quercu fecisse, quæ cæsa fuerit in Lunæ coitu brumali, ac sub terra delitescente, quo materies æterna foret, immunis ab omni carie, notaque putredinis. Nigrescere vero quernum lignum, constat experimentis euidentissimis. Hactenus de Lucerna vetusta Mineruæ consecrata, faberrimeque constructa; B quæ plurima inter alia cimelia maxime ditat & ornat, optime Galuane, tuum nobile Gazophylacium. Tu vero mea cogitata de proposito boni consule, ac me ama. Dabam Patauij e meo Scalumnæ Musæo, Calend. Septembris M DC XLVI.

Quercus vetustate nigrescit.

De Lucerna vetustissima Deæ Syræ. *Cap. XXIII.*

C NOuissime vero mihi videre licuit inter cimelia Illustrissimi Comitis Ioannis de Lazara Patauini, Eq. Diui Stephani, numum antiquissimum in hanc effigiem

p. XXI.

In Musæo Illustriss: Com. Joan de Lazara Patau. numus æreus.

Io Georg. sculps.

In anteriori parte caput muliebre, facie decora valde, crinibus vitta deuinctis inspicitur: in posteriore vero, me iudice, Lucerna quædam in formam cymbij efformata, e cuius fundi inferioris medio procedit, prominetque manubrium teres oblongum; qui processus inseri quoque potuerit in alicuius candelabri tubulum. E suprema parte Cymbij sursum attollitur veluti nauiculæ puppis; prope quam assurgit e medio fere concaui cymbij, loco mali, quasi fumans adhuc, & propemodum ardens papyri funiculus. Prora vero Cymbij fastigiatur in collum, caput, & rostrum auiculæ. Supra funiculum hunc suspenditur in aere globosa quædam massa radijs vndique circumsepta superne simul, & a lateribus, inferne vero dehiscens tanquam in duo cruta, duosve pedes, inferiori sua extremitate coniunctos. Inter huiusmodi vero globulum radiosum, & Cymbij funiculum, Grecanicis literis inuersis nomen ΕΥΡΑ legitur ita VdXƎ: vel ob erratum fabrile, non infrequens in antiquis etiam Numismatum inscriptionibus; vel potius, quod antiquam scribendi formam Aegyptiorum autor Lucernæ seruare

[*]l.18.c.37. voluerit; de qua Rodiginus ita [*] *Scribunt, non vti nos, a sinistro in dextrum pergentes, sed e diuerso; prædicant tamen ipsi, nos in sinistrum produci, se vero in*

Locus difficilis explicatus. *dextrum*. Quod quidem verum est, si nos referamur ad primum mobile, quo feruntur astra ab oriente, velut a dex-

[*]2.cæl.t.15.36. tra cæli parte, vt ait Aristoteles [*] ad occidentem, vt ad sinistram. At vero si signiferi, secundorumque mobilium motum consideremus, quibus nos propinquiores existimus; quum Zodiaci polus Australis habeatur deorsum, & Borealis e contrario sursum, nos a dextro scribimus, Aegyptij a sinistro. Ceterum illi non ab re suo more scribentes, eruditissimi Mathematici primi mobilis motum obseruant, & more suo VdʎƎ, scribere voluerunt, non autem consuetudine nostra ΕΥΡΑ. Verba vero Aristotelis ipsissima sunt: *Dextrum enim vniuscuiusque dicimus, vnde principium est eius, qui secundum locum motus: Circulationis autem cæli principium est, vnde astrorum ortus sunt; quare hoc vtique erit dextrum; vbi autem occasus,*

A *sinistrum. Si igitur & a dextris incipit, & ad dextra circumfertur, necesse est sursum esse eum, qui non apparet, polum. Si enim is erit, qui manifestus est, ad sinistra erit motus; quod quidem non dicimus. Manifestum est igitur, quod immanifestus polus est sursum, & qui illic habitant, in eo sunt, quod sursum est, hemisphærio, & apud dextra: nos autem in eo, quod deorsum est, & apud sinistra, e contrario quam vt Pythagorei dicunt. Illi enim nos & sursum faciunt, & in dextra parte; illos vero, qui*

B *illic sunt, deorsum, & in sinistra; accidit autem contrarium. Verum secundæ circulationis, veluti planetarum, nos quidem in ijs, quæ sursum, & in dextris sumus; illi autem in ijs, quæ deorsum, & in sinistris. E contrario enim his principium motus est; propterea quod contrariæ sunt lationes: Quare accidit nos quidem esse apud principium, illos autem apud finem.* Sed e limbo numi prominet ad latus inferius triãgulare quasi manubriolum, nusquam

C alias a me conspectum in numis, qui semper habentur exactæ rotunditatis in peripheria, consultis etiam nobilissimis, ac peritissimis antiquarijs. Certe videtur id generis Lucernam vtcunque nobis Apuleius expressisse, dum Deæ Syræ festum, pompamque solemnitatis describens infit: [a] *Quorum antistitum* [a] lib...
tam.
primus Lucernam, præmicantem porrigebat lumen, non adeo nostris illis consimilem, quæ vespertinas illuminant epulas, sed au-

D *reum Cymbium medio sui patore flammulam suscitans largiorem*. Non ab re censeas, istam Syram esse Deam, de qua [b] Cicero scribit: *Quarta Venus Syria Ty-* [b] 3.
Deor.
roque concepta, quæ Astarte vocatur, quum Adonidi nupsisse traditum est; etenim superius [c] Apuleius idem dixerat, hanc [c] init...
eamdem Deam appellari Reginam cæli, siue Cererem, siue cælestem Venerem, siue Phæbi sororem, siue Proserpinam, & obseruatu [*] Gyraldi, fuit [*] syn...

E Amathus Cypri Ciuitas, vt Stephanus scribit, vetustissima, in qua Adonis Osiris venerabatur: qui quum Aegyptius esset, Cyprij & Phænices proprium fecerunt. Difficile cognitu prorsus est, quid sibi velit globulus ille radiatus, ac inferne veluti pedatus, supra Lucernam, ab ea penitus discretum, eminens. Diuinare si liceat, duo proferam; vnum quidem ex rei natura, sed alte-

alterum ex historia veteris eruditionis. A Ex rei natura namque passim obseruare licet, flammam, quæ fumus [d] ardens est, vt [e] antea quoque notauimus, absumpto statim humore Lucernæ, non emarcescere iunctam & affixam ellychnio, sed eleuari sursum, & extra combustum fomitem in aere pendulam aliquantulum vigere, maiorem fieri, splendidioremque; ac exultare quasi vinculo liberatam, quo violente deorsum detinebatur alligata papyro, B natura sua sursum semper inhians ad ignis propriam sedem: In aere vero maior, atque splendidior fit, attenuato magis, rarefactoque fumo ardente, quo nititur. Quare corpusculum illud radiosum, supra Lucernæ papyrum degens, esse potest flamma recens extinctæ Lucernæ, adhuc in aere suspensa, morulam ibi trahens. Ex historia vero constat, apud Aegyptios in festo Lucernarum noctu celebrato, Sacerdotes Isidis, Deæ Syræ, cum eiulatu magno, C & lacrymis inquirere membra discerpti Osiridis a Typhone; quibus inuentis ineunte die, ac in arcula sacra reconditis, luctum in gaudia conuertunt; qua de re testimonium perhibet in opere suo De Iside & Osiride Plutarchus inquiẽs: *Decimanona mensis die, noctu ad mare descenditur, & sacram cistam Stolistæ (quasi vestitores diceres) vna cum sacerdotibus afferunt, in qua est intus aurea areula, cui infunditur ab ijs aqua potabilis; & clamor* D *tollitur ab his, qui adsunt, vociferantibus, Osiridem esse inuentum: Ex inde tellurem frugiferam aqua permiscent, additisque misturæ aromatibus & suffimentis sumptuosis, effingunt imagunculam Luniformem, & hanc amiciunt & ornant: significantes Deos istos ab ipsis putari esse naturam terræ & aquæ.* Sic ergo corpus illud supra Lucernam in aere suspensum, rotundum, atque radiosum, indicare potest vel cistam & arculam auream, in qua E reposuerit Isis membra sui coniugis Osiridis a Typhone discerpti: vel imagunculam Lunæ plenæ, ornatam, amictamque radijs, aromatibus, & suffimentis sumptuosis. Quæ vero prominet appendix e peripheria triangularis, ignotam, atque singularem omnino rationem obtinet; quum huiuscemodi prominentia nunquam obseruata sit a me, nec ab antiquarijs (quos non vnos, & non vulgares de proposito consului) in alio vllo numismate. Numus autem iste non est eius omnino magnitudinis, quæ continet effigiatas imagines; at multo minoris, quantula est ad earum calcem appicta sine figuris vllis orbita. Curauimus autem ærei numi parui faciem vtramque maioris orbis efformari, quo melius intueri possent imagines rerum representatarum in isto numismate, vere singulari. Cui sane comparauero Numum Adriani Cæsaris, in capite serpentis Lucernam non absimilem huic ostentantem, de quo posterius acturi sumus in fine libri.

[d] ...gen. [e] ...p. 18. ...est su...iens.

De Lucerna Vulcani Vintimilia.
Cap. XXIV.

Recens autem pulcherrimæ Lucernæ, Vulcanum mirifice representantis, imaginem ad me Bononia Patauium transmisit Clariss. Aprosius, cum hoc epistolio:

Cl. Viro Fortunio Liceto

Fr. Angelicus Aprosius Vintimilius Augustinianus S. D.

» Memoria recolens, ex epistola tua, Cl. Licete, non ita pridem percepisse me, pergratum tibi fore, si quam haberem antiquam Lucernam eruditionis participem, tibi communicassem inserendam in tuo volumine De Recõditis Antiquorum Lucernis, quod in præsentia recuditur: Quum vnam obtineam ex metallo constructam, ornatam iconibus pluscculis, ad sui declarationem non vulgaris eruditionis ingenium efflagitantibus; eius imaginem ex vtraque facie delineatam, nunc ad te transmittere libuit huiusmodi:

For-

Lib.VI.Cap.XXIV. Fig I.
org sculps.

Lib. VI. Cap. XXIV. fig. 2.

„ Formata est ad imaginem Conchæ ma-
„ rinæ, innixæ super capite Delphini pi-
„ scis, qui cauda sua Concham ipsam cir- A
cumambit. A posteriori parte super „
operculo nudus homo sedet, cum ga- „
lea in capite: cingulum habens ab hu- „
me-

„ mero dextro per pectus atque dorsum A
„ desinens in læuum latus, cum affixa
„ bursa quadam venatoris. Sedens hic
„ homo manibus agitat follem, quo vi-
„ detur velle flammam accendere; quum
„ tubulus follis, vnde flatus egreditur,
„ fere pertingat ad foramen ellychnij:
„ meatus vero, per quem oleum infundi
„ solet, referat in folle porum ad intro-
„ ductionem aeris institutum. A sinistris
„ homo sedens habet forcipem, & mal-
„ leum; & a dextris veluti frustum ferri B
„ rude. Quid sibi velint ista, equidem
„ ignoro. Credo tamen te, cuius eru-
„ ditio parem non habet in Europa, pe-
„ netraturum eiusmodi figurarum myste-
„ ria. Ita sperans, & hanc occasionem
„ adornandi Spartam eiusmodi quatuor
„ immortalis atramenti tui stillisample-
„ xaturum te, finem facio. Bononiæ
„ XXVIII. Maij M DC XLVII.

Responsio Liceti de Lucerna Vulcani. Cap. XXV.

Perill. & Adm. R. P. M. Fr. Angelico Aprosio Vintimilio Augustiniano Fortunius Licetus B.A.

INgentes habeo tibi gratias, Cl. Vir, quod mihi tam pulchræ Lucernæ veteris imagines affabre delineatas communicaueris, abditioris eruditionis mysteria continentes. Vtinam datum mihi sit ea recludere. Quantum sane conijcere licuit ex accurata singulorum inspectione pariter, & meditatione pereruditus autor operis mihi videtur Vulcani mysteria figuris istis cælare voluisse tam Mythologica, quam etiam Physiologica. Porro, vt agamus de vtrisque seorsum, a Mythologicis exordium sumentes, Vulcanus apte nudus efformatur, quod semper ignea tractans vestibus exui debuit, sique minister eius Pyracmon nudus est, de quo [a] Virgilius: [a] 8. Aen.

„ Insula Sicanium iuxta latus, Aeoliamque
„ Erigitur Liparem, fumantibus ardua saxis:
„ Quam subter specus & Cyclopum exesa caminis
„ Antra Aetnæa sonant: validique incudibus ictus
„ Auditi referunt gemitum: striduntque cauernis
„ Stricturæ Chalybum, & fornacibus ignis anhelat:
„ Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus.
„ Hoc tunc ignipotens cælo descendit ab alto.
„ Ferum exercebant vasto Cyclopes in antro
„ Brontesque, Steropesque, & nudus membra Pyracmon.

Sic igitur & Vulcanus nudus effingitur. Iuuenis etiam nudus & decora facie, vnoque tantum pede curtus ponitur Vulcanus, quia secundum etymologiam nominis a Platone in Cratylo, nuncupari dicitur Hephæstius, hoc est Præses luminis; lumen autem nunquam senescit, vt quod assidue generatur ad præsentiam lucidi corporis in perspicuo; nihilque lumine formosius est inter qualitates corporeas. Nudus au- C tem ponitur, & vno pede crureque rectus ac in propatulo, sed altero tantum contracto, & abscondito fere, quia statim ortus, ob solam deformitatem vnius cruris, pedisque, protinus eiectus est a parentibus e cælo in Insulam marinam Lemnum, antequam vestibus indueretur; quum ex eo casu cruris etiam alterius fracturã passus, inde claudus vtroque crure deformitatem pedum maiorem contraxerit: Qua de re Boccatius D in sua Deorum Genealogia [b] dicit: [b] I. 1
Vulcanus Iouis & Iunonis fuit filius, vt „
omnes fere Poetæ testantur. Hic eo „
quod claudus, & deformis erat, quam „
cito natus est, a parentibus in Lemnum „
insulam est deiectus: vbi lego, claudus, „
& ideo deformis vno pede; nam reliquo corpore deformitatem, eum non habuisse, constat ex Rabano, cui Vulcanus denominatur quasi Volans-Candor, vt obseruat etiam Boccatius ibidem. Auxit attamen vitium claudica- E tionis naturalis Vulcanus ex præcipitij ruina, confracto distortoque altero etiã crure, sicut obseruat Lucianus in suo Dialogo de sacrificijs inquiens: Vulca-
num claudum factum esse inquiunt ab „
eo casu, quum de cælo fuit a Ioue præ- „
cipitatus. Ac nisi Lemnij recte facien- „
tes, quum ferretur adhuc, eum exce- „
pissent, mortuus esset omnino nobis „
Vul-

Vulcanus tanquam Astyanax quum cecidisset e turri. Ceterum corpore reliquo forma præstantem, & inclytum extitisse Vulcanũ, aperte cecinit in Theogonia dudum [c] Hesiodus aiens:

„ Iuno autem Vulcanum inclytum amori indulgens
„ Genuit, & vires intendit, & contendit cum suo marito.

vel vt in sua Mythologia vertit Natalis Comes:

„ Vulcanum genuit Iuno coniuncta in amore
„ Præstantem &c.

Hunc autem ex casu crurifragium pertulisse deinde; propterea que pedibus vtrisque claudum fuisse post præcipitium, qui natus erat vno pede claudus, & ob eam deformitatem eiectus, indicat aperte Iuno, talia dicens apud Ho-
39. merum in [d] Iliade

„ Dona autem tibi dabo elegans solium, incorruptum semper,
„ Aureum. Vulcanus autem meus filius vtroque pede claudicans
„ Fabricabit elaborans.

Etenim Vulcanus artem fabri ferrarij ponitur exercuisse in terris, post sui casum de cælo. Verum autor Lucernæ Vulcanum accepit hic ante pręcipitium ipsius, vno tantummodo pede læsum, corpore toto reliquo formosum. Quam quidem crurifragij deformitatem autor Lucernæ cælare nititur vtcumque, sedentem Vulcanum fingens, altero breuiore crure contracto; Ciceronem imitatus, qui de natura Deorum agens in Vulcano posuit non deformem claudi-
f. cationem, & Valerium [*] Maximum, cui *Tenet visentes Athenas Vulcanus, Alcamenis manibus fabricatus; præter cetera enim perfectissimæ artis in eo præcurrentia indicia, etiam illud mirantur, quod stat dissimulatæ claudicationis sub veste leuiter vestigium representans, vt non tanquam exprobratum vitium, ita tanquam certam propriamque Dei notam decore significans.* Verum artificiosius multo faber huius Lucernæ Vulcanum sedentem proponens altero crure contracto, claudum Vulcanum nescias an celauerit, an potius ingeniose representauerit. Sedens ponitur Vulcanus, quod claudus existens, occulere cruris deformitatem studeat; ea tamen vtcumque visitur in hac

A effigie, quæ dextrum crus integrum habet extensum, at vero sinistrum valde contractum, & absconditum studiose. Iuuenili ætate ponitur, quod apud veteres appelletur semper nomine Iuuenis: & a Dosiada in Ara dicitur Vulcanus esse puer in cinere cubans. Malleum & forcipem habet, quia faber ferrarius his instrumentis potissimum vtitur. Follem itidem agitat ob eandem rationem; etenim fabri flammæ potius
B quam prunæ beneficio videntur indigere; flammam autem e prunis assidue follium agitationibus excutiunt. Ferri frustum informe gerit ad læuam, circa quod igniendum operaturus est, fabricaturus Ioui fulmina, vbi flammas accenderit. Cingulo gerit appensam bursam, in qua conclusum habet chalybem, & silicem, escam, & sulfur, instrumenta necessaria & apta ad reparandum ignem, quãdocumque fuerit extinctus; & eo præsentaneo fit opus. Sed in
C Concha marina residet Vulcanus, tum quia decidens e cælo in mare susceptus est a Thetide, sicuti cecinit [e] Homerus in Hymno ad Apollinem, introducens Iunonem ita canentem, [e] v. 316.

„ Audite me omnes Dij, omnesque Deæ,
„ Quod me iniuria afficere incipit nubicogus Iupiter
„ Primus, quoniam me vxorem fecit casta scientem.
D „ Et nunc sine me peperit cæsijs oculis Palladem,
„ Quæ inter omnes beatos decora est immortales:
„ Verum hic debilis factus est inter omnes Deos
„ Filius meus Vulcanus mutilis pedibus, quem peperi ipsa,
„ Eiecit manibus arreptum, & iniecit in latum pontum.
„ Sed illũ Nerei filia Thetis argẽtipes
E „ Suscepit, & suis sororibus duxit.

Quatuor autem posteriores versus Natalis vertit, quasi non Iupiter, at ipsa Iuno Vulcanum de cælo præcipitauerit inuidiæ simul ac ira stimulis perculsa, quod maritus absque se vxore Palladem pulcherrimam ediderit, ipsa sine masculo de se claudum, adeoque deformem Vulcanum enixa sit: ita Græcum textum interpretatus:

„ Ipſe meus natus claudus Vulcanus: ego ipſa A
„ Hunc peperi, manibus capiens, & in æquora ieci.
„ Filia mox cæpit Nerei Thetis alma marini:
„ Germanaſque adijt, quibus hunc portauit alendum.

tum quia Venerem vxorem habuit, e mari natam, & nauigare Concha ſuetam: Scholiaſtes enim apud [f] Boccatium ait; *Fortaſſis huc pertinet, quod Græci Venerem in concha ſtantem pingebant: quo tamen illi non libidinem, ſed hoc ſignificare volebant, quod matrem familias decet ſuæ domi conſidere, atque manere.* Quin & Vulcanus in Concha marina ſedens, quæ veluti domus Veneris eſt in mari nata de ſpuma, vnde nũcupatur Aphroditis, vt ait [g] Macrobius, indicatur maritus Veneris; qui relicto patre Ioue, matreque Iunone in cælo deſcenderit in mare, domumque Veneris; nam ethnici, qui multa de ſacris paginis aſſumpſerunt, & ad ſua fabulamenta detorſerunt, ibi legerant: [h] *Relinquet homo patrem ſuum, & matrem, & adhærebit vxori ſuæ.* Galeam Vulcanus in capite gerit, quæ Mineruæ bellatricis Deæ proprium eſt inſigne; vt ait Natalis in ſua [i] Mythologia: quia inter Galeam & Concha nudus Vulcanus reſidens, indicat duas habuiſſe formoſiſſimas vxores, Venerem, & Mineruam; ex qua [k] Cicero ſcribit, Vulcanum genuiſſe Apollinem, vel adnotatu [l] Gyraldi. Licet indicare potuerit autor, Vulcanum quidem poſſediſſe Venerem ſibi vxorem; at Mineruam expetiuiſſe quidem, & a Ioue poſtulaſſe, verum illam ei ſe ſupponere noluiſſe. Innititur autem Delphino Concha Vulcanum geſtans in domo Veneris, quod, vt ait non ſemel [m] Pierius, Delphinum amoris eſſe ſimulachrum, tam ex hiſtoria, quam ex tot Veneris ſignis, quibus id genus piſcis admouetur, apertiſſimum eſt. Decora facie cum galea, ſeu pileo fingitur in Lucerna Vulcanus, qui deformitatem gerit in inferiori parte corporis (vt iam ad explicationem Phyſiologicam tranſeamus) quia Cælij notatu, [n] *Ignis virtutem ſub Vulcani, hoc eſt hominis forma pingebant; in cuius capite pileus erat cæruleus* (quem fortaſſis ad venuſtatem in formam galeæ figuratum voluit autor Lucernæ) *ætheræ ſymbolum regionis: vbi integer, purusque ignis inuenitur; nam qui e cælo in terram delapſus eſt, quum imbecillior ſit, materiaque indigeat & fomento, claudicans fingitur, vt qui ſeipſum, niſi baculo innixus, ſuſtinere non poſſit, quum æthereus ille abſque vllo fomento ſeipſum ſuſtineat, alat, tueatur:* indeque cælum pro galea obtinet; quod cælum conſeruet omnia intra ſe contenta, & immutabilem habeat firmitatem ſuæ ſubſtantiæ. Sedet ibi Vulcanus, quia manet in ſua ſphæra. Præcipitatur tamen inde motu cælorum ſecundum aliquas ſui partes ignis, vt ait [o] Ariſtoteles: „ Et propter hanc igitur cauſam pertingit ad hunc locum caliditas; & quia ambiens ignis aerem ſpargitur motu frequenter, & fertur violentia deorſum. Ignis autem ita præcipitatus ex alto vel ad intima terræ viſcera delitefcit intra cauernas nudus, quia conſumit omnia quæcumque ſibi apponuntur combuſtibilia: Iuuenis, quia ſemper adoleſcit, Ariſtotele [p] ſcribente, „ Ignis enim augmẽtum in infinitum abit, quouſque fuerit combuſtibile. Sedet ſub galea, ſiue galea ferrea tectus; quia ſubterraneus ignis manet ſub antrorum fornice, veluti ſub caſſide. Follem agitat, quo flatum efflat, quia ſubterraneus ignis iugiter exhalationes & ventos de terra ſuſcitat, ac ex hiatibus antrorum, meatibusque telluris expellit; quod ait Ariſtoteles [q] euidentiſſime: „ Exiſtit enim terra per ſe quidem ſicca, propter imbres autem habens in ſeipſa humiditatem multam, vt & a Sole, & ab eo, qui in ipſa, igne incaleſcens, multus quoque intra fiat ſpiritus: & hic aliquando quidem continuus extra fluit omnis, aliquando autem intro omnis, aliquando autem & partitur. Quocirca & ideo prope Neapolim, & Siciliam Inſulæ ſcatentes igne multo ſubterraneo dicuntur Eoliæ, quoniam ventos halant plurimos ab incluſa flamma iugiter excitatos: vnde Vulcanus appellatus eſt rex ventorum; nam & Orpheus in Hymnis:

„ Vulcane & præſtans, & fortis, flamma perennis,
„ Flammatis auris ſplendens per amabile numen.

& apud Natalem [r] Mythologum habe-

[f] 3. Geneal. c. 23.
[g] 1. Sat. 8. & 12.
[h] Geneſ 2.
[i] l. 4. c. 5.
[k] 3. de nat. Deor.
[l] ſynt. 13.
[m] 4. hierog.
Vulcani Phyſiologica explic.
[n] l. 59. Hier.
[o] …
[p] …
[q] …
[r] l. 8

bemus Vulcanum Dioclis testimonio cultum a priscis fuisse Ventorum regem, qui prædiceret ventum futurum, quum esset nauigantibus e Lipara soluendum: & hac ratione Vulcanus Aram meruit ab Iasone, quem ad Colchos nauigantem secundo ventum perduxit in Lemnum. Quocirca scitissime ponitur Vulcanus in ista Lucerna follem agitans venti flamen impellere. Prope se ferreum malleum, & forcipem habere, cassidemque ferream in capite rectissime ponitur ad designandum locum, ac sedem ignis subterranei, nam ferrum sub terra gignitur. At vero bellissime constituitur iste Vulcanus in marina concha sedere supra Delphinum; quia Ventorum materia, ex qua flatus procreat & excitat ignis subterraneus, non est pura terra sicca, sed etiam humor aqueus, adeoque terra scatens humore, sicuti nuperrime nos edocuit [/] Aristoteles. Rectissime Vulcanus iste pingitur in Lucerna quoque sedens in marina concha follem agitare ad flammam ellychnij; follisque ponitur habere meatum excipiendo fomiti olei, vbi aer ingreditur; quia censuit autor cum communi sensu philosophantium flammam assidue nutriri humido duplici, altero quidem tenuiori aeris, altero vero crassiori olei. De aere constat experimento, si flamma iugem non habeat aeris accessum, illico penitus extingui; quocirca tum Lucernis opertis, præter meatum, e quo splendens emergit inflammatus funiculus, apertus adest exiguus meatus, per quem assidue subingrediatur aer: tum flamma vndique clausa in loco perspiratum non habente, protinus extinguitur: tum Chimici dum suis in clibanis augere volunt ignis inclusi vim, aperiunt orificij patentiorem hiatum aeris ingressui; dum imminuere gestiunt ignis vigorem, ac velut eum tabefacere claudunt orificium furni; putant autem aere nutriri flammam ceu oleo, quoniam oleum est aereæ naturæ, temperamenti calidi & humidi. Ceterum & aqua marina recte Vulcano subijcitur in Lucerna, quæ crassioris consistentiæ quam aer, oleum aptius indicare videtur. Verum & mare plurima scatere pinguedine oleaginosa constat ex eo, quod mare quandoque deuritur flamma sponte concepta, vt antea notauimus ex Aristotele [t] pariter atque [u] Seneca: Quin & Aristoteles ait mare pinguedinem oleosam habere, qua pellucet in borealibus; verba Magistri sunt: [x] Cur perflante Aquilone, mare perspectius, atque translucidius fit, quam Austro? An quia mare quum serenum est colorem trahere sibi assolet: Inest enim aliquid pinguis in succo salso. Indicium quod die tepidiore oleosum quiddam secerni videmus, ergo tranquillo tepidiorique mari, succus iste sua leuitate per summa panditur, quod Aquilone fieri minus potest causa frigoris. Est autem aqua translucidior quam oleum. Id enim colore obducitur; aqua vero expers coloris visu obuia aptiorem sui præstat suspectionem. Nimirum, vt etiam admonet Aponensis, mare tranquillum est coloratum ob salsedinem; quia salsus sapor obtinet quandam pinguedinem; quum factus fuerit ex dulci, & pingui, quod non totum exhalauit. Atque posterius Aristoteles, Cur mare deuri potest, aqua non potest? An & aqua deuritur, sed mare minus ignem extinguit, quoniam pinguius est: cuius rei indicium oleum facit, quod ex sale depromi potest. Vbi recte statuitur ex sale depromi posse pinguem olei substantiã per destillationem, vt experimento Chimistarum assidue comprobatur. Verum habet mare pinguedinem oleosam non solum ex sale, sed maxime quoque ex cadaueribus cetorum potissimum, & ex bitumine, naphthaque plurimis in locis, nimirum Septemtrionalibus, vbi cete magnitudinis immensæ degunt, & moriuntur; vnde non ab re scribit Arrianus in Indica historia, apud Ichthiophagos, ex mari supernatans oleum elici solere ad piscium conditurãm. Et reuera cæruleus color in mari tranquillo spectatus non aliunde quam ab oleosa substantia pingui super aquas natante prouenit. Maximam vero pinguedinis vbertatem inesse mari, potissimum Oceano Septentrionali, balenas immanes alenti, & alia cete grandia continenti, constat apertissime tum nostra tempestate apud Hollandiæ, Zelandiæque plagas; tum ex ijs, quæ dudum obseruauit ibi Magnus [y] Olaus asserens: Cetis, seu bale-

[/] ...et. su. 3

[t] de mundo c. 5.

[u] 2. nat. qu. c. 26.

[x] 23. sec. prob. 5.

prob. 15.

Pinguedo maris vnde maxima.

[y] l. 21. c. 29.

nis, e mari piscatorum arte, ingenio, & magno labore extractis, siue vi ventorum ac tempestatum, aut inimicorum piscium furia littoribus impulsis, Incolæ prædam securibus & asciis partiuntur, ita vt ex vnius balenæ, siue ceti carne, pinguedine, & ossibus ducenta quinquaginta, vel trecenta plaustra repleri possint. Carnem & lardum in multis & magnis vasis, inter ceteros immensos marinos pisces sale condiunt; eaque pro commoditate & esca domestica vtuntur, alijsque ad eum vsum vendunt in remotas orbis partes deferenda. Pinguedo, vel adeps ceti, magna est in toto corpore, sed maxima in capite circa cerebri medullam; vnde quandoque duodecim lagenæ, quarum quælibet vix ab vno homine portari potest, quandoque triginta, vel quadraginta huius pinguedinis plenæ (quælibet Barile Romanum magnitudine sua superans) per totidem viros fortes vix portatu idoneæ extrahuntur, eliciunturque. Vtilitas vero huius saginæ ea est, vt lampadibus infusa, & aucta semper, ad altaria, siue alia loca sacra, tam noctu, quam interdiu continuo lumen administret: priuato etiam vsui, ac domestico, quum in hieme nulli ibidem dies sint, plurimum deseruiens. Abundat itaque mare pinguedine, multaque passim oleosa substantia, tum ratione salis, quo scatet vbique; tum ratione bituminis & naphthæ scaturientis ex eius fundo pluribus in locis; tum ratione multorum & maximorum piscium in mari, seu ab hominibus, seu a piscibus inimicis interemptorum, seu etiam ibi morientium & computrescentium. Quæ pinguedo quum aptissima sit in ignis flammæ Lucernarum fomitem, & conseruationem concedere; bellissime cõstructor Ellychnij, Lucernæque tuæ, Cl. Vir, efformauit Vulcanum ellychnij flammas conseruãtem, insidere in marina Concha Delphino nixa. Quod autem denique Vulcanus iste nudus ab armo dextro per dorsum & pectus cingulum gerat, e quo bursa veluti venatoris dependeat ad sinistram natem, non caret in proposito mystica ratione physica; siquidem cingulum illud vinculum est, quo Vulcanus iste nudus illigatur: in ea vero bursa diximus esse silicem, chalybem, sulphur, & escam leuem accensu facilem: modo flammæ natura (per nudum Vulcanum apte significata, quod vestiri non patiatur, omnia consumens) ea est, vt iugiter ingenita sibi leuitate gestiat ascendere sursum ad æthera, locum genuinum leuium; at huc apud nos in misto combustibili vi detinetur vinculo lentoris in eo misto comperti; quemadmodum supra [z] latius explicauimus: Quare bursa mistum combustibile repræsentat, in quo quatuor elementa sunt, ignis a sulphure denotatus, aer ab escæ leui tomento, tellus a lapide signata, nec non aqua per chalybem indicata; quum omnia metalla sint [a] Aristotele doctore, secundum prædominium aquea; lorum vero cinguli pulchre lentorem misti refert, vi deorsum vinctum Vulcanum ac flammam in ardente misto detinentem, secus a misto sursum ascensuram. Hæc ea sunt, Aprosi Cl. quæ mihi nunc ad calamum venerunt in explicationem antiquæ tuæ Lucernæ pulchræ non minus, quam mysteriosæ. Tu ea boni consule, ac me ama. Dabam Patauij, e meo Scalumnę Musęo IV. Idus Iunij MDCXLVII.

[z] l.3.c
[a] 3.me f..3.

De Lucerna Liberi Patris Aegoboli.
Cap. XXVI.

NOuissime quoque pulchram Lucernam æream, nobili cælatura referentem antiquum sacrificium Baccho celebratum a pueris nudis tantummodo, sine mulierum aut adultorum interuentu, præter quam ebrij Satyri, cum tripudijs immolare capram satagentibus, mihi visendam dedit amicus, idemque doctor egregius, nobilis Patauinus, cum hoc epistolio transmissam:

Fortunio Liceto, Philosophorum nostri sæculi Principi, in Patauino Lycæo Medicinæ Theoricæ Professori Primario, Præceptori ac Patrono Optimo.

Hieronymus Sanctasophia.

AVreum de Lucernis Antiquorum opus, tam anxie a viris doctis vndique expetitum, noua supellectile auctum, nouisque tuis lucubrationibus excultum, denuo tibi prælo submittere paranti, æneam hanc Lucernam, Vir Præstantissime, varijs atque eleganti-

» bus figuris exornatam, transmittere de- A » creui: accuratam eiusdem explanatio- » nem ab aureo tuo, & nonnisi æterna » scribente calamo, supplex exposcens. » Tu namque, doctissime Licete, quæ- » cumque summis etiam viris in omni di- » sciplinarum genere ardua & plane » inextricabilia visa sunt, accuratissima » tuæ superhumanæ mentis acie perlu- » strare, planaque ac facilia reddere so- » lus potes. Hac maxime doleo, quod B » huius Lucernæ inuentionis tempus, lo- » cus, ac modus prorsus ignorentur. Hāc » R.P. Petrus Campesius Patauinus, La- » teranensis Canonicus Reuerendissimo » P.D. Hyacintho Fagnano Patauino, » mihi arctissima affinitate iuncto (quem » bis iam Canonici Lateranenses Visita- torem admirati sunt, nunc vero Defini- » toris dignitate ornatum Taruisini Cœ- » nobij Abbatem integerrimum suspiciūt) » olim dono dedit, id solum referens: *Sub* » *terris ardentem inuentam fuisse*. A quo » demum Religiosissimo Viro, in suæ erga » me beneuolentiæ testimonium, meum » hoc Musæum tam præclaro munere » exornatum est. Vale diu felix, littera- » torum Numen; meque sicut olim in » tuorum discipulorum numerum beni- » gne coaptasti, ita semper tuum ama, » foue, ac defende clientem: Tibi enim » quicquid in me est, acceptum refero; » Tibique me totum debere scio, æter- » numque debebo. Iterum Vale. »

Dat. e meo Domus-Dei Musæo. Cal. » Augusti M DC XLVI. »

Cap. 26. Coi...

Responsio Liceti de Lucerna, Bacchi Aegoboli mirificam historiam priscam referente. Cap. XXVII.

Cl. Viro Hieronymo Sanctasophia, in Patauina Schola Medicinæ publico Professori
Fortunius Licetus B. A.

LVbens accepi, Vir Egregie, atque diligenter inspexi Lucernæ nuper ad me transmissæ singulas icones; cuius inuentorem P. Campesium fato concessisse vel eo nomine plurimum con- A doleo Tibi, quod ambo careamus illo, qui nobis aperire poterat historiam inuentæ Lucernæ; sed quando fatum illius reuocari non valet, ingentes habeo tibi gratias de tam præclara Lucerna mihi commodata: Quam video constructam in formam fere calcei, carentem prorsus operculo, longiorem tubulum exporrigere, de cuius ore patulo ligula longior exerit se se veluti sedem ellychnij. B Manubrio posteriori prorsus in arcum ducto videtur apex deesse, temporum iniuria consumptus: parte postica manubrij conspicitur ad-hæ-

Descri... Lucern...

hærescens infixum Satyri caput aliquo modo mobile; sed anticæ parti minubrij puellus veluti sedens inhæret immobilis, nudus, læua manu tenens antiqui moris lyram septichordem, qualis in Apollinis manu conspici consueuit in priscorum numismatis: dextro brachio exerto deficit manus, ex ea pariter iniuria vetustatis, vel alio casu diffracta; quæ forte plectrum tenebat ad lyram pulsandam. In corpore Lucernæ circum oram superiorem vndique sunt effigiatæ conchæ marinæ simul & laruarum imagines hiantibus valde buccis alternatim positæ, concatenatæque, prorsus ad ornatum. In fundo pariter ad ornatum fere sub tubulo myxi ficta conspicitur Sphinx alata, quasi sedens cum lemniscis vtrimque. Post eam vtrimque sub fundo Lucernæ similiter ad ornatum duæ caluariæ bouis aspiciuntur, e quorum cornibus orbiculi tres concatenati recta dependent. In postica fundi parte sculptum habetur Satyri caput aliud. Subest istius Lucernæ fundo pes quadrangularis, quo stare potest recta, non appensa. In anteriore area pedis, quæ triangularis est, aspicitur velut altera Sphinx: in posteriori caput iuuenis imberbis cum collo, vt in antiquis numismatis: in dextera marinę Nereidis imago puellum in suo gremio, piscis formam referente, sedentem amplectentis: in area denique sinistra Tritonis effigies habetur, gerens insidentem super caudæ dorsique confinio nudam mulierem. Quæ sane cuncta licet ad ornatum referri queant, non absunt attamen a Bacchi significatione, qui multas nauigationes peregit, & multa præclara in mari facinora. Ceterum in Lucernę corpore reliquo censeo vetustam historiam de Bacchi peculiari quodam, & inusitato sacrificio, sine mulierum, & adultorum interuentu, solis a pueris nudis celebrato contineri; quia si spectemus dextrum Lucernæ latus, media sui parte pueri capram detinent humi prostratam genuflexam; quorum vnus cornu belluam retinens firmat, alij duo comprimunt hostiæ dorsum; tertius, qui solus inter omnes semiamictus est sindone, supponit capræ seu pateram excipiendo sanguini victimæ iam iam iugulandæ, seu vas de quo debeat hostia prius aliquid degustare libaminis: Pone hunc puer nudus astat lyram itidem antiqui moris manu læua tenens; prope puellum e terra surgit cum foco Ara ad sacrificium parata: Hinc inde per vniuersam aream impuberes multi nudi stantes habentur; & horum vnus vas oblongi colli videtur inuertere, ac veluti fundere velle liquorem, seu vini, seu lactis, seu velis alterius aut super aræ focum, aut super victimam: Alius humi sedens, ac veluti recumbens, citharam pulsat: alij multi cum his lætitia gestientes canere videntur hymnos sacrificij. In lateris læui medio puellus nudus aspicitur cernuus, qui quadrupedum more, manibus vice pedum anteriorum abutens, dorso gestat ebrium Satyrum senem, Silenum fortasse, nunquã non Bacchi comitem, vt puta Dionysij pædagogum; quem, ne cadat ob temulentiam, duo pueri sustinent, alter eius manum tenens, alter a tergo dorsum & ilia complectens: Prope puer alius astat, dextera tympanum pulsans, sinistra tibiam admouens ori, quam inflat: alius item humi recumbens citharam pulsat. Ex alia parte lateris, inter multos pueros, omnesque nudos, vnus est, qui caput arietis, hircive premit inclinatus in terra, corollam alius manu gestat, Sileno fortassis, e cuius capite delapsa fuerat, ob inconditas ebrij iactationes, rursus imponendam; vel ad eum vinciendum sertis, vt responsa ferat salutaria, canatve Bacchi laudes. Silenum enim puerorum lusibus gaudere, vinctũque sertis hymnos canere, temulentumque fere semper esse, constat ex [a] Virgilio: cui

[a] Ecl.6.

„ ------ Chromis & Mnacylus in antro
„ Silenum pueri somno videre iacentem,
„ Inflatum hesterno venas, vt semper, Iaccho,
„ Serta procul tantum capiti delapsa iacebant,
„ Et grauis attrita pendebat cantharus ansa.
„ Aggressi (nam sæpe senex spe carminis ambo
„ Luserat) iniiciunt ipsis ex vincula sertis.

Silenum autem Satyrorum e numero fuisse, Pausanias in Atticis ait, at ex eo

[b] l.3.c.8. Silenum fuisse Satyrum.

Natalis [b] Mythologus: Pausaniæ verba sunt: *Ibidem est lapis, non maior quam vt parui hominis sedile esse possit. Super eo, quum Liber in Atticam primum venit, sedisse Silenum memorant; maximos enim natu Satyrorum Silenos nuncupant*. Quorum breuem staturam in effigiem homunculi non grandis vidisse pridem in eremo Alexandriæ D. Antonium, testatur S. Hieronymus in Vita S. Pauli Eremitæ; quin & alium se vidisse venatione captum, & Alexandriam viuum delatum, qui cito defecerit, & mortuus sale conditus ad Imperatorem delatus fuerit Antiochiam. Neque vero tibi difficultatem faciat vulgi mos effingēdi Silenos non semicapros, ast integra forma nudos homines, vt in alia Lucerna confictum aspicies; quia siluestres illi Satyri semiferi sunt natura; sed apud Bacchi frequentiam Silenus nudus est integer homo, vestitus autem semicaprum refert, vt ex [c] Aeliani varia historia constat; quod alibi latius a nobis explicatur. Pausaniæ, nobisque Plato consentit asserens in Conuiuij laudatione Alcibiadæa, Socratem esse persimilem Silenis, Martyæque Satyro. Silenum quoque patrem esse Satyrorum, hoc est inter Satyros natu maiorem, ponit Ouidius [d] illis versiculis:

Qualis Satyrus fuerit Silenus.

[c] l.3.c.40.

[d] 3.Fast.

„ Ebrius ecce Senex pando delapsus Asello
„ Clamarunt Satyri: surge age, surge pater:

& alibi:

„ Concurrunt Satyri, turgentiaque ora parentis
„ Rident, percusso claudicat ille genu.

Hic ergo, qui & Senex, & pater Satyrorum, commode doctor Satyrorum inducitur a [e] Virgilio: fortassis etiam, quia Bacchi fuit institutor, in hoc sacrificio Bacchi descripto in Lucerna, ponitur inter pueros tripudiantes, & sacrificij solennem pompam agentes. Sidonius enim Apollinaris in Burgo cecinit:

[e] Ecl.6. Silenus cur in sacrificio Bacchi.

„ Bassaridas Satyros, Panos, Faunosque docebat
„ Ludere Silenus iam numine plenus alumni.

[f] c.6.

Et Iulius [f] Firmicus ait Silenum fuisse Bacchi pædagogum. Fortasse senem Silenum & ebrium cæpere pueri, coronisque deuinctum coegerunt ad vaticinandum de remedio pro vitando sacrificio crudeli, quo quotannis eorum vnus Baccho immolabatur, ob interemptum eius sacerdotem ab ebrijs parentibus; qui docuerit eos pro puero capram immolare Baccho, sicut innuisse Pausaniam in Bœoticis infra patebit: namque Sileni non nisi senes debiles, aut vino, somnove domiti capiebantur; & non nisi vincti floreis coronis vaticinabantur; vt ex Virgilio non solum apparet, sed etiam tum ex Maximo [g] Tyrio, cui Mida fontem, ad quem conuenire Satyrum consueuisse nouerat, vino infuso repleuit, quo Satyrus inebriatus capitur; captusque ducitur ad Phrygem: tum ex [h] Ouidio: cui

[g] ...

[h] 9.m...

„ At Silenus abest, titubantem annisque meroque
„ Ruricolæ cæpere Phryges, vinctumque coronis
„ Ad regem duxere Midam -----

tum ex Plutarcho, cui *Idipsum scribit Aristoteles, Silenum vinctum Midæ demonstrasse quid optimum foret homini*. Pueri vero nostræ Lucernæ Silenum ebrium cum tripudio ducunt ad pompam sacrificij, seruientes ei pro asello, coronamque demonstrantes, quasi catenam qua vinciatur, ni sibi responsa referat salutaria. Sed puerorum, accepto iam responso salutari capræ pro puero supponendæ, alius lyram tangit, alius calamum leuem inflat, omnesque ceteri tripudiantes gestiunt. Ceterum inter hæc duo latera, qua iunguntur ab anteriori parte Lucernæ sub initium tubuli, visitur hominis barbati venerandi caput, facie graui simul & mæsta. Quam historiam dum censeo nobis ostendere sacrificium Bacchi, cui caprinum genus immolare prisci consueuerant, vt pote vitibus inimicum, in primisque noxium; vt ait Tzetzes: [k] *Fiebant autem hoc pacto Ascolia* sacra Bacchi; *vtres inflatos, ventoque plenos humi deponentes, altero pede insiliebant; atque super ijs ferebantur: tum sæpius labentes in terram decidebant. Faciebant autem id in honorem Dionisij; quoniam vter pellis est hirci, qui pampinos vitium comedens, illis obest plurimum*. Quod etiam hircus animal sit vitibus infestum, & ideo victima grata Bac-

In con... Apollo...

Explica... crificiu... cernæ.

[k] in c... Hesiod.

Baccho, teſtatur Euenus illis carminibus,

„ Rodas me licet ad ſtirpem, de palmite fundam
„ Dulcia mactando vina ſed hirce tibi.

Ceterum pro ſuo poſuit diſtichon id [*l*] Ouidius in Faſtis accinens,

„ Rode Caper vitem, tamen hinc, quum ſtabis ad Aram,
„ In tua, quod fundi cornua poſſit, erit.

org. Et [*m*] Virgilius pulcherrime, dum de vitibus agit:

„ Frigora non tantum cana concreta pruina,
„ Aut grauis incumbens ſcopulis arentibus æſtas,
„ Quantum illi nocuere greges, durique venenum
„ Dentis, & admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix.
„ Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus Aris
„ Cæditur, & veteres ineunt proſcenia ludi.

Vbi recte Cl. La-Cerda: *Si quæras originem capri immolati Baccho, nulla eſt alia, quam ipſum arroſiſſe vites huius Dei: igitur Aris omnibus cæditur in ſacris Liberalibus Bacchi.* Quærens autem ego rationem tot puellorum in ſacrificio Bacchi, ſine mulierum & adultiorum interuentu, curque capram, non aliud animal ad ſacrificium haberent; inueni Pauſaniam in Bœoticis eam plane mihi declarantem vbi de Patria tractat verbis ipſiſſimis: *Eſt ibidem & Liberi Patris ædes, cognomine Aegoboli, id eſt, Capram iaculantis. Ita enim aliquando accidit, vt dum ſacrificarent, per temulentiam eo væcordiæ proceſſerint, vt ipſum Liberi Patris Sacerdotem occiderint; quod piaculũ quum atrox peſtilentia conſecuta eſſet, ex Delphici Apollinis reſponſo puerum Libero iam pubeſcentem mactandum acceperunt. Sed non multis poſt annis Deum ipſum Capellam pro puero ſuppoſuiſſe tradunt.* Quam hiſtoriam, ne citato quidem Pauſania, Gyraldus [*n*] ita proponit aſſeuerans,

„ Aegobolus Dionyſius apud Potniam
„ colebatur; de cuius nomine hiſtoria hęc
„ prodita eſt. Quum ibi Dionyſia cele-
„ brarent, ita in contumelias acti ſunt &
„ furorem, ob ebrietatem, vt Bacchi ſa-
„ cerdotem interemerint: Quare Dei ira

A graui peſtilentia affecti ſunt. Ciues hac „
de re Apollinem conſuluere; a quo re- „
ſponſum acceperunt, vt Deo formoſiſ- „
ſimum puerum immolarẽt. Quod quum „
Potnienſes per multos annos feciſſent: „
Capram demum a Deo edocti pro pue- „
ro ſuppoſuerunt. Vnde Deo cognomen „
men, a Capra videlicet ſuppoſita fa- „
ctum videtur. Pueri vero ſpectantur in hoc ſacrificio, ſoli ſine mulieribus & viris adultis, frequentes, nudi, pulcherrimi, ludibundi, ſonantes, organa muſica-

B lia pulſantes, ac hilares, tum quia notatu Natalis, celebrabantur ſemper Bacchi ſacrificia cum tripudijs; vnde Dionyſius vocatus eſt tripudij Deus, vt ait Lycophron: [*o*] [o] l.5.c.13.

Δαίμον ἐνόρχης, Φιγαλεὸς, Φαυστήειος.

„ Deus tripudij, Phigaleus, Phauſterius.

tum maxime nunc in iſta Lucerna, quia pueri tale ſacrificium Baccho celebrãt, eo quod fuerint liberati tam dira perni-

C cie ſacrificij ſæuiſſimi, commutati tandem, placato iam Deo, in innoxium ſacrificium capræ, pro puero immolando vel ab ipſo Numine ſuppoſitæ, vt ait Pauſanias. Quod & in Aulide Dianæ Dæmonem effeciſſe memorat Euripides, dum pro mactanda ſibi virgine Iphigenia, ceruam ſuppoſuit ad Aram. In pompa vero ſacrificij Baccho peragendi Silenus vehitur a puero, vices Aſelli ſubeunte, non ſolum ad elegan-

D tiam operis, ſed potiſſimum ad affectum & obſequium puerorum erga Bacchum placatum oſtendendum, cuius Dei comes cariſſimus & Magiſter dilectiſſimus Silenus fuit, & puerorum amator. Satyrum vero ſenem in dorſo puelli videmus; quod a Pauſania Sileni nomen in Atticis attribuatur vni Satyrorum ætate maximo, ac inter eos antiquiſſimo. Quin & Orpheus in Hymno ponit a Sileno Bacchum educatum,

E „ Hæc audi Silene pater, Dionyſi & alumne,
„ Optime Silene, & cunctis gratiſſime diuis.

Et Nicander in Alexipharmacis,

„ Sic vbi ſilueſtres vuas preſſere, Lyæi
„ Sileni comites cornuti, & Patris alũni.

Et Ouidius [*p*] Orgia Bacchi, ſacrificiaq. [p] 4.metam. deſcribens non ſine Sileno, poſt multa concinit:

Bac-

„ .... Bacchæ, Satyrique se- A
quuntur;
„ Quiq. senex ferula titubantes ebrius artus
„ Sustinet, & pando non fortiter hæret Asello:
„ Quacumque ingrederis, clamor iuuenilis, & vna
„ Femineæ voces, impulsaque tympana palmis,
„ Concauaque æra sonant, longoque foramine buxus.
„ Pacatus, mitisque rogant Ismenides adsis: B
„ Iussaque sacra colunt. -----

Quæ cuncta spectantur in hoc Lucernæ sacrificio, feminis, & adultis viris exceptis, quibus nullus omnino locus esse debuit in hoc peculiari sacro puerorum gratias placato sibi Deo referentium. Non fuit autem difficile Bacchum placari, mutatoque sacrificio puellorum, sacrificium capræ gratum habere pro humana victima; tum quia capra, quod C & ipsa semper vitibus infesta sit, nouas quotannis iniurias inferens Baccho: tum quia prolifica parit hædos, & capellas alias, Deo semper nouos procreans hostes, numen irritat ad vlciscendum assidue magis: vnde Varro, *Colonus in agro surculario ne capras compascat. Quædam pecudes culturæ sunt inimicæ, ac venena: vt istæ, quas dixisti, capræ: hæ enim omnino nouella sata carpendo corrumpunt, non minimum vites, atque oleas. Itaque pro-* D *pterea institutum diuersa de causa vt ex caprino genere ad alij Dei aram hostia adduceretur, ad alij non sacrificaretur; quum ab eodem odio alter videre nollet, alter etiam videre pereuntem vellet. Sicque factum, vt Libero Patri, repertori vitis, hirci immolarentur, proinde vt capite darent pœnas. Contraque, vt Mineruæ caprini generis nihil immolaretur propter oleam; quod eam, quam læserit, fieri dicunt sterilem; eius enim saliuam esse fructuis venenum. Hoc nomine etiam Athenis in arcem non* E *inigi* (hoc est, intro agi, impelli ve) *præterquam ad necessarium sacrificium, ne arbor olea, quæ primum dicitur ibi nata, a capra tangi possit*. Ceterum non omittam hic in illa dictione *fructuis* Cl. Viros naufragium fecisse: Lacerda, & Porta textum corrumpunt, adimendo signa, legendoque *fructui*, contra fidem omnium exemplarium, & præter naturam rei; saliua namque fructui venenum esse non potest, quæ sterilem efficiens arborem non permittit oriri fructus; non enti siquidem nihil esse venenum valet. Alij textum seruantes, legentesque *fructuis*, antiqui, recentioresque Grammatici, videntur euitare scopulum; namque Nonius Marcellus agens de mutata declinatione dicit: *Fructuis, pro fructus. Varro Meleagris: Quæro vtrum fructuis, an delectationis causa, fructus vt vendatis. Idem ταφῇ μενίππου. Aliquot Romæ sunt, qui cellas vinarias fructuis* * *parant, vt vendant*. Sed in alia editione Scoti Veneta, mendose legitur: *Fructis pro fructibus. Varro in Meleagro: Quæro vtrum fructis an delectationis causa fructus vt veneatis, vt vendatis*; non enim dici potest, *causa fructibus*. Ad hunc modum afferunt eundem Nonium mox dicentem: *Victuis, pro victus. Varr. de vita Pop. Ro. l. 1. Primum de re familiari ab Patribus, secundo de victuis consuetudine primigenia, tertio de disciplinis priscis necessarijs vitæ*. vbi Modoetiensis editio Veneta: *de discipulis priscis*. & illico: *Graduis pro gradus: Varr. de vita Pop. R. l. 11. Multo præditi pudore, & pudicitia adolescentes, dixerunt cum maiore patre eius graduis, & [ætate] ad te stipendia facerent*. Veneta: *dixerunt: cum maiore patre & ætate ad te stipendia facerent*. & mox: *Anuis, pro anus. Varro Cato, vel de liberis educandis: Eam nutricem oportet esse adolescentem: Anuis enim vt sanguis deterior, sic lac; lac enim, vt quidam dicunt physici, sanguinis spuma est*. Et infra. *Rituis, pro Ritus: Varro Cato, vel de liberis educandis: Itaque domi rituis nostri, qui per Deum fidium iurare vult, prodire solet in compluuium*. male Modoetiensis: *perdere solet in compluuium*. Sosipater Charitius: *Fructus, fructi: Terentius in Adelphis: Nunc exacta ætate hoc fructi per laborem ab his fero*. Vbi Helenius Acron: *& huius fructuis, vt Senatuis veteres extulerunt*. ac demum Rob. Steph. in Thes. ling. Lat. *Fructus, huius fructus, vel fructuis, & fructi: datiuo, fructui: m. g. M. Varro: eius enim saliuam esse fructuis venenum*. Ceterum hi quidem textus literam sartam tectam tuentur, sed vereor ne grammatismum solœcismo corrumpant, & rei significatæ naturam in isto *fructuis* Varronis; etenim ve-

Baccho cur sacrificium capræ sit gratum.

1. de re rust. c. 2

Palladi cur capra non sacrificetur.

Rob. Steph. ex Varr. de re ru. l. 1. c. 2. & l. 3. c. 10.

Locus Varronis difficillimus explicatus.

cap. 6.

* causa runt

venenum dicitur esse tum eius animantis, in qua gignitur; tum illi animanti, cui nocet: sic venenum aspidis asserimus, quod in aspide generatur; idem venenum homini dicitur, cui mortem affert; ac vt venenum aspidi non apte dixeris, ita neq; venenum hominis, ast homini, sicut ait [q] Lucretius:

» Deinde inimica modis multis sunt, atque venena
» Ipsa sibi inter se; quare aut congressa peribunt;
» Aut ita diffugient, vt tempestate coorta
» Fulmina diffugere, atque imbreis, ventosque videmus.

& [r] infra.

» Tantaque in his rebus distantia, differitasque est,
» Vt quod alijs cibus est, alijs fuat acre venenum.
» Est vtique, vt serpens hominis contacta saliuis
» Disperit, ac se se mandendo conficit ipsa.
» Præterea nobis veratrum est acre venenum,
» At capris adipes, & coturnicibus auget.

& adhuc [s] infra:

» Quippe videre licet, pinguescere sæpe cicuta
» Barbigeras pecudes, homini quæ est acre venenum.

Arnobius [t] aduersus Ethnicos: *Veratrum venenum est hominibus: numquid ob hanc causam non debuit nasci?* Quare genitiuo iungitur venenum, quãdo sermo est de animante, in qua generatur, cui noxam non infert vllam; at dum datiuo copulatur, indicat id viuens, cui noxium est. Quum itaque saliua capræ non gignatur in olea, sed oleis noceat; quas efficit steriles; neque proprie nocet oleæ fructibus, qui nulli sunt in olea sterili; propterea *fructuis* apud Varronem, vox est, non genitiuum *fructus* indicans nominis substantiui, sed datiuum indicat adiectiui nominis fructuus fructua fructuum, in numero multitudinis; vt enim *caduis* arboribus venenum est Lunæ plenæ lumen, quod eas plenilunium carie putredineque satis infestat;
c.37. quod aiunt post Theophrastum Plinius, Varro, Columella, Porta, & alij

A passim Classici scriptores: vtque stirpibus annuis venenum est initium brumæ, quod eas interire facit, aut saltem frondibus exuit: ita sane fructuis, hoc est fructiferis oleis venenum est saliua caprini generis, quæ steriles eas reddit, ac infrugiferas. Nec tamen abnuo *fructuis* aliquando posse genitiuũ esse substantiui nominis fructus; vt sit vox æquiuoca tam genitiuo singulari substantiui fructus; quam datiuo plurali nominis B adiectiui, fructuus fructua fructuum; quo sensu Varro dictionem istam fructuis accepit in allato loco. Sed ad capræ sacrificium redeamus in Lucerna nostra; sane vt viua capra spectatur iam iam immolanda: sic antea sacrificati capri caput esse potest, quod alius puer in terra manu premit; etenim caper, quod & ipse vites arrodat, & capras implens inimicorum copiam Baccho procreet, ad aram Bacchi, non minus quam capra sistitur, volente Deo vitium; Quo C spectant, præter allata [u] superius, illa Ouidij carmina: [u] 15.metam.

» Vite caper morsa Bacchi mactatus ad aras
» Ducitur Vltoris ---------

& [x] Martialis: [x] l.3.ep.24.

» Vite nocens rosa stabat moriturus ad aras
» Hircus, Bacche, tuis victima grata sacris.

D & Prudentij contra Sym.

» His nunc pro meritis Baccho Caper omnibus Aris
» Cæditur -----------

Ob hæc igitur facile fuit Baccho, pro pueri victima tolerare capram, & hircum sibi sacrificari: tum maxime quia Bacchus Dæmon fuit Ethnicis illudens: ac vt ab initio semper æstuauit Cacodemon superbiæ libidine se reddere similem [y] Altissimo, penitusque Deo æqualem: agnoscens postea Deum Abrahamo iussisse, filium Isaachum vt sibi sa- [y] Isai.14.
E crificaret, moxque delectatum promppta senis obedientia, pro filio iussisse vt [z] arietem, suppositum diuinitus, immolaret: ita Dæmon persuasit olim Ethnicos Potnienses vt puellorum vice Capram suppositam Baccho sibi sacrificarent: & alio tempore sub nomine Dianæ Græcos, vt pro Iphigenia Virgine Ceruam ad Aram mactarent, in [z] Gen 23.

Au-

Aulide ſuppoſitam vice virginis ablatæ; A qua de re latius[a] Euripides Poeta & Dictys [b] Cretenſis Hiſtoricus : tum etiam quia Gentiles hiſtoriam ſacram plerumque vitiabant, & ad ſuas fabulas transferebant, mutatis atque peruerſis rerum, rituumque nominibus ac ordinibus; vt optime demonſtrat Iuſtinus [c] in Apologia pro Chriſtianis ad Imperatorem Senatumque Romanum ſuę tempeſtatis. In hac autem Lucerna ſegregatus a ceteris puer ille ſublime ſe- B dens in manubrio cum lyra bicorni ſeptichorde, mihi ſymbolum eſt illius, qui debebat immolari, pro quo primum ſuppoſita capra fuit; nam ad gratiarum actionem peculiariter hymnum laudis canere ponitur placato Dionyſio, qui capram pro ſe miſello ſuppoſuerit. Caput autem mæſti ſenis ad initium tubuli, refert apte parentem eius, qui proximo ſacrificio mactatus fuerat. Naiades vero, Tritones, & conchæ marinæ re- C ctiſſime ponuntur ad ornamentum Lucernæ Bacchi, quia colitur ab Ethnicis Deus multæ nauigationis, multaque præclara facinora mari geſſiſſe, vt obſeruaui. Quin & Nymphas Naiades

[a] Tragæd.
[b] 1. de bell. Troi.
[c] Apol. 2.

Bacchi ſacerdotes fuiſſe, teſtatur ex ipſo Strabone [d] Natalis Mythologus: verba vero [e] Strabonis ea ſunt: *Adminiſtri porro Muſarum ſunt cum docti omnes, tum peculiariter muſici: Apollinis, & hi, & diuinatores: Cereris, myſtæ, fatigeri, ſacrorum enarratores: Bacchi, Sileni, Satyri, Lenæ, Thyæ, Mimallones, Naiades, Nymphæ, Tityri.*

Hæc ea ſunt, optime Hieronyme, quæ mihi nunc e calamo fluxerunt ad explicationem imaginum in tua priſca Lucerna ſculptarum. Tu ea boni conſule ac me ama. Dabam Patauij, e meo Scalumnæ Muſeo, Prid. Id. Aug. M DC XLVI.

[d] l. 5. c. 1
[e] lib. 10

De Lucerna Caligati pedis militis effigiem habentis: vbi multa de caligis antiquis militaribus. Cap. XXVIII.

INter multas antiquarum Lucernarum imagines, quas ad me Roma tranſmiſit Illuſtriſſimus Caſſianus a Puteo, vir eruditione ſingulari conſpicuus illa eſt, quæ militis caligatum pedem repreſentat in hanc effigiem:

Huic

C. Georg. sculps

Huic valde similis videtur illa Lucerna, de qua Cl. Ioannes Smith ad Erud. Nic. Heinsium ita scribit: *Est & albicans pedis dextri ocreati forma, media fere supra talos tibia præcisa, qua parte oleum infundebatur: ocrea superne, qua digiti pedes eminent præscissa, ellychnium in ipso pedis pollice. Solea inferior geminos clauorum ordines, anteriores quoque & posteriores inter eas parte clauorum capita complura habet, ad calcem manubrio oblongo instructa est*. Sed Romana manubriolum habet breuissimum, pedem non ocrea contectum, sed nudum; nec vllam tibiæ partem supra talum. Lucerna constructa est ex metallo, pensilis e tribus Catenulis in figuram Caligæ militaris. Donauit eam non ita pridem Cassianus idem Excellentissimo Duci de Alcala Hispaniensi. Sub maiori digito Pedis erumpit exiens tubulus, ellychnio datus. Ad talum extuberat veluti fornicatum culmen rotundum, in cuius apice supra breui collumella insidet Columba; quæ fuit Ethnici militis, in cuius tumulo seruabatur ardens, propria tessera; namque Columba maxime docet milites, potissimumque regali dignitate claros; etenim a Pierio Columba ponitur [a] *Auspicium Regium*, ac militare; dicit enim, *Adnumerantur vero Columbæ inter eas aues, quæ regibus auspicia faciant. Hinc Maroniano* [b] *Aeneæ Columbæ geminæ a matre in auspicium missæ, Et Cæsari, originem inde trahenti, prospero fuerunt ostento; quum palmam eam nidis frequentare cæpissent, quam ipse castris locum capiens, inter syluas, quas cædebat, repertam conseruari vt omen victoriæ iusserat. Ea enim de causa mirum & inusitatum videbatur, quod id auium genus duram & asperam frondem studiose soleat euitare. Et eadem die, qua natus est Diadumenus Macrini filius, Aquila ei palumbum regium paruulum attulit, & in cunis posuit dormienti, recessitque sine noxa, quod dubio procul eum ab ineunte ætate Imperatorem futurum indicauit. Quin etiam Aruspices dixerunt Alexandrum Seuerum futurum Imperatorem: consulti quid haberent auspicij; quod anicula quædam, quo die natus est, matri eius huius generis aues obtulerit. Apud Hebræos legas, prædiuitum ac potentiorum hominum morem fuisse, Columbarum alas gypso illitas in summæ felicitatis signu. summis tectis affigere: hoc Eutymius*. Hoc certe miles, qui summo tecto ædificij sua in Lucerna descripti columbã, vt apertissime videtur, affixit, nempe simbolum summæ felicitatis militaris, quam aut habebat, aut effectabat. Sed & ea ratione columba militem decet, quod animal salacissimum sit, libidinique deditum, atque proinde Veneri dicatum; quam Deam veteres ideo Marti coniunxerunt, quia milites ad venerea propensissimi sunt, quemadmodum obseruauit [c] Aristoteles, inquiens: *Quum viri sint mulieribus obnoxij; quod accidit omnibus ferme militaribus bellicosisque gentibus, præterquam Celtis, aut siqui alij coitum masculorum palam receperunt. Videtur autem, qui primus fabulatus est, non irrationabiliter Venerem Marti coniunxisse; quoniam omnes huiuscemodi homines proni sunt ad Venerea, aut masculorum, aut mulierum, illisque obnoxij. Itaque apud Lacedæmonios hoc fuit, multaque in eorum principatu a mulieribus administrabantur. Etenim quid refert, vtrum mulieres ipse gubernent, an eos, qui gubernant, a mulieribus gubernari? idem enim accidit*. Huic placito plane subscribens in suis fragmentis [d] Petronius ille, siue Arbiter, siue Afranius nobile distichon attulit, *De Columbarum nido in galea*.

» Militis in galea nidum fecere Columbæ:
» Adparet Marti quam sit amica Venus.

Quin & ipse [e] Psalmista carmine triumphali, *Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius: & fugiant qui oderunt eum, a facie eius*: Qui versus desumptus est e Numeris, quando proficiscebatur Arca Mosisque castra contra Cananæos: *Profecti sunt ergo de monte Domini viam trium dierum, Arcaque fœderis Domini præcedebat eos per tres dies prouidens castrorum locum. Nubes quoque Domini super eos erat, quum incederent. Quumque eleuaretur Arca dicebat Moyses: surge Domine, & dissipentur inimici tui, & fugiant, qui oderunt te, a facie tua. Quum autem deponeretur, aiebat: Reuertere Domine ad multitudinem exercitus Israel*. Ex hoc loco sumpsit occasionem Dauid in psalmo triumphali præcitato tractare de columbis militaribus inquiens: *Rex virtu-*

Columba tessera militaris.

[a] 22. hierogl.

[b] 6. Aen.

[c] polit.

[d] cap.

[e] Ps.

Genes. li cog. Num.

titum dilecti: & species domus diuidere spolia. Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ: & posteriora dorsi eius in pallore auri. Vbi sicuti Genebrardus ex Hebræo vertit, *Reges virtutum, siue exercituum: Ex quo intelligimus, Regem virtutum non hic significare Deum, sed regem quemlibet potentissimum & fortissimum q.d. magnarum copiarum reges & potentissimi principes dilecti erunt dilecti Deo, vel Dei Filio, qui Patris est carissimus.* Qui reges deuictis hostibus, distribuere videbantur spolia speciei ac ornamento Domus Dei, suspendentes tholo templi, dicantesque Numini manubias hostiles: Ita per pennas Columbæ deargentatæ, cuius posteriora dorsi palleant aureo colore, dormientibus inter medios cleros, interpretari lubet ex sacra pagina Tubas argenteas ductiles, quibus conuocabatur multitudo, quando mouenda forent castra; de quibus: [f] *Locutus est Dominus ad Moysem dicens: Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus conuocare possis multitudinem quando mouenda sunt castra. Quumque increpueris Tubis, congregabitur ad te omnis turba ad ostium Tabernaculi fœderis. Si semel clangeris, venient ad te principes, & capita multitudinis Israel. Si autem prolixior, atque concisus clangor increpuerit, mouebunt castra primi, qui sunt ad Orientalem plagam. In secundo autem sonitu, & pari vlulatu tubæ, leuabunt tentoria, qui habitant ad meridiem. Et iuxta hunc modum reliqui facient vlulantibus tubis in profectionem.* & mox: *Si exieritis ad bellum de terra vestra contra hostes, qui dimicant aduersus vos, clangetis vlulantibus tubis, & erit recordatio vestri coram Domino Deo vestro, & eruamini de manibus inimicorum vestrorum.* Vnde Psalmographus Dei milites describit dormire inter medios cleros, hoc est, vt Genebrardus explicat, existentes inter medias sortes, ac media & præsentissima pericula, versantesque in medijs discriminibus, vt de illorum capite iam alea iaciatur, vel etiam iacta sit: vtque de ipsis, ipsorumque vita, & bonis sortiantur, quod solent efficere Victores. Apte vero tubæ ductiles argenteę comparantur columbis pennas deargentatas habentibus, & posteriora dorsi deaurata: quia Columbæ volatu suo tubas

A ductiles, hoc est, quæ contractiles, & extensibiles, modo progrediuntur, modo veluti retrocedunt, aperte referunt. Posterior autem hiatus maior tubæ, corpusque superioris dorsi, commistione luminis Solaris in ambiente diffusi, cum candore argenti tubarum, desinit in luteum auri pallorem. Hic video quidem Lyranum cum Ordinaria Glossa *tubas ductiles* accipere tanquam non fusiles, at incudibus & malleo subB actas quæ per tunsiones augeantur & crescant, in latitudinem & longitudinem ampliorem ducto metallo; quibus consentit Abulensis inquiens: *Sunt istæ tubæ ductiles: vocantur ductiles, idest facta per extensionem malleatoriam, & non opere fusili; ducere enim est producere, vel extendere: & hoc proprie, quandocumque aliqua grossa materia per malleationem extenuatur in laminas: sic accipiebatur pro fabricatione tubarum magna massa argenti, & illa extenuabatur in tubam.* AttaC men etiam ductilium tubarum nomine possumus intelligere, quæ iam ex duplici parte constructæ, quarum vna in alteram inseritur, ad libitum tubicina, modo producuntur, modo contrahuntur, ad soni varietatem efformandam; etenim ad multos vsus institutæ varios edere sonos debebant illæ tubæ ductiles: Quod & Abulensis ipsemet obseruat, aiens: *Fuerunt autem istæ tubæ ad multos vsus, secundum quod habetur inD fra, scilicet ad conuocandum multitudinem, & ad mouenda castra, & ad festiuitates, & epulas, atque sacrificia, & ad bella:* Quum ad festiuitates etiam nunc vsui sint in Ecclesia tubæ ductiles per contractionem, & productionem; quas vernaculo sermone vocamus *Tromboni*. Quocirca mirifice militis Lucerna Columbam habet insculptam. Ista vero Lucerna speciem referens Caligæ militaris, inferne soleam obtinet clauiculis E ferreis vndique munitam, atque circumseptam, & in medio pariter a summo calce per interualla vsque ad vltimum digitorum finem armatam, vt etiam calce ferire valeat hostem. Qua de re lusit aliquando Poeta concinens: *& ferire valeat hostem*. Nec ad offensam hostium solum, sed & ad luxum, & ad pedum tutelam calceis in solea clauis armata priscos vsos fuisse monet Clemens

Tubæ ductiles ad multos vsus.

Lucerna militis cur Columbam habeat.

Claui ferrei cur in solea Caligæ militaris.

1. pædag. c. 11. Alexandrinus aiens: Similiter autem in A
„ calceamentis superbę arrogantisque fe-
„ minæ magnam quoque ostendunt mol-
„ litiem. Vere ergo turpia sunt illa san-
„ dalia, in quibus sunt aurea veluti dona-
„ ria. Quin etiam circum circa clauos so-
„ leis insigere æquum censent. Multæ au-
„ tem eis quoque amatoris imprimunt
„ complexus, vt vel per terram numero-
„ sæ incedentes, meretricios spiritus in
„ incessu insculpant. Valere ergo iuben-
„ dum est aureorum & gemmeorum san- B
„ daliorum vana artificia, cum crepidis
„ Atticis, & Sicyonijs, cothurnisque Per-
„ sicis & Hetruscis. Recte autem scopo,
„ vt veritati nostræ mos est, proposito,
„ id quod est secundum naturam eligen-
„ dum est. Calceorum enim vsus hic qui-
„ dem est ad tegendos pedes: alius au-
„ tem ad propulsandas offensiones, & a
„ montanis asperitatibus plantam pedis
„ conseruans. Sunt itaque mulieribus al-
„ bi concedendi calcei, nisi iter ineant;
„ tunc autem eis vnctis vtendum est. Cla- C
„ uis autem perforatis opus habent so-
„ leis quæ viam conficiunt; quamuis illis
„ vt plurimum calceis vtendum est. Ne-
„ que enim feminam decet pedem osten-
„ dere; & alioqui mulieri tener est sensus,
„ vt facile lædatur. Viro autem pulchre
„ conuenit nullos habere calceos, præ-
„ ter quam si militet. Ὑποδεδέσθαι enim
„ non paruam habet affinitatem cum τῷ D
„ δεδέσθαι, quod est, esse ligatum. Opti-
„ mum quidem est exercitationis genus
„ nudis vti pedibus, & ad sanitatem & ad
„ expeditã facilitatem, vbi non prohibeat
„ necessitas. Quod si iter non ingredia-
„ mur, nec nudis incedere pedibus pati
„ possimus, soleis vtendum est. Eas autem
„ Attici vocabant κονίποδας, quod pedes,
„ quantum ego conijcio, pulueri appro-
„ pinquare facerent. Tenuis ac simplicis
„ calceaturæ testis sufficit Ioannes, qui
„ dicebat se non esse dignum soluere cor-
„ rigiam calceorum Domini. Non enim E
„ curiosos, aut superfluos is habebat cal-
„ ceos; qui veræ philosophiæ typum He-
bræis ostendebat. Hæc ille: Quibus aperte constat olim milites vsos fuisse calceis clauos habentibus infixos. At
l. 40. Hierogl. de militari Caliga multi locuti sunt; Valeriano, *Caliga quoque suum habuit hieroglyphicum, vt scilicet eius ordinis militem indicaret, qui manipularibus præfectus esset; eo enim calciamenti genere vtebantur. Subiecti erant hi Centurionibus, & Caligati dicebantur. Vnde apud Tranquillum legas in Augusti facilitate, qui vallares muralesque coronas sæpe etiam Caligatis tribuerit. Inter hos infimæ notæ milites quia & enutritus, & assidue versatus erat C. Cæsar, qui Tiberio successit in imperio, ab eo Calciamenti genere Caligula vocitatus est.* Phil. Beroald. Comment. in Suet. C. Cæs. Caligulam inquit *Manipulario habitu.*] *Calceamento militari: Sextus Aurelius in hanc sententiam sic inquit: Caligula filius fuit Germanici: & quia natus in exercitu fuerat, cognomentum Calceamenti militaris, id est, Caligula sortitus est.* Ausonius quoque idem signat illo versu, pag. 459.

„ Caius Cognomen Caligæ cui castra dederunt.

Hinc illud Sydonij Apollinaris,

„ Et Caligas Caij Claudij Censura secuta est.

A Caliga Calceamento militari Caligatus miles dictus: Iurisconsultus, Digestis de his qui notantur infamia: *dimissum accipere debemus militem caligatum.* Plinius, [g] *Duo*, inquit, *lacus Italiæ Alpium radicibus: Larius, & Verbanus appellantur; in quibus pisces omnibus annis Vergiliarum exortu existunt squamis conspicui crebris, atque præacutis clauorum caligarum effigie.* Idem inferius [h] de boletis venenosis addit: *Illa pernicialia, prorsusq. improbanda boletorum genera: si enim caligaris clauus, si ferri, vel chalybis aliqua rubigo, aut panni marcor affuerit, omnem illius succum alienum saporemque in venenum decoquit.* De clauo caligari scite quoque Iuuenalis, [i]

[g] lib. 9.

[h] l. 22.

[i] Sat.

„ Pinguia crura luto, planta mox vndique magna
„ Calcor, & in digito clauus mihi militis hæret.

in digito nempe mei calcati pedis. Et in fine Satyræ miles inducitur aiens:

„ Adiutor gelidos veniam caligatus in agros.

& in vltima Satyrarum legimus.

„ Quum duo crura habeas, offendere tot caligatos
„ Millia clauorum, quis tam procul absit ab Vrbe?

Isto Calceamenti clauati genere nostris etiam temporibus Turcæ, milites-

que Græci Stratiotæ nuncupati passim vtuntur. Valerius [k] agens de luxuria exercitus Regis Antiochi dicit: [l] *Magna ex parte aureos clauos crepidis subiectos habuit.* At vero Iustinus editione Frellonia Lugdunẽsi ærę MDLXVIII. legit de eodem exercitu Antiochi: *Argenti certe, aurique tantum, vt etiam gregarij milites caligas auro fingerent; proculcarentque materiam, cuius amore populi dimicant.* Nisi mendum obrepserit, & legi debeat, *figerent*, pro, *fingerent*. Proculdubio Plutarchus in Comparatione Scipionis & Annibalis ait: *Quum aliquando Antiochus, Populo Romano bellum illaturus, copias in aciem deduxisset, non tam armis, quam auro argentoque ornatas, quæsiuit a Pœno, an satis hæ copiæ sibi viderentur: Tum ille, Satis, inquit, o Rex, quamuis hostes auarissimi sint.* Existimo tamen, potius *figerent* clauis aureis, quam *fingerent* caligas ex auro, legendum in Iustini codice; quod caliga ex auro solido, propter pondus minus apta sit cursui, & impediat agilitatem incessus & motus militaris. Iosephus item, cui paria scribit [m] Egesippus, nobilem historiam Iuliani refert, a caligarum clauis fatum perpessi, dicens ad verbum: Iulianus vero quidam Centurio ex Bithynia non ignobilis, quem in illo bello & armorum peritia & viribus corporis & animi spiritu omnium fortissimum ipse cognoui, vbi Romanos iam cedere & male repugnare conspexit (propter Titum autem apud Antoniam stabat) subito prosilijt, iamque Iudæos vincentes solus ad interiorem vsque templi angulum persecutus est. Fugiebat autem vniuersa multitudo, neque vim eius neque audaciam hominis esse opinantes. At ille per medios ruens, quos alios alio disiecerat, ipsos quos occupasset interficiebat: eaque facie nihil Cæsari admirabilius, aut alijs horribilius visum est. Verum & ipsum profecto fata persequebantur, quæ ab homine vitari non possunt. Calceos namque habens, creberrimis atque acutis clauis, vt ceteri solent milites, fixos: dum strato saxeis crustis solo curreret, labitur: magnoque cum armorum sono deiectus, in tergum fugientes reduxit. Et Romanorum quidem clamor ex Antonia sublatus est, saluti eius metuentium: Iudæi vero multis simul gladijs & hastis vndique feriebant. Ille autem multam quidem ferri vim scuto excipiebat: sæpe autem conatus erigere se, percutientium multitudine reuolutus est; & iacens tamen gladio multos perculit; nec enim cito peremptus est, quando galea & thorace omnia membra neci oportuna septus erat; namque diu ceruicem contraxerat, donec concisis alijs eius membris remisit vires, quum ei nemo auderet succurrere. Nimius autem dolor Cæsarem tenuit, vbi tantæ fortitudinis virum in conspectu tantæ multitudinis vidit occidi: & quod locus se quidem intercludebat auxilium ferre cupientem: alios autem, ne possent, metus impediebat. Iulianus igitur diu cum morte luctatus, quum non paucos interfectorum suorum saucios reliquisset, ægre peremptus est: magna sui gloria, non apud Romanos tantum & Cæsarem, verum apud hostes quoque relicta. Iudæi vero etiam mortui rapto corpore, Romanos in fugam versos, in Antoniam conclusere. De Caliga quoque [n] Plinius: *Plurimi inuentam inopem in caliga militari tolerasse* cõperti sunt. Leuinus Torrentius: Caligatis] Atqui omnes milites caligati incedebant: Caliga enim, vt inquit Dion, [o] στρατιωτικὸν ὑπόδημα: vnde Caligatus proprium militis epitheton est. Sic l. ix. de custod. & exhibit. reorum: Qui exercitum accipit, ius animaduertendi in milites Caligatos habet. Quin & Caligatus per se pro milite accipitur: Caligatus, qui metu hostium languorem simulauit. [p] Suetonius tamen hic Caligatorum nomine eosdem, quos ante manipulares vocauit, hoc est gregarios tantum milites intelligit, vt & in Caligula, [q] Caligulæ cognomen castrensi ioco traxit, quia manipulario habitu inter milites educabatur. Et [r] Vitell. atque ipse (ni fallor) [s] Modestinus, & Vlpianus agens de his qui notantur infamia, & apertissime Theodosius, & Valentinus, ac Iustinianus Nouell. Quib. modis Natural. efficiuntur Legitimi. Id vero inde factum arbitror, quod qui gradum aliquem militiæ tenebant, ornatiore quam Manipularij Caliga vtebantur, & clauis argenteis aureisque effulgebant. Quales autem claui fuerint,

[m] ...bell.
[n] l. 7.
[o] in com. Suet. Aug. c. 1. p. 1340
[p] l. 6. de re milit.
[q] c. 9.
[r] c. 7.
[s] 10. de excus. Tutor. l. 11.
l. 21. de Nuptijs.

l.9.c 18 „ rint, qui militum caligis suffigebantur, ex Plinio nouimus, qui crebros & præacutos illos asseruit. Hoc illud est, quod millia clauorum, & in digito calcati pedis hærere clauum militis dixit Iuuenalis: *& Marium a caliga ad consulatum perductum*, Seneca. Eiusdem Leuini apud Suetonium est: *Speculatoria Caliga.*] *Speculatoriam Caligam hoc loco Tranquillus addidit, quo maiorem Caligæ vtilitatem ostenderet; inter milites enim alij alijs ornatiore caliga vtebantur. Et speculatores quidem militum numero habebantur, verum ob laboris assiduitatem, ac discrimina, quæ subibant, minus cultos incedere solitos credendum est: & fieri potest, vt peculiari quodam calceamenti genere induerentur. Quæ speculatoria absolute dicuntur a Tertulliano, tractante* De Corona Militis, *quum ait:* Speculatoriam, morosissimam pedibus, absoluit. Thed. Pulmanni ex Claudio V. *Speculatoria dicitur Caliga: Iam esse spiculatoriam existimo; nam etsi inter speculatorem & spiculatorem multum interest; tamen interdum sic mutatis elementis pronunciabant: sic in Euangelio Marci spiculatoris. Speculatoriam autem caligam, spiculatoriam Tertullianus appellat, idest, caligam militarem: eius verba sunt: spiculatoriam, morosissimam pedibus, absoluit*. Cl. Salmasij notæ in Trebellium Pollionem sic habent: Caligas gemmatas annexuit: Palatinus gemmeas caligas annexuit: Caliga, caligea, vel caligia: vt blatta, blattea: tinia, tinia: boxa, baxea: pala, plea: ἡ τῦ δακτυλίυ σφραγὶς (*anuli sigillum*) & similia sexcenta. Caligas hic a compagis separat: & hinc caliga proprie militis calceamentum: Campagus, calceus patricius, quo & Imperatores vtebantur; nam solo colore distabant Imperatoris, & Senatoris Calcei. Capitolinus in Maximinis, Caligam Maximini appellat regium eius Calceum. Et nullum discrimen statuere videtur inter Caligam & Campanum Tertullianus in carmine, quod in Senatorem Isiacum composuit,

6.de benef. (margin)

com.1.pag. 1455. (margin)

pag.1619. (margin)

de coron.milit. p. 290. (margin)

> --------- *caligaque remota*
> *Gallica fit pedibus molli redimita papyro.*

Vbi satis manifestum est, Caligam Senatoribus ab eo tribui, vt Gallicam Isiacis. Græci recentiores κάλζας vocauerũt calceum, nomine a Caliga detorto: vt enim qui Latinis *Calx*, ipsis καλίτζα dicta est; sic qui vetustioribus Græcis καιλιξ, recentiores καλλίτζαν & καλζαν dixerunt. καίλλιξ κάλιγος Græcis est Caliga, vt δελφιξ δέλφικος Delphica. Modestinus de escus. tutor. ὐ μόνον δὲ οἱ τὰς ἀπὸ καλίγος στρατείας καὶ τὰς λοιπὰς πρειμιπιλάριοι στρατευσάμενοι κάλλιξ: ex Latino *Caliga* fecerunt Græci, postea Latini ex illo Græco κάλλιξ, vel κάλιξ κάλιγος. *Caligem* etiam dixerunt pro caliga. Isidorus: *Clauati, quasi clauiati, eo quod minutis clauis, id est acutis soleæ caligis vinciantur*. Ceterum *caligis* Isidori potest esse tertius casus numeri multitudinis, non secundus singularis, vt accipere videtur Vir Eruditissimus. At de similibus grammaticalibus in proposito Caligæ militaris, ad cuius effigiem efformata videtur nostra Lucerna, plusquam satis. Erat autem ista Lucerna pensilis e tribus catenulis, vna quidem longiore, binis autem alijs breuioribus, ac inter se prorsus æqualibus: breuiores duæ ad anulos circa talum vtrumque fixos adnectebantur insertæ: tertia longior inserebatur anulo maiorem inter & secundum digitum illi pollici proximum extuberante: cuiusmodi catenulis aliquot pendere vidimus Lucernas inuentas in sepulchris, & ab Autore voluminis, cui titulus est *Roma subterranea*, delineatas. Pendet a collo pedis apex corrigiæ, caligam pedi nectentis. Ceterum allatis adiungere liceat, Caligas clauis munitas antiquitus non solum militibus vsui fuisse, verum etiam Monachis Deo dicatis; etenim D. Gregorius in suis Dialogis moralibus tractans de Sancto Equirio Abbate Monasterij, quod appellatur Balneum Ciceronis, ait ipsissimis verbis: *Tunc ecce Vir Dei clauatis caligis falcem fenariam in collo deferens veniebat*. &c. His autem vtebatur, quod per aspera loca sibi faciendum esset iter: Ab isto caligarum genere non videtur abhorrere superior Lucernæ, cui sub forma caligæ ponitur imminere columba, quæ vulgaris est Christianorum, potissimeque religiosorum tessera; tum ob præceptum Domini, Discipulis suis edicentis: *Estote simplices, sicut Columbæ*: tum ob symbolum Spiritus-Sancti, sub columlum-

l.10. (margin)

l.1.c.4. (margin)

Matth.1 (margin)

lumbæ ſpecie repreſentati; ſicuti legitur apud Euangeliſtas, *BaptiZatus Ieſus, confeſtim aſcendit de aqua: & ecce aperti ſunt ei cœli: & vidit Spiritum Dei deſcendentem ſicut Columbam, & venientem ſuper ſe.*

A *De Lucerna Equitis Magi Sancti, qui Chriſtum Dominum infantem adorauit. Cap. XXIX.*

INter pluſculas Lucernas, a Io: Baptiſta Caſalio Romano delineatas in opere ſuo De [a] Veteribus Chriſtianorum Ritibus ceteris artificioſior hanc habet effigiem: [a] c.42.p 208

Lib. VI. Cap. XXX.

Io. Georg. sculps:

Propoſita Lucerna declaratur, cum obſcuro loco Auicennæ, multaq; de ſtapede equitantium antiquis ignoto. Cap. XXX.

VT autem in plano ſuo ſuperiori ſtellam comatam effictam gerit iſta nobilis Lucerna; ita ſupra planum areæ ſuæ veluti Rotam habet, in qua priſcum monogramma, Chriſti nomen vetuſto more ſignatum habet. Cui quidem Rotæ velut hæret Eques manu dextera (contra morem communem)

B frenum equi gubernans, & ſiniſtra proferens orbiculum: quod conijcere poſſumus eſſe granum vel Myrrhæ, vel Thuris, vel Auri, ab aliquo trium Regum Magorum, qui dudum Stella duce venerunt ex Oriente cum muneribus adorare Dominum recens ortum in Bethleem terra Iudæ; offerentes ei munera de theſauris ſuis, Aurum, Thus, Myrrham, vt [a] in Euangelio legitur; vnde Poeta fidelis, explicatis Magorum donis & nominibus dicebat,

Explicantur imagines in Lucerna.

[a] Matth. 2.

Ga-

„ Gaspar fert Myrrham, Thus Melchior, Balthassar Aurum.

Ac si diuinare licet, existimem hunc, in Lucerna cælatum, esse iuniorem e Magis illis Orientalibus; cui non difficile fuit, ob admirabilem sui sapientiam, vnde Magi nomen adeptus est more vetusto, Deo ponere Lucernam admirabiliter ardentem, sine noui fomitis adiectu, fere perenni temporum cursu. Coniecturam hic de Magis Regibus illis auget illa comata stella in plano Lucernæ cælata; nam picturæ vetustiores Magorum stellam representant sub eiusmodi effigie comati sideris. Antiquitatem autem huiusmodi Lucernæ satis ostendit Polydorus ille Virgilius in opere suo de rerum inuentoribus: *Est & illud nouum inuentum, in quo vterque pes vtrinque eius quiescit, qui equo insidet; nam vt in marmoreis statuis Romæ conspicitur, antiqui non vtebantur; nec quo nomine appelletur, apud autores legitur; vulgo Staffa nominatur, quod in eo pedes commode stent.* Eandem sententiam coluit Guido Pancirolus in [b] opere suo Rerum Memorabilium recens inuentarum inquiens: *Staphiæ quoque, siue Stapedes quando introducti fuerint, non vsque adeo expeditum est. Sed quoniam horum nec vestigium in marmoribus, aut æneis tabulis, & nec etiam nomen extat: dicto non absurdum videtur, Eos post ruinam imperij Romani fuisse inuentos. Ideoque rei nouæ necessum fuisse nouum quoque excogitare vocabulum: quod est Staphia, vel Stapes, Stapedis, hoc est, locus, in quo pes queat consistere.* Similiter eiusdem Scholiastes in notis ait: *At vero adminicula illa, quibus & equi conscenduntur facilius, & quibus pedes vtrimque inseruntur, vt quiescant, & commodior fiat sessio, nouiter inuenta esse, dubitandum non est. Nam vt in marmoribus, & æneis statuis, itemque in arcubus triumphalibus Romæ conspicitur, antiqui adminiculo eo non vtebantur: nec quo nomine appellaretur, apud vllum Græcorum aut Latinorum auctorem legitur. Vulgus Staffas, Staphias, vel Stapedes vocat, quod in eis pes stet commode. Cælius Rhodiginus, Subsellares, quod sub sella propendeant: Rob. Valturius, ferrum scansile. Saltu autem Veteres se coniecisse in equos, absque illo, quo dixi adminiculo, ostendit* [c] *Virgilius:*

Magus sapientem signat.

Lib.3.c.18.

[b] tit.16.

„ Infrenant alij currus, ac corpora saltu
„ Subijciunt in equos, & strictis ensibus adsunt.

Idem de Turno, eodem libro:

„ Poscit equos, atque arma simul, saltuque superbus
„ Emicat --------

Clarius vero etiam id docet Vegetius: Non tantum, inquit, a tyronibus, sed etiam a stipendiarijs militibus Salitio in equos districto est semper exacta; quem vsum ad hanc vsque ætatem, licet cum dissimulatione, peruenisse manifestum est. Equi lignei sub tecto hyeme, æstate ponebantur in campo. Super hos tyrones primo inermes, dum consuetudine proficerent: deinde armati cogebantur ascendere; tantaque cura erat, vt non tantum a dextris, sed etiam a sinistris partibus & insilire & desilire condiscerent, euaginatos etiam gladios, vel contos tenentes: hoc enim assidua meditatione faciebant scilicet vt in tumultu prælij sine mora ascenderent, qui tam studiose exercebantur in pace. Liuius secundi belli Punici lib.3. Nec omnes Numidæ in dextro locati cornu, sed quibus Desultorum in modum binos trahentibus equos, inter acerrimam sæpe pugnam, in recentem equum ex fesso armatis transultare mos erat. Tanta velocitas in ipsis, tamque docile equorum genus! Xenophon Socraticus in eo libro, qui Equitum *Præfectus inscribitur. Postquam vero equites esse oporteat, dictum est: Quanam parte equites optimi comparentur, hoc in medium conabor exponere. Ex his igitur Iuniores impellere atque adhortari debemus, vt in equos insilire discant: huius autem rei magistrum præceptoremque qui adhibuerit, iure laudabitur: Natu autem grandiores adsuefacere, vt in scandendis equis, Persico more, se inuicem adiuuent. Quia vero illa equos ascendendi ratio non facile, & nec sine labore atque molestia expediri poterat, ab ijs præsertim, qui viribus non valebant, nec habebant, qui in equos ipsos tollerent: igitur ad minuendum illum laborem Viocuri, seu qui vias militares sternebant, in lateribus viarum collocabant altiores quosdam lapides, & tanquam quædam pusilla suggesta excitabant, ex quibus paruo negotio quilibet, tenui etiam corporis firmitate, poterat se conijcere in dorsum equi. Idem etiam in vita C. Gracchi narrat Plutarchus: qui* Caius

lib.1.

Digres... modo s... equos ... stapedu... uentio...

l.23.

A *Caius quum omni ratione consuleret commodis multitudinis, studeretque cunctorum Italiæ populorum animum sibi conciliare, in alijs etiam plures vias strauit, & quum ipsas commodas valde fecisset, atque ornasset; curauit etiam vt lapidibus certa mensura positis, & columellis quibusdam notarentur millia passuum: & alijs itidem propinquioribus lapidibus effecit, vt qui equo veherentur, possent in eum facile ascendere, sine instrumento illo, quo huic rei facto vtebantur; quum in equum imponi vellent.* B *Præterea, inquit, dimenso viarum spacio, singulis Milliarijs (est autem Milliarium paulo minus quam octo stadia) columnas lapideas spacij signa proferentes constituit: alios insuper lapides parum inter se distantes ex vtraque viarum parte disposuit, vt ex illis faciliter, & sine labore in equos esset adscensus. Quibus ex locis euidenter euincitur, Staphias Romanis antiquitus in vsu non fuisse; ideoque inuentionem harum nouam esse; quod eleganter docuit Robertus*

.. C [e] *Valturius de re militari, & [f] Petrus*
.15. *Victorius in varijs lectionibus*. Hæc ille: quæ latius attuli, comprobaturus euidentissime, propositam Lucernam, in qua sculptus est eques absque Stapedibus esse peruetustam. Sed hic omittere non possum, Scholiastem hunc imponere Cælio, quod Stapedes appellauerit *Subsellares*, nam id vocabulum non ipse finxit, sed aperte deduxit ex Interprete Auicennæ; scribit enim Cæ-
31. D lius citatis [g] verbis: *Illud item huic parti attexuerim libenter: equitantius adminicula, quibus pedes inseruntur, vt sessio fiat commodior, & staphas nuncupat inscitum vulgus, ab Auicennæ Interprete, primo Canonis dici Subsellares, quia sub sella propendeant, vt docti interpretantur. Monet autem inibi Princeps, non oportere subsellares, aut pedum integumenta esse iusto arctiora, quoniam eius membri motus longe facilius arcere valeat frigus.* Ego
f.3. E vero in Auicennæ [h] textu, a Gerardo Cremonensi Latinitate donato, & ab Andrea Alpago castigationibus emendato, sic ad verbum lego, nulla facta propositi mentione, vbi agitur de custodiendis extremitatibus a nocumento frigoris: *Iter agens extrema in primis fricare debet, donec calefiant*: & mox: *non oportet vt sotular, aut calciamentum, quo pes tegitur, sit strictus, ita vt pes in eo*

commoueri non possit; quoniam motus membri est vna ex rebus prohibentibus ab eo frigus. Ceterum de subsellaribus in antiqua versione Gerardi, nondum ab Alpago castigata mentionem fieri videmus; in ea namque legitur Auicennas ita versus: *Et non oportet vt subsellaris, aut calciamentum, quo pes tegitur, sit strictum, ita vt pes in eo moueri non possit; quoniam motus membris est vna ex rebus prohibentibus ab eo frigus. Membrum quoque* Itinerantium pedes vt sint custodiendi. *suffocatum dariter inuenit frigus: at non ipsum quidem pargameno cooperitur, & aliquid ei supponitur, & nihil supponitur est magis ipsum custodiens*. Quo loco subsellaris nomine, non stapedem, sed sandalium, aut quod Italis dicitur, *Pianella*, vel *Zoccolo*, ac omnino calcei quoddam genus, indicari docet, dum e textu desumpta ratio, qua scribit Auicennas, non oportere subsellare, quo pes tegitur, esse strictum ita vt in eo pes moueri non possit; etenim stapes adeo strictus esse nequit, vt in eo pes moueri nequeat; quin etiam stapes firmando, regendoque pedi deseruit; non autem contegendo. tum e [i] Rasi, qui de proposito scribens ad Almansorem, vertit [i] lib. 6. c. 7. *subsellare* in *sotullare*, quam vocem Alpagus accepit in suis castigationibus ad hunc Auicennæ locum; dicit enim Rasis, agens, vt Auicenna, *De regimine extremitatum digitorum pedum & manuum, ne a frigore corrumpantur*, &c. Pedum digiti prius manibus absque vllo liquore vehementer sunt fricandi. Deinceps vero ex oleo veteri inungendo fricatio facienda est: post quam pannis cooperiendi inter ipsos, ac sub ipsis, & super ipsos interponendo pannos. Sub pectine etiam toto ac super ipsum lana mollis mittenda: deinde vero caligis subtilibus & mollibus calciandi. Quod si frigidis sotularibus se calciauerit; summopere cauere debet, ne sotulares madefiant, aut ex aliqua re sibi accidente humectentur. (Digiti manuum, & pedum vt a frigore custodiantur in itinerante.) Vnde constat apertissime sotulares esse genus calcei, ac idem omnino esse subsellaribus. Quod apparet etiam ex Interprete Auicennæ Iacobo de Partibus, quem citat Rhodiginus; ait enim ad allatum Auicennæ locum Iacobus: *In hac prima parte primo instruit itinerantem in frigore, ne stricto habeat subsellares, & sotulares, quibus pedes cooperiun-*

riuntur, ita vt in eis pedes moueri non possint: & per subsellares intellige strepas, vel ocreas, quæ subsellares dicuntur, quia equitando sub sellis equorum pendent. & dat duas causas, prima est, quod motus extremitatum est vna ex rebus, quæ prohibent eas a frigore nocente, quia quisque motus est calefactiuus: sotulares igitur non sinentes in eis moueri pedes ob nimiam stricturam, in frigore nocent. Rasis vero ad Almansorem cauere iubet ne sotulares itinerantis in frigore madefiant. Cl. Vossius *de Vitijs Sermonis* agens ait: *Sotular pro calceamenti genere vsurpare non metuit Iulius Palamedis Adriensis in Translatione Auic.* I. *Can. Fen.* III. *doct.* I. *cap.* V. *Et sane legas apud Grammaticos multos: qui* socular, *&* sotularis *inter masculina nomina reponunt. Quod etiam factum a Casparo Finckio, & Christophoro Heluico.* A solea *esse id nomen, censet Marcellus Donatus in Suetonij Caligulā Cap.* III. *Sed &* sotular, *&* sotularij *sunt voces nihili. Decepit Grammaticos corruptus B. Hieronymi* [m] *locus extremo lib. primo contra Iouinianum, vbi sic legendum:* Et hic soccus, inquit, » quem cernitis, videtur vobis nouus, & » elegans: sed nemo scit, præter me, vbi » me premit. Et infra V. Cl. *Sotularis: calceamenti genus: vt pluribus dixi lib.* I. *c.* VIII. *Volunt esse a solea: sed censeo esse a* subtalaris: *vti istac, quia sub talis. Adi, quæ infertus subdam in* subtalaris. Addit vero posterius: [n] *Subtalaris: pedum tegumentum, inde ita dictum, quia sub talis foret. Vita S. Gudilæ Virginis cap.* II. » *parag.* VIII. Diebus vero, vt humanum » vitaret fauorem, talibus & vt ita dicam, » dimidijs vtebatur subtalaribus, vt superior pars pedum videretur tecta, sicut » Dei feruens amore incedebat, inferio» re nuda relicta. *Vbi contra Manuscriptorum fidem, Laurentius Surius* [o] *reposuit,* calceis. *Garneueltius legendum putat,* subtularibus; *sed perperam. Imo neque* sotularibus, *quæ doctissimi Bollandi est coniectura, reponere omnino opus. Vsurpatur* » *etiam in vita S. Odonis:* Dic mihi, vbi San» ctus Benedictus præcepit Monachis, » suos lauare subtalares? *Ludouicus de la Cerda in Aduersarijs cap.* XXV. *para.* X. *censet aliter, a sutela dici,* subtulares, *vel potius* sutulares. *Nempe quia in Codice manuscripto Vitæ S. Gudilæ, seu Gundulæ, sit:* » Diebus talibus, vt humanum vitaret fauore, dimidijs vtebatur sutularibus &c. » *Verum a* sutela *non esset* sutularis, *sed* sutelaris. *Interim hæc codicum inconstantia facit, vt nec damnem* sotularis; *quod & ipsum barbari pro eodem calceamenti genere vsurpant. Vita B. Rogerij* [*] *Abbatis Ellanij cap.* VII. *parag.* VII. Sotulares nihilominus tamdiu frequenter portabat fo» ratos, donec stramen per soleas exiret. » *Vita S. Eguini cap.* IV. *paragr.* XIX. Rusticus [p] quidam partem terræ S. Eguini » surripuit; & quum Iudices sanxissent, vt » certo die veniret, & terram illam suam » esse iuraret; puluerem de domo sua » sumpsit, & sotulares impleuit, vt tuto » iurare posset, quod super terram suam » staret. *Imo & B. Hieronymum eo vsum putant; sed falli, diximus lib.* I. *cap.* VIII. *Nec* sotularis *tam a* solea *factum, vt Marcellus Donatus credebat, quam ex* subtalaris *est corruptum.* Ex quibus apertissime constat, subtellares, quos & sotulares appellat hic Interpres Auicennæ, non esse stapedes, tum quia stapedes non cooperiunt pedes, eos a frigore ambientis defendendo, sed tantum eos firmant, ne suspensi sine fulcro pendeant; tum quia stapedes non cooperiunt pedes, at solummodo stabiliunt, eos non inuestientes, neque desuper cooperientes: tum quia stapedes madefacti nullam omnino noxam afferunt pedibus, quos non contingunt immediate, neque nisi minima ex parte illis subijciuntur. Sane *streparum* nomine *stapedes* indicari barbare loquentibus, obseruauit Cl. Vossius in opere suo *De vitijs sermonis, & varijs glossematis,* inquiens: *Strepa,* » dicitur ferreum illud instrumentum, cui » insistunt pedes equitantium. Matthæus » Parisius in Henrico Tertio ad ann. » MCCXLIV. de casu misero Engelrami de Cusey: *Equino pede ad aliquod offendiculum titubante, corruit supinus in profundum* (vadum transire volebat) *ad quod tamen propria Strepa pertractus est violenter, & tunc infeliciter.* Item ad ann. MCCXLI. de miserabili morte Comitis Gilberti Marescalli: *Nec potuit equus ab ipso, vel alio retineri. Vnde in ecstasim raptus, cœpit vacillare: & post paullum concidit ab equo femininus, ipsum vna Streparum retinente, & per agrum spacio aliquo sic trahente.* Similiter Strepa pro Stapeda est apud Helmodum lib. ...

[m] l. 3. c. 51.

[n] c. 51.

[o] Vit. SS. ad 8. Ian.

[*] ad 4. Ianuar.

[p] a... Ianu...

Mi... lis nist...

Rom

Rom. Imp. cap. 21. vt lego apud Hermannum Hugonem lib. 1. de Milit. Equestr. cap. 4. A *Strepa* est Hispanicum *Estribo*, e more eius gentis, & Gallicæ, præmisso. Ac inde etiam *Astraba*: nisi a Græcis malis. Sed ἀςράβη his aliud. Verum enimvero qua ratione Iacobus ille de Partibus, vetus Interpres Auicennæ, vocem *sotulares*, atque *subsellares*, interpretatus fuerit *Strepas*, hoc est *Stapedes*, non video; neque satis est mihi Stapedes propendere sub sella equitantium; quod Rhodiginus e virorum doctorum interpretatione mutuari suscipereque videtur; etenim nihilo minus quam Stapedes propendent sub sella equitantiū calcei, pariter & ocreæ, cum pedibus. Quare Sotulares, & Subsellares Auicennæ, Rasisque, non sunt proprie Stapedes, at calceorum, siue ocrearum genus erunt in proposito. Verum enimvero quicquid sit de sotularibus, vel subsellaribus Auicennæ, non propterea negamus Auicennæ temporibus vsum Stapedæ; nam Auicennas anno Christi Domini M C L. floruit æuo non ita prisco, Conrado III. Imperatore, cum quo floruerunt etiam Eustrathius Interpres Homeri, Auerroes, Rabbi Moses, Hugo, Richardus, Otho Frigisingensis Episcopus, Gratianus, & Petrus Lombardus ille Magister Sententiarum appellatus. At vero de Stapedum nouitate similiter egit eruditissimus La-Cerda, dum ad illa [r] Virgilij carmina,

------------------- aut corpora saltu
Subijciunt in equos ----------------

inquit: *Saltu: signate & proprie; nam apud veteres nullus vsus Stapedæ, aut subicis pedanei. Hispani quidem* Estriuos *dicunt: sed saltu fiebat ascensio: Senibus quidem, & Principibus tollendis vir erat huic rei Præfectus, quem Spartianus in Caracalla, & Ammianus lib. XXX. vocant*, Stratorem: *Græci ἀναβολία. Inter equitandum autem pedes erant penduli, & nulla re innixi: vt etiam hodie equestres statuæ cernuntur* (qualis est in nostra Lucerna) *Omitto locum Eustathij in lib. 1. Odyss. quem iam Budæus & Lipsius agitarunt*. De hac eadem re, quia controuersa, præstat alios etiam videre; præsertim Hieronymum Magium, [s] & Gerardum Io. Vossium, viros eruditissimos; ille namque suis in Miscellaneis infit: Ioannes Tortellius Arretinus, vir non indoctus, qui Laurentij Vallæ coętanei, amiciq. sui exemplo permotus, pro viribus cum barbarie manus conseruit, remque literariam, cum qua male agebatur, promouere lexico, ac alijs scriptionibus conatus est, Stapias apud antiquos non fuisse in vsu, literis prodidit. Eius sententia eruditorum omnium calculis, si Galeotum Martium Narniensem excipias, comprobata fuit, atque hodie comprobatur. Hic enim in libro *de Doctrina promiscua cap.* 28. cum male eo nomine alijsque de causis accipit, quantum ad rem nostram spectat, his verbis: *Sed miser Tortellius, merus recitator, nihil considerans, quæ non aduertit, putauit nusquam extare: digna enim risu sunt, quæ ibi recitat: Negat nanque Clostrum, quo equum ascendimus, Latinos habuisse. Lucretius quinto*,

Et prius est armatum in equo conscendere clostris.

Klosta enim scala est, & id, quod ab ephippijs equorum pendet, ascensuro in equum, vt scala facilitatem præbet. Hæc ille. Sed dicat Martius, quonam Lucretij codice, clostris, legerit: & apud quem auctorem Klostam, scalam significare inuenerit. Tam manuscripta enim, quæ viderim, exemplaria, quam typis repræsentata, *Costas*, habent: & Græcis, non *Klosta, sed κρόσσα*, vt omnes norunt, scalam significat. Mira est hoc loco (quod cum multo eius honore dictum sit) impostura, qui, vt Tortellium coarguat, nec a contextuum deprauatione abstineat, quasi myopibus, lusciosisque fucum facere velit. Nam quotus quisque vel semidoctus literatus fuerit, qui non videat Lucretium equestris artis incrementa afferentem, & a simplici equorum vsu exorsum, non potuisse statim Stapiarum meminisse? Poetæ verba, ne quis me Tortellij causam mendacijs agere suspicetur, adscribam.

Locus Lucretij expensus.

Et prius est armatum in equi conscendere costas,
Et moderarier hunc frenis, dextraque ciere,
Quam bijugo curru belli tentare pericla:
Et bijugo prius est, quā bis cōiūgere binos,
Et quam falciferos inuentum ascendere currus

Et

Bigæ antiquorum quid.

Ex quo Lucretij loco patet aperte, bigas antiquorum fuisse, quæ binis equis traherentur, & quadrigas, quæ quaternis: non autem bigas extitisse duarum rotarum currus; & quadriguas, quatuor rotarum carpenta; ficuti nonnulli putarunt; sed ad verba Magij redeamus asserentis: Stapiarū vsum apud antiquos nullum fuisse, præter equestres antiquorum statuas, præterque vetusta numismata, & in antiquis marmoribus a sculptoribus equites equis vehentes expressos, hæc etiam manifeste demonstrat. Xenophon in lib. de arte equestri, dum quo pacto equus conscendi debeat, edocere nititur, Stapiarum vsum non agnoscit. Hippocrates quoque in libro *De Aere, Aquis, & Locis*, loquens de Scythis innuere videtur, sua ætate, nec Scythis, nec alijs nationibus cognitas fuisse Stapias: in hanc enim loquitur sententiam: *Ab equitatione ipsa diuturni eos corripiunt articulorum dolores, nimirum propendentibus semper ex equis eorum cruribus: deinde claudi fiunt, contrahunturque coxendices, quum inualuerit morbus* &c.& post multa: *Simili autem modo & reliquis hominibus euenit. Vbi enim frequenter, & continue homines equitant, ibi plurimi a diuturnis doloribus, articulorum coxendicumque maxime, & pedum corripiuntur, ad coitumque fiunt impotentes: quæ omnia mala Scytharum genti adsunt*. Hæc ille. Vt minus idem nobis aduersetur, dum Nomades (sunt hi Scythæ) inter equitandum, quomodocumque equis insideant, non adhibere animum dicit, quando & quæ Scythis equitatio ipsa conciliabat mala, reliquis etiam, equis inuehentibus, eandem ob causam, conciliari consueuisse scribit. Huc accedit Suetonius in Caligulæ vita (vt quæ de alijs nationibus fateri cogimur, de Latinis quoque vera esse, nemini negare sit integrum) qui equitum crura, nullibi conquiescentibus pedibus, propendere consueuisse demonstrat, dum Germanicum Caligulæ patrem, ad crurum gracilitatem, quæ formæ minus congruebat, replendam, assidua ab equi vectatione post cibum, adiumenta petijsse dicit. Nouimus enim statim pransorum crura, si assidue equis Stapijs carentibus illi veheant, quod propendeant, atque huc & illuc agantur, sanguine plurimo, atque humoribus in ea decumbentibus, insignem adipisci crassitiem. Præterea Iulius Pollux lib. 10. cap. 10. & 12. in quibus agit de vehiculis, eorumque partibus, ac de equestribus instrumentis, & alibi, reliqua omnia executus, Stapiæ, aut instrumenti similis nullam habet mentionem. Quanquam autem verum est antiquos Stapias nullas habuisse; non est tamen negandum, adeo non vetustis, nec etiam nobis vicinis temporibus, harum vsum agnosci. Memini enim me in Diui Hieronymi Epistolis, non Stapiæ, sed Bistapiæ inuenire mentionem; inquit enim, si memoria non labat, se, quum quasdam accepit literas, iumentum conscensurum, iam pedem habuisse in bistapia. Romæ quoque in vetusto lapide, Stapiæ haud dubiæ mentio fit; ita enim habet inscriptio:

Equitatio diuturna quos morbos afferat.

D. M.
QVISQVIS LECTVRVS ACCEDIS
CAVE SI AMAS. AT SI NON AMAS PENSICVLA MISER QVI SINE AMORE VIVIT DVLCE EXIT NIHIL. AST EGO TAM DVLCE ANHELANS ME INCAVTE PERDIDI ET AMOR FVIT.
EQVO DVM ASPECTVI FORMOSISS. DVRMIONIAE PVELLAE VIRGVNCVLAE SVMMA POLVORIA PLACERE CVPEREM CASV DESILIENS PES HAESIT STAPIAE TRACTVS INTERII.
IN REM TVAM MATVRE PROPERA
VALE.

Inscriptionem autem monumentumq. hominis non fuisse Christiani, ex interpunctis literis D. M. cognoscitur, quæ, vt neminem antiquitatum peritum latet, Dijs Manibus defuncti sepulchrum esse dicatum significant (tametsi multi nostri hac ætate ad inferorum Deos, vt ad Plutonem Proserpinamque, non sine manifesto errore, in vniuersum referunt) vt ex his Gellij verbis lib. 10. cap. 18. satis liquet. *Id*, inquit, *Monumentum Artemisia cum Dijs Manibus sacris Mausoli dicaret*, ἀγῶνα, *id est, certamen*

men laudibus eius dicundis facit. &c. Vt alia ad hanc rem spectantia nunc mittam, quæ in libris de Sepulchris, & sepeliendi ritu sunt a me collecta argumenta. Hanc ego inscriptionem paululum supra Diui Hieronymi ætatem, factam existimo. Foro Cornelij (si quæ mihi narrantur, vera sunt) ab hinc non multos annos, tumulo quodam peruetusto collabente, qui ante annos octingentos fuerat, vt ex epitaphij notis numeralibus deprehendebatur, constructus, equitis inuenta sunt ossa, cum equi marcido ephippio, cui Stapiæ ijs, quibus hodie vtimur, non absimiles inessent. Vides ergo Stapiæ inuentum nec peruetustum, nec recens esse. Vossius autem de proposito similiter ait in opere suo *De vitijs sermonis* inscripto: *Etiam inter illa, vbi non solum forma exterior, sed res ipsa veteribus fuit incognita, reponi debet instrumentum illud ferreum ab equi lateribus vtrimque dependens, cui innituntur, atque insistunt equitantium pedes. Ea enim veteribus fuisse ignota, recte iam ante duo secula monitum Ioanni Tortellio Aretino: etsi hoc nomine reprehensus sit a Galeotto Martio Narniense lib. de* Promiscua doctrina cap. XXVIII. *Tortellij enim sententiam firmant partim numismata vetera; partim statuæ equestres, tum lapideæ, tum ex ære fusæ; in quibus nihil huiusmodi conspicere est; vt in ijs obseruatum quoque Brodæo in quarto Miscellaneorum cap.* XXVI. *Neque istius rei Xenophon lib. de re equestri, vel in onomast. Iulij Pollucis, vbi de instrumenti agit equestribus, vel verbo meminerunt. Præterea Hippocrates libro* De Aere, & Aquis, *docet pependisse equitantium crura; atque inde contrahi. Suetonius in Caligula cap.* III. *indicat, humores a cibo sumpto in tibias equitantium descendere: & ideo Cæsarem Germanicum, postquam prandisset, assidue solere equo vectari ad gracilitatem crurum replendam. Quæ sane locum magis habent, si crura sine fulcro dependerint. Nouo igitur huic inuento nouum quærendum nomen fuit. Id multis modis factum, ex Hispanica, Græca, Latina. Ex Hispanica dubium, an Græca sit* astraba; *Hispanis quidem dicitur* estribo: *vnde* astraba: *nisi ex hoc fuerit Hispanicum. Isidorus Hispalensis in Glossis:* Astraba, tabella in qua pedes requiescunt. *Sed potius hoc Græcum; nam & Hesychio ἀστράβη ligneum est ephippium, quod tenent sedentes: nempe ab ἀ στερητικῷ, & στρέφεσθαι, quia non vertatur, sed stabile sit, vti conueniebat; quum, vt non vno loco docet Philosophus, omnis motus fiat super immobili. Præterea Græcis dictum ἀναβολεύς. Latinis* Scala; *quia eo solerent adscendere, velut scalis. Sane Suidas, quum dixisset, eos, qui Latinis* Stratores *vocantur, quia equum sternerent; Græcis, quia ab ijsdem, quum equum ascenderent, subleuarentur in eum, ἀναβολεῖς nuncupari, subiungit, ἀναβολεὺς δὲ καὶ ἡ παρὰ ῥωμαίοις λεγομένη σκάλα:* Anaboleus etiam illa, quæ Romanis dicitur Scala. *Dixeris, signari hic potius scalas equo appositas, per quas facilis est adscensus, quam astrabas; quæ pensiles, non portatiles. Sed hanc sententiam refellit Eustathius in Odyss. A. Vbi sic scribit:* Ἀναβολεὺς οὐ μόνον τὸ σιδήρεον, ᾧ τοὺς πόδας ἐντιθέντες ἔφιπποι γίνονται τινὲς, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος, ὃς εἰς τοιοῦτον κάθυπουργεῖ. Anaboleus non modo dicitur ferrum illud exiguum, cui aliqui imponunt pedes equum adscensuri; sed etiam viris, qui ad conscendendum equum adiuuat. *Vt Suidas ait, non* stratorem *modo dici ἀναβολέα, sed etiam* scalam: *ita Eustathius ait ἀναβολέα non solum vocari ferreum instrumentum, cui equum adscendens pedem imponit, sed etiam* stratorem. *Vt, quin scala sit instrumentum illud ferreum, non possit dubitari. Atque idem Iusto Lipsio visum de Militia Romana lib.* III. *dial.* VII. *Itaque & Maurittus στρατηγικῶν* lib. I. ait, ἔχειν δὲ καὶ εἰς τὰς σέλλας σκάλας σιδηρᾶς δύο: Habet ad sellam conscendendam binas scalas ferreas. *Obseruatum hoc maximo Salmasio ad Spartiani Caracallam. Est & alia appellatio a Latinis: puta* stapes *a statione pedum: quod si est non sit ab Hispanico* estafa; *sed hoc a* stapes, *vel* stapia; *quomodo alij dicere maluerunt: nempe pro* stapeda: *quod prætulit Philelphus. Vnde* stapia *κατὰ συγκοπήν. Apud Franciscum Marium Grapaldum, si standum editioni Parmensi, ista legas:* Ephippio dextra, ac sinistra, loris quibusdam ferreæ machinulæ adduntur; quæ Stapedes eleganter, & Latialiter, appellabimus: quia in his sessores, dum terga premunt equorum, pedes habere consueuerunt. Apud Maiores, vt in statuis equestribus apparet, non fuerunt. *Ac ad oram etiam, itemque*

Margin notes: .10. — priuatiuo verti. — de mor. an. c.2. de inc. an. c.3. Auer. 8. phy. com. 84. — vers. 155. pag. 1406. edit. Rom. — An. 1516. fol 98.6.

in Indice ſtratores *legas: vt plane videatur editor ſic in chirographo Grapaldi reperiſſe. Fortaſſe* ſtrapedes, *quaſi* ſtratum pedum, *dici credidi. Sed malo putare, per errorem ſic ſcriptum. Nam longe veriſimilius etymon a ſtatione pedum: vnde* ſtapes, *vel* ſtapia. *Quod vocabulum licet non ſit vetus (quid mirum in re non veteri?) tamen ante mille & ducentos annos obtinuiſſe, argumento eſt, quod apud B. Hieronymum in epiſtolis* biſtapia *pro binis ſtapijs, ſeu biſtapedibus, legamus. Et fortaſſe paullo etiam antiquior Beato Hieronymo fuerit vetus inſcriptio a Vvolphango Lazio, ac Hieronymo Magio, adducta: in qua,* DVM VIRGVNCVLAE PLACERE CVPEREM, CASV DESILIENS, PES HÆSIT STAPIÆ, ET TRACTVS INTERII. *Integram apud Magium inſcriptionem vide lib.* II. *Miſcellan cap.* XIV. *Poſt tot priorum appellationes, nouam cudit Guillelmus Budæus, nec inelegantem: nam* κατὰ περίφρασιν, *ei* ſubex pedaneus *nominatur.*

per circumlocutionem

Hæc pluribus ſum proſecutus, vt videant omnes quam varia ſit ratio barbara inuenta efferendi non barbare. Ita viri eruditi. Ego vero, vt meam ſententiam libere proferam, cenſeo Stapedem, qua nunc vtimur, duos vſus habere, tum conſcendendi dorſum equi, tum ſtabiliendi pedes equitis equum ſeſſitantis: quorum vſuum prior antiquior fuit, recentior alter; ac proinde Stapedes aſſidue pendentes e ſella, non ita veteris inſtituti fuiſſe. Vetuſtiores autem vſos olim machinula ferrea ad conſcendendum equos, aperte monet Lucretius, antea citatus, dum ferri proponit vſum, quo miles armatus conſueuit equi conſcendere coſtas; quas graui preſſus armatura, ſine fulcro nequierit in equum ſe ſaltu tollere. Quam quidem ferream machinulam non ab re fuerit putare fuiſſe vel in modum ſcalæ, vel in modum anulorum catenatim ad ſeinuicem iunctorum, per quos veluti per gradus in equum homo conſcenderet, præſertim ſenex, ac debilis; at miles agilis & armatus, vnico vel anulo ſellæ vtcumque affixo facile conſcenderet equi dorſum, quo poſtea non vteretur ad pedes firmandos; id quod æuo poſteriori fuerit vſitatum: qui quidem anulus etſi plures gradus non habuerit, attamen ſcalæ nomen ſortitum fuerit ab officio præſtito ſcandentibus equum. Vt Lucerna noſtra referens equum ſine ſtapedibus e ſella propendentibus æuũ Lucretij non ſequatur, qui ſeculo Ciceronis vixit. Ceterum in iſta Lucerna mirum illud obſeruare lubet, equitem læua manu libera protendere neſcio-quem orbiculum, at dextera frenum equi regere, contra communem equitum conſuetudinem, qui ſiniſtra gubernant habenis equos: Niſi fuerit hic eques abutens manu dextera pro læua, ſiniſtraque pro dextera; quales non paucis viſuntur conſuetudine deprauata; facilius ego retulerim hoc vitium in inſcitiam inciſoris, qui propoſitum ſibi exemplar lucernæ ad incidendum, ignorauerit, quæ dextra delineantur in ære, cuadere ſiniſtra in prælo Typographi. Nam equites læua frenum regere, dextra vero vigere aduerſus hoſtes, poſtquam armati conſcenderint equos, aperte monet Lucretius loco notato de primæua vſu ferri:

Stapedum vſus duplex.

Lucretij locus explicatus.

Eques i… cerna cu… nu dexte… num reg…

„ Et ferro cæpere ſolum proſcindere terræ,
„ Exæquataque ſunt creperi certamina belli.
„ Et prius eſt repertum in equi conſcendere coſtas,
„ Et moderarier hunc frenis, dextraque vigere.

Vbi moderandis frenis læua manus attribuitur, dextra vero miles armatus equitans vigere ponitur expedita pugnans aduerſum hoſtes.

De Lucerna Cominiæ, Ferrariæ comperta. Cap. XXXI.

PRopoſitis addere lubet inſignem Cominiæ Lucernam, olim mihi propoſitam a Cl. Viro Iulio Recalcho, nobili Medico Ferrarienſe, literis his ad me datis: Perill.& Exc.D.Fortunio „
Liceto Iulius Recalchus S. Adeo gratus mihi fuit liber De Lucernis ſepulcralibus, quo me pridem muneraſti, vt iugem muneris memoriam, & arctiſſimam obligationem humanitati tuæ teneam, cum eximia delectatione maxime propenſionis tuæ erga reconditas cauſas effectuum mirabilium Naturæ; proinde non poſſum non te colere ſupre- „

pre-

premo gradu dilectionis, qui sentio me regi ab eodem genio, licet impediatur hic ab altero, qui me multum occupat in Medicina facienda. Simul admiratus ego sum exquisitam diligentiam in historia, teque celebro spiritum feruidiorem sapientię supra quoscunque nouerim. Et quum mihi se se obtulerit occasio certiorem te reddendi de nonnullis antiquitatibus attinentibus ad sepulchrum nunc apud nos inuentum, nolui eam omittere, sperans ab ingenio tuo declarationem verborum obscuriorum, quæ sculpta sunt in quibusdam lapidibus. Meam voluntatem boni consule, meque tibi e summo Deo cuncta bona præcantem ama. Ferrariæ. IV. Iulij M DC XXIV.

Die XVI. Iunij M DC XXIV. Compertæ fuerunt in Braglia, D. Io: Baptistæ Pichiatti, sub vil-Maiere, loco vocato Verzenese, res infrascriptæ. Lapis marmoreus, tres palmos latus, & septem circiter longus, cum hac epigraphe:

OSSA
COMINIÆ Q.F. PAVLI STACIA
SEVERA MATER E POSVIT,
ANNO XXX.
HIC REQVIESCANT.

Lucerna fictilis, in eius fundo scriptum est: STROBILI.

Lapis item lateritius, in cuius medio scriptum est: PANSIANO.

Lapides alij duo similes, in medio scriptum habentes: NERONIS CIAPANI.

Isti lapides vna cum alio componebant capsulam, intra quam erat vasculum vitreum colore cyaneo fere ad similitudinem cucurbitulæ medicæ, capacitatis cyathi; plenum erat, sed non potuit agnosci qua materia.

Bina vitrea vasa alia, quæ vulgo nostratibus *Ampolle* dicuntur, ambo plena: vna quidem materia consimili cineribus; altera simili oleo; capacitatis & ipsa fere cyathi: sed efformata ad similitudinem campanellæ.

Inerant etiam aliæ, mediæ magnitudinis, & paruæ, fere similes illis, quas vendunt circulatores; sed earum numerus ignoratur.

Vitrum rotundum latitudinis palmaris, cum manubrio, ad eleuandum: Vas vitreum simile vulgari Albarello nuncupato, latitudinis eiusdem, cui prædictum erat operculum; erat autem colore ad luteum vergente, & effigiatum pulcherrimis frondium emblematis.

Vrnæ grandes, quarum numerus ignoratur, quod a fossoribus ruptæ fuerint (non erant pauciores quaternis) repletę materia nigricante; creditur fuisse cineres: Hæc ad verbum Vir Eximius:

Liceti Responsio. Cap. XXXII.

Cl. Viro Iulio Recalcho Fortunius Licetus B. A.

Liber meus de Lucernis Antiquorum fuit remuneratio doctissimi tui de natura corporum similarium: Qua in re sicut agnosco me libellum ingenti fænore commutasse: sic apud me tota debet esse obligatio. Gaudeo tamen meos labores, meumque genium tibi non displicere. Certoque scias velim, te multum a me diligi, meque plusquam multum suspicere subtilitatem ingenij tui; sic in præsentia compensans affectum voluntatis, quo tu me satagis honorare. Commemoratio rerum recens illhic inuentarum in antiquo sepulcro Cominiæ, qua me participem fecisti cum humanissimis literis tuis hodie receptis, pergrata mihi fuit, quum multa memorabilia contineat. Et quia requiris meum iudicium circa verba insculpta tribus in lapidibus, qui simul cum quarto formant capsulam; vt iussa tua capessam potius, quam sperem me tibi de propositis noui quidpiam afferre, aut verum sensum attingere rerum adeo tenebricosarum, adeoque vetustarum; immo etiam vt sensa tua de propositis aucuper, particulatim considerabo seriem vniuersam historiæ ad me transmissæ.

Ossa Cominiæ Q.F. Pauli Stacia Seuera Mater e posuit, anno XXX. Hic requiescant.

1 Si literula *e* prępofita verbo POSVIT, habet significatum & vsum aliquem; meo iudicio signat EIVLANS: aut alia litera deest; quum legi debeat, REPOSVIT: vel, DEPOSVIT: aut; QVÆ POSVIT.

2 Annus XXX. aut est ætas mortuæ Co-
miniæ; aut potius annus ab Vrbe Con-
dita ; quo casu, si non deest in interme-
dio spatio quæpiam figura numeralis,
corrosa vitio temporis, vt esset CIↃ,
aut IↃ, vel L. istud sepulcrum fuisset
peruetustum: Sed vsus, & origo vitro-
rum, præsertim affabre foliorum em-
blematis effigiatorum, in ipso comper-
torum, repugnat forte tantæ vetustati.
» Lucerna fictilis, in cuius fundo scri-
» ptum est, STROBILI.
3 Credo tale fuisse nomen figuli, qui lu-
cernas huiusmodi faciebat, & vende-
bat; quia lucerna similis apud Eruditiss.
Petauium Parisijs in fundo continebat
idem nomen STROBILI: & quemad-
modum facile fuit, eundem artificem
multas lucernas proprio suo nomine
descriptas plasmasse, quarum vna Lu-
tetiam, altera Ferrariam delata fuisset,
ponendas in varijs tumulis: ita mihi ve-
risimile non videtur, eundem seruum
sepulcralem curam gessisse duarum lu-
cernarum adeo distantium, aut in ijs
nomine suum insculpi curasse. Idem
assero de defuncto, cuius nomen in qui-
busdam lucernis notatum legitur; vt
alias ostendi de L. CÆSA. Nisi forte
nomen idem varijs seruis, diuersisque
defunctis impositum fuisset. Nihilomi-
nus casus possessiuus, seu genitiuus no-
minis descripti, mihi persuadet indicari
potius nomen artificis, qui fuit lucernæ
possessor, & effector, quam aut serui,
cui erant fabricatæ, ac venditę, ab ar-
tifice, & commendatæ ab attinentibus
defuncti: vel etiam mortui, cuius in ho-
norem ardere debebant. Sed & in hoc
sepulcro non STROBILI, sed COMI-
NIÆ ossa continebantur.
» Lapis item lateritius, in cuius medio
» scriptum est, PANSIANO.
4 Censeo tale fuisse nomen serui sepul-
cralis, cui consueuerat iniungi cura re-
rum attinentium ad sepulturam, & spe-
ciatim conseruare viuidum lumen, im-
ponendo statutis diebus oleum in lu-
cerna, sicuti constat ex ll. Mæuia.
» Lapides alij duo similes, in medio scri-
» ptum habentes, NERONIS CIAPA-
» NI.
5 Arbitror tale fuisse nomen Artificis;
pręsertim quum iteratum sit in duobus
lapidibus eandem capsulam compo-

A nentibus, vt adiungitur:
Isti lapides vna cum alio constituebant »
capsulam, inter quam erat vasculum vi- »
treum, colore cyaneo, fere ad simili- »
tudinem cucurbitulæ medicæ, capacita- »
tis cyathi; plenum erat, sed non potuit »
agnosci qua materia. »
Fortassis id vasculum in se conseruabat 6
multa ellychnia lucernæ, subinde rur-
sus reponenda statis temporibus in lo-
cum absumptorum a flamma; quæ funi-
culorũ materia processu temporis cor-
B rupta fuerit, & abierit in illam substan-
tiam ignotam, cum admistione pulue-
ris, & humoris.
Bina vitrea vasa alia, quæ vulgo nostra- »
tibus *Ampullæ* dicuntur: ambo plena; »
vna quidem materia consimili cineribus. »
Et quis mihi demonstrabit, hos non ex- 7
titisse cineres corporis Cominiæ, ma-
xime si fuisset breui statura, ætatisque
pusillæ? quum a [a] Plinio habeamus, [a] l. 19. c. 1
huiuscemodi cineres facile discerni con-
C sueuisse a rogi cineribus, mediante tela
Amianti, qua in combustibili circumuol-
uebatur cadauer comburendum; nam
loquens ipse de lini speciebus, infit, *In-
uentum iam est etiam, quod ignibus non
absumeretur: viuum id vocant, ardentes-
que in focis conuiuiorum vidimus ex eo
mappas, sordibus exustis splendescentes igni
magis, quam possent aquis. Regum inde
funebres tunicæ, corporis fauillam ab reli-
quo separant cinere.* Quod assertum pro-
D babilem reddit sententiam [b] Cęlij, dum [b] l. 18. c
de Indijs tractans ait, *Lineis contegi ami-
culis, quæ certo nentur e lapidis genere,
ignibus inuicta; sed quæ nec perpurgentur
aqua; verum vbi sordes insederint, in flam-
mam coniecta splendescunt.* Et propte-
rea non bene reprehenditur a [c] Dale- [c] in Pli
champio, dicente de huiuscemodi lino, not.
*Rhodiginus scribit Indos vestibus ex eo lino
textis indui: quod parum credibile est; quum
in tantam longitudinem trahi nequeat; vt
E vestes ex eo conficiantur:* etenim si ex eo
texi possunt mappæ conuiuiorum, tu-
nicæque continentes integrum corpus
cadaueris Regij; cur texi non potest ve-
stis homini viuenti? Plinius ait solum,
esse difficile textu propter breuitatem; at ve-
ro difficultas non aduehit impossibili-
tatem, nec incredibilitatem; etenim
quacumque difficultate texta ex eo li-
no tela, potest facile in vsum vestis ve-
ni-

nire homini, quantumcumque grandi.

» Alia simili oleo: capacitatis & ipsa fere cyathi: sed efformata ad similitudinem campanellæ.

8 Ego sane iudico, vasculum istud fuisse plenum oleo vero; vel alio liquore simili, cuius vsus esse debebat pro fomite flammæ lucernæ, subministrando statis diebus a seruo *Pansiano*.

» Inerant etiam aliæ, mediæ magnitudinis, & paruæ, fere similes illis, quas vendunt circulatores: sed earum numerus ignoratur.

9 Non iurarem, huiusmodi vascula non extitisse partim ex earum numero, quæ prius iam subministrauerant humorem combustibilem lucernæ; & ibi a seruo singulo biduo, vel triduo, vacua relicta: & partim ex illis, in quibus Præfica, & aliæ mulieres, pretio conductæ vt mortuum ad sepulturam comitatæ flerent vbertim, lacrymas reponerent, & offerrent solutum planctum in sepulcro, vna cum lucerna, defuncti manibus.

» Vitrum rotundum latitudinis palmaris cum manubrio ad eleuandum: vas vitreum simile vulgari Albarello nuncupato, latitudinis eiusdem; cui prædictum erat operculum: erat autem colore ad luteum vergente, & effigiatum pulcherrimis frondium emblematis.

10 Si vas istud non erat, in quo conseruabantur lacrymæ Præficæ principalis, seorsim a lacrymis aliarum mulierum pretio deflentium, contentis in vasculis minoris pretij: forsan erat vas, in quo seruabatur digitus manus, abscindi mortuo suetus, cui iusta fiebant, vt obseruat in suis funeralibus non solum Porcachius, quum residuum cadaueris cremaretur: sed etiam apud Varronem, & Festum Iosephus Scaliger in suis coniecturis, vbi dicit, *Aut si os exceptum est mortui ad familiam expurgandam etiam digitum abscindi ad eam rem testatur Festus: Membrum, inquit, abscindi mortuo dicebatur, quum digitus eius decidebatur; ad quod seruatum iusta fierent, reliquo combusto: Id autem ad purgandam familiam certo genere Februi, quod vocabatur Exuerrias.*

» Vrnæ grandes, quarũ numerus ignoratur, quod inter fodiendũ ruptę sint; non erant pauciores quaternis; repletæ materia nigricante: creditur fuisse cineres.

Credo certe tot vrnas, & ita gran- 11
des, plenas materia nigricante, fuisse repletas cineribus, & carbonibus; non quidem, in quos abierint membra cadaueris vnius ambusti; sed lignorum rogi; quum Antiquorum mos fuerit, reponendi cineres defuncti quodam in vase distincto intra sepulcrum; non abijciendo cineres, neque carbones pyræ in maiori quantitate; quos conseruabant etiam in tumulo, ceu rem sacram; quod cadauer attigissent, sacrum ab se creditum; cuius ratione sacras existimabant etiam sepulturas: quemadmodum conijcitur ex Legibus. Et reuera in pluribus vrnis magnis multum cineris inuentum est, magnaque carbonum copia quæ non nisi lignorum ambustorum esse potuit: isti comminuti, & processu longi temporis ab humiditate loci cum cineribus permisti, nigricantem materiam efficere potuerunt, qualis in prædictis Vrnis inuenta fuit. Obseruaui tamen, Lucernarum in sepulchris positarum, alias extitisse pensiles, alias in humo iacentes, aut super aliqua basi: & vt istarum inueniuntur fictiles innumeræ; ita pensilium habemus pulcherrimam cõmemorationem a Dione in cæna, conuiuiove non minus ferino, quam laruali, aut potius diabolico, quod parauit Domitianus Senatoribus, & Equitibus Romanis: *Itaque Populo nocturnum epulum dedit, eius consolandi causa: noctu enim sæpe exhibebat certamina: in eaque nonnas & mulieres introducebat. Vtque plebi eo tempore; ita principibus Senatorij, & Equestris ordinis conuiuium in hunc modum fecit: Apparauit ædes nigerrimas ex omnibus partibus: erant enim atra laquearia, parietes ac pauimentum, in eoque sedes nudæ eodem modo collocatæ erant. Quibus paratis rebus, eos de nocte introduci iubet absque comitibus: ac primum omnium iuxta vnumquemque columnam collocat, factam instar sepulchri, in qua nomen eius scriptum erat; pendebatque de ea lychnuchus paruus, vt assolet in monumentis: tum nudi pueri, atramentoque obliti, tanquam spectra quædam ingrediuntur, ipsosque horribili saltatione circumeunt: eoque facto ante pedes ipsorum consistunt; ad extremum omnia, quæ in exequijs mortuorum adhiberi solent, in vasis eodem modo eis apposita fuerunt. Quas ob res quis-*

que maxime reformidare cœpit & perhorrescere; quod se iam expectarent interfectum iri, præsertim quod ceteris magnum silentium erat, quasi iam mortui essent, quodque Domitianus sermonem habebat de ijs rebus, quæ ad mortem, quæve ad cædes pertinerent. Tandem vero illos dimittit, præmissis famulis ipsorum, qui in vestibulis ædium remanserant: quumque præparasset alios incognitos homines, a quibus domum reducerentur, vehiculis & lecticis datis, ijs metum multo maiorem incussit. Iam quisque domum venerat, iamque respirare quodammodo incipiebat, quum nunciatum est, nonnullos ab Augusto venire: qua ex re eis mori omnino expectantibus, ab vno horum oblata est columna argentea, ab altero aliud quippiam, ab alio vas ex ijs quæ in cœna apposita fuerant, quæque erant pretiosissima. postremo puer ille, qui ante Dæmonem repræsentauerat, vnicuique lotus, & ornatus oblatus est: eoque pacto illi totam noctem magno timore perculsi, munera acceperunt. Et Domitianus hos triumphos egit, vel vt vulgo loquebantur, exequias eorum, qui in Dacia, Romæque mortem obierant. Et quemadmodum antiqui diebus funebribus claudebant ardentes lucernas intra sepulcra, nec eas ponebant in hominum conspectu supra fenestras, neque supra ianuas: ita viceuersa diebus natalitijs ponebant ardentes lucernas ad fenestras, & in ianuis, vt ostenderent contrarietatem inter ortum & interitum: & ideo Tertullianus ostendere volens, tempore nascentis Religionis Christianæ, Idololatriam extingui, dicebat: *At nunc lucent tabernæ, & ianuæ nostræ; plures iam Ethnicorum fores sine lucernis & laureis quam Christianorum.* Iste mos accendendi lucernas in fenestris die natali, notatur etiam a [g] Persio dicente,

[g] Sat. 5.

Herodis venere dies, vnctaque fenestra
Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernam.

Qua quidem in re non recipio placitum [h] Scaligeri dicentis, *Natali die lucernæ accendebantur, mortuali id non faciebant:* etenim vtroque die id faciebant; sed natali die ponebant lucernas accensas in fenestris, & in portis ad omnium conspectum: mortuali vero die claudebant eas intra sepulchra. Sed non omittendum censeo, prⱸterea mortuis antiquos

[h] in Flac. & Sex. Pom.

A terræ puluerem ter inijcere consueuisse: qua de re Flaccus,

1. car. c

„ Quanquam festinas (non est mora longa) licebit
„ Iniecto ter puluere curras.

Mos hic, obseruatu testimonioque Cl. Rhodij nostri, in Dania, & Noruegia, ceterisque Septentrionalibus regionibus, ab antiquo in hunc diem seruatur, iniecta terræ gleba ruere a Sacerdote, quod defunctus e terra originem trahens, in terram dissolutus, e terra rediB turus in gloriam cælestem. Quin & apud nos in Italia, Dominicanæ familiæ Fratres Religiosi, defunctos suos dum intra sepulcra condunt, superinijciunt patera contentam tellurem, canentes Antiphonam: *De terra psalmasti me* &c. De veterum ista consuetudine Cl. Daniel Heinsius in Silium Italicum. cuius etiam fortasse meminit infelix ille, propter apocripha sua non ita pridem infami morti damnatus, Al-C phonsus Ciccarellus, agens de Tuberibus, in hæc verba: *Quoniam terra mortuis inijcitur, voluerunt Veteres vt qui lugent, pullis pallijs, terræ similibus, essent amicti.* Sed hac de re Gutherius: *Glebæ iniectio iustam & plenam; pulueris iactus imaginariam sepulturam facit: Hinc poetæ:*

e.3.f.3.

lib.2.c.

„ --------- Inops inhumataq. turba est:

Virgil. & ibi S

quæ nec legitimam habet, nec imaginariam sepulturam, inops dicta est ab Ope, quæ terra est: vt inops turba sit sine terra, sine D *pulueris iactu, qui a prætereuntibus pro sepultura dabatur. Nam in sacris si manu plena non obrueretur, ter iacta terra cadaueri pro sepultura fuit. Nec sepultum possumus dicere, cuius sepultura hoc ritu vel solemni & solito perfecta non sit: sed fortuita est obrutus terra. Vnde quum Aeneas Polydori corpus terra contectum offendisset, illud iterum solemni hoc ritu sepeliuit,*

Acro. carm.c

„ Ergo instauratur Polydoro funus & ingens

Virg.A

E „ Aggeritur tumulo tellus: stant Manibus Aræ
„ Cœruleis mœstæ vittis, atraque cupresso
„ Et circum Iliades crinem de more solutæ,
„ Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
„ Sanguinis & sacri pateras, animamq. sepulchro

Con-

,, Condimus, & magna supremum voce ciemus. A

Supremum vale, quod Plauto est supremũ dicere. *Hæc quidem terræ iniectio fieri potuit secundum Pontificalem ritum, & circa absentium corpora, quibusdam solemnibus sacris, vt Seruius docet. Quod & Virgil. probat ex verbis Nysi ad Eurialum:*

neid. n.

,, Sit qui me raptum pugna, pretiove redemptum
,, Mandet humo solita: aut si qua id fortuna vetabit,
,, Absenti ferat Inferias, decoretque sepulchro. B

Inferiarum morem ex Polydori funere colligimus. His peractis, sepulchri honorem implere credebantur Cenotaphio facto.

Hæc ea sunt, quę mihi nunc de proposito festinanter occurrunt dicenda: si tibi meliora succurrent, pergratum mihi fuerit habere communia. Interim me ama, dum a summo Deo tibi felicitatem precor. Dabam Patauij VII. Id. Iulij MDCXXIV. Quam opinionem C collaudauit Vir Insignis altero epistolio in hæc verba. Perill. & Excell. Viro Fortunio Liceto Iulius Recalchus S.

,, Gratissimæ mihi fuere literæ tuæ, multis de causis; sed speciatim quia in ipsis comprehẽdi viuam imaginem sui nobilissimi intellectus, ostensam in excellentia coniecturas efficiẽdi; quia hic motus est transitus ab eo quod positum est intra lucem incertam, ad id quod in tenebris includitur: & in isto discursu facile D percipitur acies ingenij humani. Et mihi videtur D. T. semper firmasse pedem, quem ageret inde per vndecim articulos, qui leguntur in epistola tua; quam diligenter conseruabo; referens tibi gratias de munere, teque precor vt mihi tuam beneuolentiam conserues, meque fauore iussionum tuarum exornes, vbicunque censueris me posse aliqua in re tuis commodis inseruire: E deprecorque tibi cælitus omne bonum. Ferrariæ. XXII. Iulij. MDCXXIV.

De Lucernis Capiuacceis. Cap. XXXIII.

NOuissime vero Medicinæ Doctor egregius, Io: Paulus Gardinus Sacilensis hæc ad me scripsit: Priscorum ,, pietas olim humani cadaueris cremati ,, cineres, ac ossa vasis quibusdam egregie ,, humauit: quæ post annorum curriculum ,, a D. Io: Baptista Caltana, Nob. ,, Viri D. Adriani Capiuaccei negociatore, ,, & Angelo Triuella eius operario terram ,, infodiendo reperta fuere: ruri scilicet ,, vulgo Moloradiemo, Agro Montisilicis, ,, in prædio dicti Nob. Viri, loco ,, vocato, *Le Chà de Muro*, prope primam ,, Arborum binam, trans foueam. Ordo ,, vasorum erat iste: Fictile Vas bipartitum, ,, in quo aliud vitreum vtrimque ansa ,, præditum, & ossibus semiplenum existebat, ,, patenaque vitrea coopertum: ,, in cuius cauitate tres Ampullæ vitreæ: ,, duæ inanes, tertia oleo, aut vnguento ,, referta, iacebant. Testaceum vas ad ,, instar phialæ cinerum pene plenum sequebatur: ,, vtrobique duo Lychni terrei, ,, & ampulla vitrea quadrangula, latere ,, tantum ansata reperiebatur. Vniuersa ,, huc transferri iussit antedictus ,, Nob. Vir: parique pietate eis locum superiorem ,, pro busso dicauit. Anno Salutis ,, MDCXXXVIII. Ind. VI. die XXVIII. mens. Aprilis. Quæ singula videndi mihi copiam fecit Nob. Vir: & aspexi, contrectauique vasa multam vetustatem præseferentia.

De Lucernis Cioffij, primumque de referente vulturem, & canem sepulchralem. Cap. XXXIV.

CL. Vir, Vincentius Cioffius, Neapolitanus instructum cimelijs antiquitatis museum habuit; e quo transmisit ad me plusculas icones antiquiorum Lucernarum; inter quas pridem ad Lucernam Hectoris, priore libro propositam sine figura non ab re mihi referenda videtur Lucerna globosa, cui canis imminet, atque vultur insculptus est, in hanc effigiem:

Enim-

Lib VI Cap. XXXIV.

[a]lib.5. Enimvero Canis est apud [a] Pierium, A Hieroglyphicum Principis, Militis, Dei Laris, Custodiæ, Cladis; quæ singula, & vniuersa mire conueniunt Hectori: qui fuit Princeps filius Priami Troiæ Regis, Militia strenuus, Patriæ tutelaris, vnica Regni Custodia, Cladis & autor Græcis viuens, & Troianis interemptus. Sed in ista Lucerna conspicitur imago volucris effecta satis ruditer; quam vulturis, aut corui, morticina vorantium esse reor: obtinet in summo foramen, cui canis imminet macer, & ferox; siue custodiæ cinerum excubans, siue cadaueri vorando inhians; nam & canes habebant sepulchrales antiqui, tum quos alebant ad cadauera deuoranda, tum quos præficiebant sepulchris ad custodienda cadauera: De prioribus [*]l.17.c.19. ita Rhodiginus: [*] *Fuere & qui canes nutrirent in Hyrcania, quibus vita functos vorandos obijcerent; proinde etiam sepulchrales dictos, docuit Strabo.* Sed me Strabo docet non Hyrcanos, at Bactrianos habuisse canes sepulchrales, quibus non vita functos, at viuentes adhuc vel senes, vel morbo confectos obijciebant homines deuorandos: en eius verba: [*] *Sogdij & Bactrij moribus non multum fuerunt absimiles Nomadum: paulo tamen mansuetiores fuerunt Bactriani. Onesicritus vero de his quoque narrat minime laudanda: Eos enim, qui senio confecti sint aut morbo, viuos ait proijci canibus, dedita opera ad hoc nutritis, quos sua lingua entaphistas, quasi vespillones vocant: ac videri quidem quæ extra murum primariæ Bactrianorum vrbis sunt, pura: intus autem pleraque humanis plena ossibus: Morem eum ab Alexandro fuisse sublatum.* De posterioribus [b] Plutarchus ita: *Romano cuidam in bellis ciuilibus iugulato caput amputare nemo potuit, nisi prius canem, qui dominum custodiebat,* ac

Marginal notes (right column): B; [*] lib.; [b] de mal.

ac pro eo propugnabat, circumfusi confodissent. Pyrrhus Rex iter faciens incidit in canem, qui interfecti hominis corpus adseruabat: cognitoque eum tertium iam diem cibi expertem assidere, neque cadauer deserere tamen: illud quidem humari, canem autem attente secum duci iussit. Paucis post diebus militum habita fuit lustratio, ita vt singuli Rege sedente transirent: ibi canis qui aderat, atque adhuc quietus fuerat, vt vidit domini sui percussores transire, fremens procurrit, eosq. allatrauit, subinde se ad Pyrrhum conuertens: ita quidem vt non Rex modo, sed qui aderant omnes suspicionem de ijs conciperent. Ergo comprehensi, & examinati, leuibus quibusdam signis aliunde accedentibus, fassi homicidium pœnas dederunt. Idem fecisse aiunt Hesiodi illius sapientis canem, qui Ganyctoris Naupactij filios prodiderit a quibus Hesiodus interfectus fuerat. Autor huius lucernæ sepulchralis, in ea ponens canem, atque vulturem, videtur illum priscorum morem respexisse, de quo Valerianus in Hieroglyphicis ait, *Sunt, qui Marti Vulturem dedicatam asserant, quod diuerso ab alijs ingenio prædita omnem viuentium consuetudinem abhorreat, studiumque omne suum circa huiusmodi cædes intendat, atque demum funesta omnia hieroglyphice significet. Sane quum natura omnia in se se recipiat, sitque decidentium omnium receptaculum; Vulturque, vti sæpe dictum, naturam excribat; non mirum, si quæ sponte cadauera nanciscatur, tam pro naturæ, quam funeris signo accepta est a Veteribus. Olim autem apud Iberos Vultures erant pro sepulcro, sicut apud Hyrcanos Canes, ob id dicti sepulcrales.* De Iberis ita [c] Silius:

» Tellure, vt perhibent, is mos antiquus Ibera,
» Exanima obscænus consumit corpora Vultur.

De his Virgilius dixit: Alitibus linquere feris. De his Homerus: οἰωνοῖσί τε πᾶσι. *De his Octauianus Philippensi prælio cuidam suppliciter sepulturam precanti respondit: Iam istam in volucrum potestate fore.* De Cane quin etiam in eandem sententiam antea [d] Valerianus, obseruat ab antiquis positum custodem Larium: Lares autem erant cadauera maiorum asseruata domi sepulta, potissimum apud Aegyptios; vt fuse demon-

A strat Gyraldus: At in proposito Pierius: *Eadem ratione*, inquit, *canes apud Ethnicos Laribus præsides fuisse dicuntur, Deosque ipsos Romanos ideo caninis pellibus induerant, quod sicuti canes mites mansuetique sunt in domesticos, in alienos vero feri, formidolosique; ita Lares, quibus totius familiæ cura credita esset, haberentur. Proditum sane memoriæ est, Iliados Mineruæ templum in Daulia fuisse, in quo canes alerentur, qui Græcis tantum aduentantibus*

B *se mites, mansuetos ac ludibundos offerrent: in barbaros vero feri atroces ac indignabundi semper irruerent. Neque desunt hodie barbarorum nationes aliquot, quæ canes hostium cadaueribus quoquomodo conquisitis alant, eosque in prælia mox ducant, quibus in hostem immissis, fœdissimæ interdum stragis spectaculo perfruantur.* & mox: *Ex his itaque factum, vt Aegyptij vespillonem, sacrorumque tutelarem, æditiumque libitinarium per canis effigiem indicarent, obseruato firmo illo immobilique ob-*

C *tutu, quo animal id ipsa Deorum hominumque simulacra custodiæ suæ credita contemplatur. Nam quum apud Aegyptios cadauera vitro condita, non adipe suillo, vt nonnulli sunt interpretando decepti, in longum tempus asseruarentur, erantque & libitinarij, quibus curæ erat ea custodire. Eo spectare crediderim canem apud Maffeos Romæ, in pulcherrimi operis cippo humi iacentem, surrecto vero capite inscriptionem, quæ huiusmodi est, intuentem,*

D C. IVLIO VRBANO
ET IVLIAE OPTA-
TAE CONTVBERNA-
LI, ET C. IVLIO VR-
BANO PECVLIARI
FILIO
POST. ---------- SVIS

Sed circa propositam [e] Valeriani sententiam, de more, quo cadauera dicuntur apud Aegyptios *Vitro condita*, non ita pridem dubium habui, num esset mendum in codice, legendumque pro *vitro* esse *nitro*: vidi tamen postea Valerianum de vitro sententiam illam ex Diodoro sumpsisse, qui mores Aethiopum describens ait: *Hi circumdatos vitro mortuos diu seruant, ne eorum aspectus sit posteris ignotus: neve in obliuionem incidant domesticorum*, opponens autem ibi Pierius vitro suillum adipem, & aiens non hoc, sed illo cadauera sua con-

[e] lib. 8.

conditos Aegyptios seruare, non im- A merito scrupulum fecit Aegyptios proponens Aethiopum loco, & æquiuoco verbo *condita* vtens; quod & a *condire* deduci potest, & a *condere*. Sed ad Lucernam nostram redeamus; in qua præter canem, atque vulturem, effictum est humanum caput e regione canis, innixum tubulo, vnde forte myxi foramen extitit. Quod quidem caput senis eiulantis non inepte quis dixerit indicare Priamum ad sepulchrum Hectoris lu- B gentem. Quum & canis Hecubam matrem aptissime repræsentare valeat; quã in canem transformatam [f] fabulantur; nam

[f] Ouid. 15. Metam.

„ Morsibus insequitur, rictuque ad verba parato
„ Latrauit, conata loqui -------

Et volucris illa quoque Paridem indicare potest, qui dudum aligero velorum nauigio rapuit Helenam Patriæ, fratrisque perniciem.

De Lucerna Sirenis. Cap. XXXV.

NEsideam Lucernam, cuius effigiem nullam Porta retulit in priore Libro, dicens hoc solum eam intra vitreum vas inclusam arsisse, quid ni dicamus eam fuisse, quam recens habuimus e Gazophilacio Cioffi, sub imagine rotundi vasis, cui Siren insidet? certe facile fuit eam vitreo vase concludi; & Syren & aperte symbolum Neapolis, cui Parthenope Syren præficitur eo D loci dudum sepultã, vnde priscum & nomen habuit. Fuit autem Parthenope Syrenum vna fortassis incola Nesideæ insulæ, vel potius Sirenusæ in freto Siculo, vt ait [a] Stephanus, quæ præ dolore, quod prætereuntem Vlyssem cum socijs in scopulos cantu pellicere non potuissent, in mare se præcipitauerunt. Harum alia in loca, Parthenope autem eo delata est, vbi postea condita fuit Neapolis, præclara Vrbs Campaniæ; E quæ ab eius nomine Parthenope etiam est appellata. Neapolim autem postea dictam fuisse hanc Vrbem nonnulli dictam fuisse putant, quod ab Augusto fuerit instaurata. Sed hoc verum esse non potest, vt optime Carolus Steph. ostendit. Nam etiam apud Lycophronem, qui Ptolemæi Philadelphi temporibus, multis ante Augustum annis claruit, Neapolis hęc Vrbs appellatur, & ciues ipsi Neapolitani: quos scribit quotannis ad templum Parthenopes faces ferre consueuisse. Verisimilior est itaque aliorum opinio, qui hanc Vrbem a Cumanis conditam tradunt; qui quum in eo loco Parthenopes corpus in veteri monumento conditum reperissent, nomen eius Vrbi indidere. Sed post quam loci vbertate, atque amœnitate maiorem in modum frequentari Ciuitas cæpit, veriti ne Cumæ desererentur, diruendi Parthenopem consilium iniuere. Quo facto mox immani pestilentia vexati, oraculo moniti sunt, vt *nouam Vrbem* restituerent. Cui oraculo morem gerentes, Vrbem paulo ante dirutam, splendidius instaurarunt; & ex Responsi verbis arrepto nomine, *Neapolim*, hoc est *Nouam-Vrbem* appellauerunt. Hæc ille. Quæ prius asseruerat ipse Strabo [b] fere cuncta scribens: *Si quæratur an vagando ad Italiam & Siciliam peruenerit* C *Vlysses, & vtrum circum ea loca Sirenes ponantur: is qui eas in Peloriade ponit, ab eo discrepat qui eas in Sirenusis collocat; vterque autem ab hoc non dissentit, qui circa Italiam & Siciliam eas habitasse dicit: sed eius dictum eo probabilius ambo faciunt, quod quamuis de eo non consentiant, tamen ab Italia aut Sicilia non discesserunt. Quod si quis addat, Neapoli monumentum monstrari Parthenopes, quæ vna Sirenum fuit, is adhuc amplius fidei conciliauerit, quan-* D *quam tertium hunc locum memoret: sed quod eo in sinu, quem Eratosthenes Cumanum nominat, quem Sirenusæ faciunt, etiam sita est Neapolis, ideo firmius credimus circum ea loca Sirenas fuisse.* & mox: *Quis enim alioqui poeta aut scriptor persuasisset Neapolitanis, vt monumentum Parthenopæ Sirenis iactarent? Cumanis, Dicearchæ, & ad Vesuuium degentibus, vt Pyriphlegetontem, lacum Acherontem, & Oraculum defunctorum in Aorno, tum Baium ac Misenum, quosdam de Vlyssis comitibus, memo-* E *rarent?* Refert itaque Lucerna Nesidea, quæ sepulchralis fortasse fuit, sepulchrũ Parthenopæ Sirenis; cui propterea Siren ipsa ponitur insidere; quę monumẽtum habuit Neapoli, Vrbe Metropolitana, sub cuius ditione Nesidea est insula, cum Sirenusis, & alijs, vbi dudum Sirenes habitauere. Lucerna vero Sirenis Cioffiana talem habet imaginem.

[a] lib.5.

[b] lib.

De

De Lucerna Putei puellis circundati.
Cap. XXXVI.

QVum autem olim priore Libro nobis Viues non descripserit Lucernæ suæ formam, præstat eius loco A substitere quandam illarum, quas recens transmisit ad me Neapoli Clariss. M. Aurelius Seuerinus, habitas ex insigni Gazophylacio nobilissimi Viri Domini Vincentij Cioffij; quarum vna sub hac imagine

Quæ

Lib. VI. Cap. XXXVI.

Quæ Puteum refert, quem tres alati, seu pueri, seu iuuenes, ambiunt, aut circumcursitant, circumuolitantque; quorum medius in anteriori Putei parte locatus, anticam itidem sui partem corporis ostendit: dexter, posticam ostentat veluti fugiens: at vero sinister anterioris sui corporis latus exhibet adspectui velut aduemens. H. sane mihi videntur apte representare tres partes, siue differentias supremas Temporis; quod alatum fingitur ab omnibus Poetis antiquioribus, ob velocitatem: est enim Tempus, vt definit [a] Aristoteles mensura motus, potissimumque cælestis, ac in specie primi mobilis, cuius la-

[a] 4.cæl.t.111
Tempus quid sit, & cur alatum dicatur.

A tio cunctarum est regularissima, & simpliciter vniformiter vniformis. Dexter ille iuuenis alatus terga vertens, ac veluti fugiens designat Præteritum Tempus. Sinister adueniens indicat Tempus Futurum. Inter hos medius anteriora monstrans, aptissime signat Tempus Præsens; quasi stans. Amplectuntur ac veluti circuunt Lucernã trilychnem, quia Tempus est essentialiter

B numerus motus ætheri præsertim, vt dicebam; motus autem cælestis omnis est gratia siderum, eodem [b] Philosopho Magistro; quæ tripartito sumuntur, namque Sol omnium astrorum maximus, in medio cunctarum stellarum si-

Luce trily

[b] 1 t.48. Astra to su

tus

tus est, vt orificium Lucernæ maius est inter duo minora: Siderum vero minorum alia sunt in Aplane, Firmamentoque nuncupato fixa;& alia planetarum orbes incolunt. Incessus autem ac motus, siue volatus horum Iuuenum alatorum est a sinistra versus dexteram Putei partem; sicuti Solis motus atque Planetarum proprius est, vel [c] Aristotele doctore, a Mundi læua parte ad dexteram; quum motus a dextera in læuam sit motus primi mobilis diurnus, quod Anastrum nullo stellarum fulgore conspici potest. Immo vero, nedum planetæ cum Sole motibus proprijs a sinistra feruntur ad dextram mundi partem, sed etiam astra cetera Firmamento fixa. Foramina vero terna, de quibus emicant ellychniorum flammæ, ternis astrorum ordinibus apte comparari quis non videt; quum omnis antiquitas astra posuerit ignea? Sed & Lucerna non ab re Puteo comparatur, quoniam non solum ad nos e cælo defluunt omnia lumina, sed etiam omnia semina prolificarum aquarum: id quod ex antiquioribus, tanquam vere dictum accipit [d] Aristoteles inquiens alicubi: *Quam ob rem naturam terræ quasi feminam matremque statuunt; cælum autem, & Solem, & reliqua generis eiusdem nomine genitoris patrisque appellant.* Cuius rationem latius explicat [e] inferius. Ac sane cælestia terram fecundant imbribus maxime, quæ de cælo, veluti de fonte quodam occulto prodeunt: Puteus autem in se continet aquas veluti fons quidam etiam immanifestus, altus, atque profundus, non apertus ac euidens, & superficialis: Vnde non solum sacra [f] pagina Puteum Iacob Fontem appellat; sed etiam [g] Virgilius Cælum profundum vocat, vnde virtute siderum profluunt omnia seminum genera terram & aera, ignem, & mare tum primum procreantia, tum deinde fecundantia, de Sileno dicens, ac sub Sileni nomine de Præceptore suo Silone, sectam Epicuream colente,

» Namque canebat, vti magnum per inane coacta
» Semina terrarum, animæque, marisque fuissent,
» Et liquidi simul ignis: vt his exordia primis
» Omnia, & ipse tener mundi concreuerit orbis.
» Tum durare solum, & discludere Nerea ponto
» Cæperit, & rerum paulatim sumere formas.
» Iamque nouum terræ stupeant lucescere Solem,
» Altius atque cadant summotis nubibus imbres,
» Incipiant siluæ quum primum surgere, quumque
» Rara per ignotos errent animalia montes.

& alibi, Patrem Anchisem corpore vitaque functum in Elysijs filio dicentem inducit:

» Principio cælum, ac terras, camposque liquentes, 6.Aen.
» Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque astra
» Spiritus intus alit: totamque infusa per artus
» Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.
» Inde hominum, pecudumque genus, vitæque volantum
» Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.
» Igneus est ollis vigor & cælestis origo
» Seminibus---------

Et Lucretius etiam: lib.1.

» Huc accedit, vti sine certis imbribus anni
» Letificos nequeat fætus summittere tellus.

Sic ergo sapienter hanc priscus autor effinxit Putei Lucernam trilychnem, alatis iuuenibus nudis circumeuntibus ornatam.

De Lucerna Putei lemnisco inferne coronati. Cap. XXXVII.

PRo nobili quoque Lucerna nobis eam habere libuit Cl. Cioffij trilychnem, sub imagine Putei pariter, sed coronati lemnisco quodam inferne, lateraque capitibus humanis exornati, super hexagona basi firmati, latius foramen (per quod in cauum Putei solet oleum infundi fomes triplicis ellychnij) gerentis in summitate cuiusdam tubuli, sub hac imagine:

Forte voluit autor hoc ampliore foramine simul, atque ceteris tribus excelsiore, designare Primum Mobile, capacitatis amplissimæ, supremæque Celsitudinis in Mundo; a quo cælo anastro putauit occultis influentijs influere virtutes omnes in terra siderum genera, de quibus actum nobis est nuper in alius Lucernæ Cioffianæ trilychnis etiam declaratione; quoniam & in hac medius meatus, lateralibus amplior indicare potest apte Solem inter alia sidera minora media; quum de medio foramine maior papyrus maiorem flammam, atque fulgorem ediderit, quam de lateralibus angustioribus minores myxi. Sed hæc arbitraria sunt in tanta luminum obscuritate.

A

De Lucerna Sphingis.
Cap. XXXVIII.

QVoniam autem Minerua Sphingem gestare solebat, & nos eius Lucernam putamus aliam Cioffianam huiusmodi:

B

Sphin-

Sphingem representat pulcherrimam, A integram, muliebri capite, corniculis in fronte surgentibus, vitta redimito capite, calanticam habet a summo vertice ad occipitium; facie decora: collo tenus infra corpore velut equino, cruribus ac pedibus leoninis. In summo dorsi grande foramen habet, certe per quod oleum infunderetur. Ab vtroque latere foraminis dependent veluti sarcinulæ duæ. Protuberat e pectore B veluti Concham, in cuius apice visitur foramen longe minoris amplitudinis, ellychnio flammifero positum. Quæ sane Lucerna mihi creditur fuisse sepulchralis; quoniam antiqui Sphinges passim sepulchris imponebant; quin & integram Pyramidem sub imagine Sphingis in Aegypto cōditam testatur [a] Plinius, inquiens, vbi tractat ex professo de Pyramidibus Aegypti, quæ Regum maxime sepulcra fuerunt: *Ante has est Sphinx, vel magis miranda, quasi syluestre Numen accolentium. Amasin Regem putant in ea conditum, & volunt inuectam videri. Est autem saxo naturali elaborata, & lubrica. Capitis monstri ambitus per frontem centum duos pedes colligit: Longitudo pedum centum quadraginta trium est: altitudo a ventre ad summum apicem in capite sexaginta duum.* Non iurarem consimilem huic monstro lucernam

[a] l. 36. c. 12.

propositam in eo sepulchro dudum non A arsisse, deuectam inde postea Neapolim; vt illa Piratica non ita pridem e tumulis Mumiarum Aegypti Patauium ad Cl. Vrsatum; de qua posterius.

De Lucerna Sileni Cioffiana.
Cap. XXXIX.

IN Lucernis Cioffianis, quas mihi videre licuit, pulcherrima est Silenum referens Aselli caput amplectentem ita:

Lib. VI. Cap. XL.

Jo. Georg. sculps.

Pulchra quidem Lucerna est artificio, B sed nō ita capax eruditionis. Repraesentat illa Silenum, senem, nudum capite pampino vitium coronatum, aperta bucca veluti vociferantem, seu [a] Maroniona Musæ fundentem oracula, ebrium; qui coronatum itidem Aselli caput amplectitur: in cuius summo syncipite tubus hiat ad olei receptaculum; quum ex Aselli ore aperto veluti lingua exerta promineat in apice perfo- C rata, vbi papyrus ardens flammulam emittere consueuerat. Asello vero Silenum inniti, & ebrium vociferare, coronatum pampino, nihil frequentius legitur apud antiquos Poetas; etenim [b] Ouidius:

[a] Ecl. 6.

[b 2. de art. am.]

„ Ebrius ecce senex pando delapsus Asello,
„ Clamarunt Satyri, surge age, surge pater
& [c] alibi:
„ Quiq; senex ferula titubantes ebrius artus
„ Sustinet, & pando non fortiter hæret Asello.

[c] 4. meta.

Et

Et [*d*] Virgilius in Bucolicis :

» Pergite Pierides. Chromis,& Mnasylus in antro
» Silenum pueri somno videre iacentem,
» Inflatum hesterno venas, vt semper, Iaccho.
» Serta procul tantum capiti delapsa iacebant,
» Et grauis attrita pendebat cantharus ansa.

Frequens est autem Silenus in Lucer- A nis, quia symbolum est ebrietatis, quam maxime veteres incurrebant in cæna, quam obibant noctu ad Lucernam; etenim prandebant interdiu semper, vnde sobrij surgebant.

De Lucerna Cioffiana Caput Auis gerente. Cap. XL.

B PRoxima huic est alia Lucerna Cioffiana in hanc effigiem efformata:

Lib. VI. Cap. XL.

Hæc fictilis est: eius orbiculari manubriolo supereminet collum auis, velut Aquilæ caput obtinens. E medio Lucernæ surgit insignis quidam tubus, in apice late perforatus; ad cuius tubi radices in latere ventrem Luchni occupante laruæ facies apparet, oculis ma- C gnis, obscure hiantibus, ad areæ Lucernæ superiorem limbum sitis; quorum foramina si pertusa peruenerint vsque ad caueam interiorem Lucernæ, certe loca fuerint, e quibus duo myxi flammulam gerebant; quum tubulus inseruiret ad oleum infundendum. Si autem

ea foramina penitus impetuia sint, vnilychnis erit Lucerna, flammulam gerens in apice tubuli. Sed area superiore spectantur ab vtroque latere tubi ruditer efformatæ imagunculæ quædam humanæ, vetustate temporis valde corrosæ, quamobrem a pictore, nihil de suo vetustati addere volente, prout iacent, sunt effigiatæ. Sed Aquila cum Lucerna videtur eam habere proportionem, quod Lucerna fabricata fuerit ad hoc vt videre valeamus obiecta; visu vero pollere maxime Aquilam notum est, quæ Solis iubar inconniuentibus oculis intueri, sustinereque potest absque detrimento. Imagunculæ quid velint, ob sui rudem effigiem, incertum est: quæ

A tamen apparet minus erosa; videtur imaginem Euangelistæ referre mutilatam, quales passim aspici consueuerunt in antiquis Ecclesiarum picturis, vbi locus capax non est hominis integri: Quo sane casu collum & caput Aquilæ Ioannem indicauerit, cuius Aquila symbolum habetur. Et ita Lucerna fuerit illi Euangelistæ dicata. Sed hæc arbitraria sunt.

B *De Lucerna nudarum mulierum coronatarum. Cap. XLI.*

INsignior esse videtur alia Cioffiana Lucerna, Puteum referens cum sedentibus nudis mulieribus ita:

Lib. VI. Cap. XLI.

Lu

A Lucerna ſpectatur ſub effigie vel putei, vel potius antiqui ſepulchri; ſuper quo ſedent altrinſecus a lateribus duæ nudæ mulieres; quarum dextera, tumenti velut vtero catuliens, læua manu coronam gerens in ſuperficie Lucernæ prope maiorem hiatum, excipiendo liquori fomiti cauatum, cubitum itidem ſiniſtrum innixum Lucernæ firmat: manu vero dextera ſurſum elata, indice ſurſum ad oculum poſito neſcioquid attente conſpiciendum indigitat. Forte memoriam ſepulchri monet, inſinuans illud, *Reſpice finem:* vt memoriam mortis refricās, mortales a prauis actionibus procul arceat; iuxta illud [a] Eccleſiaſtici præceptum: *In omnibus operibus tuis memorare nouiſſima tua, & in æternum non peccabis.* Altera mulier læuum Lucernæ latus ſeſſitans, dextera manu corollam ſimiliter ſuperficiei Lucernæ videtur imponere; ſed læua clepſydram horariam, ſiue pulueris horologium tenet ſupra genu ſiniſtrum. Habet iſta quoque mulier vterum tumentem, ſed non ampliter adeo ſicuti prior. Vtriſque tamen pes, quem ambæ detectum habent in propatulo, eſt perforatus, in ſe ſe ſtigma gerens euidentiſſimi foraminis. Arbitror eſſe Lucernam ſepulchralem, quæ deberet aſſidue, noctu diuque in tumulo conflagrare; Mulieres autem illas indicare Diem, atque Noctem; quæ ſemper grauidæ, nouos fætus aſſidue pariunt in Vniuerſo; recteque Monumento videntur impoſitæ, quod [b] ſemper in Mundo generationes agant parturientes, & corruptiones aſpiciant; quum Ariſtoteleo decreto generatio vnius ſit vbique corruptio alterius. Nudæ vero ponuntur, quia nudi naſcimur in mundum venientes, & nudi morimur, ſeu mortui proficiſcimur ex hoc ſeculo: iuxta illud Iobi: [c] *Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc:* vbi nomine matris in primo verſiculi dogmate propriam intellexit; in ſecundo communem matrem omnium terram, in qua ſepelimur. Vel etiam duarum feminarum loco ſignificauit autor Lucernæ duas horas primas, illam ſcilicet, a qua dies incipit; & alteram, quæ noctis principium eſt; a quibus integra dies mane; & integra nox ſero ſumit exordium; (quemadmodum enim vt latius ex Dione notauimus in opere noſtro [d] *de Secundo Quæſitis*) prima diei naturalis hora Planetam indicat eo tēpore dominantem, totumque diem illum a ſuo nomine denominantē in hebdomada, conſentientibus omnibus Aſtronomis: Ita prima diei artificialis Hora diem apte deſignat, & prima noctis hora noctem. Quum autem horæ diei notentur gnomonis vmbra notata in B Horologio Solari; propterea dextera mulier indicat primam horam diei artificialis, in qua numeramus horas ad vmbram Solis, notatam vmbra in Helioſcopio. Siniſtra vero mulier, abſente Sole, per ſolam pulueris elabentis clepſydram horas Noctis numerare demōſtrat. Vt hæc in tumulo Lucerna diu noctuque debuerit effulgere; proindeque forte fuerit ex illarum numero, quę vulgo nuncupantur æternæ. Coronæ vero manibus mulierum detentę vel in- C dicant æternitatem luminis, quia figura circularis coronæ paſſim apud antiquos eſt indicium ac ſymbolum æternitatis: Vel etiam Lucernam ſepulchralem eſſe coarguunt; etenim ſepulchra conſueuerunt antiquitus floribus adornari, & coronis redimiri, ſiue ad arcendum odorem tetrum cadauerum; ſiue ad animæ ſeparatæ, quam ibi cum corpore diutule morari putabant antiqui, per- D petuitatem denotandum; ſiue ad vtrumque finem, vt ego cenſeo. Nuditas vero mulierum maxime tumulum ſepulchralem oſtendit; quod (vt ex Iobo diximus) nudi egredimur de ventre matris priuatæ ſinguli, & omninō nudi recipimur omnes intra ſinum communis matris telluris: Qua de re pulcherrime Lucianus, vt aſſolet in ſuis Mortuorum dialogis, colloquium [e] Charontis & Mercurij & Momi, & aliorum mortuorum referens:

» CHA. Audite, quo loco ſint res veſtræ. Equidem parua E eſt nobis, quemadmodum videtis, & carioſa nauicula, & quæ vndique perfluit: quod ſi in alteram partem ſe inclinarit, planē ſubmerſa peribit: atque veſtrum tam multi ſimul confluunt, & ſinguli plurimas ſarcinas adferunt. Quod ſi cum his nauiculam conſcenderitis, vereor ne poſtea vos facti pœniteat: maxime vero eos, qui nandi ſunt imperiti.

MO.

[d] cap. 49.

Corona ſignat æternitatem.

Sepulchra cur coronarentur.

[e] tom. 1.

„ MO. Quid igitur faciendum erit, vt si-
„ ne periculo nauigemus? CHA. Ego
„ vobis dicam: nudos vos ingredi opor-
„ tet; atque ista omnia, quæ superflua
„ sunt, in littore relinquere; nam si etiam
„ vix capiet vos nauicula. Tibi vero, Mer-
„ curi, deinceps curæ erit, neminem ex
„ illis recipere, nisi nudus sit, & suppelle-
„ ctilem abiecerit. Itaque ad ipsas scalas
„ te statuas, ipsosq. cognoscito, & susci-
„ pito, nudosq. ingredi cogito. MER. Re-
„ cte dicis, atque sic faciemus. Quis est
„ ille primus? MEN. Ego Menippus
„ sum. Ecce autem peram & baculum in
„ paludem abieci: verum recte feci, qui
„ pallium non acceperim. MER. In-
gredere, o Menippe, &c. Quid autem pedum stigmata velint in vtraque muliere, Lucernam adornante, non ita fa- A cile constat. Nisi dicas, Mortuos in sepulchris velut affixos permanere semper, nec vnquam inde digredi posse. Proposita vero Lucerna commode pro Demosthenica substituta videtur, diem, ac noctem illis feminis nudis representans: etenim Demosthenes consueuit

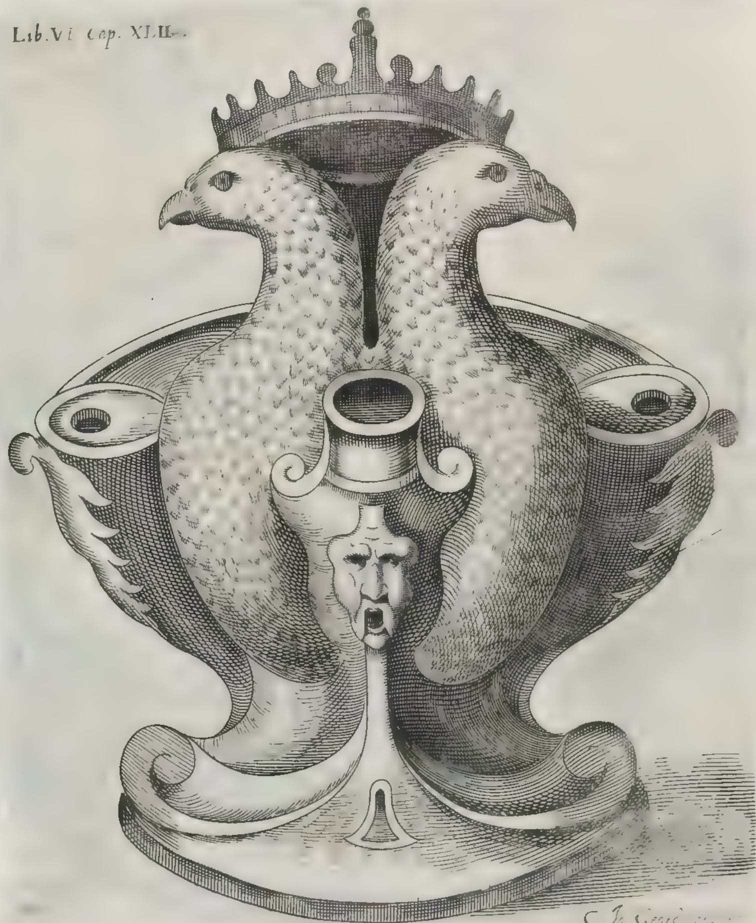
Pedes quid i[...] lieribu[...] cernæ.

„ --------- exemplaria Græca
„ Nocturna versare manu, versare diurna.

B Scripsitque monumenta dignæ æternitatis, vere nunquam interitura, sed semper illustria in mundo litterario.

De Lucerna cum Aquila bicipiti coronata.
Cap. XLII.

Post has alia Cioffiana Lucerna bilychnis est in hāc effigiē efformata:

Ornatur iſta Lucerna ſimulachro Imperalis Aquilæ bicipitis vnico diademate coronatæ; quæ ſurgens inter duo foramina minora, papyris ardẽtibus aperta, maius tertium foramen in pectore gerit in apice tubuli; quem cenſeo rationem infundibuli ſuſtinere. Sub tubulo larua buccis hiantibus, oculisque truculentis emergit. Quæ quidem Lucerna licet antiqua valeat eſſe, meo tamen iudicio non ſuperat æuum, in quo [a] diuiſum fuit Imperium a Conſtanti-

A no Magno filijs ſuis in Orientale, ac Occidentale; quo tempore bicipitis Aquilæ ſignum inuentum fuit, indicans iſtam Imperij partitionem.

Aquila Imperialis curbiceps.

De Lucerna nudum infantem ſupinum referente. Cap. XLIII.

SAne referre lubet iſtam Lucernam ad vnam earum, quas in primo libro formatas obſeruauimus ab Abbate Tritenhemio: quę talem habet ſpeciem:

VI. *Cap.* XLIV.

Quæ

Quæ sane Lucerna super arcu manubrij nudum puellum obtinet, supinum, & incuruatum. Apicem autem manubrij cum area Lucernæ coniungit caput muliebre, formosi vultus. In meditullio areæ spectatur veretrum cum coleis, insigniter nimirum acuminatum. Namque Ioachimo Vati, vt asserebam, futura tanquam præsentia fuerunt; & aperta. Penis autem, coleique potuerunt indicare virile, præfecundum, & acutum scriptoris eius ingenium; siquidem & multa, & eximia volumina perscripsit, claruit autem maxime vaticinijs quibusdam ænigmaticis, vt ait [b] Volaterranus: ac vt puer nudus in Lucerna supinus est symbolum intellectus ipsius, qui puer est, quia senium non sustinet immortalis; nam, vt ait [c] Aristoteles, *Intellectus autem videtur innasci, substantia quædam existens, & non corrumpi. Maxime enim corrumperetur vtique ab ea, quæ est in senio debilitate: nunc autem, quemadmodum in sensorijs accidit; si enim acciperet senex oculum talem, & videret vtique sicut & iuuenis. Quapropter senium non est, quia sustinuit aliquid anima, sed id in quo, sicut in ebrietatibus, & morbis.* Nudus ponitur intellectus Ioachimi, quia quum intellectus [d] Aristoteli fieri dicatur ea quæ intelligit; quumque Trithenemio intellectui fuerint omnia, etiam ventura, nuda & aperta; recte puero nudo significatur. Quin & supino cælum respicienti; quod vaticinia futurorum sibi diuinitus reuelata fuerint; quum speciatim sanctimonia vitæ claruerit, & de rebus maxime pertinentibus ad res Ecclesiæ vaticinatus fuerit; ac speciatim præuiderit nondum natorum Dominici, & Francisci Sanctorum imagines, habitus, effigiesque naturales ad viuum expressas; quas opere, Mosaico nuncupato, lapillis efformari curauit affabre Venetijs in Augustissimo Templo D. Marci. Sed eius vitę probitatem ac innocentiam intaminatam aptissime refert imago virginis decoræ; nam anima sponsa Christi tota pulchra est & facie decora; ore vero fingitur aperto, quod Abbas noster in Dei laudes procliuis esset, & in diuina Vaticinia; de cuius anima Dominus, vti Sponsus in [e] Canticis, dicere potuit: *Surge amica mea, speciosa mea: ostende mihi faciem tuam: sonet vox tua in auribus meis; vox enim tua dulcis, & facies tua decora.* Acumen autem & fecunditatem mentis Abbatis Trithenemij symbolice satis indicat acuminata simul & erecta mentula cum coleis turgidis in area media Lucernæ; quoniam veteres ideo Mercurium, qui colebatur Deus scientiarum, pingebant, sculpebantq; mentula semper ad opus parata cum coleis; qua de re non pigeat repetere quod Plotinum dixisse retulimus olim: *Sola,* [f] inquit, *species est fecunda, natura vero altera sterilis. Hinc prisci, vt arbitror, sapientes in sacris mysterijs id subobscure significantes, antiquum Mercurium introducunt instrumentum generationis ad operis effectum semper habentem, generantem vero in sensu declarantes esse intelligibilem rationem: sterilitatem vero materiæ semper idem manentis, ostendentes per illa quæ circa ipsam sterilia disponuntur.* Hactenus de Lucernis Abbatis Ioachimi Trithenemij.

[b] l.22.

[c] 1. de an. t.65. Intellectus nō patitur senium.

[d] 3. de an. t.8. & 18.

[e] cap.2.

[f] enn. c.19.

De Lucerna Sphingis, vel potius Animæ inter flammas frondiformes vociferantis. Cap. XLIV.

LVcernæ pensili, Puteum forme referenti, simulachrum hominis nudi conspicitur imminere pubetenus, hiante bucca prorsus ad vociferationē, inter flammas imaginem referentes frōdium vitium, aliarumve latiorum. Ego facile censuerim istam fuisse Lucernam sepulchralem fontis alicuius hominis interempti violenta morte, cuius anima sceleribus inquinata torqueatur inter flammas; adeoque cruciatibus acriter oppressa vociferet, atque prope sepulchrum moram trahens vexetur; quæ fuit opinio priscorum, quam ita proposuit in Phædone Plato: » Animum sed » infectum inuolutumque, vt arbitror » contagione corporea, quam consuetu- » do congressusque cum corpore pro- » pter continuam familiaritatem, pluri- » mumque eius cultum effecit quasi con- » genitam? Ita putamus. Ponderosum » vero, o amice, id putandum est, & gra- » ue, terrenumque, & visibile, quod ani- » ma eiusmodi secum trahit; ideoque ab » eo grauatur, & ad visibilem trahitur » locum metu inuisibilis atque occulti:

&

» & quemadmodum fertur, circa monu- A
» menta ſepulchraque verſatur; circa
» quæ iam nonnulla apparuerunt anima-
» rum vmbroſa phantaſmata; qualia præ-
» ſertim ſimulachra tales animæ, quæ vi-
» delicet non puræ deceſſerunt a corpo-
» re, ſed viſibile aliquid trahentes; quo
» fit, vt videri poſſint. Conſentaneum eſt,
» o Socrates. Conſentaneum tamen, o
» Cebes, non eſſe has bonorum animas,
» ſed malorum, quæ circa hæc oberrare
» coguntur, pœnas dantes vitæ improbæ
actæ. His quoque conſentientia Pla-

to ſcribit in nono de Legibus. Quamobrem in iſta Lucerna pariter imago vociferantis animæ nequam inter flammas prope ſepulchrum ſui corporis adſpicitur, e quo violenta morte deiecta fuerit. Inter maius orificium medium ſuperius, & duo minora, latus vtrumque tenentia, inferius duæ perforatæ ſurgunt anſulæ, ſatis oſtendentes, Lucernam iſtam fuiſſe penſilem. De his anſulis forſan Ioſephus Scaliger in Coniectaneis, vbi apud Varronem de B Ling. Lat. *Alatum foramen* (non *adlatum*, vt

vt contendit Vertranius, quem notat Rhodius noster) exponit τεταινιωμένος, a fascijs in modum alarum vtrimque pensilibus. Attamen hæ perforatæ ansulæ in Lucerna proposita non pensiles vtrimque sunt, sed ex eius periferia sursum exurgentes extolluntur omnino rigidæ.

De Lucerna Bacchi super Puteo sedentis, & Phallos manu tenentis. Cap. XLV.

BAcchum eundem esse cum Apolline passim testantur antiqui, sed inter alios [a] Macrobius in Saturnalibus inquiens: Hæc, quæ de Apolline diximus, possunt etiam de Libero Patre dicta æstimari; nam Aristoteles, qui Theologumena scripsit, Apollinem & Liberum Patrem vnum eundemque Deum esse quum multis argumentis asserat, etiam apud Lygiras ait in Thracia esse adytum Libero consecratum, ex quo redduntur oracula: sed in hoc adyto vaticinari plurimo mero sumpto; vti apud Clarium aqua potata, effantur oracula. Apud Lacedæmonios etiam in sacris, quæ Apollini celebrant, Hyacinthia vocantes, hedera coronantur, Bacchico ritu. Item Bœotij Parnasum montem Apollini sacratum esse memorantes, simul tamen in eodem & oraculum Delphicum & speluncas Bacchicas vni Deo consecratas colunt: vnde & Apollini & Libero Patri in eodem monte res diuina celebratur. Quod quum & Varro, & Granius Flaccus affirment, etiam Euripides his docet:

[a] l. 1. c. 18.

Διόνυσος θυρσοισι καὶ νευρῶν δοραῖς καθαπτὸς,
Εν πεύκαισι Παρνασσὸν κατὰ πηδᾷ χορεύων.

In hoc monte Parnaso Bacchanalia alternis annis aguntur, vbi & Satyrorum, vt affirmant, sæpe cernitur cætus, & plerumque voces propriæ eorum exaudiuntur: Itemque cymbalorum crepitus ad aures hominum sæpe perueniunt: &, ne quis opinetur diuersis Dis Parnasum montem dicatum, idem Euripides in Litymnio Apollinem Liberumque vnum eundemque Deum esse significans, scribit;

Δέσποτα φιλόδαφνε, Βάκχε, Παιὰν, Ἀπόλλον, εὔλυρε.

Ad eamdem sententiam Aeschylus:

Ω κισσεὺς Ἀπόλλων, ὁ καβαῖος, ὁ Μάντις.

Sed licet illo prius afferto eundum esse Apollinem ac Solem, edoctoque postea ipsum esse Liberum Patrem, qui Apollo est, nulla ex his dubitatio sit, Solem ac Liberum patrem eiusdem numinis habendum: absolute tamen hoc argumentis liquidioribus adstruetur: In sacris enim hæc religiosi arcani obseruatio tenetur, vt Sol, quum in supero, hoc est, in diurno hemisphærio est, Apollo vocitetur; quum in infero, idest nocturno, Dionysius, qui est Liber pater, habeatur. Item Liberi patris simulachra partim puerili ætate, partim iuuenili fingunt: præterea barbata specie, senili quoque, vti Græci eius, quem Baccopea, item quem Briarea appellant. Et vt in Campania Neapolitani celebrant Hebona cognominantes. Hæ autem ætatum diuersitates ad Solem referuntur, vt paruulus videatur hiemali solstitio, qualem Aegyptij proferunt ex adyto die certa; quod tunc breuissimo die veluti paruus & infans videatur: exinde autem procedentibus augmentis æquinoctio vernali similiter atque adolescentis adipiscitur vires, figuraque iuuenis ornatur: postea statuitur eius ætas plenissima effigie barbæ solstitio æstiuo, quo tempore summum sui consequitur augmentum: exinde per diminutiones dierum veluti senescenti quarta forma Deus figuratur. Item in Thracia eundem haberi Solem atque Liberum accipimus, quem illi Sebadium nuncupantes magnifica religione celebrant, vt Alexander scribit; eique Deo in colle Zilmisso ædes dicata est specie rotunda, cuius medium interpatet tectum: rotunditas ædis monstrat huiusce sideris speciem: summoque tecto lumen admittitur, vt appareat Solem cuncta vertice summo lustrare lucis immissu; & quia oriente eo vniuersa patefiunt, &c. Quibus adijciendus est Orpheus etiam in Apollinis suffimento, Manna, vbi ait:

Musarum ductor, chorum faciens, longe iaculans, iaculans sagitta:
Bacche & gemine, longe operans, Loxia, munde.

Non

Non igitur ab re pro Lucerna Delphica primi [*] libri, quæ dudum arsit in honorem Apollinis, illam substituimus, A quam sub hac effigie transmisit ad nos Neapoli Seuerinus noster e Gazophylacio Cioffiano.

Lib. VI. Cap. XLVI.

Ista sane pulcherrima Lucerna Putei formam præseferre videtur, cuius lateribus adhærent vtrimque duæ velut Harpiæ, capite, pectore, ac imo ventre pubetenus muliebri forma, desinentes in informem monstri caudam. Lucernæ summo Puteo Bacchus insidet nudus, puerili specie, manu læua tenens duplicem Ityphallum, ruditer efformatum. Inter pedes obtinet foramen Infundibuli. Sed inferius habet orificium ardenti papyro præparatum. Congrue Bacchus puer nudus manu gerit B informes Ityphallos, super quos olim dicitur insedisse, signans historiam gentilis huiusce Dei pridem ab Arnobio propositam, infra referendam. Et apte sedere Bacchus supra Puteum, qui Fons est opertus, constituitur; quia passim Bacchus apud antiquos Poetas audit enutritus a Nymphis. Hedera coronatur, vel vt cornua cælaret, frontem exasperantia, vel potius vt vini meracioris, & multi noxam procul arceret a C capite; discussis eo sublatis meri vaporibus; capiti siquidem [a] opitulatur. Sa- [b] Diosc. l. 2. c. 175.

ne Bacchum plurimum effingi puerum, & nudum, ostendit [c] Mythologus eo quod [d] Ouidius hunc Deum semper iuuenem esse contendit; quum ita scribat de Baccho;

[c] l.5.c.13.
[d] 4.metam.

„ --------- Tibi enim inconsumpta iuuenta est;
„ Tu Pater æternus: Tu formosissimus alto
„ Conspiceris cælo. -----

Et infra Natalis addit de Baccho: *Idem & nudus, & semper iuuenis habitus fuit, quia patefaciat secreta.* Cornutum vero fuisse, & hedera coronatum idem Mythologus, ait, cui Bacchus *vocatus fuit Dionysius, quia pupugerit Iouis femur; quum natus esset cornutus: vt asserit Stesimbrothus*, & mox: *Qui quum cornutus etiam fingeretur, ad huius imitationem Mimallones cornua suis capitibus alligare consueuerunt, vt ait Isacius.* Coronatur autem hedera Bacchus, quia eodem teste, *hic Deus quum aliquando in Naxum nauigare iuberet nautas, atque hi in alios locos illum asportarent; repente hederæ per ramos serpebant, ac nauis nulla vi remorum loco dimoueri poterat.* Et Homerus in Hymno de Baccho cecinit, versiculis Latio datis:

Bacchus cur nudus, cornutus, & hedera coronatus, & Dionysius.

„ Tum quoque paruus erat, siluisque errabat in altis
„ Ornatus lauro, atque hedera.

Vnde similiter innuit Bacchus, cui dicata est hedera, idem esse cum Sole, cui laurus. Orpheus etiam in hymno, Latinitate similiter donato;

„ Comptum hedera canimus Dionysum multa frementem
„ Et Iouis & Semeles claram de sanguine prolem.

Memoriæ prodidit [e] Lucianus, Dionysium statim natum, fuisse deportatum a Mercurio in Nysam Arabiæ vrbem, Aegypto finitimam, ad Nymphas educandum: Quocirca Puteo recte superimponitur, quia fons omnis, adeoque Puteus est Nymphis dicatus. Membra vero virilia, quæ Phalli dicuntur, manu portare fingitur, eaque satis incondita, rudiaque, vel quia in eius honorem Phalli ferebantur cum pompa per vrbes, & compita, vt ait [f] Herodotus, & Suidas inquiens, *Phalli, virilia membra coriacea: vel lignum oblongum, habens in summo pudendum coriaceum. Phalli:*

[e] Dial.Deor.
Bacchus cur insideat Puteo.
Cur Phallos gerat.
[f] lib.2.c.48. 49.

A *Pudendum erat olim ficulneum; postea vero factum ex pellibus rubris, virilis pudendi figuram habens. Hoc autem sibi circumponentes, & in ceruicibus, & in medijs femoribus, saltabant, honorem Baccho tribuentes in Bacchanalibus.* vel quia vinum libidinem geminat meracius, & copiosius haustum, intra modum tamen; etenim vt sine Cerere & Baccho friget Venus, ita nimis ebrij sunt ad Venerem ignaui: vel potius quia putaretur Deus fecunditatis; vt obseruat ex

B Gentilitate [g] D. Augustinus: vel etiam vt signarentur incondita præsegmina ramorum fici, quæ sibi formauit Bacchus in speciem penis, vt propudioso Prosumno promissa rediens ab inferis adimpleret: quam facti seriem [h] Arnobius latissime describit aiens: *Quum inter homines, inquiunt, esset adhuc Nysius, & Semeleius Liber, nosse inferos expetiuit, & sub Tartari sedibus quidnam rerum ageretur, inquirere. Sed cupiditas*

[g] 7.de ci c.21.
[h] l.5.ad Gent.

C *hæc eius nonnullis difficultatibus impediebatur; quod qua iret, ac pergeret, inscitia itineris nesciebat. Prosumnus quidam exoritur ignominiosus amator Dei, atque in nefarias libidines satis pronus, qui se ianuam Ditis, atque Acherontis aditus pollicetur indicaturum, si sibi gereret morem Deus, atque vxorias voluptates pateretur ex se carpi. Deus facilis iurat potestatis futurum ac voluntatis se eius; sed quum primum ab inferis compos voti atque expe-*

D *titionis redisset. Viam comiter Prosumnus edisserit, atque in limine ipso prostituit inferorum. Interea dum Liber Stygem, Cerberum, Furias, atque alias res omnes curiosa inquisitione collustrat, ex viuentium numero index ille decedit: Emergit ab inferis Euhyius, & recognoscit extinctum ducem. Qui vt fidem compleret pacti, & iurandi solueret religione se iuris, locum pergit ad funeris, & ficorum ex arbore ramum validissimum præsecans, dolat, runcinat, laeuigat, & humani speciem fabricatur in pe-*

E *nis: figit super aggerem tumuli, & postica ex parte nudatus accedit, subdit, insidit: Lasciuia deinde luxuriantis assumpta, huc atque illuc clunes torquet, & meditatur ab ligno pati, quod iamdudum in veritate promiserat. Ac ne quis forte a nobis tam impias arbitretur confictas res esse, Heraclito testi non postulamus vt credat, nec mysterijs volumus quid super talibus senserit, ex ip-*

sius

sius accipiat lectione; totam interroget Græciam; quid sibi velint Ityphalli, quos per rura, per oppida mos subrigit & veneratur antiquus, inueniet causas eas esse, quas dicimus: aut si fuerit puditum veritatem simpliciter explicare; quid obscurare, quid tegere causam ritus, atque originem prodcrit? criminatio ipsa religionis in re sit. Hæc igitur causa fuit, ob quam Autor Lucerna posuerit in manu Bacchi pueri nudi duos rudes ityphallos. Neque vero ratione caret, quod Bacchus insideat antiquæ Lucernæ; quia comessationes; & compotationes a priscis, & cænæ maxime noctu fiebant ad lumen Lucernæ; quum interdiu negotijs vacarent, & leui ientaculo se reficerent: Qua de re late Mercurialis in sua [i] Gymnastica scribens: Quod enim maiores nostri mane exiguum quid comederent, quod prandium vocabant; & vespere tantum saturarentur, dum cœnare dicebantur (exceptis ijs, qui coitu vsuri erant, quibus a Medicis vespere cœnare interdictum fuisse [k] scripsit Aristoteles; & exceptis Syracusanis, quos bis in die cibis impleri, quasi res noua esset, tradit Plato) satis ab Horatio, Martiale, Plutarcho, atque Galeno (ne multos alios nominem comprobatum est. Plutarchus item ait, *Antiquitus quidem prandium vitio vertebatur; & ideo acratisma dictum aiunt, ab incontinentia ducto vocabulo:* & mox: *Fides adhibenda est ijs, qui vitæ rationem, qua prisci vsi sunt, memoriæ prodiderunt: Hi docent illos, quum & laboribus dediti & temperantes essent, mane panem edisse mero instinctum, aliud nihil. Itaque hoc dictum fuit akratisma; quum akratismaton sit merum. Obson autem vocabatur cæna, quod ad eam sero (idest opse) negotijs iam defuncti se conferrent.* & infra: *Antiquitus seorsum solebant prandere Romani, cœnare cum amicis.* Itaque merito Bacchus veteri Lucernæ præfigitur, quia vino veteres, vt dicebam, indulgebant maxime Noctu; quo tempore cænam in longum inter pocula trahebant; vnde Martialis:

„ Nocte bibit tota, &c.

Recteque pro Lucerna Delphica dudum Apollini consecrata, substituimus illam, cui Bacchus insidet cornutus, & manu gestans membra fecunditatis; quum Apollo radios habeat veluti cornua, & Sol præcipue statuatur [m] ab Aristotele generationis autor; & Gentiles pro eodem habuerint Apollinem atque Bacchum.

[m] 2. de gen. t. 58. 1. de gen. an. c. 2.

De Lucerna semper ardente, Romæ inuenta tempore Caroli Magni. Cap. XLVI.

ALphonsus ille [a] Tostatus Abulensis, ex Helinando Chronographo, & Ioan. Aegidio Zamarrensi, proponit historiam de Lucerna semper ardente, quodam in sepulchro, dicens: *Sed & Romæ, tempore Caroli Magni, sepulchrum gentilis viri repertum est, intra quod candela ardens inuenta fuit, quæ a valde magnis temporibus ante Christi aduentum ibi fuerat, vt ex inscriptione sepulchri patuit. Post extracta Lucerna, nec vento, nec aqua extinguebatur: Sed perforato Lychno quodam terebro, subintrante aere extincta est, quæ prius aqua extingui non poterat; vt ait Helinandus in Chronicis, & Ioannes Aegidij.* Ego vero credidero potius Lucernam illam terebro perforatam, extinctam fuisse foras exeunte liquore, quam subintrante aere; quoniam aer, qui circumambiens forinsecus ellychnium ardens, illud extinguere nō potuit vel ingrediens per ellychnij foramen vetus, idem aer nouo facto foramine per terebratum aut fundum, aut latus, Lucernam extinguere minime valuit. Ceterum quod eandem siue Tostatus, siue Helinandus, siue Ioannes Aegidij modo candelam, modo Lucernam nuncupet, contra vulgi sermonem, candelæ nomine diuersum quid a Lucerna significans; nimirum candelam existimans esse solidam ex cera, vel sæuo; Lucernam vero continere fluidum liquorem olei, fomitem igniculi; namque reuera synonyma sunt apud veteres Lucerna, & Candela, dicitur enim Lucerna, quod lucem ferat; & candela, quod candeat; candelabrumque vocatur non minus in quo sit, vel e quo pendeat olearia Lucerna, quoniam in quo positi sint ardentes cerei; namque legimus in sacra pagina: [b] *Facies & Lucernas septem, & pones eas super Candelabrum, vt luceant ex aduerso.* Videtur tamen Martialis vulgarem opinionem secutus, & candelam

[a] Num. p. 2. in c. 21. qu. 19. f.

Candela num differat a Lucerna.

esse Lucerna vetustiorem indicare illo distycho:

„ Nomina Candelæ nobis antiqua dederunt:
„ Non norat parcos vncta Lucerna patres.

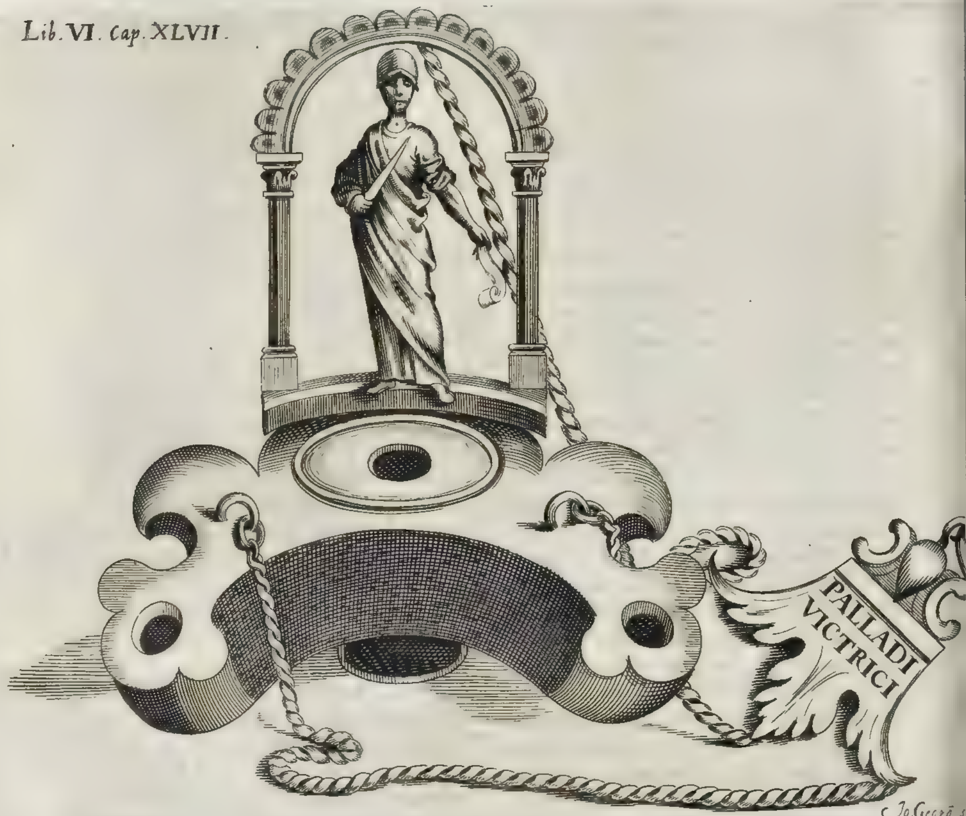
Quam sententiam coluit in Onomastico suo Gesnerus: cui: *Candela a candore luminis dicitur. Hinc Candelabrum* (λυχνεῖον, λυχνία, λυχνεῶν) *in quo candelæ figuntur. Sunt autem Candelæ, quæcumque constent materia, scirpis, tæda, sæuo, cera.* Sed tamen hanc opinionem eliminat sacra pagina Lucernas olearias in candelabro ponens. Etsi Martialis non rerum discrimina, sed vocum afferre videatur; afferens vetustiores vsos nomine Candelæ, Lucernæ vero nomen posterius apud Romanos habitum. Lucernas autem primos Aegyptios inuenisse, autor est Eusebius [c] Pamphilus in sua Præparatione Euangelica scribens: *Lucernæ vsum Aegyptios, qui annum in duodecim partes primi distinxerunt: primique lege non conuenire mulieribus in templis prohibuerunt: nec intrare in templa quemquam a muliere, nisi lotum sanxere.*

[c] l.10 Lucern. inuent. Aegyp.

De Lucerna Palladis Victricis. Cap. XLVII.

Sed nobilem Lucernam delineauit nobis Io: Baptista Casalius in opere suo *De vetustis Aegyptiorum ritibus* in hanc formam

Lib. VI. Cap. XLVII.

Lu-

Lucerna pensilis est, bilychnis, cui stans A imminet sub arcu veluti triumphali, supra duas Columnas erecto, mulier amicta Senatorio vestimento; quam Palladem existimo a Romanis cultam; quum tres catenæ, quibus appenditur Lucerna, pendeant e superiore lamina, cui titulus inscriptus est:

PALLADI
VICTRICI

Nec inuerisimile censeo, Lucernæ præsentis Autorem respexisse ad vetustam B Inscriptionem, quam ponit Petrus Appianus, haberi *Dianij in Templo in Baside*,

PALLADI. VICTRICI
SACRVM
HIC HOSTIVM RELIQVIAS
PROFLIGAVIT
CATO.
VBI ET SACELLVM C
MIRO ARTIFICIO
STRVCTVM ET ÆREAM
PALLADIS
EFFIGIEM RELIQVIT.
PAREANT ERGO
ET NOSCANT
OMNES
SENAT. ET PO. RO.
IMPERIVM
DEOR.
NVMINE ET MILIT. D
FORTITVDINE
ET TVERI ET REGI.

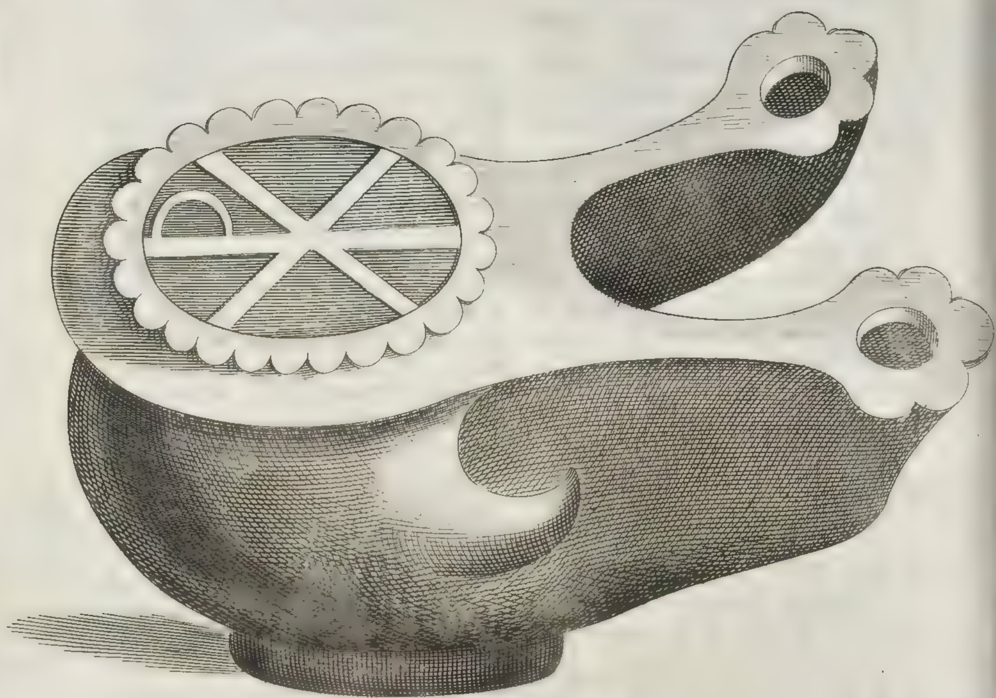
Superiorem vero Lucernam Casalius asserit, asseruari Romæ in Musæo Cl. Angeloni.

De Lucernis Beati Isidori, & Casalij; vbi multa de Christ ☧ mo veterum. Cap. XLVIII.

Abulensis [a] item ex Iacobo de Voragine, & alijs maioribus proponit alias duas Lucernas perpetua flamma nobiles in hæc verba: *Potest effici Lucerna inextinguibilis aquæ vel aere naturaliter; vt fecit Beatus Isidorus duas, naturaliter, quæ post mortem eius ad caput & pedes sepulchri ipsius permanserunt quasi per ducentos annos, ita quod nihil de eis videretur consumptum. Sed postea inde sublatæ sunt. Testantur hoc maiores: & ponit Iacobus de Voragine in historia Beati Isidori:* in historia, inquit, non in vita, quæ compendium est historiæ, multa præteriens eorum, quæ in historia leguntur; nam in vita Beati Isidori, a Voragine descripta; non obseruo mentionem fieri de duabus istiusmodi Lucernis. Quas quum ego non viderim, posse me reor illarum loco substituere duas illas, quarum icones proponit in opere de Veteribus Christianorum ritibus, Cl. Casalius inquiens: [b] *Quoniam prisci Fideles sæpissime Lucernis vtebantur; quarum inter alias, duas habeo penes me ex ære, cum signo X, quod P intersecat, vt in figura ☧; quibus literis Crucem, & Christ um fuisse denotatum, supra demonstrauimus; vt similiter hoc idem denotat signum ℞ in altera mea Lucerna fictili. Et hæc symbola congrue Lucernis fidelium apposita; quum ipse Christus testetur de se:*[c] Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris: *& in Psalmo:*[d] Lucerna pedibus meis verbum tuum. Habent autem illæ duæ Lucernæ Casalij hanc effigiem:

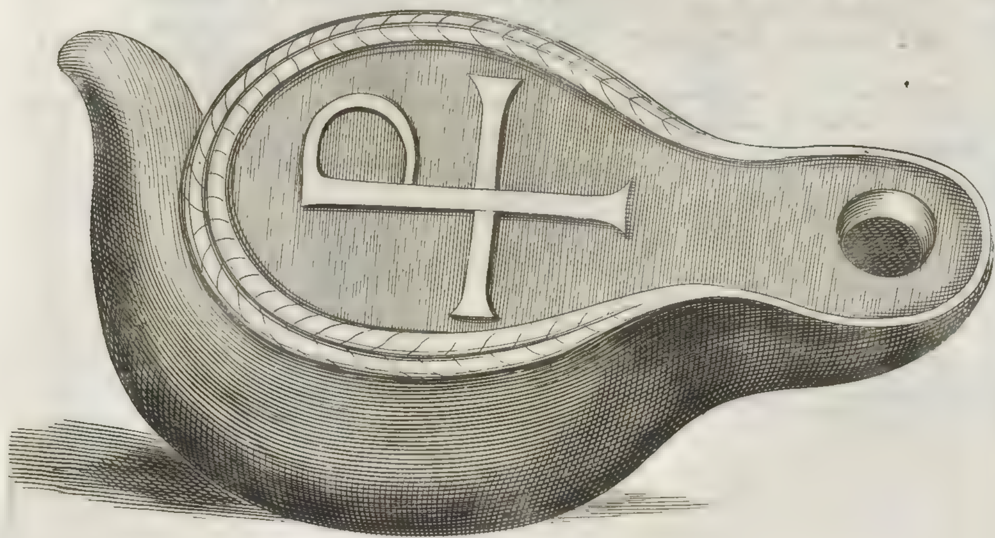
[a] Nu n. loc. cit.
[b] cap. 22. pag. 20.
[c] Ioan. 8.
[d] Ps. 118.

Lib. VI. Cap. IL.

Jo. Georg. sculps.

Lib VI. Cap. IL.
pag. 561. tergo

Jo. Georg. sculps.

Verum enimvero, quod Cl. Casalius ait, in illa vetusta lucernarum nota ☧ signari Crucem, & Christi Domini nomen, id vt eius viri pietati facile dedero; sic opinor aliter antiquos ea nota significare voluisse, non Crucem; quæ facilius, apertius, & breuius absque superposito P Græcanico, simplici sui nota signatur ✠; at (si Christianorum veterum eæ lucernæ fuerint) indicare Christi nomen, duabus primis eius literis in vnum iunctis, & Alphabeto Græco desumptis, quæ sunt Chi, & Rho, duobus his elementis X, & P, indicata; & iuncta simul efformant illud signum ☧. Non absimili ratione D. Bernardinus, & ante illum fortassis Ecclesia vetustior, nomen, IESVS, primis tribus literis Græcanicis abbreuiauit, in hanc formam I H S. cui adornando superimposuit crucem ita, IHS: ne viderentur fideles adorare tres illas primas literas Græci nominis ΙΗΣΟΥΣ: nam Crux vere potest, atque debet adorari adoratione Latria, tum vt repræsentans Christum Deum-hominem sibi confixum; tum vt respersa Christi Domini sanguine: qua de re latius [c] D. Thomas, & nos in opere nostro *De Secundo* [d] *Quæsitis per Epistolas Clarorum Virorum*. Ceterum quum videam signũ illud ☧ in nummis antiquioribus ætate Christi sculptum; habere significationem prophanam, vt alia multa signa, de quibus vna cum eo tractat D. Isidorus in Originibus afferens notas sententiarum numero viginti sex, his characteribus, & explicationibus: *Præterea quædam sententiarum notæ apud celeberrimos autores fuerunt, quasque antiqui ad distinctionem scripturarum carminibus, & historijs apposuerunt. Nota, est figura propria in literæ modum posita, ad demonstrandam vnamquamque verbi sententiarumque ac versuum rationem. Notæ autem versibus apponuntur numero viginti sex, quæ sunt nominibus infrascriptis.*

Asteriscus apponitur in ijs, quæ omissa sunt, vt illucescant per eam notam, quæ deesse videntur. Stella enim ἀςὴρ Græco sermone dicitur, a quo Asteriscus stellula est deriuatus.

gram- minis expli- | nota- ntur a core | q.q.25. | 7.in f. | p.20.

A *Obelus, idest virgula iacens apponitur in verbis vel sententijs superflue iteratis, siue in ijs locis vbi lectio aliqua falsitate notata est: vt quasi sagitta iugulet supervacua, atque falsa confodiat. Sagitta enim Græce ὀβελὸς dicitur.*

Obelus superne appunctatus ponitur in ijs, de quibus dubitatur vtrum tolli debeant, nec ne.

Lemniscus, idest virgula inter geminos punctos iacens, apponitur in ijs locis, quæ sacræ scripturæ interpretes eodem sensu, sed B *diuersis sermonibus transtulerunt.*

Antigraphus cum puncto apponitur, vbi in translationibus diuersus sensus habetur.

Asteriscus cum Obelo: hac proprie Aristarchus vtebatur in ijs versibus, qui non suo loco positi erant.

Paragraphus ponitur ad separandas res a rebus, quæ connexu concurrunt, quemadmodum in catalogo loca a locis, & regiones a regionibus, in agone præmia a præmijs, C *certamina a diuersis certaminibus separantur.*

Positura est figura paragrapho contraria, ideo sic formata, quia sicut ille principia notat, ita ista fines a principijs separat.

Gryphia, circuli pars inferior cum puncto ponitur in ijs locis, vbi quæstio dubia & obscura aperiri vel solui non potuit.

Antisigma ponitur ad eos versus, quorum ordo permutandus est, sicut & in antiquis D *autoribus positum inuenitur.*

Antisigma cum puncto ponitur in ijs locis, vbi in eodem sensu duplices versus sunt, & dubitatur qui potius eligendus sit.

Diple, hanc scriptores nostri apponunt in libris Ecclesiasticorum virorum ad separanda vel demonstranda testimonia sanctarum scripturarum.

Diple πλεκτικη, vel [illegible], hanc primus Leogaras Siracusanus apposuit Homericis versibus ad separationem Olympi a E *cælo.*

Diple περιεστιγμένη, idest cum geminis punctis, hanc antiqui in ijs apponebant, quæ Zenodotus Ephesius non recte adiecta, aut detraxerat, aut permutauerat: in ijs & nostri ea vsi sunt.

Diple ὠβελισμένη interponitur ad separandas in Comœdijs, vel Tragœdijs periodos.

Versa obelismene quoties strophe & antistrophe infertur.

Ad-

„ *Aduersa cum obelo ad ea ponitur, quæ ad aliquid respiciunt, vt:*

„ *Nos ne tibi fluxas Frigiæ res vertere fundo*
„ *Conamur nos, an miseros qui Troas Achiuis*
„ *Obiecit* ------

Diple superne obelata ponitur ad conditiones locorum, ac temporum, personarumque mutatas.

Recta & aduersa superne obelata ponitur finita loco suo monade significante fundum sequentem quoque esse.

Ceraunium ponitur quoties multi versus improbantur, nec per singulos obelantur, κέραυνος *enim fulmen dicitur.*

Κρίσιμον *hæc sola ex voluntate vniuscuiusque ad aliquid notandum ponitur.*

PHIET RO, idest fortis, vel frontes: hæc vbi aliquid obscuritatis est ob sollicitudinem ponitur.

ANNOTAT.

„ *Emendo Phi & Pho. Nota enim ex hisce duabus literis composita videtur: quumque ipse Isidorus hanc notam dicat solere poni ob solicitudinem; equidem crediderim per hanc notam significari* φροντίον, *hoc est obscurum esse locum, ideoque diligenter de eo cogitandum esse.*

Anchora superior ponitur vbi aliqua res magna omnino est.

Anchora inferior vbi aliquid vilissime, aut inconuenientius denunciatum est.

Κορωνίς *nota tandem in fine libri apponitur.*

Ἄλογον *nota quæ ad mendas adhibetur.*

Fuerunt & aliæ librorum notæ pro agnoscendis ijs, quæ per extremitates paginarum exponuntur: vt vbi lector in liminari huiusmodi signum inuenerit, ad textum recurrens eiusdem sermonis, vel versiculi, sciat esse expositionem, cuius similem superiacentem notam inuenerit. Ex his apertissime constat, apud Isidorum notam vigesimam secundam, quæ Chrisimon dicitur, & ita formatur ☧, ex X & P græcanicis literis vna iunctis (ad omnium aliarum viginti quinque notarum discrimẽ, quarum singulæ significant singulares quasdam res determinatas) indicare aliquid indeterminate ad arbitrium cuiuslibet hominis ea vtentis; & quum voluntates hominum nobis ignotæ sint in vsu Chrisimi; plane certo determinare non possumus, quem significatum habeat in lucernis Casalij; quum earum institutores notos nō habeamus; etenim si Christiani fuerint (vt ille S. Magus, vel qui fortassis ante imaginem Sancti Magi dudum propositam consecrauerunt, & accenderunt) vti potuerunt ea nota, qua significarent accendisse lucernas illas in honorem Christi. Si vero Gentiles extiterint, incertum est, quid ea nota significare voluerint, nomen ne proprium, aut artificis, Chremetis, Chrysanthi, Chrysaorijve, Chrysostomive; aut defuncti, qui fuerit accensa lucerna, consimili nomine præditi: vel aliquid aliud. Ac eo magis vbi nota Chrisimi fuerit insculpta numis Ethnicorum, & seruilibus fugitiuorum collaribus; ibi namque posita, non potest vlla ratione referri ad nomen Christi Redemptoris. Ceterum de huiusmodi notis recte nōnulla [g] Pignorius, dum castigat lectionem Cassiodori, sic infit: *Cassiodorus Senator ille non magis Regius, quam Literarius, in Libro de diuinis Lectionibus, de Origene loquens hæc habet,* Quapropter » in operibus eiusdem Origenis, quan- » tum transiens inuenire præualui, loca, » quæ contra regulas patrum dicta sunt, » hæresim disputatione signaui. *ita habet postrema etiam editio, vbi in margine libri annotauit Editor,* Achresimi repudiatio- » ne. *al.* Achresimi disputatione. *Vtro mo-* » *do legamus sunt mera monstra verborum, nata ex ignoratione Notarum, quibus studiosi, Auctorum loca signabant. habet illas Isidorus libro I. Originum Cap. XX. vbi inter cetera extat hæc*

☧

Χρίσιμον: hæc sola ex voluntate vniuscuiusque ad aliud notandum ponitur. *Repono igitur ad Cassiodorum,* loca, quæ » cōtra regulas Patrum dicta sunt, Chre- » simi dispunctione signaui. Equidem vt vocem *disputatione* libenter in dictionem *dispunctione* mutauero; quod facile fuerit erratum impressoris, aut amanuensis currenti calamo celerrimi; sic e contra retinuerim Cassiodori voculam *hæresim*: nec illam in nomen *Chresimi* mutauerim: tum quia Χρήσιμον, Chresimon nulla vox est apud Isidorum, qui legit Χρίσιμον, Chrisimon: tum quia

Χρή-

[g] epist.

Cassiodo-
cus nota-

[..]30. Χρήσιμον, Chresimon Iulio [h] Polluci vertitur *vtile*; quum Isidoro nullam habeat determinatam significationem, sed arbitrariam ad vniuscuiusque voluntatem: tum maxime quia planissimus est Cassiodori sensus, retinentibus particulam *hæresim*, significantem dicta contra regulas Patrum, prauosque sensus, & venenosa Origenis, quas expungendas censuit Cassiodorum ex libris Origenis, dum ait, [i] *Quapropter in operibus eiusdem Origenis, quantum transiens inuenire præualui, loca, quæ contra regulas Patrum dicta sunt, hæresim dispunctione signaui, vt decipere non præualeat, qui tali signo in prauis sensibus cauendus esse monstratur. Posteriores autem in toto dicunt fugiendum, propterea quia subtiliter decipit innocentes. Quod si adiutorio Domini adhibeatur cautela, nequeunt eius nocere venenosa*: quæ recte dicit *hæresim* Cassiodorus. Quare non habet hic locum Chrisimon Isidori, neque Chresimum, neque Achresimum in margine Cassiodori notata; cuius signum expunctorium potuit esse linea colorata sub, aut super hæreticalibus dogmatibus, vel ad oram marginalem ducta. Subdit autem de Isidoriano Chrisimo Pignorius noster: *Verum hæc nota apud nostros religiosa olim fuit & sacrosancta, vt quæ contineret duas priores litteras nominis Dominici. Vidimus illam in veteribus Nummis, in titulis Monumentorum, in vetere lucerna fictili, quæ extat apud me, cuius typum exhibuit Cl. Fortunius Licetus in libro De Lucernis*. Equidem [k] ibi Lucernam illam retuli ad Christianas, assumens Chrisimū illud ☧ pro primoribus literis nominis Christi: nunc tamen video potuisse Gentilium esse, cuius autor fuerit Chremes, vel alius artifex notatus primoribus illis nominis sui literis vna iunctis in eam notam. Sed vetustæ notæ ☧ Gentilium ad sacrum vsum traductionis ante Casalium, inquit ibidem Pignorius, [l] *Auctorem faciunt Constantinum Augustum; neque sane improbo: & opinor transtulisse eum ex veteri vsu ad hunc pium, & sacrum: ipse sane apparet galeatus in vetere Nummo, hastatus, & clypeatus: cum inscriptione, CONSTANTINVS AVG. in galea vero cōspicitur hæc nota; vt & in Labaro alterius Nummi. At in plerisque Regum Ptolomæorum æreis Numismatibus non semel extat: vt ego vidi apud Lelium Paschalinum isthic. Quid tum? an non potuit Constantinus ex promiscuo Monetariorum vsu eximere hanc notam, quum infamiam abrogauerit supplicio Crucis? in monetis ante Christum percussis potuit significare compendiaria ratione Nomen alicuius, qui Monetam curaret, exempli gratia Christodori, Chrysaori, Chremetis, Chrysantij, Chrysippi. post Constantinum solum Nomen Domini Saluatoris: de quo Iulianus in Misopogone, & Historiæ Ecclesiasticæ scriptores. Num quæso nouitiū est, multa in supellectilem Christianitatis, vt ita dicam, fuisse inuecta, quæ alias profanitatem suboluerant? Crux ipsa, quæ nunc exornat imperantium frontes, fuit olim ignominiæ theca, & seruilium suppliciorum periodus & epitome. Hæc ideo pluribus, Vir Illustrissime, quia memini, quum isthic essem, audire me Virum totius Antiquitatis bene peritum, qui in dubium reuocaret, fretus hac compēdiaria nota, quæ cernitur in antiquissimis Numismatibus, quod de Cōstātiniana ☧ omnes nostri promiscue tradunt.* Ego vero non primum Constantinum fuisse reor, qui notam istam ☧ ad nomen Christi traduxerit, sed vnum e Magis Christum infantem adorātibus in domo [m] Bethleem, de cuius Lucerna notam istam ☧ habente, late superius egimus. Consentit Cl. Pignorio Fortunatus Scacchus eruditione pollens in suo priore sacrorum Eleochrismatum libro scribens istiusmodi notam vetustiorem esse Christi natalibus, at ab antiquiore gentilitatis vsu traductam fuisse primum a Magno Constantino ad vsum pium, & coarctata ad Christi nomen, cuius primores literas Græcas continet inter se complicatas. Quibus addere lubet in Christianorum Lucernis, clypeis, nummis, ceterisque monumētis, illam notam Chrisimi poni consueuisse inter duas literas extremas Alphabeti Grecanici A ☧ Ω, quibus literis amplitudo significationis Isidoriani Chrisimi coarctatur apte ad nomen Christi, cuius & duæ primores literæ Græcæ sunt X P. & extat apud Ioannem in [o] Apocalypsi dictum: Ego Alpha & Omega. Sic Eu-

[m] Matth. 2.

[o] I. 1. c. 25.

Eusebius agens de vita Constantini, A notatu [p] Lipsij, sic etiam Prudentius ad ipsam Romam:

[p] 3 de cru. c.15.16.

Agnoscas Regina lubens mea signa necesse est,
In quibus effigies Crucis aut gemmata refulget,
Aut longis solido ex auro præfertur in hastis.

Dupliciter Poeta notat Crucem insitam signis, semel in vexillorum purpura, gemmis intextam & expressam: iterum in hastarum vertice superstantem, B solido auro formatam. Sed, vt dixi, in Labaro maxime ea conspicua: de quo Prudentius:

Christus purpureum gemmanti textus in auro
Signabat Labarum.

Quomodo Christus? quia & nomen eius in ipso velo expressum, & Crux nihilominus in hasta. Eusebius diffuse: *Sublimis hasta auro circumuestita, cornu transuersum habebat effictum in forma Crucis. Supra vero, in ipso culmine omnium, corona e lapidibus pretiosis & auro contexta infigebatur: iuxta quam salutaris appellationis symbolum, duæ literæ Christi nomen exprimentes, per primos dumtaxat Characteres, litera Græcanica* P *scilicet decussata & scissa per medium* X. Neque Cruces modo signis inseri voluit; sed hoc amplius, solas: [q] *Et aurearum imaginum, cuiusmodi antea solebant, nullas.* Intelligit aureas imagines vultusque Imperatorum. Forma ecce in Nummis id generis plures non apud Lipsium solum, sed apud Choul, & alios: cuius imago ponetur paulo post, cum alijs.

[q] Euse. de vi. con. l.4. c.21.

c.15.16.

Addit autem Lipsius; Nec vero in signis solum Crux expressa; sed etiam ipsorum militum armis. Eusebius, *Iam vero in armis ipsorum militum salutaris trophæi signum iussit exstare.* Quibus armis? duplicibus, Clypeis, & Galeis; sed ita, vt Christi quidem ipsum nomen E (literis & notis, quibus in Labaro) Clypeis inscriberent: Galeis autem imponeretur superne Crux ipsa. Prudentius sic discriminat:

-------- Clypeorum insignia Christus
Scripserat, ardebat summis Crux addita cristis.

Et merito Christus in clypeis, eo ritu quo solent nomina Imperatorum. Atque etiam hodie Constantinopoli sunt Columnæ, a Constantino, vt putatur: in quarum basibus clypei cum his notis: A ☧ Ω. Sed ante Lipsium ita [r] Choul agens de Religione antiquorum Romanorum ita: Quum ita restituisset Constantinus Imperium suæ dignitati, Christianus esse voluit, vt secum omnes alios Christum adorare; cui ædificauit multa templa: & postea semper tulit in suis expeditionibus Labarum pro insigni, purpureum & aureum cum hoc insigni ☧, quod non indicat aliud nisi nomen & virtutem Christi, simul appictis duabus literis A & Ω hoc est, principium & finem omnium rerum esse Deum; nec non quia Græci scribentes nomen Christi, incipiunt per X primam illius literam. Vnde multi circa id errarunt, aientes hoc signum esse crucem auream, quam Constantinus fieri iusserat e Gallia discedens in Italiam cum Maxentio pugnaturus. C Vsi sunt diu postea Constantini successores hoc Insigni, vt apparet in nummis Constantis, in quibus est Imperator armatus cum paludamento, & cum Victoria in manu, quæ ipsum coronare satagit Laurea; & in alio tenet Labarum cum dicto signo Constantini, ponens pedes supra rostrum triremis; cuius temonem manu tenet Victoria, & literis istis: FELIX TEMPORVM D REPARATIO: *Decentius, Constantius, & alij Imperatores posteriores vsque ad tempora Iuliani Apostatæ, vsi sunt semper isto insigni, & sigillo Constantini, cum huiusmodi verbis: Salus Dominorum nostrorum Augustorum lucet. Tale sigillum fuisse signum Christi, ostendit S. Ambrosius* v. *lib. & epist.* XXIX. *quam scribit Theodosio Imperatori: & Prudentius in suis versibus ita:*

[r] p.145.

Christus purpureum gemmanti textus in auro
Signabat Labarum, clypeorum insignia Christus
Scripserat, ardebat summis Crux addita cristis.

Erat id Insigne textum serico purpureo, aureo circumdatum ornamento, gemmis pretiosis ditatum; in cuius medio erat Crux Christi sculpta, & in medio sui fictum erat signum Constantini: & ita positum in apice hastæ deauratæ fere-

ferebatur in omnibus expeditionibus ante Imperatorem, vt hodie feruntur vexilla dicata Sanctis proprijs a confraternitatibus. Verum & eiusmodi notam veteres apposuisse rebus profanis, addit illico Pignorius inquiens: *Collaribus fugitiuorum eandem imprimi consueuisse, monstrauimus olim in nostro Commentario de Ministerijs Seruorum:* vbi scribitur, [r] loco literarum fronti fugitiuorum inustarum, eas mitius collaribus inscribi consueuisse; *Arbitror tamen, inquit, inscriptionem fugitiuorum fuisse conceptam illis verbis, quæ in eorundem collaria, & æreas lamellas incisa, Romæ ab hinc triennium vidi. Quum enim Constantinus Aug. ad normam eius humanitatis, quam profitebatur, vetuisset in facie noxiorum scribi; quod dedeceret faciem maculari, quæ ad similitudinem pulchritudinis cælestis es-*

de

A *set figurata; non defuerunt lenes Domini, qui obsequerentur; & frontis contumeliam in ea, quæ diximus transferent. Collaria enim fuisse aptata fugitiuis, testatur &* [t] *Lucillius.*

[t] Nonius ex lib. 29.

„ Cum manicis, Catulo, Collarique vt fugitiuum
„ Deportem --------

Collare vidi Romæ, vt dixi, apud Lælium Paschalinum, cum huiusmodi inscriptione: TENE ME QVIA FVGI ET REVOCA ME DOMINO

B MEO BONIFACIO LINARIO A ☧ Ω X. vbi certe Chrismon & Ω X, nihil ad Christi Domini nomen. Addit Pignorius: *Extat apud eundem ærea lamella vtrimque inscripta:*

Lib. VI. Cap. IL.

T EN ● EMEQ
VIA FVG ✻ ETREB
OCAME VICTOR
I ✻ ACOLIT
OADOMIN
ICVCLEM
ENTIS

FVGI ● EVP
LOGIO EXO
PRE VRB

TENEMEQ
VIA FVGIETRE
BOCAME IN BASI
LICA PAVLLI
AD LEONE

Io. Georg. sculps.

Sunt vero illæ, quæ in ipsa aduersa leguntur litteræ non prominentes, sed incisæ, &

C *quidem non ineleganter; at quæ in eadem auersa conspiciuntur, in summa velut cute, cul-*

cultelli acumine videntur exaratæ negligentius. Et ex hoc demum capite famoſa erat olim collaris ferrei inſtatio, vt notat Metaphraſtes in actis SS. Martyrum Carpi, Papyli, Agathodori, & Agathonicæ; vt quæ liberos homines dedeceret. Videt & Benedictus Aegius Romæ olim apud Maffeios laminam æneam, in qua legebatur, vt ſupra in figura orbiculari. *Neque vero non poterant tot verba in fronte commode imprimi, quum Theophilus Iconomachus, deteſtabili ſolertia* XI. *verſus Theophanis & Theodori fratrum Martyrum frontibus inſcripſerit. Et hæ lamellæ, vt ego quidem ſentio, clauis capitatis ad collaria affigebantur, vt indicio ſuo proderent fugitiuos. Et vt priora illa Chriſtianorum ſunt, e nota*

, quæ CHRISTI nomen indicat; & e mentione Acolythi & Dominici Clementis (Dominicum enim ædes ſacra eſt), ita poſterior hæc inſcriptio habet nonnihil, de quo ambigamus. Baſilicam enim Pauli, & ad Titulum Pauli via Oſtienſi (vt nominat Prudentius) poteſt referri & ad inſignem illam Baſilicam, quam L. Aemilius Paulus in medio foro extruxit. Ego tamen ad res noſtras pertinere arbitror. Quod enim Conſtantinus damnatos in ludum, vel in metallum inſcribi vetuerit, id homines noſtri mites & innocentes, videntur in fugitiuis recepiſſe. At hæc non vt aſſeramus dicta ſunt, ſed vt diſſeramus eruendæ ſtudio veritatis. Ingenue quidem; ſed ego pariter ingenue dicam in priori lamina tam aduerſa, quam auerſa Chriſimon repetitum in fine non fuiſſe notã nominis Chriſti; quia teſſera nominis Dominici ſumebatur ſemper a Chriſtianis in honorem; aſt iſta collaria ponebantur hominibus ad infamiam ſeruilem: qua notabantur ab Ethnicis etiam Martyres noſtri nobiliſſimi. Licet autem Victoris Acolythi ad ædes Dominici Clementis, adeoque ſi placet, Chriſtiani viri fuerit ille ſeruus, cuius collari fuit inciſa nota , non tamen credendum eſt tam vilem vſum a viro Chriſtiano, & Acolytho poſitum in collari ſeruili Sacroſanctum nomen Domini Redemptoris; aſt arbitrandum eſt illud Chriſimon fuiſſe ſignum velut aſteriſci reum ſeruum indicantis, vt ſex illi radij forẽt *aſteriſca*, quod aiunt typographi, quorum radiorum ſuperiori fuerit adiunctus latinus character *P*æ*na* prima literula vocis allata. Conſimiliter accipio, quod in ſymbolis [u] addit Pignorius, *diuertit illa deinceps ad figuram rectam Crucis, ad illa vetere decuſſata, in hanc formam* ℙ *vt Nummi veteres præſeferunt. Neque vero Crux ipſa non fuit in cultu ab ipſo etiam æuo Conſtantiniano. Præfert ipſam clariſſime Nummulus æreus meus in fronte Aræ data opera ſculptam, adſtante duplici Victoria, & Clypeo Aræ ſuperpoſito. Eſt autem Ara Columellæ ſpecie rotunda. Crux vero exciſa, non inciſa, in fronte vt dixi, vbi ſerta & Lemniſci Aram redimiunt more antiquorum.* Profecto non mihi videtur hæc Ara rotunda Chriſtianorum fuiſſe, ſed antiquiorum gentilium, qualem vidimus in Lucerna Galuania mortuales ritus habente; nam Aræ Chriſtianorum quadratæ ſemper fuerunt, vtpote Arcæ in quibus cadauera Martyrum conderentur: ita Emin. Bellarminus agens de [x] Cultu Sanctorum, *Vnus & idem lapis dicitur Altare, quatenus in eo ſacrificatur Deo; & idem dicitur tumulus, vel ſepulchrum, quatenus tegit oſſa Martyris alicuius. Omnia enim altaria ſunt ſepulchra Sanctorum;* etenim, vt ait Durandus in ſuo [y] Rationali Diuinorum Chriſtiani acceperunt altarium figuram a veteri teſtamento; vbi Deus præcepit altaria fieri quadrata, ſiue quadrangula, in modum Arcæ; non autem rotunda, in ſpeciem columellæ, vt Ethnicorum pleraque ſunt: Ita ſane Dominus [z] Moſi præcepit: *Facies & Altare de lignis Sethim, quod habebit quinque cubitos in longitudine, & totidem in latitudine, ideſt quadrum: & tres cubitos in altitudine: cornua autem per quatuor angulos ex ipſo erunt: & operies illud ære.* Vbi Lyranus ait, hoc altare fuiſſe factum *ad modum Arcæ quadratæ*; cuiuſmodi ſunt etiam nunc Altaria in Eccleſijs fidelium. Inſuper mox eidem Moſi Deus [a] imperat: *Facies quoque Altare ad adolendum thymiama de lignis Sethim, habens cubitum longitudinis, & alterum latitudinis, id eſt quadrangulum, & duos cubitos in altitudine.* De qua figura quadrata, & quadrangula Altarium Domini, meminit itẽ Ioſephus in Antiquitatibus Iudaicis aiens: [b] *Inter hos & Menſam, vt dixi, ſita erat Arula ſuffumigatoria, & ipſa e ligno*

Baron. in not. ad Martyrolog. 22. Dec.

[u] ep

[x] l. 2.

[y] l. 1.

[z] Exo

[a] Exo

[b] l. 3. c.

gno imputribili, sed solida lamina circumquaque contecta, cubitali in quadrum latitudine, altitudine vero dupla: super qua stabat foculus, corona aurea circumquaque cinctus: cui anuli inerant cum suis vectibus, quo per viam a sacerdotibus deportari posset. Sed & pro foribus Tabernaculi erat Ara alia, hæc quoque lignea laminis æreis intecta: in quadrum quinque cubita patens, altitudine trium cubitorum, inaurata. Sic igitur Altaria vero Deo erecta, cum apud antiquos Hebræos ex præscripto Domini, tum in vniuersa Christianorum Ecclesia, semper habuere figuram quadrilateram, nunquam orbicularem in speciem columnæ; sed apud Ethnicos Altaria promiscue fiebant a Gentilibus, modo quadrata & angularia, modo rotunda & columnaria; qualem & Lucerna Galuania mortuorum ritibus insignita dudum vidimus & in æreo Nummo suo Pignorius obseruauit. Quem propterea Nummum, non Imperatoris Christiani, sed Ethnici fuisse reor, ac eo magis, quo sculptam gerit geminum Victoriæ simulachrum, quam inter sua Numina gentiles adorabant potissimum Romani, & Athenienses, vt obseruat ex Pausania, & Heliodoro [e] Pierius & luculentissime Gyraldus, ex testimonio S.Epiphanij, & ex (d) Seruio: *Dei, inquit, communes sunt, vt alij dicunt, Mars, Bellona, Victoria, quod ij in bello vtrique parti possunt fauere.* & infra: [c] *Victoria pro dea culta fuit, quam Hesiodus in Theogonia Stygis & Pallantis filiam cecinit.* Addit Gyraldus. *Romæ quoque ædicula fuit Virginis Victoriæ; prope ædem Victoriæ, vt Liuius scribit. P.Victor in octaua regione: Fori Romani ædes inquit, Victoriæ, cum alia ædicula Victoriæ Virginis, D.D. a Portio Catone seniore fuit.* &c. multa huiusmodi. Quare iudicandum est huiusmodi numulum æreum Pignorij nostri cum duplici Victoria adstante, Clypeoque Aræ superposito vetustiorem esse Christi natalibus, & forsan ex eorum Victoriatorum numero, quos Drusus Tribunus plebis fieri curauit. de quibus ita [f] Pierius: *Hinc Victoriæ hieroglyphicum passim in numis & monumentis alatum; quia Victoriæ partæ fama se se statim humo tollit, amplexaque gloria per summum æthera late volat, perque immensos terrarum tra-*

A *ctus expatiatur offensiones impedimentaque omnia agilitate sua declinans. Hinc ipsi numi victoriati dicti, quibus Drusus in Tribunatu plebis octauam partem æris argento miscuit.* Vnde numus Pignorianus Aræ Victoriam duplicem astantem habens, cum clypeo Aræ rotundæ superposito, non est æui Christiani; proindeque nota in eo signata ☧ Crucis dominicæ signum minime fuit. Quod autem de nummo Pignoriano dicitur,
B id ipsum dici debet de Lucerna [g] Casalij tale signum ☧ habente, nimirum ob eam notam Crucis non oportere necessario ipsam numerare inter Christianorum Lucernas. Ac eo minus, quo inter notas literarias, a Seneca, Tyroneque collectas, publicique iuris factas a Iano Grutero in fine suarum Inscriptionum, plurimæ visuntur literæ cum apposita nota Crucis, nulla omnino relationem ad Christum, aut Christianismum habentis; vt vnicuique constare
C potest illas notas percurrenti. Nonnulli tamen Imperatores Christiani victoriæ signum cum nomine posuisse videntur in nummis; sed tenentis Labarum cum Cruce, vt Anastasius: vel cum nota Chrismi sita inter Alpha & Omega, his notis contrahentes notam ad Christi nomen: quæ literæ non habentur in Lucerna Casalij, neque Pignorij: quare potuerunt esse gentilium. Ceterum huiusmodi notam Chrismi vetustiorem
D fuisse Christiana religione, positam in Ethnicorum militum vexillis ante Labarum Constantini, qui primus omnium Labaro nomen dedit, luculenter ostendit eruditiss. Maluenda tractans de Charactere Antichristi: [h] dicitque, » Sciendum igitur est, quum multa a di- » uersis conscripta reperiantur de Laba- » ro magnificentissimo apud Christianos » Imperatores militari vexillo; illa iam » certior ac exploratior apud eruditos »
E sententia præfertur, Cantabris Hispa- » nica gente validissima ab Augusto, mul- » tis prælijs, multoque Romano sangui- » ne fuso, subiugatis, vt omnes produnt » Autores: reportata inde fuisse insignia » quædam signa militaria, quibus Canta- » bri vti solerent; eaque in Romanas le- » giones translata, ac deinceps in bello » proferri consueuisse, quę a deuicta gen- » te Cantabra sint deinceps, vt [i] alias » dixi-

[g] cap. 42.
[h] l. 8. c. 18.
[i] l. 7. c. 4.

Oo

diximus, appellata. Extat in Codice Theodosiano l.v.de Signiferis, & Cantabrarijs, hoc est, qui Cantabra, & alia signa in acie portabant. Porro Cantabra, multo ante Constantini tempora vtcumque signum Crucis iam repraesentasse, consentiunt omnes; nam vetus illa Cantabrorum forma, ante Constantini tempora, quae vel in lapidibus sculpta, vel in numismatis excusa etiamnum hodie cernitur, eiusmodi erat: Hastile oblongum ac teres, cui in superiori parte hastula transuersa affigiebatur; ex qua velum rugis aliquibus contractum dependebat. Prodit aliquot nummos cum eiusmodi Cantabrorum forma Pamelius in notis ad Apologetic. Tertull. cap.16. Hinc S.Iustinus Martyr ad Anton.Pium scribens haec ait: [*Quin & signa vestra figurae huius* (nempe Crucis) *vim praeferunt, & declarant: vexillorum signa dico, aliorumque insignium, & Trophaeorum, quae per progressus a vobis in publicum quouis locorum fiunt, Imperij & potestatis indicia in his ostendentibus; licet hoc non intelligentes, faciatis. Et qui apud vos moriuntur, Imperatorum imagines forma ista consecratis.*] Ita ille. Tertullianus etiam ita perscribit [*Sypara illa vexillorum & Cantabrorum, stolae crucum sunt: laudo diligentiam; noluistis nudas & incultas Cruces consecrare*] Haec ipse, qui stolas Crucum appellat vela, quae in Cantabris ex transuersa hastula, quae Crucem efformabat, pendentia Crucem ipsam vestire, & ornare videbantur. Et Minutius Felix in Dialogo Octauio, ita inquit: [*Ipsa signa, & Cantabra, & vexilla, castrorum quid aliud quam inauratae Cruces sunt, & ornatae?*] Haec ipse. Porro tam in Tertulliano, quam in Minutio legendum Cantabra, & non Labara; quamvis variantibus exemplaribus, ex Pamelio, alijsque viris eruditis facile intelligi potest. Ceterum Constantinum Magnum diuino illo prodigio radiantis in Caelo visae Crucis, & Elogij: *In hoc vince* permatum, simulque oraculo nocturno a Christo sibi apparente admonitum, vexillum illud militare, quod Cantabrum dicebatur, in omnimodam & absolutam Crucis figuram, quam iam antea vtcumque delineabat, penitus transformasse, atque commutasse, expunctaque veteri appellatione, non amplius Cātabrium, sed Labarum vocantem instituisse, est eruditorum assertio. Siquidem Constantinum primum eiusmodi vexillum Labarum nuncupasse; nec istud nomen ante Constantinum auditum aut cognitum fuisse, docti omnes consentiunt. De cuius vocis significato supersedemus multa ab alijs collecta congerere, contenti etymo a S.Gregorio Nazianzeno prodito, qui sic in Oratione prima in Iulianum [*Quod soluendorum laborum vim habeat, ab eoque apud Latinos nomen trahit.*] Sic ipse: Labarum ergo, quasi soluens labores, vel laborum dicitur. Atque haec omnium Ecclesiasticorum consensu firmata, adhuc certiora reddentur, si quae veteres de Labari forma atque effigie a Constantino composita prodiderunt, audiamus. Eusebius Caesariensis in vita Constantini l.1. c.22.&c. Quibus iam euidentissime constat illam notam Chrismi, quam Constantinus, & post eum alij fideles ad nomen Christi signandum & Crucis imaginem transtulerunt, antea multo vetustiores Ethnicos vsurpasse pro diuersis alijs indicandis; vt ex Isidoro vidimus; proptereaque Lucernas a Casalio propositas, in se Chrismi notam habētes non necessario referri ad Christianorum ritus. Quod autem de hoc signo Chrismi spectato in antiquis Lucernis dictum est, id ipsum afferimus de nota eadem visa in anulis antiquis; qua de re Baronius Eminentissimus religione pariter atque doctrina scribit: [l] *Ceterum quod ad alios* (annulos scilicet) *quos Fideles gestare solerent, pertinet: Christi nomine duabus literis sic sculptum esse consueuisse* ☧ *ex his, quos e ruderibus refossos vidimus, plane didicimus.* Nā vt anuli refossi iam e ruderibus, qui Christianorum hominum gestamina, fuere potuerunt eo signo notasse Christi nomen; ita si qui Christiano seculo fuerunt antiquiores, quid aliud quam Christi nomen & nota Chrismi denotarunt. Sed de Chrismo iam plusquam satis.

Apol. c.10.

[l] ann.5... Spond.n.

De Lucernis perenni flamma coruscis Cassiodori. Cap. XLIX.

PRaeterea Tostatus idem in [a] Matthaeum, Lucernas perpetua flamma

[a] in c. ... qu.515.

ma flagrantes adducit in comprobationem physicam perennitatis ignium infernalium, absque noui fomitis adiectu; comprobans id experimento Cassiodori, scribens: *Dicunt alij, quod ignis inferni durat indeficienter propter materiam, in qua est, quæ semper ardens est, & tamen nunquam ardendo exuritur. Non est hoc valde admirandum; quum & nos similia videamus in Lucernis quibusdam metallinis, æreis, aut æneis, quas artificialiter faciunt; & tingendo illas quodam genere liquoris, manebit massa illa semper ardens, & lucens, & non consumitur. Et quod plus est, etiam posita in medio fluminis, semper ardebit: Nec est aliquid, quod eam extinguere valeat, nisi filtrum, vt dicunt, aceto madefactum. Et hoc quidem non nigromantice, sed pure naturaliter fit. Testatur enim se Cassiodorus fecisse vnam, & dedisse quibusdam Monachis in Monasterio quodam,* A *quod ipse construxerat, ad perpetuum vsum Monasterij; vt ipse refert in quodam libro De Institutione illorum Monachorum.* Verba sane Cassiodori leguntur in suo volumine, [b] *De Institutione Diuinarum scripturarum* inscripto, ipsissima: „Parauimus etiam nocturnis vigilijs mechanicas Lucernas, conseruatrices illuminantium flammarum, ipsas sibi nutrientes incendium; quæ humano ministerio cessante, prolixe custodiant vberrimi luminis abundantissimam claritatem: vbi B olei pinguedo non deficit, quamuis flammis ardentibus iugiter torreatur.“ Hæc ille vir omni fide dignissimus. Huiuscemodi Lucernas videre mihi non licuit: sed in earum locum substituere possumus geminas antiquorum Christianorum a Casalio delineatas; quarum vna est,

[b] cap. 30.

Lucerna perennis absque fomitis absũptione.

…; non …t solo …extin-

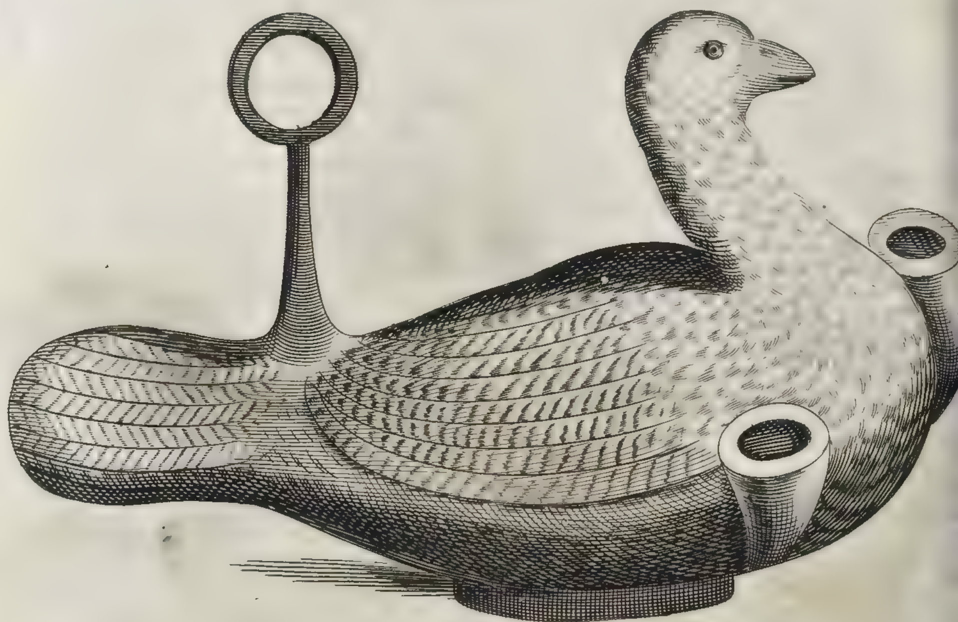
Lib VI. Cap. L.

De qua quidem Lucerna Casalius hæc habet. *In altera Lucerna, in qua est impressus Christus, portans in humeris ouem, eiusdem Charitas ardens præsefertur; quum ipse Christus testetur, quod pro ouibus suis*

A *ponit animam suam*. Hæc autem Lucerna bilychnis est, cum manubrio, non pensilis. Altera vero Lucerna est, de qua proponit idem Casalius immediate figuram huiusmodi:

Lib. V. Cap L.

De proposita vero Lucerna Casalius hæc habet illico. *Est alia* Lucerna *in Columbæ forma; quæ quum sit symbolum Spiritus Sancti, vt diximus, ignis consumens est; & vt inquit Chrysostomus Homil. in*

Columbæ species cur suscepta a Spiritu Sãcto.

,, *Matth.* Ideo a Spiritu Sancto Columbæ
,, speciem susceptam, quoniam præ om-
,, nibus animalibus hæc cultrix est Chari-
,, tatis. Ista Lucerna quoque bilychnis est: duoque veluti vascula gerit extra conditionem & naturam Columbæ, in alarum exordijs ad lactera pectoris. Et inter alarum fines ac initium caudæ sursum extollitur teres veluti bacillus in anulum desinens; quem esse manu-

B brium, certissimum est. In qua quidem Lucerna construenda pietas autoris lõge superat artificium. At vero nos geminas istas pro Cassiodorianis e Casalio mutuati sumus, non vnicam; quoniam etiam si Tostatus asserat Cassiodorum testatum fuisse se vnam fecisse Lucernam perpetuo ardentem sine consumptione fomitis, eamque dedisse quibusdam monachis suis; attamen verba Cassiodori superius e suo contextu dedu-

C cta semper loquuntur de perennibus Lucernis ab eo factis in numero multitudinis, non autem in singulari. Ex hoc autem adeo luculento testimonio Cassio-

ſiodori, viri præclariſſimi tum nobilitate, tum vitæ ſanctimonia, qui confitetur non quidem audiuiſſe Lucernas eſſe quæ ſine fomitis conſumptione ſemper arderent, neque tales Lucernas iugiter ardentes vidiſſe; ſed ſemetipſum effeciſſe, iam conuincitur aperte procul a vero philoſophari, qui conſtantiſſime negant eiuſcemodi Lucernas vſquam ac vſpiam extitiſſe, ac exiſtere poſſe. Verum de propoſito latius in B ſuperiore libro apud eruditiſſimū Areſium. Verum enim vero dubitare merito licet, an iſta vere lucerna ſit, an potius vas thymiamatum, e cuius tu- A beribus vtrimque prominentibus e radicibus alarum in pectore foras halarent odores ante diuinum altare; de cuius myſticis auibus vel ipſe Caſalius attulit ex antiquiſſimo libro Maguntinenſis Eccleſiæ luculentum teſtimoniū: de quo poſterius commodiore loco.

De Lucerna Aegyptia nauium roſtratarum. Cap. L.

PVlcherrima vero Lucerna videtur illa, cuius viſendæ mihi copiam fecit nobiliſſimus Patricius Patauinus Vrſattus, tali figura:

lib. VI. Cap. LI.

E Museo Sertorij Vrsati Nob. Patau. Jo Georg sculps.

Patauium aduexit iſtam Lucernam P. Franciſcanus; ab eo nouimus dono traditam Cl. Viro, Sertorio Vrſatto, qui mihi videndam exhibuit; quadrangula eſt, e terra nigra, credo bituminoſam; in qua duæ roſtratæ naues cum remigibus effigiatæ ſpectantur. Huius hiſtoriam habui nuper ab eius delatore verbis ipſiſſimis. *Fidem facio Ego Fr. Sanctus a Plebe Sacci, Prouinciæ Sancti Antonij, & Lector generalis Minorum Obſeruantium in S. Franciſci Magni de Padua, qualiter anno M DC XXXIX. quum eſſem Cairi, in Aegypto, apud Illuſtriſſimum Io: Antonium Iuſtinianum, Conſulem pro* C *Sereniſs. Rep. Veneta in illis partibus Orientis, inſeruiens etiam Nationi Venetæ DD. Mercatorum: circa menſem Ianuarij, perrexi, cum eodem Illuſtriſſimo, comitante magna Mercatorum caterua, procul a Cairo viginti fere millia paſſuum ad Locum Mumiarum appellatum, ſolitudinis arenoſæ, in quo reperiuntur Pyramides Aegyptiæ, varijque putei: ſub iſtis inſunt cubicula, locaque concamerata, plena cada-* D *ueribus balſamo conditis, Mumiarum nomine vocatis: Quarum quum varias ab Arabibus eius regionis erui vidiſſemus; nobis illi venum exhibuerunt aliquot Idolorum parua ſimulacra, & vnam Lucernam,*

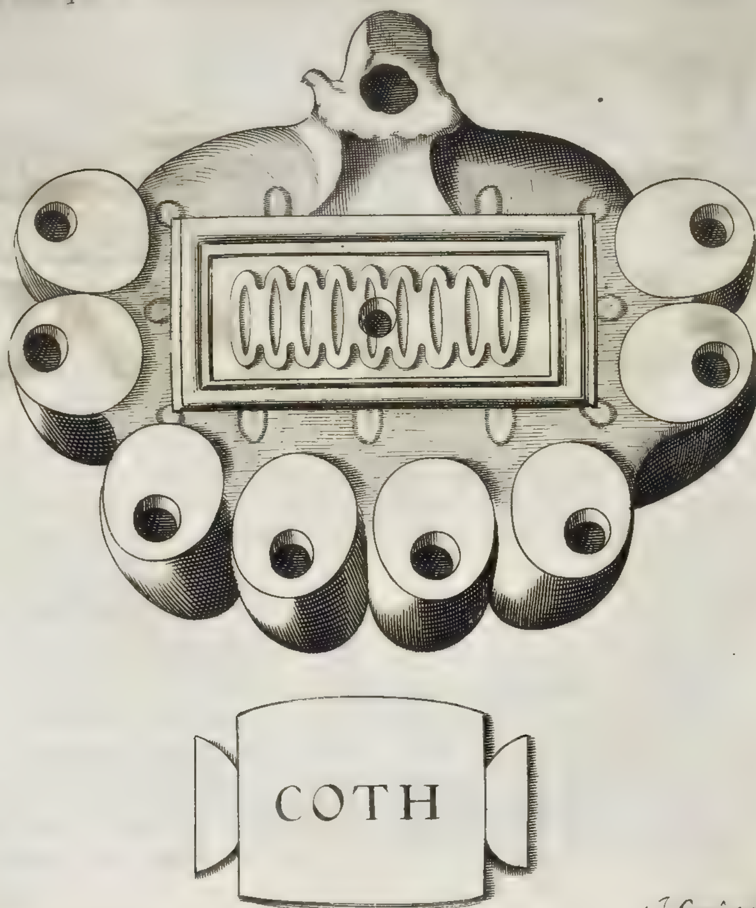
quam asserebant se comperisse intra sepulcrum quoddam Mumiarum. Istam emit Excellentiss. Medicus Io: Baptista Bonagente Vicentinus; qui mortem obijt Hierosolymæ Anno M DC XLI. Mense Iunio; & inuenta fuit prædicta Lucerna inter sua spolia in Vrbe Cairi, quam ego Lucernam sumpsi, detulique Patauium, donoque dedi Illustriss. D. Sertorio Vrsatto. Lucerna longitudinis est palmaris, cum duodecim foraminibus; plana est, extensa, latitudinis quatuor digitorum, altitudinis duorum, coloris obscuræ terræ, similis æreo. Hæc autem Lucerna duodecim lychnuchos, seu myxos habuit forte cum rostratis nauibus, & remigibus plurimis, velut in pugna aduersum se mutuo congredientibus hostiliter, quia posita fuerit in tumulo cuiuspiam famosi Piratę, Ducisve duodecim triremibus Præfecti,

A maris Aegyptij vel oras infestantis, vel ab hostibus e contra sartas tectas tuentis; alioqui tot ellychnia simul ardentia, breui totum fomitem exiguæ Lucernæ consumpsissent: nisi fuisset oleo plena incombustibili; quod ego non ausim affirmare, neque negare.

De Lucerna octolychni. Cap. LI.

B Consimiliter polymixos alia Lucerna fuerit, octo Lychnuchos obtinens, quam nouissime Roma Patauium detulit egregius iuuenis Sigismundus Schul Norimbergensis, asserens eam inuentam a fossore subterraneæ Romæ prope circum Caracallæ. Fictilis est, subtilissimæ testæ, leuissimique proinde ponderis, hac figura quadrangulari expressa

Lib. VI Cap. LII.

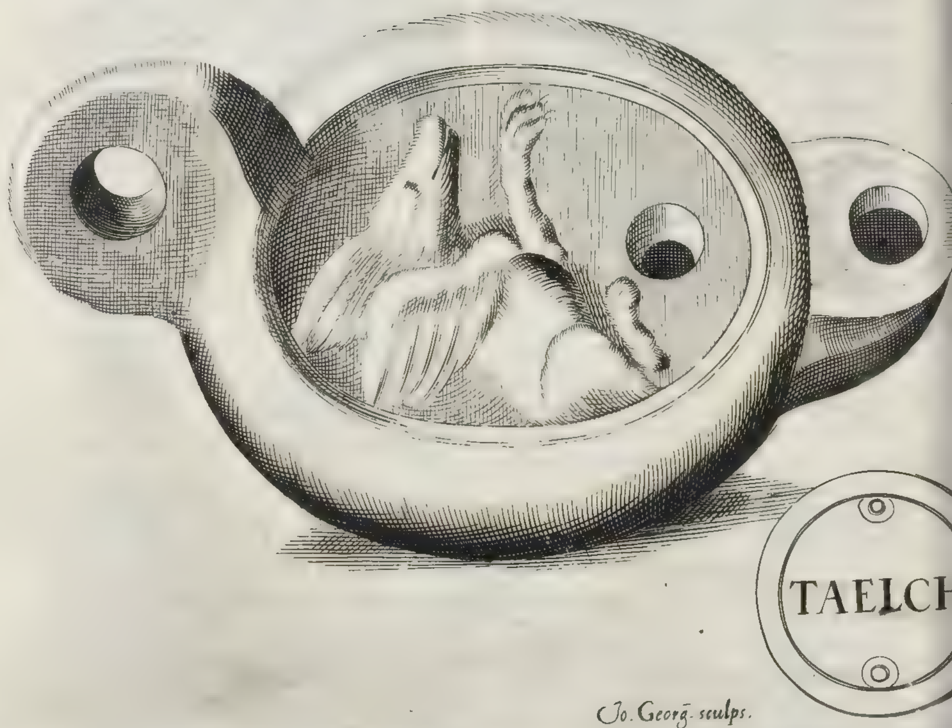

Superne gerit eminentem tubum, per quem infundebatur oleum in Lucernæ ventrem: in ambitu dispositi octo tubuli, perforati similiter, sunt e quibus totidem ellychnia flammarum exerta micare debuerant: in medio foramen exiguum est excipiendo iugiter aeri, qui concedere solet in locum olei assidue deficientis. Octonarius ellychniorum numerus circa nonum infundibuli tubum, forte designauit Autori numerum Musarum priscum, & Apollinem illis cantuum modos infundentem: vel etiam numerum octo sphærarum cælestium, quorum sidera sibi sugunt alimentum ex elementari mundo, quem circumambiunt; etenim, vt ait [a] Arnobius, Musas ponit octo Crates, ob octo sphæras cælestes, astris insignitas, ab antiquis cognitas: & ob octo musicos tonos, obseruatu Scaligeri senioris in Poetica dicentis: [b] *Verum argutari sapientem virum minime decet; nam quemadmodum tonis nouenarium accommodabunt? octo enim tantum sunt τὰ διαπασῶν, non nouem. Antiqui autem errarunt, qui a cælorum numero eum numerum* (nouenarium Musarum) *ductum voluerunt; nam octo tantum quum agnoscerent eo tempore, totidem faciebant Musas: nouem autem Matrem potius, aut nutricem arbitrabātur, aut ad Apollinis referebant potestatem: Quare Mnimernus non male Musas cæli filias cecinerit in Elogijs.* Etsi non errauerint antiqui Musarum numerum nouenarium ad cælestes orbes referentes; nam præter octo sphæras æuo suo cognitas octo, Musam nouam præficiebant vniuerso sphærarum choro. Porro Solem, & astra, quibus antiqui dabant igneam naturam, ali humido de terra sursum attracto, sensisse veteres, late fatetur, & improbat in Meteorologicis [c] Aristoteles. Itaque non inuerisimile fuerit arbitrari, Lucernam istam fuisse poetæ vetusti, qui Musas ambientes, Apollinem indicare voluerit per nouem tubos; vel an-

A tiqui Philosophi Platonici, qui cælestes orbitas æuo suo cognitas indicauit; qua de re luculentum habeo testimonium Ficini, scribentis hæc in Ionis argumento: *Quum Deum dicit* Plato, *Apollinem significat; quum Musas, sphærarum Mundi animas. Iupiter quidem mens Dei est; ab hac Apollo, mens animæ mundi, & anima totius mundi: octoque sphærarum cælestium animæ: quæ nouem animæ, nouem Musæ vocantur, quia dum cælos harmonice mouent, musicam pariunt melodiam; quæ*
B *in nouē distribuitur sonos, octo scilicet sphærarum tonos, & vnum omnium concentum, nouem Sirenes Deo canentes producit.* Vnde non bene Scaliger antiquos nouenarium Musarum numerum a sphæris cæli ducentes improbauit. In fundo propositæ Lucernæ leguntur hæ literæ C O T H, quæ quidem etsi non interpunctæ videantur, attamen mihi sunt capitales; etenim vel eo tempora condita Lucerna fuit, quo capitales literæ
C nondum interpungi consueuerant; vel puncta temporis diuturnioris vi fuerunt obliterata; nisi nominis barbari cuiusdam serui plastes initium fuerit, quod apte diuinare non possumus. At si legantur interpunctæ literæ capitales, hæ forsan hanc habuerint explicationem: *Cantorem Optimum Tegit Humus.* vel *Conditum Obseruo Tumuli Heroa.* vel, *Comprehenditur Octo Tonis Harmonia.* Ita Scaliger: verum argutari sapientem vi- 1.Poet.c.2.
D rum minime decet: nam quemadmodum tonis accommodabunt? octo enim tantum sunt τὰ διαπασῶν, non nouem.

De Lucerna Bouis Alati, vel Pegasi.
Cap. LII.

VErum alia minor Lucerna, Patauium ab eodem viro delata, inuenta Romæ pariter, sed extra Vrbem in Via Appia, non longe a turri, qua itur
E ad D. Sebastiani propinquas ædes: hanc habet effigiem.

De qua nobilis ille Schul hæc ad me dedit;
„ Minor Lucernarum, vt mihi narrauit fossor ille Romę subterraneæ, inuen-
„ ta fuit haud longe a turre, quam vocant
„ *Caput Bouis*, ad sinistram S. Sebastiani,
„ in via Appia, vbi Neapolim itur, sita:
„ quę non solum turris illa, sed & Circi,
„ quem Caracallæ esse puto, rudera ho-
„ die visuntur.

Quæ quidem Lucerna si eundem habuit autorem, herumque sepultum indicauit Poetam, vel illi consimilem, certe quod in area superiore continet effigiatum animal quadrupes alatum, indicare potuit Pegasum; literæ vero cælatæ subter in fundo TAELCH, potuerunt esse vel nomen barbari serui, plastisve; vel etiam veluti capitales, dictionem singulæ continere valent, ac ita interpretari: *Traxit Alatus Equus Latices Caute Hippocrenea*: vel *Tundens Alpem Eliconis Latices Cantoribus Hausit*.

A Nec obest, quod interpunctæ non habeantur in Lucerna literæ; tum quia puncta minutiora potuerunt obliterari nimia temporum antiquitate: tum quia plastes ille, vel autor lucernæ puncta non effigiauerit inter literas; nam apud antiquiores non erat vsus interpungendi literas capitales. Apte tamen pes posterior dexter visitur veluti scalpens orificium infundibuli Lucernę.

B Verum obesse videtur pes bisulcus, non autem solidungulus, qualis equinus est: tollitur autem difficultas, vel asserendo Pegasum Hippogryphum extitisse fissis vngulis, auium more: vel causando ruditatem picturæ prisci seculi: de qua sic[a] Aelianus in sua varia historia, *Quum ars pingendi iam ortum duceret, & quodammodo in lacte fascijsque versaretur, adeo rudi & impolito stylo depinxerunt ani-*

C *mantia, vt adscribere ad ea necesse esset:*

[a] l. 10. c. Picturæ quissimæ les.

Hoc est bos, illud equus, hoc arbor. Quam ruditatem etiam [b] Plinius accusat, & Polydorus [c] Virgilius agens de rerum inuentoribus. Verum enimvero si Lucernam istam inter antiquitates Christianas enumerare liceat; nam & in Appia via quoque Christianorum antiquorum sepulchra comperiuntur: forte sculptus in area fuerit Bos alatus, insigne D. Lucæ Euangelistæ: literęque capitales illæ TAELCH interpretari poterunt: *Taurus Alatus Euangelistæ Lucæ Celebre Hieroglyphicum.* Nec obest isti coniecturæ, quod caput animalis effícti cornua non gerat vlla; siquidem plasmator vitulum effigiasse potuit, non A adhuc ostentantem exerta cornua; vel ea breuicula temporis iniurijs exesa fuerunt: vel etiam omissa propter imperitiam artificis.

De Lucerna Sileni super vtre sedentis; vbi de Silenis. Cap. LIII.

Consimilem habitæ primo libro, sed longe pulchriorem videre licet itidem B metallicam Lucernam in effigiem nudi Sileni, senis, hederacea corona caput redimiti, super vtre sedentis, & illo innixi, & quoquomodo ad talos rustice calceati, nudis omnino pedibus, in hanc effigiem:

Sed in huiuscemodi Lucernis communis opinio Silenum pingit humana forma prorsus integra, quia nudum pingit; quum foret Silenus biformis semicaper, non natura, sed habitu tantum, & vestitu solo: de quo Silenorum genere pridem Aelianus [a] in suis varijs historijs; Vnde superius agentes de Lucerna Liberi Patris Aegoboli, Silenum asseruimus extitisse semicaprum biformem, Satyrorum natu grandiorem, vt D ait Pausanias in Atticis, & eorumdem patrem, vt ait Ouidius in Fastis; quibus adiecimus Aelianum in sua varia Historia. Quorum dicta confirmat aperte C Xenophon in Conuiuio Critobolum pulcherrimum, de pulchritudinis laude tractantem, introducens (vt etiam in suo Symposio Plato Alcibiadem) ipsissimis verbis: Quod si iucundum est, ab » non inuitis impetrare posse quæ expe- » tas; persuasum habeo, me nunc facilius » vel tacendo huic puero & puellæ per- » suadere posse, vt me osculetur, quam » te, Socrates: etiamsi admodum multa, » eaque docta dixeris: Quid istud est? in- » quit Socrates; nam quasi me sis formo- » sior hæc iactas. Certe, inquit Critobo- » lus; alioqui omnibus Silenis Satyrico- » rum longe essem deformior (siue, vt » ver-

Socrates Sileno cōparatus.

„ vertit Adagiographus) Ita per Iouem, „ aut omnium Silenorum, qui sunt inter „ Satyros turpissimus fuero. Quare Sileni fuerunt homines integri, sed eo habitu vestiti, semicapri videbantur, qui nudi solum humanam speciem obtinebant; vt repetet Aelianus: [b] *Vestitus autem erat Silenis, tunicæ vtrimq; villosæ: Refert is vestitus vitium a Baccho plantationem, & vinearum, palmitumque hirsutam densitatem.* Vnde probe pariter in hac Lucerna Silenus homo nudus integer effingitur; at in illa Liberi Patris Aegoboli, vestitus forma semicapri, propter hirsuta femoralia. Ceterum, vt antea vidimus, Aethiopici, ac Indici Satyri veri sunt, Italici vero vestitu, sicut ait Aelianus, non reipsa. Verum & de Satyris vestitu, non natura semicapris egit Rhodiginus inquiens: Qui „ cum Dionysio per tripudia & festos lu„ sus pleraque terrarum obiere, nunc Sa„ tyros nuncupant, quandoque & tity„ ros, puto de cantuum lasciuia, quæ te„ retismata dicunt, quibus id genus duci „ magna parte, animaduertitur. Saty„ ros autem ἀπὸ τοῦ σεσηρέναι, vocitatos „ opinantur: nam Sillani appellantur, „ ἐκ τοῦ σιλλαίνειν: Quod & alibi attigimus. „ Sillon autem morsum cum lusu vocant „ ingrato infestiuoque. Scribit Nicandri „ interpres: quos ipsi Satyros dicimus, „ ab antiquis Silenos nuncupari consues„ se. De Satyro capto ad Apolloniam, qui „ ἀδὲν συνετῶς loqueretur, in Sylla Plu-

[b] l.3.c.40. Silenorum vestitus eos semicapros reddebat adspectui.

lib. 19.c.25.

nihil intelligibile.

A tarchus. Silenis indumenta fuere „ ἀμφίμαλλοι χιτῶνες, id est vtrimque vil„ losæ tunicæ: quod tacitis velut ambagi„ bus plantandi ex Dionysio artem in„ nuit, ac item palmitum constipationem. „ Hæc ille. Verum enimvero Syllanus ille Satyros non vestitu, sed natura biformis extitit, dicente Plutarcho: *Prope Dyrrachium est Apollonia, & in vicino Nymphæum, sacer locus: qui ex virenti valle & pratis ignis venas dispersas perpetuo manantis eructat. Ibi stratum somno Satyrum, qualem plastæ & pictores adumbrant, ferunt captum. Adductum ad Syllam percunctatos multos interpretes, quisnam esset? Quum vocem tandem edidisset, non quidem humanam vel claram, sed asperam, & omnino ex hinnitu equi & hirci balatu confusam, obstupuisse Syllam, & monstrum auersatum.* Ad horum verorum imaginem alij vestitu Satyri nuncupati sunt, qui vere homines orgia Bacchi celebrabant antiquitus: quibus & tertij fuere iuncti, Dæmones sub Satyrorum forma hominibus apparentes.

B

C

De Lucerna sedentis Herculis. *Cap. LIV.*

D ALia Lucerna pulcherrima quoque, descripta visitur in opere Fuluij Vrsini, Bibliothecam Vaticanam Romæ locupletante, sub hac effigie, nuper ad me transmissa ab Inclyto Cassiano a Puteo,

Refert hominem, lata prolixaque barba, humi ſedentem, erecto dorſo, Leonis pelle capite contecto ſimul & amicto dorſo, ad inſtar Herculis; cuius hanc effigiem non inepte dixeris, manu, brachioque dextro ſepulchralem Vrnam acuminati fundi tenet, ac amplectitur: A læuo latere ſupra caput extollitur columellæ caput, lunulis redimitum. Inter femora incumbens abdomini, pectorique maior Vrna rotunda ſpectatur cum ore patulo. Procedit inde Lucernæ naſus inter crura prominens vltra pedes, vbi viſitur extremum orificium ellychnio deſignatum. Fundus A aream deſcribit, in cuius margine laterali leguntur hæ notæ: OPVS. DOLI. L. FABATI. Quæ ſic ab eruditiſſimo Caſſiano leguntur, *Opus Doliari L. Fabati*. Non abnuerem legere, *Opus Doli Liberti Fabati*. Vt Dolus nomen Artificis extiterit, qui Libertus eſſet heri *Fabati* nomine.

Lib. VI. Cap. LVI.

De Lucerna Amazonum. Cap. LV.

B NObilis artificij quoque Lucerna teſtea, mihi nuperrime Roma delineata tranſmiſſa fuit ab eodem Cl. Caſſiano ſub hac effigie:

Refert Amazonem ex vulnere languentem, collo capiteque pendulo, capillis passis, atque sparsis, manu dextera collo sociæ innitentem: læua pendentem peltam adhuc retinente. Astat a dextris equus hinniens: a sinistris galea iacet, atque pharetra humi deiecta. Inferius humi quoque spectatur iacere securis anceps vtrimque, simul & alterius Amazonis galea: Quin & arcus etiamnum tensus, cum duplici sagitta A super eum iacente. Lucernam hodie Romæ possidet Philippus Ventura, Pictor hoc æuo celebrati nominis.

De Lucerna Ludionis. Cap. LVI.

VIsui iucunda Lucerna testea, sub hac imagine spectatur: ad me transmissa Patauium ab Illustriss. V. Cassiano a Puteo.

Lib. VI. Cap. LVII.

Representat ioculatorem sedentem; a cuius dextris etiam sedere spectatur simius: A sinistris lignea scala portatilis, quam conscendit canis, lusibus assuefactus, ad summum iam elatus. Inter caput canis in apice scalæ, ludionisq. circulatoris collum, anuli duo maior & minor inserti, quorum vsus est ad prestigia ludicra. Inter pedem scalæ ac læuam ludionis circulatoris vasculum inest, ad lusus etiam præstigiosos vsur- C pari solitum. Hanc Lucernam habet Monsieur Menesticer Gallus.

De Lucerna Epicteti siue Larium, vbi de Oleastri & Agrippi prouerbio multa. Cap. LVII.

ALia Lucerna vetus est, quam Io: Baptista Casalius in opere suo *De Veteribus Aegyptiorum ritibus* proposuit in hanc effigiem:

Pen-

Pensilis est Lucerna, rotunda; cui nudus homo, capillis barbaque squalidus insidet, in formam Epicteti, vel Iri pauperrimi, manibus ambabus apprehensum, appensumque tenens infundibulum, cuius acuminatus fundus pertusus imminet orificio Lucernæ, ad excipiendum oleum constructo. Retro prominēs exoritur e Lucerna manubrium: ab anteriori vero parte nasus, tubulusve; cuius in apice foramen patet ellychnio flammifero. Dependet autem Lucerna tribus e catenulis; quarum duæ longiores laterales inseruntur, vna quidem manubrij medio, sed altera nasi tubulive medio similiter: harum vero media tertia, longe breuior illis, bifurcata infigitur summis clauiculis humerorum hominis Lychnucho insidentis. Superne tres omnes istæ catenæ depen-

A dent e laterculo, sic inscripto:

LARIBVS
SACRVM
PFROA MOEN

Cuius quidem inscriptionis tertia linea literis constat, ignorabilem plane constructionem, nedum ignotam significationem habentibus. Profecto si forent literæ capitales interpunctæ, sicuti sunt in tertia linea consimilis inscriptionis; quam proposuit [a] Gruterus, habitam ex Clusij schedis, descriptam in Sabaria Hungariæ, prope arcem, in Cippo: [a] pag. 12.

B

LARIBVS
DOMEST
SAC
V. S. L. M.

Quæ sic explicari posse videtur: LARIBVS DOMESTICIS SACRAVI VT SERVENT LAETVM ME: vel etiam, LAETOS MEOS: possent aliquam explicationem admittere; qua Lychnus introducatur per tropum Prosopopæiæ de se loquens huiuscemodi sententiam; *LARIBVS SACRVM Pater Familias Religiosus Oleo Assidue Me Ornat Etiam Noctu*, nam ornare Lucernam, est in eam oleum infundere, vt constat apud [b] Euangelistum: Media autem nocte clamor factus est: Ecce sponsus venit, exite obuiam ei; Tunc surrexerunt omnes virgines illæ, & ornauerunt Lampades suas. Fatuæ autem sapientibus dixerunt: Date nobis de oleo vestro, quia Lampades nostræ extinguuntur. Nudus vero ponitur in Lucerna Paterfamilias, vel vt significaretur, eum noctu celeriter nudum a lecto surrexisse ad ornandam Lampadem suis Laribus ex summæ religionis suæ cultu: vel vt indicaretur, a cultu Deorum immunes non esse pauperrimos; quales extiterunt olim Irus, & Epictetus: de quo scribit hæc in suis Noctibus Atticis Aulus Gellius: [c] *De Epicteto autem Philosopho nobili, quod is quoque seruus fuit recentior & memoria, quam vt scribi quasi obliteratum debuerit. Eius Epicteti etiam de se scripti duo versus feruntur; ex quibus latenter intelligas, non omnes modo Dijs exosos esse, qui in hac vita cum ærumnarum varietate luctantur; sed esse arcanas causas, ad quas paucorum potuit peruenire curiositas*. Versus autem Epicteti proponit istos:

Ornare Lucernam quid sit. [b] Matt. 25. Cur nudus in Lucerna. [c] l. 2. c. 18. Epictetus quis. Ærumnis affligi bonos ob arcanas causas.

„ Seruus Epictetus fueram, qui corpore mancus,
„ Pauperie pressus, charus etiã superis.

Sed magis ad verbũ [d] Græcanicorum Volaterranus in Antropologia vertit:

[d] l. 15.

„ Seruus Epictetus genitus sum, corpore claudus:
„ Paupertate Irus, Dijs at amicus eram.

Quos versus aliter paulo transtulit e Græco Sabæus, vt supra vidimus. Irus autem publicus mendicus Ithacensis, omnium bonorum fortunæ expers, vna cum Epicteto poterat audire Paroemiam, Ἀκαρπότερος Ἀγρίππυ. *Sterilior Agrippo; Laconicum enim adagium est, de ijs qui extremæ sunt paupertatis, neque*

L. 4. c. 41.

A *quicquam facultatum possident. Quadrat & in ignauos, nulliusque industriæ homines,* (qualis fuit Irus apud [e] Homerum) *Lacones oleam syluestrem aggrippum vocant. Tantum* [f] *Zenodotus, & Suidas.* Hæc ad verbum Erasmus. Zenodoti verba sunt: *Infructuosior oleastro. De pauperrimis: Lacones enim oleam siluestrem Agrippon nominant*. Suida vero similiter ait: *Infructuosior. i. sterilior agrippo. Prouerbium, quod dicitur de prorsus pauperibus, de pauperrimis. Lacones enim agrestem oleam, oleastrum, agrippum vocant*. His consentit [g] Diogenianus aiens: *Oleastro infructuosior. De Inutilibus. Oleaster enim arbor sil estris fructus est expers*. Quam quidem adagij explicationem recipere non possum, audiens Theophrastum, Dioscoridem, Plinium, Portam, & experimentum; quibus apertissime constat, Oleastrum fructus edere, de quibus oleum exprimatur, & quidem tenuius, quam ex oleis domesticis; quin & vberiorem fructum copiam ferre, quam olea satiua: verba quidem [h] Theophrasti sunt: *Item bonitas, & prauitas fructuum. Quippe quum plura syluestres ferre videantur; vt pyraster & oleaster*. Dioscorides ait: [i] *Syluestris oleæ, quam aliqui cotinon, idest Oleastrum appellant, oliua flaua & recens stomacho vtilior est, ventri difficilis; nigra autem & matura, corruptioni oportuna est*. & mox: *oleum syluestris oliuæ gingiuis putri vligine laborantibus colluitur*. Plinius infit: [k] *Oleastri oleum tamen folijs acrius atque efficacius: & os quoque colluitur illo ad dentium infirmitatem*. Io: Baptista Porta in sua Villa scribit ad [l] verbum: *Theophrastus ita describit: Oleaster satiua fœcundior est, quod fere syluestres omnes habent, ceu cura fertilitatem minuente*. Consentit his etiam Ouidius, in suis Transformationibus accinens,

[e] 18. Od. [f] chil. 2. 5. ad. 83. prou. cen. [g] cent. 63. [h] 1. hist. [i] l. 1. c. [k] l. 23. [l] l. 6. c.

E „ Arbor enim est, succoque licet cognoscere mores:
„ Quippe notam linguæ baccis Oleaster amaris
„ Exhibet, asperitas verborum cessit in illas.

Quin & [m] Virgilius ait,

[m] 2.

„ Indicio est tractu surgens Oleaster eodem
„ Plurimus, & strati baccis syluestribus agri.

Ruel-

104. Ruellius [*n*] agens de natura stirpium, tantum abest vt Oleastro sterilitatem tribuat, quod potius non solum fecundiorem esse dicat, quam sit olea satiua; sed & huic, si qua ratione sterilescat, fecunditatem afferre; scribit enim: *Oleaster, Græcis Cotinon; dicitur syluestris olea, fæcundior satiua, quod fere syluestres habent, ceu cum fertilitatem minuente.* & mox: *Caudici medulla tenus pertuso impressa oleastri talea sterilem oleam fecundat.* Vnde plane constat, Oleastrum absolute non esse sterilem, & infructuosam arborem omnino, vt supponit Adagium vetus, Ἀκαρπότερος Ἀγρίππα: *Sterilior Oleastro:* & innixus Adagio censuit Isi- c.7. dorus aiens, *Oleaster dictus quod sit folijs oliuæ similibus, sed latioribus: arbor inculta atque siluestris: amara, atque infructuosa.* Cuius opinionem sequitur Anglicus. Contra quos non solum tot alij longe maioris autoritatis decernunt oleastrum arborem esse fructiferam, vt vidimus; verum etiam ego Rechi meo in rure vidi pluribus annis inter alias oleas oleastrum fructificare. Quo circa pro Parœmiæ tutela, vel dicendum est, oleastrum forsitan infecundum dici, quod oleum ex illius baccis eductum dulce non sit, sed amarum, vt obseruat ror. Cæsalpinus his notis: *Oleaster, idest syluestris olea: Cotinus etiam vocatur apud Dioscoridem & Plinium, folijs breuioribus constans, & fructu minori, qui oleum reddit amarum.* Vel, si fas est ponere duas Oleastri species, quarum vna fructificet, quæ communi nomine generis Oleaster appelletur: altera vero sterilis, nullos omnino fructus edat, quæ proprio nomine nuncupetur Agrippus; de quo in Adagio, & Isidorus, siue sterilis ex accidenti fuerit, nimirum ex admorsu capræ, vel hirci, vt obseruat M. inst. Varro dicens, *Mineruæ caprini generis nihil immolari, propter oleam, quod eam, quam læserit, fieri dicunt sterilem; eius enim salinam esse fructuis venenũ.* Quem locum antea latius expendimus: siue potius Agrippus sit sterilis natura sua in Oleastri genere; de quo forte Pausanias in Corinthiacis, *Ad Psiphæum mare progressis, offert se Oleaster, quem Rhachum intortum vocant. Rhachum certe, quamuis oleæ plantam fructus expertem: Cotinon etiam, Phylliam, & Elæum Trœzenij*

A *appellant.* De qua sane planta sterili, siue casu, siue natura sit infecunda, proprie formatum est Adagium, *Sterilior Agrippo.* Quod quidem Adagium verificari potest tum de Iro, tanquam de pauperrimo, & inerti: tum etiam de Epicteto, tanquam de pauperrimo solum. Sed in Lucerna, si sermo sit de Iro, locum habere potest epigraphe: LARIBVS SACRVM *Pro Familia Religiosus Oleo Assidue Me Ornet Etiam Nu-* B *dus:* quia nemo penitus, ne quidem pauperrimus Irus, nudus atque publicus mendicus, exemptus, ac exceptus est a cultu Larium; sique pro illis oleum infundere nequeat in Lucernam: saltem potest infundibulum tenere, & alios ditiores orare, vt Laribus hunc honorem ardentis Lucernę oleo infuso exhibeant. At si sermo sit de Epicteto, maxime congruit eius icon isti Lucernæ; quum etsi pauperrimus, homo tamen extitit erga Numen religiosissimus, & C summa pietate claruit inter homines; vt ex ipsius Enchiridio nobili constat apertissime. Rectaque ratione sedens effictus est, vt occultaretur eius deformitas corporea, qui claudus extitit: de quo Suidas ante Volaterranum ita: *Epictetus ex Hierapoli, Phrygiæ Vrbe, Philosophus: seruus autem Epaphrodici, vnius de satellitibus Imperatoris Neronis. Ob defluxionem autem altero crure mutilatus, in nouæ Epiri Vrbe Nicopoli habitauit. Et vi-* D *ta producta vsque ad M. Antoninum, multa scripsit. Theosebius autem Philosophus multa ex Epicteti scholis desumpta dixit.* Equidem iurarem, ab autore Lucernæ, non Irum, sed Epictetum insidentem Lychnucho, manibus infundibulum tenere voluisse; quod frugi virum nebuloni præferendum censuerit; & ad Lucernam habueris Epictetus maximam habitudinem; quum eius Lucerna fictilis tribus drachmarum millibus empta E celebretur. Vnde titulus legi posset etiã,

Epictetus cur in Lucerna fictus.

Lucerna fictilis tribus drachmarum millibus empta.

LARIBVS
SACRVM
Pater Familias Replet Oleo Assidue Me Ornans Epicteto Nudo.

vel etiam,

LARIBVS
SACRVM
Pro Familiæ Regimine Oleo Agrippi Me Ornat Epictetus Nauiter.

Oleum oleastri melius vt sit satiuarum oleo in Lucernis.

Vt enim summam religionem erga Lares, familię suæ gubernatores atque rectores ostenderet autor Lucernæ, dicit se in ea ponere, non oleum commune satiuarum oliuarum; quod pinguius & crassius existens, multo fumo scatet exardens, & odore tetro: sed oleum Agrippi, nimirum oleastri; quod tenuius, quum sit, & amarum, adeoque calidius; flammam rutilam valde magis edit, minoremque fumum; & odorem halat non ita tetrum, & insuauem. Quod si libeat istas vltimæ lineæ literas in epigraphe non interpunctas legere, tanquam duas dictiones, P F-ROA MOEN: vti priores alias duas voces LARIBVS SACRVM; profecto recurrere necessum erit ad antiquitatem illam, & ruditatem infimæ plebeculæ Romanæ priscæ, qua scriptum fuit olim Elogium Lucij Scipionis in hæc verba:

Inscriptionis literæ non interpunctæ, vt legi queant.

HONC. OINO. PLOIRVME.
CONSENTIONT. R. DVONORO. OPTVMO
FVISSE. VIRO. LVCIOM.
SCIPIONE. FILIOS. BARBATI. CONSOL
CENSOR. AIDILIS. HIC. FVET.
A. HIC. CEPIT. CORSICA
ALERIAQVE. VRBE. DEDET.
TEMPESTATEBVS. AIDE. MERETO

Quas explicauit ita, siue reduxit ad politiorem scripturam, & significationem eruditissimus P. Sirmondus e Soc. Iesu:

„ Hunc vnum plurimi consentiunt Romæ Bonorum Optimum
„ Fuisse Virum Lucium Scipionem: Filius Barbati Consul
„ Censor Aedilis hic fuit, hic cepit Corsicam
„ Aleriamque Vrbem: Dedit Tempestatibus Aedem merito.

De quo quidem Elogio nos [o]vberius antea commodiore loco: Profecto si nobis ad hanc normam interpretari liceat illas Lucernæ literas

PFROA MOEN.

non aliter legam nisi PEROAE MVNVS; vel PERSAE MVNVS; vel PERVAE MVNVS: nam & in Elogio proposito Lucij Scipionis O legitur pro V, & suppletur literula M: pro OINO, legentes VNVM: & pro CORSICA, CORSICAM: pro ALERIAQVE, ALERIAMQVE: pro AIDE, AEDEM: & mutatur litera D in B: & litera V tollitur e medio, pro DVONORO, legentes BONORVM: & E litera vertitur in I, legente pro DEDET, DEDIT: pro TEMPESTATEBVS, TEMPESTATIBVS: pro MERETO, MERITO: Quid ni ergo pro PFROA MOEN legere valeamus PEROAE, vel PERVAE, vel PERSAE MVNVS? vt epigraphe plana sic legatur, & intelligatur

LARIBVS
SACRVM
PERSAE MVNVS

Persa nomin

Est autem *Persa* nomen proprium hominis apud antiquos, vti constat apud Hesiodum in *Operibus & Diebus* ab se volumine celebratis. *Peroa* vero, vel *Peruas*, nisi sit nomen quodpiam barbarum, aut obsoletum, non prostat apud Autores, quos ego viderim. Hactenus de Lucerna, quam Casalius ait inueniri Romæ, penes Dom. Franciscum Angelonum.

De Lucerna Aquilæ stantis apertis alis. Cap. LVIII.

ALia pulchra Lucerna vetus ponitur ab eodem Casalio sub hac imagine:

Lu-

Lib. VI. Cap. LIX.

Lucerna pensilis est, bilychnis, in cuius A medio Concha marina spectatur. Non habet foramen oleo suscipiendo distinctum; quod non leui est argumento fuisse Lucernam ex illarum genere, quæ semel impletæ, ac accensæ, non indigerent vlteriori fomitis adiectu. In culmine manubrij gestat Aquilam veluti stantem, & alas extendentem. Dependet autem e tribus catenulis, quę superne sunt infixæ laterculo, cui talis B Epigraphe legitur incisa:

ETEITIVS
ALYPVS
IOVI DD

Istiusmodi vero Lucernam inueniri Romæ in Cl. Angeloni nobili Musæo scribit Casalius.

De Lucerna caput equi gerente ad manubrium. Cap. LIX.

ALia similiter Lucerna nobilis, Casalij quoque relatu, comperitur in gazophylacio eiusdem antiquarum rerum viri studiosissimi, D. Angeloni, sub hac effigie spectabilis:

Lucerna pensilis est item, sed vnilychnis; habet etiam in superiori superficie Concham marinam: caretque foramine fomitis iterum adiungendi receptaculo, Quare fuerit & ipsa non indiga noui liquoris adijciendi. Pro manubrio habet caput Equi cum collo corona redimito. Quocirca iudicare possumus eam vel arsisse in tumulo nobilis Equitis: vel consecratam fuisse Neptuno, qui cum Minerua certans de productione rei vtilioris Vrbi iam conditæ, ad eam denominandam, Tridente tellurem percutiens, inde prosilire fecit Equum, ad bella pro defensione ciuitatum oportunum. Quinimo quum in ea contentione Minerua deducens oleam e terra symbolum pacis, quæ ciuitatibus est vtilior, Neptunum vice-

Neptuno an Mineruæ dicata Lucerna vt noscatur.

A rit: dubio procul ista Lucerna, in qua primas oleo debemus, potius Palladi, quam Neptuno dicata fuisse censenda est; manubrium enim oleo concedit. Nisi dicamus, in eodem fano vtrique Numini sacratam fuisse lampadem. Dependet lychnuchus ex vna catena bifurcata in medio; cuius altera pars ad equini capitis apicem inter auriculas infigitur: & altera prope finem conchæ

B marinæ, sicuti videtur.

De Lucerna, seu focali thymiamatum, Anatiformi. Cap. LX.

Anatiformis Lucerna proponitur etiam ab eodem Cl. Casalio, sic effigiata:

Re-

Lib. VI. Cap

Representat hęc imago Anatem auem, A stantem: in cuius capitis vertice foramen est patens: & alter hiatus est in summitate dorsi. Non ita constat, an ambo foramina sint e quibus emergerent duæ papyri exardentis flammulæ coruscantes; an vnum fuerit ardenti myxo continendo destinatum, & alterum oleo recipiendo ad flammulæ fomitem suggerendum. Verum enimvero mihi non ita facile Lucerna fuerit ista, sed Auis ad thymiamatum odorem B in Ecclesia suffiendum, olim poni solita: de quo prisco more, vt & alijs, vel relatu Casalij, sic in scholijs ad Tertullianum Beatus Rhenanus inquit: *Non possum celare studiosos antiquitatis Christianæ, Laicos olim canna solitos haurire Dominicum sanguinem e calice; quod pridem mihi indicauit P. Volcus Abbas Augoniani Cœnobij, erutum ex libro signorum, qui frequens extat apud Benedictinos. Idem nuper reperit in primis Carthusianorum constitutionibus Corradus Pellicanus, vbi prohibetur, ne quidquam pretiosum possideant præter calicem argenteum, & fistulam qua Laici Dominicum exorbeant sanguinem. Præterea libellus de veteribus thesauris Ecclesiæ Maguntiensis ab hinc annos quadringentos & amplius conscriptus, inter aureos calices ingentis ponderis ansatos, cruces aureas, grues argenteas, odores impositorum in cauo ventre thymiamatum per rostra, ac collum mira arte exhalantes, iuxta Aram maximam.* Ac sane dorsi foramen valde satis amplum, non oleo, sed thymiamatibus, & ignibus excipiendis hiare videtur; oleo siquidem excipiendo sufficeret angustius. Itaque lubens accepero, non Lucernam extitisse figuratum Anserem, sed vas sacri thymiamatis.

De

De Lucernis varijs Casalij, Canem, Bouem, Sphingem, Mutinum, Lunam, Heliotropium, & Cucumam referentibus. Cap. LXI.

POst allatas, plerasq; recenset alias Lucernas antiquas Casalius, de quibus ita scribit: [*] *Effigiandas curaui plures ex meis Lucernis æreis, quæ varia* A *continent symbola: nempe Canem, Bouem, Sphingem, Mutinum, seu virile membrum, ac etiam Lunam, quæ est signum Dianæ.* Profecto singulas breuiter explicare lubet.

[*] de ant. rit. Ægyp. c. 25.

De Lucerna Canis.

Quam ille primo loco symbolum Canis continere scribit, in hanc faciem videndam exhibuit cum solo capite Canis in apice manubrij.

Lib. VI. Cap. LXI. fig.ª I.

Jo. Georg. sculp.

Recte sane Canis Lucernæ apponitur; quod obseruatu[a]Pierij, ac ex D. Ambrosij sententia, Canis ad excubias pro salute dominorum refertur; debereque nos promptuarium tenere verbum, ne quasi mutæ canes commissam nobis fidei custodiam, quodam præuaricationis silentio deseruisse videamur. Potissimumque Canis in Lucernis sepulchralibus locum habet, quod id animal C Vespillonis hieroglyphicum est; nam eidem Valeriano, factum ex his est vt „ Aegyptij Vespillonem, sacrorumque „ tutelarem, æditiuumque libitinarium „ per Canis effigiem indicarent; obser- „ uato firmo illo immobilique obtutu, „ quo animal id ad ipsa Deorum, homi- „ numque simulachra custodiæ suæ cre- „ dita contemplatur. Nam quum apud „ Aegyptios cadauera vitro condita, non „ adi-

[a] l. 4 hier.

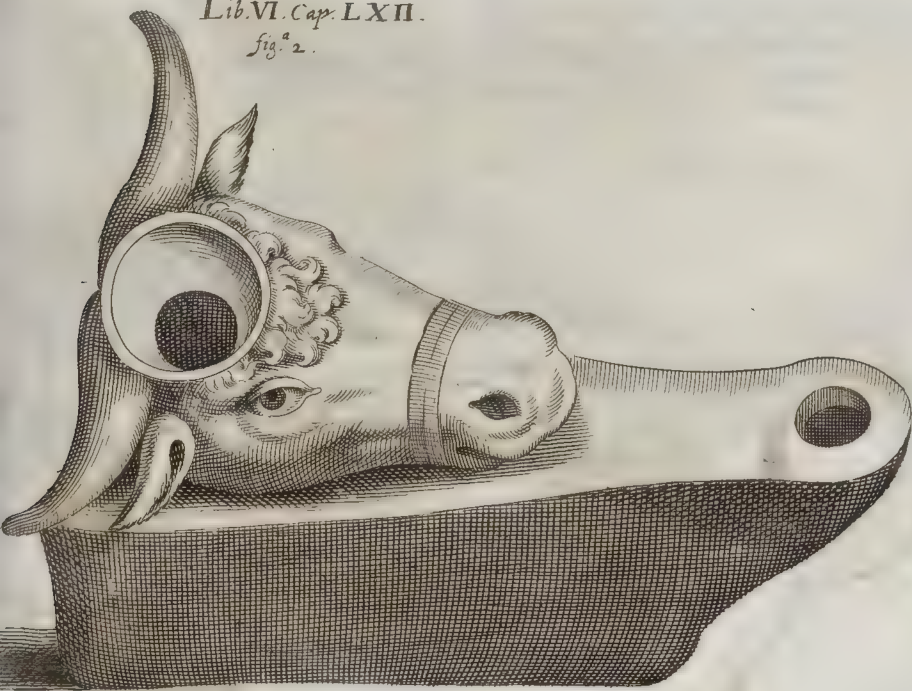
„ adipe suillo, vt nonnulli sunt interpretando decepti, ob longum tempus asseruarentur; erantque & libitinarij, quibus curæ erat ea custodire. Eo spectare crediderim canem apud Maffæos Romæ, in pulcherrimi operis cippo humi iacentem, surrecto vero capite inscriptionem, quæ huiusmodi est, intuentem

C. IVLIO VRBANO
ET IVLIAE OPTATAE CONTVBERNALI, ET C. IVLIO VRBANO PECVLIARI
FILIO
POT. SVIS

Quod autem ait Valerianus, apud Aegyptios cadauera vitro condita longo A tempore seruari, putauimus aliquando mendum esse typographi, qui pro *nitro*, substituerit ipse *vitro*; quum reuera veteres Ægyptij cadauera sale, proindeque nitro condirent ad longam præseruationem a putredine. Sed tamen retineri potest dictio, *vitro*, quia cadauera vitreis loculis inclusa, reconditaque, diu seruantur imputria, quod per vitrum imperuium aer non penetret ad ea colliquanda, & ad putrorem B alteranda. Sed & hoc alibi quoque notamus in hoc opere.

De Lucerna Bouis.

Quæ vero secundo loco memoratur a Casalio Lucerna Bouis, ea pingitur in hanc effigiem:

Dicerem, istam Lucernam esse sepulchralem, & hieroglyphice designare cadauer; quod per mortem homo resoluatur in terram, ex qua primitus eius C corpus a Deo plasmatum est, iuxta sacrum Oraculum, [b] *In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es; quia puluis es, & in pul-*

[b] Gen. 3. 19.

puluerem reuerteris. Terræ vero symbolum esse Bouem, luculente demonstrat Valerianus [c] ex eo quod apud Persas barbara cerimonia Bos, fronte in Leoninam faciem conformata, ex antro cornibus arreptus educebatur ad sacrificium: de quo Papinius:

[c] l. 3. hier.

Bos vt sit terræ symbolum.

„ Indignata sequi torquentem cornua mitram.

quippe quum taurus plurimum terrenum animal sit, terræ, & inferis potestatibus damnatum, Soli tamen ab ea gente dedicatus, vim eam ostendere videbatur, quam Sol in vniuersam terram exercet. Quod autem extraheretur ex antro, delitescere vim eius in terræ visceribus indicabat, quam vt euocarent, & frugum feracitati consulerent, sacrificij genus id instituerunt. Neque quidem alia de causa bouem quandam ab Argo tot luminibus prædito custoditam fabulantur, nisi vt Terram ipsam ostenderent noctu ab ipso cælo, tot stellarum

A luminibus insignito, non indiligenter obseruari, donec a Mercurio, quippe a Sole conficiatur, cuius oriente iubare stellarũ lumina passim extingui videantur. Quid autem aliud portendere visus est bos ille arator, qui decusso iugo triclinium, in quo cœnabat Vespasianus, irrupit; ac fugatis ministris, quasi repente defessus, procidit ad ipsos accumbentis pedes, ceruicemque summisit, nisi terrarum Orbem amarissimo Vi-B tellianæ dominationis iugo pressum, opem a gente Flauia deposcere, quæ iam rerum esset potitura? Terram itaque bos eo ostento præ se tulit. Itaque recte Lucerna, Bouis caput referens, sepulchralis fuit, humatum hominem designans, in cuius honorem exarsit in tumulo.

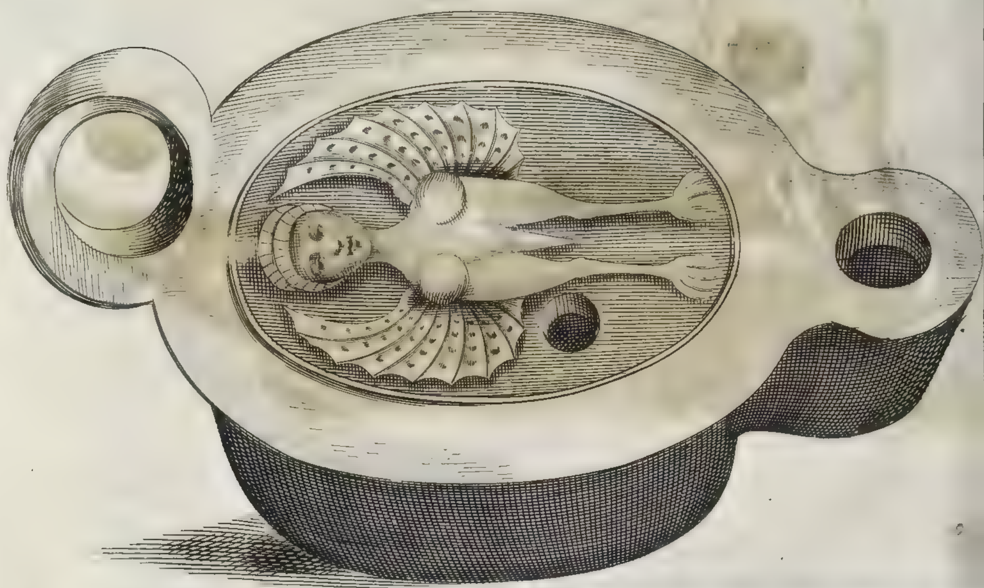
Argi [...] custodi[...] mythol[...]

Bouis p[...] tum.

De Lucerna Sphingis.

Sed quæ tertio loco Lucerna conti-C net in area superiore cælatam Sphingem alatam, ita

Lib. VI. Cap. LXII.

nisi

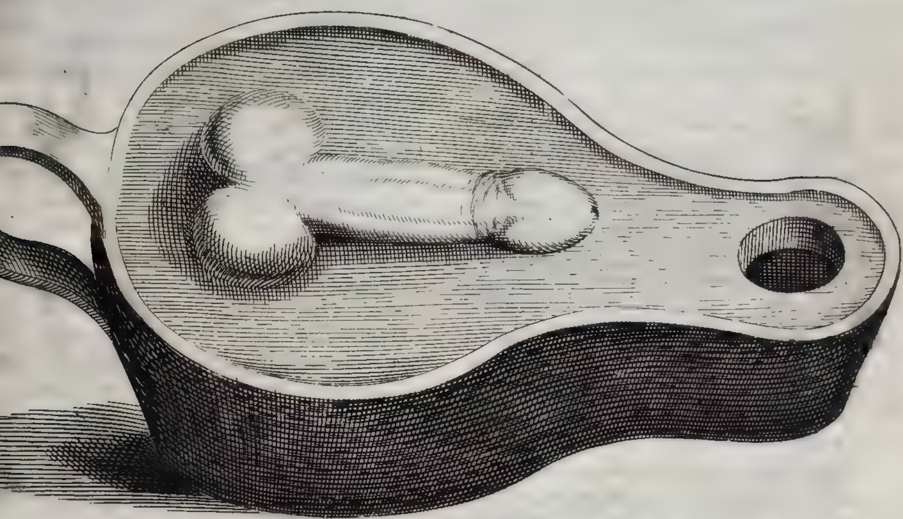
nisi dicamus istam extitisse fabri purum putum insigne; non ab re fuerit asserere fuisse Lucernam in sepulchro viri docti reconditam, per Sphingis imaginem representati, cuius dicta fuerint ænigmatica; præsertimque nobilis Poetæ; namque Poetarum proprium est, sub fabularum inuolucris arcana rerum diuinarum mysteria, latentesque sensus humanarum actionum honestarum, imitandarum oculere; propterea que Chij, qui de Homeri vatis habitatione, sepulchroque gloriantur, in proprijs Numismatibus cusam esse Sphingem voluerunt, & Homeri simulachrum; vt luculenter ostendit Cl. Allatius noster in eruditissimo suo De Patria Homeri volumine; nosque similiter in opere de

A Schematibus antiquis anularium Gemmarum, propediem inuulgando. Sphinx enim apud Ægyptios arcanæ sapientiæ symbolum est, etsi Cl. Alciatus, cum alijs nonnullis existimarit [d] eam esse hieroglyphicum ignorantiæ. Sed quomodo proponere potest ænigmata de rebus arduis Ignorantia? & quomodo nosse potest an ænigmatum a sapiente Oedipo solutio venerit, an a Dauo respondente perperam soluta non fuerint? verum hac de re latius alibi B commodiore loco.

[d] embl. 188. Alciatus notatus.

De Lucerna Membri Virilitatis.

Lucerna vero, cuius in area superiore porrectum visitur Fascinum cum coleis in hanc imaginem

vel fuit viri diuitis, vel militis. Diuitis quidem, quia diuites antiqui plurimum delectabantur obscœnis figuris in omni sua supellectili, luxu diffluentes, & libidinibus obnoxij. Militis vero, tum

C quia Milites, vt ait Aristoteles [e] libidine plurimum aguntur venerea: verba Philosophi sunt: *Præsertim quum viri sint mulieribus obnoxij; quod accidit omnibus ferme militaribus, bellicosisque gentibus; præ-*

[e] 2. polit. c. 7.

præterquam Celtis, aut si qui alij coitum masculorum palam receperunt. Videtur autem qui primus fabulatus est, non irrationabiliter Venerem Marti coniunxisse; quoniam omnes huiuscemodi homines proni sunt ad venerea aut masculorum, aut mulierum, illisque obnoxij. Quod scilicet multo sanguine feruidiorique præditi sunt, ac temperamento calidiore; quo multam copiam generant calidioris seminis, eos ad coitum passim ac nimium extimulantis: tum etiam quia viri bellicosi ratione concupiscibilem appetitum compescentes, pudendo virili citra libidinem indicant masculum, & fortem, atq; bellicosum animum; quum e contra muliebri pudendo signarent imbelles, ac timidos homines; nam & apud Virgilium Numanus Rutulus ille Troianos imbelles arguens, quasi feminas inclamabat [*f*] vociferans:

Militares & bellicosi cur falaces.

[*f*] 9. Aen.

„ O vere Phrygiæ (neque enim Phryges) ite per alta
„ Dindyma, vbi assuetis biforem dat tibia cantum.
„ Tympana vos, buxusque vocat Berecynthia matris
„ Idææ: sinite arma viris, & cedite ferro.

Et apud Valerianum [*g*] Vetustas illa vt minus vitiosa fuit, ita simplicius apertiusque de vnaquaque re philosophata est: neque erat tunc temporis in humano corpore quicquam, quod vel visu, vel nuncupatione sua, turpe iudicaretur. Prauis vero moribus succrescentibus, multa decernenda fuere tam facta esse, quam dictu turpia, vt qui rebus suis modum præscribere nescirent, ipsius saltem turpitudinis infamia absterrerentur. De antiquissima igitur disciplina dicturus, quæ ad significationem figuræ illius, quæ tam visu, quam dictu obscœna iudicatur, pertineant, veniam mihi dari postulo, ac in eam hæc accipi partem cupio, propter quam & prius excogitata a veteribus illis fuerunt, & a me nunc in communem vsum propalata, eo quidem consilio, vt hæc illis scriberentur, qui sanctius instituti, rerum viscera & intimas medullas, non verborum superficiem, examinarent. Immo vero si Naturali Philosopho pariter & Anatomico licet absque venia partes omnes humani corporis & pro-

[*g*] lib. 34.

Priscæ probitatis iudicia.

A prijs nuncupare nominibus, & earum vsus, actionesque tractare physice; cur non liceat item Philologo, & erudito moraliter agere de partibus ijsdem, illasque proprijs vocibus appellare? Esto igitur prima pudendi virilis significatio, quæ tot columnis incisa, tot obeliscis notata, tot alijs veterum monumentis insculpta, magnum, & erectum viri fortis animum ostentarint. Extant adhuc columnarum frusta aliquot in Sesostreos memoriam erectarum, quæ B literis Ægyptiacis incisæ sunt, in quibus vtriusque sexus naturæ insculptæ conspiciuntur. Sesostrem enim hunc Theopompus [*h*] appellat, quem Sesonechosin aliqui nominarunt, qui scilicet Ægypto regnauit vniuersæ, imperiumque in Europam protulit, de quo apud Herodotum multa. Vbi igitur in columnis, aut obeliscis ab eo positis virilia pudenda conspexeris, bellicosos, strenuos, & magnanimos viros armis ab eo superatos C intelligas. Nam & coniectores mulierem, quæ virum & liberos habeat, si commutatam se in marem somniauerit, viduam breui futuram conijciunt, atque ita viri muneribus functuram: quæ virgo sit, futurum vt primo quoque matrimonio elocetur. Ita semper ea humani corporis pars aliquid indicat, quod ad negotia virilia pertineat. Vbi vero in monumentis ijsdem muliebria videris incisa, argumentum est, imbelles, molles, D & inertes homines ab eo subiugatos, cuius nomen, vel nota superposita fuerit. Nam & apud Homerum vxori suadenti, ne maritus Hector ad pugnã egrederetur, vir bellicosus ait: [*i*]

Vir[ile membrum] magn[animi]tatis

[*h*] l.

Somn[ium] duita[tem por]tende[ns], nupti[as]

„ Sed in domum vadens, tua ipsius opera cura,
„ Telamque, columque: & ancillis iube
„ Opus accedere: bellum autem viris curæ erit,
E „ Omnibus (mihi vero maxime) qui in Ilio nati sunt.

[*i*] 6. I[l.]

Itaque Lucernam, in qua sit effigiatum virile membrum, arsisse dudum in tumulo viri bellicosi, cur dicere non possim? Sed quid ni statuere valeamus eam exarsisse in sepulchro viri sapientis? enimvero Plotinus inquit [*k*] antiquos effinxisse Mercurium cum porrecta virilitate, significantes virum sapientem, qui

Viril[e mem]brum [hiero]glyphi[cum vi]ri doct[i]

[k] en. cap. 1

qui semper scientiæ fętus generare posset in animis auditorum. Inde Valerianus etiam addit[l] sermonis efficaciam, persuadendique vim ostentare veteres si voluissent, Mercurij simulachrum grandiori iam ætate, barbatum, & effœto propemodum corpore, natura tamen obscænius excitata, eoque tantum parte validissimum faciebant: cuiusmodi signum Cyllenis fuisse Pausanias tradit, asserens [m] in Eliacis posterioribus: *Cyllenæ duo sunt deorum delubra, Aesculapij vnum, Veneris alterum. Mercurij quidem signum, quem egregie incolæ eorum finium venerantur, arrecto est super basi fascino.* Non igitur ab re fuerit opinari, Lucernam istam cum insculpto virili membro, fuisse vel viri Mercurialis literarum cultoris, vel Martialis bellicosi, vel opulenti. Ceterum & eam non inepte dixeris apud Ethnicos arsisse in honorem aut Bacchi, cui Phallus in pompa præferebatur: aut Isidis, quæ tamdiu, tam anxie, tantisque lachrymis, & eiulatibus conquisiuit interempti, discerptique sui fratris vna maritique Osiridis genitale membrum; de quo talem habemus historiam apud Plutarchum, in opusculo suo De Iside & Osiride: *A Typhone per fraudem Osirim in arcam coniectum, vbi obierit, vt eius regno potiretur; quod cadauer cum arca deiecit in Nili fluenta, quo perferretur ad mare. Tum Typhonis arca reperta, cadauer agnitũ, in partes quatuordecim discerpsisse, easque disiecisse. Itidem re comperta, paludes papyreo lembo pernauigasse, & frustra conquisiuisse. Hinc esse, quod qui papyrinis nauigijs vehuntur, a Crocodilis non infestantur, aut metuentibus, aut venerantibus eos. Atque hanc esse causam, quod multa sunt in Aegypto simulachra Osiridis, quia Isis frustum quodque, ita vt inciderat, humauerit. Alij negant: simulachra aiunt Isidem fecisse, & singulis singula vrbibus dedisse, simulantem cadauer se dare, vt is a quampluribus coleretur: Et, si Typhon præualeret, verumque Osiridis sepulchrum quæreret, multis commonstratis, de inueniendo desperaret. De omnibus membris solum Penem Osiridis non fuisse ab Iside repertum: Hunc enim statim fuisse in Nilum abiectum, gustatumque a Lepidoso, siue Squameo, Phagro, & Oxyrincho piscibus; quos præ alijs piscibus execrantur Aegyptij. Isidem autem eius loco Phallum, idest veretrum eius imitatione confecisse: quo hodie in sacris vtuntur Aegyptij.* Vt propterea censere valeamus, huiusce modi Lucernam olim arsisse in honorem Isidis, aut Osiridis. Quin etiam dicere possumus id luminis in aliquo Lupanari veterum emicuisse, vt fuerit Lucerna proportionata prorsus obscœno loco.

Qui non infestentur a Crocodilis nauigantes in Nilo.

Osiridis simulachra, & sepulchra cur multa sint in Ægypto.

Phallo cur in sacris vtantur Ægyptij.

Lucerna Lupanaris.

De Lucerna Lunæ, siue Dianæ.

Quæ deinde Lucerna pensilis pariter & sessilis, bilychnis habet in extremitate fere manubrij simulachrum Lunæ in cornua curuatæ, vel nascentis, vel cum Sole mox congredientis, in hanc effigiem:

Lib. VI. Cap. LXII.

propriam & ipsa postulat explicationem: Profecto Luna quum multarum rerum hieroglyphicum sit, imprimis tamen symbolum est nobilitatis ex antiquitate prosapiæ. Nam, vt ait Valerianus [n] peruulgatum est, Lunæ gestamen apud Arcadas nobilitatis tesseram extitisse; qui propterea Proselenes appellati fuere, quod post Deucalionis diluuium primi ipsi Lunam inspexisse nascentem se credidere: quodque putarent vniuersum humanũ genus aquis obrutum perisse, & a se rursus originem propagationis emanasse. Erat vero gestamen id, quo vti soliti Arcades, fibula in Lunæ cornua porrigentis speciem, qua calceamenta connectabantur: de qua scommaticum dictum Herodis fertur in Bradeam vxoris fratrem, qui quum generis sui nobilitatem æquo

Luna symbolum nobilitatis vt sit.

[n] l. 44.

Arcades vt primis hominum se putarent.

A verbosius apud Romanos ostentaret; Næ tu, inquit Herodes, generis tui nobilitatem in astragalis gestitas. Quin & Romanis, qui nobilitate præstarent gestandi lunulas morem fuisse Plutarchus tradit in Quæstionibus Romanis asserens, [o] Cur qui nobilitate generis alijs præstare videbantur lunulas in calceis gestabant? An, vt Castor ait, signum hoc est habitationis supra Lunam quæ

B fertur, & quod post mortem rursus animæ Lunam sub pedibus habebunt? An hoc prisci habuerunt eximium, qui erant Arcades cum Euandro, & ante Lunam nati dicebantur? Aut, vt multa alia, hoc quoque institutum erat, vt rebus secundis elati ac superbientes, mutationis Fortunæ in alteram partem admonerentur? exemplo videlicet Lunæ, quæ

Rom... les c... in c... bere...

[o] q...

Pri-

» *Primum recens exiſtit e caligine:*
» *Fulgore dehinc ſubinde faciem ſplendido*
» *Augeſcit illuſtrans: & quum pulcher-rima*
» *Renidet orbe pleno, rurſus exuit*
» *Lumen ſuum paulatim, & ad nihilum redit.*

» Aut obedientiæ ſic adſueſcere diſce-» bant, Lunæ exemplo, præſtantiori pa-» rere non recuſantes? & quemadmodum » illa ſecundas obit partes

» *Phœbei ſemper radijs intenta nitoris,*

» vt canit Parmenides; ita ipſi quoque » contenti eſſe ſecundo loco, magiſtra-» tibusque obtemperare, ab ijsque po-» tentiæ & honorum fructu aliquo im-pertiri. Ceterum prima ratio commu-nior & celebrior eſt; ita de Quintilia-no Iuuenalis [p]

Quintilianus habet ſaltus? exempla nouorum
Fatorum tranſi, felix, & pulcher, & acer:
Felix, & ſapiens, & nobilis, & generoſus
Appoſitam nigræ Lunam ſubtexit alutæ.

Latius de nobilitate Criſpini Papinius in Siluis, ita [q]

» Nec mirum: non te ſeries inhonora parentum
» Obſcurum proauis, & priſcæ lucis egentem,
» Plebeia de ſtirpe tulit: non ſanguine cretus
» Turmali, trabeque ac remis, & paupere clauo
» Auguſtam ſedem, & Latij penetrale Senatus
» Aduena pulſaſti: ſed præcedente tuorum
» Agmine, Romulei qualis per iugera Circi,
» Quum pulcher viſu, titulis generoſus auitis
» Expectatur equus, cuius de ſtemmate longo
» Felix demeritos habet admiſſura parentes:
» Illum omnes acuunt plauſus, illum ipſe volantem
» Puluis, & incuruæ gaudent agnoſcere metæ:
» Sic te clare puer, genitum ſibi Curia ſenſit,
» Primaque Patricia clauſit veſtigia Luna.

A Nimirum Patriciorũ tantummodo calcei ligabantur fibula in figuram Lunæ diminutæ curuata. Martialis item abigit a rure, genteque prorſus ignobili, lunatos calceos concinens de ruſticis Hiſpaniæ [r] ſuæ: [r] l. 1. epig. 50.

» Vicina in ipſum ſylua deſcendet focum
» Infante cinctum ſordido.
» Vocabitur venator, & veniet tibi
» Conuiua clamatus prope.
B » Lunata nuſquam pellis, & nuſquam toga,
» Olidæque veſtes murice.

Scilicet nuſquam videbis nobiles; nam hi calceis Lunatis vtebantur: licet hic malit Colerus legere Lanatam pellem pro Lunata; namque Lanatæ pelles inquit fuere geſtamina nobilum delicatiorum, & aulicorum: auditque Sidonium [ſ] cui: *Circumſiſtit ſellam comes armiger, pellitorum turba ſatellitum, ne obſit, admittitur.* Vlpianus ſub lanæ ap- [ſ] l. 1. ep. 2.
C pellatione contineri lanatam pellem docet. [t] Et hinc quoque ſatis apparet ſolennem vſum fuiſſet pellis lanatę. Ceterum non poſſum huic erudito viro ſubſcribere, videns lanata pelle paſſim contegi ruſticos opiliones, atque caprarios; aulici quidem diuites amiciuntur lanata pelle pretioſa Lyncis, murisque Pontici, quem armellinum, ſiue Zebellinum vocitant; attamen nihilominus lanata pellis eſt ouis, & capræ,
D quam induunt opiliones, caprarijque ruſtici ſordidi. Quare Martialis a ruſticis Hiſpaniæ lunatam pellem abigit, non lanatam; per illam intelligens calceos nobilium Lunæ ſchemate inſignes. Non omittendum eſt, Alutam nigram Lunatam Iuuenalis indicare, Romanos nobiles vſos fuiſſe calceis nigris e ſubtili, & molli pelle, non e craſſo corio; quod aluta ſic a corio diſtinguitur per mollitiem atque tenuitatem,
E Cæſari. [u] Quin & antiquos Romanos nobiles Lunæ ſigno condecoraſſe non ſolum calceos, qui pedes imos contegunt, ſed etiam ocreas, & cothurnos, qui crura veſtiunt altiora, vulgoque dicuntur a noſtris, *Borzacchini, & Stiualetti*; qua de re legimus Horatium ita ſcribentem [x]

[t] ff. de leg. & fideic. §. 8.

Colerus notatus.

Nobiles vſos olim calceis nigris.

[u] 1. de bell. Gall.

Aluta vt a corio differat.

[x] 1. ſerm. Sat. 6.

» Nam vt quisque inſanus nigris medium impedijt crus

„ Pellibus, & latum demisit pectore clauum:
„ Audit continuo: quis homo hic; aut quo patre natus?

Itaque Lunæ signum apud antiquos in calceis, inditium fuit nobilitatis; ponebatur autem in fibula. Sed nostris temporibus cornuta Luna ponitur in ipsa calcei summitate, penes vltimos digitos, non tessera nobilitatis, sed purum putum symbolum iuuentutis. Ad Lucernam Lunatam quod attinet, verisimile satis est, eam arsisse dudum in tumulo viri nobilis, vel etiam extra sepulchrum vsui fuisse viro nobili, qui sui generis claritudinem non in calceis tantum, sed etiam in Lucerna refulgere voluerit, dum ad eam ardentem cœnaret.

De Lucerna cum Heliotropij flore inuerso.

Sexto loco nobis consideranda Lucerna, cui a manubrio velut exertus incumbit inuersus super areæ supernæ planum flos magnus Heliotropij, in hanc effigiem.

[y] l. 58. hier. Non equidem inficias iuero Valeriano [y] Solisequam plantam, quam Græco nomine nuncupamus Heliotropium, Aegyptijs indicare potuisse cognationem, consensumve, aut temperaturam, quam inferioris naturæ istius res cum cælestibus habent; infimis nempe suprema & supremis infima, occultis quibusdam viribus colligata esse; quum ad Solis motum assidue flos iste versus Solem moueatur, vt mane Solem ad orientem conuertatur, sensim cum iu-

ba-

bare sursum se se extollens in meridie; vespereque declinet ad occasum cum occidente Sole; noctuque versus terram inclinatus sub terra degentem Solem velut inquirat. Fateatur enim quum Aristoteles inanimata quoque, ventos, & aquas circuitum cælestem sequi; cur negare quis audet Heliotropij florem ad amussim imitari, sequique Solis circulationem, & Selinotropij florem similiter imitari Lunæ circuitum, & ad eam assidue respicere? sane sententia Philosophi legitur euidentissima, tum vbi scribit, [z] omne tempus & vitam vniuscuiusque rei mensurari circuitu: tum alibi [a] virtutem omnem inferioris mundi gubernari supernis lationibus: tum luculentius vbi dicit, [b] Ratione autem optima tempora omnium & grauiditatum & generationum, & vitarum dimensionem circuitibus sibi expetunt recipere. Circuitum appello diem, noctem, mensem, annum, & tempora, quæ ijs describuntur, atque etiam Lunæ traiectiones; sunt enim Lunæ circuitus complementa, & silentia, & interpositorum temporum sectiones; ita enim coit cum Sole; mensis namque communis amborum circuitus est. Luna autem principium est propter Solis societatem, receptumque lucis, fit enim quasi alter Sol minor; quamobrem conducit ad omnes generationes, perfectionesque. Calores enim & refrigerationes cum moderatione quadam generationes, sine moderatione corruptiones efficiunt. Terminum autem tum principij, tum finis qualitatum earum motus horum siderum obtinet; vt enim & mare, & omnem humorum naturam subsistere, mutarive pro flatuum motu, & quiete videmus; aerem vero & flatus pro Solis, Lunæque circuitu affici; sic ea, quæ ex ijs, aut in ijs oriuntur, sequi necesse est. Nam vt rerum minus principalium circuitus sequantur magis principalium rerum circuitum, ratio est. Vitam enim quandam, & ortum, & interitum vel flatuum esse fateor. Conuersionis vero eorum siderum alia fortasse principia sunt. Natura igitur ita sibi vult, vt eorum numeris generationes & obitus numeret. Ceterum inter alia cuncta nostratia, quæ motum circuitumque Solis atque Lunæ sequuntur & adamussim æmulantur, duæ stirpes habentur, quæ propterea Solisequæ, & Lunisequæ nuncupantur a Valeriano. [c] Cæsalpinus Heliotropij motum cum iubare describit [d] sed ante illum Plinius, inquiens [e] *Miretur hoc, qui non obseruet quotidiano experimento, herbam vnam, quæ vocatur Heliotropium, abeuntem Solem intueri semper, omnibusq; horis cum eo verti, vel nubilo obumbrante.* & infra villicum alloquens infit [f] *Dedit tibi herbas horarum indices: & vt ne Sole quidem oculos tuos a terra auoces, heliotropium ac lupinum circumaguntur cum Sole.* ac denique [g] *Heliotropij miraculum sæpius diximus, cum Sole se circumagentis, etiam nubilo die: tantus sideris amor est. Noctu velut desiderio contrahi cæruleum florem.* Profecto qui florem hunc deorsum versum pinxit in lucerna sepulchrali, mirifice significasse videtur noctem mortis, quã habent sub terra cadauera: fortassis indicans, ex antiquiorum sententia, simul cum cadaueribus morari sub terra defunctorum animas; qua de re nos abunde superius [h] egimus. Duas alias pensiles, tresque præterea sessiles attulit in eodem abaco descriptas Lucernas Casalius; quas omittimus, vt pote nullius participes eruditionis, & quarum aliæ consimiles explicantur in isto volumine.

[c] l.58.
[d] q. de plant. c 20.
[e] l.2.c.41.
[f] l.18.c.27.
[g] l.22.c.21. Lupinum circum agi cum Sole, vt Heliotropium.
[h] l.3.cap.7.

De Cucuma pro Lucerna posita Casalio.

Inter effigiatas vero simul a Casalio Lucernas, antea memoratas, vereor ne penultima, ventricosa, manubriata, tripode nixa, in hanc formam:

Vereor, inquam, ne Cucuma sit potius, & vas aquæ calefaciendæ fabrefactum, quam Lucerna vere, ac proprie dicta; de quo quidem vase Petronius ille purissimus impuritatum scriptor ita:
[i] cap. 95. [i] *Mox incincta quadrato pallio Cucumam ingentem foco adposuit*, & infra
[k] cap. 96. [k] *Frangitur ceruix Cucumulæ, ignemque valescentem restinguit*. Lepide Martialis appellat Cucumam fornaculum, quod vix Cucumam vas excederet [l]
[l] l. 10. ep. 79.

A

„ Ad lapidem Torquatus habet prætoria quartum:
„ Ad quartum breue rus emit Otacilius.
„ Torquatus nitidas vario de marmore thermas
„ Extruxit: Cucumam fecit Otacilius.

B

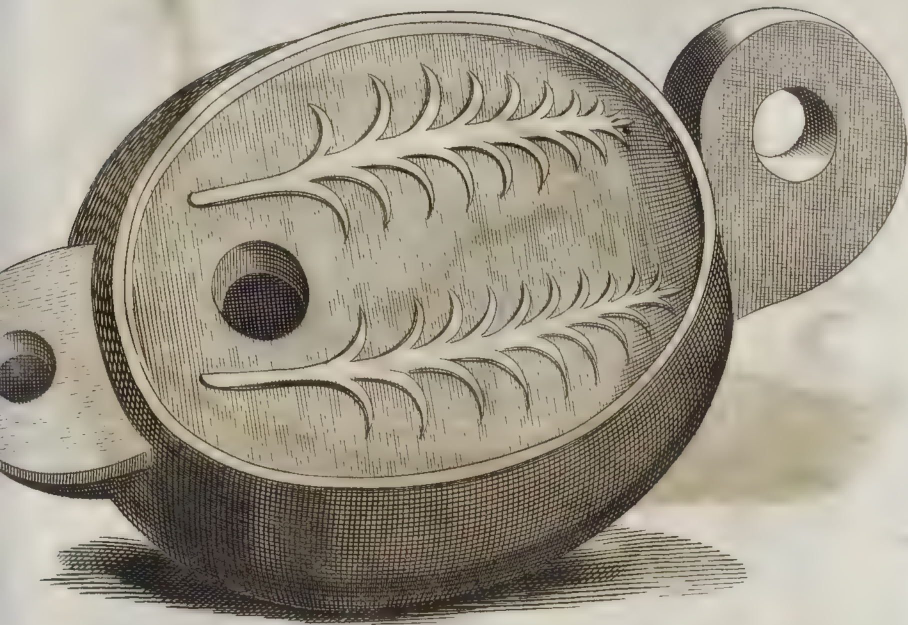
Neque mirum est, inter Lucernas veterum, tam gentilium, quam Christianorum inuentam etiam fuisse Cucumam, siue Cucumellam, Cucumellumve; quoniam vt obseruat Cl. Vossius, agens

agens de vitijs ſermonis [m] *Cucumellam erat inter ſacra Chriſtianorum vaſa. Acta Proconſularia ſub Munacio Felice:*
» Calices duo argentei: Cucumellum ar-
» genteum Lucernæ argenteæ ſeptem. *Adducit Baronius ad annum* 303. [n] *Diminutiuum eſt a* Cucuma, *vaſis genere ex eo nomen ſortito, quod ventrem haberet magnum, vti cucumis.* Hæc ille rectiſſime. Quare propoſitum a Cl. Ca- A ſalio vas inter antiquas Lucernas, Lucerna vere non eſt, ſed Cucumellum, ſiue Cucuma, vas ahenum aquæ calefaciendæ conſtructum.

De Lucerna Palmarum. Cap. LXII.

ADijcit his poſtea Caſalius aliam ſacram Lucernam huiuſmodi: quæ nobis erit quadrageſima.

... VI. Cap. LXIII.

De qua ſic infert: *Demum altera, in qua Palmæ ſunt expreſſæ: & hæc ad Martyrum ſepulchra conſueuerat apponi: vt in* [a] *Apocalypſi: Palmæ in manibus eorum.* Etiamſi non de ſolis Martyribus, ac forte non de Martyribus ibi loquatur Euangeliſta; nam illis attribuit ſtolas albas; ſcribit etenim ibi Ioannes de Palmas gerẽtibus: *Stantes ante thronum, & in con-* B *ſpectu agni, amicti ſtolis albis, & palmæ in manibus eorum.* Vbi Lyranus dicuntur omnes beati, non ſolum Martyres, in empireo amicti ſtolis albis, per gloriam animæ, quæ quidem gloria per ſtolam albam deſignatur; Palmæ vero datæ ſunt omnibus beatis in ſignum victoriæ, quam habuerunt, etiam citra martyrium, de Mundo, carne, ac Diabolo,

bolo, tribus hominum aduerfarijs: quæ palma victoriæ, vt idem Lyranus habet, non habetur in præsenti seculo, in quo homines, quantumvis Sancti, sunt semper in pugna. Licet autem communiter palmæ ponantur in manibus Martyrum per quandam appropriationem, & excellentiam; tamen omnibus beatis debentur, quorum vita fuit militia super terram, de qua morientes exierunt cum victoria, qua superarunt A hostes inuisibiles, atque visibiles, Dæmonem, Mundum, Carnem. Et Eucherius apud [b] Pierium ostendit Palmam [b] Hier. esse symbolum, nedum Martyrum, sed omnium Piorum.

De Lucerna Cerui, Cap. LXIII.

SVbiungit vltimo loco Casalius aliam imaginem Lucernæ:

Lib. VI. Cap. LXIV.

Dicit autem: *Altera, in qua Ceruus est effigiatus, denotat sitim animæ Fidelis ad Christum: vt per Psalmistam: Quemadmodum desiderat Ceruus ad fontem aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus:* Ps. 41. Ceterum quum in ista Lucerna videam Ceruum manere prorsus intra superiorem aream, serto circumdatum, existimo Lucernam extitisse vel alicuius Cæ- B nobij, vel viri religione præstantis; etenim obseruatu [a] Pierij, Ceruus est [a] 7. Hie. Ceruus e... ri vndiq; fecti symb. & cur. symbolum viri vndecumque perfecti; quum sit animal vngulas bifidas habens, atque ruminans; quale sacra pagina prophanum non esse decernit, isto velamento subinnuens, eum, qui sacris initiaturus, pietatis meditatione, nec non doctrina, iudicioque præstare

opor-

oportere. Bifida siquidem vngula discernendi doctrinam, & singulorum indicat examinationem, quam per ipsas rerum distinctiones assequimur, vt rectum ab indirecto, lepram a non lepra discernere possimus. Ruminatio vero pietatem, & diuinarum rerum meditationem ostendit: Horum qui altero careat, tanquam ineptus reijciendus: Alterius siquidem altera poscit opem res, & coniurat amice, vt diceret Horatius. Eoque forsitan spectat dictum illud [b] Prophetæ, vt apud Græcos est, Φωνὴ κυρίου καταρτιζομένη ἐλαφους: Vox Domini quæ Ceruos perficit, vt alij, præparat. Significat vero καταρτίζειν, instruere aliquem ad negotium, quod exequendum susceperit. Vox igitur Domini, quæ Ceruos, hoc est, viros non indignos, qui admittantur ad sacra, instruit, & ad certam vitæ rationem inducit, ea est, quæ per Prophetarum vaticinia, per Euangelicam institutionem, per Apostolorum prædicationes, per Doctorum optimorum interpretationes nobis innotuit. Adamantius, cuius sententiam Euthymius mihi sequi videtur, eo rem trahit, vt

A eos viros Dominus ad profectum sapientiæ ducat, qui serpentes sint assidue persecuturi (qui sermo mere est hieroglyphicus) hoc est, bellum cum hæreticis, & falsorum dogmatum autoribus gesturi: Diabolique tentamenta, conatusque eius omnes exuperaturi. Profecto Lucernæ, Ceruum intra serti coronam in area comprehensum habentis, Autor virum illum perfe- B ctum aut sibi, aut Religiosis, quibus fortasse præerat, imitandum proposuit nobili symbolo. Reliquit autem Casalius octauam in ea tabella delineatam imaginem Lucernæ, sine descriptione, quia nihil in ea notabile viderat. Est vnilychnis, cum foramine duplici, altero myxi, altero fomitis excipiendi gratia.

C

De Lucerna Sacerdotis Antiquæ.
Cap. LXIV.

Nouissime vero Illustriss. & Reuerendiss. Iacobus Philippus Tomasinus, Episcopus Aemoniensis mihi duas alias ostendit antiquas Lucernas; quarum vna numerum implens quadragesimum secundum est huiusmodi:

Lib. Cap. LXV.

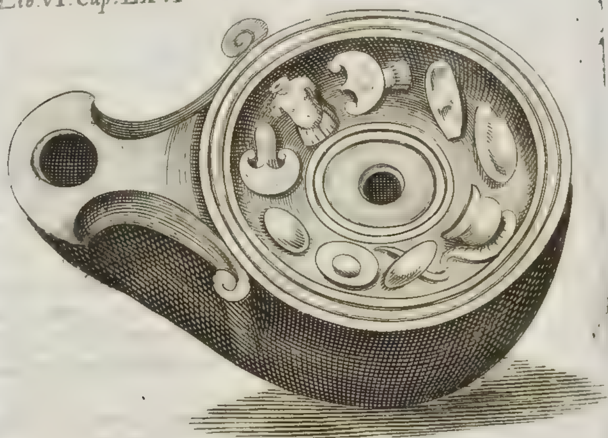

Lucerna fictilis est, vnilychnis, cum duplici foramine; alterum est, per quod infunditur oleum, ac situm habet in areę superioris orbicularis imo, sub mento capitis: alterum est, e quo papyrus ardens emergere solebat, situm in vltimo

D tubulo protuberante ex anteriori parte vltra peripheriam areæ. Caput autē in areæ medioxumo delineatū cum tenijs, atq; thiara conspicitur, pulcherrimæ iuuenis; adeoque repræsentat antiquam sacerdotem, fortasse Mineruæ.

De

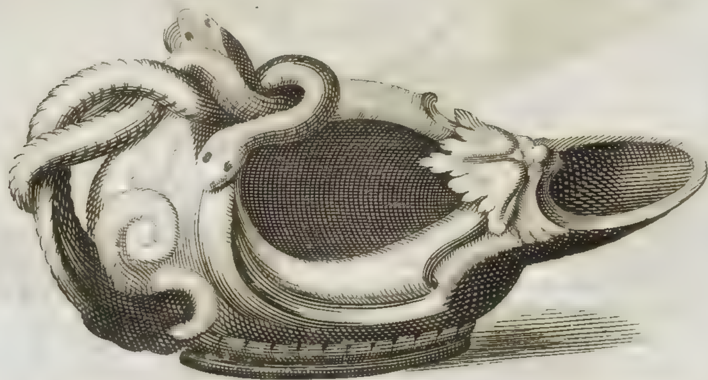
A ID ipsum arguere videtur altera Lucerna, in hanc effigiem elaborata.

Lucerna fictilis est item, vnilychnis, consimiliter duo gerens foramina; quorum alterum ardenti papyro datum, eminet procul a corpore globoso Lucernæ, in eius prominente veluti naso; sed alterum est, excipiendo fomiti paratum, habetque locum in centro areæ rotundæ lychnuchi. Circum id foramen circulus est ellipticus, contentus in altero maiore circumferentiam Lucernæ describentis: Inter hos autem duos circulos coronam veluti faciunt intercepta pleraque militaria insignia, galea, clypei, peltæ, pharetra, securis, lorica, pectoris, atque dorsi ar- B ma, siue mauis trophæum; & id generis; vnde conijcere licet, ambas huiusmodi Lucernas olim positas in delubro quopiam Bellonæ; cuius illa Sacerdos mitrata, & vittis redimita fuerit: Quæ vero militaria sunt in area secundę Lucernæ, representant varia militum donaria, quæ tholo templi Palladis, in quo Lucernæ coruscabant, appensa fuere.

De Lucerna manubrio anguineo. Cap. LXVI.

C SPectabilis est & illa Lucerna, quam possidet Don Iouita Venetus Monachus Cassinensis, sub hac effigie;

Lucerna est ærea, quæ pro manubrio duos angues ad inuicem complicatos, & contortos obtinet. Porro serpens apud antiquos vigilantiæ symbolum est, quæ maxime decet Monachos; eaque gemina; tum qua vitent assidue cacodæmonis tentatoris insidias; ad quam religiosos maxime [a] D. Petrus adhortatur inquiens: Sobrij estote, & vigilate: quia aduersarius vester diabolus tanquam Leo rugiens, circuit quærens quem deuoret. Cui resistite fortes in fide: scientes eandem passionem ei, quæ in mundo est, vestræ fraternitati fieri: tum qua iugiter operam nauent lucubrationi, diuinarumque scripturarum lectioni, meditationique: proindeque geminus anguis inuicem complicatus, ita manubrium Lucernæ format, vt vterque caput & oculos vertat ad lucem ardentis ellychnij. Sane, Pierij [b] notatu, vulgatissimum est, Lucernam pro Lucubrationibus ponere; vnde Demosthenis illæ, ac Aristophanis Grammatici, & Cleantis Lucernæ celebratissimæ, atque illa Epicteti tam frequenter a nostris, & a Græcis autoribus decantatæ, vt nulla apud omnes celebrior, nulla pretiosior habeatur. Sane quidem a Pythea obiectum Demostheni, quod eius enthymemata Lucernam olerent: quippe quod is nihil ex tempore diceret, sed meditatione & vigilijs singula elucubraret: neque segnis in respondendo Demosthenes, qui non eodem pretio sibi & illi constare Lucernam subiecerit: nocturna scilicet illi conuiuia exprobrans, quibus ille plus indulgeret, quam Demosthenes studio. Aeschines quoque nimiam hanc hominis diligentiam incessens, λογογράφους eum appellat, siue quod semper, vti dictum, ex scripto diceret: siue quod, vt nonnulli aiunt, in vtriusque partis fauorem aliquando scriptitarit. Vnde iocus ille apud Aristophanem, Erine, de Lucernarum fabro, & quod omnia iam consilia sint ad Lucernam consultaturi. Sed vt ad Lucernam redeamus, Plato quum summi boni qua poterat cognitionem peruestigaret, id minime explicare posse contendit, sed ex diutino contubernio, tanquam ex igne statim prosiliente, succensum ait lumen animam irrepere. Sed longe ante Platonem magnus dixerat Propheta: [c] Lucerna pedibus meis lex tua, & lumen semitis meis. &: [d] Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. &: [e] In lumine tuo videbimus lumen. Hinc illa Esaiæ [f] celebris adhortatio: Illuminare, illuminare Hierusalem, quia venit lumen tuum. & pleraque huiusmodi de aduentu Iesu, qui verum & vnicum est lumen. Passim vero apud hos ignis Fidei symbolum est, Lucerna scientiæ, quas in manibus habendas diuina institutione commonemur. Et Psalmo XVIII. illuminandam a Deo Lucernam prædicitur: vbi nonnulli interpretes per Lucernam Intellectum, per tenebras Corpus exponunt: cedunt vero tenebræ, vbi veræ scientiæ lumen effulserit. Quod vero pro lucubratione Lucerna accipiatur, in causa sunt nocturnæ vigiliæ, quæ meditationi maxime commodæ sunt, & ad excogitandum propter silentium aptissimæ. Vnde illud, plus olei, quam vini quosdam absumpsisse. Qua de causa Poetæ Noctem εὐφρόνην, a meditationis promptitudine vocant. Epicharmi dictum est, *Si quid scitu dignum quæras, nocte meditandum:* &, vt semel dicam, Nihil ad studia nocte commodius. Quare non incongruum lucubrationis symbolum est Lucerna; quum præcipue frequens Ægyptiorum mos fuerit, per instrumenta sæpius eorum vsum significare. Ita Valerianus. Itaque Lucerna duos angues contortos in manubrio gerens, vt maioris est mysterij, quam artificij; sic geminam vigilantiam, Monacho potissimum necessariam significat.

[c] Ps. 118. [d] Ps. 4. [e] Ps. 35. [f] cap. 60

Lucerna symbolum Fidei, & scientiæ.

Lucerna cur tessera lucubrationis.

Nocturnæ vigiliæ cur ad meditandum aptissimæ.

Ægyptiorum mos in hieroglyphicis frequens.

De Lucerna Serpentes, & Aquilam habente. Cap. LXVII.

ERuditionem & illa continet, cuius e Cioffiano Musæo figuram istam habuimus:

Lib. VI. Cap. LXVIII.

Lucerna quatuor obtinet foramina; quorum maius in medio situm est excipiendo fomiti constitutum; alia vero tria in angulis areæ condita triplici flammifero deseruierunt ellychnio. Ex alto Lucernæ surgit Aquila ventre tenus expansis alis. Immum vero Lucernæ pedem ambiunt angues bini. Aquila certe, quæ visu perspicacissima iubar Solis inconniuentibus oculis intuetur, luminis vtcumque perennis indicium esse valet; quod clarius etiam indicant angues, qui passim æternitatis hieroglyphicum sunt apud antiquos. Habere potest ista Lucerna significationem eandem cum superiore, quod Aquila hieroglyphicum sit, etiam [a] Pierio, cogitationis altæ; vnde tum Ethnici finxerunt Aquilam Promethei cor abrodentem, qui fuit hominis alta sapientis imago: tum Nostri D. Ioanni Euangelistæ symbolum tradidere. Sane Aquilam (vt nomen etiam interpretemur) ab acute videndo dictam nonnulli ex veteribus asserunt, vt pote qui Aquilam, quasi aculam, ab acumine dictam velint.

A B

[a] lib. 19.

Aquilæ nis ety gia.

lint. Quamuis alij ab aquilo colore vocem ducant: est enim aquilus color fuscus & subniger, ab Aqua denominatur. Vtcunque autem, acutissimi visus Aquila est mystice D. Ioannes, qui oculi acie in altissimæ diuinitatis recessum directa, præ omnibus maxime superioris naturæ secreta reuelauit: Cuius facies Ezechieli visa supremum ex quatuor locum obtinere: qui ad abolendam Abionitarum Hæresim, quæ Christum hominem tantum, non Deum etiam asseuerabat, ad altissima remotissimaque rerum principia præpetibus euolauit pennis, deque penitissimo diuinitatis nido nitidissimas ac maxime pellucidas illas gemmas surripuit, quæ postmodum intuentium oculis, quantumlibet conniuentibus, hallucinantibusque micantissimi luminis claritatem attulere. Quare Lucerna hæc, vt Aquilæ stegmate signat elucubrandum esse

A perspicaciter in Diuinarum Scripturarum alta meditatione; sic ex ea per serpentes ad calcem Lucernæ positos, innuitur calcandas esse Dæmonum suggestiones, qui semper insidiantur [b] calcaneo mulieris, hoc est, humanæ fragilitati; cuius Eua symbolum extitit; nunquam enim Adam a Serpente persuasus fuisset edere prohibitum pomum, atque transgredi mandatum Domini; namque suasu mulieris coniugis id præstitit. Philo [c] vero per Adamum in-

B terpretatur hominem superiorem, ac intellectum; per Euam autem sensum, & portionem inferiorem, atque concupiscibilem animæ partem.

[b] Gen. 3. Dæmon vt insidietur calcaneo mulieris.

[c] Leg. Alleg.

De Lucerna Satyrorum Lupanari assistentium. Cap. LXVIII.

Abditioris eruditionis Lucerna Cioffiana sub hac effigie recens ad me transmissa fuit:

Lib. VI. *Cap.* LXIX.

Re Lu

Lucerna ex Orichalco, quatuor itidem est pertusa foraminibus; quorum eminentius in tubulo residens, infundendo fomiti paratum fuit; alia terna in area Lucernæ sita, flammiferis papyris dicata fuere. Duobus vtrimque Satyris iuuenili, decoraque facie complectitur; qui tamen cornicula gerunt, & auriculas hircinas, acutas, & prælongas; veretris erectis turpiter procaces videntur. Quin & manibus Ityphallos prætendunt. Vniuersum Lucernæ corpus infra nudis imaginibus hominum deformatur: A sinistra sedere videntur quatuor mulieres, quasi meretrices prostitutæ quibuslibet aduentantibus; a dextris tres ad eas accedentes homines nudi fornicatores velut ad publica scortilla. Quare censuerim istam fuisse Lucernam publici Lupanaris antiqui. Verum enimvero, sicuti nuper ad me Neapoli perscripsit Cl. Seuerinus, *in huiusmodi Lucerna duum Satyrorum custodum depingendis personis ventri circumpositis, nullum est pictoris explicate non exprimentis vitium existimatum; quando ventricosum ea parte vas tum suamet rubigine, tum edacis aui longinquitate prærosum, grauia suæ formæ sensit detrimenta.* Quod autem addit, *Eas imagunculas creditum esse Deorum in vnum conuenientium personas repræsentare:* id ego refellere non ausim aperte. Sed quod nudos homines ibi mihi videre videor ad seminudas, & linteo tenuissimo parum opertas, tantum non apertas vna sedentes aduentare; iam hoc nobis coniecturam facit de lupanari; nã eo loci meretrices qua seminudæ, qua tenuissimo velamento non velatæ prostitutæ sedere consueuerunt expectantes eo sub habitu meretricio viros fornicarios ad cõcubitum; quod & in sacra pagina constat meretrices vel in publica via sedentes, indutasque tenui linteo præstolari fornicatores; Sic enim de Thamar & Iuda legimus: [a] Nunciatumque est Thamar, quod socer illius ascẽderet ad tondendas oues: Quæ depositis viduitatis vestibus, assumpsit theristrium, & mutato habitu sedit in biuio itineris, quod ducit Thamnam, eo quod creuisset Sela, & non eum accepisset maritum. Quam quum vidisset Iudas, suspicatus est esse meretricem; operuerat enim vultum suum, ne agnosceretur. Ingressusque ad eam, ait: Dimitte me, vt coeam tecum: nesciebat enim quod nurus sua esset. Qua respondente, quid dabis mihi, vt fruaris concubitu meo? Dixit: Mittam tibi hædum de gregibus. Rursumque illa dicente: Patiar quod vis, si dederis mihi arrhabonem, donec mittas quod polliceris. Ait Iudas: Quid vis tibi pro arrhabone dari? Respondet: Anulum tuum, & armillam, & baculum, quem manu tenes. Ad vnum igitur coitum mulier concepit. Et surgens abijt, depositoque habitu, quem sumpserat, induta est viduitatis vestibus. Misit autem Iudas hædum per pastorem suum Odollamiten, vt reciperet pignus, qui quum non inuenisset eam, Interrogauit homines loci illius: vbi est mulier, quæ sedebat in biuio? Respondentibus cunctis: Non fuit in loco isto meretrix. Reuersus est ad Iudam, & dixit ei: Non inueni eam: Sed & homines loci illius dixerunt mihi, nunquam ibi sedisse scortum &c. Ex quibus apertissime patet, olim consueuisse meretrices vel fornice ad biuium sito, vel in publico lupanari sedentes, linteoque tenuissimo parum velatas, vt aspectu teneri corporis, & pulchrarum carnium allicerentur homines ad libidinem; expectare viros prætereuntes, & accedentes ad concubitum. Vnde namque Iudas nurum suam, quam operta facie non agnouit (operuit enim vultum larua, personave seu ex densiore panni materia, seu potius e læuigata pelle subtiliori, mascaram Italice nuncupamus) nisi quia sedebat in biuio sola, & amiciebatur theristrio, quod vestis erat linea subtilissima, per cuius tenuitatem summam transparebant eius membra pulcherrima, quæ subito Iudam ad concupiscentiam & libidinem impulerunt, & attraxerunt? Porro de Thamar ista Philo [b] tractans *de Congressu quærendæ eruditionis gratia*, scribit ad verbum: *Sed velata facie sicut Thamar, sedet in triuio, pro meretrice se ostentans prætereuntibus.* De theristrio vero Cælius ex D. Hieronymo dicit in suis Antiquis lectionibus: *Nam & Hieronymus de puella Christo destinata: Nunquam exeat (inquit) foras, ne inueniant eam, qui ciuitatem circumeunt, ne percutiant, & vulnerent, auferant-*

Lupanaris Lucerna.

[a] Gen. 38.

Thamar Iudæ h... explica...

[b] l. 13.

Theri... quid fit declarat...

rant-

rantque pudicitiæ theristrum, & nudam in sanguine derelinquant. Vbi constat appellari theristrum id genus vestis, quod super nudo corpore gestatur; & vulgo subuculam dicimus, Italice *Camiscia*; quæ linea est: dicitur autem pudicitiæ vestis, tum quia pudoris est proprium velamentum; nam pudica mulier ne se marito visendam præbet illa prorsus exutam: & ea sola contectis omnibus aspiciendas offerunt atque prostituunt se se meretrices impudicæ. Quapropter ille non inepte, mulieres fatuas ait vna cum subucula simul pudorem exuere. Pergit autem ibidem Rhodiginus: *Vt vero Hieronymi verbum intelligas, multis incognitum, dicitur æstiua vestis theristrum: de qua in vestium generibus dicitur quoque. Sed aduertenda tamen Hieronymi sententia in libro Hebraicarum traditionum in Genesim: Theristrum, inquit, pallium dicitur, genus etiam nunc Arabici vestimenti, quo mulieres prouinciæ illius velantur.* & inferius addit Rhodiginus: [c] *Postremo æstiuam vestem theristron dicimus, & theristrion; sicut hiemalem chinastrum: Homerus alaxamenon appellauit. Cocco tingi solita, theristra, scribunt eruditi, tenuissima adeo, vti diaphana forent plane. Meminit capite tertio Esaias: Auferet, inquit, Dominus discriminalia, periscelidas, murenulas, & olfactoriola, mutatoria, vittas, & theristria.* Quamobrem theristria vestis est linea, tenuissima, quæ præ raritate transparet, linea, vel serica, tincta cocco, quæ pudicis a mulieribus superinduebatur alijs vestibus, at a meretricibus super nudo gestabatur, quo carnes ostentarent nitidas ad aucupandos homines in sui libidinem; fuitque figuræ, qua nunc apud nos vtuntur Cingaræ nuncupatæ, sub nomine pallij: Talem vt se se meretricem Iudæ socero mentiretur induit super nudo Thamar, interim sepositis viduitatis vestibus: Istum vero habitum esse meretricium in mulieribus, dum sine vestibus alijs assumitur, clare testatur [d] Pererius ad hunc locum Geneseos inquiens: *Ac Thamar quidem primo non leuiter peccauit, simulans se meretricem, & libidini transeuntium expositam; tali namque specie atque ornatu, Iudam vehementer ad peccandum incitauit: Meretricius quippe habitus, locique ipsius, atque temporis oportunitas, magnam ad excitandam libidinem, patrandumque flagitium illecebram habuerunt.* At vero nullus alius habitus, aut ornatus, præter theristrium ibi Thamar habuisse dicitur in litera; quocirca theristrium absque vestibus alijs habitus & ornatus est meretricius in muliere, quæ velato vultu ne dignoscatur, sedeat in biuio prætereuntium libidini se prostituens, ac eos ad sui cupidinem alliciens tenuissimo velamine corpus proprium vna tantum excepta facie cunctorum obtutui quasi non velatum exponens. Lyranus etenim eo loci dicit: *Assumpsit theristrum: vestis est linea, qua mulieres vtebantur æstate, & dicitur Græce τέριςρον, vestimentum messoris æstiuum.* Gesnerus item in Onomastico suo dicit, *Theristrum, velamen, vel vestis tenuis, qua vtebantur mulieres Palestinæ.* Constantinus, & Portus in suo lexicographo pariter, *Theristrion, & theristron, vestis subtilis & æstiua, vestimentum Messoris. Bud. in epist. post. Theristron nos possumus appellare, palliola, quibus obuoluta erat Rebecca: & hodie quoque Arabiæ, & Mesopotamiæ operiuntur feminæ: ab eo quod Θέρος, id est æstate & caumate corpora protegant feminarum. Hæc Hieron. in cap. Esaiæ.* Sed istiusmodi theristia, sicut in calidissimis Arabiæ regionibus ob subtilitatem satis erant ad corpora mulierum defendenda ne nigrescerent æstiui Solis ardore, maxime superimposita palliola tunicis interioribus; ita sine vestibus alijs immediate super nudo posita transparentia meretricum carnes ostentabant, & aliarum, quibus consilium erat viros in sui desiderium allicere, atq; voluptate delinire; de tali certe theristrio loquitur Boccacius in suo [f] Decamerone scribens: *Et eran vestite di vn vestimento di lino sottilissimo, e bianco, come neue, in su le carni.* & mox: *essendosi tutto il bianco vestimento, e sottile loro appiccato alle carni, ne quasi cosa alcuna del dilicato lor corpo celando, vsciron del viuaio.* & infra: Regi ad eas rapiendas accenso comes Vidus ait: *deliberato hauete di torre le due figliuole al pouero Caualiere, il quale in casa sua oltre al poter suo v' ha tanto onorato, e per più onorarui, quelle quasi ignude vi ha dimostrate.* &c. hoc est: *& erant indu-*

[f] Gior. 10. nou. 6.

tæ vestimento lineo subtilissimo, & albo, veluti nix, super carnibus. & quum vniuersum album vestimentum & subtile carnibus earum applicatum esset, nec fere rem vllam delicati corporis earum celaret, exierunt e viuario. & mox, *decreuisti auferre duas natas pauperi equiti, qui sua in domo vltra suas vires te tantum honorauit, & vt magis honoraret, illas quasi nudas tibi monstrauit.* Ceterum meretricium vestitum olim apud antiquos extitisse linteum subtilissimum, quo nihil fere velarentur mulierum corpora, testis est [g] Petronius ille, purissimus impuritatum scriptor in suo Satyrico versiculos accinens huiusmodi,

[g] cap. 37.

„ Aequum est induere nuptam ventum textilem:
„ Palam prostare nudam nebula linea.

Vbi Scholiastes ait apte, *id meretricium esse*, cui alludit [h] Horatius in Satyris:

[h] l. 1. Sat. 2.

„ Matronæ, præter faciem, nil cernere possis,
„ Cetera, ni Latia est, demissa veste tegentis.
„ Si interdicta petes, vallo circumdata (nam te
„ Hoc facit insanum) multæ tibi tum officient res:
„ Custodes, lectica, ciniflones, parasitæ,
„ Ad talos stola demissa, & circumdata palla:
„ Plurima, quæ inuideant pure apparere tibi rem.
„ Altera nil obstat: Cois tibi pene videre est
„ Vt nudam: ne crure malo, ne sit pede turpi:
„ Metiri possis oculo latus: an tibi mauis
„ Insidias fieri, pretiumque auellier, ante
„ Quam mercem ostendi? leporem venator vt alta
„ In niue sectatur, positum sic tangere nolit.

Propertius [i] item ad hanc rem cecinit, de Vertumno

[i] eleg. 2.

„ Indue me Cois, fiam non dura puella.
„ Atque virum sumpta quis neget esse toga?

Ventum vero pro tenui veste [k] Tibullus etiam accepit, inquiens

[k] l. 3. eleg. 2.

A „ Post hæc Carbaseis humorem tollere ventis.

Ventum textilem Petronius appellat vestem ventosam, & tenuissimã, æquantemque propemodum [l] subtilitate ventos. Turnebus in Aduersarijs; quod sequens versus dicit, *nebulam lineam*, id est, linum, seu linteum tenuissimum. Irenæus etiam Periander dissertatione de Lingua Latina, *ventum* ea notione extulit quoque non solum Tibullus allatus, sed etiam [m] Propertius inquiens, B

[l] l. ...

[m] l. 1 ...

„ Osculaque opposito dicat sibi debita vento,
„ Et nihil infido durius esse viro.

vbi I.S. [n] Pontanus, *vento*, id est, veste, siue velamine tenui. Sic ergo meretricius est habitus lineus tenuissimus, per quem transparet muliebre corpus incitans viros ad libidinem. Itaque verisimile satis est, quatuor illas imagines feminarum, seminudarum, lineisque C velaminibus tenuissimis super nudo amictarum, & in eodem veluti fornicato conclaui sedentium, representare meretrices in Lupanari, ad quas introeuntium trium duo priores iam intra ianuam Lupanaris ingressi, depositis vestibus ad fornicationis actum parati eas adeunt; postremus ille tertius adhuc in limine stans, & introgrediens, nondum vestibus exutus amictus, & veluti galeatus aspicitur, quod militiam colentes, maxime salaces esse so- D lent, atque mulierum amatores; vnde iam notauimus antea penes [o] Aristotelem, non inepte fabulatos fuisse veteres, dum Venerem Marti coniunxerunt; quoniam omnes huiuscemodi homines qui militares atque martiales existunt, proni sunt ad venerea. Quam quidem coniecturam nostram de Lucerna ista pridem ardente in publico E meretricium scortatorumque Lupanari confirmare videntur illi duo Satyri iuuenes, qui pudendis proprijs petulanter erectis, obscœnissimos in manibus tenent, ac ostentat humanos penes, atque tantum non porrigere videntur Ityphallos, congruum stegma, symbolumque fædissimi prostribuli; namque Phallorum, Satyrorumque proterue lasciuientium insignia, maxime decent Lupanaria. Ceterum Satyros istos,

[n] ana...

[o] 2. ...

istos, quod facie ferina minime sint, sed humana, eademque speciosa, putandum est representare, non illos feros, agrestesque natura vere monstrosa biformes; at vestitu solummodo Satyros, qui sibi cornua vel ex proprijs capillis, vel ex alia materia quapiam ex arbitrio confinxerint, itidem & auriculas acutas, & hirsuta rotunda breuiaque femoralia & lignea calopodia bifida sub hircini pedis figura, veretrumque semper erectum e medijs femoralibus extuberans, ac velut emergens; etenim sibi formant apud nos etiam nunc Heluetij milites, atque Germani prominens e medijs coxis ad inguem laneam, aut sericam veluti thecam humani penis erecti. Quin & antiquitus in Italia quoque viri principes, vt ostendunt antiquæ picturæ, coxales rotundos, atque breues habebant femoralia, e quibus brachetta nuncupata prosiliebat; & infra totum fere femur cum tibia oblonga desinebat in pedem angustum, proxime referentes imaginem Satyrorum; nempe referunt, hi qui delineati sunt in Lucerna Satyros, qui natura fuerunt homines petulantes, obscæna loquentes, lasciuiam spirantes, habitu, moribusque Satyros petulantissimos; de quibus antea sæpe notauimus [p] Aelianum in sua varia historia luculenter egisse: verum & nunc adnotare lubet etiam a [q] Theocrito in Bucolicis proponi petulantissimum colloquium amatorium bubulci Daphnis, & puellæ, quam post oscula, & papillarum lascivas contrectationes, denique non repugnantem vitians deflorat; a qua bubulcus ille nomine Satyricus appellatur, ob mores petulcos & habitum

.40.

.27.

A certe, non ob naturam: Versus autem hi sunt

Daphnis, Puella.

„ Prudentem Helenam Paris rapuit bubulcus alius:

„ Magis (prudens) hæc Helena est, quæ me bubulcum osculatur.

Puella.

„ Ne gloriare, Satyrisce: inane osculum esse dicunt.

Daphnis.

B „ Est etiam in inanibus osculis dulcis voluptas.

Puella.

„ Lauo os meum, & osculum despuo.

Daphnis.

„ Lauas ne labra tua? da mihi iterum vt osculer.

Puella.

„ Decet te vaccas osculari, non innuptam puellam.

& reliqua; ex quibus apparet, apud antiquiores appellari nomine Satyri, C non solum qui natura biformes essent, sed etiam qui vel habitu, vel moribus procacibus ac petulantibus, vel vtraque ratione natiuos Satyros imitarentur; cuiusmodi fuit iste bubulcus Daphnis apud Theocritum, & illi duo in Lucerna Cioffiana delineati, proprios pudendos, & alienos Ityphallos offerentes, & hominum quemlibet ad Lupanaris illa scortilla velut inuitantes.

D

De Lucerna Leonis mystici. *Cap. LXIX.*

MEmorabilis alia Lucerna pariter ex instructo Cl. Cioffij Gazophylacio recens ad me transmissa talis est:

Lucerna bilychnis, vigilem Leonem cubantem habet ad fundum, Zona medio ventre, dorsoque præcinctum. Profecto Leonem esse parcissimi somni, ac fere nullius, quod oculos apertos habeat semper, etiam dum dormire dicitur, eosque micantes, assidueque tunc etiam caudam agitet, plerisque putatum est antiquorum cum Aegyptio Manethone penitus insomnem esse: propterea Sacerdotes Aegyptij Leone vigilantiam, & custodiam maxime rerum sacrarum significabant, eamque perennem; vt late notauit Valerianus initio suorum [a] Hieroglyphicorum. Zona vero significat apud eundem autorem virginitatem pariter atque fortitudinem; proindeque flammam, quæ

Leonum in somnis.

Leonis Hieroglyphicum.

[a] l. 1.

Zona quid mystice signet.

A Virgo sterilis est, & indomita. Quocirca Leo Zona cinctus in Lucerna signat flammam indomitam, perennemque. *Virginitatem*, inquit, *per Zonam significari tam Græcorum & Latinorum, quam etiam Hebræorum assertio est*. & mox: *Denique plerisque locis Diuinæ literæ Zonam pro Fortitudinis hieroglyphico ponunt. Cinctus ipse apud Romanos strenuum significat, vti discinctus imbellem,* B *& ignauum, ac nihili hominem notat*.

De Lucerna laruata & lemniscata.
Cap. LXX.

LVcerna ex eodem Musæo habita faciem obtinet huiusmodi:

Ter-

.VI. Cap. LXXI.

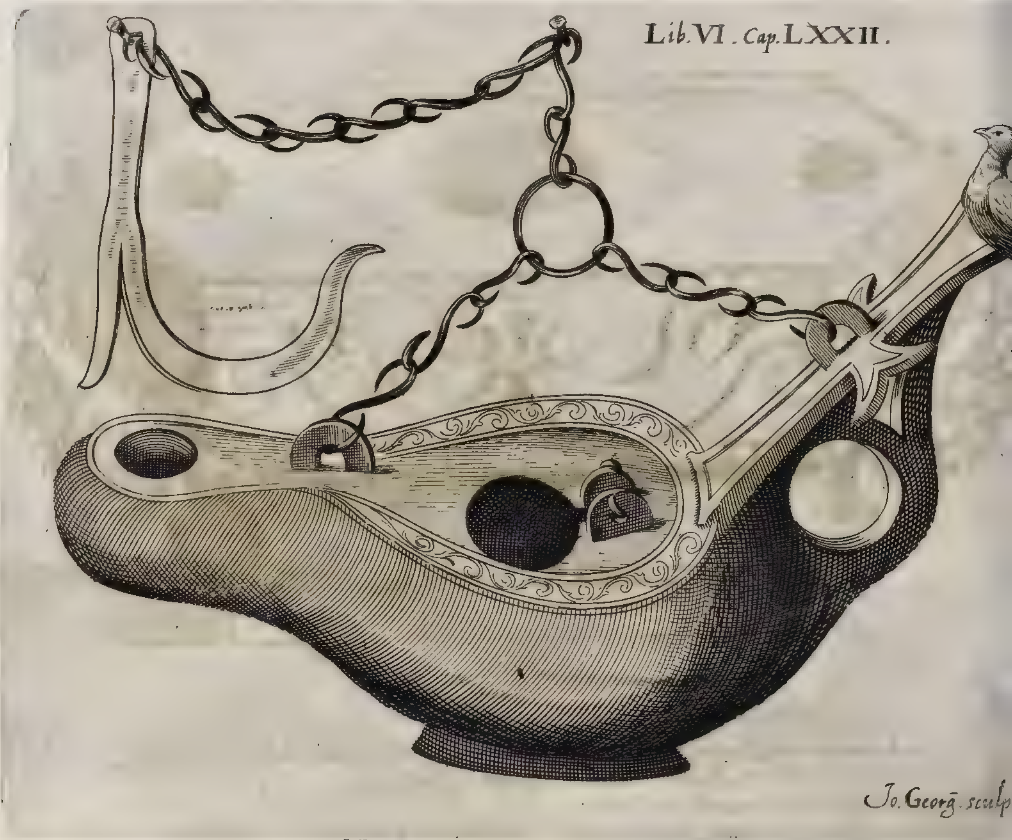

Terno foramine gaudet; quorum medium amplius hauriendo fomiti datum; duo lateralia anguſtiora efferendis ardentibus ellychnijs. hexagonam figuram habet, ſed oblongam, in duo acumina deſinentem ad latera, longitudinem terminantia; ex vtroque latere prominet facies humana, veluti larua; e cuius ore dependet vtrimque lemniſcatæ coronæ, quas vulgus Italicum appellat *Feſtoni*.

De Lucerna Crucis Columbam habentis. Cap. LXXI.

ALia vetuſta Lucerna ſpectatur in libro De Roma ſubterranea in hanc effigiem:

Con-

Constructa est ex ære: pensilis est è tribus catenulis: vnilychnis est: habet in medio foramen, in quod oleum infundebatur; cui foramini deest operculum; adsunt attamen ansulæ duplices, in quod inserebatur: A postica parte Crucis oblongæ signum prominet. Crucis extremo superiori pectore tenus exurgens adhærere videtur auicula, puto Columbam, hieroglyphicum Spiritus Sancti. Surgit e dextro Crucis brachio, siue potius ex inferiori brachij latioris apice, manubrium Lucernæ totius arcuatum; e quo longior catena protenditur; quæ tandem inseritur anu- A lo magno, e quo duæ breuiores aliæ catenulæ dependere videntur, quarum altera inseritur ansulæ de centro Crucis exurgenti: & altera pariter inseritur ansulæ de Lucernæ vmbilico prominenti. Fuit dubio procul antiqua primitiuæ Ecclesiæ, Tyrannorum a facie se persequentium fugientis, & in subterranea Roma degentis.

B

De Lucerna Auis rapacis.
Cap. LXXII.

Alia vetus Lucerna spectatur in eodem libro sub ista figura;

Lych-

Lychnuchus pensilis est item; bilychnis: habet in medio foramen, oleo excipiendo, cui non deest operculum eleuatum ad ansulas insertum: Manubrium habet ad partem posticam protuberans; quod ad instar colli cuiusdam terminatur in caput auis adunco rostro, quo tenet granum vuæ, vel cerasi fructum, vel quidpiam aliud huiusmodi rotundum. Consimilis structuræ, sed vni-

A lychnem habet D.Gilbertus. Nec vllius est capax eruditionis.

De Lucerna continente symbolum Romanæ fortitudinis, & eloquentiæ in lingua, & pene. Cap. LXXIII.

POst has quinquagesima prima reponenda videtur alia pulchra Lucerna Cioffiana talem habens effigiem:

Lib. VI. Cap. LXXIV.

Lucerna hæc metallicam materiam habet ex Orichalco: vnilychnis est: foramine lychni flammiferi sedem habente in eius veluti naso, rostrove. In vmbilico sui, medium areæ supernæ ventrem obtinente, spectatur imago pudendi virilis cum testiculis, in foramen oblongum perspiratui dicatum, effigiata. E regione flammigeri myxi surgit in arcum ansula manubrij, desinens in caput Anseris, ore aperto veluti vociferantis, & linguam exerentis. Desinit autem manubriolum hocce sui parte postica in faciem humanam, e cuius ore pendere lingua conspicitur. Porro sunt ista tria, facies hominis linguam pendulam habentis, caput Anseris vociferantis, & virile pudendum, efficta

A gratis, & animi causa, sine peculiari significatione ab opifice, sicut etiam quæ capiti subsunt ornamenta quædam. Verum enimvero si quis a me postulet aliquam horum mysticam significationem, reconditamque velit his ornamentis allegoriam; in mentem venit expatianti per eruditionum floridarum campum, hanc esse potuisse Lucernam olim ardentem in sepulchro cuiuspiam

B Romani, tum sago, tum etiam toga præcellentis: vel a quopiam tali viro donarium positum fuisse Deorum alicui; potissimumque Marti, sub cuius tutela Romani fuerunt, & a quo priscam originem duxisse gloriantur, Martem prædicantes Romuli patrem. Certe Romani duabus potissimum dotibus

præ-

præcelluere, Fortitudine militari, & Eloquentia; quum illa totum pene terrarum orbem domuerint: ista mirifice quoque nationes exteras quamplures sibi conciliauerint. Profecto facies humana decora linguam exerens, eloquentiæ Romanæ symbolum est aptissimum; ac eo magis, quo Romanorum eloquentissimus M. ille Tullius, non immerito Pater eloquentiæ salutatus ab omnibus; vt viuens linguam exercuit eloquentissime; sic etiam mortuus misere coactus fuit exerere linguam cruciandam, acuque perforandam vt ait [a] Crinitus, post Valerium [b] Maximum, ab immanitate coniugis Antonij, aduersus quem Philippicas conscripserat; qui caput eius Romæ cum amputatis manibus delatum affigi iussit pro rostris in tribunali, dum agerentur comitia, spectaculum horrendum populo; vt ait in eius vita [c] Plutarchus. Et certe caput humanum, a busto seiunctum, ex ore aperto linguam exerens, esse sermonis & eloquentiæ symbolum aperte proponit Valerianus in suis [c] Hieroglyphicis ita proponenens ac explicans figuram, quam ponit humani capitis cum exerta lingua dicens;

& hon. c.8. 1.

a355.

SERMO.

» Porro autem orationem vnamquamque tradunt ex manu significari, quamuis alio loco prensam manu linguam id facere diximus. Ea tamen differentia habetur, quod species illa non orationem tantum, sed eloquentiam indicabat. Manus vero vnumquemque sermonem per se ipsa significat, quod vna cum sermone manuum etiam motum expetimus, vt ait Artemidorus: histriones enim vel celebres inuenias solœcismi redargutos, quod gestu manuum aliquando peccassent: de quo alibi. Contra vero erant Hermea signa, quadrata sine manibus & brachijs, solo quippe insignita capite, eaque præcipue apud Athenienses: sed in quorum medio virilia etiã adsculpebantur. Sermonis hæc erant indiciã, vt in pudendis etiam ostensum, Mercurij quippe ipsius vim ostendebant. Nam is & Cyllenius vocatur, quod κύλλυς Græci vocant eos, qui sine manibus sunt. Ostendit vero hoc, sermonem suapte vi pollere, & sine manibus omnia conficere. Hæc ille: vt hinc aperte constet, apud antiquos, caput humanum exerta lingua ex ore patulo hieroglyphicum esse sermonis, & eloquentiæ; qua plurimum vt & militari fortitudine, Romani pridem excelluere. Sed & antea de Lingua tractans ex professo Pierius asseruerat. Sane quidem Hebræi per Lason, quæ Lingua est, sermonem intelligunt, vnde forte λαλεῖν » Græcis. A l ico verbo nimirum Latini » Dinguam olim appellauere: inde D » litera in L mutata, Aeolum more, Linguam fecimus: Vt etiam Sellam, quæ » prius a Sedeo, Sedda dicebatur. Aiunt » tamen Grammatici veteres, Pompeium » Magnum Dinguam semper scribere » solitum. Esto igitur sermo lingua. (& » mox) Sed non improprio quorumdam » inuento excogitatum est, hanc dicendi vim (eloquentiam scilicet) per linguam perforatam a qua catenulę quamplurimæ religatæ ad aures subsequentis multitudinis applicarentur significare. Nam Herculem Galli senem admodum, corpore tamen perualido, crudo, viridique faciebant Leonis spolio, claua, pharetra, & arcu intento præditum, armatumque eo gestu vt ingredi videretur, facie tamen in humerum conuersa ad numerosam multitudinem, quæ gressum eius subsequeretur, ad quorum omnium aures catenæ singulæ aureæ adiunctæ essent, quæ mox in vnum quasi nodum collectæ, in perforatam Herculis linguam immittebantur. Contemplari vero erat in ea pictura vultum Herois blando mansuetoque gestu hilarem, ipsosque cætus hominum ita catenis tractos sponte properare, quasi alius alium præuenire concertarent. Quod quidem siue Gallorum fuit inuentus, siue Lucianus ipse, qui rem conscripsit quasi erat ingenij felicitate fabulam ex se commentus est, nihil meo iudicio ad eloquentię vim exprimendam significantius excogitari potuit, neque magis hieroglyphicum. Nam quod ad Gallicanum figmentum spectat, Cornelius Tacitus Gallos ait duas semper artes studiosius exercuisse, militarem quippe, & disceptandi rationem. Reliqua ad hanc rem pertinentia, quid singula sibi velint, apud »

l.33.

Lu-

Lucianum ipſum inſpicienda. Et quoniam eloquentia tam boni, quam mali cauſa fuit, eſtque quotidie, merito Anacharſis quid eſſet in homine peſſimum, quidque optimum interrogatus, Lingua reſpondit. Lingua porro Mercurio ſacra, quem ab eo regi ſidere Mathematici tradunt. (& mox) Aiunt vero Aegyptij Mercurium primum omnium verba in ordinem redegiſſe, multiſque rebus incidiſſe nomina: literas eius inuentum fuiſſe, Deorumque cultum inſtituiſſe; quæ ſine magna vi eloquentiæ mortalium mentibus inſinuari minime potuerint. Ceterum virile membrum hieroglyphicum apud antiquos fuiſſe fortitudinis militaris, roboriſque corporis apertiſſime teſtatur [e] Valerianus in Hieroglyphicis inquiens: Pudendorum ſignificata his adiungere neceſſariũ eſt. Nam vetuſtas illa vt minus vitioſa fuit, ita ſimplicius apertiusq. de vnaquaque re philoſophata eſt: neque erat tunc temporis in humano corpore quicquam, quod vel viſu, vel nuncupatione ſua turpe iudicaretur. Prauis vero moribus ſubcreſcentibus, multa decernenda fuere tam factu eſſe, quam dictu turpia, vt qui rebus ſuis modum præſcribere neſcirent, ipſius ſaltem turpitudinis infamia abſterrerentur. De antiquiſſima igitur diſciplina dicturus, quæ ad ſignificationem figuræ illius, quæ tam viſu quam dictu obſcæna iudicatur, pertineant, veniam mihi dari poſtulo, ac in eam hæc accipi partem cupio, propter quam & prius excogitata a veteribus illis fuerunt, & a me nunc in communem vſum prolata, eo quidem conſilio, vt hæc illis ſcriberentur, qui ſanctius inſtituti, rerum viſcera, & intimas medullas, non verborum ſuperficiem, examinarent.

Penis nota militaris fortitudinis.

[e] lib 34.

MAGNANIMITAS.

Eſto igitur prima pudendi virilis ſignificatio, quæ tot columnis inciſa, tot obeliſcis notata, tot alijs veterum monumentis inſculpta, magnum, & erectum viri fortis animum oſtentarint. Extant adhuc columnarum fruſta aliquod in Seſoſtreos memoriam erectarum, quæ literis Aegyptiacis inciſę ſunt, in quibus vtriuſque ſexus naturæ inſculptæ conſpiciuntur. Seſoſtrem enim hunc Theopompus libro III. appellat,

A quem Seſonchoſim aliqui nominarunt, qui ſcilicet Aegypto regnauit vniuerſæ, imperiumque in Europam protulit, de quo apud Herodotum multa. Vbi igitur in columnis, aut obeliſcis ab eo poſitis virilia pudenda conſpexeris, bellicoſos, ſtrenuos, & magnanimos viros armis ab eo ſuperatos intelligas. Nam & coniectores mulierem, quæ virum, & liberos habeat, ſi commutatam ſe in marem ſomniauerit, viduam breB ui futuram conijciunt, atq; ita viri muneribus functuram; quæ vero liberos non habeat, mares parituram; quæ virgo ſit, futurum vt primo quoque tempore matrimonio elocetur. Ita ſemper ea humani corporis pars aliquid ſemper indicat, quod ad negotia virilia pertineat.

Som... vidui... mulie... nunci... aut m... la in... lem... nupti...

FORMIDOLOSVS, ET IMBELLIS.

Vbi vero in monumentis ijſdem muliebria videris inciſa, argumentum eſt, imC belles, molles, & inertes homines ab eo ſubiugatos, cuius nomen vel nota ſuperpoſita fuerit. Ad quod dubio procul reſpexit [f] Homerus, quum Therſitem Græcorum puſillanimitatem increpantem his verbis inducit, κακ᾽ ἐλέγχε᾽ ἀχαΐδες, οὐκέτ᾽ ἀχαιοί. Id quod ad Numanũ ſe ſe & ſua glorioſe iactantem non inuenuſte tranſtulit Maro, [g] dum eum, o Phrygie (neque enim Phryges) in obſeſſa Troianorum caſtra dicentem inducit. Alibi viD rorum negotia ita [h] præſcribit, vt hi bella pacemque gerere deberent. Et Horatius virilem Cleopatræ animum obſtupeſcit, quæ generoſius perire quærens, enſem haudquaquam muliebriter minus expauerit. Apud eundem Tyrteus Poeta non mulieres, ſed mares potius animos in Martia bella verſibus exacuit. Ouidius quoque in Eunuchum, quum militem virum eſſe debere aſſereret, Iſta mares tractant, dixit, tu ſpes depone viriles. Ad hæc, Onirocritæ dicunt, ſi princeps quiſpiam in fœminam ſe degeneraſſe per nocturnam ſit imaginem arbitratus, futurum vt loco deijciatur, propterea quod mulieres plurimum imperijs virorum ſubijciuntur: vt propterea recte citari debuiſſet integer [i] Homeri verſiculus;

[f] ... .i.m... bra... cæ, Ach...

[g] ...

[h] ...

[i] 2.Il...

Ωπί-

Ω πέπονες: κακ' ἐλέγχε, Ἀχαιΐδες, ὐκετ' Ἀχαιοί: hoc eſt

» O imbelles, mala vituperia, Achaicæ, non item Achiui.

Ita ergo virile pudendum hieroglyphicum eſt fortitudinis militaris in obeliſco Seſoſtridis Aegypti Regis; adeoque poteſt eſſe conſimile ſymbolum in Lucerna militis Romani. Verum enimvero nedum fortitudinis animi, ſed etiam corporei roboris indicium eſt hominis membrum iſtud, quod milites corporeo robore pollere debeant, & eo pollentes ad venerea maxime procliues, & potentes exiſtant; de procliuitate quidem iam olim [k] Ariſtotelem audiuimus aſſerentem: *Videtur autem qui primus fabulatus eſt, non irrationabiliter Venerem Marti coniunxiſſe; quoniam omnes huiuſcemodi homines proni ſunt ad Venerea, aut maſculorum, aut mulierum, illisque obnoxij*. De poteſtate vero, Natalis [l] Comes e Pauſania, & alijs antiquis infit, in ſua Mythologia: *Quum Theſpius Rex Bœotiæ famã rerum ab Hercule geſtarum percepiſſet, putauit ſuis rebus optime fore conſultum, ſi quum quinquaginta filias haberet, totidem præſtantes robore corporis, & animi ſententia filios ex illo ſuſciperet: Quare Herculem ad conuiuium inuitauit; & perbenigne magnificeque exceptum, ita demum ebrium fecit, vt omnes quinquaginta filias eadem nocte vitiaret, præter vnam, quæ, vt teſtatur Pauſanias in Bœoticis, perpetuum ſibi ſacerdotium prius indixit. Ferunt ſingulas earum mares filios peperiſſe, præter maioris & minoris ætatis duas, quæ geminos pepererunt*. Verba Pauſaniæ [m] ſunt:

» Habent Herculis etiam Theſpienſes templum: ſacerdotio fungitur *puella*, ad extremum vſque vitæ tempus virginitatem retinens. Eius rei cauſam talem aſſerunt: Herculem tradunt Theſtij filias quinquaginta (tot enim erant) eadem nocte conſtupraſſe, vna excepta: eam, quum ſola obſequi recuſaſſet, ſacerdotem ſibi, perpetuæ virginitatis lege data, legiſſe. Audiui tamen alios, qui omnes *plane* Theſtij *quinquaginta* filias ab Hercule eadem *vna* nocte vitiatus, & ei ſingulas mares filios pepeériſſe narrarent. & quidem geminos, natu maximam, & minimam.

Etiamſi ab illa ſententia de condemnatione recuſantis coitum vnius ad perpetuum ſacerdotium, perpetuamque virginitatem, non immerito diſcedere videatur Pauſanias immediate ſubnectens: Ego vero adduci nunquam poſſim vt credam, Herculem in amici hominis filiam ira tam acri incitari potuiſſe: quandoquidem Virginitas apud antiquos erat malum quid, ac opprobrium euitabile; quapropter etiam legimus in diuina [n] pagina filiam Iephtæ non horruiſſe a patre ſacrificari Domino, ſed tantum ab eo petijſſe tempus, quo ſuam virginitatem lugeret: ſcribitur enim: *Reuertenti autem Iephte in Maſpha domum ſuam, occurrit ei vnigenita filia ſua cum tympanis, & choris. Non enim habebat alios liberos. Qua viſa ſcidit veſtimenta ſua & ait: Heu me filia mi, decepiſti me, & ipſa decepta es: Aperui enim os meum ad Dominum, & aliud facere non potero. Cui illa reſpondit: Pater mi, ſi aperuiſti os tuum ad Dominum, fac mihi quodcunque pollicitus es, conceſſa tibi vltione, atque victoria de hoſtibus tuis. Dixitque ad patrem: Hoc ſolum mihi præſta, quod deprecor. Dimitte me vt duabus menſibus circumeam montes, & plangam virginitatem meam cum ſodalibus meis. Cui ille reſpondit: Vade: & dimiſit eam duobus menſibus. Quumque abijſſet cum ſocijs, ac ſodalibus ſuis, flebat virginitatem ſuam in montibus. Expletisque duobus menſibus reuerſa eſt ad patrem ſuum, & fecit ei ſicut vouerat. Quæ ignorabat virum*. Vbi Lyranus, defleuiſſe ſuam virginitatem ait illam, *quia tunc temporis opprobrium erat mori ſine prole:* Quare maximam pœnam infligiſſet Hercules filiæ amici, ſuũ concubitum recuſanti, dum eam ad perpetuam virginitatem damnaſſet, & ad perpetuum ſacerdotium elegiſſet. At vero de mirabili robore ac fecunditate Herculis in rebus Venereis antiquum placitum accipere viſus eſt etiam Ariſtoteles alicubi ſcribens: [o] *Sunt & viri, qui non niſi feminam procreent: & mulieres, quæ non niſi marem: & contra, vt de Hercule fabulantur, qui inter duos & ſeptuaginta liberos feminam vnam tantummodo genuit*. Quum itaque fecunditas, & robur maſculorum & Venereis actibus exercendis fortitudinem animi ſimul & corporis indicet, maximeque ſpectetur in viris martialibus; & viciſſim in-

[k] ...polit.c.7

[l] ...c.c.1.

[n] Iudic.11.

[o] 7.hiſt.c.6

indicetur hieroglyphice per eam partem corporis, per quam exercetur; quid mirum similes Romanus in ea Lucerna, quam vel ipse Deo cuipiam suo consecrauit, vel intra sui sepulchrum ponendam reliquit imaginem posuit membris virilis? Quin & eodem hieroglyphico significare potuit Romanam eloquentiam; etenim vt obseruat paulo post idem [p] Valerianus in suis hieroglyphicis: *Sermonis efficaciam persuadendique vim ostentare veteres si voluissent, Mercurij simulachrum grandiori iam ætate, barbatum, & effœto propemodum corpore, natura tamen obscœnius excitata, eaque tantum parte validissimum faciebant; cuiusmodi signum Cyllenis fuisse Pausanias tradit: atque ego sigillum ea specie æneum apud Fabium Caluum Rauennatem Romæ vidi: cui quidem signo, præter hæc, vestis erat suffarcinata; in cuius sinum poma, feturæ scilicet indicium condebantur; nempe quod sermo, cuius omnino symbolum est Mercurius, in grandiori, prouectiorique ætate vim quandam propemodum generandi, transigendique aliquid habeat, vt quod in consultatione propositum est, deliberet, persuadeat, ac omnino conficiat. Artemidorus Onirocrita scribit, se quoque Cyllenis vidisse Mercurij simulachrum, cuius species non alia erat, quam pudendi virilis effigies: eaque de causa coniectores super sermone disserunt, quæ quis per eius partis imaginem somniauerit.* Pierius autem ibi Mercurij proponit imaginem. Sed ante Pierium non semel obseruauimus Plotinum, insignem illum Philosophum Platonicum, admonuisse veteres per Mercurij simulachrum habentis veretrum semper paratum ad effectum generationis, indicare consueuisse nostrum intellectum, qui produceret in sensibus, hoc est auditoribus, sapientiam; ait enim: [q] *Hinc prisci, vt arbitror, sapientes in sacris mysterijs id subobscure significantes, antiquum Mercurium introducunt instrumentum generationis ad operis effectum semper habentem; generantem vero in sensu declarantes esse intelligibilem rationem.* Ita sane membri virilis imagine formata in Lychnucho miles Romanus eloquentia præstans, æque significare potuit Romanam fortitudinem militarem, ac eloquentiam; qua mentem excultam gerens audientium in animos quicquid vellet cum persuasione sereret. Denique vero nec minus abest a Romano hieroglyphico caput anseris aperta bucca vociferantis; nota siquidem historia satis est apud [r] Liuium asserentem: Dum hæc Veijs agebantur, interim arx Romæ Capitoliumque in ingenti periculo fuit. namque Galli, seu vestigio notato humano, qua nuncius a Veijs peruenerat, seu sua sponte animaduerso ad Carmentis saxum descēsu æquo, nocte sublustri quum primo inermem, qui tentaret viam, præmisissent: tradentes inde arma, vbi quid iniqui esset, alterni innixi, subleuantesque inuicem, & trahentes alij alios, prout postularet locus, tanto silentio in summum euasere, vt non custodes solum fallerent, sed ne canes quidem, sollicitum animal ad nocturnos strepitus, excitarent: Anseres non fefellere; quibus sacris Iunoni in summa inopia cibi tamen abstinebatur: Quæ res saluti fuit; namque clangore eorum, alarumque crepitu excitus M. Manlius, qui triennio ante Consul fuerat, vt bello egregius, armis arreptis simul ad arma ceteros ciens vadit; &, dum ceteri trepidant, Gallum, qui iam in summo constiterat, vmbone ictum deturbat. Cuius casus prolapsi quum ceteros sterneret, trepidantes alios, armisque omissis, saxa; quibus adhærebant, manibus amplexos trucidat. Iamque & alij congregati telis missilibusque saxis proturbare hostes, ruinaque tota prolapsa acies in præceps deferri. Sedato deinde tumultu, reliquum noctis, quantum in turbatis mentibus poterat, quieti datum est. Plinio [s] consimiliter: *Est & Anseri vigil cura, Capitolio testata defenso, per id tempus Canū silentio proditis rebus: quam ob rem Cibaria Anserum Censores in primis locant.* M. Tull. pro Roscio Amerino dicit: *Anseribus Cibaria publice locātur.* Aelianus [t] eadem, quæ Liuius, habet in Animalium historia. Lucretius item [u] hoc factum memorat, canibusque præfert anseres in olfactu,

» --------- ideoque per auras
» Mellis apes quamuis longe ducuntur odore;
» Vulturijque cadaueribus: tum fissa ferarum

Vn-

[p] l. 34.
[q] en. 3. l. 6. c. 19.
[r] l. 5.
[s] l. 10. c
[t] l. 12. c.
[u] lib. 4. Bruta qua factu a lo polleant.

» Vngula quo tulerit gressum, promissa canum vis
» Ducit: & humanum longe præsentit odorem
» Romulidarum arcis seruator, Candidus Anser.

Iure merito igitur Miles Romanus in ista Lucerna posuit etiam caput anseris ore aperto, & lingua clangentis, tum vt amicum animal peculiari ratione cultum & altum publice a Romanis; tum A ob vigilantiam, & custodiam nocturnam, quæ maximopere militem decet.

De Lucerna ludicra, seu obscœna Pighettiana. Cap. LXXIV.

ADjiciendam hic eam Lucernam voluit amicus, qui simulachrum ridiculum eius ad me detulit, cum ipsamet ærea Lucerna e Museo Cl. Viri Iacobi Pighetti, Patricij Bergomensis, in hanc effigiem:

Lucerna est ex ære, nudum corpus humanum refert, caput capillis crispis præditum inter duo crura sursum elata constringens, pedibus ambobus in altum supra caluariam sublatis: incuruatur & summo nixu fæces alui deponere videtur in vasculum prominens; ellychnij flammulam habere solitum in Lucerna, quasi non excrementorum amurcam, sed oleum homo podice deponeret in Lucernæ caueam, magnum egerendi conatum exprimens bucca, velut in clamore, nimis hiante. In vtriusque pedis planta supina media foramen apertum visitur in tibiam tendens, non quidem per quod oleum in Lucernæ cauitatem infunderetur; quia nullum eorum foraminum vltra mediam tibiam protenditur; sed, arbitror, in quod vtrumque ferrei, vel ærei emunctorij crus infigeretur. At oleum infundebatur in Lucernam per oris hiantis valde patentem meatum. Incertum, an imago virum Aethiopem referat, an mulierem; non enim ostentat vlla sexus alicuius indicia; non apparentibus virilibus organis, neque muliebris pudendi myrto. Capillorum crisporum breuitas non arguit necessario masculum, quia feminæ Mauræ capillitio similiter crispo breuique sunt, vt viri regionis torridæ. Pudenda virilia possunt abesse, propterea quod castrati sic apud barbaros deformari sæpissime soleant, virilibus totis amputatis ab radice; quũ eos eunuchos ad custodiam vxorum suarum ponere consueuerint, nolunt quid in eunuchis relinquere, quod eas ad stuprum pellicere, solicitateque valeat. Sexus autem muliebris delitescere facile potest, versus ac imminens inferne prominenti vasculo e clunibus. Huiuscemodi figuram quum adspexisset nuperrime Cl. Veslingius noster Anatomicus, ipsi valde placuit ridiculum ac elegans Lucernæ schema; memoriamque subiecit hominis ex spasmo emprosthotono Græce nuncupato; prompte figuram illam antrorsum incuruato corpore citra lusum violente representantis. Adiecit insuper, obseruasse se pridem apud Aegyptios Alexandriæ (vbi quinquennium Medicus egit in iuuenta Illustrissimo Consuli Veneto) Aethiopes homines ob mi-

Eunuchi barbarorum quales.

A ram ligamentorum laxitatem, reiecto in ceruicem vtroque crure, eodem penitus modo carinam e dorso, atque e reliquo corpore cymbam efformasse. Quin & mulierculas ex eadem natione, vt libidinem virorum incenderent, tenuissimo velo tectis pudendis (quod mirifice facere videtur ad confirmationem antea dictorum in superiore Lucerna Neapolitana, duum Satyrorum custodijs munita) ad musicæ sonum atque concentum corpus ita figuratum, B per orbem in triclinijs permouere consueuisse. Vt iam ista figura deprauatæ Naturæ leges in conuulsione, vel Artis etiam Mimicæ, meretriciæque lusus non transcendat, indicetque penitus artificis ludibundam imaginationem. Sed quid ni dixero, Lucerna fædiore representari pœnam mœchorum antiquam, & pueros turpiter inclinantium, quam referunt Aristophanes, Catullus, Iuuenalis, & alij veteres poetæ Sa- C tyrici? testantur omnes hi, pœderastas pariter atque mœchos, id perpeti consueuisse, vt sublatis pedibus violentam admitterent in depilatos vulsella podices raphanorum, & mugilum, & ligneorum contorum impulsionem. Sane primus omnium Aristophanis in Nubibus Iustum & Iniustum altercantes inducit ita [a]

Secunda Lucernæ declaratio.

Pœna mœchorum veterum & pæderastarum.

[a] Act. Sce. 3. f.

INIVS. *Si mecum versari optas, natura vtere, lude, ride,*
D *Nihil pro turpe ducito. Nam si fueris adulter*
Comprehensus: ea contra aduersarium tuum loqueris,
Quibus demonstres te nullam iniuriam cuiquam intulisse:
Sed & culpam in Iouem reijcies: quod item amore victus
Inierit feminas; & quomodo tu, qui homuncio sis,
E *Plus possis, quam Deus, qui summa cæli templa fulcit?*
IVST. *Quid autem, si tibi obsequendo vulsuram patiatur,*
Et raphano in anum immisso, pœnam exoluat: cinisque
In loca vulsa inspergatur: quas tum rationes habebit,
Quibus probet sibi non esse ampliatum podicem? dic. (scribit,

Multo postea Catullus [b] ad Aurelium Com-

[b] epig

„ Commendo tibi me, ac meos amores,
„ Aureli, veniam peto pudentem:
„ Vt si quicquam animo tuo cupisti,
„ Quod castum cuperes & integellum,
„ Conserues puerum mihi pudice:
„ Non dico a populo: nihil veremur
„ Istos, qui in platea modo huc, modo illuc
„ In re prætereunt sua occupati:
„ Verum a te metuo, tuoque pene
„ Infesto pueris bonis malisque:
„ Quem tu qua lubet, & quo lubet, moueto
„ Quantumvis, vbi erit foris, paratum.
„ Hunc vnum excipio, vt puto, pudenter.
„ Quod si te mala mens, furorque vecors
„ In tantam impulerit, scelestе, culpam:
„ Ah tum te miserum, malique fati,
„ Quem attractis pedibus, patente porta,
„ Percurrent raphanique, mugilesque.

[c] Sat. 10. f. Iuuenalis itidem in proposito [c] cecinit:

Nunc ergo Iuuenis specie lætare tui, quem
Maiora expectant discrimina: fiet adulter
Publicus; & pœnas metuet quascumque mariti
Exigere irati: nec erit felicior astro
Martis, vt in laqueos nusquam incidat: exigit autem
Interdum iste dolor, plusquam lex vlla dolori
Concessit: necat hic ferro: secat ille cruentis
Verberibus: quosdam mœchos mugilis intrat.

Sed & Didymus apud Homerum in Iliade, in verbo ὠλαχιάδα: Latine loqui sic e Græco doctus: *De Adulteris legitur. Tribus enim Atticæ, Laciadæ: in qua multi raphani, quibus vtuntur ad irrisionem eorum, qui in adulterio deprehensi. Vtuntur vero manubrijs quoque securis in altum intromissis, deficientibus eis,* raphanis videlicet. In hanc ferme sententiam tum obscœni carminis autor, ab Achille Statio citatus apud Catullum,

A „ Traiectus conto sic extendere pedali,
„ Vt culum rugas non habuisse putes.

tum etiam Stephanus de Vrbibus, quem sic exposuit Carolus Stephanus in Dictionario Historico: *Lacia, vel Laciade: vicus in Oeneide tribu: Tribulis, Laciades: Stephanus:* Hi abundabant raphanis, quibus vtebantur in deprehensos in adulterio, ludibrij causa: tum

B quoque Suidas: *Et raphanis in podicem iniectis puniri: euulsis pilis podicis, cinere* calido *aspergi, apud Aristophanem de impudicis dicitur. Sic enim mœchos in adulterio deprehensos fœde tractabant. Raphanos capiebant, quos in eorum podices immittebant, & eos pilis euulsis nudabant, & calidos cineres aspergebant, eos abunde sic excruciantes.* Horatius tamen obscœniorem pœnam per calonum nephariam venerem adulteris, inter alias multas, irrogari notat [d] illis verficulis. [d] Sat. 7.

C „ Audire est operæ pretium, procedere recte
„ Qui mœchis non vultis, vt omni parte laborent:
„ Vtque illis multo corrupta dolore voluptas,
„ Atque hæc rara cadat dura inter sæpe pericla.
„ Hic se præcipitem tecto dedit, ille flagellis
„ Ad mortem cæsus: fugiens hic decidit aerem

D „ Prædonum in turbam: dedit hic pro corpore nummos:
„ Hunc perminxerunt calones: quin etiam illud
„ Accidit, vt cuidam testes, caudamque salacem
„ Demeteret ferrum. Iure, omnes Galba negabat.

Quem locum eruditissimus Chabotius

E ita declarat: *Locus est, inquit, e distributione Mœchorum, eaque partim e factis, partim ex adiunctis periculis:* quod ex „
his alij se se de tectis præcipitent; alij „
flagellis ad mortem vsque torreantur: „
alij fuga languidi in prędones decidant: „
alij corporis integritatem pecunia redimant: alij turpiter ac fœde muliebria „
patiantur a calonibus: alijs testes & penis secentur. Quam pœnam penultimam a marito irrogatam adolescenti „

 mœ-

[e] Gior. 5. nou. 10.

mœcho narrat vel ipse Boccacius [e] in Decamerone. Vnde constat huiusce-modi pœna puniri consueuisse quoque mulierum adulteros, ne dum masculorum corruptores. Sed ad Catulli versiculos quod attinet, primum quidem Antonius Parthenius, *porta patente*, signari putat ianuam domus apertam, extra quam, aut ante quam in maius dedecus pertrahi solebant adulteri, raphanorum, mugilumque pœnam propudiosam perpessuri. Sed Palladius Fuscus metaphorice vult indicari podicem apertum; afferens ad suæ sententiæ confirmationem Ouidij carmen obscænum:

„ Ad portam veniet salax Asellus.

Consentit & Achilles Statius, afferens alia carmina scriptoris obscœni de conto pedali, superius exarata. Similiter adstipulatur huic sensui M. Ant. Muretus, cui Catullus *Portam* dicit, vt indicet pathicum fuisse Aurelium; & vt Aristophanes *εὐρύπρωτον*. & in Priapeijs,

„ Iam primum stato hic libidinosus,
„ Alternis & eundo, & redeundo
„ Porta te faciet patentiorem.

[f] Sat. 10.

Quin podicem, quem Portam Catullus hic appellat metaphorice, Iuuenalis ipse [f] nuncupat *Fossam*, distantiore forte metaphora. Deinde vero Parthenio Catullus *tangit rem impudicam. Contra adulteros, atque puerorum sectatores, hoc vltionis genus antiqui excogitarunt: deprehensos enim quadrupedes constituebant, ac violenter partibus posterioribus expilatis, per podicem summo cum cruciatu grandiores raphanos, aut mugiles immittebant*. Contra Muretus, *attractis pedibus*, explicat, *diductis, diuaricatis*; nos *in altum tractis*; certe melius: nam qui quadrupedes constituuntur, non necessario pedibus attractis consistunt. Vnde potius intelligerem, sicut in Lucerna spectatur, attractis sursum pedibus, & interposito capite clunibus diuaricatis ad vulsuram violentam pilorum ani non solum, at ex totis etiam inguinibus; quæ foret prima pœna sontium; quam sequebatur atrocior secunda, raphanorum magnorum, seu mugilum, seu deficientibus his, vt ait ipse Stephanus manubriorũ ligneorum securis, contorumque pedalium in podi-

A cem immissio: tertia demum, vt ex Aristophane constat, cinerum calidorum, ac propemodum vrentium inspersio super depilatas, & distractas ani partes; fortassis ad remedium, sistens quidem sanguinem, & vulnera curans; at cum ingenti cruciatu; quo remedij genere dolorifico Turcæ verbera curare solent, contusas partes aceto saleque perfricantes acerbe: sic resoluentes humorem verberibus attractum ad partem
B læsam, & illuc fluentem repercutientes. Nostræ vero Lucernæ typus repræsentat adulterum, seu mœchum vel ante primam pœnam, sibi metuentem vulsuras pilorum, adeoque manibus constringentem clunes, atque quoquomodo subterfugientem exponere partes obscœnas ad supplicium: vel etiam statim post omnes pęnas dolentia membra constringentem, ad atrocitatem doloris vtcumque temperandam. Notat autem Muretus, olim hoc supplicij
C genere Athenis affici consueuisse pauperes in adulterio deprehensos: *quibus primum*, ait ipse, *depilabant nates cinere calido: deinde raphanos prægrandes in podicem immittebant*. At vero contra constat ex Aristophane cineres calidos inspergi consueuisse post vulsuram pilorum, & post immissionem raphanorum. Constat item cineres calidos inspersos vim non habere depilandi partem hirsutam: & vulsuræ nomen inspersioni
D cineris calidi non conuenire; propte-reaque cineres calidos inspergi remedium atrox compescens cruorem ex disrupto podice fluentem, vulnere facto a raphanis grandioribus; etenim Plinio [g] Raphanus *frigore adeo gaudet, vt in Germania infantum puerorum magnitudinem æquet*. Recte vero monet Muretus *ad hanc pœnam etiam mugiles adhiberi solitos*, vice raphanorum. Hoc autem genus piscis, quod abscondito
E capite solo, stultus occultasse totum se putet, appellatur etiã Cephalus: Profecto *Cephas* caput indicat Græce, ac *Olos* totum. Sane veteres, præsertimque ditiores, luxu perditi, apud quos obscœna spectacula solebant in delitijs esse, vt plurimum instrumenta quotidianum ad vsum sibi parabant formæ prorsus obscœnæ. Vbi non ita pridem Lucernam fictilem ista multo obscœnio-

[g] l. 19 Rapha proueni gentes,

Mugil ce phalus d

Veteru xus in rerum lium.

niorem, apud Patricium Vicetinum (NN) quæ superiore in area fictum haberet pęderasten cum pathico nequam in actu nefario propudiosæ libidinis; quam noluit schemate repræsentare. Verum enimvero potuit & ista Lucerna Pighettiana referre pathicum cinædum in olei calentis intra podicem infusi pœna; siquidem Cl. Rhodius mihi fatetur, audiuisse se dudū ab egregio Viro Ioanne Hallenio Legum perito, ipsum, dum Neapoli degeret, publicum aspexisse spectaculum multati cinædi; cui carnifex, elatis in altum pedibus misero, cochleari feruidum oleum, ingenti cum cruciatu sontis, intra podicem infunderet coram populo, qua ridente, qua culpam nefario turpiter improperante; quemadmodum apud Iuuenalem, [h]

» Fronti nulla fides: quis enim non vicus abundat
» Tristibus obscœnis? castigas turpia, quum sis
» Inter Socraticos notissima fossa cinædos.
» Hispida membra quidem, & duræ per brachia setæ
» Promittunt atrocem animum: sed podice leui
» Cæduntur tumidæ medico ridente mariscæ.

Ceterum de Raphanis adulterorum Luciano in dialogo suo de Morte Peregrini scriptum reliquit: *Etenim hoc naturæ figmentum & opificium, Polycleti canon, vbi firmata iam ætate in virum adolescere incepisset, multis in Armenia vitiatis per adulterium mulierculis, non parum multa suscepit verbera. Denique vero per tectum exiliens & elapsus, fuga salutem redemit, Raphano oppletas nates auferens. Exin puero quopiam formoso per vim constuprato, tribus nummorum millibus a pueri parentibus, quum tenuis essent fortunæ, fœditatis impunitatem mercatus est, ne ad Præfectum Asiæ duceretur.* De proposito pariter Hesychius, editionis Aldinæ plurimis in locis corruptus, ita vertendus videtur: *Laciadæ: Atticæ Tribus*

Lucer[næ] declaratio.

[...]oli qua [...]atami[...] publice [...]

[...]1.2.

A *raphanos ferens, quem inuocant* [siue cum clamore obtestantur] *Immitte.* Phauorinus, qui priorum obseruationes diligenter congessit, *Laciadæ, vicus* [seu Tribus] *Atticæ.* Cetera dubio procul studio prætermisit ob fœditatem, quod Episcopus esset valde pudicis non moribus tantum, sed & verbis, atque sermonibus. Iacobus autem Menochius, celeberrimus Iurecōsultus, multas alias legales pœnas [i] adulterorum proponit, in varijs regionibus irrogari con-

B suetas. Ceterum non inepte poterit forte quispiam suspicari, proposito schemate non haberi Lucernam vllam, sed vas atramentarium ludicrum; cuius foramina pedum inseruirent excipiendis, continendisque calamo scriptorio, gladioloque calamis apparandis apto; siquidem omnino ligula conspicitur, ellychnio flammulæ recipiendo retinendoque destinata, in prominente vasculo e clunibus humanæ figuræ peruersę;

C quamuis huius atramentarij ludicra, vel potius obscœna turpiter imago nihilo secius obtutui repræsentet adulteri, seu mœchi, pathicive supplicium. Nam & aliquando conspeximus atramētarium vasculum in ludicri Sileni formam mire deformatum, qui tibias inflaret.

[i] 2. de arb. iud. con. 5.

Quartæ explicatio vasis.

Sed plusquam nimium indulgentes eruditioni profanæ lusimus de Lucerna nimium obscœna.

D *De Lucerna referente caput humanum, barba monstrose-foliosa. Cap. LXXV.*

E Museo Viri in omni eruditione genere Clariss. Bartoli Bartholini in Academia Hafniensi Professoris Regij nuper habui duas veterum Lucernarum imagines, altera ex ære caput hominis repræsentat crispis capillorum veluti floccūlis belle crinitum, sed barbam monstrose velut in frondes Acanti

E degenerantem habuit; cuius etiam specimen frontem tegere videtur, ex aperta bucca parum exerta lingua locum ellychnio dedisse videtur in hanc effigiem:

Por-

Cap LXXVI.

Porro non inepte selegisse videtur ad A ornatum Lucernæ pro barba capitis frondes Acanthi faber industrius; quum ea planta passim ad ornatum rerum artificiosarum apud veteres vsurpata videatur: namque Damœtas apud Virgilium in Palemone canebat:

Ecl. 3.

„ Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
„ Et molli circum est ansas complexus acantho,
„ Orpheaq. in medio posuit, siluasq. sequentes:
„ Nec dum illis labra admoui, sed condita seruo.

[a] 1. Aen.

& alibi [a] Virgilius idem:

„ Munera præterea Iliacis erepta ruinis
„ Ferre iubet, pallam signis auroque rigentem,
„ Et circumtextum croceo velamen Acantho:
„ Ornatus Argiuæ Helenæ, quos illa Mycenis,
„ Pergama quum peteret, inconcessosque Hymenæos,
„ Extulerat, matris Ledæ mirabile donum.

Huic vtcumque similis esse mihi videtur alia Lucerna, de qua scribit Cl. Smith. ad Erud. Nicol. Heinsium dicens, *Est apud me amici vna, quæ rude & deforme viri caput barbatum, supra frontem filicatum exhibet, cuius oculi perforati oleo ex- B cipiendo, extremum mentum ellychnio emittendo destinatum.*

De Lucerna Bartholinia.
Cap. LXXVI.

Altera vero Lucerna Cl. Bartholini fictilis est ex terra nigri coloris, in hanc effigiem efformata, superne pariter & inferne:

In

Lib. VI. Cap. LXXVII.

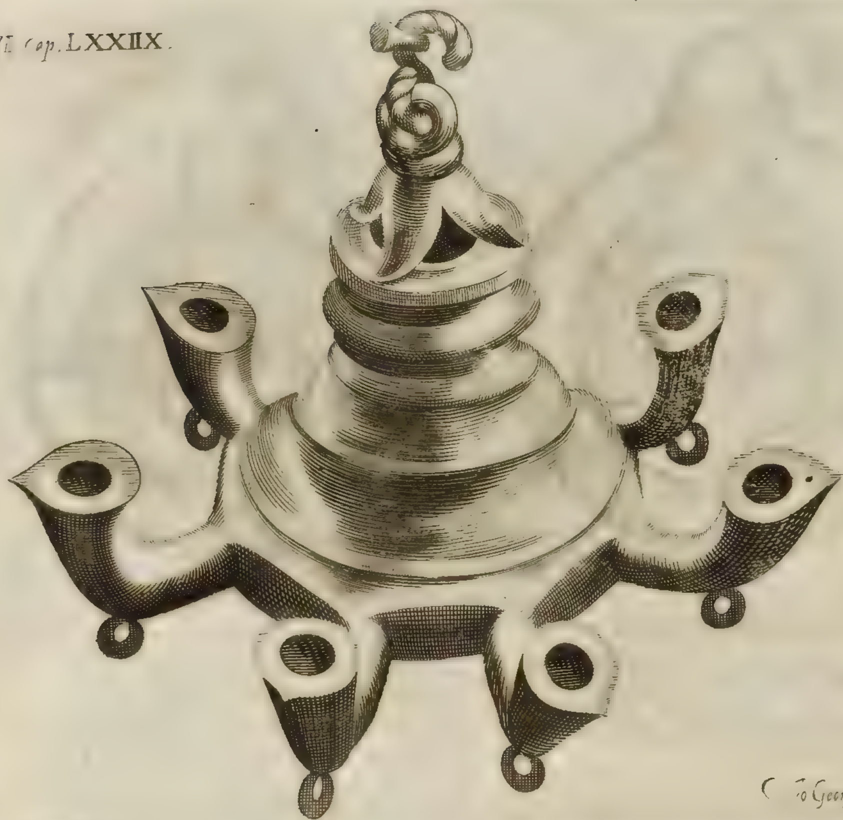

In cuius fundo sculpti Characteres illi Maiores L A E O quid sibi velint, incertum; nisi nomen sit plastæ, seruorum e genere.

De Lucerna sex ellychniorum.
Cap. LXXVII.

Antiquarius insignis, nomine Gilbertus, genere Gallus, qui Venetijs artificiosas margaritas, gemmasque, mirifice similes naturalibus efformare nouit; in Museo multa præclara retinet, ac inter cetera lapideum illum infantem Agendici dudum e muliere natum, de quo latius egimus in opere de monstris: communicauit mihi plusculas Lucernarum veterum ærearum imagines; vna pensilis sex est ellychniorum huiusmodi:

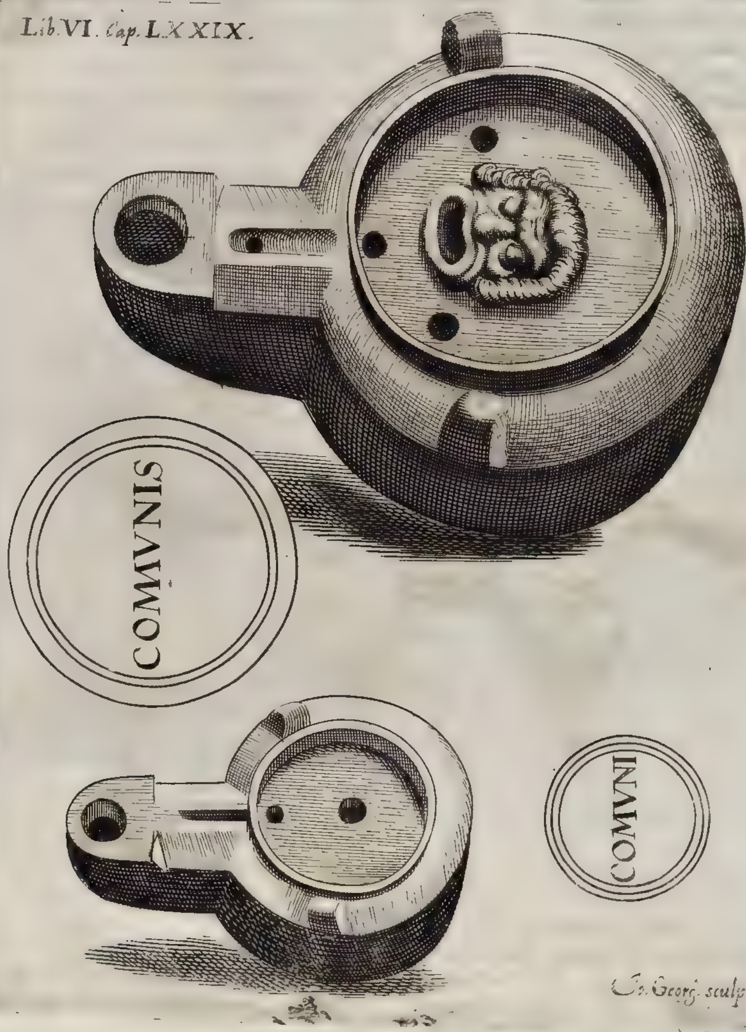
De

De Lucernis e terra Lemnia communi.
Cap. LXXVIII.

POst has duas alias habui constructas Lucernas e terra Lemnia; in A quarum maioris fundo inscriptum est COMMVNIS; in Minoris COMVNI; cacographia plastes; in has effigies:

Istas

Iſtas Lucernas arbitratur eſſe plaſmatas e terra ſigillata communi Adm.R.P. M. Fr. Hieronymus Fabri Dominicanus, qui eas habuiſſe ſcribit a quondam P.M.Gotino Magno Oratore, qui ſuas res omnes mirum in modum amplificabat. Ceterum apud Galenum video tres eſſe differentias terræ Lemniæ, prima ſigillata non erat communis, nec ex ea fiebant ab artifice Lucernæ, vel alia vaſa generis eiuſdem, ſed ſolum in paſtillos efformabantur certis ceremonijs a ſacerdote, ſignabanturque capræ

A ſigno, & ſeruabantur ad vſum medicamenti: ſecunda, & tertia differentia terræ minus elaboratæ, ac non ſacræ, nullo ſigillo muniebatur, ſed ad communem vſum fabrorum, & aliorum concedebat, pro conformandis Lucernis, alijsque vaſis, & pro abluenda rerum ſorditie; vt ait [b] Galenus in opere ſuo ſimplicium medicamentorum agens de differentijs nominatæ paſſim terræ: *Tale quiddam & in Lemnia terra* [b] l.9.
B *viſitur, quam cognominant quidam Milton Lemniam, id eſt Rubricam Lemniam; & alij*

& alij quidam Sphragida Lemniam, hoc est sigillum Lemnium, ob impressum videlicet illi sigillum Dianæ sacrum. Si quidem hanc terram sacerdos cum patrio quodam honore sumens, haud mactatis animalibus, sed tritico atque hordeo piamenti gratia terræ redditis, in vrbem comportat: quam deinde aqua maceratam, atque in lutum redactam, vbi valenter conturbauit, paulatimque ibi quiescere siuit, aquam quæ supernatat, primum aufert, & mox quod sub ea est pingue terræ tollit; ac reliquum dumtaxat, quod ad imum subsedit, lapidosum scilicet & arenosum relinquit, vt inutile, ac superuacaneum. Porro lutum illud pingue vsque eo desiccat dum mollis ceræ consistentiam accipiat; huiusque exiguis acceptis particulis, sacrum Dianæ signum imprimit. Ac postea rursum in vmbra siccandum reponit, donec omnem plane humiditatem mittat, fiatque illud medicis omnibus cognitum Medicamen Lemnia Sphragis, siue sigillum. Sic enim quidam illam cognominant, ob impressam illi Sphragida, hoc est sigillum: ceu etiam nonnulli ob colorem Lemniam Milton, siue Rubricam appellitant. Eundem ergo, quem Rubrica, colorem obtinet; verum ab ea differt, quod contactu non contaminet, atque illa: & secundum collem in Lemno, qui totus colore fuluo est; & in quo neque arbor, neque saxum, neque planta nascitur, tantum huiusmodi terra visitur. Porro tres eius signantur differentiæ: vna, quam posuimus terræ sacræ, quam alij nemini, præter vnam sacerdotem contigere fas est; altera vero eius, quæ reuera miltos est, siue rubrica; vtuntur autem ea potissimum fabri: demum tertia eius quæ extergit, qua vtuntur, qui lintea & vestes lauant; quibus vtique collibitum est. Vnde iam constat apertissime Lucernas, vt & alia vasa Lemnia fictilia, quorum multa fabri conficiunt ad vsus hominum arte sua, non esse plasmatas e terra sigillata, quæ primi generis est, apud solam sacerdotem residens, capræ, Dianæ sacratæ, sigillo munitæ; sed ex rubrica, secundi generis terra Lemnia, nullo sigillo penitus impressa, quæ communis est vsui fabrorum omnium. Quinimmo de primæ differentiæ terræ, quæ capræ sigillum habet impressum, & colore rubeo visitur, tollenda quædam est opinio vulgaris, quam secutus esse videtur Dio-

A scorides ex imagine capræ caprino sanguine terram illam colorem rubrum induisse suspicatus; ait enim: [c] *Lemnia terra cuniculoso in specu nata, e Lemno insula palustri loco defertur, inibi electa, & caprino sanguini permista. quam incolæ cogunt in pastillos, & imagine capræ signant: vnde & sphragida ægos, hoc est sigillum capræ appellauere.* Hunc quidem errorem hausit Dioscorides, qui nunquam Lemnum appulit, hausit a delatoribus, aut ab imagine capræ in sigillo B sculptæ; sed Galenus aperte coarguit, qui ad ea loca se contulit videndi gratia terræ Lemnæ naturam & conditiones; ait enim post allata superius. [d] *Ceterum quum & apud Dioscoridem & alios quosdam scriptum legissem, Lemniæ terræ hircinum misceri sanguinem, atque ex luto quod ea mistione conficiebatur, sacerdotem Lemnias quas vocant sphragidas tum conformare, tum consignare; cupiebam profecto & ipse mistionis modum inspi-* C *cere, atque symmetriam.* & mox: *In hunc itaque collem sacerdos; quo tempore ego ad insulam accesseram, egressa certo quodam tritici hordeique numero in terram coniecto, alijsque quibusdam pro religione patria perpetratis, plaustrum totum terræ impleuit. Atque vbi in vrbem conuexisset, quo dixi modo, illas fama hominum adeo celebratas Lemnias sphragidas præparabat. Visum ergo mihi erat percontari, nunquid vnquam antea hircinum, aut ca-* D *prinum sanguinem huic misceri solitum memoriæ proditum accepisset. Quo audito omnes in risum soluti sunt, nec ij sane quiuis ex vulgo, sed viri oppido quam eruditi cum alijs, tum præcipue in vniuersa patriæ historia. Quin & a quodam librum accepi quondam ab incolarum quopiam conscriptum, qui omnem Lemniæ terræ vsum edocebat. Quamobrem nec me quoque piguit huius medicamenti periculum facere, ac-* E *ceptis sphragidum viginti millibus.* Ex his Lucernis inscriptis COMMVNIS, apparet aperte, non omnes inscriptiones indicare nomen figuli, sed aliquas etiam materiam; quod argumentum requirere videtur Cl. Smith, agens de Lucernis antiquis, apud N. Heinsium; COMMVNIS enim opificis nomen non est, sed materiæ Lucernæ, vel si placet defuncti quod istiusmodi Lucernæ promiscue ponerentur in sepulchris

quo-

[c] l.

Terr nō f mist sang [d] 2

quorumlibet vulgarium, adeoque communium defunctorum. Fictiles enim paruo pretio constabant, vt cuique vel pauperi possent in sepulchro accendi.

De quatuor Lucernis Imperatoris Heraclij triumphantis. Cap. LXXIX.

A

INter antiquorum Lucernas apte reponuntur quaternæ lampades illæ, quæ visuntur in æreo numm grandi perpulchro, triumphantem Heraclium Imperatorem repreſentante; cuius iconem faberrimam nobis in opere [a] De Cruce Lipsius obtulit huiuſmodi: [a] l.3.c.16.

Lib. VI. Cap. LXXIX.

HERACLII IMP. NVMMVS AEREVS.

C. Georg. sculp.

Iſta cuſa fuit Antuerpiæ 1637. apud Plantinos. conſimilis edita fuit antea Lugduni 1613. ſumptibus Horatij Cardon. alia primæ ſimilis 1606. ex eadem officina Plantiniana apud Moretum. Sed emendatior adhuc antea Romæ 1595. ex Typographia Dominici Baſæ. In prima nummi facie titulus eſt Græcanicus, & Oratio Latina: titulus obſcuriſſimus, partim ob inciſoris errata, partim ob dictionum mutilationem, & abbreuiationem, ſic habet.

B

BACI. KAI. AVTO. P Ψ. NIKITHC. KAI. ΛOΛOΘETHC. AEI. AVΓOVCTOC. HRAKΛEIOC. EN. XΨ. TΨΘΨ. ΠICTOC. AΠOΛINIC.

Quæ ſic explicanda, & legenda ſunt

BACIΛEVC. KAI. AVTOKRATOR. PΩMHC. NIKITHC. KAI. ΛOΓOΘETHC. AEI. AV OVCTOC. HRAKΛEIOC. EN. Xῶ Tῶ ΘEῶ. ΠICTOC. AΠO. NIKIC.

Quæ ſic Latine vertuntur.

C

REX. ET. IMPERATOR. ROMÆ. VICTOR. ET. LOGOTHETA.

SEMPER. AVGVSTVS. HERACLIVS. IN. CHRISTO. DEO. FIDELIS. POST. VICTORIAM. post hunc titulum Oratio Latina sic habetur ILLVMINA. VVLTVM. TVVM. DEVS. SVPRA. TENEBRAS. NOSTRAS. MILITABOR. IN. GENTIBVS. alia lectio Romana, MILITABO, melior. al. lectio Casalij, MILITABIT; potest accipi. Desunt in nummo Casalij tum illa verba Latina: ILLVMINA VVLTVM TVVM DEVS: tum illa Græca: ΑΠΟ ΝΙΚΗ C. tum etiam illi radij splendorum ex alto veluti descendentes in faciem Imperatoris. Sensus est orationis, qua Heraclius orat Deum vt illuminet animam suam, partemque superiorem hominis, quæ dicitur apte vultus Dei, quod non solum homo quilibet factus est ad imaginem, & [d] similitudinem Dei; qua ratione [e] Psaltes ait (ex Ayguano, & Lyrano, & alijs, interpretantibus vultum Dei rationalem animam hominis, qua distinguimur a brutis) *signatum est super nos lumen vultus tui Domine*. Quare Deus, dum nos illuminat, vultum suum illuminare dicitur: quoniam anima nostra est Dei vultus, nimirum Dei similitudo, & imago scilicet hæc & similitudo Dei maxime reperitur in Principibus; quos nomine [f] Deorum passim appellat sacra pagina; sicuti notauimus agentes de Pietate [g] Aristoteles erga Deum & homines: Vnde Princeps Imperator vicem Dei gerens in terris est Dei vultus possessiue peculiari ratione: recteque precatur Heraclius Deum, vt illuminet in se homine vultum diuinum. Quæ quidem illuminatio nihil est aliud quam participatio luminis diuinæ gratiæ, quæ tollat ex anima Regis omnes tenebras peccati, quibus incutitur homini debilitas, ac infirmitas omnium virtutum, tam naturalium, quam moralium, & supernaturalem. Qua luce diuinæ gratiæ perfusus ac roboratus Heraclius confidit, & pollicetur se militaturum feliciter in gentibus super humanas tenebras, hoc est supra vires imbecillitatis humanæ; quas apte tenebras appellat, ob tetram peccati labem a primo parente transfusam in omnes fere posteros, vno dempto Christo, qui propter

[d] Gen. 1.
[e] Ps. 4.
Vultus Dei in nobis.
[f] Exo. 21. 22. Ps. 81. 83. 94. 135.
[g] l. 1. c. 2.

A vnionem ineffabilem cum Verbo Diuino per naturam immunis fuit ab omni peccato: & si placet, eius matre Virgine, quæ per gratiam peccatum non contraxit, vel etiam legitur: *Illumina vultum tuum Deus super tenebras nostras, militabo in gentibus*: orans vt Deus illuminet animam hominis rationalem super tenebras corporeæ naturæ terrestris adeoque tenebrosæ, quo lumine suffultus virtutem acquiret feliciter dimicandi contra Christiani nominis hostes in gentilitate. B Lunæ vero corniculatæ figura, cui videtur Heraclius insistens insidere, Romam significat, cuius Heraclius erat Imperator: etenim Gulielmus Choul agens de Religione antiqua Romanorum, inquit: *Mentre che io scriueuo queste cose, mi fu donato vna medaglia di bronzo, nella quale da vn lato è la testa del Sole, & dall'altra vna Luna con vn globo, & due stelle di sopra, con lettere sotto, che dicono* ROMA: *significando che le vittorie, & fatti de Romani risplendeuano, come il Sole per tutto il mondo, & erano saliti sino al Cielo*. C Verum mihi potius Luna significat varias Romanorum bellorum vicissitudines, modo vincentium, modo victoribus cedentium, vt ad Cannas, Trasymenum & alibi. Ceterum & Luna speciatim Heraclij mutationes ingentes designare potest, quas ipse subijt vt mox apparebit. In altera vero nummi facie D residet Heraclius iam deuictis Persis in curru triumphans: Qua de re gloriam Deo tribuit Epigraphe, Græcanica, simul & suam victoriam enarrat versiculis Latinis. Epigraphe sane Græca male sculpta legitur in Plantiniano, Cardonianoque Codice, nec absolute bene in Romano: scribentibus illis:
XOIA. EN. ΥΨICTIC. ΧΨ. IOOΨ. OTI. XIEPPIΞE. CIXIPAC.
E ΠΙΛΑC. KAI. EΛEVOCPΨCE. ✠ ΑΠΑΝ. BACI. HRAKΛE.
Quæ sic legi debent, in Romano & Casalij codice bene posita.
ΔΟΞΑ. EN. ΥΨICTOIS. XPICTω. Tω. ΘEω. OTI. ΔIEPPIΞE. CIΔHPAC. ΠΙΛΑC. KAI. HΛEVΘERΩCE. ✠ ΑΠΑΝΤΑC. BACIΛEVC. HRAKΛEIOC.
Quæ sic Latine vertas.
GLORIA. IN. EXCELSIS. CHRI-

pag. 14

CHRISTO.DEO. QVIA.FREGIT. FERREAS. PORTAS. ET. LIBERAVIT. OMNES. (Patres nimirum sanctos ab exordio mundi ad mortem Christi detentos in carcere tartareo. Hic terminatur oratio Diuinæ laudis. duæ postremæ notæ græcanicæ sunt initium historiæ Latinis Literis expressę: vt sensus sit) REX HERACLIVS (de quo statim ponitur Epigraphe Latina) SVPER.ASPIDEM.ET.BASILISCVM. AMBVLAVIT. ET. CONCVLCAVIT. LEONEM. ET. DRACONEM.quia prælio subegit Persarum Regem Cosdroa cum immani ac feroci exercitu suo; recuperans ab eo sanctam Domini crucem, quam ille prius abstulerat ab Hierusalem, & Heraclius reportauit ad pristinum locum Hierosolymitanum: vel etiam vniuersam nummi inscriptionem ad subditos Heraclij referre possumus, qui Deum orent pro conseruatione sua, & glorificent Deum, ac laudent Imperatorem: POST VICTORIAM de Persis habitam: ILLVMINA VVLTVM TVVM DEVS SVPER TENEBRAS NOSTRAS:quia Princeps est [h] vultus Dei, cuius vicem gerit in terris, & populi respectu Principis tenebræ sunt, super quas lucere debet virtus [i] eius a Deo illuminata: & semper iterum victrici pugna MILITABIT IN GENTIBVS REX ET IMPERATOR ROMÆ VICTOR ET LOGOTHETA SEMPER AVGVSTVS HERACLIVS IN CHRISTO DEO FIDELIS, SVPER ASPIDEM ET BASILISCVM AMBVLAVIT, ET CONCVLCAVIT LEONEM ET DRACONEM superato Cosdroa Persarum Rege cum toto exercitu suo feroci ac immani: GLORIA IN EXCELSIS CHRISTO DEO QVIA FREGIT FERREAS PORTAS ET LIBERAVIT CRVCE VNIVERSVM genus humanum a seruitute diaboli: & FREGIT armatos ferro milites Persas, ET LIBERAVIT CRVCEM ET OMNES fideles a captiuitate Cosdroæ, REX HERACLIVS. Ceterum vt in prima nummi facie Lunæ cornutæ symbolum indicat humanæ naturæ, vel etiam in Principe, debilitatem, & ob-

A scuritatem; quia Luna perfusa lumine Solis gubernat, quasi Sol alter, vt ait [k] Aristoteles omnia subcælestia; quum Imperator itidem Diuinæ gratiæ lumine suffultus populos sibi subditos valeat recte gubernare: sic in secunda nummi facie quid indicent propriè quaternæ lampades illæ de trabe pendentes ante faciem triumphantis Imperatoris, non ita liquet: Porro, notatu quoque [l] Calalij, & [m] Gretseri, [n] Curopalata monet præferri solitas Imperatori Lampades, propter illud Christi dictum: [o] *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est*. Extat etiam Theodori Balsamonis disceptatio de hoc more præferendi Lampadem Imperatori, vt Imperatrici, & quinque Patriarchis, Romano, Constantinopolitano, Alexandrino, Antiocheno, Hierosolymitano: inepte supponens ille Imperatori duplicem ob causam deferri Lampades, tum quia humana, tum quia Diuina curat; tamque ea, quæ ad corpus, quam quæ ad animam pertinent: (huius enim geminæ potestatis concessione blandiebantur recentiores Græci suis Imperatoribus) easque de causa Lampades Imperatoris duplicibus aureis Coronis cinctas esse: Patriarcharum vero Lampades, vt & Imperatricis, vna tantum; eo quod Patriarchæ spiritualium tantummodo curam habeant: mulieribus temporalia dumtaxat spectent; quippe quibus in Ecclesia docere interdictum sit. Ceterum ego putauerim quatuor istas in Heraclij nummo Lampades etiam peculiarem habere rationem, & habitudinem ad lumen Diuinum antedictum; quum enim orauerit Heraclius Deum vt illuminaret vultum suum signatum in anima propria, quo super tenebras partis inferioris apte militaret in gentibus: quumque bona militia hominis super tenebras vitiorum, & in gentibus, quæ terram incolunt, sit exercitium virtutum omnium, quæ ad quatuor Cardinales rediguntur, Prudentiam, Temperantiam, Fortitudinem, atque Iustitiam; Quas quatuor virtutes diuina bona, nimirum a Deo mortalibus concedi solita illorum animas illuminante, docet apertissime

[k] 4 de gen. an.c. o.

[l] de vet. Chr. tit. c. 100
[m] l. 3. c. [illegible] 7
[n] c 6. nu. 37.
[o] Matt. 5.

[n] l.6. curat. aff. Græc.

[n] Theodoretus, in libro suo de Dei Prouidentia inscripto: sicuti gentes, quibus Imperator dominatur, quatuor Mundi plagas habitant, Orientalem, Occidentalem, Australem, Septemtrionalem: ideo triumphanti Heraclio præferuntur accensæ quaternæ Lampades, quibus eius lux a Deo sibi communicata lucere visa est coram omnibus hominibus ab initio Imperij sui vsque ad triumphum de victoria Persarum, & recuperatione Sanctæ Crucis de manu Cosdroæ Regis, & eiusdem collocatione in proprio Caluariæ loco: quum eius opera bona; fructus omnium virtutum, ab vniuersis in orbe toto suspicerentur. Sed extincta mox Lampade tum Prudentiæ, dum accessit ad Hæresim Monothelitarum, relicta Catholica fide: tum Temperantiæ, ducens in vxorem incestuose neptem Martinã: tum Fortitudinis cedens orientalem ditionem Arabibus Mahumethem sectantibus: tum demum Iustitiæ iura sanguinis & alia cuncta conculcans, in tenebris ignauiæ diem Imperij simul ac vitæ clausit obscurissimum: qua de re late Baronius in annalibus Ecclesiasticis. Ceterum A nummos istos varios extitisse, variorum fabrorum opera constat ex diuersitate tum magnitudinis, tum inscriptionis tam græcæ, quam Latinæ; tum malæ, ac bonæ orthographiæ; tum errorum in vnis, quam in alijs literis maiorum: nam editio Basæ Romana prior, emendatior est alijs, etsi nec ipsa sphalmate careat in literis Græcanicis: quum ea sic legat in prima facie: HPAKΛEIOC EN ☧ Ω ΘΩ ΠICTOC BACIΛEVC KAI AV- B TOKP. KAI NIKETHC KAI ΛOΛOΘETHC, pro ΛOΓOΘETHC: KAI AVΓOVCTOC AΠO NIKHC.

De Lucerna vetusta Veneris nudæ, iacentis in circulo cucurbitarum, ad rotam, in Lupanari. Cap. LXXX.

PVlchra Lucerna vetus est illa, cum effigie nudæ mulieris, iacentis inter C cucubitas; de qua [a] Scacchus, & [b] Casalius; ille quidem in suo Myrothecio Sacrorum Eleochrismaton, iste vero suis in veterum ritibus Sacroprophanis; eius hanc imaginem afferentes:

[a] l. 54. [b] c.

Sane

Lib. VI. Cap. LXXXI.

Sane Fortunati Scacchi verba sunt: Alia eiusdem omnino formæ prophana Lucerna bilychnis testatur, quæ de prophanis diximus Lucernis; iacentem Venerem a tergo, e regione ellychniorum habet; vt vel Veneri dicata Lucerna dicenda sit; vel etiam (quod verius existimo) Lucerna hæc vna ex his fuerit, quarum vsus erat penes prostitutas in lupanaribus. Mos enim fuit apud Romanos, Lucernas in lupanaribus accensas, ad lupanaris notam in fornice suspendere. Cuius prophani & lasciuientis sæculi vsus testem habemus antiquissimum, Tertullianum lib. 2. ad vxorem; vbi de Christiana muliere a pessimis Idololatris pertentata, & ad libidines prouocata, ait, *Procedit de ianua lacerata, & lucernata, vt de nouo Consistorio libidinum publicarum*. Quibus Tertullianus innuit, quantis irritamentis sanctas Christi famulas impij gentiles prostituere conarentur. Lucernarum in lupanaribus rationem eruditissimus Lipsius lib. 1. elect. cap. 3. eam affert; quod sub vespera, & non ante, hora diei nona, & vltra, copiam sui facere prostitutis mulieribus liceret. Argumento ex his consuetudinibus sumpto in Apologet. Tertul. Idololatrarum superstitionē in sacris redarguens, vsum lucernarum accendendarum diebus festis in proprijs domibus irridens, *Honesta res*, inquit, *solemnitate publica exigente, inducere domui tuæ habitum alicuius noui lupanaris*. Hoc autem inclamabat Tertullianus, quia diebus festiuis, non solum in pompa lucernis, lampadibus, tædis, ac facibus vtebantur Idololatræ, vt ex Apuleio vidimus; verum etiam singuli ianuas, ac ædes, pensilibus lucernis ornabant. Hinc a lucernis argumentatur Tertullianus, & ex illorum institutis instituta eorumdem reprehendit. Illarum lupanarium lucernarum vnam hanc fuisse, a Venere iacente, ac lasciuiente, sumpta coniectura, existimo. In his enim, quæ Idolis sacrabantur, Lucernis, stans Idolum conspiciebatur. Venerem stantem, lucerna Veneri ad vsum altaris, ac templi dicata monstrasset, colendam ac venerandam Venerem exhibuisset; non vero nudam, non lasciuientem; non iacentem ad luxuriæ libidinisque incitamentum Veneris simulachrum conspiceretur. Quum igitur in hac nostra lucerna lasciuiens Venus exhibeatur; propterea ad lupanaris vsum hanc constitutam Lucernam censuimus, quā hic delineatam exhibemus. De qua Io: Bapt. Casalius infit: *Est quoque altera insignis Lucerna, ex celebri Museo D. Francisci Gualdi Arimin. Eq. S. Steph. quæ creditur inseruisse alicui Lupanari: supra quam est femina nuda, quasi prostituta: penes quam adest Rota, quam cucurbitæ pendentes circundant. Ceterum est, Rotam vitæ nostræ progressum significare, vnde a die natiuitatis ad extremum vsque hospites & peregrini dicimur, vt pote qui solum hoc extra Patriam incolimus, vbi nulla consistendi firmitas, perpetua vero semper est agitatio animi; sicuti quoque imperitorum præcipitium per Rotam significatur. Posteriora sunt bona fortunæ, quæ quia nostra non sunt, ea nobiscum transportare non possumus; Anteriora vero sunt æterna; quæ nos assidue comitantur. Impurus igitur, & imperitus rerum (vt effigiata femina sensus delicijs dedita) cum fortunæ bonis augetur, dum quæ reuera sunt, auersus respicit; obliuiscitur quoque quæ æterna sunt, in anteriori parte posita, & in præceps mergitur, vt inquit Iob: Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad infirna descendunt. Vt propterea exclamet Psalmog. Deus meus pone illos vt Rotam: refert Pierius. [c] Simile etiam constat ex effigiata cucurbita; quæ, vt inquit Pierius, inanes spes præsagit, vt pote quæ quum ventricosam admodum speciem præseferat, multumque item nutrimenti polliceri videatur; illud tamen tenue, & siue condimento omnino fatuum, ac cito simul putrefit, & exficcatur; quia cito nata, cito perit: symbolum præfatæ feminæ, innixæ vanæ, & transeunti corporis pulchritudini.* Hæc ille. [c] l.

Propositæ Lucernæ declaratio nostra.
Cap. LXXXI.

Ceterum ego non negauero talem lucernam in lupanari suspensam esse potuisse; tamen & in phano Veneris potuisse quoque suspendi censendum est; etenim non alia ratione procul arcet pueros, & mulieres Aristoteles a sacris Deorum, quibus mos lasciuiam tri-

tribuit, ne videant in eorum phanis imagines obscœnas, & idola repræsentantia turpes actiones; permittique vult ingressum ad ea sacra viris maturis, qui tali labe per habitum virtutis comquinari nequeant; ait enim in
„ Politicis perspicuis [g] verbis: Prouidendum est ab his, quibus puerorum
„ cura publice commissa est, circa huiusmodi educationem, & alia: & vt quam minime cum seruis versentur, hæc enim ætas vsque ad annos septem, necessarium est vt domi alatur. Rationabile est ergo præcipue in hac ætate, vt ab auditu & visu seruilium rerum absint.
„ Omnino igitur obscœnitas verborum, vt & quicquam aliud, per legislatorem exterminandum est de ciuitate; ex turpiter enim loquendi licentia sequitur & turpiter facere. Potissimum igitur statim a pueris, neque dicant, neque audiant quicquam turpe. Si quis vero dicere, aut facere quicquam prohibitorum deprehensus fuerit, is si liber sit, sed nondum in conuentum commessatorum dignatus assumi, honore prohibeatur & verberibus castigetur: sed si sit maioris ætatis, seruili infamia afficiatur, admissi seruilis officij gratia.
„ Quum vero dicere quicquam interdixerimus, clarum est quod & aspicere aut picturas, aut actus deformes prohibemus. Sit igitur cura magistratibus, nullam neque picturam, neque statuam esse talium rerum imitatricem, nisi apud Deos quosdam, quibus etiam lasciuiam mos tribuit; apud hos permittet lex iam homines factos pro se, & filijs, & vxoribus sacra facere. Iuniores autem neque iamborum spectatores esse sinat, nisi quum ad eam peruenerunt ætatem, vt in commessationibus vna cum alijs sedere, & potus etiam particepes esse possunt, & ab ebrietate & huiusmodi labe insontes disciplina omnes præstabit. Itaque vel Aristotelis aperto testimonio Lucerna sculptam habens nudam feminam impudicam in Veneris delubro veteres habere potuerunt; quum Venus apud illos extiterit Dea lasciuiæ. Sed vbicumque fuerit appensa, siue in lupanari, siue in fano Veneris, ista lucerna duo continet obseruatu digna, Rotam, sub qua lasciuiens nuda femina recum-

A bens, nullo pudore veluti prostituta iacet: atque cucurbitæ plures oblongæ tum efformantes orbem maiorem, intra quem iacet illa nudata meretrix: tum dependentes ex illo, & ex orbe minori Rotam constituente: tum etiam orbiculum Rotæ compaginantes. Profecto Rota hæc in lucerna, sex tantum radijs distincta, rerum humanarum, speciatimque voluptatum Venerearum fluxilitatem, ac instabilitatem designat, ad Rotæ tum deorum, tum inferorum
B discrimen: quarum illa distinguitur octo radijs, ista quatuor; vt optime refert [h] Valerianus aiens: *Sciendum Rotas plurifariam a radiorum numero distinctas esse; nam quæ Dijs attribuuntur, octo radijs insignes figurantur; propterea quod rerum cælestium motus in octauam vsque sphæram, quantum humani oculi vis porrigi potest, obseruantur. Hominum vero Rotæ sex tantum radijs compingi debent; tot enim humanæ naturæ motus: in anti-*
C *cam, in posticam ingredi, vel retrocedere, in dexteram, aut in læuam ferri, sursum aut deorsum ascendere, vel descendere. Quæ vero Ixionis Rota fertur, quatuor tantum radijs compacta fingitur; vnde Pindarus dixerit,* τετρακνάμον ἐὸν ὄλεθρον. *In ea vero ita districtus fingitur Ixion, vt manus singulæ singulis radijs affixæ essent, totidemque alijs pedes singuli. Qua de re apud Pindarum legas in Pythijs, Ode ad Hieronem altera.* Cucurbitæ vero non
D solum in hac icone spes inanes amantium lasciuorum designant, qui sibi pollicentur ex venerijs felicitatem, atque voluptatem solidam; quum e contra breuissimam inde dulcedinem acquirant cum amaritudine multa, pænitentia, debilitate, multiplicique morborum tædio; verum etiam pendulæ cucurbitæ longiusculæ formam humani penis ostentant, inter quas turpitudines tota meretricum vita versatur assi-
E due. Petrus Martyr ait [i] apud Ramusium: Homines prouinciæ Curianæ nudos incedere, ferreque penem in cucurbita. Mulieres alias Indas legi ferre consueuisse adornatum membra virilia hostium interemptorum collo suspensa, monilium instar. Istam explicationem aperte comprobare videtur natura cucurbitæ, quæ cito crescens, & citius aresens, arctioreque com-

[h] hierogl. 39 Radiorum numerus cur varius in Rotis.

Cucurbitæ in Lucerna, quid indicent.

[i] to 3. Nauig. pag. 12.

complexu pariter & implicatione Venereas voluptates indicat, quæ momentaneæ sunt, & intemperantibus hominibus habentur pro gaudio felicitatis. Vnde non inscite lusit Alciatus hoc emblemate contra momentaneam felicitatem, cuiusmodi Venerea est inter alias,

„ Aeriam propter creuisse cucurbita Pinum
„ Dicitur, & grandi luxuriasse coma:
„ Quum ramos complexa, ipsumque egressa cacumen,
„ Se præstare alijs credidit arboribus.
„ Cui Pinus: Nimium breuis est hæc gloria; nam te
„ Protinus adueniet, quæ male perdet, hiems.

Ita sane luxuriæ deditus, vbi patitur optatis amoribus, felicem se prædicat inter ceteros homines; at breui tempore nimijs voluptatibus eneruatus elanguet, extincto calore violentia tum morborum, tum senectutis, ad quam citissime salaces properant, atque perueniunt ante debitum ætatis terminum; quod ait [k] Aristoteles. Non esse tamen istam Lucernam ex earum censu, quæ profanæ micarent in prostibulis, nec habere simulachrum lasciuientis Veneris nudæ, sed potius in cæmeterijs Fidelium Sanctorum olim arsisse Romæ, continereque figuram Ionæ nudi, sub vmbraculo cucurbitæ strati, censet Fr. Io: Antonius Licetus Dominicanus, mihi ex fratre nepos. Vere quidem frequentior in antiquis cæmeterij Martyrum Romæ sub terra conditis inspicitur inter ceteras imago Ionæ; quia Propheta typus extitit singularis Dominicæ passionis, mortis, sepulturæ, atque resurrectionis; quæ mysteria maxime colebantur, & recolebantur in Ecclesia primitiua; namque Ionas in maris tempestate sæuissima dormiens, quid aliud indicat, quam Dominum in atrocissima passione sua silentio summos cruciatus tolerantem patientissime? Ionas in mare proiectus non ne Dominum indicat? certe respiciens huc Lyranus interpretatur illud Psalmistæ: [l] *Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me.* scribit enim Glossographus ille: *Ionas in ventre Ceti quid aliud indicat, quam Christum Dominum in sepulchro?* dicit enim

[k] de long. & brev. vi. c. 3.

[l] Ps. 68.

A apertissime Dominus: [m] *Signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ. Sicut enim fuit Ionas in ventre Ceti tribus diebus & tribus noctibus. Sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus.* Denique [n] Ionas ex aperto piscis ore, iussu Domini surrexit in aridam; ita Dominus e sepulchro virtute propria resurrexit. Quæ nepotis opinionem firmare posse videntur; quam ipse niti putat iconibus multis, quas in sua Roma subterranea [o] Bosius deli-
B neauit, atque speciatim ex illo simulachro, quo conspicitur Ionas primum e naui proiectus in mare deglutitus a cete: deinde a pisce vomente deiectus in terram: deinceps nudus iacens sub vmbraculo cucurbitæ fertilis, e qua dependent oblongi fructus, vt in cucurbita Lucernæ. Quæ figura Ionæ nudi sub eiuscemodi cucurbitarum vmbraculo iacentis reperta passim intra SS. Martyrum cœmeteria visitur frequens a
C Bosio delineata eo volumine, nimirum in sarcophago Vaticani non vnico: in cœmeterio S. Callisti Papæ, & aliorum Martyrum in via Appia, & Ardeatina: Lucinę: SS. Marcellini & Petri in via Labicana, inter duas Lauros, ad S. Helenam. S. Agnetis in via Nomentana: Priscillæ, & aliorum, in Via Salaria noua. Frequentia quidem figurarum Ionæ sub vmbraculo cucurbitarum iacentis nudi semper in cœmeterijs Romanis
D antiquorum Martyrum, satis probabilem reddere videtur coniecturam de Lucerna Casalis, atque Scacchi, figuram humanam nudam habente, reperta Romæ, non referenda inter profanas ardentes in Lupanaribus, ast inter sacras accensas in Sanctorum cœmeterijs. Verum enimvero quemadmodum inter antiquos non conuenit, vtrũ planta Ionæ faciens vmbram extiterit hædera, sicuti D. Hieronymus accepisse videtur ab Aquila, Symmacho, ac
E Theodotione: quin & Bosius [p] vidisse in sarcophago Vaticani sine fructibus an potius cucurbita, sicuti D. Augustino, & alijs pluribus, antiquioribusque persuaserunt septuaginta Interpretes, Syrus, atque Pagninus, & alij: Quorum sententia secuti sunt, qui Ionæ figuram potuerunt in alijs cæmeterijs viæ Appiæ, Ardeatinæ, Labicanæ, Sa-

[m] Matt

[n] Ion. 2

[o] l. 3. c. p. 225.

p. 93. 103 157 225 369 449 459 463 473 521 523

[p] pag

Salariæ, Nomentanæ, memoratis a Bosio: Ita Lucerna Casalis, & Scacchi, duo mihi videtur habere, vel tria; quorum singulum ipsam procul arcet a sacris, Ionæ figuram habentibus, & omnino redigit ad profanas accensas in Lupanaribus; primum quidem est effigiatum corpus nudum muliebre, molle, pinguiusculum, iacens in situ lasciuiæ, quo spectandum obtuentibus offert muliebre pudendum; quod nulla ratione Ionæ conuenire potest, cuius
93.157. corpus in aliquibus iconibus cæmete-
73.521. riorum spectatur cum virili parte oper-
103.225. ta, in aliquibus aperta, in omnibus fe-
449.455. re virile, ac musculosum, non autem molliculum. Aliud autem est, quod in omnibus illis Ionæ simulachris, tam iacentis, quam etiam sedentis nudi sub vmbraculo cucurbitæ planta illa de terra surgit, & vltra fructus pendulos, habet frondes, quibus maxime faciebat vmbram iacenti, sedentique Ionæ; quum in Lucerna nostra nullæ frondes habeantur vmbram facere valentes; at solum cucurbitæ fructus ad inuicem connexi, circulo quodam ex eis arte confecto; nec vllum est plantæ vestigium de terra surgentis; at soli fructus aspiciantur, nulli plantę adhærentes, nullaque terra sit, e qua planta cucurbitæ surgat in lucerna. Tertium vero est Rota sex radiorum intra circulum quatuor cucurbitarum longarum supra caput iacentis collocata, dependens a summitate circuli, de qua dependent aliquæ minores cucurbitæ; quæ Rota nullam omnino relationem habet ad Ionam sub cucurbitæ planta iacentem, vti maximam & euidentem obtinet ad Venerem, quod antea satis explicatum est: Quum igitur vniuersa relatio cucurbitæ ad Ionam nitatur plantę, cuius tum frondes vmbram illi faciebant; tum radix de terra pullulans plantam vnica nocte grandem protulit, a verme corrosa stirpis etiam subditam ariditatem attulit; Iam cucurbitæ sine frondibus, nam innixe penitus vlla planta de terra surgente, in lucerna spectatæ nihil attinent ad Ionam, etenim legimus:
4.4. [q] *Et egressus est Ionas de ciuitate, & sedit contra orientem ciuitatis: & fecit sibimet vmbraculum ibi* (pergulam scilicet, ac veluti tabulatum ex ramentis tumul-

A tuarie collectis; cuiusmodi videtur in omnibus iconibus Ionæ delineatis in Roma subterranea; nec vllatenus aspicitur in Lucerna nostra) *Et sedebat subter illud in vmbra, donec videret quid acciderit ciuitati.* (Quod quidem cucurbitæ non conuenit, quæ nondum nata erat; nisi dicas id indicari per eam Rotam sex Radiorum; sed quum hæc e cucurbitis maioribus pendeat, nec absque fulcimento de se consistere valeat in
B aere, iam ante cucurbitæ productionem a Iona facta non fuit) *Et præparauit Dominus Deus hederam* (dicas tu) *cucurbitam: & ascendit super caput Ionæ:* (sed fructus cucurbitæ, qui solus in Lucerna spectatur, sine stirpes stipiteve, non potest ascendere de terra, quæ pariter non apparet in Lucerna) *vt esset vmbra super caput eius, & protegeret eum* (quod multo magis folijs competit cucurbitæ, quam fructibus ex ea pẽdentibus, ob frondium multitudinem atque
C luxuriem, & fructuum raritatem; quum tamen in lucerna nullæ frondes omnino cucurbitæ sint) *Laborauerat enim; & lætatus est Ionas super hedera, cucurbitave lætitia magna* (scilicet in pangenda tumultuaria pergula laborauerat; & lętatus est valde super ea stirpe, quæ suis frondibus obsidens foramina pergulæ ab se conditæ maius facere posset vmbraculum, ac magis ex vsu) *Et parauit Deus vermem ascensu diluculi in crasti-*
D *num: & percussit hederam* (alij dicunt) *cucurbitam, & exaruit:* (vbi Lyranus ait: *& percussit corrodendo eius radicem:* sed in Lucerna non est vlla cucurbitæ radix, quam vermis vllus corrodere potuerit, & inde stirpis ariditatem promouere.) *Et quum ortus fuisset Sol, præcepit Dominus vento calido & vrenti; & percussit Sol super caput Ionæ, & æstuabat: & petiuit animæ suæ, vt moreretur, & di-*
E *xit: Melius est mihi mori, quam viuere. Et dixit Deus ad Ionam: Putasne bene irasceris tu super hederam,* vel *cucurbitam? Et dixit, Bene, irascor ego vsque ad mortem. Et dixit Dominus: tu doles super hederam,* vel *cucurbitam, in qua non laborasti, neque fecisti vt cresceret, quæ sub vna nocte nata est, & sub vna nocte perijt* (certe nata est illa planta de terra ex radice, cum caudice suo, ramis & frondibus; at in lucerna ne quidem hilum de terra, radice,

dice,

dice, frondibus, & planta, stirpeve; sed soli visuntur fructus oblongi cucurbitarum, non natura, verum arte solum humana colligati connexique simul in speciem coronæ; quæ proinde nullo pacto potest ad Ionam adaptari; cui recte obijcit Dominus illico) *Et ego non parcā Niniuæ ciuitati magnæ, in qua sunt plusquam cētum viginti millia hominum, qui nesciunt quid sit inter dexteram, & sinistram suam, & iumenta multa.* Itaque recte Casalius Lucernam nudæ mulieris in circulo cucurbitarum cum rota sex radiorum existimauit esse lasciuientis Veneris accensam in Lupanarijs; nosque censemus non posse sub Ionæ titulo inter sacras lampades vllo pacto collocari.

De Lucerna serui phalerati cursoris apud Musellos Nob. Veronenses.
Cap. LXXXII.

IN Museo Nobilium de Musellis Veronensibus, inter alia cimelia reperitur lucerna fictilis, olim a fodientibus cellam quandam vinariam inuenta, simul cum aliquot vrnis: vnde conijcere licet eam extitisse lucernam sepulchralem. Habet autem sarcinatum peditem cursorem in hanc effigiem;

Nimirum in Area Lucernæ superiore simulachrum Iuuenis iter agentis, cursorisve visitur effigiatum, capite veluti galea contecto, manu dextera supra caput elata, qua suspicor habuisse tintinabulum, aut sistrum crepitaculis refertum, quo procul tabellarius audiretur: dependentem a collo per tergum ad lumbos gerit ille sarcinulam, cuius loramentum ad pectus manu læua continet, veluti peræ manubrium: peram namque viatoriam appellamus, Italice *Zaino*, pariter atque *Bolzetta*; qua non solum panem, & aliquid obsonij, poculumque viatorium peditis itinerantes gestare consueuere; sed etiam munuscula

ſcula peregre ad amicos, & dominos: quin & ſerui curſores tabellarij literas vltro citroque mitti ſolitas amicis, dominis, & cuiuſque generis hominum per epiſtolas procul ad inuicem ſua ſenſa communicantium. In fundo Lucernæ leguntur hi characteres TITIñI; quibus puto ſignari nomen figuli, Lucernas eiuſmodi venales habentis in taberna ſub iſto ſigno phalerati, ſarcinatique curſoris; quod forte ſeruus eſſet ortum ducens ab inſigni quopiã Tabellario: vel potius animi cauſa. De quorum dictorum ſingulis antiqua legere teſtimonia licet; nam de curſoribus
128. phaleratis ita Petronius: [a] *Hinc inuolutus coccina gauſapa, lecticæ impoſitus eſt, præcedentibus phaleratis curſoribus quatuor.* Suetonius item in vita Neronis: [b] *Nunquam carrucis minus mille iter feciſſe traditur, ſoleis mularum argenteis, canuſiatis mulieribus, armillata & phalerata cum Mazacum turba atque curſorum.* Phaleræ certe fuerunt equo-
0.c.16. rum ornamenta, vt in [c] Iſidorus; Conſtantino vero *ſcutella parua ſplendida in pectoribus equorum: item petra eminens in mari.* Sed & eidem *φάλος apex, & conus galeæ, vbi λόφος, id eſt criſta ligatur,* vnde phaleræ dicta ſunt ornamenta equitum galeis imponi ſolita, plumarum præcipue volitantium; de quibus phaleris Liuius agit, dum nobiles illos abieciſſe monet, ob Libertinorum filios ad anuli aurei dignitatem euectos;
.f. ait enim: [d] *Flauium dixerat Aedilem Forenſis factio, Appij Claudij cenſura vires nacta, qui Senatum primus Libertinorum filijs lectis inquinauerat: & poſtea quam eam lectionem nemo ratam habuit: nec in Curia adeptus erat, quas petierat, opes vrbanas; humilibus per omnes tribus diuiſis, Forum, & Campum corrupit: Tantumque Flauij Comitia indignationis habuerunt, vt plerique nobilium anulos aureos, & phaleras deponerent.* & Plinius in eandẽ ſen-
1.1. tentiam: [e] *Additum Flauio, vt ſimul & Tribunus plebis eſſet: Quo facto, tanta Senatus indignatione exarſit, vt anulos ab eo abiectos fuiſſe, in antiquiſſimis reperiatur annalibus. Fallit plerosque, qui tum & equeſtrem ordinem id feciſſe arbitrantur. Eſt enim adiectum hoc quoque: ſed & phalera poſita, propter quæ nomen Equitum adiectum eſt.* Vnde conſtat phaleras

A non tam equorum ornamenta fuiſſe, quam equitum, & hominum in culmine galearum eminentia; cuiuſmodi viſitur in apice galeæ ſerui curſoris in Lucerna depicti. Ceterum ad ornatum non ſolum iſta phalera curſoribus data fuit; ſed quod plumata foret, ad eorum celeritatem indicandam; quo nomine Mercurio Deorum nuncio velociſſimo Gentilitas ad pileum alas appoſuit. Hanc autem curſorum, maxime Tabel-
B lariorum velocitatem in curſu, phalera veteres indicare voluerunt, equorum ornamento proprio; quod equus ad curſum a natura dicatur inſtitutus celeritatis hieroglyphicum eſt [f] Vale- [f] l.4.
riano. Quin & ad eandem Tabellariorum, Curſorumque celeritatem vtcumque ſignandam antiqui nomina Ventorum illis imponere conſueuere: Cicerone dicente: [g] *Duabus tuis epiſtolis* [g] 9.famil. ep.11.
reſpondebo: vni, quam triduo ante acceperam a Zetho: alteri, quam attulerat
C *Philerus tabellarius.* Zethi namque nomen ex Aelij Cæſaris inſtituto Curſori conuenit aptiſſime, quod inter Ventos Zethus, & Calais numerentur. Ait enim Spartianus Aelium Cæſarem curſoribus ſuis exemplo Cupidinum alas frequenter appoſuiſſe; illosque ventorum nominibus ſæpe vocaſſe, Boream alium, alium Notum, item Aquilonem, aut Circium, ceterisque nominibus appellantem, vt indefeſſe at-
D que inhumaniter curſitarent. Currentius ille, cuius meminit [h] D. Hieronymus, ad hanc normam nactus nomen eſt: Tabellarij videlicet laus eſt curſus, & feſtinatio. [h] epiſt.6.ad Marcellum. Ad quam indicandam aptius galeæ tegminique capitis Curſoris, in Lucerna figurati, ſuperimpoſitæ plumæ viſuntur, quam ab Aelio ſuis curſoribus ad humeros alæ confixæ, quæ poſſent iter vtcumque morari. Sed &
E ad celeritatem curſus non remorandam adiecta ſunt in apice phaleræ plumariæ duo tintinabula, quibus auditis a longe prææpareretur ad curſum non intermittendum curſor priori ſuccedaneus. Qua de re nobile teſtimonium M. Poli legimus, aſſeuerantis in Scythia pedites curſores ad cingulum ea ratione ferre tintinabula, verbis Italicis vtentis ipſiſſimis: [i] *Item fra il ſpa-* [i] lib.2.c.20.
tio di ciaſcuna delle ſopradette poſte è ordi-

nato

nato vn casale ogni tre miglia, nel qual possono essere circa quaranta case, & più; & manco, secondo che i casali sono grandi. Doue stanno corrieri a piedi; i quali similmente sono nuntij del gran Can: Costoro portano intorno cinture piene di sonagli, accioche siano vditi dalla lunga; poiche corrono solamente tre miglia, cioè, dalla sua posta ad vn'altra: odendosi il strepito de' sonagli; subitamente s'apparecchia vn'altro, & giunto piglia le lettere, & corre fino all'altra posta; & così di luogo in luogo, di sorte, che il gran Can in due giorni ha nuoue di lontano per dieci giornate. Nostri vero cursores, tam equites, quam pedites, vice tintinabulorum ad eundem vsum vtuntur qua cornibus, qua paruis tubis; quas inflant non adeo distantes a loco, vbi vel equum mutare debent iam cursu lassatum in alium vegetum, vel succedaneo pediti cursori farcinulam; epistolamve deferendam adsignent, eadem celeritate functuro. Sed ab his tintinabulis tinnientibus fundo Lucernæ sculptum est vocabulum TITIñI, si diuinare liceat. In pera viatoria cursores portare consueuere vel epistolas tabellis exaratas, papyrove descriptas: vel munera: quique non ita festinanti cursu vacabant, & longius iter conficere tenebantur, obsonia, panem, & poculum viatorium. De codicillis quidem epistolarum ita

[k] cap.49. Tranquillus in Nerone: [k] *Inter moras perlatos a Cursore Phaontis codicillos præripuit, legitque.* & Martialis: [l]

[l] 3.58.

„ Cursorem sexta tibi, Ruffe, remisimus hora,
„ Carmina quem madidum nostra tulisse reor.
„ Imbribus immodicis cælum nam forte ruebat:
„ Non aliter mitti debuit iste liber.

[m] l.5.94. De munusculis item Martialis: [m]

„ Nec feriatus ibat ante carrucam,
„ Sed tuta fœno Cursor oua portabat.

in pera scilicet apte composita, ne frangerentur inter currendum. De pera, qua ferebantur obsonia, Martialis

[n] l.14.81. idem: [n]

„ Ne mendica ferat barbati prandia nudi,
„ Dormiat & tetrico cum cane pera, rogat.

A Ceterum cursores istos pedites antiqui maxime sibi desumebant e Mazycum, siue Mazacum gente; quorum velocitatem passim concelebrant Autores; nam apud [o] Lucanum legas [o] lib.4

------- *tum concolor Indo*
Maurus, inops Nasamon, misti Garamante perusto
Marmaridæ volueres, æquaturumque sagittas
Medorum, tremulum quum torsit missile, Mazyx.

B & apud [p] Nemesianum: & [q] Oppianum, & [r] Claudianum, mentio Mazygum habetur. Ptolemeo Mazatila Marmaricæ ciuitas est. Autore Stephano [s] Mazyces Numidæ sunt, quos apertissimum est præcursores fuisse. Ceterum vndecunque Cursores extiterint, olim consueuisse gestare Lucernas, euidentissime testatur Corippus, [t] cui

[p] Cy [q] 1.de [r] in l.S [s] de [t] lib.

------- *prænuncius ante*
C *Signa dedit Cursor, posita de more Lucerna.*

vt proinde Cursores in Lucernis affabre fingi solitos esse videamus; e quarum numero Mosellanam istam extitisse, non temere quis arbitretur. Non defuere, qui censuerint, hunc referre rusticum seminantem; quibus non assentior, tum quia seminantes e calatho, non e sacculo serunt: & manu spargunt semina, non supra caput elata, sed ad D latus iactata: tum quia nomen Titiñi, tinnientis cursoris artem denotat, non autem ferentis agricolæ. Ista iam exaraueram, quando venit ad manus Fului Vrsini volumen Familiarum Romanarum; in quo legere licuit: TITINIA „ gens familias habuit patricias & plebeias. Patriciæ meminit Liuius lib. v. „ An quum inquit: *Non tamen vltra processum est, quam vt vnus ex plebe vsurpandi iuris causa P. Licinius Caluus Tr. militum Consulari potestate crearetur: ceteri patricij* E *creati, P. Maenius, L. Titinius, P. Melius, Sp. Furius Medullinus, L. Publilius Vulsus*, &c Plebeiæ idem Liuius lib. III. facit mentionem, in quo M. Titinium nominat Tribunum plebis: creatum anno CCCIIII. quo tempore plebs in Auentinũ ob facinus Ap. Claudij Crassini xviri secesserat. C. autem Titinius, qui in huius tabellae denario notatus est,

est, vt ex numero XVI. in eius altera parte adiecto colligitur, denariorum flandorum curator fuit, anno Vrbis DXXXVI. quo vt Plinij verbis vtar ex lib. XXXIII. cap. III. *Q. Fabio Maximo Dictatore, Annibale vrgente, asses vnciales facti sunt, placuitque denarium sexdecim assibus permutari, quinarium octonis, sextertium quaternis*. Hinc autem factum esse opinor, vt quum in alijs denarijs X nota apponi soleat, quod denos asses valerent, in hoc XVI. apposita sit, qua scilicet significaretur, denarium non vt antea decem asses, sed sexdecim valere. Verisimile etiam est Populum Romanum ære alieno pressum in sequentibus quoque annis monetae pondus minuisse, denariumque huiusmodi a C. Titinio eo, qui tunc temporis monetae cudendae præfuerit, signatum fuisse. Multi enim a scriptoribus ex Titinia gente nominantur, quibus denarius tribui possit. Valerius Max. lib. III. cap. II. meminit C. Titinij Minturnensis, qui vxori a C. Mario dotem reddere coactus fuit, quod eam impudicam de industria duxerat, vt dote spoliaret, Plutarchus in Mario. Appianus lib. IV. bell. ciu. & Plutarchus in Bruto faciunt mentionem Titinij eius, qui bello Philippensi a Cassio de Bruti victoria sciscitatum missus, quod tardius reuersus Cassio mortis causa fuisset, seipsum interfecit. Idem Appianus lib. V. Titinij facit mentionem, qui in bello nauali contra Sex. Pompeium Caesarianae classi præfuit. Sed longum esset Titinios omnes colligere, qui ab antiquis scriptoribus nominantur; quibus proferendis eo libentius supersedeo, quod ad denarij huius intelligentiam nihil, vel parum faciunt. Certe suspicari posset aliquis, huiuscemodi Lucernam arsisse dudum in sepulchro Romani cuiuspiam e Titiniorum gente, vel Patricia, vel etiam Plebeia; schema vero cursoris extitisse proprium insigne tabernæ figuli, qui Lucernas proprias isto signo distingueret ab aliorum artificum Lucernis. Ceterum ad hunc finem inscribi debuisset Lucerna TITINII. vnico N, & geminato II, postremo, non autem, vt in schemate legitur TITIññI, geminato quomodocumque ñ, & vnico I. postremo: quamuis id esse potuerit mendum fabrile frequentissimum in antiquis inscriptionibus. At vero parum refert, vtram quis accipiat explicationem.

De Lucerna Vestalis manu mutila, & alijs duobus integris. Cap. LXXXIII.

INter alia quamplura cimelia Ioannes Galuanus Pat. I.C. in suo Gazophilacio pulcherrimam habet, etsi nescio qua de causa manu truncam, imaginem, pedalis ferme longitudinis, ęreã, peruetustam, qua Virgo Vestalis maturioris æui faberrime repræsentatur, vultu non adeo formoso, sed ferme rusticano, hilari tamen, ac plane ridente: vestitu pulcherrimo, integro prorsus habitu: nimirum indusio, subucula ve super nudo, podere scilicet, vt ait Eucherius; qui poderem describit esse lineam sacerdotalem, adstrictam omnino corpori, talaremque. Habet ista Virgo tunicam super indutam poderi, longiorem ad pedes, anterius apertam, & incinctam, cum integra Reca, siue Ricino, vel si placet Maforio, Maforteve, seu antiquo Bardocucullo nuncupato. Manus illa trunca forte gestabat Lucernam Vestę dicatam ignis ęterni; siquidem Valerius Maximus [a] isti veritati fidem facit inquiens: *Namque per Romuli casam, perque veteris Capitolij humilia tecta, & æternos Vestæ focos, fictilibus etiamnum vasis contentos*, (erant autem ista fictilia vasa mea coniectura Lucernæ testeæ) *iuro nullas diuitias paupertati talium virorum posse præferri*. Vestalis autem altera manu truncæ typus is est, antiquo satis opere:

[a] l. 4. c. 4. f.

Lib. VI. cap. LXXXIII.
Col. 1011.
Ex Museo Cl. V. Ioan. Galuani I.C. Pat.
Io. Georg. sculps.

Vestalis ista Virgo manu læua deorsum porrecta, tunicam podere longiorem veluti sustinet, aliquantisper attollens ad femur, ne gressum impediat eleuati pedis: Quod vestimenti genus a Iulio [f] Polluce nuncupatur *Tunica-Consistens*, quæ non accingitur: *Orchostadia* dicitur ab Aristophane: vtrimque manicata, longioribus manicis, arctis, ad pedes vsque descendentibus. Brachium vero dextrum elatum gerit, flexo cubito, versus caput, veluti manu quidpiam ferret: at iniuria temporis diuturnioris, vel alio quopiam casu, manus huic iconi tota deest; vnde certo non constat, quid manu dextera portauerit Vestalis hæc in isto simulachro. Cl. Vir N. a cuius hæredibus Galuanus hoc cimelium peruestutum obtinuit, arbitrabatur extitisse simulachrum Tuciæ Virginis Vestalis, de qua [g] Plinius ita: *Extat Tuciæ Vestalis incestæ precatio* (vel potius, *incesti deprecatio*) *qua vsa aquam in cribro tulit, anno Vrbis centesimo nono*. Sed ante Plinium Valerius [h] Maximus paulo distinctius ait: *De Tucia Virgine Vestali: Eodem auxilij genere Tuciæ, Virginis Vestalis, incesti criminis reæ, Castitas, infamiæ nube obscurata, emersit: quæ conscia certæ sinceritatis suæ, spem salutis ancipiti argumento ausa petere est. Arrepto enim cribro*, Vesta, *inquit*, si sacris tuis
„ castas semper admoui manus, effice vt
„ hoc hauriam e Tiberi aquam, & in ædē
„ tuam perferam. *Audacter, & temere ia-*
„ *ctis votis sacerdotis, rerum ipsa natura cessit*. His vtrisque Dionysius [i] Halicarnassæus antiquior, etiam planius historiam attulit agens de Romanis Antiquitatibus in hæc verba: *Sed mirabilius etiam est, quod dicam, & simile fabulæ: Aiunt vnam sacrarum Virginem, nomine Tuciam, iniuste a quodam accusatam, non quod ignem extingui siuisset, sed quod alys probabilibus indicijs in suspicionem venisset* amissæ virginitatis. *Testimonijs etiam, licet falsis, eodem accedentibus. Itaque iussa pro se dicere, promisisse re, non verbis, diluturam se eam calumniam; simulque inuocata Dea Vesta, vt sibi Dux viæ esse dignaretur, petÿsse Tiberim Pontificum permissu, & prosequente vniuerso Populo: Quumque ad flumen accessisset, contra vulgatum illud Adagium, ausam haurire aquam cribro vacuo, eamvsque in forum*

[f] ...7. c. 13. ...ca consi... quæ pri...

[g] ...8. c. 2. ...: V Cl. ...extiti... ...n, quæ ...pertuso ...tit...

[h] ...1. 1.

...mira... ...inus.

A *perlatam, ad Pontificum pedes effudisse. Addunt, accusatorem eius postea multum diuque perquisitum, nec viuum vsquam comparuisse, nec mortuum*. Cui narrationi postremus omnium ausus non est fidem negare D. Augustinus, asserē, in sua [k] ciuitate Dei: *Quod Virgo Vestalis, de cuius corruptione Quæstio vertebatur, aquam impleto cribro de Tiberi neque profluente, abstulit controuersiam. Hæc ego, atque alia huiuscemodi, nequaquam* B *illis, quæ in Populo Dei facta legimus, virtute ac magnitudine conferenda quanto minus ea, quæ illorum quoque populorum, qui tales Deos coluerunt, legibus iudicata sunt prohibenda, magica scilicet, vel theurgica?* Qua de re latius in opere nostro de Prouidentia & Quinto Quæsitis. Huius itaque Tuciæ Vestalis imagunculam esse Cl. Vir N. prior illius possessor, adeo constanter opinabatur, vt plane de re persuasus, inuento perito artifice, rerum antiquarum adamussim C imitatore, manum cum cribro statuæ substituerit, additaque manu cribrum tenente, simulachrum integrum reddere, statuamque numeris omnibus absolutam perficere conatus fuerit. Galuanus autem illa postea potitus, vt assidue fuit antiquitatis intemeratæ cultor eximius, agnito nouo additamento, manū adscititiam cum aduētitio cribro sustulit e statua, & quæ fluminis aquam in pertuso cribro contra naturæ leges D portasse fingebatur antiquitus, vna cum mentito cribro deiecit in Patauina fluenta, cum quo demersa manus protinus exinde delituit. Perstat autem adhuc in iconis imo cubito foramen, adscititiæ manus indicium, & argumentum euidentissimum. Ego vero simulachrum istud, allatum superius, non esse Tuciæ cribro pertuso dudum Tiberis aquam admirabiliter portantis, pluribus coniecturis confirmatum habeo. Primum, quod hæc imago refe- E rat Vestalem facie non decora, sed potius deformi, quæ viros omnes ab incestu procul arceret. Deinde, quod figura est Virginis hilari vultu, ferme ridentis; quum Tuciam tunc oportuerit esse vultu graui, seuero, mœsto, valdeque tristi, propter adeo turpem accusationem infamiæ. Deinceps, quod cribrum, non vnica manu, veluti despi-

[k] l. 10. c. 16.

D Augustinus non negat facinus Tuciæ.

Non esse simulachrum Tuciæ probatur.

ciens, ac ludibunda, sed vtraque manu tenuisse, cum maxima cautione Tuciam existimandum est. Denique potissimum, quod hæc imago referat Vestalem non ita iuuenculam, sed adultioris ætatis; quam etiam deformem verisimile non est ab vllo sollicitatam ad incestum; nec ipsam ætate graui sic in Venerem extitisse concitatam libidinis oestro, vt vllum rogauerit de stupro, vel nutibus ad concubitum illexerit; etenim adolescentulæ sunt, quæ stimulis Veneris acriter incitantur, ac veluti furiosæ redduntur ad coitum; vt obseruat M. [l] Albertus, inquiens: *& hoc est causa quod quædam puellæ circa annum quartum decimum non possunt de coitu satiari: & si tunc non habent virum, tamen mente pertractant coitum virilem, & sæpe imaginantur veretrum virorum.* Quinimmo licet ista statua cribrum in manu gestasset, non proinde Tuciam repræsentaret, quæ Tiberis aquam ad suæ pudicitiæ confirmationem in cribro pertuso portauit; sed aliam potuit indicare, quæ cribro perferret ignem nouum in locum extincti; qua de re [m] Gyraldus ante [n] Rhodiginum ita: *Illud etiam apud scriptores proditum obseruaui, extincto igne Vestales a Pontifice verberari solitas; quibus mos erat, tabulam felicis materiæ tamdiu verberare, donec ignis conciperetur: qui cribro aheneo in ædem a Virgine deferebatur.* Sed quæ cribro sic ignem deferebat, quum vapulasset ob extinctum ignem, deferens nouum hilaris non erat, vt ista per iconem repræsentata. Quæ propterea non cribrum, sed Lucernam pertulisse manu dicenda est. Quamobrem existimandum potius est hanc peruetustam atque pulcherrimam imagunculam esse Virginis Vestalis prouectæ, manu dextera portantis accensam Lucernam ignis æterni, suæ curæ commissi; quum iuniores illæ primis decem annis sacerdotij solum erudirentur in sacris, non autem adhuc igni custodiendo præficerentur; sed custodirent ignem solum in annorum decade secunda post suam electionem; qua de re Plutarchus in Numa: *His Vestalibus Virginitas a rege tricennalis præscripta. Eius primo decennio, quæ ad ceremonias pertinent, discunt: medio, funguntur sacerdotio; tertio alias instituunt. Quo exacto spacio liberum ijs est nubere, & relicto sacerdotio aliam instituere vitam. Quam facultatem paucas aiunt amplexas, neque fuisse secutis lætam: sed pænitentiæ & mærori per reliquum vitæ implicatas ceteris religionem incussisse, vt ad senectutem vsque & mortem in virginitate persisterent.* Ingredi vero religionem, capive non consueuisse minorem annorum sex, neque maiorem natu annis decem, autor est ex Labeone suis in Noctibus Atticis Aulus [o] Gellius inquiens: *Qui de Vestali Virgine capienda scripserunt (quorum diligentissime scripsit Labeo Antistius) minorem quam annos sex, maiorem quam annos decem natam, negauerunt capi fas esse.* Vnde quæ custodiendi iam ignis curam habebat in secundo decennio procul a pubertatis æstuosa libidine degebat intra decimum sextum & vigesimum sextum ætatis annum, in quem inclinatam proxime videmus illam, quam representat imaguncula nostra; virginem enim refert annorum viginti quinque circiter. Pierius quidem Vestalibus in actu sacrificandi suffibulum fuisse testatur, aiens: [p] *Quæ vero suffibulo amictæ sacrificabant, Virgines Vestales erant. Fuit vero suffibulum vestimentum album, prætextum, quadrangulum, oblongum, quod illæ in capite sacrificantes habebant, idque sub mento fibulis comprehendi solebat; vnde nomen. Eadem pene specie, qua suffibulum erat, Romanæ matronæ nunc vtuntur, quum domo exeunt, pudicitiæ simul & pietatis, quæ duo in illis egregie vigent, indicia & vera & manifesta.* Quum igitur hæc imago referat Virginem Vestalem, non actu sacrificantem, sed Lucernam manu gestantem, suffibulum non habet, sed bardocucullum, poderem, & supra poderem vestem exteriorem: De podere vero Valerianus idem paulo antea pulchram descriptionem attulerat his plane verbis. *Est autem poderes, vt Eucherius, sacerdotalis lintea corpori penitus adstricta, eademque talaris, ἀπὸ τῶν ποδῶν, a pedibus appellata ποδήρης, poderes: quæ & subucula dicitur. Per hanc igitur, quippe quæ vestimentis alijs subijcebatur, doctrinam sacratiorem intelligi veteres theologi tradiderunt: Exodo; Et fecerunt vestimentum poderem sub vmbone, opus textile, totum hyacinth.* D. Hieronymus in-

[l] 9. de animal. tr. 1. c. 1.
[m] Synt. 4.
[n] lib. 15. lect. ant. c. 14.
[o] l. 1. c. 1
[p] lib. 40 Hierogl.

[?].8. in Leuiticum:[q] *Tunica secunda est ex lino, ποδήρης, idest, talaris duplici syndone, quam Iosephus vocat byssinam; hæc adhæret corpori ita arcta, & strictis manicis, vt nulla in veste ruga sit, & vsque ad crura descendat. Tales solent habere milites lineas, quas camisias vocant, aptas membris, & astrictas, vt ad omnia expediti sint. Hac sacerdotes vtuntur tunica, habentes vestitorum pulchritudinem, & nudorum celeritatem, quæ dicitur linea.* &
1.1. in Apocalypsi [r] Ioannis ea verba, *Vidi similem filio hominis vestitum podere:* Lyranus interpretatus ait: *Est autem poderis vestis sacerdotalis linea, quæ communiter dicitur alba; & dicitur a pos, quod est pes, & hæreo hæres, quasi pedibus hærens; nam attingit vsque ad pedes. Rabanus ad*
1.18. *illa verba* [*s*] *Sapientiæ. In veste enim poderis, quam habebat, totus erat orbis terrarum:* inquit: *Byssum, terræ deputant Hebræi, quia est terra gignitur,* & mox: *vnde primum vestimentum lineum est, quod*
27. *terram significat.* & de illa verba [*t*] Ecclesiastici: *Si sequaris iustitiam, apprehendes illam, & indues quasi poderem ho-*
6c.21. *noris.* Interlinearis ait: [*u*] *Tunicam scilicet talarem.* Isidorus inquit in Originibus: *Poderis est tunica sacerdotalis linea, corpori astricta vsque ad pedes descendens, vnde & nuncupatur; πόδας enim Græci pedes dicunt: Hæc vulgo camisia vocatur.* De Bardocucullo vero, cui Ricinum etiam & Reca, seu Maforium nomen est, ex Antiquioribus cum Cl. Gerardo
ijijs Ioanni Vossio dicendum: Maforium est muliebre tegumentum capitis, colli, ac humerorũ: velum puta de capite in humeros defluens. Accepta vox a Græcis Iunioribus, qui itidem dicunt μαφόριον: vt Paladius Lausiacis, Cantacuzenus, Achmes, Suidas, alij. Ac a plurali μαφόρια: vel per enallagen generis, Latini *Mafora* pro *Maforia* dixere: vt Hu-
.6. bertus in vita [*x*] S. Gudilæ. Est vero μαφόριον corruptum ex ὠμοφόριον, quasi dicas, *superhumerale*, vel *humerorum* gestamen, ab ὦμος, *humerus*, & φέρειν, *ferre*. Sed Latini pro *Maforium* corruptius extulere Mafortium, vel *Mauortium*. Item *Mafortis*, vel *Mauortis*. Quæ res occasionem præbuit Isidoro coniectandi esse a *Mauors*, hoc est, *Mars*. Aliquid diceret, si tegumentum hoc esset *Martiale*, idest, militare. Nunc non mi-

A litum est, sed mulierum, ac monachorum. Ita quidem, eruditissime vir, sed tamen Isidorus addit rationem cur id muliebre tegmen a Marte dicatur Mauortium, quia scilicet dignitatem, ac potestatem virilem indicat, eo quod supra caput mulieris ponatur; potestas autem & dignitas virilis supra mulieres imbelles est Martis conditio; nam apud Homerum Hector Andromacham vxorem, retrahere gestientem ipsum a con-
B gressu martiali cum Achille, sic alloquitur:[*y*] [*y*] Il.6.v.490.

Sed in domum vadens, tua ipsius opera cura,
Telamque collumque, & ancillis iube
Opus curare: bellum autem viris curæ erit
Omnibus (mihi vero omnium *maxime)*
qui in Ilio nati sunt.
Sic fatus galeam recepit illustris Hector
Ex-equina-cauda-cristatam, vxor autem dilecta in domum iuit,
C *Respectans, humidam lacrymam fundens,*

Verba quidem Isidori sunt: [*z*] *Eadem & Ricinium Latino nomine appellatur, eo quod dimidia eius parte retro eycitur, quod vulgo Mauortem dicunt. Vocatam autem dicunt Mauortem, quasi Martem. Signum enim Maritalis dignitatis & potestatis in eo est. Caput enim mulieris vir est: inde & super caput mulieris est.* Verum & Monachi, sacerdotesque, qui in censu Ve- [*z*] l.19.c.25
D stales habebantur, huiusmodi tegmen veluti galeam militarem capiti consueuerunt imponere; qui mos antiquiorum sacerdotum nunc etiam viget in Ecclesia nostra; namque se parans ad celebrandum sacerdos imponit capiti suo tegmen ad humeros in modum pallioli descendens, quod *Amictus* vulgo nuncupatur; de quo Durandus in suo Rationali Diuinorum officiorum ita: [*a*] *Lotis itaque manibus Episcopus, seu Sa-* [*a*] lib.3.c.2.
E *cerdos celebraturus assumit Amictum, quo caput tegitur, quem Pontifex loco* [*b*] *Ephod, siue superhumeralis, & rationalis habet, & nunc etiam superhumerale vocari potest, significans salutem, quæ per fidem tribuitur. De hoc Apostolus ad Ephesios* VI. *Galeam salutis assumite.* Quem quidem Amictum dum imponit capiti suo sacerdos hanc orationem Deo dicit: *Impone Domine capiti meo galeam salutis, ad expugnandos* [*b*] Exod.28.

diabolicos incursus. Sic igitur non inepte Mauortem, a Marte denominatum vulgo dicit Isidorus muliebre capitis tegumentum ad humeros defluens, quod in eis viri dignitatem ac potestatem indicet: & in Monachis etiam martialem galeam militiæ spiritualis contra Dæmones representet. Addit autem Eruditissimus Vossius: De Mulieribus clare docet Nonius Marcellus: *Ricinium, quod nunc Mafurtium dicitur, femineum palliolum breue*. Sane ricinium fuisse feminarum, liquido comprobant duo Varronis loca, quæ subiungit. (Ne pigeat autem ea referre, Nonio subdente: *Varro* ταφῇ μενίππου: *Nihilo magis dicere muliebre, quam de muliebri ricinio, palliolum simplex. Idem de vita Pop. Rom. libro primo:* [*[*Et quo mulieres in aduersis rebus, ac luctibus, quum omnem vestitum delicatiorem, ac luxuriosum postea institutum ponunt, ricinia sumunt.*) Est & Isidori in Glossis: *Mafortes*, operimentum capitum mulierum: & lib. XIX. Originum, cap. XXV. quum dixisset, stolam esse matronale operimentum, Latinoque nomine *ricinium* appellari, addit: vulgo *Mauortem* dicunt. Atque id e Seruio expressit in I. Aen. (Ego certe non video Seruium ab Isidoro citari, nec in proposito memorari) Clare autem de muliebri Maforte in Bedæ Martyrologio XX. Sept. *Iussit Faustam nudam, & sine Maforte, flagellatam, incarceratam, caput terebrari*. (Sed tantum non reprobans hanc phrasim vir erud. in nota Marginali posuit cum asterismo:) Sic more seculi posuit, pro *Faustæ nudæ, flagellatæ, incarceratæ*, nisi placet Græca locutione dici *caput terebrari*, intellecto κατα, de quo egi in arte Grammatica. (Suscipi quidem ista nota potest, sed adeo frequens est apud elegantes autores huiusmodi phrasis, *doleo pedes, doleo caput, doleo ventrem*, vt vitio verti non debeat Bedæ, qui dixerit, *Faustam nudam, flagellatam, & incarceratam, iussu Tyranni, caput terebrari*.) De Monachorum vero Mafortibus adstruimus illo in Glossis Arabico latinis: *Mafortis, fascialis, idest augustum (* lege angustum) *pallium, quo vtuntur Monachi, collum pariter, atque humeros tegens*. (Ego, pace viri Cl. non mutarem augustum, respiciens potius ad dignitatem significati, potestatemque Mafortij, propositam ab Isidoro; galea nanque spiritualis militiæ genus augustum armorum est, ad expugnandos diabolicos incursus: & apud Homerum Hectoris epitheton dignitatis atque potentiæ desumitur semper a galea: quare retinerem *augustum*, non mutarem in *angustum*, omissa breuitate ac exiguitate materiæ pallioli, quam respicere voluit vir eximius, abdicata prorsus illustri significatione Mafortis) vbi Meursius pro *fascialis*, legit, *facialis*: vti Græci dicunt Φακιάλιος: Id Ludouicus de la Cerda in Aduersarijs sacris probat cap. XXII. improbat vero cap. CXLI. sed immerito. (Equidem legimus apud Suidam, Φάκιλλος: τὸ τῆς κεφαλῆς φόρεμα. ὃ καὶ φακιόλιον λέγεται. Quæ Latine sonant, *Facellus, capitis gestamen, quod & Faciolium dicitur.* Non tamen ideo Glossarum lectio *Fascialis* mihi mutanda videtur in *Facialis*; quia Latini Græcanicæ voci literulam ς addunt in proposito: sic idem Suidas, & immediate subdit: λέγεται δὲ καὶ ὁ δεσμὸς τῶν καλάμων. idest, *dicitur autem & Φάκελλος fasciculus calamorum*. & paulo antea: Φάκελλον: Φορτίον. hoc est: *Facellum: Fasciculum*. Quare lubens retineo Glossarum Arabico latinarum vocem *Fascialis* Latinam, relicta Græcanica *Facialis*.) De eodem Maforte ita Cassianus lib. I. de Habitu Monachi cap. VII. *Post hæc, angusto pallio, tam amictus humilitatem, quam vilitatem pretij, compendiumque sectantes, colla pariter, atque humeros tegunt: quod Mafortes tam ipsorum, quam nostro nuncupatur eloquio*. Sed Isidorus, vt originem vocabuli inueniret, fingit idem esse *Mauortem*, ac *Maritum*, *Maforte*, ac *Maritale*. Sic enim ille in originum loco ante memorato: *Vocatum autem* (ricinium) *dicunt Mauortem, quasi Martem. Signum enim maritalis dignitatis, & potestatis in eo est. Caput enim mulieris vir est: inde & super caput mulieris est*. Quantopere de etymo fallatur, ostendunt ea, quæ diximus. Verum cogitet vir erud. Isidorum etymologiam Mafortis, & Mauortis non deduxisse a cortice nominis Mariti, ac Maritalis; sed, vti constat ex allatis eius verbis, a dignitate, ac potestate viri, maritique supra vxorem; cui Deus dixit ab initio: [ʃ] *Sub viri potestate*

* Ex

[ʃ] Gen.

testate eris; & ipse dominabitur tui: quæ potestas & dignitas erga coniugem mulierem apte refertur ad Martem; vti nuper ex Homero collegimus: nec existimabit Isidorum, virum sanctitate pariter atque doctrina clarissimum, adeo bardum fuisse, vt idem esse putarit *Martem*, siue *Mauortem*, & *Maritum*: *Maforte*, ac *Maritale*; quod ne rudis puer vnquam putaret. Addit autem Vir Cl.
„ Vsus hac voce etiam Linus, vel alius
„ potius de passione Apostoli: *Et interro-*
„ *garunt eum cum irrisione, cur caput suum*
„ *non operiret de maforte, quam præstiterat*
„ *Paulo*. Præcesserat autem: *Plautilla*,
„ *commoda mihi pannum, quo caput tegis*.
„ Habes & in actis Proconsularibus sub
„ Munatio Felice, apud [t] Baronium ad
„ An.CCCIII. *Tunicæ muliebres* XXXXII.
„ *Mafortes* XXXVIII. *tunicæ viriles* XVI.*&c.* Fortunatus de Vita S. Radegundis reginæ: *Mafortem nouum linteum, auro, vel gemmis ornatum*. Hæc de Maforte forte plusquam satis, sat enim forte fuerat obseruasse, tegmen esse muliebre, prorsus idem cum Ricinio, & Bardocucullo, quo feminæ, præsertimque moniales, ac Deo sacræ, proptereaque Vestales Virgines caput & humeros sibi tegebant. Nec tamen omittendum est idem tegumenti genus Cucullum, & Cucullam, & Bardocucullum appellari. De Cuculla & Cucullo, sic vir erud. agens item de vitijs [u] sermonis sequitur, agamus de Latinis nominibus eo vitiosis, quia in terminatione aberretur. Horum alia in vocalem, in consonam alia exeunt. Prioris generis est *Cuculla*. *Cucullus* enim est apud Martialem atque alios: *Cuculla* apud neminem antiquum. (etiam infra.) [x] *Cuculla*, vestis monastica, pro *Cucullus*. Forsan placuit vestem monachalem terminatione distinguere a ceteris Cucullis. Vsus Hieronymus in Vita Hilarionis: Cassianus lib. I. Institut. cap. IV. B. Benedictus in Regula sua cap. LVI. *Sufficere credimus Cucullam, & tunicam: Cucullam in hieme villosam, in æstate puram.* &c. Item Cæsarius lib. I. Miracul. cap. III. vita Deiculi cap. II. §. IX. Beda [y] in vita Ottonis II. Episcopi XXXIV.&c. (Verum ad Bardacucullum ea pertinere videntur, quæ vir eximius alibi [z] scribit) *Bardiaci* Cuculli perperam vocantur, qui dicendi sunt *Bardaici*. Nam Græce est Βαρδαῖοι vel Ptolemæo Οὐαρδαῖοι. Bardæi, Illyridos populi fuere: quorum Cuculli isti gestamen. Ceterum Hieronymi lingua puritatem Latinam habere potest apud me, licet sit Martiali longe recentior. Apud [a] Iuuenalem Britannicus: *Bardiacus, & calceus, & grandes suræ datur tibi Iudex volenti punire hæc*: *vt per tria hæc describat ipsum Centurionem, qui gestare solet in castris Cucullum bardiacum, calceum clauatum, & qui magnus procerusque est. Nam ex Gallia mittebatur vestis, quæ Bardocucullus, siue Cucullus Bardiacus appellatur: eratque vestis vilis, & apta militibus, in qua etiam cubarent in castris, quasi & simijs ob breuitatem & crassitudinem conueniret: vnde Martialis in distichis:*

„ Gallia santonico vestit te Bardocucullo
„ Cercopithecorũ penula nuper erat.

& in primo:

„ Vrbica lingonicus tyrianthina bardocucullus.

alibi poeta:

„ Tempora santonico velas adoperta Cucullo.

De ea sic & Iulius Capitolinus in P. Heluio Pertinace: *Auctio sane rerum Commodi in his insignior fuit vestis sub tegmine serico aureis filis insignior, per tunicas, penulasque lacernas, & chirodotas Dalmatarum, & Cuculli Bardiaci. Ergo per Bardiacum intelliges Cucullum crassioris lanæ, quo maxime Galli vtuntur. Nam Bardi natio est Gallorum, quæ maxime, vt docet* [b] *Strabo, laudationibus, rebusque poeticis studet: de quibus Lucanus.*

„ Plurima securi fudistis carmina Bardi.

Ex Bardo igitur & Cucullo fit Bardocucullus, siue Bardiacus Cucullus. &c. Iam vero tandem ad Antiquorum Lucernas redeamus.

De Lucerna caput Aethiopis referente. Cap. LXXXIV.

Sed aliam lucernam, aspectui pulchram, quæ refert affabre caput Aethiopis, ore patulo, velut alte gementis cum eiulatu magno, tristique fronte, recens habui, nullius capacem eruditionis. Nisi forte velis, esse lucernam sepulchralem: effigiem serui Nigri-

[a] Sat. 16.
[b] lib. 4.
[t] ...pa. edit.
[u] ...14.
[x] ...7. ...1.
[y] ...itis l.12. [z] ...ud l.1. ...12. c. 2.

gritæ, cui munus incumberet eam ſingulis vel alterius diebus accendere intra tumulum Heri dilecti. Vel fabrum A ludibundum, animi cauſa ſic eam efformaſſe.

De Luceana gibbi tibias inflantis.
Cap. LXXXV.

NOuiſſime vero lepidam habui lucernam: quæ gerit in area ſupe- B riore nudum homunculum, gibbum, inflantem geminas tibias, elato crure dextro, medias inter coxas turpiter exerentem obſcœnum granditate faſcinum cum coleis. In cuius fundo deſcri-

ſcriptum legitur intra circularem lineam L CAECSAE quod ego legerē interpunctum. L.CAECSAE: Quam non inepte quiſpiam meretricem opinetur, ex inuerecundi ludionis imagine, ſculpta in ſua ſepulchrali Lucerna. Ceterum nec eruditione caret illa tibicinis imago gibba cum extento mutino: ſiquidem ex arte tibias inflantes, nimium contento ſpiritu, genitalia vehementer implentur, vt quandoque diſrumpantur: quamobrem ea gens vti conſueuit faſcia ſtrictiore ad virilia, Italice *brachiero*, ne diſrumpatur e contento nimium anhelitu peritoneum. Eadem anhelitus contentione ſimul & inclinatione ad tibias inflandas quodammodo gibbi fiunt; & etiam curuantur qui vitam contemplatiuam agentes aſſidue ſcribunt inclinati. Propter iſtam anhelitus contentionem in inflatione tibiarum, tibicinum vultus mirum in modum deformatur; vnde fingitur Pallas ab ſe tibias inuentas abieciſſe: ſcite Plutarchus agens de ira cohibenda: *Iocus fertur*, *Mineruam quum fiſtula caneret, Satyro* A *his verbis caſtiganti*,

» Non te decet forma iſthæc, pone fiſtulas,
» Et arma capeſſe componens recte genas.

non obtemperaſſe: quum autem in flumine faciem ſuam eſſet contuita, indignatam fuiſſe, ac miſſas feciſſe fiſtulas. Quanquam ars deformitatem cantus ſuauitate hic quidem compenſabat. Et Marſyas, vt aiunt, capiſtro quodam atque orificio violentiam B *flatus intercepit, ac faciei inæqualitatem occultauit atque compoſuit.*

» Aurum tunc ſplendens malis circumdedit hirtis
» Os patulum loris ſtrinxit, retroque ligauit.

Sed ad ſanitatem, ne diſrupto peritoneo deſcendat omentum cum inteſtinis in ſcrotum, apte faſcia ſibi ligant imum ventrem arcte tibicines. Quo vinculo carens iſte tibiam biforem inflans in Lucerna delineatus, non ab re fingitur & C gibbus, & inflato veretro, coleiſque tumidis in hanc effigiem:

Lib VI Cap. LXXXV.

LCAECSAE

Iſtiuſmodi Lucernam perantiqui operis, vna cum duabus alijs, Illuſtriſſimus Commendator & Abbas, Caſſianus a Puteo, Romanæ decus Aulæ, cultor eximius antiquitatis, & omnium viuentium literatorum, donauit anno 1646. Eruditiſſimo Viro Ioanni Rhodio noſtro. Sane Morio gibbus iſte Lucernæ, D geminatam, biforemque fiſtulam inflans, efformatus eſt nudus, vt deformitas ipſius conſpectior eſſet; miraque fabrilis ingenij libidine confictus. Cuius generis plura diuitibus in pretio frequēti numero vendebantur antiquitus: vnde illud:

» Stultitiam patiuntur opes.

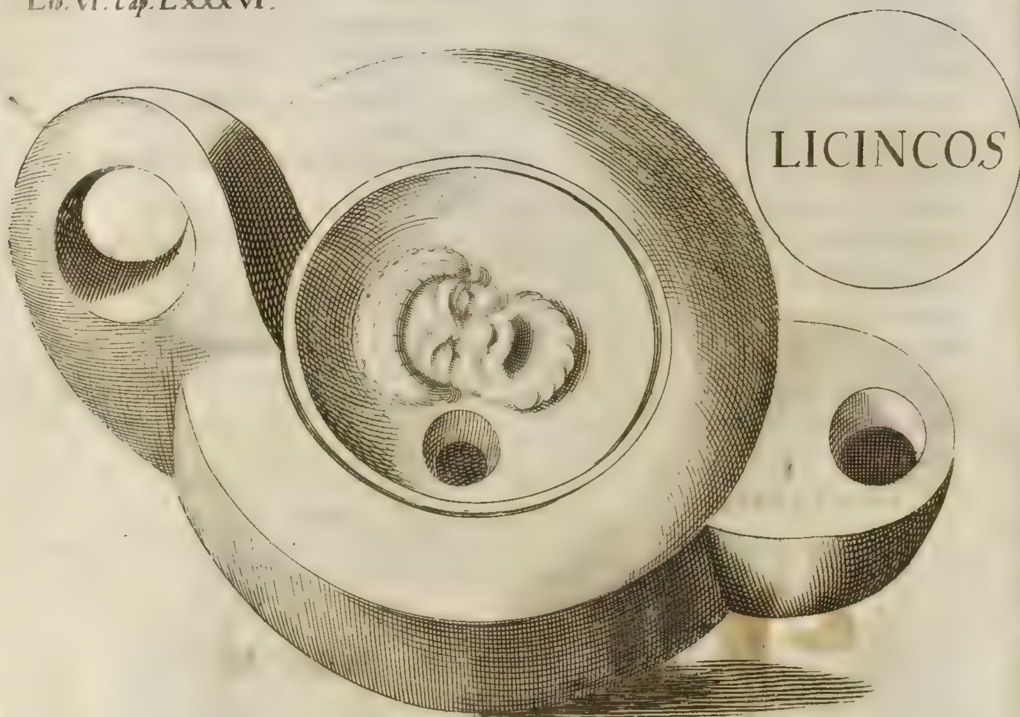
Hanc

Hanc autem Lucernã etiamnũ in pinacotheca sua seruat ipse Rhodius noster.

De duplici Lucerna capitis humani veluti plorantis aut cachinno effuso ridentis, effigiem habente. Cap. LXXXVI.

A T vero Lucerna nostra vnica gerit in areæ suæ supernæ medio caput humanum insculptum forte, sub plorantis effigie; prima quidem huiusmodi; cum inscriptione LICINCOS in exteriore fundo:

Lib. VI. Cap. LXXXVI.

continet, vt vides, hominis barbati caput, aperto nimium ore, an eiulatum proferat, an cachinnum, quispiam dubitauerit. Quid sibi velint in extremo fundo exteriore grammata LICINCOS, non ita planum. Si forment vnicam dictionem, incertum an indicent nomen fabri, an defuncti, an serui sepulchralis. At si fuerint litteræ capitales plurium dictionum; Delio natatore dubio procul opus est ad illarum germanum sensum expiscandum. An dices, fuisse lucernam ex earum numero, quæ semper arderent inextinguibiles intra sepulchra? tunc sane legas: *Lucerna Ignem Conseruans In Nobili Conditorio Omni Seculo*. An volueris esse non æterni luminis, at quæ prorsus egeret olei statis temporibus adiectu? sic interpretabere grammata: *Lumen Illustrans Conditorium Indicat Nobilitatem Cultorum Ossium Sacrorum:* quandoquidem apud omnes propemodum nationes veteres opinati per mortem homines transire in Deos Manes, Mortuorum Ossa, quin & defunctorum ratione sepulchra tanquam sacras res habebant, & venerabantur. Sed arbitraria mul-

Ossa m… rum cur… rentur & col… accenso… ne.

multiplex esse potest huiuscemodi literarum capitaliũ interpretatio; nihilque firmi, certique de proposito potest afferri. Ceterum alia Lucerna dissimilis parum huic est in structura, sed habet omnino consimilem iconem barbati capitis in area superna; quare prætereo figuram opponere. Non omitto tamen in exteriori fundo descriptum haberi tres intra circulares lineas nomen FORTIS; quod esse proprium nomen Fabri, constat ex ea certissima coniectura, quoniam id nomen passim habetur in plurimis Lucernis; quæ ab vno Fabro Lucernario factæ fuerunt necessario. Sin autem in hisce Lucernis caput illud barbatum, ore monstrose hiante, dicatur effictum ad indicandam Laruam sepulchralem, cuiusmodi frequens antiqui circa sepulchra spectabant, atque ponebant, non abnuo. Inuenitur autem ista Lucerna fictilis apud D. Alexandrum Estensem, Nob. Patauinum: Quæ diffidet a proposita, quod non habet a tergo manubriolum vllum, vt ista: & in area duo continet orificia, veluti spiracula, inter quæ caput humanum effictum est, non vnicum spiraculum, vt ista: & laterales obtinet prope foramina duas tanquam ansulas; quum istæ non habeantur in allata, sed

A a tergo tantum manubriolum anulari forma perforatum. Hæc in fundo intra duos circulos æquidistantes, quaternis lineis effigiatos, obtinet nomen FORTIS. ista vero simplicem intra lineam circularẽ continet huiuscemodi literas, LICINCOS: quas capitales, præter allatam nuperrime geminam explicationem, tertio loco possumus interpretari: *Lychnus Igne Corusco Illuminans Nobilem Conditum Obscuro Sepulchro.*

B Nam, vt antea notaui[*] Lucernæ solum accendebantur in Nobilium, Diuitumque sepulchris; quod satis indicatur Lege *Mauia*. [*]l.3.c.6.

De Lucerna, in effigiem capitis Aegyptij Sacerdotis rasi efformata.
Cap. LXXXVII.

Postea sequitur, quam recens habuimus ab Antiquario, & gemmarum eximio cultore D. Gilberto, Lu-

C cerna pensilis, mire se tota referens caput abrasum Aegyptij sacerdotis, coronatum velut intorto funiculo; quæ gerit in fundo florem mirabilem ad instar Crucis; e cuius angulis frondes veluti Trinitatis herbæ nuncupatæ, prodeunt in hanc effigiem:

Lib. VI. Cap. LXXXVII.

Non ab re coniectari libuit istam lucernam referre caput rasum sacerdotis Aegyptij, tum quod eius regionis accolæ, sacerdotes haberent raso capite: tum quod apud Aegyptios celebraretur festum Lucernarum. De primo præclarum habemus in Hieroglyphicis[a] Pierij testimonium, vbi legimus: *Quod vero Sacerdotes Aegyptij quotidie rasitabant, neque vllum vestigium capillorum toto capite cerni patiebantur, hieroglyphice significare volebant, superflua omnia submouenda: cuiusmodi significatum habetur* XXI. *Deuteronomij: vbi si mulierem quis ex hostico viderit, approbaueritque, ita vt eam vxorem ducere concupiscat; iubetur inter alia, caput eius detondere, vnguesque præcidere: hoc est, vt Cyrillus interpretatur si quid in profanis disciplinis deprehenderimus, quod approbemus, idque in vsum nostrum transferre cupiamus, dandam operam vt ex his, quæ superflua fuerint, amputentur*. In hanc eandem sententiam Polidorus Virgilius agens de rerum inuentoribus infit: [*] *Commune initiatis omnibus insigne est, vertex rasus, præcipuum sacri prophanique capitis discrimen, quod admonet sacerdotes, spretis omnibus humanis voluptatibus, oportere cælestia tantum meditari*. Herodotus in Euterpe scribit: [*] *Deorum sacerdotes alibi comati sunt, in Aegypto derasi*. Plinius itidem ait: [*] *Bos in Aegypto etiam numinis vice colitur, Apin vocant. Insigne ei in dextro latere candicans macula, cornibus Lunæ crescere incipientis: Nodus sub lingua, quem Cantharum appellant. Non est fas eum certos vitæ excedere annos, mersumque in sacerdotum fonte enecant: Quæsituri luctu alium, quem substituant: & donec*

[a] lib. 32.

[*] l. 4.

[*] c. 3

[*] l. 8.

nec inuenerint mœrent, derasis etiam capitibus. Vbi non videtur perpetuo caput abrasum gestare, sicut ait Herodotus, & Pierius, at solum tempore luctus, antequam reperiant Apim substituendum in locum demortui. Præterea de proposito scribit [*] Apuleius: *Zachles adest Aegyptius, propheta primarius, qui mecum iamdudum grandi præmio pepigit reducere ab inferis spiritum, corpusque istud postliminio mortis animare. Et cum dicto Iuuenem quempiam linteis amiculis intectum, pedesque palmeis baxeis indutum, & adusque deraso capite, producit in medium. cuius diu manus deosculatus, & ipsa genua contingens, Miserere, ait, sacerdos, miserere*. De secundo sic Herodotus in Euterpe: [b] *Vbi vero in Sain vrbem sacrificatum conuenerunt, noctu sub dio vniuersi circum domos frequentes lucernas accendunt, imbutas sale, & oleo plenas cum multo lychno, quod tota ardet nocte. Cui festo nomen impositum est, Accensio Lucernarum. Ad hunc conuentum quicumque Aegyptiorum non ierint, obseruantes sacrificij noctem, & ipsi vniuersi Lucernas accendunt: atque ita accenduntur Lucernæ non in Sai modo, sed etiam per vniuersam Aegyptum. Qua vero gratia nox hæc lumen & honorem sortita sit, sacra quædam ratio commemoratur*. Quam rationem sacram non affert Herodotus: Innuit, agens de falsa religione, Lactantius ita: [c] *Isidis Aegyptiæ sacra sunt, quatenus filium paruulum vel perdiderit, vel inuenerit. Nam primo sacerdotes eius deglabrato corpore sua pectora tundunt, lamentantur, sicut ipsa, quum perdidit, fecerat. Deinde puer producitur quasi inuentus, & in lætitiam luctus ille mutatur: & ideo Lucanus:*

» Nunquamque satis quæsitus Osiris.

Semper enim perdunt, & semper inueniunt. Refertur ergo in sacris imago rei, quæ vera gesta est. Pausanias in Phocicis, refert ad Nili decrementum, quod lugeant, & augmentum, de quo quotannis lætentur Aegyptij, quodque lacrymis Isidis augeri censeant, dicantque mystice; signantes Osiridis nomen Nilum, & Isidis Aegyptum; cuius Nilum alij filium, quod eum veluti pariat antea sub terras conditum non semel, vt obseruat

[*] ...metam. [b] ...61. [c] ...cap.21.

A inter alios ipse Plinius inquiens de Nilo: [d] *Ex hoc lacu profusus indignatur fluere per harenosa & squalentia, conditque se aliquot dierum itinere. Mox alio lacu maiore in Cæsariensis Mauritaniæ gente Massæsylum erumpit, & hominum cœtus veluti circumspicit, iisdem animalium argumentis. Iterum harenis receptus conditur rursus viginti dierum desertis ad proximos Aethiopas. Atque vbi iterum senserit hominem, prosilit fonte (vt verisimile est) illo, quem Nigrin vocauere. Inde* B *Africam ab Aethiopia dispescens, etiamsi non protinus populis, feris tamen & belluis frequens, syluarumque opifex, medios Aethiopas secat, cognominatus Astapus, quod illarum gentium lingua significat aquam e tenebris profluentem*. Hinc fabulæ commentum de Osiride (quo nomine sacerdotes Aegyptios Nilum appellare consueuisse Plutarchus asseuerat agens *De Iside & Osiride*) principium habuit; quia Nilus se se condens est Osiris interem- C ptus, latenterque transductus ab hominum conspectu. Qui dum rursus e terra sursum erumpit, dicitur Isidis filius, quæ pro Aegypto posita Nilum de se veluti nascentem parere videtur. Idemque fluuius iterum harenis conditus, interfectus dicitur: & rursus emergens e tellure, partu reddi ab Iside. Quæ pro terræ Aegypti ponitur. Vnde Nilus Isidis filius cognominatur, toties terris haustus, toties emergens e telluris al- D tissimo ventre. Sed alij ponunt Osirim Isidis, adeoque Nilum Aegyptiæ terræ coniugem, quod Aegyptia tellus a Nilo mirifice fecundetur. Quod optime luculenterque Seneca docet, cui: [e] *Mira aquæ natura fluminis, quod quum ceteri amnes abluant terras, & euiscerent, Nilus tanto ceteris maior, adeo nihil exedit, nec abradit, vt contra adijciat vires, minimumque in eo sit quod solum temperet. Illato enim limo arenas saturat, ac iungit.* E *Debetque illi Aegyptus non tantum fertilitatem terrarum, sed ipsas. Illa facies pulcherrima est, quum iam se in agros Nilus ingessit. Latent campi, opertæque sunt valles: oppida insularum modo extant. Nullum in mediterraneis, nisi per nauigia commercium est. Maiorque est lætitia gentibus, quo minus terrarum suarum vident*. Hinc fabulantur Isidem inuento tandem Osiride lætitia gestire, post luctum inquisitio-

[d] l.5.cap.9.

[e] 4. nat. quæ. cap.1.

tionis mariti sui: de quo luctu, lætitiaque Pausanias in Phocicis antea citatus, infit ipsissima: [f] *His consimilia de Phœnice quodam homine audiui Aegyptios Isidi festos dies agitare, qua anni parte lugeri ab ea Osirin ducunt: ac per illos sane dies incipere Nilum* anniuersario auctu *excrescere. Quo fit, vt incolarum turba dictitet, augeri Nilum, atque impleri, lateque arua irrigari, Isidis lacrymis*. Recte quoque festum hoc Aegyptiorum luctuosum nocturnum ob necem Osiridis, institutum esse potuit in memoriam noctis illius calamitosæ, qua Deus interfecit omnes primogenitos Aegyptios, inter quos fuit etiam Osiris, filius regis Isidis frater, & coniux; quod haberi potest etiam ex diuina scriptura, in qua legitur: [g] *Et transibo per terram Aegypti nocte illa, percutiamque omne primogenitum in terra Aegypti, ab homine vsque ad pecus: & in cunctis Dijs Aegypti faciam iudicia, ego Dominus*. & mox: [h] *Factum est autem in noctis medio, percussit Dominus omne primogenitum in terra Aegypti, a primogenito Pharaonis, qui in solio eius sedebat* (quem primogenitum regis Aepypti forte vocabant Osirim) *vsque ad primogenitum captiuæ, quæ erat in carcere, & ad primogenitum iumentorum. Surrexitque Pharao nocte, & omnes serui eius, cunctaque Aegyptus, & ortus est clamor magnus in Aegypto: neque enim erat domus, in qua non iaceret mortuus. Vocatisque Pharao, Moyse & Aaron nocte, ait: surgite, & egredimini e populo meo, & vos, & filij Israel. Ite, & immolate Domino, sicut dicitis. Oues vestras, & armenta assumite, vt petieratis, & abeuntes benedicite mihi. Vrgebantque Aegyptij populum de terra exire velociter, dicentes, Omnes moriemur*. Hanc itaque veram historiam de nocturno planctu gentis Aegyptiæ super mortuo primogenito quisque suo: deque lætitia ob liberationem a metu mortis ceterorum filiorum in exitu populi Dei de terra sua; quot annis postea celebrarunt Aegyptij per festum lucernarum ab Herodoto descriptum; & a sacerdotibus Aegyptijs, qui cuncta sua mysteria sub hieroglyphicis fabularum tegebant ex more, contigit indicari nocturno planctu Isidis Osirim interfectum mire misereque lugentis. Et quemadmodum exitus Hebræorum

[f] Lib.5.c.9.

[g] Exod.12.12

[h] ver.20. & seqq.

A ex Aegypto contigit in nocte plenilunij: nimirum, vt ait sacra [i] pagina, *nox decima quarta primi mensis*; & quum apud Hebræos numerarentur menses a Luna, scilicet ex motu Lunæ; qui viginti & octo diebus fere completur; decima quarta mensis est nox plenilunij; qua nocte fieri consueuisse quotannis apud Aegyptios festum Lucernarum, satis aperte constat ex Herodoto, superius allato, quin & ex ipso Lucano, cui,

B *Nunquam est satis quæsitus Osiris*.

At vero Sole eum die mox oriente, tanquam inuentum Osirim tripudijs exultantes Aegyptij venerabantur. Ac vt iam festum Lucernarum nocturnum cum lamentationibus apte descriptum vidimus apud Herodotum; ita videre licet apud [k] Apuleium luculenter explicatum festum lætitiæ diurnum, post exactam noctem plenilunij; quam ita scitissime proponit: *Circa primam ferme* C *noctis vigiliam experrectus pauore subito, video præmicantis Lunæ candore completum orbem, commodum marinis emergentem fluctibus*, ab oriente scilicet, dum Sol occasu videri desijt. Quin & in manu præcipui sacerdotis, diurnum festum hilaritatis Osiridi iam inuento concelebrantis, Apuleius lucernam adspexit accensam, ceu Solis præsentis hieroglyphicum, postea subiungens: *Et Antistites sacrorum proceres illi, qui candido* D *linteamine cinctum pectoralem adusque vestigia strictim iniecti, potentissimorum domini proferebant insigneis exuuias. Quorum primus Lucernam præmicantem porrigebat lumen, non adeo nostris illis consimilem, quæ vespertinas illuminant epulas: sed aureum Cymbium in medio sui patore flammulam suscitat largiorem. Secundus vestitu quidem similis, sed manibus ambabus gerebat altaria*. Quoniam vero pri- E mus Antistes sacrorũ apud Aegyptios, idem (vt ex Hecatæo testatur [l] Pierius) erat Princeps vniuersi regni, simul & omnium sapientissimus; vnde Trismegisti cognomine venerabatur. Mercurius enim Aegyptius ille dictus est ideo Trismegistus, Latine Termaximus, quod & Philosophus maximus, & sacerdos maximus, & maximus denique rex fuerit. Consueuerunt enim Aegyptij ex omni Philosophorũ numero

[i] Exod. 12.

[k] l.11. init.

[l] l.53. glyph.

ro sacerdotes, ac rursus ex sacerdotibus regem eligere. Hic autem vt Philosophos sapientia, ita religione sacerdotes excelluit, ac mox in imperio administrando iustitia superiores omnes reges superauit. Hic primus a physicis ad diuinorũ speculationem erexit. Primus de Maiestate Dei, de dæmonum ordine, animarumque mutationibus sapientissime disputauit. Scripsit multa volumina, quibus arcana mysteria, & oracula panduntur, non enim vt Philosophus solum, sed vt propheta, futura sæpe prædicit. Ita C. Stephanus e classicis. Huncce Mercurium Trismegistum Diodorus [k] Siculus ait Osiridis, & Isidis fuisse veluti magistrum, & consiliarium. At vero Suidas aliter explicare videtur etymologiam Trismegisti, scribens nobis interpretationibus illustrata, & tantum non comprobata. *Mercurius Termaximus. Hic erat sapiens Aegyptius. Floruit autem ante Pharaonem. Vocatus autem fuit Termaximus, quod de Trinitate locutus fuerit, dicens in Trinitate vnam esse Deitatem. Sic fuit lumen intelligens ante lumen intelligens* (etenim lumen Filius de lumine Patre generatur, priore secundum relationem habitudinis) *& fuit semper mens mentis lucida* (nam Verbum sapientia Paternæ mentis Patri coæternum est) *Et nihil aliud fuit huius vnitas* (quia pluralitas personarum non est alia quædam subsistentia realis ab vnitate diuinæ essentiæ) *Et spiritus omnia continens* (Quoniam [l] spiritus Domini repleuit orbem terrarum: & hoc, quod continet omnia, scientiam habet vocis.) *Extra hunc non est Deus, non Angelus, non vlla alia essentia est* (quia Deus est in vniuerso, & vicissim cuncta in illo; omniaque mouentur ab inexistente in nobis Numine, vt ait [m] Aristoteles: & [n] Apostolus: In ipso enim viuimus, & mouemur, & sumus) *Omniũ enim est Dominus, & Pater, & Deus, & omnia sub ipso, & in ipso sunt. Nam ipsius sermo, qui est vndiq; perfectus, fecundus, & opifex, in fecunda natura præexistens, & fecundam, aquam fecundam fecit* (quando dixit etiam Deus: [o] Producant aquæ reptile animæ viuentis, & volatile super terram sub firmamento cæli. &c. *His autem dictis* (Mercurius Trismegistus) *hæc precatus*

[k] ...pp. 2.
[l] ...j] Trismegisti nomina ... itate ... a ex ...
[l] ...7.
[m] ...7. eud.
[n] ...17. 28.
[o] ...1. 1. &

A *est. Obtestor te cælum magni Dei sapiens opus. Obtestor te Vocem Patris, quam locutus est primam, quum omnem mundum firmauit. Obtestor te per vnigenitum Sermonem, & Patrem omnia continentem:* Obtestor, inquam, te cælum per hæc omnia *propitium, propitium esto* mihi. Quocunque modo Mercurius Aegyptius appellatus fuerit olim Trismegistus, siue quod extiterit Maximus Philosophus, maximus sacerdos, & maximus Dynasta, sicuti communis est Classicorum consensus; siue (vt habet Suidas) quod maxima de Trinitate fuderit oracula (propter quam rationem Vecchiettus ille magnus Etruscus, qui diu commoratus in Aegypto dynastias omnes eorum euoluere sedulo potuit ac diligenter, animaduertit ab Aegyptijs veram religionem non accipientibus, eius nomen e Dynastarum catalogo deletum fuisse) recte redimitum caput habere debuit intorto funiculo duplici, qualis inspicitur in nostra Lucerna: quã ideo & antiquam, & antiquario habitam: & Aegyptiam arbitror, ex icone capitis Aegyptij sacerdotis, duplici contorto funiculo coronati; nam etiamsi sacerdos ille fuerit, vna princeps, & Philosophus; attamen corona, quæ regimen indicat, & duplici virga in funiculi speciem non e triplici contorqueri debuit; etenim sacerdos est pastor animarum, princeps autem est pastor populorum, quantum ad corporalia. Sapiens autem non regit vllos, nisi quatenus vel cum sacerdote vel cum principe coincidit; sed ex se tantummodo docet: Porro de virga & funiculo Pastoris, atque Rectoris, habemus Oraculum Zachariæ, dicentis: [p] *Et pascam pecus occisionis propter hoc, o pauperes greges. Et assumpsi mihi duas virgas vnam vocaui decorem* (quæ decet sacerdotem, pastorem animarum) *& alteram vocaui funiculum* (quæ principem decet) *& paui gregem* (humanum mihi sacerdoti principi commissum, quantum ad animam, & quantum ad corpus.) Quæ quidem duæ virgæ contorquentur in coronã capitis Aegyptij sacerdotis hieroglyphice, potestatem habẽtis regiam in funiculo, & sacerdotalem in decore. De virga vero funiculi regiæ potestatis ait illico Propheta: *Et succidi tres pastores*

B (at "mus Dynasta"), C (at "qualis inspicitur"), D (at "pulorum"), E (at "funiculum")

[p] cap. 11. 7. & seqq.

in menſe vno: & contracta eſt anima mea in eis. Siquidem & anima eorum variauit in me. & dixi: non paſcam vos. Quod moritur moriatur: & quod ſucciditur ſuccidatur: & reliqui deuorent vnuſquiſq; carnem proximi ſui. Nempe Deus ſuccidit exterminans tres paſtores, qui ſunt Principes Idololatræ cũ ſuis ſacerdotibus: Principes Hebræorum cum ſuis ſacerdotibus, qui filium ſuum audire, recipereque noluerunt; a quibus ob mortem illatam Chriſto ſuo Dominus abſtulit principatum, & ſacerdotium: nec non & Principem Angelorum, qui præuaricati ſunt; vel ſi placet Principes Chriſtianos malos, tyrannidem exercentes, prauoſque nouæ legis ſacerdotes præſcitos, & reprobatos a Deo; etenim funiculus in ſacra pagina tribuitur æque [*] principibus, & [*]ſacerdotibus. Quos tres ordines Paſtorum Deus ait ſe ſuccidiſſe *menſe vno*, nomine menſis hieroglyphice deſignans iuſtitiam, victoriam, & palmam de ipſis habitam; vt conſtat ex Valeriano, dicente: [q] *Palmæ ſignificata plurima traduntur; quorum præcipue quatuor ex grauiſſimis autoribus ſeligere viſum eſt: quippe annum, menſem, iuſtitiam ſiue æqualitatem, atque victoriam. Cauſa vero cur annum Palma ſignificaret, prima eſt, quod ſola omnium arborum per ortus Lunæ ſingulos, ramos ſingulos progenerat. Atque ita etiam ſignificatum menſis obſeruarunt, vt per ſingulos palmæ ſurculos menſes totidem adnumerarent. Per itaque vt ſi annus exprimi debeat, Palma duodecim ramis prædita figuretur. Sed enim, etiamſi hæc non adfuerit curioſitas, annum omnino ſignificabit, vel quantum ad menſem attinet, quod in oſſiculis eius ea maxime figura expeteretur, quæ Lunata eſſet; quam contra faſcinationes pollere plurimum arbitrabantur. Lunam autem maxime cauam, qualis eſt quum octo & viginti dierum numerum expleuit, cornibus ſcilicet inferne deiectis, menſis indicium eſſe in cæleſtibus loco ſuo dictum. Dianaque ipſa apud Homerum Apollinis hymno, menſis & anni arbitros paritura, Palmam amplexata deſcribitur.* AEQVALITAS. *Aequalitatem vero ea de cauſa ſignificabat, quod quum initio Soli dicata fuerit ante laurum, grauiſſimi autores aſſerunt, & Phœbum, & victores hac, non alia quapiam arbore coro-*

[*]Iſai.33.per tot.
[*] Hierem.10 20.

[q]lib.50 hier. Menſis vt ad Palmam, victoriam, & iuſtitiam referatur hieroglyphice.

Palma cũr æqualitatis teſſera.

A *nari ſolitos. Quæ quum æquale eſſet victorum omnium præmium, æqualitatis id ſymbolum aſſecuta eſt. Sane Plutarchus & Pauſanias autores ſunt, Palmæ pretium, qua multis in certaminibus victores æque coronarentur, a Theſeo primum inſtitutum, quum a Creta primum reuerſus in Delum applicuiſſet, & Apollini ludos edidiſſet, ſiue ea de cauſa ſit excogitatum, quod arbor ea folijs ſit maxime æqualibus, ideoque victoribus conueniret, quod æqua eorum*
B *laus atque præmium eſſet.* IVSTITIA. *Fructus, præterea reddit pari cum folijs æquilibrio, atque hinc Iuſtitiam ſignificari voluerunt. Præter hæc incorrupta eſt Palmæ materies, ac propemodum ſenij neſcia, perinde ac decet incorruptos eſſe, neque vnquam temere flecti aliorum quorumcumque arbitrio, iuſtitiæ adminiſtratores. Folia demum, niſi vi tollantur, nunquam amittit; quare illam congruenti epitheto* ἀείφυλλον, *atque etiam* ἐμπεδόφυλλον *appellauerunt; quum & laurus, & oliua, &*
C *myrtus, ac aliæ quædam, quibus eſt perennis foliorum viror, ſuccreſcentibus alijs priora decutiant: Eademque immobilitas expetitur in Iuſtitia. Quod vero ponderibus reſiſtat, & in aduerſum incuruetur, facere idem Iudices debent, atque reluctabundi, ſeductores pellaceſque omnes detrectare, neque muneribus, neque violentiæ cedere. In hanc ſententiam Leuitico celebrandis ferijs XV. menſis ſeptimi, Palmarum ſurculos, quos Græci ſpathalas a gladij*
D *forma vocant, legiſlator ſumendos præcipit. Theologi per eos iuueneſcentiæ Iuſtitiæ germina interpretantur: Iuſtus enim, ait Pſalmographus, ſicut Palma germinabit, propterea quod nihil eſt in vniuerſa Palma quod reſpui debeat, ita tota ab intima medulla ad extremum vſque folium humanæ neceſſitatis vſibus eſt commoda, idque multipliciter; perinde ac in ijs, qui iuſte viuunt, nihil reperias, quod non vndecumque vtile ſit ac commendabile.* VICTORIA.
E *Victoriæ demum in Palma ſignificatum, ex numis, picturis, ſculpturiſque omnibus vniuerſæ iam plebeculæ manifeſtum eſt, &c.* Quæ cuncta referenda fuerunt ad abditioris oraculi declarationem. Quum itaque Palma myſtice ſignificet Menſem, Victoriam, atque Iuſtitiam; prophetica iam obſcuritate tropologice Menſis per Palmam ſignificatus æque ſignare poterit Victoriam pariter, ac Iu-

Palma c[...] ſtitiæ ſy[...] lum.

Palma v[...] ctoriæ ſy[...] lum ſit.

Iuſtitiam. Deus ergo tres malos paſtores vno menſe ſuccidens, tres iniquorum principum, & Sacerdotum ſpecies iuſte viciſſe, deſtruxiſſeque ponitur. *Et reliqui* ſub iniquorum principum imperio male viuentes ad exemplum ſui regis, *deuorent vnusquiſque carnem proximi ſui*, tanquam incorrigibiles, atque præſciti, relinquantur in manu peruerſi conſilij ſui nocendi proximo (quem ſicuti ſeipſos amare deberent) æterna pœna poſt obitum puniendi. Quod additur: *Et tuli virgam meam, quæ vocatur decus, & abſcidi eam, vt irritum facerem fœdus meum, quod percuſſi cum omnibus populis: & in irritum deductum eſt in die illa. Et cognouerunt ſic pauperes gregis, qui cuſtodiunt mihi, quia verbum Domini eſt*: ſcilicet decoris virga fœdera Domini reſpiciens, in ſacra pagina manet æqualiter apud principes, & ſacerdotes; nam Abram, cum quo pepi-

...1.14.13. git Dominus [*l*] fœdus in ſempiternum,
... Gen. fuit [*m*] princeps, atque [*n*] ſacerdos,
&& ſeqq. Iſaacum filium immolare iuſſus. Vn-
...n.22.20 de rectiſſime duæ virgæ, funiculus, &

decor, contortę, complicatæque ſimul ſunt in vnam coronam, circundantem caput Aegyptij ſacerdotis, qui & princeps erat, vt viſum eſt, in noſtra Lucerna. Deus autem abſcidit Sacerdotium, & Principatum Hebræorum, vt irritum faceret fœdus, quod percuſſerat cum omnibus populis deſcendentibus ex

...5.9.per domo [*o*] Noe poſt diluuium, & ſpeciatim cum omnibus populis tribuum filiorum Iſrael, quibus promiſerat omnem benedictionem, & aſſiſtentiam, & gratiam, ſi ſeruaſſent mandata ſua; & in die illa, qua tranſgreſſi ſunt præceptum Domini, Deus in irritum deduxit pactum ſuum benedictionis cum eis percuſſum. Qui vero deſcriptus eſt in fundo Lucernæ flos in imaginem crucis cum folijs triangularibus, in effigiem perſimilem flori, folijsque Trinitatis herbæ, niſi fuerit aliqua ſpecies Aegyptiarum, Niloticarumque ſtirpium, alludere forte voluit Aegyptius Autor Lucernæ ad ſignum Crucis, & ad myſterium altiſſimum Trinitatis; etenim de Trinitatis almo myſterio Mercurium Triſmegiſtum Aegypti Regem, ac ſacerdotem alte locutum, antea vidimus apud Suidam: Quin & obſeruatu Ba-

A ronij ad an. 389. & Spondani n. 16. in horum confirmationem hæc afferre lubet circa Serapidis templum & idolum: De cuius origine diuerſa fertur opinio Paganorum: Alij Iouem putant, cuius capiti modius ſuperimponitur, vel quia eum menſura modoque cunctis indicet moderari: vel vitam mortalibus frugum largitate præberi. Alij virtutem Nili fluminis, cuius Aegyptus opibus, & fecunditate paſcatur. Quidam Paganorum in honorem noſtri Ioſeph forma-

Signum Crucis in Templo Serapidis.

B tum perhibent ſimulachrum ob diuiſionem frumenti, qua famis tempore ſubuenit Aegyptijs: (& mox) Sed quod ad Ioſephum Iacob filium attinet, haud quidem ſpernenda ea eſt ſententia; nam ex diuinis [*p*] literis proditum eſt, mutaſſe Pharaonem Regem Aegypti nomen Ioſeph; ait enim diuina Scriptura de ipſo Rege, *vertitque nomen eius, & vocauit eum lingua Aegyptiaca, Saluatorem mundi*: hæc ibi. Scimus antiquos

[*p*] Gen. 41. 45.

C Scriptores ipſum nomen Serapis ex Græcis deducere vocibus, quum dicant ferme omnes σορὸν ἄπις, Sepulchrum Serapis. Sed Iulius Maternus, haud ignobilis Scriptor, qui claruit temporibus Conſtantini, ſignificatione nominis aliter expreſſa habet: (*q*) *Diſcite etiam Sacroſancti Imperatores, venerandum Alexandriæ numen, vnde ſumpſerunt exordium*: & poſt recitatam de ſaluata a penuria eius prudentia atque induſtria

[*q*] cap. 14.

D Aegypto, iſta ſubdit: *Huic poſt mortem Aegyptij, patrio gentis ſuæ inſtituto, templa fecerunt: & vt iuſtam diſpenſationis gratiam poſteritas diſceret, quo modo eſurientibus, & ementibus frumenta diuiſerat, capite is ſuperimpoſitus eſt. Nomen etiam vt ſanctius coleretur, ex primo autore generis accepit. Nam quia Saræ pronepos fuerat, ex qua* [*r*] *nonagenaria Abraham, indulgentia Dei ſuſceperat filium. Serapis dictus eſt Græco ſermone, hoc eſt Σαρᾶς: ſed hoc inuito Ioſeph accidit, immo mortuo*. ita

[*r*] Gen. 21. 2. 3.

E ipſe. Verum haud facile mihi perſuadeo, Aegyptium populum Deos patrios peregrinis vocibus nuncupaſſe, & non potius Aegyptio vocabulo, quem tanti facerent Deum, appellare voluiſſe: vnde tota vis in eo poſita eſſe videtur ad dignoſcendam originem eius, quidnam apud Aegyptios vox, *Serapis*, ſignificaret; nam ſi apud eos idem erat

A *Serapis*, quod *Mundi-Saluator*; non alium certe, quam Iosephum ipsos significare voluisse, certum redditur. Fertur ab antiquis Serapidis illud Oraculum, Iosepho Patriarcha dignissimum, a nostris etiam decantatum, quo verę Theologiæ pronunciatur elogium, sic Latine redditum:

Principio Deus est, tum Verbum, his Spiritus vnus est.
Congenita hæc tria sunt, cuncta hæc tendentia in vnum.

B Quod sane Oraculum, ex eo quod eundem cum Plutone esse Serapidem Heraclides Ponticus tradidit (quæ fuit plurimorum antiquorum sententia) idcirco Plutoni illud ipse tribuit. Certe quidem non frumentum tantum, sed veram Dei cognitionem Iosephum tradidisse Aegyptijs, testificatione Diuinæ scripturæ comprobatur, vbi [f] dicitur: *Constituit eum Rex Pharao, vt erudiret principes, sicut semetipsum, & senes eius prudentiam doceret.* Tradunt insuper a Serapide inuenta esse symbola quædam, quibus ab obsessis dæmones pellerentur, quod Hebræorum sapientiæ conuenit. Vt iure dici possit, eam de Deo recitatam sententiam fuisse Iosephi. Quæ maxime declarant illa folia Trinitatis herbæ, fundo Lucernæ, caput Aegyptij sacerdotis habentis insculpta: nam Aegyptij cuncta fere hieroglyphicis indicabant. De Flore vero similiter ibidem in effigiem Crucis insculpto, parem habemus rationem ex eodem Baronio, vere Eminentissimo, dum paulo post adiungit, ex eodem Ruffino: *Signum hoc nostrum Dominicæ Crucis inter illas, quas dicunt ἱερατικὰς, idest sacerdotales literas, habere Aegyptij dicuntur, velut vnum ex ceteris literarum, quæ apud illos sunt, elementis: cuius literæ, seu vocabuli, hanc esse asserunt interpretationem:* VITA VENTVRA: *dicebant ergo hi, qui tunc admiratione rerum gestarum conuertebantur ad fidem, ita sibi ab antiquis traditum, quod hæc, quæ nunc coluntur, tandiu starent, quandiu viderent signum illud venisse, in quo esset Vita: vnde accidit, vt magis hi, qui erant ex sacerdotibus vel ministris templorum, ad fidem conuerterentur, quam illi, quos errorum præstigiæ, & deceptionum machinæ delectabant.* Addit Socrates: [t] *Immo*

[f] ps. 104. 21. 22. 23.

[t] l. 5. c. 17 hist. Eccl.

diruti delubri lapides eiusmodi signo ✠ Crucis incisos esse repertos, adeo vt Gentiles dicerent, aliquid esse Serapidi commune cum Christo: Quod non negandum, si de eius origine ex Iosepho filio Iacob, quod dictum est, omnino constare posset. Hanc eandem figuram Crucis inuentam fuisse dudum in lapidibus ruderum in euersione templi Serapidis apud Aegyptios, testantur Nicephorus [u] Calistus, [x] Sozomenus, & alij [y] scriptores Ecclesiasticę historię. Quinimmo Cœlius Rhodiginus ait [z] in suis Antiquis Lectionibus. *Propterea esse Crucem veteres dicebant, tum stellarum fortitudine factam, tum earundem fortitudinis susceptaculum: Ideoque habere summam in imaginibus potestatem, ac vires & spiritus suscipere planetarum. Quæ opinio ab Aegyptijs initia duxit, confirmataque vel præcipue est, inter quorum characteres Crux erat insignis, vitam eorum more futuram significās. Proinde figuram eiusmodi Serapidis pectori insculpebant.* Sed Alexandrinum Serapidis templū, & Memphiticum ab Aegyptijs Iosepho Patriarchę dicata fuisse, iam planiore plenioreque coniectura confirmare lubet, ad maiorem nostræ Lucernæ dilucidationem. Sane de proposito Plutarchus ita in Atticis. *Serapidis fanum se ostendit: cuius religionem a Ptolemæo Athenienses acceperunt. Apud Aegyptios autem* complura sunt *eius Dei templa, sed omnium clarissimum habent Alexandrini, antiquissimum Memphitici; quo neque exteris hominibus, neque sacerdotibus ipsis aditus patet, prius quam Apim bouem humarint.* Ista ceremonia forte significantes, Iosepho templa, statuasque non erexisse gentes Aegypti, neque sacra fecisse, nisi post eius obitum; quod ille vetaret ex lege patria diuinis honoribus venerari nisi Deum verum. At vero bouis nomine, ac Apis Iosephum cognominabant Aegyptij, quod ex interpretatione somnij Pharaonis de septem bobus pulchris & obæsis, totidemque deformibus & macilentis; ex qua consuluit mire mirificeque fami tum Aegypto, tum finitimis regionibus postea superuenturæ. Consueuerunt etenim antiqui mortales illos inter Deos referre, diuinoque cultu venerari, a quibus ingentia beneficia recepissent;

[u] l. 12. c
[x] l. 7. cap
[y] Trip. c 29.
[z] l. 10.

Iosephum ... triarcham ... mirifice ... rint Aeg... etiam vi... functum

Gen. 41 & seqq.

sent; at illis mutare nomina vel in ipsa consecratione: sic olim Romani Romulum inter Deos ab se relatum postea vocauere Quirinum: Ita sane Cœlius: *Solent, inquit, Diuinarum Institutionum primo Lactantius, mortuis consecratis nomina immutari: credo, ne quis putet homines fuisse. Nam & Romulus post mortem Quirinus dictus est, & Leda Nemesis, & Circe Marica, & Ino posteaquam se præcipitauit, Leucothea, materque Matuta: & Melicertes filius eius Palamon, atque Portunus.* Ad hunc morem Aegyptij mortuo Iosepho templa construxerunt, & simulachrum erexerunt, nomenque Serapis indiderunt. Quod idem fatetur etiam Cœlius Rhodiginus ex antiquis lectionibus habet primum: [b] *Principes Dei, inquit Varro, cælum, & terra: hos Aegyptus Serapin dicit:* nimirum ex cælo, & terra totum consurgere, significariq. Mundum, satis innuit historia sacra dicens, [c] *In principio creauit Deus cælum, & terram:* his connotans alia in eis contenta, proindeque totum mundum significans: Quum autem Pharao Iosephum [d] *vocauit lingua Aegyptiaca Saluatorem-Mundi;* quod omnes illas gentes a fame liberauerit, insigni sua prudētia, summaq. prouidentia. Deinde vero: [e] *Est autem apud Aegyptios Serapis, qui apud Græcos Pluto.* quam Heracliti Pontici sententiam fuisse supra vidimus apud Eminent. Baronium: nimirum Græci Plutonem faciunt Deū diuitiarum, earumque distributorem: & apud Aegyptios Ioseph primo distribuit omnem pecuniam regiam emens quintam partem frumenti singulis annis abundantiæ septuennis: deinde congessit innumeras pecunias in thesauros Regis, vendens frumenta condita populis esurientibus integro septennio sequente. Quare post Cęlium recte Pierius idem affirmat inquiens [g] in suis Hieroglyphicis: *Ea autem potissimum de causa Serapis in cultu erat, quod persuasum mortalibus fuit, inde locupletiores diuitias obuenire.* & mox. *Nam omnino, qui apud Aegyptios Serapis, apud Græcos Pluto est: & Pluto idem, qui diuitiarum Deus.* & paulo antea: *Et quod illi simulachrum in templo Alexandriæ ita vastum erectum est, vt dextra vnum parietem, alterum læua perstringeret, ex omnibus metallorum li-*

A *gnorumque generibus compositum ferebatur, vt nihil non complecteretur, quod terra vel proferat, vel intra viscera abditum occultarit.* Quæ mirifice Iosephum Patriarcham declarant mystice; tum qui venditione frumentorum tempore tam longę penurię congregauit eorum pretium apud se cunctis pecunias, adeoque cuncta metallorum genera; cunctaque ligna pretiosiora. tum quod manu dextera sui templi vastissimi parietem vnum B perstringeret, & alterum illi oppositum distantissimum læua; necessarium fuit id simulachrum in effigiem hominis crucifixi vel crucem referentis efformari; quod antea Rhodiginum vidimus innuisse, dum ait Aegyptios insculpsisse figuram Crucis pectori Serapidis: Ioseph autem huiusmodi figura tum prophetice Christum per Crucem suam Saluatorem-Mundi signauit apte: tum potestatem supra regionem omnem Aegypti, sibi a Pharaone [i] traditam, C pertingentem a fine vsque ad terminum oppositum vniuersi regni, totiusque regionis illius amplissimæ: Denique vero nomen Serapis apud Aegyptios aperte significare Iosephum Patriarcham, illud ostendit, quod eiusmodi nomen compositum est ex duplici vocabulo *Sera* & *Api*. Sane Sera propria fuit vestis Iosephi polymita; qua de re Cœlius in Antiquis (k) lectionibus ita: [l] *Polymitam intelligit Hieronymus ve-* D *stem diuersi coloris contextam filis: qua, inquit, veste polymita, & multarum virtutum diuersitate contexta indutus fuit & Ioseph, & Regum quondam vtebantur filiæ. Apud Seras, hoc est σῆρας, sunt proprij generis vestes ex animali, quod σηρα vocent Græci, indigenæ aliter omnino; magnitudine dupla quam cantharus maximus.* Istam Iosephi tunicam [m] Lyranus ait extitisse sericam, dicens: *In Hebræo habet tunicam sericam: Ille enim pannus sericus,* E *de quo erat tunica, erat pluribus coloribus decoratus: & ideo dicitur illa tunica polymita; nam πολύμιτον dicitur a πολύ multum, & μίτος filum, seu licium, quia erat pluribus licijs contexta.* Talis autem vestis sericæ polymitæ tunica proprium erat indumentum Ioseph, indicium amoris, quo Iacob pater eum diligebat super omnes [n] alios filios; quorum nulli dicitur fecisse tunicam eiusmodi es-

Marginal notes: ..2.19. — ..f. 1. — ..41.45 — ..33. — ..37.& — l.10.c.8. — [i] Gen.41.41.43. — [k] l.16. c.10. — [l] Gen.37.3. — [m] loc.cit. — [n] Gen.37.3.

sericam. Quod ex Gregorio colligitur, ordinario huius loci Glossographo: [o] *Quia Ioseph inter fratres vsque ad finem vitæ iustus perseuerasse describitur, solus talarem tunicam habuisse perhibetur. Quid est talaris tunica, nisi actio consummata? Quasi enim protensa tunica talum corporis operit; quum bona actio ante oculos Dei vsque ad terminos vitæ nos regit. Vnde Moyses caudam hostiæ offerri præcepit, vt opus bonum, quod incipimus perseueranti fine compleamus.* Itaq; serica tunica talaris polymita, index amoris paterni super alios filios, dispescuit Iosephum a ceteris fratribus; vnde proprio quodam vocabulo dictus est ab Aegyptijs *Serapis*, quod serica veste fuerit vsus ab adolescentia sua apud Patrem, & boum somnium apte diuinitus interpretatus fuerit apud Pharaonem; quum Aegyptijs Apis bos appellaretur. Quam sententiam apprime confirmare videtur in suis Hieroglyphicis Valerianus, inquiens, [p] *Qua ratione, quove modo bouillum pecus annonæ feracitatem, atque itidem penuriam significet, ex [q] diuinis nostrorum literis historiam repetere, minime fuerit importunum. Satis enim constat, quemadmodum Iosippus ille somniatur Iacobi filius, ob inuidiam fuerit a fratribus venundatus, atque in Aegyptum adductus, vbi longam seruierit seruitutem; vtque postmodum primas apud Regem obtinuerit, posteaquam nocturnam eam imaginem, quæ se se Pharaoni altius dormienti obtulerat, interpretatus est. Imaginatus enim erat ille septem boues, pulchro, hilari, & pingui aspectu ab ripa Nili ad paludem aberrantes; quas septem aliæ deformi macie palustri eo in loco emergentes exceptas conficerent: mox vero existimabat septenas se spicas cernere multa fruge conspicuas, & quæ iam secari poterant: eas totidem numero spicæ sterilitate insigni ex proximo occupare videbantur (hoc vero visum secundo loco, quod ex Hetrusca disciplina in ostentis expetitur, primo additum, attestatum facit, vt etiam in Gedeonis vellere diximus.) Hic iuuenis rerum prudentissimus, eximiam quandam septem annorum feracitatem ex eo portendi pollicitus est, quam optimæ illæ boues cum frugiferis spicis inspectæ denunciarent; quippe quod sit animal agrorum cultui præcipue idoneum, telluris felicitatem* (forte, fertilitatem, le-

[o] Gen. 37.

[p] lib. 3.

[q] Gen. 37. & seqq.

A gere debemus) *per eas interpretari oportere: cuius lætitiæ causa futura esset Nili inundatio, vnde visæ essent illæ boues emergere.* (Sed ego per boues illas pingues existimarim potius Iosephum interpretatum Nili septem annuas exuberantias & inundationes, quibus ex alueo gestiens atque lasciuiens per totam Aegyptum se se diffundere debebat, eam mirifice fecundaturus; & per septem boues extenuatas ac macilentes, totidem B Nili fluminis penurias, tenuiaque nimium incrementa; nam apud antiquos, bouem esse hieroglyphicum fluuiorum, quibus ideo passim taurina cornua, capitaque dabant, & notissimum est vnicuique, lateque paulo antea notauerat ipse Pierius: cui & fluuios ipsos cornigeros, vel tauricipites, & tauritnos, vt luculentam apud Græcos locutionem interpretemur, passim effingunt. Hinc Tybris Maroni, [r]

Corniger Hesperidum fluuius regnator
C *aquarum,*
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus

Vt apud Ouidium in Metamor. *Granico nata bicorni*, non vt vulgata habent exemplaria, *Gracili cognata Granico*. Sic Tauriformis Aufidus Horatio. Nam & taurum a Perilao Phalaridi dono datum, Gelonis fluuij fuisse imaginem, apud Pindarum in Pythijs legas. Et Timæus taurum eum quamvis ita dicatum, ab Agrigentinis in mare proiectum D asserit, ne qua tam sæui tyranni memoria superesset. Compluribusque demum in locis flumina taurina specie fingi solita comperimus, vt Eurotas apud Lacedæmonias, Cephisus apud Argiuos, Asopis apud Sicyonios & Phliasios fuere: quem tamen Athenienses humana facie figurabant, cornibus tantum a fronte prominentibus: siue proE pter mugitum, quem vti dictum, ciere flumina taurorum instar videntur, & taurorum instar atrocia sunt, vt Festus ait: siue quod cornua fluminibus ab flexuosis eorum lapsibus attribuuntur. Quare per boues illas in Aegypto septenas pingues, ac totidem macie confectas interpretatus est septem abundantes Nili inundationes, totidemque fluminis eiusdem tenues excrescentias; non autem immediate soli fertilitatem,

at-

[r] [illegible]

atque sterilitatem, ad inundationem Nili vel vberem, vel parcam, consecuturam. Recte tamen de spicis Iosephi Pierius addit) *Idque per spicas, quæ hilari essent aspectu, manifestius significari, annorum quippe septem lætissimum prouentum: Cetera, quæ his auersa apparuissent, totidem annorum famem demonstrare, quæ vbertatem illam e vestigio subsecutura esset. Est nimirum palus sterilitatis indicium, sterilisque passim tum a poetis, tum ab oratoribus appellatur. Quum autem interpretationem huiusmodi euentus approbasset Rex Iosippi consilio fretus non modo famem ab Aegypto depulit, sed finitimos etiam populus abunde saturauit. Aiunt itaque Aegyptij, eius beneficij memores, homini gratiam relatam ita voluisse, vt simulachrum Serapidis cum modio in capite, huius rei monumentum esse decreuerint. Sed enim alibi de Serapide.* Satis hinc apparere potest, Aegyptios Iosephum Patriarcham in suo Serapide coluisse: quod & *Serica* talari polymita solus inter fratres vestitus a patre fuisset iunior: & *Apin* bouem Aegyptijs ostendisset famis depulsorem. Quin eodem Valeriano teste, mox, *In sacris literis Iudæi* (seu potius Hebræi, quos inter annumeratur Iosephus) *vt sæpe dictum, hieroglyphice per bouem* (qui dicitur Apis ab Aegyptijs) *intelliguntur. Nam Hierosolymitanus Hesychius bouem cum accipit, qui mandata tantum legis simpliciter obseruat, vt pote quod bos sit laboris signum. Eucherius significationem ad omnes trahit, qui vitam laboribus exercent*; & *Mosaicum illud*, Non alligabis os boui trituranti; *Interpretatur, vt neminem mercede sua fraudandum intelligat.* Sed hoc etiam sensu bos, & *apis* apud Aegyptios Ioseph audire merito debet, cuius vita fuit omnis laboribus exercita, non solum ante sui præfecturam Aegyptijs, at etiam in ea prouincia sedulo prudenterque gubernanda, cunctisque regni necessitatibus, & finitimorum etiam prudentissime prouidendo. Quin etiam quum Aegyptij Nilum fluuium appellarent *Osirim*, vt ait [f] Plutarchus, &, ablata prima literula, quæ Græcanicum articulum signat, *Sirim*; vt apparet cum ex Plinio scribente: *Nec ante Nilus* dicitur, *quam se totum aquis concordibus rursus iunxit: sic quoque etiamnum Siris, vt ante, nominatus per aliquot millia:* tum etiam ex Afro Dionysio canente:

[f] ...Isid. & ...5.9.

Nilus fluuius dictus etiam Siris, & cur.

„ Hinc fluuij pinguis descendunt flumina Nili
„ Partibus a Libycis, qui currens Solis ad ortus
„ Siris ab Aethiopum populis cognomine fertur
„ Versum cultores Nilum dixere Syenes,
„ Hinc Boreæ currens ad partes flumine pingui
„ Fertilis Aegypti terras fecundat opimas.

Et forte Nilus, qui quotannis incipit excrescere in ortu caniculæ, quæ stella nomine proprio dicitur Sirius, inde nomen assumpsit *Siris*, & addito Græcorum more articulo masculi generis, *Osiris*; præstat autem a Sirio sidere cælesti Nilum Siris nomen assumere, quam vicissim a Nilo Siri Sidus Sirium denominare; tum quod cælestia sunt antiquiora simul & digniora subcælestibus; tum quod canis ille Sirius vim obtinet promouendi Nilum, aut saltem eius excrescentias indicandi. Denominatio siquidem a dignioribus fieri consueuit, & a manifestioribus. Quod autem Osiris nomen compositum sit, Siris vero simplex, apte demonstrare dicit Eruditiss. [u] Seldenus, alia nomina Aegyptiaca, Busiris, Petosiris, Calasiris. Itaque Siris Aegyptijs erat Nili proprium nomen. Apis autem apud eosdem Bos Deus cultus fuit, quem & eundem cum Nilo putarunt, adeoque fluuium illum Deum nomine Serapidis ex Siri, & Api composito coluerunt, insignibus & multis illi templis extructis. Porro Sirin, & Apin apud Aegyptios idem fuisse cum Nilo, & Serapide, constat ex Plutarcho dicente: *Plerique Sacerdotum in idem aiunt recidere Osirin & Apin; enarrantque, & docent nos, Apin esse intelligendum formosam animæ Osiridis imaginem.* & mox: *Sed sacerdotum sapientiores, non Nilum dumtaxat Osiridis, mare Typhonem accipiunt; sed Osiridem in vniuersum censent omne principium facultate humectandi præditum, vt pote causam ortus & substantiam seminis.* & adhuc infra: *Sicut autem Nilum Osiridis defluxum, ita corpus Isidis terram putant, non vniuersam, sed quam Nilus inuadens ac coiens fæ-*

Canicula Sirius appellatur non a Nilo, sed vicissim, & cur.

[u] Synt. 1. de Dijs Syris c. 4.

Apis bos idem cum Nilo, & cur.

Serapis quid Aegyptijs.

De Isi. & Osir.

fœtam reddit: hoc ex coitu Orum nasci perhibent. & inferius: *Quod enim inclusus in arcam dicitur Osiris, eo nihil aliud significatur, quam aquæ occultatio, & defectus. Itaque mense Athyr perijsse Osiridem dicunt, quando Etesijs omnino deficientibus Nilus recedit, & solum nudatur. Quando autem nox fit longior, tenebræ crescunt, lucisque superatur & tabescit vis: tum sacerdotes cum alios tetricos ritus exercent: tum bouem auratum nigro byssino amictu ostentant in luctu deæ (bouem enim Osiridis ducunt imaginem)* nimirum bos arator pinguis Nilum exundantem indicauit, & macie deformis Nilum deficientem, ac Aegyptiæ terræ sterilitatem ostensam in somnio Pharaonis ex [y] interpretatione Iosephi significauit. & inferius addit Plutarchus: *Porro Apin animatam dicunt Osiridis esse imaginem.* Vnde constat aperte nomen Siris, & Apis, idem significare; proindeque compositum ex his nomen Serapis: vt & Busiris, præposito boue ipsi Siri: sic enim idem nomen est Andronicus, & Nicander: idem Theophilus, & Philotheus: idem Demonicus, & Nicodemus. Busiris enim nomen est Nili, qui & Serapis dicitur; quod nomen fluuij Dei Aegyptiorum impositum olim fuit eius ditionis Regi, qui Busiris appellatus, tyrannum agens ab Hercule fuerit interfectus. *Busiris enim Neptuni filius*, Boccatio [z] Genealogiam Deorum explicanti, *Ex Libya Epaphi filia susceptus, vt in libro [a] temporum ait Eusebius. Hic autem, vt ait Augustinus in libro de Ciuitate Dei, regnante Danao Argiuis, vel rex, vel potius tyrannus suis Dijs hospites immolabat, quem Seruius ab Hercule occisum dicit, eo quod quum apud illum diuertisset, vt alios sic & eum voluisset occidere: & idem Seruius asserit huius Busiridis laudes ab Isocrate descriptas.* Et Boccacij [b] Scholiastes ex Pherecide refert, *Herculem venisse ad Nilum, & apud Memphim Busiridem Neptuni filium vna cum Amphidamante filio, & præcone Chalbe, & ministris aræ, in qua ille hospites mactabat, interemisse.* Porro Nilus exundans dicitur Neptuni filius ex eorum sententia, qui cum Plutarcho censent Etesijs ex aduerso flantibus ad ostia fluminis, mare prohibere ne labatur aqua; quæ retro fere acta, quasi remeans Aegy-

Osiris in arcã inclusus est Nilus occultatus & deficiens.

[y] Gen. 41.

[z] l. 10. c. 27.

[a] 2. to. 25. 6. 82. c.

[b] l. 4. ad c. 30.

Busiris, seu Nilus cur dictus Neptuni filius

A ptum inundat fecundatura; sic aperte Plinius de Nilo: [c] *Multis quamuis faucibus in Aegyptium mare se euomit. Certis tamen diebus auctu magno per totam spatiatus Aegyptum, fecundus innatat terræ. Causas huius incrementi varias prodidere, sed maxime probabiles, Etesiarum eo tempore ex aduerso flantium repercussum, vltra in ora acto mari.* Constat ex his, Nilum fluuium tum varijs nominibus appellari, Sirim, Osirim, Apin, Serapim, Busirim: tum sua nomina dare
B magnis hominibus: tum Bouis, & Apis nomine maxime nuncupari, quod non solum cum alijs fluminibus flexuosus incedat, & mugitum edat concitato cursu, maxime cadens de catadupis, & incolas insurdans, vt ita loquar; sed etiam fecundet Aegyptum; vnde sacra [d] pagina Nili fluminis incrementa septem annorum magna, fertilitatem vberem indicatura, signauit per septem boues pingues exeuntes e ripa flumi-
C nis: & per pululantes in vno culmo septem spicas plenas, atque pulcherrimas: Nilique vicissim tenuia incrementa septem annorum allatura sterilitatem, annonæque penuriam septem annorum sequentium indicauit per septẽ boues macie deformes ex eodem amne conscendentes; & per septem spicas tenues, & vredine percussas, exorientes e stipula. Quod somnium Regis, interpretatione Iosephi redditum vni-
D uerso Regno, finitimisque regionibus apprime beneficum & salutare, causam præbuit vt Iosephus a Rege Saluator-Mundi acclamaretur, & ab Aegyptijs Osiris, & Serapis appellaretur; *est enim*, vt ait [e] Plutarchus, *Osiris beneficus: & nomen hoc multa significans, præcipue vim efficacem, & beneficam designat*; vnde competit æque Nilo, & Iosepho. Quin & Plutarchus idem paulo ante dixerat, *Præstat autem Osirim cum*
E *Baccho eundem facere, & cum Osiride Sarapin: sic dictum post quam naturam mutauit* (etenim Aegyptij Iosepho iam mortuo statuam sub nomine Serapidis ac templum dicauere; quum viuens ipsis id non permiserit) *quia omnibus communis est Sarapis: Quomodo autem Osiris sit appellatus, norunt qui sacrorum sunt facti participes.* (& mox) *Ceterum Sarapin esse nomen eius qui vniuersum ordinat, at-*

[c] l. 5. c. 9.

[d] Gen. 4 & seqq.

[e] de I Osi.

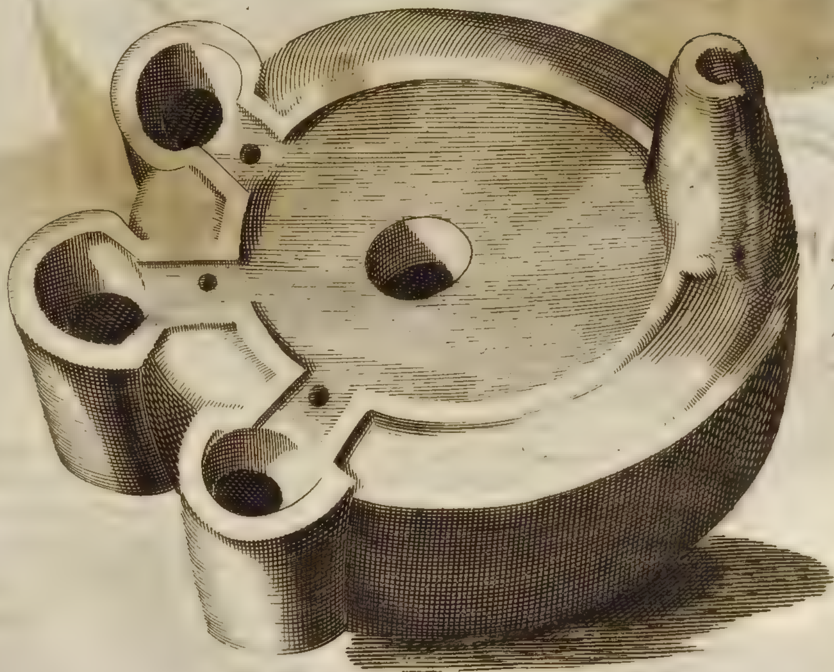
que

que ornat; quod voce Serem quidam exprimunt. Quæ mire conueniunt Iosepho, qui vocatus fuit Aegyptiaca lingua Saluator-Mundi, constitutusque gubernator vniuersi regni Aegypti. Quamobrem euidenti probabilitate non caret, in Aegypto delubrum, & simulachrum ingens erectum Serapidi, constructum fuisse pridem ab ea gente Iosepho Patriarchæ, suo summo benefactori. Sic igitur verisimile mihi visum est, Lucernam efformatam in effigiem capitis abrasi sacerdotis, funiculo coronati, continentem in fundo florem, A Crucis imaginem representantem, & folia trinitatis herbæ, vetustam, & inter Aegyptias annumerari, quæ pridem arserint in templo Serapidis, in honorem Iosephi Patriarchæ.

De Lucernis Vercellinijs.
Cap. LXXXVIII.

B INsuper e Gazophilacio Marchionis Illustrissimi Vercellini Mariæ Vicecomitis tres habui Lucernas antiquas; vnam quidem trilychnem sub hac effigie:

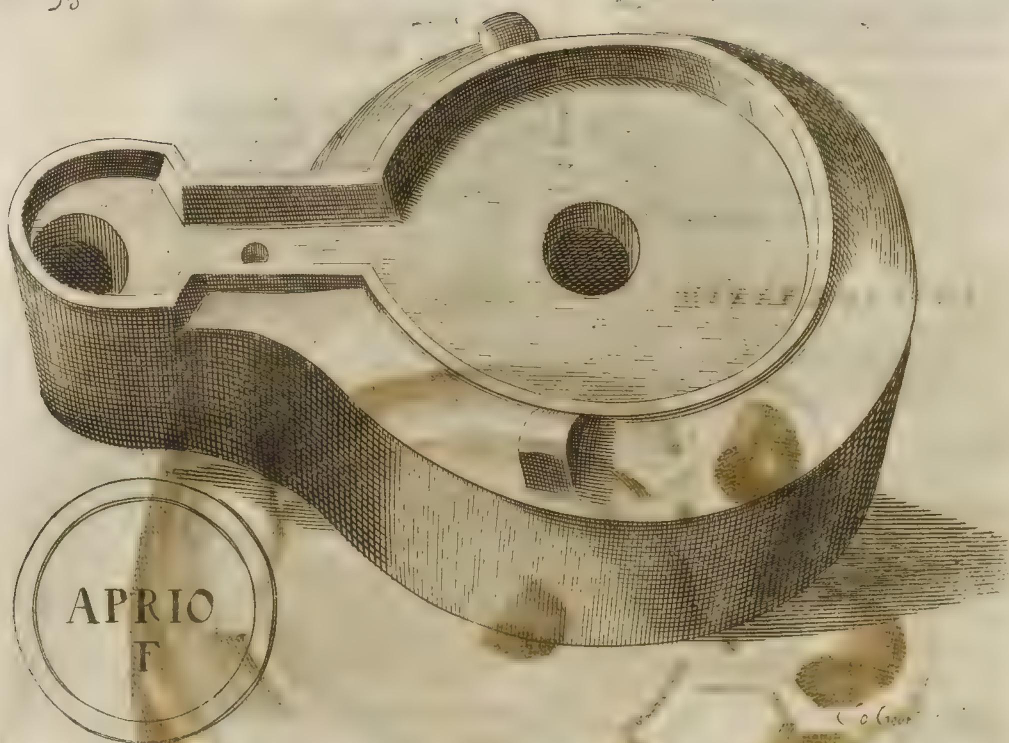
Lib. VI. Cap. LXXXVIII.

Quæ quidem nullius esse videtur particeps eruditionis. multitudo siquidem ellychniorum vulgaris est. In medio patens inspicitur orificium; in quod oleum infundebatur ad flammulam assidue producendam. Tubulus eminens e regione trium ellychniorum etsi per- C foratus existat, illius attamen cauitas mihi non videtur oleo excipiendo facta, sed potius ad grauitatem adimendam, leuitatemque Lucernæ conciliandam.

Aliam itidem habuimus: in cuius fundo exteriori sculptum legitur APRIO

Lib. VI. Cap. LXXXVIII. fig.a 2.

A Profecto Lucernæ huius Inscriptio, APRIO FECIT; aperte satis ostendit, in fundo Lucernarum incisa nomina, sculptave, non semper indicare defunctos, in quorum sepulchris effulserint; at etiam frequenter esse nomina fabrorum, qui Lucernas efformauerint, seu ex luto plastes, seu e metallica, seu ex alia quacunque materia. Hic obseruare lubet, inscriptiones in exteriori fundo Lucernarum aliquando nominibus ignorabilibus incisas esse; qualem nuper ad nos effigiatam transmisit Cl. Vir Thomas Bartholinus Danus Casp. F. doctrina pollens & eruditione multa, dicens eam apud se luteæ terræ reperiri, cum literis incisis in fundo CIVNBIT. Quod nomen est plane barbarum, aut serui sepulchralis, aut defuncti, aut plastis, aut forte loci, seu regionis. Nisi quis voluerit huiuscemodi literas, etsi non interpunctas, esse capitales septem dictionum, quas non nisi quispiam hariolus diuinare poterit. Quoniam vero superius [a] ostensum est, lucernas apud antiquos ardere consueuisse maxime in sepulchris hominum nobilium, aut ditiorum; quæ forte fiebant ex argilla, materiaque puriore; in quarum fundo descriptum haberetur hoc ipsum, nimirum quæ lucernæ plasmatæ forent conseruando lumini intra B ditiorum, nobiliorumque sepulchra, verisimili coniectura legere poterimus in Lucerna Bartholina literas illas capitales CIVNBIT ita explicatas

[a] l.3.

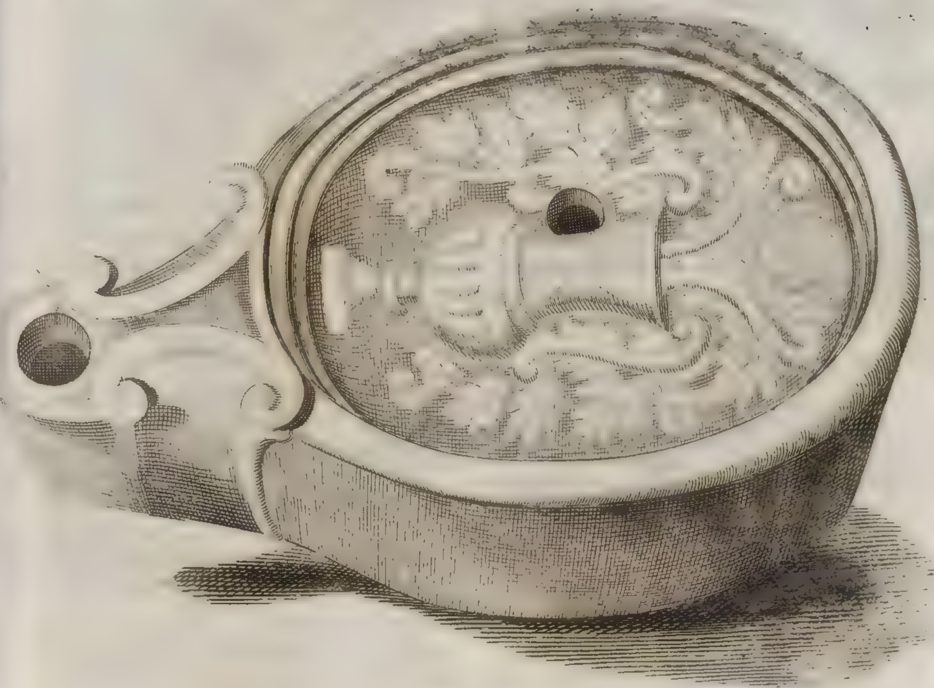
Colendum Igniculo Viri Nobilis Bustum Intra Tumulum.

vel *Claudendus Igniculus Viri Nobilis Busto Intra Tumulum.*

vel

vel *Cluet Igniculus Viri Nobilis Busto In Tumulo.*

Ab Illustrissimi Marchionis eiusdem Museo tertiam Lucernam pulchrio- A rem allatis habere licuit, eruditionis vtcumque capacem, cum vasculo sculpto in area superiore, sub hac effigie;

Porro vas illud, quod effigiatum affabre conspicitur in ista Lucerna, de cuius vasis ore videntur exire stirpis aliquot ramusculi, vas ipsum hinc inde veluti sepientes, forte signat Lucernam sepulchralem dilectæ, cui superstes amator flores, & herbas odoriferas in tumulo posuerit: iuxta illud Maronianum in funere dilectissimi pueri [a]

„ Spargite humum folijs, inducite frondibus vmbras
„ Pastores: mandat sibi fieri talia Daphnis.
„ Et tumulum facite, & tumulo superaddite carmen:
„ Daphnis ego in siluis hinc vsque ad B sidera notus,
„ Formosi pecoris custos, formosior ipse.

Quibus Amator inuitat pastores, ad sepulturam mollem Daphnidi Amasio suo construendam, eandemque odoratam. Putabant enim Gentiles eorum animas, qui moriebantur in iuuentute, [*] quasi violenta morte defuncti, diu morari circa sepulchra (saltem vsque ad tempus vltimi senij, quo mors naturalis obrepere tandem debuisset in fatali C vitæ termino) delectarique mollibus herbis, & odoratis floribus: vnde Iuuenalis etiam [b]

„ Dij maiorum vmbris tenuem, &

[*] Virgil. 4 Æn. Plat. in Phædone. Porphyr. de abstin. ab esu carn.

[b] Sat. 7.

fine pondere terram,

„ Spirantesque crocos, & in vrna perpetuum ver.

„ Qui præceptorum sancti voluere parentis

„ Esse loco.

Quare significaturus, in Vrna continente dilecti sui cineres, esse, cupereque perpetuum Ver, aptissime sepulchrali Lucernæ sculpsit vrnam, e qua ramusculi frondosi, & florentes erumperent. Ceterum antiqui sepulchra quoque floribus, & frondibus coronabant; quod obseruat etiam in Antiquis lectionibus Cœlius aiens, [c] *Pothos corolla dicebatur ex Potho, qui duplex est: alter hyacinthi flore: candidus alter, quo sepulchra coronabant: vnde conciliatum rei nomen, vt quæ desideratis iam foret destinata. Proinde apud Theophrastum, Pothos, Latine Desiderium redditur ab Theodoro, Amarantho sepulchra item coronari solita, Philostratus scribit, orto ab Thessalis initio, Achillis tumulo ad eum modum coronato. Est autem apud Galenum Amaranthus helichrysos, id est Aurelia, vt Theodoro placuit. In hac vero tam multa funerum mentione per incuriam minime prætereundum illud Papinij ex Syluarum secundo, in Glauci epicedio,*

[c] l.17.c.29. Sepulchrales coronę quibus herbis fierent ac floribus.

„ Quid Cilicum flores? quid munera graminis Indi?

A „ Quodque Arabes Pharijque palam est, Vidique liquores

„ Arsuram lauere comam.----

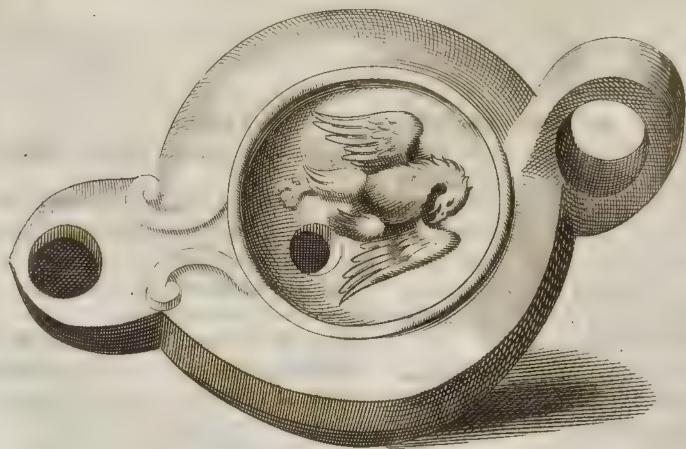
Ab eruditis omnino aliter, quam suspicetur Domitius, enarrari: nam verbum Vidi, a video, inflexisse plane videtur: quum potius epitheton, de loco factum censeri possit & debeat, a Syriæ vrbe Vida: propterea de Styrace intelligendum, de qua Plinius & ceteri. Philostratus in Iconibus ad tumulos exornandos ait Amaranthum vsurpatum fuisse, orto a Thessalis initio, B qui sepulchrum Achillis eiusmodi coronis redimirent. Hoc ipsum Thylesius [*] confirmat, aiens, Thessalos Achillis monumento Amarantho coronasse, vt ostenderent flore nunquam intereunte famam Herois perpetuo duraturam. Sed hac de re alibi quoque.

[*] lib. de coronis.

De Lucerna Pelecani auis.
Cap. LXXXIX.

C CEterum etsi non literata sit, eruditionis tamen est alia Lucerna capax, quæ Pelecanum habet auem, expansis alis, inclinato capite seu rostro pectora tundere parantem, seu potius in Lucerna flammas oculos defigentem, ac in eiusdem alterum foramen pedem inferre gestentem, sub hac effigie:

Lib. VI. Cap LXXXIX.

Enim

Enimvero Pelecanus, Eusebij testatu, & obseruatu Valeriani, suis in [a] hieroglyphicis, Niloticæ solitudinis auis est, quam Latini Plateam, vt opinatur Gaza, vocauere. Sunt qui Plataleam eam apud [b] Plinium vocandam existiment: voce hac ex Ciceronis de Natura Deorum libro secundo desumpta, sic asserentis: *Legi etiam scriptum esse, auem quandam, quæ Platalea nominaretur: eam sibi cibum quærere, aduolantem ad eas aues, quæ se in mari mergerent; quæ quum emersissent, piscemque cepissent: vsque eo premere earum capita mordicus, dum captum amitterent, id quod ipsa inuaderet. Eademque hæc auis scribitur conchis se solere complere; easque quum stomachi calore concoxerit, euomere: atque ita eligere ex ijs, quæ sunt esculenta.* Plinius ista fere transcripsit e Cicerone, mutans tantummodo Plataleæ nomen in Plateam. Idem nomen apud Hebræos, Valeriano, Quat, a nonnullis Pelecas, ab alijs Onocrotalus interpretatur. Sed cur in Lucerna Pelecanus? quoniam auis est ignem non timens, quinimmo despiciens; quid si dixero, prorsus amans? audiamus Pierium: *Sacerdotes tamen Aegyptij alitem hanc cum primis sacram venerabantur, eique parcendum existimabant, & honoris gratia nullo pacto vt mensis inferretur, æquum arbitrabantur; quum factum id, quod pro filiorum salute neci se tam atroci dederet, non imperitiæ stuporive aut imprudentiæ imputarent, sed incomparabili paterni affectus charitati, supremæque miserationi, qua erga filios maxime omnium afficiatur. Fallere enim venatores, eosque transuersos seducere, non sine spe fugæ, quod Vulpanser agit, parui omnino momenti est. Femora etiam, quod Vultur facere perhibetur, vellicare, vt excusso sanguine filij pascantur aliquandiu, non magni admodum est cruciatus. Sed enim in adeo penetrabiles furentis ignis ardores inijcere se, eaque perseuerantia cruciabili tormento torreri, supra quam excogitari possit, admirandum. Quodnam enim animal tam fatuum, tam stupefacto sensu inueniemus, quod ad vnius prunæ tactum e vestigio non resiliat? quod adeo robustum atque impauidum, vt accensam non expauescat flammam? Animosi atque imperterriti ante omnia animantia leones: illi tamen tam feroces, tam indomiti; tanto*

A *animi corporisque vigore præditi, consternantur statim ad vnius prætentæ faculæ conspectum, præque timore propemodum exanimascunt. Videt Pelecanus ignem, cuius non ignorat vehementiam, audacter accedit, ardorem in membra singula intolerabili cruciatu penetrantem sentit, neque loco dimouetur: exuritur pene tota, neque tantillum quidem consternatur, patientissimaque constantia vigens, saluti filiorum intenta potius, quam suæ mortis genere* B *omnium atrocissimo conficitur: tanta in eo charitas, tantus amor, tanta vis pietatis elucescit: & quispiam audebit eam stuporis insimulare, & male feriatam auem appellare? Subit ad hanc sententiam Arsinoes recordatio, quæ a Ptolemæo fratre insidijs & fraude decepta, quum percussores in duos filios impuberes immissos a fratre conspicata esset, complexa eos ad se fugientes, ea parte qua vulnera filijs intendebantur, diu corpus suum cædendum apposuit, multisque ita vulneribus saucia, eorum tamen* C *saluti consulere non potuit; illi enim in matris gremio inter oscula ipsa truculentissime trucidati sunt. Quod si Pelecanum simili casu se se morti obijcientem, insipientem appellauerimus, longe quidem insipientiorem Arsinoen dicemus, quæ ita pro filijs trucidari pateretur, quum præsertim ipsa non ad mortem, non ad vincula, sed ad nuptias, & regni successionem a Ptolemæo deposceretur. Sed tantum abest vt vel Arsinoe, vel Pelecanus sint imprudentiæ* D *damnandi, vt omnium consensu merita, hoc est, ingenti laude, ob incomparabilem, quam omnes admirentur, charitatem, minime fraudandi esse iudicentur. Sed enim nostri quoque cum Aegyptijs sacerdotibus in hoc pingendi genere consentientes, Pelecanum pro miseratione ponunt, & Assertoris nostri hieroglyphicum in summa Cruce statuunt, qui nos sospitaturus, atrocissima torqueri morte voluerit. Agnoscit & Eucherius* E *Pelecanum pro Christi symbolo. Quamvis Hieronymus tradit, eam pullos suos rostri percussu interficere, pœnitentem mox factam, nido in ipso per triduum lugere, postremo seipsam grauiter vulnerare, & sanguinem suum super filios effundere, quo illi perfusi reuiuiscant: Quod alij viderint.* Equidem id si verũ est, mirifice consentit actioni Dei nostri, qui filios suos adoptiuos, homines impios ob culpam, rostro verbi sui percutit ad mortem spi-

ritualem condemnans; inde misericordia motus, nido in ipso sui soli natalis in Orientali mundi plaga Syria per triduum vitæ suæ trigenariæ lugens humanæ sobolis impiæ miserias, denique voluntaria passione morteque sanguinem suum effudit in remissionem peccatorum; quo mortales omnes aspersi, venia digni facti, reuixerunt ad gratiam, & eiurata labe criminum ad vitam spiritus per sanguinem Domini reuocati fuere. Ceterum ad nostram Lucernam redeuntes, in ea Pelecanum positam arbitramur in indicandum eius alitis maximam cum igne cognationem; qualis & quanta similiter est olei cum flamma, quæ fomitem vltro repentem ad se, non ab se refugientem deposcitur: Qua ratione scitissime pingitur auis ista Pelecanus pedem alterum inferre in foramen ingressui fomitis institutum, quasi concessura sponte voracis in flammæ nutrimentum.

Romanæ Lucernæ Cl. Feschij, diligenter descriptio proponitur, cum iconibus aliarum duum. Cap. XC.

NVperrime vero Cl. Vir Dn. Remigius Feschius, Doctor Basileensis, antiquitatum studiosissimus, ita de Lucernis antiquorum, a me priori editione vulgatis, ad eruditiss. Ioan. Rhodium interpellatus aliquãdo rescripsit:
„ S. Vir Clarissime, Domine honorande:
„ Obtulit non ita pridem Vir Cl. Dn. Caspar Bauhinus, missum a te carmen Dn. Beringij Dani poetæ, nobiliss. commendatiss. in Nuptias Austriacas Hispano-Germanicas, mihi nuncupatum: quo nomine gratias habeo debitas. Præterea vero nũciauit, constituisse Dn. Fortun. Licetum denuo prælo committere Tractatum suum doctiss. elegantiss. De Lucernis Antiquorum auctiorem, & ornatiorem; Quare petere te, vt si quid haberem eius argumenti, ad vos mitterem. Et si autem non sit ea supelles, mea, quæ in hunc censum venire mereatur virorum doctissimorum; vt tamen meum vobis probarem studium, & voluntatem, hac præsertim occasione commoda virorum Nobiliss. & Clariss. statim conquisiui, & congessi quicquid eiusce rei occurrebat. Lucerna,

A quæ hic paulo diligentius expressa, mea est, satis venusta, varijs coloribus, auro, cæruleo, rubro, albo, viridi ornatissima, vt mire pascat oculos. Materia latens interior, est ex ære Cyprio rubro: tota, intus etiam, liquore obducta indurato, crusta velut durissima, versicolore, splendida, quo aurifabri annulos, monilia, armillas, & similia ornare solent, vocantq; illi *geschmeltzte arbeit*, hoc inquam toto liquore sic obducta, vt tamen vetustate loco vno aut altero
B materia illa esset auulsa, præsertim in centro fundi, vbi pedem fuisse reor, qui corpus sustinuerit, materia interior nusquam appareret. Adeo vero tenaciter adhæret liquor ille materiæ suæ, vt nisi vi magna, etiam ijs locis, vbi iam aditus patefactus, nihil auellere queas. Superficies, seu operculum ipsum Lucernæ cæruleum est, margine cinctum albo: ornatus colore hic luteo, vt & in corpore reliquo adumbratus, ex auro
C est pictorio, seu scriptorio puluerizato, ast firmissimo, & tenacissimo, qui tamen ornatus, paucis hic indigitatus, totam superficiem complet, vti & stellulæ aureæ marginem. Pars marginis inuersa pedem respiciens, insitis, eodem modo liquore velut gemmulis prominentibus, rubris, viridibus, cæruleis alternis ornata. Tubercula illa alba in corpore prominentia, quorum XII. numero, non sine mysterio (tot enim radios in coronis notant antiquarij, &
D exhibẽt totidem in nummis meis capita radiata omnia, de quo multa iucundissima & memorabilia Paschalius de Coronis) non dextre satis & accurate expressit pictor; situ enim eleganti, & mensura æquali tubercula illa omnia inferius quadam flexura pedem ambiunt, qualia vidi pocula argentea, *mit getriebenen gevrunden Knorren* (terminus est
E aurifabrorum nostrorum) quod hic non satis apparet, potuissem ipse, si tempus permisisset, Lucerna inuersa situm illum exprimere. Maculæ illæ oblongæ tuberculorum rubræ, omnes prominentiores ex eodem liquore: & quæ hic ex auro ornamenta tuberculi medij, reliqua habent omnia, ea diligentia, vt vix punctum immutatum crederem. Hæcque Lucerna illa mea est, quam hic vides rudi pictoris Minerua adumbratam. „

Mu-

Lu[cerna] pulch[erri]mæ d[escri]ptio.

" Munus viri amicissimi Roma huc alla- A
" tum An. 1633. quo ipso etiam ferebat
" prope Romam ad pagum erutam ex an-
" tiquo sepulchro: vbi eam is cum nũmis
" varijs integerrimis eodem loco repertis
" in transitu mei in gratiam compararit
" duobus, si recte memini, Iulijs. Lu-
" cernas alias, quarum nulla mentio apud
" Dn. Licetum, ex Aduersarijs meis hic
" in chartam peculiarem effudi sine dele-
" ctu. Vestrum erit, Viri Clarissimi, quod B
" etiam rogo maximopere, æqui hæc bo-
nique consulere, & vestri me studiosis- "
simum, & ad quæque paratissimum "
agnoscere. Quo ipso vos saluere plu- "
rimum, ac valere iubeo Rei litterariæ "
bono quam felicissime. Dabam Basi- "
leæ ex Musæo hyberno. x. Kal. Ian. Iu- "
lian. A.S. M DC XLIIX. "

T. Vir Clarissime qua decet fide "
iugi studio deditiss. "

Remigius Feschius D. "

Lucernę antiquę, quarum apud Dn. Licetum nulla mentio.

I. & II. Apud Gutherum in opere immenso Inscript. Antiquarũ fol. m. 327. duæ lucernæ fictiles e schedis Scaligerianis.

III Apud Iacobum Gutherium tract. de Iure Manium Paris. edito, lib. 2. cap. 32. lucerna coctilis ipsiusmet authoris: cuius ibidem figura ære incisa, in cuius area figura Vrsi vt videtur, sub quo foramen minus; alterum maius in naso exerto.

IV. Apud Guilh. du Choul de la Religion des anciens fol. 166. (qui tractatus elegans etiam sermone Ital. editus) Lucerna pensilis ænea pulcherrima cum Inscript. LARIBVS SACRVM P. F. ROMAN. A. 1550. Lugduni Gallorum effossa.

V. Apud Ioh. Iac. Chifletiũ Med. Vesont. in topographia Vesontionis Lugduni Gall. edita, part. 1. cap. 26. Lucerna fictilis, cuius ibidem figura ænea: Anno 1589. in monte Cœlio agri Vesontini reperta.

VI. Apud Stumpfium Tigur. in Chrõ. German. Heluetica lib. 7. cap. 11. f. m. 479. Lampas fictilis ea forma, & inscript. qua ego lit. B. vtcunque expressi, eruta Vindonissæ, prope Campum Regium. Refert etiam Gruterus Inscript. antiq. fol. 902.

VII. Apud Marcum Zuerium Boxhornium Belgam, Quæstionum Romanar. XIII. Lampas fictilis, eadem inscript. A I I-METI, quæ in Lucerna Stumpfij lit. B. sed forma diuersa, nisi forte commentum.

VIII. Monspelij in Musæo Dn. Iuberti Medici, An. 1597. visa Lucerna fictilis, qua eam forma ex obseruation. Apodemicis Doctoris Medici hic expressi lit. C.

IX. Romæ in palatio quondam Card. Cœlij, in conclaui secretiori, inter alia memoranda, Lucernas quoque extare & lampades aheneas & coctiles, author est Boisardus Antiquit. Rom. part. 1. f. m. 10.

X. Veronæ in Musæo Calceolariano eius quoque generis extare elychnia, a Dn. Dan. Barbaro Patriarcha Aquileiensi Calceolario seniori cum rebus alijs exotis oblata, refert Cerutus in Musæo Calceolariano f. m. 289.

A De Oleo incombustibili.

Volfg. Lazius in Rep. Rom. lib. 3. cap. 18. f. m. 365. testatur, a multis audiuisse, quod lumen in loculis Romanis inuent.

Pancirollus lib. memorabilium deperditorum tit. de oleo incombust. vbi Talmuth in notis multa præclara.

Ioh. Bapt. Porta de Magia Nat. lib. 12. cap. vlt.

B Simon Maiolus Dier. Canicular. vol. 1. Colloqu. 22. f. m. 689.

Claudius Guiscard. Sr. Gallus de funerib. Antiquor. lib. 1. c. 7.

Cerutus in Musæo Calceolar. sect. 3. p. 287. & seqq.

Petrus Appianus Inscript. Antiq. f. m. 337. & 338. peculiaria, ni fallor, habet de Lucernis Olibianis: Formas quoque habet Vrnarum vna cum inscript. in quibus ampullæ repertæ.

Item Scardeon. Antiquit. Patau. lib. 1. C & 3. ad fin.

Sed quid miser ego Noctuas Athenas, hæc inquam ridicula, & nauseam quæ ciere possunt vobis consummatissimis? neque vos tamen latere volui.

Hæc ille Vir Clarissimus.

Explicatur Lucernæ Feschianæ structura, simul, & Gutherianæ Choulinæque figura proponitur, & consideratur, cum alijs allatis a CLV. Cap. XCI.

D Quæ nunc explicare, saltem ex parte lubet, in gratiam viri doctissimi. Profecto Lucerna vetus illa Feschiana, splendida, varijs coloribus enitens, aureo, cæruleo, rubro, candido, viridi, duodecim tuberculis prominentibus redimita, ex ære Cyprio conflata, dudum eruta prope Romam ex antiquo sepulchro, in quo simul inuenti nummi varij integerrimi, meo iudicio fuit alicuius viri magnatis; etenim olim E pecuniarum gaza non contumulabatur nisi cum cadaueribus virorum principum: nam alijs sufficiebat obolus, ad soluendum naulum portitoris Charontis, vt ex [a] Luciano constat. Qui quidem vir princeps, forsan Helius nomine, simul ad Solem alludens sibi cognominem, huiuscemodi Lucernam sibi morituro condi curauerit, vel iam de- [a] to. 2. Char.

A defuncto ſuis a cognatis habuerit, quæ cum Sole miram obtineret analogiam. In primis enim duodecim illa candida tubercula prominentia teretia, mihi repreſentare videntur ex æquo tum Solis radios, quibus vndique cingitur ad inſtar coronæ; quas paſſim duodecim radijs myſtice diſtingui, conſentio cum Viro Clariſſimo: myſterium autem eſt, tum quia corona non aſſignatur niſi virtute præſtantiſſimis; quod, vt ait Bongus agens de myſtica Numerorum ſignificatione, plenæ, conſummatæque virtutis eſt Numerus duodenarius: tum etiam quia Solis via in cælis eſt per duodecim ſigna Zodiaci; quæ quidem ſigna ſunt oblonga, paſſim aſtris minoribus plurimis, veluti punctis aureis cōſperſa, & interſtincta. Rubræ vero maculę tuberculorum oblongę ſanguinem indicant, cuius prædominium habent Solares homines, vt Saturnini melancholiæ, Martiales flauæ bilis, atque Lunares pituitæ. Cæruleus color, in quo totius Lucernæ corpus videtur habere baſim, aream, & fundamentum, cæli color eſt, in quo diaphano procul inſpecto ſub imagine cærulei, propter immenſam altitudinis profunditatem. Varietas illa colorum, aurei, cærulei, viridis, albi, rubrique ſpectata in corpore Lucernæ, mirifice Solis radios repreſentat; quos ita variegatos frequenter inſpicimus infractos, refractosve, ſiue reflexos vel a nube rorida ſub Iridis imagine, vel ab aquæ plena phiala, vel ab alio quopiam huiuſcemodi corpore. Terna vero illa orificia in plano Lucernæ ſita, totidemque illis æqualia in operculo, mihi fuerint aperta flammulis Lucernæ trilychnis, quod indicare videntur illæ rimulæ ſingulorum foraminum, excipiendis, retinendisque papirorum receptaculis aptæ. Niſi vel medium maius, vel duo lateralia minora velis eſſe data perſpiratui aeris ſubinde ſemper ingredienti ad replendum locum materiæ fomitis abſumpti. Aut potius huic muneri minutula deſeruire foramina in labro Lucernæ frequentia: quod vero ſimilius eſſe quis non immerito cenſeat. Vt autem patentior meatus medius infuſioni liquoris apertus eſſe potuit, ita poſt eum infuſum rima lateralis in orificio ſatis oſtendit eum inſeruire quoque maiori lychno recipiendo. Quæ quidem Lucerna Solaris trilychnis eſt: quia Sol quum ſit (opinione communi, quam coluit autor Lucernæ) omnis fons luminis materialis, omnia corpora colluſtrat lumine ſuo, tam ætherea, quam ſubcæleſtia; medius enim maior ignis index eſt proprij luminis in fonte; laterales duo minores, indicant radios in aliena corpora tranſmiſſos, iiſdemque participatos. Porro liquor in iſta Solari Lucerna colore ruber; craſſitie, viſciditate, lentoreque tenacior, quam vt ab illa materia Lucernæ, cui adhæreſcit, vlla vi queat auelli: mihi non eſt oleum vulgare, ſed opobalſamum, balſami plantæ [b] liquor; cuiuſmodi pridem in Lucernis virorum principium ardere conſueuiſſe, teſtis eſt autor [c] libelli de Munificentia Magni Conſtantini in Syluestrum: vbi legitur, quam ſumptuoſa eſſe ſolerent vaſa aurea, vel argentea, vel alterius metalli affabre facta, ad lumina accendenda compoſita; in quibus non oleum, vel cera ſolum, ſed interdum opobalſamum, aut nardinum oleum in honorem Dei & Sanctorum incendebatur. Materies ex ære Cyprio denotat huius Lucernæ multam antiquitatem; nam primo repertum eſt in inſula Cypro, ceſſitque in materiam artificioſorum; quæ deinde fieri cæpta ex ære præſtantiore, alibi comperto; ſic ea de re Plinius: [d] *Fit æs & ex alio lapide, quem Chalcitem vocant in Cypro, vbi prima fuit æris inuentio: mox vilitas præcipua, reperto in alijs terris præſtantiore, maxime orichalco, quod præcipuam bonitatem admirationemque diu obtinuit. Nec reperitur longo iam tempore, effœta tellure.* Vt hinc appareat euidentiſſime, Lucernam iſtam, ex ære Cyprio tam affabre formatam, eſſe vetuſtiſſimam. De operculo quæ refert vir inſignis, aperte confirmant coniecturam Lucernæ Soli, vel Helio dicatę; quia ſtellulæ, multaque alia in circulum ducta aurea ornamenta in cæruleo fundo, clare nobis ob oculos ponunt aſtra, cæleſteſque plurimas imagines in cæli cœruleo campo reſplendentes, inter quas omnium aſtrorum Dux Sol medius conſtitutus effulget, vniuerſis lumē impertiens, vti flammula Lychni picturis omnibus aureis in Lucerna poſitis.

Ad

Marginal notes:
[...]onæ cur [...]icim ra- [...]ſignitæ.
[b] Dioſ. lib. 1. c. p. 18.
[c] to. 1. Concilior.
Æs vbi primo repertum.
[d] l. 34. c. 11.

Ad alias autem lucernas, ab eximio viro propositas, quod attinet: duas priores fictiles e schedis Schaligerianis apud Gruterum in opere immenso Inscript. Antiq. fol. m. 327. mihi videre non licuit; quum in ea pagella nullæ Lucernæ notentur, sed vnica Græcanicis literis, & Latine versis inscripta columna, quæ nullius Lucernæ meminit. Alibi si duas eiuscemodi Lucernas attulit ipse Gruterus; nil mirum, me in opere vastissimo illas non animaduertisse. Video tamen ab eodem autore pag. M C XLVIII. 17. hanc inscriptionem poni, quæ, Salerni legitur in æde Episcopali Grutero Sirmondus, qui vidit:

HAVE. SEPTIMA. SIT. TIBI
TERRA. LEVIS. QVISQ
HVIC. TVMVLO. POSVIT
ARDENTEN. LVCERNAM
ILLIVS. CINERES. AVREA
TERRA. TEGAT

Quod autem pertinet ad aliam Gutherianam in opere de Iure Manium eruditissimo, fateor me non vidisse, dum ederem prima vice volumen de Reconditis Antiquorum Lucernis, quemadmodum nec illam pensilem Cl. Guil. Choul, inuentam Lugduni, quarum icones huiusmodi sunt:

Sane prior illa quarto loco posita Lucerna Choul eruditionem fere mihi non aperit, solam suæ structuræ pulchritudinem ostentans; ast altera Guterij præbet ansam opinandi fuisse Lucernam ex earum numero, quæ diutissime sine noui fomitis adiectu fouerent igniculum; quod indicare videtur Vrsi simulachrum; nam id animal totam hiemem absq; nutrimẽtorum assumptione conseruat in corpore suo cum vita caloris naturalis ignem viuidum; vt obseruat [e] Aristoteles. Profecto foramen Lucernæ maius in exerto naso flammulæ Lychnuchi dicatum est: minus autem ad pedes vrsi ad perspiratum, ingressumque tum aeris replentis locum fomitis, qui iugiter absumitur; tum etiam noui fomitis in locum ab igne consumpti. De Lucerna vero priore Cl. Choul. An. 1550. Lugduni Gallorum effossa, lubet addere, consimilis in [f] superioribus meminisse me pensilis apud Casalium, & aliarum itidem Laribus dicatarum; at non omnino similis inscriptionis, verum longe diuersæ, tenebrosiorisque; nam ista facilior est explicatu: LARIBVS SACRVM P.F. ROMAN. etenim quum habeatur in Inscriptionibus [g] Gruterianis, in *Tabula marmorea parieti palatij Columnensium, quod ad SS. Apostolos est, inclusa,*

Quæ Imp. Cæs. T. Aelio Hadriano Antonino Aug.

Pio PP. III. M. Aurel. Cæsar. Cos

[margin: ...gura ...dicet ...rna.] [margin: ...t.c.17.] [margin: ...cap.58] [margin: ...itio ti- ...ucernæ] [margin: ...127.]

A *Ordo Procuratorum, qui pecuniam ad ampliandum templum*, inter alios plurimos leguntur,

POETVS ROMANVS
T. FINVCIVS ROMANVS
M. MALIVS ROMANVS

Ita coniectare possumus huiusmodi Lucernam Laribus Sacram posuisse *Finucium Romanum*, aut *Fuluium Romanum*; vt inscriptio sit, LARIBVS SACRVM POSVIT FVLVIVS ROMANVS:

B & eo magis Romani titulum apponere voluit, ac explicare, qui sacrauit Lucernam Laribus, quia dedicauit eam procul a finibus Romanæ ditionis in Gallia. Multas autem Laribus Lucernas olim sacras fuisse constat ex Gruterianis [h] Inscriptionibus, vbi legitur: *Prænæste, in Latio, XXII. ab Vrbe mil. ante Cathedralem Ecclesiam, ad fontem publicum, tabulæ marm. fragm.* [h] pag. 77. 3.

C

FORTVNÆ. PRIMIGENIÆ
SIGNVM. LIBERIS. PATRIS
PANTHEI. CVM. SVIS.
PAREGEIS
ET. CVPIDINES. II. CVM.
SVIS. LYCHNVCHIS. ET.
LVCERNA. LARVM
M. POPILIVS. M. F.
TROPHIMVS. CVM
POPILIA. CHRESTE. LIB.
ET. ATILIO. FILIO

Quare satis explicatam puto Lucernam

Lug-

[*]pag.132. Lugdunensem, de qua Cl. [*] Choul hæc habet: *Da questi Lari fù chiamato Larario quel luogo a parte nelle case, doue gli antichi adorauano i loro Dij domestici e particolari: il che ha confermato Spartiano, quando nella vita di Alessandro figliuolo di Mammea dice ch'egli haueua nel suo Larario l'imagine di Giesu Christo con quelle di altri Dij. Nè è molto tempo che in Lione sul monte della croce di Colle fù trouata vna Lucerna antica di bronzo, che mi fù donata, nella quale erano scritte cosi fatte parole:* LARIBVS SACRVM, *con altre più basse, & più piccole, che significando la publica felicita de Romani dicono* PVBLICAE FELICITATI ROMANORVM, *nel modo che si vede quì.* LVCERNA ANTICA *di bronzo, trouata in Lione l'anno* MDXXV. sed nos potius P.F.ROMAN. explicandum censuimus vel PRO FELICITATE ROMANORVM: vel aptius POSVIT FINVCIVS ROMANVS, aut POSVIT FLAVIVS ROMANVS, aut FVLVIVS ROMANVS.

Quinta Lucerna fictilis, An. 1588. in monte Cælio agri Vesontini reperta: cuius figuram protulisse dicitur Io: Iacob Chifletius Med. Vesontinus in topographia Vesontin. Lugdu. Gallic. edita part. 1. cap. 26. nunquam a me visa fuit, non habente Chifletij librum.

Sexta lampas illa fictilis apud Stumpfium Tigur. in Chron. Germ. Helu. lib. 7. cap. 11. fol.m.479. eruta Vindonissæ in Heluetia prope Campum Regium, quam refert etiam Gruterus, Inscript. Antiqu. fol. 902. cum inscriptione in fundo exteriori ATIMETI: mihi non fuit inter Lucernas adnumerata, quia Stumpfij Chron. non vidi, & Gruterum Vrnulæ, non Lucernæ vocabulo nuncupari legeram; ait enim: *Vindonissæ in Heluetia eruta vrnula, hac forma, atque inscriptione.*

Ex Stumpfio.

Formam tu quidem, vir eximie, repræsentas eandem cum Grutero; etsi longiusculam, & paulo arctiorem Gruteriana: recte tamen, quam ille dicit vrnulam, tu Lucernam ponis; quod ego conijcio satis ex inscriptione ATIMETI, quæ legitur in exteriore fundo vasculi; nam vrnæ non inscribebantur, sed Lucernæ passim, nomine fabri; qualem

A Atimetum extitisse coniectamus, eo quod id nomen legitur in Lucernis non raro. De huiusmodi Lucernis exiguis, quæ pauperum hominum fuisse videntur, loquitur forte Iureconsultus; nam Vlpianus lib. 1. Opinionum, vt habetur in L. *Illicitas*, ff. de officio Præsidis, inter alia, quę ad Præsidis officium pertinent, subdit hæc verba: Et ne tenuis vitæ ho- „ mines, sub prætextu aduentus Officio- „ rum, vel militum *Lumine vnico*, vel bre- „ ui supellectili ad aliorum vsus translatis, „ B iniurijs vexentur, Præses Prouinciæ „ prouidebit. Licet Catellanus Cotta legendum putet: *Limine vnico:* cui consentiunt aliqui; quasi velit Vlpianus, homines tenuis conditionis vnicum *Limen*, idest, domunculam habentes, non debere cogi ad suscipiendos hospitio milites. Franciscus Hotomanus de verbis Iuris, exponit *Lumen vnicum* synecdochicos, pro exiguo cubiculo, quod vnica fenestra tenuiter illustratur, quale C tenues & inopes homines habere consueuerunt. Addit tamen, Haud scio an *Homine vnico*, verius legeretur. Ego puto legendum esse, *Lumine vnico*, quum ita exarata Legis verba habeant etiam Pandectæ Florentinæ; & puto insuper Iurisconsultum intelligere de *Lucerna* vnica, qua inopes homines vtebantur. Id, vt opinor, suadet Equinarius Baro, qui in dicta L. *Illicitas*, legit quidem, *Lumine vnico*, & ait significari D tenuis fortunæ homines, qui vix necessaria vitæ suæ domi habent, non cogendos ad recipiendum hospitem. Accursius autem in Gloss. apertius hoc expressit, dum exposuit, *puta candela vna, vel Lucerna*. Sed quum nulla dictum Accursij sit suffultum autoritate, existimo id recte deduci ex eodem Vlpiano in L. 1. ff. de *Ventre inspiciendo*, vbi loquitur in hæc verba: *Tria lumina, nec minus ibi sint*; scilicet quia tenebræ ad subijciendum aptiores sunt; Et con- E fert dictum Pauli in L. 3. ff. *de Supellectile legata*, vbi I.C. in supellectile recenset candelabra, & Lucernas: *Supellectile legata*, inquit, *hæc continentur, Mensæ, trapezaphora, delphicæ, subsellia, scamna, lecti etiam inargentati, culcitræ, toralia, mappa villosa, vasa aquaria, pelues, aquiminalia, candelabra, lucernæ, trulla, &c.* Quam opinionem habet Cl. Iurispruden-

dentiæ Serotinæ Professor Ordinarius A in hoc Antenoreo Palladio, Comes Iacobus Caimus.

Septima Lucerna fictilis, cum eadem inscriptione, ATIMETI apud Marcum Zuenum Boxhornium Belgam in Quæst. Rom. XIII. sed formæ diuersæ a Lucerna Stumpfij, fuit, me iudice, plastis eiusdem opus, cui nomen ATIMETVS; nec enim oportet, ab eodem artifice Lucernas omnes eadem figura fieri, licet eodem nomine suo signētur. B

Octaua Lucerna fictilis Monspelij visa in Museo Dn. Iouberti Medici anno 1597. descripta lit. C. nullam mihi præseferre videtur eruditionem, nisi quis dixerit, a figura membri virilis cum testibus, quam vtcumque refert, insinuare fortasse lumen æternum; quod ad [i] æternitatem speciei pars illa data sit animalibus propagandis.

Nono loco recensitas a Boisardo Antiqu. Roman. part. 1. fol. m. 10. tum æneas, tum fictiles Lucernas, & lampades in palatio Em. Card. Cœlij, nihil C aliud nobis afferre, quam auctiorem numerum antiquarum Lucernarum, apertissime constat. Ego vero non omnes in meo volumine ponere potui, neque debui, voluive; sat habens afferre multas nobiliorum.

Decimo loco relatæ Lucernæ in Museo Calceolariano, mihi volumen de Lucernis ante promulgationem illius operis inuulganti notæ non fuere; sed D vicissim a me propositarum Lucernarum in illo Museo luculentissima mentio [k] fit. De oleo demum incombustibili, qui memorantur Autores tractasse, Lazius, Pancirolus, Hen. Talmuth, Io: Baptista Porta, Maiolus, Scardeonius, quin & præter hos, D. Augustinus, Herm. Barbarus, Fr. Maturantius, Statius, & Plinius, a me visi, citatique fuerunt in opere De Lucernis pri- E mæ editionis, vbi notaui eos appellasse liquorem illum oleum viuum, & erutum e lapide asbesto, siue amiantho, metallicisve alijs, vi chimicæ artis; sed modum peculiarem eum educendi, iam deperditum, non edocuisse. Quæ satisfacere poterunt erudito viro, si proposita nobis æqui bonique consulere voluerit, vti nos de propositis ab se gratias habemus immortales.

De Lucernis Smithianis.
Cap. XCII.

POst hæc autem in mei gratiam, quæ scripsit de Lucernis antiquis egregio viro Dn. Nicolao Heinsio Cl. D. Io: Smith, attexere libuit; ea vere fuerunt ipsissima:

Eruditione atque genere nobili D. Nicolao Heinsio Ioh. Smith S.P.D.

MAgna olim cum auiditate libros De reconditis antiquorum Lucernis Cl. Fortunij Liceti me legisse memini, spissum sane, doctumque & operosum opus, in argumento obscuro iuxta ac lucido, a quo desperem tenebras adhuc omnes posse depelli. Gaudeo idem nunc opus, sed longe, vt scribis, auctius recudi. Meretur labor ipse, vt antiquitatum vestigatores symbolas pro se quisque suas isti adijciant. Et Tu, Viro Nobilissime, me quoque procul ab ista Romani splendoris luce trans Alpes, extremis in Batauis positum aliquid huc conferre posse sperasti? Ne expectationi tuæ omnino desim, supellectilis meæ partem, quæ Lucernas habet, festinanter excussi. Lucernas in ea centum amplius intra oppidi nostri pomœria inuentas numero. Quarum nonnullæ tamen laceræ & mutilæ, sed omnes eiusmodi, quæ singularis alicuius monumenti fidem adhuc faciant. Omnes meæ aut æneæ sunt, aut figlinæ: Aeneas XI. possideo, quarum VII. sunt pensiles. Istarum vna bilychnis, forma æque vsque magnitudine similis Lugdunensi illi, quam Laribus sacram Brassicanus pictam dedit, in celebri de Veterum Religione opere. Est alia, quæ non multum abit ab illa, quam Cl. Licetus XII. loco ponit; nisi quod nostra maioris orbis foramen maius & patens absque operculo, adhæc in medio, qui inter vtrumque foramen est canali incisionem habet, medij digiti longitudine, tribusque ansulis perforatis, quibus catenulæ illi suspendendæ alligabantur, atque a tergo ex aduerso orificiorum annulo lato pro manubrio instructa est, vt IV. Liceti. Sed longum esset singularum formas, formarumque minutias exequi. Summa tantum, aut ra-

rariora dabo genera. Reliquæ pensiles vulgariores, annulum, qui ijsdem, qualis in VII. Liceti, pro manubrio est, quo digitus gestatoris transmitti poterat lamina fere tegunt, quæ Lunæ modo corniculatur, vt in IV. Liceti, atque aliquanto propius cornuum extremitates iungunt.

Duæ sunt, quæ a reliquis plurimum variant; vna lato fundo calicis instar patens attollitur, a tergo foramen habet, antrorsum oblongo & lato collo extenditur. Altera non procul Iudæorum sepulchreto inuenta, inferioris, vt videtur, vetustatis coronæ in modū quatuor, totidem cardinibus ex eodem globo aut circulo radios emittit, qui communi ære, ex quo lāpas suspendebatur colligati, aliquanto supra id fastigiantur: Ora duo habet, vnum ad circuli latus excipiendo oleo, aliud longius antrorsum, ellychnio patens. Infra fundum annulus est, cui patella, forte defluenti oleo excipiendo appensa fuit. Ista vna, prior quatuor; ex alijs vna duabus, reliquæ tribus catenulis suspensæ pependerunt. Inter non pendulas, vna pauonem seu auem stantem refert, cuius caput & collum manubrio, dorsum medio ori, cauda ellychnio seruit. Hæc cum superioribus ex ære fusa est. Vna omnium ære ductili malleo & limæ formata fuit, cuius operculum gemino orbe incrustato exornatum: Vidi apud amicum hic aliam æneam minutam, super cuius manubrio tubulus eminebat, candelæ aut cereo sustinendo, qui mihi in mentem reuocauit ista Martialis de candela: *Ancillam tibi sors dedit Lucernæ.* & quæ de cereo & candelabro idem in apophoretis plura habet.

Lucernæ fictiles Authoris nomine apud me inscriptæ ATIMETI legunt: II. ATTVSA vna: CARTO vna: COMVNIS tres: EVCARPI nouem: quæ omnes in maiori orbe supra foramen, capitis habent figuram. FORTIS XVI. quarum tres habent FORTIS, OPTATI vna: PIIGV. vna: SOLLVS vna: STROBIL, & STROBILI IX. SVILLIV vna. est quæ L V C I L I V S E P I C A R D V habet. Ista nomina figulorum esse constat satis ex litera F. (Faciebat, aut fecit) quæ in nonnullis nomini subiecta

A clare id testatur; ita lego;

ATTVSA ; CARTO , SOLLVS , STROBIL:
F F F F

Quod, Vir Clarissimus, de nomine defuncti, amici, serui, æui, &c. ingeniose coniectat, firmioribus quam adhuc factum argumentis euinci optarem. In alijs vasibus fictilibus sæpe O & OF adijcitur, quæ literæ officinam denotant; & fieri potuit in eadem vt officina, siue figularia, siue institoria plurium figulorum nomina diuersis in Lucernis lecta
B fuerint.

Materia vt in alijs figlinis, ita in Lucernis quæque non eiusdem ordinis est. Aliæ albicant, nonnullæ cretaceæ molliores, aliæ argillaceæ compactiores: Aliç, perpaucç tamen ceruleæ nigricantes, Pleræque omnes rubicant; aliquæ superficie tenus, aliæ toto corpore, luto nempe & argilla ipsa rubente; sed in istis paucæ saturi, plurimæ obscurioris & fugientis coloris. Est quæ affrictu suo
C tingit vt creta, alia vt rubrica. Locus Ciceronis in ep. ad Q. Fratrem lib. 3. de Lychno ligneolo Sami confecto, difficultate non caret. In Thesauro linguæ Latinæ Car. Stephanus, vel Nizolius pro ligneolo linteolum legendum suspicatur. Posteriores Ciceronis editiones pro Lychno Lychnuchum legunt. Quorum id codicum fide fiat, mihi non liquet: nec quid sibi velit ista diminutionis forma in ligno, quæ alibi
D nusquam occurrit. Cur item Quintus istum curauit Sami faciendum, loco non fabris lignarijs, sed figulis toto orbe celebri? Quid si Lychnum luteolum legamus, voce vsitatissima, a colore croceo figulis nec alieno, nec peruulgato. Peritiorum hic iudicio L M cadam, aut stabo.

Ad formam venio, vna mihi est minuta bilychnis L.C. Aliæ simplices vno
E ellychnio contentæ. In ijs quædam a communi forma abeunt, vt supra in æneis est, quæ auem refert; ita hic vna ad Gallinæ figuram formata, quæ pullos quatuor sub alis fouet. Ellychnij foramen in cauda. Alia Satyri caput cornutum exhibet, hedera vinctum, linguam inter dentes exerens: inter cornua oleum infundebatur. Anterius ellychnij os defractum: in figlino opere vix quidquam isto elegantius vidi. Et

Au-

Materi... tas in L... fictilibu...

Cicero... cus ob... mus.

Forma... narum... miræq...

Author albis maiusculisque literis a tergo sua manu adscripsit, VINDEX FE. Est apud me amici vna, quæ rude, & deforme viri caput barbatum, supra frontem filicatum exhibet, cuius oculi perforati oleo excipiendo, extremum mentum ellychnio emittendo destinatum. Est & albicans pedis dextri ocreati forma media fere supra talos tibia præcisa, qua parte oleum infundebatur. Ocrea superne, qua digiti pedis eminent præcissa ellychnium in ipso pedis pollice: solea inferior geminos clauorum ordines, anteriore quoque & posteriore inter eos parte clauorum capita complura habet: ad calcem manubrio oblongo instructa est.

Reliquarum formæ communes, & inter se minus dissimiles sunt: constant enim omnes orbe maiore, quo maius foramen oleo; & minore, quo aliud ellychnio patet. Orbes isti duo canali vt plurimum (Cl. Licetus guttur, nasum, linguam, balanum vocat) inter se iunguntur. Habent præterea pleræque omnes a tergo, in parte, quæ minori orbi, seu ellychnio aduersa est, manubrium; quod extrema maioris orbis parte in altum sublatum orbiculari fere figura fundum versus reflectitur. In meis altius fere est istis, quæ in secunda, ter-

A tia, & quarta Liceti forma spectantur. Manubrium istud in meis omnibus perforatum est, foramine quod in maioribus lucernarij, vel lychnophori digitum admittat: in minoribus pro quantitate minus est. In nonnullis manubria non porrectim, sed transuersim Lucernæ corpori iunguntur, vt foramen paxillo vel clauo parieti impacto aptari possit, atque ex eo lucerna ardens commode suspendi. L. D. Aliquæ

B manubrio omnino carent, non minutæ tantum, sed & pictæ, reliquis ornatiores, quæ hic parte exacte capedinibus suis, de quibus infra dicemus, imponebantur. Istæ fere similes Aldrouandicæ, quam Cl. Licetus vi. loco ponit. In rotundis, maiore sui orbe pictis, sunt apud me, in quibus pugiles duo clypeati gladijs concurrunt. In vna est, quem Maximus Olybius a sua abesse voluit, Mercurius petasatus, tala-

C riger, dextera loculos, sinistra caduceum gestans, pendente a collo chlamide, ante cuius pedes oleum infundebatur. In alia albicante, Nereis toto tergo prolapso linteo nuda, equo marino in piscem detinente insidet, eiusdemque collum vtroque brachio trepida complectitur.

Est in qua Genius pectore nudus, sola A inferiore ab vmbilico corporis parte syndone obuolutus lecythum seu guttum tenet, sinistramque supra foramen, quo oleum infundebatur, expandit.

In alia figura stolata fluente circa caput peplo, adsurgente ad dexteram eius catello, seu hinnulo, visitur.

Est alia amici, domi nunc meæ, sed manubriata, quæ aquilam expansis alis, rostro palmæ ramum, vnguibus trisulcum fulmen super globo tenentem B ostentat: cuius typum L. E. In vna Ceruus currens. In alia calix. In vna Strobili caput pendentibus vtrimque cincinnis, hiante immensum ore. In pluribus capita variarum formarum.

Fictilium Lucernarum quædam pensiles quoque fuerunt, quæ ad formam æ nearum, in extremo margine medio fere inter ellychnium & manubrium spatio, ansulas duas perforatas habent, tertiæ quæ manubrio iungebatur, re- C spondentes: nec absimilis Pignoriana Liceti XVI. Tales forte fuerunt, si parua licet componere magnis, æterni Vestæ foci, fictilibus etiam vasis Tiberij æuo contentis apud Valerium Maximum lib. 4. cap. 4. Vas fictile Vestæ.

Plurimæ gestationi præcipue seruierunt. Eædem tamen pleræque ansulas paribus locis, quanquam non perforatas, ornatus tantum causa, ad formam pensilium habent. Orbis maior D in alijs magis, in alijs minus profundus est, varijsque circulis, ordinibus, modisque variat. Inferior fere minor orbis, quo ellychnium prominebat, varie ornatur, vt ex VI. Cl. Liceti, alijsque colligere est. Canalis medius in quibusdam perforatus est, vt istis foraminibus & aura admitteretur, & ellychnium temperaretur. Longum esset, omnia diuersarum formarum genera etiam in minutissimis enumerare. Vsus & ornatus causa varijs modis ars figlina in E linearum, orbium, marginumque flexibus luxuriat.

Foramina minutiora cur in Lucernis.

Fundus inferior in quibusdam planus & simplex est; in alijs orbibus, circulisque pluribus decoratur, intra quos nomen figuli, si tamen nominibus inscriptæ sunt legitur, & alicubi parerga ornatus causa adijciuntur.

Minimæ a manubrio ad extimum extremi oris marginem digitos, immo pollices Romanos duos fere æquant; ad modulos enim pedis Romani veteres eas exegi.

Lucernarum variæ magnitudines.

Plurimæ ad tertij fere, maiusculæ ad quarti pollicis longitudinem extenduntur.

Quæ vltra quartum pollicem porriguntur, in maximis mihi numerantur, qualis ista, cuius os quo funale prominebat cum canali & aliqua maioris orbis parte tantum reliqua est. Est qui XXIV. alias hic inuentas possidet. Ex istis colligas Lucernas istas non dicam omnes, immo nec paucissimas quidem igni isti inextinguibili seruijsse. Plurimas cubicularias, communi, domesticoque olim in vsu fuisse existimo: Act. xx. 8. copiosæ lampades erant in vno Cęnaculo. Quid de istis tam multis, quæ communi in vsu fuere, factum, si quæ nunc reliquæ sunt omnes ad ignem istum subterraneum referantur? Ego sane de nulla mearum, quas possideo, pronunciare ausim, illam æterno isti igni sepulchrali dicatam fuisse; quamquam non paucas in ipsis vrnis sepulchralibus inuentas fuisse certus sciam. Mihi enim fides non fit æternos istos focos Tulliolæ, Pallantis, Olybij, omnium hominum ordini promiscuos fuisse. Nec finit plurium lucernularum paruitas vt talis nobis earum vsus proponamus, qualis ista est de qua in Batauorum oppido initio pag. 31. legis, cuius typum habes L. H. Fuerunt ante annum supra vrbem in valle reducta montis Hunnorum lucernæ fictiles duodecim inuentæ, formæ mediæ, aliquæ EN CARPI nomine notatæ, quæ in orbem dispositæ ora sibi obuertebant: adstabant in medio vascula patentia ex terra albicante sex, quæ ex fundo angustiore duorum digitorum labra dilatabant, vt superior margo flexibus variegatus, fundi margine tribus digitis, altior, triploque circiter latior esset. Quis omnium istorum rationes certas nobis explicabit? Inueniuntur alia vasa exacte rotunda, quæ mediocrium lucernarum maiori orbi similia, fundo plano, superioris orbis accliuis centro os rotundum patens habent, quod pollicem crassiusculum admittat. Lingula porrecta angu-

Lucerr numerus

Ignis in guibilis

gu-

guſto foramine ijſdem pro manubrio eſt, cucurbitulas fictiles fuiſſe ſuſpicor, quæ tumido ventre ſubiecta flammula ſanguinem in ſcarificat one educebant. Certe hic Chirurgus ſenex fuit, qui in ſcarificatione tali vaſe frequens vtebatur.

Ad ſuperiora de Lucernis duo adhuc adijciam, vnum æneis, alterum fictilibus iungendum.

[...]rnarū operc[...] Inuenio opercula ænea XIV, quæ diuerſæ magnitudinis, maioribus ænearum lucernarum orbibus exacte reſpondent, vt intra altiorem lucernarum marginem, quæ paruis operculis non claudebantur, iſta toti orbi ſuperimponerentur. Iſta inferiore ſui parte plana, marginem verſus leui conuexitate attolluntur, vt acu, vel filo æneo, quum vſus eſſet, a lucernis facillime auferri poſſent. Superiore parte varijs orbibus, incruſtationibus non vitreis modo, ſed & argenteis ornantur. Talis orbiculus interiore circulo notis argenteis nitet, exteriore pyramides, quarum baſes introrſum, coni extrorſum tendunt, ex puro argento flammulas imitante oſtendit. Quorundam circuli interiores tam alti ſunt, vt non incommode digitis prehendi, attolli, reponique poſſint. Illis addo operculum aliud, quanquam diuerſum; quod totius lucernæ orbi patenti (quales non ſemel vidiſſe memini) marginique eius interiori impoſitum fuit; habet enim orbem ex lamina ænea deorſum tendentem, qui interior lampadis cauitatem diffuſo ſupra iuncturam extremo operculi margine accurate clauſit. Operculum minus iſti aptatum fuit, quale lampadi æneæ incruſtatæ, quam ſupra dedi L.B. quod leui conuerſione impoſitum firmaretur.

[...]es [...]m Alterum, quod lucernis, ſed fictilibus, iungendum, ſunt capedines fictiles: quæ ſimplices vt patellæ, marginem eiuſdem cum lucernis altitudinis atque eius formæ, & capacitatis habent: quæ lucernis non manubriatis, quales fere ſunt pictæ, exactiſſime reſpondent. Iſtius ordinis XV. numero. Vna iſtarum plumbea eſt: vna longior ſemipede geminato margine attollitur, anſulaſque

A incisas ſex peripheria ſua habet, quibus catenulæ ſuſpenſioni habiles aptari potuerunt. Reliquæ XIII. omnes manubriatæ ſunt, ad modū lucernarum maiorum, vt his capedinibus ſuppoſitis lucernas ornatiores geſtatas fuiſſe vero ſimile ſit. Circa anteriorem extremitatem lampadis ellychnio propinquam aliquæ fuligine nigricant; nec aliter fieri potuit ab ardente ellychnio. An non tamen & abſque aliarum lucernarum impoſitione pro lucernis patentibus ipſæ

B in vſu fuerint, non poſſum negare. Retectus fuit XIII. Febr. An. 1647. ad marginem foſſæ Vrbicæ Sarcophagus ex topho, pedes circiter quatuor longus, adſtabant lagenæ vitreæ a latere tres, quæ ſextarium minimum ſingulæ caperent: quarum vna quaternis fundi angulis literata has notas habebat

v. E. Æ. V. vna maiore ſui parte liquore non oleaginoſo, ſed Lucerna ſingulariter literata, & liquore falſuginoſo plena in ſepulchro.

C falſuginoſo plena; qui liquor tunc motu, terræque iniectione turbatus paucos intra dies ad limpitudinem clariſſimam redijt, quā integer etiam num ſeruat. A capite lagena duplo fere alijs maior cum litteris C.P. C.F. in fundo. Remotis tegulis lateritijs maioribus, quibus obtegebatur, præter operculorum fragmina, inuentæ vrnulæ vitreæ exigui ventris colli oblongi, quæ altitudine digitos Rom. v. ſuperant. In vna

D aliquid ſpiſſe coagulatum ſpadicei coloris, an opobalſami reliquiæ, an aliud, nondum inquiſiui. In altera pollen tenuiſſimum cinericium. Speculum ad hæc chalybeum, cuius diameter pollices Rom. v. æquat: pars auerſa leuiter concaua deargentata, varia parerga habet. Bulla præterea pueri bullati monimentum, plana cordis forma ex catenula maiori æramento perforato, quod tegulæ annexum fuit pendebat.

E Et capedo huius generis, ſeu lucerna patens fictilis ſimul inuenta. Quanquam ſollicite foſſores, qui in iſta certatim raptimque inuolarant, interrogaui, negabant omnes iſti capedini alteram lucernam impoſitam, aut iſto in ſarcophago aliam præter hanc inuentam fuiſſe: vt vel inde conijciam capedines iſtas, & alijs lucernis ſuſtinendis ſuppoſitas, & ipſas ſeorſim pro lucernis patentibus

aliquando forte in vsu fuisse. Omnes meæ ex argilla satis compacta. Cærulcæ, & nigricantes VII. subrubræ V. albicantes II. Pleræque omnes in fundi medio circulum satis amplum atque altum habent.

Hæc inuita fere Minerua ac subirata valetudine arthriticos inter dolores mihi deproperata boni consule, & de eis tuo iure statue. Cl. Dn. Rhodio officia defero, salutem adscribo. Vale, Vir nobilissime, Charum mihi nomen. Deus te nobis bonis omnibus auctiorem felicissime reducat. Scrib. Nouiomagi x/xx Noueb. An. ☧ MDCXLVII.]

Ista vir insignis ad verbum: quæ referre libuit omnia, quia multa notatu digna continent diligenter obseruata circa lucernas antiquas, nobis expendenda singillatim.

Expenduntur allata superius ab eximio viro de veterum Lucernis. Cap. XCIII.

PRofecto magnam & insignem habet vir eximius Antiquarum Lucernarum supellectilem, qui centum amplius eas numerat inuentas intra pomeria oppidi sui. Consentio quidem egregio viro, quibus in fundo præter nomen hominis positum est F. signari eo nomine Fabrum Lucernæ. Sed quæ tali grammate carent, nomen habere fabri minime queunt: vt quæ gestat inscriptum L. CÆSÆ, certe nomine defunctæ nobilitatur. Quæ similiter inscribuntur COMMVNIS, vel COMVNI, non a fabro, sed a materia terræ Samiæ Communi, non a politiori, delectæque signantur, vt antea [a] satis ostendimus. Quum & in titulo Lucernæ Laribus sacræ P.F.Roman. non Faber, sed vir pius describitur, qui Lucernam Laribus sacrauit: & in Lucerna, cuius in fundo leguntur C.I.C. I.O. M. S. & in area superna L. C.I. nulla mentio fabri fit, sed Lucernam dicantis, ob accepta beneficia; quum olim [b] fusius explicauerimus ea grammata *Caius Iulius Cæsar Ioui Optimo Maximo Sacrauit Liberatus Clodij Insidijs.* De Materia Lucernarum varia præclare vir insignis. Quæ de loco Ciceronis affert ad Q. Fratrem, Lychnum ligneolum Sami confectum, celebrantis, iudicans corrigendam esse vocem *ligneolum* in *luteolum*, vt vt argutam critim sapiunt; mihi recipi non possunt, abhorrenti prorsus a tanta contextus mutatione. Proculdubio mirum atque difficillimum captu videtur, quod ad Q. Fratrem Cicero scribit de [c] lychno ligneolo, dicens in fine breuioris epistolæ: *Romam quum venero, quæ perspexero scribam ad te, & maxime de Dictatura: & ad Labienum, & ad Ligurium literas dabo. Hanc scripsi ante ad Lychnum Ligneolum, qui mihi erat periucundus, quod eum te aiebant, quum esses sanæ mentis curasse faciendum. Vale suauissime, & optime frater.* Ita meus codex habet, cusus Ascensiano prælo in ædibus Ioannis Parui. Verum longe secus in suo codice legit Cl. Smith, vt vidimus, ad eximium Nic. Heinsium ita scribens. *Locus Ciceronis in epist. ad Q. fratrem lib. 3. de Lychno ligneolo Sami confecto, difficultate non caret. In Thesauro Linguæ Latinæ Car. Stephanus vel Nizolius pro ligneolo linteolum legendum suspicatur. Posteriores Ciceronis editiones pro Lychno Lychnuchum legunt. Quorum id codicum fide fiat, mihi non liquet: Nec quid sibi velit ista diminutionis forma in ligno, quæ alibi nunquam occurrit. Cur item Quintus istum curarit Sami faciendum, loco non fabris lignarijs, sed figulis toto orbe celebri? Quid si lychnum luteolum legamus, voce vsitatissima, a colore croceo, figulis nec alieno, nec peruulgato? Peritiorum hic iudicio L M cadam, aut stabo.* Equidem hunc locum valde salebrosum video, cui satis explanando vix Oedipus ipse suffecerit; præstat tamen aliqua, & varia dicere, num forte multa iaciens, vt de talis Coensibus ait [d] Aristoteles, collimauerim. Sane (repeto) tenax ego sum, quantum fieri potest, literæ contextũ, nec vnquam eam variare lubet hilum, nisi quando manifestum in ea sphalma compererim. Quum autem nullus error appareat in Aldino; & in Ascensiani textus duplicis editionis calce legatur eadem sententia, licet inter se varient; vtrumque seruare præstat, & explicare. Sed nisi tota epistola considerata, quæ ad eius calcem afferuntur de Lychno Ligneolo, non possunt explicari commode. Sic igitur habet Aldina: Romæ & maxime Appia,

[a] cap. 80. l. 6.

[b] cap. 2. l. 6.

Ciceron... cus de ly... l gneolo ... cillimus ... pen situr... [c] l. 3. ep.

[d] de d... som. c. 2

„ pia, ad Martis, mira proluuies: Craſſipedis ambulatio ablata, horti, tabernæ plurimæ: magna vis aquæ vſque ad piſcinam publicam. Viget illud Homeri,

ad 16 85. „ [e] *Tempore autumnali, quando creberrimam fundit aquam*
„ *Iupiter, quando iam viris iratus ſæuit,*
„ *Qui violentia in foro obliquas iudicant leges,*
„ *Iuſtitiam autem expellunt, Deorum reuerentiam non curantes.*

„ Sed hæc non curare decreui. Romæ quum venero, quæ perſpexero, ſcribam ad te. & maxime de dictatura; & ad Labienum, & ad Ligurium literas dabo. Hanc ſcripſi ante lucem, ad Lychnuchum ligneolum: qui mihi erat periucundus, quod eum te aiebant, quum eſſes Sami, curaſſe faciendum. Vale mi ſuauiſſime, & optime frater. Aſcenſiana vero editio hac antiquior hæc poſtrema verba variat, legit enim (vt vidimus) Hanc ſcripſi ante ad Lychnum Ligneolum: qui mihi erat periucundus; quod eum te aiebant, quum eſſes ſanæ mentis, curaſſe faciendum. Vale mi ſuauiſſime & optime frater. Profecto, ſi de Lychnucho qui lucernam continet, aut ſuſtinet legatur, is ligneus quidem eſſe poteſt, ligneolus apte dici non videtur. Ceterum quum Sami præter alia vaſa, fictiles Lucernæ fierent, quæ Lychnucho imponerentur; non difficile fuit, ſed admodum probabile, fieri quoque Sami pulchellos Lychnuchos ligneos ad ſuſtinendas Lucernas aptos; quorum vnum faberrime faciendum curauerit Quintus tranſmittendum ad M. T. fratrem; ob ſtudia frequenter Lucernis indigentem; quem & ob artificium, & ob ſuauiſſimi fratris memoriam periucundum habuerit. Sed hanc explicationem turbat illud verbum præteriti temporis, *erat*; quia præſentem Lychnucum dicere debuiſſet Cicero, *qui mihi eſt periucundus*, non, *qui mihi erat periucundus*. At ſi de Lychno qui Lucerna fiet, legatur; iam res euadit difficilior; tum ob eandem rationem præteriti temporis, non congruentis rei præſenti: tum maxime quia Lychni non apte fiunt ex ligno, ſiquidem a flammula lignum oleo perunctum facile deflagraret, accenſumque protinus combureretur; tum etiam quia Sami fictiles

A omnes Lucernæ fiunt, ex ligno nullæ. An euitare poterimus iſtas difficultates, vbi dixerimus Tullium admonere Quintum de iucunditate, quam perceperat ante de Lychnucho, ſiue de Lychno ad quem ſcribebat, quæ præterierat dum Quintus epiſtolam legeret? Lucernam vero fictilem curaſſe Quintum obduci capſula lignea, veluti theca Lychno adnexa, quam affabre ſculptã, quo iucundius eſſet munuſculum?

B Sed iſta vt vt probabilitate non carent, neceſſitatem habere non videntur. Quare tertiam his addere lubet coniecturam. Decl. 3. Si forte fuiſſet in margine codicis antiqui manuſcripti vox *Lychneolum*, qua ſignificaretur exilitas Lychni, & librarius exiſtimans eam in textum ferri debere; putans mendum fuiſſe amanuenſis, qui *ligneolum* ſcribere debuiſſet; iam hic error librarij nos ab obſcuritate liberaret. Sed iſta textus mutatio non placet. Sicuti nec accipere

C poſſum eadem ratione, mutationem eiuſdem vocis in *Lineolum*, ſiue *Linteolum*, ſiue *Luteolum*: vt vt *luteolum* reſpicere valeat colorem quin & materiam luteæ lucernæ puſillæ, pauco de luto Samio plaſmatæ reſpiciatque *lineolum*, & *linteolum* exiguitatem papyri conſtantis ex lineis linteorum filamentis. Deinceps vero quum viderim paſſim Romanos aſſumere ſibi nomina, cognomina, & prænomina a rebus artificioſis, Romani nomina vnde ſumerent.

D & naturalibus etiam inanimatis; quid enim eſt Scipio, niſi baculus ligneus? Columella, nonne parua columna? Caligula parua caliga eſt. Laurus eſt arbos. Quibus conſimilia multa nomina legas in Gruterianis Inſcriptionibus. Cur ergo ſi fuerunt inter homines Romanos, qui dicerentur Scipio, Columella, Caligula, Laurus, & id generis, quiſpiam eſſe non potuit homo periucundus Tullio, cui amicum faciendum curauerit Quintus quum eſſet Sa-

E mi, & nomine vocaretur Lychnus Ligneolus, ad quem hanc eandem epiſtolam Cic. ſcripſerit, antequam ad Q fratrem? Sane literæ Capitales vtriuſque vocis maiores *Lychnum Ligneolum*, id non obſcure ſignificare videntur. Nimirum hac epiſtola breui Cicero Q fratrem certiorem facit de magna ſiue pluuiarum, ſiue Tiberis, ſiue vtriuſque ge-

neris aquarum inundatione, qua Ciuitas, & maxime via Appia, ad ædem Martis, ita fuerit deuastata, vt ambulatio celeberrima Crassipedis, horti, tabernæque plurimæ sublatæ fuerint: cuiusmodi proluuium etiam ab [e] Homero descriptum ait circa Ilium contigisse. Taleque veluti prodigium accidisse scribit quum absolueretur iniustissime Gabinius; cui contradicens accusator interesse noluit; neque illius absolutione, probis omnibus damnata, sollicitum esse, quamobrem vbi siccatis itineribus Romam venerit, ait se perscripturum ad Q. fratrem, quæcumque perspexerit in Vrbe tum de damnis illuuionis, tum de dictatura: similiterque se literas daturum & ad Labienum, & ad Ligarium. Hanc autem ipsam epistolam de inundatione, deque ceteris in ea contentis ait se antea quoque scripsisse ad Lychnum Ligneolum, qui sibi erat amicus alius periucundus, vel eo nomine quod audierat a multis Quintum curasse faciendum vt eum Cicero diligeret, eique per literas negotia communicaret; quum ipse frater erga Lychnum istum Ligneolum esset sanæ mentis, hoc est non commotæ ob iracundiam & simultatem cum illo susceptam, sed pacatæ, mitis, atque tranquillæ ob affectum amoris; quo tunc ablato, nec erat amplius ipsi Tullio periucundus; quia fratrum amicissimorum omnes affectus communes esse debent. Ita fortassis illustrari posset Tullij locus obscurissimus. Attamen vel autori mihi videtur paulo durior hæc interpretatio; ac eo magis, quo in Ascensiano codice video manifestos errores tum in Homeri versiculis & mutilatis, & non vno solæco turbatis; tum nomine *Garrini* pro *Gabinio* suffecti; quare suspicor ab re *Samum* in *sanam mentem* abijsse. Si de mendo textus cogitandum est, vnica literula dempta legerem, *ad Lychnum igneolum*, pusilla nimirum flammula coruscare solitum, quum exiguus foret, quantulum habeo ex luto Sami; qui periucũdus ideo Tullio foret, quod amplior flamma Lucernæ maioris ellychnium crassius habentis aciem oculorum perstringeret læderetque senis Tullij scripturientis antelucanis horis. Celebris est apud Libanium [*] Sophistam illa senis querela de Lucerna nimium lumen habente, *Et quidam venit lucernam tenens, non pro more aliarum factam, sed strias in circulum habentem, & vndiquaque ignem requirentem: tantam emittebat flammam, vt ignes bustorum luce imitaretur: hanc implere nos hortabatur. At mihi luminis magnitudo nox erat; nam caliginem copia lampadum reddebat; quocirca tunc volebam igni me ipsum tradere; sed cohibuerunt me amici, qui adsistebant, iam his me liberatum iri dicentes.* Præterea si standum est vulgatæ literæ *ad Lychnum Ligneolum*, subit in mentem aliud instrumenti genus igniferi, quod forte poterit huic loco tenebricoso lucem ferre: Matronæ nostræ, sedentariam vitam agentes, in hiemis algoribus ad calorem pedibus & conciliandum, & conseruandum, vti consueuerunt suppedaneis igniferis; quorum constructio, formaque talis est; forinsecus est lignea capsula parua quadrata, cuius operculum aliquando faberrimis figuris cultum plura foramina gerit a summo vsque ad partes intimas: intrinsecus arcula tota munitur vndique ferreis laminis, & quæ lamella subest operculo fixa, foraminibus itidem pertusa est, e regione respondentibus hiatibus operculi lignei. Conditur in aluo capsulæ minor alia quadrata pariter tota ferrea, in quam mittuntur prunæ, vaporem igneum sursum emittentes per operculi foramina ad calefaciendos pedes. Huic suppedaneo faciundo duo fabri suam operam contulerunt, lignarius, qui fecit arcam exteriorem; & ferrarius, qui capsulam interiorem. Hinc apte cogitare possumus, huiusmodi suppedaneum non ab re nuncupari posse ligneolum, quod arcula sit ex ligno confecta. Sic opinari valemus, Quintum Fratrem Sami curasse faciendum Lychnum Ligneolum, nempe Lucernam testeam exiguã a figulo, & Lychnuchũ paruum eius exilitati proportionatum ex ligno vel dedolato scalptove, vel ad tornum affabre constructum a fabro lignario, cuius apici sub forma calicis cauo lychneolus luteus pulcher insideret; quod munusculum miserit Fratri Tullio Quintus, fortasse sciens a maioris lucernæ lumine lædi Ciceronis aciem, cuius oculi perferrent innoxiæ flam-

[e] Iliad. 16. v. 385.

Decl. 4.

[*] Decl. 39.

Decl. 5.

flammulam exiguæ. Hoc autem instrumentum a præcipua sui parte Lychnus appellatum est; a materia dominante, magisque conspicua, Ligneolus. Denique vero, si Lychni nomine significetur Lucernæ funiculus ardens, siue papyrus, qui dicitur ellychnium proprie, sed per tropum Lychnus appellari potest; quumque fieri valeat e medulla ligni teneriore, quæ mollis est arbusti substantia, ac interna veluti stirpis anima, principiumque tanquam formale plantæ; dicitur apte diminutiuo nomine ligneoli; quod principium, vt olim ex [f] Aristotele notabamus, est mole paruum, etsi virtute magnum. Quare per Lychnum ligneolum apud Ciceronem interpretari licet Lucernam exilis papyri. Profecto papyrum Aegyptiam Plinius appellat nomine ligni, lignorum vsum habere monet ad ignem, & ex ea funiculos fieri: quin & apud Patauinos ellychnium vulgus papyrum nuncupat: verba Plinij sunt: *Papyrum ergo nascitur in palustribus Aegypti, aut quiescentibus Nili aquis, vbi euagatæ stagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum, brachiali radicis obliquæ crassitudine, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitudine in gracilitatem fastigiatum, thyrsi modo cacumen includens. Semine nullo, aut vsu eius alio, quam floris ad Deos coronandos. Radicibus incolæ pro ligno vtuntur: nec ignis tantum gratia, sed ad alia quoque vtensilia vasorum. Ex ipso quidem papyro nauigia texuntur: & e libro vela, tegetesque, nec non & vestem, etiam stragulam, ac funes.* Quapropter & Lucernarum funiculi fieri possunt; vnde non ab re Cicero nomine Lychni ligneoli Lucernam intelligere potuit habentem exiguum ellychnium. Quæ vero postea vir eximius de varietate formarum in Lucernis apud se nunc existentibus, mirifice delectant oculos, & nonnulla superius a nobis notata sunt in Romanis, & Neapolitanis Lucernis. Qui finxit in Lucerna Mercurium petasatum, taligerum, dextra manu loculos habens, & sinistra caduceum; indicare voluit Mercurium in horoscopo magis inclinare natos ad lucrum & commercia, quam ad fecunditatem, concordiam, & pacem. Quæ secundo loco ponitur a Viro Cl. Lucerna L.B. manubrium habens in imagine Lunæ corniculatæ, binos orbes gerens in apicibus cornuum, obtinet aliquid fortasse mysterij; Nempe sicuti Luna de se lumen non habet, sed a Sole totum recipit; ita lucerna lumen ab igne sibi forinsecus addito recipit: ac vt astrum Lunæ non æqualiter illuminatum adspicitur, sed aliquando corniculata spectatur, aliquando plena; quum tamen semper eius hemisphærium a Sole collustretur; ita in Lucernæ manubrio signare voluit autor has Lunaris luminis differentias; per vnum orbiculum indicans Lunam plenam nobis conspicabilem in oppositione Solis; per alterum vero Lunæ semper illustratum hemisphærium aliud, quod a nobis inspici non potest: per cornutam Lunam innuens partem orbitæ collustratæ nobis obuersam. Vel potius per huiusce modi duos orbes in apicibus cornuum Lunæ signauit hemisphærium Lunæ semper a Sole collustrari tam in veteri, quam in Luna noua, dum & ante coitum, & post coitum nobis cornua spectanda refert; etiamsi tunc a nobis adspici nequeat illud hemisphærium illuminatum vniuersum, at eius ora extrema sub imagine cornuum. Lucerna, quæ Nereis toto tergo, prolapso linteo nuda, equo marino in piscem desinente insidet, eiusdemque collum vtroque brachio trepida complectitur: eandem ferme refert imaginem, quam Gemma vetus; in qua tamen præter hæc habetur Amor pusillus alatus velut impellens vtrumque. Neque in hi Nereis est, quæ trepide collum complectitur equi marini; quia Nereides non metuunt marinos Deos at cum illis secure degunt: ceterum de hac re latius in antiquis gemmarum [h] schematibus, quibus adornandis incumbimus horis subcesiuis. Quæ Lucerna continet effictam aquilam expansis alis, rostro palmæ ramum, vnguibus trisulcum fulmen super globo tenentem; næ Romani fuit index Imperij, vel militis insignis; etenim trisulcum fulmen indicat Aquilam esse auem illam, palma victoriam, quam Populus Romanus habuit de vniuerso, sua ferēs arma victricia veluti volans in omnes mundi regiones. Quæ Lucerna Strobili, caput pendentibus vtrimque cin-

[f] ...cæl. t. 33.

[h] Schem. 9. cap. 1.

cincinnis habet, hiante immensum ore, iuuenem histrionem antiquum laruatū repræsentat, cuius imaginem antea dedimus[i] ex Coradino, ac Pignorio, Cll. antiquarijs in Lucerna Galuania mortuales priscorum ritus referente. Paucissimas Lucernarum ignem inextinguibilem habuisse, consentio, fassusque fui non semel in opere prioris editionis. Plurimas fuisse cubicularias, & in vsu domestico, non diffiteor; sed tamen non paucas in subterraneis ignem aluisse, clare testantur experientiæ sepulchrorum veterum, e quibus lucernæ fuerunt erutæ frequentes, & nonnullæ fumantes adhuc, & ardentes aliquot. Aeternos ignes illos in Tulliolę, Pallantis, & Olybij, non fuisse promiscuos omnium hominum ordini, plane constitui pridem; & quis hoc infitias ibit inclyto viro? Non tamen paruitas Lucernæ prohibet quin ignem diutissime conseruare potuerit in sepulchro, si materiam liquoris habuerit aut difficillimæ consumptionis, aut nullius dissipationis; quas geminas causas attuli[k] du-dum diuturnæ durationis ignium in reconditis Lucernis. Admiratione non carent, quæ reperta fuisse dicuntur in sarcophago detecto XIII. Febr. An. 1647. in quo adstantes lagenæ vitreæ a latere tres, quæ sextarium minimum singulæ caperent: quarum quæ quaternis fundi angulis literata notas istas habuit,

[i] l.6.c.8.

[k] l.3.cap.14. & seqq.

Explicatio difficillimæ inscriptionis, & aliorum in sepulchro recēs inuentorum.

ꝛ. E. Æ. V. mihi requirere videtur Oedipum interpretem: num indicet bonam precationem ibi sepultis Manibus? vt fieri solebat, & explicari possint, forte male incisæ notæ; quia culpa fabri primum sigma fuerit inuersum, debeatque fieri rectum ita S. tertiaque nota sit Æ diphtongus, non autem coniunctum beta inuersum cum E recto; nam facile fuit ignaro literarum fabro iungere postremum lateris grammatis A in formam B. vt idcirco legi debeant angulorum literæ S. T. Æ. V. ac explicari *Sit. Tempus. Æternum. Veris*, ita plane suspicor. *Sed & altera lagena maiore sui parte liquore non oleaginoso, verum salsuginoso plena; qui liquor tunc motu, terraque iniectione turbatus, paucos intra dies ad limpitudinem radijt, quam integer etiamnum seruat*, meo iudi-

A cio plena fuit humore lacrymarum; namq. veteres in funeribus magnatum mulieres conducebant pretio ad flendū, quæ lacrymas in vrnulis vitreis colligebant; & multarum lacrymæ potuerunt in vnam lagenam simul infusæ cum cadauere contumulari; sunt autē lacrymę liquor non oleaginosus, at salsuginosus, & limpidus, maxime diuturnitate temporis in loco subterraneo veluti sublimatus a calore telluris; qui liquor ita
B satis attenuatus, facile potuit pristinam limpitudinem recuperare, motu & iniectu pulueris turbatam, mox subsidente puluere, non ita satis arcte permisto cum liquore tenuiore lacrymarum, & illarum salsedine vi natiui sui caloris ab se partes illas heterogeneas intra paucos dies segregante. Quæ vero tertia lagena duplo ferre alijs maior fuit cum literis in fundo C. P. C. F. forte nomen defunctæ, sic explicandum *Corneliæ. Puellæ. Cornelij. Filiæ.* vel *Corneliæ. Pri-*
C *migeniæ. Cornelij. Filiæ.* vt ex literis vtriusque lagenæ formetur integer iste sensus: *Corneliæ. Puellæ. Cornelij. Filiæ. Sic. Tempus. Aeternum. Veris.* vel, *Sit. Tellus. Aeterni. Veris.* vel ita: *Claelia. Puella. Crudelia. Fata. Sustulere. Te. Benemerentem. Viuere*, namque memini quandoque me legisse notam, Æ, apud Gruterum explicari *Benemerenti.* ceterum de his diuinare facilius est, quam certo determinare. Quid si, receptis,
D vt iacent in vrna, characteribus, literas illas implexas explicemus ita? *Cornelia. Priscilla. Cornelij. Filia. Rapuit. Te. Beata. Vita.* vel si placet, *Beate. Viuens.* nimirum Deus; Quos enim mors immatura e viuis tollit innocentes, & animo simul atque corpore præstantes[l] eos antiqui dicere consueuere raptos a Dijs beatis. Ita sane Xenophon in Symposio: *Illudque affirmo, ipsum quoque Ganymedem, non propter cor-*
E *pus, sed propter animum, in cælum a Ioue esse translatum; cui rei vel ipsum vocabulum testimonio sit: est enim alicubi apud Homerum* γάνυται δ' ἀκούων, *quo vult significare, lætari audiendo. Est etiam alibi, Varia in animo* μήδεα *voluit: quod significat consilia in animo volutare prudentia plena. Ex his igitur duobus, non propter corporis voluptatem, sed propter scientiarum iucunditatem, nuncupatus Ganymedes*

Emptitiæ cry...

[l] 1.cæl.t 10.ethic. 8.& 12.meta.

Ganym cur a Iou ptus.

Ganym nomen m ce constr

medes in Deorum numerum relatus est; qui raptus in cælum ad vitam beatam a Ioue dicitur. Apollodorus Rhodius in
b 3. Argonauticis assentitur, inquiens: [*m*]

„ Hunc Iouis in molli seiunctum reperit aura
„ Non solum: simul & Ganymedem. Iupiter illum
„ In cælum rapuit cum Dijs vt transigat æuum.

p.1. Cicero luculentius in [*n*] Tusculanis: *Quid est enim memoriam rerum, & verborum? quid porro inuentio? profecto id, quo nec in Deo quicquam maius intelligi potest; non enim ambrosia Deos, aut nectare, aut iuuentute pocula ministrãte letari arbitror: nec Homerum audio, qui Ganymedem a Dijs raptum ait propter formam vt Ioui pocula administraret; non iusta causa cur Laomedonti tanta fieret iniuria. Fingebat hæc Homerus; & humana ad Deos transferebat: diuina malem ad nos; quæ diuina? vigere, sapere, inuenire, meminisse. Ergo animus, qui vt vt ego dico, diuinus: vt Euripides audet dicere, Deus est.* Vereque
c.13. cum [*o*] Mythologo dixero, & cum
eth.c.7 [*p*] Aristotele, nihil aliud hac fabula demonstrare voluisse priscos, nisi prudentem, & sapientem virum, qui virtutibus animum informat, & excolit intellectum, Deo charum esse, diligi plurimum a Deo, & ad diuinam propius accedere naturam; quod est a Deo rapi. Ganymedes enim indicat animam hominis virtutibus ornatissimam, quam Deus ipse, pulcherrimam sibi, diligit, & ad se rapit, potissimum interuentu
115.15. mortis; quo nomine dicitur, [*q*] *pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius*. Itaque non inepte sepulchralibus vrnis Pulcherrimæ corpore pariter & animo, propter innocentiam, & Virginitatem, inscripsere parentes in ea regione primores; *Cornelia. Pudentilla. Cornelij. Filia. Rapuit. Te. Beata. Vita.* Puellam fuisse sepultam in eo sarcophago viri magnatis in ea regione, satis ostendunt crepundia puellaria, & alia ibi comperta, *remotis tegulis lateritijs maioribus, quibus obtigebatur* ille sarcophagus: nimirum *vrnulæ vitrea exigui ventris, colli oblongi, quæ altitudine digitos Rom. v. superant. In vna aliquid spissi coagulatum spadicei coloris, an opobalsami reliquiæ an aliud, nondum inquisiui*; certe fuit aliquid vnguentorum odoris eximia suauitate puellæ gratissimum, ac vsui quotidiano. *In altera pollem tenuissimum cinericium*: quid ni puluis iste sit odoratus, qualem hic Cyprium appellamus, quo frequenter vtuntur puellæ ad crines potissimum inspergendos? *Speculum adhæc Chalybeum, cuius diameter pollices Rom. v. æquat: pars auersa leuiter concaua, deargentata, varia parerga habet:* Id in quo sepulchro, præterquam in puellæ contumuletur? *Bulla præterea pueri bullati monimentum, plana cordis forma ex catenula maiori æramento perforato, quod tegulæ annexum fuit, pendebat*; vt vt istiusmodi bulla simpliciter puerum nobilem decere potuit; attamen cum ornatiore speculo, pulueribus odorum, & opobalsamo, siue quouis alio liquore suauitate fragranti contumulata, non puerum, sed puellam nobilem ac nubilem virginem maxime decet.

Ista breuiter obseruasse volui circa notata de Lucernis ab eximio viro, perelegant, diligentique sua epistola, nunc demum mihi communicata.

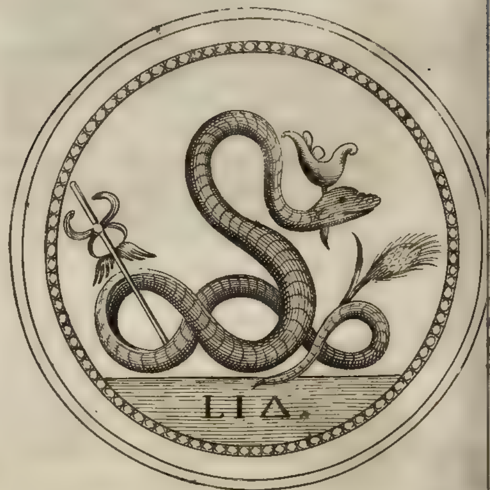
De Lucerna Aegyptia in Adriani Numismate. Cap. XCIV.

CL. Sebastianus Eritius, antiquorum Numismatum cultor eximius, inter multa Cæsaris Adriani, pulcherrimum affert, lateque describit, præmissa posterioris Areæ hac effigie; cui nos adiecimus anteriorem ex ipsius Eritij descriptione talem:

Nu-

Lib. VI. Cap. XCV.

Numiſma, inquit, Adriani, mediæ magnitudinis, ex ære, Græcanicum, toto pectore Cæſaris expreſſo peritioris Artificis diligentia mira, circumpoſitis hiſce literis: AYΓ. KAI. TI. AI. AΔPIA. CEB. hoc eſt: IMPERATOR. CÆSAR. TITVS. AELIVS. ADRIANVS. AVGVSTVS. Habet numus hic in Area poſteriore ſerpentem, corpore magno multis inuolucris nodoſe vincto figuram fere trigonam efformantem: cuius angulus dexter inferior in baſi Caduceum erectum continet inter anguis ſpiras iuxta finem tortuoſi ventris. Angulus autem in eadem baſi læuus ad contortam complicatamque caudam obtinet exurgentem culmum tritici cum plena ſpica. Quam Numi figuram etiam tetigit Cl. Aldrouandus [*] Præceptor inquiens: *Monetæ autem referentes imaginem virgæ ſerpentibus exornatæ, quam caduceum appellant, ſunt innumeræ. Quandoquidem Numiſma æneum Græcum mediocris magnitudinis Adriani cum his literis,* AYΓ.KAI.TI.AI.AΔPIA.CEB. *ideſt, Imperator Cæſar Titus Aelius Adrianus Auguſtus. Habet in parte oppoſita magnum ſerpentem gyris multis plicatum, in quorum medio Caduceus, & ſecus caudam animalis ſpica triticea conſpicitur. Hoc monumentum Adriani cuſum fuit in aliqua Vrbe Græciæ. Nam per ſerpentem, iuxta ſententiam Aegyptiorum, Dominium & Imperium intelligendum eſt*. Ceterum, præter hæc, non attingentia Lucernam, nec inſcriptionem: Superior angulus trigoni formatur obtorto collo ſerpentis in cuius elato capite, ſupra ſiniſtrum angulum parumper inclinato, loco criſtæ viſitur Lucerna quædam ſtructuræ vetuſtæ, perſimilis illi, quæ ſpectatur in Numiſmate Deæ Syræ [a] explicatæ. Licet Cl. Eritius opinetur hoc eſſe potius Cornu Ceraſtæ, vel anguis Criſtam, quam aliud quid. Quis e Nicandro

[*] 1. de ſerp. ſ. 85. D.

[a] cap. 14. l. 6.

dro posset opinari caruncula oculis Aspidis prætensas a natura, de quibus infra. Sed quum oculos non attingat, melius Lucernam opinatur Cl. Seuerinus noster in suo volumine de Vipera [b] capiti summo serpentis impositam. verum hac de re latius infra commodiore loco. Sub Angue spiris in trigonam figuram obuoluto, leguntur velut in mari placido tranquilloque, ternæ literæ L I Δ: quas arbitratur Eritius esse primores vnius & eiusdem dictionis obtruncatæ. Mihi vero potius videntur esse tres literæ capitales trium dictionum; quod in eadem numero dictione non bene permiscetur cum Latij vndecima figura L. nunquam a Græcis vsurpata, Græcanicum Delta; quamvis aliquando Græcum Omega sumatur in dictionibus Latinis ad excludendum omicron. Miscuit autem consulto Cæsar Adrianus huiuscemodi literas capitales Græcas & Latinas in epigraphe posteriori sui Numismatis, tum vt obscuriori lemmate Græculus agnominatus, etsi foret ortus in Italia, veræque Italus, crucem figeret eruditis: tum vt ostentaret se tam Græce, quam Latine peritum egregie; nam apud Aurelium Victorem [c] *Aelius Adrianus, stirpis Italicæ, Græcis literis impensius eruditus, a plerisque Græculus appellatus est. Athenensium studia: moresque auxit, peritus non sermonis tantum, sed & ceteris disciplinis*. & mox: *Ardore gloriæ flagrans, acerrimus ad lacessendum pariter & respondendum serijs, ioco, male dictis, referre carmen carmini, dictum dicto, prorsus vt meditatum crederes aduersus omnia*. Consentiens Aurelio Victori Tursellinus ait [d] *Aelius Adrianus vir fuit literis, bonisque artibus, maxime vero mathematicis eruditus: idemque doctorum hominum irrisor pariter fautorque*. Suidas etiam de Adriano scripsit: *Latinæ, Græcæque linguæ fuit peritissimus. Fuit autem curiosissimus, & vaticinationibus, & omnigenis magicarum artium nugis vtebatur*. Quas in Aegypto didicerat; nam, vt ait idem Tursellinus, *Adrianus Romanum orbem firme pedibus obijt*. & antea Victor: *Adrianus*, inquit, *fuit immensi laboris, quippe qui prouincias omnes pedibus circumierit, agmen comitantium præuertens, quum opida vniuersa restitueret, augeret*

1.c.8. | ca litera o ingre dictio tinas. | ni mo- | r, Cæs. | 1.l.4.

A *ordinibus*. Verum & Græculum hunc Italum in Aegypto commoratum, vt propterea Latinogræcam epigraphen poneret in Aegyptiaco Schemate Numi sui, Stephanus in libro proprio de Vrbibus aperit, qui Ciuitatem Adrianopolim ab eo conditam in Aegypto memorat; etsi Suidas, & post eum Vvolfius, eam appellent Antinoam, quam Adrianus de nomine cuiusdam sui amasij cognominauerit: verba Stephani sunt: B Ἀντινόεια, πόλις Αἰγύπτου, Ἀντινόου παιδός τῆς ἐθνικὸν, ἀντινοεύς. ἐκλήθη, ἡ πόλις καὶ Ἀδριανοῦ πόλις. hoc est, *Antinoa, vrbs Aegypti, Antinoi pueri, gentile Antinoeus. etiam vocata hæc vrbs & Adriani ciuitas.* verum etiam Adrianum in Aegypto commoratum, vbi mathematicas disciplinas, artesque magicas plurimum excoluit, & ciuitatem condidit, ostendunt aperte, quæ suis in Antiquis Lectionibus Rhodiginus promulgauit, aiens [e] C *Sed & Imperator Adrianus ad Seruianum Consulem literis exaratis, Aegyptum totam se didicisse ait, esse leuem, pendulam, ad omnia famæ momenta volitantem. & mox esse homines eos scribit seditiosissimos, vanissimos, iniuriosissimos*. Quare nil mirum, si diu doctus artes Aegyptias; & Græce Latineque peritus Adrianus, in sui Numismatis area priore semetipsum descripserit Græcanicis literis; in posteriore vero dotes Aegypti mystice posuerit cum D epigraphe literis & Latinis, & Græcis capitalibus.

Adrianus in Ægypto vrbem condidit. | [e] l.16.c.3.

De magni Serpentis in triquetram formam obuoluti significatione. Cap. XCV.

Equidem arbitror in area posteriore Numi nihil aliud, quam Aegypti prærogatiuas ab Adriano symbolice designari. Primum enim (vt omittam E Cl. Aldrouandum præceptorem obseruare, serpentem in hieroglyphicis esse symbolum Regionis, ac Prouinciæ) anguis ille magnus, in formam triangularem conglobatus, caduceum, tritici spicam, & Lucernam obtinens, ipsissimum est Aegypti hieroglyphicum elegans. Anguis profecto, cui nomen Aspis, in Aegypto celebris est, & Aegyptum mystice multis nominibus repræsentat. In primis Aspidum multa ge-

1. de serpen. pag. 84. H. | Aspis in Ægypto celebris.

genera quum sint, sexdecim differentijs ab Aeliano [b] distributa; duas tamen in Aegypto Strabo [c] reperiri recenset, inquiens: *Animalia quoque sua habet Aegyptus, Ichneumonem, & Aegyptiam Aspidem: quæ proprium quiddam habet, præter alias aliorum locorum. Ea duplex est, altera dodrantalis, quæ celerius interficit; altera vlnæ fere longitudine, vt Nicander qui de serpentibus scribit.* Vlna Suetonio mensura est trium cubitorum, sed Seruio apud Virgilium [d] est spacium inquantum vtraque extenditur manus; quam magnitudinem Aspidi Nilotico tribuit aperte Nicander hisce suis carminibus Latio datis:

[b] l. 10. c. 31.
[c] l. 17.
Aspis Aegyptia duplex.
[d] ecl. 3.
Aspidis longitudo.

» Tam procera, extensa queunt quam brachia duci:
» Tantaque crassities est, quantum missile telum,
» Quod faciens hastas docta faber expolit arte,
» Pro trucium horrisona taurorum, & cæde leonum.
» Squalidus interdum color albet, sæpe virenti
» Cum maculis, sæpe est etiam imitante figura,
» Non nunquam ardenti veluti succenditur igne,
» Idque nigra Aethiopum sub terra, quale refusus
» Nilus sæpe lutum, vicinum in Nerea voluit.
» Præterea geminæ, calli instar, fronte carunclæ
» Hærent.

Aspidum cristæ.

(Quas non inepte quis arbitrari posset esse, nobis Lucernæ typum referentes; sed tamen id a vero deuiare monstrabitur)

» --------- sanguineis scintillant lumina flammis:
» Turgida squalet item ceruix: graue sibilat ipsa
» Bestia, dum certam vomit ira concita mortem.
» Quatuor hinc intra maxillæ concaua dentes
» Radices fixere suas, quos iuncta quibusdam
» Pelliculis tunica obducit, triste vnde venenum
» Effundit, si forte suo hæc approximet hosti.

A Apud Aelianum [e] *Etiam Aspides quatuor cubitorum Aegyptij apparuisse asserunt.* Aspidem sane maioris huius amplitudinis Adrianus effinxit in suo Numismate; quum breuioris minorisque molis illa fuerit Aspis, qua Cleopatra semetipsam interemit, ne veniret in hostium potestatem ad triumphi spectaculum Romæ nobilitandum captiua; dicente Plutarcho [f] *Tum cistam quidam rure veniens attulit. Percunctantibus, quid B ferret, satellitibus, aperiens, & auferens folia cophinum plenum ficorum ostendit. Mirantibus speciem, & magnitudinem, arridens inuitauit vt sumerent. Illi nihil suspicati iusserunt ficos eum intro ferre.* & mox: *Perhibent Aspidem inter ficos illas illatam, folijsque fuisse intectam. Ita enim iussisse Cleopatram, vt ignorantis corpus bestia inuaderet. Vt tollens de ficis conspexit eam, dixisse Cleopatram: Nempe hic illa est: brachiumque nudatum morsui præbuisse. Alij inclusam hydriæ aspidem, at- C que ita fuisse autumant asseruatam; fusoque aureo ipsam lacessentis & stimulantis arripuisse Cleopatræ brachiũ.* & infra: *Nonnulli brachium quoque Cleopatræ notas duas ex punctione visum est habuisse tenues & exiles: quibus credidisse Cæsar videtur. Siquidem in triumpho eius, imago translata est ipsius Cleopatræ, & Aspidis mordicus brachio affixa.* Modo siue fuerit in cophino ficorum, siue potius in hydria latens Aspis, ea dubio procul D minoris extitit amplitudinis, quæ Cleopatram interemit; non autem ingenti corpore, sicut illa, quæ cælatur in Adriani Numo. Galenus autem de Theriaca scribens ad Pisonem [g] historiam Cleopatræ sic habet: Aspis quædam reperitur nomine Ptyas, quæ perinde ac si tunc ratione prædita foret, æstimata interualli distantiam, collum eousque extendit, vnde possit iter facientibus commode venenum inspuere. Horum ita- E que serpentum vno (siquidem tria sunt aspidum genera) Reginam ferunt Cleopatram, quum vellet custodes fallere, citra suspicionem repente sibi mortem consciuisse. Nam Augustus, qui Antonium vicerat, & Cleopatram viuam capere, & viuere volebat, magna vt par fuit diligentia ipsam seruabat, quo tam insignem feminam Romæ in triumphum duceret. Id Cleopatra quum persensis-

[e] 6 dea c. 39.
[f] in M. Anton.
Cleopatra Romanos fefellerit.
[g] cap. 8.
Cleopatræ mors ex Galeno.
Aspidum tria genera.

» fiffet, & elegiffet etiam tum Regina po-
» tius e vita decedere, quam priuata de
» se Romanis spectaculum præbere: hoc
» serpentis genere sibi mortem inferre
» decreuit. Conuocatis itaque duabus
» fidissimis ancillis Naera & Carmione,
» quarum ministerio ad cultum corporis
» vtebatur; nam altera capillos decenter
» complicabat, altera scite vnguium pu-
» tamina rescindebat: iubet contectam
» ficubus & vuis ptyadem inferri, vt, si-
» cuti diximus, custodes lateret: Inde
» periculo in ancillis prius facto, num ce-
» leriter serpens illa necaret: vt videt eas
» celeriter interijsse, deinceps illam sibi
» admouit. Quo facto tradunt Augustum
» vehementer admiratum, cum ancilla-
» rum beneuolentiam, quæ dominam
» etiam in morte sequi voluerunt, tum
» Reginæ magnanimitatem, quæ gene-
» rosam mortem seruili vitæ prætulerit.
» Siquidem ferunt Cleopatram inuentam
» fuisse dextra manu Regium gestamen
» in capite detinentem, vt mortua quo-
» que spectantibus Regina appareret: id
» quod de Polyxena tragicus Poeta scri-
» bit. Nam etiamsi a Pyrrho iugularetur,
» tamen mentem adhibuit, vt cum decore
» caderet. Qui vero nobis & mulieris ad
» fallendum sagacitatem, & Aspidis ad
» occidendum celeritatem, verbis extol-
» lere volunt, Cleopatram inquiunt ma-
» gnum primo ac profundum vulnus bra-
» chio suo dentibus intulisse; deinde ve-
» nenum, quod prius ex aspide paraue-
» rat, in pixide quadam ad se allatum vul-
» nere infundisse; atque ita veneno cor-
» pus subeunte non multo post inscijs cu-
» stodibus vitam leuiter finiuisse. Nam
» reuera serpentes isti celeriter interfi-
» ciunt, sicuti ego sæpe in magna Ale-
» xandria spectaui. Quum enim aliquem
» hoc supplicij genere condemnatum, si-
» ne longo cruciatu dilationeque necare
» volunt, aspides illorum pectoribus ad-
» mouent: ambulareque parumper fa-
» ciunt; atque sic ipsos breui perimunt.
» Videsne igitur quomodo nos merito
» nullum id genus serpentum antidoto
» commiscemus, ob tam magnam, quam
» in corporibus suis vim mortiferam con-
» tinent. Aegyptum igitur nihilominus hieroglyphice potest Aspis indicare, quam Ichneumon; quod eius regionis animalia propria sint, obseruatu Strabonis. Dein etiam Rhodiginus hæc habet de Aspide [h] *Non magnopere compertum, qui Aspidis ictu percussus euaserit. Quo argumento vt significaretur Principatus quædam inuicta vis, Aegypti Regum mos fuit peruetus, diademata serpentis eius imagine distincta gestare.* Tale quid ex Valeriano, Diodoroque Siculo referre videtur Cl. Præceptor Aldrouandus in opere suo de serpentibus. [i] Vt hinc etiam Aspis apte symbolum sit Aegyptij regni. Præterea Plutarchus agens de Iside & Osiride, scribit: *Aspidem vero Aegyptij, & Felem, & Cantharum in honore habent, diuinæ potentiæ imagines quasdam obscuras, sicut Solis simulachra in stillis solent conspicari. Nam Felem etiamnum sunt qui dicant ac credant per aurem concipere, partumque per os emittere, qua similitudine orationis ortus refertur. Cantharorum in genere prohibitum est nullam esse feminam. Mares omnes semen eijcere in materiam ab ipsis in globum conformatam, quam voluitent ex aduerso impellentes: sicuti Sol videtur cælum in cõtrariam partem conuertere ipse ab occasu versus ortum proficiscens. Aspidem vt senij securam, & motibus nullo instrumento indigentibus facile ac molliter vtentem, sideri comparauerunt.* Quapropter & Aspidis hieroglyphico recte potuit Adrianus Aegyptum indicare, quod ab Aegyptis Aspis veneraretur. Qua de re pariter Pierius Valerianus [k] Hospitalitatis iura colens infit: *Scribit Plutarchus Aspidem ab Aegyptiaco viro quodam patriæ superstitionis religione tam familiariter alitam, vt ad mensam assidue ventitaret: quæ quum catulos enixa esset, quorum vnus hospitis filium enecauit: regressa parens, intellecto facinore, filium & ipsa suum morte multauit, ac voluntarium exilium sibi in perpetuum delegit.* Aspis igitur in Area posteriore Numismatis Adriani tessera fuit Aegyptum indicans. Immo vero fuit Aspis ibidem Aegypti hieroglyphicum ob imaginem triangularem, quam habet multis interceptis finibus nodose complicata; quum Aegyptus vniuersa trigonam obtineat figuram, quin & pluribus triangulis constitutam, Nilo flumine tum superne ad Memphim scisso, diuaricatoque duas in partes, assidue ab inuicem digredientes vsque ad mare mediterraneum, vbi trigoni magni basis est: tum mul-

[h] l. 25. c. 31.

Aspides in diademate Regũ Ægypti.

[i] l. 1. p. 210. G

Ægyptij cur colant Felem Ichneumonẽ.

Cur Cantharum, id est Scarabæum venerentur.

Aspidem cur in honore habeant.

[k] lib. 16. hierogl.

Aspidis historia nobilis.

Ægypti figura triangularis.

multis eiusdem fluuij ramis hinc inde productis pariformi diuaricatione totam Aegyptum irrigantibus, nec non in plures velut insulas triangulares dirimente; sicut apud Ptolemæum in Aegypti sua descriptione, Cl. Præceptor Maginus obseruat, ex omnibus antiquis Geographis, Historicis, atque Poetis; vt infra commodiore loco latius apparebit. Quas quidem Nili diuaricationes Aegyptum partientes in multas velut insulas, a Plinio[l]Solino[m]Strabone [n] Ptolemæoque signatas, Aspis in Numo cōtorta mirifice representat. Insuper anguis iste sinuosus fluuium Nili potest aptissime significare, quo tota irrigatur Aegyptus triquetram figuram habens; etenim flumina tortuosis gyris terram irrigantia veteribus nomine draconum atque serpentum appellata mystice fuisse, testatur Comes Natalis [o] atque Boccatius [p] in sua Geneologia. Nilum autem sub forma serpentis Aspidis maioris in triquetram imaginem sinuosis voluminibus conglobati repreſentare potuisse Adriano Aegyptum, quis apte negauerit?

[l] l.5.c.9. [m] cap.45. [n] lib.17. [o] 8.myth. c.7. [p] l.4.c.33.

De culmo tritici cum plena spica miram Aegypti fertilitatem indicante.
Cap. XCVI.

PRæterea vero culmus ille cum tritici spica plena, peroptime nobis Aegyptum indicat, regionem omnium vniuersi mundi feracissimam; de cuius fertilitate nemo priscorum non attulit encomia: namque Plinio [a] fertilissima dicitur Aegyptus, & centuplum sati reddere. Rhodiginus in Antiquis Lectionibus habet [b] *Non præterit profecto nos, Aegyptum dictam esse veteribus publicum orbis horreum: tolereque Deos eo animi gratia, & salutis confugere. Quapropter & illud videmur legisse, quod Iosephus* [c] *regionem illam esse munitam, & adeo fertilem, vt cunctos mortales pascere, Deos ipsos excipere hospitio, saluare posse gloriaretur.* Etsi Iosephus allegato loco fertilitatem Aegypti solam commendare videatur, & munimentum; nihil de Deorum securitate, salute, ac hospitio in ea regione meminisse. Nihilominus huic etiam testimonium perhibere potest historia sacra, tum ponens Christum

[a] l.18.c.10. l.21.c.15. [b] l.29.c.21. Aegyptus publicum orbis horreum. [c] 5.de bel. Iud.c.11.

A Dei Filium, ab Herode quæsitum ad mortem, aufugisse in Aegyptum [d] salutis ergo; ad quem saluandum Pater Deus, qui vbique est, ex Aegypto[e] vocauit filium suum tum afferens, Iosephum Patriarcham, appellatum inde [f] Saluatorem mundi, quod Aegypto Præfectus orbi famescenti frumenti sufficientem escam dederit; & in Aegyptum famē fugientes benigne receperit, annuente Rege, Patrem, & Fratres, gentem Deo charam, quos Deo-B rum nomine nonnunquam appellat diuina pagina, legens[g] *Ego dixi, vos Dij estis, & filij excelsi omnes*. & alibi [h] *Septem spicæ plenæ, septem vbertatis anni sunt* in Aegypto: *Septem spicæ tenues, & vento vrente percussæ, septem anni venturæ sunt famis*. & infra: [i] *Crescebat autem quotidie fames in omni terra: aperuitque Ioseph vniuersa horrea, & vendebat Aegyptijs; nam & illos oppresserat fames. omnesque Prouinciæ veniebant in Aegy-C ptum, vt emerent escas, & malum inopiæ temperarent*. & mox: [k] *Interim fames omnem terram premebat: consumptisque cibis, quos ex Aegypto detulerant, dixit Iacob ad filios suos, reuertimini, & emite nobis pauxillum escarum* &c. Hinc vel ab Ethnicis Aegyptus agnominata fuit horreum publicum orbis: & Ioseph, vniuersæ terræ famescenti prospiciens, optime iure nuncupatus est [l] Saluator mundi. Sic ergo spica plena frumenti, D surgens ex angulo triangularis Aspidis Aegyptiæ maioris, mire significat Aegypti memorabilem fertilitatem, & incomparabilem frugum feracitatem.

[d] Matth. 13.& seq. [e] Oseæ [f] Gen. & seqq. [g] Ps.81. [h] Gen. & seqq. [i] Gen. [k] Gen. & seqq. [l] Gen.

De Caduceo Mercurij primæuam originem adepto in Arcadia Aegyptiaca.
Cap. XCVII.

CEterum nihilominus Aegyptum indicat, in alio serpentis angulo positus Caduceus Mercurij, tanquam E omnium disciplinarum matrem. Procul dubio scientiarum parentes audiūt Aegyptij: Cui prouinciæ propterea dedit antiquitas natales Mercurij doctrinarum omnium Dei; quod ibi regnauerit Mercurius ille Trismegistus, qui summus sacerdos extitit, summus item sapiens, summusque Rex Aegypti. Belleque veteres Caduceum assignauere Mer-

Aegypt... nium sci... rum ma...

Mercurio, virga rectum, ad quam Herculeo nodo reuincti forent angues duo, masculus & femina serpens, hieroglyphica triplicis huiusce summæ dignitatis; etenim recta virga, sceptrum Iustitiæ, regem indicat, a rectitudine Iudicij nunquam declinantem, & litigantes omnes apte componere satagentem. De qua rectitudine summi principis in Deo, ex vetustissima sapientum sententia sic aliquando [a] scriptum reliquit Aristoteles: *Enimvero Deus (vt est vetusto verbo proditum) principium, & finem, & media rerum omnium tenens, rectaque linea incedens, operatur ille quidem secundum naturam, e vestigio comitem habens Iustitiæ præsidem, quam Δίκην nominauerunt, diuinæ legis vindicem, simul vt quicquam sanctionum eius prætermissum est. Cuius vt sit particeps numinis iam inde oportet ab initio, qui ad vitam beatam euasurus est, atque fælicem.* Anguis autem masculus dexteram Caducei tenens, egregie sacerdotium repræsentat, enimvero Dominus Petrum [b] summum Pontificem, & Apostolos [c] Discipulosque suos alios, quos Orbis vniuersi Christiani sacerdotes instituit, tribuens eis potestatem soluendi, & ligandi mortalium animas, aliquando monuit [d] vt serpentibus in prudentia similes essent. Altera vero serpens femina caduceum ambiens, sapientiæ typus est, quæ parit ore fructus, ceu partus, verorum eloquiorum; quos vel ipse Socrates, apud Platonem in Theæteto, obstetricantibus interrogationibus eliciebat ex mente grauida cuiusque respondentis alumni sui parturiente. Quoniam vero Mercurius ille Trismegistus Aegyptius diuinorum attributorum arcana plurima mortales edocuit, iccirco Mercurius Iouis nuncius, Interpresque Deorum apud antiquos passim celebratur. Hinc Aegyptus mater Mercurij dicta simul & parens omnium disciplinarum, quod a Mercurio suo sapientissimi redditi viri regionis, vt ait Herodotus [e] in Euterpe, postea docuerint Græcos ad se venientes, & per eos aliam quamcunque gentem, literarum auidam, atque cultricem. Profecto Rhodiginus ex Antiquorum lectionibus affert ea verba [f] *Nos vero ex veterum scitis hoc genus colligamus,*

...ceus cur ...tus Mer...
...cei ex... ...o my... ...& pri... ...virga re... ...id indi...
...mund.
...guber... ...qualis ...ido.
...mas in ...o quid
...th 16.
...th. 18.
...23.
...th. 10.
...femi... ...ucei ...net.
...us cur ...ncius
...60. ...tus vt ...r di... ...rum.
...13.

A *Esse hanc rerum vicissitudinem omnium, quam scientiarum parens Aegyptus, vt olim loquebantur, præceptis est complexa. Tradidit Pythagoras, retulit Plato, nec inhonoratam reliquit Platonicus nobilis Plotinus.* & fusius infra [g] *Ammianus Marcellinus autor est, Medicis ad commendandam artis autoritatem suffecisse, si diceret se Alexandriæ eruditos: tanta erat loci dignitas, & æstimatio.* & mox: *Propterea scienter Apuleius eruditos appellat Aegyptios. Quin* B *& ab Aurelio Macrobio dicitur mater artium Aegyptus. Aegyptiorum porro arcanam sapientiam abunde testari videtur suscepta illuc excellentium virorum peregrinatio, vt in illorum literis vere literatis interioribusque mysteria pernoscerent.* Certe Macrobius [h] vocat *Aegyptios solos diuinarum rerum omnium conscios.* & alibi: [i] *Plato Aegyptios, omnium Philosophiæ disciplinarum parentes, secutus est.* Verum & Moses, qui summus Philosophus a Philone [k] celebratur, tanquam C Philosophiæ fastigium assecutus, dicitur ab Aegyptijs humanas doctrinas doctus: alibi dicente Philone; [l] *ta que numeros, & Geometriam, vniuersamque musicam, rhythmicam, harmonicam, metricam, siue contemplatricem, siue per instrumenta, vocesque promentem se modis varijs, accepit ab Aegyptijs doctoribus: & insuper occultam philosophiam, descriptam literis (vt vocant) hieroglyphicis, hoc est notis animalium, quæ ipsi venerantur etiam* D *pro numinibus. Reliquas liberales artes Græci docebant. Ex propinquis autem regionibus euocati Assyrij suas literas, Chaldæi sideralem scientiam, hanc & ab Aegyptijs didicit, mathematicæ cum primis deditis: obseruansque quid vtrisque conueniat, in quo discrepent, intactus a contentionibus veritatem quærebat; quippe qui nihil præter eam admittebat.* Etiamsi, præter humanas disciplinas omnes, quas ab Aegyptijs didicerat, Moses a summo E Deo, cuius erat magnus charusque propheta, Diuinorum scientiam reuelatam habuerit. Caduceus ergo, qui Valeriani (m) notatu, hieroglyphicum est sapientiæ, disciplinarumque omnium, quarum antiqua parens prædicatur Aegyptus, vt & Mercurij, symbolum Aegypti recte ponitur in Numo ab Adriano Cæsare. Quid, si dixero, caduceum ea quoque ratione nobis Ægy-

[g] l. 16. cap. 3.
Viri excellentes cur in Aegyptum peregrinati.
[h] 1. Satur. c. 14.
[i] l. 1. somn. c. 19.
[k] de mund. opif. prin.
[l] in vita Mosis.
Moses humanas disciplinas ab Aegyptijs edoctus.
Moses a Deo quæ didicerit.
[m] l. 15. hierogl.

ptum indicare, quod eius institutio, vel inuentio nacta fuerit originem in Aegypto ex admirabili concertatione Mosis & Aaronis cum Magis & sapientibus Aegypti coram Pharaone Rege quando virga Mosis vel Aaronis in anguem versa deuorauit angues alios, in quos conuersæ fuerant virgæ Magorum & sapientum Pharaonis; etiamsi gentiles caducei primam originem ad sua fabulamenta trahere voluerint? Celebris est historia sacra [n] *Dixitque Dominus ad Moysem, & Aaron: Quum dixerit vobis Pharao: Ostendite signa; dices ad Aaron: Tolle virgam tuam, & proijce eam coram Pharaone, ac vertetur in colubrum. Ingressi itaque Moyses, & Aaron ad Pharaonem, fecerunt sicut præceperat Dominus. Tulitque Aaron virgam coram Pharaone & seruis eius, quæ versa est in colubrum. Vocauit autem Pharao sapientes, & maleficos, & fecerunt etiam ipsi, per incantationes Aegyptias & arcana quædam similiter. Proiecceruntque singuli virgas suas, quæ versæ sunt in dracones. Sed deuorauit virga Aaron virgas eorum.* Hinc Ethnici posteriores, historias diuinas passim suis fabulis inuoluentes, de Caduceo commenti sunt, Mercurium ab Apolline quum virgam accepisset, eamque manu gestans in Arcadiam proficisceretur, dracones duos inter se mutuo pugnantes inuenisse; quibus ille virgam interponens, prælium eorum illico diremit. Mercurij nomine velantes Aaronem, qui celebratur eloquens in sacra scriptura, vel a Deo laudatus eloquentia [o] *Iratus Dominus in Moysem ait: Aaron frater tuus leuites: Scio quod eloquens sit: Ecce ipse egredietur in occursum tuum, vidensque te lætabitur corde. Loquere ad eum, & pone verba mea in ore eius: & ego ero in ore tuo, & in ore illius: & ostendam vobis quid agere debeatis:* Mercurium vero suum venerantur Ethnici numen eloquentiæ. Sol autem, qui dicitur Apollo, symbolum apud eos est summi Dei: namque Macrobio, Platonique, Sol [p] Deo simillimus est, Mens Mundi [q] quæ Deus omnibus Platonicis esse constituitur. Arcadiæ nomine signare potuerunt Aegypti vel ciuitatem, vel regionem; de quibus vtrisque Stephanus, & alij Classici. Namque Stephano ciuitas in Aegypto fuit, cui nomen

Caducei primæua origo in Ægypto explicatur.

[n] Exod. 7. 8. & seqq.

Caducei commentum apud Ethnicos explicatum.

[o] Exod. 4. 14.

[p] 1. somn. c. 2

[q] cap. 20. 1. Satur. c. 18. 19.

A Arcadia, nimirum vna trium in Amurgo insula: verba Stephani sunt: ἐστὶ καὶ Ἀρκαδία Αἰγύπτου πόλις, μία τῶν τριῶν ἐν Ἀμοργῷ τῇ νήσῳ. ἦσαν γὰρ, Μελανία, Μίνωα, Ἀρκεσίνη. hoc est: *Est & Arcadia Aegypti ciuitas, vna trium in Amurgo insula. Sunt enim, Melania, Minoa, & Arcesine*, siue *Arcadia*. Nomen enim vtrumque fuit eiusdem vrbis, vt alijs plerisque duplici nomine donatis apud antiquos, obseruatu frequentissimo Strabonis; quicquid hoc in loco censeat Henricus. B Quin & in Aegypto regionem integram, quæ media Aegyptus est, & appellatur Heptapolis, cognominari pariter Arcadiam ab Arcadio Rege notat ex eodem Stephano Volaterranus inquiens [r] *Aegyptus Africæ versus Orientem tenet extrema, in duas diuisa partes, Delta ex forma literæ, quæ Ptolemæo itemque Plinio Aegyptus inferior etiam vocatur. Altera, quæ secundum Nilum Aethiopiæ contermina, meridiem versus vsque ad Syenem procedit, Thebais appellata.* C *Dicta autem vniuersa prius Aeria. Stephano vocata quasi ἠροεσσα, quod fusco & caliginoso sit aere, & Heptapolis a septem primis vrbibus. Quatuor videlicet Thebaides, quæ sunt Panopolis, Antinous, Lycopolis, Hermopolis: tribus vero, quæ sunt, Arcadiæ, Heraclea, Oxyrinchus, Memphis. Arcadia enim regio est ab Arcadio dicta Imperatore, antea Heptanomus, a septem Nomis, idest Præfecturis: hæc Stephanus.* His consimilia refert Cl. Maginus apud Ptolemæum in sua Aegypti descriptione; D cuius verba notabuntur inferius. Et hos Arcades Aegypti putauerim illos esse, qui se primos omnium hominum, fuisse natos ante Lunam gloriabantur, non autem alios illos Peloponnesi, de quibus Plutarchus in Quæstionibus Romanis [s] enimvero Lunam arbitrabantur esse Isidem Aegyptij, quam suam reginam fuisse testantur, adeoque seipsis iuniorem. Huic etiam opinioni subscribunt aperte Iustinus, atque Suidas. E Iustinus etenim [t] introducit de generis antiquitate contendentes cum Scythis Aegyptios, non autem Arcades alios vllos Peloponnesiacos. Itidem Suidas Arcades pro Aegyptijs accepisse videtur, dum ait: Βεκκεσέληνε: *Antique, hoc est, stultissime. Deductum autem est hoc vocabulum a Proselenos, quasi dicas,* Ante-

Arcadia ciuitas Ægypti.

Arcadia r[egio] in Ægypt[o]

[r] lib. 12.

Arcades, [qui] gloriaban[tur] esse primi [mor]talium, Æ[gy]ptios istos

[s] Qu. 7

[t] lib. 2. p.

Antelunaris, ante lunam genitus. Arcades enim antiquissimos, & qui ante Lunam se natos esse dicebant, Proselenes appellabant. Becceselene igitur, & Proselene dictum eadem ratione, qua supra declaratur. *Illud autem Beccesélene per se ex tali historia pendet. Psammeticus Aegyptiorum rex cognoscere voluit, quinam omnium mortalium antiquissimi, & primi fuissent. Quum autem plurimum temporis in hanc inquisitionem impendisset, nec accuratam certamque rei cognitionem inuenire potuisset, quod multi hanc antiquitatis gloriam non sine contentione sibi vendicarent; huiusmodi rem comminiscitur. Duos infantes recens natos cepit, & in casa prorsus ab alijs ædificijs remota conclusit. Et alij quidem dicunt, ipsum ipsis capellas summisisse, quarum lacte, quod ex vberibus hauriebant, infantes nutriebantur. Alij vero dicunt, ipsum nutrices ipsis admonuisse, quarum linguas præciderat, ne infantes vocem ipsarum audirent. Hæc autem Psammeticus fecit, quia scire volebat, quamnam primam vocem infantes essent edituri, vbi vagitus nihil significantes reliquissent. Quum igitur illi triennium in huiusmodi nutritione exegissent: Rex in illam casam misit quendam ex suis amicissimis, iubens illum illuc ingredi tacite. Quum autem ille fores aperuisset, illi pueri porrectis manibus BECCOS petierunt. Phryges vero panem sic appellare dicunt. Sic igitur Psammeticum ferunt deprehendisse, & credidisse, Phryges primos omnium mortalium fuisse. Si vero & prior narratio vera est, illos infantes a capris, non autem a muliere nutritos fuisse, minime mirandum est illos, qui capram toties balantem audiuerant, illius vocem imitatos esse; casuque quodam accidisse, vt apud Phryges huiusmodi vox esset. Si igitur & hoc Beccesélenes significat antiquum, voce composita ex Beccos, quod panem significat ob antedictam historiam, & ex nomine Selene, quod Lunam significat. Sic etiam vox Proselene accipienda, idest, Antelunaris. Quamobrem & Arcadas vt antiquos aiunt vocari Proselenes*. Non caret itaque coniectura probabili satis, Aegyptios extitisse; qui dudum gloriabantur Arcades de vetustate supra mortales omnes; quum & Aegyptij de antiquitate contendisse cum Scythis ponantur a Iustino; Psammeticusque Rex Aegypti quæstionem hanc habuerit ac-

m locu. n vt in. t Æg. x.

ges pri- nomniū se, vt endisse rit Psā- is.

A curatam; & Arcades in Aegypto nouerit ipse Stephanus, & ex eo Volaterranus tum vrbem in Amurgo insula tum integram prouinciam insignem, quæ tres celebres vrbes Heracleam, Oxyrrinchus, Memphim continens, ab Arcadio ibi Dominum habente peculiariter Arcadia nuncupata, longe diuersa ab Arcadia Peloponnesi, cui multi perperam videntur antiquitatis gloriam attribuere, quæ proprie conuenit Arcadibus Aegypti. Quare Caducei si- B militer origo, quam ponunt Mythologi de Mercurio cum virga ab Apolline suscepta serpentes inter dimicantes in Arcadia interponente, nobis accipitur in Arcadia Aegypti, ad quam cum virga iussu Dei profectus eloquentia pollens Aaron, coram Aegypti rege, virga sua in colubrum versa deuicit hostiles angues, in quos mutauerant virgas suas Aegyptiorum Magi per incantationes; vt antea vidimus in sacra pagina.

C

De Lucerna in capite serpentis, vt sit Aegypti symbolum. Cap. XCVIII.

Neque vero minus Aegyptum in eodem Numo mihi designare videtur Lucerna veteris artificij, supra caput Aspidis Aegyptiæ magnæ constituta. Nempe licet Cl. Aldrouandum Præceptorem audiam [a] cui, *Visum Aspidis hebetem callosa quædam tubercula* D *fronti adhærentia, oculosque comprimentia reddunt:* non tamen id corpus in summo capite, procul ab oculis, quos Aspis, non in fronte gerit, at in temporibus, ad huiusmodi carunculas, tuberculaque referri potest: Plinio siquidem [b] Aspidum naturam explicans ait: *Non est fateri, rerum natura largius mala, an remedia genuerit. Iam primum hebetes oculos huic malo dedit: eosque non in fron-* E *te ex aduerso cernere, sed in temporibus: itaque excitatur sæpius auditu, quam visu.* Quod vero capiti serpentis insidet in Numismate procul ab oculis Aspidis est in summo vertice, neque tuberculi, vel carunculę præsefert imaginem, sed cymbij, Lucernæque vetustæ structuræ, qualem antea spectauimus [c] in Numismate Deæ Syræ. Quare non Enitio Cl. Viro, cristam, vel carunculam accipienti, sed amicissimo Seuerino Lucernam exi-

Carunculę in capite Aspidis.
[a] 1. de serp. pag. 198. G.
[b] l. 8. c. 23.
[c] l. 6. c. 24.

ſtimanti ſubſcribimus. Hac autem Lucerna ſignari prærogatiuam Ægypti duplici ratione cenſemus. Prima quidem eſt, quod huiuſcemodi Lucerna ſublimis locata viſitur in ſummo capite aſpidis elati, velut in litore maris, tanquam Lucerna prælucens in alta ſpecula Phari nauigia ſpeculantibus e litore, ſimul in mari procul ad portum nauigantibus. Modo Phari celebres ad huiuſmodi finem geminum in orbe quinque mihi ſunt: vna quidem turris eſt editiſſima, meorum Genuenſium portui ab antiquo imminens; quæ patrio nomine vocatur LANTERNA; & rupes eminens, qua turris innititur, CO' DE FA', nempe *Caput Phari*; a lumine denominati, quod Græce *Phos* vel a manifeſtatione, Græce Phanan appellatur; etenim ad culmen illius turris Genuenſes aſcendere faciunt ſpeculatorem, qui poſitis extra turris cacumen ſignis indicet numerum nauium triremiumque, quas aſpicit eminus aduentare. Noctuque magnam ibi Lucernam ardere faciunt, quæ nauigantibus indicet introitum portus, ne naufragium patiantur ad ſcopulos alliſæ naues. Altera turris nomine Phari celebris eſt in Inſula Siciliæ ad Meſſanæ portum. Tertia Puteolana, quarta Rauennæ turris eſt. Quinta vero cunctarum celeberrima, & antiquiſſima turris Phari reperitur in Ægypto ad Alexandriæ portum: de quibus vtriſque Volateranus ita [d] *Trinacria enim quum ex tribus promontorijs dicta ſit, Peloro Italiam, Lilibæo Græciam, & Pachino Africam reſpicientibus: Meſſana primum in ora eſt poſt Pelorum inſtar Phari Alexandrini turrim habens, Zancle prius vocata.* De Pharo vero Alexandrino poſtea [e] ſic: *Alexandriæ inſuper nobilis illa bibliotheca a Philadelpho inſtituta fuit, quæ per obſidionem poſtea Cæſaris flagrauit. Iuxta in portu Pharus erat inſula, & turris, Soſtrati Gnidij Architecti opus, vt eius loci indicat inſcriptio Græca, quod Alexandrum fuiſſe paſſum miratur Plinius. Hæc ſpecula nauigantibus præſidium erat. Ceteri quoque huius exemplo huic ſimiles Phari appellati ἀπὸ τῶν φάναν, & ex manifeſtatione etymo ſumpto.* Similiter Itali prælucentem in alta puppi magnæ cuiuſque triremis Lucernam appellamus *Phanò*, deriuata e Græco verbo nomenclatione.

[d] l.6. Pharus Siciliæ.

[e] l.12. Pharus Ægypti.

Plinij locus illuſtris eſt de Pharo tum Puteolano, tum Rauennæ, tum Alexandrino præcipue; quem primum omnium ferme Pyramidibus, quas nuperrime celebrauerat, comparare videtur, addens [f] *Magnificatur & alia turris a rege facta in inſula Pharo, portum obtinente Alexandriæ: quam conſtitiſſe octingentis talentis tradunt: magno animo, ne quid omittamus, Ptolemæi regis, quod in ea permiſerit Soſtrati Gnidij architecti ſtructuræ ipſius nomen inſcribi. Vſus eius, nocturno nauium curſui ignis oſtendere, ad prænuncianda vada, portusque introitum: ſicut iam tales compluribus locis flagrant, vt Puteolis, ac Rauennæ. Periculum in corriuatione ignium, ne ſidus exiſtimetur, quoniam e longinquo ſimilis flammarum aſpectus eſt. Hic idem architectus primus omnium penſilem ambulationem Gnidi feciſſe traditur.* Quam & hortos penſiles poſt turrem Phari conſtruxiſſe Alexandriæ mihi probabile ſatis eſt; ad cuius imitationem etiam multi Genuæ poſtea constructi ſunt; quos patrio vocabulo nuncupamus *Terrazze*. Sed ad rem. Sane Cæſar Adrianus in Numo ſuo myſtice ſignificaturus Aegypti Pharum, aſpidem poſuit cum Lucerna in capite; quia Pharus Alexandriæ ferax eſt admodum eiuſmodi ſerpentum, vt obſeruat Cl. Aldrouandus agens de Aſpidis epithetis, ita [g] *Quædam huius animalis epitheta locum natalem, & naturales quaſdam eius proprietates reſpiciunt: quædam vero cum alijs anguium epithetis ſunt communia. Quoad primum, aſpis aliquando Niliaca, & quandoque Aegyptia nominatur, interdum etiam Pharia, a Pharo parua Aegypti inſula; quum aſpides prædictis delectentur locis.* Altera vero ratio, qua Cæſar Adrianus hieroglyphice nobis in ſuo Numiſmate per aſpidem in capite Lucernam habentem indicauit, eſt, quod Aegyptij mortalium ſapientiſſimi, per ſerpentem ideo recte ſignificati, ſua ſapientia primi Lucernarum vſum inuenerunt; vt apertiſſime teſtatur in ſuis Stromatibus Clemens Alexandrinus [h] inquiens: *Primi itaque Aegyptij Aſtrologiam ad homines deduxerunt. Similiter autem etiam Chaldæi. Aegyptij rurſus & Lucernas primi accendere docuerunt.* Polydorus item Virgilius, agens de rerum inuentoribus, in eandem ſenten-

[f] l.36.c. [illegible]

Phari vſus

Pharus Puteoli, & Rauennæ.

Penſilis ambulatio. Horti penſiles.

[g] 1. de ſe p.205.C.

Lucernarum inuentores Aegyptij.

[h] lib.1.

o.c 19. tentiam ſcribit [i] *Lucernæ vſum Aegyptij inuenerunt: Autor Clemens*. Hoc autem illorum inuentum fuiſſe conſtat ex eo non obſcure, quod apud Aegyptios vnos inſtitutum fuit feſtum Lucernarum; de quo ſic Herodotus in Euterpe
.62. [k] *Vbi vero in Sain vrbem ſacrificatum conuenerunt, noctu ſub dio vniuerſi circum domos frequentes Lucernas accendunt, imbutas ſale, & oleo plenas, cum multo lychno, quod tota ardet nocte. Cui feſto nomen impoſitum eſt, ACCENSIO LVCERNARVM. Ad hunc conuentum quicumque Aegyptiorum non ierint, obſeruantes ſacrificij noctem, & ipſi vniuerſi Lucernas accendunt. Atque ita accenduntur Lucernæ non in Sai modo, ſed etiam per vniuerſam Aegyptum. Qua vero gratia mox hæc lumen & honorem ſortita ſit, ſacra quædam ratio commemoratur*. Cuius quidem rei rationem antea nobis inſinuaſſe videtur Herodotus, dum Aegyptios aſſeruit primos extitiſſe mortalium, qui Dijs Aras, & ſimulachra, & delubra ſtatuerint; ait enim [l] *Aegyptios quoque primos duodecim Deorum cognomina in vſu habuiſſe, & ab illis Græcos fuiſſe mutuatos. item primos Dijs & Aras, & ſimulachra, & delubra ſtatuiſſe*; proindeque ſacra pariter feſta; inter quæ celeberrimum apud eos fuit, ACCENSIO LVCERNARVM appellatum. Niſi forte tacuit Herodotus iſtam rationem ſacram, quia noluit Ethnicus Gentilibus ſuis illatam a Deo plagam in Ægypto commemorare; de qua late Moſes in Exodo [m] *Factum eſt autem in medio noctis, percuſſit Dominus omne primogenitum in terra Aegypti, a primogenito Pharaonis, qui in ſolio eius ſedebat, vſque ad primogenitum captiuæ, quæ erat in carcere; & omne primogenitum iumentorum. Surrexitque Pharao nocte, & omnes ſerui eius, cunctaque Aegyptus; & ortus eſt clamor magnus in Aegypto; neque enim erat domus, in qua non iaceret mortuus. Vocatisque Pharao Moyſe & Aaron nocte, ait: Surgite, & egredimini a populo meo, & vos, & filij Iſrael. Ite, & immolate Domino, ſicut dicitis: Oues veſtras, & armenta aſſumite, vt petieratis: & abeuntes benedicite mihi. Vrgebantque Aegyptij populum de terra exire vehementer, dicentes, omnes moriemur*. Quoniam vero nocte illa cuncti Ægyptiorum Lucernas ac-

(margin: ...rnarum in Ae... tota ...rimum; ...4.; ...ſio Lu...um, fe... Aegy; 19. &)

A cenderunt, ſurgentes ad lugendum mortuos ſuos primogenitos, & ad vrgendos Hebræos, vt exirent celeriter de Ægypto, metuentes ſibi mortem a Deo Hebræorum, ex eorum ſtatione moraque in Ægypto; propterea quotannis ad perpetuam memoriam illius noctis, in qua tantam plagam perpeſſi fuerunt, & peiorem timentes euaſerunt, feſtum id *Accenſionis Lucernarum* celebratur in vniuerſa Æegypto; quam
B rationem ſacram muſſitans ideo, non explicans, innuit Ethnicus Herodotus. Sapienter autem Adrianus, vt indicaret Lucernas extitiſſe proprium Ægyptiorum inuentum, Lucernam in ſuo Numiſmate poſuit ſupra caput aſpidis Ægyptiæ; nam in capite cerebrum eſt, in quo perficiuntur omnia mentis opera, rationiſque ingenioſa inuenta; qua de re non ſolum Galenus [n] in Arte Medica ſcribit, Ingenioſos eſſe, qui cerebri ſubſtantiam obtinent ſubtilem:
C ſed etiam Hippocrates, qui ſcribens *De Inſania* dicit [o] *Quemadmodum in libello de morbo ſacro diximus, Inſanienti neceſſe eſt præ humiditate Cerebrum, in quo animæ ſunt opera, moueri: vbi videlicet humidius, quam pro natura fuerit*. Ibi vero [p] ſcripſerat: *Porro expedit homines noſſe, quod ex nulla alia nobis parte voluptates contingunt, & lætitiæ, & riſus, & luſus, quam ex cerebro. Itemque mærores, & anxietates, triſtitiæque, ac eiulatus, &
D querelæ. Et hoc ſapimus maxime, ac intelligimus, & videmus, & audimus, & cognoſcimus turpia & honeſta, mala & bona, iucunda & iniucunda partim conſuetudine diſcernentes, partim vtilitate percipientes. Eodem voluptates & iniucunditates pro oportunitate dignoſcimus, & non eadem nobis placent. Eodem & inſanimus & deliramus, & terrores & timores nobis accedunt, partim noctu, partim interdiu, & inſomnia, & errores intempeſtiui, & curæ ina-
E nes, & vt non noſcamus adſtantes, deſuetudo, & inexperientia. Atque hæc omnia perpetimur a cerebro, quum ſanum non fuerit*. Igitur Adrianus, imponens capiti ſerpentis aſpidis, in formam triangularem obuolutæ, Lucernam Ægyptiam, indicat Ægyptios fuiſſe primos Lucernarum inuentores, vt obſeruauimus ex Clemente Alexandrino, cum Polydoro Virgilio.

(margin: Lucerna cur in capite ſerpentis. — [n] cap. 12. — [o] tract. de Inſan. — [p] l. de mor. ſacr.)

De

De Mirabili Numiſmatis Inſcriptione. LIΔ. *Cap. IC.*

Atque demum omnia ſuperiora comprobat Inſcriptio, ſuppoſita ſub aſpide triquetra, velut in mari, terminante triangulum magnum Ægypti, ternis illis literis comprehenſa, LIΔ. Profecto nuper audiuimus a viro docto, Numiſmatum antiquorum cultore, literis iſtis in Adriani Numo, nihil aliud indicari, quam Annum Imperij Adriani, quo cuſa fuit iſtiuſmodi moneta; nimirum vt litera prima L nota ſit indicans Annum: duæ vero poſteriores, vt opinatur ipſe, Græcanicæ, Iota & Delta, IΔ, ſignent numerum decimum quartum; quod apud Græcos Iota ſit index decimi numeri, & Delta quarti. Sed pace viri docti, nulla ratio prorſus eſt, quæ doceat, apud Græcos vndecimam Latinorum literam, L, annum ſignificare: nec ab eis vnquam Latinam illam literam L vſurpari. Minusque video ſemper Iota Græcis indicare numerum decimum; etiamſi poſt Homerum (qui ſemper & in Iliadis, & in Odyſſeæ Rhapſodijs, earum numerum decimum vnica litera K deſignet; & decimum quartum vnica litera Græcanica Ξ, ξν:) decimum numerum per I, Iota ſimplex notare conſueuerint; & decimum quartum per duplex elementum Græcanicum Iota, & Delta, ſic IΔ: vel ιδ. Nihilominus quando Iota vtuntur tanquam nota numeri decimi, nunquam rem numeratam ſignant literis latinis, at ſemper Græcanicis; ita Theocritus εἰδύλλιον ιδ: Idyllium decimum quartum: ita Theophraſtus, ΚΕΦ. IΔ. cap. 14. non Literis Latinis I. Iδ: nec C. Iδ. ita Dioſcorides, & alij Græcos numeros deſcribentes, rem numeratam nunquam indicant literis Latinis, at ſemper Græcanicis. Quare iam quum litera Latina L nunquam a Græcis vſurpetur, nec vlla ratio reddatur, aut reddi valeat, me iudice, qua ſit apud eos nota deſignans annum, ſed id omnino voluntarie, prorſusque ſine cauſa proferatur, & gratis aſſumatur; ea propter hac in epigraphe, LIδ legere non poſſumus *Annum decimum quartum*. Ac eo minus, quia dum Græci, poſt Homerum, ſignant hiſce literis numerum decimum quartum, Iota cum Delta ſimul fere coniungunt; & interuallo ſpatij, vel interpuncto ſeparant a nota rei numeratæ præfixa, ſic: ΚΕΦ. Iδ. vt videre licet in numeris capitum Dioſcoridis, Theophraſti, & aliorum Græcorum. Sed in Adriani Numi literis, aſpidi ſubſcriptis, tale quid non obſeruo; verum tres ab inuicem æquidiſtantes, atque ſimiliter abiunctas literas lego, LIΔ: Quamobrem Deltæ litera, vt Græcis pariter atque Latinis, mihi ſignificat Ægyptum, aliæ vero duæ Lucernarum Inuentionem; vt harum trium capitalium literarum LIδ explicatio, genuinaque ſignificatio, tribus hiſce vocibus contineatur: *Lucernas Inuenit Delta*, hoc eſt Ægyptus. Quam quidem regionem a figura triquetra paſſim a Latinis pariter & a Græcis Delta nuncupari, conſtat ex Plinio, Herodoto, Ptolemæo, Magino, & alijs. Apud Plinium enim legimus [a] *Aegyptus, introrſus ad meridiem recedens, donec a tergo prætendantur Aethiopes. Inferiorem eius partem Nilus, dextra leuaque diuiſus, amplexu ſuo determinat, Canopico oſtio ab Africa, ab Aſia Peluſiaco centum ſeptuaginta millia paſſuum interuallo. Quam ob cauſam inter inſulas quidam Aegyptum retulere, ita ſe findente Nilo, vt triquetram terræ figuram efficiat. Ideo multi Græcæ literæ vocabulo Delta appellauere Aegyptum.* Hos Iones fuiſſe nec non Mareoticos, & Apianos teſtatur Herodotus, in Euterpe [b] *Quod ſi vellemus de Aegypto Ionum vti ſententijs, qui ſolum Delta Aegyptum eſſe aiunt, a Perſei ſpecula appellata, dicentes illam ſecundum mare, ad Peluſiacas vſque taricheas quadraginta ſchœnorum eſſe: a mari autem mediterranea verſus, pertingere ad Cercaſorum vrbem, iuxta quam ſcinditur Nilus in Peluſiacum fluens, & in Canobum: Cetera vero Aegypti partim eſſe Africæ, partim Arabiæ: oſtenderemus hac ratione* &c. & infra [c] *Nam qui ſunt ex vrbe Marea & Apia, incolentes Aegypti fines Libyam verſus, quod ſibi Libyes, non Aegyptij viderentur: quodque peroſi ſacrorum ceremonias, nollent bobus feminis prohiberi, miſerunt ad Hammonem, negantes, quicquam cum Aegyptijs ſibi eſſe commune. Habitare enim ſe extra Delta, nullumque ſibi cum illis linguæ eſſe commercium:*

Inſcriptio LIδ, cur non iudicet Annũ decimũ quartum.

Explicatio LIδ.

Aegyptus Delta vocc[atur]

[a] l. 5. c. 9.

Aegyptus inſula dica[tur]

[b] cap. 11.

[c] cap. 18.

rium: ac velle sibi fas esse omnia gustare. A
hist.c.15. Theophrastus etiam [*d*] infit: *De his, quæ in agro Elephantino Memphique proueniunt, Atqui inferius ea parte, quam Delta a triquetra figura vocant.* Immo
.4.cap.5. Ptolemæus [*e*] Aegyptum in tria Delta distinguit, Nili ramis plures regiones ita determinantibus; ait enim: *Ipse autem Nilus, & Nomi, quæ circa ipsum sunt, prœterea insigniores ciuitates sic se habent.*
yptus in Delta diuitur a mæo. *Magnum Delta vocatur id, iuxta quod diuertitur fluuius dictus Agathosdæmon, hoc est, bonus genius, qui per ostium Heracleoticum defluit in amnem appellatum Bubasticum, qui effluit per ostium Pelusiacum. Situs autem est diuertigy ad Deltam: 62. 30. 0. Vocatur & paruum Delta id, iuxta quod scinditur Bubasticus fluuius, in amnem Busiriticum, qui excurrit per Pathmeticum ostium. Habet autem paruum Delta situm, 62. 40. 30. 20. Vocatur & tertium Delta inter prædicta ferme id, iuxta quod scinditur Bubasticus ad fluuium per Tribeum opidum excurrentem, & per Pineptimi ostium egredientem. cuius & ipsius tertij Deltæ situs est, 62. 13. 30. 6. Iuxta autem magnum Delta diuertitur ab Agathodæmone fluuio ad Septemtriones, prior quidem qui vocatur Phermuthiacus,* aliter Thermuthiacus, *qui fluit per ostium Sebennyticum, eiusque diuertigium gradus habet 61. 30. 30. 15.* Hæc Ptolemæus de triplici Delta Aegypti: Quæ tunc vtcunque nobis in Numo signauit Adrianus ternis finibus inter aspidis gyros inclusis: tum explicuit ita Maginus in Aegypti descriptione dicens: *Antiquitus quoque diuisa erat Aegyptus in superiorem, & inferiorem. Superior ea intel-*
pti diuisia. *ligitur pars longa angusta, quæ a catarractis supra Syenem in confinio Aethiopum incipit, & ad verticem vsque Deltæ, seu Trianguli prope Alcairum finit. Inferior autem Aegyptus est, quæ ab Alcairo ad mediterraneum mare sub Deltæ forma a duobus Nili alueis concluditur, vt superius diximus. Præterea alij etiam secant ipsam prouinciam in tres partes; in superiorem,*
erior Aeus quæ. *mediam, & inferiorem. Superiorem quidem accipiunt a finibus Aethiopum iam dictis, sed terminant eam solum ad Antinoem, seu Antinoam vrbem ad Nilum sitam; quæ hodie Anthius Leoni Africano est. Et hæc quidem est eadem, quæ Thebaidis regio, nunc Sahid.* (Quam vrbem in honorem Antinoi, pueri dilecti, conditam ab Adriano superius obseruatum, & a conditore quoque vocatam Adrianopolim.) *Mediam Aegyptum, eam portionem intelligunt inter Antinoem vrbem, & maioris Deltæ verticem interiacentem; quæ Heptapolis, & Heptanomia etiam dicitur, & a posterioribus Arcadia ab Arcadio rege appellatur:* (Equidem huiuscemodi Mediam Aegyptum, quam Heptapolim, & Arcadiam appellarunt, quod in ea fuerit Arcadij regia, non improbabili coniectura dixero, multo prius extitisse regiam Pharaonis, apud quem facta fuerit virgæ mutatio mirabilis in serpentem, vt antea notatum; etenim ista media Ægyptus est propinquior mari rubro, per quod Hebræi a Pharaone tandem dimissi siccis pedibus transierunt in desertum, quam Ægyptus inferior: & Principum magnorum regiæ non consueuerunt loco mutari, mediumque fere regni locum fere tenere.) *Inferiorem autem Aegyptum eandem intelligunt partem sub Deltæ figura contentam, quæ quidem a Romanis Augustamnica, seu Augustamio vocata fuit; ipsamque Iustinianus in suis Nouellis in primam & secundam diuidit, & Ptolemæus in tres, hoc est in magnum Delta, paruum, & tertium Delta: vt etiam supra constat.* De quo sane Delta scribit Hirtius agens de Bello Alexandrino: *Locus est ferre regionum illarum nobilissimus, non ita longe ab Alexandria, qui nominatur Delta, quod nomen a similitudine literæ cepit; nam pars quædam fluminis Nili mire deriuata inter se duobus itineribus, paulatim medium inter se spacium relinquens, diuersissimo ad litus interuallo, mari coniungitur.* Hæc omnia cognoscens, & indicare symbolice volens Adrianus, in suo numismate, nimirum Aegyptum triquetra figura Nilo fisso conclusam & irrigatam, fertilissimam omnium regionum, homines alere sapientia clarissimos, quorum inuentum fuerit vsus Lucernarum, præcipue ad illustrandum iter nocturnum in mari nauigantibus ad portum: ingeniosum hieroglyphicum effinxit in Numo, grandiorem aspidem Nili typum, in trianguli modum spiris obuolutam; cuius in angulo sinistro culmus tritici cum plena spica, in dextero Caduceus eriguntur: & non procul ab angulo supe-

Media Aegyptus.

Inferior Aegyptus.

Numi declaratio.

periore supra caput aspidis Lucerna perueterustæ formæ sit imposita, conscriptis infra basim trigoni, velut in mari, ad cuius oram meridionalem terminatur, ac insidet Ægypti Trigonus, literis ternis capitalibus L I Δ: prima Latina, postrema Græcanica, media promiscua, prorsus ad obscuritatem inscriptionis; quam ex ante habitis, mihi libuit in præsentia sic explicare: *Lucernas Inuenit Delta*, nimirum Aegyptus: tum ad festum Accensionis Lucernarum in Aegypto tota pridem celeberrimum: tum ad prælucendum noctu nauigantibus portum salutarem inquirentibus: cuiusmodi lumen omnium primi posuerunt Aegyptij super editissima turre Phari; quæ dudum insula temporibus Homeri, multo prius quam conderetur Alexandriæ ciuitas, a continente distabat itinere velificationis vnius diei; sic enim in Odyssea [f]

[f] l.4.

Insula deinde quædam est valde vndoso in ponto
Aegyptum ante (Pharum vero ipsam vocant)
Tantum semota, quantum tota die cauæ nauis
Confecit, cui stridulus ventus aspirat a puppi.
In ea autem portus portuosus, vnde naues æquales
In portum deducunt post quam hauserunt nigram aquam.

Sed iugiter aduehente limum Nilo, vt ait Seneca [g] Plinioque [h] magna pars Ægypti succreuit, donum fluminis; nostris temporibus insula Pharus cum edita turri, coniungitur breui ponte cum Alexandria; nec amplius est insula, sicuti Ptolemæi, & Cæsaris ætate. [i] Prælucentem tamen, vt olim, etiam num noctu nauigantibus accendit Lucernam. Quam nunc Æegyptiorum inuentum esse ponit Adrianus, in mari literis illis veluti descriptis, L I Δ: *Lucernam Inuenit Deltam*, nimirum Ægyptus, vt sæpicule notare libuit.

[g] 6.nat.qu. c.26.
[h] l.13.c.11.
[i] 3.de bell. ciu.f.

Obiectio viri docti.

Neque vero nostræ sententiæ refragatur obiectio viri docti, dicentis in vno, & eodem Numo non posse poni Græcam & Latinam inscriptionem simul; sed vel Græcanicam solam, vel solam haberi posse debereq. Latinam; non autem mistam ex Græcis & Latinis literis; potissimum in eadem area; proindeque, quum area tota prior Græcanicis omnibus literis expressam habuerit. Inscriptionem titulorum Adriani; posteriorem aream habere Græcam similiter inscriptionem anni Imperij Adriani. Nam reuera magnus Heraclij Numus a Lipsio propositus [k] & a nobis hoc opere superius [l] explicatus, habet in vtraque Area, tam anteriore, quam posteriore, simul epigraphen Græcanicam, & inscriptionem Latinam. Præterea quod Deltæ nomen apud Latinos vsitatissimum est, pro Ægypti significatione; vt supra vidimus apud Plinium.

Solutio.
[k] de cruc
[l] l.6.c.80.

Hactenus de Lucerna in pulcherrimo Adriani Numismate.

De tribus Lucernis Vrsatianis.
Cap. C.

Eruditione, doctrinaque præclarissimo Viro Dn. Fortunio Liceto

Sertorius Vrsatus F.P.

LVcernæ monumentorum inextinguibiles vt arderent, plenum laboris negotium fuit apud Antiquos. Eorumque delusa vtique fuisset expectatio, nisi tu, Eruditissime Licete, ipsas tuæ sapientiæ oleo, tuique ingenij flamma restitutas ab interitu vindicasses. En igitur abs te denuo expolitæ prodeunt, & e lethæo gurgite emersæ, tuo munere se duraturas cum æuo promittunt. Circa quas dum sublimitas ingenij tui occupatur, tres hasce fictiles, a me diligenter seruatas, expendere ne graueris. Quæ in medo PISCEM refert, Bernardi Donati Atestini ciuis munificentia ad me peruenit. Eam mihi testatus est in vico Atestino, cui vulgo nomen est PALVGANA, anno Salutis sexcentesimo quadragesimo quinto supra millesimum, pridie Cal. Octobris erutam, quum colonus ipsius agrũ foderet. Ceteræ ab amicis donatæ: Quarum vna gradientem Victoriam alatam, dextra Palmam, sinistra Coronam ferentem. Altera Aram, & Fasces, si recte iudico, in medio habent. Quando, & vbi inuentæ fuerint, penitus cum ipsis ignoro. Istas tui sic velim ar-

arbitrij, vt quicquid super ipsis constitueris, tuæ sit erga me beneuolentiæ argumentum. Accurrenti officiosam itaque eruditionis manum porrige; facque vt mea tuis auxilijs subleuetur imbecillitas; maxime quum paucos nostra ætas ferat, quos germana sapientia ad vetustatem perduxerit. Inter eos tu vere solus, quem iudicio probo, & amore singulari complector. In Lucernis igitur, quas tibi expendendas committo, studium tuum, curamque efflagito. Et quoniam dubitare non possum cumulatiorem circa ipsas fore virtutem tuam, euentu sane constabit quantum publicæ vtilitati, mihique tua diligentia consultum voluerit. Interim quæ singularis animi tui probitas meam sæpius prouocat ad eiusmodi desideria fiduciam, benignam erga me seruet voluntatem etiam atque etiam rogo. Stabit certe apud me iugiter tanti beneficij gratia: semperque te mente ac cogitatione respiciam. Faxit Deus vt merito tuo ad vtilitatem Literariæ Reipublicæ longo ætatis excursu fruare. Vale.

A

Responsio Liceti de tribus Lucernis Vrsatianis: primumque de Piscem representante. Cap. CI.

Illustrissimo Sertorio Vrsato, Proceri Patauino,

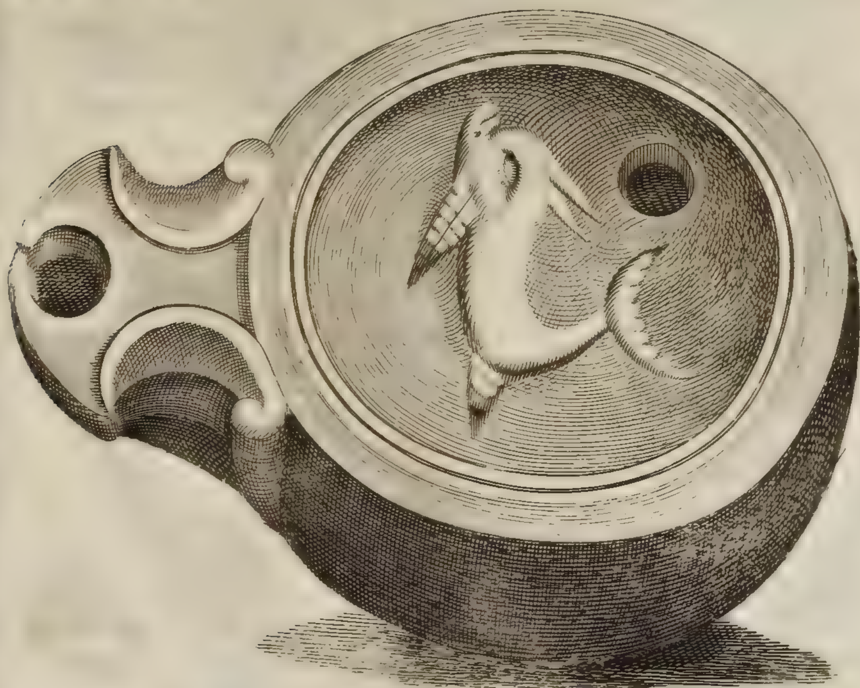
Fortunius Licetus B. A.

QVod meum opus de Lucernis Antiquorum, hac editione secunda prælum sustinente iugiter, nobilibus tuis ternis Lychnuchis illustrare, ditareque volueris, cum effusa tuæ propensionis erga me, Nobilissime vir, id sane meum erga te cultum atq; debitum augeret plurimum, si capax esset augmenti. Sufficiat me tibi deuinctissimum profiteri, & alacrem tua iussa capessere. Porro tres istos nobiles tuos Lychnos arbitror extitisse dudum in sepulchris trium Romanorum hominum, Piscatoris, Militis, atque Lictoris, aut Sacerdotis cuiuspiam Lictores habentis ex officio. In harum prima

B

C

...VI. Cap. CIII.

De Piscatore quidem coniecturam habere mihi videor valde probabilem ex monumento defosso non ita pridem in agri Atestini loco, qui *Ripa-Vlmi* dicitur, cuius Inscriptionem veterem legere mihi nuperrime licuit, ita notatam in Chronica Hieronymi Atestini perantiqua manuscripta:

Repertum in Ripa Vlmi:

GENVTIVS ORATA
ROM. PISCATOR

Maledictus ille piscis
Qui spina me confixit.
Heu mons Lucis, e tu Ripa
Cunctis portum, mortem mihi.

Verisimile siquidem est, huiuscemodi Lucernam Atestinam olim arsisse in sepulchro Genutij Romani Piscatoris, aculeata spina confecti venenataque ab Araneo pisce. Nam ex Hippolito Angelono constat, Atestem Vrbem antiquissimam, iamdudum ad Ripam fluminis Athesis ædificatam ab Antenoris comite Ateste; qui superatis & pulsis Euganeis, eo cum Henetis appulerat. Ad quam quidem Ripam Athesis (ab Vlmo proceræ magnitudinis ibi nata denominatam) Portus erat celebris, quo piscatores appellebant, & vbi degebant, atque piscabantur, malo Genutij Romani Fato, qui (sortitus ab Orata pisce cognomen, aut agnomen, frequenti Romanorum denominatione ab huiuscemodi rebus externis) mortem eo loci perpessus est ab Araneo pisce,

Ateste antiquissima, vbi, & a quo condita.

A de mari sursum per flumen illapso, vbi ceteri nauigantes portum salutarem inuenire consueuerant. Et profecto Plinius agens *De venenatis marinis* infit: [a] Nec venena cessant dira, vt in Lepore, qui in Indico mari etiam tactu pestilens, vomitum, dissolutionemque stomachi protinus creat: in nostro offa informis, colore tantum lepori similis: in Indis & magnitudine, & pilo duriore tantum: nec viuus ibi capitur. Aeque B pestiferum animal Araneus, spinæ in dorso aculeo noxius. Ab huiuscemodi pisce saucius, & interemptus (vt ego suspicor, & conijcio) Genutius Romanus piscator, meruit in lucerna sua sepulchrali poni piscis imaginem, & in monumento tumuli querulam inscriptionem antescriptam. Illud autem omittendum non est, plastem rudiore forma piscem Araneum efformasse, in quo præter aculeatas in capite spinas, nihil Aranei visitur, sed potius Del- C phini, quam alias piscis imago conspicitur.

[a] 9.c

De Lucerna Victoriata Militis.
Cap. CII.

ALia vero Lucerna, structuræ quidem similis, sed loco piscis Victoriam habet gradientem, quæ manu dextera palmam, sinistra coronam gerere videtur:

Mihi

Mihi dubio procul posita censetur in A tumulo Romani militis; namque Victoriæ signum peculiare videtur esse Romanorum, qui mundum vniuersum armorum fortitudine suæ ditioni ac imperio subijcere potuerunt. Hinc in Romanorum Numismatibus frequentissime cælata Victoria conspicitur, qui Victoriati nuncupabantur. Hæc autem in Lucerna ficta Victoria, tribus, vel quatuor attributis insignis apparet; pri- B mum, quod pedes graditur: secundum, quod alata est: tertium, quod manu dextera palmam tenet: quartum, quod habet in sinistra coronam. Sane peditis victoriæ simulachrum indicat militiæ primas habere pedites, a quibus pugna stataria committitur, cui maxime Victoria referenda videtur. Alata victoria signat in bello ad Victoriam opus etiam equitibus esse; quorum pernicitas, plurimum necessaria captandis occasionibus rei bene gerendæ, per alas indicatur. Et in Numismatis Pegasus alatus ostendit rem gestam summa celeritate. Quin & Fulgentius [a] ait Bellerophontem, qui typus est viri sapientis, ideo pennato equo, Pesago scilicet, insidere fingitur, quia vniuersam mundi naturam celeri cogitationum theoria collustrat. At vero speciatim alata Victoria passim aspicitur in Numis Romanorum & in monumentis, quod Victoriæ partæ fama se se statim humo tollit, amplexaque gloriam per summum æthera late volat, perque terrarum

[a] lib. 3.

tractus immensos expatiatur, offensiones impedimentaque cuncta declinans agilitate sua, vt ait [b] Valerianus. habet vero Victoria palmam in dextra manu; namque Victoria, cuius passim hieroglyphicum est apud omnes classicos [c] Palma, viribus præpotentibus in dextra manu militum vigentibus, comparatur; dextra namque pugnax, & victrix est. Sinistra vero manu victoria coronam habet, quia corona præmium est boni felicisque certaminis; non enim coronabitur in agone certans, nisi qui legitime certauerit, ait [d] Apostolus: peracto vero certamine miles conquiescit; quietis autem symbolum est læua manus; quam miles non vibrat vt dexteram, in hostem contorquens hastam, vel gladium; sed firmam tenet, clypeum sustinens, quo se contegit, atque tuetur. Et physice quoque, quum motus omnis a dextris incipiat, Aristotele doctore [e] nitaturque quopiam stabili, & quiescente [f] sinistra pars viuentis est illa stabilis atque firma, qua quiescente innititur dextera mobilis. Verum enim vero suspicari quispiam forte posset, istiusmodi Lucernam arsisse dudum in aliquo monumento Martyris alicuius antiqui; figuram alatam eapropter esse cælestis Angeli, martyrij palmam coronamque gerentis patienti fideli confortando, & animando, cuiusmodi pingi consueuerunt Martyribus in agone dudum apparuisse, dum Ecclesiæ primitiuæ temporibus paterentur immania tormenta iussu Tyrannorum, Christi fidem vbique terrarum pullulantem extirpare conantium, etsi semper irrito conatu; quum vno auulso fideli, non deficerent alij plures enascentes germinare, Dei fidem & gloriam mirifice multiplicantes. Ceterum quum in eiusmodi Sanctorum Angelorum pectoribus passim effigiata Crux aspiceretur, ductis tænijs duabus decussatis in thorace: quo salutari signo caret omnino nostræ Lucernæ simulachrum alatum, coronam palmamque gestans; ideo confirmor in pristina sententia tua, nullusque dubito fuisse Lychnuchum ardens in sepulchro Militis cum alatæ Victoriæ signo.

[b] lib. 41. hier.

[c] Plutarch. 8. sympos. qu. Pier. l. 50. hier.

[d] 2. Timot. 2. 5.

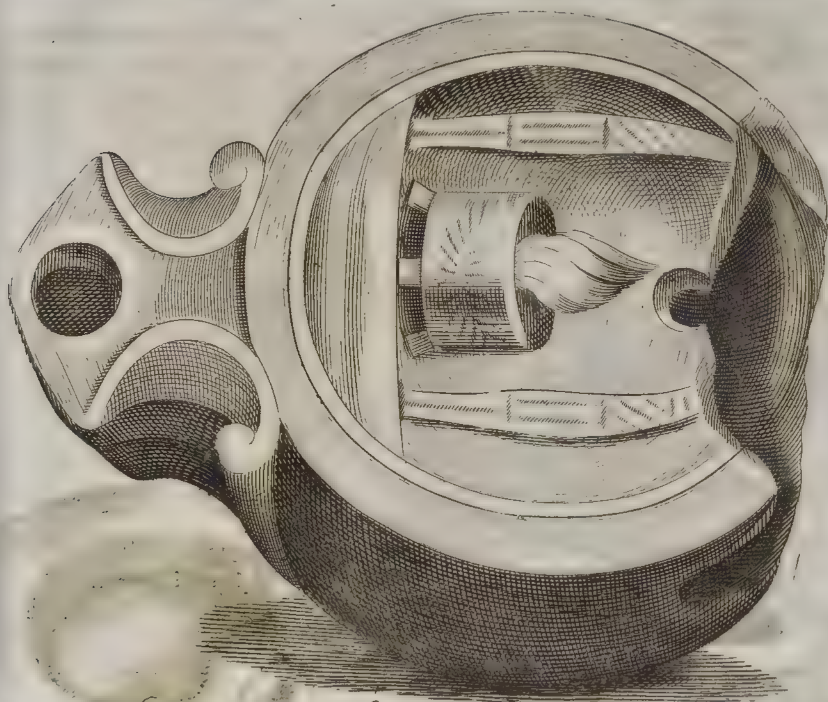
Læuæ militis officia.

[e] 2. cæl. t. 8. & seqq. de an. incess. c. 4.

[f] de an. incess. c. 4. & 7 & de an. mot. c. 1. & seqq.

De Lucerna sepulchrali Sacerdotis Lictorem habentis vel etiam Lictoris ipsius. Cap. CIII.

VErum tertia Lucerna, continens in area sua delineatam Aram inter duos erectos Fasces Lictoreos hac effigie:

E Museo Sertorij Vrsati Nob. Patau. Io. Georg sculp.

Mihi facile tribuitur monumento Li-
ctoris alicuius, vel potius cuiuspiam Sa-
cerdotis Lictores habentis : nam vt Al-
tare Sacerdotem indicat, nec ad Licto-
rem attinet ; ita Fasces, qui propriè
sunt insignia Lictoris, ad eum Sacerdo-
tem spectare possunt, cui Lictor, &
Apparitor ex lege datus erat antiqui-
tus. Profectò de Sacerdotibus iste Gu-
therius agens *De veteri Iure Pontificio
Vrbis Romæ*, sic loquitur [a] De Licto-
ribus Seneca pater [b] *Non sine causa*, in- B
„ quit, *Sacerdoti Lictor apparet*. His tamen
„ publici tantum Sacerdotes vtebantur
„ cum Vestalibus, vt Pontifices, Augu-
„ res, Quindecim viri, Flamines. Nun-
„ que Liuiæ, quum Augusti Sacerdos Se-
„ natusconsulto constituta est, decre-
„ tum vt Lictore in sacrificio vti posset
„ [c] ῥαβδούχῳ χρῆσθαι ἐν ταῖς ἱερουργίαις, ni-
„ hil ad veterum sacrorum rationem fa-

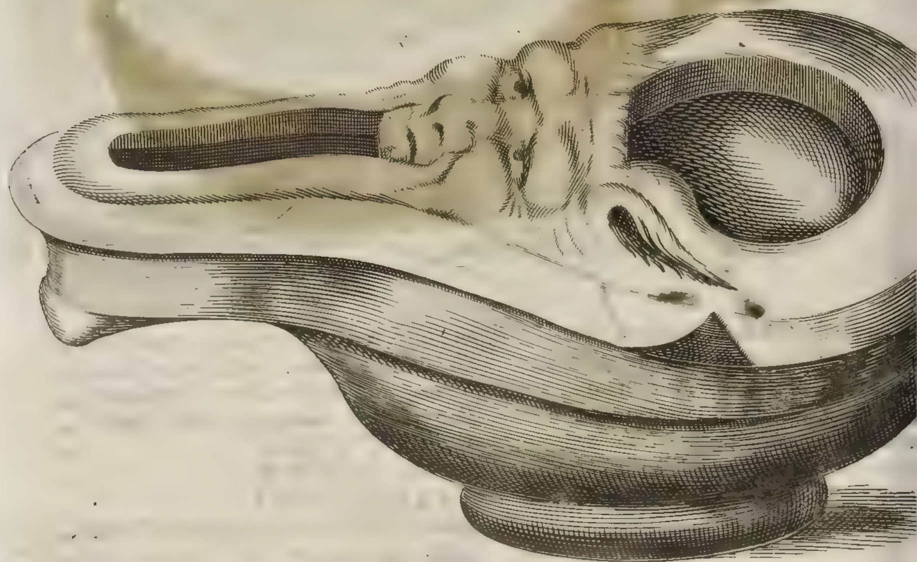
A cit; quæ vt cetera, adulatione, mutata „
est, & deprauata. Lictor pontificum „
in antiquis inscriptionibus est apparitor. „
Fragmentum marmoris in via Appia : „
APPARITORI „
PONTIFICVM „
PARMVLARIO. „
Ijdem Pontificum Calatores [d] dicti „ [d] Gloss. vet.
ἐκβιβασταὶ ἱερέων, qui & Comitia cala- „
bant, & a Pontificibus sacra facturis „ Calatores unde nomen.
præmittebantur, vt sicubi viderent ar- „
B tifices adsidentes, opus suum prohiberent, „
rent, ne Deorum ceremonias attami- „
narent. [e] Hæc vir eruditissimus : ex „ [e] Seru. in Sched.
quibus conijcere licet, huiuscemodi Lu-
cernam cum Ara duos inter Fasces Li-
ctorum constituta, dudum arsisse in se-
pulchro Romani Sacerdotis ex officio
Lictore vtentis. Nam qui possent ali-
cui videri adspectare, mihi Fasces Licto-
rum, vt etiam tibi videntur, obtrunca-

ta Lucerna posteriori parte, vetustatis A iniuriam ostentat. Altare non stabile, sed est loco mobile, portatileque, vt ita loquar; quod esset vsui sacerdotibus permanentem sedem non habentibus, verum cum exercitu, & Imperatore peregre pergentibus ad bellum externum. Hæc ea sunt Vrsate Cl, quæ mihi venerunt ad calamum scribenda de tribus tuis hisce Lucernis. Tu ea boni consule. Vale, ac me ama.

De tribus Lucernis Marmoreis in Museo Viri Cl. De Mantua Patricij Patauini. Cap. CIV.

Tres aliæ singulares habentur materia, & magnitudine Lucernæ in Museo celeberrimi Olim I. C. Marci Mantuæ Benauidij Patauini; quarum vna hanc habet faciem:

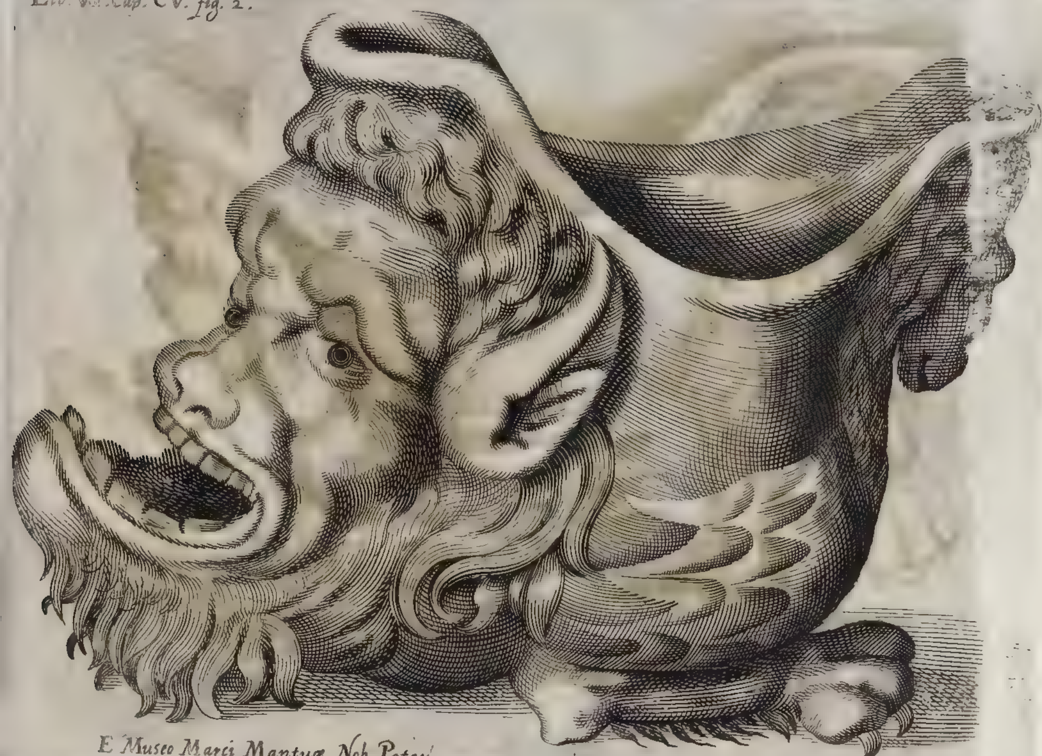
Lib. VI. Cap. CV. fig. 10.

E Museo Marci Mantuæ Nob. Patau. *Io. Geo*

Marmorea est, e candido lapide Lu- B nensi: magnitudine fere dupla, quam ista delineata; nam longitudine pedem romanum circiter æquat; altitudinem habet proportionatam longitudini. Superne fictum obtinet ore tenus vultum humanum cum auriculis hircinis, vel asininis, ad ludicram marmorarij sculptoris phantasiam. Oleum infundebatur in amplum foramen supra frontem patens; ellychnium e bucca satis enormiter in longum diducta flammam alebat supra mentum informem. Alia Lucerna maior, & artificiosior est huiusmodi, quoad sui partem anteriorem maxime:

Ma-

E Museo Marci Mantuæ Nob. Patau.

Magnitudine pedem Romanum fere superat, altitudine ad proportionem respondente: marmorea est ex eodem candido lapide. Statuarij magis adhuc ludicram phantasiam obtinuit pro causa effectrice. Anterius vultum Satyri representare videtur, auriculis hircinis, A barba pariter caprina, ore monstrose hiante, dentibus humanis, in quorum extremis ad labium inferum supra mentum prominere videtur ligula susceptrix ellychnij flammigeri. In posteriori parte monstrum refert in hanc effigiem:

VI. Cap. CV.

E M... Mant... Mantuæ Nob Patau. C. ... sculps.

Monſtrum eſt caprino capite: pectore iubato ſimul, & pedibus anterioribus, & vnguibus Leonis: Alis veluti veſpertilionis; non vllius eruditionis ergo, ſed mera phantaſia ſculptoris, opificio ſuo ludentis. Orificium vaſis grande ſuperius, in quod oleum infundebatur. In vaſis imo ventre interiore canaliculus in buccam Satyri terminatur. Vniuerſa figura magis materia, & artificio ſpectabilis, quam vllius particeps eruditionis.

De Lucernis Brandemburgenſibus. Cap. CV.

NOuiſſime vero pulchras ad me tranſmiſit Lucernarum imagines Cl. Nicolaus Heinſius, quas e Muſeo Sereniſſimi Brandemburgenſis Electoris habuit mihi communicandas ab in- A clito Smithio, cum huiuſmodi literis:

IOANNES SMITHIVS NICOLAO HEINSIO S. P. P.

PRidem ſub reditum in patriam tuum, Vir Nobiliſſime, per literas nunciaui de Lucernis Sereniſſimi Electoris Brandemburgici, in quibus ſeptem omnino enotaui formas, quæ D. Liceti conatum iuuare forte poſſent. B Vna ænea eſt, tres alta digitos cum dimidio, viri penulati, cui manicæ nullæ, nec præter caput, pedesque, aliud membrum conſpicuum: ſummo capitis vertice oleum infundebatur; ceruici operculum iunctum fuerat; Ea corporis parte, qua vir eſt, tubus ellychnio ſuſtinendo prominet.

Figura tamen hæc ænea maiorem refert, ad maiorem iconis elegantiam.

Reli-

„ Reliquæ sex fictiles sunt : tres vnius to-
„ tidemque plurium ellychniorum. In il-
„ lis vna villosum satyri caput refert, quod
„ hedera redimitum, ramosa inter, hirci

A dices ; cornua oleum admittebat ; el- „
lychniumque tubo sub inferiore labro „
protenso emittebat. „

In

In ſecunda pulli gallinacei viſuntur, A caueæ poculum ſuperſtat; ad hæc alia quales in auſpicijs; & ſuggeſtui forte quædam adiecta ſunt.

Lib. VI. Cap. CVI. fig.ª 3

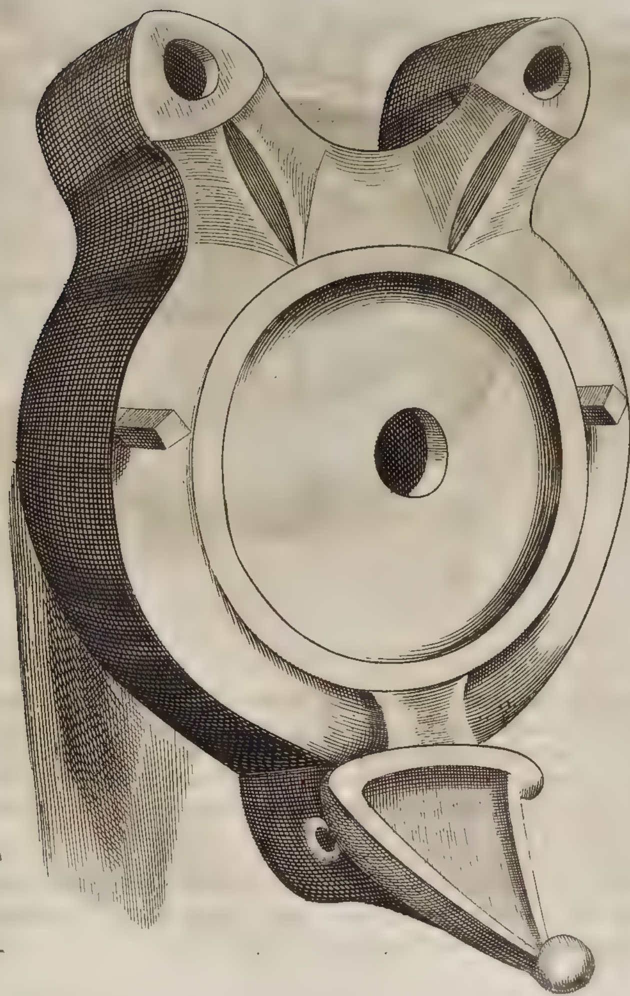
Ter-

" Tertia, pollices fere sex longa, figu-
" ram viri nudi, fœminæque tunicatæ mu- A
tuo complexu circa colla colludentium "
habet. "

In

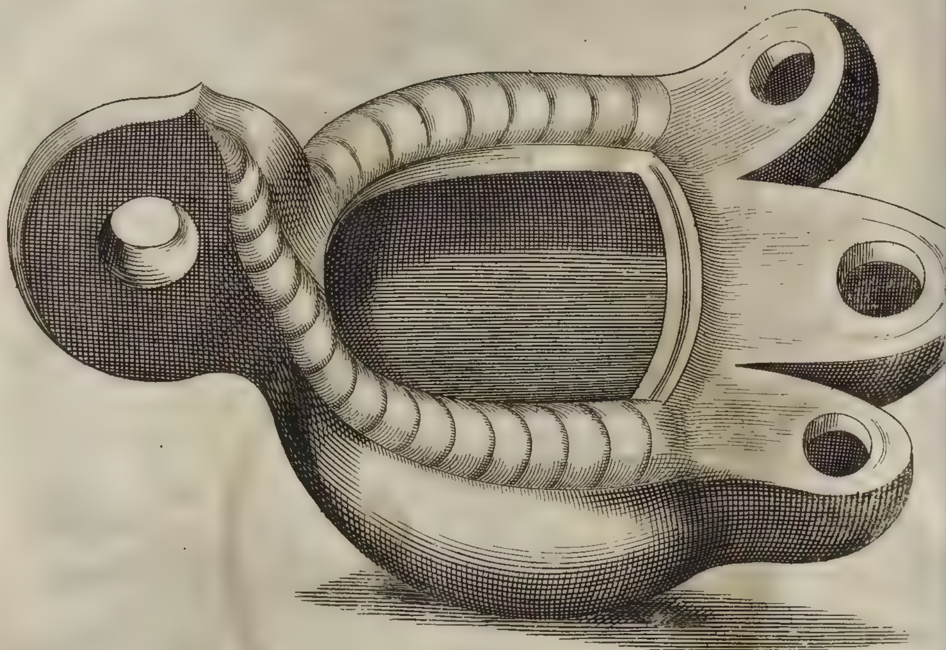
In polymixis vna a tergo altiuscula, duo ;

Lib VI. cap. CVI.

Se-

Secunda minor tria ellychnia antrorsum emittit.

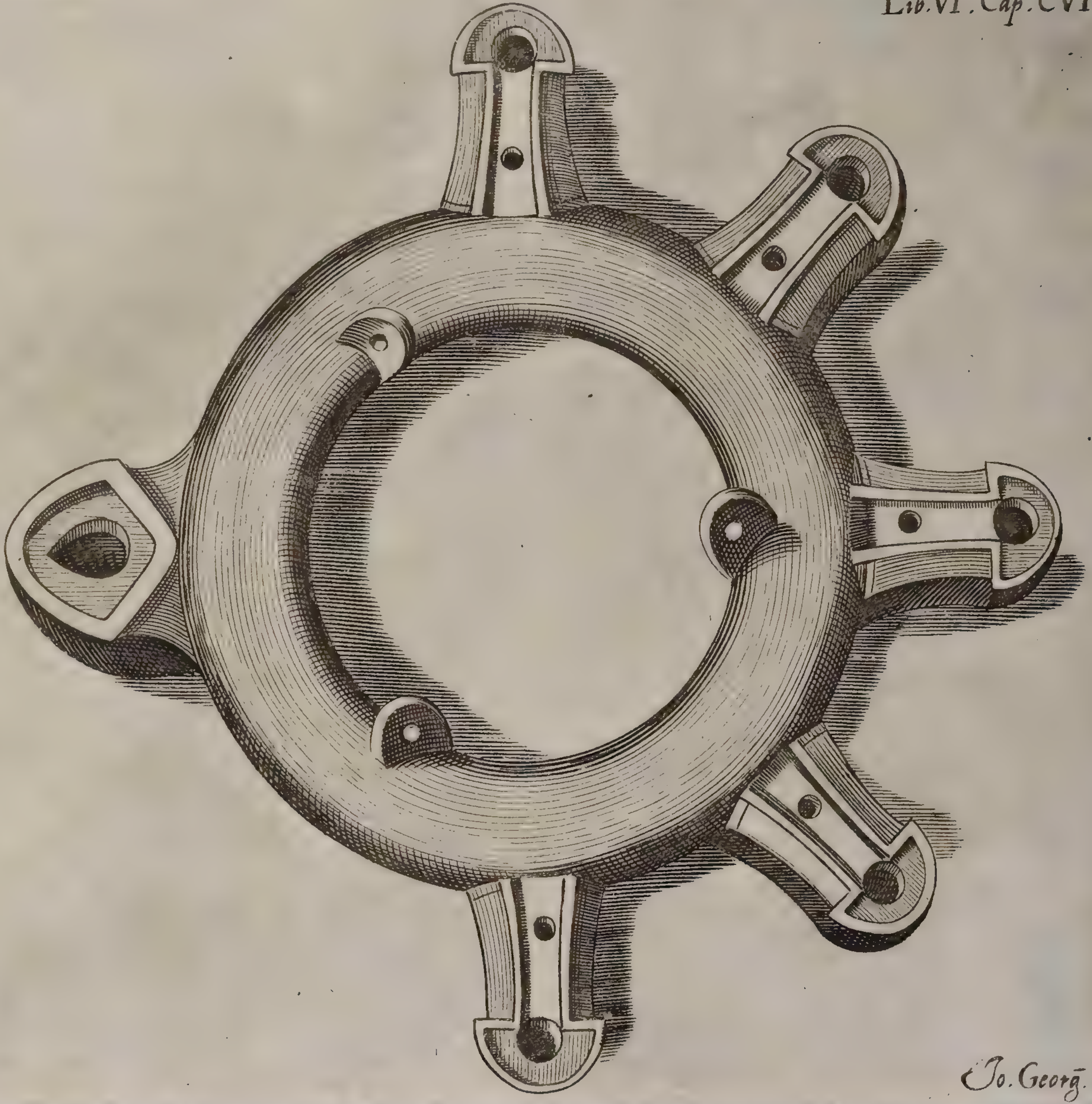
„ Tertia circularis, concaua, interiore marginis sui diametro pollices fere quatuor exteriore sex cum quadrante habet. Tubos antrorsum quinque exhibet, totidem ellychnijs capiendis, totidemque alia ijsdem temperandis foramina. A tergo ex aduerso medij ellychnij tubus est, alijs latior & breuior admittendo oleo: Interiore margine tres ansulæ perforatæ suspensioni aptæ sunt. Typos earundem Lucernarum penes me habeo Liceto mittendas, si tibi tamen tanti videantur. Expectabo ergo iudicium hic consiliumq. tuum; & si mittendas censeas, An curam istam in te suscipere velis. &c. Vale. „

A

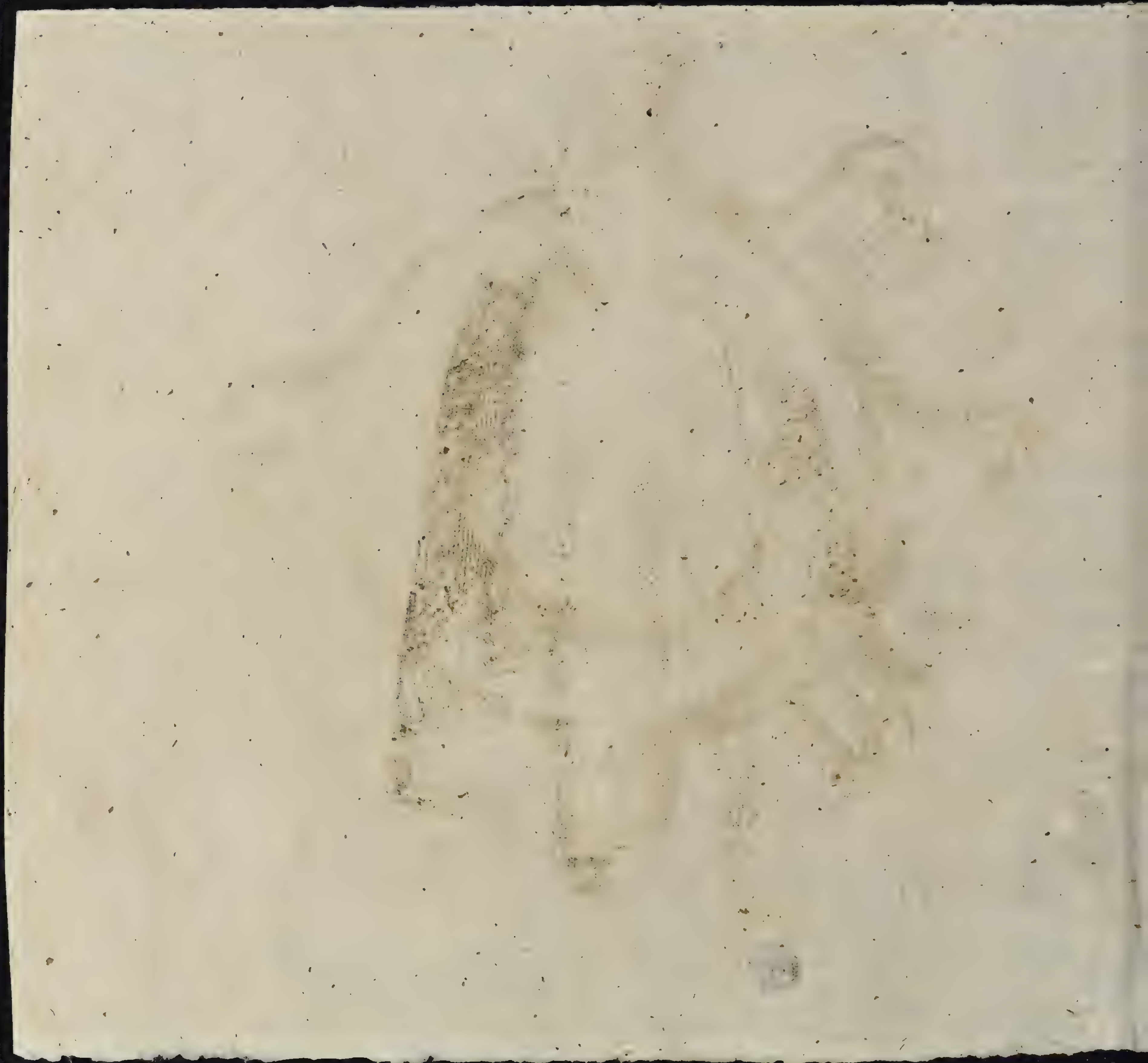
Huius autem Lucernæ prototypus quadruplo maior est ista figura, quam nobis inconsultis ad minorem formam redegit ita:

Ex-

Lib.VI. Cap. CVI. fig. 6.

Jo. Georg. sculps.

Explicantur propositæ Lucernæ, & primum ænea referens hominem penulatum, penis enormis. Cap. CVI.

SIngulas allatarum Lucernarum explicaturus, aggressurus eo quo propositæ sunt ordine; primam habeo, quæ refert hominem penulatum, enormi conspectui virilitate, flammulam ellychnij sustinente. Profecto repræsentat imago virum vltimi Septemtrionis aut Biarmum, aut Finmarchium, aut Scricfinium, longissimas noctes plurium mensium obtinentem sub polo, vel prope, in regione frigidissima, commodam habitationem non habente. Quibus in locis homines ad negocia mensibus nocturnis exeuntes extra domos, coguntur in tenebris perferre lucernas ad euitanda offendicula: Perferunt autem

A lucernas rudi tubo demisso ad inguina; quo propinquius illustrent ea, quibus offendi possent pedites. Manus autem, & brachia ne frigore gelido rigeant, & eo penetrabili profundius adurantur, continent intra penulam plurimũ pellibus animalium villosam sibi consarcinatam, & circumpositam a collo ad suras; non autem longiorem, quia gradientes per inæquales vias impingerent, ac impediretur eorum incessus. Sed & ea

B ratione focum prope partes genitales etiam ferre consueuerunt, quia membra genitalia frigoribus maxime patiuntur, quum admodum neruea sint; quibus frigidum inimicum esse docuit oraculum [a] Hippocraticum: & reuera non ita pridem hieme rigente quum in æstuarijs Venetis homines piscatores nocturno gelu necati fuissent in cym- [a] 5. aph. 18.

bula, reperti sunt omnes contegentes sibi manibus testiculos, vt quæ pars ingentiori dolore præ ceteris afficeretur in vehementia frigoris. Quare verius quam penis enormis, vt obtutu primo quis imaginaretur, imago prominentis est ad inguina lucernarij tubi. Sin autem quis contendat huiusmodi Lucernam ludicram esse viri monstrose mentulati, quas obscœnitates antiquitus in suis supellectilibus amarent & haberent diuites luxum in omni re semper affectantes, non repugnauero. Sed hic obseruasse non pigebit, quod Biarmis, & alijs septemtrionalibus accidit, vt in longissimæ noctis obscuritate perferant lumina secum ad negocia gerenda extra domos: id contingere singula nocte breuiore in Zona torrida degentibus diurnum calorem sub aperto cælo tolerare nequeuntibus; qui propterea dies degunt in cauernis, dormientes, noctibus exeunt ad negotia sub dio peragenda, tenebras lucernis, aut faculis a se pellentes: De quibus Hanno Carthaginensis in sua celebri Nauigatione, quam e Græco translatam in Etruscum idioma sic affert Ramusius [b] Hauendo

[b] to.1.p.113

» noi dunque nauigato due giorni presso
» di questi monti, ci trouammo in vna
» profondissima voragine di mare: da vn
» lato del quale verso terra vi era vna pia-
» nura, doue la notte vedemmo fuochi
» accesi d'ogni intorno, distante l'vno
» dall'altro alcuni più, alcuni meno.
» Quiui hauendo fatto acqua, nauigam-
» mo presso di terra più auanti cinque
» giornate, tanto che giugnemmo in vn
» gran golfo, il quale gl'interpreti disse-
» ro, che si chiamaua il Corno di Hespe-
» ro. In questo vi era vna grande isola,
» & nell'isola vna palude, che pareua vn
» mare: & in questa vi era vn'altra isola:
» nella quale essendo noi dismontati, non
» vedeuamo di giorno altro che boschi,
» ma di notte molti fuochi accesi; & vdi-
» uamo voci di pifferi, & strepiti, & suoni
» di cembali, & di timpani: & oltra di ciò
» infiniti gridi. di che noi hauemmo gran-
» dissimo spauento. Sed hi fuerunt Nigritarum regionis commercia, tripudiaque nocturna, temere nautis & aduenis illis metum incutientia. Ceterum in allata Lucerna, referente Biarmum hominem, ansulæ surgentes e summis

A humeris ostendunt aperte ijs infixum operculum fuisse, quo tegeretur amplum foramen hians in summo vertice capitis, ad excipiendum oleum, intra lucernæ caueam infundendum.

De secunda Lucerna Brandemburgensi, Satyri caput monstrosum referente.
Cap. CVII.

PRocul ab obscœnitate morali, sed non a naturali recedens enormitate B visitur alia Lucerna Serenissimi Septemviri Electoris Brandemburgensis, quæ caput Satyri, cornibus insigniter protuberantibus, & hederacea corona redimitum refert; etenim enormitas est in inferiore labro, siue potius mento plusquam nimium in longum exerto, & acuminato, in cuius apice foramen hiat ellychnio ferenti flammulam apertum. Sed quod hedera coronatum sit Satyri caput; duplicem id habet erudi- C tionem; vna quidem est quod Satyri fuerint comites Bacchi, cui sacratur hedera; de qua stirpe Natalis ita [a] in sua Mythologia: *Coronabantur hedera, quicunque Libero Patri erant initiaturi, vt significauit Euripides in Bacchis: vt alij crediderunt, quia paruus Dionysius in illa arbore fuit occultatus: vt vero alij, quia racemos vuarum imitatur: vel quia semper sit viridis & iuuenis, qualis Deus ipse fingebatur: vel quia quum frigida sit arbor* D *natura, ob insitum frigus adiumento sit aduersus ebrietatem. Alij sacram Baccho putarunt, quia Cissus Bacchi comes inter saltandum incommodius cum Satyris perijt, ac Bacchi iussu fuit in arborem mutatus, quam Græci Cissum, Latini hederam vocarunt. Alij ad imitationem Bacchi id factum crediderunt, quod ille quum esset puer, hedera & lauro coronatus incederet, vt ait Homerus in Hymnis,*

[a] l.5. Hede. Bacch.

» Tum quoque paruus erat, filuisque
errabat in altis
E » Ornatus lauro atque hedera.

Atque non solum initiati, sed etiam coronæ sacrificantium, quibus caput vinciebantur, ad illius Dei imitationem Bacchi dictæ sunt, vt testatur Nicander in libro linguarum, in his:

» Tempora cinguntur bacchis florentibus illis.

Erat enim legibus sacrificiorum sancitum, vt

vt coronarentur hedera, quicunque Baccho initiarentur, vt ait Dionysius in Cosmographia:

„ Concitæ agunt, vt lex Baccho sacra tempora ramis
„ Deuinctæ nigris hederæ, ac pallente corymbo
„ Nocturnæ: clamorque ingens consurget ad auras.

Sic ergo Satyri, Bacchi comites, in honorem Dionysij, coronabantur hedera. Sed alia ratio potior est, cur caput Satyri coronatum sit hedera vinciente cornua, vt in Lucerna spectatur; quia nempe cornua hieroglyphicum sunt impetus, roboris, furoris, quo cornutum animal quodque ferire solet obuios; & quia temulenti plerumque sine rationis vsu lædunt impetum facientes in obuios; ideo coronari consueuerunt hedera, cuius frigiditate violenta vini vis temperaretur, & cohiberentur vinum bibentes ab inferenda mortalibus iniuria. Satyros vero vini appetentiores esse, constat ex historia Midæ, qui fontem, ad quem Silenus accedere consueuerat, vino generoso repleri curauit, cuius odore tractus, & haustu Satyrus inebriatus, indeque profundo somno sopitus, a venatoribus captus, atque vinctus ad Midam perductus est; qua de re Xenophon, agens de Cyri minoris expeditione, dicit [b] *Thymbrum venit, ciuitas & ea celebris. In ipsa, quæ huc ducit, via fons ostenditur, qui Midæ dicitur: eum enim Midam Phrygum regem vino miscuisse proditum est, quum ad se Silenum pellexit.* Quod recipit ab eo Rhodiginus [c] afferens a Mida Satyrum vino in fontem infuso circumuentum. Quod & Maximus Tyrius ille Platonicus in sermone, vtrum orandus sit Deus [d] etiam confitetur: *Phryx quidam*, inquit, *desidis vitæ homo, pecuniæque appetens, Satyrum capit ebriosum (vt ait fabula) dementem: infuso in fontem mero, iam ante propter sitim frequentatum a Satyro, Satyrum potat. Præcatur fatuus Phryx dæmonium captiuum, præcationem nimirum qualem aut hunc petere, par erat, aut illum perficere.* Sic igitur apte Satyri caput inter cornua vinctum hederacea corona fictum est in Lucerna Serenissimi Septemviri Brandemburgici.

(Left margin: ...nua sym... m robo... / ...b.1. / ...14.c.12. / ...ser.30.)

De tertia Lucerna pullos auspiciorum habente. Cap. CVIII.

Tertia Brandemburgensis itidem Lucerna, quæ fictilis, pullos habet gallinaceos, esitantes extra caueam, cui vasculum teres oblongum super impositum est. Profecto veteres auspices vsos fuisse pullis gallinaceis comedentibus, aut a cibo abstinentibus ad auguria captanda rerum gerendarum, aperte nobis indicat Valerius Maximus agens de Auspicijs in hæc verba: *Publius Claudius bello Punico primo quum prælium nauale committere vellet; auspiciaque more maiorum petijsset: & pullarius non exire pullos cauea nunciasset: abijci eos in mare iussit, dicens, quia esse nolunt, bibant.* Ex quo loco patet, ad auspicia bellorum duces, vel in nauibus portare consueuisse pullos huiuscemodi sacros intra caueam, e qua foras exirent comesturi grana de vase caueæ superposito educta, & in terram deiecta, vbi felix auspicium futurum erat; non exirent e cauea ad comedendum, vbi malum augurium portenderent. Ac sane in Lucerna felicis augurij typum habemus expressum; etenim e cauea egressi pulli spectantur, grana legentes ex humo ante caueam, cuius orificium apertum patet, vnde pulli fuerunt egressi ad pastum; quemadmodum & supra caueam impositum vas operculo remoto spectatur apertum, vnde grana fuerunt educta spargenda pullis ad esum; quorum alter actu granum rostro de terra sibi tollit; alter de more granum ore iam haustum vt in ventrem demittat, elato capite collum diducit elongans. Ac sane neglectæ religionis auspiciorum pœnas dedit non solum Publius ille Claudius, verum etiam, eiusdem Valerij testimonio ibidem, *Lucius Iunius Publij Claudij Collega neglectis auspicijs, classem tempestate amisit: damnationisque ignominiam voluntaria morte præuenit.* Aptissime vero Lucernæ sculptum inest hoc augurij symbolum, quoniam Antiqui Lucernas, laternasve (quod idem est) auguribus assignabant semper apertas, ac semper effulgentes; vt ait Plutarchus in Quæstionibus Romanis [b] ita: Cur Augurum, quos ante Auspices nominabant, Laternas „ sem-

(Right margin: [a] l.1.c.4. / [b] Quæst.72.)

» semper esse apertas voluerunt, neque » operculo vnquam tegi? An paruas res » magnarum voluerunt esse tesseras, mo- » re Pythagoricorum? Vt enim hi chœ- » nici insidere, ac ignem a gladio agitare » vetabant: ita prisci multis vsi sunt ob- » scuris significationibus, maxime rerum » sacrarum: de quibus etiam Lucernæ » hoc institutum est. Nam Lucerna re- » spondet corpori animam continenti, » qui lumen est, semperque debet intel- » lectus esse apertus ac perspicax, nun- » quam includi, aut flatu extingui. Iam » quum venti spirant, aues non constan- » ter manent, neque firma auguria exhi- » bent, quia tum vagantur & inæquali- » bus aguntur volatibus. Ista igitur con- » suetudine docent captanda auguria, » non quum venti flant, sed quum est » tranquillitas, & apertis vti licet Lucer- nis. Itaque multæ fuit compos erudi- tionis, qui Lucernam Lucemburgen- sem istam habere voluit augurij tesse- ram in auspicio fausto pullorum, e cauea egressorum ad edenda grana proiecta.

De Lucerna, virum nudum & mulierem opertam indumentis colludentes repræsentante. Cap. CIX.

NEque vero mysterio caret illa nu- mero quarta Lucerna fictilis in Museo pariter Serenissimi Electoris Brandemburgensis, quæ repræsentat in area mulierem indutam podere, virum- que nudum, stantes, inter se colluden- tes, inuicemque se se complectentes. Etenim prima moralis explicatio fuerit, si dixero, Mulierem pudicam decere maxime vel in ipsis legitimis lusibus coniugalibus verecundiam, nec etiam marito corporis sui nuditatem prostitue- re; quum viri nuditas masculo non ita sit opprobramenti nota. Candaulis hi- storia legitur apud Ztetzem in Chilia- dibus [a]

I. Explicatio.

[a] Chil. 1. hist. 3.

» Herodotus vero Gygem pastorem quidem non dicit,
» Filium Dasculi autem inquit, scutife- rum Candaulæ.
» Qui Candaules vxoris amorem pro- priæ fouens,
» Nudam ipsam ostendit Gygi clancu- lum.
» Illa vero & re cognita tacet: deinde vocat Gygem:
» Electionem, dicens, cape Gyges duarum vnam,
» Vel tu Candaulem interficere, vel interfici ab illo:
» Nuda enim duobus viris non susti- neo videri.
» Sic Candaulem occidens, cæpit re- gnum.

Sed præstat luculentiorem narratio- nem ex Herodoto proferre, apud quem de proposito mira, pulchraque leguntur istiusmodi: [b] Hic igitur Can- » daules vxorem adamabat, eamque præ » amore arbitrabatur omnium femina- » rum esse pulcherrimam. Hoc ita esse » sibi persuadens, apud Gygem, Dascyli » filium, ex satellitibus suis (erat enim is » maxime ipsi acceptus, eoque ministro » in rebus magis arduis vtebatur) speciem » vxoris supra modum extollebat. Ad » quem non multo interiecto tempore » (necesse namque erat ei male euenire) » inquit his verbis: Gyges, neque enim » videris mihi fidem habere referenti de » coniugis specie: (quod magis incredulæ » sunt hominibus aures, quam oculi) fac » illam conspicias nudam. Hic autem ve- » hementer exclamans, Quænam, inquit, » here sermonem profers haudquaquam » sanum, qui me iubes inspicere heram » meam nudam? Mulier exuta tunica, » & verecundiam pariter exuit. Iam olim » hominibus sunt honesta excogitata, vn- » de discere debemus: ex quibus hoc » vnum est, Quæ sua sint, quemque inspi- » cere debere. Ego vero tibi fidem ha- » beo, illam esse feminarum omnium spe- » ciosissimam, teque oro ne me ores illi- » cita. Atque hæc dicendo Gyges repu- » gnabat, pertimescens ne quid sibi extra- » re mali contingeret. Cui vicissim ille » his verbis, Fidens, inquit, esto Gyges: » caue timeas aut me, tanquam hoc te » sermone tentantem, aut vxorem meã, » ne quid tibi ex ea detrimenti creetur. » Principio enim sic ego machinabor, vt » illa ne deprehendere quidem possit se » abste fuisse inspectam. Te namque se- » cundum fores cubiculi, in quo cubamus, » quum apertæ fuerint collocabo. Vbi » ergo fuero ingressus, aderit & vxor » mea in cubiculum: iuxta cuius introi- » tum sella posita est, super quam vestes » illa, vt quamque exuet, reponet, se se » per

[b] l. & se[...]

Mulie[r exu]ta tu[nica &]verec[un]diam [pari]ter ex[uit.]

A per multum otium spectandam præbens: quæ quum a sella cubitum perget, ostendens inuicem terga, curæ tibi sit deinceps ne per fores abeuntem conspiciat. Gyges igitur, vbi effugere non potuit, fuit paratus: quem Candaules, posteaquam hora cubandi visa est adesse, in cubiculum duxit: statimque post & vxor adfuit, quam introeuntem, ac vestimenta deponentem Gyges intuitus, vbi auersa fuit illa cubitum vadens, ipse e loco prorepens foras abijt: & inter

B exeundum a muliere conspectus est. Hæc, vt didicit, a viro quid actum esset, neque præ pudore exclamauit, neque visa est percepisse habens in animo Candaulem vlcisci. Apud Lydos enim, & fere apud ceteros quoque barbaros, magno probro est etiam virum conspici nudum. Ita tunc nihil aperiens mulier, silentium tenuit: mox autem vbi dies illuxit, quos domesticorum maxime sibi fideles intelligebat esse, quum

C præparasset, Gygem accersit. Hic eam nihil suspicans scire eorum quæ acta erant, accersitus venit: quippe qui antea solitus esset ad reginam concedere, quoties ab ea vocaretur. Vt venit, ad eum his verbis mulier inquit: Nunc duabus tibi præsentibus vijs, Gyges, offero electionem, in vtram malis diuertere: Aut enim me pariter ac regnum Lydorum habe, vbi Candaulem interfeceris, aut teipsum continuo occumbere sic oportet: ne in omnibus

D Candauli obsequendo, posthac scias quæ te scire non decet: sed aut illum, qui ista consuluit, interire opus est: aut te, qui nudam me est conspicatus, & illicita fecisti. Ad hæc verba Gyges primum obstupefactus, postea obsecrare illam ne se ad talem necessitatem adigeret alterutrum eligendi. Vbi non persuadet, sed vtique propositam sibi necessitatem cernit, aut interimendi

E herum, aut per alios pereundi, elegit vt ipse superesset: atque ita percontans illam inquit, Quandoquidem me adigis inuitum ad herum meum occidendum, age, audiam quo pacto illum adoriemur. Excipiens illa, Ex eo, inquit, loco adoriendus erit, vnde ille me nudam ostendit. Insopitum autem impetus dabitur. Posteaquam igitur insidias instruxerunt, & nox aduenit, Gyges nihil cunctatus est: quippe cui nulla deuitandi facultas esset, sed necesse aut perire, aut Candaulem perimere: mulierem in thalamum sequitur, quem illa, dato pugione subter easdem fores occulit. Vnde post modum iste procedens, quiescentem Candaulem obtruncat, vxoreque eius, & regno potitus est. Cuius rei meminit & Archilochus Parius, qui per idem tempus fuit, in iambo trimetro. Obtinuit autem regnum Gyges, & in eo fuit confirmatus ex Delphico Oraculo; nam quum Lydi indigno animo ferrent Candaulis casum, atque in armis essent; conuenit inter hos, ac factionem Gygianam, vt, si oraculum respondisset hunc esse Regem Lydorum, ipse regnaret: sin minus principatum Heraclidis restitueret. Accepto igitur oraculo Gyges ita regnauit. Vnde constat, mulieres corporis proprij nuditatem odisse maxime viris ostendere: Quod indicare volens Autor Lucernæ, colludentem cum viro nudo mulierem effinxit aptissime tunicatam, non autem nudam. Verum enim vero lubet aliud occultius aperire mysterium ex eo quod Lucerna vitæ symbolum est, quam & Plutarchus in [*] Qu. Romanis, & olim nos in proprio volumine fuse demonstrauimus [c] esse coexistentiam corporis & animæ: certe corpus ad animam se habet vt materies ad formam, Aristotele [d] doctore; proindeque vt femina ad [e] masculum; corpus itaque, materiaque formam appetens, & illi se se copulans, apte femina muliere tunicata repræsentatur, non autem muliere nuda, tum quia nunquam reperitur in rerum natura materia nuda, sed semper est aliquam formam induta, tanquam habitum eius imperfectiones tegentem: tum quia materia non appetit formam vllam nisi sit ornata dispositionibus ad eam formam apparantibus, quæ sunt indumentum, sub quo tegitur materiæ nuditas. Forma vero scite repræsentatur viro nudo; viro quidem, quia, vt ait [f] Aristoteles materia formam appetit, sicuti femina marem, a Platone non valde dissentiens, [g] qui materiam matri, formam vero patri comparauit, in Timæo. Forma vero virum nudum refert, quia de se simplex est substantia nullis induta dispo-

II. Expl. physica.

[*] Qu. 72.

[c] l. 2. de vita c. 3. & seqq.

[d] 2. de an. t. 4. 6. 7. 24. 26.

[e] 1. phy. t. 81.

[f] loc. cit.

[g] 1. phys. t. 80.

dispositionibus, quibus ad materiam appareitur vel illi copuletur; sed omnes dispositiones requiruntur ex parte materiæ, nulla prorsus ex parte formæ; quod satis aperte docuit Aristoteles non semel inquiens [b] *videtur enim in patiente, & disposito actiuorum inesse actus. anima autem id est, quo viuimus, & sentimus, & mouemur, & intelligimus primo: Anima vtique ratio quædam erit, & forma; sed non vt materia, & subiectum.* & infra [i] *Et propter hoc bene opinantur, quibus videtur neque sine corpore esse, neque corpus aliquod anima; corpus enim non est; corporis autem aliquid est. Et propter hoc in corpore inest, & in corpore huiusmodi: Et non sicut priores ad corpus aptabant ipsam, nihil vltra definientes, in quo, & quali; quum non videatur quodlibet recipere quodlibet. Sic autem fit & secundum rationem; vniuscuiusque enim actus in eo, quod potentia existit, & in propria materia, aptus natura est fieri.* Deinde vero forma viro nudo repræsentatur in comparatione ad materiam femina repræsentatam, quia præstantissima formarum Themistio [*] & Aristoteli [k] est intellectus, qui suo munere fungitur sine vllo penitus instrumento corporali, [l] & qua corpori mistus non est; [m] corpus autem se se ad animam habere velut indumentum, optime monuit Eusebius Pamphilus in sua Præparatione [n] Euangelica: *Quum autem*, inquit (de vera pietate priscorum Hebræorum tractans) *non contemnendam totius partem hominem esse viderunt, partem eius præcipuam, animam videlicet verum hominem, corpus vero quasi hominis indumentum esse, affirmarunt.* Hæc itaque referre possunt hieroglyphica mulieris tunicatæ, virique nudi colludentium inter se se, Lucernam pulchre perornantia.

[b] 2. de an. t. 24.
[i] tex. 26.
[*] 3. de an. cap. 27.
[k] 1. de an. t. 82.
[l] 3. de an. t. 6.
[m] 3. de an. t. 4
[n] l. 7. c. 1.

De tribus alijs Lucernis polymyxis, bilychni, trilychni, & pentelychni. Cap. CX.

Reliquæ vero tres Lucernæ polymyxæ, fictiles omnes, in eodem Gazophilacio Sereniss. Principis Electoris Brandemburgensis, eandem inter se videntur habere posse mysticam explicationem; qua scilicet luteum Lucernæ corpus indicet humanum corpus, ex luto primæua sui creatione [a] constitutum, ratione cuius ab Ecclesia dicitur vnicuique mortalium, initio quadragesimalis Ieiunij, *Memento homo, quia puluis es, & in puluerem reuerteris:* id ex antiqua scriptura diuina [b] desumens: Et adhuc infra [c] *Respondensque Abraham, ait: Quia semel cœpi, loquar ad Dominum meum, quum sim puluis, & cinis.* Ignis autem ellychniorum apte signat animas, animarumque partes; de quibus & Plutarchus [*] vt visum est, & e vetusta philosophia Virgilius [d]

„ Principio cælum, ac terras, camposque liquenteis,
„ Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque astra
„ Spiritus intus alit; totamque infusa per artus
„ Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.
„ Inde hominum, pecudumque genus, VITÆQVE volantum,
„ Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.
„ Igneus est ollis vigor, & cælestis origo
„ Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
„ Terrenique hebetant artus, moribundaque membra.
„ Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque: nec auras
„ Respiciunt clausæ tenebris & carcere cæco.
„ Quin & supremo cum lumine vita reliquit. &c.

Sed & Aristoteles tum ex Democriti decretis [e] *Ignem quendam & calorem dicit esse animam:* tum ex mente propria constituit [f] intellectum humanum esse veluti lumen; quod a summo Deo [g] accenditur in anima. Quam veritatem confirmare videtur diuina scriptura legens de Deo [h] quod *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, vnicuique speciatim concilians intellectus proprij lumen in animæ cuiusque creatione. Quum autem anima considerari valeat & in duas, & in tres partes, potentiasve diuisa; in duas quidem, rationalem scilicet, ac rationis expertem cum Aristotele [i] scribente: *Quemadmodum alteram partem eius* (animæ scilicet) *esse ratio-*

[a] Genes.
[b] Gen. 3.
[c] Gen. 18
[*] Quæ. R. 72
[d] 6. Æne.
[e] 1. de an.
[f] 3. de an. t. 18.
[g] 3. the. c.
[h] Ioan. 1.
[i] Ethic. I. cap. 13.

A *tionis participem, alteram expertem; nam vtrum distincta sint, vt corporis partes, & omnia diuisibilia: an ratione tantum duæ sint, re autem ipsa separari inter se minime possint, vt in circumferentia conuexum, & concauum: illud vero nihil ad propositum refert. Irrationalis autem partis, alia communi & vegetali persimilis est: ita appello eam, quæ alendi, & augendi causa est; talem enim animæ facultatem in omnibus quæ aluntur, statueret aliquis: & in fœtibus quoque; quin etiam eandem hanc in* B *perfectis, & conuenientius etiam, quam aliam quampiam. Huius autem communis quædam virtus, non humana apparet; quippe quum pars hæc & facultas in somnis maxime operari videatur: bonus autem & malus in somno discerni minime possit.*

[...]lix a misero [...]n differt di[...]dia vitæ [...]rte.

Vnde inquiunt felices in dimidia parte vitæ a miseris nihil distare. Atque hoc conuenienter euenit; ocium enim animæ somnus est, quæ vel bona, vel mala dicitur. Ac de his quidem satis.

[...]mnus cuius [...]mæ sit [...]um.

Atque hæc nutriendi facultas, est enim humanæ virtutis expers, C *omittenda est. Videtur autem etiam altera quædam natura animæ irrationalis esse; quæ rationis tamen quadam ex parte capax sit.* & mox: *Esse igitur irrationalis quoque hæc duplex videtur; nam vegetalis nullo modo cum ratione communicat; concupiscibilis autẽ & omnino appetibilis particeps rationis quodammodo est: quatenus ipsi obedit, imperioque eius obtemperat. Ita profecto & patris & amicorum habere rationem dicimus, & non sicut mathematicorum.* D *Parere autem quodammodo rationi irrationalem hanc partem admonitio, & omnis increpatio, & cohortatio indicat.*

[...]Rationalis [...]mæ pars vt [...]blex sit.

Quod si dicendum est, hanc quoque partem rationem habere, duplex erit ea quæ rationem habet; altera enim proprie, & in se eam habebit; altera ita vt is, qui dicto patris audiens est. Ex quibus apertum est duplicem haberi posse diuisionem animæ;

Diuisio ani[...] in duas [...]tes.

secundum quarum vnam anima tota diuiditur in partem rationalem, quæ mens E est humana, & in partem rationis expertem proprie, quæ pars est animæ degens infra mentem; quarum partium typus est quinta Lucerna fictilis Serenissimi Electoris Brandemburgensis, duo tantum obtinens ellychnia flammigera.

[...]ucernę bi[...]nnis expli[...]o.

Secundum alteram vero diuisionem anima nostra tripartito sumitur, in vegetalem omnino rationis expertem:

Diuisio ani[...]i in tres par[...]

sensualem, rationi tum repugnare, tum etiam obtemperare valentem: & rationalem natura sua imperantem, & alias omnes in suis functionibus gubernantem; vt late probauimus in Opere nostro de his, qui diu viuunt sine alimento [k] Quas quidem ternas animæ partes, ab Aristotele quoque latius excultas in libris de anima, refert optime sexta Lucerna fictilis Brandemburgica tribus ellychniorum flammulis corusca; quarum media correspondere videtur parti rationali, ceteras gubernans; læua vegetali, dextera parti sensuali.

[k] l.2.c.200.

VI Lucernæ trilychnis explicatio.

Ceterum & ad hanc normam explicari fortasse poterit septima Lucerna fictilis etiam Serenissimi S.Rom.Imp.Septemviri Brandemburgici, si dixero, Lucernam istam fictilem rotundam, magnam, pensilem e tribus ansulis, prominentibus ab interiore cyclo, quinque protuberantes tubos ellychniorum obtinentem in maioris circuli periferia, cum sexto tubo maiori, pro infundibulo suggerente liquorem olei singulis ellychniorum, representare nobis humanum caput, in editiore corporis regione veluti suspensum, quinque sensibus externis, in gyrum fere totam faciem ambientibus, ornatum, atque tanquam circumuallatum. Quibus communis sensus appellatus internus vim sentiendi quomodocumque subministret, ac eorum omnium singulorumque functiones perficiat; vt communis est plurimorum philosophantium opinio. Ceterum non inepta fuerit explicatio militis, Ducisque belli, quicunque dixerit, hac Lucerna typum haberi Valli militaris, Aggeris Propugnaculive Regularis, siue Realis hoc æuo nuncupati. Quæ mea cogitata vtinam non improbentur ab inclyto Smithio, qui typos Lucernarum ad me transmittendos curauit.

VII. Lucernæ fictilis explicatio.

De Lucerna Danica P. Charisij.
Cap. CXI.

PEtrus Charisius, vario rerum vsu peritissimus, Ionæ Charisij, olim Christiano IV Daniæ Regi ab interioribus consilijs, atque ad Hispaniarum ac Britanniæ Reges, Ordinesque Belgij Confœderatos Legati, filius, e sua pina-

na-

nacotheca Lucernæ pulcherrimæ ſimulachrum, mihi communicandum, & huic volumini inſerendum nouiſſime XIII. Maij M D C L. miſit Cl. Viro Ioanni Rhodio, ſcribens Lucernam apud ſe, fabertime conſtructam, æream eſſe, nixam Aquilæ pede vncungui: ſuper cuius tibiam, hinc inde vultibus Satyrorum perſonatam, extollitur vas, venuſte frondoſis ornamentis inferne, ſuperneque redimitum; cuius orificio ſuperiori aperto inſidet variegato cortice perſonarum, ſiue laruarum vultibus, marina teſtudo, dextero pede anteriore ſe veluti firmans ad collum vaſis, & ſiniſtro quoque poſteriore altrinſecus; pendentibus ex eius corpore in aere tum ſiniſtro pede anteriore, tum poſteriore dextro: Exerit autem ex ore aperto, veluti vociferans præ metu cadendi, linguam curuatam, quæ cedit in aptum ellychnij flammigeri receptaculum. Super dorſo teſtudinis in ſupremo culmine rotunda veluti patella parua viſitur, cui Satyrus, innixus vtroque pede caprino, nudus imminet, tanquam alui fœces deponens magno conatu, ſiniſtra manu femur quaſi premente, dextera vero corniculatum caput ſuſtinente; ac exerta mentula in hanc effigiem:

Cuius

E. Museo Petri Charisii Dani.

A Cuius explicatio, si præter phantasticam artificis imaginationem, pro fine spectatorum delectationem in artificij mirabilis habuerit aliquam allegoriam rerum naturalium, forte notare potuit mystice quatuor elementa mundi; namque pes Aquilæ hieroglyphicum esse potest aerei elementi, in quo regnat Aquila cunctorum volucrum regina. Testudo marina designat aqueum elementum, in quo genus id animalium B excrescit in admirabilem magnitudinem; de qua celebre testimonium habemus apud Ramusij collectiones Nauigationum B. Odorici Foroiuliensis, ex Ordine Fratrum Minorum[a] dictis de regno quodam Indiæ: *Et in questo loco ancora ho visto vna Testudine di grandezza mirabile, simile al Cuba, o vero Trullo di Santo Antonio, a Padoua.* Et reuera Testudo Lucernæ huius, comparata Satyro, superimposito, valde magnam præsefert corporis sui amplitudinem. C Satyrus autem, animal terrestre, terræ elementum apte potest indicare. Sed incertum est, an autor Lucernæ scopum hunc habuerit in animo. Ceterum pulchritudo Lucernæ nobis eam peruetustam indicare potest; siquidem antequam inuentus esset vsus candelarum ex cera, vel seuo, qui perantiquus est, omnes lucernis olearijs vtebãtur; adeoque magnatibus, & viris principibus lucernæ perpulchræ dudum in vsu fuerunt; vt vel ipse Cicero scribens ad D Q. Fratrẽ[b] meminit pulcherrimi Lychni sibi propter artificij formositatem periucundi: de quo nos antea[c] non semel. Ob quam elegantiam Lucernarum non dedignati sunt viri principes, atque reges in earum fabrica dudum occupari; siquidem Plutarchi relatu [d] Macedonum Rex Aeropus, quum in ocio versabatur, Lucernas, abacosque perparuos, fabricare solitus fuisse E traditur: verba Plutarchi sunt, Demetrium extollentis: Ceterum Dux in
» exercitu instruendo quam tractando
» videbatur melior, quod omnia ad vsum
» suppetere vellet affluenter, essetque in
» classe, machinamentisque splendide pa-
» randis, atque in ijs cum voluptate com-
» mentandis, nimium curiosus. Nam so-
» lers quum esset, atque intelligens: non
» ad ludicra, neque ad studia futilia appli-

[a] tom. 1. pag. 248. B.

Lucernæ vetustas vnde arguitur.

[b] l. 3. ep. 7.

[c] l. 3. c. 8. f. & l. 6. c. 93. 94.

[d] in Demetrio.

Regum curæ quales esse debeant.

» cuit ingenij sui præstantiam, aliorum re-
» gum more, tibijs canentium, pingen-
» tium, & tornantium. Quippe Aeropus
» Macedo subtiles mensulas, & Lucernu-
» las, vbi vacabat, fabricando tempus
» traducebat. Attalus Philometor her-
» bas venenosas colebat, non tantum
» hyoscyamum & elleborum, sed & ci-
» cutam, aconitum, dorycnion ipse in
» hortis regijs seminans, plantans: liquo-
» resque, & semina, & fructus horum
» elaborabat cognoscere, ac suo quæque tempore colligere. Verum enimvero, quæ manibus regum fabricabantur, Lucernas artificio pulchras extitisse verisimile satis est; & perantiquas, vtputa sebaceis, ac cereis candelis antiquiores; quum tamen has antiquas esse, vel ex eo constat aperte, tum quod in antiqua scriptura non habeatur ipsarum mentio; tum quod earum inuentor in abdita vetustatis maiestate delitescat; etenim apud Polydorum Virgilium legimus, agentem de rerum inuentoribus[e] *Non proditur itidem, quis primus fecerit candelam ex seuo, rem etsi sordidam, attamen apprime vtilem.* His itaque quum Lucernæ fuerint antiquiores; quę pulchriore sunt artificio, qualem Danicam habemus, & valde priscas esse, & vel a Principibus fabricatas, vel ad vsum Principum effictas fuisse, probabile satis est. Quod autem superius de magnitudine testudinum Indici maris allatum est, confirmatur ab autore Historiæ naturalis & generalis Indiarum[f] occidentalium; etiamsi non adeo magnas ibi reperiri dicat, quantas memorat in Orientalibus Indijs vidisse se Beatus Odoricus; attamen passim eas ita grandes aspexisse se testatur, vt vni super humeros portandæ, vix quinque, vel sex homines sufficerent, Plinius allata confirmat, inquiens[g] *Testitudines tantæ magnitudinis Indicum mare emittit, vt singularum superficie habitabiles casas integant: atque inter insulas, Rubri præcipue maris his nauigant cymbis.* Ad ornatum vero facere testudinum illa putamina figuris pulchris naturæ munere cælata, satis innuit mox idem Plinius, cui[h] *Testudinum putamina secare in laminas, lectosque & repositoria his vestire, Carbilius Pollio instituit, prodigi & sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenij.* siquidem ad luxum

Lucern[æ] qui Rex f[a]bricaret.

[e] l. 3. c. vlt.

[f] l. 13. c. [..] to. 3. nauig. Ramus.

[g] l. 9. c. 10. l. 6. cap. 22. 25.

Naues e co[r]ce testudin[um]

[h] l. 9. c. 11.

xum

xum non contegerentur lecti, repositoriaque laminibus corticum testudinearum, nisi forent hæ pulchris diuersi coloribusque figuris a natura distinctæ, variegatæque. Sed hac de re Seneca luculentius, [i] *Video*, inquit, *elaborata scrupulosa distinctione testudinem, & fœdissimorum pigerrimorumque animalium testas ingentibus pretijs emptas, in quibus ipsa illa, quæ placet, varietas subditis medicamentis in similitudinem veri coloratur.* Iuuenalis [k]

[i] 7. de benef. 9.

[k] Sat. 11.

» Qualis in Oceani fluctu testudo nataret,
» Clarum Troiugenis factura ac nobile fulcrum:
» Sed nudo latere est paruis frons ærea lectis.

Lucianus in Asino: *Lectus* (ait) *erat magnus, ex Indica factus testudine, atque ornatus auro. In hoc me collocant: & iuxta ponunt mulierem.* Et hac de re similiter Apuleius [l] infit: Et iam, torus genialis scilicet noster futurus, accuratissime desternebatur lectus, Indica testudine perlucidus, pulmea congerie tumidus, veste serica floridus. Et Martialis [m] ad Amœnum:

[l] l. 10. meta.

[m] l. 12. epig. 7.

» Bis quinquagenis domus est tibi millibus empta,
» Vendere quam summa vel breuiore cupis.
» Arte sed emptorem vafra corrumpis Amœne,
» Et casa diuitijs ambitiosa latet.
» Gemmantes prima fulgent testudine lecti,
» Et Maurusiaci pondera rara citri.
» Argentum atque aurum non simplex Delphica portat:
» Stant pueri, Dominos quos precer esse meos.
» Deinde ducenta sonas, & ais, non esse minoris,
» Instructam vili vendis Amœne domum.

Hic a Domitij sensu recedere cogor, qui gemmantes lectos exponit incrustatos argento, quod Seruilius primus instituit: vel quia erant Pauonini: nam & aperte Martialis ait lectos gemmantes fulgere prima testudine, nimirum præcipua, primique pretij testa, quæ propter fulgorem, ac pelluciditatem inter gemmas collocatur: etenim æuo quoque nostro Matronæ, puellæque nobiles Genuensium meorum in delicijs, summoque precio habent Anulos e marinæ testudinis putamine confectos, quod in morem gemmarum vtcumque pelluceant: & Isidori testimonio [n] in Originibus rerum etymologias expiscanti, *Gemmæ vocatæ, quod instar gummi transluceant*, Arabicæ namque gummi nuncupatæ, quæ pellucida spectatur; quam affectionem cernere quilibet in pretiosiore testudine potest. Et reuera Cl. Vir Hieronymus Golzadius Vicetinus, in Patauino Lycæo Medicinæ Theoricæ professor primus postmeridianus, mihi testatur se Constantinopoli, dum ibi Medicus ageret, vidisse scrinium apud magnatem Turcam, ex cortice testudinis adeo fulgente cõtectum, vt ex auro purissimo fabricatum videretur, & oculis aspicientium obrizum aurum ostentaret. Quare nulli mirum si Lucerna Principis alicuius, eademque princeps in formam Indicæ testudinis primæ variegatæ dudum effigiata fuerit.

[n] l. 16. cap. 6.

De Lucernis admirabilibus ellychniorum mira multitudine. Cap. CXII.

Porro multitudine myxorum admirabilem Lucernam apte Libanius describit in Auaro filium pium abdicãte [a] *Num etiam aliquid delitiarum inquam, mare nouit adferre, cuius ne bona quidẽ est aqua? rursus quibus tadarum cura commissa erat, quot opinamini faces perdiderunt? ego quippe iam etiam pro domo formidaueram, ne hanc quoque nobis ignis adureret; quandoquidem accendere Lucernam admonebant. Et quidam venit Lucernam tenens, non pro more aliarum factam, sed strias in circulum habentem, & vndequaque ignem requirentem: tantam emittebat flammam, vt ignes bustorum luce imitaretur. Hanc implere nos hortabatur: at mihi luminis magnitudo, nox erat; nam caliginem copia lampadum reddebat: quocirca tunc volebam igni me ipsum tradere, vt pro oleo Lucernæ essem: sed cohibuerunt me amici, qui adsistebant, iam his me liberatum iri dicentes.* Ceterum hac aliam valde plurium ellychniorum nobis commemorat Athenæus; inquiens in suis Dipnosophistis [b] Euphorion in histo-

[a] declam. 39. Lucerna a Libanio Sophista descripta.

[b] l. 15. c. 19.

storicis Commentarijs refert, Dionysium iuniorem in Tarentinorum curia Candelabrum posuisse, in quo tot arderent Lucernæ, quot dies anni sunt. Ita Iacobus Dalechampius vertit: rectius mea sententia, *candelabrum suspendit*, siue *dicauit*. est enim in textu Græco ἀναθεῖναι λυχνεῖον. Moris enim fuit apud antiquos, vt obseruat hic etiam eruditissimus Causabonus, ex Plinio [c] delubra Lychnuchis pensilibus ornare. *Placuere*, inquit Secundus, *& Lychnuchi pensiles in delubris, aut arborum modo mala ferentium lucentes; qualis est in tẽplo Apollinis Palatini, quod Alexander Magnus Thebarum expugnatione captum in Cime dicauerat eidem Deo*. Mala vero illa fuere Lucernæ plurimæ, in arbore veluti in candelabro prælucentes. Græcorum autem Prytanea Vestæ erant sacra: in cuius honorem perpetuus ignis ibi fouebatur. Inde πρυτανεῖον dictum volunt, quasi πυρὸς ταμεῖον; etsi aliter etymologizent alij. Propterea Dionysius in Tarentinorum Prytaneo mirabilem hunc lychnuchum cum suis amplius CCCL. Lucernis dedicat. Nam ignis ille Vestæ, nihil nisi Lucerna semper ardens fuit. Quoniam autem maxima cum religione solitum caueri, ne olei defectu Lucerna extingueretur, natum ex ea re prouerbium est: *Lychnus in Prytaneo:* quo vtebantur, quando perpetuam & nunquam deficientem alicuius rei copiam volebant significare.

Dionysij Lucerna mirabilis.

[c] lib. 34. cap. 3. f.

Lucerna in speciem arboris mala ferentis.

Prytanea Græcorum vt Vestæ sacra.

Prouerbium, *Lucerna in Prytaneo*.

De Lucernis, tam solennibus in festo nocturno Aegyptiorum, quam mysticis hieroglyphica tum optimi Principis, tum etiam Summi Dei continentibus.

Cap. CXIII.

Eruditissimo, & Clarissimo Viro D. Fortunio Liceto Iacob. Philippus Tomasinus Episcopus Aemoniensis S. P.

QVi secundam editionem paras, eruditissime vir, illius insignis operis tui De Reconditis Antiquorum Lucernis, ab omnibus literarum cultoribus plusquam nimium expetitam: nunc ansam tibi præbere me teneri video, charam memoriam recolendi communis amici, Laurentij Pignorij, viri vere nostrum amicissimi, totius antiquitatis cultoris eximij. Nam dum eius vita defuncti superioribus annis Museum lustro, plures inter vetustatis reliquias, ad manum occurrit pulcherrimum Emblema, me iudice gemmæ cuidam insculptum; quod binas ardentes Lucernas operis antiqui refert, elatis manibus gestatas a simulachro viri Tricipitis pariter atque Tripodis, Liliorum floribus coronati, tænias geminas ad lumbos discinctas habentis: quem velut alloquitur alius homo, manu caulem forte lilij gerens, & in summo capite calathum, siue modium; cui canis blandiri videtur. & a sinistris ad se veluti venientem, cum Sistro in dextera manu, simul & cum vase aqua pleno pendulo e sinistra, & cum flore Lilij in vertice summo capitis. Oculo quodam ingenti sine palpebris semper aperto supra periferiam gemmæ conspicuo: Ternis illis, quaternisve cum cane figuris velut in litore maris, aut ripa fluminis constitutis; vt in icone nunc ad te transmisso percipitur; quas imagines, tuam eruditionem sibi postulantes auxiliarem, in ampliorem formam curare poteris effigiari, quo melius pateant obtutui singulæ. Vale, & me ama.

Prima Schematis explicatio: De Lucernarum Accensione in solenni festo nocturno quotannis apud Aegyptios, primumque mysterium viri Triciptis Lucernas habentis detegitur pro Mercurio Trismegisto Aegyptiorum Rege Optimo, Sapientissimo, & beneficentissimo. Cap. CXIV.

Illustriss. ac Reuerendiss. Iac. Philippo Tomasino Episcopo Aemoniensi Fortunius Licetus B. A.

A NOn parum ornamenti quum accessurum videam operi meo De Reconditis Antiquorum Lucernis in hac ipsius editione secunda, ex antiquo pulcherrimoque cimelio Pignoriano, duas Lucernas ardentes ostentante, cuius mihi copiam facis, Illustrissime Præsul; gratias humanitati tuæ ingentes habeo, quod simul & amicissimi Pignorij mihi memoriam colendam offers; & adeo elegans vetustatis hieroglyphicum affers ad mei voluminis perfectionem. Omnia Pignorij vel schedarum fragmenta plurimi facio; quia virum agnoui de monumentis antiquitatis optime meritum. Et in hoc sane symbolo multa mihi videre videor arcana priscorum; ac vt arbitror Aegyptiorum. Tuamque descriptionem video Schemati congruere de ternis iconibus humanis. Quod enim simulachrum a dextris est, hominem vere refert tergemino capite coronatum Lilijs, e singulo vertice surgentibus: manibus vtrisque sursum elatis duas antiquas Lucernas tenentem: Lumbos extensa duplici fascia vel solutum, vel præcingendum: ternis cruribus pedibusque nixum terra

B Descriptio schematis.

calcata stare rectum. Imago media viri stantis itidem inspicitur: capite modium, siue calathum gestantis: manum dexteram velut innixam habentis aut Lilij caule sine floribus, aut hordei triticive culmo sine spica: viro canis a læua blanditur elato capite, dextro pede, caudaque ganniens. A sinistris habetur imago mulieris, lilij florem gerentis in vertice pariter: manu dextera Sistrum tenentis: læua vero situlam aqua plenam, ansa quadam anguinea prehensa gestantis; ac pedibus veluti gradientis ad virum intermedium. In summo culmine gemmæ supra peripheriam interiorem insistere videtur oculi bulbus grandior absque palpebris, intra circumferentiam illam omnia contenta prospiciens assidue. Quæ quidem hieroglyphica, sicuti sunt intuentium oculis corporeis iucundissima, perspicuaque satis; ita significationes eorum sunt oculo mentis abditæ, tenebricosæque nimium. Ad quas enucleandas & explicandas accedens, obseruo singulas istas imagines representare nobis Aegyptiaca mysteria. Et vt a prima exordiamur: Apud Aegyptios Mercurius Triceps, ceu Numen colebatur; de quo Natalis ita [a] *Hunc ipsum Deum Tricipitem vocarunt, ob triplicem potestatem, quam habere creditus est; nam marinus, & terrestris, & cælestis vocatus fuit, quod illi accidit, vel propter triplices vires, quas obtinebat, naturalem scilicet, moralem, & rationi obtemperantem facultatem: vel quod cum Hecate congressus, tres ex illa filias suscepisset.* Adagiographus de proposito scriptum reliquit: Triceps Mercurius: Dictum videtur in ambiguos, ancipitesque, aut vehementer astutos. Ad hunc modum fingebatur antiquitus Mercurius, vel quod plurimam vim habeat Oratio, vel quod idem Deus index viæ; proinde in singulis capitibus inscriptionem habebat, quo duceret hæc via, quo rursum illa. Huiusmodi Mercurij simulachrum primus posuit Proclides, autore Philochoro. Consentit his Gyraldus [b] inquiens: *Triceps Mercurius ab antiquis vocitatus; cuius meminit Lycophron in Alexandria:* Nonacrianus Tricephalus Deus: *Sic vero dictus, vt Interpretes scribunt, quod cælestis sit Deus, & maritimus, & terrenus.*

Explicatio figura Tricipitis.
[a] l.5.c.5.
Mercurius cur Triceps Natali.
Erasmo.
Mercuriū tricipitem qui primus posuerit.
[b] synt. 9. Gyraldo.

Sed & Seruius tres Mercurios posuit, terrenum, superum, & infernum, Ciceronis autoritate nixus. Sunt qui Tricephalum putent, quoniam nonnunquam Hermæ ita tricipites fiebant, ad vias ostendendas; in his enim suberant subscriptiones, quo scilicet via illa ferret, & quo alia, & alia. Memini & me tales videre ex marmore peruetustos; nam capita ad eam viam versa erant. Philochorus, & Isæus Orator de his meminit, & grammaticus Harpocration. Existimant etiam nonnulli, inter quos Hesychius, & Phauorinus, comice lusisse Aristophanem, quum ait: Quantum quadriceps Mercurius in Triuio. Nimirum voluit indicare poetam rem ineptam atque superfluam; nam vt apte Biceps in biuio ponitur Mercurius, & in triuio triceps, & in quadriuio quadriceps, vnoquoque capite viam vnam aspiciente, commonstranteque viatoribus: ita frustra ponitur ac inepte Mercurius quadriceps in triuio; quia quartum caput nullam viam habet, quam ostendat iter agentibus. Verum enimvero quum in schemate nostro non solum Triceps, sed etiam Tripes: habeatur Mercurius: & in singulo capite surgentem habeat e vertice Lilij florem, Regiæ dignitatis indicem; ita scribente Pierio [c] suis in hieroglyphicis: Verum odium hoc in Lilium, inde potius processisse videri potest, quod flos Iunonius Lilium esse dicitur, vt ex Deæ lacte progenitum, quum subiecto clam Herculi vbera admouisset, doloque statim cognito se retraxisset: guttas vero lactis aiunt aliquot in terram decidisse, ex quibus mox Lilia pullularint. Meritoque flos Regius Lilium appellatur, non a Iunone Regina tantum denominatione sumpta, sed a Regia, qua præstat celsitudine, quod tanta proceritate supra flores alios attollitur, vt ad tria interdum cubita surrigatur. Hæc ille: quibus aperte constat, Hominem tricipitem, e cuius capitum verticibus terna Lilia surgunt, esse simulachrum Mercurij, qui Rex extiterit. Huiusmodi vero nullus fuit alius in antiquitate tota, nisi Rex Aegypti, Mercurius Trismegistus appellatus quod vnus fuerit simul & Maximus Princeps, & Maximus Sapiens, & Maximus Sacerdos; quem Aegyptij propter ingentia beneficia, ab eius virtutibus accepta,

Seru[…] Mercu[…]
Merc[…] quadru[…] triuio v[…] rit Ari[…] nes.
Nostra s[…] tia.
[c] l.55.h[…] Iun[…] Liliu[…] derit
Liliu[…] flos [Re]gius.
Mercu[…] Rex vnu[…] antiquita[…] tota Trismegi[…] cur appel[…]

pta, Deum esse putarunt, atque voluerunt; ita dicente D. Augustino [d] *His temporibus (dum Deus per Moysen eduxit de Aegypto populum suum) etiam Mercurius fuisse perhibetur, Nepos Atlantis, ex Maia filia eius; quod vulgatiores etiam literæ personant. Multarum autem artium peritus claruit, quas & hominibus tradidit. Quo mortuo, eum post mortem Deum esse voluerunt, siue etiam crediderunt. Posterior fuisse Hercules dicitur; ad ea tamen tempora pertinens Argiuorum. Quamuis nonnulli eum Mercurio præferant tempore; quos falli existimo. Sed quolibet tempore nati sint, constat inter historicos graues, qui hæc antiqua literis mandauerunt, ambos homines fuisse: & quod mortalibus ad istam vitam commodius ducendam beneficia multa contulerint, honores ab eis meruisse diuinos.* His apparet Mercurium fuisse Maximum sapientem. Eundem autem apud Aegyptios extitisse Maximum sacerdotem, obseruat apte Steuchus agens ita de Balahamo [e] *Fuit autem is Propheta, eo modo, quo & Mercurius Trismegistus apud Aegyptios, & Sibyllæ apud alias nationes.* Prophetæ vero sacerdotes erant. Quæ sane consentiunt dictis a Suida: cui Mercurius Termaximus: Hic erat Sapiens Aegyptius. Floruit autem ante Pharaonem. Vocatus autem fuit Termaximus, quod de Trinitate locutus fuerit, dicens, *in Trinitate vnam esse Deitatem: sic fuit lumen intelligens ante lumen intelligens: & fuit semper mens mentis lucida: & nihil aliud fuit huius Vnitas. Et spiritus omnia continens. Extra hunc non est Deus, non Angelus, non vlla alia essentia est. Omnium enim est Dominus, & Pater, & Deus: & omnia sub ipso; & in ipso sunt. Nam ipsius Verbum, quod est vndique perfectum, & fæcundum: & opifex, in fæcunda natura puer existens, & fæcunda aqua, aquam fæcundam fecit.* His autem dictis, hæc precatus est: *Obtestor te cælum, Magni Dei Sapiens opus: Obtestor te Vocem Patris, quam locutus est primam, quum omnem mundum firmauit. Obtestor te per Vnigenitum Sermonem,* Verbum, *& Patrem, omnia continentem:* Obtestor, inquam te cælum per hæc omnia: *propitium, propitium esto mihi.* Quem locum agens de Perenni Philosophia Steuchus [f] explicat, dum ait: [Hæc affert Suidas ex

[d] 18. de ciu. cap. 8.

Maximus Sapiens.

Hercules Mercurio posterior.

Maximus Sacerdos.

[e] Num. c. 22.

Mercurij sermo de Trinitate.

[f] l. 2. c. 17.

A Trismegisto. Ac quanquam ipse Termaximum eum vocatum puto, propter ingenij sapientiæque magnitudinem, hoc sum dumtaxat contentus, apparere & hoc testimonio, Trismegistum de Trinitate ante Platonem, Platonicosq. natos, scripsisse. Ecce enim tres personas distincte suis nominibus appellat, appellans Patrem, & Filium, Lumen, lucem intellectualem: duas intelligibiles, quarum altera sit ante alteram, non B tempore, sed qua Genitor antecedit gradu Genitum: nempe quod idem Filius eius dixit (g) *Pater maior me est.* Horum substantiam lucem esse dicit, non lucem corpoream, sed lucem intelligentem. Et cecinit antiquissimus ille, quemadmodum hodierna religio [h] *Deum de Deo, lumen de lumine.* Sicut autem dicit diuinus Ioannes [i] *In principio erat Verbum: & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum:* sic Trismegistus: *erat lux intelligibilis* (siquidem etiam ipsum idem C Verbum Lucem Ioannes [k] appellat) *ante lucem intelligibilem, & erat Mens Mentis luminosa.* idest, Deus de Deo, Mens a Mente nascens. Designat enim quod ait Ioannes, *& Verbum erat apud Deum*, quia nascebatur æternaliter ab eo, lucens ab æterna altera luce, lux ipse intelligens, ex luce intelligente. Loquiturque de eorum vnitate, inseparabilique diuinitate. Exin inducit Spiritum Sanctum, quo cuncta contineantur, D viuificentur: qua potestate celebratur in Sanctis literis. *Spiritus enim Domini*, inquit liber Sapientiæ [l] *repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis.* Ecce etiam fatetur, *hunc Trinum solum, Deum fuisse semper solum hunc viguisse: Præter hunc non fuisse Angelum*, non Dæmonem, *nullam aliam substantiam.* Est enim hoc dictum Trismegisti, id quod quotidie canit Ecclesia de tribus illis: *Sicut erat* E *in principio, & nunc, & semper.* Erat in principio, videlicet ab æterno; Ecce etiam vociferatio valida contra ignaros veritatis, rationis expertes Arianos, qui dicebant, fuisse quando Filius non erat: non reputantes, quantum non impietate modo, sed inscitia & imperitia naturæ peccarent, partim quod hunc errorem a Platonicis, & scriptoribus profanis, quos non intellexerunt, vi-

Explicatio verborum Trismegisti de Trinitate, ab Eugubino Steucho.

[g] Ioan. 14. 28.

[h] Symb. Nicæn.

[i] cap. 1. euan.

[k] ibid.

[l] cap. 1. Act.

Arianorum error.

debantur suscepisse: partim quod non viderunt, quam esset impossibile, vt qui erat Filius Dei verus, Deus & ipse ex Dei substantia non fuerit semper. Consequuntur enim se Diuinitas, & æuiternitas. Si filius Dei verus est, etiam Deus est: si Deus, etiam æternus. Adest igitur Trismegistus dicens; *Mens Mentis* Filius est; *Mens ex altera Mente*. De quibus Chaldæus in primo libro dicebat; *Omnia perfecit Pater, & Menti tradidit secundæ, quam vocat primam omne humanum genus*. Hæc igitur tria dumtaxat fuerunt semper, & ab æterno; non Angelus, non Dæmon, nulla alia substantia fuit, sed sola trium æterna in vna substantia coniunctio. Hoc sentit, & loquitur diuinissimus Trismegistus, non solum confirmans hodiernam sapientiam, sed contra omnes obtestans, qui Mentem secundam a prima putarunt priscos separasse. E quibus Ioannes Picus, & Marsilius dicta Procli videntes, qui hoc loco non recte Platonicos, maioresque interpretantur, asseruerunt secundam illam Mentem, quasi creaturam quandam in tempore conditam priscos sensisse. Nos autem probauimus, & probamus, nec Platonicos, qui talia prodiderunt, primam Philosophiam syncere exposuisse: Nec Platonicos illos Latinos, Græcos recte secutos esse; quos si sine iudicio, nec vetustate, cunctaque Philosophia bene consulta temere sequaris, tam in hoc, quam in alijs multis haud leuiter cecideris. Exposita igitur, & decantata Trismegistus trium numinum trinaque Deitatis, quæ sola fuit ab æterno, sempiternitate, accedit ad Creationem, dicens secundum illud Verbum Dei, quod esset perfectissimum, opifex, aquas illas, quibus superferebatur, amplexum fecundasse, & fecisse vt ex his omnia nascerentur: principio lux cælestis, tum aer, inde plantæ, stirpes, animalia. Ac quod ait lapsum Verbum fecundum super aquas, est quod ait Moses: *Et spiritus Domini ferebatur super aquas*: Ferebatur autem vt opifex, vt operans, maxime cælestes orbes, quos primos, eodem Trismegisto teste, ex aquis secreuit, & in his primum Solem. Quod autem hæc scripserit, locutusque fuerit Trismegistus, ex eo liquido noscet prudentissimus quisque, quod apud omnes Platonicos, qui post Platonem floruerunt, extat, vt non alium habuerint super his mysterijs præceptorem, quam Trismegistum. Suidas igitur vbi dicta Trismegisti protulisset, adiecit: *Et hæc locutus, orauit dicens, Adiuro te* „ *cælum, Dei Magni sapiens opus, Adiuro te* „ *Vocem Patris, quam protulit ipse primam,* „ *quum omnem mundum stabiliuit. Obtestor* „ *te per Vnigenitum Verbum, & Patrem, qui* „ *continet omnia, esto propitius*. Hæc igitur carmina, quæ Suidas tribuit Trismegisto, ceteri tribuuntur Orpheo. Insuper quæ postremo citauit, quoniam in libris vulgatis non habentur, credendum est eum in alijs eiusdem Trismegisti legisse. Quemadmodum & Lactantius, Augustinus, Cyrillus aduersus Iulianum Imperatorem proferunt; quæ nos in libris eius, qui pauci ex innumerabilibus ad nos peruenerunt, non vidimus.] Hæc omnia Steuchus de Trismegisto recte: Nisi quod aliqua de suo adiecit, quædam tacuit, aliqua non satis explicauit. Adiecit quidem Dæmones, de quibus nulla mentio Suidæ fit, sed solum, de Angelis ex Trismegisto, dicens de Trino Deo in momento æternitatis: *Extra hunc non Deus, non Angelus, non vlla alia essentia est*, æterna scilicet. Nec oportuit adiungere Dæmonem, tum quia sub Angeli nomine generatim sumpto comprehenditur; nam Dæmon est Angelus præuaricator, atque malus: tum maxime, quoniam Dæmon est Angelo posterior; quum vniuersa natura Angelica primum a Deo condita fuerit innocens, atque bona; sed aliqua pars Angelorum in veritate non stetit, & peccans in Dæmonem postea conuersa fuit[m]. Vnde sat fuit asserere Trismegisto, præter Deum Trinum in æternitate non fuisse Deum alium, non Angelum, non aliam vllam essentiam; frustraque Steuchus his adijcit etiam Dæmonem. Deinde Steuchus tacuit oraculum Trismegisti: *Verbum in fæcunda natura puer existens*: quibus expresse de Incarnatione Verbi prophetia continetur. Namque Verbum futurum erat puer in secunda generatione de Matre Virgine nascens, quæ fuit natura supernaturaliter fecunda de se sine viri semine mirabiliter ad fecunditatem

Diuinitas & æternitas se consequuntur

Picus, & Ficinus notati.

Dei Verbum fecundum.

Trismegisti, & Mosis eadem sententia.

Trismegistus Platonicorum Magister.

Steuchus notatus.

Dæmon vt [...] Angelo posterior.

[m] Ioan. 8. 4[...]

tem eleuata. Neque satis explicauit Steuchus aliud oraculum Trismegisti sequens immediate de Verbo puero: de quo subnectitur: *& fecunda aqua aquam fecundam fecit:* quia scilicet Spiritu-Sancto immisso super Virginem Mariam, eam de se fecundauit: Spiritum enim Sanctum a se manare dicit apud Ioannem [n] *Iesus clamabat, dicens: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus.* & antea Iesus dixerat Samaritanę [o] *Qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum; sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Itaque Dei Filius mittens Spiritum Sanctum, aquam fecundam dare dicitur. Ad hunc sensum D. Gregorius ait [p] *Vniuersa ergo Deus aquis irrigat, qui dono Sancti Spiritus, ex omni genere hominum ad sui cognitionem vocat.* & infra [q] *Aquæ etenim appellatione nonnunquam Sancti-Spiritus irrigatio designari solet, sicut scriptum est; Si quis sitit, veniat ad me & bibat. Qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet iterum.* & adhuc infra [r] *Aquæ in Scriptura Sacra aliquando Spiritum Sanctum: aliquando mentes bonorum fidei prædicamēta sequentium, designare solent:* quo duplici sensu nomen aquæ fecundæ sumpsit in hoc oraculo suo Trismegistus inquiens: Verbum, in fecunda natura puer existens, & fecunda aqua aquam fecundam fecit; nam Filius Dei, existens puer in fecunda natura Virginis matris, aqua fecunda Spiritus-Sancti, fecit Mentem bonæ Virginis, assentientem prædicationi Angelicæ, aquam fecundam, nimirum veram ac optimam Dei Matrem; opus enim incarnationis etsi terminatum fuerit in persona Christi, perfectam tamen fuit a tota Trinitate, quia opera Dei ad extra sunt indiuisa, communiaque tribus personis. Quæ cuncta clarent in Euangelio [s] vbi legimus: Missus est Angelus Gabriel a Deo in ciuitatem Galileæ, cui nomen Nazareth, ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph, de domo Dauid, & nomen Virginis Maria. Et ingressus Angelus

[n] Io. 7. 37. & seqq.

Trismegisti prophetia explicata a nobis.

Aqua Spiritus Sanctus dictus.

[o] Ioan. 4. 13. & seqq.

[p] 6. moral. cap. 7.

[q] 12. mor. cap. 3.

[r] 19. mor. cap. 4.

[s] Luc. 1. 26. & seqq.

A ad eam dixit: Aue gratia plena: Dominus tecum: Benedicta tu in mulieribus. Quæ quum audisset, turbata est in sermone eius: & cogitabat qualis esset ista salutatio. Et ait Angelus ei: Ne timeas Maria; inuenisti enim gratiam apud Deum. Ecce concipies in vtero, & paries filium, & vocabis nomen eius IESVM: hic erit Magnus, & filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem Dauid Patris eius: & re-

B gnabit in domo Iacob in æternum: & regni eius non erit finis. Dixit autem Maria ad Angelum: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? & respondens Angelus dixit ei: Spiritus-Sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideoque & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Et ecce Elisabeth cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua: & hic mensis est sextus illi, quæ vocatur sterilis: quia non erit im-

C possibile apud Deum omne verbum. Dixit autem Maria: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Et discessit ab illa Angelus. Itaque his completa est Prophetia Trismegisti, dicentis: Verbum Patris, in fecunda natura puer existens, fecunda aqua Spiritus Sancti, fecisse fecundam aquam, Mariam Virginem, mente bona sequentem Angeli monita fidelia. Neque vero Steuchius explicauit, quid nomine

D cæli significauerit in oratione sua Trismegistus, quando dixit: *Obtestor te cælum, magni Dei sapiens opus: Obtestor te Vocem Patris, quam locutus est primam, quum omnem mundum firmauit: Obtestor te per vnigenitum sermonem, & Patrem omnia continentem, propitium, propitium esto.* Quibus, me iudice, Trismegistus implorat sibi propitiam naturam Angelicam; quæ substantia est intellectualis a Deo creata, proindeque sapiens opus magni Dei; cælique nomine designari

E naturam Angelicam, affirmat D. Augustinus [t] aperte. Quare Trismegistus ponit intercessionem Angelorum apud Deum. Obtestatur etiam, precaturque sibi propitiam esse Dei omnipotentiam, quam appellat Vocem Patris, quam locutus est primam, quum omnem Mundum firmauit: quia primus actus omnipotentiæ diuinæ fuit Mundi crea-

[t] l. 12. confess. cap. 9.

Primus actus omnipotentiæ qui fuerit.

creatio, quæ solo Verbo Dei iubentis peracta fuit; nam vt ait [u] scriptura, Deus *ipse dixit, & facta sunt; ipse mandauit, & creata sunt* omnia mundana. Nam creatio mundi, & eam promouẽs omnipotentia Diuina, licet communis sit tribus personis, totique Trinitati conueniat, per appropriationem tamen ab orthodoxis attribuitur Patri, dum in symbolo Apostolico profitentes fidem, asserunt vnusquisque: *Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ*, quem locum explicans D. Augustinus Catechumenis [x] infit, *Fideliter credite in Deum Patrem omnipotentem. Omnipotentem Deum credimus, quia omnia faciens factus non est; & ideo omnipotens est, quia de nihilo fecit quæcunque fecit. Non enim eum aliqua materies adiuuit, ex qua demonstraret artis suæ potentiam; sed ex nihilo, vt dixi, cuncta creauit. Hoc est enim esse omnipotentem, vt non solum fabrica ipsa, sed etiam materies ab illo inueniatur esse, qui non habuit initium, vt esset is & qui sempiternus est, crearet non id quod ipse esset, sed ab illo vt essent, iam accepisse. Omne enim quod est, ab illo est: ipse autem a seipso est, qui non ab aliquo factus est. Fecit ergo facta non factus, creauit creaturam non creatus*. Ex quo loco patet euidentissime Theologum, noui dogmatis introductorem, qui nititur ex D. Augustini doctrina confirmare nouam suam opinionem de Creatione Verbi ad intra, deque creatione ex nihilo non admissa in sacra scriptura, prorsusque distincta a factione ex nihilo; a D. Augustini sententia procul abire; eam D. Augustinus hic ait Deum ex nihilo cuncta fecisse, & ex nihilo cuncta creasse: Deumque creare non id quod ipse esset; adeoque non Filium suum; qui dixit [y] *Ego & Pater vnum sumus. & Pater in me est, & ego in Patre:* Deumque ponit D. Augustinus fecisse facta, quum ipse factus non sit; creauisse creaturam, quum ipse creatus non sit: nomine Dei totam Triadem innuens, adeoq. non solum Patrem, sed etiam Filiũ, quem absolute non factum, & non creatum ait, simul cum Patre facta fecisse & creaturam creauisse. Sed hac de re latius alibi [z] suo loco. Trismegistum vero, vt ad ipsum redeamus) maximis beneficijs, ex alta sua

[u] Ps. 32. 9 & 148. 5.

[x] to. 9. l. 2. cap. 2. nu. 241. A. B.

D. Aug. ponit creationem ex nihilo, & facere cum creare idem esse fatetur.

Noua opinio de creatione Verbi a D. Augu. reprobata.

[y] Io. 10. 30. 38.

[z] de Septimo-Quæs.

A sapientia potissimum, Aegyptios, & alios mortales affecisse, monuit ante Steuchum Lactantius, a Steucho citatus, dum ait, (a) Mercurium Aegyptijs leges, ac literas tradidisse. Hunc Aegyptij Theuth appellant, a quo apud eos primus anni sui mensis, idest September nomen accepit. Idem opidum condidit, quod etiam nunc Græce vocatur Hermopolis. Et Saitæ seruant & colunt eum religiose. Qui tametsi
B homo fuerit antiquissimus, tamen & instructissimus omni genere doctrinæ: adeo vt ei multarum rerum, & artium scientia, Trismegisti cognomen imponeret. Hic scripsit libros, & quidem multos, ad cognitionem diuinarum rerum pertinenteis, in quibus Maiestatem summi, ac singularis Dei asserit; ijsdemque nominibus appellat, quibus nos, Deum, & Patrem. Ac ne quis nomen eius requireret, anonymum, idest sine nomine esse dixit, eo quod nominis
C proprietate non egeat. Ipsius hæc verba sunt: *Deo igitur nomen non est, quia solus est; nec opus est proprio vocabulo, nisi quum discrimen exigit multitudo, vt vnamquamque personam sua nota, & appellatione designes. Deo autem, quia semper vnus est, proprium nomen est Deus*. Ex his omnibus apparet euidentissime, Trismegistum Mercurium Aegyptijs ingentia beneficia contulisse, quos erudijt artibus, & doctrinis omnibus tum
D humanis, tum maxime diuinis; quas a Mose sibi coæuo didicisse potuit, & a Iosepho Patriarcha, multo vetustiore, per traditionem ad eius ætatem subinde transductas. Ob quas meruit ab Aegyptijs, Idololatriæ deditissimis, honorari templis, & diuinis obsequijs, haberique pro Numine; sicut obseruat Herodotus in Euterpe [b] sua. Ceterum duo quum excelluerint in Aegypto Mercurij Trismegisti, Nepos iste Mosi
E coæuus, & eius Auus, Isidis, & Osiridis ætate florens: hic prior non Rex in Aegypto fuit, sed Regum illorum magnus Consiliarius; de quo Diodorus ita [c] *Mercurium quoque maxime omnium ab eo* (nimirum Osiride Rege) *honoribus affectum, vt repertorem rerum plurimarum, quibus vita hominum consuleretur, volunt. Hunc enim primum & verba in ordinem redegisse, & multis indidisse rebus no-*

Lactantiu[s]
[a] l. 1. cap[.]

Septem[ber] primus [an]ni me[nsis] Aegyp[tiorum] Theuth[.]

Deus [est] sine nom[i]ne.

Trismegist[us] a quo doct[a] diuina myst[e]ria.

[b] cap. 138.
Mercurij Trismegisti duo.

[c] l. 1. c. 1.

Trismegisti primi dotes, & inuenta.

nomina: instituisseque quo honore, quibusve sacris colerentur Dij. In primis obseruator astrorum cursus fuit: & vocum harmonias adinuenit. Palæstræ, numerorumque, & ad corpora curanda Medicinæ Artis: Lyræ insuper ex neruis trium chordarum, instar trium anni temporum, repertorem tradunt. Tres enim instituit voces, acutam, grauem, & mediam: acutam ab æstate, grauem ab hieme, mediam a Vere sumens (ab autumno quartam non assumpsit, quod autumnus veri proportionatus est, & præter acutam, grauem, & mediam, nulla quarta vox est) *Hic & Græcos docuit verborum interpretationem: vnde & ipsum Hermen, hoc est, Interpretem appellarunt. Denique Osiridem hoc vtentem sacro scriptore, omnia cum eo communicare, eiusque consilio maxime vti solitum fuisse. Oleæ quoque plantam ab eo, non a Minerua, quemadmodum Græci dicunt, repertam. Osiridem vero tanquam beneficum, gloriæque cupidum, ferunt ingentem exercitum coegisse, vt peragraret orbem, doceretque mortales plantare vites, ac tritici, & hordei segetem, pecorumque fructum: existimans, si homines ab agresti vita ad cultiorem, mitioremque traduceret, honoribus se (quod & consecutus est) potiturum immortalibus. Non enim prisci illi tantum, sed posteri etiam, propter inuentas ab eo segetes, beneficij memores, pro vno ex maximis Dijs eum habuere. Tradunt autem, Osiridem Aegypti regno constituto, rerumque omnium cura Isidi vxori permissa, tradidisse ei Mercurium, cuius consilio, quoniam prudentia videretur excellere inter amicos, vteretur.* Verum post Osiridis, & Isidis interitum, Aegyptij, qui non hæreditarios Reges habebant, sed eligebant sibi de Sacerdotum, & Sapientum cætu præstantiorem in Regem; huius antiquissimi Mercurij Nepotem, Auo cognominem, sibi Regem fecerunt: virum Auo suo virtute non inferiorem, vt æuo, sed longe superiorem; qui in Asclepio libro suo, per Apuleium Latinitati donatum, sic Auũ sibi cognominem memorat: *Hermes, cuius auitum mihi nomen est, nomine in sibi cognomini patria consistens, omnes mortales, vndique venientes, adiuuat, atque conseruat.* Quæ quidem Vrbs, ab eo condita, sibi cognominis dicta fuit Hermipolis: vt antea notauimus. Morta-

Vocum tria genera cur.

Mercurius cur Hermes dictus.

Osiridis a cōsilijs.

Consiliarius Isidis.

Aegyptiorum Reges non hæreditarij, sed electione dabantur.

A les autem omnes ille senior Hermes in Aegyptum ad se venientes adiuuit, atque conseruauit, non solum doctrinis illos erudiens tam humanis, quam diuinis, quas edoctus fuerat a Iosepho Patriarcha Aegypti Prorege: sed etiam consilijs optimæ gubernationis, quæ Regibus Osiridi & Isidi dabat assidue. Sed eius Nepos, post horum Regum vitam, ad Regnum assumptus Mercurius, a Mose, se iuniore, clarius edoctus diuina mysteria, de Trinitate scri-
B psit altissimas sententias, antea relatas, & explicatas. De quo iuniore Mercurio Patricius ait: [c] *Videtur autem Hermes hic Trismegistus coætaneus quidem fuisse Mosis, sed paulo senior. Scribit enim Eusebius in Chronico, Anno Aramei Aegypti Regis primo, Cath filium Trismegisti floruisse. Is autem annus ante Mosis obitum vigesimus circiter fuit.* Hunc Mercurium Nepotem Ægyptij non solum viuentem Regem sibi elegerunt:
C sed etiam vita defuncto postea templum erexerunt, & diuinos honores tanquam Numini tribuerunt. Hunc in gemma Schematista noster Ægypti Regem extitisse mystice designat, non solum Liliorum regalium corona in capite, vt vidimus; veram etiam Tripodem effingens; qui ternis cruribus diuaricatis tres triangulos efformans, atque ternis pedibus terram calcans, Ægyptiæ regionis, in tria Delta veteribus distribu-
D tæ, possessionem habere demonstratur. Ægyptus enim vniuersa, quæ recte Nili terræque donum dicitur ab Herodoto [d] quod sit pura Nili adaggeratio, findente se Nilo a terminis Æthiopum, & vsque ad mare mediterraneum semper se diuaricante, trigonam figuram insulæ sortitur; vnde nomen Deltæ suscepit; atque Nili ramis itidem in ea ratione diuaricatis, omnis Ægypti regio in
E tria Delta subdiuisa conspicitur; qua de re Plinius hæc habet [e] *Proxima Africæ incolitur Aegyptus, introrsus ad meridiẽ recedens, donec a tergo prætendantur Aethiopes. Inferiorem eius partem Nilus, dextra læuaque diuisus, complexu suo determinat, Canopico ostio ab Africa, ab Asia Pelusiaco centum septuaginta millium passuum interuallo. Quam ob causam inter insulas quidam Aegyptum retulere, ita se findente Nilo, vt triquetram terræ figuram efficiat.*

[c] lib. de Trismegisto.

Trismegistus qui Rex Aegypti, & vt indicetur.

[d] l. 2. c. 5.

Aegyptus vt sit Nili donũ.

[e] l. 5. c. 9.

Aegyptus cur insula, & Delta vocetur.

Ideo

Ideo multi Græcæ litteræ vocabulo Delta A
appellauere Aegyptum. Inter quos Pto-
lemæus Geographus, & eius illustra-
tor Maginus Præceptor, inquiens,
[f] Tab. 24. [f] Est itaq; hæc borealis Aegypti por-
,, tio, quæ inferior dicitur, in modum in-
,, sulæ, mari scilicet, duobusque illis Nili
,, alueis inclusæ, quæ sub Deltæ nomine
,, a veteribus Geographorum Historicis,
,, ac Poetis comprehenditur, ob eius si-
,, militudinem cum huiusmodi litera Græ-
Aegypti mensura. ,, corum. Et hæc quidem termille fere
,, stadiorum secundum Strabonem ambi-
,, tu suo complectitur, quæ faciunt millia-
,, ria Italica termille septuaginta quinque.
,, Moderni tamen nonnulli hoc Delta
,, tradunt in ambitu milliaria circiter ter-
,, centum continere. Nam a Rossetto
,, oppido prope ostium Canopicum ad
,, Damiatam circa Ostium Pelusiacum si-
,, tam computant milliaria centum qua-
,, draginta: & vtrumque alueum septua-
,, ginta milliaria extendunt. Hanc Pto-
,, lemæus Magnum Delta appellat, pro-
,, pterea quod ipsum adhuc in paruum, &
,, tertium Delta secat: vocans paruum
,, Delta quod Bubastico & Busiritico flu-
,, uijs continetur: & tertium Delta, quod
,, Bubastico & Achribitico comprehendi-
Aegypti diuisio. ,, tur. (& mox addit) Antiquitus quoque
,, diuisa erat Aegyptus in superiorem,
,, & inferiorem. Superior ea intelligitur
,, pars longa & angusta, quæ a cataractis
,, supra Syenem in confinio Aethiopum
,, incipit, & ad verticem vsque Deltæ, seu
,, Trianguli prope Alcairum finit. Infe-
,, rior autem Ægyptus est, quæ ab Alcairo
,, ad mediterraneum mare sub Deltæ for-
,, ma a duobus Nili alueis concluditur, vt
,, superius diximus. Præterea alij etiam
,, secant ipsam prouinciam in tres partes,
,, in supremam, mediam, & inferiorem.
,, Superiorem quidem accipiunt a finibus
,, Aethiopum iam dictis, sed terminant
,, eam solum ad Antinoem, vel Anti-
,, noiam vrbem ad Nilum sitam, quæ ho-
,, die Leoni Africano *Anthias* est: & hæc
,, quidem est eadem, quæ Thebaidis re-
,, gio, nunc *Sahid*. Mediam Aegyptum
,, eam portionem intelligunt inter Anti-
,, noem vrbem, & Maioris Deltæ verti-
,, cem interiacentem, quæ Heptapolis,
,, & Heptanomia etiam dicitur, & a po-
Arcadia Aegypti. ,, sterioribus Arcadia ab Arcadio rege
,, appellatur. Inferiorem autem Ægyptum

A eandem intelligunt partem sub Deltæ ,,
figura contentam; quæ quidem a Ro- ,,
manis Augustamnica, seu Augustamia ,,
vocata fuit; ipsamque Iustinianus in suis ,,
Nouellis in primam, & secundam diui- ,,
dit: & Ptolemæus in tres, hoc est in Ma- ,,
gnum Delta, Paruum, & Tertium Del- ,,
ta, vt etiam supra constat. Quam sen-
tentiam posuit etiam Martianus Capel-
la tractans Philologiæ atque Mercurij
Nuptias [g] verba fere Plinij referens. [g] lib. 6.
B Quæ cuncta, singulaque Schematista
noster hieroglyphice representauit, ef-
fingens Mercurium Trismegistum Ægy-
pti Regem, a collo ad pubem vnicum,
oblongam, & angustam Ægypti partem
superiorem, a finibus Æthiopum ad ver-
ticem Magni Deltæ porrectam, repre-
sentantem. A pube vero ternis cruri-
bus diuaricatis, ternisque pedibus in
litore maris consistentibus, innixum, vo-
luit indicare inferiorem Aegyptum tri-
quetra figura, terna in Deltam subdiui-
C sam terminatam ad mare mediterra-
neum suo boreali termino; tribus Nili
ramis veluti ternis cruribus Aegypti
tria Delta designantibus. Quin & illi
tres pedes indicant vniuersæ terræ Ae-
gyptiæ, in tres partes distributæ, posses-
sionem sub Rege Mercurio Trismegi-
sto, quod Iureconsulto Possessio dici-
tur a pedum positione. [h] Verum [h] L. 1. ff. de acq. poss. Bar. in summ.
etiam Hermetem hunc Trismegistum
fuisse Principem, ac Regem optimum,
D indicatur a Schematista mystice, dum
illi fascias ad lumbos præcingendos po-
nit, & in manibus elatis ardentes Lu-
cernas; inspiciens fortassis ad illud ora-
culum Domini [i] *Sint lumbi vestri præ-* [i] Luc. 12.
cincti, & Lucernæ ardentes in manibus ve-
stris: quo Deus olim Apostolos suos,
quos animarum Reges, atque Princi-
pes Ecclesiæ suæ constituerat, admonet
vt lumbos suos præcingant, & perfe-
rant manibus ardentes lucernas; hoc
E est, vt ait ibi Lyranus: *Lumbi mentis*
sunt Voluntas, & Intellectus, ex quibus
procedunt cogitationes malæ. Lumbi vero
carnis sunt, in quibus viget motus luxu-
riæ: & vtrique lumbi sunt præcingendi, id
est coarctandi ab illicitis cogitationibus &
operibus. Et lucernæ ardentes in manibus,
sunt doctrina clara, procedens ex charitate,
implenda opere. Quam interpretationem
desumpsit a Sanctis Patribus, Theodo-
reto,

reto, Cyrillo, Gregorio, & Augustino. Sic ergo Mercurius Trismegistus, Aegyptiorum Rex optimus extitisse, mystice significatur a Schematista nostro tænijs ad lumbos eius appositis, atque lucernis ardentibus in vtraque manu sublata constitutis. At eius Regis probitatem insignem colligere quoque possumus e verbis, quæ postrema dixit ipse Mercurius ex hoc exilio vitæ mundanæ peregrinus inhians ad patriam cælestem, vnde illius anima dudum a Deo creata defluxerat in corpus enascentis: Quæ proponuntur sic a Chalcidio, Patricij relatu: Quibus hæc paucula ab eo prolata adduntur, quæ a Chalcidio referuntur, loquente ipso Hermete: *Hactenus, fili, pulsus a patria vixi peregrinus, & exul. Nunc incolumis patriam repeto. Quumque post paulum a vobis corporeis vinculis absolutus discessero, videto te, ne me quasi mortuum lugeatis. Nam ad illam optimam, beatamque ciuitatem regredior, ad quam vniuersi ciues, mortis conditione venturi sunt. Ibi namque solus Deus est summus Princeps, qui ciues suos replebit suauitate mirifica. Quo hæc, quam multi vitam existimant, mors est potius dicenda, quam vita.* De cuius Mercurij dignitate Regia apud Ægyptios illud omittere non debemus argumentum, quod solenne fuit olim summis Principibus propria nomina dare mensibus anni; sic Iulius mensis a Iulio Cæsare Romanorum Imperatore nomen sortitus est, qui prius Quintilis appellabatur: ita quoque Sextilis mensis ab Augusto Cæsare denominatus fuit Augustus in hodiernum diem. Qua de re Plutarchus in Numa scribit: *Residuorum mensium quemque ab ordine, sicut numerauerunt, ita nominarunt, Quintilem, Sextilem, Septembrem, Octobrem, Nouembrem, Decembrem. Post Quintilis a Cæsare, qui deuicit Pompeium, Iulius: Sextilis, cui cognomen fuit Augusto, vocabulum habuit. Succedentes appellationibus suis transnominauit Domitianus. Verum haud id diu. Quo trucidato, receperunt suas, atque alter September, alter vocatur October.* Quum ergo viderim apud Lactantium [k] ab Aegyptijs Mercurium Trismegistum, qui leges eis dederat, appellatum fuisse Theuth, a quo apud eos primus anni mensis, qui September est, nomen accepit Theuth; iam necessarium est, Mercurium istum Trismegistum fuisse Regem Aegyptiorum. Verum apud eos primus anni mensis esse ponitur September; quia crediderunt a summo Deo mundum ab initio fuisse conditum in autumni principio, propterea que mense Septembri, quando tellus omnis est plena fructibus, & perfecta est anni conditio; legentes in sacra pagina [l] *Viditque Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Igitur perfecti sunt cæli & terra, & omnis ornatus eorum.* Ornatus autem, & perfectio terræ summa est mense Septembri, quando fructuum maxima est vbertas, atque maturitas. Denominarunt autem Aegyptij primum anni mensem Theuth, non viuente Mercurio, sed post illius obitum ad æternam benefici Regis memoriam. Consimiliter, vt ait Lyranus [m] etiam apud Hebræos secundum communem opinionem September est primus mensis anni simpliciter, quia in eo creatus fuit mundus; & vsque ad illud tempus, quo filij Israel educti sunt de seruitute Aegypti, vocabatur primus apud Hebræos, vt & apud Ægyptios. Sed ex isto notabili beneficio, scilicet exitu de Aegypto tam mirabili, quod Deus eis præstitit isto mense, ad tanti beneficij memoriam perpetuo colendam, de cetero vocatus est Martius, & alijs Aprilis, primus mensis anni, decreto Domini, dicentis ad Mosen & Aaron, iamiam educturos populum Israel de terra Ægypti [n] *Mensis iste vobis principium mensium, primus erit in mensibus anni.* Quam sententiam ex antiquioribus Hebræis latius excoluit Lyranus [o] alibi. Constat igitur ex ante habitis, Mercurium Trismegistum, in Schemate nostro mystice delineatum Tricipitem, Lilijs coronatum, ternis cruribus innixum, tribusque pedibus humum calcantem, tænias ad lumbos præcingendos habentem, & elatis manibus ardentes lucernas gestantem, fuisse Regem Ægypti sapientissimum, & optimum, qui subditos ingentibus beneficijs cumulauerit, tum doctrinarum humanarum, diuinarumque; tum etiam boni regiminis politici. Quamobrem fato defunctum ab Ægyptijs inter Numina collocatum diuinis honoribus cultum fuisse.

Margin notes: ...rba Tris... isti mo...tis. — ...ensium de...minationes ...rincipibus ...i consue...s. — ...l.1.c.6. — September cur apud Aegyptios primus esset anni mensis. — [l] Gen.1.31. & 2.1. — [m] Exod.12. — Cur Deus mutauerit Hebræis primum anni mensem. — [n] Exod.12.2. — [o] Gen.7.

De

De Serapide, Magno Aegyptiorum Deo, media figura expresso in Schemate.
Cap. CXV.

PORRO media figura Schematis, virum stantem representans, habentem in summo vertice capitis modium, dextraq. tenentem innixum humo Lilij caulem sine flore, seu verius culmum tritici sine spica; cui viro canis blandiri videtur: est imago Serapidis, magni Aegyptiorum Dei, de quo Valerianus ita [a] *Aiunt itaque Aegyptij, eius beneficij memores, homini gratiam ita relatam voluisse, vt simulachrum Serapidis cum modio in capite, huius rei monumentum esse decreuerint*. Qua de re latius infra[*] Et Goropius obseruat [b] modiolum in capite Serapidis aliquando spectari quibusdam in simulachris ansatum, & in quibusdam alijs non ansatum, vt in schemate nostro. Hunc regem fuisse, quem Aegyptij diuinis honoribus coluerint, asserit ita D. Augustinus [c] His temporibus Rex Argiuorum Apis, nauibus transuectus in Aegyptum, quum ibi mortuus fuisset, factus est Serapis, omnium maximus Aegyptiorum Deus. Nominis autem huius, cur non Apis etiam post mortem, sed Serapis appellatus sit, facillimam rationem Varro reddidit; quia enim arca, in qua mortuus ponitur, quod omnes iam Sarcophagum vocant, Sarcos dicitur Graece; & ibi eum venerari sepultum caeperunt prius quam templum eius esset extructum: velut Sorosapis, vel Sorapis primo: denide vna litera vt fieri assolet, commutata, Serapis dictus est. Constitutum est etiam de illo, vt quisquis eum hominem dixisset, capitalem penderet poenam. Et quoniam fere in omnibus templis, vbi colebatur Isis, & Serapis erat etiam simulachrum, quod digito labris impresso admonere videretur, vt silentium fieret: hoc significare idem Varro existimat, vt homines eos fuisse taceretur. Ille autem bos, quem mirabili varietate, *vanitateve* decepta Aegyptus in honorem eius delitijs affluentibus alebat, quoniam eum sine sarcophago viuum venerabantur, Apis, non Serapis vocabatur. Ceterum a Varrone suscipere nequeo, Serapin ab arca, & api dici, quia sarcos Graece significet arcam; etenim sarcos apud Graecos indicat carnem; & sarcophagus dicitur a carnis consumptione; taleque nomen inditum sepulchro, quia relictis nudis ossibus defuncti, carnes eius absumat, ac veluti depascatur; vnde Serapidis etymologia deducta ex Varrone non placet, sed eam aliunde sumendam, infra latius ostendemus commodiore loco. Verum tamen est, Serapidem hunc, quem templis honorauerunt, & sacrificijs Aegyptij tanquam Deum coluerunt, dum viueret, fuisse in Regem Aegypti, qui maxima contulerit beneficia in subditos pariter & exteros; quod & ex eo constat aperte, quoniam eundem cum Osiride fuisse, frater simul & coniuge Isidis Aegyptiorum Reginae, testatur Diodorus aiens [d] *Osiris vero tum Serapis dicitur, tum Bacchus, tum Pluto, tum Ammon, tum Iupiter*. Cornelius etiam Tacitus [e] Serapidem a multis Osirim appellari confirmat. Martianus etiam Capella Osiridem cum Serapide similiter facit eundem, introducens Philologiam talia canentem, quibus allata Diodori dicta confirmantur [f] euidentissime:

„ Hinc Phoebum perhibent prodentem cuncta futuri,
„ Vel quia dissoluat nocturna admissa, & Isaeum,
„ Te Serapin Nilus, Memphis veneratur Osirim,
„ Dissona sacra mitram, Ditemque, ferumque Typhonem,
„ Atys pulcher item, curui & Puer almus aratri,
„ Ammon & arentis Libyes, & Biblius Adon.

Quos tamen versiculos non vni Iuniorum agitant, culpareque videntur. Nam in primis a Cl. Smetio non bene finis secundi ponitur in principio tertij, mutati simul & mutilati, dum ita locum Martiani citat:

„ Isaeum Serapin, Nilus veneratur Osirim.

Sed & in tertio metro Gyraldus notat male corripi primam & alteram syllabam *Serapin*, inquiens [g] *Illud quoque adnotarim, Serapin, & Sarapin, hoc est per e, & per a in prima proferri; illud a Latinis, hoc a Graecis saepius. Sane mirandum succurrit, quum pro Deo Apis primam sem-* per

Marginal notes: [a] l.3. hier. — [*] cap. 119. — [b] fol. 262. — [c] 20. de ciu. cap. 5. — Varro notatus. — Serapis idem cum Osiride. — [d] l. 1. c. 2. — [e] l. 4. hist. — [f] lib. 2. — Digressio metrica licentia poetarum classicorum. Martianus a Smetio male citatus. — [g] Synt. 6. — Culpatur a Gyraldo.

per intendat, cur Martianus in Serapi primam & alteram corripuerit in illo,

„ Te Serapin Nilus, Memphis veneratur Osirim.

Sed in eo auctore, vt linguæ nitorem, ita maiorem syllabarum cognitionem desidero.

& a Grotio. Gyraldum secutus Hugo Grotius eundem Martianum pariter accusat etiam in postremo versiculo, dicens in suis notis: *Ammon: Peccat Capella in lege Pedaria, vt & supra, Serapin dixit.* At vero Martianus ex opere suo noscitur

Defenditur a nobis. B eximius grammaticus, vnde colligas eum in arte metrica non magis esse culpandum, quam Virgilius, & alij poetarum proceres, vtentes consimili licentia sæpicule. Vereque non iure culpatur in prima syllaba Serapis correpta, quæ breuis est apud omnes. Alterius quoque syllabæ breuitas non est omnino damnanda, quum sit communis quantitatis, & promiscue corripi valeat in metro, pariterque produci ad libitum: sic obseruante Quintiano Stoa, C celebri grammatico, poeta laureato, sua in Epographia [h] *Terapneus, & Serapis, hæc duo ambigua.* Quod autem attinet ad *Ammon*, in vltima correptum a Martiano: vere quidem syllaba secunda vocis *Ammon* apud Græcos est longa; quum per omega scribatur; at apud Latinos, omega non habentes, ambigua similiter est; quum vniuersalis regula sit: *Omnes vocales apud Latinos, V sola excepta, dubias esse*; posseque promiscue, pro versuum necessitate, poni D modo breues, modo longas, ad arbitrium poetæ. Qua ratione Virgilius in opere perfecto [i] cecinit:

[h] Epog. 4.

.Solut.

[i] 2. Georg.

„ Sunt & Amineæ vites, firmissima vina.

vbi recte Cl. La-Cerda: *Multi legunt ita, vt scripsi. Alij* (Stoam intelligit) *sic mutant:* Sunt etiam Amineæ: *Turnebus vtramque lectionem tuetur: Illam Sereni autoritate, qui* [k] *ait;*

[k] cap. 28.

E „ Succus Amineæ vitis cum pane medetur.

hanc Ausonij scribentis:

„ Solus qui Chium miscet & Ammineum.

Ego existimo, vnam hanc esse ex earum genere, quæ quum natura corripiantur, tamen propter necessitatem carminis producuntur; quales multæ sunt in poetis. Itaque si Virgilius in *Aminea* voce syllabam natura breuem, ex necessitate carminis producere potuit, absque crimine, vel in opere suo perfecto Georgicorum habens huiuscemodi licentiam poeticam: cur ipse Grotius accusat Martianum, arguitque de peccato in lege Pedaria, qui vocis *Ammon* vltimam syllabam, si placet natura longam, eadem carminis necessitate corripuerit? Martianum, inquam, virum grammaticissimum, vt apparet ex eius libro tertio, in quo minutissima quæque, præsertimque pertinentia ad quantitatem syllabarum, diligentissime tractat, meritoque gloriatur, 2. Solut.

„ Nunc iam compactis curanda est syllaba formis

„ Vt fastigetur; longa, breuisque fuat.

„ Hæc duo percurram, iuncturas litera quippe

„ Præueniens docuit sub ratione pari.

„ Hoc igitur subdens nectendum concipit ordo,

„ Si vestrum, Superi, comprobat arbitrium.

Statimque post iuncturam, & fastigium syllabarum, diserte peragit de illarum mensura, decernens ex arte simul & exacte, quæ longæ sint, quæ natura breues, & quæ communes. Quin & Virgilium aliquando transilire longarum regulas obseruat, longarum nimirum positione, dicens: *Positione, quum breuem vocalem aut duæ consonantes sequuntur, siue in eadem syllaba, siue in sequenti, siue per ambas diuisæ, aut in altera tria; duplex vna. Duplices autem sunt X, & Z: aliquando I, & C, fieri possunt duplices; vt si I inter vocales sit, vt* Aio, Troia. *Item Ç, vt,* Hoc erat alma parens--- *Hæ autem consonātium, vel duplicium, quæ breues adiuuant, formæ, tunc possunt, si in eodem sermone claudantur. ceterum proximi sermonis consonantes, nihil adiuuant præcedentem, licet Virgilius refragetur, dicens* [l] [l] 1. Aen.

„ Arma virumque cano Troiæ ----

& item [m] [m] 12. Aen.

„ Fontesque fluuiosque voco ----

Si ergo Virgilius, vel autoritate propria, vel necessitate carminis communem syllabarum regulam transiliens non semel,

cul-

culpa caret apud omnes: cur idem aliquando faciens Martianus, adeo acerbe culpatur a Gyraldo, & a Grotio? Sed quod postea notat ipse Martianus, alibi quoque Virgilius a regula deflectit, Capella dicente: *O terminatus in Latinis breuis est, vt* Cato; *licet Virgilius contra sentiat: in Græcis producitur, vt* Dido. Sic A postremæ syllabæ, regula Latina breue, sæpe tamen a poetis producitur, verius necessitate carminis, quam carmine; namque Virgilius ait[n]

[n] Aen. 9.

„ Ferte citi ferrum, date *tela*, scandite muros.

Ausonius in Eclogis

„ *Libra*, Scorpius, Arcitenens, Capricornus----

Idem de claris vrbibus [o]

[o] epig. 9.

„ *Versa* Graia manus ----

Catullus [p]

[p] carm. 4.

„ *Propontida*, trucemve Ponticum sinum.

Martialis [q]

[q] l. 14. ep. 8.

„ *Clara* Prometheo munere ligna sumus.

Ausonius [r]

[r] Idyll. 11.

„ *Populea* frons ----

Sed & Latini hanc etiam sibi licentiam arrogant in verbis; etenim Virgilius [s] inquit

[s] Ecl. 5.

„ Fortunate puer, tu nunc *eris* alter ab illo.

Tibullus [t]

[t] l. 1. El. 9.

„ At si tardus *eris*, errabis: transiet ætas.

pariter & in nominibus; nam *Adria* primam habet longam Virgilio [u] quæ Propertio [x] breuis. *Arabia* primam variat apud Horatium [y] & Propertium [z] *Diana* communis est apud Virgilium [a] sed & nomen *Duplex* prima breui Lucretio [b] & Virgilio [c] longa est Horatio [d]. *Electrum* est prima syllaba breui apud Virgilium [e] longa apud Martialem. [f] *Glomus* prima longa Lucretio: [g] alijs breui. *Hidrops* prima longa Horatio [h] Sereno breuis. [i] Ne multa referam alia, in quibus Classici poetæ discrepant inter se de quantitate, siue modulo syllabarum: vt appareat apertissime, Martianum a Gyraldo pariter & a Grotio non iuste culpari de vitiata lege metrica in vocibus *Serapin*, & *Ammon*. Sed iam redeamus ad historiam Osiridis; quem Aegypti Regem beneficentissimum erga subditos non solum, at etiam erga totum genus humanum extitisse, sic asserit Plutarchus [k] *Iam Osirim regno inito, statim Aegyptios inopi & belluina victus ratione soluisse; quum & fruges ijs ostenderet, & leges poneret, & deorum cultum præciperet. Post modum vniuersam obiuisse terram, homines que mansuetos redegisse, minimo armorum vsu; quum plerosque persuadendo, ac docendo, adhibitis carminibus, ac musica alliceret. Itaque creditum esse Græcis eundem cum Libero patre.* Quum paulo antea dixisset: *Prima autem earum die Osirim natum, & simul cum eo vocem editam, quæ indicaret Dominum omnium rerum in lucem prodire. Alij Pamylem quandam aiunt quum Thebis a templo Iouis aquam peteret, vocem exauditam, qua iubebatur proclamare, Osirim, magnũ Regem, & beneficum esse natum.* Sed & Macrobius in Saturnalibus [l] Aegyptiorum Deo Serapidi, quem eundem cum Sole putat, attribuens in capite calathum, & canis blandientis effigiem, vtcunque respexisse videtur ad nostrum simulachrum, in quo spectatur Canis blandiri Serapidi. Templum autem Serapidis apud Aegyptios, & apud Græcos, non vnicum, sed valde frequens est: de quibus meminit in Atticis, & in Corinthiacis, alibique sæpe Pausanias: at omnium amplissimum & celeberrimum fuit Alexandriæ. Lilij vero scapus, hastulave, sceptri regij potestatem designat, sicuti flos eiusdem plantæ, denotat aperte dignitatem Regiæ coronæ; quod antea notauimus ex Valeriano [m]. Ceterum & in eodem symbolo, si Lilij caulis non sit, sed hordei, triticive culmus absque spica repræsentetur; apte conuenit Serapidi, qui grana tritici vel hordei per trituram excusserit vel ad esum, vel ad sementem, vel ad vtrumque: siquidem Serapidi tum hastula Lilij sine flore, tum etiam caulis hordei, frumentive sine spica mirifice ponitur in schemate, quo nobis autor illius ob oculos ponere voluit Osirim eo tempore quo relicta regia corona, regalique dignitate coniugi suæ Isidi, procul ipse ab Aegypti regno suo, per orbem vagans cum exercitu magno summus Imperator, exteras gentes ad vitam ciuilem, & frugum culturam perducebat; vt

[u] 11. Aen.
[x] l. 1. El. 6.
[y] car. l. 1. ode 29.
[z] l. 2. El. 3.
[a] Aen. 1. & 11.
[b] lib. 4.
[c] 1. Aen.
[d] Serm. l. 2. Sat. 2.
[e] 3. Georg.
[f] l. 8. ep. 51.
[g] lib. 1.
[h] car. l. 2. od. 2.
[i] cap. de Hydrom.
[k] l. de Isid. & Osirid.
[l] l. 1. c. 20.
[m] l. 55. hiero

Osiridis beneficentia mira.

Templa Serapidis multa.

Lilij scapus quid indicet.

Culmus tritici in manu Serapidis absque spica.

vt in eius columna sepulchrali legere potest vnusquisque sic apud Diodorum [n] asseuerantem : In Columna Osiridis hæc scripta dicuntur. *Mihi pater Saturnus deorum omnium vltimus. Sum vero Osiris Rex, qui vniuersum peragraui orbem vsque ad desertos Indorum fines. Ad eos quoque profectus sum, qui Arcto subiacent vsque ad Histri fontes. Et iterum alias quoque orbis adij vsque ad mare Oceanum partes. Sum autem Saturni filius grandissimus: germen ex pulchro & generoso ortum: cui non semen genus fuit. Neque vllus est in orbe, ad quem non accesserim, locus, docens omnes ea, quorum inuentor fui.* Hæc tantum in columnis legi posse affirmant: alia (quæ plurima sunt) tempore esse corrupta. Et de his sane, quæ in sepulchris extant, consentiunt fere omnes. Nam quæ sacerdotes condita in arcanis habent, nolunt, vt veritas ignota sit, apud multos manare: pœna ijs addicta, qui ea in vulgus proderent. Verum de mysterijs huiusce Columnæ nos infra latius commodiore loco. Sat est, ex allatis esse compertissimum, Aegyptiorum Regem extitisse Osiridem, alio nomine nuncupatum etiam Serapidem; qui propter ingentia beneficia, collata dudum in subditos, & exteros, post obitum a populis, gratitudinis ergo relatus in deorum numerum, templis honoratus, atque sacrificijs cultus maxime fuerit.

[n] lib.1.c.2.

De Iside, tertia Schematis imagine, magna pariter Aegyptiorum Regina beneficentissima, proindeque diuinis honoribus culta. Cap. CXVI.

TErtia profecto Schematis imago, mulierem representans, in capite summo Lilij florem, quæ gerit, dextera manu Sistrum habens, & læua Sitellam aquæ tenens, nobis ob oculos ponit Isidem Aegypti Reginam, beneficam valde populis; atque Sistri musicalis instrumenti primam inuentricem; de qua sic Isidorus in Originibus [a] *Sistrum ab Inuentrice vocatum* (nempe quasi Isidis instrumentum) *Isis enim Aegyptiorum Regina id genus inueniße probatur: Iuuenalis* [b]

» Isis & irato feriat mea lumina sistro.

Inde & hoc mulieres percutiunt, quia in-

[a] lib.3.

[b] Sat.13.

A *uentrix huius generis est mulier. Vnde & apud Amazones Sistro ad bellum feminarum exercitus vocabatur.* Id autem instrumentum esse quale pingitur in Schemate, constat ex erud. Pignorio, definiente in lib. de seruis [c] Sistrum musicum instrumentum, *oblongum, manubriatum in ima parte, cancellatum traiectis, virgulis, & vt vno verbo dicam, laminæ, & præterea nihil.* Isidem autem fuisse Reginam Aegyptiorum, vt apertissimum est apud omnes antiquos, ita belB le significatur in Schemate per Lilium, florem Regium, in eius capite locatum. Isidis autem summam beneficentiam erga subditos ita Diodorus [d] explicat: Osiridem interpretari Bacchum, Isidem vero Cererem. Hac Osiris in vxorem sumpta, regnoque suscepto, multa contulit ad vsum vitæ communis. Eius enim virtute mutuæ cibi gratia cædes hominum cessarunt. Inuento enim ab Iside primum tritico & hordeo, quæ prius in-C cognita hominibus, casu inter ceteras herbas oriebantur: ab Osiride vero eorum fructuum cibi vtilitate animaduersa, omnes eo nutrimenti genere esse vsos, tum propter cibi reperti suauitatem, tum quia vtile videbatur sæuitiæ crudelitatisque promiscuæ causam abesse. Signa huius inuentæ segetis ferunt, quod ab eis veteri lege, & nunc quoque obseruatur, vt messores æstate spicas maturas prope manipulum exD cerpant in Deæ oblationem, atque Isidem inuocent, honorem ei deæ inuentæ frugis reddentes. Apud quasdam vero vrbes in Isidis pompa, inter reliqua triticum & hordeum ferri, in memoriam repertorum. Leges quoque Isidem statuisse ferunt, quibus iustitia æque omnibus seruaretur, vi atque iniuria timore pœnæ sublatis. Hac de causa prisci Græci Isidem legiferam appellauerunt, tanquam primam legum inE uentricem. & infra de sepulchris Isidis & Osiridis hæc habet. [e] Haud vero inscius sum, a nonnullis scriptoribus tradi, horum deorum sepulchra in Hysa Arabiæ sita: a qua Nysæum Bacchum appellent. Esse autem dicatam columnam, sacris sculptam literis tradunt: inque columna Isidis hæc scripta esse: *Ego Isis sum Aegypti Regina, a Mercurio erudita. Quæ ego legibus statui, nullus soluere pote-*

Amazones vtuntur in bello Sistro loco tubæ.

[c] pag 96.

[d] l.1.c.2.

Isis vt inuenerit hordeum, & triticum.

[e] inf.cap.

Isidis columna.

 pote-

poterit. Ego sum vxor Osiridis. Ego sum A *prima frugum inuentrix. Ego sum Ori Regis mater. Ego sum in astro Canis refulgens. Mihi Bubastia Vrbs condita. Gaude, Gaude Aegypte, quæ me nutristi.* Hanc autem, quæ spectatur in Schemate, belle depingit e Seruio Gyraldus inquiens [f] *Sed enim Isis certe credita est Aegypti Genius, qui per Sistri motum, quod gerere fingitur in dextra, Nili accessum significabat: per Situlam, quam sinistra retinebat, omnium lacunarum fluentiam ostendebat, vt in* VIII. *Aeneid. comment. Seruius docet; qui etiam ait Terram Aegyptiorum lingua esse.* Valerianus quidem recte [g] Isidem ideo Legiferam simul & frugum inuentricem ponit, quod ad literarum studia paratam quisque debeat habere congruam alimoniam; quod & ex Aristotele confirmat, quod eum nullius rei egenum esse cupit, qui Philosophiæ sit operam daturus: & Zachariæ Chimios, inter Hebræos nominatissimi, dictum circumfertur: *Si farinam habueris, legem capessere poteris: Si legem assecutus fueris, farinæ non egebis.* Legis enim appellatione literas intelligunt Hebræi, & farinam pro frumento annonaque omni ponunt. Ceterum ego quoque Sistro signari crediderim Isidem legiferam, & Situla frugum inuentricem; quia musicum instrumentum animorum discordias componere potest, & ad concordiam varias hominum volūtates redigere, recteque moderari; quod Musicæ munus esse demonstrat initio suæ Musicæ Boethius; [h] quum Legis proprium sit, litigantes componere, tribuendo suum vnicuique, ciues ad moderationem reducere præmijs, atque pœnis, vbi sit opus. Aquæ vero situla signat Isidem docuisse, semina terris ad vberem frugem esse committenda, dum Nilus intra suum alueum ab inundatione redierit, relicta tellure fimi sui lætamine pinguissima. Nam extra suum alueum, quasi extra situlam, exundante Nilo si seuerit Aegyptius, aut etiam imminente iam iam inundatione, sementem perdet absque fructu, scilicet in aqua nimia corruptam penitus. Verum enimvero Vincentius Cartarius in opere suo de Deorum imaginibus, tractans de Iside scribit: „ In Isidis sinistra „ manu vas auratum, cui serpens veneno

[f] Synt. 12.

[g] lib. 38. Isis cur legifera simul & frugifera.

Isis vt Sistro legifera, & Situla signetur frugifera.

[h] cap. 1. Legis munus proprium.

Isis cur cum aqua Situla.

tumidus manubrium faciebat: & ad eius „ basim erat quidam ornatus ex folijs palmæ: „ significat lacus, qui circa Nilum „ existunt: vel significat motum aquarum, „ quæ intumescunt ex humida Lunæ natura. „ Licet autem ista singula non inspiciantur in vase nostri schematis; attamen apte congruunt situlæ Isidis, tum ob rationes allatas, tum etiam maxime, quia quum situla terram Aegypti significet in se Nilum flumen habentem; B vt fluuius iste tortuosis gyris permeantem, atque statis diebus quotannis intumescentem aquam obtinens, apte repræsentatur per tumidum serpentem, qui vasis manubrium efformat: tum quoniam Aegyptus Nilo terminatur, qui per Aethiopiam tortuosis voluminibus prorepens in Aegyptum defertur: tum quoniam Aethiopia pariter, & Aegyptus innumeris vbique serpentibus ad Nili fluenta scatent. Auratum vero vas Isidis effingitur; quod humus C Aegypti sit irrigata Nilo, qui semper lutulentus per eam labens est aurei coloris.

Serpentibus abundat Aethiopia, & Aegyptus.

De Cane, quarta figura Schematis, media inter Isidem & Osiridem, huic blandiente. Cap. CXVII.

PRofecto veteres æque Canem Isidi, & Osiridi tribuunt. Imprimis legebamus apud Diodorum in Columna D vetustissima posita ad sepulchrum Isidis [a] de se dicentis: *Ego sum vxor Osiridis: Ego sum in astro Canis refulgens:* nimirum Canis iste Serapidi blandiens, nihil est aliud quam affectus Isidis erga maritum Osiridem tam olim viuentem, quam iam vita defunctum. Qui quidem affectus coniugalis Isidis mirifice celebratur a Diodoro pariter atque a Plutarcho tractante de Iside & Osiride. Quin & inter Osiridem, qui Serapis esse visus est, & Isidem apte Canis collo- E catur; quia, vt ex eodem Diodoro Gyraldus obseruat [b] *Canis & in venatione, & ad custodiam prodest; propterea Deus, qui Anubis vocatur, capite canino figuratur; quare significatur Anubim fuisse custodem corporis Osiridis, & Isidis. Tradunt quidam, Isidis canes, quo tempore Osiris quæsitus erat, & feras & obuios omnes amouisse, vnaque Osiridis corpus inuestigasse: ideo-*

que

[a] l. 1. c. 2.

Affectus Isidis erga maritum Cane signatur.

[b] synt. 9. f.

Canis Anubis custos Isidis & Osiridis.

que in solennitatibus Isidis pompam præisse, vetusto more. Quod & Valerianus confirmans [c] *Addemus*, inquit, *& Anubim deum per canis effigiem ab eisdem Aegyptijs figuratum, de quo veteres quidam historici prodidere, vna cum Osiride Gigantes ex Italia pepulisse. Canino vero capite fuisse eum, ex eo commentum, quod Isidis & Osiridis corpus custodierit, quod vti dictum superius, Canibus est admodum peculiare; eaque de causa Canem galeis insculpi morem esse: quod in veterum numis compluribus obseruaui.* Tandem Anubim agnoscere videtur Diodorus filium Osiridis, dum inquit (d) Osiridis vero duo „ filij, virtute dispares, Anubis, & Ma- „ cedo, comitati sunt. Vterque armis „ vsus est insignibus, aliquo animali haud „ ab eorum natura dissimili. Nam Anu- „ bis Canem, Macedo Lupum insigne „ armorum tulit. Qua ex re hæc anima- „ lia Aegyptij summo in honore habent: „ & horum animantium formis apud Ae- „ gyptios coluntur. Schematista vero noster in gemma Canem solum, non item Lupum effinxit, quod Isidi Canis officia maiora præstiterit, quam Lupus, & charior ideo fuerit Anubis, quam Macedo, non solum Isidi, sed etiam Osiridi. Tot igitur nominibus inter Isidem, & Osiridem posita fuit imago Canis in gemma.

[c] l. 5.

Gigantes ex Italia pulsos ab Osiride.

[d] l. 1. c. 2.

De Oculo in apice gemmæ designato. Cap. CXVIII.

SEd & oculus ille magnus in culmine peripheriæ gemmæ, proprio non caret mysterio; nam & ad ternas illas figuras communem habere potest relationem, & specialem ad Osiridem, Serapidemve, cuius capiti peculialiter videtur imminere. Siquidem communem respectum consideres: Oculus est hieroglyphicum Iustitiæ, moderationis, regiminisque populorum apud Aegyptios: apud quos iustissimi Reges extitere Mercurius, Osiris, & Isis, vt antea notauimus. Et speciatim de hac re Pierius [a] infit: Apud Aegyptios Sacerdotes primum omnium Iustitiæ seruatorem per Oculi patentis hieroglyphicum significari compertum est: frequensque dicterium apud Græcos, quod minime ignoratis, δίκης ὀφθαλμός, *Iustitiæ Oculus:*

[a] lib. 33.

A Tum Plato [b] Iustitiam speculatricem, atque vindicem appellat. Chrysippus Oculos Iustitiæ acres, rectos, atque immotos facit; quod eum, qui recte iudicaturus sit, non oporteat huc aut illuc oculos ab honesto deflectere. Illud etiã nostis ex Diphili Comœdia,

[b] 9. de Legib.

„ Est qui tuetur cuncta, Iustitiæ oculus.

Apud Epigrammatarios, qui temporis iniuriam peruicerunt, pulcherrimum habemus pentametrum

B Ομμα δίκης καθορᾷ πάντα τὰ γιγνομένα:

„ Cernunt omnia, quæ fiunt, lumina Iustitiæ.

Hinc aliqui in facienda dictis fide, Iustitiæ oculum attestantur. Orphei quoque id de Sole dictum, Ομμα δικαιοσύνης, cui Iustitiam in primis Veteres dedicassent. Vnde Bithynni, quod scribit Arrianus, iudicia ex aduerso Solis sedentes exercere consueuerant. Et veteres Theologi Iustitiam prodiderunt, vt C Proclus ait, e medio Solis throno per cuncta propagari, omniaque, veluti Sol ipse, omnium moderator est, dirigere. Marcus Tullius Solem Mundi mentem & temperationem appellat, Scipionis Somnia. Et vetustissimi illi Sacerdotes moderatorem hieroglyphice significaturi, Oculum & Sceptrum facere soliti sunt: nonnunquam in Sceptro ipso ramusculos complicare, vt in complexum coeuntes, oculi speciem in medio spe- D ctandam informarent: eaque specie Osirim, quasi multoculum dicere vellent, intelligebant. Nam OS Aegyptiaca lingua *Multum*: I R vero *Oculum* significat: cuius interpretationis & Plutarchus libro de Iside & Osiride, neque non Eusebius [c] meminere. Imaginem vero Osiridis apud Plutarchum fulgenti admodum amiculo vestitam habemus, ex quo Solis vis intelligebatur, E Apud Eusebium, Multioculus Osiris dici potest, pro Sole sumptus: neque id ab re; radios enim suos, quasi multos rebus immittit oculos, quibus omnia perspicit, vt etiam Poeta dicit: [d]

Bithynni cur iudicarent ex aduerso Sole.

Oculus regiminis symbolum.

Oculus vt ad Osirim relatus.

[c] 1. de Præp. Euan. c. 6.

„ Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras

[d] Virg. 4. Aen.

Quod & in columna Sepulchrali de Osiride legi testatur Diodorus [e] post allata verba Columnæ Isidis, antea proposita, subnectens, quæ supra quo-

[e] l. 1. c. 22.

que retulimus, hic latius explicanda. A
» In columna Osiridis hæc scripta dicuntur.

Columna sepulcralis Osiridis.

Mihi pater Saturnus Deorum omnium vltimus. Sum vero Osiris Rex, qui vniuersum peragraui orbem vsque ad desertos Indorum fines. Ad eos quoque profectus sum, qui Arcto subiacent, vsque ad Histri fontes. Et iterum alias quoque orbis adij vsque ad Oceani partes. Sum autem Saturni filius grandissimus, germen ex pulchro & generoso ortum: cui non semen genus fuit. Neque vllus est in orbe, ad quem non accesserim, locus, docens omnes ea, quorum inuentor fui. Quæ sane mysticam habere possunt explicationem, non autem historicam; tum quia nemo loca mundi cuncta singulaque peragrasse potuerit: tum quia nemo non ex humano semine genus habuerit, præter primum Adamum ex humo plasmatum a Deo: & secundum Adamum, Saluatorem nostrum, ex Virgine matre natum sine viri semine. Sed Osiris Aegypti Rex, Isidis frater atque maritus, dicitur habuisse patrem Saturnum vltimum deorum, loquens de patre mystico, de patre mentis, hoc est de Viro Sapientissimo, a quo fuit eruditus: qui Saturni nomine describitur, quod Saturnus vltimus planetarum a nobis numeratur, & influit in horoscopo nascenti sapientiam. Qui Mercurius fuit vltimus sapientum; nam degens æuo Osiridis, omnes alios ante se sapientes habuit ætate priores, etsi sapientia posteriores. Is autem fuit ille Trismegistus Magister Osiridis, & ab eo datus, relictusque Consiliarius Isidi. Denominatur autem Deorum vltimus, quia fuit omnium sapientum virorum eo seculo supremus. Homines vero sapientes Deorum nomine cohonestatos antiquitus, apparet cum e sacra pagina, quæ de illis legit [g] *Ego dixi, vos Dij estis, & filij excelsi omnes*: & a Deo Mosen constitutum fuisse Deum Pharaonis: [h] ne multa referam alia loca sacra, pridem allata in opere meo de Pietate Aristotelis erga Deum & homines: [i] tum ex ipsomet Aristotele [k] constituente, virum sapientem esse Deo congeneissimum. Et Apostolus Galatas discipulos suos appellans, ait [l] *Filioli mei, quos iterum parturio*. Et S. Petrus erudiens in fide

Explicatio columnæ Osiridis.

Osiridis pater vt Saturnus fuerit.

[g] Ps.81.

[h] Exod.21. 22.

[i] l.2.c.2. Ps.83.94 & seqq.
[k] 6.ethic. cap.8 F.
[l] cap.4 19.

Galatas item, & alios, ad quos literas mittebat, infit [m] *Deponite igitur omnem malitiam, & omnem dolum, & simulationes, & inuidias, & omnes detractiones. Sicut modo geniti infantes sine dolo lac concupiscite veræ doctrinæ; vt in eo crescatis in salutem; si tamen gustastis quantum dulcis est Dominus*. Non aliter Osiris Trismegistum, virum sapientissimum, Doctorem & Consiliarium suum, Patrem sibi constituit, eumque Saturnum appellat, ac Deum: eiusque Saturni B mystici se nominat filium grandissimum, quia dignitate Regia maior fuit omnibus alij, quicunque Trismegisti doctrinam hauserunt alimentum animi sui. Germen se nuncupat Osiris ex pulchro & generoso ortum, non ex semine genus habens; quia fuit filius mysticus Trismegisti, ex eius intellectu fecundo sapiens procreatus, non physice genitus e corporali semine Magistri sui: proinde dicit, sibi non semen genus fuisse. C Sic autem eruditus, & adultus in doctrina Trismegisti, regnum capessens: eoque iam aliquandiu recte gubernato, ait se vniuersum Orbem peragrasse, qui scilicet suo Regno cohæret, ac æuo suo maxime cognitus erat Aegyptijs, versus meridiem pergens vsque ad desertos Indorum fines: versus Boream vsque ad fontes Histri fluminis: & versus occidentalem plagam vsque ad mare Oceanum, Solis instar, qui ab Oriente D per meridiem & Arctum in obliquitate Zodiaci pergit ad occasum. Quam Osiridis peregrinationem paulo antea Diodorus ita descripserat: [At vero Osiris, quum esset in montibus Aethiopiæ, vtrasque ripas Nili aggere cinxit; ne modum excederet inundatio; sed veluti per portas quasdam exiens leniter flueret, quantum vsus postularet. Deinde per Arabiam iuxta rubrum mare iter faciens ad extremos Indos peruenit, vbi & plures constituit vrbes: ex E quibus vnam Nysam nominauit, in eius memoriam, in qua erat nutritus: vbi hederam plantauit, quæ in eo tantum loco Indiæ tum finitimæ regionis manet. Multa quoque alia reliquit sui apud Indos monumenta, ex quibus posteri Indorum de Deo illo contenderunt, asserentes eum genere Indum esse. Exorauit quoque Elephantorum venationes.

[m] ep.1.c.2.

Osiris vt Saturni filius grandissimus.

Osiris vt non e semine genus habuit.

Osiridis expeditio explicatur.

nes. Columnas insuper multis in locis statuit, suæ expeditionis testes. Peragrauit autem & ceteras Asiæ nationes. Per Hellespontum in Europam quum transijsset, Lycurgum in Thracia Barbarorum Regem sibi obsistentem peremit. Illi prouinciæ Maronem iam senem præfecit: qui ædificauit vrbem, quam a se Maroneam nominauit. Macedonem filium Regem statuit eius prouinciæ, quæ ab eo Macedonia dicta est. Triptolemum colendis Atticis agris præfecit. Denique quum orbem totum peragrasset, mitissimis fructibus excoluit hominum vitam: Si qua regio vitibus inepta esset, docuit ex hordeo potum facere, haud multum virtute gustuque vino inferiorem. Quum in Aegyptum rediisset, tulit dona secum a diuersis gentibus data. Quapropter pro magnitudine beneficiorum, & donatus immortalitate, & honores cælestium est assecutus. Deinde quum ad Deos ex hominibus esset translatus, & honores illi, & sacra, vt maximo Deorum ab Iside & Mercurio instituta sunt, multaque mystica ad cultum addita, quibus eius Dei potentiam ampliorem redderet.] Hinc apparet Osiridem appellatum fuisse tum Bacchum, qui ad Indos peruenerit, & apud eos Nysam vrbem condiderit, & hederam plantauerit: tum etiam Solem, qui Solis instar vniuersum orbem lustrauerit, beneficijs, homines afficiens, adeoque *Multioculum* appellatum; qua de re paulo prius ita Diodorus: [Et Osiridem quidem Græca interpretatione *Solem* appellarunt, vt qui suis radijs veluti plurimis oculis terram ac mare lustraret, multos oculos habentem dixere. Cui rei poetæ quoque verba congruunt, Solem omnia conspicientem dicentis.] Vnde supra Serapidem, qui Osiris est, in schemate recte Magnus collocatus est Oculus absque palpebris semper apertus, hieroglyphicum Solis, qui Mundi oculus esse perhibetur. Hinc habemus, optimi Principis proprium esse, totum orbem suæ ditionis non solum, sed etiam exteras regiones peragrare, beneficijs omnes homines afficiendo; & multorum hominum vrbes, ac mores inspiciendo, prudentiam, atque sagacitatem Vlysseam, ab Homero [n] tanto-

[Osiris ex hordeo potum facere docuit.]

[Osiris cur honore diuino auctus.]

[Osiris cur appellatus fuerit Bacchus, & Sol.]

[Principem debere peregrinari.]

[n] Odyss. 1.

A pere commendatam, sibi comparare. Constat igitur ex habitis, argumento Mercurij Trismegisti, Osiridis, seu Serapidis, & Isidis, Aegypti Regum Optimorum, bonos Principes ingentia beneficia conferre mortalibus, atque subditis, & exteris pariter præstare se se Deorum instar.

B *Secunda schematis explicatio, De Lucernis mysticis, Verbo, & Spiritu sancto, iugiter ardentibus in vtraque manu Dei Patris: primumque de Iosepho Patriarcha, Regis insomnium ex Diuina reuelatione interpretante, factoque subinde Prorege, ad Aegypti, regionumque ceterarum salutem. Cap. CXIX.*

QVum obseruatione frequenti Valeriani, hieroglyphica singula multis fœta sint mysterijs apud Aegyptios; iam licebit nobis aliam etiam afferre schematis explicationem, eamque sacram, ac plane Theologicam, C antiquissimis Aegyptiorum gestis maximopere congruentem; in qua lubet hæc omnia simulachra referre ad Iosephi Patriarchæ præclarum beneficium Aegypto, mundoque fere toti collatum. Nimirum Serapis ille medius, modium siue calathum in capite gestans: manu dextera caulem hordei, triticive, sine spica, siue Lilij sine flore tenens: cui canis a læuo latere blanditur, D Iosephus est in Aegypto Prorex a Pharaone constitutus, egestatis integro septennio populis alimenta vitæ necessaria distribuens. Etenim ab Aegyptijs ob tantum beneficium olim cultum fuisse Iosephum diuinis honoribus, erecta statua sub nomine Serapidis, insignes autores antiqui, classicique scripserunt, & euidentissima confirmant argumenta. Nam in primis Iulius Firmicus Maternus, qui floruit æuo Constantini Magni Imperatoris, in libro suo, cui titulum E fecit, De Profanarum Religionum errore, & habetur in Bibliotheca Patrum, ita scribit ad verbum Imperatoribus Constantio, & Constanti, Magni Constantini filijs, [a] Discite etiam Sacrosancti Imperatores, venerandum Alexandriæ Numen, vnde sumpserit exordium. Quum ingrueret arescentibus frugibus malitiosa fames, Iacobi Reli-

[Iosephum cultum sub nomine Serapidis.]

[a] cap. 14.

giosi Patriarchæ semini procreatus Iuuenis Ioseph, interpretatusque somnium Regis, totum quicquid innuebat, ostendit. Ioseph est Iacobi filius, qui ob pudicitiam in carcerem missus: ereptus post interpretationem somnij, fuit particeps Regni. Nam septem annorum collectis, & reseruatis frugibus, alterius septenarij egestatem Diuinæ manus prouidentia mitigauit. Huic post mortem Aegyptij patrio gentis suæ instituto, templa fecerunt. Et vt iustam dispensationis suæ gratiam posteritas disceret, quo Modio esurientibus & ementibus frumenta diuiserat, capiti is super impositus est. Nomen etiam, vt sanctius coleretur, ex primo auctore generis accepit. Nam quia Saræ pronepos fuerat, ex qua nonagenaria Abraham, indulgentia Dei susceperat filium, Serapis dictus est. Sed hoc inuito Ioseph accidit, immo mortuo. Neque enim ad hoc facinus Religiosus animus, & Deo summo dicatus, adduci potuisset, vt erroris illecebras, ex nomine suo superstitiosis hominibus ipse præberet; præsertim quum sciret, hæc esse in Dei sacrosanctis legibus, ne quis hominum tale aliquid aut veneraretur, aut coleret: Hic in Aegypto colitur, hic adoratur, huius simulachrum Neocororum turba custodit: & ad memoriam vetustatis errantem populum ordinem sacrorum in honorem integerrimi ac prudentissimi hominis constitutum, contentiosa hodie animositate custodit. Sed & in ipso simulachro, sicut in ceteris, ex assiduis sacrificijs immundi Dæmonum spiritus colliguntur. Huic alios assentiri monet Ruffinus inquiens: [b] *Quidam in honorem nostri Ioseph formatum perhibent simulachrum* Serapidis, *ob dimensionem frumenti, qua famis tempore subuenit Aegyptijs*. His quorundam nomine Ruffinus Iulium Firmicum intellexerit. Hanc sententiam collaudat [c] Baronius in Annalibus, dum ait, eam non esse spernendam, quod ex sacris literis constet, Pharaonem mutasse nomen Ioseph. Assentit opinioni Spōdanus [d] apud Baronium. Cornelius a Lapide similiter [e] hoc placitum accipit. Sed inter alios multos Pierius Valerianus hoc idem luculenter explicans infit [f] Ex diuinis nostrorum literis historiam repetere, minime fuerit importunum. Satis enim constat [g] quemadmodum Iosippus ille somniator, Iacobi filius, ob inuidiam fuerit a fratribus venundatus, atque in Ægyptum adductus, vbi longam seruierit seruitutem: vtque postmodum primas apud Regem obtinuerit, postea quam nocturnam eam imaginem, quæ se se Pharaoni altius dormienti obtulerat, interpretatus est. Imaginatus enim erat ille septem boues, pulchræ hilari, ac pingui aspectu, ab ripa Nili ad paludem aberrantes, quas septem aliæ deformi macie, palustri eo loco emergentes, exceptas conficerent. Mox vero existimabat septenas se spicas cernere multa fruge conspicuas, & quæ iam secari poterant: eas totidem numero spicas, sterilitate insigni, ex proximo occupare videbantur (hoc vero visum secundo loco, quod ex Hetrusca disciplina in ostentis expetitur, primo additum, attestatum facit, vt etiam in Gedeonis vellere diximus). Hic iuuenis rerum prudentissimus, eximiam quandam septem annorum feracitatem ex eo portendi pollicitus est, quam optimæ illæ boues cum frugiferis spicis inspectæ denunciarent: quippe quod sit animal agrorum cultui præcipue idoneum, telluris felicitatem per eas interpretari oportere: Cuius lætitiæ causa futura esset Nili inundatio, vnde visæ essent illę boues emergere: idque per spicas, quæ hilari essent aspectu, manifestius significari, annorum quippe septem lætissimum prouentum. Cetera quæ his auersa apparuissent, totidem annorum famem demonstrare, quæ vbertatem illam euestigio subsecutura esset. Est nimirum palus sterilitatis indicium, sterilisque passim tum a poetis, tum ab oratoribus appellatur. Quum autem interpretationem huiusmodi euentus approbasset, Rex Iosippi consilio fretus non modo famem ab Aegypto depulit, sed finitimos etiam populos abunde saturauit. Aiunt itaque Ægyptij, eius beneficij memores, homini gratiam relatam voluisse, vt simulachrum Serapidis cum modio in capite huius rei monumentum esse decreuerint. Ita Pierius: cui vt consentio, Serapidis idolum ab Ægyptijs erectum in honorem Iosephi, sui benefi-

ficen-

[b] l.2.hist.vet. apud Euf. l.11 c.23.

[c] ad an.389.

[d] n.xvi.

[e] Gen.41.f.

[f] l.3.hier.

[g Gen 3 39.41.

Ioseph ic cum Ser pide.

ficentissimi Proregis, ob insigne beneficium ab eo susceptum, ita non possum approbare somniorum Regis interpretationem referri debere ad Iosephi prudentiam, quod fecisse Firmicus etiam videtur: quum sacra pagina referat eam interpretationem ad reuelationem diuinam, prorsusque segreget ab humana Iosephi prudentia, ipsissima verba proferente Mose: [h] *Protinus ad Regis imperium eductum de carcere Ioseph totonderunt, ac veste mutata obtulerunt ei. cui ille ait: vidi somnia, nec est qui edisserat, quæ audiui te sapientissime conijcere. Respondit Ioseph: Absque me Deus respondebit prospera Pharaoni.* sic vulgata: Septuaginta vero, *Sine Deo non respondebimus salutare Pharaoni:* Chaldaica autem, *Non ex sapientia mea: Sed a facie Domini respondebitur pax Pharoni. Narrauit ergo Pharao quod viderat. Putabam me stare super ripam fluminis, Et septem boues de amne conscendere, pulchras nimis, & obosis corporibus: quæ in pastu paludis virecta carpebant. Et ecce has sequebantur aliæ septem boues in tantum deformes, & macilentæ, vt nunquam tales in terra Aegypti viderim: quæ deuoratis, & consumptis prioribus, nullum saturitatis dedere vestigium, sed simili macie & squalore torpebant. Euigilaui: rursus sopore depressus vidi somnium: Septem spicæ pullalabant in culmo vno plenæ, atque pulcherrimæ: aliæ quoque septem tenues, & percussæ vredine oriebantur e stipula: quæ priorum pulchritudinem deuorauerunt. Narraui coniectoribus somnium: & nemo est qui edisserat. Respondit Ioseph: Somnium Regis vnum est: quæ facturus est Deus, ostendit Pharaoni. Septem boues pulchræ, & septem spicæ plenæ, septem vbertatis anni sunt: eandemque vim somnij comprehendunt. Septem quoque boues tenues atque macilentæ; quæ ascenderunt post eas: & septem spicæ tenues, & vento vrente percussæ, septem anni venturæ sunt famis: qui hoc ordine complebuntur: Ecce septem anni venient fertilitatis magnæ in vniuersa terra Aegypti: quos sequentur septem anni alij tantæ sterilitatis, vt obliuioni tradatur cuncta retro abundantia: consumptura est enim fames omnem terram: & vbertatis magnitudinem perditura est inopiæ magnitudo. Quod autem vidisti secundo ad eandem rem pertinens somnium, firmitatis indicium est, eo quod fiat sermo Dei, & velocius impleatur. Nunc ergo prouideat Rex virum sapientem & industrium, & præficiat eum Terræ Aegypti; qui constituat Præpositos per cunctas regiones: & quintam partem fructuum per septem annos fertilitatis, qui iam futuri sunt, congreget in horrea: & omne frumentum sub Pharaonis potestate condatur, seruet urque in vrbibus: & præparetur futuræ septem annorum fami, quæ oppressura est Aegyptum: & non consumetur terra inopia. Placuit Pharaoni consilium, & cunctis ministris eius: Locutusque est ad eos: Num inuenire poterimus talem virum, qui spiritu Dei plenus sit? Dixit ergo ad Ioseph: quia ostendit tibi Deus omnia, quæ locutus es* (ita vulgata: Pagninus autem: *Postquam cognoscere fecit Deus te totum hoc.* Septuaginta: *Quandoquidem ostendit Deus tibi omnia hæc:* & Chaldaica: *Postquam fecit te scire Deus omnia hæc*) *numquid sapientiorem, & consimilem tui inuenire potero? Tu eris super domum meam: & ad tui oris imperium cunctus populus obediet, vno tantum regni solio te præcedam. Dixitque rursus Pharao ad Ioseph: Ecce constitui te super omnem terram Aegypti: tulitque anulum de manu sua, & dedit eum in manu eius: vestiuitque eum stola byssina, & collo torquem aureum circumposuit. Iussitque eum ascendere super currum suum secundum, clamante præcone, vt omnes coram eo genuflecterent, & Præpositum esse scirent vniuersæ Terræ Aegypti. Dixit quoque Rex ad Ioseph: ego sum Pharao, absque tuo imperio non mouebit quisquam manum aut pedem in omni terra Aegypti. Vertitque nomen eius, & vocauit eum lingua Aegyptiaca: Saluator-Mundi.* Quibus apertissime constat, negandum esse Firmico pariter atque Pierio, Iosephum ex humanarum rerum propria prudentia somnium Pharaonis interpretatum fuisse, quum eius interpretationem habuerit ex mera Dei reuelatione. Quorum sententiam reprobat etiam ratio, ex rei natura deprompta per Aristotelem asserentem [i] *Verum vnusquisque ea recte iudicat, quæ cognoscit: atque eorum bonus iudex est. Vnamquamque igitur rem bene iudicat, qui in ea; absolute vero omnia, qui in omnibus eruditus est. Atque hinc fit, vt Iuuenis auditor ciuilis idoneus esse non possit; quippe qui imperitus actionum vitæ sit, ex quibus, & de quibus rationes con-*

Pierius notatus.

[h] Gen. 41. 14 & seqq.

Ioseph non a se, sed a Deo reuelante somnij pollicetur interpretationem.

Somnium Pharaonis.

Interpretatio somnij.

Iosephi consilium salutare.

Approbatio consilij.

Interpretatio somnij a Deo reuelata Iosepho.

Ioseph fit Prorex Ægypti.

Mutatio nominis Ioseph.

[i] ethic. cap. 3

Iuuenis cur prudens non fit.

[k] 6 ethic. cap. 8.

constituuntur. Inferius etiam [k] *Huiusce autem rei indicium quoque illud est, quod Iuuenes licet Geometrici, & Mathematici, atque in eiusmodi rebus sapientes euadant, prudentes tamen euadere non videntur. Causa autem ea est, quod particularium est prudentia, quæ ex experientia nobis innotescunt. Iuuenis autem expertus non est; experientiam enim temporis affert longitudo. Nam illud etiam consideratione dignum videtur, quid sit quod puer fieri mathematicus potest, sapiens, aut naturalis non potest: An quia illa per abstractionem sunt; horum autem principia ab experientia sumuntur: & hæc non credunt quidem Iuuenes, sed dicunt: illorum vnumquodque quid sit, obscurum non est*. Ioseph ergo Iuuenis prudentissimus non fuit propria virtute, humanaque prudentia; sed speciali munere Dei, sibi futura reuelantis. Accipimus tamen a Materno, Valerianoque lubentissime, multisque classicis alijs antea relatis, ab Aegyptijs erectam fuisse statuam Serapidis Ioseph o defuncto, in acceptorum beneficiorum memoriam æternum propagandam. Quam opinionem posuit etiam Suidas, post Firmicum & ante Valerianum ita de Serapide scribens: *Serapis: Huius statuam Theophilus Archiepiscopus Alexandriæ euertit, sub Theodosio Magno. Hunc autem alij quidem Iouem esse dixerunt: alij vero Nilum; quod modium, & cubitum in capite gestaret, aquæ mensuram scilicet: alij vero IOSEPHVM: alij Apidem, quendam hominem opulentum, & Regem Memphitidis vrbis Aegypti fuisse dicunt. Quum autem fames apud Alexandriam fuisset, illis de suis facultatibus victum iste præbuit. Illi vero mortuo templum erexerunt, atque consecrarunt, in quo Bos alebatur, symbolum agricolæ, vel potius agriculturæ, ferens, & quasdam in colore notas habens, idest ἐπισόμα. Quisnam autem fuerit iste Bos, apparet ex ipsius appellatione; nam & ipse vocabatur Apis. Huius autem Apidis loculum, in quo iacebat ipsius corpus, Alexandriam trãstulerunt: & ex nominibus σορὸς & ἄπις compositum nomen fecerunt, & SORAPIN ipsum vocarunt. Qui vero postea sunt secuti, eum vocarunt SARAPIN. Huius templum ab Alexandro conditum est maximum*. Hunc morem Micerinus Aegyptiorum Rex imitatus, defunctæ filiæ dilectissimæ corpus in loculo conclusit, cui forma Bouis erat, vt luculente refert Herodotus in Euterpe. [l] Quæ cuncta Suidæ dicta facile referri possunt ad Iosephum; quia primum iussu Pharaonis mutatum fuit Iosepho nomen, & Aegyptiaca lingua nuncupatus est; SALVATOR MVNDI; [m] nam obseruatu Baronij ad an. 389. Spondanique notatu [n] vox SERAPIS apud Ægyptios idem sonat, quod MVNDI SALVATOR. Dictus est Ioseph etiam Apis, hoc est Adæquator ἀπὸ τῶ Ἀπισόω, quod est *Adæquo*; nam adæquauit frumentum septem annorum sterilium cum tritico septem antecedentium fertilium, quintam partem frugum annorum priorum condens in horrea, distribuendam singulis annis posterioribus famescentibus. Aliam Serapidis etymologiam affert Cornelius a Lapide scribens ex Hebraica voce *Sar*, quæ Principem sonat, & ex Aegyptiaca *Apis*, quæ Bouem signat, componi nomen *Sarapis*, hoc est Princeps Bouis; quod quidem nomen apte Iosephum indicat, qui factus fuit Aegypti Princeps ob rectam Boum interpretationem. Aliam addit etymologiam, ex σορὸς, quod arcam frumentariam indicat, & ἄπις, quod Bouem, factum nomen Serapis, quod ideo Iosepho competit, quia ex Boum somnio nouit frumenta in horreis, tanquam in arcis congreganda fertilibus annis ad occurrendum venturæ fami. Ponit & Firmici etymon *Sarapis*, hoc est, *Saræ nepos*; qualis fuit Ioseph. Addit ab Aegyptijs *Ioseph* corrupte dici *Asiph*, & per metathesim *Apis*. Alij *Serapin* aiunt oriri ex inuersione nominis *Abres*, in *Cerap*, vnde *Cerapis*, vel *Serapis*; Fuit autem Ioseph ex Abrahamo pronepos. Denique notat, alios Serapidem appellatum fuisse ex *Schorappahim*, quod est, *facies bouis*; nam Ioseph ex interpretatione sõnij Regis de Bobus adeptus est in Aegypto summos honores viuens, & vita functus etiam diuinos. Quam etymologiam approbat Moses comparans Ioseph boui, dum benedicens Filijs Israel ante mortem suam, post Beniamin, ipsi [o] *Ioseph quoque ait: De benedictione Domini terra eius, de pomis cæli, & rore, atque abysso subiacente. De pomis fructuum Solis ac Lunæ*.

Suidas de Serapide & Iosepho.

[l] cap. 129. & seqq.

II. Ratio dicta ex etymologia Serapidis.

[m] Gen. 41. 45.

[n] Nu. xvi.

[o] Deuter. 33. 13. & seqq.

De

De vertice antiquorum montium, de pomis collium æternorum. Et de frugibus terræ, & de plenitudine eius. Benedictio illius, qui apparuit in Rubo, veniat super caput Ioseph, & super verticem Nazaræi inter fratres suos. Quasi primogeniti tauri pulchritudo eius. Itaque Serapidis omnes etymologiæ Iosepho mirifice congruẽtes, apte demonstrant Iosephum fuisse, quem vita defunctum, ob ingentia beneficia suscepta, dudum Aegyptij diuinis honoribus coluerunt, ædificato templo, & in eo erecta grandi statua sub nomine Serapidis. Præterea vero maius argumentum de proposito sumere possumus e signo salutari Crucis, quod in Serapide visum est, & in eius templo; namque Iosepho cornua Crucis attribuit mystice D. Augustinus [p] explicans allatum locum [q] Deuteronomij *Quum Ioseph benediceret, ait inter cetera: Primogenitus: tauri pulchritudo eius. Non ita legendum, vt dicatur primogenitus tauri; sed quum sit primogenitus; pulchritudo eius pulchritudo tauri est; propter cornua Crucis de Domino intelligitur figuratum.* De cruce vero Serapidis in templo, pectore, sic antea Suidas: Cruces: recta ligna humi defixa. Sub Theodosio maiore, Romanorum Imperatore, quum Græcanica, id est Gentilia templa destruerentur, in Serapidis templo inuentę sunt hieroglyphicæ literæ, Crucis figuram habentes. Quas quum illi de Græcis, qui Christiani facti fuerant, conspexissent, dixerunt Crucem apud literarum hieroglyphicarum peritos significare *Vitam futurã*. Quod in Ecclesiastica historia Tripartita Socrates etiã affirmat, inquiens [r] *Quumque templum Serapidis spoliaretur, inuentæ sunt literæ in lapidibus sculptæ, quæ apud Aegyptios vocantur sacræ; habebantque ipsi characteres figuram Crucis. Hoc Christiani videntes, atque Pagani, singuli eorum hoc signum propriæ religioni deputabant. Christiani dicebant signum esse salutiferæ passionis Christi: Pagani vero, aliquam communionem Christo & Serapidi per hoc signum afferebant.* Et sane recte; quia Iosephus ille typus Christi venturi fuit; etenim vterque venditus a fratribus: vterque adoratus a Patre Matreque sua: vterque mirabiliter satiauit innumeras gentes egenas; vterque communicauit in

.I. Cruces attributæ Serapidi Iosephũ indicant.

[p]to.4.quæst. [q] Deut. in f. libri. [q] Deut.33. ...7.

De cruce Serapidis.

[r] L.19.c.29.

alijs multis, de quibus D. Ambrosius, [s] & passim alij SS. Patres. Quin & in antiquis lectionibus Cœlius [t] habet, Aegyptios antiquos insculpere consueuisse pectori Serapidis figuram Crucis: & apud eam gentem ante Christi Domini natales Crucem in Serapide fuisse præsagium virtutis, quam a corpore diuinissimo fuerat acceptura. Sed & Serapidis magnum simulachrum in Alexandriæ templo cultum fuisse sub imagine Crucem formantis hominis per aperta & extensa brachia, constat ex Ruffino, a quo Pierius hausit; inquiens [u] *Simulachrum Serapidis in templo Alexandriæ ita vastum erectum est, vt dextera vnum parietem, alterum læua perstringeret.* Eusebius enim siue Ruffinus apud Eusebium, antea multo sua in Ecclesiastica historia scripsit [x] Serapis apud Alexandriam templum auditum quidem omnibus puto, plerisque vero etiam notum. Locus est non natura, sed manu, & constructione per centum, aut eo amplius gradus in sublime suspensus: quadratis, & ingentibus spacijs omni ex parte distentus. Cuncta vero, quæ ad summum pauimentorum euadunt, opere fornico constructa: quæ immẽsis desuper luminaribus, & occultis aditibus, inuicem in semet distinctis, vsum diuersis ministerijs & clandestinis officijs exhibebant. Iam vero in superioribus extrema totius ambitus spacia occupant exhedræ & pastophoria, domusque in excelsum porrectæ, in quibus vel æditui, vel hi quos appellabant ἁγνεύοντας, id est, qui se castificant, commanere soliti erant. Porticus quoque post hæc omnem ambitum quadratis ordinibus distinctæ intrinsecus circumstant. In medio totius spacij ædes erat, pretiosis edita columnis, & marmoris saxo extrinsecus ample magnificeque constructa. In hac simulachrum Serapis ita erat vastum, vt dextera vnum parietem, alterum læua perstringeret. Hæc ad verbum Ruffinus. Vt hinc iam habeamus in Iosepho, sub imagine Serapidis culto, Christum Dominum crucifixum repræsentatum, & Crucis mysterium, ad alliciendos vel ab eo tempore mortales in veram religionem; quod postea fecit etiam Deus æneo serpente supra crucem pariter [y] exaltato sicut

[s] lib. de Ioseph. Patr. [t] l.10 c.8.

[u] l.32.hiero.

[x] l.11.c.23.

Templum Serapidis quale.

Serapis in crucifixi typum.

[y] Num.21.9.

ficut obferuat Euangelifta, Dominum
ita de femetipfo dicentem introducens
Io.3.14.15.16 [*Et ficut Moyfes exaltauit ferpentem in deferto, ita exaltari oportet Filium hominis: vt omnis, qui credit in ipfum, non pereat, fed habeat vitam æternam. Sic enim Deus dilexit mundum, vt Filium fuum vnigenitum daret: vt omnis,qui credit in eum,non pereat, fed habeat vitam æternam.*] Huc ea quoque facere videntur, quæ fuis in Hieroglyphicis attulit Goropius; primum enim de Api fcribit[*a*] Apis in prima lingua dicebatur *As vuis*; quæ vox
[*a*]l.16.fol.263
„ interpretatur, *is qui abluit, & detergit:*
„ & Bos quidam a facerdotibus Aegy-
„ ptiacis vocabatur Apis, vt fignificarent
„ Magnam victimam, ideft Chriftum Do-
„ minum, cuius fanguine Mundi pecca-
„ tum effet abluendum. (& mox) In
„ Apiboue Lunæ fignum exquiri, figni-
„ ficat facrificia quamuis magna, nullam
„ adferre ex fe falutem; fed quicquid ha-
„ beant fancti, id ab vna victima in Cru-
„ ce immolata accipere; Luna enim de
„ fuo lumen non habet, fed a Sole mu-
„ tuatur. Habebant enim Aegyptij anti-
„ ftites in fuis arcanis, Tamdiu Cæremo-
Oraculum Ægyptiũ de cruce. „ nias duraturas, dum vita illa veniffet,
„ quam Tau, fiue Crux fignificat; vel
„ exiftimabant ritus vmbratiles manfu-
„ ros,dum tranfiffet Luna. (de qua prius
[*b*]l.12.fol.190. „ idem[*b*] Goropius) Luna fe coniunxiffe
„ fe cum magno Deo Pane, ob præmium
„ Lanæ candidæ, fignificat Legem vete-
„ rem, quam fignificat Luna, a Chrifto
„ Domino noftro vitam fufcepiffe, qui
„ omnes cæremonias veteris Legis ad fe
„ pertraxit, & omnes fic fibi accommo-
„ dauit, vt amico fædere, & fumma con-
„ cordia ipfa Lex vetus, quæ Luna eft, a
„ Pane, ideft Chrifto Domino Noftro
„ fufciperet, ac lubenter vocata obtem-
„ peraret. Lunam fub nomine Maniæ,
Varro notatus. „ quam vocem non intellexit Varro, de-
„ ducens eam a Mane: quum in prima
„ lingua Man denotet Lunam, fignificat
„ Legem veterem detinuiffe animos Cæ-
„ remonijs, & figuris, & idcirco omni ve-
„ ra vita vacuos. Lar enim in prima lin-
Lares quid „ gua vacuum notat; vnde Lares fignifi-
„ cant animos vacuos vera vita, qui eft
„ Chriftus Dominus Nofter; ideo ab an-
„ tiquis putabantur effe hominum ani-
„ mæ, quæ aliquando in Deorum nume-
„ rum eilent redactæ;fed non prius quam

A per lanam veri Agni effent expiatæ; „ Laneæ effigies cur in compitibus sufpenfæ.
„ quam rem fignificant laneæ effigies,
„ quæ in compitibus fufpendebantur ipfis
„ Laribus. Quo nomine D. Cyprianus
admonet, oracula facra paffim a malis Dæmonibus per fabulas eos colentium deprauari, ficut obferuat etiam Valerianus[*c*] & poft eum Cornelius a Lapide [*d*] cui *Gentiles mire hiftoriam Iofephi, Mofis,aliorumque Hebræorum corruperunt, fuisque fabulis & figmentis mifcuerunt, & deprauarunt.* Ex Crucis itaque figno,
[*c*]l.32.p. [*d*]Gen c.41 pag 257.
B Serapidis pectori appenfo, necnon in lapidibus eius templi paffim infculpto, fatis apparet apud Ægyptios Iofephum cultum fuiffe fub nomine Serapidis. Quod eo quoque nomine valde comprobatur, quod Serapidi vim ineffe dicebant profligandi malos Dæmones; qua de re primum Eufebius ex Porphyrio, fic[*e*]Idem (*Porphyrius*)declarat ma-
III. Serapis Dæmones v[...] abigeret.
„ lignorum Dæmonum principes Sera-
„ pin & Proferpinam effe: diuina vero
[*e*] 4. præp. e[...] c.12.
C „ fcriptura Beelzebub prauitatis princi-
„ pem appellat. Sunt autem verba eius
„ hæc in libro Refponforum confcripta:
„ *Malignos omnes non temere Serapidi fubijcimus. Non enim facrorum eius fymbolis folummodo perfuafi fumus, verum etiam quia quæcumque alliciunt, & quæcumque repellunt, Plutoni attribuuntur,vt in primo libro monftrauimus. Serapis autem apud Aegyptios is Deus eft, qui apud Græcos Pluto nuncupatur; idcirco prauis dæmonibus*
D „ *ifte princeps eft. Nam ifte fymbola quæque dedit hominibus, quibus Dæmones expelluntur: ifte fupplices docuit, quomodo brutorum affumpta figura, dæmones hominibus infiliunt.* & paulo poft: *Numquid*, ait
„ Porphyrius,*ifti funt illi Dæmones,quorum princeps Serapis eft?* Profecto quum Serapis malorum Dæmonum princeps, & eorum abactor dici valeat; vel quia diuina virtute pollens in cacodæmones ius habeat, & eos expellere valeat, vt
E olim Chriftus Dominus, & eius Apoftoli, & Apoftolorum vmbra, dæmonibus imperabant iuffa capeffentibus, & mirabilia faciebant; quæ leguntur in facra pagina [*f*] vel quia Serapis malus Dæmon effet,malive Dæmonis habitaculum, malusque malorum fpirituum princeps,vti Beelzebub: de quo legimus [*g*]*In Beelzebub principe Dæmoniorum eijcis Dæmonia.* Sane Porphyrius Chriftiani
[*f*] Matth.9 & paffim. Marc.3.15. Act.5.15.
[*g*] Matth. 12.24.

[h] Suid. & Volater. l. 18.

ni nominis hostis acerrimus [h] Euangelij veritatem non audiens, qua Christus Dominus euidenter demonstrauit Dæmonia non eijci a Dæmoniorum principe malo, qui potius ea in homines immittit cruciandos, quos odio maximo prosequitur; putauit Serapidem malum cacodæmonum principem, hominibus dedisse symbola, quibus expellerent Dæmones: at contra sic in sacra pagina legimus [i] *Tunc oblatus est ei dæmonum habens, cæcus, & mutus: & curauit eum, ita vt loqueretur, & videret, expulso Dæmonio. Et stupebant omnes turbæ, & dicebant: Numquid hic est filius Dauid? Pharisæi autem audientes, dixerunt: Hic non eijcit Dæmonia nisi in Beelzebub principe Dæmoniorum. Iesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis: omne regnum diuisum contra se, desolabitur: & omnis ciuitas, vel domus diuisa contra se, non stabit. Et si Satanas Satanam eijcit aduersus se diuisus est: quomodo ergo stabit regnum eius?* Porphyrius ergo, qui Pharisæorum mentem habens, opinatur Serapin esse malum Dæmonem, principemque cacodæmonum hominibus dare consueuisse symbola, quibus malos Dæmones expellerent, & homines docuisse rationem qua malos eiusmodi spiritus expellerent: quomodo poterit argumento Domini respondere? nonne fatuum est asserere malum Dæmonem, iniquorum spirituum principem, ostendere hominibus quomodo possint malos Dæmones eijcere; quum ille vetus osor hominum, nihil magis in optatis habeat quam in homines immittere torquentia Dæmonia? Quare censendum est, Serapidem fuisse Iosephi simulachrum, in cuius honorem permiserit Deus Optimus, vt quæ Ioseph viuens Dæmonia per symbolum Crucis eijciebat, ostendebatque mortales eijcere in fide Crucifixi venturi; sic eo mortuo Crucis etiam symbola illius simulachro appensa Dæmones malos ab hominibus abigere. Quin & Serapidis Dæmonia repellentis nomine signasse priscos viuentem Iosephum etiam nomine Serapidis appellatum, a quo tale quoque beneficium obtinuissent, vt per symbola Crucis venturi Saluatoris Dæmones mali pellerentur. Nec obstat, quod a Græcis putaretur idem esse Serapis cum

[i] Matth. 12. 22. & seq. Mar. 3. & Luc. 16.

A Plutone, quia Iosepho quoque Plutonis nomen assignabant, ob raptum Proserpinæ, ac eius restitutionem ad auras per æqualia tempora; nam eo fabulamento signabant frugem, quæ Proserpina dicitur, ab Iosepho raptam septem annis fertilitatis in horrea Regia reconditam, restitutam postea fuisse totidem annis penuriæ in lucem ac in vsus hominum. Qua de re non inepte Goropius [k] licet ad Christum referat quæ debuerat immediate ad Iosephum referre, B & per eum ad Christum; ait enim: Serapis apud Aegyptios significat Christum Dominum; nam teste Porphyrio in libro Responsorum, Serapis habebatur Deus, qui malignis Dæmonibus imperaret; atque eorum insanam vim, qua miseros mortales impeterent, coerceret. Hac de causa symbolum hominibus ab ipso commonstratum, Crux scilicet, quo malignæ furiæ expellerentur. Nemo est, qui nesciat, Diabolum C cum toto exercitu suo pedibus Agni subiectum esse. Et hinc est, quod Serapidi Tau, siue Crucem prisci illi Theologi addiderunt, vt qui a Noe, & reliquis Patribus Ianigenis cognouissent, per Crucem fuisse Dæmonem, humani generis hostem, debellandum. Itaque Serapis, qui symbola salutaria dabat hominibus, per quæ mortales in Aegypto malos Dæmones ab obsessis expellerent, nullus alius esse potuit, quam D Ioseph, Christi venturi, Dæmoniaque pulsuri, verus typus. Id etiam facile colligas ex Oraculo vetustissimo de Trinitate, quod Antiqui passim Serapidi, & Plutoni adscribebant; de quo Baronius ita, [l] pariter & cum illo Spondanus. [m] *Sane ab antiquis Serapis oraculum, Ioseph Patriarcha dignissimum, a nostris etiam decantatum:* & a Gyraldo productum [n] sic ex Heraclide Pontico:

Πρῶτα θεὸς, μετέπειτα λόγος, καὶ πνεῦμα σὺν αὐτοῖς,
E Σύμφυτα δὲ τρία πάντα καὶ εἰς ἓν ἰόντα.

„ Principio Deus est, tum Verbum, his Spiritus vnus est.
„ Congenita hæc tria sunt: cuncta hæc tendentia in vnum.

Quod quidem Oraculum, ex eo quod eundem cum Plutone esse Serapin Heraclitus Ponticus tradidit: (quæ fuit etiam aliorum sententia) idcirco Plutoni illud ipse tribuit.

Cer-

Iosepho, & Serapi, vt conueniat Plutonis fabula.

[k] nu. 4.

IV. Serapidis oraculum fuit Iosephi.

[l] ad an. 389.

[m] nu. 16.

[n] synt. 6.

A *Certè non frumentum tantum, sed veram Dei cognitionem Ioseph tradidisse Aegyptijs, asserit scriptura, dum ait* de Pharaone, & Iosepho [o] Constituit eum Dominum domus suæ: vt erudiret Principes eius, sicut semetipsum: & senes eius prudentiam doceret. *Vt iure dici possit, eam de sacrosancta Trinitate sententiam fuisse Ioseph:* qui doctus eam plane fuerat per traditionem Patris Iacob, & Aui Isaac, a Proauo Abraham; qui multo prius in conualle Mambre tres videns, & vnum adorans Dominum, altissimi Sacramenti Sanctæ Triadis plenam habuit reuelationem, vt ibi satis aperte notant Theologi, Mose dicente; [p] Apparuit autem ei Dominus in conualle Mambre sedenti in ostio tabernaculi sui in feruore diei. Quumque eleuasset oculos, apparuerunt ei tres viri, stantes prope eum. Quos quum vidisset, cucurrit in occursum eorum de ostio tabernaculi sui, & adorauit in terra, & dixit: Domine, si inueni gratiam in oculis tuis, ne transeas seruum tuum. Sed afferam pauxillum aquæ, & lauentur pedes vestri: & requiescite sub arbore, ponamque bucellam panis, & confortetur cor vestrum; postea transibitis. Idcirco enim declinastis ad seruum vestrum. Qui dixerunt: Fac vt locutus es. &c. Quem locum D. Augustinus explicans, inquit [q] *Item Deus apparuit Abrahæ ad quercum Mambræ in tribus viris; quos dubitandum non est Angelos fuisse; quamvis quidam existiment vnum ex his fuisse Dominum Christum, asserentes eum etiam ante indumentum carnis fuisse visibilem. Esse quidem Diuinæ potestatis & inuisibilis, incorporalis, incommunicabilisque naturæ, sine vlla sui mutatione etiam mortalibus aspectibus apparere; non per id quod est, sed per aliquid, quod sibi subditum est. Quid autem illi subditum non est? Verum si propterea confirment horum vnum aliquem fuisse Christum, quia quum tres vidisset, ad Dominum singulariter est locutus.* (& mox) *Vnde multo est credibilius, quod & Abraham in tribus, & Loth in duobus viris Dominum agnoscebant; cui per singularem numerum loquebantur.* Pererius ista confirmans, inquit [r] Si tres vidit Abraham, & tribus obtulit hospitalitatis officium, cur vnum tantum, quasi esset ille incomitatus, & solitarius, asseruit? B. Augustinus putat, intellexisse Abram, in illis tribus apparuisse sibi, & locutum esse Deum; ideoque numero singulari cum vno tantum, quasi cum Deo locutum esse (& mox) Ex hac visione, & facto Abrahæ, atque ex omnium Patrum, qui super hac visione disputarunt, expositione nata est percelebris illa & peruulgata sententia; *Tres vidit, & vnum adorauit;* quasi eo ipso, quod tunc egit Abraham, mirifice adumbratum fuerit mysterium Trinitatis. Neque enim id mysterij propalam exponi, & aperte declarari eo tempore, vulgarique conueniebat. Itaque Ioseph per traditionem patris Iacob & aui Isaac a proauo Abraham notionem Trinitatis habere potuit, & oraculo proposito eam docere mortales, permittente, reuelante, suadenteque Deo ad humani generis, Aegyptiorumque præsertim eruditionem salutarem. Quod autem Heraclides Ponticus id oraculum ad Plutonem retulerit, quem eundem esse censuerit cum Serapide, præclarissimo Deo Aegyptiorum, nostram de Iosepho sententiam confirmat: etenim antiqui Græci Plutonem Deum Telluris esse dixerunt, qui Proserpinam Cereris filiam pulcherrimam in Siciliæ campis fertilissimis deliciantem rapuit: deinde siuit superius redire, tantundemque temporis cum matre Cerere apud homines extra terræ caueam commorari: velantes hoc fabulamento, more suo, veram historiam Iosephi; qui fruges vberrimas tempore fertilitatis integri septennij, quoad quintam partem veluti rapuit ex hominum conspectu, & in horrea, velut intra terræ penetralia trāstulit; inde per totidem annos eam frugem in dias luminis oras ad esum, & vsum mortalium fame tabescentium exire permissurus. Græci vero facile suam regionem honorare satagentes, decora Aegypti, quam Insulam Nili dicebant vbertate frugum fertilissimam, transtulerunt ad Magnam Græciam, quæ Siciliæ regio tritici feracissima pariter est; pro Iosepho Plutonem, pro frugum abundantia Proserpina introducentes; vt pro Aegypto Siciliam; quæ vtraque priscis horreum mundi, & horreum populi Romani rerum Domini celebrabatur. Quare nobile

[o] Ps. 104. 21. 22.

Ioseph docuit Ægyptios mysteria Trinitatis.

[p] Gen. 18. 1. & seqq.

[q] 16. de ciu. cap. 29.

[r] Gen. 18 v. 3 & 8.

Trinitatis oraculum cur Plutoni tributum.

Iosephi veram historiam v... suis fabulis Ethnici con... texerint.

bile de Sacrosancta Triade vetus Oraculum Iosephi, Serapidi simul atque Plutoni veteres adscripserunt, eundem Iosephum Aegyptijs appellantibus nomine Serapidis, ob etymologias antea propositas: & Græcis nomine Plutonis, ob nuper allatam mythologiam. Denique vero Iosephum eundem esse cum Serapide, picto in schemate nostro, satis ostendit Lilij caudex, seu virga sine flore, quam dextera manu continet iste Serapis; etenim, sicuti notabamus apud Valerianum [f] Lilium *merito flos regius etiam appellatur, non a Iunone Regina tantum denominatione sumpta, sed a Regia, qua præstat celsitudine; quod tanta proceritate super flores alios attollitur, vt ad tria interdum cubita surrigatur*. Quoniam vero in Rege duo potissimum habentur, atque spectantur, Dignitas nimirum, & Imperium: quorum Dignitas per Coronam Regiam indicatur, Imperium vero per Sceptrum; quo tum plectendi sontes, tum etiam gratijs & beneficijs cumulari consueuerunt apud Regem gratiosi; qua de re præclarum habemus in sacra pagina testimonium de Rege Assuero Sceptrum ad Reginam Esther benignitatis ergo inclinante [t] *Omnes serui Regis, & cunctæ quæ sub ditione eius sunt, norunt prouinciæ, quod siue vir, siue mulier, non vocatus interius atrium Regis intrauerit, absque vlla cunctatione statim interficiatur: nisi forte Rex auream virgam ad eum tetenderit pro signo clementiæ: atque ita possit viuere. Ego igitur quomodo ad Regem intrare potero, quæ triginta iam diebus non sum vocata ad eum?* (& mox) *Non comedatis, & non bibatis tribus diebus, & tribus noctibus: & ego cum ancillulis meis similiter ieiunabo: & tunc ingrediar ad Regem, contra legem faciens, non vocata, tradensque me morti, & periculo. Die autem tertio, induta est Esther regalibus vestimentis, & stetit in atrio domus regiæ, quod erat interius contra basilicam Regis. At ille sedebat super solium suum in consistorio palatij contra ostium domus. Quumque vidisset Esther Reginam stantem, placuit oculis eius, & extendit contra eam virgam auream, quam tenebat manu: Quæ accedens osculata est summitatem virgæ eius. Dixitque ad eam Rex: Quid vis Esther Regina? Quæ est petitio tua? Etiamsi dimidiam regni petie-*

[...] Lilij caudex Iosephum indicat in Serapide schematis.

[f] lib. 55.

[R]egis attributa duo potissima, vt indicentur.

[t] Esth. 4. 11. & cap. 5. 1. 2. 3.

A *ris, dabo tibi*. Sceptrum igitur est imperij tessera pœnas, & gratias elargiens. Profecto Lilij flos, coronamentis aptus, regiam dignitatem repræsentat: caudex vero, siue scapus, in hastulam, virgamque rectam assurgens, Imperium indicat, quoniam est Sceptro simile. Quum itaque Pharao Rex Aegypti Iosepho tradiderit, non quidem regiam dignitatem, neque coronam, sed solum Imperij, sceptrique potestatem, illi dicens [u] *Tu eris super domum meam, & ad*
B *tui oris imperium cunctus populus obediet: vno tantum Regni solio te præcedam. Dixitque rursus Pharao ad Ioseph: Ecce constitui te super vniuersam terram Aegypti:* (& mox) *Ego sum Pharao: absque tuo imperio non mouebit quisquam manum aut pedem in omni terra Aegypti*. Sic ergo recte Schematista noster effigiauit Iosephum cum caudice Lilij sine flore in manu dextera, hieroglyphicum Proregis Aegypti. Ceterum hic omittendum
C non est, herbæ caulem, quem dextra manu tenere Serapis aspicitur, esse posse caulem Hastulæ regiæ nuncupatæ, quam etiam Asphodelum appellant: de quo quidem Cæsalpinus ait [x] *Asphodelus luteus appellatur planta quod nos peregrina: Cuius radix in totum Asphodelo similis est; globus enim ingens est, veluti aceruatorum bulborum. Caule autem Lilium præsefert: rectus enim est, simplex, cubitalis, ac foliatus*. Eiusque deinde
D [y] ponit aliam Asphodeli speciem, appellans Liliaginem duplicem: quarum maiorem vocat etiam Hemerocallem cum Dioscoride [z] dicitque caulem habere Lilio similem; etsi multo foliaciorem scapum obtineat quam Lilium, & hastula in schemate depicta. Vocant autem Asphodelum nomine Hastulæregiæ, quia regio sceptro similis esse videatur, in cacumine florentem, Plinius [a] Dodonæus [b] Cæsalpinus [c] Caspar
E Bahuinus [d] & alij. Nos istam Asphodeli similitudinem cum sceptro, ac nomen Hastulæ-regiæ, deduci putamus non a sola figura exteriore, sed etiam a magna virtute, qua pollet eiusmodi planta pellendi veneficia [e] sicuti Sceptrum regis noxia pellit a subditis: de qua virtute sic Hesiodus in Operibus [f] & diebus:

„ Stulti, neque sciunt quanto plus di-

[u] Gen. 41. 40 & seqq.

[x] 10. de plan. cap. 29.

[y] cap. 30.

[z] l. 3. c. 120

[a] l. 21. c. 17.
[b] Pemp. 2. l. 20. c. 10.
[c] l. 10. c. 26.
[d] l. 1. lect. 5.
Hastula regia cur dicatur Asphodelus.
[e] Plin. loc. cit.

[f] ver. 40.

dimidium ſit toto :

Dimidium plus toto.

» Neque quam magnum in Malua, & Aſphodelo bonum.

Dubit.

Verum enimvero difficultatem facere videtur antedictis, de caule folioſo Aſphodeli, Dioſcorides, qui caulem Haſtulæ regiæ læuem [g] attribuit. Niſi dicamus, pro læui intelligendum eſſe caulem carentem nodis, non autem carentem folijs; cum Plinio, Cæſalpino, & alijs dicendum erit, Aſphodeli, Haſtulæve regiæ plures eſſe ſpecies congeneres; quarum aliæ ſint caule læuiſſimo, vt ait Matthæolus apud [h] Dioſcoridem: aliæ ſint foliato caule, ſicuti Lilium; cuiuſmodi ſpectatur in ſchemate depictum. Ceterum ſiue Lilij, ſiue Haſtulæ-regiæ caulis ille ſit, qui viſitur in ſchemate, myſtice ſemper eo deſignatur regale ſceptrum. Mihi tamen potius eſſe videtur Lilium; cuius flores in capitibus humanis efformatis in gemma conſpiciuntur; vt omnia referantur ad vnam plantam regalem; nempe Lilij flores Mercurius, & Iſis in capite, Serapis caulem manu teneat. Immo neque ſemper, neque per totum caulem, neque minutis æqualiter folijs Haſtula-regia folioſa eſt, vt Lilij ſcapus, & ille qui conſpicitur in ſchemate. At vero quid, ſi dixero (vt antea quoque notaui) culmum eſſe tritici ſine ſpica, manu geſtatum a Ioſepho, qui ſeptennio tum vbertatis frumentum condiderat in horreis: tum inopiæ triticum reconditum, & e ſpicis erutum, vendebat ementibus, & diſtribuebat egenis? Qui namque frumenti caulem abſque ſpica gerit, ille ſe tritici dominum demonſtrat, quod per trituram excuſſit e ſpicis. Conſtat igitur, Ioſephum ab Aegyptijs cultum fuiſſe ſub nomine Serapidis, tum autoritate veterum, iuniorumque plurium claſſicorum: tum ex multiplici Serapidis etymologia Ioſephum indicante: tum ex Crucis ſigno Serapidi dudum a priſcis applicito: tum ex virtute pellendi cacodæmones ab obſeſſis, quam habuit, & docuit olim Serapis homines, ſymbolo Crucis præſertim: tum ex Oraculo vetuſtiſſimo de Sacroſanctæ Trinitatis myſterijs, quod Serapis edidit: tum demum ex Imperio regio, ſiue regia dignitate, tributo Serapidi per haſtulam Lilij ſine flore; ſeu potius caule tritici ſine ſpica. Quas ob res omnes Ioſeph ab Aegyptijs cultus eſt diuinis honoribus ſub nomine Serapidis. Vt enim Moſes a ſummo Deo conſtitutus eſt [i] Deus Pharaonis tyrannice populum electum opprimentis, Diuinæ Iuſtitiæ Miniſter Aegyptiorum ſcelera puniens; ita viciſſim Deus permiſit, vt antiquiorem alium Pharaonem probum Aegypti Principem Ioſephus, Diuinæ bonitatis miniſter, & eius populum tum a fame ſeptennij [k] ſterilis liberaret, tum etiam in vera fide, veroque cultu Dei erudiret [l] adeoque tanquam Deus in Aegypto beneficus coleretur ſub nomine Serapidis; vt Moſes ibidem tanquam Deus terribilis vltor ſcelerum poſtea metuendus fuit, & coactus [m] ex Ægypti finibus exire. Qua forte ratione poſtea [n] miraculum a Domino fictum *quum videret Simon Petrus, procidit ad genua Ieſu, dicens: Exi a me, quia homo peccator ſum, Domine. Stupor enim circundederat eum*, ac timor, vt ait Euthymius, ne periculum aliquod ſubiret luendi pœnam ſuis peccatis debitam a præſente Deo, & illa cognoſcente: ſed illum ſolatus eſt illico, dum *ait ad Simonem Ieſus: Noli timere: ex hoc iam homines eris capiens*, miraculis & doctrina tua multo plures, quam nunc piſces præſentia mea, quæ tibi remittit omnia peccata tua, quæ confiteris, dum apud me, cuncta videntem atque ſcientem, te peccatorem eſſe profiteris. Hactenus de præcipua figura, medium Schematis obtinente: quæ ſub imagine Serapidis Aegyptijs beneficum Proregem Ioſephum repreſentabat, ſumma veneratione cultum.

Margin notes: [g] l.2.c.164. — Solut.1. — Solut.2. — [h] loc.cit. — Lilium Aſphodelo præfertur. — Ioſephum in Serapide cultum fuiſſe, quæ demonſtrarint. — [i] Exod.7.1 & ſeqq. — [k] Gen.41. per totum. — [l] Pſal.104. 21.22. — [m] Exod.11. 1. & ſeqq. — [n] Luc. 5.8.9 — D. Petrus cum Dominum a ſe rogat exire.

De Pharaone Tricipite, Tripodeque, Ioſephum Aegypti Proregem conſtituente. Cap. CXX.

VErum alia, quæ dextrum locum in Schemate figura continet, cum qua Serapis colloqui videtur, duplicem habere poteſt explicationem: quarum prima refertur ad Pharaonem Ægyptiorum Regem, cum Ioſepho colloquentem, tum illi ſomnia ſua narrantem: tum ſomniorum Interpreti ſapientiſſimo Dominium totius Aegypti veluti ſuo Vicario communicantem. Secunda declaratio

ratio referri valet ad verum Deum, Iosepho somniorum veras interpretationes, veræque Fidei mysteria reuelantem. De prima certum est e sacra pagina, Pharaonem fuisse dominum, non vnius tantum partis Ægypti, sed vniuersæ terræ Ægypti: legimus enim, [a] *Dixitque rursus Pharao ad Ioseph: Ecce constitui te super vniuersam terram Aegypti.* & mox [b] *Dixit quoque Rex ad Ioseph: Ego sum Pharao: absque tuo imperio non mouebit quisquam manum aut pedem in omni terra Aegypti.* Verum Ægyptus est omnis diuisa in partes tres (vt antea vidimus [c] apud Ptolemæum, & Maginum) quarum vna Superiorem appellant, & Asiaticam, Æthiopiæ conterminam, quæ tendit ad meridiem: Aliam vero Mediam vocant, quæ vergit ad Africam, & ad Occasum, Oceanumque: Tertiam Inferiorem nuncupant, quæ porrigitur ad Boream, Mediterraneo mari terminata. Quæ quidem Ægyptus Inferior in tria Delta subdiuiditur vlterius, nimirum in Delta Magnum, Delta Paruum, atque Delta tertium cognominata. Porro triam istarum Ægypti partium dominium hieroglyphice designatur ternis Regis & Capitibus pariter & Pedibus, varia tamen ratione: Capitibus quidem, quia ex ore Regis prodeunt Leges, & Edicta iubentia quicquid a subditis omnibus atque singulis obseruandum sit: Pedibus autem, quia sunt symbola præcipua Possessionis atque Dominij; quum Possessio, quæ Dominium quoddam est, dicta sit Iureconsultis a Pedum positione; Bartholus enim [d] *Appellata est*, inquit, *Possessio a Pedum positione; & ab ea olim incæpit Dominium.* Habet autem Rex Aegypti, mystice designatus in schemate, duas Lucernas ardentes in manibus elatis, vt indicarentur Festa Lucernarum Accensarum, quæ quotannis fieri consueuerant eadem nocte in Ægypto principalia solennissima: vnum quidem principalissimum in Vrbe Sai: alterum vero in reliquis Ægypti regionibus vniuersis, ciuitatibusque singulis. De quibus festis Herodotus infit in Euterpe [e] *Vbi vero in Sain Vrbem sacrificaturi conuenerunt, noctu sub dio vniuersi circum domos Lucernas accendunt, imbutas sale, & oleo plenas, cum multo lychno, quod tota ardet nocte: Cui festo nomen impositum est, ACCENSIO-LVCERNARVM. Ad hunc Conuentum quicunque Aegyptiorum non ierint, sacrificij noctem obseruantes, & ipsi vniuersi Lucernas accendunt: atque ita accenduntur Lucernæ non in Sai modo, sed etiam per vniuersam Aegyptum. Qua vero gratia Nox hæc lumen & honorem sortita sit, sacra quædam ratio commemoratur:* de qua luculenter actum a nobis est in superioribus [f] commodiore loco.

Rex Aegypti cur Triceps ac Tripes hieroglyphice.

[a] Gen.41.41

[b] ib.44.

[c] cap.101.

[d] l.1.ff. de acq. poss. in princ.

Lucernæ in manibus ardentes quid denotent.

[e] l.2 c.62.

[f] l.6.c.94.

A B C D E

De hieroglyphico Summi Numinis apud Aegyptios antiquiores, a Patriarcha Iosepho, iussu Pharaonis eruditos.

Cap. CXXI.

VErum enimvero, quæ hieroglyphicorum Ægyptiorum proprietas est, multis esse fœta significationibus; quum in sacra pagina legamus, Iosephum Patriarcham erudiuisse, iussu Pharaonis, Ægyptios concinente diuino Psalte [a] *Nolite tangere Christos meos: & in prophetis meis nolite malignari. Et vocauit famem super terram: & omne firmamentum panis contriuit. Misit ante eos virum: in seruum venundatus est Ioseph. Humiliauerunt in compedibus pedes eius: ferrum pertransijt animam eius. Eloquium Domini inflammauit eum: misit Rex & soluit eum princeps populorum & dimisit eum. Constituit eum Dominum domus suæ, & Principem omnis possessionis suæ. Vt erudiret Principes eius, sicut semetipsum, & senes eius prudentiam doceret:* nam Triceps, Tripesque simulachrum in Schemate nostro, præter Ægypti Regem Pharaonem cum Ioseph loquentem, aptissime significare potest Deum Optimum Vniuersi Regem, Iosepho mysteria tum somniorum Regalium, tum veræ fidei apud Ægyptios initio ferendæ reuelantem. Nam Triceps ponitur Deus, ob tres personas diuinas, in vnum Deum veluti coeuntes: Qua ratione cum Diuo Athanasio concinit Ecclesia: Fides „ Catholica hæc est, vt vnum Deum in „ Trinitate, & Trinitatem in vnitate veneremur. „ Neque confundentes personas, „ neque substantiam separantes. Alia „ est enim persona Patris, alia Filij, alia „ Spiritus Sancti. Sed Patris, & Filij, & „ Spiritus Sancti vna est diuinitas, æqualis „ gloria, coæterna Maiestas. Qualis „

[a] Ps.104 15. & seqq.

Deus cur Triceps in schemate.

„ Pater, talis Filius, talis Spiritus Sanctus. „ Ita Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus Sanctus. Et tamen non tres Dij, „ sed vnus est Deus. Ita Dominus Pater, „ Dominus Filius, Dominus Spiritus Sanctus: & tamen non tres Domini, sed „ vnus est Dominus. Quia sicuti sigillatim vnamquamque personam Deum ac „ Dominum confiteri Christiana veritate compellimur: ita tres Deos, aut Dominos dicere, Catholica religione prohibemur. Quamobrem sub vnius hominis Tricipitis, Tripodisque simulachro, Deum vnum, ad cuius imaginem & similitudinem homo factus est [b] tribus personis distinctum apte repraesentare potuit in gemma Schematista priscus. Obtinet diuinum hoc simulachrum tria capita coronata Lilijs, quia tres Diuinae personae Deum vnicum indicantes habent singulae regium Dominium omnium rerum; & ob summam puritatem essentiae, simul & ob regiam potestatem, ac diuinitatem singulis personis communem, flos Lilij ternus exurgit e singulis capitibus. Itidem ternos habet pedes hoc diuinum simulachrum, quia per eos designatur absolutum dominium tum rerum omnium caelestium, terrestrium, & infernorum; tum commune triplici Personae, nam vt ait Apostolus [c] *Propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen: vt in nomine IESV omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris.* Gestat autem manibus elatis hoc Dei hieroglyphicum duas Lucernas ardentes, ob duplicem rationem; vna quidem est, vt Deus iste Trinus, & Vnus indicetur esse Creator Caeli & Terrae; namque caelum ob astra positum fuit ab antiquis igneae naturae; siquidem Plato [d] dudum ab Aegyptijs edoctus duo posuit Ignis genera; lucidum alterum, quo caelestes globos constare voluit; adurens alterum, quod sub caelo conspicitur. Verba Platonis a Cornaro versa, sunt: *Post haec vero considerare oportet, Ignis genera multa facta esse; velut est flamma: & quod a flamma discedit; & non quidem vrit, sed lucem oculus exhibet.* Ac inter definitiones Platonicas legitur: *Sol est ignis caelestis, qui solus ab aurora ad vesperam vsque ab ijsdem videri potest: animal sempiternum, animatum astrum, per diem conspicuum, maximum.* Et quoniam inter subcaelestia, praestantissima natura est homo, qui corpus habet a praedominio terreum, vt puta plasmatum ex humo [e] sed animam veterum opinione constitutam ex igne; qualem etiam existimabant esse cunctarum animantium animam, vt obseruat Aristoteles [f] & post eum Virgilius [g] cui

[b] Gen. 1. 26. 27.

[c] Phil. 2. qu. 10. 11.

Lucernae in Dei manibus ardentes quid.

[d] in Timaeo.

Ignis lucens, non vrens qui.

A B C D E

Subcaelestium homo natura praestantissimus.

[e] Genes. 2. 7.

[f] 1. de an. t. 10. & seqq.

[g] 6. Aen.

„ Suscipit Anchises, atque ordine singula pandit:
„ Principio caelum, ac terras, camposque liquenteis
„ Lucentemque globum Lunae, Titaniaque astra
„ Spiritus intus alit: totamque infusa per artus
„ Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.
„ Inde hominum, pecudumque genus, vitaeque volantum,
„ Et quae marmoreo fert monstra sub aequore pontus.
„ Igneus est ollis vigor, & caelestis origo
„ Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
„ Terrenique hebetant artus, moribundaque membra.

Deus autem Optimus in sacra pagina, & apud orthodoxos omnes legitur manibus, digitisve fecisse caelum, terram, & omnia, quae in eis sunt, homines nimirum, aliaque cetera cuncta: concinit enim Regius Propheta [h] *Quoniam videbimus caelos tuos, opera digitorum tuorum: Lunam, & stellas quae tu fundasti:* [i] *Caeli enarrant gloriam Dei: & opera manuum eius annunciat firmamentum.* & Iobus patiens, [k] *Manus tuae fecerunt me, & plasmauerunt me totum in circuitu.* Sed hominem Lucernae comparat passim, & igni ardenti, propter humidum radicale iugiter absumptum a calido naturali, Galenus [l] itidem & [m] Aristoteles. Hac ergo prima ratione Deus ponitur gestare Lucernas ardentes manibus in altum sublatis. Altera vero ratio potior est, propter quam Deus effigiatur duas habere Lucernas accensas elatas manibus; quia Lucernis istis indicantur aeternae duarum Personarum pro-

[h] Ps. 8. 4.

[i] Ps. 18. 1.

[k] cap. 10. 8.

Homo lucernae comparatus.

[l] 1. aph. com. 13.

[m] de vit. & mort. c. 3.

productione; nempe tum Verbi, Filij sui; qui Lucerna dicitur, & Lux in sacris literis; legitur enim [n] a Psalte Regio: *Lucerna pedibus meis Verbum tuum:* & apud Euangelistam [o] Dominus de se dicit: *Ego sum Lux Mundi.* & ante audiuit [p] *Lux vera illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum:* tum etiam Spiritus Sancti, qui sub ignis, & flammæ specie super Apostolos aduenit [q] in die Pentecostes. Et Pater Deus dicitur Pater *luminum* ab Apostolo scribente [r] *Omne datum optimum, omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre Luminum; apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.* Regiusque Propheta Deum Patrem introducit Filio suo dicentem [s] *Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum, ex vtero ante Luciferum genui te.* Splendores diuinarum personarum intelligens; quum Dionysius agens de Diuinis nominibus, Deo Diuinisque personis nullum aliud congruentius nomen inter nostratia posse adaptari scribat, quam nomen ignis, luminis, atque splendoris. Et certe flammula Lucernæ mirifice congruit & Filio, & Spiritui Sancto iugiter a Patre producente prouenientibus in æternitatis momento stabili; nam ea flammæ proprietas est vt semper generetur, & in assidua generatione consistat; ita decernente dudum Aristotele [t] Flamma enim propter continuum humidum, & siccum, quæ permutantur, fit, & non alitur; non enim eadem existens, permanet vllo tempore, vt ita dicam. Quam sententiam respexit etiam inferius ipse Aristoteles [*] agens de Vita & Morte: Ignis autem perseuerat, semper fiens & fluens, sicut fluuius: sed latet propter velocitatem. Sed est in continua, perennique generatione. Sic Deus Pater semper generat Filium suum in momento permanente totius æternitatis; vnde Dauid introducit Filium Dei dicentem: [u] *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu: ego hodie genui te.* Quem locum ita declarat D. Augustinus [x] Quanquam etiam posuit ille dies in prophetia videri, quo Iesus Christus secundum hominem natus est; tamen *hodie* quia præsentiam significat; atque in æternitate nec præteritum quicquam est, quasi esse de-

[n] Ps. 118. 105
[o] Ioan. 8. 12.
[p] Ioan. 1. 9.
[q] Actor. 2.
[r] Iac. 1. 17.
[s] Ps. 109. 3.
Flamma fit assidue.
[t] 2. meteor. ...1. c. 2.
[*] ...c. cap. 3.
[u] Ps. 2. 7.
[x] ...in Ps. ...tto. 8. P. S. A

A fierit: nec futurum, quasi nondum sit: sed præsens tantum; quia quicquid æternum est, semper est: diuinius accipitur secundum id dictum, *hodie genui te,* quo sempiternam generationem virtutis & sapientiæ Dei, qui est vnigenitus Filius, Fides syncerissima & catholica prædicat. Et reuera quum Filius a Patre generetur ab æterno per actum simplicissimum Intellectus, quo Deus Pater semetipsum intelligens perfecteque comprehendens concipit atq; generat Verbum sibi simillimum in identitate substantiæ: quumque Pater Deus in æternitatis momento stabili semper semetipsum intelligat, nec vnquam desinat seipsum comprehendere; propterea generatio Verbi, diuinique Filij semper fit. Qua de re luculenter agit D. Thomas [i] & alij Theologi cuncti. Quo nomine representatur aptissime per Lucernæ flammam in manu Dei, quæ pariter consistit in continua generatione. Dicendum est hoc ipsum de productione Spiritus Sancti; quia Spiritus Sanctus, qui formaliter est Amor Diuinus, producitur per actum voluntatis Dei, bonum essentialiter, ac æternaliter (vt ita loquar) appetentis. Pater enim quum Verbum ab se genitum agnoscat esse summe bonum, ipsum amat intime: Filiusque quum Patrem similiter intueatur esse summe bonum, eundem pariter amat intime: qui quidem mutuus Amor est Spiritus Sanctus, a Patre simul & a Filio procedens. Quum autem in æternitatis momento stabili tempus omne complectente semper Pater amet Filium suum, & vicissim Filius Patrem suum; ideo productio Spiritus Sancti semper etiam fit; adeoque Spiritus Sanctus apte representatur per Lucernæ flammam similiter; quæ totum sui esse semper habet in fieri. Quam veritatem nos docuit D. Thomas inquiens [k] *Dicendum, quod sicut generatio Filij est coæterna generanti (vnde non prius fuit Pater, quam generet Filium) ita processio Spiritus Sancti est coæterna suo principio. Vnde non fuit prius Filius genitus, quam Spiritus Sanctus procederet; sed vtrumque æternum est.* Quam sententiam coluerunt item omnes Orthodoxi, ea ratione nixam, qua Pater in æternitatis momento semper amat Filium sibi coæter-

Filij Generatio vt æterna fit.
[i] 1. par. q. 42. art. 2.
Spiritus Sanctus vt Lucernæ comparatus.
[k] 1. q. 36. 3. ad 3.

Fff 3 num,

num, actione suæ voluntatis æterna; viciſſimque Filius Patrem ſuum diligit ſemper: quæ proceſſio mutuæ dilectionis a Patre ſimul & a Filio eſt vera productio mutui Amoris æterni, qui vocatur Spiritus Sanctus; de quo ſimiliter D. Bonauentura ſic ait in ſuo Compendio Theologicæ Veritatis [l] Spiritus

[l] 1 de nat. Dei. c. 8.

Spiritus Sanctus vt ſit Amor Dei.

» Sanctus amor Dei eſt: & hoc tripliciter, » eſſentialiter, perſonaliter, & exemplariter. » Eſſentialiter Spiritus Sanctus dicitur Amor in quantum ipſe cum Patre » & Filio vnus Deus eſt. Ipſi enim tres » inquantum vnum ſunt in eſſentia, diligunt ſe Amore eſſentiali, qui appropriatur Spiritui Sancto. Perſonaliter » vero dicitur Spiritus Sanctus Amor, inquantum ipſe eſt nexus Patris, & Filij. » Pater enim & Filius diligunt ſe Amore » ab eis prodedente; qui non eſt Pater, » nec Filius, ſed Spiritus Sanctus. De hoc » nexu dicit Auguſtinus: *Eſt ineffabilis quidam complexus in illa Trinitate, non genitus, ſed genitoris genitique ſuauitas, ingeniti largitate perfundens omnes creaturas pro captu earum. Exemplariter quoque* &c. Sed Amor iſte diuinus pro tertia perſona ſumptus, nexuſque Patris & Filij, quum æternus omnino ſit, mutuoque ſemper vniat duas illas diuinas Perſonas; propterea recte repreſentatur in ſchemate per Lucernam ſimiliter ſemper ardentem in manu Dei trini & vnius; etenim flamma Lucernæ totum ſuum eſſe habet ſemper in fieri: quum ſemper a Patre ſimul & a Filio procedat Spiritus Sanctus in æternitatis momento ſtabili. Qua de re D. Auguſtinus alibi [m] recte, qui ſupponens in ſacra pagina Deum Patrem Ignis hieroglyphico ſignari [n] *Quia Dominus Deus tuus ignis conſumens eſt*: & alibi [o] *Apparuitque ei Dominus in flamma ignis de medio rubi: & videbat quod rubus arderet, & non comburebatur.* Deus enim Pater ignis conſumens eſt omnia mala peccatores perdens; ipſe ſemper permanens, non comburens abſumenſve propriam ſubſtantiam, neque Filium ſpinis coronatum, rubo deſignatum, in quo ſemper eſt, dicente Domino [p] *Pater in me eſt, & ego in Patre.* & antea [q] *Ego & Pater vnum ſumus.* Hæc inquam omnia ſciens, atque ſupponens, dum ageret ex profeſſo de Trinitate D. Auguſtinus, in-

[m] de Trin. cap. 5 t. 10. 4. p. 345. k

[n] Deuter. 4. 24.

[o] Exod 3. 2.

[p] Ioan. 10. 36.

[q] ibid. n. 30.

quit [r] *Solus Pater non dicitur miſſus; non enim ſplendor, aut feruor ignem; ſed ignis mittit ſiue ſplendorem, ſiue feruorem; ſic Pater mittit Filium, & Spiritus Sanctus ab vtroque procedit.* Nimirum Pater, qui myſticus ignis eſt, mittit Filium, qui ſplendor Paternæ gloriç dicitur a Diuo Paulo [ſ] & ſplendor Patris, cuius eſt imago, & candor lucis æternæ, dicente ſacra pagina de Filio, qui eſt ſapientia Patris. [t] *Omnibus enim mobilibus mobilior eſt Sapientia* (propter actionis ſuæ celeritatem) *attingit autem vbique propter ſuam munditiam* (quæ maxime ſpectatur in ſplendore flammæ) *Vapor eſt enim virtutis Dei: & emanatio quædam eſt claritatis omnipotentis Dei ſincera: & ideo nihil inquinatum in eam incurrit* (quia Filius Dei eſt impeccabilis per naturam) *Candor eſt enim lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula Dei maieſtatis, & imago bonitatis illius.* Ab hoc autem Igne Dei Patris, & ſplendore diuini ignis, procedit ardor, qui eſt Spiritus Sanctus; vt ab igne pariter, & a lumine calor & ardor prouenire conſueuit apud nos. Aptiſſime vero duæ Perſonæ Filius & Spiritus Sanctus in ſchemate comparantur duplici Lucernæ ardenti ſemper in Dei manibus, quia deſignantur in ſacris literis nomine manuum, & digitorum Dei; nam Filius, per quem omnia facta ſunt [u] a Patiente manus Dei nuncupatur, vna & Spiritus Sanctus; ait enim, *Manus tuæ fecerunt me, & plaſmauerunt me totum in circuitu: & ſic repente præcipitas me?* & paulo ante [y] *Numquid bonum tibi videtur, ſi calumnieris me, opus manuum tuarum.* Et certe Deus Pater in hominis primæua conſtitutione conuocauit Concilium Sacroſanctæ Trinitatis, vna cum Filio & Spiritu Sancto creans humanum genus [z] etenim Deus ait: *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram: Et præſit piſcibus maris, & volatilibus cæli, & beſtijs, vniuerſæque terræ: omnique reptili, quod mouetur in terra. Et creauit Deus hominem ad imaginem ſuam; ad imaginem Dei creauit illum: maſculum & feminam creauit eos.* [a] *Formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ: & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ: & factus eſt homo in animam viuentem.* & adhuc infra [b] *Immiſit ergo Dominus Deus ſoporem in Adam: quumque* ob-

[r] 10. 4. 34

[ſ] Hebr. 1

[t] Sap. 7. 2-25 26.

[u] Ioan. 1.

[x] Iob 10.

[y] ibid. v. 3

[z] Gen. 1. 2 27.

[a] Gen. 2. 7.

[b] Gen. 2. 2

obdormiſſet, tulit vnam de coſtis eius: & repleuit carnem pro ea. Et ædificauit Dominus Deus coſtam, quam tulerat de Adam in mulierem, & adduxit eam ad Adam. Itaque Lucernæ duæ ardentes in manibus viri triformis hieroglyphice ſignant Filium, & Spiritum Sanctum procedentem a Deo; quum vterque colatur a nobis Lumen de lumine ſimul, & Deus de Deo procedens, ille a ſolo Patre per æternam generationem; iſte vero a Patre Filioque per æternam itidem ſpirationem. Quas duas productiones in ſchemate noſtro myſtice quoque ſignatas video duobus cingulis circa Lumbos triformis Dei ſolutis; etenim vt lumbi principium originis, & productionis exprimunt, dicente Deo Iſraeli [c] *Ego Deus omnipotens: creſce, & multiplicare: gentes, & populi nationum ex te erunt: Reges de lumbis tuis egredientur.* Vtque lumbi præcincti caſtitatem, virginitatem, adeoque ſterilitatem ſignant apud antiquos; ita Zonæ ſolutæ ſponſalia, prolisque generationem, proindeque fecunditatem indicant; enimvero mariti ſponſarum Zonas prima coniugij nocte ſoluebant ad ſobolis propagationem: vnde Zonam ſoluere ſumitur pro deuirginare; noua namque nupta dudum Zona lanea & innodata cingebatur, quam prima nocte ſponſus ſoluebat in lecto; vt ait Feſtus, & Arnobius; qui ſic aduerſus Gentes (quorum antea religionem aduerſus Chriſti fidem tutatus fuerat, Euſebij, Tritenhemijque teſtimonijs) ait [d] Vnctionibus, inquitis, ſupereſt Vnxia: Cingulorum Cinxia replicationi: Victua, & Potua Sanctiſſimę, Victui Potuique procurant. O egregia numinum, & ſingularis interpretatio poteſtatum. Niſi poſtes virorum adipali vnguine oblinerentur ab ſponſis, niſi virginalia vincula iam feruentes diſſoluerent, atque imminentes mariti; niſi potarent, & manderent homines: numina non haberent? Ita deridebat ille numina, quæ prius coluerat; nam vt ait Euſebius Pamphilus [e] *Arnobius in Africa rhetor clarus habetur; qui quum in ciuitate Siccæ ad declamandum iuuenes erudiret; & adhuc Ethnicus ad credulitatem ſomnijs compelleretur; neque ab Epiſcopis impetraret Fidem, quam ſemper impugnauerat: elucubrauit aduerſus priſtinam religionem luculentiſſimos libros: & tandem veluti quibuſdam obſidibus impetrauit.*

Duo cingula ſoluta circa lumbos Dei quid indicent.

[c] Gen. 35. 11.

Lumbi præcincti, & ſoluti vt diuerſa ſignificent.

Zonę ſponſarum vt ſoluebantur antiquitus.

[d] lib. 3.

[e] in append. Chronic.

Arnobius vt ex Ethnico factus Chriſtianus.

Tritenhemius etiam Abbas, de Scriptoribus Eccleſiaſticis agens, infit: *Arnobius presbyter, Philoſophus, & rhetor inſignis; quum adhuc gentilis rhetoricam doceret, diuina miſeratione vocatus, Chriſtianum ſe cœpit profiteri; quumque ad Epiſcopos accedens ſe baptiZari expeteret, non credebant: veriti, ne vir ſecularis tumens eloquentia, Sacramentis Fidei conaretur illudere: & omnino ſententiam differebant: Arnobius vero cernens ſibi fidem minime adhiberi, in argumentum ſinceritatis ſuæ ſcripſit, & obtulit Epiſcopis inſigne volumen Aduerſus Gentes Lib. VIII. In Pſalterium quoque Lib. vnum. De Rhetorica Inſtitutione Lib. vnum.* Quare potuit, & ſciuit veritatem de ritibus antiquorum Sponſalium ad poſteros literis commendare. Qua de re verba Feſti ſunt ipſiſſima: Cingulo noua nupta præcingebatur, quod vir in lecto ſoluebat: factum ex lana Ouis, vt ſicut illa in domum ſublata coniuncta inter ſe ſit: ſic vir ſuus ſecum cinctus vinctusque eſſet. Hunc Herculaneo nodo vinctum vir ſoluit ominis gratia, vt ſic ipſe felix ſit in ſuſcipiendis liberis, vt fuit Hercules, qui ſeptuaginta liberos reliquit. Cinxiæ Iunonis nomen ſanctum habebatur in Nuptijs, quod initio coniugij ſolutio erat Cinguli, quo noua nupta erat cincta. Nonius autem Marcellus ait in propoſito: *Cingulum a cingendo, quo Incingulum plerumque dicitur. Varro in gerunto didaſcalo. Nouus maritus tacitus taxim vxoris ſoluebat cingulum.* Aliquando, ſiue quapiam in regione alia ſolebat a Pronuba cunctabundę puellæ cingulum illud laneum duobus digitis ſolui, atque Dianæ, ob id Cinxiæ cognominatæ, dicari. Niſi dicamus puellam duabus Zonis cinctam fuiſſe; quarum exteriorem ſupra tunicam Pronuba ſolueret, interiorem ſupra interulam in lecto maritus. De huiuſcemodi Zona virginali Troezeniarum pulcherrimam hiſtoriam enarrat in Corinthiacis Pauſanias, a nobis antea [f] relatam in hoc opere. Rhodiginus autem in antiquis lectionibus [g] obſeruat, a veteribus virginalem itiuſmodi Zonam appellatam etiam fuiſſe nomine Mitræ, & ſolui conſueuiſſe primum parturientibus, longe

Hercules vt felix fuerit in prole.

[f] l. 6. c. 13.

[g] l. 16. c. 10.

Zona virginalis dicta etiam Mitra.

ge post nuptias; inquit enim: *Est eodem quoque nomine Mitræ Zona, quam soluere narrantur primum parientes: dicantque Dianæ: nato inde illius cognomento, vt appelletur* Λυσιζώνη; *quo nomine etiam Athenis templum visebatur consecratum. Mitram certe* (quæ zona virginalis est) *incorruptam dicit Apollonius; vbi constat etiamnum pudicitia virginitasque. Sed & tænia dici videtur eadem; vnde tæniapolis apud Eupolin, interprete Athenæo, pro ea, quæ muliebres distrahit Zonas.* His consentiens Gyraldus[h] inquit: Virginensis Dea adhibebatur in nuptijs a Romanis, quæ virgini zonam solueret: vt Græcis Lysizona Diana. De Virginensi D. Augustinus in VI. de Ciuit. Dei. Ad hanc allusit Catullus, qui ait[i] ad Passerem Lesbiæ:

Quod zonam soluit diu ligatam.

Diui vero Augustini de zonæ virginalis solutione verba sunt[k] *Ipse in Iugatino Deo coniuges iungat: & quum virgini vxori Zona soluitur, ipse inuocatur, siue virtutes eius: & Dea Virginensis vocetur.* Et adhuc infra [l] *Haeccine sunt numina salubria vrbium: magis ridenda quam ludibria theatrorum? Quum mas & femina coniunguntur, adhibetur Deus Iugatinus: sit hoc ferendum. Sed domum est ducenda quæ nubit, adhibetur Deus Domiducus: vt in domo sit, adhibetur Deus Domitius: vt maneat cum viro, additur Dea Manturna. Quod vltra quæritur? Parcatur humanæ verecundiæ: peragat cetera, concupiscentia carnis & sanguinis procurato secreto pudoris. Quid impletur cubiculum turba numinum, quando & Paranymphi inde discedunt? Et adhoc impletur, non vt eorum præsentia cogitata maior sit cura pudicitiæ; sed vt feminæ sexu infirmæ nouitate pauidæ, illis cooperantibus sine vlla difficultate virginitas auferatur. Adest etiam Dea Virginensis: & Deus pater Subigus: & Dea mater Prema: & Dea Partunda: & Venus: & Priapus.* Deam istam Virginensem Martianus Capella, notatu Viues, Cinthiam Iunonem videtur appellare. Vetustis enim temporibus puellæ, quamdiu erāt virgines, fasciam virginalem perpetuo gestabant: cuius meminit [m] Homerus. Qui mos ad Romanos postea manauit: durauitque vsque ad casum Imperij. Vtuntur, ait Viues Hispanus, & in Hispania Virgines fascijs. Hæc ille scribit

[h] synt. 1.
[i] ep. 2.
[k] l. 4. de ciu. cap. 11.
[l] l. 6. c. 9.
Dij nuptiales antiquorum.
[m] 11. Odyss.

A apud D. Augustinum[n] illatis locis. At vero Natalis Mythologus aliter de tempore, rationeque soluendæ zonæ scribit in Dianæ mythologia [o] dicens, *Deinde quum ita vterus excreuisset grauidis puellis, vt sueta zona vti amplius non possent, eam Zonam mos fuit in templo Dianæ LysiZonæ cognomento, Zonam-soluentis scilicet, quod fuit apud Athenienses, deportare: Quare postea dictum est, Zonam soluere, pro eo quod est, grauidam fieri. Quod patet ex his carminibus Apollonij* [p] Latine B versis ab eodem Natali:

„ Prima soluta mihi est, postremaque zona, quod ipsa
„ Inuidit multos natos Lucina misellę.

Sic igitur apparet, apud antiquos zonas puellis tum virginibus ante concubitum mariti; tum etiam multo post grauidis ante partum intumescente nimium ventre, solui consueuisse, siue a Pronuba, siue a Sponso, siue ab alio quouis: idque habito respectu semper ad prolem C aut concipiendam, aut pariendam. Quæ sane zona Deo mystice conuenire potest, qui se Filium suum ex vtero genuisse dicit [q] *Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum; ex vtero ante Luciferum genui te.* Quem locum explicans D. Augustinus infit [r] *Quid est ex vtero? ex secreto, ex occulto, de me ipso, de substantia mea: hoc est ex vtero; quia generationem eius*[s] *quis enarrabit?* De qua generatione quum olim egerit anD tiquissimus Mercurius Trismegistus, vti supra [t] visum est: Schematista noster, forte Mercurij doctrinam de Trinitate sequens, ista zona soluta lumbis Dei apposita, hieroglyphice signauit æternam Filij Dei generationem; de qua superius cum D. Augustino ad Catechumenos. Verum & aliud Cingulum itidem solutum, inter primum ad renes colossi locatum, & pectus eiusdem simulachri, signare potest (de qua pariter antea Trismegistus) productionem Spiritus E Sancti, qui simul a Patre Filioque procedit, tanquam ab vnico spirante mutuum Amorem. Quæ cuncta D. Augustinus[u] ita professus est: Credimus, & „ tenemus, & fideliter prædicamus, quod „ Pater genuerit Verbum, hoc est sapien- „ tiam, per quam facta sunt omnia, vnige- „ nitum filium, vnus vnum, æternus coæ- „ ternum, summe bonum, æqualiter bo- „ num:

[n] l. 6. de ciu. cit.
[o] l. 3. c. 18.
Zonam soluere quid antiquis.
[p] lib. 1.
Zona vt Deo conuenire valeat.
[q] Ps. 109. 3.
[r] to. 8. 424.
[s] Isai. 53. 8.
[t] cap. 114.
Secundi cinguli explicatio.
[u] 11. de ciu. c. 24.

„ num: & quod Spiritus Sanctus simul &
„ Patris & Filij sit spiritus, & ipse consub-
„ stantialis & coæternus ambobus. Atque
„ hoc totum & Trinitas sit propter pro-
„ prietatem Personarum; & vnus Deus,
„ propter inseparabilem diuinitatem: si-
„ cut vnus omnipotens, propter insepa-
„ rabilem omnipotentiam: ita tamen, vt
„ etiam quum de singulis quæritur, vnus-
„ quisque eorum & Deus, & omnipotens
„ esse respondeatur: quum vero de omni-
„ bus simul, non tres Dij, vel tres omnipo-
„ tentes, sed vnus Deus omnipotens: tan-
„ ta ibi est in tribus inseparabilis vnitas,
„ quæ sic se voluit prædicari. Vtrum au-
„ tem boni Patris, & boni Filij, Spiritus
„ Sanctus, quia communis ambobus est,
„ recte bonitas dici possit amborum, non
„ audeo temerariam præcipitare senten-
„ tiam. Verumtamen amborum eum di-
„ cere sanctitatem, facilius ausus fuero,
„ non amborum quasi qualitatem, sed ip-
„ sam quoque substantiam, & tertiam in
„ Trinitate Personam. Ad hoc enim me
„ probabilius ducit, quod quum sit & Pa-
„ ter spiritus, & Filius spiritus; & Pater
„ sanctus, & Filius sanctus, proprie tamen
„ ipse vocatur Spiritus Sanctus tanquam
„ sanctitas substantialis, & consubstantia-
„ lis amborum. Sed si nihil est aliud bo-
„ nitas diuina quam sanctitas, profecto &
„ illa diligentia rationis est, non præsum-
„ ptionis audacia, vt in operibus Dei se-
„ creto quodam loquendi modo, quo no-
„ stra exerceatur intentio, eadem nobis
„ insinuata intelligatur Trinitas, vnam-
„ quamque creaturam quis fecerit, per
„ quid fecerit, propter quid fecerit. Pa-
„ ter quippe intelligitur Verbi, qui dixit
„ vt fiat. Quod autem illo dicente factum
„ est, procul dubio per Verbum factum
„ est. In eo vero quod dicitur, Vidit
„ Deus, quia bonum est, satis significatur,
„ Deum nulla necessitate, nulla suæ cuius-
„ quam vtilitatis indigentia, sed sola bo-
„ nitate fecisse quod factum est, id est, quia
„ æqualiter bonum, & quod Spiritus San-
„ ctus simul & Patris & Filij bonum est.
„ Quod ideo postea quam factum est di-
„ citur, vt res quæ facta est, congruere
„ bonitati, propter quam facta est, iudice-
„ tur. Quæ bonitas si Spiritus Sanctus
„ recte intelligitur, vniuersa nobis Trini-
„ tas in suis operibus intimatur. Ex qui-
bus apparet apte signari hieroglyphico

A Zonarum ad lumbos Dei explicatarum, quasi inde exeuntium duas productiones diuinarum Personarum; illa quidem, quæ ad vmbilicum sita, locum vteri prægnantis attingit, Filij generationem ex vtero: illa vero, quæ propius ad cor Dei videtur assurgere, Spiritus Sancti processionem ex Patre simul & Filio, mystice significari. Ceterum addenda sunt allatis, quæ & alibi de Trinitate tractans D. Augustinus ex professo scri-

B bit [x] de Spiritu Sancto: Si ergo & ([x] to 3.107. A.B.)
„ quod datur, in principium habet eum,
„ a quo datur, quia non aliunde accepit
„ illud quod ab ipso procedit; fatendum
„ est Patrem & Filium principium esse
„ Spiritus Sancti, non duo principia. Sed
„ sicut Pater & Filius vnus Deus, & ad
„ creaturas relatus vnus Creator, & vnus
„ Dominus: sic relatus ad Spiritum San-
„ ctum vnum principium. Ad creaturam
„ vero Pater, & Filius, & Spiritus San-
„ ctus, vnum principium, sicut vnus Crea-

C tor, & vnus Dominus. Itaque Triceps illa figura humana, Tricepsque, hieroglyphicum est vnius Dei summi, personarum Trinitate mirifice se præbentis rerum omnium Dominum, Iosephoque Patriarchæ semetipsum intime manifestantis, dum illi somniorum Pharaonis interpretationem reuelauit.

De Aegyptijs ab Iosepho tempore famis alimenta poscentibus, per Isidem significatis. Cap. CXXII.

D QVæ vero spectatur a sinistris in schemate mulier cum Sistro in dextera manu, & aquæ Sitella pendente de manu læua, & Lilij flore in vertice capitis, simulachrum est potissimum Aegyptij Regni, tempore famis integro septennio petentis alimenta ab Iosepho Prorege suo; nam Isis est, quæ Sistrum manu gerit, cuius fuit inuentrix; (De Sistro Isidis.)

E & quo peierantes cæcitate punire consueuerat apud Ethnicos; de qua re Iuuenalis ita [a] cecinit: ([a] Sat. 13.)

„ Est alius metuens ne crimen pœna sequatur.
„ Hic putat esse Deos, & peierat: atque ita secum:
„ Decernat quodcumque volet de corpore nostro
„ Isis, & irato feriat mea lumina sistro,

Dum-

„ Dummodo vel cæcus teneam, quot abnego nummos.

Isis enim Aegyptiorum Regina, dum viueret, populis iustissimas leges dedit; vnde Legifera cognominata fuit. Inter eius autem leges forte continebatur, quæ falsum deierantes oculorum cæcitate multaret; adeoque post mortem Diuino cultu fuit honorata, seruatæque fuere leges ipsius, præsertimque periurij pœnam inferentes luminis orbitatem. Eius enim sacrificia Romani translata præcipue quoque veneratione colebantur extra fines Aegypti; putabaturque Dea ferire periuros, quotiens per eam iurantes fidem non seruassent: vnde Ouidius in Ponto [b]

[b] l.1.v.51.& seqq.

„ Vidi ego Linigeræ numen violasse fatentem
„ Isidis, Isiacos ante sedere focos.
„ Alter ob huic similem priuatus lumine culpam
„ Clamabat media se meruisse via.

Vnde sacerdotes Isidis metuebantur ab omnibus; quod ita notauerat Ouidius paulo antea concinens:

„ Et quis ita est audax vt limine cogat abire
„ Iactantem pharia tinnula Sistra manu.

maxime namque sacerdotes Isidis fuerunt ex Insula Pharo Alexandrina, Sistraque plurimum quatiebant ad edendum barbarum illum sonitum. Linigera vero dicebatur Isis, quod eius sacerdotes lineis vestimentis vterentur, non autem laneis; vtpote cum Pythagoricis abstinentes ab animalium interfectione, atque a morticinis ne dum in esu, sed etiam in vestibus. Quo de more Aegyptiorum late Porphyrius in libro suo *De Abstinentia ab esu carnium* inscripto. Sistrum autem instrumentum erat tinniens quo Sacerdotes Isidis in eius Deę sacris vtebantur. Apuleius vero[c] aptissime describere nobis videtur hanc Isidis figuram cælatam in schemate nostro, dum ait: Dextra quidem ferebat

Isis cur linigera.

[c] 11.metam.

Sistri descriptio.

„ æreum crepitaculum: cuius per angustiam laminam in modum balthei recuruatam, traiectæ mediæ paucæ virgulæ crispante brachio tergeminos iactus reddebant argutum sonum. Læuæ vero cymbium dependebat aureum, cuius ansulæ, qua parte conspicua est, insurgebat Aspis, caput extollens arduum, ceruicibus late tumescentibus. „

A

Profecto Sistrum æreum crepitaculum fuit concauum, ad tinniendum; lamina siquidem incuruata in modum balthei, nisi concaua fuisset intus, apta non erat admodum ad tinnitus edendos; crepitum enim, atque sonorum tinnitum edebant illæ paucæ virgulæ traiectæ mediæ per eam Sistri laminam, quæ pariter æreæ forent, atque in patentioribus laminæ curuatæ foraminibus volubiles, versatiles, omninoque mobiles ad crepitum ciendum. Personabant autem sola brachij crispantis iterata per aerem iactatione. Qui cum Britannico ponunt ex argento quoque ac ex auro Sistra, non ita sonora faciunt instrumenta arguto sonitu propter metalli mollitiem; magis enim sonora sunt ex ære, quam ex argento, vel auro crepitacula. Quin etiam Sacerdotes Isidis Deam circumferentes impositam Asello, sicut aiunt Aesopus, & Apuleius, pauperes erant, mendicantes, & fures, ob inopiam, corradentes ab omnibus vel vilia quæque munuscula; quare non habebant aurea, nec argentea Sistra, sed ærea tantummodo, pretij vilioris. Ponit autem, vt in schemate nostro visitur, Apuleius de sinistra manu Deæ Isidis auream pendere Situlam, quam appellat nomine Cymbij, quia foret vtcumque nauigiolo, cymbæque similis; cuiusmodi per inundationes Nili ferri consueuerant Aegyptij; nam inundationis tempore per aquas excrescentes læti tripudiare consueuerunt, fertilitatem & vberem annonam inde sibi mox expectantes; propterea que Cymbium aureum dicitur, & quod auro exornarentur cymbulæ; & quod auream fertilitatis messem expectarent; & quod in aureo flumine propter cœni colorem, quo turbidus exundat, enauigarent. In superiore vero cymbij parte conspicua surgit in ansam, manubriumque serpens Aegypto familiaris, ac veluti propria regionis, Aspis extollens caput arduum, ceruicibus late tumentibus: ad ornatum pariter & ad indicandum Aegypti naturam, eiuscemodi serpentum feracissimam; qua de re nos antea [d] latius. Nisi potius per Cymbium, cum Beroaldo, & alijs, intelligamus Cyssibium, po-

B

Britannici error de æreo Sistro.

C

D

E

[d] cap.94.

poculi genus antiquum, hieroglyphicum lacunæ, Nili aquas continentis, alueique proprij fluminis; e cuius ripis aſſurgunt, amne maxime decreſcente, atque ad proprium alueum reuocato, ſerpentes, Aſpides maxime: Cyſſibium enim, eodem autore, per ſyncopem dicitur apte Cymbium. Iſis itaque hieroglyphicum eſt Aegyptum indicans, Aegypti nationem ſcilicet.

De Cane Ioſepho blandiente, gentes exteras ab eo nutrimenta petentes indicante.
Cap. CXXIII.

[a] Gen. 41. 42.

QVum habeamus e ſacra pagina [a] tempore famelici ſeptennij confluxiſſe in Aegyptum exteras etiam nationes eſurientes, ab Ioſepho Prorege frumentum diſtribuente petentes alimoniam; haſce ſimulachro Canis indicauit ſchematis autor. Non enim audio Franciſcum Georgium, alioqui virum eruditiſſimum, qui ſuper illud oraculum [b] *Apud omnes autem filios Iſrael non mutiet canis ab homine vſque ad pecus: vt ſciatis quanto miraculo diuidat Dominus Aegyptios, & Iſrael*; inquit [c] in ſuis

[Ge]orgij ſen[ten]tia affer[tur].
[b] Exod. 11. 7.
[c] Tom. 1. [pro]bl. 344.

» problematibus, Canem non latraſſe in
» exitu Iſrael de Aegypto ſignare quie-
» tum egreſſum filiorum Iſrael: vel Am-
» mominon, ſiue Mammonam Aegypti
» ſpiritum præſidentem obmutuiſſe: vel
» corda omnium Aegyptiorum & paui-
» da, & tacita fuiſſe; nam illa vox, quam
» verterunt, *Canes*, poteſt etiam ſignifica-
» re Cor, & eſt, *Chelos*; id eſt, nullum cor
» mutijt, aut cogitauit male contra exeun-
tes. Et reuera *Canis* in ſacra pagina ſumitur pro Infideli, atque Gentili, comparatione facta cum Fidelibus; quales tunc erant in Aegypto Filij Iſrael; nam & in Euangelio legimus [d] *Non ſum miſſus niſi ad oues, quæ perierũt domus Iſrael. Non eſt bonum ſumere panem filiorum, & mittere canibus*; vt enim Græci ceteras gentes appellabant barbaras; ita Hebræi reliquos homines dicebant Canes. Quin & D. Auguſtinus ait [e] Canum nomine Gentiles appellari; quales ſunt Aegyptij. Qui vel eo nomine Canes appellati, quod Canes venerabantur cultu diuino, ſuumque deum Anubim canino capite formabant. Vt per Iſidem in ſchemate ſignificentur Aegyptij proceres, atque magnates; quod indicat flos Lilij regius in capite Iſidis Aegyptiorum reginæ: per canem vero ſubditorum abiectiorum reliqua multitudo ſignetur; quum omnes tempore ſeptennij famelici, tam diuites, quam pauperes alimenta ſibi poſcerent ab Ioſepho Prorege, Frumentariæ rei ſpeciatim Præfecto. Canum vero nomine ſpeciatim indicari viles, & abiectos homines, obſeruat etiam D. Auguſtinus [f] inquiens ad hunc locum: *Et erit clamor magnus per totam terram Aegypti, qualis non fuit, & talis non adhuc apponetur: in filys autem Iſrael non mutiet canis lingua ſua, ab homine vſque ad pecus: elegantiſſima locutio eſt; per canem quippe extremum ſignificauit vel hominem, vel pecorum: ita commendans quanta in Hebræis quies futura eſſet, Aegyptijs acerba orbitate clamantibus.* Ceterum noſtra ſententia, ſi genuinus oraculi prioris intellectus eſt, non myſticus de populis Aegyptijs non allatrantibus Iſraeli, dum egrederetur de terra illorum, a Georgio propoſitus; nam vltra vociferabant eos egredi compellendo clamoribus; at literalis ſenſus eſt, de canibus enutritis in Hebræorum domibus, pecoribus, & animantibus alijs quibusque domeſticis Iſraeliticæ gentis; qui canes, dum Deus interficeret vltima plaga nocturna cunctos Aegyptiorum primogenitos, & in eorum habitationibus, Hebræas inter domos locatis, atque permiſtis, omnia magno tumultu complerentur, eiulatibus hominum, latratibus canum, & vlulatibus aliarum animantium; in Hebræorum tamen vicinis habitaculis omnia quieta, ſumma tranquillitas, altumque ſilentium; vt ne quidem ipſi domeſtici canes hilum mutirent; etſi proprietas ipſorum ingenita ſit, noctu præſertim, allatrare vel ad leuem quemcumque ſtrepitum auribus exceptum; etenim oraculi ſententia integra ſic [g] habet:

[...]ypto [n]on [...]dens.
[...] pro in-[fideli].
[d] Matt. 15. & ſeqq.
[e] ...305. f. ...195. ...ij cur appel...
[f] tom 3. 36. M. 56.
Noſtra ſententia.
Georgius notatus.
[g] Exod. 11. 1. & ſeqq.

» Et dixit Dominus ad Moyſem: Adhuc
» vna plaga tangam Pharaonem & Ae-
» gyptum: & poſt hæc dimittet vos, & exi-
» re compellet. Dices ergo omni plebi,
» vt poſtulet vir ab amico ſuo, & mulier a
» vicina ſua, vaſa argentea & aurea. Da-
» bit autem Dominus gratiam populo
» ſuo coram Aegyptijs. (Fuitque Moy-
» ſes vir magnus valde in terra Aegypti

co-

„ coram seruis Pharaonis, & omni popu- „ lo.) & ait: Hæc dicit Dominus: Media „ nocte ingreditur in Aegyptum: Et mo- „ rietur omne primogenitum in terra Ae- „ gyptiorum, a primogenito Pharaonis, „ qui sedet in solio eius, vsque ad primo- „ genitum ancillæ, quæ est ad molam, & „ omnia primogenita iumentorum. Erit- „ que clamor magnus in vniuersa terra „ Aegypti, qualis nec ante fuit, nec po- „ stea futurus est. Apud omnes autem fi- „ lios Israel non mutiet canis ab homine „ vsque ad pecus: vt sciatis quanto mira- „ culo diuidat Dominus Aegyptios, & „ Israel. Descendentque omnes serui tui „ isti ad me, & adorabunt me, dicentes: „ Egredere tu, & omnis populus, qui su- „ biectus est tibi: post hæc egrediemur. „ Et exiuit a Pharaone iratus nimis. Miraculum autem canum Israelis non mutientium, in eo consistit, quod nil omnino latrauerint, nil vlulauerint in domibus Hebræorum canes, dum in vicinis Aegyptiorum habitationibus illa nocte, propter inopinatas mortes omnium primogenitorum, clamor vehemens, atque tumultus ingens eiulantium obstreperet. Quare locus Exodi, propositus a Cl. Georgio, nihil omnino facere videtur ad explicationem canis in schemate blandientis Iosepho; sed solum locus Euangelij [h] quo canum vocabulo designantur gentes infideles alienigenæ; cuiusmodi fuerunt alij præter Aegyptios, & Hebræos; nam, vt habemus in sacra pagina [i] *Crescebat quotidie fames in omni terra: aperuitque Ioseph vniuersa horrea, & vendebat Aegyptijs; Nam & illos oppresserat fames: omnesque prouinciæ veniebant in Aegyptum, vt emerent escas, & malum inopiæ temperarent.* Itaque canis mystice signat alienigenas, potissimum infideles, qui tempore famis veniebant in Aegyptum, ab Iosepho Prorege nutrimenta sibi postulantes; nam Aegyptij significantur in schemate per Isidem Aegypti Reginam, quæ Sistrum gerit, & aquæ Situlam, ansatam Aspide.

Miraculum canum Hebræorum.

[h] Matt. 15. 24.

[i] Gen. 41. 56. 57.

De oculo magno, supra caput Serapidis, absque palpebris semper aperto.
Cap. CXXIV.

DEnique vero Magnus oculus ille, sine palpebrarum velamento semper apertus, in peripheria gemmæ supra caput Serapidis, & e regione propemodum Isidis, veluti Sistro minãtis, a Schematista positus, duo mihi mystice signare videtur; primum quidem Isidis ethnicam potestatem deierantibus oculos eruentem: deinde vero præcipue Diuinam Prouidentiam, quæ per Iosephum mirifice prospexerit Aegyptijs, & alijs etiam nationibus vniuerso septennio, tam primo fertilitatis, cõseruando quintam partem frugum collectarum; quam secundo sterilitatis, distribuendo conseruatas fruges indigentibus; nam Aegyptij passim per oculi hieroglyphicum intelligebant summum Deum, omnia perspicientem, & omnibus prospicientem; vt obseruat Valerianus [a] & ante illum Horus Apollo Niliacus [b] cui Aegyptij *Oculo picto Deum intelligebant; quod vt oculus quicquid sibi propositum est, intuetur: sic omnia Deus cognoscit ac videt.* Quin etiam ex Pierio, pictus hic oculus indicat diuinum fauorem, quo Deus prosecutus est in Aegypto semper Iosephum Patriarcham; nam in sacris literis τὸ *Aspicere*, significat propitium atque benignum se præstare; sic enim legimus [c] *Intellectum tibi dabo, & instruam te in via hac, qua gradieris: firmabo super te oculos meos.* [d] *Ecce oculi Domini super metuentes eum: & in eis, qui sperant super misericordias eius.* [e] *Oculi Domini super iustos: & aures eius in preces eorum.* [f] *Domine quando respicies? restitue animam meam a malignitate eorum: a leonibus vnicam meam.* & ita sæpissime. Recte Valerianus [g] ad hoc propositum, Non desunt, inquit, qui ocul[illegible] fauoris, & beneficentiæ signum dica[illegible] in sacris verbum, *aspicere, respicer*[illegible] ni pro eo quod propitium, & be[illegible] um se ostendere; legimus enim eti[illegible] [h] Factum est autem post multos [illegible] c of- „ ferret Cain de fructibus ter[illegible] unera „ Domino. Abel quoque obt[illegible] de pri- „ mogeniti gregis sui, & de a[illegible] ibus eo- „ rum. Et respexit Dominus ad Abel, & „ ad munera eius. Ad Cain vero, & ad „ munera illius non respexit. Iratusque „ est Cain vehementer, & concidit vultus „ eius. Dixitque Dominus ad eum: Qua- „ re iratus es? & cur concidit facies tua? „ Nonne, si bene egeris, recipies: sin au- „ tem male, statim in foribus peccatum „ ade-

Oculus De[i] symbolum.

[a] l. 33. hiero[gly].

[b] lib. 2. hier[o]. 117.

[c] Ps. 31. 8

[d] Ps. 32. 1[8]

[e] Ps. 33. 1[6]

[f] Ps. 34. [17]

[g] lib. 33[...]

[h] Gen. 4 & seq

aderit? sed sub te erit appetitus eius, A & tu dominaberis illius. Et alibi sæpe Deum aspicientem pro fauente atque beneuolo sumit sacra Scriptura. Hunc autem fauorem, qui per oculum aspiciẽtem indicatur, orthodoxi nostri Gratiam vocant; vnde quos Deus aspicit, fortunari; quos auersari videtur, derelinqui, & infelices esse censemus. Hinc diuinus Psaltes [i] *Exaudi Domine vocem meam, quam clamaui ad te: miserere mei, & exaudi me. Tibi dixit cor meum, exquisiuit te facies mea: faciem tuam Domine requiram. Ne auertas faciem tuam a me: ne declines in ira a seruo tuo. Adiutor meus esto: ne derelinquas me, neque despicias me Deus salutaris meus.* Quem locum mirifice videtur imitari Virgilius [k] inducens Iouem benigne respicientem Troianos in Libya:

[i] Ps. 26.7. & 99.

[k] 1. Aen.

„ Et iam finis erat, quum Iupiter æthere summo
„ Despiciens mare veliuolum, terrasque iacenteis,
„ Littoraque, & latos populos sic vertice cæli
„ Constitit, & Libyæ defixit lumina regnis.
„ Atque illum tales iactantem pectore curas
„ Tristior, & lachrymis oculos suffusa nitenteis
„ Alloquitur Venus: O qui res hominumque Deumque
„ Aeternis regis imperijs, & fulmine terres,
„ Quid meus Aeneas in te committere tantum,
„ Quid Troes potuere? quibus tot funera passis
„ Cunctus in Italiam terrarum clauditur orbis.

Et post multam lamentationem, atque precem orantis, a poeta luculenter exaratam.

„ Olli subridens hominum sator atque Deorum
„ Oscula libabat natæ: dehinc talia fatur.
„ Parce metu Cytherea: manent immota tuorum
„ Fata sibi: cernes Vrbem, & promissa Lauini
„ Mœnia, sublimemque feres ad sidera cæli
„ Magnanimum Aeneam: neque me sententia vertit.

Sic ergo Magnus Oculus, ex alto Serapidem aspiciens, hieroglyphicum est Diuinæ prouidentiæ, summæque Dei benignitatis, qua Numen olim in Aegypto prospexit, atque fauit assidue Iosepho Patriarchæ: cuius historia mystice designatur in isto pulcherrimo Schemate, nos edocente, Principum Optimorum proprium officium esse, subditos & B exteras etiam gentes ingentibus beneficijs afficere, Deorum instar; vt ab eis cultu fere diuino colantur. Quem antiquum morem, vt apte probauit, recens lectis hisce nostris, Cl. Rhodius eleganti disticho:

Schematis intentio.

„ Rex Deus in terris, cumulat qui munere ciues.
„ Quicquid enim gratis contulit, vnus habet.

Sic antea multo coluit, antiquitatis cultor eximius, ipse Virgilius erga Imperatorem C Augustum, a quo gratiose conseruatus fuerat in possessione propriorum bonorum, dum alij Mantuæ ciues per Legem Agrariam a militibus expoliati suorum agrorum antiqua possessione propriam miseriam lamentarentur; & Virgilij fortunam laudarent, atque suspicerent. Quæ cuncta memorat iste poeta, Deum sibi constituens benignum Imperatorem, dum sub Tityri persona sic a Melibœo compellari se fingit, & D illi respondere, suis in Bucolicis [l]

[l] Ecl. 1.

„ MEL. Tityre, tu patulæ recubans sub tegmine fagi
„ Siluestrem tenui musam meditaris auena:
„ Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arua:
„ Nos patriam fugimus: tu Tityre lentus in vmbra
„ Formosam resonare doces Amaryllida siluas.
E „ TIT. O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.
„ Namque erit ille mihi semper Deus, illius Aram
„ Sæpe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus.
„ Ille meas errare boues (vt cernis) & ipsum
„ Ludere quæ vellem calamo permisit agresti.

Quæ satis euidenter confirmare videntur vtramque nostram propositi schematis explicationem de Principibus optimis & beneficis ad instar Numinum cultis apud omnes gentes, in quas magna beneficia contulerint. Ad quos Principes Optimos Lucernæ mystice referuntur, & historice; sicut abunde supra visum est.

De Lucerna, quæ recens inuenta dicitur in sepulchro Archimedis Siracusis. Cap. CXXV.

CL. Ioannes Rhodius, quum audisset ab amicis, Roma Patauium venientibus, apud Eruditissimum Virum P. Athanasium Kirkerium, linguarum antiquatarum peritissimum, Lucernam superioribus annis erutam, opera D. Vincentij Mirabellæ, de sepulchro vetustissimo magni Archimedis: ornaturus istiusmodi cimelio meum opus de Lucernis Antiquorũ Reconditis, quod ampliore nunc editione recuditur, ad eximium antiquitatis cultorem scripsit, rogans nobis copiam fieri simulachri Lucernæ, si penes ipsum esset, cum ijs notis, quæ nobis vsui forent ad eam digne celebrandam. Quumque simul apud me conspexisset iconem antiquissimi sigilli, seu instrumenti caballistici, literis ignorabilibus, per characteres qua Hebraicos, qua Chaldaicos, & alios ignotiores, tam recta, quam in circulos ductis, delineati, non piguit etiam de illo linguarum omnium obsoletarum peritissimum consulere hac epistola.

» Reuerendo Admodum in Christo Patri
» D. ATHANASIO KIRCHERO
» Ioannes Rhodius S.

» STudium erga nos tuum quo fuit negotiosius, eo sane gratius. Publico enim quantum contulerit, multiplicis doctrinæ auctario posteris prolixe testabitur celeberrimus Licetus; qui se humanitati tuæ non minus debere fatetur, quam egomet plurimis tibi nominibus iam diu obstrictus. Philosophi quippe Sapientum Coryphæi Lucernam præterisse, iniquum erat. Quam e summi viri sepulchro D. Laurentium Mirabellam deprompsisse veris nobis indicijs vbi ostenderis, non omissa prisca simplicitate digni operis materia, officio plurimum accedet, nec Liceti, aut Lectoris curiositati quicquam defuturum spero. Aeneam consultissimi Ioannis Galuani tabulam commodo tuo expenderis. Numi pariter ectypum, qui apud Illustrissimum Equitem Vrsatum de Vrsatis argenteus est nouem siliquarum pondere. Notas instrumenti e bibliotheca Ducis de Alcala Neapoli anno M DC XXX editas haut dubie vidisti. De quibus tuam desidero sententiam: imprimisque sine tua molestia Scribonius meus de Chaxi herba sollicitus est; qui num Compositione CLXXXI tam verum, quam ingeniosum se præbuerit grammaticum in Alterci Originatione subdubito. Si quod aliquando monuit piæ memoriæ Veslingius noster Hyoscyamus sit Arabibus Alterich. Quod nemo te rectius mihi confirmauerit. Sed quid vlterius interpellem? Ignosce, Vir Clarissime, quodque soles meis faue Musis. Ita Deus te fortunet, honestisque laboribus diu superstitem velit. Patauij XVI. Cal. Octobr. Anni Secularis M DCL. »

Cui quidem epistolio responsum huiusmodi dedit vir doctrina pariter & humanitate Clarissimus:

Excellentiss. Viro ac Domino D. Ioanni Rhodio Amico cum primis Colendo Patauij. »

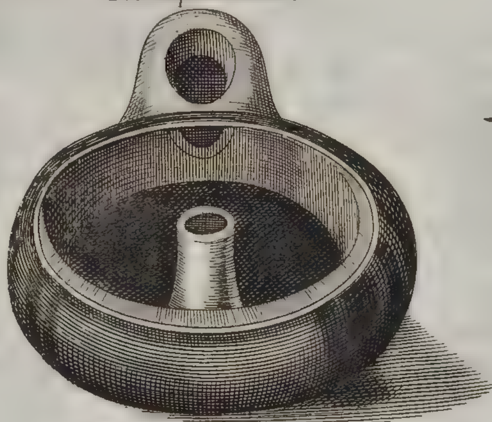
Excellentiss. Vir amicorum optime: »

TAnta fuit hucusque præsentium occupationum mearum importunitas, vt calamum postulata in vltimis tuis perstringentem tertio iam interrupta exaratione e manibus meis excusserit. Si itaque tardius, ne mireris: si λακωνικωτέρως respondeam, excuses velim; si quidem obeliscus coronidem fere assecutus, vti onere æthna sane grauiore humeros meos premit, ita nihil quoque aliud ne dicam scribere, sed ne cogitare quidem permittit. Tabulæ illius magicis characteribus insignitæ typum mox atque accepi, examinaui; neque Sphingem adeo truculentam ali- »

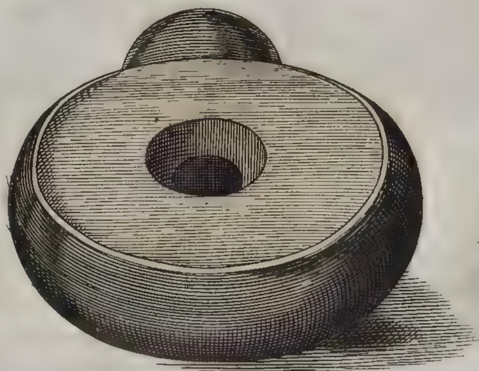
quis

„ quis sibi persuadere possit, inueni. A
„ Quare mox ac obeliscum absoluero,
„ eius expositioni omni studio incum-
„ bam. Prototypam Tabulam, quam ad
„ me transmissam scribis, quamque remit-
„ ti possessori suo desideras, non vidi:
„ sed exmplaris archetypi tantum co-
„ piam: Nisi hanc tibi remitti velis; quod
„ faciam, vbi mentem tuam mihi clarius
aperueris. Adiungo hisce Lucernæ „
Archimedææ typum, quantum fieri po- „
tuit, genuine exhibitum. Qui si operi „
Clarissimi Viri Fortunij Liceti seruire „
possit, me perbeatum censebo, tanto „
viro etiam vel minimo seruisse. Vale „
mi Rhodi, meque vt soles amare ne de- „
sinas. Romæ 27. Augusti 1650. Tuus „
quem nosti Athanasius.

Lib. VI. Cap. CXXV. Pars lampadis anterior.

Pars posterior.

Jo. Georg sculps.

Suberat inscripta schedula notis ipsissi- B mis: *Lucerna Archimedis eruta fuit ex eius sepulchro a Don Vincentio Mirabella.* Non habens Mirabellæ volumen, vnde pleniorem rei notitiam haurire possem, incertus de materia Lucernæ, nec audens nouis postulatis interpellare studia viri occupatissimi: Romam perscribo statim ad alium eruditissimum virum, enixe rogans vt mihi genuina ver-

ba Mirabellæ de Lucerna Archimedis fideliter & integre transcripta communicare ne grauetur. Interim Ciceronem adeo, quem sciebam de sepulchro Archimedis aliquid inuulgasse. Reperi vero sic eum scribere de [a] Syracusijs.

[a] 5. Tusc.

» Ex eadem vrbe humilem homunculum » a puluere & radio excitabo, qui multis » annis post fuit Archimedem; cuius ego » Quæstor ignoratum ab Syracusanis, » quum esse omnino negarent, septum » vndique & vestitum vepribus & duma» tis indagaui sepulchrum. Tenebam » enim quosdam senariolos quos in eius » monumento esse inscriptos acceperam, » qui declarabant in summo sepulchro » sphæram esse positam cum cylindro. » Ego autem quum omnia collustrarem » oculis (est enim ad portas Sagregianas » magna frequentia sepulchrorum) ani» maduerti columellam non multum e » dumis eminentem, in qua inerat sphæ» ræ figura, & cylindri; atque ego sta» tim Syracusanis (erant autem principes » mecum) dixi me illud ipsum arbitrari es» se, quod quærerem. Immissi cum fal» cibus multi purgarunt, & aperuerunt » locum; quo quum patefactus esset adi» tus, ad aduersam basim accessimus. » Apparebat epigramma exesis posterio» ribus partibus, versiculis dimidiatis fere. » Ita nobilissima Græciæ ciuitas, quon» dam vero etiam doctissima, ciuis vnius » acutissimi monumentum ignorasset, ni» si ab homine Arpinate didicisset. Hæc ille: nihil omnino de Lucerna; quod forte monumentum non curasset aperiri. Sed insignia sepulchri, sphæram

A atque cylindrum tumulo suo post mortem imponi viuens ipse iussit Archimedes, obseruatu testimonioq. Plutarchi, scribentis hæc in Marcello: *Quum autem multa & præclara inuenisset* Archimedes, *dicitur ab amicis & propinquis petisse, vt vita defuncti Cylindrum Sphæram complectentem sepulchro imponerent, inscriberentque proportionem, quatenus solidum continens excedat contentum.* Quæ quidem inscriptio forte continetur exesis

B illis senarijs a Cicerone repertis. At vero nec iste de Lucerna sepulchrali tanti viri meminit vspiam. Dum typum lampadis Roma missum considero, cum fundo forinsecus perforato, cumque tubo sursum de Lucernæ fundo per caueam Lychni surgente; cogitaui locum istum fuisse, per quem hastula candelabri transmitteretur, quo lucerna posset attolli, deprimique ad arbitrium ea vtentis, anulo supposito Lucernę, quam sustineret, ac hastulę circumducto, quam

C arcte complecteretur, nec a pondere Lucernæ deprimi valeret, sed a violentia tantummodo manus valentioris; cuius iconem fingi curauimus ad normam alius Lucernæ per hastulam candelabri sursum & deorsum ductilis, ad nutum legentis; ita vt oleum in cauea Lucernæ positum nec e fundo perforato posset egredi, nec etiam hastulam candelabri, de fundo Lucernæ sursum ascendentem attingere, atque vlla ra-

D tione prorsus coinquinare; quemadmodum facile quisque conspicere valet in hac imagine.

Cen-

Wasselli in. F. Io Georg sculps.

Censura de proposita Lucerna Archimedis.

POst hæc habui ab eximio vetustatis cultore, plurimos annos Romam agente, responsum hoc meo quæsito de Lucernæ Archimedeæ dictis a Mirabella. *Acceptis literis tuis, vidi perlustrauique diligenter opus D.Vincentij Mirabellæ Syracusani, qua parte tractat antiquam Syracusam, impressum Neapoli a Lazaro Scorriggio* 1613.*vt inspicerem si quid afferret de Lucerna, cuius ad te typus transmissus est, tanquam de comperta in sepulchro Archimedis. At reuera nullam in* A *eo libro lampadis mentionem inueni. solum in vltima libri parte ponens autor vitam Archimedis, meminit sepulchri, quod illi viro Marcellus insigne construi curauit, superimponens tumulo Sphæram cum Cylindro, addita Inscriptione* (quam sine dubio nouerat ab affinibus Archimedis fuisse mentem defuncti, relatam superius a Plutarcho) *cuiusmodi multo postea Cicero Quæstor contra Verrem in Siciliam missus gloriatur inter dumos inuenisse se non exiguo labore.* B *Quæ sola de proposito colligere potui ex opere Mirabellæ, qui sane fuit intimus amicus felicis recordationis Ducis Federici Cæsy, Principis Academiæ Lyn-*

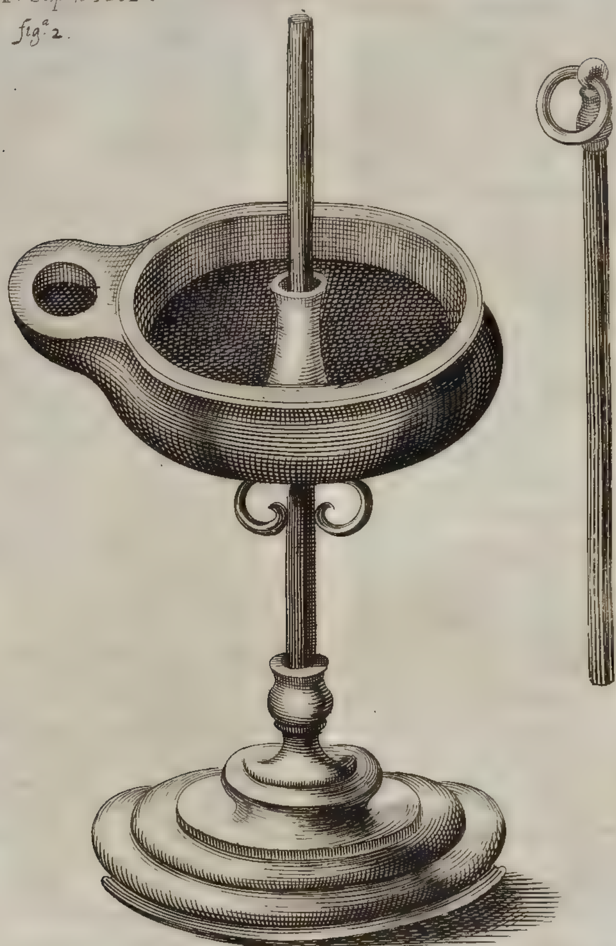
cæorum : cui, si Lucerna similis æuo suo reperta fuisset, de illa notitiam dedisset, vti fecit de nescioquibus ossibus gigantis in illa regione inuentis. Multi mihi videntur anni præteriisse ab obitu Mirabellæ; quare nescio qua fide tibi scriptum sit, ab eo Lucernam istam inuentam fuisse recens ab heri nudius tertius. Hinc apparet, non adeo firmam ac indubitatam fidem adhiberi posse vulgatæ famæ de Lucerna recens inuenta in sepulchro magni Archimedis a Mirabella. Nos tamen operi nostro duximus inserendam, ne prætermisisse culparemur, quod insignes viri censent extitisse veram Archimedis Lucernam; sicuti nec omittere debemus mentionem de celebri Lucerna Diogenis Antesignani Cynicorum, etiamsi lampadem huiuscemodi videre nunquam potuerimus.

De Lucerna Cynici Diogenis.
Cap. CXXVI.

ARchimedeę Lucernę succedit animaduertenda longe vetustior, qua Cynicus ille Diogenes in medio foro frequentissimo meridie quærebat hominem, hoc est virum ratione pollen- A tem, virtute præditum, bonisque moribus. Nam imperitam multitudinem, atque vitijs inquinatos, hominis nomine non dignabat, sed fæces hominum appellabat. Ita siquidem apud Laertium Hecato [a] scribit de Diogene Cynicorum Antesignano: *Quum clamasset aliquando, Heus homines: conuenissentque plurimi, baculo illos agebat, dicens: Homines, non purgamenta vocaui.* Quo sensu quoque D. Paulus, homines abie- B ctos, atq; viles, & nequam, purgamenta nuncupauit ad Corinthios itidem scribens ipsissima, [b] Blasphemamur, & obsecramus: tanquam purgamenta huius » mundi facti sumus; omnium peripsema » vsque adhuc: Subnectit autem mox e suo penu Laertius de Cynico: *E balneis exiens, percontanti, an multi homines lauarent, negauit. At roganti, num turba multa, confessus est.* atque paulo post: Λύχνον μεθ' ἡμέραν ἅψας, Ἄνθρωπον, φησὶ, ζητῶ. hoc est, *Lucerna interdiu accendens,* C *Hominem, aiebat, quæro.* Quo quidem in actu sic ipsum Cynicorum Antesignanum cum Laterna diurna pinxit affabre noster AN. VASSALLVS, pictor Genuensis.

[a] lib. 1. de vsu.

[b] ep. 1. 4. 13.

Pro re ſiquidem eadem apud Græcos habentur, ac tanquam ſynonyma Φῶς, λύχνος, λαμπτὴρ, λάμπας, & λυχνοῦχος; vt obſeruat Morelius in onomaſtico, ſimul cum alijs Lexicographis; itidem pro ſynonymis Laternam & Lucernam accepit Xylander interpres apud Plutarchum in Quæſtionibus Romanis legens [c] Cur Augurum, quos

Qu. 72.

» ante Auſpices nominabant LATER-
» NAS, λαμπτῆρας, ſemper eſſe apertas
» voluerint, neque operculo vnquam
» tegi? An, paruas res magnarum vo-
» luerunt eſſe teſſeras, more Pythagori-
A
corum? Vt enim hi Choenici inſidere, »
ac ignem gladio agitare vetabant: ita »
priſci multis vſi ſunt obſcuris ſignifica- »
tionibus, maxime rerum ſacrarum: de »
quibus etiam LVCERNÆ τοῦ λαμπτῆ- »
ρος, hoc inſtitutum eſt. Nam Lucerna, »
ὁ λαμπτὴρ, reſpondet corpori animam »
continenti, qui lumen eſt: ſemperque »
debet intellectus eſſe apertus ac per- »
ſpicax: nunquam includi, aut flatu ex- »
tingui. Iam quum venti ſpirant, aues »
B
non conſtanter manent, neque firma »
auguria exhibent; quia tum vagantur, »
& inæqualibus aguntur volatibus. Illa »

Obſcuris verbis quãdo veteres vſi.

Lucerna vt hominis teſſera.

igi-

Augures cur laternas apertas gestarent.

igitur consuetudine docent, captanda auguria, non quum venti flant, sed quum est tranquillitas, & apertis vti licet LVCERNIS, τοῖς λαμπτῆρος. Itaque Xylandro vocabulum Græcum λαμπτὴρ, quod synonymum est cum potius, genericum esse censetur, siue λύχνῳ commune ad Laternam, atque Lucernam, tanquam ad synonyma. Quam sententiam habuerunt etiam Aristotelis interpretes antiquiores æque ac iuniores; etenim eadem vox ὁ λαμπτὴρ promiscue vertitur, *Laterna*, & *Lucerna*. Aliquibus legentibus [d] *Accidit autem interdum idem effectum probari non modo ex fine, sed etiam ex materia, quæ necessitatis causa dicitur: Veluti cur lumen per LATERNAM transmittatur? huius rei causa duplex redditur; vna est, quia necesse est vt per maiores meatus id quod subtilioribus constat partibus, transmittatur; si quidem eo lux cernatur, quia corpus aliquod permeet, ac transeat: Altera, vt finis: ne videlicet vspiam offendamus.* Ita vertit vocem λαμπτὴρ, LATERNA, post Argyropilum, & antiquum Interpretem, Nicolaus Grothius. Alijs cum vulgata Boethij vertentibus: *Contingit autem idem, & cuius gratia esse, & ex necessitate: vt per LVCERNAM egredi lumen; ex necessitate etenim progreditur, quod minores habet partes, per maiores poros; siquidem lumen sit tenuius eo, quod pertransit: & gratia cuius, vt non offendamus.* At omnium luculentissime de synonymis cum Lucerna, & Laterna Iulius Pollux in Onomastico suo, Vir Suidæ, Carteromachique vetere testimonio, pollens eruditione, qui diuersa de eodem nomina collegit, scribit ad verbum [e] Hæc vero, Candelæ sequuntur: & Candelæ duplices secundum Philonidem, dicentem in Cothurnis: *Quemadmodum Candelæ duplices*. Atque *Candelæ triplices*, secundum Herodotum. Idemque *Candelæ incensionem* dixit. Cratinus in Trophonio, & Menandrus in Thessalica. Et Candelabrum, cui Candela, quæ & Lucerna dicta est, imponitur. Candelabri autem elatior pars, cui Candela inseritur, scutella dicitur, vel Lanx. Quodque mediæ candelæ inest, thryallis, ellychnium, & phlogmus. Quam vero nunc Lampadem vocant, eadem

[d] 2. poster. t. 12. vel 43.

[e] l. 10. c. 26.

Candela pro Lucerna dicta.

Lampas & Laterna idem.

A Laterna dicitur, vt Aristophanes dicit in Acharnensibus:

Ad prodendos reos candelabrum,
Laternam ad lucendum instruis.

Sed apud Lysiam ad Chytrinum: *Repente vero qui arrepto lapide, sequentis Famuli Laternam excussit.* Ceterum in Aristophanis Acolusicone: *Et pellucida omnia viderunt exomidis, vt in noua Laterna.* Laterna vero etiam λαμπτὴρ dicta est. Tum in secundo Philisti libro B dictum est: *Et noctu obseptus Laternas attollere*: intelligit vero laternam corneam. Γανὸς autem, & Φανὸς, etiam facem significant, vt quum Euripides dicit in Alcmene: *Vnde vero piceam facem accipiendam inuenisti?* Tedæ enim, & Lampades, luciferorum sunt. Lampades præterea, Perticas vocauit Aeschylus: *Perticæ piceæ incensæ*. Obeliscolychnium, militare instrumentum est, dictum a Theopompo Comico, in Pace: *Nos vero bona fortuna obeliscolychnium* C *permutauimus, & ensem acutum*. Verum quum Aristophanes in Acolosicone dicit; duobus lychnidijs, nimirum Candelabrum intelligit, & non paruas lucernulas. sicuti & quum Crates inquit, in Vicinis: *non est mihi in Lychnidium*. Manifestius tamen in Aristophanis Fabulis, aut Niobe: *Sed candelæ instar, recumbit super Lychnidium*. Et in Phœnissis: *Et Stilba, quæ mihi noctu lumen fert super Candelabro*. Vnde patet, D quod & Stilba, Lucernæ species est. Sic ad verbum Pollux. In quibus pleraque consideranda: primum quidem, Lucernæ multa synonyma reperiri apud antiquos, quę sunt Laterna, Lychnus, Lampas, Candela, Stilba &c. Deinde Candelas duplices, atque triplices, veteribus appellari Lucernas bilychnes, atque trilychnes; dicitur enim Lucerna nomine Candelæ, quia lucet igne candenti: Sed Isidoro [f] *Candela a candendo dicitur, eo quod candendo deleatur*. Vnde Fo- E lieta Genuensium historicus eximius, indicaturus se dum aliorum vtilitati cōsulit, historias posteritati conscribens vtilissimas, Candelam ceream ardentem posuit heroicum suum symbolum, cum epigraphe: OFFICIO, MIHI OFFICIO. Verum in præsentia Pollux cum Aristophane Candelę nomine, non ceream, aut sebaceam cum multitudine

Candelæ etymon.

[f] l. 20. c. 1[…]

Nobile symbolum historici.

tudine nostrate intelligit, sed lucernam, etiam oleariam; quæ polymyxos esse potest, vt & monomyxos. Deinceps de Stilba sic apud Gyraldum legimus: [g] *Stilbon Mercurij stella a splendore cognominata, vt M. Cicero Martianus, Apuleius, ceteri asserunt. στίλβω enim splendeo est, & niteo. Hanc stellam indicat Virgilius in illo:*

[g] synt. 9.

» Quos ignis cæli Cyllenius erret in orbes.

Sane Stilbontis, & Stilbonis casu patrio recte dicimus. Hinc etiam Stilba Lucernæ species, quæ supra Candelabrum poni solet, vt ex Phœnissis Aristophanis Iul. Pollux in decimo declarat. Hoc lucernarum genere ex orichalco hoc tempore forte studiosi literarum vti consueuere. Dicitur autem *Stilbon* forte pariter Mercurij stella, & Lucerna; quia similiter vtraque videtur a longe tum exiguo, tum etiam tremulo lumine micare; nam Mercurij sidus est omnium minimum, vti Sol maximum, Clauio apud Sacroboscum [h] & quia planeta est, ideo scintillat, Aristotele [i] doctore. Præterea vero dicens ex Aristophane Pollux, Lychnidij nomen non significare paruam Lucernam, sed Candelabrum, siue Lucernarium, apertam nobis reddit obscurissimam M. Tullij sententiam, qua scribens ad Q. Fratrem, ait [k] se scripsisse illam epistolam ad Lychnum ligneolum, qui sibi periucundus erat, quod a Fratre Sami di gente curatus fieri fuisset; etenim Cicero, Lychnidij vocem Græcanicam vertit Latine Lychneolum, quam dictionem librarius Ligneolum posuit; nomine vero Lychni Lychneoli Lucernam Candelabri M. Tullius intellexit; quod quidem candelabrum, ex quacunque fieri potuit materia, siue ligni, siue alius rei, tanto artificio Sami, vt iucundus esse sibi valde potuerit; verum hac de re non semel superius, & apud Cl. Smithium [l] abunde. Denique vero non distinguens, cum eruditis antiquioribus Pollux Laternam a Lucerna, multitudinem iuniorum consentientem non habet in Latio, qui plane distinguunt Laternam, a Lucerna; quia Laterna vas est, intra quod lux veluti latet, clausa seu lamina cornea, seu tenui pelle, seu tela linea, seu charta; solum e luce splendor luminis foras per inadspectabiles poros emicat in aerem ambientem: Lucerna vero vas appellatur, in quo sine tegmine velamentove lux immediate visitur effulgere, deque se lumen effundere protinus in aera circumfluum. Hanc vulgi famam secutus Pictor noster Cynicum Diogenem effinxit in meridie gerentem, vt ait Plautus [m] *Vulcanum in cornu conclusum:* scilicet cum vulgari Laterna, corneis laminis obducta, qua quærebat hominem catum, nimirum sapientem, atque probum in turba penitus ignara, coinquinataque vitiorum sordibus. Quare sicut Archimedea vere Lucerna vulgaris extitit; sic Diogenis Philosophi Cynici Laterna fuit Vassallo nostro; & optima ratione, scilicet ne sub dio, & in manu fortassis perambulantis forum, a ventis, flatibusque quomodocunque contingentibus obuiam, extingueretur; ac eapropter impediretur veri hominis, probi nimirum atque sapientis inquisitio. Nolui præterire Lucernam adeo celebrem in antiquitate, licet eam non viderim.

[h] in cap. 1.
[i] 1. post. t. 96.
[k] l. 3. ep. 7.
[l] 3 cap. 8. & cap. 91. & 1.
Laternę etymologia.
[m] Amph. act. 1. ver. 347.

De Lucerna Gladiatoris antiqui.
Cap. CXXVII.

PVlcherrimæ vetustatis Lucernam fictilem nuper ad me transmisit Cl. Vir, Andreas Morettus Brixiensis, Mathematicarum eximie peritus; in cuius area superna duo milites efformati visuntur, armati prisco more; quorum alter alterum gladio confodit in singulari certamine, sub hac effigie:

Hu-

Huiusce quidem Lucernæ genuinam historiam proponit Vir Cl. inquiens, Inuentum fuisse lychnuchum Brixiæ, in Via Sana prisco tempore nuncupata, quæ dicitur hodie *Via del Castello*, idest Via Arcis: prope suam domum, in horti sui muro quodam effracto, simul cum Numismatibus aliquot antiquis, & Vrnæ testeæ fragminibus, vitrique cærulei crassioris itidem fragmentis. Iuxta quem muri locum aderat lapis, tres pedes circiter altus, cum inscriptione:

D	M
PRIMITIVI	MERENTI
POSVI	APRIA

Quem lapidem ait a suis consanguineis postea translatum fuisse extra ciuitatem, ad angulum quendam alterius do- A mus ruralis firmandum, sitæ prope fluuium Bocca: quo loci nunc etiam extat. Qui quidem affines, procul a patria se commorante, neglectis fere numismatibus, vnam Lucernam, ob eius pulchritudinem, conseruauere. Dubio procul istam fuisse Lucernã sepulchralem, indicant aperte fragmina tum vrnæ fictilis, in qua mos erat antiquis asseruare cineres, & ossa defunctorum: tum etiam vitri cœrulei, quæ construebant olim ampullas ad excipiendum lachrymarum humorem, a Præfica, ceterisque mulierculis funeralibus, precio vendi solitum, & cum cadauerum bustis contumulari. Cum quibus itidem sepeliebantur numismata, quibus arbitrabantur indigere mortuos ad persoluenda pretia nauli Charonti, defunctorum animas transuehenti cymba per paludem Stygiam ad vlteriorem inferni ripam.

B

Vrnarum v[…] in sepulch[…]

Ampullæ […] treæ lach[…] males in tu[…] lis.

Numi cu[m] cadauere [se]pulti.

pam. Ex lapide sepulchrali prope murum, in cuius fracturis inuenta Lucerna fuit, apte conijcere possumus, eam arsisse in honorem Manium Primitiui Merenti, vel Merentis (si forte deletum fuerit iniuria temporis vltimum sigma, vel omissum incuria lapicidæ, scriptorisve) accensam ab eiusdem viri vel coniuge, vel matre, vel alia quapiam affine, vel amica, APRIA; quorum nomina leguntur in lapide. Nam Aprorum familia celebris olim Brixiæ fuit; vt apparet ex alijs Inscriptionibus antiquis: quarum vna legitur in Vrbe ad D. Iuliæ:

L. FILICVLÆ C. F.
M. NONIVS ARRIVS
PAVLINVS APER C. V.
CONIVGI
CARISSIMÆ

Alia vero visitur extra ciuitatem in agro Episcopali, e regione anguli Mombelli, literis eiusmodi:

M. NONIO M. F.
FAB. ARRIO
PAVLINO APRO V. C
XV. VIR. SACR. FAC
CVLTORES
LARVM EIVS

Tertia spectatur in opido Moscolinorum, huiusmodi:

DEO MERCVRIO
M. NON. ARR.
PAVLINVS
APER C. V.
PRO SALVTE SVA
V. S. L. M.

Quæ verba postrema capitalia, forte sic explicantur

„ *Votum Soluit Liberatus Malo*,
siue Morbo, Morteve.

Explicatio Inscriptionis obscuræ.

Scilicet quum Mercurius inuentor Medicinæ coleretur, vt & aliarum artium; scribente Gyraldo[a] *Sunt & qui addunt, eundem* Mercurium *præstigiatorum artem excogitasse: sed & rebus nomina imposuisse: & verba in ordinem redegisse: & deorum cultum, & sacra instituisse: astrorum, & siderum cursus obseruasse: numerosque excogitasse, & MEDICINAM*. &c. Phurnutus etiam agens de Natura Deorum, Mercurius, inquit [b] *& Socus vocatus est, tanquam Seruator familiæ existens; aut, vt quidam censent, Sortis. Et cuspis huius dicitur signum esse haud certe ad nocendum, sed ad seruandum magis est hæc excogitata ratio; vnde & Sanitatem ei fecere domesticam*. Quocirca Medicinæ parens Mercurius, bonæ valetudini restituens etiam desperatæ salutis infirmos virtute sua singulari, & desperatæ sortis homines reuocans ad bonum statum vitæ ciuilis, dictus est morientium animas pallentes ab Orco reuocare: sic de Mercurio Virgilius aperte [c] cecinit:

[a] synt. 9. pag. 41.

[b] pag. 156. Mercurius Seruator.

[c] 4. Aen.

„ Tum virgam capit: hac animas ille euocat Orco
„ Pallentes.

Itaque Deo Mercurio, Medicinæ inuentori, atque Familiæ, bonæque Sortis Seruatori, quum vel ægrotans ad mortem, vel alia quapiam immani calamitate pressus, votũ fecisset Paulinus Aper, si conualuisset, euasissetve sospes ab alio quopiam infortunio: adepta demum sanitate, prorsusque liberatus a malo, votum soluit lapide monumenti posito. Multiplici vero nomine Paulinus Aper, Vir Consularis appellatus est etiam in Inscriptione triplici M. Nonius Arrio; vel quod Arrius origine fuerit adoptatus in Apriam familiã; vel etiam quod paterni pariter, atque materni generis cognomento vti voluerit. Ex eadem nobili progenie Apria, femina primaria, seu viro, seu filio suo, *Primitiuo Merenti* defuncta, posuit primam Inscriptionem, & ardentem Lucernam; fingique curauit in Lychno duos armatos, quorum alter alterum confoderet, ad indicandam fortitudinem bellicam Primitiui sui, qui singulari certamine strenuum hostem interfecerit olim; ac inde sibi Merenti, siue Merentis cognomentum acquisiuerit. Fuit autem ille Primitiuus aut Romanus, aut ciuis Brixiensis; etenim Brixiæ ciues militari fortitudine cluent apud Historicos, atque Poetas celebriores; enimvero celebratur a Mantuano

„ Brixia magnorum genetrix animosa virorum.

Brixia bellicosa.

Summaque necessitudo fuit Romæ cum Brixia, sua Colonia; de qua Consules vndeuiginti sibi desumpsit varijs temporibus; multæque familiæ Romanæ cum Brixianis fuere communes; vt luculenter ostendit in Historia sua Octauius Rubeus, & aperte constat ex alio Primitiui lapide, quem Romæ legit in ædibus Maximorũ Gruterus, pag. DCCXCVII. I.

Brixiæ cum Roma necessitudo.

IV-

IVNIÆ LAVTIRES
CONIVG. CARISSIM
Q. VIXIT. ANN. XXVI.
DIEB. XII.
PRIMITIVVS. MARITVS
BENE. MERENTI
FECIT

Quin & in alio Romæ, in porticu Antonij Bubali legit pag. DCLXI. 5.

DIS. MANIB
PRIMITIVO. COLLACTIO. F
BENEMERENTI. FECIT
C. LVCILIVS. FESTVS. ET. SIBI
V. ET. SVIS ET. FLAVIAE.
HEDONE
VXORI. SVÆ. POSTERISQ.
NOSTRIS
LIBERTIS. LIBERTABVSQ.
EORVM
IN. FRONTE. P. XII.
IN. AGRO. P. XII.

Armorum vero genera, quibus inuicem digladiantur in area Lucernæ plasmati, demonstrant eos fuisse duos antiquos Gladiatores illustres; quorum Victor Primitiuus ille fuerit, in cuius demum tumulo Lychnus exarserit, ab Apria vel coniuge, vel matre positus. Gladiatoriã etenim exercuerunt olim, plurimum quidem serui, & homines vilissimi, mercenarij, venalesque proprij sanguinis: verum etiam aliquando viri nobiles, atque primarij: quin etiam Duces, & Imperatores ipsi. De seruis quidem, & infimæ sortis, hominibus præclarum habemus Plinij testimonium, alicubi scribentis [c] *Pingi autem gladiatoria munera, atque in publico exponi cœpta a C.Terentio Lucano. Is auo suo, a quo adoptatus fuerat, triginta paria in foro per triduum dedit, tabulamque pictam in nemore Dianæ posuit*. Quem locum Plinij Mercurialis, alioqui vir doctissimus, nescio qua ratione vitiauerit, in eruditissima sua Gymnastica legens [d] *quadraginta paria:* forte memoriæ lapsus iste fuit, vel error Amanuensis. Ex eadem conditione seruili, ac infima fuere quoque gladiatores, quos Lentulus aluisse Capuæ dicitur, Mercurialis eiusdem obseruatu. Athenæus etiam [e] scribens, Nonnullos ex Campanis singulari certamine inter conuiuas digladiari: & ex Nicolao Damasceno referens, Romanos etiam inter cœnandum gladiatores inferre solitos: & Gladiatorum spectacula non in conuentibus solum, aut in theatris Romanos exhibuisse, consuetudine primum a Tyrrenis accepta; verum etiam in priuatis conuiuijs multis ad cænam inuitatis amicis duo vel tria gladiatorum dimicantium paria ostendisse; vt postea quum vino iam & cibo saturati essent, gladiatoribus intro vocatis, dum alter eorum iugularetur, delectarentur. Additque fuisse, qui testamento mandauerit vt formosissimę mulieres, quas possidebat, digladiarentur: & alium qui forti eidem exposuerit pueros impuberes, quos in delicijs habuerat. Licet Populus eiusmodi testamentum abrogauerit. Equidem e seruili, ac ignobili sorte fuisse, qui delectandi gratia spectatores dimicarent ad interitum, vnicuique satis patere censeo. Verum enimvero gladiatoriam etiam exercuisse viros nobiles, Duces, ac Imperatores ipsos, apertum est item ex antiquis; nam & idem Athenæus paulo post addit, » Quod autem viri insignes, ducesque singulari certamine dimicarunt, quod quidem prouocati faciebant, nos alibi diximus. De » huiusmodi pugna ita meminit Dryalus » Atheniensis libro Historiarum nono: » Postquam Cassander ex Bœotia rediens » Regem sepeliuit in Argis, Reginamque, » & vna cum illis Cynnam Eurydices » matrem, reliquosque honores, quibus » decorares cõueniebat, instituit: » monomachiæ certamen addit: ad quod » quatuor milites accesserunt. Demetrius » autem Sceptius lib. XII. Troici ornatus » hæc scribit: Apud Antiochum » Regem, qui magnus dicebatur, non » amici solum Regis in arma tripudiabant » in cœnis, sed ipse etiam Rex. Hero- » dianus obseruatu quoque Mercurialis, & Iulius Capitolinus asserunt, Commodum Imperatorem fuisse gladiatorem eximium: & in publicis theatris, spreta Imperatoria dignitate, gladiatoris partes adimplesse. Spartianus item in Pupieno, & Albino asserunt, Imperatores ad bellum profecturos, munus gladiatorium, ac venationes edere consueuisse; vt ciuium sanguine sic effuso, pugnæ quadam imagine Nemesis se, id est Fortunæ vis quædam expleret: vel vt insuescerent milites vulnera, atque

Marginalia: Gladiatores qui e vili genere. — [c] l.35.cap.7. — [d] l.3.cap 4. — [e] l.4.c.17. — Testamenta inhumanitatis abrogata. — Gladiatores fuisse quoque nobiles, & Principes.

Letters in gutter: A, B, C, D, E.

[f] l.7.c.3.

cædes inspectare. Gellius [f] autor est: *Gladiatori composito ad pugnandum, pugnæ hanc propositam sortem fuisse, aut occidere, si occupauisset: aut occumbere, si cessasset.* Quinimmo victor, vel alius quispiam ex vulnere gladiatoris animam agentis calidum cruorem potare consueuerat, more prisco; si quidem, vt ait Plinius: [g] *Sanguinem quoque gladiatorum bibunt, vt viuentibus poculis, comitiales morbi* curentur: vel *vt bibentibus procul sint comitiales morbi.* (ita legente Pintiano) *Quod spectare facientes in eadem harena feras quoque horror est. At hercule ille ex homine ipso sorbere efficacissimum putant calidum, spirantemque, & vna ipsam animam ex osculo ipso vulnerum; quum plagis ne ferarum quidem admoueri ora fas sit humana.* Profecto vulnera sauciati gladiatoris, e quibus victor, vel alius ebibit calidum sanguinem, apta metaphora dicuntur viuentia pocula. Sane victor hostis gladiatoris ab se confossi calentem cruorem e vulnere sugit, vt illius viri fortis animam intra se hauriat, quo generosior atque fortior euadat; opinabantur enim antiquiores, animam in sanguine consistere, ac in spiritibus; quos Galenus asserit [h] esse tenuiorem portionem, & exhalationem quandam benignam sanguinis; vnde morientium vltimum anhelitum ebibebant amici, consanguineive proximiores, vt animam defuncti reciperent, atque conseruarent in semetipsis viuentibus, quemadmodum crassiore mineruа maritum Mausolum Artemisia Regina Cariæ, quem efflictim amabat, mortuum intra se condere, conseruareque posse putauit, cadaueris ambusti cineres vino dissolutos cum odoribus assidue bibens. At alij sanitatis ergo sanguinem e recenti vulnere transfixi gladiatoris morientis bibebant, quod persuasum haberent, eo se præseruari a morbo comitiali, quin & a præsenti epilepsia liberari. Ceterum eiuscemodi morem, ac omnino monomachiam, duellumque gladiatorium, D. Cyprianus præclara declamatione sic improbauit: [i] Paratur gladiatorius ludus, vt libidinem crudelium luminum sanguis oblectet. Impletur in succum cibis fortioribus corpus, & aruinæ toris membrorum moles robusta pinguescit, vt saginatus in pœnam ca-

[g] l.28.c.1.

Gladiator victor cur sanguinem bibe[ret] e vulnere [vi]cti.

[h] 6. de vsu [par]t. c.17.

Cruorem in[ter]fecti cur a[li]bi biberent.

[i] l.1. epist. ad Donatum.

[D]eclamatio in duellum.

A rius pereat. Homo occiditur in hominis voluptatem; & vt quis possit occidere, peritia est, vsus est, ars est: scelus non tantum geritur, sed & docetur: quid potest inhumanius, quid acerbius dici? Disciplina est, vt perimere quis possit: & gloria est, quod perimit. Quid illud, oro te, quale est vbi se feris obijciunt, quos nemo damnauit, ætate integra, honesta satis forma, veste pretiosa viuentes in vltroneum funus ornantur, malis suis miseri gloriantur, pugnant ad bestias, B non crimine, sed furore: spectant filios suos patres: frater in cauea, & soror præsto est, & spectaculi licet pretium largior muneris apparatus amplificet, vt mœroribus suis mater intersit: & hoc, proh dolor, mater & redimit, & in tam impijs spectaculis, tamque diris esse se non putant oculi parricidas. Hæc Vir Sanctus: ex quibus apparet, gladiatores in theatro quosdam aduersum homines dimicare, quosdam aduersum feras: & vtro- C bique crudelis animi vires ostentare; Namq; D. Augustino doctore [k] *Nonne attendis, quam licentiosa crudelitate viuant gladiatores? vnde hoc, nisi iam tanquam ad ferrum, & victimam destinati, explere volunt libidinem antequam fundant sanguinem?* Quam crudelitatem gladiatoriam exosus M. Antonius apud Dionem, vetuit gladiatores acuto ferro dimicare; sed permittens ludere tantum obtuso; dicit enim Dio: *Sed Marcus non* D *delectabatur cædibus; idque ex eo licet animaduertere, quod Romæ spectabat gladiatores tanquam athletas certantes sine periculo. Nec enim gladiatoribus concessit acuto ferro dimicare, sed obtusis gladijs, & teretibus omnes dimicabant.* Quod quidem æuo nostro facere consueuerunt, quicunque nauant operam arti pugnandi perdiscendæ. Sed antiquioribus gladiatoribus finis pugnæ mors erat aduersarij. Quem finem ad immanitatem atq; crudelitatis vitium attinere probat ea ra- E tione Tertullianus (*l*) quod feroces belluæ contra Martyres in theatro dimicare sæpe noluerint; inquit enim: *Aliquot subinde paria in spectaculum producebant, vt innocentes publicæ voluptati bestiæ fierent:* innuens Martyres, a quorum cæde belluæ plerumque prorsus abstinebant, natiuæ feritatis immemores, & insitæ suo generi feritatis oblitę, non ex

Duellum cum feris.

[k] in 8. in ps. 101. p. 575. 1.

Antonini mira humanitas.

[l] l. de Spectaculis.

Hhh æquo

æquo voluptatem afferebat populo, spectare Leones, atque Tigres crudeles ad pedes virginum mites iacere, crudeliterque martyres alios dilaniare. Ceterum Ethnici non immanitatis, crudelitatisve gladiatorium munus esse censebant, sed fortitudinis, militarisque gloriæ specimen opinabantur; a Dæmone malo, quem pro Deo nefarie venerabantur persuasi virtutem esse, quod vitium erat & scelus. Vnde recte Constantinus Imperator ille Magnus, eiurato cultu Cacodæmonum Legem vnicam sanxit de Gladiatoribus [m] penitus tollendis, Maximo Præf. Præt. scribens in hæc verba: „ Cruenta spectacula, in ocio ciuili, & domestica quiete non placent: quapropter omnino gladiatores esse prohibemus. PP. Beryti kal. Octob. Paulino & Iuliano Coss. Quare Constantini temporibus antiquior est ista Lucerna; in cuius imaginibus spectabilis est gladius, quo victor hostem gladiatorem in singulari certamine confodit. De cuiusmodi quidem cultello Scribonius Largus ita [n] *Hinnulei cerui coagulum intra nouem dies exceptum bene facit ad morbum comitialem.* & mox. *Hoc remedium qui monstrauit, dixit ad rem pertinere occidi hinnulum cultro, quo gladiator iugulatus sit.* Cultrum hunc gladiatorium ex antiquo marmore in ædibus Sabelliorum Romæ, ostendit Clariss. Ioannes Rhodius in Notis ad Scribonij Largi compositionem XIII. & videtur exprimi ab eximio Mercuriali in Gladiatoribus Pyrrhichia saltatione ludentibus, in sua [o] Gymnastica. Qui vero ficti conspiciuntur in Lucerna Morettia, non e seruili, despicatoque genere, sed e nobili sorte censendi sunt. Quod indicat & honor Lucernæ sepulchralis; quæ seruulis, & vilibus homunculis non accendebatur fere in conditorijs: & decus inscripti lapidis; quo non dignabantur homunciones infimæ conditionis: & phaleratæ cassides cristatæ plumis, quas non nisi nobiles Duces, illustresque milites gestabant; quo quidem insigni speciatim Hectorem Homerus vbique describere consueuit, laudareque Galeæmotorem, ob cristæ plumas in galea semper agitatas aura. Victorem quidem istum in Lucerna fictum, fuisse Romanum indicat vestis Romani militis tunicati, quam induit. Victus autem mihi barbarus est, quia barbarico more braccatus est.

[m] Cod. l. 11. tit. 43.

[n] compos. 13.

[o] l. 2. c. 6.

Hector cur Galeæmotor dicatur Homero.

Peroratio totius Operis.
Cap. Vltimum.

HÆc habui de Reconditis Antiquorum Lucernis, quæ dicerem in præsentia:

„ Cetera secreti nouit Deus arbiter æui.

Ad quæ vtinam demum perueniant aliqui; vt ea, quæ ex meis cogitatis habentur in hoc volumine, reipsa experti cõprobare valeant. Neque profecto parum nos in hoc argumento laborauimus, qui abditi huius ignis ab antiquo ardentis & historias, ipsius existentiam aperientes comprobauimus [a]: & illustrium Autorum sententias examinauimus [b]: & causas omnes, eiusdem ignis essentiam constituentes, conseruantesque, atque quoquo modo concernentes, ex rei natura luculenter indagauimus [c]: proprietatesque tam admirandæ flammulæ totis ingenij viribus mundo literario patefacere [d] tentauimus: & quæstiones, difficultatesque plurimas, in proposito passim emergentes determinare, tollereque studiose [e] procurauimus: demumque Lucernarum antiquarum emblemata continentium significationes aperire conati fuimus [f] veterumque ritus ex antiquitatis caligine reuocare ad lucem apertam eruditionum. In qua quidem meditatione, vt ego summopere cupio me semper attigisse metam veritatis; ita si quid alienum a veritate, quod aut a Sacrosanctæ Matris Ecclesiæ Doctoribus damnetur, aut Sapientiæ Naturalis Dictatoribus rationabiliter improbetur, asseruero: illud ex nunc prout ex tunc (vt fori formula loquar) damnatum, improbatum, & non dictum volo: paratissimus intellectum meum non solum captiuare in obsequium Christi [g] qui Veritas [h] est, & Vita; proindeque in obsequium veræ Fidei: sed etiam melioribus, verioribusque rationibus informare, cunctasque falsis & erroneas opiniones, atque ratiocinationes eiurare. Interim vero Lectorem quemlibet exoratum velim, vt

meos

[a] lib. 1.

[b] lib. 2.

[c] lib. 3.

[d] lib. 4.

[e] lib. 5.

[f] lib. 6.

[g] 2. Corint. 10. 5.

[h] Ioan. 14. 6.

meos conatus, meosque labores æqui bonique consulat. In quibus si quid veri, si quid boni, si quid vtilis inuenitur, id omne Summo Deo, supremo Numini, & increato Lumini acceptum refero; cuius gratia speciali difficillimum hoc argumentum, imbecillæ A menti meæ fortassis impar, non inepte prorsus pertractaui: eiusque ineffabili bonitati, & incomprehensibili nobis Veritati, perennes gratiæ nobiscum ab omnibus habeantur, a quo Vno Patre Luminum [i] bona cuncta perfecta singulis & omnibus conciliantur.

[i] Iacob. 1. 17

ADDENDA.

9.B. copia fuit.] Vetustissimo etiam scriptori Artemidoro, apud quem De Insomn. Lib. 2. Cap. 9. Λύχνος χάλκεος, ὀστράκινος. Lucerna ænea, testacea,

250.v.11. Hoc autem Museum nunc Amstelodami est apud Ioannis Reinstij Equitis bonæ memoriæ fratrem Gerardum Iurisconsultum.

271.C. Ad finem Cap. 4.] De hac Ioan. Baptista Casalius De Profanis Roman. Ritibus Cap. 26. Item, De Veter. Sacr. Christ. ritibus Cap. 42. vbi de Lucerna in Callixti cœmeterio reperto.

647. Ad finem Cap. 8.] Ceterum præterquam ad mortuos Nenias consueuisse pro viuorum laudibus concini, recte notat eruditissimus Thomas Reinesius Var. Lect. Lib. 1. Cap. 2. ex Acrone in Horat. Lib. 1. Epist. 1. & ex Plutarch. in Lacon. instit. Quin etiam Neniæ nomen vsurpatum pro qualibet cantilena generatim apud Horat. Lib. 3. Ode 23. & speciatim pro incantatorum carmine, quod Marsam neniam vocat Horatius: item pro cantilena, quam delallare solent nutrices ad prouocandum infantulis somnum.

696.A.v.13. Latinorum quoque vatum Princeps Æneid. XI.

Summe Deûm, & sancti custos Soractis Apollo,
Quem primi colimus: cui pineus ardor aceruo
Pascitur, & medium freti pietate per ignem
Cultores multa premimus vestigia pruna.

779.C. absoluit.] Sed in veteri quoque ANT. AVG. denario inter eos, quos Ioannes Rhodius in sua pinacotheca non paruo numero seruat rariores, hanc videre licuit inscriptionem: CHORTIS SPECVLATORVM.

1063. Ad finem Capitis 89.] Sic equidem constitui de hac Lucerna figlina, quam cum alijs præclarissimo Equiti Puteo noster debet Rhodius. Non defuit tamen, qui aquila hic apotheosim notari monuit. Quo etiam titulo ad Illustrissimum Acilium Iulium Toparcham in Volstrop vetustissimæ in Cimbria Danorum familiæ ornamentum non immerito misit ille; qui eximias tanti Viri dotes, atque in literas adeo commemorat studium, vt Iouis ales gelida sub Arcto dignum inuenerit possessorem, cuius nomen in cœlum efferat.

NO-

NOMENCLATVRA

Eorum, quorum opera, siue autoritate opus creuit, atque illustrauit.

A

Nomenclatura

Li-

Autorum.

Vet-

Q

R

ELENCHVS
RERVM, AC VERBORVM MEMORABILIVM.

A

Iii vt

B

C

F

G

Ele-

ex

M

Ma-

N

lu-

Q

T

Vr-

Errata grauiora Autore absente commissa hoc modo corrigantur: cetera æquus Lector facile cognoscet.

In Capitum Indice LIB.VI lemmate: *Patauium transmissarum*
Col.6.c.ad marginem.15.Lect.ant.cap.5.in proximam sententiam transferatur. Col.10.d.ad marg.Mineruæ 11.a.cacizotechnon 12.a.adiecto 15.e. In altera vero 18.d.habet 19.a. mortis 22.c.potaret d.coniecto e. Lucerna 44.c. ἑρμείας d. ἑρμᾶ 50.b. consului 56.b.ad marg.minimæ 58.a.ad marg Lucernæ 59.a. Thracij d.*Moesi Ponti* 75.c.Euax 79.b.officinæ magnum Ibidem ad oram c. vi 81.e ἑνδεκάλυχνον 82.ad oram c. I.Sect. 127.c.fibræ, 130.a.consumpto, 155.e *Iuit ad* 156.b. *Ante ego* d.*fils* 158.a *B.s...o* b.*Cæsareum* c.ad marg.Amor im Lib. 163.a.versu sexto ad marg.lo.v.Colloqu.t. 166.a.nenijs e.*Styga* 181. d.discerpsissent 188 b. *Æacides Ponticum*; 177.e.λύχνοις 178.a δέμας l μικρὸν οἷον c. κρεμαίνονται 206.a.antica 214.c.*Gnorismate.* 215.c.coniectare d.inscripta 216.b.Oedipo, 217.b. ad oram. flamma. 223.d.ad oram.p.llicem 225.e.& passim.violenter. 226.c.propria 245.e.texuisse 247.b.tiryllides 250 b. quæ 254.a coniectamus, 261.a.ad oram. fabulas d.vertebra 263.d.ad oram. enatum 268.c.connectat, 277.e.nugari 281.b.ad oram. interdiu 291.b.excitans 296 b. quo respexit 310. c.ad marg. Flammæ terminus 315.b.distentos 323.d.ad marg. Supranaturales quid subiecto tribuant. 339. a. Lemma in margine reuocetur ad præcedentem Col.e, 345.e.ad marginem. Flammæ 348.d.hypocaumata 353.ad marg.b. violentiæ 354.c.nullaque Ibid.deuritur d.ad marg. Rarefactio 370.c.paralogismus, 374. b. morbus 377.d. quicunque 380.d.At vero 381.a.cuius 412 b.ad marg.gelascit 418.c.flamma; 426.c.*here*, 428.b.ad marg. sanguinis 440 b.dignari; d. hermaphroditos 449.e. quingentos 463.e.conseruator 485.d alteri 493.a. gangræna.494.e.frigidius, 500.b.flamma per se 501.a continuus; vt in 510.a.petroselinum 513.d.educi 522. b. relatu 522.a. nobis insinuauit 527.a. del.in b. adde in margine [e] Sat. Lib.1. Cap.528.c. in marg.cap.7.1. Ibid.d.αἶαν νᾶσος Αἶς ἀναμέχθεντες δεκάτην 537.a.præsumeret 541.b.ante e. nam ratio 543.b.*immeritam* 546.c.*resinam* 549.b.Ætnæ d.obseruata, e.interpolatione 552.e.dum fugit ignem 560.c.denotas,& nos deuotatas 563 e.abstrusis 564.b.me de gryphis 566.a. Eleochrismatum 568.a. Vna tribus demptis 587.c tympanum 597.a.coniectat historia; 622.b.apposuerunt 623.d.lusu e.in obumentis Ad marginem. Mausoli 626.e.ἑρμῆς, 633.c Fagos, 641.b.causas 644.e.ac lessum 647.a *canebatur* 649.a. *matrem* d.inferis,metuendo ne tranare 659.a.vestibus 664.d *inferis* a.c. 669.d.tessellatum 672 d.nuoum in marg.e.circa lucernam.675.a.equis. 677.e σιλλαίνειν Vestitus autem erat Silenis, 678.a.plantationem, vt 68.b.a. b.in marg.homines. 681.d.erupisse 686.e. *corpulentius* e.ad marg. antiquitus 687.b. Semiferi 689.e.ad marg. antiquæ præstigiæ 706.c.Hebraicos 708.a. ineradicabilem 720.a. in gratiam Æsculapij 746.e.iræ 748.e.Æoliæ, 753.b.Hoc 754.b.cooptasti. 763.e.sigma, 771.c.decet 774.c. tubicinæ 778.c. ὑπόδημα: 785.d equitantium. 744.e.editione 814.a.substituere 821.b.concha,841 b. Harpyiæ, 845.d. intinctum 847.a.candelæ. 855.Κόρωνις 857.a.Cassiodorus 867.b.affigebatur. c.crucium e. permotum 877.c.Mimnermus 887.a.cum sagittæ fractæ parte.894.d.habuerit 903.c.deseruisse 933.d.λογόγραφον 935.a.Incum 937.b.stemmate 942.b.lexico 943.a.celaret 994.b. Is.e.stemma 959 a.indidisse 962.d.inflixisset 985.b.Romæ 987.e.supernaturalium 992.c.cucurbitas 998.e.arescens 1016.d.Ioanne. 1029.a.apponere.1040.c.spathulas 1048.a.macilentas, b.Tibris 1049 b.populos d.ante suam 1063.b.depościt ib.e. Etsi 1064.d.*gevunden* 1067.a.Gruterum 1078 c.Vir 1080.a vasis 1086.d *pollinem* 1092.b standum est vulgata litera 1096.b.fere 1107.d.solereque 1121.b.diuertigij.1124.a.ad marginem Cap.27. 1160.d.ex ea re. 1161.d es In sopitum, 1162.a.perire postmodum 1173 c.plumea. 1180.b.ad marg.quadriceps 1192. a.Philologiæ. 1222.c. obsessis. 1226.c.apud nos 1252.b.chazi subdubito,si e.siquidem 1257.a. Romæ agente 1260.a.dignabatur b.Lucernam 1263.a λαμπτήροις a.b.c.λαμπτὴρ est, cum potius gentium esse censetur, 1268.a. Boua. In Lemmate Indicis Autorum, illustratur.

REGESTVM.

✱✱ A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt Vu Xx Yy Zz

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk

Omnes ſunt Terniones, præter Kkk, qui eſt Duernio, in his tamen non comprehenduntur folia primi ſigni ✱.

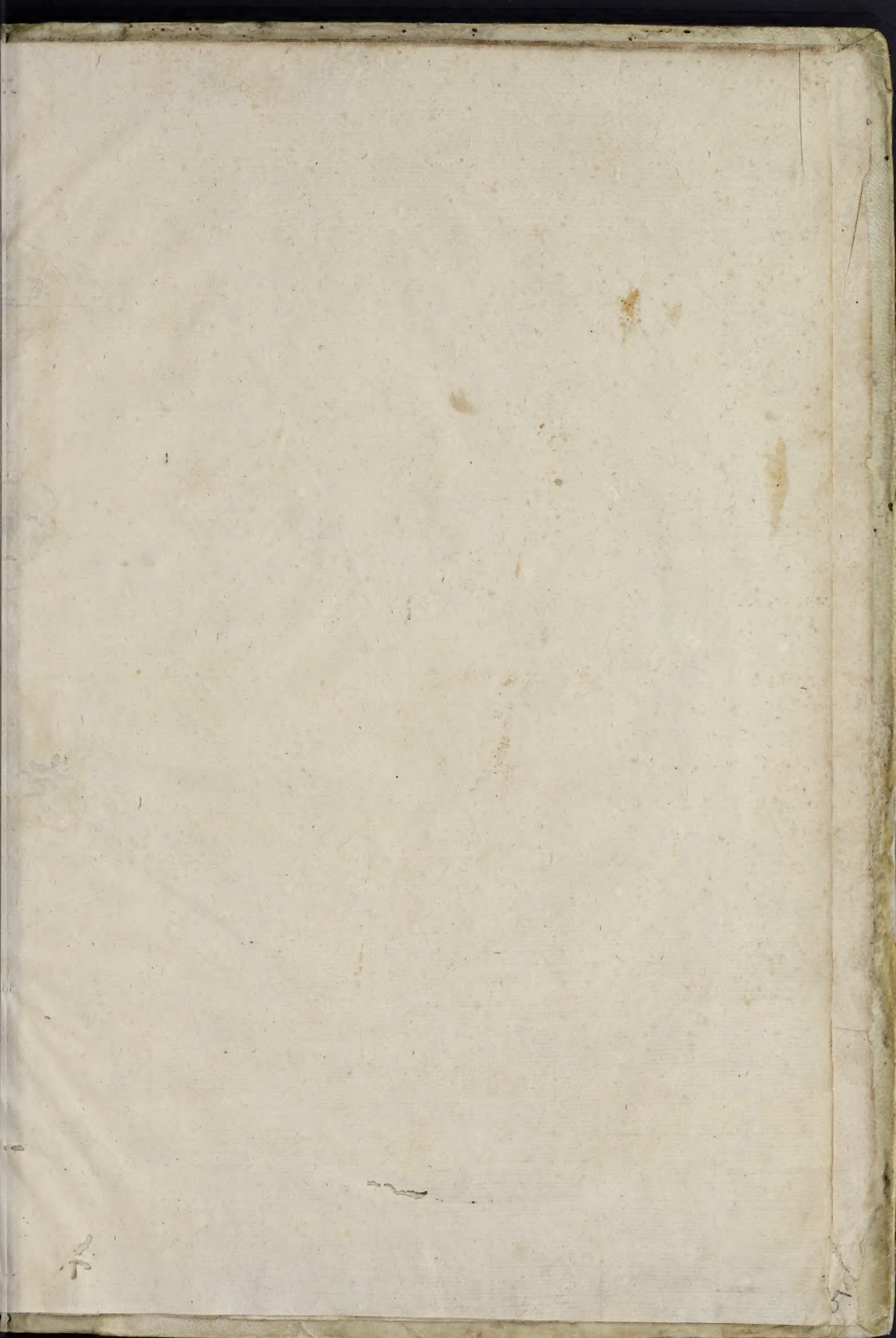

VTINI, MDCLII.

Ex Typographia Nicolai Schiratti.

Expenſis Franciſci Bolzettæ Bibliopolæ Patauini.

ANNVENTIBVS SVPERIORIBVS.

13205